

DOMINICI

BANĒS,

ORDINIS PRÆDICATORVM,
THEOLOGIÆ SALMANTICÆ
PRIMAM CATHEDRAM REGENTIS,

Decisiones de Iure & Iustitia.

IN QVIBVS QVID ÆQVVM, VEL INIQVVM SIT,
Et qua ratione ad æquitatem, & iustitiam recurrendum in omni-
bus negotijs, & actionibus, tam publicis, quàm priuatis,
tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, & in omnibus
pariter vniuersorum hominum contractibus,
& commercijs, copiosè explicatur.

*Nunc postremò post omnes omnium editiones millibus aliquot mendarum
sublatis, summa Theologorum Duacensium fide ac
diligentia, recognita & illustrata.*

CVM INDICE RERVM OMNIVM, QVÆ IN HOC
opere continentur, summa diligentia ordine Alphabetico
non inconcinne digesto.

TOMVS QVARTVS.

DVACI,

Ex typographia Petri Borremans, sub signo SS.
Apostolorum Petri & Pauli.

M. DC. XV.

Cum priuil. XII. annorum.

F R A T E R
D O M I N I C V S B A Ñ E S

• Lectori Salutem.

OST Commentarios in Secundam Secundæ Diui Thomæ de Theologicis virtutibus à me iam olim in communem vtilitatem editos, non parum ad alios consequentes de Cardinalibus virtutibus conscribendos & in publicum proferendos excitabar. Audiebam enim à plurimis, & parim ipse experiebar, quantum Sacræ Theologiæ discipuli vbique ex illorum frequenti lectione proficerent. Verùm quotidianis lectionibus, & varijs non parui ponderis ac momenti vrgentibus negotijs implicatus, id quod tantopere optaram, hætenus perficere non potui. Iam verò opportunitatem nactus, decisiones de Iure & Iustitia ante annos quatuor à me compositas, & Regia facultate, vt moris est, legitime ex commissione Salmanticensis Academiæ per sapientissimum ac integerrimum virum Franciscum Sanctium Sacræ Theologiæ Salmanticensem Complutensemq; Magistrum, necnon in Cathedrali Salmantina Ecclesia Magistralis præbendæ dignissimum Canonicum examinatas & approbatas, libenti ac fidenti animo palam Theologorum scholæ proferendas decreui. Scio non defuisse interim Theologos non infimi nominis, qui diligentia freti, sua, vel aliena cogitata de argumento eodem fidenter euulgauerint. Sed ea res tantum abest, vt me ab instituto auocauerit, vel spem minuerit, quò minùs crederem, præsentis meos labores non minorem fructum, quàm præteritos allaturos, nec minorem apud Theologorum scholam gratiam assequuturos; vt potiùs ob eam causam tantò hilarior, & animosior factus sim; quantò in illorum scriptis instructior docendi methodus, & stylus compendiosior cum maiori perspicuitate à Lectoribus desiderabatur. Etenim cum, (vt habet Philosophus,) sapientis sit ordinare: non ex multitudine eorum quæ dicuntur, sed ex distincta ipsarum assertionum ad propria & prima principia reductione, Doctorum scripta æstimanda & amplectenda sunt. An verò in nostris scriptis eam legem, quam alijs præscripsimus, serauerimus; alij incorruptiùs iudicabunt. Vnum scio, (pie Lector,) me plus laboris in meo conciso docendi stylo impendisse, quàm si aliena scripta confusiùs in vnum congererem & coaceruarem. Quam ob rem futurum spero, eos qui has nostras Decisiones de Iure & Iustitia sincerè & attentè perlegerint, inuenturos, me, dum breuis esse laboro, non parcum in rebus enodandis, neque in verbis concinnandis obscurum fuisse. Deniq; obserua, in hoc secundo volumine Commentariorum in Secundam Secundæ, duntaxat me illa pertractare voluisse, quæ de Iustitia & Iniustitia strictim & propriè dictis dubitari poterant. Reliqua verò,

quæ ad Religionis virtutem, & alias Iustitiæ, quas vocant potentiales, & imperfectas partes attinet: cum commentarijs de fortitudine, & temperantia, & hominum statibus copiosius in tertio volumine iuuante Domino, & vita comite, quamtotius prodibunt. Interim plurimum vale in Christo Seruatore.

Ex nostro Prædicatorum Sancti Stephani Salmanticensis Conuentu, in die solenni corporis Christi. Anno Domini 1594.

Obserua inter columnas cuiusque pagine sex literas medias A. B. C. D. E. F. indicare utriusque columnæ portionem in Indice designatam, ubi indicatum inuenias.

LE PRIVILÈGE.

SUR la requête présentée aux Archiducz noz Souuerains Princes & Seigrs. De la part de **PIERRE BORREMAN**s Marchant Libraire & Imprimeur juré en l'Vniuersité de Douay, contenant qu'il est importuné de plusieurs personnes d'imprimer de nouueau les quatre volumes intituléz, *Scholastica Commentaria in Vniuersam primam partem Angelici Doctoris D. Thomæ in quatuor tomos, Auctore R. F. DOMINICO BANNES* Mondragonensi Ordinis Prædicatorum, in Florentissima Salmanticensi Academia Sacra Theologia primario Professore, & Commentaria in secundam secundæ eiusdem Doctoris, de Fide, Spe, Charitate, & de Iure ac Iustitia vsque ad quæstionem LXXVIII. Angelici Doctoris D. Thomæ, dont les exemplaires sont esté exhibez. Et comme il ne peut ce faire sans la permission de leursdits ALTEZES, Il s'est retiré vers icelles les Suppliant bien humblement qu'il leur pleut la luy accorder avecq priuilege de vingt ans à cōpter quand lesdits quatre volumes seront acheuez d'Imprimer, En luy faisant sur ce depescher acte en tel cas pertinent. LEURS ALTEZES ce que dessus considéré & veu en leur Conseil Priné les Liures que dessus, inclinans fauorablement à la supplication & requête dudit Pierre Borremans Suppliant, luy ont permis consenty, & accordé, permettent consentent & accordent en luy donnant congé & licence de grace especiale par ces presentes qu'il puist & pourra imprimer les volumes intituléz comme dessus, & iceulx vendre & distribuer en par tous les pays de pardeça sans pour aulcunement mesprendre, & ce pour le temps & terme de douze ans prochainement venans & compter quand lesdits Liures seront acheuez d'Imprimer, Si desfondent & interdisent icelles bien expressement à tous Imprimeurs, Libraires & autres quelz qu'ils soyent de n'imprimer ou contrefaire lesdits Liures ny ailleurs imprimez ou contrefaire les apporter, vendre, ou distribuer en leursdits Pays de pardeça durant ledit temps de douze ans, sans l'aduen ou consentement dudit Suppliant, à peine de confiscation de tout ce qu'au contraire aura esté imprimé; & en oultre de trois florins carolus d'amende pour chacune exemplaire, à appliquer la moitié au profit de leursdits Altezes, & l'autre moitié audit Imprimeur, comme plus amplement est déclaré aux partentes. Fait à Bruxelles soubz le cachet secret de leursdits Altezes le douzième de Decembre l'an seize cent & douze.

I. LE COMTE.

Et lesdits quatre volumes sont acheués d'imprimer le douzième Nouembre mil six cent & quatorze.

APPROBATIO.

Hæc commentaria doctissimi viri R. P. F. DOMINICI BANNES ordinis Prædicatorum in totam primam partem Summæ Theologicæ Angelici Doctoris S. Thomæ Aquinatis, & in secundam secundæ eiusdem Doctoris, de Fide, Spe, Charitate, & de Iure ac Iustitia vsque ad quæst. LXXVIII. cum magna fide ac diligentia ad tria diuersarum editionum exemplaria collata, & cum ratione quàm plurimis mendarum milibus, cura & studio quorundam Theologorum Duacensium sublatis, ad Theologorum omnium magnam vtilitatem nouo prælo in lucem exeunt. Actum Duaci die 27. Augusti 1614.

Georgius Colvenerius S. Theologiæ Doctor & Regius Ordinariusq;
Professor, Collegiæ Ecclesiæ S. Petri Præpositus & Canonicus, Librorum in Academia Duacena Visitator & Censor.

1

COMMENTARI
FR. DOMINICI BAÑES
 SVPER SECVNDAM SECVNDÆ S. THOMÆ.

Quæstio Quinquagesima septima, DE IVRE.

Prologus Auctoris.

CONSIDERATIO de Iure & Iustitia omnibus, qui graviora tractant studia, communis est. Philosophi quidem morales eam sibi propriam arbitrantur. Inter quos Princeps Aristoteles libro 5. Ethicorum exactissimè illam prosequitur. Ibidemque eiusdem interpretes, similiter utriusque Iurisconsulti titulos de Iustitia & Iure designarunt, ut patet. De Iustitia & Iure. Item Gratianus quatuor primas decreti distinctiones de Iure & Iuris differentia disposuit: atque in eisdem locis omnis utriusque Iuris peritorum multitudo de Iure & Iustitia sermonem facit. At verò sacra nostra Theologia, quæ omnibus scientijs prædominatur, & de omnibus, quantum ad finem æternæ vitæ attinet, index est: hanc etiam tractationem de Iustitia & Iure, ut hominum salutem consulat, sibi legitimè ascribit. Nam, ut ait Apostolus ad Titum, 2. Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria sobriè & iustè & piè vivamus in hoc sæculo. Sobriè quidem, erga nos ipsos. Iustè ad proximos. Piè erga Deum. Theologi itaque munus est de iustitia & iure, quatenus ad spiritualem vitam attinet, dubitationes dissolvere. Quapropter inter Theologos D. Isidorus lib. 5. Etymologiarum per multa capita singularem tractatum edidit: ex quo Gratianus ubi supra ferè omnia desumpsit. Magister autem Sententiarum pauca quidem, nec satis opportunè de Iustitia & Iure collegit. Nam in 3. Sententiarum dist. 37. agens de præceptis secundæ tabulæ, quædam circa quintum & septimum mandatum de pertinentibus ad iustitiam profert, & iterum in 4. Sententiarum dist. 15. dum de tertia parte penitentiarum ageret, scilicet, de satisfactione, quædam miscet quæ ad iustitiam attinent, scilicet, de restitutione. Vnus autem D. Thom. inter omnes scholasticos, quicquid ad Iustitiam attinens à Theologo cognoscendum erat, suis numeris absolutum dedit, ab ista Quæst. 57. vsque ad 122. differens etiam de partibus potentialibus virtutis iustitiæ. Sed nos in hoc opere duntaxat quæ ad partes subiectivas pertinent, quæ propriè sub iustitia continentur differemus, vsque ad Quæst. 18.

Dubitatur ante omnia in hoc præmio cuiusnam facultatis sit magis proprium de iure & iustitia differere? Num Philosophia moralis; An sacra Theologia; An verò utriusque iuris peritia pri-

A mas tenere debeat in hoc munere præstando? Ad hoc respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Ad moralem Philosophiam propriè & directè spectat de iure & iustitia quæstiones definire quatenus homo ordinatur ad conuictum politicum & finem naturalem. Ratio est, quoniam ad philosophiam moralem spectat de humanis actibus iudicare, in quibus reperitur ratio virtutis & vitij, at verò iustitia post prudentiam primum locum inter virtutes obtinet, ergo.

SECUNDA CONCLUSIO.

Sub eadem ferè ratione pertinet ad Iuris civilis peritos, quos vulgò Legistas vocamus, definire de quæstionibus Iustitiæ, & iuris iuxta normam humanarum legum. Hæc conclusio magis indiget explanatione quàm probatione. Dixi enim sub eadem ferè ratione, hoc est respectu eisdem finis moralis philosophi. Cæterum peritia illorum qui Iuri civili operam dant, non erit scientifica nisi rationes humanarum legum ex philosophia deduxerint, & tunc exercent illi officium moralium philosophorum: & reuera sunt philosophi morales ex parte, scilicet, ex materia Iustitiæ, & adhuc imperfecti nisi fuerint dialectici.

TERTIA CONCLUSIO.

Ad sacram Theologiam maximè pertinet de Iure perferutari vsq; ad minima respectu boni spiritualis & finis supernaturalis. Pro cuius intelligentia. Nota quòd sicut gratia dicitur perficere naturam non solum in seipsa, sed etiam eleuans illam ad aliquid altius & diuinius: Ita sacra Theologia quando conuenit cum aliqua scientia in obiecto materiali, non solum perficit illam scientiam intra suos limites & in seipsa, sed etiam eleuat obiectum illius, ad suam rationem formalem eminentiorem. v. g. metaphysicus considerat de Deo, de illius vnitatem, immutabilitatem, æternitatem, & omnipotentiam. Sed hæc omnia attributa Theologus profundius attingit: & distinctius cognoscit, ut videre est apud Diuum Dionysium in tractatibus de diuinis nominibus, de mystica Theologia, & de cælesti hierarchia. Vbi eadem, quæ aliàs metaphysici contemplantur, multò diuinius ipse distinguit. Ad hunc itaque modum sacra Theologia cum sit practica saltem eminenter, considerat omnia, quæ philosophus moralis multò altius & diuinius quàm ille. Confirmatur ex illo Sapien. 8. Vbi

Tomus quartus.

A

dicitur

dicitur de diuina sapientia. Sobrietatem enim & prudentiam, & iustitiam & virtutem docet. Vbi fi-
 mentio quatuor virtutum Cardinalium. Nam per
 sobrietatem intelligitur omnis temperantia: per
 virtutem autem fortitudo. Vbi obiter obserua quare
 primo loco posuit sobrietatem, cum tamen prudentia
 sit prima omnium virtutum. Ratio huius est,
 quoniam in natura corrupta ad acquirendam pru-
 dentiam, necessarium est exercitium temperantiae,
 quam vocat sobrietatem: nihil. n. magis impedit
 iudicium prudentiale quam vitia carnalia quæ cau-
 sa sunt hebetudinis & cæcitatæ mentis. Sit

QUARTA CONCLUSIO.

Ad Iuris Canonici peritos pertinet canones
 ecclesiasticos discere: præsertim illos qui accom-
 modantur ad causas fori exterioris decidendas. Si
 quid verò aliud considerant, mutuarum accipiunt
 partim à Theologis, partim à Iure civili. Probat
 & explicatur ista conclusio, quoniam in toto cor-
 pore Iuris canonici continetur triplex differentia
 canonum: quidam enim desumpti sunt ex sacris li-
 teris, aliquando ex definitionibus Conciliorum cir-
 ca fidem vel circa sacramenta. Hæc omnia constat,
 quod legitime pertineant ad Theologiam sacram.
 Sunt alij Canones propofiti vt regulæ ad deciden-
 das lites ecclesiasticas. Et isti vt plurimum habent
 suam rationem & fundamentum in Iure civili. Ita-
 que si à iure canonico auferantur, quæ pertinent
 ad Theologiam, & ad ius civile ferè nihil remane-
 bit, nisi quædam cæremonialia. Et confirmatur to-
 ta doctrina præcedens, quoniam supra scientias
 quas naturali ratione cognouit Arist. non est intro-
 ducta alia scientia in mundo nisi illa quæ deducta
 est ex fide reuelata. Hæc autem est sacra Theolo-
 gia, ergo necesse est, quod Iuris canonici peritiam
 reducamus vel ad sacram Theologiam, vel ad mo-
 ralem philosophiam, sicut & Iuris civilis reduxi-
 mus peritiam. Nihilominus ex prædictis deduca-
 mus vnum corollarium, videlicet, quod prudens
 Theologus, quoties occurrerit aliquis casus con-
 scientiæ dicidendus, de quo decernunt leges siue
 ecclesiasticæ, siue civiles debet consulere Iurisperi-
 tos, nisi aliàs ipse cognouerit illas leges sufficienter.
 Ratio huius est, quoniam Theologo satis est nosse
 legem naturalem, & diuinam, & quanuis non erat
 alienum ab illo scire omnes leges ecclesiasticas: ta-
 men quia Theologus diuinis intendens rebus quæ
 plurimæ sunt & multam habent subtilitatem, non
 valebat tantam sarcinam legum memoria tenere:
 idcirco accepit diuina prouidentia sui laboris au-
 xiliatores dominos Canonistas quemadmodum in
 lege veteri, vt habetur Numerorum cap. 34. erant
 quidam Leuitæ inferioris classis: quorum officium
 solummodo erat portare vasa & ornamenta inuo-
 luta tabernaculi: quæ sacerdotes superioris ordinis
 rangebant & disponebant intra tabernaculum: ita
 se habent Canonistæ & Theologi, quod Theologi
 intrant tabernaculum & facultatem habent disce-
 rendi de quidditate & effectibus sacramentorum
 & aliorum instrumentorum fidei & religionis. At
 verò Iuris canonici periti solum debent curare fi-
 deliter memoria tenere, quæ in sacris Canonibus
 continentur cum literali intelligètia, ad obsequium
 Theologorum. Interdum etiam opus habent ex
 Iure civili rationes acquirere ad decidendas causas
 ecclesiasticas, vt meliùs munus suum possint perfi-
 cere. Atque in hoc ius Iuris Canonici periti nostri
 temporis excellentiam habent.

DIVISIO HUIUS TRAC-
 tatus de Iustitia & iure.

VNIERSAM considerationem de Iusti-
 tia & iure in quatuor partes diuidit qui-
 dem D. Thom. In prima parte agitur
 de Iustitia. In secunda parte de parti-
 bus illius. In tertia parte, de dono Spi-
 ritus sancti correspondenti sibi: quod est pietas. In
 quarta parte, de præceptis Iustitiæ. Duæ priores
 partes magnum negotium nobis in hoc opere fa-
 cessunt: præsertim ab ista q. 57. vsque ad 78. Aliæ
 verò posteriores breuissimè expediuntur à D. Tho.
 in q. 121. & 122. Iam verò illa pars de iustitia rur-
 sus diuiditur in quatuor partes. Primò quidem dis-
 putatur de Iure, quod est obiectum iustitiæ. Secun-
 dò de ipsa Iustitia. Tertio de iniustitia. Quarto de
 iudicio.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum ius sit obiectum iustitiæ.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Conclusionem istam di-
 rectè probat D. Thom. ex testimonijs Isidori &
 Arist. Deinde in articulo explicat conclusionem
 & differentiam, quæ est inter iustitiam & alias
 virtutes colligens triplicem differentiam inter obiectum iu-
 stitiæ & obiecta aliarum virtutum. Differentia quidem iu-
 stitiæ ab alijs est, quod illa est ad alterum: quæ equalitatem
 importat. Hinc colligitur prima differentia inter obiectum
 iustitiæ, & obiecta aliarum virtutum: scilicet, quod re-
 ctum in operatione iustitiæ, præter comparationem ad agen-
 tem, constituitur per comparationem ad alterum. Secun-
 da differentia est, quod iustum, siue ius, dicitur aliquid
 ad quod terminatur actio iustitiæ, non considerato qualiter
 ab agente fiat. Tertia differentia est, quod iustitiæ deter-
 minatur obiectum secundum se. Alijs verò virtutibus.
 Cardinalibus non determinatur obiectum secundum se, &
 à parte rei. Et hæc est differentia quæ aliter solet dici, scilicet,
 quod medium iustitiæ est medium rei, medium autem
 aliarum virtutum est medium rationis.

COMMENTARIVM.

Notandum primò, pro huius articuli & sequen-
 tium intelligentia, quod hoc nomen ius mul-
 tipliciter vsurpatur. Primò & principaliter, vt no-
 minat illud quod fit per actionem iustitiæ: & ad
 quod terminatur. Secundò accipitur pro lege quæ
 est regula faciendi ipsum ius, seu iustum. Tertio
 accipitur pro ipsa peritia legum. Quarto pro sen-
 tentia iudicis, qui præcipit iustum fieri. Denique
 accipitur pro ipso loco publico vbi ista sen-
 tentiæ feruntur. Vt patet in c. 1. de in ius vocando.
 lib. 2. tit. 2. Nobis tamen in præsentia de iure pri-
 mo modo agendum est. Notandum est secundò,
 quod nomina iustitiæ, iustificationis, & iusti, du-
 pliciter accipiuntur in sacris literis: vno modo ge-
 neraliter pro omni virtute, vel omni actione vir-
 tutis, quæ secundum regulam rationis & legis exer-
 cetur. Itaque iustus idem est, atque studiosus, &
 omni virtute præditus. In hac acceptione intelli-
 gitur illud Abacuc c. 2. iustus autè in fide sua viuet, &
 ad Rom. 8. Vt iustificatio legis impleteretur in nobis.

Illud

Illud Matthaei 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus & ponit exemplum in elemosyna, & ieiunio quae proprie non sunt iustitiae specialiter dictae opera. Altera acceptio est specialior, quatenus iustitia nominat virtutem distinctam inter quatuor virtutes cardinales. Et ita iustus dicitur ille qui huius virtutis actiones exercet. Iustificatio autem dicitur reconditudo illa, quae inuenitur in huius virtutis officijs. Ut solutio debiti est iustificatio. Et in hac secunda acceptioe nobis procedendum est in praesentibus disputationibus. Magister Soto de Iustitia & iure lib. 3. q. 1. merito reprehendit Buridanum qui negat ius accipi pro obiecto iustitiae, sed solum pro ipsa lege.

Debiturum primò circa praedictas differentias sunt ne bene & verè assignatae. Arguitur primò pro parte negativa. Etenim D. Thomas videtur sibi contrarius in prima & secunda differentia, inter obiectum iustitiae & obiecta aliarum virtutum, Probatur: nam prima differentia, ponit ordinem actionis iustitiae ad ipsum agentem, dum inquit praeter comparationem ad agentem, sed in secunda differentia videtur negare talem ordinem, dum inquit, non considerat qualiter fiat ab agente, ergo non sunt bene assignatae istae differentiae.

Arguitur secundò, ex Arist. 2. Ethic. cap. 4. asserente, quòd contingit operari temperata non temperate, ergo non est differentia inter obiectum iustitiae, & obiectum temperantiae quantum ad hoc, quòd in operatione circa obiectum iustitiae contingat attingere obiectum absque debita dispositione agentis secundum formalem rationem virtutis iustitiae.

Arguitur tertio, ex doctrina D. Thom. videtur sequi duo inconuenientia. Alterum est, quòd habitus iustitiae non sit intrinsecè determinatus ad bene operandum circa suum obiectum: sed sit omnino indifferens, ita ut salua ratione obiecti formalis aliquando malè quis operetur reddendo debitum propter malum finem vanae gloriae. Alterum est, quòd habitus iustitiae in sua operatione non respiciat bonitatem agentis magis, quam habitus artis, quae solum respicit & intendit bonitatem artificiatum. Est enim perfecta operatio artificis si artificiatum sit perfectum & conforme ideae, etiam si artifex sit alijs virtuosus.

Arguitur quartò. Videtur esse implicatio contradictionis, quòd aliquid habeat rationem specificam & non genericam, v. g. quòd aliquid habeat rationem hominis & non animalis, ergo similiter impossibile est, quòd aliqua actio habeat rationem formalem iustitiae obiecti, & quòd non habeat rationem virtutis, quae est ratio generica. At verò si actio iustitiae respicit subiectum, non considerato qualiter fiat ab agente, verificabitur, quòd illa actio habet rationem formalem specificam iustitiae & non genericam. Probatur minor, quoniam de ratione virtutis est, quòd taliter fiat ab agente, & quando, & ubi oportet, & propter finem bonum.

Arguitur quinto, Aut D. Tho. loquitur in illa secunda differentia materialiter de obiecto iustitiae, aut formaliter. Si loquitur materialiter, profectò non assignat differentiam inter obiectum iustitiae & obiectum temperantiae. Possumus. n. designare obiectum etiam temperantiae materialiter, cui nihil desit de his quae pertinent praecise ad temperantiam materiam, desit tamen aliquid quòd pertinet ad rationem virtutis in communi v. g. si quis loco & tempore debito comedat quantum sibi conuenit. At verò ordinet istam actionem ad hypocrisim & vanam gloriam aut alium turpè finem. Tunc profectò

A etò inuenitur materiale obiectum temperantiae sine debita dispositione ageris: sicut cum quis soluit debitum sine debita dispositione agentis. Si autem D. Tho. loquitur de obiecto iustitiae verè specificante actionem, implicat contradictionem, quòd ageris operetur propter malum finem. Corrumperet enim rationem virtutis, & per consequens rationem iustitiae.

B Denique arguitur contra tertiam differentiam: qualibet virtus per se loquendo desumit suam speciem ab obiecto per se: ut qualibet habitus operatiuus, ergo nulla est specialis ratio & differentia in iustitia ipsa cur determinemus ei obiectum secundum se & non alijs virtutibus.

Propter obscuritatem D. Tho. doctrinae in hoc articulo quidam illam reiiciunt: sicut Buridanus ubi supra, q. 1. lib. 5. Ethic. Alij verò interpretes D. Tho. putant esse intelligendam doctrinam huius articuli materialiter. Ita sanè ut saluetur materiale obiectum iustitiae, & materialis actio iustitiae absque vera ratione virtutis. Huius sententiae est Caietanus. Et fuit doctissimus Victoria & Soto ubi supra. Nobis tamen salua eorum autoritate non videtur, quòd D. Tho. materialiter loquatur. Prodecisione ergo difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Impossibile est, quòd specificatio iustitiae & virtutis inueniatur formaliter in aliqua actione, nisi illa actio vndequaq; sit bona omnibus modis & ex omnibus circumstantijs. Haec conclusio efficaciter probatur quarto argumento facto pro parte negativa.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Possibile est, quòd detur obiectum & actio quae materialiter pertineant ad aliquam virtutem & obligationem illius, ita ut satisfaciat homo praeccepto illius virtutis per talem actionem. v. g. ieiunat quis in quadragesima adimplet praecceptum de temperantia eo tempore, etiam si hoc faciat propter hypocrisim. Similiter dat elemosynam pauperi virgini quam ex praeccepto naturali tenebatur dare, sed intendit stuprum, ille materialiter impleuit praecceptum naturale misericordiae. Dicitur autem actio materialis alicuius virtutis, cui nihil deest de proprijs pertinentibus ad speciem illius virtutis, praeterquam quòd apponitur mala circumstantia aliqua vel contra aliam virtutem, vel contra rationem genericam virtutis. Atque in hoc non differt iustitia à reliquis virtutibus, sed differentia est, quòd reconditudo etiam materialis respectu iustitiae commensuratur secundum commensurationem quandam ad alterum. At verò in alijs virtutibus omnis commensuratio reconditudinis etiam materialis commensuratur secundum commensurationem ad operatam.

TERTIA CONCLUSIO.

F Quando D. Tho. inquit in secunda differentia quòd iustum dicitur aliquid quasi habens reconditudinem iustitiae ad quòd terminatur actio iustitiae non considerato qualiter ab agente fiat, loquutus est formaliter de actione verae virtutis iustitiae. Probatur quoniam intentio D. Tho. est agere de vera iustitiae virtute & incipere à diffinitione illius, ergo in hac quaestione & articulo loquitur de iure & iusto prout est obiectum formale verae iustitiae ad quòd formaliter terminatur actio iustitiae. Alias profectò non procederet D. Tho. scientificè, ut de-

et grauiſſimum authorem. Hæc doctrina multò magis explicabitur in ſolutione argumentorum.

Ad primum argumentum reſpondetur. Nullam eſſe contradictionem inter primam & ſecundam differentiam, cum. n. dicit in ſecunda differentia, non conſiderato qualiter ab agente fiat, intelligenda ſunt hæc verba ſecundum abstractionem mentis. Nam vt eſt in communi proloquio abſtrahentium non eſt mendacium. Eſt igitur D. Tho. ſenſus, non quidem negare prærequiri commenſurationem & comparationem ad agentem in ratione generica virtutis, imò hoc aſſerit in prima differentia cum, inquit, propter comparationem ad agentem: ſed intendit aſſerere, quòd ratio ſpecifica differentie iuſtitie non eſt cum conſideratione actuali ad ipſum agentem: ſed præſupponendo iſtam conſiderationem in ratione virtutis generica tanquam in materia, etiam intelligitur cum comparatione ad alterum, non conſiderato tunc qualiter ab agente fiat talis actio. Exemplum huius poteſt eſſe in relatione de prædicamento ad aliquid. Relatio. n. & eſt accidens ſicut & reliqua prædicamenta præter primum, & ex hac parte conuenit ei eſſe in hoc vel in illo ſubiecto. At verò ſecundum propriam rationem relationis penes quam diuerſificatur ab alijs accidentibus non conſideratur vt eſt in ſubiecto, neque id explicatur, ſed vt eſt ad aliud. Idem exemplum poteſt poni in accidentibus reſpectiuis comparando illa cum abſolutis. v. g. ſcientia & albedo conueniunt in genere qualitatit. cum tamen ſcientia ultra hoc, quòd eſt qualificare ſubiectum ſicut albedo ſpecificatur per ordinem & commenſurationem ad aliquid extrinſecum, quòd eſt obiectum: ita prorsus ſe habent iuſtitia & temperantia, quòd vtraque in ratione generica virtutis bonum facit habentem. At verò iuſtitia differt ab alijs virtutibus per hoc quòd reſtificat habentem illam in ordine ad alterum. Simili modo poteſt explicari doctrina D. Tho. 1. 2. q. 62. Vbi ait, quòd in quibuſdam operationibus bonum vel malum attenditur ſecundum commenſurationem ad alterum, in quibuſdam verò operationibus attenditur ſolum ſecundum commenſurationem ad operantem. Ac ſi diceret Diu. Thom. quòd omnes operationes virtutis, ſecundum rationem genericam habent rationem boni per ordinem ad habentem & operantem. At verò quædam operationes vtranque rationem boni & genericam & ſpecificam habent per ordinem ad habentem, & operantem. Aliæ verò operationes ſpecificam differentiam habent per comparationem & commenſurationem ad alterum.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd teſtimonium illud Ariſt. non militat contra nos ſed militat, contra eos qui dicunt D. Tho. materialiter loqui de obiecto & actione iuſtitie (non conſiderato qualiter fiat &c.) In quorum ſententia poſſumus reſpondere, quòd quantum verum ſit teſtimonium Ariſtotelis: adhuc eſt differentia, quòd actio materialis iuſtitie conſideratur per quandam commenſurationem ad alterum.

Ad tertium argumentum negatur ſequela. Imò nos ponimus habitum, & actionem iuſtitie virtutis cum omnimoda determinatione ad bonum, & quantum reſpiciat commenſurationem ab alterum: tamen præſupponit conuenientiam ad ſeipſum.

Ad quartum argumentum reſpondetur, quòd probat efficaciter noſtram primam conſiſionem.

Ad quintum patet, ex doctrina tertie conſiſionis.

Ad vltimum argumentum reſpondetur, quòd eſt ſpecialis ratio, quare acturi de iuſtitia designamus

A ſpecielem quaſtionem de obiecto illius, potiusquã, cum agimus de alijs virtutibus. Et ratio differentie eſt, quoniam obiectum iuſtitie habet ſpecielem commenſurationem cum lege ipſa, & non ſolum conſideratur in illo quid ratio operantis eligat, vt mediũ virtutis (hoc enim determinatum eſt ex natura rei, & propterea dicitur medium iuſtitie medium rei.) At medium aliarum virtutum dicitur medium rationis. De qua re plura dicemus in q. ſeq.

B **D** Vbitatur ſecundò. Circa conſiſionem articuli, ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. Vbi ait eſſe differentiam inter iuſtum & ius. Nam iuſtum dicitur eſſe antequam fiat, ius verò importat iniurie emendationem: & ſimiliter diſtinguit inter iniuſtum, & iniuriam. Nam iniuſtum dicitur eſſe etiam antequam fiat: iniuria verò cum fit, ergo ius non eſt obiectum iuſtitie. Probatur conſequentia, quoniam iuſtitia non ſolum habitualis, ſed etiam actualis eſt voluntas faciendi quòd iuſtum eſt antequam fiat & exercetur: ergo tunc debet habere obiectum. At verò ſecundum Ariſt. non eſt ius niſi cum fit, ergo non habet rationem obiecti iuſtitie: Item D. Tho. arti. ſeq. dicit, quòd ius eſt opus adæquatum alteri, ergo non eſt obiectum iuſtitie, ſed operatio iuſtitie. Probatur conſequentia, quia eſt actio illius, ergo, &c.

C Reſpondetur ad hanc dubitationem, quòd vniuerſi diſſiniẽtes iuſtitiam, diſſiniunt illam per comparationem ad ius tanquam ab obiectum, vt videbimus quaſtione ſequenti. Ad argumentum Ariſt. reſpondetur, quòd ſecundum translationem antiquam non eſt contra nos teſtimonium illud. Habet enim loco iuris, iuſtificationem, & ira bene conſtat differentia poſita ab Ariſt. Reſpondetur ſecundò, quòd ſi ſequamur translationem Argiropoli, dicendam erit, quòd Ariſt. in illo loco accepit nomen iuris in lingua Græca ſpecialiori quodam modo, vt directè contrariatur iniurie, quæ videtur importare actionem inferendi illam. Nos autem in præſenti diſputatione vtimur nomine iuris, vt ſit idem quòd iuſtum.

D **E** Ad teſtimonium D. Thom. reſpondetur dupliciter. Primò, quòd actio cuiuſlibet habitus, aut virtutis poteſt dupliciter conſiderari: vno modo quantum ad executionem, vt eſt in exercitio, & ſic erit effectus illius habitus, aut virtutis. Altero modo poteſt conſiderari prout eſt in intentione habentis habitum, & ſic habet propriam rationem obiecti talis actio: præſertim cum illa actio eſt exterior, vt reddere depositum, reſtituere alienum. Atque iſto modo bene dicit D. Tho. quòd ius eſt opus iuſtitie: quoniam ipſa operatio exterior tenet ſe ex parte rei debitæ, quæ redditur alteri. Imò aliquando ipſamet operatio exterior eſt res quæ redditur alteri, ſicut lectio mea eſt ius debitum vniuerſitati. Reſpondetur ſecundò, quòd commune eſt in ſcientijs, vt nomina obiectorum transferantur ad actionem: & vice verſa. Quemadmodum etiam in religione Chriſtiana dicimus ſacrificium non ſolum eſſe hoſtiam oblatam, ſed etiam ipſam ſacrificationem, hoc eſt actionem ſacrificandi.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positium?

SVMMA TEXTVS.

In art. 2. querit D. Thom. *Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positium.*

Prima conclusio est affirmatiua.

Secunda conclusio notetur in solutione ad primum. Naturale ius quauis per se sit immutabile: tamen aliquando potest deficere in exercitio propter naturam hominis mutabilis.

Tertia conclusio notetur in solutione ad tertium. Ius diuinum quod diuinitus promulgatur, potest proportionabiliter diuidi sicut ius politicum ab Arist. videlicet, ut dicamus ius diuinum aliud immutabile, & in illo ordine quasi naturale, aliud positium. Hanc conclusionem explicat D. Thom. quia in lege diuina sunt quaedam praecipua, quia bona & quaedam prohibita, quia mala. Alia vero sunt bona, quia praecipua sunt, & mala, quia prohibita.

COMMENTARIVM.

Dubitatur itaque principaliter circa conclusionem art. Vtrum diuisio iuris in naturale & positium sit suprema & bona diuisio.

Arguitur primò pro parte negatiua. Lex est quadruplex, scilicet, aeterna, naturalis, humana, & diuina. Ita diuidit D. Thom. 1. 2. q. 91. Igitur ius saltem debet esse quadruplex, & per consequens diuidi in quatuor membra. Probat per consequens. Quia lex est ratio & regula iuris, ut dicit D. Tho. art. 1. ad secundum huius quaestionis. Igitur multiplicata regula & mensura, debet multiplicari mensuratum.

Arguitur secundò. Si ius naturale & positium distinguuntur, maximè in hoc, quòd ius naturale est quid immutabile: positium autem est mutabile. Sed ius naturale etiam est quid mutabile, ut patet de reddendo deposito dicitur esse naturale ius: & tamen in aliquo casu non est reddendum depositum etiam petenti, ergo. Et confirmatur, quia ius positium interdum mutat ius naturale, ergo minus mutabile est quam illud. Probat per consequens. Quoniam iure naturali omnia sunt communia, & tamen iure positio facta est diuisio rerum, & dominiorum, ergo ius positium immutat ius naturale.

Arguitur tertò. Ius naturale ut definitur à Iurisconsultis. ff. de iustitia & iure, & Institut. de iure naturali gentium & civili: est, quod natura omnia animalia docuit, & ut ibi adijcitur, naturale ius, non humani generis proprium: sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, auiumque commune est, ergo propriè naturale ius non est ius, quod est obiectum iustitiæ, quæ solis hominibus competit: sicut & lex secundum proprietatem, & veram rationem legis non inuenitur in brutis, sed solum metaphoricè, ut ait D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ad tertium. Confirmatur. Si quid pertineret ad ius naturale maximè esset religio erga Deum, & venerari parentes, & vim vi posse repellere: sed hæc omnia ad ius naturale pertinere negant Iurisconsulti vbi supra. l. 2. & 3. sed aiunt pertinere ad ius gentium. Imò & D. Tho. art. seq. ius naturale etiam brutis conuenire asserit.

Denique arguitur quartò. Prædicti Iurisconsulti diuidunt ius in ius naturale, ius gentium &

A civile. ergo non sufficit diuisio bimebris posita in articulo.

Circa hanc dubitationem aduertendum est, fuisse olim errorem antiquissimum negantium esse aliquod naturale ius. Ita refert Arist. lib. 1. Ethic. ca. 3. & lib. 5. c. 7. & D. August. lib. 3. de doctrina Christiana, ca. 14. Alius error fuit modernior negantium esse aliquod ius positium, quem tenuit Wireless, & vniuersi Lutherani qui negant esse aliquam vim in legibus humanis obligantem in foro conscientiae. Atque ideo ipse Lutherus combussit omnia Pontificum iura & Bullas Pontificias & Sanctorum Patrum Decreta ut referunt historiographi moderniores. v. g. Ioannes Coclaus in actibus & scriptis Lutheri, anno Domini 1520. Videatur etiam Rossensis in art. 37. Pro decisione huius veritatis, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Error est manifestè contrarius philosophiæ morali & fidei, asserere omne ius esse positium, & negare esse ius naturale. Probat per primò ex Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, vbi respondet Propheta, iniquis, qui dicunt, Quis ostendet nobis bona? Ac si diceret, in nobis ipsis est impressio luminis naturalis, quo cognoscimus bonum, & Deum. Vnde Ioannis 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quæ duo testimonia non solum de illuminatione gratiæ, sed etiam de illuminatione naturali explicantur communiter. Sed est locus necessariò explicandus de illuminatione naturali, ad Roman. 2. Gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt. Hoc est, non habentes legem Decalogi scriptam: sicut habebant Iudæi, naturaliter,

D hoc est ex naturali instinctu & illuminatione naturali Dei, non ex illuminatione gratiæ, quæ legis sunt faciunt, non dicit omnia sed quædam: huiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente illis conscientia ipsorum. Probat per secundò conclusio ratione. Certum est secundum fidem catholicam ante legem scriptam, aut positam fuisse peccatum. Etenim Cain peccauit maximum peccatum occidens fratrem suum Abel. Et ante diluuium dicitur in sacris literis, quòd multa erat malitia hominum super terram, ergo erat lex naturalis. Probat per consequentia. Quia vbi non est lex nec præuaricatio est. Probat per tertio conclusio.

E Præcepta de cultu diuino vsque adeo sunt immutabilia, ut per nullam potentiam possint dispensari neque immutari, ergo non sunt positiua præcepta: sed sunt naturalia. Imò secundum communem opinionem Thomistarum omnia præcepta Decalogi sunt indispensable, ut patet apud D. Tho. 1. 2. q. 108. & apud Soto lib. 2. de iustitia, q. 3. art. 8. ergo huiusmodi præcepta naturalia sunt, alioquin poterant dispensari ex beneplacito hominum legislatorum. Confirmatur. Quia inter ea quæ præcipiuntur, & prohibentur, quædam dicuntur præcipi, quia bona sunt, & quædam prohibentur, quia mala, ergo secundum se ex natura rei habent bonitatem vel malitiam, ac proinde ius naturale est. Quartò probatur conclusio vera secundum philosophiam moralem. Sic enim sensit Arist. esse quoddam ius naturale & quoddam legale seu positium, ut patet lib. 1. Rhetoricorum cap. 3. & lib. 1. magnorum moral cap. 34. & 1. Ethicorum cap. 3. & lib. 5. cap. 7. Diuus Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 4. & refertur à Gra-

tiano dist. 1. can. ius naturale est commune omnium nationum, & quod instinctu naturæ non constitutione humana habetur. Cicero etiam iuris naturalis mentionem facit, et patet in lib. de Inventione, de Legibus, de Aruspicum responsis. Et denique iste error negantium ius naturale similis est errori in naturalibus, quem habuerunt Heraclitus & Cratillus qui aiebant, nullum esse verum nisi quod unicuique apparet. Sic etiam videntur hi in moralibus errare negantes esse aliquod ius secundum se ex natura rei, sed quod humano beneplacito constituebatur, illud erat ius.

SECUNDA CONCLUSIO.

Diuisio iuris quam D. Tho. ponit in artic. est maximè philosophica desumpta ex Arist. lib. 5. Ethic. cap. 7. Pro cuius explicatione notandum est primò, quòd D. Tho. quanuis Theologicè intendat agere de iure & iustitia, tamen prudenter & de industria voluit priùs definire, & diuidere rationem iuris secundum ordinem naturæ quem præsupponit gratia & fides & Theologia, ac deinde in solutione ad tertium docuit, Quomodo ius diuinum quod est supra ordinem naturæ, potera diuidi proportionabiliter in ius immutabile & quasi naturale in ordine gratiæ & ius positium ex beneplacito Dei. Notandum est secundò vt ostendamus quomodo inter sese opponantur membra prædictæ diuisionis, quatuor esse differentias inter ius naturale & ius positium. Prima differentia est ex parte causæ efficientis. Etenim naturalis iuris efficiens causa est ipse Deus vt autor naturæ. Iuris autem positium efficiens causa est homo secundum triplicem modum quem D. Tho. docet in art. Primo quidem per singulare pactum inter eos qui ad inuicem contrahunt, & sic iustum pretium erit illud de quo conuenit inter ementem & vendentem. Secundo modo per conductum publicum, in quo conueniunt communiter, qui emunt & vendunt, & sic iustum pretium erit alicuius rei illud quo communiter res venditur in foro publico. Tertio modo constituitur iustum seu ius positium lege Principis vel statuto reipublicæ, vel ministrorum illius. Inter hos prædictos modos aduertenda est differentia. Primo quidem, quòd pretium primo & secundo modo constitutum patitur aliquam latitudinem secundum magis & minus, non enim consistit in indiuisibili. At verò iustum pretium postremo non consistit in indiuisibili: aliquando quantum ad maius, aliquando quantum ad minus, raro autem quantum ad vtrunque. Exemplum primi est in taxatione tritici. v. g. quòd tritici faneca non possit vendi vltra ducatum. Nihilominus potest vendi iustissime citra ducatum propter abundantiam tritici sicut in foro publico valet. Ita sanè vt si carius vendatur, etiam si non excedat taxationem pragmaticæ teneatur venditor ad restitutionem. Exemplum secundi est in censibus quos vulgo dicimus *de aliquibus*, quorum pretium statutum est lege quantum ad minimum, videlicet, vt non dentur minus, quam quatuordecim pro annua pensione vnus, sic tamen quòd si quis velit dare viginti pro illo censu, iustum esse poterit pretium. Cæterum quantum ad vtrunque licet possit respublica condere legem iusti pretij, tamè non occurrit exemplum nisi fortè in quotidianis taxationibus rerum comestibilium, quæ in foro vaneunt. Item etiam est alia differentia inter hos tres modos, quòd primus modus ita subordinatur secundo & tertio, quòd præsupponit non esse

A aliter statutum per illos, similiter se habet secundus modus ad tertium: præsupponit enim, quòd non sit aliter statutum per tertium modum.

B Secunda differentia principalis inter ius naturale & positium est ex parte causæ exemplaris & regulæ, quoniam regula & exemplar iuris naturalis est lex æterna, quatenus imprimatur mentibus hominum mediante lumine naturali ostendente quid sit bonum & iustum. At verò ius positium habet pro regulâ legem humanam, quæ debet regulari per legem naturalem, in quantum nihil debet continere quod legi naturali repugnet, imò debet habere conuenientiam cum lege naturali, vt docet D. Tho. in hoc art. ad secundum. & 1. 2. q. 95. Secundò in hac differentia maximè obseruandum est, quòd quemadmodum in Physicis speculatiuis necesse est attendere ad materiam & sensum, vt comprehendamus principia naturalia (alioquin errabimus sicut Plato errauit propter nimiam è materia sensibilibus abstractionem.) Ita etiam ad cognitionem moralium principiorum, necesse est, vt non solù attendamus speculationem per nosmetipsos quid naturale lumen dicet, & quid ex illo colligatur: sed oportet attendere ad documenta seniorum & maiorum, & prudentum, qui secundum doctrinam Arist. 6. Ethicor. c. 11. ita venerandi sunt vt illorum dicta & documenta in morali philosophiâ habeantur pro demonstratione. Hæc doctrina confirmatur ex illo Proverb. cap. 1. Audiens sapiens sapientior erit. Animaduertet parabolam, & interpretationem eius, verba sapientum, & ænigmata eorum. Et Ecclesiastes capit. vlt. Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi. Quibus verbis significat, quòd verba sapientum excitant ad bene operandum, & confirmant vehementer in bonâ operatione.

C Tertia differentia sumitur ex parte extensionis, siue amplitudinis potestatis. Etenim ius naturale omnes obligat: sicut omnibus communis est rationalis natura. At verò ius positium obligat tantum subditos Principi legislatori.

D Quarta differentia consideratur secundum immutabilitatem vel mutabilitatem vtriusque iuris. Etenim ius positium mutabile est per se loquendo secundum legislatoris beneplacitum. Ius autem naturale simpliciter & per se loquendo immutabile est, sicut & sua regula est immutabilis & firma. In quâ differentiâ maximè obseruandum est: quòd ius naturale non in omnibus principijs parem immutabilitatem retinet. Quædam enim sunt immutabilia: ita vt per diuinam potentiam mutari nõ possint v. g. Bonum est agendum, malum est fugiendû. Non est periarandum, non est falsum testimonium dicendum. Alia verò sunt immutabilia quidem per totam naturam & potestatem humanam, sed mutabilia per diuinam potentiam absolutam Dei. v. g. Non est occidendus innocens, ita immutabile est ius istud naturale: quòd non sit in toto orbe potestas in oppositum. Nihilominus videtur Deus de facto dispensare in isto iure, dum præcepit Abrahamæ, vt immolaret suum filium innocentem: & iterum filijs Israel præcepit, vt interficerent infantes Innocentes Amorrhæorum, & Cananæorum. Veruntamen sapientioribus & prudentioribus Theologorum videtur, quòd illa non fuerit propriè dispensatio: sed potius fuerit mutatio materiæ circa quam versatur illud ius, scilicet, vitam alienam innocētis. Sed cum Deus sit dominus vitæ & mortis, sicut ipse potest occidere innocentem: ita potest concedere hanc facultatem alteri, tanquam ministro diuini

benepla-

beneplaciti. Ceterum proprie dispensatio esset quando, manente materia legis & iuris, fieret licitum oppositum eius, quod præcipitur per legem. Ac proinde iidem Theologi dicunt: quod præcepta Decalogi sunt indispensabilia, etiam per diuinam potentiam. Et ratio est, quoniam si Deus concedit alicui ut accipiat rem, & uxorem vicini: iam mutat materiam præcepti tanquam Dominus absolutus omnium rerum: & iam qui accipit uxorem vicini, non accipit rem alienam, neque attingit uxorem alienam. His tamen non obstantibus, negare non possumus, quin huiusmodi præcepta habeant aliquam varietatem & mutabilitatem quantum contingat ex parte materiae: quod quidem non contingit in alijs præceptis; v. g. Non falsum testimonium dices. Alia sunt præcepta quæ ut in plurimum, stantibus humanis moribus rectis & compositis, non variantur: sed aliquando necesse est variari propter malitiam alicuius hominis. Cuiusmodi est præceptum de reddendo deposito, quod respicit ius naturale. At verò propter malitiam deponentis: quia petit depositum gladium ad occidendum innocentem, non debet depositarius depositum reddere gladium: imò tenetur non reddere, ut docet Diuus Thomas in solutione ad primum. Hoc autem non contingit quia ius naturale mutetur secundum se sed, quia mutatur ille cui reddendum erat depositum, & cui adæquandum erat tale ius. Ratio huius doctrinæ ea est, quoniam in illo euentu est aliud ius naturæ, quod est defensio innocentis, aut reipublicæ. Imò etiam concurrunt præceptum de non occidendo. Quod si tunc redderem depositum gladium essem ego cooperans ad mortem alterius. Et quoniam ista præcepta de defensione innocentis, & de non occidendo, sunt principaliora & vniuersaliora quam illud præceptum de reddendo deposito, idcirco non reddendum est. Possumus duo exempla in naturalibus pro explicatione huius nostræ doctrinæ proferre. Primum sit. Videmus enim quod in naturalibus quædam ita sunt necessaria ut per nullam potentiam possint variari. v. g. quatuor & tria sunt septem. Alia verò sunt, quæ per nullam naturalem potentiam variari possunt. v. g. cælum est: At verò per potentiam Dei absolutam aliter se possunt habere. Alia verò sunt necessaria naturaliter, quatenus, ut in plurimum, ita contingunt. v. g. Hominem nasci duobus pedibus & duabus manibus: licet aliquando videamus aliter contingere. Alterum exemplum est valde accommodatum ad explicandam rationem, quare quædam naturalia præcepta aliquando aliter se habeant. Videmus enim in rebus naturalibus quod quantum graue habeat naturalem inclinationem ad motum deorsum, tamen aliquando quasi obliuiscitur illius naturalis inclinationis particularis, & non quidem propter violentiam, sed propter bonum vniuersi ascendit sursum ne detur vacuum. Ad quod quidem bonum omnis res naturalis habet superiorem quandam inclinationem magisque dominantem, quam propriam particularem inclinationem. Ita contingit in moralibus, quod quædam præcepta natura inferiora cedunt superioribus præceptis quantum ad exercitium, quando simul exerceri nequeunt. Ut patet de præcepto de reddendo deposito gladio, quod cedit in prædicto euentu alijs præceptis superioribus defensione innocentis, & de non occidendo. Et hoc est egregium documentum.

TERTIA CONCLUSIO.

Si velimus Theologicè & à primo origine iuris diuisionem in tota sua latitudine constituere: aliter procedere debemus, quam D. Thom. in articulo, moralis philosophi officium exercens, processit. Hæc conclusio non aliter probatur quam si vniuersalem diuisionem iuris ante oculos proposuerimus. Ius itaque in tota sua latitudine primum omnium diuidatur in ius diuinum, cuius Deus est auctor, & in humanum cuius homo est conditor. Rursus ius diuinum diuiditur in diuinum pertinens ad naturæ ordinem, & in diuinum pertinens ad ordinem gratiæ. Exemplum prioris membri sunt præcepta Decalogi. Exemplum secundi sunt præcepta Theologicarum virtutum. Deinceps tertio diuiditur ius diuinum pertinens ad naturæ ordinem in ius naturale & ius superadditum ex beneplacito Dei. Dicitur autem ius naturale non solum quia pertinet ad ordinem naturæ; sed quia naturali instinctu luminis naturalis cognoscitur & obligat: vel per consequentiam euidentem ex illo lumine naturali, qualiter multa præcepta Decalogi deducuntur. At verò ius diuinum pertinens ad ordinem naturæ, sed superadditum iuri naturali à Deo: est illud quod per specialem reuelationem Dei constituitur hominibus in ordine ad bonam gubernationem reipublicæ secundum humanam politiam. Talia sunt præcepta iudicialia veteris legis: quæ ex parte obiecti & materiae non excludunt ordinem naturæ, huiusmodi sunt multa Exod. 22. Denique ius diuinum iuxta doctrinam D. Thomæ in solutione ad tertium, in ius connaturale ipsi gratiæ & immutabile: & in ius positium. Exemplum primi membri, sunt præcepta de virtutibus Theologicis, sine quibus omni tempore impossibile fuit placere Deo. Exemplum secundi sunt præcepta de sacramentis tam veteris quam nouæ legis. Nam sacramenta veteris legis quantum non conferant gratiam, significant illam. At verò in lege noua certum est, quod conferunt gratiam: sunt autem pertinentia ad legem positiuam in nouo testamento. Circa prædictam diuisionem obseruandum est, quod diuisus ius in magna vniuersalitate, non solum, ut est obiectum iustitiæ specialiter dictæ: sed etiam ut est obiectum omnis virtutis cuius actus est in præcepto. Pertinet enim ad iustitiam legalem, obseruare leges, ac propterea merito ea, quæ cadunt sub præcepto dicuntur ius. Aduerte secundo breuiter, quod non ultra diuisus ius humanum: quia huiusmodi diuisionem ad sequentem articulum reseruamus.

Ad argumenta in oppositum reliquum est respondere. Ad primum responderetur, quod considerando ius præcisè secundum ordinem naturæ ut à morali philosopho consideratur, sufficienter diuiditur in illa duo membra. Non enim inuenitur lex quæ non sit vel naturalis vel positua. Etenim lex æterna naturalis est. Et rursus lex naturalis lex diuina est. Ceterum quantum sit aliqualis differentia inter legem æternam & legem naturalem, quod lex naturalis dicitur quatenus naturæ hominum indita est ab autore naturæ: & lex æterna dicitur quatenus est in ipso Deo, & quatenus ipsa lex naturalis regulatur ab illa, sic etiam dicitur æterna. Nihilominus non propterea oportet distinguere ius æternum contra ius naturale & positium. Et ratio est, quia lex æterna respectu hominum in quibus est lex naturalis, respicit idem ius quod lex naturalis: sunt enim subordinate istæ leges. Quemadmodum

causæ inferiores & causæ superiores. Vnde sicut non oportet distinguere quoddam animal genitum ab alio animali, & aliud genitum à Sole: sic non oportet distinguere ius quod est obiectum legis naturalis, à iure quod est obiectum legis æternæ. Eadem enim æqualitas regulata lege naturali regulatur lege æterna. Quapropter consequentia argumenti nihil valet. Hæc prædicta solutio videtur convenientior, quàm alia quæ assignatur à Magistro Soto lib. 1. de iustitia, artic. 1. quæst. 3. ad primum. Vbi dicit, quod propterea non diuiditur ius æternum, quia ius est æquitas, quæ in temporalibus rebus constituitur. Sed tamen hæc doctrina non videtur omnino vera. Etenim non minus æternum est hoc quod dicimus, quod tibi non vis alteri ne feceris: quàm quod dicimus in speculatiuis quatuor & tria sunt septem, ergo ius non dicitur, quia temporaliter sit constitutum: quamuis temporaliter exerceatur inter homines. Sed dicitur ius, quatenus est obiectum iustitiæ, ad quod terminatur, vel terminari actio iustitiæ potest.

Ad secundum argumentum respondetur ex doctrina, quæ explicata est in tertia & quarta differentia inter ius naturale & ius positium. Ad hoc etiam facit quod, inquit, Aristoteli lib. 1. Ethic. c. 3. iustum mathematicum non esse exigendum in moralibus. Ad confirmationem argumenti respondetur cum D. Tho. 1. 2. quæst. 49. quod ius naturæ multipliciter potest dici. Vno modo propriè & posituè, quatenus lex præcipit aliquid fieri vel prohibet. Altero modo dicitur aliquid esse secundum ius naturæ negatiuè quatenus lex naturalis non determinat aliquid fieri vel non fieri circa rem illam, & hoc modo dicimus, quod stando in iure naturæ omnia sunt communia, hoc est lex naturalis non determinat rerum diuisionem & appropriationem. Dicimus ergo quod circa ius naturale primo modo, nunquam facit ius positium mutationem aut nouitatem. At verò circa ius naturale secundo modo potest ius positium facere, imò fecit aliquam mutationem & nouitatem, nempe diuisionem rerum & appropriationem illarum.

Ad tertium argumentum non possumus conuenienter respondere vsque ad articulum. 3. sed dicimus breuiter quod ius naturæ definitur à Iuriconsultis non quidem propriè, sed prout est aliquid, quod materialiter habet quandam æqualitatem etiam in brutis, qualis est coniunctio maris & feminae; at vero sicut in brutis non est propriè iniuria, ita neque in illis propriè ius. Nos verò agimus de iure morali, modò vt est obiectum iustitiæ, ac propterea ius naturæ appellamus, quod soli naturæ rationali proprium est.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum ius gentium sit idem cum iure naturali?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Ius naturale quod est alteri adequatum secundum absolutam considerationem est commune omnibus animalibus.

Secunda conclusio. Ius gentium recedit à iure naturali in prædicta consideratione.

Tertia conclusio. Ius naturale quod est adequatum alteri secundum aliquid quod inde sequitur, est homini proprium & naturale, & hoc apud Iuriconsultos vocatur ius gentium.

COMMENTARIVM.

D Vbi primum circa primam conclusionem D. Thomæ; An sit verum quod ius naturale reperitur in brutis. Pro parte negatiua arguitur primo. In brutis nulla est iustitia, ergo non est ius. Probatur consequentia Quia iustum est obiectum adæquatum iustitiæ, ergo solum est respectu iustitiæ, & vbi iustitia reperitur. Confirmatur. Quia ratio, iuris est lex, in brutis non est lex nec ratio, ergo nec ius naturale.

Secundò arguitur. Eadem ratione sequeretur quod in alijs rebus etiam inanimatis v. g. in lapide esset ius naturale. Consequens est falsum, ergo in brutis non est ius. Sequela probatur. Quia etiam in lapide est quædam naturalis commensuratio illius ad suam proprietatem & ad finem sibi debitum.

Tertiò arguitur. Nam secundum Aristoteli 5. Politicorum cap. 7. Ius politicum diuiditur in ius naturale & ius legale, sed bruta non habent ius politicum ergo nec naturale nec legale. In oppositum est Diuus Tho. Et in doctrina eius sit

PRIMA CONCLUSIO.

In brutis non est propriè ius naturale. Hoc probant prædictæ rationes, nec Diuus Thom. oppositum docet cum inquit, quod ius naturale quod importat absolutam commensurationem rerum est commune nobis & brutis. Nam loquitur de communitate secundum analogiam. Vnde sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Ius naturale solum ponitur in brutis per quandam similitudinem & proportionem. Hæc sequitur ex prima conclusione. Pro cuius intelligentia, nota quod homo habet triplicem inclinationem, & sibi respondent tria iura. Prima inclinatio est communis hominibus & omnibus rebus v. g. conferre seipsum & huic respondet præceptum naturale de omnibus medijs necessarijs ad suam conseruationem acquirendam, Alia inclinatio est communis hominibus & brutis, videlicet, quod apprehendant bonum proprium & coniungantur in se inuicem ad procreandam sobolem, ex quo oritur ius inter patrem & filium, & inter masculum & feminam. Tertia inclinatio, est propria soli homini, quæ videlicet exercetur media ratione & discursu, vt quod neminem lædere debeamus. Huic respondet ius quod est lumen rationis, & omnia principia, ad quæ immediatè inclinatur intellectus practicus.

Dicimus ergo in cōclusionem quod quia bruta conueniunt cum hominibus in quibusdam operationibus sequentibus apprehensionem & inclinationem naturalem quemadmodum in homine ponimus simpliciter ius, vbi est simpliciter & formaliter iustitia & similiter apprehensio finis & mediolorum formaliter: ita & in brutis quodammodo & per proportionem & similitudinem ad nos, ponimus ius naturale, quemadmodum communiter philosophi solent ponere quandam rationem discursus in brutis: quæ quidem non est propriè discursus, sed habet proportionem & similitudinem cum discursu hominis formali. De quo vide Diuum Thomam 1. 2. quæst. 13. artic. secundo, & ibi interpretes. Sit alterum exemplum ad hoc etiam explicandum, v. g. coniunctio maris cum femina communis est hominibus cum brutis: sed tamen est differentia Nam brutis ab authore naturæ tantum indita est illa cō-

mensuratio

mensuratio maris cum foemina, quibus commensurationis ratio est ipsa lex aeterna quae est in Deo. At verò in hominibus ultra hoc est etiam ratio formalis legis naturalis indita ab ipso Deo cui liberè obedit & exercet coniunctionem illam maris & foeminae conformiter vel difformiter ad ipsam legem. Volumus ergo dicere in conclusione, quòd huiusmodi coniunctio maris & foeminae est verè & propriè ius naturale respectu hominum, quando conformiter ad legem exercetur ab hominibus. At verò in brutis dicitur ius naturale, quia eadè actio secundum materialem substantiam exercetur ab illis iuxta inclinationem naturalem. Ex dictis etiam colligo, quòd cum aliqua proprietate cõpetit ius naturale etiam brutis, quatenus commensuratio maris & foeminae habet rationem in lege aeterna, & est obiectum legis aeternae & iustitiae distributivae: quae est in Deo secundum quam ipse Deus facit aequalitatem ipsis rebus tribuens unicuique inclinationem & potentiam & operationem secundum quod naturae rei debitum est. Quod si quis obijciat hanc rationem iuris naturalis communem esse homini cum plantis & lapidibus: at verò à Jurisconsultis & à Divo Thoma dicitur specialiter, quòd ius naturale commune est hominibus cum brutis, ergo non bene explicatur hoc ius secundum rationem communem homini cum alijs rebus omnibus. Respondetur, quòd aliquid specialius, est in animalibus, propter quod ius naturale potius dicitur commune homini cum brutis, quae conveniunt cum homine in genere animalis immediato. Etenim non solum homo, sed etiam animalia operantur cum quadam cognitione finis, quavis non cognoscunt proportionem mediorum ad finem, ut à nobis explicatum est. 1. 2. quaest. 6. de voluntate & quaest. 1. Hinc est, quòd quando homo qui est animal rationale, & facit aliquid quod est contra naturale ius primo modo, quod sibi commune est cum brutis; tunc vehementius reprehenditur ex comparatione ad bruta, quae in illis operationibus servat perpetuò tenorem iuris naturalis. v. g. si homo indebito modo se habeat circa uxoris usum, vel erga filios, merito obijciatur illi, quòd sit peior brutis, & feris animalibus. Iuxta illud Ieremiae Threnorum capit. 4. Lamiae nudaverunt mammas lactauerunt catulos suos. Filia populi mei crudelis. Ad hoc facit quod dicit Isaiæ. cap. 1. Cognovit bos possessorem suum & asinus praesepe Domini sui, Israel autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Simile est illud Ieremiae. 8. Milvus in caelo cognovit tempus suum. Hinc est, quòd peccata. Sodomiae specialiter dicuntur esse contra naturam: quia sunt contra ordinem communem brutis & hominibus, quavis, alia omnia peccata sint contra naturam rationale. Sic ergo quando Jurisconsulti dicunt, Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, loquuntur de illis actionibus in quibus bruta operantur cum quadam cognitione finis secundum quandam commensurationem sibi inditam in aestimativa naturali: quae est quasi quaedam ratio iusti naturalis. Ceterum notandum est iuris gentium aequalitatem placuisse Jurisconsultis significare per iustitiam, quae non nisi ratione humana exercetur: hoc est colere Deum: & parentes venerari, de quo agemus dubio sequenti.

D Vbitur secundò. Vtrum ius gentium sit naturale. Arguitur primò pro parte affirmativa, ex dictis à Divo Thoma, & Arist. & Jurisconsultis. Nam D. Tho. in praesenti articulo expressè ait, Ius gentium esse ius naturale consideratum secundum

A aliquid quod inde sequitur: quavis non sit ius naturale priori illo modo qui communis erat brutis. Item Divus Thomas in lectione. 10. lib. 5. Ethicorum cap. 7. Explicans Arist. dicit, quòd iuxta Arist. sententiam ius gentium comprehenditur sub naturali iure. Item Jurisconsulti vbi supra, hoc ipsum videntur sentire: dum aiunt, quòd colere Deum, venerari parentes, ius gentium est. Constat autem nihil naturalius esse rationali naturae; quam colere Deum, venerari parentes.

B Secundò arguitur ratione. Omne quod colligitur per bonam consequentiam ex principijs moralibus ius naturale est, sed ius gentium colligitur ex huiusmodi principijs, ergo est ius naturale. Probat maior, ex D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 2. & probatur etiam ratione, & à simili, quoniam conclusio physica, quae colligitur ex principijs physicis per bonam consequentiam pertinet ad ordinem naturalis luminis, ergo conclusio moralis, quae necessario sequitur ex primis principijs moralibus, pertinet ad ius naturale morale. Et confirmatur, quia omnia praecipua decalogi vel ferè omnia sunt conclusiones primorum principiorum moralium, videlicet, bonam secundum rationem est prosequendum, & malum fugiendum. Item quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Ex istis colligitur, non esse furandum, non occidendum, &c. quae sunt praecipua naturalia. Confirmatur secundò vehementius. Nam simplicem fornicationem esse illicitam de iure naturae est, & tamen non est primum principium: sed conclusio deducta ex primo principio. v. g. coniunctio maris & foeminae inter hominem naturaliter ordinatur, non solum ad generationem animalis, sed etiam ad debitam educationem hominis qui est animal rationale. Sed quia hoc sine perpetua coniunctione maris & foeminae commodè fieri non potest, quantum est ex natura rei: idcirco simplex fornicatio & varius concubitus dicitur esse contra ius naturale. Similiter & proportionabiliter cum in hoc principio morali & naturali, quòd homines tenentur seipos sustentare inferatur necessariò, quòd agri sunt colendi. Et rursus ex alia propositione certa moraliter, videlicet, non possunt agri convenienter coli nisi rerum divisio fiat & earum appropriatio, eò quòd homines negligentes sunt in cultu communium bonorum. Cum ergo ex dictis inferatur, quòd fiat rerum divisio, & fiant propria rerum dominia, consequens est, ut haec pertineant ad ius naturale. Constat autem, quòd rerum divisio dicitur esse de iure gentium, ergo ius gentium ius naturale est.

C Tertio arguitur. Si ius gentium esset ius positivum sequitur, quòd possit mutari, & abrogari humana voluntate principis. Et quavis princeps peccaret abrogando, nihilominus factum teneret. Sequela videtur manifesta, quia ius positivum solum pendet ex legislatoris beneplacito. Consequens tamen falsum est, quia in tali euentu nemo condemnaret proprios dominos rerum, qui defenderent bona sua vel à principe vel ab alijs, qui intentarent illa usurpare. Denique arguitur, ius gentium apud omnes gentes bene institutas custoditur, & debitum esse iudicatur: & si quis oppositum faciat iudicatur malè facere, ergo nunquam humana constitutione sancitum est. Probat consequentia, quia nullus princeps potuit toti mundo legem ferre de huiusmodi iure servando, ergo ius naturale est istiusmodi ius gentium.

D In hac difficultate dissolvenda sciendum est, quòd Jurisconsulti distinguunt ius in ius naturale

& ius

& ius gentium, afferentes ius naturale esse commune homini cum brutis, ius autem gentium diffiniunt ex eo, quod gentibus commune neque brutis competit. Et profecto quantum videtur, ius gentium diffiniunt & denominant non ex eo, quod a gentibus sit institutum, sed ex eo, quod invenitur in gentibus & non in brutis. Ex quo colligitur, quod nomine iuris gentium includunt ius naturale, quod proprium est rationalis naturae, de quo loquitur D. Thomas in tertia conclusione. Et simul etiam includant ius gentium, quod gentes stabilierunt, in quo & gentes conueniunt. At verò Theologi nomine iuris gentium in communi vsu loquendi excludimus ius naturale, non solum quod est commune nobis cum brutis: sed etiam quod est proprium rationalis naturae. Similiter est æquiuocatio in hoc nomine ius civile. Potest enim denominari ex eo, quod vis illius iuris communis est ciuitatibus, vel ex eo, quod a ciuitatibus vel earum principe institutum est. Et in hac secunda significatione vtuntur hoc nomine Iurisperiti, in qua etiam significatione nos solemus appellare leges regni, quae ab ipso Rege regni institutae sunt. eadem æquiuocatio potest esse in hoc nomine ius humanum, vt dicatur, vel quod homines habent in vsu, vel quod homines instituerunt. Pro decisione veritatis, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Ius gentium, & ius humanum, & ius civile, si priori modo accipiatur, commune est ad ius naturale proprium rationalis naturae & ad ius positium. Conclusio probatur quantum attinet ad ius gentium, ex doctrina Iurisperitorum vbi supra afferentium diuinum cultum & venerari parentes esse ius gentium, cum tamen sit res certissima, quod haec praecipua sunt maxime naturalia rationali naturae. Similiter eisdem Iurisperitis, vt patet in l. manumissiones. ff. de Iustitia & Iure. aiunt seruitutes esse de iure gentium. Et tamen etiam constat seruitutem introductam fuisse iure positio. Ceterum quantum ad ius humanum. Probatur conclusio, quod vtroque modo conueniat. Etenim secundum Isidorum libro Etymolog. c. 2. quem citat D. Tho. art. 1. arg. 3. Ius differt ab eo quod dicitur fas, eo quod ius est inter homines ipsos: Fas autem erga Deum. Cum igitur ius humanum, quod est inter homines, versetur circa aequalitatem ex natura rei, & circa aequalitatem ex lege positua: consequens est, quod ius humanum possit esse etiam positium. Deinceps probatur conclusio quantum attinet ad ius civile. Quoniam Arist. lib. 5. Ethic. c. 7. diuidit ius politicum, quod constat esse idem atque civile, in naturale & positium: quod ille appellat legale, hoc est, lege positum, ergo ius naturale etiam positium continetur, sub iure civili. Probatur secundo ratione eadem conclusio, quoniam ius gentium, & ius humanum, & civile in priori illa significatione nihil aliud importat, quam ius illud quo vtuntur gentes vel homines vel ciues: sed gentes & homines & ciues vtuntur iure naturae & positio, ergo conclusio vera.

SECUNDA CONCLUSIO.

Ius humanum in secunda acceptione conuertitur cum iure positio: & sic diuiditur in ius gentium & civile. Haec conclusio habet duas partes. Et probatur prima. Ius humanum in posteriori significatione nihil aliud est quam ius a homine constitutum,

A sed hoc ipsum dicitur ius positium, quod homines posuerunt, ergo. Altera pars conclusionis asseritur à D. Tho. 1. 2. quaest. 95. artic. 4. Vbi citat & explicat Isidorum lib. 5. Etymolog. cap. 5. Quocirca aduertendum est, quod nulla est difficultas in eo, quod asseritur, ius civile contineri sub iure positio. Est enim ius civile quod populus seu ciuitas, seu princeps ciuitatum sibi proprium constituit. Vt ait Isidorus vbi supra cap. 5. & Iurisperiti vbi supra. Sed tota difficultas est in explicando, quomodo ius gentium sit pars iuris positio. Nihilominus probatur hoc multipliciter. Primum ex Cicerone lib. 2. de Inuentione cap. 5. Vbi ait rerum diuisionem tribuendam esse iuri positio. At rerum diuisio introducta est iure gentium, ergo ius gentium positium est. Quod autem hoc intelligat D. Thom. patet ex 1. 2. quaest. 94. art. 5. ad tertium Vbi ait, rerum diuisionem & seruitutem non esse introductas à natura sed per hominum rationem. Ceterum quod ex doctrina D. Thomae potest asserri in oppositum in hoc artic. leue est. Etenim in corpore articuli, & in responsione ad argumentum, solum negat ius gentium pertinere ad ius naturae priori illo modo: vt brutis commune est. Ceterum cum dicit pertinere ad ius naturae, posteriori modo loquutus est in gratiam Iurisperitorum, qui nomine iuris gentium intellexerunt, quo gentes vtuntur. Quapropter æquiuocatio est in ipso nomine ius gentium. Nec D. Thom. sibi contrarius est: quoniam in hoc articulo loquutus est more Iurisperitorum: accipiens nomen iuris gentium, prout commune est naturali & positio. At verò in 1. 2. loquutus est de iure gentium prout distinguitur ab omni iure naturali, non solum ab illo, quod dicitur esse commune homini cum brutis, sed etiam à iure naturali proprio rationalis naturae, quo pacto ferè semper sumitur apud Theologos, & ita dicit Turrecremata super distinct. 1. capit. ius autem, quod ius gentium pertinet ad ius positium. Ratione verò probatur conclusio, quantum ad istam secundam partem: quoniam ea quae iure naturae praecipuntur vel prohibentur, sunt vel per se bona, vel per se mala. Sed non omnia de iure gentium, sunt huiusmodi, ergo non omnia sunt de iure naturae. Probatur minor. Nam rerum diuisio, quae de iure gentium dicitur, non est per se bona: neque rursus communis rerum possessio est per se mala, ergo ius gentium non praecipit, quae per se sunt bona, vel per se mala. Antecedens probatur, quia legitur in Actibus Apostolicis, quod fidelibus in primitiua ecclesia erant omnia communia: quod perfectissimae charitatis signum erat. Nam distribuebatur unicuique prout cuique opus erat. Sicut modò in religionibus approbatis & reformatis omnia sunt communia. Deinde probatur conclusio ex differentia inter ius naturae & inter ius gentium & ius civile positium. Etenim quod est ius naturae vel est principium per se notum vel conclusio, quae ex illo per necessariam consequentiam colligitur. At verò ea quae introducta sunt iure gentium, neque sunt principia per se nota, neque ex illis per necessariam consequentiam deducuntur, quauis colligantur per consequentiam vsque adeo probabilem & vtilem humanae societati, vt nullae sint nationes, quae talem consequentiam non admittant. Sint exempla vtriusque iuris, naturalis quidem: in illo principio: quod tibi non vis: alteri ne feceris, & in illa conclusione, non est furandum, non falsum testimonium dicendum. Exemplum verò iuris gentium, in illa conclusione, rerum diuisio facienda est: propter dominia distribuenda:

buenda: quæ quidem non principium per se notum, sed conclusio, quæ colligitur ex alijs principijs, scilicet, agri sunt colendi ad sustentationem humanæ vitæ. & pacem Reipublicæ seruandam. Ex quibus ita licet colligere subsumentem, scilicet, sed supposita hominum malitia, neque agri communes commodè colerentur, neque pax in republica reuereretur, ergo expedit, ut rerum diuisio fiat. Iam verò ius civile posituum illud est, quod minorem habet convenientiam quàm ius naturale: & ideo minus commune est gentibus: quoniam habeat aliquam convenientiam cum iure naturali. Cuius exemplum sit in illa lege Hispaniæ, quod fures suspendantur, quæ sequitur ex illo principio malefactores sunt puniendi. Non tamen per necessariam consequentiam, sed per convenientem regno Hispaniæ.

TERTIA CONCLUSIO.

Ius gentium est quasi medium affinitatem habens cum iure naturali & civili posituum: quoniam cum iure naturali conuenit. Primo in hoc quod neutrum ius oportet esse scriptum. Secundò conueniunt in hoc quod ad sui promulgationem non requiritur conuocatio hominum: sed in omnibus nationibus absque præcone acceptatur. Tertio, quia ius gentium habet modum iuris naturæ: quia ius naturæ est principium vel conclusio necessaria. At verò ius gentium est quasi modus quidam maximè necessarius, ut ius naturæ seruetur. Quarto conueniunt in hoc, quod ius naturæ & ius gentium ubique apud omnes gentes custoditur: & si oppositum fiat, omnes indicant malè fieri. Cæterum quoniam ius gentium convenientiam habeat cum iure civili posituum: tamen multum differt ab illo. Ut videbimus in sequentibus. Quapropter absolute loquendo nomine iuris posituum, non solemus intelligere ius gentium propter affinitatem, quam ius gentium habet cum iure naturali. Nihilominus sit

QUARTA CONCLUSIO.

Ius gentium possibile est abrogari ex humano beneplacito, ita ut etiam si culpabiliter fiat talis abrogatio, facta tamen teneat. Explicatur hæc conclusio. Si Rex Hispaniarum vellet modo abrogare rerum diuisiones in suo Regno & de consensu Regni: quoniam notabiliter mortaliter peccaret contra bonam gubernationem Regni, tamen facta abrogatio valeret, & omnia essent communia: neque quisquam aliquid proprium possideret. Hæc conclusio est Magistri Soto libro. 3. de Iustitia & iure, quæst. 1. artic. 3. Vbi ait, esse quædam de iure gentium ita necessaria ad humanum conuictum, ut dispensare in illis non liceat. Imò forsan dispensatio facta esset irrita. Exemplum ponit in rerum diuisione. Veruntamen ille potest intelligi, si sola Principis autoritate fiat dispensatio absque consensu Regni. Etenim quoniam Regnum dicatur transferre in Regem totam suam autoritatem, tamen hoc intelligitur seruatis seruandis non solum iure naturali, sed etiam iure, quod commune est omnibus gentibus: idcirco nos diximus de consensu regni. Nunc igitur probatur conclusio. Ius gentium est posituum eo modo, quo diximus, sed de ratione intrinseca iuris positui est, ut sicut ex hominum beneplacito & constitutione constat, ita ex eodem possit abrogari, ergo &c. Probatur minor, ex Aristot. libr. 5. Ethicorum cap. 7. & confirmatur à simili. Nam ius civile propterea potest abrogari, quia vim habet

A ex hominum beneplacito, etiam si abrogatio malè fiat, ergo proportionabiliter poterit abrogari ius gentium ex beneplacito Principis & Regni, quorum interest gaudere iure gentium, & in eorum potestate est renuntiare tali iuri. Probatur conclusio secundò, & intendimus ostendere, quod etiam ius gentium possit in aliquo euentu abrogari. Et est argumentum. Ea, quæ sunt de iure gentium non sunt per se bona: neque ea quæ iure gentium prohibentur per se mala, ita, quin pro loco & tempore possint variari, ergo non solum abrogatio facta tenebit, sed etiam erit licita aliquando. Explicatur & confirmatur ista ratio. Quoniam rerum diuisio & proprietates dominiorum, quæ iure gentium dicitur introducta, iustissime & sanctissime olim in primitiua Ecclesia: & nunc in religionibus locum non habet. Non igitur vniuersaliter est per se bona rerum diuisio. Probatur consequentia: quoniam ea quæ sunt per se bona & iure naturæ obligant, nunquam desinunt obligare propter perfectionem communitatis. Hoc dixerim quasi respondens tæcitæ obiectioni. Poterat enim aliquis obijcere, quod reddere depositum est iustum naturale: & tamen in aliquo euentu non est licitum reddere depositum, ut in superioribus dictum est. Ergo non obstat quominus ius gentium sit ius naturale, & per se bonum, quod in aliquo euentu non sit seruandum. Cui obiectioni responsum est in hoc quod diximus, quod per se bonum non desinit obligare propter perfectionem communitatis. Imò gratia, & sanctitas, & caritas perficit naturam. Est aliud exemplum, quoniam seruitus eorum, qui capiuntur in bello iusto, iure gentium introducta est, sed in hoc iure mutationem fecit Ecclesia, ut Christiani quantumlibet in bello iusto caperentur non sint serui. Et hoc in fauorem Euangelij & baptismi, ergo quæ sunt de iure gentium, non pertinent ad ius naturæ, alias Ecclesia non haberet autoritatem circa illa immutanda. Ex hac doctrina sequitur, quod Saraceni qui capti sunt in bello Granatensi ultimo, ante annos viginti merito potuerunt in seruitutem redigi in poenam Apostasiæ & rebellionis à fide Catholica. Ratio huius est, quia quemadmodum in fauorem Euangelij statutum est ab Ecclesia: ut Christiani non possent fieri serui; ita etiam in poenam Apostatantium, & rebellantium reuocari potuit illa gratia & permitti, ut ius gentium erga huiusmodi rebelles exerceretur. Et vel maximè: quod ipsi Saraceni quos ex nostris bello capiebant in seruitutem redigebant & vendebant. Accessit etiam ad iustificationem huius negotij autoritas Pij Quinti, & Catholici Regis Philippi Secundi, quorum consensu huiusmodi Saraceni in seruitutem sunt redacti. Habemus itaque ex prædictis, quod ius gentium non est ex natura sua immutabile: quin potius aliquando potest licite mutari. Aliquando verò tamen si licite non abrogetur: tamen abrogatio facta valet, dummodo fiat de consensu Principis & populi sibi subditi. Cæterum Rex Hispaniæ non poterit abrogare ius gentium, quod sibi commune est cum Rege Galliarum, v.g. quod tempore belli legati vtriusque Regis pacifice recipiantur. Hoc enim ius gentium est, quod colligitur ex illo principio, quod pax & tranquillitas Reipublicæ est finis belli. Legati autem negotiorum pacis agere præsumuntur: ergo audiendi sunt in pace. Item etiam, quia bellum indicitur per sententiam Principis contra aliam Rempublicam. Ergo sicut in sententia forensi audiendus est reus si vult audiri: multò magis in sententia contra aliam Rempublicam audire oportet iustificationem, vel

fatisfactio-

satisfactionem, quam intendit Regnum illud ad euitanda mala, quae ex bello sequuntur. Dicimus ergo, quod ius illud de pacifice recipiendis legatis, non potest abrogari ab vno Principe sine consensu alterius. At verò de consensu vtriusque partis poterit abrogari.

Ad argumenta verò proposita in principio dubij, ad primum quod desumebatur ex illis testimonijs. Respondetur, quod in illis est sermo de iure gentium in priori acceptione, & significatione prout in prima conclusione explicatum est.

Ad secundum argumentum respondetur negando minorem. Si intelligatur quod ius gentium per necessariam consequentiam colligitur ex principijs naturalibus. Et per hoc patet ad primam confirmationem. Ad secundam confirmationem respondetur simplicem fornicationem esse illicitam, iure naturali certissimum est. Et oppositum contrariatur fidei Catholicae, quauis corruptis & vitiosis hominibus non omnibus appareat necessitas consequentiae ex principijs per se notis lumine naturalitamen tenentur se subijcere sententiae doctorum & studiosorum, qui iudicant de necessitate consequentiae & condemnant simplicem fornicationem, tanquam legi naturali contrariam. At verò diuisio rerum non colligitur absolute per evidentem consequentiam, & quauis peccatum esset abrogare tale ius, tamen de consensu partium abrogatio facta valet.

Ad tertium responderetur, quod iam diximus quod Princeps absque consensu populi non potest abrogare ius gentium de rerum diuisione.

Ad vltimum negatur consequentia. Ad probationem respondetur, quod non opus est, quod aliquis singularis Princeps totius orbis legem tulerit de iure gentium: sed sufficit, quod ex beneplacito communi hominum & ex consuetudine tale ius fuerit introductum tanquam maxime conueniens cum iure naturali. Et certè argumentum probat, quod ius gentium magnam habet affinitatem cum iure naturali.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum debeat specialiter distingui ius paternum & dominatiuum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Inter ciues, quorum neuter est sub potestate alterius vterq; tamen sub vnius Principis, est iustum simpliciter. Ratio huius est, quia simpliciter est iustum ad alterum.

Secunda conclusio. Inter patrem & filium non est iustum simpliciter, sed iustum quod dicitur paternum: & inter dominum & seruum non est etiam iustum simpliciter, sed iustum dominatiuum.

Tertia conclusio. Neque inter virum & uxorem est simpliciter iustum politicum: est tamen prior ratio iuris, quam inter patrem & filium: quae dicitur economica. Ratio prima partis est, quia vir & uxor non ordinatur immediate in bonum commune Republicae. Ratio secunda partis, quia potissimum coniunguntur, ut socij ad exercendum maritale consortium.

COMMENTARIVM.

Dubitare possemus qualiter Arist. & D. Tho. loquentes de iusto simpliciter, ponunt illud

A solum in conciuibus sub eodem principe. Nam profectò inter homines diuersorum regnorum est iustitia simpliciter, vt inter Gallos & Hispanos, inter quos exercentur contractus iusti. Respondetur breuiter, quod Diuus Thom. & Aristot. loquuntur de iusto legali, non per hoc volentes excludere iustum naturale, quod est inter homines diuersorum regnorum, quod est iustum simpliciter.

D Vbitur circa secundam conclusionem, de veritate illius & arguitur pro parte negatiua. Primo, inter patrem & filium est vera amicitia, ergo est proprie iustum. Antecedens est D. Tho. 2. 2. quaest. 24. arti. 8. & infra. Consequentia verò probatur quia sicut iustitia & iustum est ad alterum, ita amicitia. Secundo, inter patrem & filium in diuinis est iustitia proprie ergo & in humanis. Antecedens patet ex D. Tho. 3. par. q. 1. artic. 3. Vbi dicit, quod filius satisfecit patri de rigore iustitiae. Consequentia verò probatur. Nam filius in diuinis magis vnus est cum patre & magis de substantia patris, quam filius in humanis.

C Tertio arguitur. Inter hominem gratum & Deum est simpliciter iustum, licet homo gratus sit filius adoptiuus & seruus Dei, ergo. Antecedens patet ex D. Tho. 1. 2. q. 114. Vbi ponit meritum simpliciter inter hominem & Deum. Et confirmatur. Nam inter hominem conditum in puris naturalibus & Deum auctorem naturae est meritum: vt docet D. Thom. 1. 2. quaest. 114. Ergo multo magis reperietur iustum inter filium naturaliter gentium à patre.

D Quarto Inter filium emancipatum & patrem est iustum simpliciter, ergo inter filium dum est sub tutela parentum. Antecedens patet. Nam inter illos sunt contractus ciuiles emptionis & venditionis, in quibus simpliciter est iustum. Consequentia verò probatur. Quia quando filius emancipatur, non desinit esse aliquid patris per naturam, aut ex substantia illius genitus, sicut antea, ergo, &c. Et confirmatur. Nam quauis filius sit genitus à patre, & dependeat in fieri: tamen non dependet in conseruari: sed per ipsum conseruatur suppositum distinctum existens: eò vel maxime quod semen non est aliquid de substantia patris, sed superfluum quoddam.

E Quinto sequeretur, quod eadem ratione inter duos fratres non esse proprie iustum. Consequens est falsum, ergo &c. Sequela patet, quia etiam vterque est aliquid patris, sicut dextra & sinistra est aliquid hominis ergo &c.

F Sexto. Inter patrem & filium est ius naturale, ergo est simpliciter ius. Consequentia patet, quia ius naturale est membrum simpliciter iuris, ergo vbi illud reperitur, reperietur iustum simpliciter. Antecedens verò patet, quia inter se commensurantur secundum absolutam rationem: & etiam quia si filius occidat patrem, maxime laeditur ius naturae.

Caietanus in hoc articulo non solum dicit, quod inter patrem & filium formaliter non est iustum simpliciter: verum etiam quod inter eosdem secundum quod homines, non est tale ius: & probat ex D. Tho. hic ad secundum, vbi distinguens patrem à filio, qua ratione sunt diuersi ordinis, dicit quod quodammodo est inter illos iustum, ergo non simpliciter. Et eiusdem sententiae videtur esse Soto de iustitia & iure lib. 3. q. 1. art. 4. & multi ex magistris. Pro huius explicatione supponendum est primo, quod ad iustum simpliciter requiruntur tres conditiones. Prima, quod sit ordo ad alterum. Secunda, quod sit debitum simpliciter. Et tertia, quod sit aequalitas. Secundò est supponendum, quod simpli-

citer;

citer, dupliciter dicitur. Primum prout distinguitur contra secundum quid, aut metaphoricum, qualiter homo viuis dicitur simpliciter homo ad differentiam hominis picti. Alio modo simpliciter dicitur aliquid quod omnibus modis est tale. Distinctio ista est Arist. 2. Topic. in fin. lib. Et ea utitur D. Tho. 3. p. q. 50. art. 5. & possumus addere tertium modum, quo aliquid dicitur simpliciter. Videlicet, quando dicitur tale absque aliqua dependentia: quomodo Deus solus dicitur ens, bonus, simpliciter. Et proportionabiliter possumus distinguere triplicem modum, quo aliquid dicitur secundum quid. Primum, quia per metaphoram & non verè dicitur. v. g. pictura dicitur homo. Secundum, quia licet verè & propriè dicatur tale, non sufficit tamen denominare totum. Sicut albu quod dicitur de Aethiope secundum dentes. Et tertium per hoc quod aliquid dicitur dependenter, qualiter accidens secundum quid est ens.

PRIMA CONCLUSIO.

Non est iustum simpliciter inter patrem & filium: si simpliciter dicatur illud quod omnimodo est tale. Hoc patet ex Arist. 5. Ethic. ca. 6. Et ex D. Tho. in presenti. Et probatur ratione illius. Nam filius non est simpliciter alter à patre, id est, non omnimodò diuersus, ergo ius inter illos non est simpliciter omnibus modis. Antecedens patet ex Arist. vbi supra. & 8. Ethic. c. 11. Et 1. Polit. c. 3. & 1. economic. c. 5. Præterea, quia inter patrem & filium non est æqualitas simpliciter. Hæc autem requiritur ad ius simpliciter. Antecedens est Arist. 8. Ethic. cap. 14. Et consequentia est manifesta, quia si deficit aliqua conditio iusti simpliciter: iustum quod ibi reperitur, non erit omnimodo tale. Tandem probatur, quoniam ad virtutem pietatis pertinet reddere parentibus debita, vt Theologi conueniunt. Piccas verò non est iustitia simpliciter: sed pars potentialis iustitiæ, ergo inter patrem, & filium non est iustum omnimodo. Etenim si iustum simpliciter esset: esset subinde simpliciter iustitia seruans tale ius: ac proinde non ad pietatem pertineret talis actus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus simpliciter est iustum inter illos, id est, verè & propriè & non metaphoricè. Conclusio ista colligitur ex D. Tho. quaest. seq. art. 2. quem locum interpretans Magist. Soto lib. 3. de iustit. q. 2. art. 2. expressè tenet nostrâ sententiam. Probatur primò ratione. Nam inter illos propriè & verè est debitum, & æqualitas & habitudo ad alterum prout sufficit ad verum ius, ergo propriè & verè est ius. Consequentia patet, quia solum illa tria sunt de essentia iuris proprii. Antecedens verò per singula probatur primò, omnium sententia est debitum maximè filij ad patrem: patris autem ad filium vel est debitum, vel aliquid aliud. Quod verò sit æqualitas saltem moralis. Probatur. Quia ad æqualitatem moralem sufficit commensuratio proportionalis. Hæc verò est filij ad patrem, ergo &c. Maior patebit quaestione sequenti. Minor probatur. Nam filius verè & propriè reddit patri debitum proportionale, quod ex præcepto iuris paterni debet. Etenim certum est filium probum implere omnia præcepta, ad quæ tenetur ex vi iuris paterni, eo modo quo potest, ergo inter illos est æqualitas proportionalis. Quam vt commodius intelligamus

Tomus quartus.

A supponendum est, quòd æquale dicitur dupliciter. Vno modo ad solutè: quòd contingit in commutationibus emptionis & venditionis. Alio modo secundum proportionem, vt cum quis non reddit quod absolutè debet, reddit autem quod potest & ad quod tenetur hîc & nunc. v. g. debens mille & reddens centum quia non plus habet. Et quanuis vtraque æqualitas conueniat in hoc quòd exercens illam impleat præceptum: est tamen discrimen, quòd qui æqualitate absoluta adimplet præceptum, manet omnino liber. Æqualitate verò proportionali adimplens præceptum, manet liber hîc & nunc: non tamen absolutè. Vnde si venerit ad meliorem fortunam, & diues factus fuerit, tenebitur plenum debitum soluere. Et hoc modo est æqualitas inter patrem & filium, & redditio æquivalentis proportionalis. Quod verò hæc æqualitas sit ad alterum prout sufficit ad iustitiam, Probatur. Quia taliter pater & filius sunt diuersi etiam formaliter, quòd inter illos potest esse actio & passio etiam moralis, ergo sufficienter filius est alter à patre. Antecedens patet ex argumētis in principio positis. Consequentia verò probatur ex Diuo Thoma quaestione sequenti, art. 2. Vbi explicans quid requiratur ad iustum verum, & proprium, solum dicit requiri illam diuersitatem quæ sufficit ad actionem & passionem. Et confirmatur. Nam hac ratione dicit D. Thom. quòd inter partes eiusdem hominis est solum iustitia metaphoricè, quia non est actio & passio inter illas quasi inter diuersa supposita: sed quasi inter instrumenta eiusdem operantis. Cum ergo filius & pater qualitercunque considerentur, sunt supposita & personæ inter quas est passio & actio, verè & propriè erit habitudo, & commensuratio ad alteram. Et denique conclusio probatur. Quia D. Thomas & Aristot. ideo non ponunt ius simpliciter inter patrem & filium, quia non immediatè respiciunt bonum commune: bene tamen mediatè. Quod verò mediatè respicit aliquam rationem communem verè & propriè est tale.

TERTIA CONCLUSIO.

Iustum inter patrem & filium non reperitur perfectum. Probatur. Quia non perfectè reperiuntur omnes conditiones iusti. Non enim perfectè & omnino filius est alter, neque perfectè reddit æquivalens, ergo, &c. Ex quo sequitur quòd non dicitur iustum istud sine dependentia & habitudine. Imò verò dependet & respicit per se iustum civile: non tamen ita, quòd ratio iuris analogica sit. Secundò sequitur, quòd diuiditur optimè ius in civile, paternum, & dominium, tanquam in membra formaliter diuersa. Tertio sequitur, quòd proportionabiliter sentiendū est de iure inter seruū & dominum, inter virum & vxorem: atque inter patrem & filium loquuti sumus, supposita differentia, quam ponit D. Thom. in articulo, quæ amplius patebit ex solutionibus argumentorum.

F Ad primum argumentum responderetur, quòd amicitia quæ est charitas, propriè est inter patrem & filium, quia illa immediatè & per se respicit Deū, ac subinde coniungit omnes homines qui ordinantur ad Deum. Verum tamen loquendo de amicitia naturali, illa non propriè reperitur inter patrem & filium. Quia pater quando diligit filium, amat illum quasi seipsum & non distinctum à se. Inter verò seruū & dominum multò minus est amicitia ista: quia dominus diligit seruū propter commodum proprium, quod est contra rationem amicitia.

B

Seruus

Seruus verò diligit dominum amore quodam ser-
uili, & multum inæquali: Similiter inter virum &
vxoem licet maior ratio amicitie reperitur: quàm
inter prædictos, tamen adhuc non est proprie ami-
citia, quia semper vir diligit tanquam caput, vxor
verò diligit tanquam subiecta. Quocirca non est
inter illos æqualitas amicitie.

Ad secundum responderetur, quòd inter patrem &
filium in diuinis non est iustum: quia non est debi-
tum proprie. Nihilominus difficultas est de filio se-
cundum quòd satisfacit in natura assumpta, qualiter
videlicet sit satisfactio ad alterum. Quidam enim
explicant per hoc quòd satisfacit patri, qui alius est.
Alij verò per hoc quòd satisfacit Deo qui in alijs
personis à filio reperitur. Nihilominus istæ solutio-
nes non explicant qualiter filius satisfaciat de iusti-
tia sibi ipsi. Vnde alij dicunt quòd verbum, vt susten-
tans naturam humanam, habet rationem formalem
alterius suppositi, saltem formaliter. Neque ista so-
lutio mihi placet, quia constituit diuersitatem ex
natura rei in Christo Domino inter suppositum di-
uinum & humanum. Igitur respondeo dupliciter ad
argumentum quòd procedit etiam de filio sibi ipsi
satisfaciendi. Primò, quòd licet non sit alter omnino,
nihilominus tamen in rigore satisfacit: quia rigor
iustitiæ non attenditur ex omnimoda, & rigorosa di-
uersitate suppositorum: sed ex solutione debiti æ-
qualis omnino, & ex proprijs, sicut filius exoluens
patri centum, quæ debet, de rigore satisfacit, licet
non sit omnimoda diuersitas inter illos. Secundò
respondeatur, quòd in iustitia requiritur diuersitas sa-
tisfacientis, ea solù, quæ sufficit, vt inter satisfacien-
tem, & cui fit satisfactio, sit actio, aut passio moralis.
Et quia in Christo Domino taliter facta est coniun-
ctio naturarum, quòd ratione vnus potest habere
actionem ad seipsum in alia natura, perinde ac si es-
sent in diuersis suppositis; Consequenter est diuersi-
tas quæ sufficit ad actiones morales, cuiusmodi est
satisfactio rigorosa. Exemplum horum omnium est in
obedientia, quæ Christus in humanâ naturâ exercet
in ordine ad suppositum diuinum. Verè enim &
proprie obedit Deo licet à Deo non distinguatur.

Ad secundum de merito responderetur, quòd nul-
lo modo Deus dicitur obligari ex iustitia commu-
tatiua respectu creaturarum: quia nullo modo est
debitor. De quo. 1. parte, q. 21. diximus. Nihilomi-
nus tamen opus meritorium dicitur de iustitiâ
commutatiuâ exigere præmium, quia inter se pro-
portionantur, quia tamen istud meritum est à Deo
liberè donante gratiam, consequenter non facit
Deum debitorem respectu nostri. Vnde August.
ait, Factus est omnium redditor nulli debens.

Ad quartum responderetur, quòd inter filium e-
mancipatum & patrem, ita reperitur iustitia sicut
inter alios ciues. Nihilominus tamen debitum na-
turale, ad quòd tenetur filius etiam emancipatus,
quia contrahit naturam ex patre, non potest satis-
facere ad æqualitatem. Vnde semper manet cum
obligatione honorandi parentes & illos alendi, si
gravi laborent necessitate. Ad confirmationem res-
ponderetur, quòd filius habet duo. Primò quòd sit ex
patre. Secundò quòd fiat & conseruetur suppositum
diuersum ab illo. Ex prima consideratione filius ha-
bet quandam vnitatem cum Patre nõ solùm physicâ:
sed moralem. Quare ab Arist. dicitur aliquid patris.
Et in Scriptura filius appellatur fructus parentum,
quia est quasi fructus arboris non omnino diuersus
ab illo, & licet ex parte deficiat à ratione iustitiæ ri-
gorosa: fundat tamen illam in secunda cõsideratione,
qua videlicet cõsideratur vt diuersum suppositum.

A Ad quintum responderetur quòd in opinione Iu-
risconsultorum inter fratres, qui viuunt sub tutela
parentum non est proprie ius. patet in l. frater à
fratre. ff. de conditione indebiti. Nihilominus ta-
men nos intimius considerantes hanc rem, proprie
& verè ponimus ius, licet, imperfectè.

B Ad sextum responderetur, quòd variatur appellatio
in prima consequentia, quando enim dicitur est ius-
tum naturale simpliciter, applicat suum signifi-
ficatum ad naturale. Et sensus est, ius quòd re-
peritur inter patrem & filium est naturale simpli-
citer. In consequenti verò applicat ad iustum. Et
sensus est inter patrem & filium est ius perfectum.

C Ex his facile intelligitur modus loquendi D-
Tho. in articulo, quando videlicet loquens de iure
paterno, dicit non esse simpliciter, sed quodammo-
do. Illud, quòd quodammodo, non est dictio diminuens
veritatem & proprietatem iuris: sed explicans defi-
cientiam cuiusdam perfectionis: vt explicatum est.
Et hoc colligo ex solutione ad secundum, quæ
locum Caiet. adducit contra nostram sententiam.
Nam dicit, quòd inter patrem & filium vt homines
sunt, est iustum quodammodo. Et quidem certum
est in opinione omnium quòd inter illos secundum
quòd homines, verè est iustum, ergo illud, quodam-
modo, non dicit deficientiam proprietatis.

D Vbitatur circa tertiam conclusionem; Vtrum
ius quòd reperitur inter virum & vxoem sit
perfectiori modo ius, quàm quòd est inter patrem
& filium. Pro parte negatiua arguitur primò. Iustum
istud est æconomicum, ergo non ita est perfectè
iustum sicut ius paternum. Æconomicum enim
solùm respicit iustum vnus domus.

Secundò. Maior vnitas est vxoris & viri quàm
filij & patris, ergo minus est de rigore iusti. Confe-
quentia patet ex D. Tho. in art. Et antecedens pro-
bat Genes. 2. Propter hanc relinquet homo pa-
trem & matrem, & adhærebit vxori suæ.

E Pro explicatione sciendum est, quòd vir & vxor
considerantur dupliciter. Primò in ordine ad vsum
matrimonij. Secundò in ordine ad regimen domus.
Dico ergo quòd si considerentur primo modo: ma-
gis iustum est, & reperitur inter vxorem & virum,
quàm inter filium & patrem. Probat. Quia est æ-
quiualens traditio corporum, vt patet. 1. Cor. 7.
Vir potestatem non habet sui corporis sed vxor:
non habet potestatem sui corporis sed vir: Nolite
fraudari inuicem. Secundò dico. Ad regimen si at-
tendamus: minus est iusti inter illos, quàm inter
Patrem & filium. Patet 1. Corinth. 11. vbi vir ap-
pellatur caput vxoris. Quocirca maximam inæqua-
litatem inter se habent: eò vel maximè, quòd vxor
subdita est totaliter viro. Vnde Genes. 2. dicitur
Educta de costa viri. In quo non solùm denotatur
quòd homines inde procedentes mutuam deberet
inter se habere dilectionem: quia ab hominis vnus
principio descendunt, vt ait August. 11. de Ciuit.
cap. 21. sed etiam denotatur qualiter vxor subdita
debeat esse viro. Etenim non ex capite viri educta
est, quia non habebat æqualitatem cum capite: ne-
que ex pedibus, quia non seruiliter subditur viro:
sed ex costa, quæ media est, & circa cor. Vbi & a-
mor & media subiectio denotatur.

F Ex his sequitur, quòd vir non habeat simpliciter
ordinariam potestatem erga vxorem: habet tamen
illam in ijs, quæ pertinent ad regimen domus. Vnde
aliquando poterit illam aliquantulum punire, irritare
vota illius, & similiter irritare omnes contractus,
quos illa fecerit, etiam circa facultates suæ dotis.

Ad primum, aliqui dicunt ius æconomicum

secundum

secundum quid appellari ius. Et ita videntur sibi colligere ex D. Thoma in ultimis verbis articuli. Mihi tamen videtur, quod licet secundum præcisam rationem, qua æconomicum est, sit multum deficiens à iure: tamen ex ea parte, qua respicit bonum commune, & ordinatur non solum in bonum reipublicæ, sed in bonum speciei humanæ, appellabitur verè & propriè ius.

Ad secundum responderetur, quod nunquam vxor sit vnum realiter cum viro, aut efficiatur pars illius. Sed solum metaphoricè: Qua ratione, quæ copulantur in aliquo sine corporis siue animæ vnum dicuntur. Neque valet illa consequentia: sicut non valet propter virtutem relinquet homo patrem & matrem, ergo magis vnum est cum virtute, quàm cum Patre.

QUÆSTIO LVIII.

De Iustitia.

D E inde considerandum est de iustitia. Circa quam quærentur duodecim.

ARTICVLVS PRIMVS.

Primum conuenienter diffiniatur iustitia, quod est perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens.

SVMMA TEXTVS.

Rima conclusio est affirmatiua. *Secunda conclusio. Hac diffinitio potest reduci ad illam, scilicet, Iustitia est habitus secundum quem constanter quis reddit unicuique quod suum est.*

COMMENTARIVM.

D Vbi est circa primam conclusionem. Videtur enim quod non sit vera. Arguitur primò. In illa definitione nullum ponitur genus, ergo non est bona, si dicas subintelligitur habitus. Contra. Habitus non est immediatum genus quia inter iustitiam & habitum mediat virtus, tam virtus moralis quàm Cardinalis.

Secundò. Per charitatem tribuitur suum ius unicuique, ergo non est proprium iustitiæ. Probat antecedens. Quia charitas respicit omne bonum alterius, & fugit omne malum, ergo, &c. Antecedens patet 1. ad Corinth. 13. Charitas non inflatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. Et ideo D. August. de moribus ecclesiæ dicit, quod iustitia est amor Deo seruiens. Et Arist. 8. Ethicor. cap. 1. dicit, quod si esset amicitia, non requiretur iustitia.

Tertiò arguitur. Proprietates illæ, quæ ponuntur in definitione iustitiæ, videlicet, perpetua constansque voluntas, sunt communes omni virtuti, ergo non particulariter debentur iustitiæ neque in ea poni debent. Nam ibi non ponuntur tanquàm genus: ea subinde deberent esse peculiaris & propriæ iustitiæ. Confirmatur. Nam D. Thom. dicit ad secundum rectitudo quam dicit iustitia non est rectitudo voluntatis, ergo malè diffinitur per hoc, quod sit constans voluntas.

Tomus quartus.

A Quartò arguitur. Quoniã iustitia sunt tres actus necessarij, ergo malè diffinitur per vnum. Antecedens patet. Nam proprius actus illius est honestè viuere, neminem lædere, & ius suum unicuique tribuere: vt ait Vlpian. ff. de iust. & iure, in l. iustitia.

Quintò arguitur. Ius multipliciter diuiditur, imò diuersa ratione vt ex supra dictis patet, ergo non est obiectum iustitiæ constituens illam in ratione vnius virtutis formaliter. Et confirmatur. Nam ius patènum & ius religiosum non exercentur à iustitia sed à virtute pietatis & religionis, ergo ius absolute non est obiectum iustitiæ.

B Sextò arguitur Iustitia legalis est simpliciter iustitia, & tamen non per se habet tribuere iustum alteri, ergo, &c. Minor probatur. Nam si v.g. ciuis non ita accuratè respiciat bonum commune ciuitatis, ille peccat contra iustitiam legalem; & tamen non tenetur alicui facere restitutionem. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

C Prædicta diffinitio optima est. Probat, quia est communis Theologorum & etiam Iuristarum cum Vlpiano Et etiam Aristot. 5. Ethicor. cap. 1. Ciceronis lib. 5. de Inuent. c. 5. & lib. 2. officiorum. c. de iustitia. Consimilem ponit D. Ambr. lib. 1. officio. cap. 24. vbi dicit, quod iustitia est virtus ius suum unicuique tribuens. Idem D. August. lib. 19. de Ciuit. Dei c. 21. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 13. Vnde conclusio debet esse certa.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Iustitia hæc diffinitur non secundum quod est virtus communis omnibus virtutibus idemque cum illis: sed secundum quod est specialis virtus essentialiter distincta ab alijs includens sub se iustitiam legalem distributiuam, & commutatiuam. Pro intellectu huius nota. Quod communiter iustitia in vsu Scripturæ & Sanctorum accipitur prout nominat omnem virtutem: quia in omni virtute est aliquis ratio debiti. Ita illud intellige. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &c. Et illud; Nisi abundauerit iustitia vestra. Alio modo sumitur specialiter à Theologis, prout nominant virtutem quandam residentem in voluntate. Probat modò conclusio. Nam iustitia vt communis est, non habet vllam diffinitionem neque explicat essentiam virtutis: sed quandam rationem ibi consideratam, ergo hæc diffinitio non est de iustitia sic accepta. Antecedens patet, quia omnes virtutes in nullo essentialiter conueniunt, præterquam in ratione generica, ergo iustitia generaliter accepta cum non significet rationem genericam virtutum non diffinitur, neque importat aliquid essenziale illis, sed quandam debiti rationem. Ex quo euidenter, sequitur quod iustitia hæc diffinita importat specialem rationem ab alijs virtutibus distinctam.

TERTIA CONCLUSIO.

F Hæc sumitur iustitia vt includens sub se non solum tres species commemoratas, verum etiam vt includit omnes partes potentiales iustitiæ, quæ respiciunt debitum simpliciter: vt sunt pietas & religio. Prima pars probatur, quia eam iustitiam diffinit hæc D. Thom. de qua in sequentibus disputat de illis tribus speciebus iustitiæ. Videlicet legali, di-

tributiva, & commutativa, ergo &cæt. Secunda verò pars probatur. Nam ius quod respicitur à iustitia hîc definita, non coarctatur ad iustum perfectum, sed ad iustum verum & simpliciter. Cùm ergo iustum verum dicatur de iusto quod attendit pietas & religio, consequenter diffinietur iustitia, prout communis est etiam his virtutibus. Et confirmatur. Nam illud est ius quod ponitur in diffinitione iustitiæ, de quo egimus in quæst. præcedenti, sed in illa determinauimus de iusto paterno serui & vxoris & probauimus esse verum in illis, ergo iustitia hîc definita includit etiam partes potentiales: quæ respiciunt debitum simpliciter. Dixi autem, simpliciter debitum, quia debitum secundum quid, non sufficit, vt aliqua virtus comprehendatur simpliciter sub iustitia hîc definita. Quare liberalitas quæ respicit debitum secundum honestatem nec dicitur iustitia nec in hac diffinitione includitur.

Ad argumenta responderetur. Ad primum argumentum responderetur, quòd quandoque species qualitatis commodè diffiniuntur per genus medium qualiter Aristot. definit habitum per dispositionem: & hoc vel maximè fit quando tale genus est receptum ab omnibus & manifestum. Et in proposito, quia actus vel habitus secundum omnes est genus manifestum & notum, non verò virtus aut Cardinalis virtus: optimè diffinitur iustitia per habitum.

Ad secundum argumentum responderetur concedendo quòd charitas respicit omne bonum, non tamen qua ratione est debitum. Vnde oportuit ponere virtutem specialem, quæ respiciat bonum debitum vt sic. Licet enim charitas, vt est virtus vniuersalis & inferens alias virtutes, versetur circa iustum debitum simpliciter; non tamen quia illud sit materia propria charitatis: sed quia est materia charitati subiecta, qualiter intelligitur illud Pauli, Charitas nõ agit perperam. Illud verò D. August. quòd iustitia est amor Dei intelligitur causaliter, quatenus, videlicet, adimpletio cuius vis boni ex amore procedit, ad Roman. 13. Qui diligit proximum legem impleuit. Hoc modo multoties nomen virtutis imperantis tribuitur actibus imperatis: qualiter mors pro Christo dicitur maxima charitas. Licet sit actus fortitudinis: & illud. Plenitudo legis est dilectio, & D. Tho. hac quæst. art. 6. omnes actus reliquarum virtutum qui à iustitia diriguntur, iustitiã appellat. Ad illud verò Arist. responderetur ex D. Thom. ibi, quòd si omnes essemus amici, omnia essent communia. Vnde non indigeremus iustitia quæ applicat rem verò domino.

Ad tertium, quòd illæ particulæ peculiari ratione ponuntur in diffinitione iustitiæ. Primò ad denotandum discrimen iustitiæ ab alijs virtutibus: quia sola ipsa in voluntate ponitur. Secundò, quia peculiaris difficultas est in voluntate ad tribuendum alteri ius suum: quæ non inuenitur in hoc, quòd voluntas eligit proprium bonum, respectu verò alieni retardatur & impeditur voluntas ab utilitate ipsa proprii boni. Quocirca requiritur peculiaris constantia & firmitas in iustitia. Vnde Sapient. 5. dicitur. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum, scutum inexpugnabile æquitatem, quæ omnia ponuntur ad denotandam constantiam & firmitatem iustitiæ. Ad confirmationem responderetur, quòd licet omnis virtus suo modo ordinetur ad rectitudinẽ habentis, vnde dixit Arist. 1. Magnorum moralium cap. 22. quòd virtus est optimus habitus: aliter tamen, & aliter rectificant. Quædam enim rectitudinem essentialẽ tribuunt, vt charitas, & gratia. Aliæ verò dicuntur rectificare potentiã: qui

A moderantur passionem illius constituentes mediũ inter excessum & defectum. Vt temperantia respectu concupiscibilis. Fortitudo respectu irascibilis. Aliæ autem rectificant eo solum quia ordinant potentiam ad rectum. Et hoc modo iustitia dicitur rectitudo voluntatis. Et sic Anselmus in Dialogo de veritate. & cap. 13. dicit enim iustitiam esse rectitudinem propter se loquitur causaliter, quia videlicet causat rectitudinem. Hæc amplius explicantur infra artic. 9. & 1. 2. quæst. 60. art. 2. & 3.

B Ad quartum responderetur, quòd per vnum actum in diffinitione iustitiæ positum reliqui actus explicantur. Nam eo ipso quòd ius alteri tribuimus, ipsum non lædimus: & in hoc honestè viuimus. Et vel maximè quòd honestè viuere est commune omni virtuti. Arist. vbi supra, ait: virtus est honesti ad honestum. Vnde nõ debuit poni in diffinitione specifica virtutis. Et similiter lædere est actus negatiuus: quare non debuit poni in diffinitione positiui.

C Ad quintum, aliqui ex Thomistis dicunt, iustum in diffinitione positum solum accipi pro iusto perfecto. Quare ibi non includitur iustum paternum, aut dominatum: quod isti appellant secundum quid & improprium. Isti tamen deseruntur: quia Diuus August. lib. 19. de Ciuit. cap. 21. sub hac diffinitione claudit non solum pietatem: sed etiam religionem, & iustum illius. Neque ratio istorum aliquid valet. Nam bene stat quòd obiectum alicuius potentiæ aut habitus sit analogum: & in quibusdam reperiatur secundum quid: & nihilominus quòd specificet & det vnitatem maiorem, quàm haberet in se. Pater in ente, quod specificat intellectum & habitum scientiæ Metaphysicæ: tamen dat vnitatem intellectui. Vnde in nostra sententia responderetur, quòd omne ius verum, etiam si non sit perfectum, includitur sub obiecto iustitiæ: ac subinde sub virtute ipsa. Ad confirmationem quæ difficilis est, responderetur quòd idem actus potest pertinere ad diuersas virtutes, à quibus secundum diuersam rationem producitur: maximè in subordinatis. Exemplum est in demonstratione physica, quæ secundum materiam producitur ab habitu physico, secundum verò formam, & modum producitur à Dialectica. Similiter actus pœnitentiæ formaliter producitur à pœnitentiæ virtute: est tamen ibi dilectio intrinsecè respiciens habitum charitatis. Ita in proposito formaliter ius paternum exercetur à pietate: inuenitur tamen ibi ratio iustitiæ secundum quod ius patri tribuitur, vnde etiam respicit iustitiam.

E Ad vltimam responderetur, quòd inferius patebit artic. 5. & infra qualiter lædens iustitiam legalẽ & bonum commune non semper teneatur ad restitutionem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum iustitia semper sit ad alterum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Affirmatiua de iustitia proprie loquendo.

Secunda conclusio. Inter partes eiusdem hominis & potentias eiusdem animæ est iustitia metaphoricè.

COMMENTARIUM.

Hic articulus post illa quæ diximus articulo ultimo precedentis quæstionis parum habet difficultatis. Intendit. n. Divus Thom. explicare illam particulam, unicuique: ita sanè, vt necessarium sit ad iustitiam propriè dictam, quòd exerceatur circa aliud suppositum. Quæ doctrina est Aristor. lib. 5. Ethicorum cap. ultimo. Imò verò cap. 1. dicit iustitiam solam ex omnibus virtutibus esse bonum alienum, eò quòd agit ea, quæ conferunt alteri. Hoc ipsum docet Divus Hieronymus super Psalmum 14. Vbi ait omnes alias virtutes delectare magis habentem, & ipsi prodesse. Circa quæ doctrinam duo breviter adverte. Primum est, quòd diversitas suppositorum, quæ dicitur necessaria ad rationem iustitiæ propriè & strictè dictæ, intelligenda est secundum ordinem naturæ. Cæterum si Deus assumeret humanitatem terminatam immediatè ad ipsum Deum: nihilominus poterat esse in operationibus illius hominis satisfactio iustitiæ de condigno: quannis ipse Deus non esset aliud suppositum à supposito hominis satisfaciètis. Sufficeret enim, quòd illud suppositum, & haberet rationem duorù suppositorum, & duobus modis suppositaret. Quatenus subsisteret in duabus naturis substantialibus & intellectualibus. Et probatur hoc quia ille homo propriè obediret. Obedientiæ autem propriè dicta debet esse ad alterum. Imò verò nunc de facto propriè obediebat sibi Christus Dominus, quatenus suppositam filij erat verus homo obediens, & verus Deus cui obediebat. Neque ratio D. Thom. in articulo oppositum huius concludit. Quoniam omnes Theologi secundum fidem Catholicam asserunt in Christo Domino esse duplicè voluntatem, & duas operationes voluntatum harum satis distinctas. Et nihilominus philosophi dicunt. Quòd voluntas est inclinatio totius suppositi, & quòd actio voluntatis sit actio suppositi. Quæ admodum ergo non licet inferre ex hoc quòd in Christo Domino est duplex voluntas & duplex actio voluntatis, quòd sint in eo duo supposita: quannis actiones suppositorum sint: propterea, quòd in Christo est maximum mysterium duarum naturarum in vno supposito: ita, vt in Christo sit vera ratio iustitiæ, non licet inferre, quòd sint in eo distincta supposita. Alterum satisfaciens, alterum cui fit satisfactio. Sed sufficit, quòd sint duæ naturæ substantiales diversis rationibus suppositæ in vno supposito. Et profectò si Aristor. cognovisset mysterium incarnationis, sentiret nobiscum in hac parte. Secundo notandum est, quòd iustitia dicitur specialiter respicere bonum alterius, & alterum delectare: non quia verus iustus non delectetur in operibus iustitiæ (est enim de ratione virtutis in communi, quòd faciat habentem promptè & delectabiliter operari) sed quia iustitia quantum ad effectum pertinentem ad suam speciem, terminatur ad bonum alterius, neque sinit in propria utilitate & delectatione operantis: sed extenditur ad delectationem & utilitatem alterius: propterea ita loquutus est Aristor. & Divus Hieronymus. Intelligimus autem hinc nomine iustitiæ etiam omnes eius partes potentiales. Omnes enim debent esse ad alterum, & respiciunt bonum alterius.

Circa secundam conclusionem videatur Divus Augustinus libro. 2. de Genes. contra Manichæos cap. 11. vbi ait iustitiam pertinere ad omnes animæ partes. Et libr. 19. de Civit. cap. 21. inquit, esse

A iustitiam, quod ratio imperet, & appetitus obediat. Quæ omnia intelligenda sunt de iustitia metaphoricè.

B Aduerte denique in solutione ad tertium argumentum D. Tho. quomodo non requiritur ad hoc, quòd iustitia sit in aliquo etiam actualiter, quòd alter, ad què dicitur iustitia, realiter existat. Exemplum est in diuina iustitia, quæ est Dei voluntas æterna reddendi unicuique quod sibi competit secundum suam rationem & operationem. At verò creaturæ, circa quas ipsa iustitia diuina effectum erat habitura, fuerunt in tempore. Exemplum etiam esse potest in humanis, tenetur enim aliquis ex iustitia seruare legatum paterni testamenti in fauorem nepotis, qui nondum natus est.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum iustitia sit virtus?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua, quia competit ei definitio virtutis, quòd bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

COMMENTARIUM.

In hoc articulo intendit Diu. Thom. explicare genus immediatum iustitiæ, quod est virtus humana siue moralis: quam definiuit Arist. lib. 2. Ethicorum cap. 6. quæ est, Bonum facit habentem & opus eius bonum reddit. Aduerte secundo, egregiam doctrinam in solutionibus ad primum, & secundum argumentum aduersus nostri temporis hæreticos: qui volunt auferre meritum à votis monasticis, quasi necessitas præcepti diminuat rationem meriti. Cum tamen reuera nõ diminuat rationem virtutis, quæ ex natura sua habet actum meritorium. Ex eadem doctrina possumus colligere quàm falsa & periculosa sit opinio eorum, qui negant in Christo Domino obedientiam præcepti moriendi fuisse meritoriam quantum ad substantiam obediendi, & quantum ad speciem. Sed aiunt fuisse meritoriam propter intensionem actus, quæ non erat in præcepto. Quæ doctrina mihi semper visa est plus, quàm periculosa, & nunc videtur quoniam Apostolus ad Philippenses 2. Exaltationem Christi attribuit tanquam præmium humilitati & obedientiæ Christi vsque ad mortem crucis: non quia libentiùs, & intèsiùs se humiliavit & obedivit, quàm tenebatur. Ait enim, humiliavit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, &c. propter quod exaltauit illù, &c. Ratio item Philosophica destruit eam opinionem. Quoniam actus obedientiæ secundum propriam rationem specificam meritorius est: siquidem est actus virtutis. Est autem indifferens ad rationem meriti, quòd actus virtutis cadat sub præcepto, vel sub consilio. Imò cæteris paribus magis meritorius est actus, qui cadit sub præcepto, quàm qui cadit sub consilio tantum. Cum igitur in Christo Domino obedientia præcepti moriendi fuerit actus virtutis propriè: necesse est secundum propriam speciem & substantiam fuisse meritorium & non solum propter maiorem intensionem, quàm non tenebatur habere. Vnde procedit illa opinio ex mala intelligentia liberi arbitrij definitionis &

actionis liberæ, putant enim necessitatem præcepti coniunctam cum efficacia gratiæ & cum eius necessitate destruere indifferentiam voluntatis & libertatis. Quod demonstrauimus. 1. part. quæst. 19. art. 10. esse plusquam falsum.

Rursus nota circa solutionem ad primum, ubi quod ait Diuus Thomas, quod qui facit quod debet, non affert utilitatem lucri. Intellige quod non negat absolutè non afferre utilitatem ei cui soluit. Diximus enim supra quod iustitia hoc habet peculiare, quod respicit bonum alterius siue delectabile, siue utile, siue honorificum. Sed solum intendit D. Thom. negare quod non affert utilitatem lucri supererogationis. Circa solutionem ad tertium argumentum. Aduerte, quod facere, etsi propriè & formaliter loquitur, non refertur ad bonum facientis, sed ad bonum rei factæ. Dicitur enim facere propriè de operatione transeunte per quã aliqua res recipit in se formam. Atque ita ars respicit per se loquendo bonum artificiale, & ideo ut sic, non est virtus moralis ad quam pertineat bonum facere habentem. Ceterum agere, propriè loquendo, dicitur quando ipsa actio ordinatur ad bonum ipsius agentis. Quæ admodum vsus & vri, propriè loquendo ordinatur ad bonum vrentis. Atque ita virtus humana, cuius proprius actus est vsus, facit bonum habentem. Similiter agibile ut sic, quod obiectum humane rationis respicit bonum agentis. Huius doctrinæ sit exemplum. Cum statuarius facit imaginem propter pretium tunc illa fabricatio, qua ratione ordinatur ad statuam sculpendam, dicitur factio & artis operatio. Sed qua ratione ordinatur ad bonum ipsius fabricantis, videlicet, ut reddat ius debitum ei, qui pretio conduxit illum, dicitur vsus artis habens respectum ad vsum internum voluntatis mouentis manus artificis ad opus: ut sit iustus in reddendo debitum.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum iustitia sit in voluntate sicut in subiecto?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est iustitia solum est in voluntate tanquam in subiecto.

COMMENTARIVM.

Dubitatur circa conclusionem D. Thomæ, an sit vera. Arguitur primò pro parte negatiua. Iudicium est actus iustitiæ, ut docet D. Tho. infra quæst. 60. & tamen est actio intellectus, ergo habitus iustitiæ non est in voluntate: vel saltem non solum est in voluntate. Probatur consequentia. Quoniam habitus & actus debent esse in eodem subiecto.

Secundò arguitur. Operatio exterior, qualis est solutio debiti, est actio iustitiæ, & tamen est subiectiue in potentia executiua, ergo iustitia non solum est in voluntate.

Argumentum est Caietani in hoc loco contra illam præmissam Diui Thomæ, quod principium proximum actus est vis appetitiui.

Tertiò arguitur. Voluntas ex natura sua determinata est ad bonum secundum rationem prosequendum: propterea enim dicitur appetitus rationalis, ergo nõ indiget habitu iustitiæ superaddito. Probatur consequentia, quia habitus ponuntur ad deter-

Aminandam potentiã. Confirmatur primò, quia propterea voluntas non indiget habitu temperantiæ & fortitudinis, quia ex natura sua determinata est ad volendum obiectum harum virtutum tanquam proprium bonum, sed ponuntur istæ virtutes in appetitu sensitiuo, ubi est difficultas propter emergentes passiones inordinatas, ergo voluntas non indiget habitu iustitiæ: siquidem est determinata tanquam ad proprium bonum ad bonum rationis. Confirmatur secundo à simili: propterea enim materia prima æqualiter se habet secundum se ad omnes formas, quia ex natura sua habet immediatum, & intrinsecum ordinem ad formam substantialem: sed voluntas cum sit appetitus rationalis ex natura sua habet immediatum ordinem ad bonum rationis, ergo sicut non indiget habitu temperantiæ ad volendum obiectum temperantiæ, non indigebit habitu iustitiæ ad volendum obiectum iustitiæ. Vtrunque enim est bonum rationis.

BIn hac difficultate dissoluenda, nemo negat conclusionem Diui Thomæ, quam confirmat definitio iustitiæ assignata & Iurisperiti. Ut in articulo primo satis dictum est. Est etiam sententia Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 1. Diui Anselmi in Dialogo de verita. cap. 15. quam conclusionem ex Philosopho demonstrat D. Tho. 1. 2. q. 56. art. 6. Neque enim est presentis loci ad vnguem distinguere differentiam inter iustitiam & alias virtutes ex parte subiecti. Quapropter ad argumenta proposita breuiter respondendum est.

CAd primum respondetur. Quod omnes actus, qui versantur ex natura sua circa formale obiectum alicuius virtutis, dicuntur actus proprii & eliciti ab illa virtute vbicunque resideat illa & illi. Ita dicimus confessionem fidei exteriorem esse actum fidei proprium & elicitem ab illa: ut explicatum est supra in q. 3. art. 1. Similiter oratio ad ipsum Deum est in intellectu, & tamen dicitur actus elicitus à virtute religionis, quæ est ut in voluntate. Similiter admonitio fraterna, quauis sit actus intellectualis, est tamen elicita à misericordia, quæ est in voluntate. Ad eundem igitur modum non est mirum quod iudicium sit actus elicitus à iustitia quæ est in voluntate quauis illud sit in intellectu. Quoniam ex natura sua iudicium ordinatur ad finem proprium ipsius iustitiæ. Caietanus autem super hunc articulum tenet operationes exteriores iustitiæ non esse elicitas ab ipsa iustitia. Idem videtur sentire de iudicio, quod non sit actus elicitus à iustitia.

DNobis tamen iuxta doctrinam D. Tho. non videtur necessarium quod omnis actus qui dicitur proprius alicuius virtutis, sit in eadem potentia, cum virtute. Sed sufficit, quod secundum se ordinetur ad finem virtutis. Nam propterea D. Thom. ubi supra q. 3. asseruit confessionem exteriorem fidei esse actum proprium fidei. Et non loquitur solum de actu imperato, aliàs enim sequeretur quod actus temperantiæ diceretur actus proprius charitatis, siquidem imperatur ab illa. Aliquid ergo specialius est in confessione exteriori fidei ad hoc, quod dicatur actus proprius ipsius fidei. Videlicet, quod pertinet ad perfectionem & integritatem actus fidei, quæ est in hominibus: ut protestatio fidei sit nõ solum in intellectu, sed etiam in confessione exteriori. Et per hoc patet ad secundum argumentum. Dicimus enim quod operatio exterior iustitiæ, qualis est solutio debiti, est actus elicitus ab ipsa virtute iustitiæ. Quod autem Diuus Thom. ait in primo articulo, quod illa potentia est subiectum virtutis, à cuius potentiæ actu rectificantur virtutes: intelligen-

dum est

dum est de actu principali, & primario ipsius virtutis, non autem de alijs actibus secundarijs, qui tantum ex natura sua ordinantur ad proprium finem virtutis.

Ad tertium iam diximus, quod non est presentis loci omnino distinguere: qua ratione temperantia & fortitudo differant à iustitia ex parte subiecti. Nunc autem breuiter respondetur, quod voluntas non est determinata ex natura sua ad quodlibet bonum rationis, nisi sit proprium. Dicitur enim amabile quidem bonum: vnicuique autem proprium. Propterea igitur indiget voluntas speciali habitu determinante ipsam, vt promptè & delectabiliter operetur bonum rationis, quod est ad alterum. At verò ad temperantiæ, & fortitudinis bonum agendum tota difficultas est in appetitu sensitiuo. Et idcirco in illo solum ponuntur istæ duæ virtutes, fortitudo & temperantia. Ad primam confirmationem negatur minor. Imò voluntas ex natura sua ad bonum rationis, quod est ad alterum, non est determinata. Ad secundum respondetur, quod potius illud simile potest fauere nobis: quia quantum materia prima sit ex natura sua determinata ad formam substantialem, vt sic; non est tamen determinata ad quamlibet formam specificam & indiuidualem: sed necesse est, quod determinetur ab agente mediante dispositionibus materialibus. Sic etiam voluntas est determinata ex natura sua ad bonum rationis in communi: verum vel apparet bonum: & tamen ad bonum proprium non ponimus aliquas dispositiones & habitus determinantes: sed sufficit quod respectu proprii boni, & veri secundum rationem auferatur difficultas, quæ est in appetitu sensitiuo, vt statim voluntas inueniat se facilem & promptam ad operationes temperantiæ & fortitudinis. Ad operationes verò iustitiæ necesse habet determinari per habitum, vt promptè & delectabiliter operetur, sicut oportet.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum iustitia sit virtus generalis?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iustitia dicitur virtus generalis secundum quod ordinat hominem ad bonum commune.

Secunda conclusio. Eadem iustitia dicitur merito iustitia legalis quatenus per eam homo concordat legi ordinanti actus virtutum ad bonum commune.

ARTICVLVS SEXTVS.

Vtrum iustitia, secundum quod est generalis, sit eadem per essentiam cum omni virtute?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iustitia generalis seu legalis, que respicit bonum commune vt proprium obiectum, est specialis virtus distincta secundum essentiam ab omnibus alijs virtutibus.

Secunda conclusio. Huiusmodi iustitia legalis residet principaliter & quasi architectonice in Principe: in subditis verò residet secundario & administratiue. Iustitia legalis quodammodo potest dici eadem per essentiam cum

A omnibus virtutibus, distincta tamen secundum rationem.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Vtrum sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio vnica. Præter iustitiam legalem oportet esse particularem quandam iustitiam, que ordinet hominem ad alteram singularem personam immediate.

COMMENTARIVM.

Mens Diu. Thomæ in his tribus articulis ea est, vt ostendat an iustitia sit genus, & an sit tam extensa, quàm est virtus humana. An potius sit genus subalternum, & simul species virtutis humanæ. Possimus autem doctrinam præcedentium articulorum ad tria documenta redigere.

C Primum documentum sit. Iustitia generalis seu legalis dicitur generalis secundum influentiam & causalitatem, non tamen secundum prædicationem.

Secundum documentum est. Huiusmodi iustitia non est genus quod cum humana virtute conuertatur. Sed est species virtutis distincta secundum essentiam à reliquis virtutibus, sicut charitas est species distincta virtutibus: quamuis sit virtus generalissima secundum influentiam.

D Tertium documentum sit. Iustitia in communi considerata diuiditur in iustitiam generalem seu legalem, & in iustitiam particularem, sicut genus proximum in suas species.

Pro maiori intelligentia horum documentorum quatuor sunt à nobis differenda. Primum quidem, quomodo iustitia generalis seu legalis habeat propriam & perfectam rationem iustitiæ. Secundò, quomodo sit eadem per essentiam cum omnibus virtutibus. Tertio Constituemus seriem quasi prædicamentalem specierum iustitiæ, & dubitabimus de bonitate diuisionis. Quarto & vltimò differemus de iustitia legali. An diuidatur & quomodo diuidatur.

D Vbitatur ergo primò, Vtrum iustitia generalis habeat veram perfectamque rationem iustitiæ. Arguitur primò pro parte negatiua. Iustitia generalis non magis retinet rationem iustitiæ quàm liberalitas: sed liberalitas non habet perfectam rationem iustitiæ, ergo neque iustitia legalis. Probat maior, quoniam liberalitas propterea non habet veram & perfectam rationem iustitiæ, quia deficit à propria ratione debiti, si quidem liberalis ex proprijs bonis non alijs debitis tribuit alteri: sed similiter iustitia legalis tribuit communitati ex proprijs ipsius tribuentis bonis, verbi gratia quando ciuis pro bono publico exponit periculo fortunas suas propriosque labores & etiam vitam si oportuerit, ergo eadem est vtriusque ratio.

F Arguitur secundò. Vera & propria ratio iustitiæ consistit in hoc, quod sit virtus reddens alteri ius suum: sed iustitia legalis non reddit alteri quod suum est, ergo, &c. Probat minor. Qui peccat contra iustitiam legalem, non tenetur ad restitutionem, ergo non aufert à republica quod illius est. Et confirmatur. Quoniam qui peccat contra iustitiam

commutatam, tenetur ad restitutionem. Immo ille qui peccat contra iustitiam distributivam tenetur ad restitutionem, ut postea videbitur. At verò qui peccat contra iustitiam legalem non tenetur aliquid restituere. v. g. Ciues qui non tribuunt elemosynam in communibus necessitatibus, existente mandato Principis præcipientis quòd omnes ciues diuites contribuant talibus necessitatibus, peccant contra iustitiam legalem, ut ait D. Thomas infra q. 118. artic. 3. & 4. ergo deficit illi propria ratio debiti iustitiæ.

Arguitur tertio. Iustitia legalis ordinat bona singulorum ciuium ad bonum commune tanquam bona partium ad bonum totius: sed inter partes & totum non est perfecta ratio iustitiæ, ut patet ex dictis in artic. vltim. quæst. præced. & in artic. 2. præsentis quæst. ergo iustitia legalis non est perfecta iustitia. Probatur maior ex D. Thom. art. 2.

Denique arguitur. Pietas est virtus per quam reddimus patriæ & reipublicæ atque parentibus debitum ius; sed pietas non est perfecta iustitia, ergo neque iustitia legalis. Maior probatur ex D. Thom. infra quæst. 101. art. 1. q. 102. art. 3. Et etiam ex Tullio lib. de somno Scipionis, & li. 2. de Inuentione. Consequentia verò probatur, quia vtriusque eadem est ratio.

Sed pro altera parte arguitur primo. Iustitia legalis est præstantior, quàm particularis: sed particularis est propriè & perfectè iustitia, ergo legalis. Maior est D. Tho. in artic. 12.

Arguitur secundo. Si iustitia legalis non esset propriè iustitia: pari ratione neque distributiva esset perfectè iustitia. Consequens tamen falsum est; quoniam aliàs sola iustitia commutativa esset propriè iustitia: & sic non essent species iustitiæ. Sequela verò probatur. Quoniam iustitia distributiva ordinat commune bonum ad bonum singulorum ciuium: sicut viceuersa iustitia legalis ordinat bonum singulorum ad commune bonum: ergo eadem est vtriusque ratio quantum ad perfectionem iustitiæ. Probatur consequentia. Quoniam quando ex vna parte ad alterum extremum, non est perfecta iustitia neque etiam ex parte illius extremi ad illam partem non est perfecta iustitia. Ut patet in hoc exemplo. Nam si filij ad patrem & serui ad dominum non est perfecta iustitia: neque etiam erit perfecta patris ad filium neque domini ad seruum. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Iustitia legalis non habet tam exactam rationem iustitiæ sicut iustitia particularis ex parte cuiusdam conditionis, quæ ad iustitiam requiritur, scilicet, quòd sit ad alterum. In hac enim conditione excedit iustitia particularis ipsam legalem.

Hanc conclusionem probat tertium & quartum argumentum eorum quæ proposita sunt pro parte negatiua. Quoniam perfectò ratio alterius, non est tam exacta inter ciuem & reipublicam sicut inter duos ciues. Quapropter ex hac parte perfectior potest dici iustitia particularis, quàm legalis. Nihilominus sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Iustitia legalis absolutè loquendo habet perfectiorem rationem iustitiæ quàm iustitia particularis. Quemadmodum dicimus quòd mathematicæ sunt perfectiores alijs scientijs quoad clarita-

A tem: & nihilominus simpliciter & absolutè loquendo multò perfectior est metaphysica propter dignitatem obiecti. Probatur primò conclusio. Quoniam iustitia legalis comparata particulari excedit in ratione debiti. Cæterum in ratione æqualitatis, & in ratione ad alterum, habet quantum satis est ad propriam rationem iustitiæ, ergo simpliciter & absolutè loquendo est perfectior. Probatur consequentia. Quia ratio debiti est potissima conditio iustitiæ. Quòd autem ex alijs duabus conditionibus habeat quantum satis est ad rationem iustitiæ propriam; Probatur ex D. Tho. arti. 5. vbi ait esse ad alterum contingit dupliciter, scilicet, ad alterum singulariter consideratum, & ad alterum in communi. Ad vtrumque autem, ait, se potest habere iustitia secundum propriam rationem iustitiæ: atque ita diuisit iustitiam legalem à particulari. Cæterum ratio æqualitatis propriè & perfectè inuenitur in iustitia legali: siquidem per illam reddit homo quantum debet reddere reipublicæ secundum legem. Præterea D. Tho. in art. 7. ad secundum & tertium intendit ostendere propriam & perfectam rationem iustitiæ inueniri in iustitia legali. Ait enim in solutione ad secundum, quòd bonum commune ciuitatis & bonum singulare vnius personæ non differunt tantum secundum multum & paucum: sed secundum differentiam formalem. Vbi dat intelligere quòd obiectum iustitiæ legalis & obiectum iustitiæ particularis habent suas differentias específicas contrahentes genus iustitiæ. Item D. Tho. in solutione ad tertium argumentum intendit docere, quòd iustitia legalis est propriè iustitia: & quòd non est eadem ratio de iustitia æconomica, quæ non est simpliciter iustitia. Præterea D. Tho. diuisit tractatum istum de iustitia in duas partes. In

B prima agit de iustitia perfecta & de speciebus illius vsque ad q. 79. In secunda verò parte à quæstione 80. & deinceps agit de partibus iustitiæ imperfectæ, ergo iustitia legalis: de qua agit in priori parte, est perfectè iustitia. Deinde Arist. 5. Ethicor. c. 1. & 2. multa prædicat de iustitia legali, cum quibus non stat illam non esse propriè & perfectè iustitiam. Eandem conclusionem probant illa duo argumenta, quæ pro altera parte sunt proposita. Et denique probatur conclusio. Quoniam ius circa quod versatur iustitia legalis est propriè ius, ergo ipsa iustitia est propriè & perfectè iustitia. Probatur antecedens. Quoniam ius illud habet immediatum ordinem ad bonum commune in ratione debiti, ergo est perfectum ius, & multò magis, quàm illud quod versatur inter duos ciues particulares.

C Ad argumenta verò in oppositum responderetur. Ad primum quidem distinguendum est duplex debitum, aliud morale aliud legale. Legale quidem illud est ad quod soluendum tenetur aliquis ipsa lege. Morale autem accipimus non prout significat vniuersaliter omne illud quod ad mores hominum pertinet. Sic enim debitum morale est etiam legale, sed debitum morale specialiter dicimus illud ad quod reddendum tenetur aliquis ex morum honestate. Prioris generis debitum, simpliciter est debitum, & tale est quod inuenitur in iustitia legali: si quidem ciues possunt compelli à iudice ad reddendum tale ius reipublicæ. Cæterum morale debitum est duplex. Aliud quòd necessario seruandum est ad morum honestatem, etsi nulla lege præcipiatur à reipublica. Aliud est commodum & vile ad seruandam morum honestatem. Prioris generis debitum inuenitur in ingratitudine, secundi generis debitum in liberalitate & magnificentia quòd non est sim-

D E F

placiter

pliciter debitum sed secundum quid, & per hoc patet ad primum.

Ad secundum respondetur, quod iustitia legalis tribuit reipublicæ debitum & qui illam violat tollit ius & debitum à republica, non tamen tenetur restituere nisi aliquando interueniat læsio iustitiæ commutatiuæ: & ratio est, quia illud debitum nondum est appropriatum reipublicæ, sed adhuc est accommodatum ipsi civi. Aliquando verò admisceatur ratio iustitiæ commutatiuæ ut in principe & ministris reipublicæ qui tenentur ex officio prospicere bono reipublicæ. Et isti tenentur ad restitutionem si illorum negligentia vel malitia aliquod damnum emergit & cessat bonum & lacrum reipublicæ. Et ratio est, quia huiusmodi ministri tenentur ex contractu & promisso providere bonum commune sub promisso fidelitatis. Similiter tenentur ad restitutionem qui usurpant bona iam fisco appropriata ab ipsismet solutoribus: etiam si antea non tenerentur ex iustitia commutativa appropriare illa.

Ad tertium respondetur, quod partes quæ sunt separate ab ipso toto, sunt in duplici differentia. Quædam quæ necessariò, id est, non liberè habent ordinem ad totum, & dependent ab illo sicut filius, qui habet necessarium ordinem ad patrem veli nolit, & seruus ad dominum, inter huiusmodi partes & totum non potest esse iustum perfectum. Aliæ verò sunt partes, quæ voluntariè & liberè habent ordinem ad totum ipsum: sicut ciues habent ordinem ad rempublicam, qui absque iniuria reipublicæ possunt transigrare ab illa in alteram vel in alteram regnum. Dicimus ergo quod inter huiusmodi partes & totum bene potest esse exactè, & perfectè iustitia, siue legalis, siue commutativa, siue distributiva.

Ad vltimum respondetur cum D. Tho. infra quæst. 101. art. 3. ad 3. quod patria potest considerari dupliciter. Vno modo qua ratione est principium natiuitatis nostræ. Et hoc modo colimus patriam virtute pietatis. Sicut enim filij à parentibus dependent: ita nos ab illa. Et eadem virtute pietatis quisque debitum cultum reddit. Et isto modo non est perfecta ratio iustitiæ inter ciues & patriam, patrem & filium: sed imperfecta. Semper enim manemus debitores & ad patriam & ad patrem. Alio modo consideratur patria, ut est quædam reipublica: & locus habitationis multorum ciuium sub vno principe, cui per accidens est quod sit principium natiuitatis eorum. Dicimus ergo quod isto modo respicitur patria à iustitia legali, cuius commune bonum est proprium obiectum illius: & isto modo est propria & perfecta ratio iustitiæ inter ciues & patriam, quatenus quædam reipublica est.

Ad argumenta verò quæ in fauorem partis affirmatiuæ proposita sunt: respondendum est quatenus militant contra primam conclusionem. Ad primum aliqui dicunt iustitiam legalem esse præstantiorem virtutem, non autem perfectiorem iustitiã quàm sit iustitia particularis. Quemadmodum D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 3. ait, quod ratio virtutis magis competit virtutibus moralibus quàm intellectualibus: eò quod morales tribuunt vsum & facultatem boni operis: quod non competit virtutibus intellectualibus. At verò in specie & ex parte obiecti præstantiores sunt virtutes intellectuales. Ad eundem modum aiunt philosophandum esse de iustitia legali & particulari: quod iustitia legalis sit perfectior virtus, sed non perfectior iustitia, quàm particularis. Et iste modus dicendi non caret sua probabilitate. Et adijciant rationem, quoniam in

A rebus respectiuis, quales sunt virtutes, aliunde sumitur ratio generis, aliunde speciei. Genus quidem ab intrinseco ex parte modi. Species verò ab extrinseco ex parte obiecti. At verò res absoluta, ut aiunt ipsi, omnino ab intrinseco sumunt rationem generis & speciei. Verumtamen probabilius sententia nobis videtur, quod iustitia legalis non solum sit perfectior virtus, verumetiam perfectior iustitia, quàm particularis. Neque enim bene potest intelligi quomodo absolute loquendo maior perfectio comparatur generi si species de qua prædicatur sit imperfectio alia specie, quæ ad inuicem comparantur sub illo genere. Imò verò absolute loquendo, maior perfectio generis attenditur quatenus per differentiam perfectiorem contrahitur. Et hoc verificatur tam in genere substantiæ, quàm in genere qualitatis etiam respectiuis qualitatibus. v. g. Homo absolute loquendo perfectius animal est, quàm leo: quia differentia specifica qua contrahitur animal ad speciem hominis, perfectior est. Similiter albedo est perfectissimus color propter differentiam specificam determinantem genus. Deinde metaphysica absolute est perfectior scientia, quàm mathematica: quauis istæ quoad modum procedendi clariorem habeant, & maiorem perfectionem quàm metaphysica: tam quia metaphysica versatur circa nobilius obiectum dicitur simpliciter perfectissima omnium naturalium scientiarum. Ad hunc ergo modum cum ad inuicem comparantur iustitia legalis & particularis sub hoc genere, iustitia non bene intelligitur quomodo absolute loquendo legalis sit perfectior virtus, & quod differentia specifica contrahens genus virtutis ad iustitiam legalem non sit perfectior, quàm differentia specifica iustitiæ particularis. Neque doctrina D. Tho. allegata supra contradicit nobis: imò iuuat, quia ille ex parte obiecti contemplatur nobilitatem virtutis. Nos autè intendimus consequenter quod obiectum iustitiæ legalis est perfectius obiecto iustitiæ particularis. Dicendum ergo est ad argumentum, quod secundum quid perfectior est iustitia particularis, quàm legalis, scilicet, ex parte vnius conditionis iustitiæ, videlicet quod sit ad alterum. Est enim iustitia particularis magis ad alterum quàm legalis.

D Ad secundum argumentum negatur quod iustitia legalis non sit perfectè iustitia sicut distributiva. Vtraque enim, ut explicatum est, sufficienter est ad alterum, quantum attinet ad veram & propriam rationem iustitiæ.

E Vbitatur secundò, Vtrum iustitia legalis distinguatur secundum essentiam ab alijs virtutibus. Arguitur primò pro parte negatiua ex testimonijs Arist. 5. Ethic. c. 1. quæ refert D. Tho. art. 6. in 1. & 2. argumento. Neq. solutio D. Tho. videtur satisfacere, scilicet, quod iustitia legalis dicatur ab Aristotele esse eadè per essentiam cum reliquis virtutibus: quia iustitia legalis imperat & ordinat, aliæ verò virtutes suscipiunt eius imperium. Contra quam solutionem replicatur. Imperans & imperatū, mouens & motū secundum Arist. lib. 7. & 8. Physic. distinguuntur inter se, ergo non est bona ratio, dicere quod iustitia legalis est eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: quia illa est imperans & aliæ imperantur. Imò cõtrarium videtur colligi, scilicet, quod distinguatur ab alijs virtutibus. Deinde Arist. in Moralibus, ut ipse pollicetur. 5. Ethic. Oportet loqui aperte absque inuolueris verborum & sententiarum: sed ille ait aperte iustitiam legalem esse idem secundum essentiam cum reliquis virtutibus, ergo absque aliqua metaphora in proprio sensu est intelligendus. Item

ipse 3. Ethicorum cap. 6. tribuit fortitudini secundum se quod versetur circa pericula mortis propter bonum commune. Et ib. 4. cap. 2. tribuit magnificentiae quod versetur circa magnos sumptus propter bonum commune. Ergo iustitia legalis, quae respicit tanquam proprium obiectum bonum commune eadem erit cum magnificentia, & fortitudine secundum essentiam. Id ipsam videtur docere D. Tho. 1. 2. quaest. 60. art. 3. ad 2.

Arguitur secundò ratione. Omnis virtus secundum se est ordinata & determinata ad bonum commune, ergo non opus est ponere specialem virtutem iustitiam legalem: ut ordinet actus virtutem ad bonum commune. Antecedens probatur, tum quia omnis virtus est perfectio habentis, quae ordinatur ab bonum commune, sicut bonum partis ad bonum totius: tum etiam quia omnis virtus inclinatur ad operationem suam cum omnibus circumstantiis debitis actui virtutis, scilicet, ut actus exerceatur quando, & ubi & quomodo & quantum oportet propter bonum finem. Est autem bonum commune finis virtutum, ergo ex natura sua habet quaelibet virtus ad bonum commune ordinari.

Arguitur tertio. Omnis virtus secundum se & ex natura sua est actus iustitiae, non iustitiae particularis, ergo iustitiae legalis. Maior probatur. Quia omnis actus virtutis ex natura sua est meritorius, sed omnis actus meritorius est actus cui debetur praemium à gubernatore communi, ergo ordinatur ad bonum commune. Et confirmatur ex Matth. 7. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. Et ponit exemplum. Cum ergo facis elemosynam, &c. Tu autem cum ieiunas. Ergo elemosyna & ieiunium sunt actus iustitiae.

Quarto arguitur & vltimò. Omnis virtus distincta secundum essentiam à reliquis virtutibus, habet actum distinctum ab actibus aliarum virtutum: sed iustitia legalis non habet huiusmodi actum distinctum, si quidem semper versatur circa aliarum virtutum actus, referendo illos in bonum commune, ergo non est virtus distincta secundum essentiam ab alijs.

De hac difficultate Buridanus lib. 5. Ethicorum quaest. 4. & alij sentiunt iustitiam legalem esse idem per essentiam cum omni virtute. Et allegatur Eustachius lib. 5. Ethic. capit. 1. & afferunt simile ad explicandam hanc sententiam. Etenim sanitas non distinguitur secundum essentiam ab ipsis humoribus proportionatis. Ad hunc modum aiunt iustitiam legalem non distingui à reliquis virtutibus. Est enim iustitia ista quasi quaedam sanitas animae, quae consurgit ex consonantia omnium virtutum.

Nihilominus opposita sententia multò probabilior est & conformior doctrinae Aristote. 5. Ethic. cap. 1. & 2. Vbi ait iustitiam legalem praestantiorum esse alijs virtutibus. Quod quidem verificari non posset nisi distingueretur per essentiam ab illis. Et iterum ait. Saepè contingere homines esse bene affectos erga priuatum bonum alterius: non tamen erga publicum bonum. Et horum affert dictum Biantis philosophi. Magistratus vitum indicat. Et ob hanc rationem distinguit iustitiam legalem, quae versatur circa bona & commoda publica à iustitia particulari. Et praeterea ex ipsis rationibus formalibus obiectorum distinguit utramque iustitiam. Item lib. 3. Politicorum cap. 10. ait non esse eandem virtutem boni viri & boni ciuis, & quod iustitia legalis est virtus boni ciuis. Quae omnia verificari non possunt, si iustitia legalis est idem secundum essentiam cum reliquis virtutibus moralibus. Huius sen-

tentiae videtur quibusdam esse Diuus Chrysostomus homil. 15. super Matth. in illis verbis, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Vbi ait: quam verò iustitiam? Vtique rationalem, quae ex aduerso auaritia opponitur. Et paulò inferius super illud, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: Inquit, pro virtute & pietate & defensione ceterorum: solent quippe iustitiam omnem prorsus animi appellare virtutem. Haec Chrysostomus. Cuius testimonium citat Diuus Thomas in art. 7. in argumento in contrà. Et in priori loco testimonij intelligit iustitiam particularem: in secunda parte, intelligit iustitiam legalem. Sed profectò verba Chrysostomi non multum vrgent. Imò verò videntur fauere sententiae, quae asserit iustitiam legalem non distingui ab alijs, cum, inquit, solent quippe iustitiam omnem animi appellare virtutem. Nisi forte quis velit aliter construere verba Chrysostomi. Vt sit sensus, solent quippe iustitiam omnem, id est communem & vniuersalem, appellare virtutem. Scilicet virtutem quandam. Nostra tamen sententia est Diui Thomae art. 6. & 7. & 1. 2. quaest. 60. art. 3. ad secundum argumentum, & sequuntur illam plurimi Theologorum doctissimi. Ratio autem Diui Thomae in articulo vehementer comprobatur istam veritatem. Denique probatur optima ratione. Prudentia monastica quae versatur circa agibile proprium & particulare, quae distinguitur secundum essentiam à prudentia politica, quae versatur erga agibile politicum & commune ciuitatis, ergo virtutes quae versantur erga particularia bona ex parte voluntatis distinguuntur à iustitia & virtute, quae versatur circa publicum & commune bonum. Antecedens est expressè Arist. lib. 6. Ethicorum cap. 8. & Diui Thomae supra quaest. 45. art. 11. & quaest. 50. art. 1. Consequentia verò probatur, quoniam iustitia legalis correspondet ex parte voluntatis prudentiae politicae quae est in intellectu. Vtraque enim versatur erga bonum commune. Prudentia quidem dirigendo: iustitia vero agendo & actum eliciendo. Et confirmatur, quia factus multiplicatur & distinguuntur virtutes, quae sunt in potentijs appetitiuis, quam quae sunt in intellectu: sed prudentia cum sit in intellectu distinguitur alia circa priuata bona, alia circa bona publica: quae distinctio specifica indicatur ab omnibus moralibus philosophis, ergo multò magis iustitia multiplicabitur & distinguetur, cum sit in voluntate circa bonum particulare & bonum commune. Maior manifesta est, quoniam vnica tantum prudentia monastica versatur circa omne agibile proprium: cum tamè circa idem agibile proprium multiplicentur plurimae virtutes in potentijs appetitiuis.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Et primò ad testimonia Arist. quae adducit D. Thom. ipsemet optimè respondet. Ad replicam verò dicitur quod mens Diui Thomae non est docere, quod simpliciter loquendo iustitia legalis sit eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: sed intendit id quod nos in tertia conclusione ipsius notauimus, quod iustitia legalis quodammodo potest dici eadem cum alijs: propterea quod in illis est impressio à iustitia legali per quam ordinantur ad bonum commune. Volumus itaque dicere, quod actus cuiuslibet virtutis potest quodammodo dici actus iustitiae legalis propter illam ordinationem passiuam, qua ordinatur ad bonum commune. Et ita voluit Aristoteli satisfacere D. Thomas. Ceterum ille habitus iustitiae legalis, quem posuimus in prima conclusione distingui, nunquam est dicendus idem per essentiam cum alijs virtutibus: neque

actus proprius qui elicitur ab illo, erit actus alterius virtutis. Ad id quod obieciamus, quia Aristot. deberet loqui clarè & apertè in moralibus, respõdetur: quòd moraliter loquendo satis apertum est, quòd minister accipiat nomen eius cuius minister est. Ita ipsæ virtutes morales accipiunt nomē iustitiæ legalis, quatenus illi ministrant ordinatæ ab illa ad bonum commune. Ad alia testimonia respondeatur, quòd referri ad bonum commune non competit magnificentiæ & fortitudinì formaliter ex propria ratione specifica: sed quatenus ordinantur à iustitia legali ad bonum commune, quòd est proprium obiectum illius. Quemadmodum eisdē virtutibus non competit referri in bonum commune ex propria ipsarum ratione: sed quatenus à charitate referuntur in illud bonum diuinum quòd est proprium illius obiectum.

Ad Testimonium D. Tho. respondetur, quòd ipse ibi satis se explicat. Ait enim quòd virtus quæ à iustitia legali imperatur, etiam iustitiæ nomen accipit. Et sic illa virtus à iustitia legali in ista acceptione non differt nisi tantum ratione.

Ad secundum respondetur, quòd quavis omnes virtutes habeant ex natura aptitudinem vt possint referri & ordinari ad bonum commune: tamen nunquam ordinantur nisi, vt subsunt imperio legalis iustitiæ. Caterum ille finis competit virtutibus, non ex propria specie, sed ex motione superioris virtutis, quæ est iustitia legalis.

Ad tertium respondetur, quòd actus cuiuslibet virtutis potest dupliciter accipi. Vno modo vt ordinatur ad bonum particulare, quòd est obiectum proprium cuiuslibet virtutis. Alio modo vt est opus debitum secundum legem, quæ lata est de actione virtutis, videlicet, quatenus est actus cuius, qui est pars communitatis. Si quidem priori modo considerentur isti actus: nondum intelligitur esse meritum. Sed cum posteriori modo considerantur iam intelliguntur vt ordinantur ad bonum commune. Ac proinde qui est præses communitatis tribuit præmium studiosè operanti: quatenus à iustitia legali permouetur ad operandum. Ad confirmationem iam patet ex dictis, quomodo elemosyna & ieiunium potest dici actus iustitiæ legalis.

Ad vltimum nego minorem. Imò iustitia legalis habet actum proprium & realiter distinctum ab actibus aliarum virtutum. Quòd vt in plurimum actus ille inueniatur coniunctus cum actu imperato alterius virtutis: hoc non tollit distinctionem virtutis. Quemadmodum actus prudentiæ vix poterit inueniri nisi circa materiam aliarum virtutum moralium, & tamen constat esse virtutem distinctam secundum essentiam ab illis. Verum est tamen, quòd potest esse actus iustitiæ legalis in quodam actuali proposito obsequandi legem in omnibus propter bonum diuinum, vbi nullus actus alterius præter prudentiam exercetur virtutis.

D Vbitatur tertio circa diuisionem iustitiæ. Sed antequam dubitationem proponamus, operpretium est obseruare ordinem quem habet iustitia legalis ad reliquas iustitiæ partes. Quem ordinem ostendemus partientes iustitiam in communi in omnes suas partes. Est enim prima diuisio iustitiæ analogæ. Alia est enim iustitia vera & propria: Alia metaphorica & similitudinaria, qualis est eiusdem ad seipsum & inter partes eiusdem suppositi. Quæ quidem iustitia in præsentì consideratione seorsum relinquenda est. Agendum est autem nobis de iustitia, prout est ad alterum constituens æqualitatem. Et hæc rursus diuiditur in iustitiam cardinalem &

A perfectam, & in iustitiam adiunctam cardinali imperfectam. Cardinalis & perfecta iustitia est, quæ versatur circa ius perfectum. Cardinali verò adiuncta est, quæ versatur circa ius imperfectum habens modum cardinalis virtutis: deficiens tamen ab illius perfectione. Huiusmodi est religio & pietas, de quibus agit Diuus Tho. à quæst. 80. & deinceps. Tertio diuiditur iustitia cardinalis in iustitiam generalem seu legalem, & in iustitiam particularem. De legali quidem diximus hætenus quid sit, & quodnam sit eius obiectum. Particularem verò iustitiam D. Thom. diuidit infra quæstione 61. art. 1. Legalem verò nos intendimus diuidere in dubio sequenti. Sed prius necesse est examinare secundam diuisionem.

B Arguitur enim contra illam. Perfectum & imperfectum non multiplicant speciem rerum, ergo illa diuisio non est generis in diuersas species. Respondetur distinguo antecedens. Si enim perfectio sit de intrinseca ratione rei, quæ dicitur perfecta: & imperfectio sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur imperfecta: nego antecedens. Si autem perfectio vel imperfectio non sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur perfecta vel imperfecta: verum est antecedens: sed nihil probat contra nos, quoniam in illa diuisione perfectio quæ ponitur in definitione virtutis cardinalis seu iustitiæ cardinalis est de intrinseca ratione ipsius. Imperfectio verò est de intrinseca ratione virtutis quæ dicitur cardinali adiuncta.

C Non quia in ratione virtutis sit imperfecta: sed quia in ratione iustitiæ deficit in aliquo necessario ad perfectam rationem iustitiæ cardinalis. Est exemplum ad explicandam istam doctrinam. Visio beatifica & fides sunt in genere cognitionis supernaturalis tanquam perfectum & imperfectum: sed tamen quia perfectio est de intrinseca ratione visionis beatificæ, & imperfectio est de intrinseca ratione cognitionis fidei, differunt isti duo actus pluraquam specie.

D Secundo arguitur contra eandem diuisionem. Liberalitas & affabilitas sunt partes potentiales iustitiæ cardinalis. Et tamen non sunt proprie & verè iustitiæ, ergo secunda diuisio analogæ est: sicut & prima, aut certè membrum diuisum non est iustitia vera & propria. Respondetur, quòd nos non asserimus omnem partem potentialem iustitiæ cardinalis esse verè & proprie iustitiæ: sed veram & propriam iustitiæ diuidimus in cardinalem & in cardinali adiunctam. Itaque ea pars iustitiæ cardinalis, quæ respicit veram rationem debiti legalis, deficit autè, quia non potest equale reddere, hæc est vera & propria iustitia: quavis sit imperfecta qualis est religio & pietas.

E Illæ autem partes potentiales iustitiæ, quæ deficiunt à perfecta ratione iustitiæ, propterea quòd non retinēt rationem debiti legalis: non habent veram rationem & propriam iustitiæ. Huius differentie ratio à priori potest assignari. Nam inter illa tria quæ sæpe diximus necessaria ad rationem iuris, videlicet, quòd sit ad alterum, item quòd importet rationem debiti: & deniq, rationem æqualitatis. Defectus primæ conditionis constituit iustitiam metaphoricam: defectus verò secundæ constituit rationem iustitiæ tantum partis potentialis. Defectus deniq, tertiæ, constituit rationem imperfectæ iustitiæ, sed veram & propriam.

F Tertio arguitur contra eandem diuisionem & contra tertiam. Religio & pietas sunt excellentiores quàm iustitia particularis, imò religio post virtutes Theologales primum dignitatis locum tenet: vt docet Diuus Thomas infra quæst. 81. arti. 6. Ergo sunt perfectiores iustitiæ: quàm iustitia particularis & iustitia legalis. Respondetur religionem

& pietatem

& pietatem esse perfectiores virtutes, quam iustitia particularis: imò verò religionem esse præstantiorem virtutem, quam omnis iustitia legalis: tamen non sunt præstantiores in ratione iustitiæ. Hæc solutio conformis est doctrinæ, quam protulimus in hoc articulo dub. 1. circa finem in solutione cuiusdam primi argumenti. Nec tunc est contra secundam solutionem quam illic assignauimus. Vbi diximus quòd non bene intelligitur quòd iustitia legalis sit perfectior virtus particularis, & quòd non sit perfectior iustitia. Etenim ibi loquebamur de duabus speciebus iustitiæ perfectis. At verò religio & pietas non sunt species perfectæ iustitiæ. Vnde non inconuenit, quòd sint perfectiores virtutes etiam in sua specie, non autem perfectiores iustitiæ quam legalis & particularis.

D Vbitatur vltimò. Vtrum iustitia legalis sit species subalterna vel atoma. Videtur, quòd sit atoma species. Primò quoniam charitas est vna species atoma, cuius actus & officium est referre omnes actus aliarum virtutum in bonum diuinum, ergo similiter iustitia legalis cuius officium est referre omnes actus virtutum in bonum commune, quòd est illius proprium obiectum, erit vna species atoma virtutis. Hoc exemplo vtitur Diuus Thom. arti. 6. vt explicet nobis rationem iustitiæ legalis.

Secundò arguitur. Non possumus nos imaginari nisi duas diuisiones iustitiæ legalis. Prior quidem in qua constituatur quædam species iustitiæ legalis quæ dicitur Epicheia. Altera in qua diuidatur iustitia legalis tanquam genus in species, videlicet in iustitiam legalem, quæ residet in Principe architectonicè, & in iustitiam legalem: quæ residet in ministris vel subditis Principi administratiuè: sicut dixit Diuus Thomas arti. 6. conclusione secunda. sed neutra istarum diuisionum est generis in species, ergo est species atoma. Probat minor quantum ad priorem diuisionem. Nam Epicheia est tantum pars potèntialis iustitiæ, non subiectiua, ergo non est species iustitiæ. Probat antecedens, quia D. Tho. differit de Epicheia non in hac priori parte, tractatus, de iustitia, sed in posteriori parte scilicet, in q. 120. post tractatum omnium partium potentialium iustitiæ. Probat eadem minor, quantum ad secundam diuisionem. Idem formaliter est obiectum (scilicet bonum commune) respectu iustitiæ legalis quæ est in Principe, & quæ est in subditis, ergo eadem est virtus específica legalis. Sed pro alia parte est Arist. 5. Ethic. cap. 10. Vbi constituit vnam partem iustitiæ legalis Epicheiam: quæ latinè dicitur æqualitas. Item Diuus Tho. loco citato, arti. secundo. ad primum docet hoc ipsum.

Secundò arguitur, & probatur, quòd iustitia legalis quæ est in Principe distinguatur specie à iustitia legali, quæ est in ciue. Quoniam prudentia principalis siue monarchica quæ residet in Principe seu Monarcha distinguitur specie à prudentia politica & monastica, quæ est in ciuibus, vt docet Diuus Thom. supra quæst. 50. art. 2. & Arist. 6. Ethicorum cap. 8. sed iustitia legalis in ipso Principe correspondet ex parte voluntatis prudentiæ, quæ est in intellectu Principis: iustitia verò legalis, quæ residet in ipsis ciuibus, correspondet etiam ex parte voluntatis prudentiæ politicae, quæ est in intellectibus ipsorum, ergo sicut ipsæ prudentiæ distinguuntur specie, ita ipsæ iustitiæ legales debent distingui specie. Et confirmatur quoniam iam diximus supra dub. 2. faciliùs multiplicantur & distinguuntur virtutes morales ex parte appetitus, quam ex parte intellectus sed ex parte intellectus distinguuntur spe-

cie prudentia regnatiua, & prudentia politica, ergo iustitiæ correspondentes illis distinguuntur specie.

Denique arguitur. Virtus Architectonica distinguitur specie à virtute viali & administratiua, sed iustitia legalis, quæ est in Principe habet se vt virtus Architectonica secundum, quòd est in Principe: secundum autem, quòd est in ciuibus se habet, vt administratiua, & vialis, vt docet Diuus Thomas arti. 6. ergo differunt specie. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Iustitia legalis generaliter dicta diuiditur primò in Epicheiam, & in iustitiam legalem strictè dictam. Pro intelligentia huius conclusionis. Notandum est, quòd lex à qua denominatur iustitia legalis, duplicem finem habet. Alterum intrinsecum & immediatum, quem immediatè respicit ipse legislator. Alterum extrinsecum & mediatum sed magis principalem: quem principaliter respicit ipse legislator. Sit exemplum. Est lex de non aperiendis portis ciuitatis tempore belli: ne hostes ciuitatem occupent finis immediatus & intrinsecus huius legis est ille, quem verba immediatè præ se ferunt ne hostes in ciuitatem irruant. Finis verò remotus, sed magis principalis est salus & incolumis status reipublicæ. Iustitia igitur legalis in ampla & generali acceptio- ne, respicit vtrumque finem indifferenter. Et secundum hanc considerationem accipitur à nobis in presenti, tanquam genus quòd diuiditur in Epicheiam siue æquiritatem, & iustitiam legalem strictè dictam: quæ quidem respicit tantum finem proximè legis. Epicheia verò seu æquiritas respicit tanquam proprium obiectum finem remotum, sed magis intentum à legislatore. Et hinc est, quòd iustitia legalis attendit ipsa verba legalia sicut scripta sunt: æquiritas verò prætermittit verba ipsius legis aliquando sequitur legem secundum id quòd postulat iustitiæ ratio & communis utilitas. Accommodatur autem nomen iustitiæ legalis propter penuriam nominum iustitiæ illi quæ respicit verba legis. Quæ admodum diuidit Arist. dispositionem in habitum & dispositionem: ita vt nomen generis approprietur speciei imperfectiori. Conclusio itaq; ad hunc modum explicata habetur ex Arist. & D. Tho. locis citatis in primo argumento eorum, quæ fecimus pro parte affirmatiua. Itè habetur apud Arist. lib. 1. Rhetorices. ca. 11. & lib. 2. magnorum moralium cap. 1. Probat autem conclusio præter argumenta. Primò quoniam vt docet D. Tho. in q. 51. art. 3. & 4. synesis & Gnomi sunt diuersæ virtutes partes potentiales prudentiæ. Nam synesis iudicat de rebus agendis secundum regulas communes. Gnomi verò iudicat de eisdem rebus præter regulas communes: per altiora quædam & vniuersaliora principia: sed iustitia legalis strictè dicta correspondet ex parte voluntatis iudicio synesis secundum communes regulas. Æquiritas verò correspondet iudicio Gnomi præter regulas communes per altiora principia & vniuersaliorè finem, ergo distinguuntur specie.

Secundò arguitur. Obiectum iustitiæ legalis specialiter dictæ & obiectum æquiritatis distinguuntur formaliter: ergo ipsæ virtutes sunt distinctæ specie. Probat antecedens: quia regula & regulatum mensura & mensuratum in ratione obiecti virtutis distinguuntur formaliter: sed obiectum æquiritatis est ratio & mensura obiecti legalis specialiter dictæ iustitiæ: ergo distinguuntur formaliter ista obiecta. Minor explicatur in exemplo posito in illa lege de

non aperiendis portis ciuitatis tempore belli. Vbi manifestum est, quod salus ciuitatis & tranquillitas reipublicae status est regula & mensura, per quam debemus metiri, an illo tempore hostes debeant arceri, an introduci intra ciuitatem, si speratur victoria ex ingressu illorum. Vltimò probatur conclusio. Obiectum aequitatis habet peculiarem difficultatem quandam supra obiectum iustitiae legalis specialiter dictae: ergo requiritur specialis virtus ad vincendam illam difficultatem. Antecedens probatur experientia. Videmus enim saepe homines alios doctos Iurisque peritos & zelum legis habentes: & tamen vsque adeo scrupulosè haerent verbis & literis ipsius legis: vt nulla ratione etiam utiliori ad bonum commune permoueantur, vt attendant legislatoris intentum. Hinc est quod Paulus Iurisconsultus ait: si seruum ff. de verb. obligat. Dicit enim Celsus dicentem: quod in eo genere quaestiones in quo agitur de bono & aequo: plerumque sub autoritate iuris scientiae periculosè erratur. Vide Diuum Thom. infra quaestion. 60. articul. 5. ad secundum argumentum. Vbi refert aliud dictum Iurisconsulti huic simile. Item Cicero in Oratione pro Cæcinnâ, inquit quod si aliqui in iudicio habent causam pro bono & aequo: si contra, literis & verbis, & vt dici solet, summo contenditur iure: solent huiusmodi iniquitati aequi & boni nomen dignitatemque opponere: & dicere, Iurisconsultorum auctoritati non oportere obedire. Aristot. etiam vbi supra capit. 13. Rhetoricorum inquit. Arbitrium eligi, vt praeualeat bonum aequum: quoniam in foro & apud iudicis tribunal magis praestat iustum legale. Hinc etiam illud Prouerbum ortum habuit, summum ius summa iniuria. Etenim summum ius in hoc prouerbio non accipitur pro eo quod est rigor & seueritas iuris: nunquam enim iuris rigor est iniuria. Sed summum ius idem est, ac si diceretur summitas atque superficies iuris, quod est id quod verba & litera legis sonant. Contingit saepe, quod intus lateat summa iniuria. Tunc autem maximè à vero iure disceditur & fit summa iniuria: cum iudex haeret literis & verbis legis: & non attendit voluntatem & beneplacitum legislatoris. Ceterum iustitia legalis specialiter dicta ita adheret literis verbisque legis, vt parata sit & subordinata limitari per beneplacitum & voluntatem legislatoris secundum aequitatem iustitiae. Et idcirco Paulus Iurisconsultus ff. de regulis iuris. asserit hanc regulam in omnibus quidem, maximè tamen in iure, scilicet, aequitatem spectandam esse. Et ob hanc causam ascripsit sibi aequitas hoc nomen, quod videtur genericum omni iustitiae, scilicet per Antonomastiam & excellentiam quandam: eò quod iustitia legalis strictè dicta, si comparetur cum aequitate ipsa, quasi seorsum illi opposita, est iniquitas. Omnis enim aequitas quae in illa inuenitur debet esse subordinata virtuti aequitatis: quae sic dicitur per excellentiam.

SECUNDA CONCLVSIO.

Iustitia legalis eadem & vna est secundum speciem atomam in principe & subditis. Probatur quia est idem obiectum formale iustitiae legalis, quae est in Principe & subditis. Probatur antecedens. Princeps per aequitatem procurat bonum commune praeter leges communes, similiter per iustitiam legalem strictè procurat bonum commune per communes regulas: sed hoc ipsum efficiunt subditi per aequitatem & per iustitiam legalem strictè dictam, ergo

A idem est obiectum formale virtutis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij, pro parte negativa, sed necesse est ad illa respondere quatenus militat contra primam conclusionem.

B Ad primum respondetur negando consequentiam. Obiectum enim charitatis est vnum & idem formaliter secundum speciem, neque particularis difficultas est in referendis actibus virtutis omnis in bonum diuinum, praeter illam quae est in diligendo Deum. Ceterum vt iam ostendimus obiectum iustitiae legalis variatur secundum speciem & formalem rationem obiecti respectu iustitiae legalis, quae dicitur aequitas, & respectu iustitiae legalis specialiter dictae. Item maior difficultas est in procurando bono communi praeter regulas communes, quam in procurando illo per communes regulas & leges. Quapropter non est eadem ratio de charitate & iustitia legali.

C Ad secundum argumentum respondetur, quantum ad priorem partem: quod D. Th. in tractatu de aequitate seu Epicheia seruauit ordinem & naturae & disciplinae Naturae quidem, quoniam processit ab imperfectioribus iustitijs ad aequitatem quae omnium perfectissima est. Disciplinae vero, quoniam prius egit de illis iustitijs quae attendunt communes regulas & leges. Reposuit tamè in vltimum locum aequitatem, quae praeter communes regulas iustum operatur, corrigens opera aliarum virtutum iustitiae. Altera pars argumenti probat secundam conclusionem neque obstat primae. Similiter non est soluendum primum argumentum in oppositum: fauet enim primae conclusioni. Neque obstat secundae.

D Ad secundum vero in oppositum respondetur quatenus militat contra secundam conclusionem. Facilius quidem multiplicari virtutes vt in plurimum in voluntate, quam in intellectu: quoniam intellectus simplicior & perfectior potentia est, quam ipsa voluntas. Ea vero, quae in inferioribus dispersa sunt, solent adunari in superioribus. Ceterum interdum contingit oppositum, videlicet, quod in intellectu multiplicentur lumina, per quae res illustrantur & perficiuntur: & ex parte voluntatis non multiplicatur inclinatio & propensio in res ipsas. Exempli gratia in intellectu iunt duo habitus circa prima principia. Alter qui dicitur intellectus circa speculabilia principia. Alter vero qui dicitur synderesis circa principia practica & moralia. Ex parte vero voluntatis neque sunt duo habitus, imò neque vnus respectu boni connaturalis quod ostenditur per illa diuersa lumina: sed ipsa voluntas absque habitu superaddito, est propensa & inclinata in huiusmodi bonum: imò voluntas est ipsa propensio & inclinatio. Item est aliud exemplum. Ex parte intellectus est alius habitus circa prima principia & alius circa conclusiones in speculabilibus: & tam ex parte voluntatis vnus & idem habitus virtutis est circa media eligibilia & circa finem virtutis. V.g. Vnus habitus temperantiae facit bonam intentionem circa illam materiam, & bonam electionem mediorum ad finem intentionem: cum tamen in intellectu etiam in practicis sint quatuor habitus sive virtutes ad operationem virtutis temperantiae & cuiuslibet; scilicet Eubulia & Synesis & Gnomi & prudentia. Ad istum modum dicimus in praesenti, quod cum distinctione prudentiae in monasticam & politicam, potest esse identitas secundum essentiam iustitiae legalis in subditis & Principe.

F Ad vltimum negatur minor. Proprie loquendo: non enim iustitia legalis in Principe est Architecto-

nica secundum naturam suam nec respicit secundum naturam suam nisi eundem finem, quem respicit iustitia legalis in subditis, scilicet, bonum commune. Virtus autem Architectonica, id est, superintendens ex natura sua debet habere vniuersaliorem finem. Verum est tamen quod dicit D. Thom. in articulo 6. Iustitia legalis prout residet in Principe est quasi Architectonica, quoniam licet ipsa secundum se non magis habeat Imperare in Principe quam in subditis: tamen ratione subiecti, quod est ipse Princeps, deseruit magis ad imperium: quam prout est in subditis, quorum est obedire Principi ad procurandum bonum commune. Imò verò ad eundem modum omnis virtus quae residet in Principe, potest quodam modo dici Architectonica: quae verò residet in subditis vsualis & quasi administratiua. Et ratio est quoniam Princeps imperat omnes actus aliarum virtutum quatenus à iustitia legali ordinantur ad bonum publicum. Subditi verò exequantur huiusmodi actus de quibus imperat Princeps propter eundem finem boni publici.

ARTICVLVS OCTAVVS.

Vtrum iustitia particularis habeat specialem materiam?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio unica affirmatiua. Iustitia solum est circa actiones exteriores, & res secundum quandam obiecti rationem specialem, scilicet, prout secundum illas vnus homo ordinatur ad alium.

ARTICVLVS NONVS.

Vtrum iustitia sit circa passiones?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est negatiua. Secunda conclusio in solutione ad primum. Omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & iustitiam sicut ad quosdam fines consequendos.

Tertia conclusio in solutione ad secundum. Rectificatio operationum, secundum quod ad exteriorem materiam ordinatur pertinet ad iustitiam: sed secundum quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quae fiunt & versantur circa passiones.

Quarta conclusio ad tertium. Iustitia legalis magis se potest extendere ad passiones, quam iustitia particularis: sed simpliciter loquendo non est circa passiones, sed circa operationes. Intentio D. Thom. in his duobus articulis est inquirere differentiam iustitiae, quae desumitur per ordinem ad actionem illius: quae est reddere alteri ius suum, & per ordinem ad obiectum, quod est ipsum ius, quod alteri tribuitur. Actus autem omnis versatur circa materiam aliquam, quae dicitur materia circa quam, quae quidem eadem est cum obiecto secundum rem: sed tamen actio virtutis imponit ipsi materiae circa quam versatur, formam: constituens in illa medium quod est obiectum formale quod operatur virtus. Quomodo faber lignarius respicit secundum artem suam lignum tanquam materiam circa quam versatur eius ars. Et verò quatenus imprimat figuram in ipso ligno, intelligitur ratio obiecti in ligno operato à arte. In his itaque duobus articulis agit D. Thom. de materia circa quam versatur iustitia. Pro quorum intelligentia notandum est primo, quod haec vocabula operatio & passio significatione qua-

Adam ampla dicuntur de omnibus actionibus & passionibus, siue sint voluntatis siue appetitus sensitui, siue potentia exterioris executiua. Et verò quoniam actio appetitus sensitui sit quadam cum alteratione physica organi in quo subiectatur appetitus: accommodatum est hoc nomen passio, ut significet tantum actiones appetitus sensitui. Reliqua vero actiones voluntatis & potentiarum exteriorum retinent nomen operationis. Imò quoniam per passiones bene vel male disponitur homo in ordine ad seipsum: Et verò per operationes disponitur bene vel male in ordine ad aliud, ideo est in vsu loquendi philosophorum moralium, ut illae tantum actiones voluntatis & potentia exterioris dicantur operationes, per quas homo ordinatur ad alterum: non autem illae, quae ordinantur ad seipsum: etiam si sint sine passione. Notandum est secundo, Iustitiam legalem aliquo modo non appropriare & determinare sibi materiam specialem, sed vniuersalem aliarum virtutum. De qua iustitia potest intelligi testimonium illud glossae quod citat D. Thom. articulo 8. argum. 1. Quod quidem est D. Augustin. libr. 2. de Genes. contra Manich. capit. 10. Intelligi etiam potest alterum testimonium quod citatur ibidem argum. 2. ex Augustin. libr. 83. quaestio. quaestio. 61. siquidem de legali iustitia maxime verificantur illa testimonia; quamuis D. Thom. aliter soluat illa argumenta. Asserit etiam D. Thom. hanc explicationem articulo 9. ad tertium. Et ratio eius est manifeste. Quoniam iustitia legalis ordinat ciues & bona ipsorum ad bonum publicum tanquam bona partium ad bonum totius, & tanquam medium ad finem. Passiones autem redactae ad medium rationis sunt bona ipsorum ciuium, ergo eas etiam ordinat iustitia legalis ad bonum publicum. Notandum est tertio, quod si velimus valde proprie & formaliter loqui, iustitia legalis versatur tantum circa operationes & non circa passiones. Haec doctrina videtur D. Thom. articulo 9. ad tertium. ubi inquit, quod principaliter iustitia legalis versatur circa operationes etiam illarum virtutum, quae respiciunt passiones, verbi gratia fortitudo, ut à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionem scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Id ipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiam legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiue, scilicet, quod magis est circa passiones, quam iustitia particularis?

B Quoniam iustitia legalis ordinat ciues & bona ipsorum ad bonum publicum tanquam bona partium ad bonum totius, & tanquam medium ad finem. Passiones autem redactae ad medium rationis sunt bona ipsorum ciuium, ergo eas etiam ordinat iustitia legalis ad bonum publicum. Notandum est tertio, quod si velimus valde proprie & formaliter loqui, iustitia legalis versatur tantum circa operationes & non circa passiones. Haec doctrina videtur D. Thom. articulo 9. ad tertium. ubi inquit, quod principaliter iustitia legalis versatur circa operationes etiam illarum virtutum, quae respiciunt passiones, verbi gratia fortitudo, ut à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionem scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Id ipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiam legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiue, scilicet, quod magis est circa passiones, quam iustitia particularis?

C Quoniam iustitia legalis ordinat ciues & bona ipsorum ad bonum publicum tanquam bona partium ad bonum totius, & tanquam medium ad finem. Passiones autem redactae ad medium rationis sunt bona ipsorum ciuium, ergo eas etiam ordinat iustitia legalis ad bonum publicum. Notandum est tertio, quod si velimus valde proprie & formaliter loqui, iustitia legalis versatur tantum circa operationes & non circa passiones. Haec doctrina videtur D. Thom. articulo 9. ad tertium. ubi inquit, quod principaliter iustitia legalis versatur circa operationes etiam illarum virtutum, quae respiciunt passiones, verbi gratia fortitudo, ut à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionem scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Id ipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiam legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiue, scilicet, quod magis est circa passiones, quam iustitia particularis?

D Quoniam iustitia legalis ordinat ciues & bona ipsorum ad bonum publicum tanquam bona partium ad bonum totius, & tanquam medium ad finem. Passiones autem redactae ad medium rationis sunt bona ipsorum ciuium, ergo eas etiam ordinat iustitia legalis ad bonum publicum. Notandum est tertio, quod si velimus valde proprie & formaliter loqui, iustitia legalis versatur tantum circa operationes & non circa passiones. Haec doctrina videtur D. Thom. articulo 9. ad tertium. ubi inquit, quod principaliter iustitia legalis versatur circa operationes etiam illarum virtutum, quae respiciunt passiones, verbi gratia fortitudo, ut à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionem scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Id ipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiam legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiue, scilicet, quod magis est circa passiones, quam iustitia particularis?

ARTICVLVS DECIMVS.

Vtrum medium iustitia sit, medium rei.

SVMMA TEXTVS.

Cum iustitia versetur circa exteriores operationes, & res, medium in ea est medium rei consistens in quadam proportionis aequalitate rei exterioris ad exteriorem personam.

COMMENTARIVM.

D Vbitatur circa istos duos articulos: Vtrum iustitia saltem particularis versetur tantum circa passiones. Haec dubitatio habet aliam annexam, scilicet, An iustitia sit tantum in voluntate subiectiue, an verò simul etiam sit in appetitu sensitiuo. Vtriusque dubitationis eadem est solutio. Si enim iustitia versatur tantum circa operationes erit tantum in voluntate subiectiue, si autem versatur simul circa passiones, erit simul in appetitu sensitiuo.

Argni-

Arguitur ergo primò, & probatur, quòd iustitia versetur simul & circa operationes, & circa passiones, & quòd sit in voluntate & in appetitu sensitivo. Misericordia versatur simul circa operationes & passiones, & simul est in voluntate & in appetitu sensitivo, vt ostendimus 2. 2. quæst. 30. art. 3. dubio. 2. ergo & iustitia saltem particularis versabitur circa operationes & passiones, & erit in voluntate & in appetitu sensitivo. Probatu consequentia. Quia sicut iustitia est ad alterum: ita etiam misericordia est ad subleuandam miseriam alterius. Quòd si misericordia nihilominus moderatur passiones appetitus sensitivi, scilicet compassionem & duritiam erga miseriam alienam, sequitur quòd iustitia etiam moderetur passiones appetitus sensitivi, scilicet, nimiam cupiditatem rerum temporalium, quæ impedit nequis reddat alteri quod debet, aut quòd non promptè & delectabiliter reddat. Confirmatur, quoniam liberalitas, quæ etiam est ad alterum, versatur simul circa operationes & passiones: vt docet D. Thom. in solutione ad secundum argumentum artic. 9. ergo eadem erit ratio de iustitia.

Arguitur secundò. Virtutes quæ sunt in appetitu sensitivo tanquam in subiecto, quales sunt fortitudo & temperantia, versantur simul erga operationes & passiones, ergo iustitia. Antecedens probatur. Quoniam potissimus actus fortitudinis & temperantia est electio voluntatis, iuxta doctrinam Arist. 6. Ethicor. cap. 2. Virtus enim moralis quæcunque, est essentialiter habitus electivus: ipsa autem electio principaliter est actus voluntatis elicitus: quamuis sit quædam electio participata in appetitu sensitivo, sed hæc est minùs principalis, vt pote, deriuata ab electione voluntatis, igitur fortitudo & temperantia versantur circa operationes. Hoc argumento non solum impugnatur conclusio artic. 9. sed est ratio prima illius.

Arguitur tertio. Et probatur, quod saltem iustitia legalis versetur circa operationes & passiones, & sit subiectiue consequenter in voluntate & in appetitu sensitivo. Nam D. Thom. in solutione ad tertium, tribuit iustitia legali quòd versetur circa passiones, quamuis minùs principaliter. Hoc enim non obstat quominus ponatur aliquis habitus in appetitu sensitivo: sicut ponitur habitus misericordie & habitus liberalitatis in appetitu sensitivo: quamuis istæ virtutes principaliter ordinentur ad alterum. In hac quæst. Buridanus 5. Ethic. quæst. 1. contrarius est doct. D. Thom. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Iustitia etiam particularis versatur tantum erga operationes, & consequenter tantum est in voluntate subiectiue. Hæc est expressa sententia Philosophi 5. Ethic. c. 1. & 2. & est doctrina D. Thom. 1. 2. quæst. 60. art. 2. & 3. vbi vniuersaliter de iustitia hanc conclusionem docet. Intelligenda est autem conclusio quòd iustitia per seipsam respicit tantum operationes circa alterum tanquam propriam materiam circa quam versatur. Cum hoc tamen stat in veritate, quòd aliqua iustitia respiciat passiones indirectè, & mediantibus alijs virtutibus moderatas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Iustitia siue legalis siue particularis tantum residet in voluntate tanquam in subiecto. Probatu, quia tantum per se respicit operationes. Non autem versatur circa passiones appetitus sensitivi, ergo tantum est in voluntate subiectiue. Antecedens ostenditur à D. Thom. in art. 8. & 9. Et ratio est, quia virtus in ea tantum potentia collocatur in subiecto, cuius actus moderatur. De hac conclusione vide quæ supra dicta sunt art. 4.

A rium est in voluntate subiectiue. Antecedens ostenditur à D. Thom. in art. 8. & 9. Et ratio est, quia virtus in ea tantum potentia collocatur in subiecto, cuius actus moderatur. De hac conclusione vide quæ supra dicta sunt art. 4.

B Ad primum argumentum respondetur negando consequentia. Et ratio discriminis est: quoniam humana misericordia per se respicit simul & operationes & passiones, scilicet, & bonum alienum & proprium. Bonum quidem alienum: quatenus ordinatur homo per illam ad subleuandam alienam miseriam: bonum autem proprium habentis, quatenus ordinatur circa passionem, quæ est in appetitu sensitivo. Definitur enim misericordia quòd sit compassio alienæ miseriæ ad subleuandam illam. Et idcirco postulat virtus misericordie humanæ duos habitus partiales ad sui perfectionem. Alterum in voluntate respectu boni alieni, Alterum in appetitu sensitivo respectu boni proprii. Dicimus autem misericordiam humanam: quoniam misericordia absolute & secundum se reperitur proprie in Deo in quo tamè nulla est passio nisi metaphoricè. Eodem modo dicendum est de humana liberalitate quòd includit duos habitus: Alterum in ordine ad bonum alienum in voluntate: Alterum ad temperandam passionem auaritiæ in appetitu sensitivo. At verò iustitia humana tantum per se respicit bonum alienum si autem aliquis propter auaritiã impeditur à reddendo debito vel à reddendo delectabiliter vt requirit virtus: tunc pertinet ad aliam virtutem moderari talem passionem, scilicet, ad liberalitatè. Quemadmodum si iudex impeditur à recta sententia ferenda propter passionem fornicationis, tunc pertinet ad virtutem castitatis auferre illud impedimentum, sunt enim virtutes connexæ & ad inuicem operas suas impendunt.

C Ad secundum respondetur electionem voluntatis elicitam à virtute temperantiæ & fortitudinis non licet operationem eo modo, quo in presenti virtutis nomine operationis: quoniam electio voluntatis elicita ab illis virtutibus tota refertur & ordinatur ad bonum ipsius hominis habentis per moderationem passionum. Quamuis enim istæ virtutes sint tantum subiectiue in appetitu, tamen ipsa electio voluntatis prompta & delectabilis circa talem materiam esse non potest nisi proficiatur à virtutibus existèntibus in appetitu sensitivo. Et quamuis sint in potentia inferiori subiectiue, nihilominus possunt elicere actum electionis talem in voluntate. Quoniam ipsæ virtutes à dictamine prudentiæ, quæ est in intellectu, vel sunt acquisitæ vel operantur, ponuntque in exercitio suas operationes. Quapropter in virtute illius possunt elicere actum in voluntate quantum ad modum virtutis quemadmodum dicunt Philosophi quòd phantasmata illuminata ab agentis intellectu producent speciem intelligibilem in intellectu possibili. In presenti igitur dicimus quòd operationem solum accipimus vt significet illam actionem quæ ordinatur perfecte ad bonum alterius. Quapropter ipsa electio, quæ est à iustitia non dicitur operatio neque materia circa quam operatur iustitia. Etenim materia circa quam operatur iustitia, in qua actio virtutis imprimat formam & modum suum. Ipsa igitur electio iustitiæ non potest esse materia circa quam operatur iustitia: sed debet esse operatio exterior, vel aliqua res exterior, sic enim perperuo D. Thom. in assignando materiam iustitiæ dicit quòd sunt operationes exteriores & res ipse.

D Ad vltimum respondetur. Iustitiam legalem non versari per se circa passiones. Ad confirmatio-

nem negatur antecedens. Accipimus enim medium rei, non prout dicitur transcendentalis res, sed prout distinguitur à passionibus personæ secundum quod in ordine ad ipsum moderandæ sunt. Cæterum quod ibidem obijcitur de fortitudine & temperantiæ virtute non obstat, quoniam fortitudo & temperantia non versantur immediatè nisi circa passiones quarum obiectum est delectabile gustus vel tactus vel respectu fortitudinis timor vel audacia quatenus moderantur sicut oportet, quod autem ipse miles dexterè pugnet, pertinet ad artem & membrorum agilitatem & fortitudinem naturalem. Et per hoc patet ad secundam confirmationem. Etenim iustitia imperat in illo casu quod talis operatio pugnae fiat secundum quod alteri debitum est; fortitudo verò aliter concurrit quàm moderando passiones timoris & audaciæ.

ARTICVLVS VNDECIMVS.

Utrum actus iustitiæ sit reddere unicuique quod suum est?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Nota breuiter in hoc articulo, quod actus iustitiæ qui dicitur esse reddere unicuique quod suum est: dupliciter potest contingere. Vno modo ut id quod redditur alteri, sit proprium illius & in eius dominio numeratum, verbi gratia quando ego reddo Petro equum, quem mihi accommodauerat. Altero modo contingit, ita ut id quod redditur ante redditionem ipsam non erat proprium eius cui redditur neque in eius dominio numeratum: sed tantum ille habebat ius ut ego redderem illi, & mea operatione reddendi & tribuendi efficerem proprium illius, verbi gratia, cum ego reddo mercenario mercedem suam pro labore diei, vel restituo tot pecunias quos mutuo acceperam. Conclusio igitur articuli, veròq; modo verificatur. Non enim opus est, ut id, quod alteri redditur per actum iustitiæ, sit proprium eius cui redditur ante redditionem: sed sufficit ut mea redditione, ad quam ius habet, fiat proprium illius. Pro intelligentia huius articuli reuocentur in memoriam quæ diximus artic. 1. huius quaestionis, & 5. & 6.

ARTICVLVS DVODICIMVS.

Utrum iustitia præmineat inter omnes virtutes morales?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Manifestum est quod iustitia legalis est præclarior inter omnes virtutes morales. Ratio est, quia bonum commune est eius proprium obiectum. Secunda conclusio. Iustitia etiã particularis est præclarior inter alias virtutes morales. Ratio est, quia est in nobiliori subiecto, & habet nobilior obiectum.

COMMENTARIVM.

In præcedentibus articulis tradidit nobis Diu. Thom. absolutam iustitiæ cognitionem: in hoc autem articulo comparatiuam. Comparatur autem iustitia vniuersis alijs virtutibus in 1. 2. quaestio. 69. articu. 3. Vbi diffinitur quod virtutes intellectuales præstant simpliciter loquendo omnibus moralibus: ac proinde prudentia, quæ ratione subiecti, inter intellectuales numeratur, excellentior est quàm aliæ

A virtutes morales: ac proinde in præsentem solum comparat Diu. Thom. iustitiam cum virtutibus moralibus præter prudentiam. Nos autem non ita vniuersaliter disputabimus de excellentia virtutis iustitiæ, comparando illam cum alijs virtutibus moralibus: sed solum cum misericordia. Huius instituti duplex est ratio. Prima, quoniam non potest haberi exacta notitia & cognitio comparatiua duorum extremorum, nisi prius habeatur absoluta singulorum. At verò hætenus non est habita absoluta cognitio nisi misericordiam, supra in quaest. 30. Secunda ratio est. Quoniam Diu. Thom. sæpe de decem virtutibus quaerit eandem quaestionem. An sint excellentiores reliquis. In hac 2. 2. supra in quaest. 30. de misericordia. De iustitia verò in præsentem articulo. De religione autem infra quaest. 81. De obedientia quaestio. 104. De liberalitate quaest. 117. De fortitudine in quaest. 125. De Patientia in quaestio. 136. De Temperantia quaest. 141. De Virginitate quaestio. 152. Et denique de Humilitate quaest. 161.

B Vbitatur breuiter, Utrum iustitia sit præstantior, quàm misericordia. Arguitur primò pro parte negatiua. Nam Diu. Thom. supra quaest. 30. artic. 4. ait, misericordiam esse præstantiorem omnibus virtutibus, quæ ordinantur ad proximum.

C Secundò. Actus misericordiam est multò potior & potentior, quàm actus iustitiæ. Ergo ipsa virtus. Probatur antecedens. Actus misericordiam est supplerè & lenare miseriam proximi, actus autem iustitiæ est reddere proximo quod suum est: sed lenare & supplerè defectus aliorum est potentioris agentis, ergo actus misericordiam est præstantior actu iustitiæ, quæ potest esse inter æquales.

D Tertio. Lenare omnem miseriam spiritualement non solum à personis priuatis, sed etiam à communitate pertinet ad actum misericordiam, sed iste actus est diuinitissimus & præstantissimus, quo nullus maior excogitari potest. Ergo misericordia inter omnes virtutes præstantissima est à toto genere.

E Ad hoc dubium respondetur primò, ex doctrina Caietani super istum articulum, quod cum misericordia, ut habitum est includat, duos habitus. Alterum qui residet in appetitu sensitivo, & versatur circa passiones. Alterum qui existit in voluntate & versatur circa operationes exteriores suppletes miseriam alienam: prior quidem habitus est imperfectior quàm habitus iustitiæ. Et hoc probat Diu. Thom. in hoc articulo. 12. Posterior verò habitus est multò præstabiliior virtute iustitiæ. Et hoc probant argumenta facta in hoc dubio. Neque Diu. Thom. sibi contrarius est, quoniam in præsentem articulo, dicit iustitiam præstare omnibus virtutibus moralibus: loquitur enim de virtutibus moralibus, quæ communiter inter morales numerantur. At verò misericordia in posteriori illa consideratione magis videtur pertinere ad virtutem Theologicam charitatis, quàm ad virtutem moralem. Nam idcirco Diu. Thom. disseruit de misericordia in tractatu de charitate, ergo ibi non considerauit illam ut virtutem moralem, sic enim reseruasset illum tractatū ad considerationem de partibus potèntialibus iustitiæ. Respondetur secundò, & fortassis melius ex doctrina Diu. Thom. art. 1. ad primum, quod misericordia humana est virtus adiuncta iustitiæ. Vnde comparatio hæc non fit nisi cum alijs virtutibus, quæ non sunt ipsi iustitiæ adiuncte. Nec mirū est, quod virtus adiuncta cardinali virtuti sit potior virtus simpliciter, quàm ipsa cardinalis, ut patet de religione, quæ potissima est post virtutes Theologicas, ut docet Diu. Thom. infra quaest. 81. Versatur enim circa cul-

tum

tum Dei Ad hunc ergo modum dicimus, quod misericordia humana quamvis sit adiancta virtuti cardinali est potior virtus, quam illa, vt probant argumenta facta. Respondetur tertio, quod quamvis misericordia secundum se in tota sua generalitate & plenitudine possit supplere omnem miseriam alienam etiam totius mundi. Tamen humana misericordia, quam in præfenti comparamus cum humana iustitia non est efficax tanti boni quod consideratur tanquam obiectum plenarium misericordiam in communi, vt etiam incl. dit diuinam misericordiam: quin immo multum deficit humana misericordia ab efficacia exequendi actum perfectum circa suum obiectum. At verò iustitia etiam humana perfecte operatur circa suum obiectum: facit enim perfecte æqualitatem circa illud, & propterea simpliciter loquendo humana iustitia perfectior est quam humana misericordia. quæ doctrina multum consonat cum doctrina Diu. Thomæ articul. II. ad primum & secundum argumentum.

QUÆSTIO LIX.

De Iniustitia.

D Einde considerandum est de iniustitia. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iniustitia sit vitium speciale?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iniustitia illegalis est speciale vitium secundum essentiam, sed generale secundum intentionem & imperium.

Secunda conclusio. Iniustitia particularis habet particularem materiam, & est specialius vitium.

COMMENTARIVM.

IN hoc articulo hoc solum obseruandum est, quod cum opposita multiplicentur tot modis, vnum, quot & alterum; easdem omnino diuisiones, quas tribuimus iustitiæ, consequenter debemus facere respectu iniustitiæ. Rursus eadem omnino materia circa quam versatur iustitia est materia circa quam versatur iniustitia: quamvis ratio formalis obiecti debeat esse differens. De hac re videatur Arist. lib. 5. Ethic. c. 2.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum aliquis dicatur iniustus ex hoc, quod facit iniustum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Duobus modis potest contingere, quod aliquis faciat iniustum, & non sit iniustus secundum quod iniustus dicitur ab habitu iniustitiæ. Primo quidem si faciat iniustum præter intentionem, secundo si

A faciat iniustum ex aliqua passione.

Secunda conclusio. Facere iniustum ex intentione & electione est proprium iniusti secundum quod iniustus dicitur ab habitu iniustitiæ.

COMMENTARIVM.

D Vbitatur in hoc articulo circa conclusiones Diu. Thom. Videntur enim falsæ. Primo quidem, quoniam actio iniuriosa furti facta ex passione formaliter est actus iniustitiæ, ergo facit hominem iniustum formaliter. Quemadmodum etiam qui fornicatur in loco sacro, quamvis fornicetur ex passione, & nollet cum muliere esse ibi nihilominus facit formaliter sacrilegium, & ipse est sacrilegus, ergo impertinens est quod aliquis peccet ex passione, ad hoc, quod non sit formaliter vitium talis speciei.

Secundò arguitur. Omnis actus iniquus siue ex ignorantia, siue ex passione, siue ex intentione, contrariatur iustitiæ & corrumpit illam, ergo poterit generare habitum contrarium iniustitiæ si sæpius multiplicetur.

Tertio arguitur. Omnis actio iniuriosa, siue ex ignorantia, siue ex passione, siue ex intentione fiat si peccatum mortale est, auertit hominem à Deo, & corrumpit omnes virtutes infusas, immo etiã auertit hominem à Deo vt autore naturæ, & manet omnino miser, ergo ille est iniustus.

Denique arguitur. Si doctrina D. Thomæ vera est, sequitur quod habeat verum in alijs virtijs contrarijs alijs virtutibus moralibus: Consequens tamè est falsum, ergo, &c. Probatur sequela quoniam rationes Diu. Thomæ in articulo æqualiter procedunt de omnibus vitijs. Minor autem probatur ex doctrina D. Th. in solutione ad tertium. Vbi docet, differentiam inter iniustitiam & alia vitia: sicut est differentia inter iustitiam & alias virtutes secundum comparationem ad obiectum. In oppositum ratio est doctrina Arist. lib. 5. Ethic. cap. 8 quam explicat Diu. Thom. in articulo. Pro decisione difficultatis fit

PRIMA CONCLUSIO.

Rectè & verè Arist. & morales Philosophi illum sequuti attribuunt soli actioni iniustitiæ ex intentione & electione factæ, vt sit propria hominis iniusti, faciatque iniustum.

Pro intelligentia huius conclusionis. Notandum est, quod in duplci sensu potest verificari & probari. Vno modo, vt iniustus accipiatur pro homine iniustq secundum habitum iniustitiæ. Alio modo vt propriu accipiatur pro eo quod alicui conuenit primo & per se & maxime formaliter. Probatur ergo conclusio in priori sensu: quoniam quamvis sit verum, quod attenda facultate liberi arbitrij possit aliquis homo prorumpere prima vice in actum iniustitiæ ex electione & intentione factu: tamen moraliter loquendo hoc non cõtingit. Nemo enim repente fit summus neq; in virtute, neque in vitio: Est igitur argumentum Actus iniustitiæ ex electione & intentione, est summus actus in illo genere actus, & vitij, ergo qui illum exercet habet habitum iniustitiæ. Et confirmatur, quoniam sicut virtus est dispositio perfecti ad optimum: ita vitium vt dicitur 7. Physico. est dispositio imperfecti ad pessimum. Sed hæc dispositio non acquiritur quolibet actu imperfecto; sed necesse est per incrementa procedere, siue in bono, siue in malo, ergo qui iam peccat ex inten-

tione & electione circa tale obiectum habitatus est respectu illius.

Deinde probatur conclusio in alio sensu. Iniustum non ex intentione & electione volitum, quamvis sit praevium & cognitum: non est per se primum volitum licet possit dici, per se secundum volitum. Similiter iniustum ex ignorantia & passione volitum non est per se & directe volitum, sed indirecte vel interpretatiue, ergo sola actio iniusta ex intentione & electione habet quod sit propria primum & per se hominis iniusti. Reliquae vero actiones etiam iniustae non habent hoc primum & per se & formaliter, sed per se secundum, vel indirecte vel per accidens & interpretatiue. Antecedens probatur, quoniam in moralibus finis expresse intentus specificat actum formalissimè: sicut in numeris vltima unitas superueniens dat speciem numero, ergo actus iniustitiae exercitus ex intentione & electione talis finis, est proprius & formalissimus iniustitiae habitus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Doctrina D. Thom. etiam habet verum in vniuersis vitijs, vt rationes factae probant: sed quoniam alia vitia praeter iniustitiam, versantur circa passiones, visum est aliquibus quod illa operatio in alijs vitijs dicatur fieri ex passione, quae sit ex passione circa aliam materiam, non circa propriam illius vitij. Quoniam aliàs omnis actio vitiosa esset ex passione in illis vitijs. Nobis tamen non placet haec intelligentia. Est enim differentia inter incontinentem & intemperatum, quod quamuis vterque se exerceat circa passiones non moderando illas: tamen incontinentem dicitur peccare ex passione: intemperatus autem ex habitu & electione. Ratio est huius differentiae, quoniam ille dicitur peccare ex passione, qui praevenerit ab aliqua passione ab eaque irritatur, quae non est sibi voluntaria vel non omnino voluntaria. At verò quando aliquis iam habet habitum intemperantiae, iam ipsae passiones voluntariae sunt, & aliquando, imò & saepe voluntarie incitantur atque irritantur. Atque hoc pacto etiam in materia intemperantiae inuenietur aliquis qui non peccet ex passione, sed ex habitu, & intentione, & electione.

Ad argumentum in oppositum respondetur. Ad primum quod actio iniustitiae facta ex passione à sciente & vidente, quod est iniustitiae actio, magis accedit ad formalitatem vitij iniustitiae, quam ea, quae fit ex ignorantia. Vtraque tamen non est per se primum actio iniustitiae; sed per accidens intenta vel per se secundum.

Ad secundum respondetur, solam actionem, quae fit per se primum ex intentione & electione, contrariari per se primum virtuti iustitiae: & praesupponit moraliter loquendo habitum iniustitiae.

Ad tertium respondetur, quod non solum apud Theologos; sed etiam apud Philosophos morales verum est quod vnici actus iniustitiae, qui est peccatum mortale, corrumpit omnes infusas virtutes: sed tamen ex virtutibus acquisitis semper manet quaedam habitualis dispositio virtutis ad bonum: neque statim vnico actu generatur habitus vitij.

Ad quartum, ex doctrina D. Thom. respondetur, quod potius inde colligitur nostra secunda conclusio. Quamuis aliqua differentia assignetur à D. Thom. inter iustitiam & alias virtutes: & consequenter inter actionem iniustitiae & actionem aliorum vitiorum

ARTICVLVS TERTIVS.

Primum aliquis possit pati iniustum, volens?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Per se & formaliter nullus potest iniustum vel facere volens, vel pati volens.

Secunda conclusio. Per accidens vel quasi materialiter potest aliquis iniustum vel volens facere vel volens pati.

Vtraque conclusio huius articuli desumpta est ex doctrina Aristot. libr. 5. Ethicorum capit. 9. Et quidem prima conclusio habetur expressa in illa regula iuris: scienti & consentienti non fit iniuria, libr. 6. regula. 27. & desumpta est haec regula ex lege nemo, ff. de regulis iuris.

COMMENTARIVM.

Notandum est circa primam conclusionem & illam regulam iuris. Primum quod consensus & voluntas eius, qui patitur iniustum non debet oriri ex ignorantia: quia talis consensus ex ignorantia ortus censetur inuoluntarius: quoniam ignorantia inuoluntarium causat. 1. 2. quaestio. 76. Quocirca talis consensus non tollit rationem formalem iniusti. Et ita regula citata inquit, Scienti & consentienti non debet oriri ex iniustitia aut violentia inferentis iniustum, sed ex libera & spontanea voluntate ipsius patientis. Nam aliàs non erit consensus liber & voluntarius sed habebit aliquid admixtum inuoluntarij. Consensus autem mixtus ex voluntario & inuoluntario non aufert rationem formalem iniusti: vt colligitur ex his quae dici solent. 1. 2. quaestio. 6. verbi gratia. Si quis latroni minanti mortem, voluntario actu offerat pecuniam, vt saluet vitam: reuera patitur iniustum à latrone suscipiente pecuniam: quoniam illa voluntaria oblatio pecuniae non est pura, sed mixta ex voluntario & inuoluntario: trahit enim originem ex violentia à latrone illata. Similiter qui foeneratori soluit vsuras iniustum patitur formaliter quia voluntas soluendi vsuras dimanauit ex iniustitia foeneratoris exigentis vsuras: atque adeo est voluntas mixta.

Tertio notandum est, quod in casu primae conclusionis, Is qui infert iniustum, postquam illi constiterit de libero consensu patientis, ad nullam tenetur illi compensationem aut restitutionem faciendam: quia reuera ille patiens non fuit passus iniustum. v.g. qui existimans se furari centum, postea certo cognouerit, Petrum liberè consensisse in ablatione illorum centum, non tenetur ei aliquid restituere. Consultò dixi quod ipsi patienti iniustum non tenetur satisfacere: quoniam poterit contingere quod licet non teneatur satisfacere ipsi patienti, teneatur tamen alteri qui passus est iniustitiam formalem. v.g. Si quis prodigus habens vxorem & filios erogauerit prodigè Petro omnem suam substantiam: Petrus nullam tenebitur facere restitutionem ipsi prodigo: tenetur tamen vxori & filijs, qui habent ius vt ex illis bonis alantur: cui iuri illi non cesserunt.

Sed his suppositis arguitur contra primam conclusionem praesertim contra secundam partem. Primum qui libero consensu semetipsum alteri tradit, vt interficiatur, aut vulneretur patitur formaliter

ter iniustum, si occidatur aut vulneretur: & tamen supponimus illum simpliciter esse volentem ergo, &c.

Secundò arguitur. Si pater filiam virginem voluntariè tradat alicui, vt abutatur illa: & similiter maritus tradat vxorem alicui; formaliter patiuntur iniuriam ab illo qui vitiat virginem & vxore aliena vitur, ergo. Probatur antecedens. Nam qui in illo casu virginem deflorauerit, committit vitium stupri. Similiter qui vxore illa vitur, committit adulterium. Sed in his duobus vitijs præsertim in adulterio intrinsecè clauditur ratio iniustitiæ, secundùm communem opinionem.

Ad hæc argumenta interpretes D. Tho. respondent, quòd bona quibus homo vitur sunt in duplici differentia, quædam pertinent ad nostrum dominium perfectè, ita vt per facultatè arbitrij possimus illis liberè vti. Huiusmodi sunt bona externa: vt pecunia, & alia, quæ pecunijs comparantur. Quædam verò bona sunt, quibus non vitur per plenum dominium: sunt tamen à natura nobis concessa & tradita in nostram tutelam & custodiam: ita quòd potius sumus custodes illorù, quàm domini. Huiusmodi sunt illa omnia bona de quibus procedunt duo argumenta facta. Etenim vita & membra nostra quanuis illis vitamur, non tamen plenum eorum dominium habemus. Habemus tamen ius custodiendi & seruandi huiusmodi bona nobis concessam à naturâ. Imò & stricta obligatione naturali custodire tenemur huiusmodi bona. Similiter pater iure naturæ est custos virginitatis filie, quam tenetur custodire naturali obligatione: sicut tenetur vir vxoris corpus custodire. Hac ergo supposita distinctione dicitur, quòd prima conclusio Diui Thomæ limitanda est ad bona primi generis: in quibus vniuersaliter est verum nullum posse iniustum pati, si ipse fuerit spontaneus & voluntarius. Quoniam eiusmodi bona plenario dominio subiunguntur nostræ voluntati. Secus est autem in bonis secundi generis, quorum homo non tam est dominus, quàm custos à natura designatus. Ista solutio & limitatio conclusionis secundæ colligitur aperitè ex solutione ad primùm huius articuli. Contra istam tamen solutionem est argumentum: si custos vinearum consentiat liberè aliquè deuastare vinea: deuastator ille licet iniustum faciat cõtra verum dominum vineæ: nullam tamen iniustitiam facit ipsi custodi. Et non alia ratione, nisi quia liberè consentit ipse custos, ergo quanuis homo non sit dominus suorum membrorum: sed tantùm custos, nihilominus si ipse consentiat liberrimè in abscissionem alicuius membri, nullam patietur iniuriam. Sic dicunt ex mente domini Caietani infra quæst. 154. art. 6. circa primùm dubium. Quòd homo nullum habet ius aut dominij aut custodiæ supra membra corporis sui, quòd habeat ortum ex eius libera voluntate. Sed totum homini ius originatum est à natura & à naturæ autore: quocirca homo per liberam voluntatem non potest cedere iuri quòd habet ad custodiendum membra sua, atque adeo qui ipsa læserit lædet similiter hoc ius custodiæ, & ex consequenti lædet iniuriam ipsi homini, qui est custos. Secus autem est in custode vinearum aut aliarum huiusmodi rerum, cui competit ius custodiendi non ab autore naturæ: sed ex libera eius voluntate acceptante hoc ius custodiæ. Contra hanc tamen solutionem replicatur. Primò supponamus aliquem custodem vinearum aut agrorum non propria voluntate acquisisse ius & obligationem custodiendi vineas & alia bona huiusmodi: sed ex imperio legis

A aut superioris iudicis compellentis ipsum: et in repugnantem. Tunc ius quod ille habet custodiendi, non pendet ab eius voluntate, & ex consequenti neque potest ipse pro sua voluntate & libertate cedere huic iuri neque excutere à se obligationem custodiendi. Et nihilominus si ipse consentiat liberè in deuastatione vineæ, nulla illi fit iniuria: quanuis ipsemet consentiens, & deuastator vineæ iniustitiam faciant domino vineæ, ergo eadem ratione quanuis homo non possit pro sua voluntate cedere iuri sibi tradito à natura custodiendi membra: si tamen liberè consenserit in læsionem sui corporis, nullam iniustitiam patietur. Et confirmatur, quòd quis ex præcepto naturæ ius habeat & obligationem custodiendi aliqua bona, aut verò ex præcepto legis positivæ, nihil aliud refert nisi quòd ille, si non custodiat, violabit ius & legem naturæ. Iste verò violabit ius positium & legem humanam: quòd erit leuius peccatum, ergo nihil refert ad nostrum propositum quòd aliquis ex lege naturæ sit custos aut verò ex lege positiva.

B
C
D
E
F
Secundò implicat contradictionem, quòd aliquis patiatur iniustum formaliter in eo, in quo est spontaneus, & voluntarius absque vlla inuoluntarij admixtione, ergo est impossibile, quòd quis volens & sciens consentiat in læsionem sui corporis, & quòd in tali læsione iniustum formaliter patiatur, vndeunque illi competat ius custodiendi corpus suum. Probatur antecedens ex ratione D. Tho. in hoc articulo. Nam is qui est volens & consentiens, non est patiens, sed potius agens moraliter loquendo respectu eius, quòd vult, ergo sicut est impossibile quòd quis sibi ipsi faciat iniustitiam: ita est impossibile quòd in eo, in quo est volens & consentiens, iniustum formaliter patiatur. Nam in tali casu potius sibi ipsi iniustitiam faceret, quàm illam ab alio pateretur. Quia vt dicit D. Tho. ille potius est agens quàm patiens.

Ad hæc argumenta viri docti vt respondeant, ita meditantur, quòd in homine distinguenda est secundùm rationem duplex voluntas. Altera est voluntas naturæ & est illa quæ conformatur naturali inclinationi, & quæ regulatur non per discursum rationis, sed per iudicium insitum & præscriptum à natura mensuratur. Huiusmodi est voluntas, quæ appetimus esse, viuere, & alia huiusmodi bona nobis omnino connaturalia. Altera est voluntas rationalis quæ non oritur totaliter ex naturali inclinatione, neque regulatur per iudicium insitum à natura: sed per discursum rationis, & per rationes excogitatas ab intellectu. Vt est voluntas, quæ quis vult comparare diuitias. Hæc distinctio colligitur ex doctrina D. Tho. & Caietani 1. 2. quæstione 30. articulo 3. Per quam distinctionem non intendimus distinguere duas potentias in homine: sed vnâ & eandem potentiam voluntatis comparamus ad diuersa obiecta & ad distinctas ipsius operationes.

Secundò notandum, quòd ius illud & illa obligatio, quæ reperiuntur in homine ad custodiendum quæ retulimus in duobus argumentis bona, per se primò non pertinent ad voluntatem rationalem sed ad voluntatem naturæ, eò quòd habent omnimodam connaturalitatem cum humana natura: quanuis verum sit quòd voluntas rationalis tenetur se conformare in hac parte cum voluntate naturæ, quòd si non fecerit, peccabit mortaliter.

His suppositis, ad propositum consentit in læsionem membrorum sui corporis, est quidem voluntarius voluntate rationali, dissentit tamen & repugnat vir-

tualiter per voluntatem naturæ. Quocirca simpliciter patitur iniustum formaliter: quoniam dissentit & repugnat læsioni per illam voluntatem naturæ. ad quam per se primò spectant ius & obligatio custodiendi illæsa membra omnia sui corporis. Ex quo sequitur. quòd si quando liberè contigerit, vt homo liberè consentiat in læsionè sui corporis, non solùm per voluntatem rationalem, verumetiam per voluntatem naturæ; qui ita consenserit, non patietur formaliter iniustum. Verbi gratia, si quispiam offerat brachium veneno infectum, vt scindatur propter bonum totius suppositi, quòd est præstantius, quàm bonum vniuscuiusque membri, quorum quodlibet ordinatur ad bonum totius, & propter illud naturaliter se exponit periculo, nullam patietur iniustitiam ab eo, qui secuerit brachium, eò quòd non solùm voluntate rationali; sed etiam voluntate naturæ, quæ inclinatur magis ad bonum totius suppositi, quam particularis membri, consentit liberè in sectione brachij. Ex his putant soluta duo illa priora argumenta contra primam conclusionem.

Cæterùm ad replicas duas contra solutionem desumptam ex Caetano quæstione 154. Respondent ad primam negando consequentiam. Ratio discriminis est, quoniam illud ius seu obligatio custodiendi quæ oritur ex lege positiva siue ex præcepto superioris, non pertinet per se primò ad voluntatem naturalem sed ad voluntatem rationalem, per quam tenemur subijcere nos legi, & superioris præcepto. Vnde qui per voluntatem rationalem consenserit, simpliciter consentit in his, quæ pertinent ad huiusmodi leges, atque adeo nullum patitur iniustum. Secus est autem in illo iure naturali quòd nobis competit ex ipsa natura. Ad confirmationem respondetur, quòd præter illud discriminem assignatum in ipsa confirmatione, reperitur aliud assignatum ibidem.

Ad secundam replicam respondetur conuincere quòd qui offert membrum corporis læsioni non patitur iniustum, si attendamus voluntatem rationalem per quam consentit læsioni. Secus est autem si attendamus voluntatem naturæ, quia per illam non consentit: quin potius repugnat & ex consequenti patitur iniustum. Sed nos in materia de homicidio aliter philosophabimur. Nunc autem sequamur hanc sententiam. Ex qua sequitur quòd qui infert iniustum in illis tribus casibus propositis in duobus argumentis contra primam conclusionem, si materia sit apta reparari satisfactione vel restitutione, tenetur homo satisfacere & restituere damnum illatum in illis bonis, quantumcunque patiens consenserit. Paret ex dictis, quia omne damnum per iniustitiam illatum reparandum est secundum legem iustitiæ, si fuerit illatum in materia reparabili. An verò materia horum bonorum in quibus infertur detrimentum volenti, sit reparabilis necne, alibi est explicandum, quoniam non est huius loci.

Circa vtramque conclusionem articuli notandum est, quòd vt liber consensus patientis tollat formalem rationem iniusti: non satisfuerit, quòd utcumque sit liber consensus; sed necesse est, vt respectu inferentis iniustum sit simpliciter liber consensus absque vlla inuoluntarij admixtione v. g. cum Christus patiebatur mortem, simpliciter erat voluntarius: oblatum enim est quia ipse voluit. Et nihilominus consensus eius voluntarius non abstulit rationem formalem iniustitiæ à morte illata à Iudæis: quoniam ille consensus Christi oriebatur ex charitate Patris, & ex charitate, qua homines

A diligebat: iuxta illud quod ipse dixit Ioan. 18. Vt cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio: Surgite eamus hinc, scilicet, ad subeundam mortem. Respectu tamen eorum, qui vitam ab illo auferebant nullum habuit consensum: sed patientissimam tantum tolerantiam: atque adeo simpliciter patiebatur iniustum ab illis, Proportionabiliter dicendum de martyribus.

B Circa solutionem ad secundum notandum est quòd cum docet Diuus Thomas, quòd is qui se interficit si consideretur vt priuata persona committit vitium intemperantiæ, non loquitur generaliter: sed de illo tantum qui se interficit per immoderatum usum cibi aut potus. Maiorem autem habet difficultatem id quod asserit D. Thomas, quòd qui se interimit peccat peccato imprudentiæ: quoniam vix potest contingere quòd aliquis peccet contra prudentiam, quin simul delinquat aduersus aliam peculiarem virtutem. Non ergo fecit satis D. Tho. assignando vitium imprudentiæ: sed oportebat explicare aliud peculiare vitium.

C Responderetur, quòd qui seipsum interficit per se primo peccat contra primam charitatem, qua naturaliter seipsum tenetur diligere. Hæc autem charitas non est aliqua specialis virtus: sed potius est inclinatio naturalis, quæ est radix aliarum virtutum moralium. Quocirca vt D. Tho. assignaret virtutem aliquam moralem contra quam delinquit is, qui se interimit, confugit ad prudentiam quæ est virtus quæ generaliter violatur in omni opere vitioso: sed specialiori quadam ratione violatur per huiusmodi interfectionem: imprudentissimus enim reputatur ille, qui seipsum interficit.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum quicumque facit iniustum, peccet mortaliter?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. *omnis qui facit iniustum peccat mortaliter ex genere suo.*

Secunda conclusio. *Ex leuitate materia potest contingere quòd tantum peccet venialiter: imò & quòd nullum peccatum committat: quia qui patitur censetur voluntarius.*

QUÆSTIO LX.

De Iudicio.

Postea considerandum est de iudicio: Et circa hoc quæruntur sex.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iudicium sit actus iustitiæ?

SVMMA TEXTVS.

Cum iudicium eius, quod iustum est, determinatio sit, consequitur hinc iudicium esse iustitiæ actum

COMMENTARIUM.

Conclusio est affirmativa. Notandum est in hoc articulo, quod colligitur ex Divo Thoma in solutione ad primum, quod ista vox iudicium ex prima sua significatione significat diffinitionem & determinationem iusti: ita quod pertinet ad iustitiam. Deinde verò extensa est ad signandam sententiam & determinationem intellectus in quacunque materia, siue speculativa siue practica. Et ratio huius extensionis ea fuit, quoniam quæcunque sententia huiusmodi importat quandam æqualitatem conformitatem. Nam in speculativa vera sententia intellectus consistit in quadam conformitate intellectus ad rem speculatam. In practica verò consistit in conformitate intellectus ad appetitum rectum: quia veritas practica est consentanea appetitui recto. Et ad hanc posteriorem acceptionem, quæ est minus propria, pertinet illa acceptio secundum quam dicimus pertinere ad quamlibet virtutem moralem rectè iudicare in propria materia. Præter has acceptiones, quæ sunt valde usitatae, & apud Theologos, & apud Philosophos morales: reperitur alia quibus utuntur sacrae literæ. Quandoque enim iudicium significat legem Dei. Psal. 118. Statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Aliquando accipitur pro causa de qua agitur in iudicio. In eodem Psalmo, iudica iudicium meum, ut veritè Hieronymus. Accipitur etiam pro punitione inflicta à superiori, Exodi 6. Ego Dominus educam vos & redimam vos in iudicijs magnis. Id est, in magnis punitionibus & plagis Ægyptiorum. Marci 12. Hi accipient prolixius iudicium. Id est, grauiorem punitionem. Accipitur præterea pro effectibus diuinæ virtutis, quorum nescimus rationem adinuenire. Psal. 33. Iudicia tua abyssus multa. Denique sumitur iudicium pro actu iudicis desinientis causam publicam. Psal. 1. Non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

In presenti ergo tota disputatio versatur de iudicio secundum eius primam & potissimam acceptionem, nimirum pro definitione iustis, seu iusti.

Dubitat ergo, An iudicium sic acceptum sit actus elicitus à virtute iustitiæ, an potius à virtute prudentiæ. Vniuersi Theologi conveniunt in tribus. Conveniunt primò, quod si iudicium sumatur speculatiuè, neque à iustitia, neque à prudentia elicitur: sed vel à philosophia morali, seu à iurisprudencia. Vnaquæque enim scientia habet proferre iudiciu speculatiuum in propria materia. Quocirca in presenti non speculatiuè: sed practice disputamus de iudicio. Secundò, quod iudicium practicum materialiter & entitatiuè procedit à ratione, & elicitur à virtute prudentiæ. In quo sensu accipienda est doctrina D. Thomæ ad primum, quæ dicit ad rationem pertinere & ad prudentiam per synesim proferre iudicium. Tertio conveniunt, quod iudicium pertinet dispositiuè ad virtutem iustitiæ. Nam commune est omni virtuti morali bene disponere ad rectum iudicium in propria materia. Ut optimè D. Thomas explicat in corpore articuli, & ad primum. Colligitur etiam ex Aristot. 3. Ethicorum. cap. 1. qualis vnusquisque est, talis sibi finis videtur. Id est, ita homo iudicat de rebus pertinentibus ad mores: sicut ipse dispositus est in appetitu & affectu per virtutes, aut vitia. Id ipsum insinuat Comicus dicens; Cùm semel se quis cupiditate deinxit mala, necesse est consilia consequi consilia. D. Paul. Rom. 1. inquit, quod tradidit Deus: illos anti-

A quos Philosophos superbos & elatos in reprobum sensum. Id est, quia elati erant & superbi, peruersum iudicium habuerunt de Deo & rebus spectantibus ad mores: etsi aliàs essent sapientes. Et 1. ad Timoth. 1. ait, quod quidam repellentes bonam conscientiam circa fidem naufragauerunt.

B Difficultas autem est inter graues Theologos, Vtrum iudicium sumptum formaliter & secundum quod spectat ad mores sit, actus elicitus à virtute iustitiæ, an à virtute prudentiæ. Et probatur primò, quod sit actus elicitus à iustitia. D. Thomas in hoc articulo præsertim ad tertium, docet, quod iudicium speciali ratione pertinet ad iustitiam præ alijs moralibus virtutibus, quæ pertinent ad appetitum. Sed iudicium dispositiuè æquè pertinet ad omnes virtutes morales residentes in appetitu: nam qualibet virtus eiusmodi disponit ad rectum iudicium ferendum in propria materia, ergo iustitia non solum dispositiuè, sed etiam elicitiuè concurret ad iudicium in propria materia, aliàs nihil speciale habent.

C Secundò arguitur, Iudicium, ut docet D. Thomas in hoc articulo, & cum eo omnes Theologi est actus iustitiæ; sed non est actus imperatus à iustitia, ergo elicitus ab ea. Consequentia patet ex sufficienti diuisione. Nam omnis actus alicuius virtutis vel est ab ipsa elicitus vel imperatus. Probatur minor. Nam si iudicium tantum pertineret ad iustitiam, ut actus imperatus ab ipsa, non esset specialiter tribuendum iustitiæ, quoniam etiam potest imperari à charitate. Omnis enim actus cuiuscunque virtutis moralis est imperabilis à charitate. Et confirmatur. Prudentia habet imperium super ceteras morales virtutes, ipsa verò non subijcitur earum imperio per se loquendo, quia superior est omnibus alijs, superioris autem est non subijci, sed imperare, ergo si iudicium est actus elicitus à prudentia, non potest esse per se loquendo imperatus à iustitia.

D Tertio arguitur: Actus qui formaliter respicit obiectum alicuius virtutis est elicitus ab eadem, sed iudicium formaliter respicit obiectum iustitiæ, ergo elicitus ab illa. Maior est euidens, & minor probatur. Quia iudicium formaliter respicit ius seu iustum: ius autem & iustum est formale obiectum iustitiæ, ut ex superioribus patet, ergo. &c.

E Quarto arguitur. Iudicium immediatè regulatur in esse moris à iustitia, ergo moraliter loquendo est actus elicitus à iustitia, Consequentia patet: quia ille actus immediatè regulatur ab aliqua virtute & secundum esse morale qui simpliciter elicitur in esse moris ab illa virtute, etiamsi actus secundum substantiam non procedat ab eadem potentia in qua residet talis virtus, v. g. actus exterior elemosynæ elicitur simpliciter in esse moris à virtute misericordiæ existente in voluntate: ed quod in esse morali immediatè regulatur per virtutem misericordiæ. Nam tota bonitas moralis huius actus exterioris desumitur ex bonitate virtutis misericordiæ. Similiter oratio quæ est actus secundum substantiam & entitatem procedens ab intellectu, elicitur in esse moris à virtute religionis quæ residet in voluntate, ed quod tota moralitas orationis immediatè regulatur per virtutem religionis. Sed probatur antecedens, quod iudicium sit rectum neque, non aliunde pensatur, quàm ex rectitudine iustitiæ, siquidem si fuerit iudicium iustum, erit rectum, & verum iudicium. Si autem fuerit iniustum erit peruersum & iniquum, ergo regula iudicij est iustitia ipsa.

Vltimo

Utrum arguitur. Si iudicium non à iustitia, sed à prudentia elicitur: sequitur quòd iudicium prolatum à iudice, differat specie à iudicio prolatò ab homine particulari. Consequens tamen falsum est, & non consentiens doctrinæ Diui Thomæ in hoc articulo, ergo. Probatùr sequela. Virtus iustitiæ ut supra dictum est quaestione 58. eiusdem speciei est in Principe & in homine priuato: prudentia autem non ita. Etenim ut docet Diuus Thomas supra quaestione 50. articulo 1. & præcipue articulo 2. in solutione ad secundum. Prudentia gubernatiua quæ est in Principe specie differt à prudentia, quæ est in homine priuato, ergo si iudicium pronuntiatum à iudice seu Principe elicitur à prudentia, & similiter iudicium prolatum à persona priuata est actus elicitus à prudentia, manifestum est hæc iudicia differre specie: sicut differant virtutes à quibus eliciuntur. Propter hæc argumenta utcumque sit probabilis sententia quorundam Thomistarum asserentium iudicium in esse moris esse actum elicitum à virtute iustitiæ.

Sed nihilominus statuitur hæc conclusio. Iudicium non est actus elicitus à virtute iustitiæ: sed à prudentia per synesim formaliter & in esse moris. Istam conclusionem peritiores Thomistæ docent interpretantes istum articulum. Et probatur primò ex Diuo Thoma in solutione ad primum, dicente, quòd proferre iudicium ad rationem pertinet. Et tandem subiungit quòd iudicium est actus prudentiæ per synesim. Respondent autem contrariæ sententiæ Diuum Thomam loqui materialiter & entitatiuè, non autem in esse morali. Contra hanc responsionem arguitur efficaciter. Prudentia est virtus moralis essentialiter loquendo, & quæ in omni sua operatione attendit formaliter ordinem morale: est enim essentialiter regula moralis, ergo si iudicium à prudentia proferatur, non solum proferatur materialiter & entitatiuè, sed formaliter in esse moris. Ineptè sanè Diuus Thomas docuisset in hoc articulo prudentiam esse principium per se requisitum ad iudicium, si intelligeret quòd tantum materialiter & entitatiuè iudicium à prudentia procedit. Et confirmatur. Iudicium, de quo in præsentia Diuus Thomas loquitur, est iudicium morale: Est enim proxima regula electionis moralis in materia iustitiæ ergo cum docet D. Thomas prudentiam esse principium per se requisitum ad iudicium, non loquitur materialiter & entitatiuè: sed formaliter secundum ordinem morale.

Arguitur secundo ex eadem solutione D. Tho. primum, ubi secundum eundem modum docet iustitiam esse principium iudicij in propria materia quo & reliquæ virtutes in materijs: sed aliæ virtutes non concurrunt elicitivè, sed tantum dispositivè ad proferendum iudicium in proprijs materijs, ergo idem est censendum de iustitia. Minor apud omnes est certissima. Nam aliàs iudicium in nulla materia elicitivè procederet à prudentia: quòd est stultum. Et confirmatur. Prudentia ex æquo versatur circa materias omnium virtutum moralium: obiectum enim prudentiæ est agibile & operabile à nobis moraliter, ergo sicuti prudentia elicit iudicium in materia aliarum virtutum moralium, ita & in materia iustitiæ. Tertio probatur. Formale obiectum iudicij est ius seu iustum non secundum eam rationem formale qua respicitur à iustitia: sed secundum aliam, quoniam iudicium non utcumque respicit iustum, sed quatenus est dirigibile per rationem & prudentiam: quam formalitatem iustitiæ non respicit, ergo iudicium non est actus elicitus à

A iustitia: sed à ratione & prudentia. Quarto probatur. Iudicium non adequatè regulatur per iustitiã, sed per prudentiam, ergo in esse morali non à iustitia, sed à prudentia elicitur. Probatùr antecedens. Cum quis iudicat soluenda esse centum Petro, quæ illi debebantur, ad rectitudinè illius iudicij non satis est attendere, quòd illa centum erant reuera debita Petro, quòd pertinet ad rationem iustitiæ, sed præterea necessum est considerare debitas circumstantias loci, temporis, possibilitatis, &c. At consideratio circumstantiarum in materia iustitiæ non ad virtutè iustitiæ per se pertinet, sed ad prudentiam, ergo prudentia est regula immediata & adequata rectitudinis iudicij, & non iustitia. Denique probatur. Virtus moralis in appetitu residens duos tantum elicit actus. Alterum circa finem, qui est intentio. Et alterum circa medium, qui est electio. Etenim virtus, quæ est in appetitu, nequit respicere aliud obiectum nisi finem aut medium, ergo iudicium quòd est actus medius inter intentionem & electionem non elicitur à virtute morali appetitus: sed necesse est eliciatur à prudentia.

Ad argumenta in oppositum respondetur primò, quòd idcirco D. Tho. dicit iudicium specialiter pertinere ad iustitiam, quoniam illa tantum sententia, quæ profertur circa materiam iustitiæ, habet propriam rationem iudicij. Nam ut diximus ex D. Tho. per quandam extensionem & minorem proprietatem sententia, quæ profertur in materijs aliarum virtutum, appellatur iudicium. Secundo respondetur, quòd iustitia inter omnes virtutes morales specialiter concurrat ad iudicium in propria materia: quoniam virtutes morales, quæ respiciunt bonum proprium operantis, quæ proinde non in voluntate, sed in appetitu subiectantur, ut temperantia, fortitudo, non aliter disponunt ad rectum iudicium circa proprias materias, quam remouendo prohibens, moderando scilicet passiones appetitus (sensitivus) quibus moderatis, sua naturali inclinatione voluntas, quæ determinata est ad bonum proprium operantis, inclinat & determinat intellectum practicum ad rectum iudicium ferendum. Cæterum virtus iustitiæ non concurrat ad iudicium in propria materia remouendo prohibens, sed positivè inclinando & determinando. Etenim voluntas non est à seipsa sufficienter inclinata & determinata ad bonum iustitiæ: ex eo quòd respicit alterum. Sed inclinatur & determinatur per virtutem iustitiæ residentem in eadem voluntate: qua inclinatione voluntas media determinat, etiam mediante intellectu practico ad rectè iudicandum in propria materia. Merito ergo D. Tho. propter istas duas rationes asseruit iudicium specialiter ad iustitiam pertinere: quoniam non sit actus elicitus ab ea.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd actus imperatus ille proprie dicitur, qui secundum se & prout elicitur ab habitu, qui est proximum suum principium, respicit unum finem. Dirigitur autem & ordinatur ab alio habitu in alium finem v. g. actus temperantiæ, potest esse imperatus à virtute charitatis, aut à virtute iustitiæ, quatenus dirigitur & ordinatur à charitate ad finem ipsius charitatis: quem suavitatis & prout elicitur à temperantia, non respicit ipse actus. Et simile est, si imperetur à iustitia. Ordinabitur quidem ad finem iustitiæ, sed ipse actus non respiciet illum finem ex natura sua. Iudicium autem elicitum seu prolatum circa materiam iustitiæ, non habet aliquem finem prout elicitur à prudentia distinctum à fine quem intendit virtus iustitiæ: quoniam iudicium versatur circa media pro-

por tionata

portionata fini intento à iustitia, & in uniuersum omne iudicium prudentiale non versatur circa finem, sed circa media proportionata fini intento à virtute morali existente in appetitu. Quocirca iudicium non est propriè actus imperatus à iustitia, neque ab alia virtute morali appetitus. Vnde illa distinctio actuum moralium in actus elicitos, & imperatos, tantum habet locum in actibus virtutum moralium appetitus. Ista enim virtutes sibi ipsis adiuuicè quando que imperant. Vt patet in exèplis adhibitis. At si fiat comparatio virtutum moralium appetitus ad prudentiam, aut è conuerso non habet locum ista distinctio. Actus enim virtutis moralis, scilicet electio non imperatur à prudentia, neque actus prudentiæ, scilicet iudicium imperatur à virtute morali appetitus. Sed electio, quæ est actus elicitus à virtute morali regulatur per prudentiam: & iudicium, quod elicitur à prudentia pendet à virtute morali appetitus, tanquam à disponente & inclinante. Ad argumentum ergo negatur consequentia. Ad confirmationem admitto iudicium non esse actum imperatum à iustitia. An verò iustitia habeat aliquem actum imperatum à prudentia, non est præsentis loci definitio. Agitur enim de hac re l. 2. q. 16. & 17.

Ad tertium argumentum negatur minor, ad probationem dicitur, quòd ius alia ratione est obiectum iudicij, & alia iustitiæ. Nam quatenus est obiectum iustitiæ, est materia circa quam versatur iudicium, & non eius formale obiectum, sed obiectum fortitudinis est materia, circa quam versatur iudicium, quod prudentia elicit in materia fortitudinis.

Ad quartum negatur antecedens. Ad probationem dicitur quòd ad prudentiam pertinet iudicare de legibus iustitiæ: atque adeo est immediata regula iusti iudicij. Verum est quòd præsupponit inclinationem, quam virtus iustitiæ præstat voluntati in ordine ad bonum iustitiæ. Vnde iustitia est quidem radix, ex qua desumitur rectitudo iudicij: non tamen est proxima eius regula. Actus autem ab illa solùm virtute elicitur, quæ est proxima & immediata eius regula.

Vltimum argumentum duas inuoluit difficultates. Altera est an iudicium pronuntiatum à superiori sit actus elicitus à iustitia vel potius à prudentia. Altera, vtrum ad essentialè rationem iudicij requiratur autoritas superioris, ita vt iudicium prolatum à persona priuata non sit simpliciter iudicium, sed imperfectum & secundum quid. Circa primam difficultatem videtur colligi ex D. Tho. in solutione ad tertium huius articuli, quòd iudicium superioris sit elicitum à virtute iustitiæ. Dicit enim D. Th. quòd iudicium pertinet per se ad iustitiam, eo quòd iudicare per se est actus superioris & iudicis, qui censetur iustitia animata, vt inquit Aristor. 5. Ethic. citatus à D. Tho. in fine corporis articuli. Intelligit ergo D. Tho. quòd iudicium superioris est actus elicitus à iustitia, qui quasi architectonicè residet in principe. Sed breuiter respondetur ad hanc difficultatem: quòd iudicium sicut in priuata persona non elicitur à virtute iustitiæ: ita neque in superiori & iudice. Quoniam vt supra definitum est q. 58. Virtus iustitiæ etiam legalis eiusdem est speciei in superiori & in persona priuata. Ergo si in priuata persona non elicit actum iudicij, neq; in superiori. Ad D. Tho. responderetur quòd iudicium ex eo specialiter pertinet ad superiorem, quia superior est custos iustitiæ: & iudicium ab eo pronuntiatum habet quandam vim coerciuam, quam non

habet iudicium personæ priuatae: at secundum substantiam iudicium superioris à prudentia elicitur. Ad secundam difficultatem D. Th. videtur insinuare partem affirmatiuam. Dicit enim in solutione ad tertium: quòd ad iudicium requiritur autoritas superioris qui vtrunq; valet arguere. Et art. sequenti dicit, quòd ad iustum iudicium requiritur, quòd procedat ab autoritate præsentis. Ergo iudicium procedens à persona priuata non erit simpliciter iustum iudicium. Respondetur quòd absque dubio ad rationem essentialè iudicij iusti non est necesse, vt procedat à superiori. Probatur hoc in persona priuata reperitur vera & essentialis operatio virtutis iustitiæ, sicut reperitur ipsa vera virtus iustitiæ: sed operatio iustitiæ necesse est procedat à iudicio iusto, ergo in priuata persona reperitur verè & essentialiter iustum iudicium: atque adeo ad essentialè iusti iudicij non requiritur superioris autoritas. Ad D. Thomam responderetur nihil aliud intelligere, quàm quòd ad perfectam & consummatam rationem iusti iudicij requiritur quòd procedat ab habente autoritatem. Ex qua autoritate procedit in iudicio vis coerciua: quæ licet non sit de essentialè iusti iudicij, est tamen magna eius perfectio intra latitudinem iustitiæ: quæ oritur à superiori quatenus est iustitiæ custos. His ergo difficultatibus semotis & separatis, ad vltimum argumentum negatur sequela. Ad probationem dicitur, quòd in superiori duplex prudentia reperitur. Altera, quæ est simpliciter virtus moralis: & est proxima regula non solùm iustitiæ, sed omnium virtutum moralium, quæ pertinent ad appetitum. Et hæc prudentia eiusdem est speciei & in principe & in priuata persona. Ad hanc autem prudentiam pertinet essentialiter iudicium iustum tam in superiori, quàm in persona priuata. Altera prudentia est quæ reperitur in superiori, & est prudentia gubernatiua. Et hæc differt specie ab alta prudentia quam modò explicuimus, & à prudentia politica: quæ reperitur in ciuibus. Et de hac prudentia loquitur D. Thomas loco citato in vltimo argumento. Ad hanc autem prudentiam non pertinet essentialiter iudicium iustum: quamuis illud ab ea sumat magnam perfectionem: quæ est vis coerciua adiuncta autoritate iudicis & superioris.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum sit licitum iudicare?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iudicare est licitum si adsint tres requisita conditiones. Prima quòd procedat ex inclinatione iustitiæ. Secunda quòd procedat ex autoritate præsentis. Tertia quòd procedat secundum rationem prudentiam.

Secunda conclusio. Defectus cuiusque istarum conditionum reddit iudicium illicitum. Ex defectu quidem primæ efficitur iniquum & peruersum: ex defectu secundæ vsurpatum: ex defectu tertiæ presumptuosum & temerarium.

COMMENTARIVM.

IN hoc articulo primò est notandum, quòd D. Thom. non eò hanc difficultatem mouet in præfenti, vt definiat licitum esse iudicare. Hoc enim definitum fuerat articulo præcedenti: hoc ipso quòd

quod D. Thom. docuit iudicium esse actum iustitiae. Sed instituit praesentem articulum, ut explicaret tres illas conditiones in prima conclusione positas, requisitas esse ut iudicium licite fiat.

Notandum secundò, quod prima conditio harum trium sumitur ex parte finis. Nam, ut dixi articulo precedenti, finis immediatus iudicij est bonum iustitiae. Secunda conditio sumitur ex parte agentis, scilicet iudicantis. Et haec conditio, ut constat ex dictis in fine articuli precedentis, non est necessaria ad essentialem rationem iudicij iusti absolute loquendo, erit tamen simpliciter necessaria, ut iudicium vim habeat coercivam. Quocirca, si priuata persona taliter intendit iudicare, ut eius iudicium vim habeat coercivam mortaliter peccat, & eius iudicium est usurpatum: quia reuera usurpat auctoritatem superioris, & facit seipsum custodem iustitiae communis, cum tamen non sit. Tertia conditio sumitur ex parte mediorum & circumstantiarum. Ad prudentiam enim spectat, ita circumspicere, ut rectum iudicium proferat. Prima conditio caeteris praestat, sicuti finis est prima causa & potissima ex qua totus ordo moralis desumitur. Tertia conditio praestat secundae: tum quia necessaria est ad omne iudicium iustum, siue in superiori siue in persona priuata, tum etiam quia tota rectitudo moralis ex ratione & prudentia pendet tanquam ex propria regula. Hinc fit, quod quamuis ex defectu cuiusque istarum conditionum iudicium reddatur illicitum: specialiter hoc continget ex defectu primae conditionis: eo quod est praecipua conditio. Et ideo illud iudicium, quod non habet istam primam conditionem quasi per Antonomiam appellatur iniustum & peruersum. Has tres conditiones esse requisitas ad iudicium iustum, insinuauit sacer Moyses Exodi. 18. Vbi dixit ei, Provide tibi de omni plebe viros sapientes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & oderint auaritiam, & constitue eos tribunos. In illis verbis: timentes Deum & qui oderint auaritiam expressit primam conditionem. In illis autem verbis sapientes in quibus sit veritas, expressit tertiam conditionem. In ultimis verò verbis, constitue eos tribunos, significauit secundam conditionem. De conditionibus secunda & tertia disputabimus in sequentibus articulis. In articulo praesenti specialiter disputatur de prima conditione. Notandum est tertio, quod haec prima conditio in triplici sensu explicatur à Magistro Soto lib. 3. de iustitia q. 4. art. 4. Primò, quod non iudicet contra iustitiam. Secundò, quod iudicet ex amore iustitiae. Tertio, quod non iudicet ex aliqua affectione priuata, ex ira, odio, auaritia: aut alia passione. Primumque sensum praefert alijs. At communiter interpretes D. Thomae existimant secundum sensum esse magis germanum & intentum à D. Tho. Et quidem merito. Quoniam ad secundum sensum caeteri reducuntur. Nam qui iudicat ex amore iustitiae, id est, ex intentione qua vult seruare bonum iustitiae, & reddere unicuique quod suum est, quae intentio est primus actus elicitus à virtute iustitiae, non iudicabit contra iustitiam. Vnde primus sensus est quasi effectus secundi. Item ut quis iudicet ex amore iustitiae, necessum est, ut non sit affectus ira vel odio. Vnde tertius sensus praerequiritur ad secundum, tanquam necessaria dispositio ad illum. Hanc primam conditionem insinuauit Arist. esse necessariam 4. Eth. c. 5. dicens, Iudicem debere esse medium, & mediatorem inter eos, quorum causam iudicat. Itaque sicut medium aequaliter se habet ad vtrumque extremum, ita af-

Afectus iudicis in neutram partem debet propendere: sed sequi inclinationem iustitiae, cuius est medium ponere inter partes. Et quidem in naturalibus, ut oculi pupilla possit percipere omnem colorem, expers debet esse totius coloris. Nam aliàs intus existens prohibebit extraneum, ut ait Arist. 2. de anima. Ita similiter, ut iudex possit proferre iudicium rectum inter duas partes, necesse est careat omni affectione priuata ad alteram partem: imò cum amicus censeatur alter ego, si iudex in alteram partem propendeat, censebitur iudicare in causa propria, in qua vix vnus est rectus iudex. Quare merito vocat Arist. vbi sup. Iudicem iustitiam animatam. Cuius duplex est sensus. Primus quod anima iudicis, ut iudex est, debet esse ipsa virtus iustitiae: quae totum animum iudicis ita occupet sicut anima totum corpus. Et sicut omnis operatio totius suppositi ab anima procedit, ita omnis operatio iudicis necesse est proficiscatur ex inclinatione iustitiae. Secundus sensus est, quod iustitia secundum se censeatur quasi mortua, debet autem viuificari ex affectu iudicis sicut corpus viuificatur per animam. Ob istam causam Arist. lib. 1. Rhetoricorū c. 1. & 2. lib. c. 1. Eum iudicem qui conatur in alteram partem inclinare, dicit esse similem illi, qui regula, qua vti debemus in mensuratione alicuius rei, in alteram partem inclinare & flectere contendit. Idcirco Arcopagita fuerunt iudices seuerissimi, qui voce publica praconis interdicebant illi, qui erat ius dicturus, ne proelio, neve Epilogo vteretur coram eis. Eò quod iste partes orationis potissimum deseruiant ad flectendum animum iudicis. Aristot. 3. Rhetoricorum c. 11. animum iudicis comparat arae deorum: quia sicut Deus in omni sua operatione est summè rectus, & omnis passionis expers: ita animus iudicis omni passione debet esse vacuus, & ideo sacrae literae Deum appellant iudicem. Genesis 1. Vbi nos legimus, In principio creauit Deus, Hebraicè habetur Heloim, id est iudex creauit, & è contra iudices appellantur dij. Ut dicitur in Psal. Deus stetit in Synagoga Deorum, id est iudicium. Insinuat enim quod affectus iudicis valde similis esse debet affectui Dei. Istum affectum & inclinationem ad iustitiam, quam iudex tenetur habere explicatur Sapientiae cap. 1. Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Idipsum insinuat Exod. 23. Levitici 19. Deuteronomij cap. 1. & 16. sed praecipue Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Itaque affectus iustitiae non debet esse qualiscunque sed auidissimus, qualis est appetitus cibi & potus in eo qui fame & siti laborat. Vltimò est notandum, quod ista prima conditio ex suo genere obligat sub culpa mortali: quoniam, ut diximus sumitur ex fine. Caeterum in particulari non semper erit peccatum mortale iudicium non procedens ex inclinatione iustitiae. Satis fuerit ad euitandum peccatum mortale, quod iudicium secundum substantiam procedat, quasi ex affectu iustitiae, v. g. quod iudex reddat unicuique quod suum est: & hoc intendat, quanuis admisceatur ibi aliquis amoris affectus vel odij. In quo casu tantum erit culpa venialis ob leuitatem passionis, quae non tanta fuit ut perturbaret rationem iudicis & iustitiae.

Dubitatur circa solutionem ad tertium. Vtrum mortaliter peccet iudex, qui est existens in peccato mortali profert iudicium vtens officio & auctoritate iudicis. In hac re primò cauendus est error Wicleff, quia asseruit per quodcunque peccatum mortale iudicem siue secularem siue ecclesiasticum ipso iure amittere iurisdictionem & officium iudicis

dicis

diis. Damnatuſ eſt iſte error in Concilio Conſtan-
 tienſi ſeſſione 8. errore quintodecimo. Ex hoc ſe-
 quitur iudicem exiſtenteſ in peccato mortali non
 ex eo peccare, neque peccato mortali, neque venia-
 li, quia iuriſdictionem uſurper: quia ſecundum fi-
 dem tenemur fateri illum eſſe verum iudicem. To-
 ta autem dubitatio eſt, utrum mortaliter peccet, eò
 quòd malè vratur iuriſdictione & autoritate pu-
 blica quam habet. In qua re Alexander Alenſis,
 quem refert Sylueſter in ſumma, verbo. Index §.
 duodecimo, indifferenſiter docet, tam iudicem
 eccleſiaſticum, quam ſecularem peccare, ſi proferat
 iudicium exiſtens in peccato mortali, quanuis ſit
 peccator occultus. Alij Theologi diſtinguunt de ſe-
 culari, & eccleſiaſtico iudice. Et dicunt ſecularem
 non peccare mortaliter pronunſiando iudicium ſi
 non peccatum fuerit occultum. Putat autem iudi-
 cem eccleſiaſticum peccare mortaliter proferendo
 iudicium, quanuis ſit peccator occultus. Ita Sylue-
 ſter verbo. Correctio. § 16. & ſequitur in hac ſen-
 tentia Paludanum docentem illam in 4. diſt. 19. q.
 3. Imò & D. Thomas in eadem diſt. quaſt. 1. art.
 2. eiſdem fuit opinionis. Argumentum potiffi-
 mum quo mouentur eſt quoniam materia ſpiritu-
 alis, qualis eſt ſententia prolata à iudice eccleſiaſti-
 co non eſt prophanè & irreligioſè tractanda, er-
 go iudex eccleſiaſticus manens in peccato mortali,
 non debet proferre ſententiam, quia prophanè &
 irreligioſè profert illam ſpiritualem, qualis eſt Ec-
 cleſiaſtica. Pro deciſione ſit

PRIMA CONCLUSIO.

Si iudex exiſtens in peccato mortali proferat
 ſententiam, non peccabit mortaliter, ſi peccatum
 eius non fuerit publicum & ſcandalofum. Hęc con-
 cluſio intelligitur de utroque iudice. Eſt etiam in-
 telligenda ſiue eis peccatum fuerit occultum ſiue
 publicum, dummodo non ſit ſcandalofum. Voco
 ſcandalofum, ex quo ſententia iudicis contemnitur,
 & ſit qualiſi irriſorie in populo uerbi gratia. Si iu-
 dex fuerit publicus concubiniarius, & proferat iu-
 dicium contra alium concubiniarium ſuæ iuriſdi-
 ctionis, tale iudicium merito contemnetur à ſub-
 ditis & fiet irriſorium. Cæterum ſi iudex exiſtens
 publicus concubiniarius condemnauerit latronem
 ad patibulum: eius concubinatus licet ſit ſcandalo-
 ſus ſimpliciter in republica, non tamen in ordine
 ad illam ſententiam cenſebitur ſcandalofus. Quia
 non reddit contempnibile iudicium. Iſtam conclu-
 ſionem docent multi uiri docti: quamuis non ita
 explicatam, Caiet. 3. tomo, opuſculorum, opuſcu-
 lo de uſu rerum ſpiritalium. Magiſter Soto ubi ſu-
 præ D. Tho, abſque dubio fauet huic ſententiæ: &
 mutauit illam quam tenuit in 3. Sententiarum in
 hoc articulo ſolutione ad tertium. Et ſuprà quaſt.
 33. art. 5. Et 3. par. q. 64. art. 9. Et probatur con-
 cluſio. Primò. Iudex in tali peccato exiſtens, ſi ſen-
 tentiam proferat iuxta leges iuſtitie, non peccat
 contra iuſtitiam neque contra charitatem, nullum
 ergo peccatū mortale committit in tali caſu. Conſe-
 quentia patet, quia non eſt alia uirtus, quam ille iu-
 dex poſſit violare: cuius tranſgreſſus ſit culpa mor-
 talis. Probatuſ antecedens. Primò, quòd non uiolent
 iuſtitiam, ſupponimus: ex eo quòd ſeruat omnes
 leges iuſtitie. Quòd autem non uiolent charitatem.
 Probatuſ quoniam non eſt ſcandalofum eius iudi-
 cium, & non poteſt aliter violare charitatem, niſi
 ſcandalofum ſit, ergo, &c. Et confirmatur, quia ut
 ſupponimus eius iudicium non redditur contem-

A pibile. Probatuſ ſecundò concluſio de iudice ec-
 cleſiaſtico. Iudex eccleſiaſticus nulla ſanctitate ſa-
 cratur ad exercendum iudicis officium ergo ſententia,
 quam profert in cauſa ſpirituali non expoſtulat
 per ſe loquendo ſanctitatem in iudice, atque adeo
 eius peccatum non reddit ipſam ſententiam illici-
 tam ſaltem mortaliter, ſi aliàs fuerit iuſta & non ſcan-
 dalofa populo. Prima cõſequentia probatur. Quo-
 niam ſi miniſterium iudicis eccleſiaſtici per ſe ex-
 poſtulat ſanctitatem in iudice, inſufficienter pronun-
 ſium eſſet ab Eccleſia, imò & à Chriſto, quòd iudex
 eccleſiaſticus non conſecraretur ſpeciali ſanctitate,
 ſicut conſecratur ſacerdos ad miniſterium altaris,
 & ad iudicium quòd exercet in ſacramento con-
 feſſionis. Hęc autem inſufficientia non eſt admit-
 tenda in Eccleſia. Ex hoc ſoluitur argumentum pro
 oppoſita ſententia. Reſpõdetur enim, quòd materia
 iudicij eccleſiaſtici nõ ita eſt ſancta, quòd ſanctificet
 animas: ſicut ſacramenta. Neque eſt adeo proxima
 ſanctitati gratiæ, ut expoſtulet per ſe ſpecialeſ ſan-
 ctitatem in iudice: ſicut expoſtulant miniſteria dia-
 conatus & ſubdiaconatus: quocirca non debet re-
 gulari eius tractatio per regulas religionis per ſe lo-
 quendo: ſed per regulas iuſtitie, & ex cõſequenti
 quamuis non religioſè tractetur, non erit pecca-
 tum mortale.

SECUNDA CONCLUSIO.

Index qui exiſtens in peccato mortali ſcanda-
 loſè profert ſententiam, peccat mortaliter & con-
 tra charitatem: quia ſcandalizat populum, quo-
 dammodo contra iuſtitiam: quia publicam ſententiam
 alias iuſtam & neceſſariam, reddit contempnibilem.
 Scandalofum peccatum intelligo ad ſen-
 ſum expoſitum ſupra. Ex quo ſequitur quòd iudex
 exiſtens in tali peccato ſi imminet neceſſitas rei-
 publicæ, ut proferatur ſententia ſuper aliquod cri-
 men: tenetur vel reſpiſcere publicam agendo pœ-
 nitentiam, aut officium iudicis deponere: ut iudex
 de nouo creatuſ ſententiam pronuntiet, quia eſt
 periculum in mora.

TERTIA ET VLTIMA CONCLUSIO.

Index exiſtens in peccato mortali occulto ſi
 proferat ſententiam, nullum peccatum committit,
 etiam veniale: quamuis ſit iudex eccleſiaſticus.
 Committet autem peccatum veniale ſi eius peccatum
 fuerit publicum, non tamen ſcandalofum. Primam
 partem cõcluſionis exiſtimo probabiliorem, quam
 contrariam ſententiam, quam docet Soto ubi ſu-
 præ. Exiſtimat enim eſſe peccatum veniale in tali
 iudicio, eò quòd iudex talem ſententiam proferens
 ipſo opère profitetur ſe immunem à culpa mortali,
 atque adeo cenſetur hypocrita: & ex cõſequenti
 uenialiter ſaltem delinquit. Sed noſtram conclu-
 ſionem docet ut credo D. Tho. in ſolutione ad ter-
 tium huius articuli. Aſſerit enim iudicem exiſten-
 tem in peccato occulto, ſi cum humilitate proferat
 ſententiam, non peccare. At ſi peccaret ueniali-
 ter, minimè diceret D. Thomas abſolutè non pec-
 care.

Præterea probatur ratione, qua probaui primam
 concluſionem. Equa enim uidetur illa ratio de
 utraq; culpa. Id uerò quòd dicit Magiſter Soto de
 hypocrita parum mouet: quia ſupponimus iudicem
 conſtrungi legibus iuſtitie ad iudicandum, ergo non
 eſt dicendus hypocrita ſi iudicet. Et hoc eſt, quòd
 docet D. Tho. cum dicit in ſolutione ad tertium quòd

si cum humilitate iudicet, non peccat. Cum humilitate, id est, non animo ostendendi se zelosum communis boni: sed satisfaciendi officio suo, qui si hac ratione non obligaretur, cessaret à iudicio, cognoscens se minus dignum tanto ministerio.

Secunda pars conclusionis est manifesta: quoniam iudicium prolatum à tali iudice non potest non generare aliquale scandalum, & aliqualem sui contemptum atque adeo non potest non esse aliquale peccatum.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum iudicium ex suspitione procedens, sit licitum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Suspicio est opinio mali ex leuibus indicijs procedens.

Secunda conclusio. Iudicium ex suspitione procedens illicitum est & vitiosum.

Tertia conclusio. Tres sunt suspitionis gradus: primus cum quis ex leuibus indicijs incipit dubitare de malitia alterius, & tunc est peccatum veniale. Secundus quando quis ex leuibus indicijs pro certo aestimat & iudicat malitiam alterius. Et tunc si fuerit in re graui erit peccatum mortale. Tertius cum iudex ex leuibus indicijs aliquem in foro exteriori condemnat. Et tunc est peccatum mortale contra iustitiam.

COMMENTARIVM.

Circa primam conclusionem notandum est, quod quamuis D. Thom. à principio articuli sequutus Ciceronem definiat strictè suspitionem prout distinguitur à dubio & iudicio temerario, quæ definitio continetur in prima conclusione: Ceterum in prosecutione articuli confundit ista tria: quoniam in primo gradu suspitionis comprehendit dubium de malitia proximi. In secundo gradu iudicium certum & determinatum de malitia proximi vocat suspitionem. Et hoc quidem non fuit peculiare D. Thomæ: sed communiter viri doctissimi ista tria confundunt: & vt in plurimum solent ea appellare quasi communi nomine iudicium temerarium. Et fortassis ratio huius confusionis ea fuit, quod hæc tria in duobus conueniunt. Primum quod sunt de malo proximi, voco malum proximi non ipsum malum materialiter in semetipso, sed formaliter sumptum quatenus suam malitiam in operantem refundit. Vt explicat D. Thomas in articulo sequenti ad secundum, & propterea dixi de malo proximi id est, quod reddit ipsum proximum malum moraliter. Secundò conueniunt in hoc quod procedunt ex indicijs leuibus, quibus vir prudens moueri non debet. Sed nihilominus ista tria distinguuntur quàm plurimum. Etenim dubium secundum propriam sui rationem tunc duntaxat contingit, quando animus leuioribus indicijs in vtramque partem mouetur, sed in neutram declinat, manetque in ambiguo pendens. Et ideo Aristoteles in 3. Metaphys. ca. 1. dubitantes comparat hominibus ligatis, qui neque huc neque illuc se vertere possunt. Iudicium verò temerarium si propriè sumatur, est certa & determinata sententia cui nulla dubitatio admiscetur de malitia proximi. Suspicio autem importat assensum de malo proximi, sed cum magna

A formidine alterius partis. In primo differt à dubio, in secundo verò à iudicio temerario. Et ob id merito definitur quod sit quædam opinio mali. Opinio etiam est assensus incertus & formidolosus. Distinguitur autem suspicio ab opinione in eo, quod opinio auctore Arist. 6. Ethicorum, cap. 9. indifferenter se habet ad bonum & malum, & potius sumitur speculatiue, quàm practice: suspicio verò detorquet assensum practicum, & propriè loquendo tantum est de malo, & ita definitur opinio mali. Sed mihi videtur quod suspicio sit debilis opinio.

B Vbi est, Vtrum suspicio strictè sumpta ex suo genere sit peccatum mortale, & in materia graui sit in individuo & de facto peccatum mortale. Probat pars negatiua primò ex D. Thoma qui expressè docet in hoc articulo quod in primo gradu suspitionis solum interuenit peccatum veniale. In primo autem gradu comprehendit D. Th. dubitationem & suspitionem: quæ importat assensum vnus partis, cum formidine alterius. Et hoc aperte constat, quia primum gradum suspitionis distinguit D. Thomas à secundo gradu. In secundo verò gradu loquitur expressè D. Thomas de iudicio temerario, in quo nulla admiscetur formido, & dubietas alterius partis. Igitur in primo gradu comprehendit suspitionem. In eadem sententia videtur esse D. August. cuius est glossa super 1. ad Corinth. cap. 14. relata hæc à D. Tho. & desumpta ex Augu. tractatu 90. in Ioannem. Confirmatur. Nam vt inquit D. August. loco citato, suspicio pertinet ad humanam tentationem, sine qua vita hominis duci nequit, ergo tantum est peccatum veniale. Secundò iudicium temerarium in eo tantum est peccatum veniale aut mortale quatenus

C per illud proximus despicitur & contemnitur: sed per suspitionem proximus non perfectè despicitur, ergo non excedit limites peccati venialis. Consequenter patet, quia vbi est leuis iniuria & leuis proximi contemptus, non committitur graue peccatum, cuiusmodi est mortale. Minor probatur. Quia proximus tunc duntaxat perfectè contemnitur, quando absque dubitatione de eius malitia iudicatur. Confirmatur. Nam suspicio de malitia proximi non contrariatur fraternæ charitati: contingit enim inter amicos, quod vnus suspicatur malè de altero: ergo non est peccatum mortale ex suo genere. In hoc dubio Caietanus in præsentia, & in Summa. verbo suspicio, & in verbo iudicium temerarium, docet suspitionem etiam in re graui non esse peccatum mortale quandiu suspicio manet intra limites suspitionis: ita quod non excludat omnem formidinem. Aliqui ex Summistis verbis citatis. Et in verbo præsumptio, inclinant in hanc sententiam: præsertim summa Rosella. Magister Soto vbi supra, artic. 3. asserit cum Caietano suspitionem non esse peccatum mortale ex suo genere, addit ramen quod in individuo erit aliquando peccatum mortale propter nimiam grauitatem materiæ. Peccaret enim mortaliter, qui leuibus indicijs inductus suspicaretur aliquem esse hæreticum aut crimen nefandum commisisse. Quidam nouiores Theologi dicunt, quod suspicio in materia graui erit culpa venialis si per modicum tempus duraret: erit autem mortalis culpa si longo tempore perseverauerit in animo.

F Pro decisione primò explicandum est, quid sit materia grauis: Deinde quæ appellentur leuia indicia. Materia grauis in hoc loco illa censetur, ex qua valde contemnitur & despicitur proximus.

Hæc

Hęc autem materia licet vt communiter dicunt, sit regulariter mortale peccatum: sed tamen neque est necesse quod sit semper mortale, neque omne peccatum mortale reputatur semper materia grauis in ordine ad suspicionem & iudicium temerarium. Etenim si quis suspicaretur de aliquo qui inter ingenuos haberi solet, ex leuibus indicijs; ex vili sanguine natum esse: ista suspicio in materia graui verlareretur, quamuis nullum malum mortale suspicetur de proximo. Item qui ex leuibus indicijs suspicaretur aliquem virum probum in consuetudinem duxisse mentiri in familiaribus colloctionibus, quamuis hęc mendacia non sint peccata mortalia: erunt tamen materia grauis respectu suspicionis huiusmodi. Denique si quis suspicaretur de viro aulico & profano quod inhonesto amore prosequitur feminam: quamuis inhonestus amor sit peccatum mortale, non tamen respectu huius hominis censetur materia grauis in ordine ad suspicionem & iudicium: quia istiusmodi homo non reputatur iniuriam sibi fieri per tale iudicium: quin potius gloriatur. Itaque grauitas materiae in hac parte non est secundum seipsam exponenda ponderandaque; sed per respectum ad personam, cui applicatur per suspicionem aut iudicium. Nam quod graue reputatur respectu vnius hominis, leuissimum esse poterit comparatione alterius. Circa iudicia leuia generalis regula sit. Illa reputari leuia moraliter quae non sufficiunt ex seipsis mouere animum viri probi & prudentis ad suspicandum malum de proximis. Sed in particulari leuitas aut grauitas iudiciorum ex multis pensanda est. Primò ex proportione ipsorum ad illud malum quod indicant. Reputantur enim iudicia quasi signa, & malum ipsum, de quo est suspicio, tanquam signatum. Secundo debet haberi respectus ad grauitatem materiae, circa quam versantur illa iudicia. Etenim iudicia quae in materia non multum graui censentur sufficientia, in materia grauissima, vt in crimine haeresis, non sunt habenda vt sufficientia ad iudicandum: sed vt leuissima. Tertio debet haberi respectus ad qualitatem personae de qua fit suspicio. Nam aliqua iudicia sufficient ad iudicandum aliquod malum de homine priuato & profano: quae leuissima erunt ad id suspicandum de viro grauissimae autoritatis & virtutis, maxime si est persona publica. Denique iudicia comparari debent ad animum iudicantis. Nam aliqua sufficient ad dubitandum, quae non sufficient ad suspicandum. Et aliqua sufficient ad suspicandum quae non ad iudicandum. Quae omnia committenda sunt prudentis, & timorati viri arbitrio. His suppositis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Suspicio ex leuibus indicijs procedens de malo proximi ex genere suo est peccatum mortale. Hanc conclusionem docent viri grauissimi & moderni & multi ex antiquis. Et probatur primò. In sacris literis prohibetur iudicium temerarium, Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Rom. 14. & 1. Corinth. 4. & Iacobi 4. dicitur: quod qui detrahit fratri suo aut iudicat, legi detrahit & de lege iudicat, sed iudicium temerarium secundum vsum sapientium appellatur etiam illa sententia, quae cum assensu alterius partis admittit formidinem alterius: quae est suspicio, ergo suspicio prohibetur in sacris, atque adeo ex suo genere est peccatum mortale. Confirmatur. Sacrae literae prohibent iudicium temerarium, quod est in vsu apud homines: nam iu-

A dicitur omnem formidinem excludens, raro contingit: at suspicio est frequens apud homines, ergo & illa prohibetur nomine iudicij locis citatis, ergo suspicio potissimè prohibetur.

Secundò probatur. Malitia suspicionis consistit in iniuria, quae fit proximo quatenus despicitur & contemnitur: sed iniuria ex suo genere est culpa moralis, ergo &c.

Vltimò probatur, & specialiter arguitur contra sententiam Magistri Soto. Illud vitium, quod intra limites suae materiae absque hoc, quod trahatur ad speciem alterius vitij, aliquando mortale peccatum est; ergo ex suo genere est mortale. Sed secundum Magistrum Soto iudicium in re grauissima manens intra limites suspicionis est peccatum mortale, ergo ex suo genere est peccatum mortale. Dicunt aliqui, istum modum dicendi Magistri, qui est communis apud Theologos, ita esse accipiendum & intelligendum: quod suspicio indeliberata, quando indeliberata, non est ex suo genere peccatum mortale: quia quadiu subest indeliberationi non potest esse peccatum mortale. Hęc solutio nullam habet apparentiam: quia si Theologi loquuntur cum Magistro de suspicione indeliberata, falsò dictum est, quod cum fuerit in re grauissima est peccatum mortale. Nam indeliberatio tollit grauitatem culpae mortalis in quacunque materia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Suspicio in materia graui est in individuo culpa mortalis, etiam si per breue tempus duret: si sit deliberata. Prima pars conclusionis sequitur ex precedenti. Nam illud vitium quod ex suo genere est mortale, redditur mortale in individuo ex grauitate materiae. Sed suspicio ex genere suo est mortale peccatum, ergo &c. Et confirmatur. Nam aliàs ferè nullum esset peccatum mortale in materia iudicij temerarij: quoniam vt dicebamus, rarissimè contingit, quod ex leuibus indicijs procedat iudicium temerarium, omnino certum & determinatum, ergo si suspicio cui admiscetur aliqua dubietas non est peccatum mortale etiam in materia graui, rarissimè contingat mortale peccatum in iudicio temerario quod falsum est. Secunda pars conclusionis probatur. Quod iniuria illata proximo sit grauis aut leuis non provenit ex temporis breuitate aut longitudine, ergo vt suspicio in materia graui sit culpa mortalis non requiritur temporis longitudo. Hoc tamen debet intelligi dummodo sit deliberata suspicio: quae est tertia pars conclusionis. Quae dicimus de suspicione: à fortiori sunt dicenda de iudicio temerario. De dubio autem prima conclusio etiam est certissima. An verò secunda conclusio procedat eodem modo de dubio atque de suspicione explicandum est articulo sequenti.

Ad primum argumentum respondetur, D. Thomam in primo gradu suspicionis non loqui strictè de suspicione vt differt à dubio & à iudicio, sed potius comprehendere & dubium & iudicium: & omnia hęc appellat suspensionem in primo gradu: quamuis non procedant ex deliberatione: quod insinuat D. Th. in illis verbis cum incipit dubitare, id est cum non ex deliberatione, sed indeliberatè suspicatur aut iudicat. Iudicium enim tunc censetur incipere, quando ex deliberatione procedit. In secundo verò gradu suspicionis non solum D. Thom. comprehendit iudicium, cui nulla admiscetur formido, sed etiam suspensionem strictè sumptam quando & iudicium & suspicio ex deliberatione procedunt,

& plenam animi deliberationem in iudicio, aut suspicione interuenientem vocat D. Tho. certitudinem & firmitatem sententiæ. Ad confirmationem negatur suspicione deliberatam pertinere ad tentationem humanam: quia potius pertinet ad tentationem diabolicam.

Ad secundum argumentum respondetur, quod licet in iudicio temerario reperitur perfectior & magis consummata iniuria proximi: in suspicione tamen tanta fit iniuria proximo in materia graui, quæ sufficiat constituere peccatum mortale, & ledere mortaliter amicitiam & charitatem fraternam, pugnat enim cum vera proximi amicitia quod quis ex leuibus indicijs grande malum de proximo suspicetur: quia ille excessus asserendi prouenit ex malitia voluntatis. Et per hoc soluitur argumentum & confirmatio. Circa solutionem ad tertium Diui Thomæ nota, quod non solum in iudice, verum in persona priuata iudicium temerarium animo conceptum per se loquendo disponit ad exteriorem iniuriam proximi: disponit enim ad verba externa prolatiua talis iudicij, per quæ iniuriam exteriorem irrogabit proximo. Disponit etiam ad hoc quod taliter iudicans operè externo, siue factò, siue verbo contemnat & despiciat proximum: de quo graue malum suspicatur, & quem in sua mente contemnit: in qua etiam ei iniuriam facit.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Et ratio est, quia alius sit iniuria proximo, dum contemnitur absque causa cogente.

COMMENTARIVM.

Dubitatur circa istum articulum, Vtrum in dubijs teneamur ex præcepto declinare positiuè in meliorem partem.

Arguitur primò pro parte negatiua, dum in factis literis prohibemur, ne proximum contemnamus: solum dicitur: Nolite iudicare, & non iudicamini; Nolite condemnare & non condemnabimini. Tu qui es qui iudicas alienum seruum. At verò qui iudicat taliter quod non declinat in alteram partem, sed est dubius, non iudicat alienum seruum, ergo non facit contra præceptum.

Secundò. Nemo tenetur extra necessitatis articulum impedere honorem vel aliquod beneficium proximo: sed in casu dubio declinare in meliorem partem est impendere honorem proximo positiuè, ergo ad hoc non tenemur in omni re dubia: sed sufficit quod nos habeamus negatiuè vel quod suspendamus iudicium.

Tertiò. Si in re dubia esset peccatum suspendere assensum & iudicium: sequeretur quod in materia graui semper esset peccatum mortale, siquidem est peccatum iniustitiæ quod ex genere suo est mortale. Consequens tamen videtur falsum, & contra iudicium Diui Thomæ in articulo 3. vbi ait, quod quando ex leuibus indicijs de bonitate alicuius incipit homo dubitare, est veniale & leue peccatum. De hac difficultate sunt duæ opiniones. Altera Caietani in hoc articulo asserentis, nunquam esse

A peccatum suspendere intellectum: & habere nos negatiuè erga bonitatem vel malitiam proximi in rebus dubijs. Altera est Magistri Soto lib. 3. de iustitia, q. 4. art. 4. vbi ait, quod non solum tenemur non malè iudicare de proximo: sed etiam tenemur de illo bonam positiuè habere opinionem in dubijs. Et ita intelligit D. Thom. in hoc art. 4. Inter has duas sententias magis nobis placet quædam media: quæ sequentibus conclusionibus explicatur.

PRIMA CONCLUSIO.

B Regula illa celebris, dubia sunt in meliorem partem interpretanda, duplicem sensum potest habere. Alterum merè negatiuum, hoc est nemo in casu dubio debet in peiorem partem declinare. Quem sensum insinuat D. Thom. in hoc articulo. Quoniam tunc fit iniuria proximo si declinemus in peiorem partem. Si autem omnino suspendimus iudicium, non infertur nocuum proximo. Alterum potest habere sensum, facta suppositione, videlicet, quod aliquis rem dubiam velit interpretari meliorem partem in fauorem proximi. Ista conclusio videtur certa: & colligitur ex regula 11. de regulis iuris in 6. Vbi dicitur, cum iura partium sunt obscura: reo potius fauendum est, quàm actori. Sed habet rei locum ille, de quo infertur iudicium dubium, an sit bonus vel malus, ergo illi fauendum est. similiter est regula 65. ibi eodem. In pari delicto & causa, melior est conditio possidentis. At verò in rebus dubijs proximus est possidens honorem suum & bonam famam, ergo si volumus iudicare: tenemur in eius fauorem declinare.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Absolutè & per se loquendo in casu dubio, nemo tenetur rem dubiam in meliorem partem positiuè interpretari. Neque est aliquod peccatum in tali casu suspendere actum iudicij. Probatur primò argumentis factis in principio dubij. Deinde quia in tali casu obiectum intellectus est verè dubium secundum rectam rationem, ergo intellectus suspendens iudicium secundum rectam rationem sese habet. Quemadmodum in speculatiuis: si queratur. Verum astra sint paria vel imparia, rectè suspenditur iudicium, propter dubietatem obiecti, ergo similiter contingit in practicis dubijs.

TERTIA CONCLUSIO.

F Quando iudicia sunt leuia ad dubitandum, potest interdum esse peccatum mortale dubitare de bonitate proximi per iudicium expressum positiuè vel interpretatiuè. V. g. dubitat aliquis ex leuibus indicijs; Vtrum Petrus commiserit crimen hæresis, aut peccauerit contra naturam. Tunc peccat mortaliter. Probatur hoc. Quia multò magis contemnit proximum qui ita dubitat, quàm qui leuiora peccata mortalia suspicatur vel temerè iudicat. Sed iste peccat mortaliter, vt supra dictum est, ergo multò magis ille. Confirmatur. Quia nemo est qui non velit potius, quod alius de se temerè iudicet commississe simplicem fornicationem: quàm quod dubitet se commississe peccatum hæresis aut contra naturam. Hæc videtur nobis moralis demonstratio. Diximus per iudicium positiuum expressè vel interpretatiuè: quoniam si homo merè negatiuè se habeat, non peccat mortaliter suspendendo iudicium, nisi quando tenetur proferre illud. Et tunc profectò non se habet

merè

merè negatiuè, sed priuatiuè: & vult interpretatiuè iudicare rem esse dubiam, & hoc sufficit, vt aliquis peccet mortaliter in illa hæsitatione: an proximus sit hæreticus. Sed obijciat aliquis: quòd in illo casu non tenetur aliquis proferre iudicium in meliorem partem, ergo si suspendit illud non peccat mortaliter, siquidem sese habet merè negatiuè. Respondetur, quòd est valde probabilis sententia in tali casu, quòd tenetur homo interpretari illud dubium in meliorem partem. Et ratio est, quia tunc proximus, quando leuia sunt indicia, est velut in extrema necessitate constitutus: ergo teneor illi succurrere excusando illum apud meipsum. Quemadmodum teneor excusare illum apud infamatorem ex leuibus indicijs. Et confirmatur. Quoniam in illo euentu, eo ipso, quòd homo dissimulat proferre iudicium, relinquit rem tanquam verè dubiã, & interpretatiuè consentit in hac propositione, dubium est an ille sit hæreticus. Quæ assertio est valde iniuriosa.

QUARTA CONCLUSIO.

In omnibus peccatis mortalibus dubitare possitiuè iudicando, rem dubium esse, an proximus illud peccatum commiserit, idque ex leuibus indicijs, est peccatum mortale per se loquendo. Probat. Qui hoc modo dubitat contemnit proximum in re grauissima, qualis est peccatum mortale quod efficit hominem infamem apud Deum, & illi inimicum, ergo per se loquendo talis dubitatio peccatum mortale est, quoniam maximum nocendum infert homini in suo honore. Diximus autè per se loquendo, peccatum mortale esse ita dubitare: hoc est ex parte obiecti. At verò ex circumstantia subiecti & personæ de qua iudicatur, continget esse peccatum veniale taliter iudicare: imò etiam temerè iudicare, continget esse peccatum veniale, v. g. est aliquis adolescens, qui gloriatur de amore mulierum, non erit peccatum mortale de huiusmodi persona ex leuibus indicijs dubitare seu iudicare, quòd ille sit fornicator. Ratio est quia ille in tali casu non patitur detrimentum in suo honore: quem ipse prodigit. Et hæc est potissima regula obseruanda in huiusmodi suspicionibus & iudicijs temerarijs & dubitationibus. Imò & in murmurationibus & detractionibus est obseruanda ista regula ad iudicandum quando est peccatum mortale. Videlicet, quòd attendamus ad nocendum quod patitur proximus in suo honore. Etenim quamuis sit grauissimum delictum de quo agitur, si tamen ex circumstantia personæ, cui tale crimen obijciatur, vel ex circumstantia personæ cum qua agitur de tali crimine: non patitur proximus detrimentum in honore: tunc non erit peccatum mortale: sed tantum peccatum veniale.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd eodem præcepto solet prohiberi grauissimum peccatum & alia peccata minus graua & minus nota v. g. in illo præcepto. Non occides, prohibetur omnis percussio proximi etiam non occisiva. Imò & prohibentur affectus iræ. Sic etiam in illo præcepto non licet iudicare: prohibetur etiam suspicio & dubitatio iniuriosa erga proximum.

Ad secundum respondetur, quòd vt diximus in explicatione tertiæ conclusionis, proximus est in illo casu in extrema necessitate constitutus: & tenetur homo tunc succurrere illi. Cæterum quod obijciatur, quòd non teneor cum periculo errandi in intellectu interpretari verè dubiã in meliorem partem: optimè dissoluitur ex doctrina D. Thomæ

A quoniam cognitio singularium in speculatiuis non pertinet ad perfectionem humani intellectus: propterea nulla virtus est in intellectu ad cognitionem speculatiuam singularium. At verò in practicis cognitio singularium perfectio est intellectus, & ideo secundum prudentiam declinat homo in dubijs practicis in meliorem partem propter periculum maximum nocendi proximo, si voluntariè dubitet maximè in leuibus indicijs.

B Ad tertium respondetur, quòd iam diximus esse peccatum mortale aliquando suspendere assensum in rebus grauib: quando ex leuibus indicijs offertur dubiam: in quo ipse proximus notabiliter læditur in honore. Tunc enim ostendimus quòd non se habet homo putè negatiuè.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum sit semper secundum leges scriptas iudicandum?

SVMMA TEXTVS.

C **P**rima conclusio. Necessè est quòd iudicium fiat secundum legem scripturam. Ratio est, quoniam alias iudicium deficeret vel à iusto naturali vel à iusto positiuo.

Secunda conclusio. In aliquo euentu non est secundum litteram legis iudicandum: sed recurrendum est ad equitatem, seu Epicheiam. Ista conclusio colligitur ex D. Tho. in solutione ad secundum.

COMMENTARIVM.

D **I**n hoc articulo ante omnia aduertendum est, quod Diuus Thom. in duobus articulis præcedentibus explicuit tertiam conditionem iudicij in priuatis personis, ostendens quomodo sit peccatum illam conditionem prætermittere. Nunc autem in hoc articulo idipsum ostendit verificari oportere in iudicio principis, siue cuiuslibet ministri Reipublicæ. Explicat autem talem iudicij conditionem seruari in publicis iudicijs & tribunalibus, quòd ex legis præscripto iudicia pronuntiantur, aliàs essent iudicia suspiciosa & temeraria. Hæc conclusio verum habere debet in iudicijs, quæ pronuntiantur non solum à iudicibus inferioribus, sed etiam à supremo senatu Principis. Probat. primò. Ex testimonio expresso Diui Augustini, quod habetur in

E argumento, sed contra lib. de vero regimine capit. 31. Item etiam ex Arist. 5. Ethic. c. 6. & lib. 10. c. 9. Et 2. Politicorum cap. 8. Et copiosius lib. 3. cap. 11. & 12. Et Di. Tho. 1. 2. quæst. 95. art. 1. ad secundum. Probat. autem conclusio vnica ratione. Lex positiuã quòd ad vim directiuam obligat in conscientia non solum subditos, sed etiam ipsum Principem legislatorem, ergo in pronuntiando sententias, omnes debent obseruare huiusmodi legis præscripta, Sed obseruandam est, vsque adeo veram esse conclusionem Diui Thom. quòd rarissimè possit princeps vel supremus senatus in causis civilibus dispensare in ipsa lege, & aliter iudicare quàm ipsa lex docet. Probat. quia est contra ius naturæ, quòd postquàm aliquis per contractum legitimè constitutus est dominus prædij vel alterius rei, expolietur iniurius re illa. Quin potius illa expoliatio dicetur furtu siue deprædatio. Sed princeps non potest dispensare in furto neq; in aliquo quod sit contra ius naturæ,

F

ergo in proferendo sententias debet seruare legis scripta, deinde probatur. Quoniam si liceret Principi ita se gerere: sequeretur quod posset eum qui litigat, priuare suis bonis, & adiudicare illa aduersario: ita ut factum teneret. Hoc autem est manifestè falsum. Diximus autem quod rarissimè possit princeps dispensare. Quoniam aliquando expediet ad bonum publicum, ut bona vnius ciuis accommodentur alteri, & tunc poterit princeps hoc facere. Diximus etiam in causis civilibus quoniam in criminalibus saepe contingit, satisfacta parte, quod princeps dispense in rigore legis scriptæ, vbi commune bonum non periclitatur. De qua re disputandum erit infra quæst. 67. artic. 4.

Dubium tamen in hoc articulo se offert, vtrum sententia iniusta, quæ contra legis præscripta pronuntiat: obliget in foro conscientie. Pro cuius intelligentia aduertendum est primò, tripliciter contingere quod aliqua sententia sit iniusta. Primò quidem ex animo & affectu malo pronuntiantis illam. v. g. quando iudex condemnat reum seruato ordine iuris & talem reum qui realiter debet condemnari: nihilominus ipse iudex profert sententiam animo vindicandi se de illo. Secundò dicitur iniusta sententia propterea quod non seruatur ordo iuris. Tertio dicitur iniusta ex ipsa causa: quando pronuntiat sententia contra reuera innocentem, secundum tamen allegata & probata est nocens. Dicimus ergo quod duobus primis modis sententia iniusta obligat in foro conscientie: & ita seruatur secundum leges regni Hispanie. Quauis n. constet quod iudex protulit sententiam animo se vendicandi, vel non seruauit ordinem iuris, si tamen processit in pronuntiando secundum allegata & probata, habetur valida, & executioni mandatur talis sententia. Secundò aduertendum est quod iniusta sententia per se adhuc est duplex. Alia quæ continet errorem intolerabilem v. g. in qua præcipitur aliquid impossibile vel aliquid manifestè malum: ut si quis puniatur pro benefactis. Et hæc dicitur apud iurisperitos sententia nulla. Et huiusmodi manifestum est quod non obligat in foro conscientie. Alia verò est sententia iniusta, quæ quauis contineat errorem, non tamen intolerabilem. Et hæc dicitur à iurisconsultis iniusta sententia. Sed valida & tenenda ut habetur c. sententiam 1 r. q. 3. imò verò executioni madata est. Ut habetur extr. in ca. pastoralis de officio delegati. In præfenti ergo q. solum controuertitur de sententia, quæ continet errorem tolerabilem. Nam constat sententiam continentem errorem intolerabilem esse nullam.

Notandum est tertio, quod causæ in quibus pronuntiat sententia: alia sunt seculares & profanae in quibus agitur de rerum temporalium possessione, siue iure. Alia verò sunt ecclesiasticae in quibus agitur de iure, seu possessione beneficiorum. Huiusmodi rursus causæ aliquando requirunt sententiam declaratiuam tantum, hoc est, ut iudex declaret ius beneficij, cui pertineat & debeat ascribi absque condensatione alterius partis litigantis. Aliquando verò sententia, quæ profertur est priuatiua. v. g. quando iudex per sententiam expoliat alteram partem litigantem beneficio propter aliquod crimen, & adiudicat beneficium alteri.

PRIMA CONCLUSIO.

In causis secularibus sententia iniusta ex causa, quauis pronuntietur secundum allegata & probata, non tamen obligat reum in foro conscientie, ne-

A que confert talis sententia ius alteri parti pro qua pronuntiat, neque reuera expoliat partem condemnatam suo iure, quod habebat ad rem. Ista conclusio est communis sententia Theologorum. Videatur Caietanus infra quæst. 70. art. 4. & in opusculo 27. quæstionum 13. quæst. ad secundum. Et in opusculo 17. respon. 14. responsione. Et Soto lib. 3. de Iustitia, quæst. 4. art. 5. Et quarto Sententiarum, distinct. 22. quæst. 1. art. 3. conclus. 4. Et est expressa sententia Dni Thomæ infra quæst. 70. loco citato ad secundum argumentum. Vbi ait iudicium iniustum non esse iudicium. Et hinc sumitur primum argumentum ad probandam conclusionem. Iudicium eatenus obligat in conscientia, quatenus habet rationem iudicij: sed eatenus habet rationem iudicij, quatenus est determinatio iuris, ut dictum est articulo primo: ergo iudicium iniustum non habet rationem iudicij, siquidem non est determinatio iusti seu iuris: sed potius est determinatio iniusti. Secundò probatur quoniam sententia & iudicium est quasi quedam lex particularis in particulari euentu: ut docet D. Tho. art. seq. & infra q. 67. art. 1. sed lex iniusta nullo modo obligat in conscientia, ergo neque sententia iniusta. Tertio probatur, quoniam communis est Theologorum regula, scilicet, quod sententia, quæ fertur in foro exteriori obligat in foro conscientie, nisi fundetur in falsa præsumptione. Ecce vbi Theologi excludunt errorem omnem, ut sententia obliget in conscientia, etiam si ille error fuerit legitime præsumptus.

SECUNDA CONCLUSIO.

In causis beneficiarijs omnis sententia iniusta propter errorem tolerabilem, siue illa sit declaratiua, siue priuatiua, dummodo pronuntietur secundum allegata & probata, & inter partes bona fide litigantes, confert ius in foro conscientie ei in cuius fauorem pronuntiat: & reuera expoliat alterum iure quod habebat v. g. litigabat Petrus & Paulus apud iudicem. Et vterque contendit sibi competere ecclesiam parochialem. Declarauit autem ipse iudex talem ecclesiam Petro esse ascribendam per sententiam secundum allegata & probata pronuntiatam. Tunc Petrus est parochus illius Ecclesie, non obstante quod Paulus reuera secundum iura communia habebat ius ad illud beneficium. Sed non probauit legitime intentionem suam. Idem continget si Petrus & Paulus litigaret de parochia cuius Paulus habebat titulum & possessionem. Petrus autem apud Episcopum bona fide accusauit Paulum de aliquo crimine propter quod merebatur priuari beneficio. Et episcopus secundum allegata & probata protulit sententiam, per quam expoliat Paulum suo beneficio: & ascribit illud Petro. Tunc dicimus quod Petrus est verus parochus illius ecclesie. Hæc conclusio quantum ad id, quod asserit de sententia declaratiua est contra Magistrum Soto vbi supra. Et contra omnes ferè iuris peritos. Quam verò ad alteram partem de sententia priuatiua cõceditur à Magistro Soto vbi supra. Negatur tamen à plurimis iuris Canonici-peritis & Summis: inter quos est Panormitanus c. 1. de cõcessione præbendæ. Et Innocentius c. quia plerique. de immunitate ecclesiarum quos referunt & sequuntur Angelus in summa, verbo, sententia. §. vltim. & Syluester noster ibidem. Dicunt isti doctores quod sententia priuatiua, etiam si iniusta sit in causis beneficiarijs, quando reus non appellat legitime & opportunè, confert ius in conscientia alteri parti. Et ratio illorum est: quia tunc vide-

tur reus consentire & cedere iuri suo. Et ideo si Episcopus conferat alteri beneficium quod iam vacare censetur per alterius partis concessionem, valida erit collatio. Si tamen reus, aiunt, appellauerit opportunè, etiamsi eius appellatio non admittatur, non erit valida sententia, neque confert ius alteri in cuius favorem pronuntiat. Nos autem contra contendimus ostendere huiusmodi authores libi-
 A
 B
 C
 D
 E
 F
 sis contradicere. Sitque primum argumētum ad ipsos. In causis prophanis & secularibus eo ipso, quod reus non appellat, non censetur iuri suo cedere, ut ipsimet authores concedunt. Ergo neque in causis beneficiarijs. Probatur consequentia. Quia non habet minus ius ad beneficiū qui possidet illud, quā habet ille qui possidet rem temporalem. Ergo si iste per hoc quod non appellat non amittit ius in conscientia, ergo neque ille. Arguitur secūdo. Nam non appellare non est maius signum cedendi iuri suo quando per sententiam priuatiam condemnatur reus, quā cum talis sententia est declaratiua, sed iuris periti concedunt, quod quando est iniusta sententia declaratiua, non est valida siue fiat appellatio siue non. Ergo idem debent concedere in sententia priuatiua. Vel potius negare in declaratiua: ita, ut sit vtriusque eadem ratio. Sit tertium argumentum specialiter contra Magistrum Soto. Sententia priuatiua iniusta confert ius in conscientia, ut ipse fatetur, ergo multo magis declaratiua. Probatur consequentia, quia maiorem iniustitiam continet sententia iniusta priuatiua: quā iniusta declaratiua, siquidem per priuatiam expoliatur homo suo beneficio, & imponitur illi falsum crimen. At verò per declaratiuam solū manifestatur, quod ille nō habet ius ad beneficium, ac proinde præsumendus est magis inuoluntarius quādo condemnatur per sententiam priuatiam, quā quando per declaratiuam. Hæc ad homines. Modò probatur conclusio directè. In Ecclesia est potestas conferendi & auferendi beneficia cum opus fuerit ad salutem animarum & ad spirituale Ecclesiæ commodum: sed expedit ad animarum salutem, & cōscientiarum tranquillitatem, ut talis sententia etiam iniusta valeat, siue declaratiua siue priuatiua sit: ergo in conscientia manet tutus ille, cui confertur beneficium, & est verus parochus: quoniam aliàs esset in ecclesia magnus error, & scrupulus conscientiæ, si iura beneficiorum penderent à rei veritate, & non à sententia iudicis: quæ licet iniusta: procedit tamen secundum allegata & probata. Hæc ratio manifesta est, quia sæpenumero haberentur pro veris parochis & Episcopis, qui tales non essent. Neq. haberent veram iurisdictionem. Et confirmatur à simili. Quoniam quando expedit ad bonum temporale reipublicæ secularis, potest princeps qui est custos illius, expoliare vnum ciuem suis bonis proprijs & illa alteri adiudicare. Ergo multo magis index spiritualis poterit hoc præstare, quando expedierit ad bonum spirituale ipsius ecclesiæ. Sed expedit, ut tales sententiæ etiam iniustæ obligent in foro conscientiæ & veram iurisdictionem conferant ipsis parochis & episcopis. Ergo de facto valent & tenent in foro conscientiæ. Confirmatur secūdo. Quoniam beneficia instituta sunt immediatè propter bonum cōmune & spirituale ecclesiæ, ergo quando huiusmodi bonum periclitatur, necesse est ut ecclesia utatur potestate sua, & verè conferat beneficia in foro cōscientiæ illis, quibus in foro exteriori per sententiam secundum allegata & probata prolata, adiudicat, licet illa sit iniusta à parte rei. Sed contra prædictam conclusionem arguitur primò argumētis factis pro

prima conclusione. Nam in causis prophanis quando sententia est iniusta secundum se, etiam si pronuntietur secundum allegata & probata, non confert ius in conscientia, ergo neque in causis beneficiarijs ecclesiasticis. Omnes enim rationes quæ militant pro causis prophanis, videntur similiter concludere de causis ecclesiasticis. Ad hoc argumentum responderetur, quod pariter procedit contra nostram sententiam, & contra communem Canonistarum, & quorundam Theologorum: qui tenent, quando sententia est priuatiua, valere. Et ideo omnes tenemur ad illud respondere. Negatur igitur consequentia. Et ratio differentiæ est, quoniam nullum omnino est incommodum cōmuni bono temporali, si in causis temporalibus iudicium huiusmodi non obliget in foro conscientiæ. At verò in spiritualibus magnum inconueniens emergit, si in causis beneficiarijs ad collationem veri iuris, esset necessarium quod à parte rei ita se haberet res: si modò index pronuntiat secundum allegata & probata. Sed nos contendimus quod ipsa pronuntiatione confertur illi ius, quod antea non habebat. Arguitur secūdo. Ille in cuius favorem pronuntiat talis sententia iniusta, tenetur cum primò sententiæ vitium cognouerit alteri restituere beneficium acceptum ex tali sententia. Ergo per illam sententiam non accepit ius in foro conscientiæ. Ad hoc argumentum responderetur concedo antecedens. Tenetur enim ille resignare beneficium in manibus prælati: vel saltem tenetur admonere alteram partem de vitio commisso in sententia: ut si ille voluerit prosequi litem & sibi consulere, faciat liberè. Si autem noluerit admonere proximum, sed manere cum ipso beneficio, nihilominus est verus parochus veram habens iurisdictionem. Quemadmodum indignus aliquis cui semel collatum fuerit beneficium, tenetur illud resignare: & nihilominus omnes concedunt quod talis indignus habet veram iurisdictionem. Peccat tamen circa iustitiam legalem & charitatem.

ARTICVLVS SEXTVS.

Vtrum iudicium per usurpationem reddatur peruersum.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Ratio est, quia iudicium est quadam interpretatio legis applicando illam ad particulare negotium: sed eiusdem est legem condere & interpretari: ergo iudicium per usurpationem redditur peruersum. Probatur consequentia, quia usurpatio iudicij nihil aliud est, quā exercere iudicium, sine auctoritate publica, per quam leges conduntur.

COMMENTARIVM.

In articulo D. Thom. intendit explicare secundam conditionem iusti iudicij ex illis tribus quas ponit in art. 2. quæ quidem conditio est, ut qui iudicat habeat iurisdictionem ex publica auctoritate. Est autem argumentum contra rationem conclusionis D. Thomæ, quoniam iuris periti, & Theologi sæpenumero interpretantur leges etiam in casibus singularibus quomodo in illis obligent vel non obligent. Ergo non est eiusdem auctoritatis legem interpretari, & condere legem. Patet consequentia. Quoniam prædicti non habent auctoritatem con-

deâdi lege n. Et confirmatur: quoniam iudices inferiores iudicant, & legem ipsam in particulari negotio hîc, & nunc interpretantur, & applicant. Ergo non est eiusdem rationis interpretari & condere legem.

Ad primum argumentum respondetur ex mente Diu. Thom. in solutione ad primum, quod interpretari legem dupliciter potest fieri. Vno modo speculariue etiam in casu particulari: quod quidem fit per simplicem assertionem eius quod rectum est, & fieri debet. Alio modo practice, ab illo qui habet virtutem compulsiuam, vt ita fiat quod rectum est. Ratio D. Thom. intelligitur de interpretatione secundo modo. Ad confirmationem responderetur quod autoritas iudicis particularis inferioris, & autoritas iudicis supremi non reputantur due autoritates, sed vna participata in ministro inferiori: vt exequatur voluntatem legislatoris. Et ita ad autoritatem inferioris secundum quod illa est in Principe pertinet condere legem, in cuius virtute inferior interpretatur, & applicat illam.

D Vbitatur autem primò circa conclusionem. Verùm solum iudicium publicum iudicis non habentis veram iurisdictionem, sedentis tamen pro tribunali, dicatur iudicium vsurpatum: an verò etiam iudicium priuatum cuiuslibet hominis, qui iudicat proximum, possit dici vsurpatum iudicium.

Primò arguitur. Et probatur quod solum iudicium publicum tantum. Quoniam ratio D. Thom. in isto articulo solum procedit de publico. Ait enim quod interpretari, sicut condere legem, pertinet ad publicam autoritatem propter cuius defectum, iudicium redditur peruersum. Et confirmatur ex eo, quod, inquit, iniustum esse restringere aliquem ad sustinendum iudicium, quod non fertur autoritate publica. Id ipsum videtur colligi ex solutione ad primum.

Secundò arguitur. Qui iudicat priuatum iudicium in sua mente, nullus vsurpat autoritatem: sed iudicium vsurpatum dicitur propterea quod aliquis se intromittit in alienam iurisdictionem, ergo priuatum iudicium improprie dicitur vsurpatum: sed tantum dicitur temerarium.

Tertiò. Quando homo ex sufficientibus indicijs, iudicat peccatum proximi, suspicatur vel dubitat, etiamsi non habeat autoritatem presidentis, non dicitur vsurpare iudicium: aliàs peccaret iudicando, ergo iudicium priuatum non est vsurpatum. Sed in oppositum est quoniam vt dictum est articul. 2. ad iniustum iudicium requiruntur tria: quorum vnum est autoritas presidentis. Ad hoc dubium responderetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Quicumque iudicat priuatum iudicium temerarium vel suspicatur vel dubitat ex leuibus indicijs, vsurpat iudicium Dei & autoritatem illius: qui solus habet iudicare de occultis. Probatur testimonijs sacræ Scripturæ. Nam ad Romanos 14. intendens Apostolus temeraria iudicia prohibere, reddit talem rationem. Deus illum assumpsit, scilicet proximum, quem tu iudicas: assumpsit sibi iudicandum. Et iterum quis es tu, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit. Item Diu. Iacobus in sua Canonica cap. 4. prohibens iudicia temeraria, dicit: qui iudicat fratrem constituit se iudicem legis: Vnus enim est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Secundò probatur ratione, quoniam

A solus Deus est iudex cordis & rerum occultarum. Iuxta illud 1. Regum 17. Homo videt quæ appatet: Deus autem intuetur cor. Ergo qui ex leuibus indicijs, & coniecturis iudicat proximum vsurpat diuinam autoritatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus negare non possumus quin sit manifestior & perfectior ratio vsurpationis in iudicijs publicis, quàm in priuatis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio. Nam in iudicijs publicis cogitur ille, qui iudicat ad sustinendum iudicium: non autem in iudicijs particularibus priuatis: Deinde probatur. Quoniam in iudicijs priuatis, solum vsurpat homo diuinam autoritatem: at in publicis & diuinam & humanam. Et denique in iudicijs priuatis seper est coniuncta secunda conditio cum tertia: ac proinde quotiescunque deficit secunda conditio, statim deficit tertia & posita tertia, ponitur secunda. At verò in publicis iudicijs, etiamsi non deficiat tertia, siquidem iudex procedit secundum allegata & probata: nihilominus erit iudicium vsurpatum: quoniam ille non habet autoritatem à republica. Propterea D. Thom. in hoc articul. 9. posuit exemplum vsurpati iudicij, in publico tribunali: quamuis in citatis Apostoli & Iacobi testimonijs colligatur, quod in iudicijs priuatis, fit quædam vsurpatione diuinæ autoritatis. Quin etiam ipsa ratio Diu. Thom. etiam concludit, quod in iudicijs priuatis possit esse huiusmodi vsurpatione: siquidem ille, qui habet sufficientia iudicia ad taliter iudicandum de proximo, autoritatem habet ab ipso Deo, eo ipso, quod dedit illi rationalem discursum. Et propterea non vsurpat iudicium Dei. Caterum ille, qui non habet sufficientia iudicia, non habet autoritatem à Deo: qui solus est occultorum iudex. Et per hoc patet ad argumenta in oppositum.

D Vbitatur secundò. Verùm publicum iudicium tyranni Principis obliget in conscientia, si procedit secundum allegata & probata, & secundum leges iustas. Verbi gratia, Si Turca, qui in suo regno detinet aliquam Christianam rempublicam vi armorum oppressam, habeat autoritatem ad componendas lites Christianorum: ita vt ipsi teneantur in foro conscientie parere huiusmodi sententijs.

E Pro parte negativa videtur esse doctrina D. Th. in hoc articulo, & ratio conclusionis, & tota Theologorum schola in 4. distinct. 17. Deinde confirmatur ex decretis Pontificum asserentium, nullam esse sententiam à iudice non legitimo: vt dicitur in cap. at si clerici de iudicijs, & in multis alijs similibus, & in cap. sententia 11. quæst. 3. Vbi non asseritur quamlibet sententiam esse timendam: sed Pastoris, & prælati. Id ipsum habetur ex decretis Imperatorum: vt in l. Barbarius. ff. de officio prætoris in quibus locis omnes iuris periti hoc ipsum asserunt. Videatur etiam Magister Soto lib. 3. de Iusticia quæst. 4. art. 6. Vbi in particulari tenet partem negatiuam dubij propositi: ita vt talis sententia non obliget in conscientia, nisi ex communi consensu reipublicæ Christianæ oppressæ.

Nihilominus opposita sententia videtur nobis vero similior: ita vt in foro conscientie in casu proposito, postquam semel iam cessauit actualis violentia & strepitus armorum, & in pace de facto Tyrannus possidet rempublicam, obliget illius sententia: quæ pronuntiat secundum allegata & probata.

bata.

bata. Hæc conclusio dicitur fuisse sapientissimi Magistri Victoria. Et probatur optima coniectura delumpta ex Euangelio. Constat enim Romanos Principes per Tyrannidem occupasse principatum Iudaicæ regionis maximè eo tempore, quo Christus Dominus versabatur apud Iudæos, & nihilominus ipse Dominus docuit tributa danda esse Cæsari. Vt patet Matth. 22. & 17. & Ioan. 8. militibus interrogantibus; Baptistam quid essent facturi, ut salui fierent, non respondit Ioannes Baptista, ut discederent à militia & præsidio Cæsaris: sed solum ut contenti essent stipendijs suis, & neminem concuterent in via. Deinde probatur ratione. Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet tanquam vnicum & necessarium remedium, ut in tali euentu sit aliquis iudex qui componat lites inter Christianos, tam in ciuilibus, quam in criminalibus: sed in illo euentu oppressionis non potest esse alius iudex nisi Tyrannus, vel constitutus à Tyranno, ergo ratio naturalis dicit, quod illa respublica Christiana in tali euentu tenetur stare iudicio Tyranni procedentis secundum allegata, & probata. Et confirmatur. Quia in illo casu respublica consentit saltem virtualiter, & interpretatiuè in illo iudicio. ergo talis sententia obligat. Antecedens probatur, quia tenetur illa respublica constituere aliquem iudicem, sed non potest alium constituere: ergo quandiu non resistit illi Tyranno, videtur consentire in tali sententia. Quin potius eum accedit ad illum, ut iudicium dicat, videtur saltem interpretatiuè consentire: & ex duobus malis eligere minus malum, minus autem malum est reipublicæ, subijci Tyranno, quam sine iudice esse. Ex dictis colligitur, quod etiam si Hispani Principes per Tyrannidem & vim armorum obtinuisent regiones Indorum, de quo nihil asserimus nunc: tamen posteaquam fuerunt in possessione ipsorum tenebantur Indij stare Principum Hispaniæ iudicio: & prædicatores, qui illuc aduentabant, tenebantur dicere. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari & quæ sunt Dei Deo: quod quidem Christus dicebat Iudæis.

Ad argumenta verò, quæ facta sunt pro prima sententia respondetur vnica solutione distinguendo in Tyranno duplex principium, vnde eius sententia progreditur. Si enim illa sententia consideretur, ut procedens à Tyranno præcisè, iniusta & vsurpata est, sicut regimen. Si autem consideretur, ut in ea conuenit consensus captiua reipublicæ expressè vel ininterpretatiuè, non est iudicium vsurpatum, sed ab habente autoritatem ipsius reipublicæ; quæ vtitur ipso Tyranno tanquam ministro ad componendas lites communitatis. Cæterum testimonia Pontificum, & Imperatorum verificantur, ut in plurimum & ferè semper: nisi quando respublica est in extrema necessitate. Tunc enim tenetur eligere minus malum; quale est subijci Tyranno in suo iudicio, supposito quod siue velit siue nolit, ab eo opprimitur: quàm esse sub illius oppressione carens omnino iudice.

D Vbitatur tertio. Circa solutionem ad secundum. An Moyses excusandus sit omnino à crimine homicidij, quando occidit Ægyptiū Exod. capit. 2. Diuus Thomas refert tres sententias. Prima excusat Moysen, propterea quod occidit instinctu diuino, & quod hoc ita sit, videtur colligi, ex eo quod postea Dominus publicè declarauit multis miraculis factis per manum Moysis, quibus dabatur intelligi, quod Moyses destinatus erat tanquam dux & liberator diuina autoritate Israëliti populi. Hæc sententia est Diui August. libro. 2. quæstio-

A num super Exod. quæst. 72. Idem sentit Rabanus & Rupertus & Lyra & Abulens. Aloysius super illum locum, & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum prope finem excusat Moysen propter eandem rationem. At tamen adijcit mysteriorum peritos dicere, quod Moyses solo verbo interfecit Ægyptium: quemadmodum Petrus Actorum 2 legitur interfecisse solo verbo Ananiam. Quidam autem Iudæorum, ut refert Abulensis, dicunt quod Moyses interfecit Ægyptium per invocationem nominis Tetragrammaton, scilicet Iehoua. Sed iste modus dicendi, qua facilitate dicitur, eadem rejicitur. Altera sententia excusat Moysen etiam à peccato alia via, scilicet, quod Moyses per modum defensionis cum moderamine inculpatae tutelæ occiderit Ægyptiū. Ita sentit Ambrosius lib. 1. officiorum capit. 36. & quidam ex doctoribus citatis sicut Rupertus & Aloysius. Tertia sententia vituperat factum Moysi, sed laudat zelum illius. Hæc sententia asseritur ab Augustin. lib. 2. contra Faust. cap. 70. & ab Hierony. in epistol. ad Damasum, & à Chrysostom. in lib. 3. de prouidentia. Quarta sententia est Caietan. capit. 2. quæ quidem media via incedit. Dicit enim se non inuenire certam rationem excusandi Moysen, neque condemnandi. Primum probat ex contextu, ubi dicitur, cum circumspexisset huc atque illuc, &c. Hæc autem circumspexio non videtur stare cum instinctu diuino. Item quia occisio, non videtur per modum defensionis, sed per modum vindictæ fuisse. Secundum probat Caietan. quia si ille Ægyptius esse publicè constitutus ad afflictionem Iudæorum, ut probabilis potest esse coniectura, potuit Moyses illum licitè interficere tanquam communem hostem reipublicæ Hebræorum; sicut dicemus infra q. 64. art. 2. ergo non inuenitur ratio effica cur condemnari debeat Moyses.

D Inter has omnes sententias duæ primæ sunt probabiliores: tum quia à pluribus sanctis affirmantur, tum etiam quia Diu. Augustin. ubi supra, super Exod. refert sententiam quam tenuerat, contra Faustum & deserit illam. Et denique, quoniam excusare Moysen à peccato, præterquam quod est excusare hominem iustum à peccato, est etiam consentaneum cum eo, quod dicit scriptura Num. 12. Erat autè Moyses mitissimus super omnes homines ergo non est credendum quod vir mitissimus occiderit Ægyptium absque iusta causa. Inter duas priores sententias prima est eligenda, & habet coniecturam magnam in verbis D. Steph. quæ citat D. Tho. in solutione ad secundum.

QUÆSTIO LXI.

De diuisione Iustitiæ in commutatiuam & distributiua.

D Einde considerandum est de partibus iustitiæ. Et primò, de partibus subiectiuis, quæ sunt species iustitiæ, scilicet distributiua & commutatiua. Secundò, de partibus quasi integralibus. Tertio, de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adiunctis.

Circa primum occurrit duplex consideratio. Prima, de ipsis iustitiæ partibus. Secunda, de vitijs oppositis. Et quia restitutio videtur esse actus commutatiuæ iustitiæ, primò considerandum est de di-

finctione

functione iustitiæ commutatiuæ & distributiua.
Secundò de restitutione.

Circa primum quaruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum inconuenienter ponantur duæ species iustitiæ,
scilicet commutatiua & distributiua?*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio. Conuenienter ponuntur duæ species iustitiæ
particularis, &c.

ARTICVLVS SECVNDVS.

*Vtrum medium eodem modo accipiat in iustitiâ
distributiua, & commutatiua?*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio. Medium in distributiua accipitur secun-
dum proportionem rerum ad personas: in commuta-
tiua uero, secundum aequalitatem rei ad rem. Et
probat in prima pars. In distributiua iustitiâ debetur uni-
cuique tantò plus, quanto talis persona habet in republica
plus dignitatum: sed hoc est attendere proportionem rerum
ad personam in illius medio determinando, ergo. Confirmatur
testimonio Aristot. 5. Ethic. Secunda pars probatur. In com-
mutatiua iustitiâ tantum debetur alicui quantum accep-
tum est ab illo, sed hoc ipsum est attendere aequalitatem rei
ad rem, ergo. Confirmatur eodem testimonio Aristotel. 5.
Ethicor.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Vtrum materia utriusque iustitiæ sit
diuersa?*

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Eadem est materia remota utriusque
iustitiæ, videlicet, persona, res, opera. Diuersa uero
est materia proxima, videlicet, actiones quibus uti-
mur, rebus, personis, operibus. Probat in omnes distributi-
ones & commutationes uniuntur personæ, res, opera: sed
commutationes sunt inter eosdem ciues, ergo.

Secunda conclusio. Omnes commutationes siue inuolun-
tariæ, siue voluntariæ pertinent ad unam, & eandem spe-
ciem iustitiæ, scilicet, commutatiuam. Explicat Diu. Thom.
probat quoniam in omnibus commutationibus attenditur
equalitas, &c.

ARTICVLVS QVARTVS.

*Vtrum iustum sit simpliciter idem quod
contrapassum?*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negativa. Vide Aristot. lib. 5. Ethicor.
cap. 5. & Caiet. hic.

COMMENTARIVM.

Dubium primum est circa præcedentes articu-
los, Vtrum iustitiæ distributiua & commuta-
tiua media, & materia proxima distinguantur spe-
cie: An uero tantum accidentaliter intra eandem
speciem.

Arguitur primò. Videtur enim quòd tantum
accidentaliter. Quia ratio formalis utriusque iusti-
tiæ est eadem formaliter secundum speciem, scili-
cet, reddere priuatæ personæ quod suum est, ergo.

B Confirmatur. Restituere famam, & restituere diui-
tias distinguuntur tantum materialiter non forma-
liter & specificè, ergo similiter tribuere bona com-
munia, quod est proprium distributiua, & tribuere
particularia quod est commutatiua distinguuntur
tantum materialiter.

Secundò. Iustitiâ commutatiua respicit quan-
doque dignitatem personarum sicuti & iustitiâ di-
stributiua, ergo solum differunt accidentaliter: quo-
niam hæc uidebatur una potissima ratio distinctio-
nis specificæ inter utramque iustitiâ: quòd altera
respiciat dignitatem, alia non. Antecedens præter-
quam quòd est D. Thom. in 3. dist. 3. quæst. 1. artic.
3. quæst. 1. ad tertium. Probat in. Iustitiâ commuta-
tiua præcipit maiorem recompensationem iniuriæ
illatæ faciendam esse personæ digniori. Itaque quan-
tò dignior est persona, tantò maior satisfactio illi fa-
cienda est.

In hoc dubio Buridanus 5. Ethicorum. quæst. 7.
absque vlla ratione asserit esse tantum accidentalem
distinctionem inter utramque iustitiâ, Sed oppo-
sita sententia est expressè Arist. 5. Ethic. cap. 2. 3. &
utriusque scholæ Philosophicæ & Theologicæ. Pro-
batur conclusio à priori. Primò, triplex est ordo ad

D alterum, qui est de intrinseca ratione iustitiæ & iu-
ris. Primus est ciuis ad rempublicam, qui est ordo
partis ad totum; in quo ordine moderatur iustitiâ
legalis, de quo non agimus in præsentia: sed de par-
ticulari. Secundus est reipublicæ ad ciues: qui est
totius ad partes. Hunc moderatur iustitiâ distribu-
tiua. Tertius est ordo ciuis ad alterum ciuem: qui
est partis ad partem. Sed duo postremi ordines
sunt formaliter & specificè distincti, ut per se mani-
festum est, ergo. Secundò probatur. Ratio debiti
iuris est distincta secundum speciem, in distributiua
& commutatiua, ergo. Antecedens probatur. In iu-
stitiâ distributiua repetitur ratio debiti eò quòd id,

E quod est totius, videlicet reipublicæ, debetur aliquo
modo parti, scilicet, ciui. Debetur autem non tan-
quam illi applicatum: sed applicandum tanquam
proprium. In commutatiua uero debetur aliquid
ciui, tanquam iam proprium & applicatum illi, &
tanquam ipsiusmet ciuis & partis, ergo. Hæc sunt de-
monstrationes quibus utitur Diu. Thom. à priori. A
posteriori uero, in solutionibus argumentorum, vi-
delicet, ad secundum & ultimum eiusdem articuli.
F Confirmatur ex decisionibus articulorum secundæ
& tertij.

Probat in ultimò à posteriori duobus signis.
Primum est. Violatio commutatiua iustitiæ secun-
dum omnium sententiam obligat ad restitutionem,
& Theologi & iurisperiti certant: & adhuc sub iu-
dice lis est, an distributiua iustitiæ violatio obliget
ad restitutionem. Quam quæstionem nos reserua-
mus definiendam infra quæstionem 63. Vbi agitur de
acceptione personarum: quæ opponitur iustitiæ di-
stributiua. Secundum signum est. Vicia opposita u-
triusque iustitiæ sunt diuersa specie: distributiua

namque

namque opponitur acceptio personarum: commutatiua uero iniustitia, non enim habet nomen speciale, ergo &c. Ad argumenta respondetur ad primum negatur antecedens: quia illa ratio est generica. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationes assignatas.

Ad secundum primò respondetur quòd distributiua iustitia primò, & per se respicit dignitatem personarum: commutatiua uero, licet aliquàdo respiciat illam, uidelicet, in actionibus iniurijs: non tamen semper. Secundò respondetur, quòd distributiua iustitia formaliter & directè respicit dignitatem personarum, hoc est proportionem quam habet persona ad personam, & ad bona communia distribuenda inter alias partes, & personas. Et ita quantò plures personæ fuerint dignæ: tantò minùs obueniet unicuique personæ bonorum communium. Cæterùm cõmutatiua tantùm respicit æqualitatem. Si quando autem respicit dignitatem, hoc antecedenter & præsuppositiuè respicit, ut compenset ad æqualitatem iniuriæ. Et ita non minorem satisfactionem tenetur facere si plures personæ fuerint in republica æquè dignæ, quàm si una tantùm esset, cui iniuriam intulit. Vide Caeteranum artic. 2. ad tertium.

Dubium secundum est circa eandem distinctionem. Vtrum sit legitima, ita, ut diuisam conuertatur cum ambabus partibus diuidentibus simul sumptis defunctim. Et est dubium peculiare, quod mouetur propter rationem iustitiæ quæ dicitur uindictiua. Etenim uindictiua iustitia est: non tamen distributiua, nec cõmutatiua, ergo. Probatum quantum ad priorem partem. Uindictiua iustitia compensat iniuriam factam secundùm æqualitatem rei ad rem, infligit siquidem pœnam iuxta delicti quantitatem. Quantum ad secundam partem probatur. Commutatiua iustitia residet non solum in Principe, uerùm in subiectis ciuibus: sed uindictiua iustitia solum residet in Principe, ergo non est cõmutatiua. In oppositum est quòd uindictiua iustitia continetur sub commutatiua, sicut species sub genere: sed species non conuiduitur contra genus, ergo neque uindictiua contra cõmutatiuam. Maior est ex Diu. Thom. infra quæst. 108. artic. 2. ad primum. Vbi ait, punitio peccatorum secundùm quod pertinet ad iustitiam publicam, est actus, iustitiæ commutatiuæ. Et in 3. part. quæst. 85. artic. 3. ad tertium inquit iustitia uindictiua respicit personam iudicis & sub iustitia commutatiua continetur, quo loco Caeteran. Diu. Thom. autore, asserit expressè conclusionem illam, uidelicet, quòd sub iustitia commutatiua continetur, tanquam eius species iustitia uindictiua. Magist. Soto libr. 3. de iustitia. quæst. 5. art. 1. ad tertium, inquit, quòd iustitia uindictiua potest considerari duobus modis, primo quatenus ad iustitiam publicam pertinet & refertur ad bonum commune reipublicæ: & sic est actus elicitus à commutatiua iustitia, imperatur uero à legali iustitia, quæ est in Principe, & illius ministris. Secundo consideratur respectu particularis personæ, quatenus refertur iustitia uindictiua ad tollendum nocuentum, quod factum est parti læsæ: qua consideratione uindictiua iustitia non solum est in Principe, sed etiam in ciue, qui affectus est iniuria: cui licitum est uindictam petere modo & ordine debitis, ut compensatio illi fiat. Et hac consideratione non est actus iustitiæ, sed actus specialis uirtutis: quæ sumit sibi nomen iustitiæ uindictiua, & ad commutationem reducitur.

Probat hanc sententiam. Respublica per ultio-

A nem equalem crimini recuperat suum honorem, & reddit quodammodo malefactori æquale. Cæterùm persona priuata quando uindictat, nihil omnino recipit, aut recuperat, neque reddit malefactori æquale: sed ipse malefactor est, qui recipit & patitur: & iudex est qui reddit æquale, ergo &c. Sed pro huius rei intelligentia notandum est, quòd uindictio, siue ultio, etiam qua ratione distinguitur à defensione, sumitur interdum pro actu, qui est in iudice qui publica autoritate potest legitimè talem ultionem exequi, siue intendendo bonum reipublicæ, siue delinquentis emendationem, siue demum immunitatem ciuis læsi per iniuriam. Interdum uero sumitur uindictio pro ultionis à iudice exercendæ petitione. Et hac consideratione iste actus non solum est in iudice, sed etiam in priuatis hominibus. Sic ergo difficultatem decidimus.

PRIMA CONCLUSIO.

C Uindictio secundùm quod est in iudice est actus iustitiæ commutatiuæ, non tantùm, qua ratione ordinatur uindictio ad bonum reipublicæ: uerùm etiam, qua ratione ordinatur ad bonum particulare ciuis, cui illata est iniuria, ad seruandam, scilicet illius immunitatem. Probatum primò. Iudex ex iustitia commutatiua, & ex officio tenetur non solum prospicere bono publico & communi, uerùm etiam ad seruandos immunes singulos ciues, ergo non tantùm in ordine ad reipublicam, sed etiam in ordine ad singulos uindictat, &c. Antecedens probatur. Quia iudex recipit non solum à reipublica uerùm etiam à singulis ciuibus tributa & stipendia, ut propulset iniurias singulorum ciuium.

D Confirmatur. Iudex tenetur ex commutatiua iustitia seruare ciues immunes à furtis: ita ut si per negligentiam iudicis fures furentur, & fiant crebra latrocinia, & furta in republica, teneatur iudex ad restitutionem omnium damnorum. Ergo tenebitur ex iustitia commutatiua ad compensandas qualibet iniurias ciuibus factas.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Petitiõ uindictæ exercendæ per iudicem est actus iustitiæ commutatiuæ in persona, quæ habet famam suam alijs obligatam, si non potest alio pacto famam recuperare. uerbi gratia in prælato. Probatum. Talis persona tenetur ex iustitia commutatiua exequi officium suum, sed non potest id exequi si infamis sit, & non perat uindictam. Ergo tenetur ex iustitia commutatiua petere. Confirmatur, sicut iudex potest lege cogi ad uiscendas iniurias ab ipsis ciuibus: ita talis persona potest lege cogi à suis subditis ad petendam uindictam, & ultionem, ergo est par ratio.

TERTIA CONCLUSIO.

F Petitiõ uindictæ exercendæ per iudicem, in alijs priuatis personis non est actus iustitiæ: quæ dicitur Cardinalis & perfecta uirtus, sed est actus cuiusdam uirtutis, quæ est pars potentialis iustitiæ cardinalis & reducitur ad illam, quæ dicitur à Philosophis moralibus uindictiua iustitia. Probatum. Iustitia cardinalis respicit legale debitum, hoc est debitum ad quod persoluendum potest quis lege compelli. Sed priuata persona, de qua in conclusione loquimur, quæ, uidelicet, non habet suam famam

mam

nam alijs obligatam, non potest lege compelli ad petendam vindictam: sed tamen poterit compelli ex debito honestatis & morali. Hęc est sententia D. Thom. infr. quæst. 80. & quæst. 108. articul. 2. Et sic conciliatur Diu. Thom. cum alijs locis allegatis pro sententia Caietan. imò ipse Diu. Thom. sese conciliat ad hunc modum in allegato articul. 2. ad primum. Hinc colligitur manifestè responsio ad argumentum factum in principio. Dicimus enim quòd iustitia vindicatiua propriè loquendo non est iustitia Cardinalis & perfecta, quæ diuiditur in hac diuisione.

Ad argumentum verò, quo Magister Soto probat suam sententiam, respondetur, deficere in multis. Etenim priuata persona, dum vindicatur, recipit æquale iniuriæ illatæ quantum licet per leges, non secus atque ipsa respublica: at in tantum deficit à ratione iustitiæ commutatiuæ talis petitio vindictæ, in quantum deficit ratio debiti legalis. Est simi-

A le in virtute, quæ dicitur gratitudo, quæ quidem licet interdum reddat pro beneficijs acceptis, nunquam tamen potest accedere ad rationem iustitiæ commutatiuæ: quia reddit æquale non ex debito legali; sed morali. Vt autem bene dicit Cicero, quòd in beneficio, gratia: in iniuria, vltio nominatur. Atque adeo, qui petit vindictam, licet reddat par ei, qui intulit iniuriam, non tamen reddit per commutationem: quia non ex debito legali. Caietan. in hoc art. 3. super D. Tho. dicit iustitiam commutatiuam esse speciem specialissimam, quo loco melius sentit quàm in 3. parte loco citato.

B Circa solutionem ad primum in art. 4. solet disputari. Vtrum iustitia commutatiua reperiatur in Deo: sed hæc quæstio pertinet ad primam partem quæstio. 21. articul. 1. In præsentia siquidem solum disputamus de iustitia hominum ad alios homines.

PRÆAMBVLVM DE DOMINIO.

Ad Quæstionem sexagesimam secundam.

A NTEQVAM tractatum valde necessarium de restitutione aggre- diamur, necesse est, vt de dominio prius disseramus. Et enim in diffinitione restitutionis ponitur dominium. Vt patet ex articulo primo huius quæstionis. Et quidem Di. Thom. agit de dominio infrà quæstion. 66. articul. 1. & 2. breuiter quidem, & occasione tractatus de furto. Item etiam alia consideratione agit de dominio in prima parte quæst. 96. per totam, scilicet, quatenus primo homini competeat vniuersale dominium. Doctores Theologi agunt de dominio in 4. sentent. distinct. 15. Iuris periti: Instituta de rerum diuisione. & ff. de acquirendo rerum dominio, & acquirenda rerum diuisione, & in titulo de vsu & vsufructus. Et Gerson tractatu de potestate ecclesiastica consideratione 13. & in libr. de vita spiritali lectio. 3. Item quidam Conradus presby. et. in libr. de contractibus tractatu. 1. & Ioan. de Medina tractatu de restitutione. q. 1. Magister Soto lib. 4. de Iustitia. statim in principio.

Quinque quæstiones principales sunt hęc à nobis differendæ.

QVÆSTIO PRIMA.

Quidnam sit dominium?

PRO cuius intelligentia ante omnia operæpretium est obseruare id quod attinet ad quid nominis dominij. Est enim vocabulum Latinum quod sæpe inuenitur in Sacris literis & prophanis: quamuis non sit voca-

A bulum Ciceronianum: sed pro dominio, vtitur hoc vocabulo, mancipium, & hoc vocabulo, nexus. Vt patet 7. epistolarum ad Atticum, vbi ait: Attice scribis te esse proprium mancipio & nexu: meum autem esse vsu & fructu. Ecce vbi Cicero statuit idem esse dominium quod nos dicimus mancipium & nexus. Item mancipare apud Lucam idem est, quod transferre dominium, & mancipatio idem, quod translatio dominij.

B Secundo notandum est dominij vocabulum dupliciter usurpari. Vno modo in ampla quadam significatione, quatenus dicit ordinem, & respectum ad rem quomodocunque possessam vel habitam siue superiorem siue inferiorem: siue res illa sit pars naturalis nobis, siue pars possessionis vel hereditatis. siue sit aliquod bonum commune, siue priuatum, & in hac ampla significatione dicuntur Reges dominari rebus publicis, & ciues dicuntur dominari rebus publicis, & fluminibus, ac montibus. Patres etiam isto modo dicuntur dominari filijs, imò etiam seruus hac significatione habet quoddam dominium erga herum suum, scilicet, ius vt sustentetur ab illo: & filij habent hoc ius erga parentes: & ciues habent ius incedendi per viam publicam. Secundo modo accipitur dominium magis strictè & propriè, prout dicit ordinem & rationem iuris ad rem inferiorem quæ ordinatur ad commodum illius, qui dicitur Dominus. Hoc modo Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 9. distinxit ius dominatum, siue herile ab omnibus alijs speciebus iuris. Et dixit quòd solum ius, quod habet herus respectu serui, est dominatum. In hac acceptione Reges non sunt Domini regnorum: neque parentes filiorum. Reges enim gubernare debent rempublicam propter bonum reipublicæ: & patres educare filios propter fi-

liorum

liorum commodum. At herus habet ius ordinandi seruum ad proprium commodum ipsius heri. Quapropter Cicero eos qui dominantur rerum publicarum, appellat Tyrannos. Et in hac doctrina principum magistri, & pedagogi deberent eos educare.

Iam verò dicendum est de diffinitione quid rei. Necessè est autem duplicem diffinitionem assignare iuxta duplicem acceptionem dominij præfatam. Prima sit: dominium est facultas propria vtendi re in omnes vsus lege permittos. Altera definitio addit supra dictam hæc verba, referendo rem ipsam in proprium commodum. In istis diffinitionibus ponitur facultas tanquam genus, & est idem, quod potestas legitima & iuridica quæ secundum leges & iura habetur. Propria verò ponitur tanquam differentia, quæ distinguit dominium à possessione: quia aliquis potest habere possessionem & non proprietatem nec dominium vtendi re in omnes vsus: ponitur, vt distinguatur dominium ab vsu fructu. Quia in eo, qui solum habet vsum fructum, non est potestas ad vtendum substantia rei propriè loquendo: quia nõ potest alienari ab vsu fructuario. Ceterum, lege permittos, non ponitur ad aliquid excludendum quod per priorè particulas non sit excludendum. Nam vsus, qui non est lege permittos, non est vsus, sed abusus: & facultas ad vsum non permittos lege, non dicitur propriè facultas, quæ debet esse iuridica, imò nec est potestas moraliter loquendo. Nam moraliter loquendo, id possumus quòd iure possumus. Ponitur ergo illa particula (lege permittos) explicationis gratia potius, quàm necessitatis. Ceterum quod in posteriori diffinitione additur (referendo rem in proprium commodum) necessarium fuit, vt distingueretur dominium strictè dictum à dominio in ampla significatione. Nam dominium strictè dictum, est ius tantum respectu rerum inferiorum ipsi domino, v. g. respectu serui, vineæ; & domus: quæ sunt propter dominum.

Deinde aduertendum est quòd iuxta prædictam duplicem acceptionem & definitionem dominij, poterunt reconciliari doctores differentes de dominio. Quidam enim considerantes dominium in priori acceptione: definiunt illud priori modo. Alij verò, inter quos est Magister Soto vbi supra, definiunt posteriori modo. Nobis tamen necessarium visum fuit, vtrunque acceptionem & diffinitionem proponere. Et ratio est quia dominium vt pertinet ad præsentem disputationem de restitutione, non solum accipitur strictè, sed etiam generali, & ampla significatione secundum quam accipitur in diffinitione restitutionis. Qui enim læsit alteram in re cuius erat dominus secundum amplam significationem dominij: teneretur nihilominus illi restituere. Comparantur itaque istæ duæ diffinitiones inter se, sicut superius & inferius, quasi homo, & animal. Sed contra vtramq; diffinitionem arguitur. Primò de bonis primogenituræ, quæ Hispanè dicitur (*mayorazgo*) primogenitus est dominus illorum bonorum. Et tamen non habet facultatem expendendi in omnes vsus, ergo, &c. Confirmatur. Pupillus quandiu sub tutoribus est: est verus dominus hereditaris, & non habet facultatem expendendi aliqua bona per seipsum: iuxta illud ad Galatas 4. Nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium.

Secundò arguitur. Qui habent Ecclesiastica beneficia, quales sunt parochi & Episcopi, habent dominium beneficiorum, & non possunt vendere beneficia, neque super illis ponere pensionem aut censum, ergo.

Ad primum argumentum, non desunt qui ne-

gāt primogenitos esse veros dominos: sed solum esse autem vsufructuarios primogenituræ. Opposita tamen sententia tenenda est. Et ratio est manifesta, quia illa bona habent aliquem verum dominum, non enim sunt Regis vel communis, sed non est alius, qui possit assignari nisi primogenitus, ergo. Confirmatur. Quia si quis illa bona retineat, tenetur restituere ipsi primogenito, ergo est verè dominus.

Ad duo argumenta ergo respondetur. Ad primum, quòd primogenitus & pupillus habent verum dominium, tamen impeditum lege iustissima & convenientissima ad conseruationem Reipublicæ in splendore & potentia.

Ad secundum respondetur eodem modo pronunc, etenim lege diuina impeditur emptio vel veditio beneficiorum ecclesiasticorum. Ceterum, An præter vitium simoniæ, quod committitur cum quis intendit vendere beneficium, sit etiam translatio beneficij impedita iure diuino & naturali, an solum Ecclesiastico: disputatio est inter Theologos, cuius diffinitio non est præsentis loci. Vtraq; tamen pars est probabilis vt in altero tractatu de partibus potentialibus iustitiæ, vira comite ostendemus.

Deinde explicanda à nobis consequenter sunt quædam vocabula: quæ magnam habent cum dominio coniunctionem & affinitatem. Verbi gratia titulus, possessio, vsus, & vsus fructus. Titulus quidè est principium & veluti causa efficiens moralis dominij. Verbi gratia. Electio est titulus principatus, vel episcopatus &c. Emptio verò est titulus dominij rei emptæ; possessio est detentio voluntaria. Vel si vis definitionem formalem, est ius quod causatur ex detentione voluntaria per actum corporalem iuris adminiculo interueniente. Voluntaria, quoniam per liberum arbitrium homo possidet. Sed quia voluntas nisi manifestetur exterius, non sufficit ad possessionem, propterea additur, per actum corporalem explicatiuum voluntatis. Quemadmodum in possessione domus acquirèda solent homines claudere & recludere fores. Postrema particula distinguit possessionem ab iniquis detentionibus. Fur enim & latro non dicuntur possidere, quæ detinent. Quapropter à iuris peritis vocantur Detentores. Deinde vsus fructus, & vsus accipiuntur propriè. Et hoc modo dicuntur de illis rebus quæ vnico actu, & vsu consumuntur: cuiusmodi sunt omnia comestibilia & potabilia. Et sic diffinitur vsus, quòd sit ius alienis rebus vtendi salua earum substantia. Vnus fructus verò diffinitur, quòd sit ius alienis rebus fruendi, salua eorum substantia. V. g. si quis habet facultatem à vero domino vescendi vuis ex vinea eius, non potest vendere vvas: sed tantum frui. Si tamen accipiamus, vsum & vsufructum generali acceptione indifferens est ad res illas siue vsu consumantur siue non.

His præiactis. Dubium est solenne non solum inter Scholasticos, sed etiam inter summos Pontifices, vtrum vsus distinguatur à dominio. Ita videlicet, vt vsus possit esse apud vnum, & dominium apud alterum. In qua re habemus decretum Nicolai in capit. exit qui seminat de verborum significatione libro 6. Vbi contendit dominium & vsum res esse distinctas, ac proinde quòd fratres Minores Diui Francisci (ait) habent verum vsum rerum, non tamen dominium: sed dominium illarum rerum, quibus vtuntur, residere apud summum Pontificem, etiam vsu consumptibilem, vt potabilem. Ac proinde quotidie sunt conuiuia summi Pontificis apud quem est dominium. Huic decisioni subscribit Cle-

mens V. in Clementina cxiui de paradiso de verborum significatione. Contrarium videtur sentire Ioan. XXI. in extrauaganti. Ad conditorem de verborum significatione. Et quod fratres Minores habent in communi dominium rerum quibus vtuntur. Item in extrauaganti. Quia quorundam. Idem ait, Quod si quis contra id definire ausus fuerit, tanquam contumax Romanæ Ecclesiæ habeatur. Et propterea Diu. Thomas quæst. 78. articulo. 1. Idem videtur sentire, scilicet, quod vsus non distinguitur à dominio in ijs, quæ vsu consumuntur. Idem sentit Syluester in verbo, dominium §. tertio. Ratione verò arguitur pro ista sententia vsus est ius vtendi rebus, salua earum substantia, sed impossibile est, quod aliquis vtatur rebus, quæ vnico actu consumuntur, salua illarum substantia, ergo saltem in huiusmodi non distinguitur vsus à Dominio. Et confirmatur. Quoniam actus dominij in huiusmodi rebus est consumptio ipsarum, ergo vsus illarum non distinguitur à dominio.

Pro huius difficultatis intelligentia notandum est, quod vsus rerum vsu consumptibilium potest dupliciter considerari. Vno modo per modum habitus, & est ius vtendi huiusmodi rebus: & ita definitur apud Iuris peritos. Altero modo, vt est actus vtendi re. Et iste dicitur vsus facti: alter verò dicitur iuris vsus. Notandum est secundum, quod huiusmodi res vsu consumptibiles duplicem possunt habere vsus. Alterum proprium ipsarum rerum ex natura sua: sicut panis ex natura sua ordinatur, vt comedatur, vinum: vt bibatur. Alter vsus potest esse aduentitius, & quasi extraneus: ad quem ordinatur istæ res ex beneplacito hominum. Verbi gratia. Si quis vtatur pecunia ad ostentationem. Similiter etiam comestibilia, & alia huiusmodi possunt ad istum finem ordinari. His ita constitutis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Manifestum est, quod vsus rei, quæ non consumitur, vsu distinguitur à dominio. Verbi gratia. vsus domus locatæ est apud Petrum, dominium verò est apud Paulum. Sic etiam vsus, quo res consumptibilis non consumitur, distinguitur à dominio: quia ostentatio est vsus rei: & tamen ostentatione non consumitur panis nec vinum, nec carnes. Et idem huiusmodi vsus potest distingui à dominio. Atqui in hac conclusione non est difficultas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Vsus rerum, quæ vsu proprio consumptibiles sunt, at verò vsu extraneo non consumuntur: constat etiam, quod distinguitur à dominio hæc etiam est manifesta.

TERTIA CONCLUSIO.

Vsus proprius in habitu, qui dicitur vsus iuris, distinguitur à Dominio. V. g. Si Petrus concedat Paulo, vt possit vesci cum voluerit, fructibus vineæ suæ, certè dominium manet apud Petrum etiam fructuum, ius autem vtendi illis manet apud Paulum. Probatum primò. Quoniam Deut. c. 23. Concedebatur unicuique facultas ingrediendi vineam & vescendi vuis: & tamen dominium vuarum erat apud dominum vineæ. Similiter in Actibus Apostolorum legimus cap. 2. quod erant illis omnia communia, & distribuatur unicuique prout opus erat, & tamen dominium illarum rerum non erat

A penes singulos fideles. Item §. minus. Iustitia de vsu & habitatione, dicitur, quod potest quis habere vsus olerum, & florum pomerij, non tamen habere dominium, vt possit eas vendere, & alienare. Deinde probatur eadem conclusio. Dominium est ius, siue facultas propria vtendi re in omnem vsus: at verò vsus habitualis, siue vsus iuris proprium istarum rerum non est facultas vtendi illis in omnem vsus, ergo distinguitur à dominio.

B Præterea in extrema necessitate omnia sunt communia, etiam istæ res vsu consumptibiles, imo istæ maximè, & tamen non sunt communia quantum ad dominium: alias diues, qui non facit eleemosynam pauperi in extrema necessitate constituto, teneretur ad restitutionem. Quod est contra communem sententiam Theologorum su. q. 32. qui asserunt, quod solùm tenetur ex charitate & misericordia dare illam eleemosynam. Deniq; singuli religiosi non habent dominium rerum, & habent vsus cibi, & potus, ergo distinguitur à dominio. Deinde sit

QVARTA CONCLUSIO.

C Vsus facti, siue vsus in actu, in istis rebus vsu consumptibilibus multò magis distinguitur à dominio, quàm vsus in habitu, siue vsus iuris: non tamen distinguitur à dominio, improprie dicto, quod aliàs dicitur dominium actuale.

D Pro cuius intelligentia est notandum, quod quemadmodum distinximus vsus in habitualem, & actualem, ita solet distingui dominium, in habituale & actuale taliter, vt habituale sit facultas illa propria vtendi rebus, actuale verò dominium iudicatur ipsum exercitium dominij. Sed est maxima differentia, quoniam vsus proprie est in actu ipso: in habitu verò improprie, & secundum quid. Dominium autem vice versa, nam in actu non est proprie dominium: in habitu verò est proprie dominium quoniam est ipsa facultas, siue potestas essentialiter. At verò dominium in actu potius est effectus dominij, quàm ipsum dominium. Probatum igitur prima pars conclusionis, quoniam dominium per se loquendo est facultas. Vsus in habitu etiam est facultas: sed vsus in actu non est facultas, ergo multò magis distat à Dominio proprie dicto. Secunda verò pars conclusionis probatur, quoniam dominium in actu nihil aliud est, quàm effectus, & vsus dominij siue exerceatur à proprio domino, siue ab habente licentiam ab illo. Ergo vsus actualis istarum rerum non distinguitur à dominio improprie dicto. Per hanc doctrinam possunt conciliari dicta Pontificum locis citatis. Ita vt Ioannes XXII. intelligatur iuxta secundam partem huius conclusionis. Alij verò pontifices intelligantur iuxta priorem partem, & iuxta alias conclusiones.

E Ex dictis sequuntur tria corollaria. Primum est, quod fratres Minoritæ etiam in communi non habent dominium rerum etiam illarum, quæ vsu consumuntur: sed habent vsus iuris & vsus facti omnium rerum, quæ vsu illis conceduntur. Et si quæras, vbinam est dominium istarum rerum? Respondetur, quod illarum dominium est, vel apud summum Pontificem, vel apud illos qui elargiuntur fratribus illas tales res, eleemosynam; vel dicatur, quod est apud rempublicam donantem. Aliqui distinguunt dupliciter. Dicunt enim quod fratres minores tantum habent vsus facti. Item aiunt, quod dominium vsu consumptibilium rerum est apud summum Pontificem. Ita vt quotidie sint conuiuæ illius. At verò pecuniarum dominium, dicunt quod

est apud illos qui largiti sunt illas. Sed tamen istæ duæ differentiæ, & distinctiones non bene à nobis intelliguntur. Primò quidem, quia vsus iuris non repugnat paupertati Euangelicæ siue in particulari, siue in communi. Probat: nam singuli fratres aliarum regionum sunt verè, & propriè Euangelici pauperes non minùs, quàm fratres Minores, & tamen isti habent vsum rerum, non solùm facti, sed etiam iuris. Ergo quòd communitas fratrum Minorum tum habeat vsum iuris etiam per modum habitus, non repugnat paupertati illorum. Similiter non bene intelligitur distinctio pecuniarum ab alijs rebus vsu consumptibilibus. Nam qua ratione cibi, & potus dominium est apud Pontificem, erit etiam & pecuniarum, & rursus qua ratione dominium pecuniarum dicitur manere apud eum, qui elargitus est: erit etiam dominium cibi & potus, donec consumantur. Quapropter nos non admittimus istas distinctiones. Sed vniuersaliter dicimus ipsos habere vsum iuris & facti; dominium autem esse vel apud Pontificem, vel apud rempublicam, vel apud largitorem: ita quòd non est necessarium, quòd illa Minorum communitas habet aliquod dominium propriè dictum.

Secundum corollarium est, quòd non ea ratione negandum est esse dominium in ordine Minorum, quia non possint vendere res, quæ sibi conceduntur. Probat, nam quilibet religiosi aliarum religionum de facultate Prælati possunt vendere, & donare res sibi concessas ad quemlibet vsum, & tamen non propterea sunt domini, ergo neque communitas fratrum Minorum erit domina illarum rerum, etiam si possit eas vendere, vel donare de facultate vel summi Pontificis, vel dominorum, qui res illas concesserunt. Et quanuis illi non dicant expresse quòd fratres possint vendere: dicunt tamen interpretatiuè. Deinde probatur, quia pauper qui est in extrema necessitate habet vsum omnium rerum ad supplendam illam: ita vt possit vendere, & donare, & tamen non est dominus ipsarum rerum, ergo similiter potest esse eadem facultas in fratribus Minoribus. Ratio huius veritatis est, quia tam Prælati ipsius religionis, quàm tota communitas consentunt merè dispensatores de voluntate dominorum, qui res illas concesserunt. Et quia facultas expendendi illa bona non est propria ipsius religionis: propterea non censetur esse ibi dominium, magis quàm in dispensatore famulo alicuius domini: qui liberam habet facultatem exponendi bona illius.

Tertium corollarium. Nullus religiosus cuiusvis religionis potest vendere vel alienare, quæ sibi conceduntur ad vsum, etiam comestibilia absque licentia Prælati expressa vel interpretatiua ad iudicium boni viri.

Ad argumenta posita in principio patet ex doctrina conclusionum. Ad autoritatem Diui Thomæ respondetur quòd loquitur de distinctione dominij, & vsus quantum ad hoc quòd seorsum non est pretio æstimabile dominium rerum quæ vnico actu & vsu consumuntur.

Dubitatur iam consequenter in hac quæstione de subiecto dominij, quodnam sit proprium subiectum dominij. Gerson & alij iuniores, vt refert Soto in lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 1. art. 2. tenent quòd bruta inter se inuicem dominantur. Et probant argumento ducto à gruibus, & à leone, quæ quidem animalia videntur exercere dominatum erga alia: leo siquidem fortissimus bestiarum, qui communiter dicitur: Rex animalium. Id ipsum probatur ex Genes. c. 1. vbi herbe signantur in pa-

Abulum bestiarum, ac subinde illarum habent dominium. Alij verò distinguunt de dominio, quòd aliud sit naturale puta à natura inductum. Aliud verò regale. Et primum dominium constituunt in animalibus. Secundum verò in sola creatura rationali. Potest probari hæc opinio. Nam vt patet ex præcedentibus bruta habent suas leges naturæ, ergo habent facultatem vtendi aliquibus rebus in vsu permisos à tali lege.

B Nihilominus pro huius intelligentia supponendum est, quòd subiectum est duplex, aliud in hætionis, aliud verò denominationis. Verbi gratia. Crispitudo solis capillis in hæret: at verò denominat totum hominè. Similiter solet distingui subiectum duplex: aliud totale, vt compositum corporeum, aliud verò subiectum, vt quo, qualiter à Metaphysicis quæritur appellatur subiectum accidentium corporalium. Secundò, nota ex Diuo Thoma de potentia quæstione 7. artic. 1. ad quartum quòd dominium importat tria. Primò potentiam coercitiuam subditorum. Secundò ordinem ipsius dominij ad sibi subditos: qui ordo consequitur ad potentiam prædictam. Tertio connotat rationem termini ipsorum subditorum ad dominum, quatenus relatiuè consistunt in respiciendo se inuicem. Sic

PRIMA CONCLUSIO.

C Solus Deus est propriè perfectissimus Dominus earum, quibus vitur, rerum. Probat, quia solus ipse est creator & gubernator omnium, ergo &c. Etenim quatenus creator est dominus totius entitatis, & cuiusvis actionis: & quatenus gubernator habet dirigere omnia ad finem. Vnde qua ratione creator est, omnia sibi subijcit: & qua ratione gubernator subijcit illa sibi tanquam vltimo fini. Vnde constituitur hoc discrimen inter dominium Dei, & hominum: quòd homo non est dominus naturæ, sed duntaxat vsus: Deus autem & naturæ & vsus. Hinc est, quòd Deus dicitur solus Dominus, non tantum, quia anonomasticè dominus est, sed quia solus ipse dominus est, naturæ rerum. Qua ratione in scriptura solet dici non solùm dominus, sed dominator Isaïe 3. & 10.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Angelus etiam est subiectum dominij. Probat, quia angelus intellectualis est, & liber, ergo dominus earum actionum, quæ subduntur propriè eius libertati. Vnde maximè dicitur sui compos. Quòd si quæras, vtum angelus habeat dominium aliquarum rerum corporalium? Respondetur negatiuè, quia nullibi legimus dominium istud esse traditum angelis, & ratio cõgruit, quia angelus caret corpore, ergo incõgruenter dominaretur creaturæ corporali. Quòd si aliquando legimus in scriptura angelis fuisse traditam potestatem vtendi rebus corporeis. Apoc. 7. Quibus datum est nocere terræ, & mari, intelligendum est de vsu ministeriali & tanquam exequentes mādatum domini, Quod ianuitur ibi, Nolite, &c. Sic etiam mouet caelestia corpora. Sed contra hanc conclusionem arguitur. Nam angelus per naturam habet potestatem vtendi his rebus corporeis in quoscunque vsus lege permisos, ergo verè est dominus. Antecedens patet, quia habet virtutem naturalem transmutandi res istas, ergo multò magis illi conceditur vsus. Secundò, homo est dominus istarum rerum corporalium: quia conditus est ad imaginem, & similitudinem Dei, vt com-

munitur docet sancti: sed angelus potiori iure conditus est ad similitudinem Dei, ergo erit dominus sicut homo. Minor probatur. Quia angelus non solum imago dicitur, sed signaculum similitudinis Dei.

Ad primum argumentum respondetur, quod angelus solum habet usum istarum rerum corporaliū applicando actiua passiuus, non autem immediate transmutando res istas inferiores. Vnde D. Tho. 1. par. q. 110. art. 2. contra Platonem & Auicennam concludit quod solum composita corporalia sunt immediata causa transmutationis formalis istarum rerum, aut etiam Deus, qui est eminenter omnia etiam corporalia, nec sufficit quod angelus opere tur, ut potestas super gubernatiua potestatis inferioris. Nam ut respondet D. Tho. ibi art. 1. est solum potestas ministerialis.

Ad secundum respondetur. Primò quod potius inde sequitur oppositum, quia illo loco Deus voluntariè tradidit dominium rerum corporaliū homini. Quare si angelus futurus esset dominus earundem rerum, dispensatione diuina illud fieret. Secundò respondetur, quod non solum tribuitur dominium homini, quia imago Dei, sed etiam, quia conditus ad similitudinem eius. Quod importat nomen ipsum, scilicet, ad imaginem, & similitudinem: per imaginem enim anima designatur. Et in eo, quod ait, ad similitudinem, significatur ipsum corpus. Ut intelligit Diuus Ambrosius de fide Orthodoxa cap. 8. Diuus Basilius aduersus Eunomium lib. 2. Greg. Nazianz. serm. de Epiphania.

TERTIA CONCLUSIO.

Solus homo est subiectum dominiū propriè inter creaturas corporales. Hanc conclusionem probat Soto ubi supra quinque rationibus, quibus alias duas superaddimus, Prima est, quia ius, & iustum solum reperiuntur in brutis metaphoricè, & non propriè, ergo dominium verum, & proprium non erit in illis. Cōsequentiā patet, quia dominium idem est quod ius, aut facultas vtendi re. Secundò. Nam si alia animantia iure naturæ haberent dominium proprium istarum rerum, iniuste subijceretur dominio hominis: quod est contra illud Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus, &c. & Genes. 1. Dominamini piscibus maris, & bestiis terræ. Nihil tamen inconuenit cōcedere dominium improprium in brutis, sicut concedimus ius, aut iustum secundum quid.

QUARTA CONCLUSIO.

Inter homines nullus est, qui non sit subiectum capax dominiū propriè in quacunque sit ætate, seu statu, & conditione. Probatur. Quia dominium competit homini eò quod rationalis est, hoc autem omni homini conuenit, ergo quod sit subiectum capax dominiū. Maior ab omnibus admittitur. Ex quo sequitur primò, quod pueri nondum vtentes ratione possunt habere verum dominium: quod non solum constat ex legibus ciuilibus, sed etiam ex Diuos Paul. ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium. Secundò sequitur quod amentes etiam possunt verum dominium habere proprium. Quod patet, quia iure hæreditario succedunt parentibus. Verum est tamen quod amentes quibusdam dominijs iuste priuantur: quia illa instituta sunt in bonum Reipublicæ, cui non possunt consulere earentes ra-

tionem. Tertio sequitur, quod amentia superueniens iuri in re, & dominio acquisito non priuat ipso facto tali dominio amentem, etiam si amentia fuerit perperua v. g. si quis electus Rex, aut institutus Episcopus postmodum incidat in amentiam Rex & Episcopus manet. Verum est tamen, quod illa dementia est sufficiens ratio, ut deponatur amens. Quare Caietanus opusculo de potestate Papæ cap. vltimo inter causas depositionis Pontificis, vltimam refert, si incidat in amentiam. Tunc, inquit, deponendus est. Quarto sequitur ex his quod dominium non consistit in usu rationis, aut libertatis actuali vel habituali; sed in natura rationali, cui tribuitur. Ex quo etiam sequitur, quod in definitione dominiū facultas vtendi, quæ ibi ponitur, non importat habilitatem, aut potentiam vsus proximam, sed potentiam radicalem. Quod si obijcias contra, quia religiosi non sunt capaces dominiū: & tamen habent rationalem naturam; Respondetur, quod ipsi abdicauerunt voluntariè potestatem: & ius dominiū: habent tamen radicalem potestatem: ut si mutent statum sint domini v. g. si fiant episcopi: erunt domini, ut quidam opinantur. Hactenus de subiecto totali. De subiecto verò formalis sit

QUINTA CONCLUSIO.

Subiectum quo, aut ratio subiecti ipsius dominiū, est in intellectus, simul & voluntas libera. Probatur. Nā facultas vtendi re in quoscunque vsus lege permissos radicatur simul in intellectu, & voluntate libera, ergo. Antecedens patet, quia homo non dicitur sui cōpos neq; vtens aliqua re, nisi quatenus est intelligens, & liberè volens. Quod colligitur ex Diu. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & 2. & quæst. 16. per totam. Quod si quæras in qua istarum potentiarum potissimum radicetur dominium? probabile est quod in intellectu: quia illa est potentia præstantior, & dirigens voluntatem. Mea autem sententia, potissimum radicatur dominium in libertate voluntatis: quia in ipsa completur facultas vtendi rebus nobis subiectis. Vnde Diu. Thom. sequitur Damascenum 1. 2. quæstio. 1. articul. 1. potissimum reducit dominium hominis in liberum arbitrium. Vbi acutè Caietanus notat, quod actiones intellectus præuenientes voluntatem, licet sint hominis secundum quod homo, non tamen sunt hominis secundum quod dominus suarum actionum.

SEXTA CONCLUSIO.

Subiectum inhaesionis dominiū totale in nobis, mihi vero simile est, quod sit anima rationalis vt coniuncta corpori: subiectum autem totale denominationis erit ipsum compositum. Prima pars huius conclusionis probatur primò, quia dominium est ius, & facultas operatiua secundum rationem, & voluntatem, ergo ibi subiectatur. Probatur consequentiā, quia facultas intellectus & voluntatis inhaeret vel voluntati, vel intellectui, aut animæ. Ut patet in habitibus, qui dicuntur animæ facultates. Et confirmatur. Dominium quod habet homo suarum actionum, subiectatur in anima, ergo quodlibet dominium. Consequentiā patet à paritate rationis. Antecedens verò probatur. Nam tale dominiū non potest esse accidens corporale: alias actiones spirituales animæ, quarum dominatur homo, subderentur accidenti corporis sibi inferioris. Secundò. Dominium est accidens conueniens homini secundum propriam dignitatem, qua distinguitur ab alijs ani-

mantibus,

mantibus, ergo illud est perfectio animæ: ac subinde animæ inhaeret. Sed contra. Nam sequeretur quod anima separata retineret dominium, quod habebat in corpore, quod est absurdum. Respondetur negando sequelam: quia ea facultas, ut dixi in conclusione, solam comperit animæ ut coniuncta corpori. Quod si huius rationem exigas, ea est, quia dominium importat facultatem usus rei in propriam utilitatem. Hanc autem non potest habere anima separata ab istis rebus corporalibus. Et secundò, quia usus dominij est secundum leges, & qui exercetur medijs contractibus externis, ut venditione, emptione, aut alienatione: quæ nullatenus possunt convenire animæ separatae. Et tertio, quia anima separata non habet proportionem cum his rebus externis, ut de angelo diximus.

ULTIMA CONCLUSIO.

Dominium hoc non est relatio inhaerens animæ, sed quædam perfectio absoluta. Hoc dico contra quosdam tenentes dominium formaliter consistere in relatione. Imò quod sit respectus rationis. Contra quos arguitur primò. Quia facultas utendi re in quoscunque usus, &c. non est relatio formaliter, sed potestas: absoluta, ordinata ad actus reales. In hoc autem consistit ratio formalis dominij: siquidem est eius definitio, ergo non in relatione consistit. Secundò, dominium est ius: ius autem non est formaliter relatio, quia est obiectum iustitiæ: & insuper, quia est virtus executiva agentis. Tertio, quia dominium est perfectio animæ, & hominis dignitas, ergo non est relatio formaliter. Sed est argumentum. Nam Aristot. constituit dominium in prædicamento relationis, dicens, quod totum esse domini est ad servum. Similiter D. Tho. de potentia quæstio. 10. ubi supra dicit, quod dominium formaliter importat præter potentiam, relationem quandam ad subditos. Quod confirmatur, quia dominium in Deo secundum sententiam Theologorum formaliter est relatio, imò respectus rationis. Respondetur nihilominus, quod Aristoteles ibi solum apponit exempla, ut explicet naturam relatiuorum, non verò determinat illa exempla in relatione formaliter contineri, alioquin scientia & scibile & caput in relatione consisterent. Et ad Div. Thom. respondetur, quod se explicat, cum dicit quod dominium importat potentiam, & ad ipsam consequitur relatio. Ad confirmationem responderetur, quod licet dominium in Deo dicat respectum rationis: in nobis tamen est perfectio realis: Quemadmodum creator & gubernator in Deo de formali dicunt respectum rationis: in nobis autem gubernator, & productor, formaliter importat aliquid absolutum, & reale. Ad argumenta Gersonis in principio dubij facile patet solutio.

Dubium est aliud circa hoc ipsam, Vtrum solus intellectus, & voluntas sint radix totalis dominij an verò requiratur aliquid superadditum talibus potentijs, ut scientia fides aut charitas? Pars affirmativa probatur. Nam Genesis 1. quando Deus concessit dominium omnium rerum primo parenti. Antea benedictionem illi contulit, quæ designabat aliquid superadditum pertinens ad ordinem gratiæ, ergo iste est titulus dominij, quod statim illi contulit. Circa hoc dubium fuit error Waldensium, qui dicebantur pauperes de Lugduno: Dicebant enim quod charitas, & gratia sunt, quæ constituunt hominem dominum rerum omnium. Hos sequitur Witeless: & eam sententiam tenuit Armachanus libro 10. de quæstionibus Armenorum capit. 2.

A & 4. Fuit secundus error & Hostiensis in capitulo super his de voto & voti redemptione qui dicit, quod titulus dominij est fides supernaturalis. Tertia sententia est Gersonis consideratione 13. & Conradi lib. 1. de contractibus c. 2. Isti tenent, gratiam & charitatem conferre homini dominium, quæ sublata, homo non habet dominium rerum externarum. Et vocant hoc dominium gratificativum. Pro decisione huius difficultatis sic

PRIMA CONCLUSIO.

B Error est manifestus ponere charitatem & gratiam conferre dominium civile rerum externarum. Desinitur hæc conclusio contra Witeless. in Concilio Constantiensi Sessione 8. articulo 8. & 15. de qua vide Doctores quos adducit Waldensis in suo doctrinali antiquæ fidei capit. 81. Quod autem non sit dominium gratificativum, ut ponebant Gerson & Conradus, licet non sit certum secundum fidem, mihi tamen videtur sententia affinis sententiæ Witeless: siquidem dominium aliquando constituitur propter charitatem. Præterea. Nam sequeretur, quod si homo nō sciret se habere charitatem, non posset uti isto dominio: ac subinde sicut impossibile est cognoscere se esse in gratia, ita impossibile est cognoscere huiusmodi dominium, & per consequens homo non posset habere iustum, & liberum usum rerum: cum non sit certus an sint propriæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Multò minùs fides confert dominium rerum corporalium. Hæc sententia est omnium doctorum Theologorum & Iurisperitorum, excepto Hostiensis. Probat. Nam tunc omnes Christiani & singuli haberent dominium omnium rerum externarum. Siquidem omnes habent fidem, & ita indiscriminatum quilibet posset uti rebus possessis ab alio domino. Secundò sequeretur, quod nullus infidelis haberet verum dominium: quandoquidem non habet titulum fidei veræ: & sic non essent Regna ante fidei susceptionem, contra illud Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo.

D Ad argumentum quod erat Armachani responderetur, quod illa benedictio non erat collatio alicuius doni supernaturalis, quia etiam reliqua animalia benedicta sunt à domino: & præterea, sequeretur quod si conferretur homini dominium ex tali benedictione, quod etiam post peccatum, haberet totum illud dominium. Nam peccatum non tollit dominium, vide Magistrum Victoriam in relect. 1. de Indis. p. 1. & Caietan. infra quæstione. 66. Hæc de subiecto dominij, & de prima parte tractatus dicta sufficient.

QUÆSTIO SECUNDA.

E Seu disputatio de dominio continet duas partes. In prima dicemus quotuplex sit dominium. In secunda verò dicetur quanam sit materia dominij.

Circa primam partem est prima conclusio. Dominium sequentibus divisionibus ab origine reperitur dividendum esse. Prima sit dominium aliud diuinum aliud humanum. Diuinum dominium

in præsentia non dicitur id, quod est in Deo tanquam in subiecto: quoniam de hoc egimus in præcedenti quæstione. Neque pertinet ad nos: sed dicitur in præsentia dominium diuinum ab autore Deo, quod Deus concessit homini. Contra verò ius humanum dicitur id, quod homo homini concessit. Diuisam itaque huius diuisionis est dominium hominis.

Secunda diuisio est, qua diuiditur ius diuinum seu dominium diuinum in dominium quod pertinet ad naturæ ordinem: & dominium quod pertinet ad gratiæ ordinem. Exemplum primi est erga res naturales, v. g. ergo elementa, terram, fruges. Exemplum secundi in dominio quod habemus ad gloriam per gratiam & per sacramenta.

Tertia diuisio est in qua subdividitur rursus dominium diuinum pertinens ad naturæ ordinem in dominium naturale & dominium quod ex placito diuino superaddito naturæ habetur. Dominium naturale est illud, quod non solum habetur erga res naturales, verum habetur erga res naturales per inclinationem naturæ: quale est dominium erga elementa. Dominium verò quod habetur ex placito diuino superaddito naturæ est illud, quod licet sit erga res naturales, non tamen ex inclinatione naturæ. Exemplum est in dominio quod habuit Saul, & David in regno Israëlítico.

Quarta diuisio in qua diuiditur dominium diuinum pertinens ad ordinem gratiæ, quod erat secundum membrum secundæ diuisionis, in dominium quod est connaturale ipsi gratiæ, & sequitur ad naturam illius in omni tempore, & statù. Exemplum est in dominio quod habet homo ad beatitudinem per fidem, & per præcepta fidei. spei, & charitatis: & in dominium quod habetur ex placito, & institutione diuina superadditum gratiæ, cuiusmodi est dominium iurisdictionis spiritualis, quod habet Summus Pontifex in tota Ecclesia, quodque est dominium monarchiæ ex placito Christi superaddito gratiæ. Exemplum item est in dominio quod homo habet ad beatitudinem per præcepta sacramentorum, quæ sunt superaddita gratiæ, ex placito Christi. Et hoc secundum dominium dicit dominium positium: quod superuenit gratiæ per positionem, & institutionem diuinam. Hactenus diuisimus dominium diuinum.

Quinta diuisio est dominiij humani in dominium erga res spirituales & coniunctas gratiæ, & erga res naturales corporales. Exemplum primi est in dominio Episcopatus, Decanatus, parochiæ, & aliorum beneficiorum spiritualium, quod dominium confert Summus Pontifex alijs hominibus. Exemplum secundi est in dominio Regis, & in dominio cuiuslibet alterius ciuis.

Vltimò Dominium erga res temporales, corporales & naturales, diuiditur in dominium, quod ex iure gentium habet ortum, & in dominium, quod habet ortum ex iure ciuili. Exemplum primi sit in dominio, quod habet homo erga seruum bello captum. Exemplum secundi. In dominio quod habet ciuis, substantiæ suæ respectu legum, & iuxta leges Regni. Probatum modò has omnes diuisiones esse legitimas: tum quia videre licet in illis omnibus conditiones quas Dialectici, & Metaphysici tribuunt bonis diuisionibus, tum maximè quoniam dominium, vt ostendimus quæst. præcedenti, est idem, quod ius formaliter loquendo. Ius autem vt ostendimus suprà quæstione 57. articulo 5. 2. & 3. his diuisionibus diuiditur formaliter loquendo & exactè, & perfectè, ergo dominium formaliter

A loquendo eisdem diuisionibus est diuidendum.

Sequitur primum corollarium. Perperam & sine arte Gerson, Conradus & alij iuniores, quos reprehendit Magister Soto libro 4. de iustitia, quæstione 2. art. 1. multiplicant innumeras species dominiij sine arte. Nam multiplicatio specierum desumenda est à ratione formali, sed isti autores multiplicant species dominiij per obiecta materialia ipsius dominiij, ergo perperam, & sine arte multiplicant. Secundum corollarium: modò commodior, & aptior est hæc diuisio à nobis assignata, quàm diuisio assignata à Magistro Soto loco citato. Diuisio illius est: dominium est quadruplex, s. naturale, diuinum, humanum, quod oritur ex iure gentium, & humanum quod oritur ex iure ciuili. Probatum modò nostrum corollarium ostendendo commoditatem, quæ est in nostra diuisione, & incommoda, quæ sequuntur ex diuisione illius. Prima est. Nam ipse distinguit ius diuinum à iure naturali, cum tamen omne dominium naturale sit diuinum, scilicet, à Deo, vt autor est naturæ. Sed videtur Magister Soto excusari ab hac incommoditate: quoniam inquit, quod omne dominium diuinum est positium dominium, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei superadditum diuinitus, & hoc distinguit contra naturale. Sed contra hanc excusationem est argumentum. Tota illa ratio, quam Magister tribuit dominio diuino positiuo, est communis dominio diuino spirituali, & connaturali gratiæ: cuiusmodi est dominium quod habemus per fidei & charitatis præcepta: sed tale dominium citra dubium distinguendum est à dominio, quod habetur per institutionem diuinam superadditam, non solum naturæ, verum & gratiæ: quod propriè loquendo dicendum est positium, ergo non excusatur ab incommoditate maxima.

Secunda commoditas in nostra diuisione, & incommoditas in diuisione Magistri est. Nos etenim sequendo nostram diuisionem facilius & commodius reducemus ad artem diuidendi illas innumeras species: quas multiplicant memorati autores, ergo nostra diuisio est melior. Probatum antecess. Nam Magister Soto reducit dominium quod habuit Adam ad vescendum pomis ligni vitæ, quod illi autores vocabant originale, ad dominium diuinum positium. Item dominium beatificum, vt est dominium absoluendi, imò dominium quod habuit David in Regnum Israëliticum, reducit ad dominium diuinum positium: cum tamen reuera dominium illud Adæ pertineat ad ordinem naturæ: quemadmodum dominium quod habet homo in nostro statu præsentis ad vescendum pomis arborum quarumcumque. Rursus dominium beatificum per præcepta fidei alterius rationis est, vt iam nos aduertimus, à dominio quod habemus ab beatitudinem per præcepta sacramentorum. Ac demum dominium Regium quod habuit David, per se loquendo non pertinet ad ordinem supernaturalem, sed ad naturæ ordinem, sicut potentia visiva restituta cæco per miraculum, per se loquendo, naturalis potentia est: quanuis per accidens habeat modum supernaturalem. Effet longum alias multiplicare, commoditates.

Arguitur tamen contra huius conclusionis doctrinam. Genera dominiij non differunt ratione autoris: sed omnia conueniunt in vno & eodem autore, ergo. Antecessens probatur. Omnia in vniuersum iura, & dominia, siue naturalia, siue supernaturalia sunt à Deo autore, ergo. Propter hoc argumentum Magister Soto in 4. lib. de iustitia, quæ-

stione

stione 2. articulo 1. ait, dominia non differre ratione autoris: sed ex eo potius, quodd naturale dominium est naturæ debitum, diuinum verò est superadditum naturæ nostræ. Cæterum nostra sententia est asserenda: tum quoniam ius, quod est de ratione dominij, multiplicatur, & distinguitur formaliter in ratione autoris: tum etiam quoniam Magist. Soto non distinguit per suam illam rationem dominium humanum à naturali: siquidem dominium humanum, secundum naturam est, id est, non naturæ superadditum.

Ad argumētum facile respondetur. Omnia dominia esse à Deo autore, qui est primò & per se dominus, sed non eodem ordine & modo. Diuinum siquidem dominium, siue naturale, siue supernaturale, est à Deo immediatè. Cæterum humanum dominium siue pertineat ad res supernaturales, siue ad naturales, est à Deo mediatè per hominis placitum & voluntatem. Rursus dominium diuinum aliud quidem est à Deo, vt autor est naturæ, aliud verò ab eodem Deo, vt autor est gratiæ. Hactenus de prima parte quæstionis huius. Pro secunda parte sit

PRIMA CONCLUSIO.

Universalis. Cunctæ res naturales homini inferiores, sunt materia dominij nostri, siue iure naturali siue humano: res verò supernaturales sunt etiã materia dominij nostri iure diuino supernaturali, & iure humano pertinenti ad res spirituales. Hæc conclusio non aliter probatur in præsentia, quàm exemplis allatis ex præcedenti diuisione. Naturæ iure dominatur homo cælo, elementis, bestijs, &c. Humano verò iure appropriatæ sunt vel applicatæ his, vel illis hominibus in particulari, vt Hispanis Hispania: & singulis ciuibus sua prædia. Item dominium supernaturale habet homo quatenus habet ius per opera meritoria ad beatitudinem. Et habet ius similiter ex dominio humano concessio per Pontificem, quicumque Episcopus ad gubernandam suam dioccesim.

Sed circa hanc conclusionem superest disputatio magis in particulari, quanam res naturales & spirituales sint aut possint esse materia dominij? Vtrum homo, ipse, & libertas, & vita, & fama & honor, ac demum bona ipsa spiritualia. Circa hanc disputationem sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quantum ad libertatè. Seruitus vnus hominis, siue naturalis, siue legalis potest esse iusta, & sancta. Itaq; vnus homo potest iustè alteri dominari dominio naturali, & legali. Pro huius conclusionis intelligentia, notandum est quodd seruitus est duplex: altera naturalis, altera legalis. Naturalis est cum vnus homo propter inopiam, & defectum rationis seipsum gubernare non potest, is enim naturæ lege subiectus est alteri homini, qui consilio valeat ad eum gubernandum: sicuti pars sensitua in homine subiecta est lege naturæ rationi. Verum est tamen quodd inter huiusmodi homines rationis inopes sunt gradus. Alij siquidem sunt amentes omnino & rationis expertes: qualis natio fortè non est inuenta, sed falsò à nonnullis existimatum est, Indorum esse eiusmodi nationem. Alij verò ita sunt rationis inopes, vt quamuis non sint amentes, habeant tamen mores ferinos. Vt qui vescuntur humanis carnibus impune, innocentes interficiunt. Eiusmodi sunt apud Indos, quidam qui dicuntur Canibales. Et hi secun-

dum aliquos possunt iustè debellari. De qua re a me lacè disputatum est suprâ quæst. 10. super artic. 10. dubio quarto. Cæterum non possunt in perpetuam seruitutem more mancipiorum redigi. Demum alij sunt, qui habent secundas prudentiæ partes, vt videlicet qui sunt vt regantur ab alijs, quamuis non habeant primas partes, prudentiæ, scilicet, vt per se sapiant, & seipsum gubernent. Omnes igitur hi seruire poterunt seruitute naturali. Verum est tamen, quodd ista seruitus naturalis in rigore & proprietate non est appellanda seruitus. Quia seruitus propriè significat carentiam libertatis: qui autem seruiunt istam seruitutem, sunt omnino liberi. Tum etiam quia seruitus propriè loquedo significat malum, & incòmodum eius, qui seruit, bonum autem, & commodum eius, qui dominatur, siquidem seruus quicquid est, domini est. Qui autem seruiunt istam seruitutem naturalem non propter dominorum commodum, sed propter suum commodum seruiunt. Et eadem ratione dominium naturale, quod respondet isti seruituti, non est propriè dicendum dominium, nisi in generali quadam significatione, & ampla acceptione. Altera seruitus est legalis, hoc est, quodd per legem introducta est. Titulus autem legitimus, quo introducitur ista lex, est duplex. Alter quidem emptionis, & venditionis: potest siquidem vnus homo seipsum alteri vendere: imò quandoque pater filium potest vendere. Alter titulus est introductus iure belli. Siquidem ij, qui bello capiuntur, iure gentium serui fiunt eorum qui eos ceperunt. Imò inde serui appellati sunt: quia cum iustè possent interfici, seruantur tamen. Probatur conclusio quantum ad primam partem de seruitute naturali. Primò in sacris literis commendatur Melchisedech, qui erat Rex Salem: commendatur Ioseph præfectus toti Ægypto. Et in Deuter. Summus sacerdos constitutus est à Deo iudex vitæ & mortis: & præcipitur filijs Israël vt si velint aliquando eligere Regem, non eligant alienigenam, quinimo & ipse Deus complures iudices, & Reges illis præfecit, vsque ad Christi tempora, quando iam per tyrannidem Romani Hebræis dominabantur. Diuus Paulus item 1. ad Timoth. 2. ad Titum. 3. Et D. Petr. 1. Canonic. 2: dominium Regum approbant. Secundo probatur ratione. In statu innocentie, si persequerentur, vxores viris: filij parentibus: plebei principibus parerent hæc seruitute, & seruirent: vt ostendit D. Thom. 1. parte, quæst. 96. artic. 4. ergo multò magis in statu naturæ lapsæ, vbi maior est rationis defectus. Confirmatur. Inter Angelos alij alij dominantur, superiores, videlicet, inferioribus, ergo multò magis inter homines oportet, vt alij alij dominantur. Quantum ad secundam partem patet eadem conclusio ex sacris literis. Exodi 21. Leuitic. 25. approbatur seruitus legalis. D. Paul. item 1. Corinth. 7. Coloss. 6. Titum. 3. 1. ad Timot. 6. & D. Petr. vbi suprâ, eandem seruitutem approbant. Approbatur item eadem seruitus multorum Conciliorum, & Pontificum decisionibus quas Gratianus cogit in vnum 12. quæst. 2. & in distinct. 1. cap. ius gentium, quod desumitur ex Isidoro lib. 7. Etymologiarum cap. 6. vbi dicitur captiuitas introducta iure gentium est. Probatur item eadem conclusio multorum Regum & Cæsarum constitutionibus. Cæsarum constitutiones habentur titulo de statu personarum, & titulo de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali gentium & civili. Regum verò constitutiones habentur in legibus cuiuscunque Regni.

Sed aduertendum est quodd inter Christianos

nunquam ista seruitus potest superuenire Euangelio: & ita videtur receptum quasi iure gentium inter ipsos Christianos. Sed hinc ego excipio apostatas desertores totius Christianæ religionis. Hi enim iure belli, mea sententia, serui sunt capientium: quamuis Euangelium & baptismum antea suscepissent. Et similiter excipiuntur iure communi, quod habetur in capit. ita quorundam. Et in cap. ad liberandam terram sanctam. de Iudæis. Illi qui merces prohibitas Sarracenis deferunt, & qui in piratarum Sarracenorum nauibus cupiditatis gratia versantur, etiam si Christiani sint. Vide quæ dixi in nostris commentarijs supra quæstione 40. dubio. 12. sit

TERTIA CONCLUSIO.

Solus Deus est dominus vitæ hominis: respublica autem est custos vitæ ciuium: vnus quilibet autem ciuis est tutor, & custos vitæ propriæ. Idem intelligendum de membris corporis, & salute, & alijs pertinentibus ad naturæ bona. Explicatur conclusio. Sicut fieri potest, quod aliquis habeat dominium rerum pertinentium ad bona fortunæ: vt sunt agri, domus; & alius habeat vsum & vsum fructum: ita intelligendum est, quod Deus sibi retinuerit dominium vitæ nostræ, membrorum, & salutis: nobis verò concessit vsum & custodiam. Hæc conclusio est. D. Thomæ infra quæst. 64. artic. 5. ad primum, secundum & tertium. Et quæstio. 73. artic. 2. ad secundum. Caietan. infra quæstio. 73. artic. 2. & quæstio. 150. artic. 2. circa fin. & quæst. 154. artic. 6. Et Magistri Victorie in relectione de homicidio num. 23. quamuis solet citari tanquam auctor oppositæ sententiæ, vt videtur insinuare ibi in citata relectione.

Probat. modò prima pars. Vita hominis regitur per liberum Dei arbitrium antecedens ipsam vitam: at eadem vita nostra antecedit dominium nostrum, tanquam fundamentum & origo illius, ergo solus Deus est dominus vitæ nostræ.

Secundò probatur. Vita nostra in præsentia aut sumitur pro anima qua ratione informat corpus: aut certè pro operatione animæ vegetatiuæ, quæ necessaria est ad deriuendam animam in corpore: sed tam coniunctio animæ cum corpore, quam operatio animæ vegetatiuæ: non pendet à libero arbitrio humano, sed à solo diuino, ergo &c.

Tertiò. Ingressus in hanc vitam, & transitus ex hac vita in aliam pendet ex solo arbitrio diuino, ergo est solus Deus dominus vitæ. Antecedens probatur. Solus Deus potest etiam innocentes pro voluntate sua interficere: nemo verò hominum potest quacunquē de causa sibi mortem inferre, neque respublica innocentes interficere, ergo solus Deus est Dominus vitæ, quia Dominus potest vti rei in vsus alios consumendo rem ipsam.

Vltimò. Si fieri posset, quod is qui infert iniuriam alteri in vita, aut in membris, restitueret eam iniuriam reparando vitam aut membra, non posset vllò pacto qui læsus erat remittere restitutionem magis, quam cum habet ipsam vitam, aut membra non conseruare illa, ergo certissimum argumentum est, non esse hominem dominum vitæ aut membrorum.

Secunda pars probatur. Qui interficit ciuem, iniuriam infert, & reipublicæ, & ciui. Rursus ciuis, qui sibi ipsi mortem intulit, iniuriam fecit reipublicæ, ergo ipse non est Dominus: sed custos.

A Vltimò probatur. Respublica non potest ciuis cuiuscunque vitam periculo exponere nisi pro salute ipsius reipublicæ: neque ciuis item potest periculo propriam vitam exponere, nisi pro virtute colenda. v.g. pro amico, pro patria: ergo respublica habet ius custodiendi vitam ciuium, sicut & ipsi ciues, & non absolutum dominium: & nota quod factum est ad hoc, vt homini sit facienda restitutio cum legitur in eadem vita, quod habeat tutelam, & custodiam vitæ ad vsus illius. Iam verò quod attinet ad famam & honorem: sit

B QUARTA CONCLUSIO.

Homò est Dominus propriæ famæ & honoris. Hæc conclusio est D. Thom. infra quæstione 73. articulo 4. ad primum, & Magistri Soto libro 4. de iustitia, quæstio 6. articulo 4. libro 5. de iustitia, quæst. 10. artic. 2. & in relect. de ratione tegendi & detegendi secretum, memb. 1. quæst. 3. & asseritur contra Caietan. infra quæst. 73. artic. 2. & in summa, verbo, Detractio. Probat. autem ratione. Homo est Dominus eorum quæ per arbitrij facultatem regit & gubernat, sed famam, & honorem homo gubernat per arbitrij facultatem, & Diu. Thom. asserit loco allegato, ergo est dominus famæ.

C Secundò. Interdum homo iuste, & sanctè patitur propriæ famæ detrimentum, imò perdit eam seipsum infamans, ergo est dominus famæ, quia idcirco denegabamus homini propriæ vitæ dominium, quoniam nulla de causa poterat sibi mortem inferre, ergo si propriam famam ipse potest perdere, est dominus illius. Antecedens probatur. Si quispiam commiserit aliquod occultum crimen propter quod alius innocens torquetur: potest iuste reus, & nocens seipsum prodere, vt eruat innocentem à morte, ergo ipse seipsum infamat. Sed contra hanc conclusionem est argumentum Caietani. Fama cuiuscunque ciuis est bonum reipublicæ, & communitatis, ergo non ciuis, sed respublica est domina famæ cuiuscunque ciuis. Miror non animaduerrisse vicum aliàs eruditissimum, quod ista ratio pariter procedat ad probandum, quod ciuis quicunque non sit Dominus diuitiarum. Respondetur ergo ad argumentum, quod fama ciuis est quidem bonum reipublicæ: quemadmodum bonum partis est bonum totius, & debitum subinde ipsi reipublicæ per iustitiam legalem. Ceterum fama cuiuscunque ciuis est ipsiusmet ciuis tanquam bonum proprium ipsiusmet partis, ac subinde debitum illi ex iustitia commutatiua.

E QUINTA CONCLUSIO.

F Homo est dominus bonorum spiritualium. Pro cuius intelligentia notandum est spiritualia bona esse in duplici differentia. Quædam externa, quæ non faciunt ipsum habentem bonum. Cuiusmodi sunt iurisdictiones ecclesiasticæ ad determinandas causas spirituales: & similiter beneficia spiritualia, iura scilicet ad percipiendas decimas pro officijs ecclesiasticis. Vt parochia, Episcopatus, Decanatus, &c. Alia verò bona sunt interna: quæ faciunt subiectum bonum. Vt gratia, & virtutes infusæ. De bonis primi generis probatur conclusio. Episcopus, & parochus potest abalienare à se iurisdictionem ecclesiasticam omnem, quam habet, & iura ad percipiendas decimas, si non vendendo, certè resignando in fauorem alicuius, & donando, ergo est domi-

nus, & c.

nus, &c. Cæterum aduertendū est, quod cum dicitur Episcopus dominus beneficij spiritualis: dicitur dominus illius beneficij, quod sibi secundum iura retinet & possidet vt episcopatus. Similiter Pontifex summus sui Pontificatus, Decanatus, Non tamen est censendus dominus eorum beneficiorum, quæ secundum iura tenetur distribuere sic summus Pontifex non est dominus Episcopatus Salmantini, Episcopus autem Salmantinus est dominus sui Episcopatus, non autem decanatus, aut parochiæ, quam distribuit. De secundi generis bonis probatur conclusio. Primò, homo per facultatem liberi arbitrij (Deo auxiliante) per peculiare quoddam auxilium comparat sibi à Deo gratiam & reliquas virtutes infusas, ergo est dominus illarum.

Secundò, Si homo non esset dominus gratiæ & charitatis, sequeretur quod cum peccat peccatum furti, aut quodlibet aliud peccatum, committeret geminum peccatum: vnum furti contra proximum: alterum iniustitiæ contra propriam animam, & contra Deum, quia aufert vitam spiritualem: & infert mortem, sicut si seipsum occideret, quod est falsum & contra omnium sententiam. Confirmatur. Si quis dum occidit proximum, consequenter occideret seipsum, citra dubium committeret geminum peccatum: alterum contra proximum: alterum contra charitatem propriam, ergo ad eundem modum esset in præsentia, si homo non esset dominus horum bonorum spiritualium, committeret semper duo peccata.

Vltimò probatur. Sequeretur ex opposita sententiâ, quod qui peccaret mortaliter, teneretur continuò ad pœnitendum sub præcepto: quod est falsum, vt ostenditur latiùs in materia de pœnitentiâ, ergo sequela probatur. Præceptum restituendi aliena, obligat statim, vt docet D. Thom. art. 8. q. 62. ergo si gratiâ, & reliquæ virtutes infusæ sunt alienæ, continuò tenebimur, postquam eas per iniuriam læserimus, restituere.

Libet in hoc loco contemplari diuinam charitatem, vitam siquidem nostram, vt paulò antea dicebamus, retinuit sibi tanquam verus dominus: vt nos iam vitam nostram, non quasi humanam; sed quasi rem diuinam procuraremus veluti depositarij & custodes illius. Contra verò, gratiam, & reliquas virtutes infusas, quæ sunt ordinis diuini, nobis concessit tanquam veris dominis: vt sic exquaret humana diuinis, & vt tandem amicorum omnia essent communia, hominis scilicet & Dei. Sed quomodo fieri debeat restitutio, quando læditur homo in huiusmodi bonis siue diuinis siue humanis, dicendum erit infra quæstion. 62. articul. 2. Hic autem aduertendum est non esse certum quod asserit Magister Soto lib. 4. de Iustitiâ quæstio. 2. articul. 3. post tertiam cõclusionem, scilicet, quod nunquam Deus vsus fuerit absoluta potestate, quam habet erga vitam humanam. Oppositum enim colligo ex Deutero. 20. & Iosue 6. Vbi legimus Deum præcepisse filijs Israël, vt interficerent etiam innocentes quarundam gentium habitantium in terra promissionis, quod præceptum impleuerunt filij Israël: item lib. 1. Regum capit. 15. Præcepit Dominus Sauli, vt interficeret omnes Amalechitas etiam paruulos. Et 4. libr. Regum capit. 9. Præcepit Iehu, vt interficeret omnem domum Achab Regis, in cuius familia verosimile est fuisse aliquos paruulos innocentes. Et denique innocentem Iob percussit Dominus licet ministerio Satanæ in omnibus bonis, & eius filios interfecit. Ex quibus omnibus videtur colligi, quod sæpe Dominus vsus

fuerit absoluta potestate sua erga vitam & salutem hominum.

QUÆSTIO TERTIA.

De rerum diuisione.

NT in omnia pro huius quæstionis intelligentia aduertendum est, quod ea quæ possunt diuidi & proprijs dominis adiudicari, sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt principatus & iurisdictiones, quædam verò sunt personæ ipsæ: sicut in matrimonio vterque coniux alterius corporis potestatem accipit. Alia sunt possessiones, & diuitiæ, quæ appellari solent res, prout distinguuntur à personis. Verum est tamen quod etiam serui quamuis personæ sint, tamè in hoc tertio rerum genere continentur: propterea quod sunt partes possessionis & ad vendendum, & ad emendum habiles. Venduntur enim & emuntur.

PRIMA CONCLUSIO.

Dominium esse cepit simul cum homine: rerum autem diuisio non fuisset facta, si status innocentia perseverasset, sed cepit rerum diuisio post peccatum, quando cœperunt homines multiplicari. Prima pars huius cõclusionis probatur: quoniam ratione liberi arbitrij debetur homini dominium. Inde enim factus est homo totius vniuersi dominus, ergo &c. Altera pars conclusionis est communis sententia Theologorū: sed diximus in illa particulariter de rerum diuisione, quoniam personarum & iurisdictionum diuisio non fuisset in statu innocentia. De qua re vide D. Thom. 1. parte, quæst. 69. artic. 3. & 4.

Tertia denique pars conclusionis colligitur ex Genes. cap. 4. Vbi dicitur quod Abel pastor ouium obtulit Deo sacrificium de optimis primogenitis gregis sui. Ergo iam habebat rerum diuisionem propriam & distinctam à possessionibus. Cain fratris sui.

SECUNDA CONCLUSIO.

Iurisdictiones omnes iam de facto applicatæ sunt proprijs dominis, personæ verò applicantur quantum ad ius coniungij, & consensum vtriusque coniugis. Ex quo etiam sequitur applicatio filiorum quantum ad ius patriam. Res autem non omnes sunt de facto applicatæ. Hæc cõclusio non tam probatione quam explicatione indiget. In prima parte conclusionis intēdimus, quod nemo hominum est in vniuersum qui non sit subditus alicui Principi, præter ipsos supremos Principes: qui soli Deo subijciuntur, iuxta illud Prouerb. capit. 21. Cor Regis in manu Domini, sicut diuisiones aquarum. Secunda pars conclusionis manifesta est ex ipsa ratione matrimonij requirentis consensum viri & feminae. Tertia denique pars manifestatur exemplis. Siquidem flumina & montes, & fera syluestres, & aues non sunt vniuersaliter applicatæ: ita vt ius piscandi, & venandi sit prohibitum. De qua re copiosius dicemus suo loco quæst. 92.

TER-

TERTIA CONCLUSIO.

Licita est rerum diuisio, & appropriatio, non solum pro laicis, verum etiam pro ecclesiasticis, & religiosis secundum illorum professionem. Hæc conclusio est contra quosdam Philosophos, scilicet, Platonem & Socratem: vt patet apud Platonem in Timæo, qui aiebat omnia esse debere communia, etiam vxores. Est etiam contra quosdam hæreticorum vocatos apostolicos, qui negabant esse licitum proprium aliquid possidere. Vt refert Augu. in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum cap. 40. Et lib. 2. de gratia Christi cap. 11. & epist. 106. ait Pelagium in eodem fuisse errore. Hos sequuti sunt aliqui, qui dicebantur Pseudoapostoli, vt refert Alphonsus de Castro lib. 2. de hæresibus in verbo, apostolus, hæresi. 2. Alij verò hæretici fuerunt negantes licitum esse ecclesiasticis viris quidquam tanquam proprium possidere. Quorum meminit D. Augustin. lib. 2. de hæresibus cap. 50. Hos sequuti sunt postea Ioannes & Witleff. & Lutherus, & Rex Angliæ Henricus Octauus, quorum iussu Germaniæ, & Angliæ Ecclesiæ bonis suis sunt spoliata. Nostra tamen conclusio vniuersalis confessio est Ecclesiæ catholice. Et probatur. Nam ab antiquo Patriarchæ, & amici Dei Reges, & ciues Israëlitiçi populi semper possederunt proprium. Cæterum post Christi etiam aduentum nulla vnquam fuit necessitas ad salutem, vt qui conuerterentur ad fidem, abijcerent diuitias. Vt constat ex Actibus apostolicis, & Epistolis Pauli. Quinimo & Christus Dominus in communi collegio Apostolorum aliquid possedisse videtur. Quoniam Iudas loculos habes ea, quæ mittebantur, portabat. Hæc etiam conclusio definita est contra Pelagianos in concilio Palæstino, & contra Witleff, in concilio Constantiensi, quæstio. 8. Errore 10. & 36. & 39. in concil. item Tridentino in Decreto de regularib. sess. 25. capit. 3. vbi concedit sancta Synodus, omnibus monasterijs tam virorum, quam mulierum etiam mendicantium, exceptis domibus Sancti Francisci, quod bona immobilia possideant. Gratianus denique. 1. 2. quæst. 1. 2. 3. & 4. colligit in vnum, multa Conciliorum, & Pontificum, & Sanctorum patrum testimonia, quibus probat licitum esse ecclesiasticis proprium possidere. Videatur Diuus Thomas infra quæstio. 66. articul. 2. & Thomas Waldensis lib. 3. doctrinalis antiquæ fidei cap. 81. & Ioannes de Medina libr. de restitutione quæstio. 1. dub. 1. & Alphonsus à Castro, in verbo, Ecclesiast. hæresi. 4. & in verbo, paupertas. hæresi. 2. Soto lib. 4. de Iustitia, quæstio. 3. Vide Aristot. lib. secundo. Politicorum. à principio, & deinceps per multa capita differentem contra Socratem & Platonem. Et Aristotelem sequuti sunt omnes philosophi Peripatetici. Rationes autem pro ista conclusione sunt petendæ à D. Thoma, & cæteris autoribus locis allegatis: & nos dicemus pro conclusione sequenti, quæ quidem talis est.

QUARTA CONCLUSIO.

Iure positiuo humano introducta est iurisdictionum, & rerum diuisio: iure gentium quidem in communi: iure autem civili in particulari. Explicatur hæc conclusio quantum ad secundam, & tertiam partem. Quia iure gentium introductum est, vt iurisdictiones, & res non sint communes omnibus: sed ius civile supra hoc ius addidit, quod hæc respublica sic huius principis, illa illius, Hispania

A Philippi, Gallia sui Regis, & quod hic ager sit huius ciuis, ille alterius. Prima pars probatur. Iure naturæ res omnes erant cõmunes. Similiter iurisdictiones, & principatus nemini erant adiudicati, & applicati, ergo solum ius positiuum applicuit.

Secundò ea, quæ iure naturæ constituta sunt, per se bona sunt, & illis opposita per se mala: sed iurisdictionum, & rerum appropriatio, & diuisio non sunt per se bona, nec communitio per se mala, ergo non iure naturæ, sed positiuo humano introducta sunt.

B Secunda pars probatur. Rerum diuisio, & appropriatio sequitur ex his principijs; Pacem esse retinendam in rebus publicis, agros esse colendos per consequentiam, quamuis non euidentem, vsque adeo tamen apparentem, & probabilem, vt nemo sit hominum, qui eam negare possit. Ergo pertinet ad ius gentium. Consequentia ista simul cum antecedente patet ex dictis supra quæstio. 57. articul. 2. & 5.

C Tertia pars asseritur à Diuo Augustino tract. 6. super Ioannem, cuius verba allegat Diuus Thomas inf. quæst. 66. articul. 2. Ratione verò probatur. Ius civile illud est, quod sibi quisque populus, vel ciuitas constituit: colligens illud ex principijs naturalibus, sed per consequentiam tantum probabilem, non necessariam, sed iurisdictionem & rerum diuisio in particulari est huiusmodi, nec enim admodum necessarium erat, quod hic Rex huic reipublice, ille verò alteri præficeretur: aut quod hic ager huic homini, ille verò alteri applicaretur, ergo, &c. Confirmatur ex lege. 1. ff. de constitutionibus principum. Vbi dicitur quod respublica & ciuitas quælibet transtulit in Principem omnem suam potestatem: Vltimò probatur. Quoniam, vt ostendemus quæst. 5. de dominio. Per ius civile transferuntur quandoque dominia inuitis dominis: quandoque verò etiam volentibus dominis prohibentur transferri, ergo, &c.

D Sed contra tertiam conclusionem, ac subinde contra quartam arguitur primò. Quia Luca 14. inquit Christus qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: sed esse discipulum Christi nihil aliud est, quam esse bonum Christianum, Ergo Christianus bonus non potest esse Dominus. Respondetur hunc locum habere duplicem intelligentiam. Prima est, si intelligatur de renuntiatione per affectionem prauam, & inordinatam erga res temporales, per quam anteponitur Christo possessio, & hæreditas. Secunda est, quod intelligatur de his, qui profitentur Euangelicam perfectionem. De monachis, videlicet, quibus non licet aliquid proprium in particulari possidere. Sed prior intelligentia videtur magis germana, & consona his quæ paulò antè præmiserat Christus, si quis venit ad me & non oderit patrem, & matrem, filios & vxorem adhuc, & animam suam, non potest meus esse discipulus. Quæ verba intelligenda sunt necessariò de amore prauo & inordinato.

E Secundò arguitur, ex testimonio Diui Thom. infra quæst. 66. art. 1. dicentis, res exteriores, subiaccere humanæ potestati, quantum ad vsum, soli autem diuinæ potestati, quantum ad naturam. Hinc arguitur ex eo quod dictum est supra, quod homo non est dominus vitæ suæ, quia licet habeat illius vsum & custodiam, non tamen potest eam sibi tollere. Sed Diuus Thomas dicit quod rerum omnium exteriorum tantum habet homo vsum & non potest naturam mutare, ergo. Respondetur D. Th. solum velle quod solus Deus potest naturam rerum

exterior-

exteriorum omnibus modis mutare, creando, & in nihilum redigendo. Sed homo nihilominus potest in multos vltus, in omnes quidem lege permittos vti rebus externis: ita vt si animatae sint possit eis vitam auferre: quod dominium non habet supra propriam vitam.

QUAESTIO QUARTA.

De peculiari quorundam dominio.

A N T E disputationem hanc, vtrum aliquis homo sit totius orbis Dominus & Rex. Duo fundamenta praecienda sunt. Primum est. Nullus omnino princeps est dominus secundum proprietate bonorum, quae applicata sunt ciuibus. Hoc asseritur ab omnibus Theologis, philosophisque, & Iuris peritis, vno excepto Hostiensi, quem reprehendit merito Magister Soto libro 4. de Iustitia quest. 4. articul. 1. conclus. 1. Asseritur etiam iure Regio Hispaniensis partitione 2. tit. lege 2. & 3. Ratione vero probatur. Princeps is dicitur, qui rempublicam gubernat propter ipsius reipublicae comodum, & vtilitatem. Contra vero Tyrannus in gubernatione, is definitur, qui oblitus commodorum reipublicae ad suum commodum & vtilitatem gerit principatum. Ergo non erit legitimus Rex qui sibi appropriat bona subditorum. Sed arguitur contra hoc fundamentum. Nam lib. 1. Reg. cap. 8. Praecipit Dominus Samueli, vt exponeret populo Israelitico volenti creare sibi Regem, ius Regis eligendi. Illud autem ius est, quod vxores, filios & filias, ciuium substantias, & fortunas eorum conuerteret in proprium commodum ipsius Regis. Respondeo primo: Regem illa omnia posse cum id expedierit bono publico. Respondetur secundo, In eo loco voluisse Dominum quodammodo auocare populum Israeliticum a proposito creandi Regem sibi, & idcirco exposuit illis Tyrannidem Regiam, quam solebant, vt in plurimum Reges exercere, erga ciues subiectos: & hoc appellauit ius Regis, qui regnaturus erat super eos. Ius, inquam, quod sibi statuiebant tyrannicè. Secundum fundamentum. Potestas ciuili ad gubernandam rempublicam habetur ex iure diuino naturali. Hoc asseritur in allegata partitione Hispanici iuris. lege. 2. & 4. cum sequentibus habetur etiam apud Aristotelem 1. Politic. capit. 25. Vide Victoriam nostrum in relectio. de potestate ciuili. & Soto supra quest. 4. articul. 1. conclus. 2. Item reuocanda sunt in memoriam, quae nos supra diximus quest. 2. huius tractatus, dum ageremus de seruitute naturali. Sed probatur ratione naturali. Respublica ciuili non potest consistere in societate, nisi sit potestas in illa superior apud vnum, vel plures: sed homo iure nature naturali est animal sociabile, quod in republica & societate degere debet, ergo eodem iure debet respublica eligere gubernatorem. Secundo probatur. Iure naturali diuino necessaria est potestas in republica ad puniendos reos: sed talis potestas non potest esse priuata singulorum, sed necessariò debet esse publica, ergo. Minor probatur. Praecepto quinto Decalogi prohibetur hominis occisio auctoritate priuata, nisi in sui defensionem vel proximi. Ad puniendum ergo reos necessaria est auctoritas publica, quae homicidas iudicet, & puniat. Vltimo proba-

A tur. Multitudo sine ordine consistere non potest, imò necesse est ibi absit perturbatio, & confusio. Respublica vero quaedam multitudo est, ergo consistere non potest sine ordine inferioris & superioris. Confirmatur exemplis. Nam in vniuerso toto diuersis rerum gradibus composito praestit Deus tanquam Princeps, & Dux totius vniuersi. Item in Microcosmo, id est, minori mundo, qui est homo, sunt diuersi gradus & ordines potentiarum quibus omnibus perficitur ratio tanquam Dux, quinimo inter angelos, & inter beatos est ordo inferioris, & superioris. Ergo naturalis ratio dicitur in republica esse necessarium talem ordinem.

B Contra fundamentum arguitur. Respublica constituit sibi Regem, in quem transfert suam potestatem: aut si mauult, plures optimates consules, in quos transfert suam potestatem, ergo talis potestas iure humano habetur non diuino. Respondetur nego consequentiam. Quoniam respublica tenetur creare vel vnum, vel plures, qui eam gubernent, iure diuino naturali, non politico gentium, vel ciuili. Non itaque pendet ex beneplacito reipublicae creare ciuilem potestatem, sed iure naturae tenetur. Cum autem creat talem gubernatorem, vel gubernatores, transfert in illum, vel illos suam potestatem. Quae quidem potestas, cum in ipsa republica existat diuino, naturali que iure, necesse est, vt eodem iure, si in Rege constituto. Neque enim fingere licet duas supremas potestates: alteram in Rege, alteram in republica. Sed vna est tantum, quam ipsa respublica in Regem transtulit, propterea quod sic, non solum melius gubernaretur, imò aliter gubernari non posset, nec vera gubernatio esset.

C Iam vero latius dicendum est de peculiari quorundam dominio vniuersi. Nimirum de dominio Christi, & summi Pontificis, & Imperatoris.

D Et quidem quantum ad Christi dominium attinet, quoniam variae sunt opiniones, visum est pro vtraque parte argumenta proponere: deinde nostram meditationem circa hanc controuersiam adiungere.

D Vbitatur ergo primo. An Christus habuerit dominium temporale huius mundi. Pro parte affirmatiua videtur esse Diuus Thomas in opusculo 20. de regimine principum lib. 3. cap. 12. 13. & 14. Vbi expressè ait, quod Christus secundum humanitatem fuit monarcha, & habuit omnem potestatem in caelo, & in terra: & quod eius monarchia successit Romanis, & excessit omnes monarchias ex triplici parte. Scilicet ex dominij vniuersalitate, & ex annorum quantitate, & ex dignitate dominij. Et ibidem dicit, cap. 13. quod Augustus Caesar gerebat vices dominij Christi Domini post eius natiuitatem annos quatuordecim. Et cap. 14. assignat Diuus Thomas rationes, quare Christus Dominus, cum habuerit tale dominium, in tanta humilitate, & paupertate vivere elegerit. Ergo Diuus Tho. planè sentit quod Christus non solum spirituale dominium, sed etiam temporale huius mundi habuerit. Confirmatur, quia in 3. par. q. 59. art. 4. ad primum, ait, quod iudiciaria potestas consequitur regiam dignitatem: Christus autem quamuis esset Rex constitutus à Deo: non tamen in terris viuens regnum terrenum administrare voluit. Similiter etiam iudiciariam potestatem exercere noluit supra res temporales, qui venerat homines ad diuinas transferre. Haec S. Thom. videtur ergo expressè sentire, quod Christus fuerit verè Rex, & dominus temporalis: quamuis voluerit vt illa potestatem.

E **F**

testate.

testate. Deinde Diuus Thom. in eadem tertia part. quæstion. 13. articulo. 2. & ad primum intendit tribuere animæ Christi omnem potestatem, quæ possibilis est dari creaturæ absque implicatione contradictionis. Sed quod Christus Dominus talem habuerit potestatem non implicat contradictionem, neque est aliquod inconueniens. Ergo pertinet ad dignitatem Christi, quod habeat tale dominium, talemque potestatem. Confirmatur, quoniam habere temporale dominium supra totum orbem, est quædam perfectio, quæ conuenire potest creaturæ. Ergo non est deneganda Christo domino. Antecedens probatur. Quia huiusmodi temporale dominium includit potestatem ad gubernandos subditos, & ad condendas leges, quibus homines abstrahuntur à malis & ad virtutis opera diriguntur. Per talem etiam potestatem redduntur bonis præmia & malis supplicia: ergo conueniens est, quod Christus Dominus talem habuerit potestatem.

Secundò arguitur. Ex testimonijs Sacrarum literarum, quæ plurima sunt, in quibus videtur affirmari tale dominium, & regnum attribuendum esse Christo. v. g. Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, & Psalm. 71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, Et Zach. 9. Ecce Rex tuus venit tibi, & dominium eius à mari vsque ad mare. Et Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. At verò, si non habet dominium temporale, non est data ei omnis potestas in terra. Et Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. Lucæ 10. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et ad Hebræos 1. Quem constituit hæredem vniuersorum. Et Apocal. 1. Princeps regum terræ asseritur, & cap. 19. dicitur, quod habebat scriptum in vestimento, & in femore, quod regnum illius non solum competebar ei secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem: & quod non solum erat spirituale dominium, sed etiam temporale, Confirmatur, quoniam aliàs Christus non diceretur propriè Rex secundum quod homo, sed solum metaphoricè: sicut dicitur pastor ouium. Probatur sequela. Quoniam nomine Regis intelligimus propriè loquentes Regem temporalem qualis fuit Salomon: semperque in Sacris literis quotiescunque nomen Regis tribuitur homini, accipitur pro Rege temporali. Ergo præiudicamus dignitati Christi, si negemus esse etiam Regem temporalem.

Tertiò arguitur ratione. Quoniam omnes Theologi concedunt quod Christus fuit Dominus temporalis quantum attinet ad necessitatem, & ordinem, & finem spiritualement propter quem Christus principaliter venit: sed omnia temporalia facta sunt propter finem hunc spiritualement, & supernaturalem: ergo Christus dominabatur in omnibus temporalibus. Minor patet, quia totus ordo naturæ est factus à Deo propter ordinem gratiæ. Confirmatur, ex doctrina Sancti Thom. 2. 2. quæstion. 40. articulo. 2. Vbi ait omnis persona vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de ijs, quæ sunt ad finem, vbi ponderandum est quod dicit omnis persona, ad quam pertinet finis. Ergo cum Christus in quantum homo, sit persona ad quam pertinet finis: cum sit constitutus à Deo rerum omnium Dux, iudex, & Pontifex habens plenam potestatem dirigendi homines in vltimum finem: sequitur, quod ipse sit Dominus rerum omnium temporalium, liqui-

dem omnes creaturæ sunt à Deo propter finem vltimum.

A Quartò arguitur, ex D. Bernardo lib. 3. de consideratione ad Eugenium Papam, cui dicitur dispensatio tibi credita est, non data possessio, non tu ille, de quo ait propheta, Et erit omnis terra possessio eius: Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono patris. Vbi Diuus Bernardus tres titulos domini amplissimi in Christo numerauit. Primus est creationis, de quo non est nostra disputatio. Alter est titulus redemptionis: quem Abulensis super Matthæi cap. 25. quæstion. 307. confirmat ex illo ad Roman. 14. Mortuus est, & resurrexit, vt viuorum, & mortuorum dominetur. Eò quod morte, & resurrectione sua & mortuos, & viuos redemit. Confirmatur, quia titulo redemptionis sumus serui Christi: at verò quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit, vt habetur in l. placet. ff. de acquir. hæred. & l. etiam inuitis. de acquirendo rerum dominio. Ergo omnia nostra temporalia Christi sunt, tanquam domini. Tertius titulus est ex dono patris qui in superioribus explicatus est, & confirmatus ex illo Hebræor. capit. 2. Quem constituit hæredem vniuersorum. Et Lucæ 11. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.

B Quintò arguitur. Omnes ferè Theologi concedunt Christum futurum regem omnium, & Dominum in æternitate, maximè post diem iudicij: sed secundum doctrinam Sancti Thom. omnia quæ Christus nunc habet, & habiturus erat, habuit etiam in vtero virginis, præter illa, quæ repugnabant conditioni viatoris, & mortalitati corporis, sed habere talem potestatem, & tale dominium non repugnabat, ergo ex tunc habuit, quamuis noluerit habere vsum illius potestatis, & domini. Cui consonat illud ad Galat. cap. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium. Sic ergo Christus Dominus potuit habere quidem temporale dominium huius mundi, non tamen vsum: quia ita expediebat ad redemptionem humani generis, quod Christus se gereret, vt pauper, & humilis in terra, dum mortalem vitam agebat. His & alijs rationibus confirmant hanc affirmatiuam partem ij, quibus placet Christum habuisse temporale dominium, & regnum huius seculi in quantum homo: quia hoc ad dignitatem eius pertinere arbitrantur. Denique pro hac parte fit argumentum ex perfectissimo sacerdotio Christi, ad cuius perfectionem videtur pertinere potestas regni temporalis. Et probatur, quia finis sacerdotij est superior, quàm potestatis regni temporalis ergo cum in Christo fuerit perfectissimè Sacerdotium, necesse est, quod habuerit in se omnem potestatem temporalem regnandi, & dominandi. Quemadmodum ad artificem artis architectonicæ pertinet principari & imperare inferioribus, & eos gubernare: vt attulimus ex S. Tho. sup. q. 40. art. 2.

C Pro altera verò parte sunt argumenta magni momenti. Arguitur enim primò pro parte negatiua autoritatibus Sacrarum literarum, & Sanctorum patrum: deinde argumentabimur rationibus Theologicis.

D Primò quidem se offert testimonium Iere. c. 22. Vbi post regem Iechoniam nullum iam amplius regem de semine Dauid, qui temporaliter regnaret, futurum esse prædicitur, his verbis. Hæc dicit dominus. Scribe virum istum sterilem, qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat

ultra in Iuda. Ergo Christus non fuit Rex temporalis huius mundi, alioquin etiam esset rex temporalis super solium Dauid, & super Iudam. Est aliud testimonium Ioan. 18. Vbi dixit Christus Pilato. Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Nec valet respondere quod illud testimonium intelligendum est ita, quod Christus non habuerit nec habere voluerit usum & exercitium regis temporalis. Hoc enim constabat tunc Pilato, cum pauperem vitam duceret Christus. Rogabat ergo Pilatus an haberet ius regni, ut Cæsari posset contradicere: cui respondit Christus, regnum meum non est de hoc mundo. Deinde quotiescumque in Sacris literis fit mentio de regno Christi, semper adiungitur aliquid, quo intelligamus spiritualitatem regni illius, & æternitatem: non ergo temporaliter, & seculariter regnandi in hoc seculo accepit potestatem Christus. Antecedens inductiue patet. Primum quidem Zachariæ. 9. dicitur, Ecce rex tuus venit tibi iustus, & Saluator ipse pauper, & ascendens super asinam. Vbi non solum usum regni, sed etiam dominium, & proprietatem rerum denegari videtur Christo. Item in eo quod dicit Iustus & Saluator: satis explicatur spiritualitas regni Messie. Præterea Psalmo. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Quibus verbis insinuat qualitas regie potestatis Christi. Videlicet, ad prædicandum spirituale forum Dei. Similiter & illud Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Determinatur per illud quod sequitur, euntes ergo in mundum vniuersum prædicare Euangelium omni creaturæ. Baptizantes eos, &c. Vbi particula illa, ergo, denorat explicationem qualitatis regni & potestatis Christi: alioquin non esset consentanea illatio, dum inferretur ex regno, & potestate temporali, potestas prædicandi, ac baptizandi Apostolis collata. Item Luc. 19. Benedictus qui venit Rex, Osanna. Id est, salua nos. Vbi salua spiritualis, non temporale iudicium expectabatur à rege Christo. Præterea Ieremiæ 23. Regnauit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. Sed ut intelligatur quale iudicium facturus erat in terra: subiungitur. In illa die saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster. Quod testimonium non potest intelligi de salute temporali regni Iuda. Constat enim illud non fuisse reparatum per aduentum Christi. Amplius Isaia 6. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit in æternum, ut confirmet, & corroboret illud amodo, vsque in sempiternum. Quæ sessio, quæ confirmatio, & corroboratione intelligi non potest secularis, & temporalis: sed omnino spiritualis. Similiter Psalm. 44. Intende, prospere procede & regna, & statim ratio & modus regnandi describitur, dum inquit, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Vbi officium Christi in prædicatione veritatis, in exemplo mansuetudinis, in virtute redemptionis, quæ nomine iustitiæ intelligenda est, describitur. Præterea quomodo verificabitur quod inquit Paulus 2. Corint. 8. Qui cum diues esset pro nobis egenus factus est. Si Christus fuit dominus temporalis totius mundi? Non enim fuisset verè pauper, nec egenus; sed dirissimus omnium hominum. Et denique quomodo verum erit: quod vulpes foueas habet & volucres caeli ni-

A dos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet? Habebat liquidem vitæ temporalis commoditatē supra omnes Reges, etiam si nollet uti illis possessionibus.

B Jam verò si Sanctorum Patrum intelligentiam sacrarum literarum requiramus, omnes illi videntur parti negatiuæ adherere. Principio D. August. lib. 17. de ciui. cap. 7. ait, quod populi Israël personam figuratè gerebat Saul, qui populus regnum fuerat amissurus Christo Iesu Domino nostro per nouum Testamentum, non carnaliter; sed spiritualiter regnatura. Item idem August. tractatu. 1. p. 5. super Ioannem explicans illud Psalmi 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, inquit, Sion illa, & mons ille, non sunt de hoc mundo. Quod est regnum eius nisi credentes in eum? Et iterum dabo tibi gentes hæreditatem tuam, quas possideas ad earum salutem, & quæ tibi fructificent spiritualia.

C Ambrosius autem apertè. lib. 3. in Lucam cap. penulti. Negat regnum Christi fuisse temporale, quale fuit Dauid, vel Roboam, vel Iechonia. Ait enim, Ipsum regem secundum honorem seculi non accepimus Christum. Quomodo ergo dictum est: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam? Quomodo etiam dictum est, Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum? Non seculari honore regnauit Christus. Et paulo post, exponens illud Psal. 88. Thronus eius sicut dies caeli, inquit, non utique hunc thronum Salomon sedit, non Roboam, non Iechonias. Et denique ait, Qui dicit, regnum meum non est de hoc mundo: ostendit esse supra mundam: Ita & regnum eius erat, & non erat in seculo, sed supra sæculum erat.

D Diuus Hieronymus lib. 4. super Ieremiam ca. 22. explicans illud, Scribe virum iustum sterilem, inter alia multa dicit, quod regnum Christi non erat terrenum, & breue, sed perpetuum, & caeleste. Diuus etiam Gregorius homil. 8. super euangelia, Non solum regnum mundi, sed & dominium terram habuisse Christum secundum humanam naturam negat. Ait enim non in parentum domo, sed in via nascitur: ut profectò ostenderet, quia per humanitatem, quam assumpsit, quasi in alieno nascebatur. Alienam, non secundum potestatem dico, sed secundum nostram naturam. Nam de potestate eius scriptum est, in propria venit. Athanasius præterea: tom. 3. in oratione de Sanctissima Deipara prope finem ait, Rimantur hæretici, & se se inuicem adhortantes, & affectuose quarunt, an acceperit thronum Dauid patris sui, & regnauerit in domo Iacob in æternum. Et paulo post. Ergo accipiens thronum Dauid, transtulit illum, & dedit Sanctis Christianorum regibus, ut conuerteret eos ad domum Iacob: qua tradita in opprobrium, & direptionem, regnabit in Christianis in æternum.

E Siquidem genitus ex virgine, ut consummatis omnibus, quæ ad negotium mortis, & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos dicebat, Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. Et quandoquidem ipse rex est, qui natus est ex virgine, idemque ac dominus, & Deus, ea propter & mater, quæ eum genuit, & regina, & domina, & Deipara proprie, & verè censetur. Hæc Athanasius. Vbi considera, quomodo regnum Christi non temporale; sed spirituale affirmet secundum humanitatem. At verò dominij rationem vniuersalem diuinitati tribuit. Et propterea ipsam Dei genitricem reginam, & dominam appellat. Constat autem, quod

virgo mater non fuit temporaliter regina, vel domina: sentit ergo Athanasius quod ex vnione hypostatica erat ille homo Dominus omnium. Chrysoftom. item homil. 6. super. c. 2. Matth. sic ait, Quoniam pacto Magi ex stella illa Iudæorum regem illum esse didicerunt: cum certè non istius regni iste sit rex, sed vilem hanc prorsus vitam egit, ac pauperem? Basil. quoque, quem refert D. Theophrastus in catena aurea. Lucæ. cap. 1. explicans illud: regnabit in domo Iacob, ait. Non in materiali sede David Dominus sedebit, translato Iudæico regno ad Herodem, sed sedem appellat David in qua residet dominus, indissolubile regnum. Denique omnes patres antiqui explicantes illud Luc. 1. Dabit ei Dominus sedem David, vniuersi negant temporale regnum Christo competere: & omnino afferunt rationem regni Christi spiritualem, & æternam fuisse.

Tertio loco rationibus agendum est, Prima itaque ratio, & potissimum mihi est, quæ tali fundamento innititur. Quoniã Christus Dominus assumpsit humanitatem talibus conditionibus exornatam & affectam qualibus conueniebat exornari, & affici ad finem intentum per incarnationis mysterium. Finis autem fuit, vt Christus Dominus plenus gratiæ & veritatis esset caput, influens in membra veritatem & gratiam. Et quidem quod attinet ad veritatem, oportebat illum esse perfectissimum caput. Et ideo assumpsit animam beatam, lumineque gloriæ illustratam, tam eximie, vt in illo crescere non oporteret. Fuit itaque testis oculus veritatis: & ad hoc venit in mundum vt testimonium perhiberet veritati, & predicaret nobis forum Dei & beneficium eius circa media necessaria ad salutem hominum à nobis credenda, & facienda. Deinde venit Christus vt exemplo suo nobis viam ad salutem ostenderet, non solum necessariam, sed etiam eius perfectionis, quæ in consilio est, semitam demonstraret. Cum igitur, qui venit facere, & docere, dixerit: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & sequere me. consequens est, quod à Christus Dominus temporale dominium, aut regnum non assumpserit. Alioquin Euangelicam perfectionem exemplo suo non docuisset. Confirmatur, quoniam perfecta paupertas non solum consistit, imò non consistit in abdicando omnino vltima rerum, sed consistit in abdicando dominio ipsarum, id quod religiosi faciunt: qui quidem, quamuis multis rebus vrantur, tamen nullius dominium habent singuli. Ergo cum ipse Christus exemplum euangelicæ paupertatis seipsum proposuisset inconueniens videretur, quod ipse secundum humanitatem temporaliter rerum omnium dominum, & regnum haberet, quamuis paucis vteretur ad vitæ sustentationem.

Secunda ratio est. Quamuis ex gloria animæ Christi quasi naturaliter consequeretur corporis gloria, tamen immortalis Deus assumpsit mortalem humanitatem, eò quod sic expediebat, tum ad exemplum patientiæ, tum ad redemptionem humani generis per mortem, & crucem suã. Ita etiam fuit conuenientissimum, vt dominus, & rex vniuersi assumeret naturam humanam ab que dominio & regia potestate temporalis huius mundi, quamuis hæc dignitas videretur ad decorem, & ornatum nature humanæ pertinere: nisi Christus venisset seipsum totius perfectionis exemplum proponere. Cum igitur ista carentia dominij, & regni temporalis non deroget plenitudini gratiæ, & veritatis, & adiuuet ad perfectionem exemplaris nobis

A propositi ad imitandum, conuenientissimum est, quod Christus, qui aliàs secundum diuinitatem, & propter gratiam vnionis est vniuersorum dominus, sit verè, & propriè simul pauper in hoc temporali sæculo, in quo exemplum discipulis dare venit. Huic doctrinæ consonat quod Apostolus dicit, qui eum esset diues pro nobis egenus factus est. Sic enim locutus esse videtur, ac si diceret, qui eum esset immortalis, pro nobis mortalis factus est, videlicet, cum esset immortalis secundum diuinitatem, factus est mortalis secundum humanitatem. Sic etiam cum esset diues secundum diuinitatem & virtute vnionis, tamen simul factus est verè pauper secundum humanitatem.

B Tertia ratio. Christus nunquam vnus est illa potestate regia & dominatiua, ergo frustra assumpsisset talem potestatem, frustra enim est potentia, quæ in actum non reducitur. Quod si quis respondeat, quod etiam assumpsit potestatem ridendi licet nunquam riserit: Contra est, quod potentia ridendi pertinet ad veritatem & integritatem humanæ nature, neque esset perfectus homo, nisi omnes nature humanæ proprias potentias haberet: noluit autem ridere, quia venerat predicare penitentiam, & beatitudinem lugentibus.

C Quarta ratio. Si Christus esset constitutus Rex, & iudex temporalis, teneretur consequenter gubernare mundum in temporalibus secundum leges naturales, & humanas; sed nihil tale gessit, nec ministros creauit, qui ius dicerent, imò tyrannidem permisit multorum regum, ergo non habuit tale officium, & potestatem talem, alioqui non esset bonus rex temporalis & iudex. Confirmatur hæc ratio. Christus Dominus respondit cuidam dicenti sibi, Dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem, Respondit, homo quis me constituit iudicem super vos. Vbi Christus Dominus vnus est negare se constitutum iudicem litium temporalium, alioquin ad illum pertineret lites componere. Nec valet diceret quod noluit vt illa potestatem: ipse enim non dixit, Nolo de vobis iudicare, sed dixit, Quis me constituit iudicem super vos? quasi negans se iudicem constitutum super temporalia, vt seculariter iudicaret.

D In hac controuersia viri doctissimi ac piissimi inter Theologos modernos, & antiquiores diuisi sunt, quibusdam illorum negantibus, quibusdam asserentibus Christum esse Regem & Dominum & iudicem temporalium, quibusdam verò dicentibus vtramque opinionem esse probabilem. Sed alteram probabilior, sunt etiam qui alteram partem amplectentem alteram erroris vel temeritatis nota inurere audeant.

E Pro decisione huius controuersie notandum est primò, quod in discursu huius disputationis nolimus distinguere triplicem quæstionem, videlicet, An Christus fuerit Rex temporalis, An fuerit Dominus temporalis, An fuerit iudex temporalis: quoniam profectò quod attinet ad presentem difficultatem, eadem est ratio arbitrandi.

F Notandum est secundò, quod de Christo possumus loqui in hac disputatione dupliciter. Vno modo in quantum est Deus. Altero modo in quantum est homo. Siquidem loquamur de illo ratione personæ diuinæ: constat secundum fidem catholicam illum esse Regem, & Dominum, & iudicem totius vniuersi, & omnium quæ sunt in illo. Etenim sicut filius Dei est verè homo passibilis, & mortalis: ita ille homo est verè Deus, & creator omnium, & Domi-

nus, &

nus, & Rex, & index Angelorum, & hominum. Itaque Christus non solum in quantum Deus: sed etiam in quantum hic homo, est verè Rex & Dominus omnium. Nam dictio illa, in quantum, reduplicat personæ rationem, & non tantum naturam humanam. De hoc nulla est controuersia. Si autem loquamur de Christo secundum ea, quæ sibi conueniunt ratione humanæ naturæ assumptæ: adhuc distinguere debemus. Quædam enim sunt propria, & communia omnibus hominibus, ut v. g. esse risibilem, habere intellectum & voluntatem: & similia. Quædam verò sunt propria illius naturæ humanæ singularis. v. g. Quòd Christus conceptus de Spiritu sancto, & natus ex Maria Virgine fuerit, secundum humanam naturam sibi comperit. Nunc igitur non loquimur priore modo de Christo in quantum est homo: Sic enim quilibet homo esset Rex, & Dominus, si particula, in quantum, reduplicaret aut specificaret rationem communem hominis. At verò si loquamur de Christo posteriori modo, in quantum homo est, ita ut dictio illa, in quantum, accipiatur specificatiuè: hoc est designatiuè, scilicet determinando naturam singularem ubi est illa proprietas. Ut v. g. si dicamus, Christum esse album, in quantum est homo, designamus, albedinem subiectari formaliter in eius humana natura. Sic ergo nunc quærimus, An Christus secundum quod homo, fuerit Rex temporalis, & Dominus temporalis vniuersi, vel alicuius regni, ita ut dominium formaliter subiectaretur in natura eius humanæ. Hoc igitur modo loquentes, statuimus sequentes conclusiones attentione dignas.

PRIMA CONCLUSIO.

Christus non fuit Rex temporalis specialiter Israëlitiçi populi. Hanc conclusionem pono contra Iudæos, vel Iudaizantes, qui volunt Messiam iure hereditario, quia descenderet ex David Rege futurum esse legitimam Regem temporalem illius populi, & quod peius est, temporaliter regnaturum. Et quidem quod iure hereditario regnum Israël temporale obtineret, nulla ratione, aut testimonio confirmari potest, sed qua facilitate dicitur, eadem negari potest. Imò verò oppositum videtur esse certum, quoniam aliàs B. Virgo mater eius fuisset Regina illius populi, siquidem Christus, non alio titulo temporali poterat regnum Israël hereditare. Quamuis ergo quidam Theologi probabiliter opinentur Christum fuisse Regem, & dominum temporalem etiam illius populi, nemo tamen Theologi nomine dignus asserit hereditario titulo regnum illud obtinuisse: sed ex generali commissione Dei, & traditione potestatis regni, & dominatiuæ fuisse Regem, & dominum affirmant.

SECUNDA CONCLUSIO.

Vtraque sententia, videlicet, affirmans, vel negans Christum fuisse Regem & dominum temporalem vniuersi secundum quod homo ex commissione, & traditione Patris, potest salua fide, suscipi, & absque periculo sanæ doctrinæ. Probat. Quoniam viri doctissimi, & catholici vtriusque sententiam sequuntur. Partem quidem negatiuam nostris temporibus tenuit Magister Franciscus à Victoria, ut patet in relectione prima de potestate ecclesiæ quæst. 5. num. 15. & Soto lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 4. artic. 1. quos sequuti

Tomus quartus.

A sunt multi alij. Partem verò affirmatiuam tenet Burgenlis super caput primum Matthæi. Quam etiam fuit secutus Magister Cano præceptor meus. Quam amplectuntur multi alij nostris temporibus, & quidam minùs bene considerantes oppositam sententiam periculofam putant. Rationes verò & argumenta vtriusque factionis abunde satis proposita sunt à nobis. Cæterum vtraque opinio competenter respondet argumentis, & testimonijs, quæ pro altera asseruntur: ut amplius in sequentibus patebit.

TERTIA CONCLUSIO.

B Mihi sanè probabilior est, absolute loquendo, & in sensu, in quo diximus, disputandæ quæstionis, pars negatiua. Probat. Quoniam rationes, quæ pro illa sunt, non tam facile soluuntur, quam oppositæ. Et profectò magis consolatorium videtur, & magis excitatiuum amoris, & magis decens benignitatem & humanitatem Dei, ut assumeret veram paupertatem simul cum mortali natura, & non solum se gereret, ut pauper, non vtens Regia potestate, & temporali dominio, sed esset verè pauper: siquidem hoc possibile, neque indecens; sed maxime decens ad finem humanæ redemptionis, & exemplum Euangelicæ perfectionis erat.

QUARTA CONCLUSIO.

C Christus secundum quod homo, habuit instrumentalem potestatem dominij vniuersalis circa omnia temporalia. Hæc conclusio non repugnat tertiæ. Quod sic explico. Decernunt Theologi humanitatem Christi potestatem habuisse instrumentalem ad faciendâ miracula, ad efficiendam gratiam iustificantem, & ad alios effectus supernaturales, respectu quorum solus Deus potest esse principalis causa efficiens. Ratio ergo, quæ me mouet, vt talem potestatem dominij asseram Christo conuenire, non est quia non potuit habere talem potestatem, vt causa principalis, & multò perfectiùs, quàm habent Reges terræ: sed quia sic expediebat ad finem incarnationis, & Ecclesiæ, & regni spiritualis gubernationem. Cùm enim finis gubernationis Regni spiritualis sit simpliciter vltimus finis, necesse est, vt qui præest regno spirituali, habeat potestatem supra temporalia in quantum opus fuerit ad finem spiritualem consequendam, qui est vltimus simpliciter. Et quia sepe impedi vel molestari poterat ecclesiastica gubernatio per temporalem potestatem: expediebat, vt ipse Christus haberet instrumentalem potestatem dominij fundatam, tum in gratia vniuersalis, tum in ipso sine aduentus Christi. Hanc ministerialem potestatem etiam tradidit vicario suo Summo Pontifici in terris ad huiusmodi impedimenta tollenda, vel alia conuenientia exercenda ad finem spiritualem, & animarum salutem. Hæc potestate fortè vsus est Christus quando misit dæmones in gregem porcorum, qui in mare sunt præcipitati. Hæc etiam videtur vsus quando facto flagello de funiculo eiecit cathedras vendentium, & measas nummulariorum subuertit. Hæc etiam vsus viderat Petrus quando verbo occidit Ananiam & Saphiram. Hæc vtritur Summus Pontifex quando circa contractum matrimoniale irritandum, vel ratum faciendum leges condit. Quamuis enim iste contractus, stando in solo iure naturæ civilibus legibus subijci po-

F 2

terat:

terat: tamen, quia iste contractus inter baptizatos est sacramentum nouæ legis, idcirco Summus Pontifex condiciones talibus contractibus ratificandis, vel irritandis sibi referat, & causas matrimoniales facit Ecclesiasticas. Imò verò in ordine ad conscientias fidelium circa contractum censuum leges tulit, vt patet in Motu proprio Pij V. Eadem potestate vtitur Summus Pontifex, quando Principem vel Regem hæreticum vel schismaticum punit temporaliter, priuando illum etiam regno. Talem igitur potestatem tribuimus Christo excellentiori modo vt capiti, quoniam eius humanitas etiam in vita mortali instrumentum coniunctum erat verbo diuino, per quod fiunt omnia, quæ conueniunt ad salutem hominum. Quanta verò sit differentia inter potestatem principalem, & instrumentalem manifestum est. Quoniam potestas quæ se habet vt causa principalis ad iudicandum vel ad dominandum, est potestas ordinaria, ad quam pertinet in omni euentu exercere officium iudicis, aut domini. Potestas verò instrumentalis exercetur in quibusdam casibus in ordine ad finem superiorem, neque proportionatum tali potestati. Quòd si quis obijciat sic contra prædictam doctrinam. Sequeretur, quòd Christo Domino in quantum est homo non competeret aliqua potestas etiam spiritualis tanquam causæ principali, sed solum tanquam instrumentali. Probatür sequela. Quoniam respectu finis supernaturalis solus Deus videtur esse principalis causa effectiua gratiæ & gloriæ. Respondetur, negando sequelam. Et ratio est, quia quamuis in genere causæ efficientis ad modum causæ physiciæ solus Deus dicatur, & sit principalis causa gratiæ & gloriæ: tamen in genere causæ moralis, qualis est causa meritoria, CHRISTVS etiam est causa principalis gratiæ. Sic ergo CHRISTVS habet potestatem iudiciariam ad iudicandum bonos & malos in ordine ad finem spiritualem. Accepit enim à Patre hanc vniuersalem potestatem, iuxta illud Ioan. ca. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Hoc est, neminem iudicat Pater, nisi mediante iudicio filij hominis. Est itaque Christus Rex & Dominus, & gubernator, & iudex in quantum homo, vt causa principalis respectu spiritualium & æternorum & vltimi finis. At verò respectu temporalis & secularis gubernationis, & potestatis & dominijs sicut nec vsum accepit vniuersalem, ita nec ius earum rerum in se habere, id est, in sua humana natura, dignatus est, vt nos eius paupertate diuites efficeret. Hic modus noster dicendi medijs videtur esse inter duas opiniones extremas. Neque enim omnino conceditur Christo dominium temporale, & seculare vniuersi in quantum est homo, neque omnino negatur. Sed quodammodo conceditur: & quodammodo negatur. Negatur quidem tale dominium & potestatem talem esse in Christo formaliter tanquam in causa principali quatenus est homo, conceditur autem instrumentale dominium, & instrumentalis potestas in illo quatenus homo est: quia hoc expediebat ad finem Saluatoris & iudicis mundi. Hac via forsitan poterimus conciliare oppositas sententias, & respondere argumentis, quæ pro vtrâque parte à principio proposita sunt. Et quoniam diximus, vtrâque opinionem esse probabilem, vtriusque opinionis argumenta dissoluenda sunt.

Ad argumenta pro parte affirmatiua. Ad primum argumentum pro parte affirmatiua quod de-

A sumptum est ex autoritate & testimonijs S. Tho. respondetur. Ad primum quidem testimonium ex opusculo. 20. Fateor, quòd Theologi Thomistæ magnam occasionem habuerunt opinandi partem affirmatiuam fuisse sententiã D. Tho. Comparat enim illic monarchiam Christi præcedentibus monarchijs. Quarum prima fuit Assyriorum, quæ durauit per 1240. annos, vt ait Aug. lib. 4. de Ciuit. Secunda fuit Medorum & Perfarum: quæ perstitit annos 233. Tertia fuit Græcorum, quæ cepit in Alexandro & in eo finita fuit duodecim annis. Quarta fuit Romanorum notissima monarchia. Quintam monarchiam ponit D. Thom. fuisse Christi, qui post Resurrectionem suam dixit, Data est mihi omnis potestas, &c. ergo sicut illæ quatuor fuere temporales, & circa temporalem gubernationem, ita etiã oportet quòd Christi monarchia sit temporalis: & quòd in illo in quantum homo est, sit potestas gubernandi temporaliter res temporales huius seculi. Nihilominus D. Tho. bonam habet intelligentiã nec repugnantem intentioni eius in illo opusculo, neque parti negatiuæ. Etenim monarchia Christi quauis sit vniuersalissima respectu omnium hominum, ita vt in cælo & in terra, & viuorum & mortuorum dominetur: tamen eius dominium, & potestas non respiciebat per se secularem gubernationem circa res temporales & lites seculares huius seculi componendas. Dixi quòd non respiciebat per se huiusmodi res intelligens quòd non respiciebat tanquam obiectum neq; primariũ neque secundarium per se loquendo: non tamen negandum est quòd respiciat omnes actiones hominum quatenus in illis est ratio boni vel mali in ordine ad vltimum iudicium Christi ad reddendum vnicuique secundum opera eius in ordine ad finem æternum bonum, vel malum. Cæterum quia monarchia Christi in quantum homo temporaliter cepit in eius natiuitate, & temporaliter procedit in hoc seculo per vicarios illius summos Pontifices, potest dici temporalis. Peregrinatur enim Ecclesia temporaliter in hoc seculo: nec alia monarchia est in mundo. Non autem est temporalis, & secularis monarchia quasi de rebus omnibus temporalibus & secularibus in hoc seculo componendis sese exerceat, & ad hoc officium respectum per se habeat. Fuit itaque monarchia Christi alterius ordinis, quàm aliorum principum præcedentium monarchiæ. Quoniam Christi monarchia ad æternam pacem & tranquillitatem dirigebatur: aliorum verò principum monarchiæ ad temporalem pacem, & temporalem reipublicæ tranquillitatem respiciebant & prouidebant: imò ad suam vanam gloriam omnia referebant. Et quòd hæc ita se habeant, patet ex triplici excellentia monarchiæ Christi, scilicet, ex dominijs vniuersalitate, ex annorum quantitate seu potius æternitate, & ex dignitate dominijs. Quia nimirum est spirituale, & ad finem spiritualem ordinatum. Quod autem in illo opusculo dicit D. Tho. quòd Augustus Cæsar, nato Christo, fuit eius vices gerens dum fecit, vt describeretur vniuersus orbis: hoc magis fauet parti negatiuæ. Constat enim quòd Cæsar Augustus neque diuina reuelatione neque ex commissione Christi nati tale edictum protulit. Sed potius, sicut ibidem dicit D. Tho. quemadmodum Caiphas prophetauit nesciens quid diceret, ita etiam Augustus nesciens quid faceret, significauit monarchiam Christi recens nati vniuersalem futuram. Hoc autem non est esse propriè substitutum, & vicarium monarchiæ Christi: erat enim tyrannus Augustus. Sed sicut Caiphas

non fuit propriè & verè propheta, quanuis materialiter protulit prophetiam: ita Augustus potest dici vicarius & substitutus Christi monarchiæ, cui mundum adunabat ignorans ipse quid faceret.

Ad testimonium S. Thomæ ex 3. parte, responderunt negando consequentiam. Sed solum colligitur, quod si Christus voluisset temporaliter iudicare res humanas, potuisset quidem illud facere, si hoc expediret ad finem iudiciariæ potestatis eius, quæ erat vniuersalis: sed quia non expediebat ad finem illum, imò verò impediēbat, propter rationē quam ibidem assignat D. Tho. noluit extendere vniuersalem illam & iudiciariam potestatem ad temporaliter iudicandum. Cæterum cum expediret, non solum ipse Christus, sed & vicarius eius in terris habet talem potestatem plenissimam sed ministerialem, vt iam explicatum est à nobis. Sed nota quod D. Thom. duo dicit illic. Alterum est quod Christus constitutus est Rex à Deo. Alterum est quod habuit potestatem iudiciariam. Dico ergo quod ratio Regis conuenit Christo, primò ex vniōne hypostatica. Secundò ex commissione respectu spiritualium, & æternorum per se, & formaliter, consequenter verò & ministerialiter respectu temporalium prout expediret ad finem spiritualem. Et hoc non destruit veram paupertatem. Cæterum iudiciaria potestas quantumlibet vniuersalis, etiam respectu temporalium, non confert dominium temporalium.

Ad aliud testimonium ex quo desumebatur ratio ex verbis Diui Thomæ in 3. parte, responderunt, quod sicut gloria corporis Christi esset perfectio Christi, & tamen noluit illam assumere statim: quia hoc non expediebat ad finem redemptoris, ita non assumpsit temporale dominium formale rerum temporalium omnium, vt esset verè & propriè pauper: vt merito & exemplo paupertatis suæ nos diuites esse in rebus spiritualibus dum paupertatem amplectimur. Cæterum accepit illam potestatem ministerialem, sicut ad faciendā miracula. Ad confirmationem vltimam ex dictis patet.

Ad secundum argumentum responderunt, quod omnia illa testimonia intelligenda sunt de regno spirituali Christi, & de vniuersali eius dominio in ordine ad finem spiritualem, & æternum regnum illius secundum quod regnabit in æternum, quod consummabitur in die iudicij. Tunc enim, vt inquit Apostolus 1. Corin. 15. & Hebr. 2. Omnia erunt subiecta sub pedibus eius: nunc autem necdum videmus omnia subiecta. Ad confirmationem responderunt, quod si de proprietate huius nominis, Rex. agitur, non minus propriè dicitur Rex in spiritualibus regens, & gubernans, & imperans, & præmians & puniens, quàm in temporalibus. Cæterum etiam nomen Regis frequentissimè in sacris literis significet potestatem respectu temporalis Regni huius sæculi, tamen inde non sequitur, quod regnum spirituale non sit propriè regnum. Etenim Rex, vt ait S. Tho. Psal. 2. dicitur, cui committitur vniuersalis gubernatio. Cum ergo non sit commissa vniuersalis gubernatio circa temporalia, fuerit autem commissa circa spiritualia, sequitur quod fuit constitutus à Deo rex in spiritualibus tantum: Sed quia in spiritualibus nullus homo futurus erat Rex, & dominus vniuersalis præter Christum, non mirum est, si vt in plurimum nomine Regis intelligantur huius sæculi principes. Sed illud speciale testimonium Matth. 28. Data est mihi omnis potestas specialiter explicandum est Hiero-

A nymus illic ait, vt qui antea regnabat in celo: per fidem credentium regnet in terris. Ecce de spirituali regno intelligit. Item S. Tho. 3. p. q. 13. art. 2. ad primum, sic ait, Dicitur autem sibi omnis potestas data, ratione vniōnis, per quam factum est, vt homo esset omnipotens. Ecce de qua potestate loquitur.

B Ad tertium argumentum, & eius confirmationem negantur consequentiæ. Et est instantia manifesta. Quoniam ars equestris, & ars nauigatiua versantur circa fines artium frænificiuar, & nauificiuar: & tamen non pertinet ad illas artes architectonicas, ars faciendi frænum vel nauim: sed solum dirigere inferiores artes ad finem suum. Ad hunc modum potestas Christi regia se habet, vt ars architectonica respectu aliorum principum terræ: dirigit enim eos ad finem beatitudinis prædicatione, exemplo, & redemptione, minatur etiam nisi obedierint, quod puniet in æternum. Non autem pertinet ad potestatem Christi habere formaliterius ad gubernationem sæcularem instar aliorum principum terræ: & temporaliter huiusmodi se exercendi, vel tale officium respicere tanquam effectum sibi proportionatum & proprium. Sed per eminentiam ad hoc potestatem habuit, vt cum opus fuisset illa vteretur.

C Ad quartum & quintum argumentum responderunt, quod verba Diui Bernardi & assertu Theologorum optimè intelliguntur de dominio, & regno Christi æterno. Hoc enim quantum ad ius, & potestatem ab instanti incarnationis datū est Christo: Quanuis manifestationem eius & exercitium plenum huiusmodi domini & potestatis meruerit Christus per humilitatem, & passionē, & mortem crucis, iuxta illud Apostoli ad Philip. c. 2. Humiliauit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & inferiorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Ecce quomodo potestas, & ius domini iam ab incarnatione inerat Christo: & nihilominus exercitium omnino plenum non assumpsit vsq; in diem iudicij: quamuis interim paulatim & per incrementa vratur suo dominio, & Regia potestate. Temporalem verò potestatem temporaliter, & sæculariter gubernandi, & temporaliter dominandi circa bona temporalia non est dignatus assumere, sicut neque exercere per suam humanam naturam, nisi in casibus particularibus, quando expediret ad spiritualem gubernationem suæ superioris reipublicæ spiritualis. Quam potestatem etiam suo vicario in terris contulit. Et per hoc patet ad alia testimonia.

F Am verò, quoniam oppositam sententiam probabilem reputauimus, ad argumenta partis negatiuæ respondere operæpretium erit. Ad primum testimonium responderunt, quod probat neminem iure hæreditario sedisse postea super regnum Iechonæ: non autem inde conuincitur, quod Christus vniuersali titulo ex commissione Patris non habuerit Regiam potestatem temporalem super omnem gentem, & regnum.

Ad alterum testimonium ex Ioan. capit. 18. responderunt illud esse intelligendum quantum ad exercitium Regiæ potestatis in hoc mundo: nunquam enim illam exercere intendebat. Et hoc sufficiebat ad pacandum animum Pilati qui zelabat Cæ-

laris potestatem. Ac si diceret Christus, Regnum meum non est de hoc mundo sicut tu existimas, vel interrogas.

Ad alia verò testimonia respondetur; quòd quanuis in illis asseratur spiritualitas Regni Christi, non tamen negatur temporalis potestas temporaliter regnandi, & dominandi: quanuis non esset regnaturus, nec dominaturus.

Ad Sanctorum Patrum testimonia respondetur, quòd quanuis illa multum videantur fauere parti negatiuæ, tamen non conuincunt quòd Christus non habuerit talem potestatem: sed quòd illa vsus non fuerit. Ad primam rationem quæ facta est pro parte negatiua, respondetur, quòd tenentes partem affirmatiuam, aiunt quòd illa conuenientia ad finem incarnationis etiam consequuntur ex eo, quòd Christus non fuerit vsus illa potestate Regia & iure dominandi.

Ad secundam rationem respondetur quòd Christus dominus sufficientissimum exemplum dedit paupertatis, dum noluit uti potestate dominandi quam habebat. Vitiū enim aut virtus circa diuitias non in illarum dominio, sed in illarum vsu consistit. Sed quia rerum dominium solitudinis nimis imperfectis hominibus causa est: idcirco consilium est euangelicum renuntiare omnibus quæ possidemus homines non solum, quantum ad vsu, sed etiam quantum ad dominium. Cæterum episcopi sunt in statu perfectiori, quàm religiosi, & tamen dominium habent rerum temporalium: imò probabilis sententia est, quòd quando religiosus assumitur ad episcopatum efficitur dominus rerum temporalium: & non solum est dispensator, ut tenet D. Tho. 2. 2. questione 175. artic. 8. Christus autem nulla ratione periclitabatur ex eo, quòd haberet dominium rerum temporalium: sed potius hoc pertinebat ad ornatum, & dignitatem ipsius in quantum homo: & idcirco exemplum paupertatis dedit in abstinendo ab vsu, non in carendo potestate, & iure dominij.

Ad tertiam rationem respondetur, quòd sicut Christus Dominus habebat omnem scientiam, & artem practicam, & tamen non utebatur omni habitu practico, pingendo vel fabricando aliquid, & tamen illi habitus non reputabantur superflui, quia pertinebant ad ornatum animæ & dignitatem eius, eò quòd non decebat, quòd aliquis homo posset aliquid operari, quod non posset Christus: ita etiam non decebat ut aliquis homo haberet potestatem, & dominium alicuius rei, qualem potestatem non haberet Christus. Verum est tamen, quòd tenentes partem negatiuam dicemus sufficere, quòd Christus haberet potestatem, & rationem dominij instrumentalem, ut iam explicatum est. Etenim nemo concedet, quòd si vir habet potestatem & dominium circa corpus vxoris, quòd Christus in quantum homo haberet similem potestatem formalem.

Ad quartam & vltimam rationem responderi potest, quòd quemadmodum ipse Deus, cum sit rerum omnium dominus, permittit tamen multam tyrannidem & plurimas iniustitias propter maius bonum: ita etiam Christus intelligens, & videns voluntatem Dei, permisit, & permittit principum terræ iniquam gubernationem, & tyrannidem, prout ipse Pater vult, quòd permittat, donec veniat dies iudicij, vbi erit iudex bonorum & malorum, & deinceps in æternum omnibus dominabitur: tribuens vnicuique secundum opera eius, ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum;

A cui est gloria & imperium in sempiterna secula, Amen.

D Vbitatur secundò, Vtrum Summus Pontifex habeat dominium temporale supra totum orbem. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Probabile est ut diximus, quòd Christus Dominus habuit tale dominium, ergo & quòd Summus Pontifex. Probatum consequentia, quia Christus Dominus tribuit Petro tanquam suo vicario potestatem, quam ipse habuit ad pascendas oues, quas commisit Petro & successoribus eius. Et confirmatur ex illo Ioann. 20. quod dixit Dominus post resurrectionem suam Apostolis, Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Sed pater ipsum Christum misit cum potestate dominij temporalis supra totum orbem, ergo Christus eadem potestate misit Apostolos; maximè Petrum: & per consequens Summum Pontificem Petri successorem, & Vicarium ipsius Christi.

C Arguitur secundò. Nam sicut habetur ex Innocentio III. in cap. solitæ. de maioritate & obedientia. Tanta est inter sacerdotalem & regiam dignitatem differentia, quanta est inter Solem, & Lunam. Sacerdotalis itaque dignitas comparatur Soli: Regia verò Lunæ: sed Sol præest omnibus corporalibus, ergo & pontificia dignitas omnibus secularibus, & per consequens Summus Pontifex est dominus temporalis. Confirmatur primò. Nam sæpe habetur in iure quòd Regia potestas est subiecta Pontificiæ, & hoc etiam habetur in eod. c. solitæ. Et d. 10. Decreti per plura capita. Vide præsertim cap. lege Imperatoris. & cap. constitutiones, & cap. suscipitis. & d. 96. etiam multa capita. Præsertim cap. si Imperator. cum quatuor cap. sequent. Confirmatur secundò ex Bonif. 8. In extrauag. vnam sanct. in Ecclesiæ. de maiorit. & obedien. vbi definitur quòd omnes Christi fideles de necessitate salutis sunt subiecti Romano Pontifici. Et insuper ait, Vtrumque gladium, & materialè, & spiritualè esse in potestate Ecclesiæ. Item etiam D. Tho. in fine lib. 2. Sententiarum, in expositione literæ Magistri in solutione ad quartum, inquit, quòd Summus Pontifex qui est vicarius Christi ex eius traditione vtriusque potestatis tenet apicem.

E Arguitur tertio. Nam Summus Pontifex imperat omnibus alijs potestatibus temporalibus, ergo habet dominium supra illas. Consequentia videtur bona, & antecedens pater. Tum ex testimonijs adductis in secundo argumèto cum suis confirmationibus. Tum etiam quia Summus Pontifex habet potestatem quæ respicit finem principale, scilicet, spiritualem ad quem omnia temporalia ordinantur. In omnibus autem artibus, & potestatibus ordinatis hoc videmus, quòd illa quæ respicit finem principale, imperat alijs, quæ sunt ad finem. Sicut militaris fructificatiua, & potestas Ducis exercitus potestati aliorum ministrorum inferiorum. Et hoc etiam docet Arist. 8. Ethicor. cap. 2. Confirmatur.

F Quoniam quando alicui committitur, aliqua potestas. Datur etiam ei autoritas supra omnia illa, quæ sunt necessaria ad illum finem consequendum, ad quem datur talis potestas. Ad finem autem spiritualem nempe ad salutem animarum, ad quam data est potestas Summo Pontifici, necessarium est quòd habeat potestatem supra omnes potestates inferiores, aliàs enim non posset eos compellere in ordine ad dictum finem spiritualem, quando id expediret, ergo habet talem potestatem.

Quartò. Synagoga habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo ipsum habet Ecclesia &

Summus

Summus Pontifex. Consequentia videtur bona. Nam Ecclesia & Summus Pontifex maiorem habet & præstantiorem potestatem, quàm Synagoga, & illius Summus sacerdos. Antecedens autem probatur ex c. 1. Threnor. vbi Synagoga dicitur dominantium, & Princeps prouinciarum. In contrarium est quòd licet demus quòd Christus habuerit dominium temporale supra totum orbem, non tamen est vsus illa potestate, vt patet ex dubio præcedenti, ergo frustra tribuitur Vicario eius. Quidam ex iuristis tenent Summum Pontificem esse dominum totius orbis, etiam in temporalibus. Hanc sententiam tenuit Innocentius, & Hostiensis super cap. quod super his. de voto, & voti redemptione. Item etiam Panorm. & Archidiaconus Item etiam gl. super extrauagantem citatam Bonifacij VIII. Eisdem sequuntur aliqui ex Summistis. Hanc sententiam tenet Summa Angelica 10 verbo infidelitas, Et eandem videtur sequi Syluester in eodem verbo infidelitas quæst. 7. & in verbo Papa quæst. 7. 10. & 11. & in verbo legitimus quæst. 4. Eandem sententiam tenuit D. Antoninus in 3. par. quæst. 3. cap. 5. & alij etiam quos citant prædicti Doctores. Theologi autem communiter tenent sententiam oppositam. Quorum aliquos infra citabimus.

Pro solutione aduertendum est primò, quòd in præfenti tantum querimus de dominio temporali. Nam de potestate spirituali, quantum habeat, diximus latissimè in nostris commentarijs supra, q. 1. art. 10. quæst. 10. supra art. 8. Et in 4. in materia de clauibus solet tractari de hac potestate. Secundò est aduertendum, quòd Summum Pontificem habere dominium temporale supra totum orbem, potest intelligi dupliciter. Vno modo directè & per se in ordine ad finem temporale. Alio modo indirectè & veluti per accidens in ordine ad finem spirituale. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

Loquendo per se, & directè in ordine ad finem temporalem, non habet Summus Pontifex dominium temporale supra totum orbem. Istam sententiam tenent Cardinalis à Turrecremata lib. 2. sum. de ecclesia cap. 113. cum tribus sequentibus, vbi dicit plura, quæ pertinent ad hanc difficultatem. Eandem tenet Caietanus infra in quæst. 66. super art. 8. & colligitur etiam ex doctrina D. Tho. ibidem in solutione ad secundum. Magister Franciscus à Victoria tenet eandem sententiam in Relectione 1. de potestate ecclesie, maximè num. 8. quæst. 5. Vide ibidem à numer. 1. vsque ad 14. inclusiue. Vide eundem in Relectione 1. de Indis num. 27. Et Magister Fr. Dominicus Soto tenet eam lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 4. art. 1. Et probatur primò ista sententia. Nam non est censendus habere per se directè Summus Pontifex ea, quæ Christus interdixit omnibus Apostolis. Sed dominium temporale in ordine ad finem temporalem interdixit Christus omnibus Apostolis, ergo non competit vicario Christi. Maior videtur nota: nam Christus potestatem, quam dedit Summo Pontifici, contulit beato Petro. Et minor probatur ex illo Matth. 20. Scitis quia Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam

A suam, &c. Idem habetur Luca 22. Secundò probatur ex D. Bernardo in lib. 2. de consideratione ad Eugenium Papam, vbi loquens cum eodem Pontifice inquit, Quid tibi amplius dimisit Sanctus Apostolus, Quod habeo inquit, tibi do. Quid illud? Vnū scio, non est aurum, neque argentum, Cùm ipse dicat: argentum, & aurum non est mihi. Et infra. Neque enim ille Sanctus Petrus tibi dare, quod non habuit, potuit. Quod habuit dedit, sollicitudinem super Ecclesiam, nunquid dominationem? Tertio probatur ex pluribus iuribus: quæ habentur in Decreto dist. 10. Præsertim cap. quoniam. vbi Cyprianus Pontifex inquit, Iuliano Imperatori. Quòd mediator Dei & hominum Christus Iesus, sicut discreuit vtranque potestatem, & Pontificiam & Imperatoriam, vt Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantum modo rerum, imperialibus legibus vterentur. Ecce constituuntur diuersæ potestates, & Pontificia, & Imperialis. Ita vt neque Imperialis possit, quæ Pontificis sunt: neque è conuerso. Vide in dist. 96. cap. cum ad verum. vbi Nicolaus Pontifex statuit, ne Imperator iura Pontificia, neque Pontifex iura Imperatoria vsurpet: & notandum maximè est verbum vsurpet. Vide in Decretalibus in titulo. Qui filij sunt legitimi. cap. causam quod est Alexandri III. & ibi decernitur, quòd de causa ciuili inter laicos non cognoscit ecclesia. Vide in titul. de appellationibus, cap. si duobus. vbi idem Pontifex in §. denique, inquit, quòd à ciuili iudice, qui non est de temporali iurisdictione Ecclesie, non appellatur ad Papam. Si autem summus Pontifex haberet prædictum dominium temporale supra totum orbem in rei veritate posset intromittere se in ea, quæ sunt Imperatoris, & cognoscere de causa ciuili inter laicos: posset in super appellari ad ipsum à ciuili iudice: quorum tamen oppositum decernitur in prædictis capitibus. Quarto probatur. Nam si Summus Pontifex haberet prædictum dominium, illud haberet iure diuino. Sed hoc non, ergo &c. Maior patet. Nam non habet iure naturali aut humano, vt constat. Minor vero probatur, Nam si iure diuino id haberet, constaret ex Sacris literis, aut ex traditione. Ex sacris autem literis id non colligitur: quin potius oppositum: vt constat ex autoritatibus, quas adduximus in primo argumento pro ista conclusione. Ex traditione autem non habetur. Nam in Ecclesia non est talis traditio. Aduertendum tamen circa hanc conclusionem, quòd non modò Summus Pontifex non habet dominium temporale supra totum orbem in ordine ad finem temporalem: verum etiam neque habet dominium aliquod temporale directè ex traditione Christi. Habet tamen verum dominium temporale directè super ea bona temporalia, quæ contulerunt Ecclesie Principes Christiani, vt Constantinus, & alij. Quòd autem ex traditione Christi non habeat huiusmodi dominium, probant argumenta facta. Quòd verò illud habeat super bona temporalia collata Ecclesie à Principibus Christianis, patet. Nam donatio facta à Principibus Christianis fuit vera donatio conferens verum dominium temporale ipsi Ecclesie, etiam in ordine ad finem temporalem. Et hoc patet in Constantini Imperatoris donatione facta Syluestro Pontifici. De qua habetur in cap. Constantinus. 96. dist. & in cap. futuram. 12. q. 1. Et idem patet in donationibus aliorum Principum factis Ecclesie. Et hinc sumitur quintum argumentum pro nostra conclusione. Nam si summus Pontifex ha-

beret dominium vniuersale supra totum orbem, de quo loquuti sumus in prima conclusione, sequeretur: quòd donatio facta Ecclesie per Principes non esset vera donatio sed restitutio. Consequens tamen est falsum ergo. Sextò probatur eadem conclusio. Nam ex opposita sententia sequeretur quòd Summus Pontifex esset vniuersalis Rex & Imperator totius orbis. Consequens tamen est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam habere prædictum dominium proprium est Regis seu Imperatoris vniuersalis. Minor verò probatur. Nam hoc est inauditum in Ecclesia. Imò & Christus Dominus id videtur prohibuisse locis citatis Matthe. 20. & Lucae 22. Et rursus in cap. cum ad verum citato. dist. 96. Disponitur ne Pontifex iura aut nomen Imperatoris sibi vsurpet. Id ipsum colligitur ex cap. citato. Quoniam dist. 10. Septimò probatur. Ex opposita sententia etiam sequeretur, quòd Summus Pontifex posset pro sua voluntate in ordine ad finem temporalem statuere leges in vniuerso orbe: posset etiam pro suo libito abrogare omnium aliorum Principum leges. Hoc autem est falsum, & contra communem sententiam. Vltimò probatur eadem conclusio. Nam si Summus Pontifex haberet dominium temporale directè in ordine ad finem temporalem supra totum orbem, sequeretur, quòd etiam quilibet Episcopus haberet idem dominium in sua diocesi. Consequens est falsum, ergo. Minor patet ex communi sententia, nullus enim illud concedit. Sequela tamen probatur. Nam tantam potestatem proportionabiliter habet quilibet Episcopus in suo episcopatu iure diuino: quantum habet Summus Pontifex in tota Ecclesia, quantum habeat illam subordinatam Pontifici.

SECUNDA CONCLUSIO.

Summus Pontifex habet dominium temporale instrumentale & indirectè supra totum orbem videlicet in ordine ad finem spirituale. Hanc conclusionem tenent Doctores citati pro præcedenti conclusione: quauis illi non vrantur illa voce, instrumentale, quæ dictio nobis placet: quia verè exprimit rationem dominandi non esse formalem vt in causa principali respectu temporalium. Hanc probant argumenta facta à principio si quid probant. Et vterius probatur primò. Nam vt constat ex pluribus capitibus iuris in ordine ad finem spirituale potest Summus Pontifex antiquos Reges, & Imperatores deponere, & novos constituere, ergo. Consequencia videtur bona. Et antecedens patet. Nam Zacharias Romanus Pontifex Regem Francorum, eò quòd tantæ potestati esse inutilis à Regno deposuit: & Pipinum qui fuit Caroli Magni Imperatoris pater, in eius locum substituit, & omnes Francigenas à iuramento fidelitatis absoluit. Vt habetur in capit. alius. 15. quæst. 6. Præterea, Innocentius Quartus Regi Portugalliæ, qui prodigus & dilapidator erat, & Ecclesias, monasteria, pia loca & personas Ecclesiasticas, viduas, pupillos, & orphanos grauabat, & grauari sinebat, dedisse adiutorem, & illi administrationem Regni interdixisse legitur. Vt patet ex capit. grandi. de supplenda negligentia prælatorum. libro. 6. Præterea Summus Pontifex Imperium Romanum à Grecis transtulit in Romanos: & ius ac potestatem eligendi Imperatorem certis Principibus contulit. Vt patet in cap. venerabilem de electione, & electione potestate. De qua vide Syluestrum in verbo.

A electio, quæst. 4. & 5. Multò magis verificatur conclusio, si Reges seculares sunt hæretici vel schismatici. Secundò probatur, Nam ea quæ sunt necessaria ad exercendum officium commissum, simul committuntur, & conferuntur cum ipsomet officio, sed ad exercendam spiritualem potestatem datam Summo Pontifici vt Christi vicario necessarium est, quòd habeat prædictum dominium supra totum orbem, ergo. Maior habetur ex capit. 1. de officio & potestate iudicis delegati. Et minor probatur. Nam si non haberet prædictum dominium, non posset impediens suam potestatem & iurisdictionem resistere per bellum, nec posset etiam contradicentes temporaliter punire. Quod tamen est falsum, imò & contra fidem. Probatur, constat enim ex multis iuribus, quòd potest Summus Pontifex statuere leges circa temporalia: & similiter leges civiles aliorum Principum abrogare, quando viderit id expedire, in ordine ad spirituale bonum Ecclesie, & fidelium. Et hoc etiam patet, ex ipsomet vsu antiquæ Ecclesie, ergo. Plura alia argumenta pro hac conclusione vide apud Cardinalem à Turrecremata lib. 1. Summæ de Ecclesia. capit. 90. Vbi agit de eminentia potestatis spiritualis supra secularem. Et in libr. 2. cap. 114. Vbi tractat qualiter Romano Pontifici iure sui principatus cõpetat habere iurisdictionem temporalem in toto orbe Christiano. Denique tam in eodem capit. 114. quàm in præcedenti, & duobus sequentibus multa reperiuntur egregia, quæ conducunt ad prædictas conclusiones probandas.

Ad omnia argumenta respondetur, quòd probat secundam conclusionem. Quatenus autem militent contra primam: respondetur ad primum argumentum. Primò dicitur quòd adhuc est in opinione, An Christus dominus habuerit dominium temporale supra totum orbem, vt constat ex dictis dubio præcedenti. Veruntamen concessò antecedenti: negatur consequentia. Vt enim diximus in superioribus, quæst. 1. super artic. 10. & quæst. 10. super art. 8. Non omnem potestatem, quam Christus habuit, etiam in quantum homo communicauit Summo Pontifici. Nam potestatem excellentiæ quam habuit in sacramentis non communicauit Summo Pontifici. Vt docet Diuus Thom. 3. part. quæst. 64. artic. 4. ad primum, licet potuisset communicare si voluisset: vt docet Diuus Thomas in eodem articulo. Vide de hac re Magistrum Soro in 4. distin. 1. quæst. 5. artic. 4. dubio vltimo.

Ad confirmationem dicitur quòd Pater misit filium non ad exequendum dominium temporale, sed spirituale. Et ita misit Christus suos Apostolos. Et sic possunt verificari verba illa Ioan. 20. Etiam si non contulerit dominium temporale suis Apostolis. Præterea dicimus, quòd si illa autoritas aliquid probaret, non tantum conuinceret Beatum Petrum habuisse dominium temporale supra totum orbem, verum etiam & reliquos Apostolos, quod tamen falsissimum est.

Ad secundum argumentum, cum suis confirmationibus dicendum, quòd omnia illa iura loquuntur de potestate & dominio in ordine ad spiritualia cum opus fuerit illam exercere: vt patet manifestè intuenti ipsa iura. Et ita in illo capitu. solito ad probandam potestatem Summi Pontificis, adijcitur illud Ioannis 20. Pasce oues meas. Et illud etiam Matth. 16. Quodcunque ligaueris super terram, &c. Quæ quidem loca loquuntur de potestate spirituali in ordine ad finem spiritualem.

Eodem

Eodem modo intelligendus est Diuus Thomas, & quòd hoc modo intelligatur, manifestè colligitur ex verbis paulò ante præcedentibus. Inquit enim quòd secularis potestas est sub spirituali, in quantum est à Deo subiecta, scilicet, In his quæ ad salutem animæ pertinent.

Ad tertium. Cum sua confirmatione satis patet per præcedentia. Ad quartum argumentum, antecedens negatur: ad probationem dicitur, quòd synagoga dicitur domina gentium, & Princeps prouinciarum: quia aliqua gentes, & prouinciæ erant illis subiectæ licet non omnes. Præterea dicebatur Princeps & domina gentium propter religionis, & legis notabilitatè supra omnes leges, & religiones omnium nationum. Et hæc dicta sufficiant de temporali potestate Summi Pontificis. Neque enim sedes Apostolica indiget nostro mendacio: quæ vera, & propria potestate abusat ad omnia, quæ ad spiritualem finem necessaria sunt. Nam qui volunt assentatione quadam summis Pontificibus dominium temporale directè, & formaliter tribuere supra totum orbem: odiosam regibus terræ fidelibus & infidelibus sedem Apostolicam efficiunt.

Dubitatur tertio. Vtrum imperator habeat dominium temporale supra totum orbem.

Primo arguitur pro parte affirmatiua. Nam in spiritualibus est vnus Summus Pontifex, qui præest toti Ecclesiæ, ergo in temporalibus debet esse vnus Imperator, qui præsit toti orbi. Antecedens secundùm fidem tenendum est, vt constat ex his, quæ diximus supra quæst. 1. art. 10. Consequentia autem videtur tenere ex paritate rationis.

Secundo arguitur. Octavianus Augustus Cæsar, qui præerat Imperio Romano quando natus est Christus, habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo &c. Consequentia videtur nota: nam ceteri Imperatores maximè Christiani non habent esse deterioris conditionis, quàm Augustus, qui erat Gentilis. Antecedens autem probatur primo, ex illo Lucæ 2. Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Secundo probatur ex D. Tho. in illo opus. 20. de regimine Principum lib. 3. c. 13. Vbi inquit, quòd Christus verus erat mundi Dominus, & Monarcha cuius vices gerebat Augustus licet non intelligeret, ergo si Christus Dominus habuit dominium temporale totius vniuersi, ita & Augustus eius vices gerens. Confirmatur. Nam Tyberius Cæsar, qui Augusto successit, qui quidem præerat Imperio Romano quando Christus passus est, etiam habuit dominium temporale supra totum orbem: siquidem habuit dominium supra Iudæos, vt patet ex eo quod dixit dominus Matthæi, 22. & Lucæ 20. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

Tertio arguitur, ex Diuo Hieronymo in Epistola ad Rusticum monachum, de viuendi forma. Et referuntur eius verba 7. quæst. 1. cap. in apibus. Vbi, inquit, quòd in apibus vnus dux est, græues vnã sequuntur ordine literato, vnus & imperator. Confirmatur, ex l. precatio ff. ad legem Rhodiam, vbi habetur, quòd Antonius Imperator dixit, Ego mundi dominus sum.

Quarto. Adam fuit vniuersalis dominus totius vniuersi, quod quidem videtur colligi ex illo Genesis 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli. Et infra, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam. Et similiter vi-

A detur dicendum de Noë: & hoc apparet colligi ex capit. 8. Genes. Vbi habetur quòd dixit Dominus Noë & filiis eius. Incedimini super terram Crescite & multiplicamini super eam. Illis autem alij successerunt, ergo maximè Romani imperatores, & per consequens habent dominium vniuersale totius orbis.

B Quinto. Optimus modus gubernandi est per monarchiam vniuersalem, ergo eam instituit dominus. Et per consequens eam habet Imperator. Nam videtur quòd non possit alius excogitari vniuersalior Rex. Antecedens videtur Aristot. 3. Politicorum. Et id docet expressè D. Tho. in opusculo citato de Regimine principum lib. & cap. 2. Consequentia autem probatur. Nam Deus qui omnia in sapientia facit, vt habetur Psalmo 103. Optimum modum gubernandi instituisse censendus est.

C Vltimo arguitur. Nam imperator communiter appellatur orbis dominus. Et ita in cap. futuram, 1. 2. quæst. 1. dicitur quòd Imperatores Romani tenebant totius orbis monarchiam, ergo, &c.

In contrarium est lex cunctos populos. C. de sūma Trinitate, & fide Catholica. Vbi limites Romani Imperatoris circumscribuntur, cum dicitur à Romano Imperatore: cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium.

D De hac difficultate agit Magister à Victoria in relectione de Indis nu. 24. & 25. & Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. q. 4. arti. 2. Qui pro vtraque parte adducunt autores. Pro parte affirmatiua Hostiensem, Ioannem Andr. Bartol. Bald. & alios doctores ex Italia. Et Bartolus adeo certam existimat hanc sententiam, vt dicat quòd forte incurret hæresim, qui eam negauerit. Et præcipuè ad hoc mouetur propter autoritatem adductam in secundo argumento ex Lucæ ca. 2. Pro parte autem negatiua adducunt Fabrum & Ultramontanos. Et istam sententiam prædicti autores tanquam certam tuentur & est communis inter Theologos, & quia prædicti Magistri latè eam probant, nos breuiter definiemus in hoc loco. Sit

VNICA CONCLUSIO.

E Imperator non habet dominium temporale supra totum orbem. Dicimus temporale, quoniam de spirituali certius est, quàm vt indigeat probatione. Illud enim solum Summo Pontifici competit iuxta ea, quæ diximus quæst. 1. artic. 10. Et intelligimus conclusionem de dominio temporalis iurisdictionis. Nam si loquamur de dominio temporali proprietatis rerum adhuc est certius, vt optimè probat Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. qu. 4. artic. 1. Probatur conclusio sic explicata primo. Nam si haberet dominium temporale supra totum orbem, omnes Reges terræ essent ei subiecti in temporalibus tanquam superiori & vniuersali domino. Hoc autem est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam ex eo quòd Rex Catholicus Philippus Secundus habet dominium supra omnia sua Regna, omnes qui habitant huiusmodi regiones sunt ei subiecti in temporalibus. Minor verò probatur ex capit. cum per venerabilem, qui filij sine legitimi. Vbi inquit Innocentius III. quòd Rex superiorem in temporalibus non recognoscit. Vnde obiter collige veram esse nostram sententiam in dubio præcedenti.

F Secundo probatur. Si Imperator haberet dominium temporale supra totum orbem: vel haberet iure naturali vel iure diuino vel humano, sed nullo

itorum,

istorum, ergo. Consequentia est manifesta & maior pater à sufficienti diuisione. Minor verò probatur quòd non naturali. Nam hoc iure omnes nascuntur liberi, neque est aliud modum dominium iure naturali, præter id quod habent parentes super filios, & maritus supra uxorem. Vt docet D. Tho. 1. parte quæst. 22. art. 1. ad secundum. Et quæst. 96. artic. 4. Confirmatur quia vt docet idem D. Thom. in 2. 2. quæst. 20. art. 10. Dominium & prælatio inducta sunt iure positio: quòd verò non iure diuino probatur, quoniam nullibi id legimus, sicuti legimus de Saule & Dauid habuisse regnum à Deo vt constat lib. 1. Regum. quòd verò non iure humano. Probatur. Quia si illud haberet, competeret ei, vel auctoritate legis, & hoc non: quia nulla talis extat lex. Et si extaret, maximè quia facta esset ab Imperatoribus, & licet facta esset, non haberet vim obligandi: quia ante talem legem Imperator non haberet iurisdictionem: lex autem facta à non habente iurisdictionem non habet vim obligandi. Aut Imperator haberet legitima successione, aut donatione, aut permutatione, aut emptione, aut iusto bello vel alio titulo. Nullum autem istorum dici potest, ergo non habet tale dominium. Multa alia possemus afferre pro hac conclusione, sed non existimo in re certa opus esse pluribus.

Vnum tamen aduertendum est, quòd licet Imperator non habeat dominium temporale supra totum orbem: nihilominus est superior, quantum ad aliquid omnibus Principibus Christianis. Est enim fidei protector ab Ecclesia designatus: & propterea coronatur à Summo Pontifice. Vnde in ordine ad exaltationem fidei, & Ecclesie protectionem potest conuocare Principes Christianos contra inimicos Ecclesie. Veruntamen Rex Hispanie exemptus est ab imperatore. Et hodie est maximus protector Ecclesie.

Ad primum argumentum negatur consequentia. Ad probationem dicitur, non esse eandem rationem. Nam in spiritualibus conuenit vnum esse totius Ecclesie Summum Pontificem: iuxta ea, quæ diximus supra questione 1. artic. 10. & cum Christus Dominus, cuius Vicarius est Summus Pontifex, sit vniuersalis Redemptor & vnicus Rex regni celorum, & caput vnicum Ecclesie per totum orbem diffusa, & infinita sua virtute omnia disponat: potest per vnicum vicarium totum regere orbem. Eò vel maximè quòd sub vno pastore alios inferiores prælatos ei subordinatos constituit. Veruntamen Reges accipiunt potestatem à republica. Et ita non est necessarium, quòd ab vno totus orbis dependeat: quin potius, nec totus orbis potest vnum vniuersalem dominum eligere. Non enim potest conuenire ad huiusmodi electionem. Et licet posset conuenire, non expediret ad bonam vniuersi gubernationem, talem eligere vniuersalem dominum. Vt enim docet Aristote. 7. Politicorum capit. 4. Respublica non eò est melior, quia maior. Sed talis debet esse, & tanta sub vno Principe: quantum ipse potest commodè gubernare. Vnus autem Princeps non potest in temporalibus commodè gubernare totum vniuersum. Quare potentes Reges deberent aduertere, quòd non minor est virtus, parricidii quam quærere.

Ad secundum argumentum negatur antecedens. Ad primam probationem primò dicitur, quòd Euangelista non approbavit illud edictum: quin potius videtur condemnasse. Nam ad hoc apparet Euangelistam retulisse illam historiam, vt ostenderet non Augustum, qui tunc Romano Imperio præerat,

A sed Christum, qui tunc nascebatur esse Dominum vniuersi. Secundò dicitur, quòd nomine vniuersi orbis, non intelligitur in illo loco totus mundus: quoniam multe erant tunc prouinciæ, quæ non erant subiecte Imperio Romano. Sed vniuersus orbis sumitur ibi pro magna parte orbis, ad quam Romani peruenerant. Vide expositores Euangelistarum super eadem loca, qui plura adducunt testimonia scripturæ ad ostendendum hanc esse legitimam ipsius loci explicationem. Et ad hoc deseruit illud quod habetur. Genes. 41. cum dicitur: Omnis terra venit in Ægyptum: intelligitur id est bona pars terræ. & Genes. etiam secundo dicitur de Eva, quòd erat mater cunctorum viuientium, quod tamen non extenditur ad irrationalia & insensibilia.

B Ad secundam probationem. Si teneamus Christum dominum non habuisse dominium temporale supra totum orbem, eò modo, quo explicauimus dubio præcedenti, facile potest responderi, quòd D. Thomas intelligitur, quòd Augustus gerebat vices Christi, quatenus eius potestas temporalis erat subiecta spirituali Christi & illius ministra. Quemadmodum etiam & potestates etiam Regiæ dicuntur ministræ Pontificum. Veruntamen etiam tenendo alteram sententiam, quòd Christus Dominus habuit dominium temporale supra totum orbem. Respondetur quòd D. Tho. intelligit, quòd Augustus gerebat vices Christi, etiam quantum ad dominium temporale; non quidem supra totum orbem sed supra magnam illius partem: nempe super totam illius partem, quæ subiecta erat Imperio Romano. Quemadmodum etiam solemus dicere, quòd gubernator constitutus à Rege super aliquam prouinciam, gerit illius vices. Non quidem supra omnia regna subiecta ipsimet Regi: sed supra illam prouinciam, super quam constitutus est. Veruntamen Augustus non erat, vt iam dicimus, propriè Vicarius institutus à Christo: sed permissus à Deo, vt nesciens quid faceret, prodesset monarchiæ Christi.

C Ad confirmationem pariter negatur Tyberium habuisse dominium temporale supra totum orbem. Et ad probationem dicitur, quòd licet daremus simpliciter & absolute Tyberium habuisse dominium supra Iudæos, & de iure, non inde consequeretur, quòd habuisset dominium supra totum orbem. Secundò dicitur, quòd Iudæi non erant subiecti Imperio Romano de iure, sed de facto. Gens enim Iudæorum libera erat à dominio cuiuscunque alienigenæ. Imò, & in lege prohibuitur erat, vt Iudæi haberent dominum alienigenam, vt patet ex illo Deuteronom. 17. Eum constituites, scilicet, Regem: quem dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alterius gentis hominem Regem facere qui non sit frater tuus. Cum ergo Christus dominus in illis locis iubet dari Cæsari, quod ipsius erat, non approbat, vt ait Magister Soto, dominium Cæsaris, sed volens se eximere à Iudæorum calumnijs, ius tantum naturæ retulit. Ac si diceret, Si quid debetis Cæsari soluite. Sed primum Deo quod illi debitum est reddite. Præterea possumus dicere quòd ideo Christus iussit reddenda esse Cæsari, quæ illius erant: quoniam, vt inquit Nicolaus de Lyra super verba Matth. 22. citata, Iudæi iurauerant Romanis fidelitatem se seruaturus, & tributa reddituros à tempore Pompei, qui fecerat Iudæam tributariam. Et ita propter reuerentiam iuramenti illa iubebat reddi. Sed prior solutio est melior.

D Ad tertium argumentum responderetur, quòd D. Hieronymus minimè intendit, quòd sit vnus Im-

perator

perator qui habeat dominium supra totum vniuersum, sed quod vnius reipublicae debet esse vnus Rex & totius Christianismi vnus Imperator, sicut vnius aluearis est vna Apis ductrix aliarum. Et vnius congregationis gruum est vna, quae alias ducit. Sicut autem non est vna apis omnium apum ductrix. Ita neque vnus Imperator totius orbis dominus. Ad confirmationem responderetur, quod Antoninus Imperator, illud dixit arroganter, & ita inde nullum sumitur argumentum.

Ad quartum responderetur, quod Adam & Noë fuerunt domini orbis quando ipsi soli erant in mundo: continuo autem diuiserunt filij terras, vel filij eorum conuenerunt ex communi consensu, vt vnusquisque suam partem occuparet, vel alio modo facta est diuisio rerum inter eos.

Ad quintum argumentum responderetur, quod optimus modus gubernandi, non est per monarchiam vniuersalem totius mundi: neque id docet Aristot. aut Diuus Thomas, sed eam gubernationem dicunt esse optimam, quae fit per vnum circa vnam multitudinem, non quae fit per plures. Intellegitur autem de ea multitudine quae potest commodè per vnum gubernari. Vt enim dicebamus ad primum ex Arist. respublica non est melior, quod maior.

Ad vltimum argumentum responderetur, quod Imperator, non ideo dicitur orbis dominus, quia totius vniuersi fit dominus, sed quia dominatur magne parti mundi inter Christianos Principes, habens quandam ex officio eminentiam.

QUESTIO V.

De translatione Dominiorum.

Nre omnia definire oportet, quid sit translatio dominij, & quanam sint huius translationis causae. Dein de circa ipsas causas sunt examinanda grauissimae quaestiones.

Dominij ergo translatio nihil aliud est, quam transmissio rei ab eo, qui legitime possidet, in alterum qui incipit de nouo esse dominus eius. Apertissima est definitio ex suprascriptis: sed explicatur assignando causas, huius translationis: quae sunt tres. Prima voluntas diuina, quae declaratur nobis aut iure diuino naturali. (Deus enim manifestat nobis quaedam vt auctor est naturae) aut certe per particularem reuelationem quae expressè facta sit ad manifestandum Dei voluntatem. Sic transtulit Deus regnum à Chananzis in filios Israel: à Saule in Dauidem. Ratio huius rei est Quoniam cum Deus sit vniuersorum dominus, poterit voluntate sua, quando illi placuerit, dominia transferre. Et quidem haec prima causa parum facessit nobis negotij, quoniam supra id, quod manifestissimum est ex naturae iure, requirit expressam Dei reuelationem. Quae si constet, transfertur dominium, si autem non constet talis expressa reuelatio, nunquam censendam est dominium transferri per hanc causam. Secunda causa est voluntas domini possidentis. Etenim cum homo sit Dominus per facultatem arbitrij, potest per eandem facultatem, per quam res possidet, easdem alienare vt habetur. Instituta. de rerum diuisio. §. traditione. Et ex l. quam: §. licet. ff. de acquir. rerum dominio. Eo vel maxime quod rei possessae vsus, est venditio, donatio, aut denique abalienatio rei. Tertia causa est voluntas legislatoris, & Principis

A transferentis res ciuium in alios dominos. Declaratur autem nobis haec voluntas Principis aut legibus editis, aut pronuntiatas sententijs. Ratio huius rei est. Quoniam cum homo sit natura sua animal sociale & politicum, eodem naturae iure necesse est sit subiectus legibus, & sententijs Principis, quae ordinantur ad bonum reipublicae, in qua degit homo, & vitam agit. Rursus cum Principi liceat malefactores & reos propter bonum Reipublicae etiam vita multare: multo magis licebit propter bonum ipsius Reipublicae spoliare ciues, omnibus suis fortunis, & bonis. Hoc autem efficit voluntas Principis vno duorum modorum. Primus est cohibendo voluntatem veri domini, vt transferat etiam si velit, dominium in alterum. Quo pacto impedit ne pupillus abalienet bona sua reddendo ipsum pupillum inhabilem (aut quod in idem redacitur) reddendo alterum cum quo sit contractus, inhabilem ad recipiendum. Vt patet in lege de simonia. Vbi is qui recipit pretium, est inhabilis ad recipiendum. Secundus modus est transferendo, velit, nolit verus rei dominus, dominium in alium possessorem. Vt patet in lege praescriptionis. de his omnibus agendum est per singula.

C **D**ubium primum est, Circa secundam causam, vtum per solam interiorem voluntatem possit homo transferre dominium suae rei in alterum. Abiquis. v.g. intra se cogitans promittit Petro sine verbis domum: Rogamus num iste teneatur Petro parere facere illam suam promissionem interiorem: etsi Petrus acceptet, donare illi domum. Neque dubitamus in praesentia, cum tantum interius propositum habetur, & non promissum: tunc enim certum est nullam esse obligationem; sed tota controuersia est, quando interius promittimus, vel donamus. Videtur autem, quod tunc transfertur dominium, & fit obligatio.

D **P**rimò arguitur. Homo est dominus rerum suarum per facultatem arbitrij, ergo per eandem solam sine exteriori signo transfert dominium.

Confirmatur. Vocalis oratio tantum habet quod sit signum & declaratio interioris orationis, sed si exterius quis proferat promissionem, obligabit: ergo signum erat, quod promissio interior obligauerat antea.

E **S**ecundò arguitur. Interior promissio absque vilo exteriori signo Deo facta, obligat secundum ius religionis, quae est inter Deum & homines, ergo facta homini obligat secundum ius, quod est vnius hominis ad alterum. Confirmatur, talis promissio homini facta, si iuramento confirmetur, transfertur & dominium, obligatque in conscientia. Ergo si circa iuramentum fiat. Probatur consequentia. Iuramentum promissorium tunc obligat tantum quando promissio aliàs obligabat, & erat valida.

F **V**ltimò arguitur. Promissio explicata verbis; sed absenti facta, obligat in conscientia, & transfert dominium. Ergo & interior, quoniam in oratione ad absentem non magis conferunt verba, quam sola cogitatio interior.

In hoc dubio Magister Soto lib. 4. de Iustitia quaest. 5. arti. 1. ad primum. Et copiosius lib. 8. quaest. 2. artic. 1. asserit tria. Primum citra controuersiam vllam, promissionem mutuam non obligare in conscientia: neque transferre dominium, nisi verbis declaratur. Exemplum est in matrimonio: vbi per solam consensum mentalem non transfertur dominium corporis: nisi declaratur signis talis consensus. Idem est in alijs contractibus mutuis. Secun-

dum est,

dum est, promissionem non mutuam, quæ signis non explicatur, non obligare in exteriori foro, neque transferre dominium. Tertium stando in merito iure naturæ, problem est, an promissio ista simplex non mutua obliget in conscientia, si non exprimat signis. Et quidem duo dicta primum, & secundum certissima sunt. Sed circa tertium dictum. Sit nobis.

CONCLUSIO.

Citra dubium videtur asserenda pars negativa, videlicet, Promissio interior verbis non explicata, non obligat in conscientia, neque transfert dominium. Hæc videtur colligi ex Sacris literis. Prouerb. 6. vbi promissionis vinculum & obligatio vocibus tribuitur. Illaqueatus es (inquit sapiens) verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus. Hæc videtur esse sententia communis doctis & indoctis hominibus. Inter doctos est D. Thom. infra quæst. 88. art. 1. Indocti verò & vulgus solent affirmare: verba ligant homines. Ratione verò probatur. Homo non refertur, & ordinatur ad alterum hominem per solam cogitationem internam & conceptam, sed per signa sensibilia externa, inter quæ primatum obtinent voces: sed in translatione dominij, ordinatur is, qui dominium transfert ad alterum in quem transfert dominium, ergo. Secundò. Promissio mutua nisi explicetur externis signis non transfert dominium, vt omnes consentiunt, ergo nec promissio non mutua: quoniam promissio mutua in hoc tantum differt à non mutua, quòd mutua est obligationis reciproca ex vtraq; parte, at nò mutua ex altera parte tantum, ergo si in mutua promissione neutra pars tenetur suam mentalem cogitationem alteri explicare, vt videat an altera pars acceptet: neq; in nò mutua tenebitur.

Ad primum responderetur, non tantum per internam promissionem voluntariam transferri dominium: sed per eam ordinatam ad alterum, politicè, & sensibilibus. Ad confirmationem responderetur, quòd sicut voces sunt per se signa instrumentaria & vicaria ipsorum conceptuum ad significandas alijs hominibus eas res, quas conceptus ipsi representant habenti, ita sunt per se instrumenta quedam obligatoria erga alios homines: quauis absque illis inducatur obligatio religionis erga Deum. Et per hæc patet ad secundam, negando consequentiam: quia Deus intuetur cor. Ad confirmationem similiter negatur consequentia. Ad probationem dicitur, iuramentum inducere obligationem quando promissio erat licita, licet non obligatoria. Et idcirco quauis promissio interior verbis non explicetur, licita est, quòd si iuramento confirmetur, obligatoria est: quauis aliàs non obligaret. Simile est si latro per vim, & metum extorqueat promissionem iuramento confirmaram, citra dubium is, qui iuravit propter reuerentiam diuini nominis, tenetur adimplere promissum, talis enim promissio licita erat, quauis non esse obligatoria sine iuramento: de qua re copiosius dicitur infra quæst. 89. Ad tertium dicemus dubio sequenti.

D Vbitur secundò, Vtrum promissio signis externis aut verbis declarata, sed absenti facta transferat dominium. Videtur vera pars negativa. Primum in l. ff. de pollicitationibus dicitur, quòd pollicitatio non semper obligat. Pollicitatio verò apud Iurisperitos nihil aliud est, quam promissio facta absenti. Rursus in Iuris gentium ff. de pactis. §. igitur. nuda pactio obligationem non parit.

Arguitur secundò. Ex conclusione præceden-

A ris dubij, & illius rationibus, quæ omnes videntur procedere pariter in promissione absenti facta. Quoniam quemadmodum ad præsentem, non refertur homo per solum internum consensum, sed necesse est superaddantur verba, ita & ad absentes non refertur per verba, sed per scripturam.

Tertio arguitur contendendo quòd etiam promissio, quæ fit absenti coram testibus, non obliget & transferat dominium. Testes non inducunt obligationem vllam, sed solum testificantur eam obligationem, que oritur ex contractu, cui testes adfunt: sed vt ostendimus, in promissione ista, quando testes non adfunt, nulla est obligatio, ergo etiã si coram testibus fiat, nulla erit obligatio. Item si talis promissio transferret dominium, sequeretur quòd qui eam facit, teneretur indicare illam absenti cui facta est, vt si ille velit acceptam habere, & tunc qui promissit tenebitur dominium ei tradere: quòd durum videtur, & contra communem usum.

In oppositum est, quòd ratio naturalis dicit vt promissa impleantur, fides seruetur: alioquin is, qui promissit perfidus, & infidelis censetur, ergo cum talis promissio, sit absolute dicenda promissio, seruanda est. Confirmatur ex l. 1. ff. de pactis. vbi **C** Vlpianus asserit antecedens argumenti huius, & in c. 1. & in c. qualiter. de pactis. dicitur studiose agendum est vt ea quæ promittuntur, opere compleantur, ac demum in capit. iuramenti. 22. quæst. 5. ex D. Chrysof. dicitur inter simplicem fidelium loquelam, & iuramentum nullam esse debere distantiam. In hoc dubio Sotus lib. 4. de Iustitia, vbi sup. idem videtur sentire de promissione, quæ verbis explicatur absenti facta, quòd de promissione interna. Item turba non solum hominum vulgarium, verumetiam Theologorum, non videtur vllam obligationem saltem iustitiæ ponere in tali promissione.

P Ro huius dubij intelligentia nota primò, quòd vinculum seu obligatio orta ex promissione est duplex. Altera est, quæ pertinet ad virtutem veritatis seu fidei seruandæ: de qua disputat D. Th. copiosè infra quæst. 109. quam obligationem, qui non seruat, dicitur perfidus, & infidelis, & mendax. Altera obligatio pertinet ad virtutem iustitiæ: quoniam per promissionem vt statuimus, transferuntur dominia rerum. Hanc obligationem qui violat, iniustus erit. Et de hac obligatione disputatur in præsentia potissimum.

E Secundò nota, quòd promissio externis signis facta & declarata, quæ sola & omnis illa habet veram, & propriam rationem promissionis, est duplex. Altera formata solennitate, vt vocato tabellione, adhibitis testibus cum subscriptione promittentis, &c. Alia verò promissio est pura ab istis sollemnitatibus. De priori promissione non dubium, quin etiam si absenti fiat, transferat dominium. De secunda verò promissione suppono in præsentia tanquam rem meo iudicio certam, quòd si præsentia fiat, obligat transferre dominium. Quam quæstionem disputant interpretes Diu. Thom. infra quæst. 88. artic. 1. & 3. ad primum. Quinto ex definitione huius nostri dubij, sequitur à fortiori ista sententia, quam modò supponimus. Tota igitur controuersia in præsentia est de promissione externis signis declarata, sed in absentia eius, cui promissio fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Si attendamus merum ius Cæsareum, aut merum naturæ ius, promissio etiam verbis declarata.

declarata facta in alterius absentia, non transfert dominium, neque obligat ex iustitia. Hanc conclusionem concedimus libenter argumentis factis pro parte negativa huius dubij.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si attendamus eadem iura, ac multò magis Ius canonicum Pontificium, aut denique ius Regium Hispaniense, citra dubium talis promissio obligat ex virtute fidelitatis, & veracitatis: ita ut qui eam non seruauerit, sit mendax & fidefragus. Hanc concedimus argumento in oppositum simul & confirmationi eius. Sed quantum attinet ad Hispaniense ius, sit nobis.

TERTIA CONCLUSIO.

Apud Hispanos qui vtuntur legibus, & foro Castellæ, promissio, quæ in iudicio externo probari potest, si appareat animo obligandi fidem facta, obligat ex iustitia, & transfert dominium etiam in anima foro. Dixi in conclusione qui vtuntur legibus Castellæ, vt excipiam inde Aragonios, Valentinos, Cathalanos, & Lusitanos, qui vtuntur suis legibus. Ista conclusio colligitur ex lib. 1. fori Castellani. tit. 11. *De los pleytos que deuen valer, on.* Sed expressè habetur ista conclusio sancita in lib. 3. de ordinationibus Regijs, tit. 8. *De las excepciones que se ponen el iur.* 3. vbi expressè Alfonso XI. Compluti statuit eam legem, quod omnis promissio, seu contractus, qui verè probari potuerit, obliget etiam si inter absentes fiat. Neque possit excipere, is, qui promissit, quod facta sit ea promissio sine solennitate, aut inter absentes. Et in hac re debent multum Castellani Regi Alfonso, qui voluit, quod fides data à Castellanis seruaretur inuolubiler, quicquid Cæsares statuerint in re hac, de iure communi. Sed exposcit prædicta lex duo, vt talis promissio obliget. Primum est quod in iudicio probari possit. Deinde quod appareat facta animo obligandi fidem: & hoc item probandum est iuridicè. Primum requiritur, quoniam testes gerunt vicem partis absentis cui facta est promissio: & loco illius acceptant promissionem, quousque absens refutauerit promissionem factam. Nisi malumus, quod Rex ipse acceptet promissionem per legem suam. Requirit autem testes, tum ne falso quis mitteretur, & diceret promissionem sibi factam in absentia, tum maxime quoniam voluit Rex vt fides data coram Hispanis, nullo pacto violaretur. Secundum requiritur, quoniam promissio simplex, quæ non præsumitur fieri animo obligandi fidem, non est reuera promissio. Et sic patet responsio ad tertium argumentum, quod procedebat contra istam tertiam conclusionem. Etenim testes non inducunt iure naturæ nouam obligationem, sed iure Hispaniensi requiritur propter causas dictas. Ac demum responderetur ad vltimum argumentum, nec enim necesse fuerat, quod promissio in absentia facta indicaretur absenti: sed tantum, quod postquam semel indicata fuerit, si petierit dominium, reddatur. Hoc enim cautum est in l. prædicta, quæ obligat in conscientia. Quod verò leges iustæ civiles transferant dominium etiam in foro interiori anima: patet sup. q. 3. huius tractatus: scilicet, in causa tertia translationis dominiorum, quæ tertia causa copiosius deinceps explicanda est à nobis.

Pro huius itaque tertiæ causæ explicatione notandum est primò, quod hæc tertia causa quantum

primo aspectu videatur pugnare cum præcedenti, etenim si homo iure naturæ, vt dictum est in præcedenti causa, per voluntatem propriam transferre potest dominium suarum rerum: videbatur nullo pacto fieri posse quod per voluntatem Principis, & per legem impederetur à tali translatione, ac multò magis videbitur finiri non posse quod etiam inuito domino lex transferret dominium rerum suarum. Ceterum hæc, quæ apparet pugnancia & contradictio, nulla est reuera, quoniam homo considerari potest, vt pars est reipublicæ, & vt ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ, ad quod proinde bonum refertur per voluntatem publicam, & vniuersalem ipsius Principis procurantis bonum commune ex officio, quæ inclinatio, & ordinatio est secundum naturam hominis: quamuis posterior sit magis secundum eius naturam, ac subinde cum ad bonum commune expedit, vt proprius appetitus, & propria voluntas hominis cohibeatur, hæc ipsa cohibitio, & impeditio magis est homini naturalis, quam translatio dominij per propriam voluntatem. Simile est in natura, Lapis enim naturali inclinatione fertur per grauitatem in locum inferiorem propter incolumitatem & consistentiam sui. Multò tamen maiori inclinatione naturali fertur, propter bonum commune in locum superiorem cum opus est ad suppleendum vacuum. Idem est in parte integrali totius, vt in manu, quæ multò maiori inclinatione fertur etiam cum sui dispendio ad conseruandum totum, quam ad conseruandam seipsam. Secundo loco notanda sunt duæ regulæ. Prima est. Is cui secundum legem siue Pontificiam siue civilem iuris communis Cæsaream, siue iuris Regij peculiaris cuiusque Prouinciæ, & Regni, tribuitur dominium alicuius rei, est censendus in foro conscientie legitimus dominus talis rei. Secunda est præcedentis appendix, & corollaria. Omnis sententia, quæ in foro exteriori tribuit dominium, eadem in foro conscientie interiori tribuit dominium: nisi sententia pœnalis sit, aut nisi fundetur in falsa præsumptione. Excipitur quidè sententia pœnalis, quoniam pœnam nemo tenetur subire ante iudicis condemnationem. Sententia verò iusta in foro exteriori, quæ pœnalis non est, non modò obligat post condemnationem iudicis, & post pronuntiationem: sed etiam antequam pronuntietur, obligabat etiam in conscientia. Excipitur rursus sententia fundata in falsa præsumptione; quoniam hæc nec ante nec post illius pronuntiationem reuera obligat. Dicitur autem fundari in falsa præsumptione, quando pronuntiat iuxta testimonia testium falso testificantium: aut certè pronuntiat per ignorantiam iudicis. Notandum est tertio, has regulas pati tres limitationes. Prima est quando lex est permissiua, non præceptiua. Exemplum est in l. de venditione, quæ negat decepto infra dimidium, actionem in iudicio. Etenim citra dubium, qui decipit infra dimidium non est dominus illius summæ, in qua decipit: etiam si lex permittat ei dominium: & iudex pronuntiet sententiã pro illo. Secunda moderatio est, quando leges decernunt in contractibus, in quibus concedunt repetitionem, & restitutionem in integrum. Etenim tunc ante iudicis sententiam licitè possidet is, à quo lex concessit repetitionem. Post sententiam verò tenetur restituere & desinit esse dominus. Exemplum est in legibus quæ de ludo decernunt. Tertia limitatio est quando leges decernunt in contractibus, quos annullat propter defectum solennitatis essentialis in iure. Tunc enim is, in cuius fauorem contractus est celebratus, ante iudicis senten-

tiam est verus dominus: postea verò desinit esse dominus, & tenetur restituere. Exemplum est in eo, qui est dominus per testamentum, cui deficit solennitas essentialis iuris: de quibus omnibus dicendum est deinceps per singula. Nunc enim exempla in communi ponimus.

Ex his sequitur corollarium. Prudens Theologus debet ante omnia consulere in hac parte Iurisperitos, qui dant operam scientiæ iuris communis, & particularis cuiusque regni. Postquam autem eos consuluerit, & sciverit leges de illa re, super quam consulit: debet postmodum ipse iudicare, sitne talis lex permissiva, an præceptiva, an verò pœnalis: & denique an habeat alias exceptiones de quibus egimus.

His præmissis disputandum est in præsentia primum de legibus, quæ impediunt translationem dominij: neque certè de omnibus, sed de his tantum de quibus est controuersia inter viros doctissimos. Et deinde de legibus, quæ transferunt dominium inuito domino. Sed circa primam partem sunt tres disputationes principales. Prima de legibus, quæ decernunt circa filios illegitimos. Secunda de legibus, quæ decernunt in ludo. Tertia de legibus, quæ decernunt in contractibus, quibus deficit aliqua iuris solennitas essentialis.

Prima disputatio sit de legibus, quæ impediunt translationem dominij in filios illegitimos. Pro cuius intelligentia animaduertendum est, quòd filij illegitimi sunt in duplici differentia. Quidam, qui geniti sunt ex carnali copula, quæ accedente fornicantium consensu, poterat esse coniugalis, & matrimonialis nullo obstante legis impedimento v. g. qui geniti sunt ex soluto, & soluta, nec consanguineis, neque affinis. Alij qui geniti sunt ex concubitu, qui non poterat esse matrimonialis, etiam accedente consensu fornicantium propter aliquod impedimentum iuris, quod irritat matrimonium v. g. propter impedimentum religionis, aut consanguinitatis, aut affinitatis. Primæ classis illegitimi filij dicuntur vulgò naturales. Secundæ verò dicendi sunt à nobis in præsentia geniti ex damnato concubitu, & simplici vocabulo dicentur spurij. Et quidem de primæ classis illegitimis filijs non est in præsentia controuersia: sed tota est de filijs spurijs, seu genitis ex damnato concubitu.

Et est quæstio difficilis. Vtrum leges quæ faciunt non esse transferendum dominium, in tales filios illegitimos, sic adeo impediunt translationem, vt si de facto translatio fiat, facta non teneat, neque ipsi filij comparent dominium.

Primo arguitur. Quod talis translatio facta contra leges teneat. Et primo. Leges pœnales non obligant in conscientia neque impediunt dominij translationem sic, vt facta non teneat ante iudicis sententiam, & condemnationem. Sed leges, quæ in hac materia decernunt contra filios illegitimos, sunt pœnales punientes crimen incontinentiæ, seu impudicitia parentum in filijs, ergo, &c.

Secundo arguitur. Leges quæ prohibent translationem dominij, per contractus, quibus defuit essentialis solennitas iuris, non impediunt translationem, sic adeo vt factum non teneat: sed multò vrgentiùs & efficacius prohibent istæ leges translationem dominij per tales contractus, quàm leges, quæ decernunt contra filios illegitimos. Ergo si illæ, neque istæ impediunt. Maior, ostendetur à nobis infra disputatione tertia tanquam probabilior sententia. Minor autem probatur ex tenore legum. Siquidem illæ leges tales contractus dicunt nullos,

A & habendos pro infectis. Ceterùm leges prohibentes donationes faciendas filiis illegitimis, non continent tam odiosa verba, neque dicunt eas donationes esse nullas, aut habendas pro infectis, ergo. Tertiò, leges saltem illæ, quæ loquuntur circa filios illegitimos sæcularium: tantum prohibent tales filios esse parentum hæredes. Ergo parentes illorum possunt extra testamentum sine peccato vilo donare filiis, siue per donationem inter viuos, siue cum moriuntur, bona sua. Rursus ex eodem antecedenti colligitur, ergo si de facto per testamentum talibus filijs aliquid donetur, donatio facta tenebit.

B Antecedens probatur. Quoniam in toto iure communi non reperitur aliqua prohibitio translationis dominij extra testamentum, imò verò neque iure Regio Hispaniæ, quoniam in tali iure nihil arctius, & odiosius inuenitur, & definitur, quàm quod habetur lib. 3. tit. 15. Partita. 4. Et lib. 3. Fori regalis tit. 6. *De las herencias, en la ley primera.* In quibus locis solum habetur, quòd non possint tales filij iure hæreditario succedere in bona parentum.

C Vltimò arguitur, sequeretur ex opposita sententia, quòd si parens institueret bonorum suorum heredem amicam, aliquem fidem: qui præstiterit parenti fidem de restituendâ hæreditate filio spurio, teneatur talis hæres ante iudicis condemnationem reddere filio illa bona. Consequens videtur durum, ergo. Sequela probatur. Tale fidei commissum dirigitur omnino in filium incapacem, & inhabilem iuxta oppositam sententiam ad suscipiendum dominium, ergo is, cuius fidei commissa est talis hæreditas tenebitur non filio, sed fisco eam reddere. In hoc dubio grauissimo est prima sententia extrema, quorundam qui propter duo prima argumenta asserunt, quòd omnino talis donatio siue per testamentum siue extra testamentum fiat, quanuis sit contra leges, facta tamen teneat.

D Secunda sententia est extrema aliorum asserentium, quòd talis donatio facta non teneat quocunque pacto fiat.

E Tertia est aliorum qui mediant inter istas duas sententias, distinguentes inter filios illegitimos sæcularium ex vna parte, & filios illegitimos clericorum, seu religiosorum ex altera. Et in filijs illegitimis sæcularium concedunt, quòd facta donatio tenet propter argumentum tertium, quòd nos fecimus. In filijs autem clericorum, & religiosorum, dicunt, quòd talis donatio facta non tenet. Magister Soto, quem sequuntur multi Thomistæ, tenet istam sententiã li. 4. de iust. q. 5. art. 1. ad quartum.

PRIMA CONCLUSIO.

F Parentes, & possunt, & debent iure naturali diuino, alere filios etiam genitos ex damnato concubitu. Probatur primo ex cap. cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, vbi Clemens III. præcipit, quòd parentes necessaria subministrent filijs ex damnato coitu genitis, secundam quod eis suppetunt facultates. Item Regia Hispaniæ lex decima inter Taurenles, permittit parentibus alimentorum titulo donare filijs istis illegitimis quinram partem donorum suorum. Et quanuis Constantinus Imperator, & Iustinianus legibus editis, dixerint tales filios non esse alendos, vt patet ex authentico ex amplexu C. de incestuosis nuptijs, & §. finali l. vnica in authentico, quibus nobis naturales efficiantur: tamen reuera, istæ leges seuerissimæ sunt, & minus piæ. & idcirco meritò reuocatae sunt, tum per ius Pontificium,

rum etiam per ius Hispaniense. Ratione vero probatur conclusio. Pater tam communicat naturam filiis illegitimis, quàm legitimis: sed educare filios, & conseruare in illis naturam semel communicatam est iuris diuini, & naturalis, ergo. Conclusio hæc intelligenda est sic vt parentes quidam minùs potentes faciant satis obligationi iuris naturalis, si eiusmodi filijs ea præstent alimenta, quæ necessaria sunt in naturæ subsidium. Alij possunt multò ampliora alimenta præstare, attenta facultate census patrij, & substantiæ, & qualitate filiorum. Vt si filius vir probus euaserit, dederit literis operam, insigniti cupiat, & ornari ornamentis Licentiari, vel Doctoris aut Magistri, &c. Aut certè si dederit militiæ operam, vel sit Dux belli, &c. Et quidem in secularium filijs hanc summam videtur taxasse prædicta lex Taurensis, ita tamen vt si ea quinta bonorum pars non sit sufficiens pro alimentis, quæ requiruntur ad vitam istam conseruandam: superaddendum sit aliquid, naturæ iure, supra istam quintam partem. Si autem quinta pars, vsque adeo sit ampla, vt excedat eam summam quæ filiorum dignitati, & qualitati conuenit, nullo pacto diminuetur. Dixi tamen in secularium filijs, quoniam lex Taurensis nona, quauis concedat matri, quòd ex testamento designet filio ex damnato concubitu progenito, quintam bonorum partem, excipit tamè inde filios clericorum, & religiosorum: in quibus vult seruari legem Sorie seu numantie edità à Rege Ioanne primo, qui strictè nimium, & odiosè loquitur de his filiis. Quibus quidem filiis clericorum poterunt parentes præstare alimenta necessaria pro qualitate filiorum. Si autem quinta pars excedat qualitatem filiorum, non poterunt eam præstare.

SECUNDA CONCLUSIO.

Iure Cæsareo, & iure Regio Hispaniensi antiquo filius ex damnato concubitu susceptus, inhabilis & incapax est ad suscipiendum aliquid à parentibus, siue ex testamento, siue per donationem quamlibet inter viuos, & contractum quemcumq;. Hæc conclusio probatur primò in Authentico, quibus modis naturales efficiuntur §. fin. sic habetur. Omnis, qui ex complexibus, aut nefarijs, aut incestuosis, aut damnatis processerit, neque naturalis nominabitur, neque alendus est à parentibus, Similia verba habentur in authen. ex complexu C. de incest. nuptijs. Vbi dicitur ex complexu nefario, aut incestuoso aut damnato liberi neque naturales nominandi sunt, sed substantiæ paternæ beneficio indigni vt à patre alantur. Item in Authentico licet. C. de naturalibus liberis, in postremis verbis dicitur. Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio excludantur. Deinde iure Regio Hispaniensi in l. 10. tit. 3. par. 6. in vniuersum prohibetur patribus, ne aliquam donationem filijs spurijs faciant. Et concedit filijs legitimis aut fratribus patris aut auis, vt intra duos menses, possint eam donationem sibi reuocare. Illis autem non existentibus aut certè negligentibus applicat fisco Regis id, quod donatum erat. Deinde l. 1. tit. 6. de las herencias. & lib. 3. fori prohibetur ne filij spurij (de quibus loquimur) hæreditario iure succedere possint patri, & l. 3. tit. 5. par. 4. prohibetur, ne tales filij patri, vel matri, vel auo, aut auig, aut consanguineis descendentes, eodem iure hæreditario succedere possint. Deniq; speciatim de clericorum filijs decernitur lib. 1. in ordinationibus Regijs, ti. 3. & li. 5. tit. 3. l. 2. ne filij clericorum habeant bona aut parentù

A aut consanguineorum neq; per testamentum neq; per donationem, neq; per venditionem. Quam legem Ioanna Caroli V. Cæsaris mater extendit in allegata l. 9. Taurensi ad filios religiosorum & monialium.

B Secundo probatur conclusio. Iurisperiti, quorum in hac parte non est mediocri auctoritas, in legum interpretatione, intelligunt legibus supra allegatis fieri omnino inhabiles, & incapaces istos filios ad comparandum dominium bonorum parentum suorum per testamentum siue extra testamentum, ergo ita intelligendæ sunt leges. Antecedens probatur, allegando vnum nostrum temporis Episcopum doctissimum Segobiensem Couarru. in epitome supra 4. Decret. par. 3. c. 8. conclusione 1. nu. 3. 7. & 8. qui ita sentit.

C Vltimò arguitur, pro hac conclusione speciatim contra opinionem illam mediam, quam retulimus in principio. Illa opinio asserit quòd clericorù filij & religiosorum sunt omnino inhabiles ed quòd in ordinationibus Regijs supra allegatis dicitur. *Ni yan ni puedan auer*, sed multò significantiora sunt verba allegata à nobis superius ex iure Cæsareo ad inhabilitandù filios illegitimos, etiam secularium, ergo non est distinguendum. Minor patet ex illis verbis iuris Cæsarei supra allegatis.

Hinc sequitur corollarium inter illas duas sententias, verisimilior est, quæ asserit omnes filios spurios, non posse de facto suscipere bona à parentibus per testamentum. Consequentia patet ex argumento modo. Et quauis M. Soto sequutus fuerit illam mediam sententiam, non modò in lib. allegato superius, sed etiam in 4. Sententiarum dist. 41. quæst. vnica, art. 4. non tamen est mirum quòd in re, quæ pertinebat ad ius Cæsareum, & Regium errauerit, neque consulens ipsum ius, neque ipsos Iurisperitos.

D Secundum corollarium manifestum est peccare mortaliter tam parentes quàm filios, qui contra legum tenorem, quæ in hac materia decernunt, aliquid donant vel suscipiunt. Hoc corollarium habet verum in omni sententia. Agunt enim in materia graui contra leges iustas, & sanctas, quod est peccatum mortale.

TERTIA CONCLUSIO.

E Iure nouo Regio Hispaniensi filius ex damnato coitu susceptus potest matri succedere etiam ex testamento sine vilo peccato, modò tamen mater propter concubitum illum non incurrerit penam mortis, aut non susceperit illum ex patre clerico, aut religioso. Vt si mater soluta susceperit filium ex coniugato viro, potest eum instituere hæredem bonorum suorum. Hæc conclusio quo ad omnes suas partes expressè definitur à Regina Ioana in allegata l. 9. Tau. Estq; hæc conclusio exceptio quædam, & moderatio præcedentis conclusionis. Ob quam causam in præcedenti nos adiecimus illud verbù (de iure antiquo) idè est, *de los demas parientes de la madre*.

QUARTA CONCLUSIO.

F Ante iudicis sententiam filius spurius qui contra tenorem legum prædictarum quidpiam susceperit: tenetur illud restituere donatori, aut si is defunctus fuerit, hæredibus illius succedentibus ab intestato siue ex testamento succedentibus. Post iudicis verò sententiã tenetur illud restituere fisco. Prima pars probatur. Filius spurius inhabilis sit, & incapax, vt patet ex præcedentibus, ad ea bona susci-

pienda, ergo tenetur ante iudicis sententiam illa restituere: sed verus dominus illorum bonorum est, qui illa donavit: & eo defuncto illius hæres, ergo illis est facienda restitutio. Consequentia patet, quoniam donator non fit inhabilis per donationem, quam fecit ad dominium illorum bonorum, quæ donavit, sed tantum punitur per legem pœnalem, ut priuaretur à iudice dominio illorum, nec hæredes illius sunt inhabiles per vllam legem. Propter peccatum tamen illius, qui succedunt puniuntur, ut priuentur à iudice hæreditate illorum bonorum. Ergo ante iudicis sententiam illis est facienda restitutio. Secunda pars probatur. Leges iustæ, & sanctæ, potuerunt punire eum, qui talia bona donavit, ut priuaretur hærede, qui ei aliàs secundum leges succederet. Si autem viueret, priuaretur dominio bonorum, quæ donavit, sed lex pœnalis iusta obligat in conscientia post iudicis sententiam, ergo. Maior explicatur. Nam qui donavit talia bona filio spurio, commisit crimen inobedientiæ, contra legem, quæ prohibuit talem donationem.

QVINTA CONCLUSIO.

Princeps secularis potest legitimos efficere filios spurios. etiam filios clericorum quantum ad successionem hæreditariam, & donationem aliam quamcunque in bonis paternis, seu patrimonialibus, siue ex redditibus ecclesiasticis acquisitis. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur, & cessante causa, cessat effectus. Hinc arguitur. Impedimentum seu inhabilitas filij spurij ad bona paterna suscipienda (quæcunque illa sint) tota oritur ex Principis placito, ergo per idem Principis placitum potest dissolui. Secundò. Omnis Princeps potest in suis legibus dispensare, sed leges quæ inhabiles faciunt filios spurios ad suscipienda bona paterna. sunt leges ciuiles Principum sæcularium, & nulla est Pontificia, ergo.

Ad primum respondetur, leges istas inhabiles, & incapaces facere filios spurios: & idcirco obligare ante iudicis sententiam, eo modo, quo explicauimus.

Ad secundum respondetur pro nunc, negando consequentiam, quoniam leges illæ non faciunt inhabiles, eos in quorum fauorem fiunt contractus minus solennes. Sed de hac re copiosius dicetur infra in disputatione tertia huius quæstionis quintæ.

Ad tertium respondetur antecedens esse falsum, ut copiosè ostendimus legibus allegatis pro secunda conclusione.

Ad quartum respondebitur dubio sequenti.

Dubitatur consequenter, Vtrum hæres institutus, præstita fide de reddenda hæreditate filio spurio, sit verus hæres, & comparet dominium illorum bonorum, & teneatur in conscientia reddere illa bona hæreditaria filio spurio. Eadem est difficultas de donatario extra testamentum, qui data fide de reddendis bonis, quæ illi donantur filio spurio, accipit ea dona, contra tenorem legum, quæ in hac re decernunt. Neque dubitamus in præsentia, quin hi omnes peccent mortaliter: sed quod quarimus est, Vtrum tales comparent dominium, & teneantur filijs spurij donare illa bona.

Arguitur primò. Videtur quòd iste talis non sit verus hæres, neque verus dominus. Primum in l. prædonis, ff. de petitione hæreditatis. Dicitur quòd talis hæres sit censendus prædonis loco: & priuatur proinde hæreditate, quæ applicatur fisco, qua

A etiam priuatur. l. ita fidei. ff. de iure fisci. & in l. in tacitis. & in l. Lucius. §. finali. ff. de legat. 1.

Secundò arguitur. Sequeretur, quòd si talis fidei commissarius esset verus hæres, posset sibi retinere hæreditatem: & non teneretur ante iudicis sententiam alicui reddere. Consequens est falsum: quia ille talis non comparat dominium absolutum, sed sub fide reddendi alteri, scilicet filio spurio. Rursus probatur quòd non teneatur reddere filio. Primò. Ille tantum tenetur (si qua ratione tenetur) ratione fidei datæ, & promissi: Omnis autem promissio contra leges facta non obligat, ergo. Et confirmatur. Tale fideicommissum dirigitur in filium incapacem, & inhabilem, ut ostendimus in præcedenti dubio, ergo &c.

In hoc dubio est prima sententia asserens hunc non esse verum hæredem: & non modò non teneri, verum nec posse illa bona reddere filio spurio.

Secunda sententia est asserens hunc esse verum hæredem & dominum. Sed hoc supposito, autores huius sententiæ variant circa obligationem ad reddendam hæreditatem spurio. Quidam enim aiunt, non teneri ad reddendam hæreditatem filio spurio. Alij verò asserunt teneri quidem, non ex iustitia, sed ex fidelitate tantum. Alij demum asserunt teneri ex iustitia.

C Tertia sententia est media distinguens inter filios sæcularium spurios ex vna parte, & filios clericorum religiosorum, & monialium ex altera parte. Et concedit, quòd filijs spurij sæcularium potest sine peccato præstari fides de restituenda hæreditate illis: & teneri iure hæredem sic institutum ad seruandam fidem. In filijs autem clericorum religiosorum monialium esse peccatum mortale præstare talem fidem, nec hæredem esse verum dominum illorum bonorum: neque posse illa reddere filio spurio. Hæc sententia media est magistri Soto in alleg. locis lib. 4. de iustitia, & lib. 4. Sententiarum. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Hæres institutus à parentibus non præstita fide de reddenda hæreditate filijs spurij, quanuis parentes certam fiduciam cõceperint quòd redder filio spurio, & ob hanc causam quæsierint amicum fidum; Ille talis est verus hæres, & dominus illorum bonorum. Neque in conscientia tenetur reddere illa bona hæreditaria filio spurio. Probatur prima pars iuxta leges omnes, talis amicus potest scribi hæres non minus, quàm aliquis ignotus: quòd autem testator speret certè amicum benefacturum filijs spurij illius, non aduersatur alicui legi, imò est maximè consonum iuri nature, & quòd illud speret, & quòd ob eam causam instituat eum hæredem, ergo ille est verus hæres. Secunda pars probatur. Talis hæres est legitimus, & absolutus dominus illorum bonorum, nulla omnino præstita fide neque apposita conditione, sed legitimus, & absolutus hæres non tenetur donare bona hæreditaria, ergo nec ille tenebitur reddere hæreditatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus hæres iste tenetur ex iustitia alere filios spurios testatoris: imò ex gratitudine tenetur ad alia multa obsequia, & beneficia impendenda, & nonnunquam sub pœna peccati. Probatur prima pars. Omnis obligatio ex iustitia, qua tenebatur testator simul cū hæreditarijs bonis descendit ad hæredem,

dem,

dem, sed parentes ex iustitia, imò multò maiori vinculo, quàm ex iustitia, videlicet, ex pietate, tenentur alere filios spurios, ergo.

Secunda pars probatur. Is qui accipit beneficium tenetur ex gratitudine ad repediendum aliquid, & nonnunquam omisio huius rei est peccatum mortale, sed iste hæres suscipit illud à testatore, ergo. Explicatur antecedens. Quoniam ad gratitudinem pertinet, cum scènore etiam, remeiri beneficia, imò ordo charitatis exposcit sub pœna peccati mortalis: vt beneficium anteponatur ei à quo nullum suscepimus beneficium. Quinimo vix potest omnino iste hæres filijs spurijs nullū impendere beneficium, absque eo, quod parvipendat, & despiciat in animo suo, testatorem beneficium, & illius beneficium: quod est formaliter loquendo peccatum mortale ingratiudinis.

TERTIA CONCLUSIO.

Hæres institutus, præstata fide de donâda hæreditate filio spurio, est verus hæres, & dominus illorum bonorum. Probatur. Nulla est omnino lex inter eas, quæ in hac materia relatæ sunt, quæ talem hæredem inhabilem faciunt ad suscipiendum dominium, sed tantùm in pœnam præstite fidei contra legem, priuant eum, & mulctant hæreditate. Sed leges pœnales obligant in cõscientia ante iudicis sententiam, ergo ille est verus dominus quousque per iudicis sententiam spoliatur dominio. Simile est in legibus, quæ prohibent aliquem ludum: quæ tamen non tollunt quin reuera per talem ludum transferatur dominium, quamvis in pœnam criminis commissi cõtra leges, concedant ei qui amisit pecunias, restitutionem earum intra tempus certum.

QUARTA CONCLUSIO.

Talis hæres tenetur ex fidelitate simul & ex iustitia reddere hæreditatem filio spurio. Probatur. Ex fidelitate talis hæres sine peccato potest reddere illa bona hæreditaria filio spurio, ergo tenetur ex fidelitate. Antecedens probatur. Ille est verus dominus, vt ostendimus tertia cõclusionione. Neque lege vlla prohibetur donare illa bona filio spurio, ergo. Probatur autem quòd ex iustitia teneatur. Primò ad hominem, contra eos qui dicunt teneri ex fidelitate tantùm, sed sub peccato mortali. Virtus fidelitatis in materia quâcumlibet graui, nunquam obligat sub peccato mortali nisi admisceatur transgressio alicuius alterius virtutis, ergo si talis hæres solum tenetur ex fidelitate, impossibile est, quòd teneatur sub peccato mortali. Antecedens probatur. Quoniam virtus quæ ex genere suo tantùm obligat sub pœna venialis peccati, in quacunque materia obligat tantùm sub veniali: sed fidelitas tantùm obligat ex genere suo sub veniali peccato, ergo. Confirmatur. Mendacium, siue iocosum, siue officiosum quantumlibet graue illud sit, nisi perniciosum simul existat contra iustitiam, nunquam est peccatum mortale, ergo nec infidelitas quacunque.

Secundò probatur ostensuè. Promissio secundum probabilem sententiam, si liberalis sit, & simplex, non obligat in cõscientia ex iustitia. Promissio verò, quæ non est simplex neque liberalis, sed conditionata quædam pactio in pretium alicuius alterius rei facta, citra dubium obligat ex iustitia. Sed hæres iste promisit non simplici promissione, sed conditionata in pretium promissionis hæreditariæ,

ergo. Hinc sequitur corollarium, si ille fidei commissarius non reddiderit spurio bona: hæredes, qui illi fidei commissario succedunt, tenentur ea bona filio spurio reddere ex iustitia. Corollarium est manifestum. Quoniam obligatio, & iustitia simul transiit ad hæredes cum bonis hæreditarijs.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum responderetur, leges illas pœnales esse, neque obligare ante iudicis sententiam. Ad argumentum secundum: quo quidem Episcopus Segouien-
 A
 B
 C
 D
 E
 F

sis conuincitur in loco allegato num. 9. Responderetur, primum, quòd si hæres ista non teneretur ad reddenda illa bona filio spurio, eò quòd promissio fuit facta contra leges: certè teneretur ad non reddendum & non donandum. Etenim quo casu promissio facta contra leges non obligat, eadem lex, contra quam facta est promissio, obligat vt non impleatur. Et sic talis hæres sine peccato non posset reddere illa bona filio spurio, quòd est falsum. Ideo dicimus secundò, quòd promissio facta contra leges, duplex potest intelligi. Primò quando materia ipsius promissionis, seu res promissa est contra legem: & talis promissio citra dubium non obligat. Imò lex obligat quòd talis promissio non impleatur. Vt si quis promittat mentiri, aut non ieiunare contra legem Ecclesiasticam. Secundò dicitur promissio facta contra legem, eo tantùm, quia ipse actus promittendi contra legem est: & tum temporis talis promissio obligat, siue Deo fiat, siue homini. Vt si quis ex animi vana gloria promittat religionem: aut si quis scorto in pretiũ corporis promittat pecuniã.

Et sic ad tertium responderetur negando sequelam, & dicimus, quòd tenetur restituere filio spurio. Filius enim spurius est inhabilis ad suscipiendum bona ex donatione parentum, vel testamento nominatus hæres, non tamen ex donatione hæredis, cuius fidei commissit pater illa bona.

Secunda disputatio esse poterat de legibus, quæ definiunt circa ludos: de qua re, multa diximus supra in nostro priore tomo q. 32. ar. 7. ad secundum, vbi abunde satis hæc difficultas dissoluitur. Quapropter illuc recurrendum est.

Tertia disputatio principalis est de legibus quæ irritos faciunt contractus propter defectum alicuius solennitatis essentialis, vel cæremoniæ. Vtrum tales leges impediunt translationem domini per huiusmodi contractus.

Pro cuius explicatione notandum est, eiusmodi contractus dupliciter posse esse irritos, & nullos. Vno modo absolutè, & simpliciter, & propter defectum personæ contrahentis: vt si pupillus vendat, aut emat, &c. de quibus contractibus nulla est controuersia, certum enim est, quòd in illis nullū transfertur dominium. Secundo modo, contractus fit cassus, & irritus à iure, propter defectum alienius cæremoniæ, & solennitatis, quam ius præscribit tali contractui: & de his contractibus est tota nostra controuersia, & disputatio, v.g. in testamento, quòd fit in scriptis, requiritur testiũ subscriptio, & testatoris, requiruntur etiam sigillatio, & aliæ cæremoniæ iure etuli, & communi. Vt habetur in l. hac consuetissima C. de testamentis. Iure etiam Regio Hispaniensis, quòd habetur in par. 6. in l. 1. & 2. tit. 1. idem requiritur. Ultra quæ omnia lex 3. Taurina, requirit tabellionem qui subscribat proprio nomine, & signo illam obligationem seu testamentum, licet remittat testiũ in scriptis, à nostris verò, testamento certando. Vt habet prædicta lex Taurensis. Testamentum verò nuncupatiuum, quòd à nostris dicitur, abierit,

secundum ius commune requirit totidem numero testes: septem videlicet, ut habetur in allegata l. hac consultissima. Ceterum iure Regio, requirit tantum ut fiat coram tabellione, & tribus testibus. Quod si non possit haberi tabellionis copia: fieri debet coram quinque testibus. Si autem tot numero testes haberi non possint; debet, ut minimum, fieri coram tribus testibus. Hoc sancitum est in l. 1. tit. 2. lib. 5. in ordinationibus Regijs. Et sic declaratum est in allegata, l. Taurina. Ecce solemnitate, quam ius civile exposcit in testamentis: sic adeo, ut si deficiat hæc solemnitas, testamentum sit irritum, & habeatur pro infecto.

D Vbitatur. Vtrum hæres institutus per testamentum cui deficit solemnitas ista essentialis: factum tamen ex libera, & spontanea testantis voluntate coram duobus tantum testibus, sit verus dominus, & hæres illorum bonorum: an verò succedat in illa bona tanquam verus dominus hæres ab intestato. Est exemplum. Iure communi Pontificio in alienandis rebus Ecclesiasticis, præscripta est hæc solemnitas: ut abalienatio illa fiat tribus tractatibus. Est igitur etiam dubium, vtrum si abalienatio rei Ecclesiasticæ per venditionem, aut per quencumq; alium contractum fiat, prætermittitur hac solemnitate, ex libera tamen voluntate ipsius Ecclesiæ, & capituli abalienantis: talis abalienatio transferat dominium in alterum, cum quo cotraxit.

Primò arguitur. Videtur enim quòd re vera transferatur dominium. Nam solemnitas hæc solum requiritur in contractibus, ut obuietur fraudibus, & dolis. qui in talibus contractibus committi solent plerumque: sed quando constat manifestè voluntas eorum, qui contractus huiusmodi faciunt, etiam si prætermittitur solemnitas illa, cessat ista ratio obuiandi fraudibus, & dolis. Ergo cessat iuris dispositio: quia cessante causa cessat effectus. ca. cum cessante de appellationibus. Et cap. etsi Christus de iureiurando. Confirmatur. Lex diuina, & naturalis cessat, cum illius finis, & ratio cessat: ut manifestum est in l. de corripiendo fratre, quæ non obligat cum non speratur salus fratris, qui est finis legis. Ergo multò magis lex positiva cessabit, cessante illius ratione.

Secundò arguitur. Lex & sententia iudicis, quæ fundatur in falsa præsumptione, non habet locum in foro conscientie: quando illa præsumptio cessat, sed in contractu minus solenni, cum manifesta est voluntas contrahentium, omnis abest præsumptio falsa, ergo.

Tertiò arguitur. Contractus huiusmodi minus solennes, reuera inducunt obligationem iuris naturalis: sed ius civile non potest abrogare ius naturæ, ergo &c. Maior probatur. Quoniam qui talem contractum faciunt per liberam suam voluntatem, etiam declaratam coram testibus, obligant seipsos inuicem.

Ultimò arguitur. De facto, & re ipsa multi sunt, qui possident res Ecclesiasticas, vno tantum tractatu abalienatas. Multi item sunt qui possident iure hæreditario amplissimas fortunas, & diuitias per testamentum minus solenne. At hos omnes spoliare suis bonis ante omnem iudicis sententiam durissimum est.

In oppositum est, quòd lex iusta civilis, seu Canonica in foro conscientie impedit translationem dominij, ita ut translatio facta non teneat: sed leges, quæ irritos & nullos faciunt contractus propter defectum solemnitatis essentialis, impediunt translationem dominij, & annullant illam, ergo. Minor pa-

A ter, quoniam decernunt tales leges hos contractus habendos esse pro infectis, & irritis.

Confirmatur in exemplo posito. Testamentum minus solenne, non tribuit maius ius hæredi, qui per tale testamentum instituitur: quàm si testator decederet intestatus. At si testator intestatus decederet, citra dubium talis hæres nullum haberet ius ad illa bona: sed succederet in defuncti hæreditatem hæres ab intestato, ergo. Maior probatur, quoniam tale testamentum iure habeatur pro infecto.

B Secundò arguitur, sententia iudicis quæ non fundatur in falsa præsumptione, obligat in conscientia & confert ius, & dominium, imò obligat reuera in conscientia antequam pronuntiaretur, ut nos declarauimus in principio huius quæstionis de dominiorum translatione: sed iudex, etiam si sciat eos, qui faciunt eiusmodi contractus minus solennes, facere libere, & sponte etiam cessante omni fraude, & dolo consensisse in eos contractus, nihilominus tamen pronuntiabit eos esse irritos, & nullos, & non conferre dominium. Ergo reuera non conferunt. Minor patet, ex vlu iudicum in omnibus tribunalibus.

C Tertiò arguitur. Electio, quæ est nulla propter defectum solemnitatis prætermittitur, quauis facta sit ex libero consensu eorum, ad quos electio pertinebat, non confert ius in conscientia ipsi electo. Item matrimonium contractum ex libero consensu contrahentium, sed absque solemnitate essentiali: quam præscripsit Concilium Tridentinum, Sessione 24. in Decreto, de reformatione matrimonij, reuera nullum est, neque confert dominium corporum inter sic contrahentes, ut fiat absque parrocho, & duobus testibus. Ergo idem dicendum est in omnibus alijs contractibus.

D Quartò arguitur. Si herus præscribat æonomo formam, & modum, quem seruare debet in contractibus, quos heri nomine celebraturus est, annullans, & cassans contractus, quos illo modo prætermittit fecerit: citra dubium tales contractus facti, prætermittitur forma heri, non conferunt ius. Sed respublica habet potestatem ad præscribendum ciuibus formas, & modos, quos seruare debent in celebrandis contractibus, non minus, quàm herus respectu serui, & æonomi, ergo.

E Ultimò arguitur. Leges, quæ decernunt irritas facientes donationes filijs illegitimis, impediunt omnino translationem dominij, ut nos docuimus supra: sed multò significantiora verba habentur in legibus, quæ irritos faciunt contractus propter defectum solemnitatis, quàm in illis, quæ definiunt circa filios illegitimos, ut patet, quoniam in præsentis proposito, tales leges expressè dicunt esse contractus nullos, haberi que pro infectis, leges verò alie de filijs illegitimis nihil tale dicunt, ergo, &c.

F In hac difficili controuersia autores ferè omnes secantur in duas partes extremas propter argumenta vsque adeo contraria, & opposita, quæ proposuimus. Nam propter argumenta priore loco posita, est sententia asserens, quòd omnis contractus, qui est iure naturæ validus, etiam si iure civili irritetur, confert dominium in foro conscientie. In hac sententia sunt innumeri Iurisperiti. Innocentius c. quod sicut de electione. Panormitanus cap. quia plerique 28. de immunitate Ecclesiarum. Et cap. 1. de in integrum restitutione. Hos sequuntur Ancharranus, Antonius de Bruto, Bartolus, Iason, Felinus, Decius, Alciatus, & alij quos refert Episcopus Segobienensis cap. cum esses, de testamentis nu. 5. Et in relectione regulæ peccatum part. 2. §. 4. &

Menchaca lib. 2. de successione creatione & progressu. §. 3. Illatione 23. Inter Theologos sunt in eadem sententia Sylueiter verbo. hereditas quaest. 7. & verbo, testamentum 1. quaest. 5. verbo, alienatio. §. 13. Adrianus quodlibeto. 6. art. 1. conclusione. 2. illatione 2. Altera sententia extrema ex diametro huic opposita negat per huiusmodi contractus irritos iure civili, quantumlibet alios validos iure naturae transferri dominium. Et conuincuntur argumentis secundo loco positis. in hac sententia sunt inter Iurisperitos Baldus. C. de sacrosanctis ecclesijs, repetitione legis primae, Alexander & Imola in l. nemo. ff. de legatis. 1. Fortunius in tractatu de ultimo fine. illatione. 35. quos sequitur Couarru. in locis citatis. Et denique haec sententia est Iurisperitis communis. In hac sententia, inter Theologos dicitur fuisse Magist. Frater Melchior Cano, quem sequuntur multi ex interpretibus Diui Thomae.

Sunt quidam, qui mediam viam sequuntur inter has extremas sententias asserentes, quod prima sententia habet locum quando is, in cuius fauorem lex civilis irritum facit contractum, non dubitat de voluntate illius, qui per talem contractum etiam minus solennem voluit transferre dominium. Secunda vero sententia habet locum, quando talis voluntas est dubia. Hoc vult allegatus autor Hispanus Menchaca, vbi supra. Illatione 24. Pro decisione huius difficultatis. sit

PRIMA CONCLUSIO.

Ille in cuius fauorem lex irritum facit contractum, potest propter defectum solennitatis iuste agere coram iudice, contra talem contractum, & petere declarationem, quod talis contractus sit irritus & nullus. Imò in vniuersum potest perinde se habere, ac si talis contractus nunquam factus fuisset, exceptis pijs causis. Exemplum est. In testamento minus solenni haeres ab intestato succedens potest iuste petere coram iudice, vt declaret tale testamentum irritum, & nullum, & quod ad iudicet sibi hereditatem defuncti: nec tenetur legata adimplere, nisi legata sint pia: quoniam legatum in causis pijs habet priuilegium in hoc particulari. Ista conclusio est contra Panormitanum, & illius sequaces, qui volebant peccare mortaliter talem heredem, & teneri ad restitutionem illorum bonorum: si ageret contra testamentum. Sed ista conclusio probatur manifestè argumentis secundo loco factis in hoc dubio. Quam etiam probat Soro multis argumentis vbi supra. Quorum primum est. Contractus quilibet validus iure naturae, & iure positiuo iuste & sanctè potest impugnari interdum, videlicet, quando lex concedit integram restitutionem, ergo multò magis contractus, qui licet iure naturae alios validus sit, iure tamen civili irritus est. Antecedens probatur. Contractus ludi iure naturae, & civili validus est: tamen iuste in foro exteriori petitur coram iudice rescissio, & reuocatio talis contractus infra tempus à lege praescriptum. Idem est in vniuersis alijs contractibus, de quibus agitur in titulo de in integrum restitutione. Confirmatur. Contractus validus, vtroque iure naturae & civili, quando reuocatur per in integrum restitutionem, rescinditur de nouo is contractus, qui antea validus erat. At contractus, qui iure naturae irritus est: non rescinditur à iudice, sed declaratur irritus, & nullus, ergo praedictus haeres licetè petit rescindi vel declarari nullum esse talem contractum, vel testamentum.

Secundò arguitur. Sequeretur quod tutor pupilli succedens ab intestato ei, qui condidit testamentum minus solenne, citra culpam vllam suam esset perplexus, id est, dubius omnino quidnam faceret, & quidquid ageret, malè ageret. Quod non est asserendum, ergo. Sequela patet. Si talis tutor coram iudice petat bona illa sua pupillo, peccat mortaliter iuxta oppositam sententiam, si non petat, postea iudex praecipit, vt ille reddat suo pupillo totam illam defuncti hereditatem: quam negligentia tutoris pupillus amisit, cum haberet ius ad illam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui possidet per contractum minus solennem, iuste possidet, quousque à iudice spoliatur, nec tenetur indicare vitium talis contractus alteri parti. Verbi gratia, in exemplo posito, haeres institutus per testamentum minus solenne iuste adit hereditatem & possidet defuncti bona antequam spoliatur à iudice: & potest reticere vitium testamenti, neque tenetur reuolare haeredi ab intestato tale vitium. Prima pars huius conclusionis probatur. Leges positivae in toto aut in parte obligant, quatenus aut in toto, aut in parte recipiuntur per vsum: sed leges civiles positivae siue Pontificiae, quae irritos faciunt contractus minus solennes, non sunt receptae per communem vsum sapientum, quantum ad hoc vt spoliatur ante iudicis sententiam, qui per talem contractum possidet, ergo reuera ille iuste possidet. Confirmatur. Hominum sapientum declaratio plurimum valet ad obligationem per leges inducendam, aut certè tollendam, sed inter viros sapientes innumeri ferè sunt, qui asserant eum, qui sic possidet, iuste possidere, ergo reuera iuste possidet. Secundò probatur. In dubijs melior est possidentis conditio, ergo in tanta opinionum varietate, quanta est in praesenti controuersia, inclinandum est in fauorem possidentis: & dicendum quod iuste possidet. Secunda pars probatur. Ille, vt ostensum est in priori parte, iuste possidet: & rursus nec tenetur ex charitate cum tanto detrimento proprio, commodum alterius procurare, nec ex iustitia: cum non sit illius tutor vel custos, ergo non tenetur.

Ex hac parte sequitur corollarium. Haeres institutus per testamentum minus solenne, si tutor sit pupilli succedens ab intestato, tenetur ex iustitia contra seipsum agere pro pupillo suo. Patet, quoniam tutor tenetur ex iustitia procurare pupilli commodum. Quapropter consultissimum erit, vt tales haeres institutus non acceptet tutelam, aut si acceptauerat repudiet eam.

TERTIA CONCLUSIO.

Qua respondetur ad quaestionem per huiusmodi contractus, iure irritos propter defectum solennitatis essentialis, transfertur quidem dominium, sed infirmum, & reuocabile. Haec colligitur manifestè ex duabus praecedentibus: siquidem in secunda dictum est eum, qui possidet, per huiusmodi contractus, iuste possidere. Vnde manifestè sequitur, quod habeat dominium antequam à iudice spoliatur. In prima vero conclusione dictum est, quod altera pars in cuius fauorem lex fecit irritos tales contractus, potest coram iudice contra talem contractum agere, & spoliare eum, qui possidebat bonis suis per iudicis sententiam. Ergo tale dominium in-

firmum erat. Quocirca nostra hæc sententia est media inter illas duas sententias relatas. Concedimus siquidem primæ sententiæ, quod per tales contractus transfertur dominium: negamusque id esse firmum, & irrevocabile, contra eandem primam sententiam. Secundæ verò sententiæ concedimus illud dominium esse infirmum & revocabile. Ex dictis sequitur primum corollarium. Tutior est in conscientia is, qui præterdit contractum minus solemnem esse irritum vel irritandum, quam is, qui possidet per talem contractum. Ut verbi gratia, hæres institutus per testamentum minus solenne. Hoc patet manifestè. Quoniam ius illius, qui possidet per talem contractum, est revocabile per actionem alterius, qui præterdit tales contractus esse irritos. Secundum corollarium. Si is, qui possidet per contractum minus solemnem dum altera pars in iudicio agit contra talem contractum, occulte contractum, adducat testes falsos, aut denique fraude aliqua utatur: amittit dominium illorum bonorum: & tenetur ad restitutionem faciendam alteri parti, ante omnem iudicis sententiam. Probat. Altera pars habebat ius in conscientia, ad ea bona petenda coram iudice: is autem qui possidebat per talem contractum, impediit, per iniquitatem ius illius. Ergo verum est corollarium, saltem quatum ad hoc quod tenetur restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

Duos contractus excipimus, in quibus, si solennitas essentialis iuris desit, nullum transfertur dominium, neque firmum, neque infirmum, neque revocabile, neque irrevocabile. Primus est matrimonium: in quo citra dubium, verum habet hæc exceptio: Ut insinuabamus in argumento tertio per secundam sententiam huius contractus. Exceptionis ratio est. Quoniam matrimonium in hoc distinguitur ab uniuersis alijs contractibus, quod matrimonium natura sua est irrevocabile, & indissolubile: reliqui verò contractus reuocari possunt: ac subinde matrimonij contractus, aut nullum omnino transfert dominium, aut si transfert, est irrevocabile, & firmum. Alter contractus est electio, quæ si iure sit irrita, vero similis est, quod nullum transfert in electum dominium: neque electus potest illam acceptare. Ratio huius exceptionis est. Quoniam per electionem confertur electo iurisdictio spiritalis, quæ est res maximè grauis: at rem vsque adeo magni momenti, non est tutum concedere, quod transfertur per contractum irritum ab ecclesia. Et idcirco viri sapientes, qui in reliquis contractibus concesserunt rerum transferri dominium: illud omnino formidabant asserere in electionibus. Verum est quod Panormitanus, & alij Iurisperiti eum sequuti idiplum concedunt de electione, quod de alijs contractibus. Sed verosimilior est multò nostra sententia, & tutior.

Reliquum est, ut respondeamus ad argumenta utriusque partis extremæ. Ad argumenta primæ partis patet, quatenus procedunt, contra primam conclusionem & contra tertiam, & quartam: respondetur enim legem non cessare cessante sine in particulari: sed tantum quando cessat in uniuersali finis. At quamuis in vno, aut altero contractu minus solenni, cessent fraudes, manet tamen finis legis in uniuersali, scilicet, obuiare fraudibus: quod si talis solennitas prætermittatur, sapissime committerentur in huiusmodi contractibus.

Ad confirmationem respondetur finem corre-

ctionis fraternæ, esse bonum particulare fratris: & idcirco, quando tale particulare bonum cessat, cessat præceptum correctionis. Cæterum legis facientis irritos contractus minus solennes, finis est bonum publicum, quod proinde constare potest, etiam si cesset bonum huius, aut illius in particulari.

Ad secundum respondetur leges istas (de quibus modò loquimur) & sententias iudicum, quæ nihil aliud sunt, quam applicationes quædam legis ad particularem casum: non fundari in falsa præsumptione. Et idcirco etiam si constet de voluntate eius, qui fecit talem contractum minus solemnem: decreuit lex talem contractum esse irritum. Declarat enim iudicis sententia legis decretum, eò quod quamuis modo constet de veritate: sæpius cõtingit, quod voluntas talis est coacta.

Ad tertium respondetur ius naturæ non determinare formam contractus; sed hoc determinat ius positium, quod quidem transferendis dominijs auctoritate legislatoris habet potius rationem boni communis quam boni particularis ipsius proprii domini facientis talis contractus.

Ad vltimum respondetur nostram sententiam esse piam & clementem: & idcirco tribuimus dominium licet debile, qui possident quousque spoliuntur à iudice.

Ad argumenta secundæ sententiæ qua parte procedunt contra secundam & tertiam conclusionem respondetur. Ad primum, & ad secundum dicimus, leges quæ in hac parte decernunt, solùm velle (ut vsus, & consensus sapientum declarauit) quod quando sit, qui petat tales contractus esse irritos declararentur reuera irriti: & pronuntietur sententia in illius fauorem. Ad tertium respondetur iuxta ea, quæ dicta sunt in quarta conclusione. Ad quartum verò respondetur esse maximum discrimen inter æconomum, cui herus præscripsit formam celebrandi contractus declarandò irritos, qui alio pacto celebrarentur, & ciuem, cui lex præscripsit eandem formam. Quoniam æconomus non est dominus illorum bonorum, quæ abalienat per tales contractus, sed dominium est penes herum. Cæterum ciuis est verus dominus bonorù, quæ abalienat per eiusmodi contractus, & non est dominus ipse legislator, Princeps, aut respublica.

Ad vltimum respondetur, leges irritas facientes donationes, factas filijs illegitimis, efficere inhabiles ipsos filios illegitimos, & incapaces ad habendum dominium: leges verò de quibus loquimur, non id efficere, quod colligimus, primò ex vsu, & declaratione virorum sapientum, qui aliter has leges interpretati sunt. Secundò ex sermone & verbis ipsarum legum. Etenim in illis sermo est ad ipsos filios illegitimos indignos eos dicens, omni beneficio, & substantia paterna. At in his alijs sermo refertur, ad ipsos contractus, non ad personas, quibus fiunt contractus ipsi. Ac denique hoc colligimus ex eo, quod in illis legibus punitur crimen non præsumptum, sed reuera, perpetratum (incontinentiæ, videlicet, aut adulterij) quod est in parentibus filiorum, qui sunt illegitimi. In presentibus verò legibus proceditur ex præsumptione fraudum, quæ in talibus contractibus ferè semper solent committi. Et idcirco leges illæ multò magis odiosæ sunt, & molestæ filijs illegitimis, quam istæ illis personis quibuscumque fiunt tales contractus. Hactenus dictum sit de tertia disputatione, & de illis legibus in uniuersum, quæ impediunt translationem domini, non volente proprio domino.

Quarta, & vltima disputatio est de illis legibus, quæ transferunt rerum dominium etiam inuitis proprijs dominis. Quæ leges sunt illæ, quæ feruntur de de præscriptione, & de vsucapione. De qua materia extant tituli in vtroque iure civili, & Pontificio: quibus locis tractatur de hac re à Iurisperitis. In regula etiam, possessor. Item in regulis iuris. in 6. & in Decreto. 16. quæst. 3. A Theologis verò in 4. dist. 15. A Diuo Tho. in quodlibet. 11. art. 25. ab Adriano III. in materia de restitutione. quæstio. de præscriptione. A Summis verbo, præscriptio. & verbo vsucapio.

Exordium autè sit à Notione vocabulorum. Præscriptio itaque, præter aliàs significationes Ciceronianas, & Latinas, quas habet, significat idem, quod exceptio: similiter præscribere, idem est, quod exceptionem agenti, seu petenti opponere. In qua significatione, vsi sunt his vocabulis Latini auctores. Cicero sæpius. Quintilianus lib. 7. Institutionum oratoria: artis. Iuriscòsulti in titulis de præscriptionibus. Cæterùm varij vtriusque interpretes vtuntur hoc vocabulo, in alia significatione. Vt, videlicet, significant, ius, siue dominium acquisitum ex possessione, confecto tempore legibus definito. Et hac significatione vsi sunt Summi Pontifices in Sacris Canonibus. Cæterùm hoc vocabulũ vsucapio, verbum Ciceronianum est: & significat etiam dominium, siue ius acquisitum ex rei possessione, confecto tempore legibus definito. Sed iuris vtriusque interpretes voluerunt, esse distinctionem inter vsucapionẽ, & præscriptionem. Quòd vsucapio sit tantum circa mobilia bona, & sit triennalis: præscriptio autem, sit circa im mobilia bona, & requirat longius tempus, quàm triennium. Nobis autem Theologis pro quiete conscientie incumbit disputare, vtrum præscriptio, siue vsucapio & in vniuersum possessio rei cuiusque alienæ post confectum tempus legibus statutum, conferat dominium possessori, etiam si post illud tempus sciat rem illam fuisse alienam. Videtur quòd qualibet possessio exacto illo tempore conferat dominium.

Primò arguitur, ex l. si quis. §. 1. & l. cum notissimi. C. de præscriptionib. Vbi sancitur viginti vel quadraginta annorum præscriptionem, etiã cum mala fide procedere. Id ipsum definitum est in l. Regia. 21. tit. 29. Partita. 3. Sed dicitur quis has leges fuisse abrogatas, & antiquatas à Summis Pontificibus. Ab Alexandro III. in c. vigilanti. de præscriptionib. Ab Innocentio III. in concilio Lateranensi. Et refertur in ca. finali. eodem tit. à Bonifacio VIII. in regula possessor, de regu. iur. Contra hanc dispositionem.

Secundò arguitur. Post editas has leges Pontificias Carolus Quintus Catholicus Rex Hispanie in conuentu Madritio Anno quòd Domini 1528. Petitione 158. edidit legem, mercedes à famulis, & seruentibus exigi non valeant post triennium ab eo die, quo à famulatio cessarunt, nisi intra id triennium stipendium illud petijisse probauerint. Ecce Rex Catholicus approbat præscriptionem solo triennio, quæ absque mala fide rarissimè constitui potest. Similia sunt multa statuta in alijs Regnis, & plerisque ciuitatibus. Quinimo vt ius Pontificium iuri Pontificio opponamus, in cap. 1. de præscriptionibus. conceditur Episcopo, vt triennio, partem alienæ diocesis, quam scit esse alienam, præscribat. Simile quid habetur in Concilio Mileuitano. cap. 24. & refertur 16. quæstio. 3. in cap. placuit Confirmatur. Respublica civilis per se perfecta est, ergo leges illius non possunt antiquari per aliam potesta-

tem. In oppositum est quòd fundamentum præscriptionis bona fides est, vt allegato. cap. habetur, ergo si possessor etiam post transactum tempus legibus definitum habeat malam fidem, & conscientiam rei alienæ, corrumpit ipsa præscriptio, & non confert ius.

Tertio arguitur: Triplex finis potest esse legum, quæ de præscriptione, seu vsucapione latae sunt. Primus ne dominia rerum sint incerta. Secundus vt exterminentur lites. Tertius denique vt puniatur negligentia, & socordia proprij domini in procurandis bonis suis & repetendis: sed propter nullum horum finium potest conferri dominium in foro conscientie, ergo tales leges non conferunt dominium. Probatur minor. Primus, & secundus finis tantum procedunt in exteriori foro. Etenim in foro interiori facile est vt quisque non possideat quod non est suum. Item dominia sunt certa in foro interiori. Tertius verò finis non est sufficiens causa, vt priuetur, quis re sua: quoniam talis negligentia in repetendis proprijs bonis non est digna tanta pœna. Et rursus quando digna esset tanta pœna, saltem sequeretur, quòd præscriptio, seu vsucapio non conferret ius in conscientia, quando verus Dominus non fuisset negligens in inquirendis bonis suis, ergo.

Vltimò arguitur. Leges quæ denegant actiones in foro exteriori, decepto intra dimidiam insti pretij in rei venditione, non conferunt in conscientia ius, & dominium. Vt ostendemus infra quæstion. 77. ergo neque leges de præscriptione: quoniam finis tam harum quàm illarum legum est minuere lites.

In hoc dubio est prima sententia, asserens leges illas seculares, quæ concedunt malæ fidei possessori ius & dominium, non esse antiquatas, & abrogatas, imò verò non posse abrogari à Pontificibus. Sic habet glossa in allegata regula. Eam etiam refert glossa in allegato cap. finali. de præscriptionibus. Et nonnulli Iurisperiti: quamuis non adeo communiter, tamen quantum ad aliquas actiones sequuntur hanc sententiam. Quos refert Couarruu. in relect. super regul. possess. part. 2. §. 11.

Secunda sententia est Adriani quodlibeto 6. art. 3: dicentis illas leges seculares esse iustas, non tamen conferre ius in conscientia rei possessæ: sed tantum denegare actionem vero domino, vt post exactum illud tempus lege definitum, possit res suas petere à possessore coram iudice: exempli est in legib. quas paulò antea dicebamus denegare actionẽ decepto intra dimidium. Altero modo inuenitur sententia eiusdem Adriani in 4. in q. de præscriptione dicentis, prædictas leges habere locum in conscientia, quando possessor, licet habeat conscientiam se possidere alienum, tamen ex aliqua iusta causa non restituit, & verus dominus est negligens in repetenda re sua. Sed abrogata, inquit, sunt illæ leges à Summis Pontificibus: quoties is, qui possidet non excusatur, à restituendo ex aliqua iusta causa, & verus dominus non est negligens in repetendo. Hanc sententiam, sequuntur multi iurisperorum, quos refert Couarruu. vbi supra.

Tertia sententia est quorundam asserentium, non modò leges illas seculares, verum etiam Pontificias, quæ concedunt possessori bonæ fidei cum reliquis conditionibus possessionem, non tamen ferre ius in conscientia. Ita tenent multi Iurisperiti: quos refert Syluester verb. præscript. 1. §. 13. & Couar. 3. par. relect. allegata. §. 2. Hos sequitur summa Rosella in verb. præscriptio. Pro decisione sit

PRIMA

PRIMA CONCLUSIO.

Merito Summi Pontifices abrogarunt leges illas, quæ concedebant dominium possessori malæ fidei tanquam iniquas, & contra ius naturæ. Explicatur conclusio. Non modo volumus dicere, quod nunquam istæ leges ante abrogationem contulerint ius, & dominium: verum etiam, quod erant iniquæ quantum ad hoc quod negabant actionem petendi vero domino contra possessorem malæ fidei. Probaturs conclusio. Ratio desumpta ex Innocentio III. in allegato loco cap. finali. Omnis constitutio, quæ sine peccato mortali obseruari non potest, deroganda est: sed supradictæ leges non poterant sine peccato mortali obseruari, ergo. Probaturs tamen à nobis Minor, ostendendo eas leges, esse iniquas, ac subinde non posse sine mortali obseruari. Primo Tota æquitas legis desumitur ex bono publico, & communi, ad quod lex ordinatur: sed illæ constitutiones erant in magnam perniciem boni publici. Etenim quisque præsumeret occupare res alienas, si posset, vt post aliquod tempus haberet dominium illarum, & à iudice defederetur contra verum dominium. Secundo probatur minor, lex quæ fouet mortalia peccata, non potest sine mortali obseruari: sed istæ leges fouebant mortalia peccata, videlicet, possidere contra conscientiam propriam rem alienam, ergo. Vltimo probatur illa minor. Contra ius naturæ est quod fur eò quod est in mora restituendi, comparat sibi dominium circa rem furtiuam, aut quod ea de causa defendatur à iudice in possessione: sed hæ leges seculares concedebant furibus dominia ob istam causam, & defendebant eos in possessione, ergo iniquæ erant.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præscriptio, seu vsucapio perfecta illis conditionibus, quas ius Pontificium exposcit, confert verum ius, & dominium in conscientia rei possessæ, etiam si post transactum tempus legibus definitum, sciat rem illam fuisse alienam. Conclusio hæc asseritur à Iurisperitis omnibus ferè, in allegatis locis: & à Theologis. Et probatur ratione manifesta. Leges iustæ, & sanctæ, sicut impedire possunt translationem dominij in alios, inuitis proprijs dominis: ita possunt transferre dominia in alios inuitis proprijs dominis, quando expedierit ad bonum commune: sed expedit maximè ad bonum commune, vt præscriptio, seu vsucapio perfecta iuxta leges Pontificias, conferant verum ius in cōscientia, ergo. Minor patet ex finibus harum legum, quorū vnus, & potissimus est, ne rerum dominia tanto tempore maneat incerta: quoniam aliàs illi, qui possident res, negligenter illas, & non curarent timentes, ne quando & post longum tempus, veri domini eas repeterēt. De hoc sine proximo & potissimo agitur in. l. 1. ff. de vsucapionib. & in cap. vigilantia. citato. & r. 6. q. 3. §. potest. Secūds item finis, scilicet minuere lites non est parum utilis bono publico, de quo sine Cicero in oratione pro Cæcina inquit: Vsucapio est finis sollicitudinis ac periculi litium.

Ad argumenta verò primo loco posita, quæ procedunt contra primam conclusionem respondetur. Et quidem ad primum responsum est ibidem. Ad replicam verò seu instantiam positam in secundo argumento ex. l. Caroli Quinti. Respondetur, illa lege non cōcedi dominium stipendij illis dominis,

qui non soluerint toto triennio si habuerint malam fidem: sed concedi duo. Alterum est, quod in casu dubio pronuntianda est sententia pro dominis contra famulos transacto triennio. Alterum est, quod cum fuerit res certa quod dominus mala fide possederit, non continuo fit parata executio contra illum: sed admittatur ad probationem. Ita intelligit legem Couar. sup. par. 2. §. 11. sed melius respondetur, quod non datur actio in iudicio famulis. Ad ca. verò primum de præscriptionibus respondetur, legē illam, non concedere Episcopo dominium illius partis alienæ diocesis propriè loquendo, titulo præscriptionis, sed potius in pœnam culpæ proprij Episcopi: qui toto illo triennio neglexit procurare filios suos nouiter conuersos ad fidem. Et in huius delicti pœnam priuatur illo dominio, & confertur illud dominium & iurisdictio Ecclesiastica, ei, qui cōuertit infideles ad fidem. Lex autem de præscriptione non respicit potissimum culpam proprij domini, neque infert illi pœnam vt ostendimus cum ageremus de fine legis huius. Ad confirmationem respondetur rem publicam ciuilem esse quidem secundum se & in ordine ad suum finem perfectam, ceterum subijci omnino reipublicæ spirituali in ordine ad spirituales finem. Et idcirco, cum contra spirituales finem aliquid statuit ciuilis potestas, tale statutum abrogari ab spirituali principe. Imò potest. Princeps spiritualis, si expediat bono spirituali Principes ipsos seculares & legislatores antiquos deponere, & novos creare.

Ad argumenta verò secundæ partis, quæ procedunt contra secundam conclusionem respondetur. Ad primum respondetur: post exactum tempus ad præscribendum legibus definitum, iam esse certam scientiam in possessore habente cōditiones legis ad præscribendum, quod talis res possessa, sit propria, etiam si certò sciat, quod olim fuerit aliena. Non secus, atque is, qui emit rem aliquam, quamuis certò sciat eam rem fuisse alienam ante emptionem: post emptionem verò certò scit esse propriam, sed tempore suo (quod legibus requiritur, ad præscribendum) decurrente, requiritur ea scientia & bona fides in possessore, vt scilicet non sciat eam esse alienam. Ad secundum respondetur quod primus finis sine dubio habet locum & in foro exteriori & in interiori. Secundus verò finis, quamuis in exteriori tantum foro procedat, quantum ad litium decrementum, & diminutionem: tamen confert ius in conscientia. Etenim pax interiori foro, ex est magnum bonum publicum: ac subinde lex quæ respicit talem finem, iusta est, & conferre potest ius in foro interiori conscientia.

Tertius verò finis est nimium remotus & parum aut certè nullo pacto intentus à lege, sed permissus tantum, & idcirco siue verus dominus negligens fuerit, siue diligens, in re sua inquirenda, possessor habens legis conditiones præscribit, seu vsucapit illam. Ad tertium copiosè respondebimus quaestio. 67. pro nunc verò respondeo negando consequentiam: quoniam leges illæ de venditione latae sunt tantum permissiuae. Leges autem de præscriptione, sunt præceptiuae. Leges autem præceptiuae differunt à permissiuis, quia illæ conferunt ius in conscientia, istæ verò non. Sed argumētabitur quispian ex hisce dictis contra primam conclusionem. Leges illæ de venditione iustè potuerunt permittere, quod non daretur actio in foro exteriori decepto intra dimidium contra eum, qui deceperat. Ergo leges ciuiles iustè potuerunt permittere, quod vero domino non daretur actio contra possessorem ma-

la fidei, post transactum tempus legibus præstitutum. Ad hoc respondeo negando consequentiam in deceptione citra dimidium fuit voluntariè aliquo pacto deceptus, neque datur occasio per leges illas ad decipiendum, neque ad alienas res occupandū. Cæterum in malæ fidei possessore verus dominus non est voluntarius villo pacto: & per leges permittentes ne daretur actio in foro exteriori, dabatur fomentum, & occasio magna ad occupandas res alias & possidendas per iniquitatem.

D Vbiū aliud est consequens pro intelligentia secundæ conclusionis in præcedenti dubio, quænam sint requisitæ conditiones ad perfectam iure humano præscriptionem. Pro cuius dubij intelligentia, sit

VNICA CONCLUSIO.

Quatuor sunt numero conditiones requisitæ ad præscribendum iure Pontificio. Prima conditio est. Vera, & propria possessio rei præscribendæ. Propter huius conditionis defectum monachus non potest rem aliquam præscribere: quoniam non potest habere possessionem, & proprietatem illius. Item laici non possunt præscribere rem aliquam spiritualem. Secunda conditio est continuatio huius possessionis toto tempore legibus præstituto. Itaque si tempus illud interrumpatur in possidendo, non præscribit possessor. Tertia conditio est bona fides, hoc est, conscientia, quod illa res, quam possidet, non sit aliena. Etenim fides in præsentia accipitur pro existimatione, qua, quis existimat rem aliquam, quam possidet, esse propriam: quæ tertia conditio magni momenti est in præsentia, & explicanda inferius copiosius. Quarta conditio est titulus ad possidendum. Potest autem titulus iste esse triplex, naturalis, aut legitimus, aut deniq; lege præsumptus. Naturalis titulus est ille qui positus est in ipsa rerum natura, & veritate rei. Legitimus titulus est ille, qui si consulamus leges, dominiū confert: quamvis reuera præsupponat aliquid falsum. Denique titulus lege præsumptus est ille, ut nomen præ se fert, qui lege præsumitur, iudicis sententia, v.g. qui innititur rei veritati, & veræ testium depositioni, & iuris scientiæ. Cæterum iudicis sententia, quæ fertur secundum allegata, & probata iuxta leges ipsas, sed fundata est falsa præsumptione, in falsa videlicet testium depositione: est titulus legitimus: quoniam est secundum leges lata, & contraria sententia est etiam illegitima sententia. Sententia denique iudicis, quæ non est lata secundum allegata & probata, sed omnino contra leges, est titulus lege præsumptus. Etenim lex præsumit sententiam iudicis, quamvis aliàs iniqua sit, esse iustam, imò præcipit eam mandari executioni, quamdiu non reuocatur per superiorē. Ex his sequitur primò, quomodo distingui possent inter sese titulus naturalis, & legitimus ex vna parte & bona fides ex altera. Etenim si quispiam per sententiā iuxta allegata, & probata pronuntiatam, sed quæ innititur falsæ testium depositioni, possidet rem aliquam, sciat tamen vitium illud falsæ depositionis testium, citra dubium titulo legitimo possidebit, tamen nullo pacto bona fide. Contrà verò si possideat per sententiā iniquam, tamen quam ipse opinatur æquam: possidet manifestè bona fide: non tamen possidet titulo legitimo lege naturali. Rursus datur bona fides sine titulo, in eo, qui possidet rem triginta annis, vel quadraginta inani titulo: per quem res ad eum peruenit & in eo est. Item qui existimat rem, quam pos-

A sedit, sibi donatam à vero domino, aut legatam, cum tamen reuera donata, aut legata non fuerit. Item filius, qui succedit in bona paterna iure hereditario, credit tamen illa bona esse patris tantum propter testimonium patris: bonam fidem habet sine titulo. Sed tam circa conclusionem, quàm circa hoc corollarium nota, bonam fidem esse multò magis necessariam ad præscribendū, quàm titulum: vsque adeo, ut sapius detur præscriptio sine titulo, nunquam tamen sine bona fide. Exemplum est in præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & in c. placuit. §. potest. 16. q. 3. Exemplum aliud est in præscriptione immemoriali, & in præscriptione centenaria contra Romanam Ecclesiam. De quibus legantur Iurisperiti in locis allegatis. Titulus ergo requiritur semper, tantum in præscriptionibus vsitati temporis decem, aut viginti annorum.

B Sequitur secundò, quod hæres latronis, qui bona fide succedit in defuncti hereditatem, non habet titulum aliquem ad præscribendum. Hoc corollarium est contra M. Soto in allegato loco. Cæterum est res constitutissima in iure, & communis apud vtriusque Iurisperitos, & certum est quod non habet titulum naturalem. Quod verò non habeat titulum etiam lege præsumptum, probatur. Leges de præscriptione expressè asserunt eum non esse titulum aliquem, ergo non est titulus lege præsumptus. Antecedens probatur in l. cum hæres. ff. de diuersis temporum præscriptionibus. & in l. vltima. C. coram de vsucapionibus. Verum est tamen quod talis hæres spatio triginta, vel quadraginta annorum, poterit res has legitimè præscribere, quoniam, ut paulò antea dicebamus, ad præscriptionem istam longissimi temporis non requiritur titulus: & hoc habetur, ut probabilior opinio apud Iurisperitos. Sequitur tertio, quod qui emit à latrone rem furtiuam similiter non habet titulum ad præscribendum, neque reuera præscribit vsitato tempore sed solum præscriptione longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum: hoc habetur in §. quod autem, & §. furtiua. Instituta de vsucapionibus. vbi dicitur furtiua res, & quæ vi possessæ sunt, etiamsi longo tempore possessæ fuerint, vsucapi non possunt, sed intelligendum est hoc de vsucapione vsitati temporis; nam de ea, quæ longissimi temporis est, contrarium colligitur ex l. omnes. C. de præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & ex l. si aliena. ff. de vsu capionibus. Hoc item corollarium est contra Sotum vbi supra. Cæterum tam hæres latronis, quàm qui ab illo rem quampiam emit, si bona fide possideant, præscribunt, & vsucapiunt, fructus rei possessæ etiam vsitato tempore. Hoc habetur in l. bona fidei. ff. de acquirèdo rerum dominio. vbi dicitur. Illi qui non possunt vsucapere propter rei vitium, fructus suos faciunt. Idem habetur in l. si aliena. §. Scauola. ff. de vsucapionibus. Itaque si pater furatus est urbem aliquam: filius hæres illius non potest præscribere urbem, nisi spatio longissimi temporis. Cæterum fructus urbis vsitato tempore vsucapit. Vide Syluestrum verb. præscriptio. 1. & 2. §. 8. & 12. & Couar. in allegata relectione. par. 2. §. 9.

C Vbiū vltimum est pro intelligentia præcedentium. Vtrum bona fides necessaria ad præscribendum patiatur secum hæsitationem, & dubium, videtur vera pars affirmatiua. Primò ex capit. vltim. de præscriptionibus. Ex quo loco desumimus geminam argumentationem. Alteram quidem ex conclusione ipsa, & ex ratione illius. Pontifex siquidem ibi definit necessariam esse bonam fidem ad præscribendum, & non sufficere malam: quoniam

D posside-

possidere mala fide est peccatum mortale. Tunc sic. Qui possidet rem aliquam cum hæsitatione, & dubio sit ne propria, sed eo animo vt quando sciuerit esse alienam, donet eam, vero domino non peccat mortaliter: quoniam melior est possidentis conditio, ergo ille talis habet bonam fidem necessariam ad præscribendum simul cum dubio. Item argumentum desumimus ex corollario quod Pontifex colligit in eodem cap. Oportet vt qui præscribit, nulla temporis parte habeat conscientiam rei alienæ. Tunc sic. Qui dubitat sit ne res, quam possidet aliena, non habet conscientiam rei alienæ, ergo ille talis habet bonam fidem. Probatur antecedens. Dubium seu hæsitatio non est assensus, aut dissensus in alteram partem, ergo non habet conscientiam rei alienæ.

In oppositum est: Quia qui cum dubio, & hæsitatione possidet rem, tanquam propriam, peccat mortaliter: ergo cum dubio non potest habere bonam fidem ad præscribendum. Antecedens probatur. Exponit se ille talis periculo retinendi rem alienam, quamuis habeat animum reddendi illam vero Domino cum sciuerit esse alienam. At verò qui amat periculum peribit in illo, Ecclesiast. 3.

In hoc dubio est prima sententia quorundam afferentium quòd dubium istud non tollit bonam fidem. Ita in gloss. in cap. finali de præscriptionibus & capit. si diligenti. eodem titulo. & Panormitanus, quem sequuntur multi Iurisperiti, est in eadem sententia.

Secunda sententia est. Adriani in materia de restitutione, quæst. de præscriptione in 4. Sententiarum: & in quodlibeto. 2. dicentis, eum qui habet dubium sit ne res propria, non posse sine peccato mortali, possidere illam tanquam propriam, ac subinde nec præscribere posse: debere tamen seruare illam vero Domino, & adhibere diligentiam ad eum inquirendam. Quòd si hoc faciat, præscribit etiam cum dubio illo. Adriani ratio est, quoniam si possideat tanquam proprium, peccat mortaliter: vt dicebamus in argumento in oppositum. Si autem seruat eam vero Domino, non peccat mortaliter.

Tertia sententia est media inter has extremas. Eum, qui dubitat posse quidem possidere illam rem tanquam propriam, debere tamen pro qualitate dubij partem restituere, aut illi, cuius dubitat sit ne res illa, aut certè pauperibus, si post factam diligentiam verum dominum non inuenerit: si manet dubius adhuc post diligentiam factam, Certè inquit, quòd eiusmodi dubium interruptit præscriptionem.

Quarta sententia item media inter has sententias explicatur sequentibus conclusionibus.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui dubitat probabiliter, An res sit aliena, non habet bonam fidem. Probatur primò, quia dubium verisimile & probabile est medium inter bonam, & malam fidem, sicut pallidum est medium, inter album, & nigrum. Probatur secundò, quòd non sit bona fides ex l. 48. ff. de acquir. rerum domi. vbi dicitur, Bonæ fidei & indubiæ possessor. En distinguitur manifestè bona fides contra dubiam. Secundò probatur. Bona fides in vniuersis alijs materijs non patitur secum hæsitationem & dubium, ergo nec in ista materia. Antecedens probatur inductione. Si quis dubitet, An hodiernus dies sit dies ieiunij non habent bonam fidem, vt vescatur carnibus.

Etenim si cum illa hæsitatione vesceretur carnibus, peccaret mortaliter: si autem cum bona fide illis vescatur, non peccat mortaliter. Idem est in vniuersis alijs. Quartò, Si dubium esset bona fides, sufficeret ad incipiendam præscriptionem: at hoc consequens est falsum iuxta omnium tam Iurisperitorum, quam Theologorum sententiam, ergo & antecedens.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui cum dubio verisimili, sit ne res propria vel aliena, possidet, adhibet autem diligentiam ad inquirendam veritatem rei: si dubium sit æquale pro vtraque parte, iustè possidet rem totam integram. Si verò dubium non sit æquale, sed inclinet magis in alterius fauorem, tenetur, qui possidet, pro qualitate dubij partem restituere. Prima pars probatur ex regulis iuris vulgatis. In pari delicto, & causa melior est possidentis conditio. Cum iura partium sunt obscura, reo fauendum est potius, quàm actori. Secundò probatur. Si iudex per sententiam applicaret illam rem totam possessori, ille iustè totam possideret: quamuis adhuc maneret dubium speculatiuum æquale, pro vtraque parte ergo. Consequentia probatur, quoniam iudicis sententia, quæ non fundatur in falsa præsumptione, non magis confert ius in conscientia postquam pronuntiata est, quàm antea. Secunda pars probatur. In tali casu non est par causa possidentis, & non possidentis, sed melior non possidentis, ergo non est mirum quòd tunc faueamus magis non possidenti. Secundò probatur. Si dubium illud ita attenuaretur pro parte illius qui possidet, vt nulla maneret verisimilitudo pro illius parte, sine dubio ille teneretur restituere totam rem integram alteri, ergo quando attenuatur in illo gradu, vt videlicet, quamuis aliqua sit verisimilitudo pro illius, qui possidet, parte, est tamen maior pro alterius parte, tenetur pro rata portione aliquid alteri refundere, vel restituere.

TERTIA CONCLUSIO.

Post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendum verum rei dominum, is, qui possidet: inchoat præscriptionem ab eo temporis puncto, quo eam diligentiam adhibuit: etiam si adhuc maneat dubius speculatiue. Probatur primò. Ad inchoandam præscriptionem, sufficit simul cum possessione, & reliquis conditionibus bona fides humana. Sed post adhibitam sufficientem diligentiam possessor iste habet bonam fidem humanam, ergo incipit præscribere ab eo puncto temporis. Probatur minor. Ille possessor est certus prædicè, & moraliter, quòd illa res est propria, ergo habet bonam fidem humanam. Antecedens probatur, quoniam in moralibus non est eslagitandum mathematicum iustum. Secundò probatur conclusio. Ex fine legum quæ sunt de præscriptione lata, qui finis frustratur certè nisi possessor præscriberet. Quòd sic probatur. Finis legum, quæ de præscriptione lata sunt, est, ne rerum dominia incerta sint longo tempore: at nisi hic possessor præscriberet: perpetuò rei illius, quam possidet, dominium maneret incertum, ergo &c. Minor probatur. Siquidem possessor ille cum eodem dubio, transfunderet rem illam in suos hæredes, & illius hæredes in suos. Tertio probatur. Si iudex per sententiam applicaret rem illam possidenti

fidenti

fidenti, sine dubio à tempore pronuntiata sententia possessor inchoaret præscriptionem, etiam si adhuc maneret dubius speculatiue: sed ad quietandam conscientiam, & bonam fidem habendam, tam sufficit diligentia adhibita, quam iudicis sententia, ergo.

QVARTA CONCLUSIO.

Dubium verisimile, & probabile antequam adhibita sit sufficiens diligentia, non sufficit ad inchoandam præscriptionem: Cæterum si superueniat præscriptioni, quæ bona fide inchoata erat, non interruptit illam. Prima pars est communis cõcessio omnium Theologorum, & Iurisperitorum, & ex capitulis requirentibus bonam fidem ad præscribendum patet. Secunda pars est communis omnibus Iurisperitis quos refert & sequitur Syluester, verbo præscriptio. 2. §. 3. & copiosius hoc dixerit Episcopus Segouienis part. 2. §. 7. in regula possessor. Quamuis hæc pars sit contra Adrianum & Soto & alios Theologos. Probatur autem hæc pars. De facto in exteriori foro pronuntiaretur sententia pro eo possessore, qui bona fide incepisset præscriptionem, quamuis postea dubitaret, sed sententia in foro exteriori pronuntiata, quæ non innititur falsæ præsumptioni, confert ius in conscientia, ergo præscribit. Maior patet, quoniam omnes Iurisperiti sunt in ea sententia, quod ille præscribat: Iurisperiti autem sunt iudices pronuntiantes sententiam in foro exteriori. Confirmatur, sententia, quæ in foro exteriori, iuxta omnium Iurisperitorum sententiam, pronuntiatur, non est iniusta. Alioquin semper tribunal exterius erraret, sententiam pronuntiando in huiusmodi causa, ergo talis sententia confert ius. Secundo probatur hæc pars argumento in principio huius dubij facto pro parte affirmatiua ex capit. fin. de præscriptionibus. Et confirmatur ex capit. si virgo. 34. quæstio. 2. ex regul. 2. de regulis iuris. in 6. quæ sic habet: possessor mala fidei tempore non præscribit. In his siquidem capitulis ad inchoandam præscriptionem exigitur bona fides. Cæterum ad eam continuandam tantum, exigitur, quod absit mala fides, & scientia rei alienæ: qui verò dubitat sit ne res sua, non habet malam fidem, ut ostendimus conclusione. 1. Vltimò probatur hæc eadem pars ex capit. inquisitioni. & ex capit. Dominus. de secundis nuptijs. vbi femina, quæ nupsit secundo viro bona fide, priore viuo, iubetur reddere debitum secundo viro, etiam si dubium postea superuenierit ergo multò magis in nostro casu, qui sic dubitat poterit continuare præscriptionem, si adhibet sufficientem diligentiam.

Sed contra hanc conclusionem arguitur. Per litis contestationem in exteriori foro interruptitur præscriptio bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiam dubiam, ergo dubium solum sufficit ad interruptendam præscriptionem. Responderetur ad hoc, in casu isto non interrupti præscriptionem propter solum dubium, quod oritur ex litis contestatione, hoc est, ex petitione veri Domini: sed quia iura solum volunt favere possessori pacifico. Cæterum quando dubium aliunde oritur: possessor est pacificus, ac subinde præscribit. Ad argumenta verò partis affirmatiuæ, quatenus aduersantur secundæ conclusioni, & primæ parti conclusionis vltimæ: patet ex ipsis conclusionibus. Responderetur enim: Pontificem in hoc capite vocare peccatum mortale, siue eam conscientiam, quæ

A formaliter peccatum est, & mala fides, siue certè eam, quæ causaret peccatum mortale: nisi adhibeatur diligentia ad inquirendum verum Dominum. Et hæc posterior non est sufficiens ad incipiendam præscriptionem, bene tamen ad continuandam. Ut indicat (quantum videtur) aperte ipse Pontifex in corollario quod inde infert. Ad argumentum in oppositum responderetur, nulli omnino periculo peccati exponere seipsum, qui cum dubio verisimili iuxta definita in nostris conclusionibus, possidet rem alienam, etiam tanquam propriam. Hæc dicta sunt de materia de dominio.

QUÆSTIO LXII.

De Restitutione.

D Einde considerandum est de restitutione. Et circa hoc quærentur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum restitutio sit actus iniuriæ commutatiuæ?

SVMMA TEXTVS.

C Conclusio prima est affirmatiua. Ratio breuiter est, quod restitutio importat recompensationem rei ad rem secundum equalitatem.
 D Secunda conclusio. Notetur in solutione ad primum Restitutio proprie loquendo importat rationem debiti.
 Tertia conclusio. Notetur in solutione ad secundum. Restitutio etiam si secundum primam significationem habeat locum præcipuum in rebus exterioribus, tamen transfertur ad actiones vel passionem, quæ pertinent ad iniuriam, vel reuerentiam personæ.
 Quarta conclusio. Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus, quam debet, fit per recompensationem rei ad rem, & pertinet ad iniuriam commutatiuam.

COMMENTARIVM.

M ATERIA hæc de restitutione grauissima est, & Theologo valde necessaria ad dicendas difficultates quæ quotidie in humano conuictu sese offerunt. Differunt Theologi de restitutione in 4. Sententiarum distinctio. 15. vbi Magister agit de tertia parte penitentia, quæ dicitur operis satisfactio. Summistæ verò in verbo restitutio, inter quos specialiter videatur Caietan. Adrian. in 4. in materia de restitutione. & Ioan. de Medina in codice de restitutione Magist. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 6. & 7.

Nos autem in hoc tractatu stylo quidem breui, sed compendiofo curabimus vniuersalium, & particularium difficultatum cõfusionem distinguere & decidere, ita vt nihil necessarium prætermittamus.

Ante omnia de vocabulo, restitutio, sciendum est, esse Ciceronianum, sed in significatione vniuersaliter, ita vt idem sit restituere atque reddere siue ex iustitia hoc fiat, siue ex liberalitate, siue alio modo. Et hoc modo dicitur quis restitutus in pristinam salutem beneficio medicinæ, & in pristinam dignitatem opera amici. At verò Theologi de iustitia disputantes strictius vtuntur hac voce: vt significet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reparatur iniuria, siue in bonis honoris, siue in bonis corporis, siue in bonis spiritualibus. Quibusdam tamē Theologis placet distinguere, vt restitutio propriè sit bonorum fortunæ, satisfactio verò sit recompensatio facta pro iniuria circa personam. Nihilominus frequentissimè vtrumque vocabulum pro altero vsurpatur. Verum est tamen, quòd satisfactio specialiter dicitur, quando quis per actum pœnitentiæ Deo satisfacit, non tamen ita propriè dicitur restitutio: quia reuera Deus non patitur aliquod detrimentum nostris offensis, & ideo restitutio, quæ est actus iustitiæ commutatiuæ, non potest dici propriè in ordine ad Deum. Et tamen inter Deum, & hominem solum ponitur ex parte Dei iustitia distributiuæ: ex parte verò nostra ponitur pœnitentiæ, quæ est specialis virtus, & pars potentialis iustitiæ, quatenus homo per contritionem nititur satisfacere Deo pro offensa commissa contra eum. Dicitur etiam satisfactio tertia pars pœnitentiæ, secundum quod homo facit aliqua opera, per quæ satisfacit pro pœnis debitis in purgatorio. Hactenus de nomine, restitutio.

Definitio verò quid rei talis colligitur è Diu. Thom. Restituere est iteratò aliquem statuere in dominium, vel possessionem rei suæ. Intelligitur autem nomine rei, omne illud, ad quod homo habet ius. Hæc definitio non indiget noua explicatione, suppositis, quæ diximus de dominio & possessione. Ex hac definitione colligit D. Tho. principalem conclusionem huius articuli. Quæ quidem ab omnibus recipitur: & quamuis sit controuersia inter Doctores, an violatio iustitiæ distributiuæ obliget ad restitutionem: tamen omnes conueniunt in hoc, quòd si illa violatio obligat ad restitutionem, talis restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Vtrum autem talis violatio obliget ad restitutionem, disputat Caietanus latè in loco circa solutionem ad tertium. Sed nos opportuniùs hanc difficultatem definimus quæst. seq. 63.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum sit necessarium ad salutem, quòd fiat restitutio eius quod ablatum est?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Restituere id quod iniuste ablatum est alicui, est de necessitate salutis. Ratio est, quia conseruare iustitiam est de necessitate salutis.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa conclusionem articuli, an sit vera. Arguitur primò pro parte negatiua. Qui retinet rem alienam domino irrationabiliter inuito, non peccat: sed quicumque Dominus est irrationabiliter inuitus, si nolit rem sua detineri ab altero, qui illam accepit, ergo alter non tenetur resti-

A tuere. Probat minor. Quia vnusquisque ordine charitatis, tenetur magis diligere bonum spirituale proximi, quam bona temporalia, ergo ex eodem ordine obligatur, vt sit voluntarius quòd alter retineat bona sua temporalia ne mortaliter peccet.

B Secundo. Si esset præceptum de restitutione, contineretur in septimo præcepto Decalogi. Non furtum facies, sed non continetur in hoc, ergo. Probat minor. Quia illud præceptum est negatiuum, & proinde obligat semper, & pro semper, sed præceptum restituendi est affirmatiuum, quod non pro semper obligat, sed pro tempore, & loco, ergo non continetur in illo septimo præcepto, Non furtum facies.

C Tertio. Si esset præceptum restituendi, non solum obligaret restituere res iniuste ablatas, sed etiam omnes res alienas etiam iuste acceptas, verbi gratia, si quis accepit mutuo rem alienam, vel etiam inuenit: at verò Diu. Thom. duntaxat, inquit, esse de necessitate salutis restituere quod iniuste ablatum est, ergo conclusio non satisfacit plenè titulo articuli. Imò adiungit Diu. Tho. quòd si aliquid iniuste ablatum sit, in æqualitas erit, ei restituere, cui ablatum.

Fuerunt Græci quidam, vt refert Guido Carmelita in lib. de hæresibus negantes, restituere esse de necessitate salutis. Erasmus etiam in quatuor primis editionibus super Euangelia, illud Lucæ, quod superest, date elemosynam, negauit necessitatem restitutionis, sed in editione quinta asseruit illam. Et Castro de hæresibus in verbo, restitutio refert prædictos autores. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Necessarium est ad salutem necessitate præcepti vt qui iniuste retinet alienum, restituat illud quomodolibet peruenerit ad manus eius. Ista conclusio videtur vniuersalior, quàm conclusio Diu. Thom. sed in substantia eadem est cum illa. Pro cuius intelligentia notandum est, quòd ex duplici titulo potest oriri obligatio restituendi. Alter titulus est acceptio rei alienæ, siue iusta, siue iniusta: sicut contingit in mutuo, vel in furto, siue res illa possideatur ab eo, qui accepit, siue non possideatur. Intelligimus ergo nomine acceptionis quamlibet actionem, propter quam minus habet alter in bonis suis, quàm ius illius postulabat. Vt abscissio brachij, combustio domus. Et isto modo dicitur in præfenti acceptio rei alienæ. Alter titulus est ipsamet res aliena, siue ille, qui possidet acceperit illam à vero domino, siue acceptam ab alio retineat, vel ex donatione, vel ex venditione, vel ex inuentione. Cõtingit autem aliquando, vt vterque titulus conueniat: & teneatur aliquis ex vtroque capite restituere.

E Notandum est secundo, quòd acceptio iusta rei alienæ non inducit propriè obligationem restituendi, donec accipiens sit in mora reddendi illam domino. v. g. Si quis accipiat mutuo, vel in deposito pecuniam ad tempus determinatum, tunc si intra illud tempus legitimum reddit, nõ dicitur restituere propriè. Et ratio est. Quia restituere ex primæua & Latina significatione, est id quod lapsum erat erigere, vel deprauatum corrigere & in pristinum perditum statum reparare: cum autem à Theologis translatum est vocabulum ad actionem quamdam iustitiæ significandam, noluerunt excludere illam proprietatem significationis. Aliàs omnes actus iustitiæ commutatiuæ dicerentur restitutio. Sed in-

tendunt

tendunt solummodo significare actionem illam iustitiae commutativae reparatricem damni, quod ex iniustitia emerferat. Et ideo non quotiescunque redditur res aliena vero Domino dicitur restitutio. Et sic intelligatur D. Thom. in hoc articulo. Sed si quis obiecit, quod D. Tho. dicit in articulo primo. Et ideo restitutio est actus iustitiae commutativae, quando scilicet res unius ab alio habetur, vel per voluntatem eius, sicut in mutuo & deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina, & furto, ergo cum aliquis reddit mutuum, vel depositum, restituit secundum D. Thom. etiam si habet illud per voluntatem Domini. Respondetur primo, quod Divus Thomas visus est illic explicare genus restitutionis, scilicet aequalitatem iustitiae commutativae, non autem explicavit in illis verbis differentiam restitutionis, quae insinuat in ipsa definitione, cum dicitur iterato statuere. Quod quidem praesupponit lesum esse ius alterius. Respondetur secundo, quod cum Div. Thom. dicit, per voluntatem eius sicut in mutuo vel deposito, intelligit a principio mutationis vel depositionis: postea vero, cum habet locum restitutio, iam homo detinet alienum contra voluntatem Domini.

Norandum est tertio, quod ~~quod~~ quis iam est in mora solvendi, etiam licet acceptam, statim incipit esse iniustus, & illa detentio est eiusdem rationis cum furto, vel rapina. Ita docet D. Thom. infra quaest. 66. art. 3. ad secundum. Unde quando in definitione furti ponitur acceptio rei alienae, comprehendit D. Thom. retentionem rei alienae contra voluntatem domini. Ex dictis colligitur, quam formaliter locutus fuerit D. Thom. in sua conclusione, solum asserens, esse de necessitate salutis restituere, id quod iniuste ablatum est. Nam reddere id quod iniuste ablatum est, & iniuste retinetur, non est proprie restituere. Et propterea usi sumus vocabulo retentionis iniustae, ut uniuersalius loqueremur. Quam conclusionem censemus esse certam secundum fidem. Patet ad Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. Patet etiam ex consensu totius Ecclesiae & doctorum. Et ex communi regula iuris, non dimittur peccatum, nisi restituatur ablatum. Quae quidem intelligitur quando homo potest restituere. Et est D. Aug. in epist. 54. & regula & intelligentia ipsius.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præceptum de restituendo, est simpliciter & formaliter affirmatiuum, sed importat negatiuum super quod fundatur. Ratio est, ex duplici differentia quam ponunt Theologi inter præcepta affirmatiua & negatiua. Prima est, quod affirmatiua præcipiunt actus virtutum: negatiua vero prohibent actus vitiorum. Secunda differentia est, quod contra præcepta affirmatiua peccant homines peccatum omissionis, contra negatiua vero peccatum commissionis, scilicet occidendo, &c. At vero præceptum de restituendo præcipit directè actum virtutis iustitiae commutativae, ergo est affirmatiuum. Quod autem includat negatiuum supra quod fundatur, patet: quia includit negationem retinendi rem alienam inuito domino, quae est tota ratio, quare obligat præceptum affirmatiuum ad restituendū, & exercendum actum virtutis.

Ad argumenta quae proposuimus, respondetur ad primum, quod non est irrationabiliter inuitus, si velit homo restituere sibi rem suam, quando ex malitia alterius retinetur, tunc enim charitas non obli-

A pat: ut quis renuntiet iuri suo propter alterius liberam voluntatem, quae vult peccare: sed obligat tempore necessitatis.

Ad secundum argumentum, iam patet responsio ex his quae dicebamus in secunda conclusione & interpretatione illius. Præceptum enim restituendi, quamuis sit affirmatiuum, reducit ad negatiuum tanquam ad principalis præceptum quod est radix, & ratio quare illud affirmatiuum obliget sub peccato mortali.

Ad tertium, etiam patet ex dictis in confirmatione primae conclusionis. In solutionibus ad argumenta huius articuli tangit Divus Thomas omnem materiam restitutioni subiectam, & modum restituendi quapropter doctrinam harum solutionum exactius oportet examinare.

Aduertendum est igitur, quatuor esse genera bonorum, de quibus possumus inquirere, an restitutio habeat locum in illis, & quomodo sit facienda. Primum quidem sunt bona spiritualia, ut gratia Dei & virtutes: sunt etiam bona naturalia corporis, & animae. Sunt etiam bona extrinseca, verbi gratia, bona fortunae, ut fama, & honor. Sunt denique officia, & beneficia publica, tam in seculari republica, quam in Ecclesiastica. De his omnibus latè disputandum est.

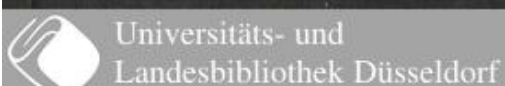
D Vbitatur ergo secundo loco. Verum ille qui laesit proximum in spiritualibus bonis, teneatur ei aliquid restituere, verbi gratia, qui fuit illi causa peccandi, & ut amitteret gratiam, & virtutes, vel impediret profectum spirituales suis persuasionibus.

Primum arguitur pro parte affirmatiua. Si quis proximo propinet venenum, tenetur ex iustitia statim querere illi remedium, ergo multo magis, qui persuasionibus suis propinat alteri spirituale venenum. Patet consequentia, quia iste magis nocet proximo, quam alter. Secundo si Prædicator, vel Doctor falsam doctrinam doceat, tenetur quam primum poterit reuocare sententiam, ergo pari ratione, si quis induxit particulariter proximum ad peccandum, tenetur illi restituere quam primum poterit, persuadendo contrariam.

Tertio. Si quis occidat vel mutilet hominem etiam volentem occidi, vel mutilari, peccat contra iustitiam, eò quod solus Deus est Dominus vitae corporalis. Ergo si quis inducat hominem ad peccandum, peccabit ipse contra iustitiam: & tenebitur ad restitutionem, etiam si alter voluntariè peccet. Probat per consequentiam. Quia etiam solus Deus est Dominus gratiae, & virtutum infusarum. Scotus in quarto Sententiarum distinctione 15. quaestione 3. articulo 1. & Ricardus articulo 4. quaestione 21. & Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de restitutione ubi supra: ait, quod tenetur homo, qui fuit alteri causa peccati, restituere illi commodiori via, qua poterit v. g. Suadendo illi contrarium, & orando pro illo. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui induxit alterum ad peccandum sine dolo, & fraude, non tenetur ex iustitia ad aliquam restitutionem illi faciendam. Probat per consequentiam, quia sic inducens vel persuadens nihil abstulit à proximo inuito, ergo non tenetur illi restituere. Neque valet responsio Soti, quod quamuis scandalizator non sit tota causa peccati, est tamen partialis causa, quae antecedit voluntatem alterius: & ex hac

parte facit ei aliquam iniuriam, & tenetur restituere. Contra hoc est, quod pari ratione, qui improbitate precum obtinet ab amico bonum aliquod, teneretur restituere: qui etiam est causa quædam antecedens voluntatem alterius. Consequens autem falsum est, quia scienti, & volenti non fit iniuria, ut habetur de Regulis iuris in 6. Igitur ubi non est fraudulentia, aut violentia, non oritur obligatio restituendi.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiamsi quis per dolum & fraudem scandalizet proximum offerendo illi occasionem peccandi, non tenetur per se loquendo ad aliquam restitutionem faciendam. Hæc conclusio videtur esse contra Magistrum Soto lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 6. artic. 3. conclus. 2. contra aliquos nostri temporis Theologos. Sed probatur conclusio. Ille quantumlibet mentiendo non lædit proximum, nisi tantum in bonis spiritualibus, ergo non tenetur ad restitutionem. Probatur consequentia, quia bona spiritualia non possunt amitti, nisi propria & libera voluntate, verbi gratia. Si quis duxit amicum nescientem in domum meretricis, ubi moraliter loquendo erat scandalizandus, non tenetur illi aliquid restituere, sed solum peccat maximum peccatum contra charitatem proximi. Confirmatur, quia tota ratio peccandi mortaliter huiusmodi fraude est, quia exponit proximum periculo fornicandi. Sed hæc ratio non obligat ad restitutionem, ergo, &c. Dixi autem in conclusione per se loquendo: nam si ex tali fraude, aut dolo sequatur postea aliquod damnum temporale, tenetur qui fecit dolum ad restitutionem, verbi gratia. Si in illa domo erat aliquis corruialis, qui illum percuteret, & spoliaret, tunc tenebitur ille scandalizator ad restitutionem. Similiter si persuasit contractum usurarium, siue manifestè, siue per dolum, tenebitur ad omnia damna reparanda, quæ consequuntur ex mala, aut falsa persuasione. Cæterum quando per vim detinetur aliquis, vel trahitur ad peccandum, tunc certum est quod inferre vim illam pertinet ad iustitiam.

TERTIA CONCLUSIO.

Speciali obligatione præcepti de correctione fraterna tenebitur scandalizator, si potest, proximum corrigere. Hæc conclusio non aliter probatur, quam ex communi consensu sapientum, qui iudicant quodammodo iustum esse, ut qui causam mali dedit, sit etiam reparator illius.

Ad argumentum in oppositum respondetur. Ad primum nego similitudinè rationis: quamvis enim uterque teneatur succurrere proximo, tamen qui propinavit venenum, tenetur succurrere ex iustitia commutativa: qui autem nocuit in spiritualibus, tenetur ex charitate proximum corrigere. Neque enim ex maiori nocumento colligitur obligatio restitutionis: sed ex nocumento contra iustitiam commutativam per quod aufertur à proximo aliquid contra voluntatem eius. Vtrum autem sit semper maius peccatum inducere proximum ad peccandum mortaliter v.g. ad fornicandum, quam furari ab illo magnam pecuniæ quantitatem, posset aliquis dubitare. Sed respondetur breuiter. Quod quamvis ex genere suo, in communi loquendo, sit maius peccatum inducere proximum ad peccandum, & nocere in spiritualibus, quam nocere in temporalibus, tamen in particulari, quando illa læsio in spiritualibus non

A intenditur directè, poterit esse maius peccatum furari à proximo magnam pecuniæ quantitatem, quam illud inducere ad fornicandum, eò, vel maximè quod ipse fornicator voluntariè peccat, si autem directè ab aliquo intenderetur deicere proximum à gratia Dei, est maximum peccatum & contra Spiritum sanctum, videlicet invidia charitatis fraternæ.

Ad secundum argumentum respondetur, quod ille Prædicator aut Doctör non tenetur ex iustitia commutativa, per se loquendo, retractare sententiam sed ex charitate. Aliquando etiam tenebitur ex virtute religionis, quando ex mala eius doctrina diminuitur cultus diuinus. Cæterum aliquando etiam tenebitur ex iustitia commutativa retractare sententiam: quando ex falsa doctrina illius sequitur incommodum temporale ipsis proximis. v.g. Si prædicauit licitum esse vendere triticum ultra taxationem Pragmaticam, tenebitur ad restitutionem damni temporalis.

Ad tertium respondetur, quod quamvis solus Deus sit causa efficiens gratiæ, & virtutum infusarum, tamen huiusmodi pretiosas qualitates ponit in nostro libero arbitrio, & facit nos dominos donorum suorum, ita ut dum illa per peccatum amittimus, non peccemus contra Deum, & ex consequenti, neque ille cuius persuasione peccatur, tenebitur ad restitutionem. Secus autem res habet circa vitam temporalem, cuius Deus voluit esse specialis Dominus: ita ut ego ipse contra iustitiam peccem, si me occido, vel occidi sine causa permitto. Habemus igitur ex dictis, quod nulla ratione læsio in bonis spiritualibus per se loquendo obligat ad restitutionem, ac propterea D. Tho. nullam mentionem fecit de læsione in spiritualibus: dum in hoc articulo intendebat explicare omnem materiam subiectam restitutioni.

D Vbitatur tertio. Consequenter, an is qui auocat aliquem ab ingressu religionis, vel etiam iam professum inducit ut relinquat religionem, teneatur ad aliquam restitutionem faciendam, vel ipsi, vel conuentui?

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Qui persuasit aliquem ne faciat eleemosynam pauperi, quæ paratus erat dare, tenetur restituere pauperi illam eleemosynam: quamvis alter non dabit eleemosynam ex iustitia, sed tantum ex misericordia, ergo pari ratione tenebitur, in casu proposito restituere religioni vtilitatem, & commodum, quæ prouidentur religioni ex illa persona.

Secundò arguitur. Religio ipsa habet ius respectu monachi professi, videlicet ad operas illius vtilis ipsi religioni. Ergo qui talem monachum à religione abduxit, facit contra iustitiam, & tenebitur restituere.

Tertio arguitur. Si quis persuadeat seruo, ut fugiat Dominum suum, tenetur restituere seruum & operas eius vtilis domino, ergo simile est de religioso. De hac re sunt variegatæ opiniones, aliqui sequuntur partem affirmatiuam, maximè quando religiosus est professus. Aliqui verò moderantur hanc sententiam, & aiunt, quod si persuasor fecit animo nocendi, tenebitur restituere, si autem non fecit animo nocendi, non tenetur restituere. Alij verò rigorosiùs, & scrupulosiùs loquuntur. Aiunt enim, usque adeo talem persuasorem teneri restituere, ut obliget eum ad recipiendum habitum religionis, si non potest ipse aliter restituere. Et adducunt exemplum Raymundi quondam Generalis ordinis Prædicatorum. De quo dicitur ob eam causam ingressum fuisse religionem, quod alium à proposito religionis auocauerit: & aiunt, hanc sententiam veram esse quando religiosus abductus, erat iam professus, & quan-

do per

do per dolum & fraudem abducitur à religione. Afferrores huius sententiæ refert Syluester in verb. restitutio. 3. §. primo. dicto. 2. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui absque dolo & fraude persuasit alteri ne ingrederetur religionem, vel etiam ingressum novitium, vel etiam professum abduxerit, quovis animo, id fecerit, non tenetur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui per fraudem, & multò magis, qui per vim, avocat aliquem à firmo proposito religionis, siue sæcularem siue novitium, siue professum: tenetur ad restitutionem faciendam damni temporalis, quod consequitur, tam ipsi homini, quàm conventui. Sit exemplum. Si quis Doctor habens cathedram honorificam, & pingue patrimonium velit intrare aliquam religionem, vel iam sit in illa novitius, aut professus, & auocaverit quis eum à tali religione solis precibus, & monitis, non tenebatur ad aliquam restitutionem faciendam, vel religioni. Si autem per dolum, & fraudem abduxerit eum, & multò magis si per vim, tenebitur ad restitutionem tam ipsi, quàm religioni totius damni, & lucri cessantis. Vtraque conclusio quantum ad restitutionem faciendam, vel non faciendam ipsi particulari: probatur ex definitis in præcedenti dubio. Quantum verò ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi monasterio. Probatur argumentis factis in principio præcedentis dubij. Et tamen quamvis monasterium non habet ius ad eum, qui vult profiteri: tamen habet ius pendens ex voluntate illius, qui iam est in promptu, ut ingrediatur religionem. Quapropter, qui impedit per mendacium & fraudem ius illud, quod habet monasterium in voluntate hominis, facit iniuriam monasterio. Et ratio est evidens, quia ille qui mutat propositum propter fraudem & dolum alterius, non voluntariè mutat, idcirco læditur ius, quod habebat monasterium in voluntate illius. Quemadmodum læditur ius pauperis per mendacium illius, qui impedit elemosynam, quam alter paratus erat dare. Si autem solis monitis & precibus desinat aliquis ingredi religionem, vel dare elemosynam pauperi, non læditur ius religionis, neque pauperis. Ratio est, quia totum illud ius positum est in voluntate alterius, & ille voluntariè non vult dare. Quapropter, poterit persuasor peccare contra charitatem, non autem contra iustitiam. Nec est eadem ratio de mancipio, & de monacho. Etenim Dominus mancipij habet propriè ius ad personam mancipij, sicut ad alias possessiones: nam potest illud vendere. At vero conventus, & religio habet ius ad monachum ex virtute religionis tantum, & non ex iustitia, & ex eadem radice oritur ius quod habet monasterium ad operas, & lucri ipsius monachi religiosi. Verum est tamen quòd cum ipse religiosus per propriam voluntatem in ipsa professione abdicaverit à se omnè dominiũ, & omnè ius ad res temporales, & transtulerit in ipsam cõmunitatem, eo ipso, quòd acquirit aliquid sua diligentia, statim efficitur proprium ipsius cõmunitatis, & idcirco quantum ad huiusmodi res acquisitas opera monachi, tenebitur ad restitutionem, tam ipse, quàm persuasor si per egressum illius, conventus amittat illa bona, siue adfuerit dolum, & fraus, siue non. Dixi

A autem de rebus iam acquisitis opera monachi: quoniam potuit contingere, quòd monachus sua opera acquisierit ius ad alias res, quòd quidem pendet ex nona opera, & diligentia: & in tali casu neque religiosus tenebitur, si discedat à monasterio ex iustitia, neque persuasor sine dolo & fraude illa bona in spe futura restituere. Et ratio est, quoniam acquisitio illorum bonorum fundabatur in operatione religiosa ipsius monachi, quæ non erat debita ex iustitia. Et idcirco tam ipse, quàm persuasor sine dolo & fraude, non tenebitur ad restitutionem faciendam ipsi cõmunitati.

B Iam verò circa huiusmodi materiam commemoranda est decisio Concilij Tridentini in Sessione 25. in Decreto de Regularibus. capite 18. Vbi sic dicitur. Anathemati subijcit Sancta Synodus, eos qui quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem invitam ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum, vel ad emittendam professionem. Et etiam eos qui impederint ingredi religionem, vel votum emittere. Cæterum nihil desinit Concilium circa viros, quoniam non præsumuntur invitati intrare religionem, vel in ipsa profiteri. Sed tamen circa viros tantum dicit, si aliquis prætendat se per vim, & metum ingressum fuisse religionem, aut ante ætatem debitam se professum fuisse: non audiatur, nisi ante quinquennium tantum à sua professione.

C Ad argumenta ex prædictis facillimum est respondere. Ad primum enim respondetur, quòd qui impedit elemosynam fieri pauperi absque fraude & dolo, non tenetur ad restitutionem; quamvis possit peccare contra charitatem.

D Ad secundum respondetur, quòd religio non habet ius erga monachum, & operas eius ex iustitia commutativa, sed ex virtute religionis. Et ea est ratio, quare abducens monachum à monasterio sine fraude & dolo, non tenetur ad aliquam restitutionem, magis, quàm ipse monachus, nisi rerum temporalium iam acquisitarum: si fortè monachus asportat secum illas ex consilio alterius, tunc enim vterque tenebitur restituere.

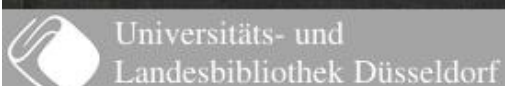
E Ad ultimum argumentum respondetur. Vt iam dictum est, quòd non est eadem ratio de seruo & monacho. Hactenus dictum est de spiritualibus bonis.

F Vbitur quartò de bonis temporalibus. Et primò quidem de corporeis naturalibus. Et quaritur primò de corporalibus bonis, utrùm qui læsit aliquem occidendo, vel mutilando, vel quomodolibet saluti damnum inferendo, teneatur restituere damnum illud.

Pro cuius dubij intelligentia. Notandum est, quòd duo mala possunt considerari in huiusmodi læsionibus. Alterum est ipsa læsio secundum se, scilicet, occisio, vel abscissio manus. Alterum est, quod consequitur, videlicet, expensæ faciendæ in curatione, lucri cessantis, damnum emergens. Antè omnia de utroque damno sit nobis

CONCLUSIO.

Cerrissima: qui læsit, tenetur ad restitutionem utriusque damni. Hæc conclusio cõmunis est cõsensus doctorum. Et ratio est manifesta. Quia ex illatione utriusque damni læditur iustitia commutativa. Neque valet obijcere, quòd homo non est dominus propria vitæ, aut membrorum, ac proinde quòd non sit facienda restitutio illi, quando læditur in huiusmodi

bonis: sufficit enim ad hoc quod lædatur iustitia commutativa, quod homo sit dominus usus vite, & membrorum. Difficultas autem dubij in hoc consistit, virum percussor, aut occisor teneatur restituere in alio genere bonorum, quando in illis non potest restituere in eodem genere.

Primò arguitur pro parte affirmativa. Quia Exodi 24. dicitur, Si quis percusserit seruum, & iustum eum fecerit, dimittet eum liberum pro oculo, quem eruit. Et ibidem dicit, Si quis percusserit mulierem pregnantem, & abortum fecerit, subiacebit damno quod maritus postulauerit, & arbitri iudicauerint, ergo. Et confirmatur ex doctrina communi plurimorum Doctorum. Imò & Diui Thomæ in solutione ad primum, ubi ait, quod quando id, quod ablatum est, non est restituibile, debet fieri compensatio quatenus possibilis est, puta, cum aliquis alicui abstulit membrum aliquod, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ secundum arbitrium boni.

Secundò arguitur, ex more Reipublicæ etiam Christianæ. Etenim qui læsus est in bonis corporeis, vel etiam filius, & consanguineus illius, vel hæres, pactum sæpe facit cum læsore de aliqua pecunia recipienda pro læsione, quod quidem pactum nemo condemnat: sed omnes iustum arbitrantur: ergo restitutio in alio genere bonorum debet fieri. Probatum consequentia, quoniam aliàs ipse qui læsus est, non posset iuste accipere pecuniam pro læsione.

Tertiò arguitur. Qui læsit alterum in bonis proprii corporis, non minus videtur ad restitutionem obligari, quàm qui læsit in bonis fortunæ, sed illa restitutio fieri non potest in eodem genere, ergo necesse est, quod fiat in bonis alterius generis. Videlicet, in pecunijs, vel honore.

Quartò arguitur & vltimò. Pecunia inuenta est ab hominibus, vt sit mensura, quæ adæquare possit res omnes in commutationibus humanis, sed satisfactiones corporalium læsionum numerantur inter humanas commutationes, ergo in pecunia debet fieri satisfactio quando aliter fieri non potest. Maior est Aristotel. libro 5. Ethicorum capit. 5. Et explicatur à Diuo Thoma, quæstione præcedenti, articulo vltimo. Minor etiam in articulo. 1. ad secundum. & etiam articulo. 2. Et confirmatur, quia libertas compensari potest pretio, siquidem homo potest seipsum pretio vendere, ergo etiam vsus vitæ & membrorum potest recompensari in pecunia pro ipsa læsione.

Sed in oppositum est text. in l. fin. ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt. Vbi Iurisconsultus ait cicatricum autem & deformitatis nulla fit æstimatione, quia liberum corpus nullam accepit æstimationem.

Secundò arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequitur, quod si is qui læsit, puniretur à iudice talionis pœna debita secundum legem, adhuc ille teneretur ad faciendam recompensationem in pecunijs, vel in alio bonorum genere. Probatum sequela. Quoniam per iudicis sententiam, qua reus punitur talionis pœna, solum fit satisfactio respectu Reipublicæ, quæ custos est vitæ, & salutis hominum, ergo adhuc tenetur reus satisfacere parti læsæ. Consequens est contra communem sententiam. Et confirmatur exemplo. Nam si fur puniatur à iudice, etiam vltimo supplicio, nihilominus tenetur etiam restituere bona quæ furatus est, & declarare ubi nam sint illa bona, quæ furatus est, vt restituantur parti

læsæ, ergo à simili. Si ille qui læsit in bonis corporis, teneretur restituere parti læsæ in alio genere bonorum secundum iustitiam commutativam, non liberaretur ab ista obligatione per hoc, quod punitur à republica pœna talionis.

Tertiò arguitur. Hæres etiam necessarius, eius qui læsit alterum in bonis corporis, non tenetur ad restitutionem, faciendam ei qui læsus est, pro ipsa læsione, ergo neque ipse qui læsit tenebatur. Antecedens probatur. Quoniam si hæc restitutio deberet fieri, facienda esset pro crimine iniurioso defuncti, at verò filius non debet portare iniquitatem patris: neque enim tenetur petere veniam pro iniuria, quam pater fecit. Consequentia verò probatur. Quoniam hæres præsertim necessarius succedit in omni obligatione, ad quam tenebatur ex iustitia ipse defunctus.

Quartò arguitur. Fur quando in proprio genere non potest restituere, non tenetur in alio bonorum genere restituere, neque adulter tenetur in alio bonorum genere recompensare iniuriam, quam fecit marito, ergo neque ille, qui læsit in bonis corporis tenebitur pro ipsa læsione in alio bonorum genere restituere. Probatum consequentia. Quoniam honor sine fama, quam redit adulter, magis commensurabilis est pecunia, quàm salus, aut vita, aut membra corporis.

Quintò arguitur. Restitutio cum sit actus iustitiæ commutatiuæ æqualiter nos obligat erga omnes, sed si quis occidat infidelem, non tenetur pro ipsa occisione aliquam restitutionem facere, offerendo pro ipso sacrificia, & orationes ad Deum, ergo huiusmodi restitutio nõ obligat per se, etiam si occidatur Catholicus iniquè. Sed hoc argumentum non habet multam vim, quoniam potest solui si dicas, quod infidelis, quia non est capax huiusmodi satisfactionis, propterea homicida excusatur ab illa satisfactione facienda.

IN huius dubij decisione sunt variae sententiæ. Scotus in quarto distinctione 15. quæstione 3. acriter reprehendit confessarios faciliores ad absolvendum homines homicidas, quàm canonicas. Sentit autem ille, legitimam satisfactionem homicidij esse talionis pœnam à iudice infligendam: quod si hoc non contigerit, debet ipse homicida exponere seipsum periculo mortis in bello iusto pro Ecclesiæ pace cõtra infideles, quod si hoc non fuerit possibile, tenebitur multis sacrificijs, & orationibus iuuare animam defuncti. At verò in mutilationibus satisfactionem dicit faciendam esse pecunijs.

Hanc sententiam tenet Palud. in eadem distinctione, ibidem quæstione 2. Adrianus verò in quarto, in materia de restitutione circa finem, addit, quod tantum pretij reddendum est pro brachio abscisso, quatum mutilatus ipse postulauerit. Sed profectò esto ita facienda esset restitutio in pecunijs, melius dixisset quantum vir bonus & prudens iudicauerit, attenda qualitate vtriusque personæ. Magister Soto ubi supra articulo. 3. ad tertium, ait satisfactionem faciendam esse petitione veniæ, vel alia arbitraria pœnitentia, quod si nulla pateat alia restituendi via, erit commoda satisfactio iuuare defuncti animam precibus & sacrificijs, non tamen existimat ad huiusmodi satisfactionem obligari ex iustitia. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Certa. Qui læsit alterum in bonis corporis abunde satisfacit pro ipsa læsione, cum per iudicis

senten-

sententiam punitur. Verbi gratia. Si quis alteri abscidit manum, & puniatur talionis poena, non tenebitur amplius satisfacere mutilato. Haec conclusio est communis sententia. Et ratio est manifesta. Quoniam iudicis legitima sententia, sicut auctori confert ius in conscientia, ita absolvit etiam reum in foro conscientiae quantum ad satisfactionem alteri parti faciendam, sed iudex quando punit poena talionis reum, non imponit ei alteram satisfactionem pro ipsa laesione, ergo reus non tenetur amplius satisfacere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Verisimilior mihi est sententia, quod huiusmodi laesiones non debent necessarium compensari in alio genere bonorum, scilicet, in pecunijs, aut honoribus, aut precibus & sacrificijs. Ratio est, quod quamvis argumenta facta pro parte affirmativa sint probabilia, tamen argumenta facta pro parte negativa, urgentiora sunt nostro iudicio. Deinde ista conclusio sequitur ex prima per necessariam consequentiam, ergo tenenda est sicut prima. Probo antecedens, quoniam sententia iudicis quae non fundatur in falsa presumptione confert ius in conscientia, siue ligando, siue absolvendo, sed quando punitur quis talionis poena, non obligatur ad aliquam pecuniariam restitutionem, ergo neque tenebatur ad illam ante iudicis sententiam. Et confirmatur haec ratio argumen. 5. & factis pro parte negativa. Hanc conclusionem tenuerunt & tenent aliqui viri docti nostri temporis, inter quos fuit Magist. Victoria. Videtur etiam esse Magist. Sentent. in 4. distin. 15. prope finem. ubi cum mentionem fecisset utriusque damni illati per laesionem corporalem, asserit primum damnum, de quo nunc disputamus, sola poenitentia emendandum esse & reparandum coram Deo. Posterius vero malum restitutione reparari. Consonat denique haec nostra sententia cum quadam alia sententia doctorum asserentium, quod fama iniuste ablata non necessarium est restituenda pecunijs, aut in alio genere bonorum. De qua re paulo post dicturi sumus. Haecenus diximus de restitutione, & satisfactione quantum est ex iustitia commutativa. At vero de satisfactione pro huiusmodi laesione in foro poenitentiariorum. Sit

TERTIA CONCLUSIO.

Temperanda videtur in foro poenitentiariorum utraque pars huius dubij tali moderamine, videlicet: quod prudens confessarius cognoscens homicidam, vel percussorem commodè posse pro huiusmodi laesione recompensationem facere pecunijs parti laesae, debet prudenter iniungere talem satisfactionem. Quod si ipse homicida, vel percussor non potuerit talem satisfactionem facere, non debet illam praecipere confessarius. At vero si ipse reus contendat rationabiliter se nolle facere talem restitutionem, quamvis commodè possit facere, tunc recurrendum est ad regulam de modo imponendi poenitentiam peccatorum. Si enim satisfactio imposita prudenter imponitur, & reus non profert idoneam excusationem ad non admittendam illam: confessarius nihilominus obliget eum, ut acceptet illam. Si autem voluerit condescendere cum illo, & imponere aliam satisfactionem pro peccato illius condignam: poterit licite facere, & absolvere illum, si alias apparet bene dispositus: neque in hac parte

A fauemus homicidis, neque percussoribus, sed potius illorum delicta exaggeramus, quia vita, & salus, & membra hominis, quae illi destrunt, sunt tam excellentia bona, ut secundum se non admittant pecuniariam restitutionem, & estimationem. Quapropter eorum delictum est maius apud Deum. Quae diximus deseruiunt ad componendos homines vulgares & plebeios. Etenim homines nobiles, & illustres non curant de huiusmodi pecuniaria restitutione.

B Ad argumenta partis affirmativae respondendum est pro parte negativa. Ad primum respondetur, quod iam leges illae Exodi antiquatae sunt, quia numerantur inter iudicialia. At vero olim iustae leges erant, quoniam in poenam delicti possunt constitui leges poenales iustae in solutione pecuniae pro laesione facta. Est exemplum in poena quadrupli, quam fur tenebatur solvere. Item in foro poenitentiariorum potest confessarius imponere pecuniariam satisfactionem pro peccatis, & tamen obligant peccata antea ad huiusmodi satisfactionem, quia erant contra alias virtutes, contra charitatem, temperantiam, &c.

C Ad confirmationem respondetur primo. Quod sententia illa communis habet suam verisimilitudinem. Sed respondetur secundo, pro nostra sententia, quod D. Thom. & alij quidam doctores intelligendi sunt de damno consequenti, & quantum ad hoc ait, faciendam esse restitutionem in alio genere bonorum ut explicabimus dubio sequenti. Item D. Thomas potest explicari cum dicit, debet fieri, hoc est, decet ut fiat maxime in foro poenitentiariorum ubi confessarius potest obligare, imò & aliquando debet obligare reum, ut satisfaciatur pecunijs, vel honore parti laesae, attenda conditione utriusque personae. Et ad hoc ferè semper obligat charitas, quia tali via componitur pax & amicitia inter laesorem, & partem laesam.

D Ad secundum respondetur illud factum esse iustissimum, quoniam qui laesus est, ius habet ad petendam ultionem iniuriae illatae coram iudice. Et ut huic iuri cedat, quod vulgo dicitur, *perda la quexa*, licitum est illi accipere pecuniam quantum viri prudentes iustam esse iudicauerint.

E Ad tertium respondetur, quod quamvis omne peccatum contra iustitiam commutativam, quantum est ex parte sua, obliget ad restitutionem, tamen quaedam sunt, de quibus non potest fieri restitutio, & tunc excusatur qui peccavit à restitutione. V. g. parochus, qui noluit ministrare sacramenta subditis, peccavit contra iustitiam commutativam: tenebatur enim ex officio ministrare, & tamen non potest restituere damnum illud: & ita excusatur à restitutione. Item si quis interficiat proprium seruum infidelem, excusatur ab omni restitutione, & tamen peccavit contra iustitiam: quia non erat Dominus vitae illius.

F Ad quartum argumentum respondetur, pecuniam dantaxat esse mensuram rerum venialium, at vero liberi hominis vita, salus, & membra venalia non sunt. Ad confirmationem respondetur, quod operationes potentiarum ex quibus aliquod lucrum, vel commodum alteri provenit, possunt vendi, aliae vero operationes ex quibus nulla commoditas alteri provenit, non sunt vendibiles.

D Vbitatur quinto circa detrimenta, quae consequuntur laesionem corporalem. Vtrum qui legit, teneatur solvere expensas curationis, & lucrum

cessans, & damnum emergens. Ad hoc dubium breviter respondendum est.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui læsit, tenetur omnia prædicta solvere ad arbitrium boni viri. Hæc conclusio ab omnibus asseritur. Solus Maior in 4. dist. 15. differt quantum ad modum, & quantitatem restitutionis. Ait enim quod si læsus sit artifex, & non possit exercere officium propter læsionem, non tenetur percussor tantum solvere, quantum laboranti accresceret, quia non debetur tantum otioso quantum laboranti. Nilominus probatur nostra conclusio. Primò quidem, illa habetur expressè Exod. 21. & refertur cap. 1. de iniurijs & damn. & in l. si. ff. de his, qui deiecerunt, vel effuderunt. Deinde probatur ratione. Quia læsus offenditur, & damnificatur in tantis bonis temporalibus per iniuriam percussoris, sed huiusmodi læsio reparatur per restitutionem ad æqualitatem, ergo talis restitutio debet fieri.

Præterea. Si quis per vim & etiam occultè capiat instrumenta artificis, ex quibus ipse redditur impotens ad comparandum victum suo labore, tenetur, qui accepit tantum, restituere quantum ipse artifex lucraturus erat, ergo multò magis si percussit manum vel abscidit, tenebitur restituere. Neque argumentum Maioris aliquid valet. Quia si artifex ille vacat, hoc provenit ex iniuriâ alterius, & non ex ignavia propria, & idcirco in eiusmodi recompensationem habenda est ratio lucri cessantis, etiam in spe lucri futuri, ut D. Tho. ait ad quartum argumentum huius artic. & in art. 4.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si duo iniicem rixantes seipsos ad certamen prouocent, ita ut uterque libens ad certamen accedat, neuter tenetur alteri restituere prædicta incommoda. Probatur ex communi regula iuris, scienti, & volenti nulla sit iniuria: & etiam ex testimonio, vulgari Arist. Nemo patitur iniustum volens: sed in isto casu uterque consentit certamini, & cedit iuri suo voluntariè, saltè quantum ad petendam restitutionem, ergo neuter tenetur alteri restituere quidquam. Maior explicata est à nobis sup. quaest. 50. art. 3. Hinc colligitur, quod si alter percussus petat coram iudice satisfactionem, peccat contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere si quid accepit à percussore.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis alterum prouocauerit ad pugnam, & ipse prouocatus descendit ad certamen solum ex eo, quod aliter non potest effugere infamiam, tunc prouocans tenetur ad restitutionem, si prouocatum percussit: ipse autem prouocatus, si alterum percussit, non tenetur ad restitutionem. Probatur prima pars quia prouocator ipse iniuriam facit alteri, & quasi violèntiam, ex qua postea sequitur damnum, ergo qui fecit iniuriam prouocans, tenebitur tale damnum restituere. Secunda verò pars probatur, quia prouocans voluntariè cedit iuri suo, ergo nulla est illi facienda restitutio, quia ipse vitio voluit se exponere tali periculo.

Sed est obiectio. Quando quis trahit alterum ad ludum per vim, ille qui tractus est, si fortè lucrifaciat, non potest lucrum retinere apud se, magis, quam ille, qui traxit. Uterq; enim tenetur ex æquo

A restituere quod lucratur, ergo etiam in casu nostræ conclusionis uterque tenebitur alteri restituere, si læserit alterum. Responderur negando consequentiam. Et ratio discriminis est. Quoniam tractus per vim ad ludum tenetur restituere ratione rei alienæ acceptæ, per quam ipse melioratur. At verò in casu nostræ conclusionis: læsitas nihil alienum recipit, neque retinet apud se, cum alterum lædit: qui voluntariè se exposuit tali periculo: & ideo non est eadem ratio.

B **D** Vbitatur sextò. Vtrum qui læsit alterum in bonis corporis, teneatur restituere hæredibus.

Arguitur primò pro parte negatiua. Quoniam ipse, qui percussus est, non tenebatur ex iustitia alere filios, vel hæredes, ita ut si non faceret teneretur restituere, ergo neque ille qui percussit, vel interfecit, tenebitur restituere hæredibus.

Arguitur secundò. Qui sine dolo, & sine vi abduxit religiosum à monasterio, diximus quod non tenetur restituere conuentui vtilitatem illam, quam monachus præstitutus erat. Eò, quod monachus non erat obligatus ex iustitia impendere suas operas in vtilitatem conuentus: sed tantum ex religione & obediencia. Simili ratione non tenebitur percussor in casu proposito.

C **Arguitur tertio.** Quoniam sequitur ex opposita sententia, quod si quis occideret hominem debitis implicarum, quod teneatur occisor restituere creditoribus, si propter mortem illius minus habeant, quam habere illos oportebat. Sequela probatur, quia ipse defunctus tenebatur etiam ex iustitia solvere illa debita. Consequens autem nimis rigidum videtur: nemo enim obligat ad huiusmodi restitutionem.

D **Sed in oppositum est,** quod qui læsit aliquem in bonis corporis tenetur restituere, sicut diximus in prima conclusione dubij præcedentis, sed hæres successit in omne ius defuncti, ergo illi facienda est restitutio expensarum & damni emergentis, & lucri cessantis. Secundò. Omnes debitores, qui debebant defuncto, tenentur alterius generis debita restituere hæredibus. V. g. si quid debebant ex mutuo, vel emptione, & venditione, ergo etiam istud genus debiti ex percussione corporali contractum tenentur restituere hæredibus.

E **Pro decisione huius difficultatis notandum est,** quod hæredes sunt in duplici differentia. Quidam sunt qui dicuntur necessarij & legitimi, qui non possunt à testamento repelli: quales sunt filij, & parentes, & inter hæc censetur vxor, quia pertinet intrinsecè ad ipsam familiam viri, quamuis non sit hæres, sed potius socia lucri. Alij verò sunt hæredes voluntarij ipsi testatori, qui liberè instituit illos in suo testamento, ut sunt extranei, amici, & fratres, & consanguinei: tametsi fratres & consanguinei succedant ab intestato, non tamen sunt necessarij hæredes, quia possunt repelli à testamento. Hoc supposito sit

PRIMA CONCLUSIO.

Hæredibus necessarijs & legitimis facienda est restitutio prædictorum incommodorum. Verbi gratia, si quis læsit vel occidit patrem, tenetur alere filios, & vxorem habita ratione conditionis ipsorum ad arbitrium boni viri. Intelligitur conclusio, quando filij, & vxor minus habent ad sustentationem suam, quam haberent viuente patrefamilias. Etc conclusio communis est Doctoribus. Sed Scotus ait, quod

etiam

etiam tenetur, qui læsit, alere totam familiam. Quod nos quidem falsum reputamus, quoniam ratio restitutionis in eo fundatur, quod filij, & vxor non habeant minus ad honorem, & decentiam sui status, quam haberent, viuente viro, sed poterit contingere quod filij, & vxor non habeant opus tanta familia post mortem ipsius patrisfamilias, ergo qui percussit, non tenetur alere totam familiam, sed illam, quæ necessaria est, & decet ad sustentationem filiorum, & vxoris honorificam. Et idcirco in eo quod diximus in conclusione quod tenetur sustentare filios, & vxorem, includitur etiam familia necessaria ad arbitrium boni viri ad debitam sustentationem filiorum, & vxoris. Probatur ergo conclusio. Quoniam hæredes necessarij, & legitimi læduntur in bonis proprijs, quando læditur is, cuius sunt hæredes necessarij, sed ad restitutionem pertinet reparare læsionem, quæ facta est in bonis proprijs ipsius proximi, ergo talibus hæredibus facienda est restitutio. Antecedens declaratur. Quoniam pater respectu filij est veluti quoddam totum, & filius est veluti pars. Item vir, & vxor sunt consortes, & veluti vna caro, & ipso iure naturæ parentes filios, & viri vxores alere tenentur, ergo huiusmodi alimenta sunt bona propria ipsorum. Idcirco si defunctus de fama, quod si iniuste ab illa fuerit patri, restituenda est filijs & hæredibus necessarijs: quoniam vna, & eadem censetur fama, vel infamia ipsorum. Imò addiderim obiter, quod attinet ad famam, quod etiam si defunctus non habeat hæredes necessarios, locum habet restitutio ipsi defuncto: quoniam adhuc anima ipsa immortalis cum sit, habet ius vt non sinistrè de illa iudicetur à viuentibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Hæredibus non necessarijs non est facienda restitutio titulo alimentorum. Verbi gratia, occidit aliquis artificem, qui arte sua sustentabat hominem, quem voluntariè hæredem instituit: tunc dicimus, quod non est facienda restitutio illi homini si nullas expensas fecit in curatione defuncti. Ratio est, quia tales hæredes non læduntur in bonis proprijs, ex eo, quod læsus est testator, ergo non est illis facienda restitutio. Antecedens probatur, quia tales hæredes neque sunt partes testatoris, neque ipse testator tenebatur iure naturæ illos sustentare.

TERTIA CONCLUSIO.

Fieri potest, vt alijs titulis debeat restitutio aliqua huiusmodi hæredibus, verbi gratia, si facta fuerat conuentio inter vulneratum & vulnerantem pro condonanda iniuria certo pretio pecuniarum, tunc illa pecunia reddenda erit hæredibus, etiam non necessarijs. Item si vulneratus ipse erat artifex, & accepto vulnere vixit per annum integrum, nec potuit exercere artem suam, tenebitur percussor restituere lucrum cessans hæredibus etiam non necessarijs, quia tenebatur ipsi defuncto. Hanc conclusionem probant argumenta facta in oppositum pro parte affirmatiua.

Hactenus dictum est de restitutione facienda hæredibus defuncti, sed de restitutione, quam debent facere hæredes percussoris: sit

QUARTA CONCLUSIO.

Hæredes quilibet eius, qui percussit tenentur restituere omnia damna, quæ consequuntur in bonis

fortuna: si tamen defunctus reliquit bona ex quibus fiat solutio. Ratio est. Quia illa bona in quibus succedit hæres, sunt obligata ex iustitia ad reparanda damna, quæ dominus fecerat ex iniuriola læsione. Hinc sequitur corollarium, quod pater vt in plurimum quamuis sit necessarius hæres sui filij, non tenetur restituere damna, quæ consequuta sunt ex eo quod filius percusserit aliquem. Ratio est. Quia vt implurimum ipse filius non habet bona, quæ pater acquirat de nouo, & in quibus succedat per obitum filij. Si tamen habuerit bona, quæ dicuntur castrensia, fueritque iam emancipatus, tenebitur pater restituere de illis bonis, sicut & alij hæredes. Diximus tamen in conclusione, restituenda esse damna, quæ consequuntur ex læsione: quoniam etiam si concederemus, quod pro ipsa læsione secundum se sit aliquid restituendum ab ipso percussore, nihilominus hæredes illius non tenentur ad istam restitutionem. Et idem iudico de infamia, cuius causa fuit pater, quod non tenebitur filius hæres illam restituere. Et ratio est, quia vtriusque damni restitutio debetur ratione criminis personalis, at verò culpa patris, vel testatoris non transit ad hæredem, & idcirco non tenebitur restituere illud quod præcisè respondet ipsi crimini, & læsioni iniuriolæ.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod pater quidem, vinculo charitatis, & pietatis, quod est maius, & fortius, quam iustitiæ commutatiuæ, tenetur alere filios, & ipsi filii habent ius naturale, vt sustententur à parentibus: & idcirco qui patrem occidit, iniquè impedit per iniquitatem ius filiorum, vt sustentarentur à parente: quapropter tenetur filiis restituere. Neque valet consequentia ista, quod si pater non tenebatur ex iustitia commutatiua alere filios, quod neque etiam teneatur, qui impedit per iniquitatem ius filiorum ad huiusmodi alimenta. Quemadmodum enim licet Petrus non teneatur, nisi ex misericordia, dare elemosynam, tamen qui impedit per mendacium, & iniquitatem pauperem ne recipiat illam elemosynam, tenetur restituere ex iustitia commutatiua totam elemosynam illam pauperi, sic etiam in illo casu, qui occidit patrem tenetur restituere filio.

Sed est obiectio. Si ipse pater prouocauerat percussorem ad certamen, impeditur etiam ius filiorum ad alimenta, & tamen non tenetur restituere illis, ergo non oritur restitutio ex eo quod impeditur per iniquitatem ius alterius. Probatur consequentia. Quia ille prouocatus nihilominus iniquè occidit, & verè homicida est. Confirmatur. Quia etiam si pater prouocans videatur renuntiare iuri suo quantum ad seipsum attinet, tamen non potest renuntiare iuri filiorum quod habetur vt sustententur à parentibus, ergo percussor adhuc tenetur restituere filiis si prædicta ratio valeret. Respondetur, quod totum ius filiorum quantumlibet naturale, quod habent, vt alantur à parentibus, pendet nihilominus ex pietate patris, quam ipse tenetur exercere erga filios. Et idcirco quando pater renuntiat iuri suo, & voluntariè se exponit periculo mortis, perit consequenter ius filiorum contra percussorem, quoniam percussor tenebatur filiis quatenus tenebatur ipsi patri, eò quod erant aliquid patris, qui licet peccauerit contra pietatem exponendo se periculo mortis imprudenter: potuit tamen de facto renuntiare iuri filiorum, quatenus erant aliquid sui.

Ad secundum argumentum respondetur, quod potius

potius confirmat nostram sententiam. Etenim si monachus per fraudem aut vim abducatur, tenebitur qui abduxit restituere conuentui incommoda, quæ sequuntur, ut iam dictum est à nobis, ergo similiter in nostro casu tenebitur ad restitutionem, qui per vim & iniustitiam læsit patrem, ipsi filijs, omnia incommoda, quæ illis sequuntur ex læsione patris. Intelligimus autem cum dicimus, qui per iniquitatem occidit, vel percussit de iniquitate & iniustitia directè contra ipsum percussum commissa. Etenim si ipse voluntariè se exposuit tali periculo prouocans alterum ad certamen, non est iniqua percussio respectu illius: quamuis sit iniusta, & iniusta respectu reipublicæ, vel respectu Dei qui est dominus specialis vitæ. Ad tertium argumentum ut respondeamus sit

VLTIMA CONCLUSIO.

Qui occidit debitorem, non tenebitur creditoribus restituere etiam si ipse non reliquerit bona ex quibus soluatur creditoribus, nisi fortè interfecerit illum ea intentione: ut creditores non recuperent sibi debita. Probatur prima pars, quia nulla actio datur creditoribus contra huiusmodi homicidam in foro exteriori. At verò iudices fori exterioris sunt custodes iustitiæ, ergo certum signum est, quòd interfectus non tenetur ad talem restitutionem. Confirmatur, quoniam in foro pœnitentiario confessarij prudentes, qui debent esse iudices obligationis conscientiæ, nunquam interrogant homicidam an interfectus habuerit creditores: nec si habere cognouerint, obligant ad restitutionem ipsum pœnitentem, ergo etiam est signum certum, quòd nulla est talis obligatio. Neque valet obiectio quòd impeditur ius creditoris quòd habet erga occisum, sicut impeditur ius filiorum, quòd habebant erga patrem, ergo si tenetur restituere filijs, tenebitur etiam restituere creditoribus. Responderetur etenim quòd non est eadem ratio, quoniam ius creditorum, quòd voluntariè acquiritur, ea còditiōe acquiritur, ut maneat pendens à periculis vitæ & bonorum personæ debitoris. At verò ius filiorum ex natura rei inditum est illis, & debet esse tutum, eò quòd in natura ipsa fundatur, & non in libero aliquo contractu.

Secunda verò pars probatur ex communi regula iuris. Si tua culpa damnum datum est, aut iniuria illata, in re te super his satisfacere oportet. Quæ regula sic intelligenda est de culpa contra iustitiam commissâ. At verò, qui in fraudem creditorum occidit debitorem, peccat contra iustitiam, & apponit medium efficax ad damnificandos creditores, ergo tenebitur illis restituere.

Et denique si in foro exteriori probetur talis dolus aut fraus, dabitur actio creditoribus contra huiusmodi homicidam.

D Vbitatur septimò. An ille qui vitiauit virginem teneatur restituere? Arguitur primò pro parte affirmatiua ex illo Exod. cap. 22. Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & accipiet eam in vxorem. Quòd si pater virginis noluerit eam illi dare, dotabit eam secundum quòd virgines accipere consueverunt. Habetur istetex. in cap. 1. & 2. de adulterijs. Et in Concilio Tridentino Sessione 24. in Decreto de reformatione matrimonij cap. 6. dicitur, quòd raptor virginis ultra pœnas excommunicationis, & infamiæ quas incurrit, tenetur virginem arbitrio iudicis dotare, siue in matrimonium accipere.

Arguitur secundò ex regula sæpe citata, si tua

A culpa damnum datum est, &c. Sed culpa stupratoris multa damna còsequuntur tam patri, quàm virgini in honore & in bonis temporalibus: quamdiu enim virgo est sub custodia parentum, sit illis iniuria, si corrumpatur, non scientibus illis. Item ipsa virgo præcipuam dotem habet virginiratem: qua amissa opus habet maiori dote, ut possit nubere secundum statum suum.

Denique arguitur. Si mulier quæ amisit virginiratem, nubat viro ignoranti stuprum, malè tractabitur, imò exposita est periculo vitæ & diuortij, ergo vitiator virginis, qui tantorum malorum causa fuit, tenetur ad restitutionem.

B In hoc dubio dissoluendo sunt variæ sententiæ. Prima est quæ vniuersaliter asserit stupratores teneri ad dotandam virginem, & accipiendam illam in vxorem, ita tenet Paludanus dist. 15. q. 2. in 4. & alij quos refert Syluester in verbo luxuria, q. 5.

Secunda sententia est, quæ per oppositum asserit raptorem virginis teneri ad dotandam illam duntaxat. Autores huius sententiæ refert Syluester ibidem: imò & Magister Soto videtur esse huius sententiæ libro 4. de iustitia & iure, quæst. 7. artic. 1. ad secundum.

C Tertia sententia est media quæ habet, eum qui per vim vel dolum vitiauit virginem, teneri ad dotandam illam, vel ducendam vxorem. Eum autem, qui stuprauit virginem voluntariam, non teneri ad restitutionem aliquam.

Pro cuius rei intelligentia aduertendum est. Stuprum posse committi aliquando per vim & dolum, aliquando verò ipsa virgo sponte sua etiam praueniens virum consentit in stuprum, vel etiam inducta verbis amatorijs, & blanditijs. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Si virgo omnino fuit voluntaria, vel inducens ipsa virum amatorijs blanditijs, vel inducta sit ab ipso, non tenetur stuprator ad restitutionem faciendam neque virgini neque patri. Quòd non teneatur virgini, probò, quia scienti & volenti nulla fit iniuria, sed virgo voluntariè consentit, ergo non patitur iniuriam.

Confirmatur. Quia etiam si alicui abscindatur manus scienti & volenti, non tenetur percussor ad aliquam restitutionem illi faciendam, ergo neque stuprator virginis consentientis, tenebitur ad aliquam restitutionem: sed hæc ratio procedit etiam si teneamus, quòd ipsa virgo non est domina integritatis suæ magis, quàm manus. Cæterum existimo, quòd mulier est domina vsus illius membri, sicut aliorum, & quia talis vsus non est sine corruptione, non peccat illa contra iustitiam si amittat virginiratem volens. Vnde hinc non habet locum quòd supra diximus ex aliorum sententiâ, quæstione 59. articulo 3. pagina. 73. §. his suppositis. Videlicet, quòd quamuis in abscissione manus consentiat homo voluntate personæ, dissentit tamen voluntate naturæ. Etenim natura ipsa ordinauit membrum fœminæ ad illum vsus, ergo si adest voluntas personæ, nullum est inuoluntarium in apertione membri fœminei. Quòd verò non teneatur patri restituere, probatur. Quia ipsa virgo non tenetur ad aliquam restitutionem patri faciendam: ergo neque stuprator. Probatur consequentia. Quia ipsa virgo est causa principalis illius damni, ergo si illa non tenetur, quæ est causa principalis, non tenebitur stuprator restituere, qui est causa minùs principalis.

E **F**

cipalis. Confirmatur. Nam si virgo contra patris voluntatem nupserit, valet matrimonium nec tenetur patri quicquam restituere ipsa: neque vir illius, ergo etiam qui admiserit stuprum cum illa volente, non peccat contra iustitiam, neque ipsa neque stuprator: sed contra castitatem.

Predicta conclusio intelligenda est quantum ad læsionem integritatis, & damna temporalia consequuta. At verò quantum ad honorem ablatum ab ipso patre, dicimus, quòd tenetur stuprator restituere illum honorem patri quantum fuerit sibi possibile in eodem genere ad arbitrium boni viri.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui per vim aut fraudem stuprauit virginem, tenetur restituere & virgini & patri omnia damna, quæ consequuta sunt ex stupro, tam in honore, quàm in bonis temporalibus. Hæc conclusio probatur ex dictis de restitutione faciendâ pro læsione corporali: & argumentis factis in principio huius dubij. Quæ conclusio mea sententia non solum habet locum in raptore, sed etiam in alijs, qui verbis fraudulentis & mendacibus decipiunt virginem, v. g. si stuprator dicat e, quòd non corrumpet eam, postea verò frangit fidem, & integritatem virginis stultè confidentis.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis sit nimium molestus extraordinarijs diligentijs sollicitans virginem adhuc repugnantem: & illa tandem victa non dolo aut fraude succumbat: tenetur ad restitutionem & virgini, & patri vtriusque damni in honore, & in bonis temporalibus. Ratio huius assignatur à viris prudentibus: quoniam respectu sceminae, huiusmodi sollicitationes reputantur pro violentia. Vnde merito in tali casu obligatur ad restitutionem huiusmodi stuprator. Et confirmatur. Nam si quis ex industria adhiberet aliqua media, quibus ipsa virgo excitaretur ad passiones vehementes luxuriæ: vt illa consentiret in stuprum facilius, proculdubio videtur teneri ad restitutionem damni: quia quanuis illæ passiones augeant voluntarium, tamen diminuunt liberum. Et cum hæc diminutio proveniat ab extrinseco, qui fraudulenter excitat illas passiones, non est quare non obligemus illum ad restitutionem, ergo similiter tenebitur restituere, qui extraordinarijs sollicitationibus attraxit virginem ad stuprum. Quænam autem sint istæ extraordinariæ sollicitationes, relinquimus arbitrio boni viri. Neque enim arbitror dona etiam maxima, quæ voluntariè accipiuntur à virgine inter huiusmodi extraordinarias sollicitationes esse numeranda. Ratio est. Quoniam ipsa virgo ex cupiditate accipit, & non censetur violentiam pati, sed potius ipsa voluntariè aperit viam ad stuprum admittendum. Quidam tamen viri docti, & prudentes in fauorem mulierum, iudicant inter huiusmodi extraordinarias diligentias & sollicitationes, preces affectuosas, & importunas, crebra suspiria, & amatoria carmina frequenter decantata, & alia similia. Alijs tamen metaphysicè considerantibus rem istam omnia hæc media videntur, multum extrinseca, vt virgo dicatur violentiam pati. Et ratio est, quia hæc omnia voluntariè audit, & paulatim afficitur ad libidinem, & tandem admittit voluntariè stuprum.

Arbitror tamen ego, si quæ sunt sollicitationes violentæ, eas esse in quibus ipsæ virgo repugnans in-

cipit obtrectari per amplexus, & oscula, & tactus impudicos, per quæ omnia tandem virgo afficitur nimis, & admittit voluntariè stuprum peccans. Ratio huius est, quia moraliter loquendo, quasi non potest se defendere: opus enim habet heroica virtute, vt vincat talem tentationem. Quapropter qui constituit virginem per talem antecedentem violentiam in tanto discrimine: tenebitur ad restitutionem perinde atque si violenter corrupisset. Et ratio huius est, quia quanuis mulier peccet admittendo stuprum, tamen illud voluntarium admixtum est cum iniurioso violento ex parte stupratoris, & hinc oritur ratio restitutionis. Sit exemplum. Si ego haberem facultatem excitandi tempestatem in mari, & sciens & prudens quòd mercator nauigans, urgente tempestate, projiciet merces suas in mare, tenerer ego restituere damnum illud, etiamsi mercator voluntariè projiciat merces in mare: quia illud voluntarium dicitur esse admixtum cum violento secundum quid antecedenti. Sic etiam in nostro casu licet virgo tandem voluntariè peccet: tamen, propter violentiam antecedentem, iniuriosè constituta est in illo discrimine, vt moraliter loquendo vix possit non consentire. Idem dicimus si virgo per fraudem, & dolum ducatur ad locum vbi occultatur vir potens, qui intendit cum illa stuprum committere.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando stuprator est diues, è contra verò virgo nimium pauper, tenebitur ille iudicio prudentum ad aliquam restitutionem faciendam in pecunia pro dote, vel pro parte dotis, etiamsi non intercesserit aliqua violentia, aut fraus: sed ipsa voluntariè consensit cum illo. Ratio huius est, quia inter huiusmodi personas merito iudicatur aliquod pactum implicitum, & interpretarium interuenisse. Quoniam similes virgines pauperes merito iudicant & humanam fiduciam habent, quòd tales viri dotabunt illas, sicut solent facere similes viri.

VLTIMA CONCLUSIO.

Quando stuprator secundum predicta documenta tenebitur restituere, non obligabitur à confessario ante iudicis sententiam integram dotem reddere. Sed obligabitur in foro conscientie ad restituendum danum quod ex illa læsione consequutum est. Explicatur, ista cõclusio. Erat virgo quæ habebat dotem mille aureorũ, cum qua dote poterat nubere secundum conditionem sui status. At verò amissa virginitate non potest nubere cum viro eiusdem qualitatis, nisi cum dupla, aut tripla dote. Tunc dicimus quòd non opus est vt stuprator reddat integram dotem: sed sufficit quòd reddat excessum necessarium ad suppleendum damnum consequutum ex corruptione virginis. Si autem condemnatur à iudice in foro exteriori in pœnam delicti, tunc tenebitur etiam in foro conscientie stare sententie iudicis. Quemadmodum enim pro læsione corporali non tenetur percussor restituere quicquam pro abscissione ipsa membri secundum se, quamuis teneatur ad damna, quæ consequuta sunt ante sententiam iudicis. Ita dicimus de læsione corporali integritatis virginis, quòd nõ tenetur stuprator ante sententiam iudicis, nisi ad damna, quæ consequuta sunt.

Ex dictis sequitur, quomodo possit accipi iudiciũ ad definiendum, an teneatur quis restituere mulie-

riam

ri iam antea corruptæ. Etenim quando non est faciendâ restitutio virgini, multò minùs mulieri, quæ inuenitur corrupta. Si autem per vim accesserit vir ad mulierem corruptam, tenebitur ad omnia damna, quæ consequuntur ex illo accessu, tam in honore, quàm in bonis etiam temporalibus. Item si vir habens infirmitatem contagiosam, accesserit ad mulierem ignorantem illam infirmitatem, etiam volentem copulam illam fornicariam, tenetur soluere & restituere: si illam infecerit, expensas, scilicet, curationis, & alia damna emergentia, & lucra cessantia: nisi fortè fuerit mulier omnibus exposita venientibus ad illam. Tunc enim ipsa se exponit voluntariè tali periculo. Sed nihilominus, si illa interrogauerit virum, an ipse habeat infirmitatem contagiosam, tenebitur restituere, si illam deceperit. Quòd si mulier corrupta conceperit ex viro, etiam si ipsa voluntariè cõsenserit in fornicationem, tenebitur vir procurare fœtum ipsum, & nutrire, & alere filium: non quidem ex obligatione iustitiæ commutatiuæ, sed ex iure, & pietate naturali in ordine ad filium. Si autem inuitam, vel per fraudem & dolam imprægnauerit illam, tenebitur ex iustitia commutatiua respectu mulieris: quoniam consideratur ipsa conceptio, & partus, & nutritio prolis tanquam damnum consequens actionem iniuriosam.

Iam ad argumenta in oppositum responderetur, quòd testimonia illa planè intelliguntur quâdo per vim aut fraudem corrumpitur virgo: & tunc adhuc non tenebitur stuprator soluere pœnam legis pro delicto impositam, ante sententiam iudicis: sed tantùm illud damnum tenebitur restituere, quod reuera consequutum est.

Ad secundum argumentum responderetur, quòd si virgo libens consensit in stupro, non est digna numero viro sibi compari. Si autem pater voluerit honorificè illam locare, ipse debet adijcere ad dotem, non autem ipse stuprator. Si autem ipsa virgo inuoluntariè corrupta est, iam diximus quòd tenebitur stuprator ad damna.

Ad tertium responderetur, quòd omnia illa damna, quæ consequuntur stuprum virginis, quæ libere voluit stuprum, erunt sibi imputanda. Si autem per vim, aut fraudem corrupta fuerit, iam diximus in secunda, & tertia conclusione qualiter tenebitur stuprator ad omnia illa damna, quæ consequuntur.

D Vbitatur octauo & principaliter circa restitutionem faciendam de fama, & honore. De qua re D. Thom. nos docet in solutione ad secundum & tertium argumentum breuiter, & compendiosè.

Dubitarur itaque, Vtrum qui infamauit, teneatur ad restitutionem.

Arguitur primò pro parte negatiua. Qui falsum crimen imponit proximo, infamat illum: & tamen non semper tenetur restituere, ergo nõ sèper est regula certa quòd infamator tenetur restituere. Probat minor in multis casibus. Primò quidè, quando is, cui crimen imponitur nihil æstimat v.g. si imponatur falsum testimonium viro illustri, & seculari, quòd laceratus ab altero interfecit illum. Similiter si dicatur de milite quòd stuprauit virginem, Alter casus est, si is, cui crimen falsum imponitur, est aliàs infamis in illo genere peccati. V. g. si dicatur de publico vsurario, quòd heri dedit pecuniã suam ad vsuram, quam tamen non dedit. Tertius casus est, quando is, qui crimen imponit, haberetur mēdax & vir nullius fidei. Sed dicet aliquis & meritò,

A quòd in istis casibus reuera non læditur fama, & idcirco non est obligatio ad restitutionem.

Arguitur secundò & replicatur. Reus qui in iudicio accusatur de vero crimine contra iuris ordinem, si interrogatus etiam iuramento, negauerit se commississe tale crimen, infamat accusatorem, habebitur enim ille tanquam criminator, & tamen non tenetur restituere, ergo. Item testis, qui per errorem inculpabilem testificatur in iudicio, quòd Petrus commisit graue crimen, quod reuera non commisit, infamat illum, & tamen non tenetur restituere, etiam si postea cognouerit se falsum dixisse, ergo. Item iudex qui pronuntiat sententiam secundum allegata & probata contra ipsum innocentem, quem scit esse innocentem, scientia priuata, infamat reuera illum, per suam sententiam: & tamen non tenetur restituere, ergo. Sed tamen adhuc respondebit aliquis, quòd in istis casibus læditur fama: sed tamen iuste aufertur.

B Arguitur tertio & replicatur contra hoc. Si vir illustris, & cuius fama utilis est reipublicæ, infamet hominem plebeum, non tenetur restituere illi famam, quam tamen iniuste abstulit, ergo. Probat minor. Quia si vir ille dicat se falsum dixisse aut iniquè egisse contra proximum infamabitur ipse, & tamen non tenetur restituere damnum communitatis: præterquam quòd ipse cum maximo suo detrimento restituit famam minimi valoris, ergo non tenetur restituere, Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO

D Vniuersalis. Omnis qui infamat proximum tenetur restituere illi famam, & omnia damna, quæ consequuntur ex infamia illius. Ista conclusio explicatur, & aduertendum est, quòd propriè loquendo infamare, non est quomodolibet auferre famam proximi etiam inuito domino, sed auferre illam iniuste, & iniquè prout prohibetur in 8. Decalogi præcepto. Quemadmodum etiam qui accipit rem alienam, etiam inuito domino, non furatur, si non faciat contra iustitiam. Vnde in extrema necessitate licitum est accipere res alienas, etiam inuito domino. Illa accepto non dicitur furtum: & idcirco in casibus commemoratis in primo & secundo argumento, non est infamia propriè loquendo ex parte illorum, qui videntur auferre famam. Conclusio sic explicata communis est omnibus doctoribus. Et ratio est manifesta, quia omnis qui læsit proximum in aliquo bono contra iustitiam, tenetur restituere in quantum possit in eodem genere boni: sed fama est maximum bonum hominis, ergo qui læsit, debet restituere illam. Similiter, si quæ damna consequuntur infamiam, verbi gratia. Si infamatus propter infamiam priuetur Episcopatu, quem habebat vel quem habiturus erat, vel alia quamuis dignitate: tenebitur infamator restituere omnia illa damna. Ratio hæc manifesta est ex his, quæ diximus in dubijs præcedentibus. Sed maior difficultas est in modo restituendi famam. Et quidem quando per mendacium quis abstulit alicui iniquè famam, manifestus est modus restituendi, quamuis difficilis. Vnde sit.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Qui per falsitatem, & iniquitatem abstulit famam proximo, tenetur illam restituere dicendo se mentitum esse ex passione, vel odio. Probat

conclu.

conclusio, quia ille tenetur restituere famam, ut dictum est in prima conclusione, sed iste modus commodissimus est, & equalis secundum iustitiam. Ergo tenetur illo modo restituere. Quemadmodum si quis fuit causa, ut proximus amitteret centum ducatos, tenetur ipsos à seipso auferre, & reddere illi. Ergo non minus tenetur qui iniquè infamavit & per mendacium illo modo restituere, etiam auferendo à seipso famam, & reddendo. Sed maxima difficultas est, quando dicendo veritatem reuelavit aliquis crimen occultum, ex quo iniquè infamavit proximum, vnde sit.

TERTIA CONCLUSIO.

Multiplex modus assignatur à doctoribus ad restituendam famam in prædicto casu. Primus est quem ponit Diuus Thom. in solutione ad secundum. Videlicet, quòd infamator dicat, se iniquè egisse sicut malum Christianum. At verò modus hic intelligendus est iustificare, quando per illum efficaciter restituitur fama. Sed tamen rarò hoc continget, nisi fortè apud rusticos, & vulgares homines. Etenim mediocriter instituti homines intelligent per illa verba verum esse quòd ille dixerat: & magis confirmatur infamia proximi. Secundus modus est, quòd aperte dicat se mentitum esse. Et quando obijciatur, quòd qui isto modo restituit, mentitur de nouo, at verò dicit Diuus Thom. quòd nullo modo debet dicere mendacium: respondent, qui sequuntur istum modum dicendi, videlicet, quòd mendacium dupliciter accipitur. Vno modo speculatiuè prout distinguitur contra verum speculatiuum. Altero verò modo practicè, prout distinguitur contra verum practicum. Et quia hoc nomen mendacium seu verbum mentiri, est amphibologicum: dicunt quòd tenetur infamator uti verbis amphibologis ad restituendam famam proximi, & uti illis verò sensu licet audientes accipiant in alio sensu. Et ita ille verum dicit, cum ait se mentitum fuisse. Quia profecto mentitus est practicè: dixit enim mendacium practicum contra proximum.

Pro explicatione huius aduertendum est, quòd verum practicum dicitur illud quòd conformatur appetitui recto. Et ratio est, quia rectitudo appetitus desumitur ex regula rationis, in qua est formaliter verum, siue speculatiuum quòd conformatur rebus ipsis, siue practicum quòd ordinatur ad rectitudinem appetitus. Atque ita Iacob quando accessit primò ad Liam putans esse uxorem suam, habuit quidem dictamen, hæc est mea uxor, accedendum est ad illam, quòd erat speculatiuè falsum, sed practicè verum erat. Sic etiam dicunt, quòd omnis qui peccat, mendacium facit. Et omne peccatum est mendacium practicum: quia non conformatur appetitui recto. Hic modus dicendi conformatur valde cum modo dicendi sacrarum literarum. Legimus enim in Psalm. 4. dictum peccatoribus, Vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium. Vbi nomine mendacii non intelligitur solum peccatum, quòd committitur in falsitate verborum: sed omne peccatum, quòd est mendacium practicum. Similiter & illud, Omnis homo mendax. Quòd habetur Psalm. 115. Similiter nomine veritatis intelliguntur omnia opera virtutum. Verbi gratia, Omnia mandata tua veritas, Psalm. 118. & Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius. Et aliàs sæpe in Sacris literis inuenitur iste modus loquendi, ut veritas accipiat pro operatione virtutis: & mendacium pro operatione vi-

tiola. Nihilominus modum istum loquendi, & restituendi famam improbant aliqui viri docti. Primò quidem, quia duæ contradictoriæ non possunt simul esse veræ, sed in illo casu hæc est vera, ego non sum mentitus. Ergo illa est falsa: ego sum mentitus. Sed hoc argumentum est puerile. Respondetur enim, quòd est æquiuocatio in verbo mentiri, siue in ipso nomine mendacii. Et propterea non sunt contradictoriæ.

Secundum argumentum est contra istum modum restituendi famam. Nam sequitur ex ista doctrina, quòd confunditur modus restituendi famam, quando per impositionem falsi criminis ablata est cum modo restituendi, quando per reuelationem veri criminis iniquè ablata est. Hoc autem est maximum inconueniens & duplex. Primò quidem, quia videtur fieri iniuria per istam doctrinam homini infamato per impositionem falsi criminis: quoniam audientes restitutionem, per illum modum loquendi, non distinguunt, an in rei veritate infamatus fecerit tale crimen vel non: quia ille modus loquendi indifferens est ad vtrumlibet. Secundum inconueniens est, quoniam qui infamavit imponendo falsum crimen magis peccauit, quàm ille, qui infamavit dicendo veritatem reuelando crimen verum iniquè: ergo ad maiorem restitutionem tenetur. Sed respondetur ad hoc argumentum, concedendo sequelam, quòd idem erit modus restituendi. Et ad primum inconueniens respondetur, cæteris paribus non magis læditur in effectu, qui infamatur per impositionem falsi criminis: quàm qui infamatur per reuelationem iniquam veri criminis. Restitutio autem responderet, & tantum obligat secundum damnum illatum. Ratio huius est, quia non minus habet ius ad bonam famam in republica peccator occultus, quàm innocens, & ita non grauius lædit infamator per impositionem falsi criminis, quàm per reuelationem veri criminis: vnde non minus peccat contra iustitiam iste, quàm ille. Et ad secundum inconueniens respondetur quòd quamuis magis peccet impositor falsi criminis, quàm reuelator iniquus veri criminis: tamen illa minor grauitas non est contra iustitiam, sed contra veritatem, quapropter circumstantia illa non est mortaliter aggrauans supra peccatum iniustitiæ quòd committit destruens famam proximi. Etenim mendacium ex genere suo peccatum veniale est: fit autem mortale quando est perniciosum, non igitur ex maiori grauitate peccati colligitur maior restitutio faciendâ, sed ex maiori damno illato.

Tertium argumentum est contra eundem modum restituendi. Videtur enim durissimum ut homo, qui verum dixit saltem speculatiuum, obligetur, ut retractet quòd dixerat: est enim maxima infamia præsertim apud Hispanos quòd aliquis retractet quòd affirmauerat: magis enim manet infamatus, quàm si ipse committeret adulterium, quòd ipse imposuit vel reuelauit. Respondetur quòd in presenti solum contendimus quòd isto modo absque mendacio potest fieri restitutio: tamen aliquando secundum regulas prudentiæ non erit licitum, vel obligatorium, uti illo modo restituendi: aliquando verò erit licitum & iustum. De qua re dicendum erit aliquid in solutione ad tertium.

Tertius modus restituendi in eodem casu est, ut infamator non amplius verbum faciat de illa infamia: sed procuret prudenter, ut sepeliatur, & oportunitatem nactus loquatur bene, & honorificè de

illa persona infamata. Sed cauendum est ne huiusmodi loquutio videatur affectata, & ordinata ad restitutionem illam, tunc enim magis nocebit, & magis confirmabuntur audientes, verum esse crimen quod ille reuelauerat.

Quartus modus mihi certus, & conuenientissimus est ad restituendam famam, vt qui per falsitatem infamauit hominē, dicat, & iuret si oportuerit, ego iniquē, & nesciens quidquam mali illius hominis propter vindictam, aut ex odio dixi crimē illud de illo, aut fortē, quod per ignorantiam illud dixit: sed iam cognita veritate, remordente conscientia, restituit illi honorem, & famam suam. Probat, quia nescire, & ignorare est verbum vsitatum in hac significatione, videlicet, vt aliquis dicatur nescire quod non scit ad reuelandum, vt receptum est apud omnes Theologos. Et ita intelligunt illud quod dixit Christus Dominus Marci capit. 13. De die illa nemo, scit, neque filius hominis, hoc est ad reuelandum. Aliās enim de fide est quod Christus Dominus in quantum homo cognoscit diem iudicij. Ita etiam possumus intelligere illud Psalm. 68. Deus tu scis insipientiam meam, hoc est, quia Christus non sciebat practicē peccata. Diximus autem esse conuenientissimum modum, quia nemo impositor criminis potest ab illo excusari, si quidem cum minimo suo detrimento potest restituere famam alienam.

QUARTA CONCLUSIO.

Quotiescunq̄ue infamatus recuperat famam quacumq̄ue via siue per seipsum, siue in iudicio publico, excusatur iam infamator à restitutione, verbi gratia. Si infamatus inductis testibus probauit falsum esse testimonium, quod de se dictum est. Item si infamia propter temporis diuturnitatem obliuioni data est. Sed in hoc casu aduertendum est, quod quando fuerit aliquid dubium declinandum erit in fauorem innocentis. Probat, ergo conclusio sic explicata. Restitutio fit ad reparandam læsionem secundum iustitiam commutatiuam: sed quoties aliquis alia via reparauit suam famam iam cessauit læsio, ergo. Confirmatur exemplo. Nam si Petrus aliqua via recuperauit rem furto ablatam, non tenebitur fur ad restitutionem ipsius, ergo similiter non tenebitur infamatus in nostro casu: nisi fortē infamatus fecerit expensas in recuperanda fama.

VLTIMA CONCLUSIO.

Si postquam aliquis infamauit iniquē proximum, ipse proximus aliās publicē infametur de eodem crimine: non tenebitur prior infamator restituere famam illius, quamuis tenebitur ad omnia damna, quę infamatus passus est propter infamiam medio illo tempore ante publicam infamiam. Et ratio est manifesta, quia prior infamator fuit causa illorum malorum. Quod si publica infamia ortum habuit, non casualem, sed radicalem ex prioris infamiae: tenebitur infamator ad restitutionem publicę infamiae: sed fortē excusabitur, quia non potest refarcire tantum malum. Si autem casualiter ex prioris infamiae orta est publica infamia, non tenebitur prior infamator ad restitutionem: quia non est in culpa publicę infamiae, sed ipse infamatus propter suam indiscretionem fuit causa publicę illius infamie, quia. v.g. ipse plus nimio conquerebatur publicē de infamatore.

A Ad argumenta in oppositum respondetur facile iam ex dictis. Ad primum optimē dictum est ibidem, quod in illis casibus nulla est infamia.

Ad secundum argumentum respondetur, quod in illis casibus non est propriē infamator, quamuis auferat famam: quia non auferit illam iniuste. Ceterum nō est huius loci perfecta examinatio illorum casuum: sed primum discutiemus in quæstio. 69. Secundum verò in quæstio. 70. in solutione ad tertium, & in quæstio. 77.

Ad tertium argumentum respondebitur dubio sequenti.

B **D** Vbitatur ergo non. Vtrum cum detrimento proprię famę teneatur infamator restituere famam alienam? Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Prima conclusio affirmatiua. Probat, ex definitis in præcedēti dubio: quoniam in illis omnibus ferē modis, quibus diximus famam esse restituendam includitur aliqua infamia ipsius restituentis: sed illi modi sunt conuenientes, & necessarij: ergo non obstante infamia restituentis debet restituere. Confirmatur simili exemplo. Restitutio pecuniarum faciendā est cum detrimento sui proprii census, vt patet manifestē in eo, qui fuit causa incendij domus alienę: ergo similiter contingit in restitutione famę.

Hinc sequitur vnum corollarium, quod restitutio famę faciendā est cum detrimento proprii census, si opus fuerit. Explicatur hoc. Teneatur infamator adhibere aliquas diligentias. v. g. vocare testes ad restitutionem famę, tunc dicimus, quod si fuerit necessaria pecunia ad istas diligentias, teneatur illas expendere. Probat, corollarium, quoniam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis. Sed census est inferioris ordinis respectu famę, ergo qui teneatur restituere famam debet adhibere pecunias si necessariae fuerint ad media necessaria ad restitutionem. Confirmatur, quoniam qui læsit alterum in bonis corporis vulnerando illum teneatur expendere pecunias necessarias ad curationem vulneris: ergo qui læsit alterum in ipsa fama: tenebitur adhibere pecunias necessarias ad media apta restitutioni.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quoties infamator ex ipso modo restitutionis incurrit magnum detrimentum sui honoris: non teneatur restituere famam, quę non erat magni momenti. Explicatur conclusio. Vir illustris, qui in republica infamauerit plebeum, si restituat illi famam, quę non est magni momenti omnibus pensatis, amittit vir illustris plurimum honoris in republica. Dicimus ergo quod infamatus est irrationabiliter iniurus, si velit sibi fieri restitutionem: ergo alter excusatur à restitutione. Probat, antecedens quoniam irrationabiliter vult aliquis, quod proximus suus subeat magnum detrimentum, propter modicum commodum suum: sed ita contingit in tali casu si plebeius vellet sibi fieri restitutionē, ergo illustris excusabitur.

Confirmatur exemplo & similitudine. Si quis vellet, quod proximus, restitueret sibi paruam quantitatem pecuniarum cum magno detrimento sui census, irrationabiliter vellet talem restitutionem fieri sibi, & debitor excusaretur pro tunc, ergo si-

militer

milititer contingit in nostro casu. Sicut enim se habet parua pecunia ad multam, ita se habet parum fama & honoris ad plurimum.

Confirmatur secundo, quoniam si vir illustris aut Prælati subdito contumeliam fecerit: non tenetur restituere cum detrimento autoritatis prælatæ. Iuxta id quod dixit Augustinus in regula loquens cum Prælati, si etiam modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas regendi, frangatur autoritas. Ergo in casu in quo alius æqualis teneretur perere veniam: non tenetur superior propter decentiam status sui. Ergo simile quid continget in nostro casu. Quoniam decet ad autoritatem, & bonam gubernationem reipublice, quod illustres habeant honorem integrum apud vulgus. Hic autem honor non conseruaretur, si in omni euentu, in quo alter æqualis teneretur restituere famam cum detrimento propriae fame: tenerentur etiam illustres ciuitatis cum detrimento suæ fame, restituere, quæ est maximi valoris, & vilitatis in ipsa republica. Obseruandum tamè est, quod tanta potest esse infamia hominis plebei, ut quantumlibet illustris sit læsor tenetur restituere cum detrimento propriae fame, verbi gratia. Si imposuerit illi crimen læsæ maiestatis vel hæresis.

Ista conclusio sic à nobis explicata asseritur à Magistro Soto supra articul. ad 4. Contrariam tamen tenet Nauarrus in suo Manuali. capit. 18. num. 47. Neque tamen ille asserit aliquam rationem contra nostram conclusionem: sed duntaxat intendit infirmare nostram simile de restitutione pecuniarum. Ait enim quod est duplex differentia. Prima quidem, quod restitutio fame semper fit cum detrimento propriae fame, ergo illa non oportet obseruare, an restituens amittat famam suam. Ceterum in pecuniarum restitutionem non semper interuenit detrimentum proprii census. Secunda differentia est, quoniam magna iactura proprii census in restituendo alienum, non tollit in perpetuum obligationem restituendi, sed prorogat tempus restitutionis: at verò in nostro casu, & assertione videtur tollere obligationem restituendæ fame in perpetuum. Igitur non est simile exemplum ad rem presentem. Nihilominus responderetur, quod istæ differentie nullatenus infirmant nostrum simile. Et ad primam differentiam dicimus, falsum esse quod restitutio fame semper fiat necessariò, cum detrimento propriae fame, præsertim cum notabili detrimento. Etenim in tertio, & quarto modo restituendæ fame, qui explicari sunt in tertia conclusione dubij præcedentis: nulla omnino aut certè leuis est infamia restituentis. Respondetur secundo, quod quamuis semper fieret restitutio fame cum detrimento propriae fame, non autem restitutio census fiat cum detrimento proprii census: tamen adhuc conueniunt istæ restitutiones in hoc, quod cum maximo detrimento restituentis & paruo eius, cui fit restitutio, cessat obligatio. Ad secundam differentiam dicimus nos, æquale esse iudicium vtriusque restitutionis, quantum ad hoc quod ad tempus, vel in perpetuum cesset obligatio. Etenim si speratur futurum tempus, in quo illustris, qui infamauit, possit plebeio minimo detrimento restituere, vel certè ipse infamatus æquale detrimentum patiarur: non excusamus illustrem in perpetuum ab illa restitutione faciendâ. Sed prorogamus tempus restituendi. Quod si nunquam illud tempus venerit, excusabitur in perpetuum à faciendâ restitutione:

A quamuis ex radice iniuriæ factæ tenetur restituere: quapropter nulla est differentia inter restitutionem census, & fame, quod attinet ad rem presentem. An verò teneatur quis restituere famam cum vitæ periculo, dicemus infra articul. 6. ad secundum.

D Vbitur decimò. Virum quando fama non potest restitui in eodem genere boni, teneatur restituere illam infamator in alio genere bonorum, ut in pecunia, vel orationibus.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Nam D. Thom. in hoc art. ad 1. & ad 2. expressè dicit, quod si infamator non potest famam restituere, debeat aliter ei recompenfare.

B Arguitur secundo. Cum opus est impendere pecunias ad restituendum in proprio genere, verbi gratia, in adducendis testibus, diximus iam quod tenetur infamator omnes pecunias necessarias ad talem finem expendere: ergo multò magis tenebitur expendere pecunias pro ipsa fama immediatè, quam non potest aliter restituere. Probatur consequentia, quoniam pecunia & census omnis, destinatur ad humanum honorem & hominis, tanquam inferius quid ad superius.

C Arguitur tertio. Pecunia potest esse pretium fame, licet fama sit superioris ordinis secundum suum genus: ergo poterit recompenfari pecunia. Probatur antecedens à simili, quoniam licet aurum sit pretiosius argento secundum speciem suam nihilominus adæquari possunt in valore adhibita magna quantitate argenti, & diminuta auri. Ergo similiter adhibita multa quantitate pecuniarum, poterit esse iusta compensatio cum fama hominis vulgaris. Et confirmatur ex usu, nam homines vulgares solent æstimare honorem suum certis pecunijs: & ita acceptant restitutionem suæ fame. Confirmatur secundo. Quoniam vir illustris, ut diximus in dubio præcedenti, tenetur cum maximo detrimento sui honoris famam restituere, poterit autem facillè satisfacere parti læsæ numerando illi pecuniam: erga obligandus erit, ut hoc faciat.

D Quarto & vltimò arguitur omnibus argumentis, quæ supra fecimus contendendo quod pro læsione corporali faciendâ est restitutio in alio genere bonorum. Propter quæ argumenta diximus probabilem esse sententiam illam. Ergo multò magis probabilis erit pars affirmatiua in isto dubio. Probatur consequentia, quia fama magis commensurabilis est cum pecunia, quam membra corporalia:

E Sed in oppositum est, quod qui non potest debitum pecuniarum soluere in proprio genere, non tenetur restituere in fama, vel honore, vel sacrificijs: ergo hæc genera bonorum non sunt commensurabilia adinuicem.

Arguitur secundo. Adulter, qui infamauit virum accedendo ad uxorem alterius, non tenetur restituere illi in pecunijs illam infamiam quando in proprio genere non potest, ergo neque in præfenti casu.

F Vltimò argumentari possumus omnibus argumentis, quibus supra ostendimus probabiliorem esse sententiam illam, quod non tenemur homini restituere læsionem corporis secundum se in alio genere bonorum.

In hoc dubio dissoluendo sunt duæ extremæ sententiæ. Altera est affirmatiua ex glossa in capit. Ecclesia. titulo, ut lite pendente nihil innouetur, quam sequitur Scotus in 4. distin. 15. vbi supra artic. 3. ad 4. Altera sententia est negatiua, quam habet

Syluett. verb. detractio, quæst. 4. Pro decisione huius dubij, sit

PRIMA CONCLUSIO

Si iudex per sententiam imponat infamatori pœnam pecuniariam pro restituenda fama, vel etiam si cõueniant inter se infamatus, & infamator de certa pecuniæ summa, vt infamatus cedat iuri suo: tenebitur infamator in conscientia reddere illam pecuniã. Hæc conclusio certissima est apud omnes. Et probatur, quoniam sententia iudicis iusta in foro exteriori, & iusta pacta obligant in foro cõscientiæ: sed huiusmodi sententia, & pacta obligant in foro conscientiæ. Probatur minor, quia ad iudicem spectat ne delicta maneat impunita: potest igitur & debet in pœnam peccati contra iusticiam, punire, & imponere illam pœnam in fauorem partis læsæ. Item ipse infamatus habet ius agendi in iudicio contra infamatorem, ergo vt cedat iuri suo potest recipere pretium pecuniarum.

SECUNDA CONCLUSIO

Quamuis verosimilis sit pars affirmatiua huius dubij, tamen verosimilior est pars negatiua. Probatur, quoniam licet argumenta pro vtraque parte sint probabilia: tamen magis vrgent argumenta partis negatiuæ.

TERTIA CONCLUSIO.

Vtraque sententia temperanda est à prudenti confessatio. Etenim si commodè poterit infamator in pecunijs facere restitutionem, iniungat illi vt faciat. At verò si non commodè potest facere, vel nimium ægrè ferat dare pecuniã: non obliget illum, vt faciat talem restitutionem: siquidem vtraque opinio probabilis est. Similes conclusiones posuimus supra in dubio de læsione corporali: fateor tamen quòd in præsentis dubio pars affirmatiua videtur mihi probabilior, quàm pars affirmatiua alterius dubij de læsione corporali. Et hoc probat quartum argumentum, quod fecimus pro parte affirmatiua. Quapropter sit

QUARTA CONCLUSIO.

Quando infamatus est talis conditionis respectu infamatoris, quòd receptis ab illo pecunijs sit honorabilior in populo: tenetur infamator ad arbitrium boni viri facere restitutionem in pecunijs. Probatur, quia tunc facit restitutionem in eodem genere, etenim honor, & fama eiusdem ordinis bonorum sunt: sed pecuniæ considerantur in isto casu velut instrumenta ad restituendam famam in proprio genere: ergo sicut infamator tenetur expendere pecunias in adducendis testibus ad restituendam famam in proprio genere: tenebitur etiam expendere in isto casu, siquidem illis mediantibus restituitur fama in proprio genere. Et hæc est differentia inter læsionem corporalem membri, & infamiam, quòd quantumlibet expendantur pecuniæ, semper manet mutilatus: at verò infamia pecunijs interdum obruitur, & suffocatur. Et idem est si læsio corporalis fuit contra salutem hominis reparabiliter tamen, tunc enim constat, quòd læsor tenetur expendere pecunias ad reparandam salutem in proprio genere.

Ad argumenta in oppositum pro parte affir-

A matiua responderetur ad primum, quòd D. Thom. non est intelligendus de restitutione famæ secundum se in alio genere bonorum: sed de dānis consequutis ex infamia. Secundò responderetur, quòd D. Tho. potest intelligi quando pecunijs datis reparatur homo in honore & fama iuxta tenorem quartæ conclusionis.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quoniam in casu antecedentis, pecuniæ ancillantur ipsi famæ, deseruiunt enim ad media quibus reparatur fama. At verò in casu consequentis pecunia non ancillaretur famæ sed esset mensura illius & dominaretur ei.

B Ad tertium argumentum negatur antecedens. Et ad probationem responderetur, non esse simile conueniens de auro & argento. Etenim aurum & argentum sunt eiusdem ordinis moraliter in humano conuictu: sunt enim bona vtilia extrinseca homini. At verò fama est superioris ordinis & debetur virtuti: quapropter nullo pretio potest commensurari, sicut neque ipsa virtus cui debetur honor & fama.

C Ad primam confirmationem responderetur, iuxta doctrinam primæ conclusionis & quartæ. Licitum est enim homini pactum facere cum infamatore, vt recepta pecunia cedat iuri suo, etiam quādo mediantibus pecunijs ipsa fama, & honor reparatur, tunc potest æstimari ad arbitrium boni viri quātum pecuniæ sit necessarium.

Ad secundam confirmationem responderetur, quòd in illo casu equum est vt vir illustris det pecuniã aliquam infamato, iuxta moderationem tertie conclusionis: etsi opus fuerit iuxta doctrinam quartæ conclusionis.

D Ad vltimum argumentum responderetur, ex dictis in explicatione secundæ & quartæ conclusionis.

Poterat disputari in præsentis de restitutione quā tenentur facere heredes infamatoris. Et rursus quibus hæredibus hominis infamati sit facienda restitutio. Sed tamē hæc difficultas per omnia definienda & est determinanda, sicut supra determinauimus de hæredibus hominis, qui læsit in bonis corporis alterum, & de hæredibus eius, qui læsus est.

E **D** Vbitatur vndecimò. Circa alium modum restituendi famam. Vtrum infamator possit condonare famæ restitutionem: ita vt ipse infamatus, & infamator maneat tuti in conscientia nulla facta restitutione.

In hoc dubio sunt duæ sententiæ. Altera est affirmatiua, quæ innititur huic principio, quòd homo est dominus propriæ famæ. Huius sententiæ est D. Antoninus in secunda parte titul. 2. capit. 2. §. tertio. & Adrian. in 4. in materia de restitutione. Et quodlibet. 1. art. 1. Magister Soto vbi supra ad quartum. Et etiam lib. 5. de Iustitia & iure. quæst. 10. art. 2. Et in relectione de ratione tegendi secretum, membr. 1. c. quæst. 3.

F Altera sententia est negatiua, quæ innititur contrario fundamento, quòd homo non est Dominus propriæ famæ. Hanc tenet Caiet. in Summa verbo, detractio & inf. quæst. 73. artic. 2. & Ioan. Major in quarto distin. 15. quæst. 19.

Pro decisione huius veritatis supponamus ex tractatu de dominio, quòd homo est Dominus suæ famæ: & nihilominus inquirimus an ex illo fundamento necessariò colligatur non esse peccatum saltē ex genere suo mortale, condonare restitutionem famæ sine vlla rationabili causa: sed potius sit quasi

peccatum

peccatum prodigalitatis sicut quando homo facit de suo quod vult absque rationabili causa. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quod etiam homo sit Dominus propriæ famæ: sunt tamen quidam, qui habent propriam famam ex officio, & ex iustitia alijs obligata, quales sunt prælati respectu subditorum, & prædicatores respectu populi, cui prædicant. Alij verò non habent obligatam famam suam alijs saltem ex iustitia, quales sunt priuati homines.

Secundò notandum est, quod crimina, quæ infamant homines sunt in duplici differentia. Quædam enim non infamant solùm propriam personam Prælati, sed etiam infamant ipsos subditos personaliter: qualia sunt crimina, in quibus subditi solent plerumque imitari prælatos, cuiusmodi est crimen hæresis. Etenim subditi solent sequi prælatorum doctrinam. Vt si Episcopus esset hæreticus præsumerent oues infectæ hæresi, ac proinde si prælatus notatur de hæresi: notatur etiam de eodem crimine subditi. Alia sunt crimina, quæ infamant tantùm personaliter personam prælati, ex cuius infamia, non sequitur subditos alia infamia, nisi quod habent prælatum infamatum. Huius generis sunt crimina in quibus subditi non statim præsumuntur imitari prælatum: quale est peccatum inuidiæ & ambitionis. His suppositis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Prælati ex cuius infamia sequitur subditorum infamia primi generis: tenentur ex iustitia non condonare famæ restitutionem: ita quod si remissio facta fuerit, nihil valeat. Probat: prælatus non potest cedere iuri subditorum, quin potius ex officio, & iniustitia tenetur illud: sed quando subditi notantur de crimine infamiæ, propter infamiam prælati, habent ius ad famam Prælati, & ad propriam: ergo prælatus non potest condonare restitutionem propriæ famæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Prælati ex cuius infamia sequitur, non quidem personalis infamia subditorum, sed solùm secundi generis infamia: nihilominus adhuc tenentur ipse Prælati non solùm ex charitate: sed etiam ex iustitiæ titulo, non remittere restitutionem, si modò in officio perseverare vult. Et in hoc differt ista conclusio à prima. Quod in casu primæ conclusionis, siue perseveret in officio siue non: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionem.

Probat: ergo conclusio secunda. Prælati tenentur ex officio strictiori vinculo charitatis, quàm alijs erga subditos: rursus tenentur etiam ex iustitia docere subditos, & bonum eis exemplum præbere & fraterna admonitione corripere, & aliqua spiritalia officia impendere. At verò prælati infamis etiam in crimine, in quo solus ipse notatur, non potest hæc officia commodè præstare: ergo vera est conclusio. Probat: minor, ex vulgatissimo dicto Dini Gregorij, necesse est, ut cuius vita despicitur, doctrina quoque & prædicatio contemnatur. Ex dictis sequitur corollarium, quod infamator in casibus prædictarum conclusionum non manet tutus in conscientia, etiam si infamatus dicat se remittere restitutionem suæ famæ: sed adhuc tenetur restituere ex iustitia.

TERTIA CONCLUSIO.

Persona particularis non peccat contra iustitiam si remittat propriæ famæ restitutionem. Probat: conclusio, quia ille est Dominus suæ famæ, & non habet illam obligatam alteri ex iustitia: ergo ex nulla parte potest peccare contra iustitiam condonando restitutionem propriæ famæ.

Hinc sequitur corollarium, quod infamator talis personæ non peccabit contra iustitiam, si non restituat illi famam facta tali condonatione.

QUARTA CONCLUSIO.

Persona priuata non peccat mortale peccatum contra charitatem, etiam si absque rationabili causa condonet propriæ famæ restitutionem. Hæc conclusio intelligenda est per se loquendo, & quātum est ex parte obiecti, scilicet, ex parte remissionis propriæ, id est, ex parte remissionis famæ. Etenim ex parte circumstantiarum poterit esse mortale. Probat: conclusio sic intellecta, qui prodigit totum censum proprium non peccat mortaliter, quātum est ex parte obiecti, sed solùm peccat peccatum prodigalitatis quod ab vniuersis Theologis dicitur veniale ex obiecto: ergo similiter persona priuata, quæ propriam famam, etiam absque rationabili causa remittit: non peccabit mortaliter sed venialiter tantùm. Hæc conclusio est contra aliquos Theologos modernos, qui tenent esse peccatum mortale contra charitatem ex genere suo remittere restitutionem propriæ famæ absque rationabili causa, sed profectò non probant: Quoniam illorum argumenta solùm efficiunt, quod ex circumstantijs erit mortale peccatum. Quæ argumenta ponemus ad probandam quintam conclusionem. Sit igitur

QUINTA CONCLUSIO.

Ex circumstantijs sepe numero erit mortale peccatum contra charitatem remittere propriæ famæ restitutionem: imò verò quotiescunque est peccatum mortale, talis remissio etiam contra iustitiam, prouenit ex circumstantijs: ut patet in prima & secunda conclusione, vbi propter qualitatem personæ, quæ habet obligatam famam ex officio, efficitur mortale remittere restitutionem famæ. Probat: conclusio. Fama ut plurimum necessaria est priuati personæ ad continentium ipsum hominem in officio virtutis: experimur enim quod homines infamati statim præcipites feruntur in vitia: quod etiam docuit D. Thom. supra quæst. 33. art. 7. ergo absque rationabili causa remittere restitutionem propriæ famæ erit contra charitatem propriam sui ipsius, & mortale ex circumstantia, quæ ut plurimum, inuenitur in hominibus. Et propterea Sacrae literæ nos admonet. Curam habe de bono nomine: magis enim tibi proderit, quàm diuitiæ multæ. Et Apostolus alibi, inquit, de cætero fratres quæcunque bonæ famæ facite, seu operamini. Deinde probatur conclusio. Peccare coram alijs frequenter est peccatum mortale scandali contra proximi charitatem: sed multò magis præbet occasionem ruinæ, qui scandalizat fratrem qui remittit huiusmodi restitutionem: est enim arque si coram oculis omnium peccat illud quod sibi imponitur peccaret, ergo. Tertio est alia circumstantia, quod amicis consanguineis & familiaribus magna accedit infamia ex

amici consanguinei & familiaris infamia: & obseruandum est in prædictis conclusionibus, idem esse, quantum attinet ad infamatum, non curare de famæ restitutione, & remittere illam expressè, in quibus enim casibus erit mortale remittere de fama: erit etiam mortale non curare de famæ restitutione media conuenientia, & ordinaria.

Hinc sequitur vnum corollarium, quod infamator, in casu præcedentis conclusionis, tenebitur salutem ex charitate restituere famam infamato etiam remittenti restitutionem expressè. Si autem non remittat expressè, sed solum patienter ferat, & non curet de restitutione, siue hoc faciat prudenter, siue imprudenter: tenebitur nihilominus ex iustitia restituere illi famam. Quemadmodum licet martyres patienter ferebant tormenta, & maxime voluntariè propter Deum: tamen Tyranni peccabant contra iustitiam torquentes illos. Ita licet infamatus, vel propter Deum patienter ferat, vel propter negligentiam suam, peccet non curando de bono nomine: nihilominus infamator tenebitur, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia restituere illi famam: quia patientia infamati vel negligentia non debet fauere infamatori. Et propterea diximus in hac obseruatione, quod quantum ad infamatum, idem erat remittere, & non curare: quia non est idem quantum ad infamatorem. Sit iam

SEXTA CONCLUSIO.

Aliquando non solum nullum est peccatum remittere restitutionem famæ, vel non curare de illa: sed etiam valde meritorium, videlicet quando fuerit rationabilis causa secundum leges prudentiæ, & charitatis: de quibus iudicant viri spirituales eruditi doctrina, & exemplis Sanctorum. Ratio huius conclusionis est, quoniam quamuis fama, & honor sit optimum bonum temporale, tamen ordinatum est ex natura sua ad maius bonum, vel communitatis, vel virtutis: sicut & ipsa vita pretiosissima exponitur periculis prudenter, & sanctè propter huiusmodi maiora bona, ergo.

Deinde probatur exemplis Sanctorum, imò & Christi Domini: qui sæpe non curauit de infamia falsorum testimoniorum, quæ aduersum se obieiebantur, vt patet coram Pilato, Iesus autem tacebat. Cuius etiam exemplo sæpe sancti tacuerunt, dum falsa crimina imponebantur eis.

Sed est vnum argumentum principale contra corollarium quod intulimus, ex prima, & secunda conclusione. Diximus in superioribus quod si pater læsus in bonis corporis, remittat percussori non solum iniuriam, sed etiam damna consequuta: non tenebitur percussor restituere quicquam filijs neque, tanquam hæredibus, neque titulo alimentorum ad quæ filij habebant ius, ergo similiter si prælatus condonet restitutionem propriæ famæ: non tenebitur infamator famam subditis restituere. Probatur consequentia. Quia sicut prælatus tenetur procurare suam famam pro gubernandis subditis qui sunt filij spirituales: ita etiam pater carnalis tenetur, & seipsum, & bona sua conseruare pro sustentatione filiorum: ergo eadem est ratio vtriusque casus.

Ad hoc argumentum respondetur, quod non est eadem ratio, sed est magna differentia, quoniam pater carnalis est totalis Dominus honorum suorum: quod si filij habent ius ad illa bona vt sustententur à patre: tamen istud ius fundatur non in iustitia commutatiua, qua obligetur pater sustentare

A filios: sed fundatur in voluntate, & pietate patris, quæ tenetur alere filios, & idcirco remittente patre restitutionem illorum bonorum, factum tenet: quamuis ipse peccet contra pietatem. Quapropter non tenebitur percussor ipsius patris ex iustitia quidquam filijs restituere. At verò prælatus tenetur ex iustitia, & ex officio defendere famam subditorum, & propriam famam habet obligatam ex iustitia ad bonam gubernationem subditorum. Ex quo sequitur, quod si ex infamia prælati sequatur infamia subditorum: tenebitur infamator vtramque famam restituere. Quod si prælatus remiserit restitutionem quod ad se attinet: nihilominus infamator tenebitur restituere subditis famam suam, maxime in casu primæ conclusionis, quando notantur subditi de eodem crimine, Nam in casu secundæ conclusionis, si prælatus dimittat officium, non tenebitur infamator vltra restituere quidquam subditis. Ex dictis potest colligi solutio aliorum dubiorum minorum, scilicet, Vtrum qui infamauit seipsum teneatur sibi famam reparare? Respondetur, quod si prælatus sit, tenetur ex iustitia reparare famam suam iuxta tenorem primæ, & secundæ conclusionis: quoniam huiusmodi iustitia non consideratur in ordine ad seipsum, sed ad subditos quibus prælatus tenetur ex iustitia commutatiua. At verò si priuata persona sit nunquam peccabit contra iustitiam, quæ non est ad seipsum: poterit autem peccare contra charitatem sui ipsius, vel proximi mortaliter vel venialiter, vel tandem nullo modo peccare iuxta tenorem aliarum conclusionum supra positarum.

Secundò colligitur solutio alterius dubij, Vtrum qui se inuicem infamauerunt possint sibi inuicem condonare famæ restitutionem. Dicendum enim est, quod si prælati sunt, non possunt condonare ad inuicem restitutionem, sed peccat etiam contra iustitiam ratione subditorum iuxta tenorem primæ & secundæ conclusionis. Si autem sunt personæ priuatae, dicendum est de illis, iuxta tenorem aliarum conclusionum. Poterit autem contingere quod quando duo ad inuicem se infamauerunt, non sit æqualis vtriusque causa, ita vt ambo æqualiter possint condonare restitutionem. Tertiò potest colligi solutio specialis difficultatis. Quomodo sit facienda honoris restitutio. Est enim honor eiusdem ordinis cum fama, & debetur virtuti secundum se, sed differt à fama in eo quod honor exhibetur presenti, fama verò est de absentibus propriè. D. Tho. in solutione ad tertium, dixit de restitutione honoris. Nos autem ponimus primam conclusionem, qui honorem per contumeliam abstulit vel quomodo libet aliàs tenetur in eodem genere restituere, scilicet, exhibendo reuerentiam iuxta conditionem personæ. Secundò probatur ex illo ad Rom. 13. Reddite omnibus debita cui honorem honorem, &c. Probatur. Quoniam qui honorem abstulit, iniuriam fecit proximo contra iustitiam commutatiuam in re quæ in eodem genere restitui potest, ergo tenebitur in eodem genere restituere.

Secunda conclusio. Conuenientissimus modus & aliquando necessarius ad restituendum honorem, est veniæ petitio. Probatur ex doctrina August. in regula, melior est enim qui quamuis ira sæpe tenetur, tamen impetrare festinat, vt sibi dimittat, cui se agnoscit fecisse iniuriam: quàm qui tardiùs irascitur & ad veniam petendam tardiùs inclinatur. Quibus verbis expressè satisfactionem pro conuictio, & maledicto dicit esse veniæ petitionem. Et statim subiicit. Qui autem nunquam vult petere veniam,

niam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si inde non proiciatur. Et hæc est communis sententia doctorum. Solus Caietanus infra quæst. 72. art. 3. videtur negare petitionem veniæ esse necessariam ad restituendum honorem. At verò ipsemet in opusculo 17. responsionum, responsione 13. puncto 5. explicans locum citatum, sentit omnino nobiscum in hac cõclusionione. Verum est tamen quòd sunt duæ exceptiones in hac nostra cõclusionione. Prima est quando prælatus fuit, qui fecit iniuriam subdito in honore: iste enim non tenetur petere veniam iuxta doctrinam Diui Augustini, ne regendi frangatur autoritas: sed alia via potest honorare subditum. Idem dicimus de magistris respectu discipulorum, & de illustribus ciuitatis respectu vulgi proportionabiliter ad arbitrium boni viri. Secunda exceptio est, quando vsus patriæ, & prouinciæ non admittit huiusmodi restitutionem honoris per petitionem veniæ: sed potius talis petitio reputatur, & iudicatur noua iniuria. Tunc enim alia via suauior quærenda est, vt iniuriam passus recuperet honorem suum.

Diximus hæctenus de restitutione faciendâ pro læsionibus, tam in corpore, quàm etiam in fama & in honore. Cæterum de ipsis læsionibus secundum se in sequentibus dicendum erit. Præterea, solitas huius articuli est circa solutionem ad tertium, vbi D. Tho. agit de restitutione ab eo faciendâ, qui impedit aliquem à cõsequutione præbendæ vel officij. Et quamuis dupliciter possit oriri obligatio restituendi in distributione harum dignitatum, videlicet vel ex parte distributoris, qui iniquè diuidit, atque distribuit, vel ex parte iniuste impediens bonam distributionem: tamen in præsentî, solum facimus sermonem de obligatione restituendi, qua tenetur impediens bonam distributionem. Nam de priori obligatione vniuersaliter agendum est in quæst. 63.

D Vbitur duodecimò, & vltimò in hoc articulo, Vtrum vniuersaliter omnis impediens iniuste, vel per dolum aut fraudem, alterum à consequutione officij, vel beneficij, teneatur illi restituere?

Arguitur primò pro parte negatiua. Ad hoc quod propriè dicatur restitutio, necesse est quòd aliquis sit deiectus à dominio vel possessione rei suæ, vt verè dicatur restitui. Sed ille, qui impeditur à consequutione eius, quod nondum habet videlicet, beneficij, non est deiectus à dominio, vel possessione rei suæ: ergo qui impediuit, non tenetur restituere.

Secundò arguitur. Qui per fraudem aut dolum impedit dignum à consequutione beneficij, vt præbenda detur digniori, non tenetur restituere, & tamen iniuste impedit, videlicet, per fraudem, & dolum, ergo illa non est vniuersalis regula. Maior videtur esse doctrina D. Thom. in solutione ad tertium, vbi docet quòd, qui impedit dignum à consequutione beneficij propter bonum Ecclesiæ, vt detur digniori: non tenetur restituere quidquam. Confirmatur. Quoniam animus impediens bene vel malè affectus, nihil confert ad rationem iniustitiæ: sed pertinebit affectus ille ad charitatem, vel ad odium proximi. At verò obligatio restituendi pensatur ex iniuria, & damno dato, ergo nihil refert quòd impediens intendat bonum ecclesiæ, vel non intendat: vt teneatur restituere præbendam: quamuis aliàs tenebitur ad restitutionem famæ, si infamauit eum, vt impediretur à consequutione beneficij.

A Tertio arguitur. Ipsemet oppositor, qui petit beneficium simul cum alijs candidatis siue oppositoribus concurrentibus, quos ipse cognouit esse digniores se, impedit iniuste alios digniores à consequutione præbendæ: & tamen, si sibi conferatur præbenda, non tenebitur ad vllam restitutionem faciendam: ergo non est vniuersalis regula. Minor probatur ex communi consensu, & vsu omnium. Maior autem probatur. Quia ille inducit electores in hunc errorem vt existiment se digniorem esse cæteris, ergo.

B Quarto arguitur, & intendimus probare quòd saltem quâdo solis precibus induxit aliquis electores, vt conferant beneficium minùs digno vel certè indigno: non teneatur ad restitutionem digniori, vel digno impedito ad consequutionem beneficij. Est argumentum à simili. Quando aliquis precibus, aut consilio induxit aliquem, ne daret elemosinam pauperi, vel ne relinqueret hæreditatè, vel legatum, vel quamlibet liberam donationem, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ei, quem impediuit à consequutione beneficij, ergo neque in nostro casu tenebitur ille ad restitutionem aliquam faciendam. Antecedens ab omnibus conceditur: consequentia probatur. Quoniam idcirco in casu exempli adducti non tenetur impediens restituere: quia impeditus nondum erat assequutus illud beneficium, quin potius assecutio pendeat ex libera voluntate collatoris. Sed hoc ipsum contingit, quando quis precibus inducit collatorem, vt conferat præbendam: ergo non tenetur ad restitutionem.

C Vltimò arguitur. Ipsemet distributor si iniquè distribuat prætermittens digniorem, conferens beneficium digno: imò etiam indigno: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam digniori, vel digno, ergo multò minùs tenebitur, qui induxit illum solis precibus, vt ita distribueret. Antecedens ferè ab omnibus doctoribus nostri temporis conceditur: qui solum aiunt, quòd si quæ restitutio faciendâ est quando elegit indignum: illa faciendâ erit ecclesiæ, vel cõmunitati, cui accidit incommodum, & malum ex electione indigni. Consequentia probatur. Quia quando causa principalis alicuius actionis nõ tenetur ad restitutionem: minùs videtur obligari causa minùs principalis. Et confirmatur. Quia si impediens teneretur in prædicto casu ad restitutionem faciendam: teneretur ad restitutionem faciendam totius damni illati. Hoc autem est falsum, vt docet Diuus Thomas ad tertium, vbi ait, quòd non tenetur in totum restituere, sed ad arbitrium boni viri. Sequela probatur. Distributor ipse, si teneretur ad restitutionem, teneretur ad restitutionem totius damni illati, ergo etiam ille, qui induxit eum ad prædictam restitutionem: sicut qui induxit alterum, vt occidat hominem.

D In hoc grauissimo dubio prima sententia est Scoti Richardi, & aliorum in 4. afferentium, quòd ille, qui impediuit alterum à consequutione beneficij, si id fecit intendens commodum suum vel amici: non tenetur ad vllam restitutionem faciendam. Si tamen id fecit in odium impediti, vt ei malum faciat, tenetur ad restitutionem. Et aliqui existimant quòd D. Tho. ad 4. supra fauet huic sententiæ. Veruntamen sententia Diui Thomæ explicabitur sequentibus cõclusionionibus.

PRIMA CONCLUSIO.

Quòd impediens aliquem iuste à consequutione præben-

præbendæ, videlicet, intendens honorem Dei, vel utilitatem ecclesiæ, procuret quod detur digniori, non tenetur ad aliquam restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui impedit iniuste, intendens impediti nocuum, consulens quod non detur digno præbenda, antequam sit firmatum quod ei detur: tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ad arbitrium boni viri.

TERTIA CONCLUSIO.

Si iam firmatum erat, ut daretur præbenda alicui, & alius propter indebitam causam procuret quod reuocetur propositum illud: tenetur ad restitutionem æqualis, scilicet, totius damni. Ecce in istis conclusionibus Diu. Thom. nihil fauet prædictæ sententiæ. Alia sententia est cuiusdam Geraldii, qui statuit regulam generalem. Quoties quis impedit alterum ab eo, quod nondum erat sui iuris: non fit ei ad restitutionem obnoxius. Refert istum autorem Adrian. in 4. Sententiarum in materia de restitutione, fol. 47. & Magister Soto art. 3. ubi supra ad sextum, ipse verò Magister Soto asserit, quod is, qui precibus, aut consilio impedit dignum, aut digniorem à consequutione officij publici: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam impedito. Si autem per vim aut fraudem impederit: tenetur ad restitutionem faciendam magis, vel minus iuxta moderationem Diui Thomæ ad quartum. In eadem sententia est Nauarro in Manuali capit. 17. à numer. 99. & deinceps.

Vltima sententia est asserentium, quod ille solum tenebitur ad restitutionem in casu nostri dubij, qui impedit iniuste dignum à consequutione præbendæ: is autem, qui impedit iuste, quocumque animo id fecerit, non tenetur ad restitutionem. Hæc sententia videtur mihi esse D. Tho. & est Caietani super hunc artic. in solutione ad quartum. Hanc sequutus fuit Magister Victoria.

Pro decisione huius rei, & intelligentia D. Th. norandum est primò, quod bona à quorum assécutione potest aliquis impediri, sunt in duplici differentia. Quædam sunt ei debita ex iustitia, siue commutativa siue distributiva. Alia verò non quidem ex iustitia, sed solum ex liberalitate, & misericordia alterius expectantur. Exemplum primi est, in bonis publicis, quæ ex iustitia distributiva debentur civibus pro qualitate meritorum. Exemplum secundi est in bonis gratuitis, scilicet, in largitis elemosynis. Rursus bona publica, quæ iustitia distributiva debentur, diuidi possunt in duplici differentia. Quædam, quæ potissimè destinata sunt in commodum & fauorem personarum: quædam verò, quæ licet aliquo modo ordinata sunt in fauorem personarum, tamen per se primò instituta sunt in commodum & utilitatem reipublicæ. Exemplum primi est in arario publico, quod distribuitur per singulos eius. Exemplum secundi est, in publicis magistratibus & officijs, siue ecclesiasticis, siue secularibus. Norandus est secundò, quod duobus modis potest aliquis impedire aliquem à consequutione alicuius boni, videlicet iuste vel iniuste. Iuste quidem, dicitur quis impedire alterum, quando neque contra commutativam iustitiam, neque distributivam quid facit v.g. si quis sine vi, & dolo impediatur dignum, vel minus dignum à consequutione beneficii, iuste facit. Rursus dupliciter potest contingere quod aliquis iuste impediatur

A alterum. Vno modo iuste formaliter, secundum rationem formalem virtutis iustitiæ perfectæ, videlicet, quando impedit propter debitum finem debito loco, & tempore, & cum reliquis circumstantijs virtutis. Altero modo potest impedire iuste materialiter, & quantum ad substantiam actus: non violans iustitiam commutativam vel distributivam. Ut si aliquis imprudenter, maloque animo, & propter malum finem impediatur à consequutione boni alicuius. Iniuste verò potest quis impedire alterum. Primò quidem contra iustitiam commutativam tantum. Secundò contra distributivam tantum. Tertio contra utramque simul. Exemplum primi, in eo qui per vim aut fraudem impedit indignum aut minus dignum à consequutione boni. Exemplum secundi est in eo, qui absque vi, & dolo impedit digniorem à consequutione præbendæ. Exemplum tertij est in eo, qui vi aut fraude adhibita, impedit digniorem à consequutione præbendæ. Rursus, qui iniuste impedit contra iustitiam commutativam tantum, aliquando procurat distributivam iustitiam bene exerceri. V.g. si impediatur indignum ut detur beneficium digno, vel impediatur minus dignum ut detur digniori. Quandoque verò non procurat iustitiam distributivam v.g. si impediatur dignum, ut detur indigno. Denique advertendum est, quod quamvis præsens quaestio principaliter instituat de officijs publicis, & distribuendis, & de impedimento bonæ & debitæ distributionis: tamen obiter etiam definimus illam respectu cuiuslibet boni, quod aliquis intendit, vel sperat.

PRIMA CONCLUSIO.

D Qui per medium aliquod tantum contra iustitiam commutativam, impedit alterum à consequutione boni, quod non est sibi debitum ex iustitia, sed ex liberalitate: tenetur ad restitutionem faciendam. Si autem non impediatur per vim, aut fraudem: non tenetur ad restitutionem. Prima pars conclusionis probatur. Quia per restitutionem debet reparari omnis læsio contra iustitiam commutativam, & omnia damna, ergo qui per tale medium contra iustitiam commutativam impediatur aliquem à consequutione boni, quod erat in promptu obtinere, etiam si obtinendum ex misericordia vel liberalitate alterius: tenebitur ad restitutionem faciendam illius damni consecuti ex iniustitia, quam ab altero passus est.

E Secundò probatur conclusio. Qui per vim illatam in bonis corporis, vel etiam per infamiam, fuit causa quod proximus non obtineret aliquod bonum: tenetur ad restitutionem illius boni, ut definitum est in superioribus, ergo etiam in casu nostræ conclusionis tenebitur qui impediatur per aliquod medium contra iustitiam commutativam. Secunda verò pars conclusionis probatur ex opposita ratione. Ille non facit aliquid contra iustitiam commutativam neque distributivam, ergo non tenetur restituere. Probatur consequentia. Quia sola læsio contra iustitiam, obligat ad restitutionem. Hæc conclusio asseritur ab omnibus ferè saltem quoad secundam partem, quantum verò ad primam partem videtur Caietanus aliquo modo contrariari in hoc articulo dub. 6. asserit enim vniuersaliter, quod, qui impedit alterum à consequutione huiusmodi bonorum, non tenetur ad restitutionem, etiam si faciat id ex odio. Ad eundem modum loquitur in Summa, verbo, restitutio. Sed profectò Caietanus, nullibi

dicit

dicit expressè, quòd si apponat medium contra iustitiam commutativam per quod impediatur alterum à consequitione talis boni, non teneatur ad restitutionem: sed solum dicit, etiamsi id faciat ex odio. Et sic Caietanus intelligendus erit quando non interuenit vis, aut dolus. Syluester autem in verbo restitutio. 3. §. ultimo. magis videtur aduersari nostræ sententiæ: sed nos demonstrationem illam existimamus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quandocunque aliquis impedierit ciuem à consequitione boni, quod sibi conueniebat ex iustitia distributiva, & institutum erat principaliter in bonum particulare ciuium: tenebitur restituere, etiamsi solis precibus absque dolo & fraude impedierit. Hæc conclusio communis esse debet consensus omnium doctorum: & probatur. Distributor ipse minister reipublicæ, si non distribuatur illa bona secundum proportionem iustitiæ distributiue, tenebitur ad restitutionem faciendam illi, cui minus dedit: sed qui impedit distributorem etiam solis precibus, & consilio quo minus exerceat rectè officium ministri distribuentis est ~~concausa illius damni~~, quod alteri prouenit: ergo similiter ad restitutionem tenebitur: quoniam omnis consulens, aut deprecans, vt fiat iniustitia alteri: tenetur similiter ad restitutionem cum illo, qui facit iniustitiam, quando suo consilio, vel precibus mouit alterum vt faceret iniustitiam. Secundò probatur exemplo. Qui impedit æconomum solum consilio & rogatu, ne elargiatur eleemosynam illi pauperi, cui dominus fieri præceperat: tenetur ad restitutionem, ergo etiã in nostro casu, quoniã distributor per omnia quantum ad hoc similis est æconomus. Tenetur enim singulis ciuibus distribuere huiusmodi bona secundum uoluntatem reipublicæ, quæ domina est illorum bonorum. Sed de ista conclusione, & ratione illius, dicemus postea copiosius questione sequenti. Hactenus diximus de bonis priuatis in conclusione prima, & publicis ordinatis in bonum particulare. At uerò de bonis publicis destinatis principaliter in commodum communitatis, sit

TERTIA CONCLUSIO.

Qui impedit iustè formaliter aliquem à consequitione officij publici, non tenetur ad aliquam restitutionem, Qui autem impedierit iustè materialiter tantum: peccabit quidem: non tamen tenebitur ad ullam restitutionem faciendam. Sit exemplum primæ partis conclusionis, in illo qui bono animo, attentis omnibus circûstantijs impediuit indignum vel minus dignum à consequitione beneficij. Exemplum secundæ partis, est in eo qui malo animo & malo sine idipsum fecerit, sine fraude tamen aut vi. Vtraque pars conclusionis uidetur euidens, quia ille operatur secundum uirtutem; ergo ad nullam tenetur restitutionem. Secunda uerò probatur. Quoniam euidens est quòd solius iustitiæ uolatio obligat ad restitutionem. Qui autem illo modo impedit, solum peccat contra charitatem, & prudentiam: ergo non tenetur ad restitutionem.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui impedit iniustè contra commutativam iustitiam procurans tamen, quòd iustitia distributiva seruetur procurans, quòd officium detur digno-

ri, tenetur ad restitutionem iniuriæ illatae contra iustitiam commutativam: non tamen tenetur ad restitutionem officij ablati. Itaque si vis aut fraus contra minus dignum æstimetur centum aureis, debet restituere centum aureos, nihil tamen pro beneficio ablato, etiamsi aliàs certissimè minus dignus assequutus erat officium. Prima pars conclusionis manifesta est, quia læsio contra iustitiam commutativam reparanda est restitutione. Secunda uerò pars, quòd ista restitutio non sit extendenda ad restitutionem beneficij, vel officij. Probatur. Quia illud officium debebatur secundum iustitiam distributiua digniori, ergo minus digno non est facienda restitutio. Probatur consequentia. Quia quamuis, dignus absolute consideratus ius habet, vt se opponat officio, vel beneficio: tamen comparatione dignioris non propriè impeditur ius illius ad beneficium: quia comparatione dignioris non habet ius legitimum vt acquirat beneficium secundum iustitiam distributiua. Secundò probatur. Quoniam si ipsemet minister distributor cõsenseret cum fraude & dolo, vt minus dignus impediretur à consequitione officij vel beneficij non teneretur ad aliquam restitutionem beneficij quod datum est digniori: nam ipse ita tenebatur distribuere, vt daret digniori, ergo neque alter tenetur restituere, qui fuit concausa per fraudem, & dolum, vt auferretur à minus digno, & daretur digniori, siquidem causa & concausa æqualiter tenentur ad restitutionem. Ex hoc sequitur, quòd etiamsi ille, qui impediuit per fraudem, & dolum contra iustitiam commutativam minus dignum à consequitione beneficij non procurauerit bonum iustitiæ distributiue. Tamen illud cõsequutum est, vt daretur digniori: non tenebitur ad aliquam restitutionem beneficij faciendam minus digno magis, quàm ipse distributor. Ratio huius est, quia restitutio obligat non propter solum malum animum iniquè operatis, sed propter damnum reuera consequutum, ad cuius cõtrarium bonum habebat ius ille, qui impeditus est.

QUINTA CONCLUSIO.

Qui impedit iniustè contra iustitiam commutativam tantum, si ex actione illius consequutum est quòd seruetur distributiva, sine per se, sine per accidens, non tenebitur ad restitutionem faciendam pro beneficio, etiamsi ipse intenderet quòd eligeretur indignus. Cuius ratio est eadem atque corollarij præcedentis.

SEXTA CONCLUSIO.

Qui per vim aut fraudem impediuit dignum vt daretur beneficium æquè digno, vel reuera ita consequutum est, quòd propter eius impedimentum daretur beneficium æquè digno, nihilominus ille tenetur ad restitutionem. Probatur ex celebri regula, si tua culpa damnum datum est, &c. sed culpa eius, qui impediuit dignum per vim, aut fraudem datum est illi hoc damnum quòd caret beneficio quod erat habiturus iure optimo, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Quia quamuis oppositores sint æquè digni, tamen ille, qui per vim & fraudem impeditur, habebat ius magis propinquum ad obriendum beneficium quàm alij, ergo qui contra iustitiam commutativam impediuit illam propinquitatem, tenebitur ad restitutionem illius damni.

Hic sequitur, quòd si per vim aut fraudem reuera ille non fuit impeditus, licet iniquus intederit

impedire,

impedire, non tenebitur ad restitutionem si alteri æquè digno datum est beneficium. Ratio est à contrario conclusionis præcedentis. Etenim reuera per fraudem, & dolum non est datum illi hoc damnum, quoniam etiam si abfuit vis aut fraus, ille non erat consequenturus beneficium.

Sed est obiectio contra istam cõclusionem. Nam in quarta cõclusionem dictum est qui tantum impedit contra iustitiam commutatiuam etiam per fraudem, & dolum non tenetur ad restitutionem beneficij, quia non lædit iustitiam distributiua, sed hoc ipsum contingit in casu sextæ cõclusionis, ergo eadem est vtriusque ratio. Ad hoc argumentum respondent quidam, esse differentiam in eo quod in casu quartæ cõclusionis non solum non læditur iustitia distributiua, sed etiam procuratur & cõsequitur recta distributio iustitiæ distributiue quod beneficium detur digniori. At verò in casu sextæ cõclusionis quamuis non lædatur iustitia distributiua, tamen non procuratur nec consequitur. Nihilominus nobis alia solutio videtur melior, videlicet, quod est impertinens quod procuratur iustitia distributiua, quando non consequitur talis rectitudo: si autem consequitur, etiam si quis procurauerit oppositum per iniquitatem, non tenebitur ad restitutionem beneficij faciendam, digno, quem impediuit. Est igitur differentia inter casum quartæ cõclusionis, & sextæ, quod peccatum cõtra iustitiam commutatiuam commissum in casu cõclusionis sextæ extendit se ad maius damnum eius qui impeditur, videlicet, quod cæteris paribus ille erat propinquior affectu beneficii, eò quod distributor paratus erat illi conferre nisi per iniquitatem alterius, scilicet, fraudem vel dolum aut vim auerteretur eius animus ut illi non conferret: & hoc est damnum, quod consequitur ex iniquitate alterius cõtra iustitiam commutatiuam, ac proinde tenetur restituere beneficiu: at verò in casu quartæ cõclusionis datur beneficium digniori, respectu cuius dignus non habebat ius. Sed dicit aliquis: quid erit si per preces vel consilium impediatur aliquis dignus ad quem animus distributoris erat iam inclinatus ut conferret illi beneficium, & propter preces vel consilium alterius auersus est ab illo animo, & contulit beneficium alteri æquè digno. An tunc impediens teneatur restituere beneficium. Respondetur, quod non tenetur restituere. Ratio est manifesta. Quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam neque distributiua, ergo non tenetur ad restitutionem. Probatur antecedens. Quia ille precatur, & consulit id quod distributor posset iuste facere, ergo non peccat contra iustitiam distributiua nec commutatiua. Item medium, quo vitur, scilicet, preces, & consilium absque vi & fraude non est contra iustitiam commutatiua respectu digni, quem impedit. Probatur. Quia licitum est vnicuique rogare pro amico æqualiter digno absque vi, & fraude respectu alterius digni.

SEPTIMA CONCLUSIO:

Asseritur à quibusdam modernis Theologis sub ista forma. Omnis qui impedit iniuste contra iustitiam distributiua tantum, etiam si non vitur vi, aut fraude, sed roget, vel consulat ut beneficium detur minus digno tenetur ad restitutionem faciendam pro beneficio digniori impedito. Hæc cõclusio videtur necessariò coniuncta cum sententia quæ asserit quod distributor, qui violat iustitiam distributiua tenetur ad restitutionem digniori fa-

A ciendam, quæ quidem sententia, ut dicemus quæst. sequenti, verior est. Sed nunc probatur cõclusio, quia D. Thom. in responsione ad quartum, nullam aliam iustitiam assignat in eo, qui impedit iuste, nisi quod ille procurat quod detur præbenda digniori. Item nullam iniustitiam aliam assignat in eo, qui impedit iniuste, nisi quod præbenda detur minus digno, sed illa iustitia quod præbenda detur digniori distributiua est & illa iniustitia quod præbenda detur minus digno cõtra distributiua tantum est, ergo ex hac sola radice quod læditur iustitia distributiua tantum, tenebitur ad restitutionem, non solum distributor, sed etiam impediens, & consulens. Secundò D. Thom. absolue pronuntiat quod qui impedit iniuste, tenetur ad restitutionem faciendam nulla facta mentione fraudis, aut violentiæ, sed qui contra iustitiam distributiua tantum impedit digniorem, reuera iniuste impedit non minus, imò magis, quam si contra iustitiam commutatiua tantum impediatur, eò quod iustitia distributiua præstantior est quam commutatiua: reperitur enim in Deo propriè non autem commutatiua, ergo tenebitur ad restitutionem, qui contra tantum iustitiam distributiua impedit digniorem. Denique Diuus Thom. expresse dicit, quod qui impedit præbenda detur digno, vel digniori, consulens quod ei non detur, tenetur ad restitutionem, sed iste tantum peccat contra iustitiam distributiua, ergo cõclusio posita est expressa sententia Diui Thomæ.

Nihilominus his non obstantibus ostendemus diligenter in quæst. 63. sequenti quod nisi in violatione iustitiæ distributiue interueniat læsio contra iustitiam cõmutatiua expressa, vel virtualis, nunquam oritur ratio, vel obligatio restituendi. V. g. si distributor sit absolutus dominus distribuendorum bonorum, potest quidem ille exercere iustitiam distributiua. At verò non poterit peccare contra iustitiam commutatiua etiam si minus dignis maiora conferat. Et ratio est, quia facit de suo quod vult, neque tenetur aliunde ex vi iustitiæ commutatiue rectè exercere officium iustitiæ distributiue. Exemplum huius esse potest in Rege, qui ex proprio patrimonio velit militibus aliquod beneficium conferre. Tunc enim etiam si minus dignis maiora conferat, non tenebitur ad aliquam restitutionem. Hoc ipsum magis lucet in Deo, qui exercet iustitiam distributiua propriè quando vult & reddit vnicuique secundum opera sua. At verò si Deus de facto velit maioribus meritis minus præmium conferre, non tenebitur ad restitutionem, sed quia dixit quod reddurus est vnicuique secundum opera sua, non esset verax, & fidelis, nisi ita distribueret. Sic igitur in proposito dicemus, quod impediens etiam absque vi, & fraude ne detur beneficiu digniori, facit quidem contra iustitiam distributiua expresse & formaliter, sed tamen tenetur ad restitutionem quia virtualiter facit contra iustitiam commutatiua, quia ex iustitia cõmutatiua tenetur vnusquisque non impedire ius alienum. At verò dignior habet ius ad beneficium respectu distributoris, qui tenetur digniori conferre, quamuis non teneatur vnusquisque ex iustitia cõmutatiua illud procurare, tamen tenetur illud non impedire. Item est alia ratio quare ille peccet contra iustitiam commutatiua, quia ipse distributor, cum non sit dominus absolutus illorum bonorum, tenetur ex iustitia cõmutatiua rectè exercere officium distributoris, quamdiu vult esse dispensator reipublicæ, quæ domina est illorum bonorum & idcirco tenetur illa bona dispensare secundum

cundum

cundum voluntatem domini. Hinc igitur est quod consulens, & rogans ne recte exerceat officium distributoris peccet idem peccatum, quod peccat ipse distributor contra iustitiam commutativam, sicut qui consuleret alicui ministro quod non daret elemosynam secundum voluntatem domini, teneretur etiam ipsi pauperi restituere.

Habemus igitur intentum quod obligatio restituendi semper oritur ex laesione iustitiae commutativae expressae, & formali, vel saltem virtuali. Unde sit septima conclusio. Si intelligatur expressè, & formaliter vel virtualiter de impedimento contra iustitiam commutativam tantum vera est, si autem dictio exclusiva, tantum, excludat laesionem virtuales falsa est. Denique circa omnia praedicta de restitutione pro beneficio totaliter, vel in parte observanda est mens, & intentio distributoris. Etenim si nulla est intentio moraliter loquendo quod distributor collaturus est beneficium impedito, etiam per iniquitatem non tenebitur intendens impedire ad aliquam restitutionem faciendam, si autem aliqua spes erat, sed non certa moraliter loquendo, tunc intendens impedire, tenetur ad arbitrium boni viri aliquid quam parte restituere. Si vero certissima spes erat, quod ille impeditus affecturus erat officium vel beneficium, tunc qui impedit, tenebitur ad restitutionem aequalis. Rursus ex parte impediens multum confert considerare intentionem illius: aliquando enim bona fides eius excusabit eum a restitutione. V. g. si Petrus intendebat eligere digniorum, neque sibi constabat quod per suam diligentiam forte eligeretur indignior, tunc etiam si indignissimus evadat electus non tenetur ad aliquam restitutionem, quia neque obligatur ratione iniuriosae actionis, neque ratione rei acceptae.

Sed contra huiusmodi observationes, & ea quae supra dicta sunt in prima, & tertia conclusione est argumentum ex Iuriconsulto ex l. 1. §. denique & l. 2. §. idem Labeo ff. de aqua pluviaria arcenda. ubi inquit, quod si vicinus superior fontem, aut torrentem, qui per fundum suum decurrit & in inferioris vicini praedium devolvitur, auerterit. Si quidem animo praedium devolvitur, auerterit. Si quidem animo nocendi vicino, id fecerit est iniurius, & tenetur ad restitutionem: si autem id fecerit ut sibi suisque rebus prospiciat, aut consulat non est iniurius, neque tenetur ad restitutionem. Confirmatur ex l. Proculus ff. de damno infecto ubi simile quid habetur, imò verò D. Thom. in solutione ad quartum huius articuli, inquit, quod, qui impedit iniuste tenetur ad restitutionem. Et ponit exemplum. Si quis intendit nocumentum eius, qui impedit propter odium, & vindictam. Ad hanc obiectionem responderetur primò cum Iurisperitis doctissimis nostri temporis, leges illas esse poenales, & punire odium, quod exercere potest vicinus contra vicinum: at verò poena non incurritur ante iudicis sententiam & condemnationem. Responderetur secundò, & melius leges illas non esse poenales, sed directivas, & tribuere ius fontis, aut torrentis ei, per cuius agrum fons vel torrens praeterlabitur ea conditione, ut suis & sibi necessaria provideat, quòd si non fuerit ei necessarius totus fons, aut torrens tribuit ius vicino inferiori in cuius agrum decurrit, & consequenter si non existenti tali necessitate auertat fontem etiam si ex odio id faciat, non tenetur ad aliquam restitutionem. Et ratio est, quia odium illud non est causa iniuriae: leges autem loquuntur ex odio, ex quo tanquam ex causa oritur illa iniuria.

Eodem modo responderetur ad legem Proculus. ubi est similis casus. At verò ad Divum Thom. re-

sponderetur, quod ille solum intendit quod, qui fuit causa damni iniuste, teneatur ad restitutionem, & quoniam ut plurimum causa huius nocumenti est odium, & vindicta: posuit exemplum in eo, qui ex odio impediens recte fieri distributionem officiorum vel beneficiorum: quod autem dicit D. Tho. in solutione ad quartum in ultimis verbis, quod si aliquis propter indebitam causam procuret quod reuocetur animus firmus distributoris qui decreverat dare beneficium digniori tenetur ad restitutionem, diversimodè intelligatur à discipulis D. Tho. quidam enim inter quos est Magister Soto ubi supra, aiunt indebitam causam esse tantum vim vel fraudem aut dolum. Alii videtur quod D. Tho. uniuersaliter loquatur de indebita causa, ita ut per indebitam causam intelligatur, siue sit contra iustitiam commutativam per vim aut fraudem, siue contra distributivam tantum. Nobis autem videtur quod planius intelligatur per indebitam causam quando aliquis procurat quomodocumque, quod praebenda non detur minus digno & auferatur à digniori siue id faciat: per dolum, aut vim, siue per preces aut consilia, siue per pretium, aut quomodocumque hoc fiat. Ceterum iam nos diximus quod per solam laesionem & violationem iustitiae distributivae nunquam oritur obligatio restitutionis. Haec tenus diximus de restitutione quam debet facere impediens ipsi impedito. At verò de restitutione qua facienda est Ecclesiae, vel communitati communis est sententia doctorum, quod impediens digniorem, si tamen officium vel beneficium conferatur digno, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam communitati quomodocumque impedit. Sed tamen haec sententia quantumlibet communis diligenter examinabitur in q. 63. sequent.

Ad argumenta quae posita sunt in principio huius dubij facile est respondere. Ad primum responderetur, quod quoadocumque auferatur ius vel committitur fraus, & dolus contra aliquem, manifestum est, quod auferatur ab illo ad id quod habet ius acquisitum, videlicet libertas propria, vel cognitio veritatis vel etiam fama, quapropter, qui sic impedit tenetur ad omnia damna, quae consequuntur inde, quando verò laeditur iustitia distributiva tantum expressè, & formaliter ut in casu septimae conclusionis à nobis explicatum est, tunc etiam auferatur ab impedito illud quod erat in promptu ut esset suum secundum voluntatem reipublicae: & hoc sufficit ut ex necessitate facienda sit illi restitutio, quia ibi later violatio commutativae iustitiae eò quod impediens procurat, quod distributor, qui est minister, non distribuat illa bona secundum voluntatem domini. Unde vterque peccat contra commutativam iustitiam.

Ad secundum argumentum responderetur quod impediens per vim aut fraudem minus dignum non tenetur ad aliquam restitutionem pro beneficio. Sed tantum tenetur ad restitutionem iniuriae factae contra iustitiam commutativam, reddendo illi libertatem, vel famam suam.

Ad confirmationem responderetur, quod animus bene vel male affectus non obligat ad restitutionem neque liberat à restitutione, sed nocumentum reuera illatum obligat ad restitutionem.

Ad tertium argumentum responderetur. Raros esse homines, qui sint recti iudices suorum meritum, sed esto ita quod aliquis modestus intelligat se quidem esse minus dignum alijs candidatis, seu oppositoribus, sed tamen non iudicat se esse indignum, si enim hoc iudicaret peccaret certè concurrente cum alijs dignis, & si obtineret praebendam, tenere-

tur illam renuntiare & restituere digno à quo ablata est. Quòd si fuerit dignus, non peccat concurrente cum alijs, quos nouit esse digniores, sed licitè potest proponere sua mèrita in veritate coram iudicibus. Ratio est quia non tenetur ipse docere electores quòd non sit dignior, sed ipsi electores tenentur ex officio hoc examinare. Item, quia sæpe cõtingit, vt qui minùs dignus est in oculis suis, sit dignior respectu communitatis.

Ad quartum argumentum respondetur negando consequentiam, quoniam gratuitum donum non debetur ex iustitia impedito. Cæterum officium publicum debetur ex iustitia distributua digniori.

Ad quintum argumentum respondetur, quòd etiam ipse distributor tenetur si iniquè distribuat ad restitutionem faciendam digniori, quia non est dominus distributionis bonorum, sed minister, & tenetur distribuere secundùm voluntatem Domini.

Ad confirmationem negatur sequela, quoniam distributor tenetur ex officio applicare secundùm iustitiæ distributiue formam, beneficium digniori, neque ab ista applicatione potest, impediri nisi culpa sua, at verò ille, qui impedit non tenebatur ex officio applicare illud beneficium digniori: & rursus gerit illud negotium contra digniorem, qui aliàs multipliciter poterat impediri, & propterea non semper tenetur ad restitutionem æqualis, quanuis distributor teneatur. Reliqua, quæ poterant hinc examinari remittuntur ad quæstionem 63.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum sufficiat restituere simplum quod iniuste ablatum est?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Sufficit ex parte inæqualitatis rei restituere simplum, quod iniuste ablatum est, hoc est restituere tantum quantum abstulit. Ratio huius est in argumento, sed contra.

Secunda conclusio. Ex parte iniustitiæ culpabilis quatenus scilicet iniustitia culpa est, non sufficit restituere simplum, sed oportet restituere pœnam infligendam à iudice.

Tertia conclusio. Ad huiusmodi pœnam soluendam non tenetur quis ante iudicis sententiam, sed post illam tenetur soluere.

COMMENTARIVM.

Dubiũ primum in hoc articulo literale est, an sit vera doctrina harum conclusionum.

Arguitur primò. Pro parte negatiua. Ad restitutionem pertinet vniuersaliter reparare omnem inæqualitatem, quæ iniuste facta est, & omnem culpabilem iniuriam, & iniustitiam in bonis cuiuscunque generis, vt dictum est, ergo frustra distinguit D. Tho. in hoc articulo, de inæqualitate ex parte rei reparanda per restitutionem, & de iniustitiæ culpa reparanda per pœnam à iudice impositam.

Arguitur secundò. Si quis attentè inferre vim alteri, & tamen re ipsa non inferat. v.g. Si quis euaginet gladium aduersus alterum, neque tamen per-

cutiat, conatus iste est iniurius alteri, & reparandus per restitutionem, ergo falsum est, quod dixit Diu. Tho. quòd tantùm inæqualitas ex parte rei reparatur per restitutionem, & quòd iniustitiæ culpa reparatur per pœnam à iudice infligendam.

Arguitur tertio. Leges & ministri legum, qui sunt iudices, dumtaxat puniunt actus perfectos, & cõsummatos, sed culpa solùm inchoata etiã imperfecta obligat ad restitutionem, vt in casu præcedentis argumenti, ergo huiusmodi inæqualitas non reparatur per pœnam infligendam à iudice. Maior patet, quoniam lex non punit simoniacum, qui tentauit vendere beneficium, neque semper punit eum, qui tentauit hominem occidere, vel furari.

Denique arguitur quartò, quoniam in qualibet acceptione iniusta rei alienæ interuenit præter inæqualitatem rei ablatæ etiam iniuria, & culpa contra proximum: læditur enim in honore & in respectu sibi debito, ergo vtraque inæqualitas reparanda est per restitutionem ante iudicis sententiam. Antecedens probatur inductiuè, in rapina quidem manifestũ est, quòd fit iniuria ei, à quo aliquid rapitur coram oculis eius: & à manibus eius. Præterea, in furto etiam videtur misceri minor respectus & despectus quidam eius, à quo quis occultè accipit. Pro inæqualitate literæ D. Tho. notandum est quòd in omni acceptione iniusta læditur pars contra quam exercetur iniustitia, & lex contra quam peccatur violatur, ac per consequens peccatur contra legislatorem & ministros eius, qui sunt iudices: exemplum est in furto per quod læditur proximus & violatur præceptum: non furtum facies & sit contra legislatorem. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO.

D. Thom. in hoc articulo appellat inæqualitatem ex parte rei vniuersaliter omnem iniuriam, quæ fit proximo in quibuslibet bonis. Vocat autem iniustitiæ culpam quatenus quis operatur contra legem & legislatorem: ratio huius loquutionis est, quoniam si propriè & formaliter loquamur nulla inæqualitas etiam ex parte rei habet rationem culpæ & peccati nisi quatenus contra legem quis operatur, vt patet ex definitione peccati. Peccatũ enim est dictum, vel factum, vel concupitum cõtra legem Dei. Vnde Dauid in Psalm. 50. Cũ adulterium, & homicidium commisisset agens pœnitentiã aiebat. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. quoniam adulterium & homicidium non haberet rationem culpæ nisi esset contra legem Dei, & idcirco Diuus Thom. voluit in hoc articulo loqui propriè, & formaliter, & intelligere per inæqualitatem ex parte rei omnem iniuriam contra proximum, qua ratione est damnificatiua proximi. At verò omnem iniustitiæ culpam vocat inæqualitatem non quidem ex parte rei, sed qua ratione est contra legem, & legislatorem. vnde reparanda est per pœnam à ministro legis infligendam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Omnis offensa contra proximum in quibuslibet bonis compensanda est per restitutionem simpli, hoc est, vt tantùm reddat quantum abstulit, vel quãtum damnificauit. Explicatur in furto quo quidem offenditur proximus in bonis temporalibus. At verò in honore ratò, aut parum offenditur ille à quo quis in occulto accipit. Quæ propter abunde satisfacit fur, si reddat simplũ quod abstulit: si autem

sciens,

sciens, & prudens quod alter plus nimio affligendus erat & quod incurere poterat aliquam infirmitatem: tenebitur etiam restituere ipsa damna consequuta. Cæterum in rapina manifestum est, quod præter damnum datum in bonis temporalibus læditur proximus contumeliosè in ipso honore. Unde oportebit etiam restituere, non solum rem ablatam, sed etiam honorem ipsum secundum regulas supra positas.

TERTIA CONCLUSIO.

Iniustitiæ culpa quatenus contra legem est, reparatur tantum per pœnam à iudice per sententiam infligendam. Probatum conclusio. Ex differentia, quæ est inter ipsam legem & iudicem.

Etenim lex ipsa est quasi quidam magistratus mutus & mortuus. At verò iudex ipse dicitur esse lex animata, & iustum animatum loquens, & habens manus ad executionem: ita prorsus ut ex lege & iudice compleatur integrum ministerium legislatoris. Ergo ad inuicem pertinet vindicare offensas commissas contra legem, & legislatorem. Confirmatur, quoniã iustitia vindicativa potissimè residet in ipso iudice ad cuius malefacta punienda. Denique ipse iudex ex officio ex iustitia commutatur tenetur seruare rempublicam in pace, & purgare illam à perniciosis hominibus: quemadmodum custos vineæ tenetur seruare vineam à bestiis, & latronibus.

Ad argumenta in principio dubij posita, respondetur, quod confirmant, & probant nostras conclusiones. Sed pro maiori explicatione secundi, & tertij argumenti, notandum est, quod leges quandoque puniunt crimina inchoata nondum perfecta, & consummata. v. g. Punitur crimen læsæ maiestatis attentatum, & non consummatum. Punitur etiam propinatio veneni, etiam effectu non sequuto. Et non solum hæc grauissima crimina inchoata puniuntur, sed quædam alia minus grauiora puniuntur inchoata, ut habetur in l. r. ff. de extraordinarijs pœnis: quamuis leuiori pœna puniantur inchoata: & profectò potestatem habet reipublica puniendi omnia peccata exteriora, quatenus sunt contra legem. At verò plurima impunita permittit fieri: quoniam non perturbant pacem reipublicam. Quia potius si illa punirentur, perturbaretur pax reipublicæ, & maiora damna euenirent. Et idcirco permittit publicas meretrices, & alia similia peccata. Dicitur ergo D. Thom. absolutè intelligitur, quod lex punire potest, & iudex omnem iniustitiæ culpam, quatenus est contra ipsam legem. Quod si de facto non puniat omnem iniustitiæ culpam etiam delatam ad iudicium: hoc prudenter dissimulat propter maiorem tranquillitatem reipublicæ. Et idcirco permittit fraudem in emptionibus: & venditionibus citra medietatem iusti pretij ad minuendas lites. Cæterum quamuis huiusmodi iniustitiæ culpa interim non reparatur per iudicium reipublicæ: nihilominus reparanda est omnino per iudicium supremi legislatoris Dei, vel in foro pœnitentiario misericorditer ad veniam per ministrum sacramenti, vel in die iudicij in condemnationem, & tunc non solum iniustitia populi, sed etiam ipsorum iudicium reparabitur per vindictam. Iuxta illud Ecclesiastice cap. 3. Vidi in loco iudicij iniquitatem, & dixi in corde meo, iustum, & impium iudicabit dominus: & tunc tempus omni rei erit. Hactenus de literæ intelligentia sufficietè dictum est.

D Vbitatur secundo. Circa secundam & tertiam conclusionem. An leges pœnales ante con-

A demnationem per sententiã iudicis obligent reum ad subeundam pœnam legis: vel etiam post ipsam sententiam latam teneatur ipse pœnam solvere.

Et quoniam quæstio hæc propriam sedem habet in 1. 2. q. 96. artic. 4. & apud Magistrum Soto in lib. 5. de Iustitia & iure, quæst. 6. artic. 6. habetur latius definita: operæpretium est in summa huius difficultatis decisionem proferre.

B Notandum ergo primo, quod leges pœnales quandoque continent solas pœnas, nullam mentionem facientes præcepti affirmatiui, vel negatiui: sed præsupponentes peccatum vel operationem aliquam, adijciunt pœnas. Exemplum est cum dicitur. Qui gladio occiderit, gladio peribit. Qui occiderit ligna de sylua, soluat certam pœnam. Aliæ verò leges sunt pœnales, quæ continent duas partes: in priore parte dirigunt homines præcepto affirmatiui, vel negatiui, in altera parte adijciunt pœnam contra transgressores. Exemplum est in Pragmatica sanctione de venditione tritici: vbi præcipitur, ne quis vendat triticum, ultra quatuordecim argenteos: & adijcitur contra transgressores, ut qui oppositum fecerit, soluat certam pecuniæ quantitatem. Nos igitur in præsentem non disputabimus de priori parte huiusmodi legum, an obligent in foro conscientiæ.

C Est enim constitutissimum apud vniuersos Theologos, quod prior pars obligat in conscientia ante iudicis sententiam: ita ut qui vendiderit triticum ultra taxationem Pragmaticæ, teneatur restituere emptori. Tota igitur difficultas est de lege quæ continet tantum pœnam, vel de posteriori parte legis: quæ continet pœnam. Notandum est secundo quod reus qui commisit crimine quod lege punitur, potest considerari in triplici statu. Primus status est, quando patratum est crimen: sed nondum est delatum ad iudiciũ: exterius, vel si delatum est: nondum interrogatur à iudice iuste secundum ordinem iuris. Secundus status est, quando iam accusatus est, & interrogatus à iudice iuridicè. Tertius status est, quando iam contra reum est pronuntiata iuridica sententia, quia reus puniendus tali pœna decernitur.

D Notandum est tertio, leges pœnales quandoque continere sententiam ferendam à iudice: ut quando lex dicit, qui tale crimen commiserit, excommunicetur, suspendatur. Quandoque verò lex ipsa pœnalis continet formam latæ sententiæ ab ipsa lege. Ut cum dicitur qui tale crimen commiserit, sit ipso facto excommunicatus, sit ipso iure & facto expoliatus bonis suis. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

Lex pœnalis, quæ continet sententiam tantum ferendam de aliqua pœna, non obligat ad soluendam pœnam ante iudicis sententiam. Hæc communis sententia est Doctorum omnium: & ratio est manifesta ex ipsa forma legum: quæ committit iudici, ut talem pœnam infligat. Iudex autem non nisi per sententiam, cognita causa condemnat quemquam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Lex pœnalis Ecclesiastica quæ continet sententiam latam alicuius censuræ. v. g. Excommunicationis, vel suspensionis, vel irregularitatis statim ante aliquam iudicis sententiam habet effectum quantum ad ipsam pœnam censuræ. Hæc etiam est communis omnium sententia: quamuis in ratione conclusionis non omnes conueniant, sed

nos statim reddemus rationem communem quatuor conclusionibus.

TERTIA CONCLUSIO.

Nulla lex pœnalis etiamsi contineat sententiã latam obligat reum, vt seipsum expoliet bonis suis. Hęc conclusio verior est, & communior inter Iurisperitos, & Theologos.

QUARTA CONCLUSIO.

Verosimilis sententia est: quæ asserit, quod reus qui commisit crimen contra legem, quæ contineat sententiã latam de priuatione bonorum, ipso facto sit priuatus statim dominio bonorum suorum, licet maneat cum possessione, & vsu illorum bonorum. Hęc est Caietani sententia in præsentis art.

QUINTA CONCLUSIO.

Verosimilior sententia est, quod eiusmodi reus retinet adhuc dominium bonorum suorum, licet caducum, & infirmum ante sententiã iudicis. Hanc tenet Mag. Soto, vbi supra citatus est, & latius ostendimus in nostris commentarijs supra 2. 2. q. 12. art. 2. dub. vnico, de pœnis Apostatarum & hæreticorum. Ponamus exemplum quartæ & quintæ conclusionis. Est lex quæ hæreticum ipso facto decernit esse priuatum bonis suis, quæ bona applicat fisco. Dicit Caietanus, & qui illam sententiã sequuntur: quod hæreticus ante sententiã iudicis iam est priuatus dominio bonorum suorum, & manet cum possessione illorum, & vsufructu, & non poterit illa vendere. At verò nos dicimus cum probabiliori sententiã, quod adhuc hæreticus maneat etiam cum dominio bonorum suorum, licet caduco, & infirmo: & quod poterit non solum vti, & frui bonis suis, sed etiam vendere, & alienare declarando tamen vitium rei venditæ, scilicet dicendo, quod illa bona poterunt confiscari. Neque in hac sententiã aliquatenus derogatur iuri, quod habet fiscus erga illa bona, quoniam post latam sententiã omnia bona hæretici à die commissi criminis confiscantur vbicunque reperiantur. At verò ante latam sententiã, communior consensus est doctorum, quod hæreticus non tenetur seipsum priuare bonis suis, & tradere fisco. Ergo per quartam & quintam conclusionem nihil derogatur nec auferitur à fisco. Ratio autem communis prædictarum conclusionum, & quæ mihi magis satisfacit, ea est: quod leges pœnales non sunt extendendæ magis quàm oporteat ad bonum commune, & intentionem legislatoris, sed potius oportet eas suauiores facere. Et quia in re dubia semper fauendum est magis reo quàm actori, præsertim cum commune bonum non periclitatur: idcirco nobis probabiliores sententiæ videntur, quæ declinant in fauorem ipsius rei: quoniam non inuenimus in illis conclusionibus, quod aliqua ex parte derogetur bono communi. Imò verò prouidemus suauitati legis, quæ instar Dei debet omnia suauiter disponere: Cum igitur esset durissimum obligare hominem hæreticum etiam occultum, vt spoliaret se statim bonis suis & traderet fisco, præsertim cum nullus homo hoc facturus esset: & lex nihil aliud tunc efficeret, quàm scandalum hominis hæretici: idcirco optima ratione ducti declinamus absque iniuria legis in fauorem rei: non solum in tertia conclusione, sed etiam in quinta conclusione, eò vel maximè, quod si hæ-

A reticus nunquam deducitur in iudicium, vel quia crimen fuit occultum, vel quauis alia ratione, manebit ipse & hæredes illius perpetua possessione bonorum illorum. Frustrà ergo auferitur ab illo dominium, & rationabiliùs dicimus, quod manet cum dominio caduco, & infirmo magis, aut minùs secundum maiorem & minorem probabilitatè, quod crimen illius deferendum sit ad iudicium. Vnde si omnino fuerit crimen illius occultum, poterit vendere suam domum tanti, quanti si non commisisset hæresis crimen. Hactenus de primo statu rei diximus in istis quinque conclusionibus.

B Sed est obiectio aduersus prædicta. Diximus enim legem pœnalem ecclesiasticam, quæ continebat latam sententiã de aliqua censura Ecclesiastica, statim ligare ipso facto ante iudicis sententiã: quauis in ipsa lege non dicatur quod obliget ante iudicis sententiã. Ergo aliæ leges pœnales, quæ continent formam latæ sententiæ, per hoc quod dicunt ipso facto, & ipso iure aliquè priuati dominio bonorum suorum statim obligant, ita vt qui commiserit tale crimen ante iudicis sententiã teneatur bona sua reddere fisco cui applicantur per legem. Et cõfirmatur, quia procul dubio legislator habet potestatem transferendi dominium bonorũ per legem latam ab ipso, cum expedierit bono communi: sed nullis alijs verbis poterit cõmodius exprimere mentem suam, quàm dicendo, ipso facto sit priuatus dominio bonorum suorum. Ergo eadem est ratio de huiusmodi legibus atque de lege ecclesiastica: quæ continet censuram latæ sententiæ. Respondetur ad hanc obiectiõem, quod quauis reuera ita sit, quod legislator habeat potestatem transferendi dominia rerum per legem iustam, cum expedierit bono communi: tamen nunquam præsumendus est id velle facere ante iudicis sententiã, qui cognoscat de crimine perpetrato, & applicet pœnam legis spoliando hominem bonis suis. Et ratio est quoniam ad suauitatè legis pertinet, vt nõ obliget criminorũ hominem, quod ipse sit executor suæ pœnæ, & priuet se bonis, quorum possessionem actu habet. Est enim hoc durissimũ secundũ hominum ingenium, & naturam, & vix reperiretur, qui in hac parte obediret legi. Vnde lex nõ deseruiret nisi ad scandalũ animarum. Et idcirco meritò probabiliores sententiæ existimamus, quæ requirunt cognitionem iuridicam facti, & condemnationem à iudice legem applicante. Ceterum in legibus Ecclesiasticis continentibus censuram latæ sententiæ, vel ipso facto, non est eadem ratio. Quoniam per illam pœnam non priuatur homo bonis, quæ antea acquisierat actu, vt patet in sententiã excommunicationis, per quã priuatur homo suffragijs spiritualibus, quæ sibi prouenire poterant ab ipsa Ecclesia. At verò quæ antea acquisierat non amittit per illam sententiã: similiter dico in censura suspensionis, & irregularitatis, quod propter has pœnas non tollitur potestas homini, quam antea habebat, sed tantum impeditur ne exerceatur. Item pœnæ Ecclesiasticæ, quæ sunt censuræ merè priuatiuæ, non ligant hominem, vt ipse sit executor suæ pœnæ. At verò leges pœnales, quæ priuant dominio, & possessione bonorum suorum obligarent hominem, vt ipse esset executor suæ pœnæ, nisi fuisset necessaria iudicis sententiã.

C

D

E

F

facto

facto sit excommunicatus, & soluat decem millia dipondiorum. De secundo vero statu, sit

SEXTA CONCLUSIO.

Suavior & clementior sententia est, & mihi vero similior, quod etiam si reus iudicè interrogatus, videlicet, quando tenetur respondere veritatem criminis, neget illam, ut effugiat poenam legis: non tenebitur restituere bona sua fisco. Ratio est, non solum suauitas legis (ut iam dictum est): sed etiam quia ille non tenebatur confiteri veritatem ex iustitia commutativa, sed solum ex iustitia legali, cuius transgressio non obligat ad restitutionem: & ex alia parte fiscus nunquam acquirit dominium illorum bonorum ante iudicis sententiam. Ergo non est aliqua causa quare obligetur illè ad restitutionem suorum bonorum faciendam fisco. Et denique humano more non est factibile, quod aliquis qui ita euaserit condemnationem suam: velit reddere bona sua fisco: ergo non est credendum, quod lex velit illum obligare ante condemnationem iudicis.

Et confirmatur, quoniam ille qui sic euasit iudicium condemnationis suae, non tenetur iterum reuerti ad iudicium, & confiteri veritatem quam negauerat: ergo neque reddere bona sua fisco. Probatur consequentia, ex vulgari maxima, propter quod vnumquodque tale & illud magis. Ergo si ille teneretur reddere bona sua fisco: magis teneretur confiteri veritatem in iudicio, propter quam condemnatur, ut reddat sua bona fisco. Eò vel maximè, quia si redderet illa bona fisco, perinde esset atque si confiteretur crimen suum. De tertio statu sit

SEPTIMA ET VLTIMA CONCLUSIO.

Qui post latam sententiam à iudice: per dolum vel fraudem, aut vim occulrat bona sua, ne sententia executioni manderetur: tenetur ipsa bona restituere ante aliam iudicis sententiam fisco. Est hæc conclusio concors omnium doctorum sententia. Et ratio eorum est manifesta, quoniam omnis, qui retinet alienum: tenetur illud restituere vero domino. Sed per sententiam iudicis aufertur dominium à criminoso, & transfertur in fiscum: ergo ipse tenetur illa reddere fisco.

Sed obseruandum est, non opus esse quod ipsemet condemnatus proprijs manibus reddat bona illa fisco, nisi fortè expressè iuberetur ita facere: sed sufficit quod permittat illa à se auferri, nec occultet: sed manifestet veritatem interrogatus. Et ratio huius est, quoniam ipsamet sententia iudicis non obligat condemnatum, ut ipse sit exequutor illius, sed ea conditione transfert dominium in fiscum: ut fiscus sit executor sententiae illius.

Ex quo sequitur, quod ille condemnatus, si fiscus fuerit negligens in exigendis illius bonis: poterit præscribere intra tempus à legibus designatum. Hoc dixerim, nisi fortè sit aliqua lex ecclesiastica, quæ impediat huiusmodi præscriptionem in poenam hæreticorum.

Deinceps agendum nobis est de triplici genere legum poenaliu: de quibus frequenter dubitari solet: an obligent ad solutionem poenae ante sententiam iudicis, & quomodo obligent in foro conscientiae? Huiusmodi leges sunt. Primò quæ feruntur de tributis soluendis. Secundò leges quæ prohibent caesionem lignorum in syluis alienis, vel non proprijs. Tertio leges, quæ prohibent venationem,

A piscationem, & aucupium præsertim columbarum in alienis columbarijs.

D Vbitur tertio. Vtrum leges latae de tributis Regi soluendis, obligent in foro conscientiae ad soluendum, non solum tributum, sed etiam poenam impositam non soluenti intra tempus definitum? Pro cuius rei intelligentia supponendum nobis est ante omnia: tributa deberi ex iustitia ipsis Regibus, quamuis aliquando Reges ipsi, iniusta tributa soleant imponere reipublicae. Nos autem loquimur de iustis tributis quorum iustitia inde colligitur: quoniam Reges tenentur ex officio seruare rempublicam in pace & in bello. In pace quidem, componendo lites ciuiles & puniendo malefactores potenter, etiam ipsos magnates. In bello autem, defendendo rempublicam ab inuasoribus iniquis, & insuper vindicando iniurias factas reipublicae: ad quæ omnia necessariae sunt opes ingentes, & etiam ad splendorem regum tam in cibo, quam in multitudine ministrantium. Ergo cum ipsa respublica transtulerit suam auctoritatem totam in Regem ea conditione, ut talia exequatur officia difficillima: tenetur ei tributa conuenientia exhibere, ut decenter, & conuenienter possit gubernare. Igitur quemadmodum mercenario debetur merces ex iustitia commutativa: multò magis ipsi Principi debetur ingens tributum pro labore, & officij sui dignitate.

C Confirmatur prædictum fundamentum. Quonia decimæ Ecclesiasticae debentur ex iustitia Ecclesiasticis ministris pro stipendio officij sui: sed non sunt minus necessarij in republica seculari princeps & ministri eius. Ergo respublica tenetur illos conuenienter sustentare pro dignitate officij sui. Hoc etiam fundamento constat ex facta Scriptura, imò Christus Dominus Matth. 17. Indicauit Reges terræ iuste tributa exigere dicens, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ Dei, Deo. Et D. Hieronymus & Theophilactus aiunt, quod Christus Dominus iussit ibi tributa dari Cæsari, & Apostolus ad Roma. 13 præcipit, Reddite omnibus debita cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Et denique vniuersi Reges tam in populo Dei antiquo, quæ etiam inter gentes acceperunt sibi tributa sèper à suis regnis. Ergo illa necessaria iudicata sunt ab omnibus gentibus, ut respublica rectè gubernaretur.

D Obseruanda sunt tamen quatuor in iustificatione huiusmodi tributorum. Primò quidem, quod ipsi regno interest quod Rex sit potentissimus, & dines. Rursus regi etiam interest, quod regnum sit locuples, & abundet diuitijs, ut habeat vnde possit rex abundantia tributa recipere. Secundò quod vtraque pars nititur ad se trahere altera in huiusmodi diuitijs. Et ideo regula componendi vtrique partem desumitur ex fine officij Regis: quod quidem est considerare seipsum esse propter regnum, non autem regnum esse propter ipsum. Vnde ad sustentandam regiam magnitudinem seu magnificentiam, non debet pari regnum, nisi tantum, quantum satis est ad salutem regis. Quod si circumstantiae fuerint tales, quod requirantur sumptus maiores solito: ita ut necessarium sit, quod populus grauetur tributis, tunc tributa iusta erunt, si & ipse Rex in sua proportione similiter patiat cum populo, & sese temperet à sumptibus superfluis: alioquin erunt tributa iniusta. Et ratio est, quia in tali euentu Rex non ordinaretur ad bonum regni: sed potiùs ordinaret regnum ad seipsum tanquam ad finem, quod consuevit Turca tyrannissimus facere.

F Tertio obseruandum est, quod postquam consti-

liarij Regis, & procuratores regni conuenerunt in aliquo tributo, & noua impositione iniusta: nihilominus huiusmodi iniustitia toleranda est potius quàm admittatur rebellatio populi. Ratio est euidentis: quoniam de duobus malis minus est eligendum. Est autem maximum malum regni diuisio, & rebellatio ab ipsa unitate, quæ est in vno Rege: sicut experientia compertum est. Tunc enim contingunt in populo maximi insultus, atrocinita &c. Et quod peius est, religio Christiana patitur detrimentum. Ergo Theologi prudentis, & concionatoris officium erit, suadere populo, vt obediatur mandatis Regis, nec exasperet populum manifesta adoratione iniustitiæ tributorum, etiamsi essent iniusta. Notandum est secundò, quòd in Hispania sunt duo genera tributorum. Alterum est decima pars pretij eorum quæ venduntur, quod vulgò dicitur, *Alcauala*. Quod quidem impositum est, & originem habuit, quando Reges Catholici Ferdinandus, & Isabella bellum moliebantur contra Regnum Granatense, quod Sarraceni occupabant. Et in subsidium huius belli postulauerunt à regno necessarium tributum: & tunc Decretum est, quòd daretur Regibus decima pars pretij eorum, quæ venderentur, quod vocatum est meritò *Alcauala*. Quia quidam de consultioribus adiuuens hunc modum tributi, quòd non esset illustribus molestum, sicut illud quod vulgò dicitur, *pecho*, dixit, *To dire al que vala tanto y mas que pecho, y non sea pecho*. Postea verò finito huiusmodi bello mansit huiusmodi tributum in corona Regia non cum tanto rigore, ita vt solueretur decima pars pretij, sed trigesima paulò plus minusve. Et huiusmodi pactum inter nos dicitur, *Encabecamiencos de los pueblos y ciudades*. Rex autem huiusmodi tributum aliquando transfert in alios vel donatione vel magnificentia Regia vel etiam venditione.

Rursus est aliud genus tributi, quod soluitur propterea quòd merces, aliquæ transuehantur de regno in regnum. Et quidem si per mare transferantur, appellatur à nostris, *diezmos del mar*. Quæ autem per terram transferantur, dicuntur à nostris *portaço*, & à Latinis vectigal.

Tertiò norandum est pro explicatione huius tributi, quòd sunt aliquæ leges, quæ prohibent aliqua transferri de regno in regnum, sub certa pœna: & huiusmodi leges non sunt propriæ de tributis, sed sunt leges pœnales, de quibus iudicandum est secundùm decisionem dubij præcedentis. Non enim obligant ad solutionem pœnæ antè sententiã iudicis, quantumlibet aliquis per fraudem, & dolù sese occultauerit ad transferendas merces, vel pecunias de regno in regnum. Aliæ verò sunt leges, quæ non prohibent, sed potius admittunt, & præsupponunt aliqua transferri de regno in regnum: sed imponunt transferentibus aliquod tributum Regi soluendum. Et istæ leges propriè sunt tributariæ.

His ita constitutis arguitur primò pro parte affirmatiua. Id quod debetur ex iustitia commutatiua, soluendum est ante omnem iudicis sententiã: sed iusta tributa debentur Regi ex iustitia commutatiua, vt dictum est, ergo quilibet tenetur ea soluerè, antequam exigantur.

Arguitur secundò. Quoniã publicani, quos vulgò dicimus *alcaualeros*, vel *arrendadores*, dato pretio Regi emunt huiusmodi tributa, ergo qui non soluant tributa, iniuriam faciunt istis hominibus, qui titulo emptionis habent ius ad ea percipienda. Et denique multi magnates, in regno siue aliàs diuites emunt à Rege oppida multa cum iure percipiendi

A huiusmodi tributa, ergo illis etiam fiet iniuria, nisi tributa soluantur ante iudicis sententiã, vel ministri executionem. Ad hanc dubitationem Summa Angelica in verbo *pedagium*, quæst. 6. asserit vniuersaliter partem negatiuã. Sed opposita sententiã est communis doctoribus Theologis, & Iurisperitis. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO

B Certa naturali ratione, & secundùm fidem. Tributa de quibus constat esse iusta, soluenda sunt ante iudicis sententiã, cum eis conditionibus, quæ lege, aut vsu admittuntur. De quibus dicemus sequentibus conclusionibus. Ista conclusio non aliter probatur, quàm ex fundamento primo, & rationibus eius.

SECUNDA CONCLUSIO

C Sit specialiter de tributo, quod dicitur *alcauala*. Qui merces suas vendit bona fide, id est, absque dolo, & fraude interueniente in illis occultandis, si fortè id faciat ignorante publicano, non tenetur huiusmodi tributum ipsèmet reddere. Si autem aliquis dolo, & fraude utatur in occultanda venditione rei, tenetur in foro conscientie reddere huiusmodi tributum ante iudicis sententiã, & antequam exigatur ab ipso publicano ignorante. Probatur prima pars conclusionis, quia huiusmodi tributum semper in Hispania visum est durum post bellum Granatense: & propterea mitigatum est à Regibus, vt non exigatur decima pars, sed trigesima plus minusve & cum conditionibus, quæ tributum reddant suauius, videlicet, quòd venditor soluat illud tributum quando requisitus fuerit. Esset enim durissimum, & intolerabile, quòd, qui vendit rem suam necessitate coactus, teneatur ipsèmet quære publicanũ, & reddere illi decimam partem pretij, & hoc est receptissimum iam in Hispania inter viros timorata conscientie, & doctissimos, quòd huiusmodi venditor non teneatur soluere huiusmodi tributum, nisi fuerit requisitus. Ex quo sequitur, quòd lex quædam 120. quæ habetur in *el quaderno de las alcaualas*, quæ præcipit, quòd venditor intra quinque dies notam faciat publicano venditiõem, nunquam fuit vsu recepta: utpote, quæ reputata est acerbissima. Secunda verò pars conclusionis probatur. Quia hoc genus tributi cum prædictis conditionibus, & moderaminibus iustum est, & debetur ex iustitia commutatiua, ergo tenetur venditor, qui vsus est fraude & dolo, in foro conscientie restituere.

TERTIA CONCLUSIO

F Venditor etiam qui vsus est fraude, & dolo, non tenetur ad restitutionem transacto biennio. Probatur ex l. 129. in citato quaternione. Vbi præfigitur ipsi publicano tempus biennij intra quod possit huiusmodi tributa exigere. Imò in quibusdã mercibus, quæ non venduntur coram tabellione, præfigitur illi spatium duorum mèsium, intra quod possit exigere tributa, ergo cum ista conditione obligantur venditores soluere tributum.

QUARTA CONCLUSIO

Vt in plurimum in oppidis particularium dominorum, qui sunt vassali Regis etiam qui vtuntur fraude, & dolo, non tenentur ad restitutionem

aliquam

aliquam faciendam huiusmodi tributi. Imò proprie non est fraus, aut dolus, sed cautela occultare venditionem mercium suarum. Ratio est, qui ut plurimum isti domini exigunt tributa cum maiori rigore, quàm ipse Rex: quod est iniquissimum, quia Rex ipse non dedit illis maiorem potestatem, quàm ipse haberet in exigendis tributis. Diximus autem regulariter, quoniam aliqui sunt domini oppidorum, qui non exigunt tributum acerbius, quàm ipse Rex, ergo istis soluendum est tributum iuxta conditiones secundæ conclusionis & tertiæ.

VLTIMA CONCLUSIO.

Qui bona fide merces vel res alias transferunt de regno in regnum, si portitor non adsit qui exigat portorium: non tenentur ipsi quidquam solvere. Si autem mala fide, scilicet, utendo fraude, & dolo occultant transitum mercium, tenentur ad restitutionem tributi sicut dictum est *del alcavala*.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd quamvis ipsa respublica teneatur ex iustitia commutativa sustentare Regem, tamen sufficienter hoc præstat per impositionem tributorum illis conditionibus, quæ efficiunt suaviora tributa: ac proinde, non tenentur ad aliquid amplius.

Ad secundum, & tertium argumentum respondetur, quòd tam publicani quàm domini oppidorum recipiunt ius percipiendi illa tributa cum illis conditionibus. Unde, qui servat illas conditiones non facit eis iniuriam. Hactenus de tributis.

D Vbitatur quartò, Vtrum qui ligna cædunt in alienis syluis, colligunt sylvestres glandes, castaneas, vel etiam qui pascunt in alienis pascuis sua pecora, teneantur ad restitutionem in foro conscientie ante omnem iudicis sententiam.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Isti lædunt iustitiam commutativam, ergo tenentur restituere. Probatum antecedens. Quia damnum inferunt in alienis bonis.

Arguitur secundò, & confirmatur. Quia isti sunt verè fures, & sic appellantur. ff. arborum furtim cæsum, maximè in l. 2. Et probatur, quia usurpant rem alienam inuito domino. Sed dicit aliquis quòd hoc argumentum non procedit de vicino, qui cædit ligna in sylva sui oppidi, quoniam illa sylva communis est. Sed contra replicatur: quia non minus est fur, qui compilat publicum ararium, quàm qui surripit pecuniam à proximo, imò ille magis punitur: quia gravius peccat, ergo non minuitur obligatio restituendi per hoc quòd quis cædat ligna in sylva communitatis ipsius.

In hac difficultate dissoluenda, quidam doctores graues sunt plus nimio scrupulosi. Nam Ioannes de Medina in C. de restitutione quæstio. 12. asserit vniuersaliter partem affirmatiuam, nisi forte excusentur omnes isti ex aliquo statuto, vel voluntate interpretatiua domini sylvæ: qui videtur esse contentus ipsa pœna, quando capiuntur homines cædentes ligna. Sed Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis. c. 10. corol. 1. asserit, omnino condemnandos esse lignatores, qui in alienis syluis ligna cædunt: & inuehitur vehementer in confessarios qui illos absoluant absque restitutione.

P Ro decisione veritatis notandum est, quòd sylvæ quædam sunt communitatis: aliæ verò sunt adiudicatæ particularibus personis. Et istæ sunt in duplici differentia. Quædam enim adiudicatæ sunt particulari personæ ab ipso Rege vel à republica:

A aliæ verò possidentur à particulari persona, titulo plantationis in proprio fundo: quoniam ipse plantavit sylvam vel antecessores eius à quibus illam hæreditavit, vel emit, &c.

Secundò notandum, quòd quando non constat de isto secundo titulo, presumendum est quòd priori titulo possidetur sylva ab aliquo particulari. Et ratio est, quia is, qui secundo titulo possidet, semper curat diligenter huius rei testimonium habere vel proferre. Sic ergo

PRIMA CONCLUSIO.

B Frequens lignorum cæsis in alienis syluis, quæ sunt communitatis, peccatum est contra iustitiam legalem. Ratio est, quia semper est lex, vel statutum in ipsa communitate, ut non cædantur ligna de sylva communi: nisi certis temporibus, & cum certa moderatione, ergo cum iustitia legalis respiciat bonum commune, ipsi particulares tenentur secundum legem non destruere sylvam, sed conseruare, & peccatum erit contra iustitiam frequenter ligna cædere extra tempora determinata. Non autem audeo semper condemnare eos peccati mortalis, nisi quando notabile detrimentum fit in ipsa sylva, attendita proportione quantitatis, & magnitudinis ipsius sylvæ. Tunc enim erit peccatum mortale.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Qui cædit ligna in syluis alienis etiam priuatæ personæ, quas tamen non constat esse constas à particulari persona, non tenetur ad aliquam restitutionem: nisi forte sylvam deualtauerit, quod vulgo dicitur, *talat*. Probatum prima pars conclusionis. Si ab initio sylvæ essent adiudicatæ sive oppidis, sive particularibus personis ea conditione, ut ipsis dominis liceret impunè materiam inde cædere, alijs tamen liceret, sed non sine aliqua pœna, tunc ipsi lignatores non tenerentur ad restitutionem: sed tantum soluere pœnam dum caperentur. At verò ita se res habet quòd oppidis, & huiusmodi priuatis personis hac lege, & conditione, saltem interpretatiua, adiudicatæ sunt sylvæ: quod etiam constat ex consuetudine, ergo non tenentur nunc ad restitutionem. Probatum minor. Quoniam arbores sylvestres, quas sua sponte terra producit aut certè minima humana industria, sunt maximè necessariæ humanis vsibus; ergo non decebat, ita appropriari dominis sicut appropriantur arbores, quæ maiore indigent diligentia, ergo. Minor illa vera est. Confirmatur. Quoniam ad quietem conscientiarum hominum pertinebat, ut hoc modo adiudicarentur sylvæ: quia moraliter loquendo necessitas frequens & communis earum vsus cogit homines ligna de syluis cædere. At verò ad quietem conscientie quoad fieri potuerit, reficienda sunt, & reducenda omnia commoda temporalia reipublicæ, ergo meritò sic arbitramur: eò vel maximè quòd parum incommodatur respublica, & particulares maximè accommodantur: & sufficienter conseruatur sylva cum illa pœna, ergo absque aliquo dubio hæc sententia potest teneri, & practicari. Hoc ipsum probatur ex more, & vsu non solum lignatorum, quorum nemo existimat teneri se ad aliquam restitutionem: sed etiam ipsorum iudicum, qui capiunt huiusmodi lignatores ligna cædentes, non enim obligant ad restitutionem ipsorum lignorum: sed tantum ad statutam pœnam. Secunda verò pars probatur.

Quoniam, qui depopulatur syluam etiam proprii oppidi, peccat contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probatur antecedens. Quoniam ille tollit, & destruit à domino syluæ ius, quod habet ex iustitia commutatiua ad ipsam syluam, & ad utilitatem illius, tam pro communitate, quam pro particularibus, ergo qui isto modo deuasat syluam, tenetur ad restitutionem. Et hoc probat replica facta in secundo argumento.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui cædit ligna in aliena sylua, quam constat esse plantatam à domino in proprio fundo, tenetur ad restitutionem damni illati ante omnem sententiam iudicis. Ratio est, quia plantatio syluæ in proprio fundo est perfectus titulus propter quem sylua appropriatur perfectè ipsi domino: ita ut ipsi soli liceat colligere fructus, & ligna cædere, ergo qui inde aliquid accipit, tenetur restituere, sicut qui accipit ex vinea vel ex messibus alienis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij. Et probatur adhuc, quia ille qui plantat syluam in proprio fundo, priuauit se alijs commoditatibus, & fructibus terræ illius, ergo qui inde aliquid accipit, perinde atque si acciperet ab alijs fructibus, quos ille dominus poterat habere ab illo fundo: tenebitur ad restitutionem. Nihilominus sit

QUARTA CONCLUSIO.

Quæ præcedentem moderatur. Graue damnum, & inigne requiritur, ut qui ligna cædit in huiusmodi syluis, obligetur ad restitutionem sub peccato mortali. Explicatur ista conclusio ex differentia, quæ inuenitur inter obligationem ad restituendum damnum datum in huiusmodi syluis, & in alijs. Etenim in alijs sola populatio, & deuasatio obligat ad restitutionem. Quæ verò dicatur depopulatio, vel deuasatio relinquatur arbitrio boni viri iudicandum. At verò in sylua de qua loquimur in hac conclusione, etiam citra depopulationem, obligamus ad restitutionem. Cæterum ut obligemus sub mortali peccato, requirimus graue damnum datum syluæ domino. Hoc autem graue damnum aliter iudicatur pro diuersitate qualitatis materiæ. Etenim ad grauem materiam in furto, minor requiritur quantitas in auro, quam in argento. Similiter in rebus, quas sponte terra ipsa producit, maior quantitas requiritur, ut materia sit grauis, quam in illis rebus quas frequens humana industria produci facit. Cum igitur syluestres arbores consistant à domino syluæ requirunt minimam industriam, requiritur magna quantitas ut sub peccato mortali obliget restitutio. Et dicere ego iudicio meo, esse peccatum mortale integram arborem detruncare. Et ratio est quia quauis in colendis huiusmodi arboribus non requiratur frequens industria, tamen multo tempore procreantur: & postquam procreatae sunt huiusmodi arbores, multum fructum afferunt, & utilitatem annualem, ergo priuare dominum hac utilitate ad multos annos, grauis materia est & mortale peccatum. Cæterum ramos ex huiusmodi arboribus cædere, vix erit peccatum mortale: nisi sit frequens casio.

QUINTA CONCLUSIO.

Quod dictum est de arboribus syluestribus,

A dicendum est de illarum fructibus ita videlicet, quòd in syluis, in quibus licet ligna cædere, licebit etiam colligere fructus arborum. In syluis autem in quibus non licet ligna cædere, non licebit neque fructus illorum accipere. Probatur conclusio. Quia fructus sequitur naturam & conditionem arboris, & eodem modo applicatur suis dominis, qualiter, & applicantur syluæ, ergo ita iudicandum est, Vtrum liceat, vel non liceat fructus colligere, & vtrum accipientes teneantur restituere, sicut supra iudicauimus de cæsiõne lignorum. Et confirmatur. Quia fructus etiam arborum viles, & necessarii sunt in varios vsus, videlicet, ad ignem, ad pastum pecorum & hominum, sicut & ipsæ arbores, ergo & idem iudicium erit de vtriusque.

SEXTA CONCLUSIO.

Qui pascit pecora in syluis alienis si huiusmodi syluæ circumseptæ sunt, tenetur restituere damnum illatum ante iudicis sententiam: si verò prata non circumdata sint, qui pascit herbam illorum, non tenetur restituere: sed subiacebit pœnis taxatis à lege. Prima pars probatur. Quia sicut conseruatio, & seminatio syluarum tribuit ius, & dominium perfectum seminanti domino: ita similiter circumdare prata, tribuit ius, & dominium perfectum suis dominis, ergo qua ratione qui cædit ligna syluarum, quæ appropriata sunt titulo plantationis, tenetur restituere ante iudicis sententiam: ita etiam qui pascit herbam prati circumdati contra voluntatem sui domini, tenebitur restituere. Et confirmatur. Quia ut diximus de præcedentibus, herba prati peruia est, & indiget sua custodia, ergo si ipsa iam sepra est, & perfectè appropriata domino, tunc qui illam pascit, tenetur restituere.

D Ex quo sequitur secunda pars conclusionis, quòd videlicet, si prata non sint peculiari titulo adjudicata perfecto domino, non tenebitur restituere, nisi fiat maxima deuasatio prati.

Ad primū responderetur, quòd peccatum cædentis ligna in sylua, non est contra iustitiam commutatiuam, nisi in syluis appropriatis titulo plantationis: & quando fuerit magna depopulatio. Et ita non semper tenentur lignatores ad restitutionem.

E Ad secundum responderetur, quòd ille propriè loquendo nec furatur neque appellabitur fur, quia non accipit alienum simpliciter. Nam quando syluæ, & nemora donantur, aut sunt reipublicæ, non perfectè subduntur dominio illorum: sed tantum, quantum ad hoc quòd ipsi vtantur & possideant talem syluam qualiter libuerit sine peccato, & sine pœna. Alij verò cum pœna taxata & sententia iusta à iudice poterunt eisdem syluis vri: & ita leges inductæ abusiue, & impropriè loquantur appellantes fures eos qui sic cædunt ligna.

F Ad tertium responderetur, quòd quæ reponuntur in arario ciuitatis, omnino sunt appropriata dominio reipublicæ in commo- dum singulorum ciuium. Vnde qui compilat ararium, tenetur restituere non aliter atque fur & latro. Verum tamen syluæ, & ligna, & herbe camporum non ita sunt appropriatae: sed ut diximus appropriatione imperfecta, & dominio diminuto. Et hoc fit propter maximam necessitatem talium rerum, quas non decet omnino appropriari dominis, ita, ut reliquis ciuibus non liceat aliqua via uti illis ad supplendam suam indigentiam. Ex quibus sequitur primò, quòd arbores hortenses, & similiter fructus eorum qui accipit:

tenetur

teneretur restituere, quia similiter deputati sunt & circumsepti, & indigent peculiari industria, & custodia.

Secundò, sequitur, quòd quando feruntur excommunicationes contra caesores lignorum, solùm obligant illos de quibus diximus, quòd teneantur restituere, etiam si excommunicatio omnes videatur respicere: quia illi solùm peccant mortaliter qui contra iustitiam commutativam cadunt ligna, & excommunicatio solùm ligat, supposito peccato mortali.

Tertiò sequitur, quòd episcopi imprudenter, imò perperam concedunt huiusmodi excommunicationes: quia peccata ista etiam si procedant contra iustitiam commutativam: tamen communia sunt & frequentia, quæ vix à lignatoribus, & pastoribus evitantur. Vnde in Concil. Trident. Sessio. 25. de reformat. cap. 3. præcipitur ne excommunicationes ferantur pro delictis vulgaribus.

D Vbiū aliud est, Vtrū qui venatur in alienis montibus & nemoribus, & qui piscantur in alienis fluminibus, aut denique qui aucupantur in alienis locis, & maximè ex columbatijs teneantur restituere damnum illarum ante iudicis sententiam. De qua materia disputant Scholastici in 4. Sententiarum quæst. 16. Summistæ verò venatio, & verbo restitutio. Ioan. Medina in cap. de restitutione quæst. 12. Cait. opus. 17. responsionum, respons. 12. Soto lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 4. Navar. in Manua. ca. 17. quæst. 120. Couar. in relect. suprâ, regula peccatum. §. 8.

Pro explicatione huius rei, tria animadvertenda sunt. Primum est, supposito quòd Princeps iustus de causis potest interdicerè venationem, piscationem, & aucupium. Prima ratio est quæ definitur ex tempore: quare iustè interdiciantur huiusmodi. Vt quòd. v. g. insit tempus, quando animantia edunt suos partus: aut in tempore frigoris, & nivium, quando facile animantia capiuntur, & ita fit magna devastatio illorum. Secunda causa est, propter modum & instrumenta, quibus aliqui venatores vtuntur: qui cedunt in perniciem ipsorum animantium & reipublicæ. De quo vide. l. 40. tit. ult. c. 8. in Regijs ordin. & etiam in Repertorio Pragmat. Caroli 5. lib. 8. tit. de las. cacas. specialiter videantur duæ leges editæ à Carolo ipso V. apud Matritum, anno 1552.

Tertia causa quare venatio, vel piscatio interdicitur est, ratione loci: quia videlicet, locus aut fera vel aues ibi existentes applicatæ sunt alicui domino in particulari à republica vel à principe. Et in præsentem non quærimus de venatione, aut piscatione, quæ fit contra legem prohibentem ratione temporis aut instrumentorum: manifestum est enim, quòd isti venatores peccant contra leges, & tenentur locere pœnas taxatas facta condemnatione, sed loquimur de venatione vel aucupio interdicto, ratione tertiæ.

Secundò nota quòd applicatio ista ferarum vel auium, aut piscium potest fieri tripliciter. Primò, quia locus vbi existunt feræ, vel pisces, vel aues applicantur alicui domino: qualiter applicata sunt Regi Catholico Philippo II. nemora, quæ circumstant Matritum. Quod potuit fieri rationabiliter dupliciter. Primò, quia hoc reipublica gratuitò potuit donare. Secundò, quia ipse Princeps potuit sibi deputare ista loca, etiam non consentiente reipublica, quia in hoc Rex vtitur iurè suo. Decet enim maiestatem Regiam, quædam loco in Regno sibi designare recreandi animi gratia, etiam renu-

A ente communitate. Veruntamen hoc moderatè debet fieri: ita nempe, vt nec plura loca, nec magna sibi vsurpet contra vsum, & commoditatem populorum. Vtrū verò Regi id ipsum possint facere? Respondetur negatiuè, sed suis facultatibus possunt emere agros, vel petere à republica, vt nemora sibi constituant. Potuerunt tamen interdicerè venatione suis oppidanis certis temporibus & locis ex causis congruentibus: hoc enim expedit ipsi communitati. Secundo modo potest fieri hæc applicatio à Principe, qui interdicit venationem, aut piscationem talis loci existentis sub dominio alicuius priuatæ personæ: quod potest fieri iustè, licet non debeat frequenter, quia venatio, & piscatio videntur esse de iure gentium. Vnde non debent totaliter vel quasi totaliter impediri. Tertia applicatio fit quando dominus priuatus vallat, & circumdat locum suum, syluam, aut stagnum vbi existunt feræ, & pisces, quod pro suo libito potest facere.

B Tertiò nota, quòd damna, quæ sequuntur ex huiusmodi venationibus vel piscationibus interdictis, debent restitui in integrum dominis locorum in quibus sunt damna. Et confessarij non possunt absoluere damnificantes, nisi restituant: & cauti debent esse in prospiciendo lucro cessante, & damno emergente. Vt si. v. g. seminantur agri & plantentur vineæ, si fructus in spe recipiendi pereant propter feras, si etiam incumbant custodiæ ipsi agricolæ taliter quòd desistant ab alijs laboribus sibi proficiuis. Si etiam infestentur occasione nemorum à custodibus, & ministris ipsius Principis. Hæc enim omnia, & similia expendenda sunt à confessario: aliàs sibi imputabuntur ad peccatum huiusmodi damna.

His suppositis, quæ sunt fundamenta huius materiæ, & quæ communiter recipiuntur, est modò difficultas proposita de obligatione ad restitutionem. Et pro parte affirmatiua arguitur primò ex l. 16. titu. 18. Part. 3. Et §. feræ. Instit. de reum diuisione. vbi habetur, quòd qui in alienis syluis venatur aliquam feram non manet dominus illius, ergo tenetur restituere. Probatur consequentia, quia retinet alienum.

D Secundò arguitur. Rectè applicantur loca ista, & feræ aut pisces priuatis dominis, ergo iustè possident, ac subinde iniustè accipit piscator, & venator: & tenebitur restituere. Confirmatur. Quia facta applicatione loci, si quis vsurparet illum, aut partem illius, esset iniustus, & teneretur restituere; vt manifestum est, ergo etiam ille, qui accipit feram, aut pisces, ita enim applicantur huiusmodi feræ prædictis dominis, sicut & loco in quibus existunt.

E Tertiò. Venator aut piscator accipit alienum, inuito domino, ergo iniustus est & tenetur restituere. Antecedens patet, quia domini sylvarum, & fluminum maximè resistunt huiusmodi venationibus.

F Quartò. Si isti venatores non tenentur restituere, ergo manent cum dominio venationis, & piscationis. Consequens est falsum, ergo. Minor probatur, quia non habent aliquem titulum in quo fundetur tale dominium. Non enim iniqua acceptio, & clancula, & furtiua venatio præstant ius, sicut in iure habetur, quòd fraus, & dolus nemini patrocinantur.

In huius dubij solutione sunt tres sententiæ. Prima, quæ asserit, quòd istæ applicationes, & reservationes venationum & piscationum sunt iniustæ omnino: ac subinde venatores non peccant

contra iustitiam, nec tenentur restituere. Ita multi ex Iurisperitis, quos refert Couar. vbi supra, sentiunt.

Secunda sententia est ipsius Episcopi Couar. vbi supra, quod non teneantur isti venatores restituere omnem praedam: veruntamen tenentur restituere damnum illatum domino illius fundi. v. g. si dominus voluit exercere venationem, aut piscationem, & tantum accepit paucas feras, duas vel tres, vel pisces paucos: quia praeventus est ab alio iniquo venatore vel piscatore deuastante magnam partem praedae: ait quod iste venator tenetur restituere eam quantitatem ferarum aut piscium, quam probabiliter caperet verus dominus, si non praeventiretur ab illo.

Tertia sententia eorum, qui dicunt, quod venatores non tenentur restituere, quae ceperunt, nec damnum illatum: nisi fiat magna deuastatio, aut strages ferarum, aut piscium.

Pro decisione huius difficultatis iuxta doctrinam praecedentis debij decisionem, cui proportionatur praesens difficultas; Respondetur & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui venatur in montibus patetibus, & non circumseptis cuiuscunque sint huiusmodi montes, non tenetur restituere, nisi faciat magnam deuastationem ferarum. Et hoc ipsum dico de piscatione in fluminibus patentibus, & communibus. Probatum primò, quia venatio & piscatio, similiter ferae & pisces sunt communes de se, & illis gaudent rationabiliter oppidani, & quicunque etiam plebani, ergo quando montes, aut flumina donantur & applicantur alicui in particulari, existimandum est rationabiliter: quod non est illi translatum dominium ita exactum, & perfectum, vt nullus possit venationem & piscationem exercere se subiiciendo penis statutis, pro conseruatione piscium & ferarum. Quod patet, maxime si aduertamus, quae de cassione lignorum dicta sunt. Qualiter, videlicet, dominium sit imperfectum. Ex quo prudenter collegimus lignatores non teneri ad restitutionem. Ita ergo in proposito dicendum est de piscationibus, & venationibus, quas omnino auferre à vulgo, iniquum esset, & durum nimis.

Secunda pars conclusionis probatur. Quia talis venator tollit ius quod habet verus dominus super animantia aut pisces, ergo. Antecedens patet quia tollit materiam venationis, quam dominus loci illius poterat exercere. Et confirmatur. Quia grauiter laedit rem alienam, qui facit huiusmodi stragem, ergo contra aliquam virtutem peccat, & non nisi contra iustitiam commutatiuam, ergo tenetur restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Venator qui capit animalia existentia intra nemora circumuallata, tenetur restituere damnum illatum, & etiam animalia & aues. Et idem dico de piscibus reseruatis in stagno. Et quidem de damno dato communis sententia ita tenet. De restitutione vero animalium, probatur. Quia per inclusionem illam, quae fit medio vallo, manet dominus perfectus, & perfectum habet dominium omnium eorum: quae reseruantur in talibus nemoribus, ergo iniustitiam committit, qui animalia extrahit, aut aues. Et quidem certum est, quod qui iuste potuit circumuallare montem aut stagnum, iuste etiam possidet:

A quae ibi reseruantur. Haec conclusio certa est, si loquatur de animalibus, & aibus mansuefactis, vel quae non possunt extra exire, vt sunt cuniculi, & lepores inclusi. Si autem loquatur de feris & aibus, quae possunt vltro exire, non ita certum est. Nihilominus tamen est satis probabile quod de ijs etiam verificetur conclusio: quia etiam huiusmodi peculiariter deputata sunt & pertinent ad tale nemus. Sed contra. Nam possessor talis montis non habet dominium supra huiusmodi feras liberè exeuntes, ergo venator non tenetur restituere, licet intra montem capiat illas. Et confirmatur de aibus, quae liberè volant, & ita vagantur, ac si non haberent habitudinem aliquam ad fundum illud. Respondetur tamen ad argumentum, primò negando consequentiam, quia licet possessor talis loci non haberet dominium supra animantia: habet tamen ius, vt quando liberit, possit ea occidere in propriam commoditatem: & hoc iure priuatur à venatore, quod non potest restitui commodè, nisi restituatur animal occisum.

B Secundo responderetur negando antecedens, & ad probationem dico, quod eodem argumento probares, quod aqua, quae intrat, & labitur hortum meum, non sit mea: quia statim postquam egreditur à mea hereditate, aliena efficitur. Ita etiam in proposito dicendum est. Ad confirmationem, fateor mihi videri nimis durum, quod qui aucupantur aues feraces seu liberas, vt sunt perdices intra nemus alienum, obligentur ad restitutionem: quia nullus videtur titulus praestans efficaciter dominium illarum possessori illius montis. Non enim est titulus proprietatis, & possessionis iustae, qualiter locus ipse est possidentis. Neque etiam est titulus generationis, & procreationis prouenientis ex tali fundo: quia ratione arbores & herbae possidentur à domino illo, neque etiam est titulus custodiae, aut reclusionis: quia aues illae liberè volantes non reputantur nec astringuntur custodiae, aut reclusioni. Quocirca ego non obligarem istum captozem ad restituenda ista volatilia. Licet oppositum sit probabile propter autoritatem asserentium.

TERTIA CONCLUSIO.

C Qui venantur animalia exeuntia extra septa nemoris, non tenentur illa restituere: etiam talia animalia consuetudinem habeant eundi & redeundi ad nemora. Probatum primò. Quia ista animalia postquam vagantur communia sunt iure naturae, ergo non manent sub dominio possessoris illius montis. Antecedens patet, quia postquam exeunt, iure naturae omnino liberè vagantur, ergo. Secundò. Si Petrus v. g. manucapiat feram aut auem & illa effugiat, quam postmodum Paulus accepit, profecto eo ipso quod effugit manus Petri, etiam effugit eius dominium, & subiicitur dominio Pauli capientis, ergo à simili postquam animal effugit syluam, & auis egreditur, potest possideri à quolibet capiente, & non manet sub dominio antiqui possessoris. Antecedens ab omnibus conceditur: & probatur consequentia. Quia animal captum à Petro magis subiicitur dominio Petri quam animal existens in sylua subiicitur domino illius syluae. Tertio, quia columbae vt statim patebit, postquam egrediuntur vltra leucam à columbario, possunt occidi & efficiuntur occisoris, etiam si consuetudinem habeant eundi & redeundi ad propria columbaria, ergo à simili dicendum est de animalibus & aibus egredientibus à locis circumseptis.

Sed

Sed contra est argumentum, quod conuincuntur aliqui doctores ex l. naturali. §. seruos. ff. de acquirendo rerum dominio. & §. ijs igitur anima iibus. Instir. de rerum diuisione. & in l. Regia tit. 28. l. 22. Part. 3. vbi approbatur regula quæ dicit, quod animalia, quæ habent consuetudinem eundi, & redeundi ad sua loca, tamdiu censentur esse domini illius loci, quamdiu seruant consuetudinem eundi, & redeundi, ergo qui capit ista animalia, quæ reuertuntur ad propria loca, iniustitiam facit, & contra voluntatem veri domini. Respondetur nihilominus quod regula ista interpretanda est de animalibus quæ mansuefacta sunt, & discedunt & redeunt. Ita gloss. in dict. §. ijs igitur, & colligitur exemplis ipsis adductis à legibus in argumento memoratis. Nam prima lex ponit exemplum in ceruis mansuefactis. Et lex Regia ponit exemplum in anseribus & faisanis, accipitribus, & cognis, quæ mansuefunt. Idem dico de piscibus qui fortè irreperint per rimulas stagni, aut ex paludibus circumuallatis, sunt enim capientis. Ex quibus sequitur primò, quod postquam animal egrediens à nemore obrito, occiditur, & capitur, ita efficitur illius capientis, vt etiamsi dominus nemoris assistat & velit tale animal repetere, non habet ius, quia per egressum animalis. **C**aptionem alterius, illud amittit. Sed quid si venator occiderit feram, & antequam illam manucapiat, adueniat dominus nemoris volens illam accipere? Respondetur, quod habet ius ad illam sibi assumendam, quia vsque dum capiatur à venatore, non est illius. Et ita dominus nemoris habet ius vt feram inueniet non dum captam, eam sibi arripiat. Colligitur ex l. naturalem. §. illud. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur, quod venatores per captionem comparant sibi dominium.

Sed contra. Nam si postquam venator occidit feram, aut lethali vulnere percussam insequitur, habet ius, vt ipsam capiat, sic adeo quod si qui occurrerint, non possunt illam feram sibi assumere aut occultare, ergo occisio aut percussio ante manucaptionem præstat ius venatoribus. Respondetur, quod absque dubio occisio, aut percussio tribuunt ius quasi in via & in spe: si tamen venator prosequatur animal, & sua industria facile possit illud comparare, non iuste impeditur à pastoribus vel occurrentibus. Secus est de possessore nemoris, qui quousque capiatur animal in re, habet ius ad ipsum non obstante percussione venatoris. Hoc dixerim nisi propter rationabilem causam leges quandoque decernant oppositum: quod factum est in aliquibus partibus, vt refert Couar. vbi supra. Idem etiam intelligo de feris vltro egredientibus. Cæterum si venator arte, aut violenter alliciat, & extrahat feras, aut pisces à locis in quibus referuantur, non potest illas capere: & tenetur restituere perinde ac si intra nemus illas acciperet.

Secundò sequitur, quod animalia mansueta & etiam mansuefacta, etiamsi egrediantur à montibus circumseptis, non potest venator illa sibi accipere, quia mansueta sunt, & vbi que pertinent ad possessorem nemoris. At verò quia mansuefacta consuetudinem amittunt aliquando eundi, & redeundi, & multo tempore extra sylvam commorantur, vt non censeantur iam pertinere ad talem sylvam, tunc prudenter censendum est idem de illis sicut de feris.

QUARTA CONCLUSIO.

A Qui aucupatur columbas intra alienum columbarium, aut verò prope ipsum, tenetur restituere, & damnum, & columbas. Probat. Quia columbæ istæ sunt sub dominio possessoris columbarij duplici titulo. Primò, quia ibi recluduntur, & quasi domi referuantur. Secundò, quia peculiari custodia & cura sustentantur, ergo qui columbas aucupatur intra vel prope colubarium, tenetur restituere. Et suppono quod columbaria ista iuste construuntur, & etiam iuste conferuntur absque iniuria vicinorum, & conformiter ad leges posituas regni. Nam si secus res habeat, nullum acquirit ius constructor talis columbarij super columbas ibi iniquè referuatas.

QUINTA CONCLUSIO.

B Qui aucupatur colūbas intra leucam à columbario peccat, non tamen tenetur restituere illas, Prima pars probatur, ex l. Henrici Tertij Regis Hispaniæ qui præcepit, quod nullus intra leucam aucupetur columbas alienas, ergo cum lex ista iusta sit, obligat in conscientia ex iustitia legali. Eademque confirmata est à Carolo Quinto apud Matritum, Anno 1552. Secunda pars conclusionis quæ videtur contra Sorum & Couarruiam. Probat, quia lex huiusmodi, non aufert nec confert dominium columbarum exeuntium à columbario alieni: nec de dominio verborum loquitur. Ergo qui aucupatur intra leucam non tenetur restituere. Probat consequentia, quia istæ columbæ postquam exeunt & vagantur, non sunt possessoris columbarij, nec à lege illud habent, ergo erunt capientis. Quod confirmatur, quia columbæ istæ feraces sunt, ergo qui extra locum eas ceperit, efficitur iuste dominus illarum: sicut diximus de feris egredientibus à vallatis locis. Et hæc omnia intelligenda sunt, si non inferatur graue damnum, aut magna strages in columbario, quod prudenter iudicandum est.

C Ad primum argumentum respondetur, quod leges illæ loquuntur de animalibus mansuetis & quandoque consuetudinem retinent eundi & redeundi ad proprium locum. De animalibus autem feracibus sequendæ sunt regulæ prædictæ.

D Ad secundum argumentum respondetur, concedo quod applicatio nemoris lignorum, & animalium iuste fit, & iuste possidetur. Vnde argumentum conuincit, quod qui tollit hoc ius iniustitiam committit. Cæterum qui venatur in montibus patentibus, non tollit propriè ius: sed vtitur iure suo, quod luendo pœnas venatur animantia intra montem. Similiter qui feras euntes à montibus circumuallatis ceperit, vtitur iure suo: quia animantia ista sicut iure vagantur, iure etiam capiuntur à quolibet indiscriminatim.

E Ad confirmationem respondetur, quod diuersimodè applicatur locus & arbores, quam animantia. Nam locus, & ligna ibi perseverant vinculo naturæ. Feræ autem, & aues iure naturæ possunt vagari.

F Ad tertium respondetur, quod venator ille non accipit alienum perfectū: sed quod habet aliquam dependentiam à casibus supra commemoratis.

Ad quartum respondetur, quod habet titulum venator iure naturæ, & similiter iure positio legis concedentibus, quod per manutentionem comparetur dominium feræ, aut piscium aut auium.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum aliquis debeat restituere quod non abstulit?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Qui infert damnum alteri in re quam actu possidet, tenetur ad restitutionem aequalis.*Secunda conclusio. Qui infert alteri damnum in re quam non actu possidet, sed est in via ut habeat illam, non tenetur ad restitutionem aequalis: sed ad recompensationem, habita ratione personarum conditionis, & negotiorum. Ratio huius est, quia id quod habetur in actu respectu eius quod habetur in potentia aliquid maius est. Ergo si quis damnificet in eo, quod habetur in potentia, non debet restituere tantum, quantum si damnificaret in eo, quod habetur in actu: alias non sufficeret restituere simpliciter.*

COMMENTARIVM.

Mens D. Tho. in hoc articulo est docere, nihil referre commodum accipientis alienum, ut ipse teneatur restituere: sed attendendum esse ad damnum quod reuera intulit in actu siue in spe.**D**ubitatur circa secundam conclusionem, & arguitur primò contra illam, Sufficit ad reparandam omnem iniuriam factam contra iustitiam commutatiuam reddere equale. At verò si quis redderet quantum valet res in potentia, habita ratione futuri, cogereretur dare plusquam aequale. Ergo hoc non est necessarium. Probat minor, quia iustum pretium rei est illud, in quo aestimatur in presenti. Confirmatur, nam si quis occideret infantem seruum, vel equum, non tenetur restituere pretium in quo aestimaretur mancipium in aetate virili, vel in quo aestimaretur equus perfectus, ergo non oportet habere rationem futuri.

Arguitur secundò. Sequitur ex secunda conclusione, quòd qui furatus est frumentum quando aestimabatur magno, sed erat seruatum à domino in aliud tempus in quo fortè accidit, ut minori pretio aestimaretur: quòd ille fur non tenetur restituere triticum in illo pretio maiori in quo aestimabatur quando illud furatus est, sed sufficit quòd restituat in illo modico pretio. Consequens videtur falsum: quia ille damnificauit in eo quod ille habebat actu, scilicet in tritico quod tunc aestimabatur in tanto pretio.

Arguitur tertio. Sequitur ex illa conclusione, quòd qui furatus est pecunias negotiatori, teneatur restituere pretium quod ille lucraturus erat cū illis pecunijs ex negotiatione sua. Consequens contendit probare falsum Magister Soto in lib. 4. de Iustitia & iure. quæst. 6. art. 5. ad 2. & libr. 6. q. 1. art. 3.

Sed in oppositum est, primò quidem vsus agrorum, qui solent in aestimandis damnis illatis segetibus quando sunt in herba, solent, inquam, expectare tempus messis: & tunc habita ratione messium vicinarum, & similiarum iudicant faciendam esse restitutionem eius, quod minus habet damnificatus, quam vicinus in similibus terris.

Arguitur secundò. Ipse dominus rei, in qua damnificatus est, paratus erat & volebat expectare pericula, quibus res illa erat exposita: sed qui damnum intulit per iniuriam, destruxit hanc expectationem. Ergo tenetur totum restituere quod ille habiturus erat.

A Denique si quis Tyrannus vim inferens reipublicæ depopuletur agros, videlicet, vineta, oliueta, &c. videtur quòd si iste non teneatur restituere totum pretium totius fructus agrorum, vehementer pateretur respublica & deueniret in summam inopiam & in caritatem magnam annonæ.

Ad hæc duo argumenta postrema respondet Soto art. 5. vbi supra, quòd si damnum datum fuerit à casu, & non è proposito, non tenetur damnificator ad restitutionem aequalis: sicut D. Tho. asserit in ipsa conclusione. At verò si damnum datum fuerit consilio per iniuriam, & reuente domino, tunc erit faciendæ restitutio aequalis eius, quod erat in spe: præsertim quando damnum fuerit graue ut in casu postremi argumenti. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

C Quando quis sine culpa in foro conscientia; hoc est omnino inuoluntariè damnum dedit, non tenebitur ad aliquam restitutionem in foro conscientia;. Probat primò, ex illa communi regula, si tua culpa damnum datum est, &c. Ergo requiritur culpa, ut aliquis obligetur restituere tale damnum.

Deinde probatur, quia duplex titulus est, unde oritur obligatio restituendi. Alter est ipsius rei acceptæ: alter iniustæ acceptionis. Sed neuter titulus est, vbi nulla est culpa. Ergo nulla est obligatio restituendi in foro conscientia;. Dixerim in foro conscientia;, quoniam sæpenumero contingit in foro exteriori, vbi nulla est culpa, quia præsumitur esse, iudicetur aliquis obligatus ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO

D Quando quis dedit damnum alteri voluntariè quidè, non tam è directè, sed indirectè & interpretatiuè, tenetur ad restitutionem faciendam damni illati: sed non erit obligandus ad solutionem pretij rigorosi, quòd aestimaretur res illa si venditioni exponeretur. Exemplum est in illo qui per ignorantiam culpabilem occidit puerum mancipium, vel conculcavit segetes in herba. Probat ista conclusio, quia huiusmodi casu oritur obligatio restituendi tantum ex iniusta acceptione: sed inter iniustas actiones ea minima reputatur, quæ fit per ignorantiam, & negligentiam, ac proinde non est directè voluntaria, sed indirectè, & interpretatiuè. Ergo qui taliter damnificauit, sufficit quòd restituat pretium quidem iustum, sed minimum. At verò minimum pretium est, quo aestimatur quando vltro exponitur venditioni. In huiusmodi casu procedit primum argumentum cum sua confirmatione.

TERTIA CONCLUSIO.

E Quando quis damnum dedit alteri voluntariè quidem formaliter, non tamen per se primò, licet per se secundò: tenetur ad restitutionem iuxta tenorem secundæ conclusionis Diui Thomæ, hoc est habita ratione futuri boni expectati. Probat conclusio, quia ista acceptio iniusta est directè, & per se voluntaria. Ergo iste per se obligandus erit ad solutionem iusti pretij, non quidem minimi, quando res vltro exponitur venditioni, sed ad restitutionem maioris pretij iusti quando scilicet, emptor rogat dominum ut vendat: tunc enim habetur ratio futuri commodi expectati. Diximus autem ac-

ceptionem

ceptionem iniustam esse directè, & per se primò, quando aliquis. v.g. Sciens, & prudens quod damnificat proximum, nihilominus eligit illud medium videns sequi damnificationem, quia est medium ad finem per se primo volitum, & intentum. Et quia iste casus est frequens in humanis damnificationibus, ideo in illo maximè verificatur secunda conclusio Diui Thomæ.

QUARTA CONCLUSIO

Qui voluntariè & directè & per se primò intendit dare damnum alteri, obligabitur ad restitutionem cum summo rigore: ita vt teneatur restituere simpliciter æquale habita ratione absolutè expectati commodi. Ista conclusio verificatur in casu postremi argumenti pro secunda parte, quando tyrannus depopulatur vinea, & oliueta, & messes. Et probatur ista conclusio argumento ibidem facto.

Aduertendi tamen sunt duo modi pro intelligentia præcedentis conclusionis, qui seruari possunt in huiusmodi restitutionibus. Prior est, si attentis periculis, quibus res erat exposita, & deductis expensis faciendis in curanda re eo tempore, quo infertur damnum, tunc æstimetur res ipsa arbitrio prudentis viri quodam pretio, & hic modus iustus est, & seruandus in casu tertiæ conclusionis, si velit ille qui damnum intulit isto modo restituere, etiamsi ipse dominus reuertat damnificatus. Secundus modus est, quem significabamus in primo argumento in oppositum, & est iustus modus ex conuentione & condicito vtriusque partis, neque tamen necessarîo seruandus absolutè, si nolit damnificator ita conuenire. At verò in casu quartæ conclusionis, si pars læsa istum modum eligat, etiamsi reclamet damnificator, seruandus est iste modus. Et ratio huius est æquissima. Etenim æquitate plenum est, vt qui ex animi nequitia intendit aliquem fraudare expectatione, quam habebat prouentuum & commodorum: ipse cogatur ad restituendum totum commodum quod expectabatur, maximè autem habet verum ista sententia quando damnificator aperto Marte intulit damnum.

Ad argumenta quæ proposita sunt in principio, respondendum est quatenus militant contra tertiã, & quartam conclusionem: quanuis faueant primæ, & secundæ conclusioni. Respondemus ergo ad primum argumentum cum sua confirmatione, quod iustum pretium rei non debet iudicari esse illud, quo æstimatur res quando vltro venditur & querit emptorem. Etenim in casu tertiæ, & quartæ conclusionis dominus rei nulla ratione querit emptorem, quapropter pretium iustum non erit illud, quo æstimaretur res, si vltro quereretur emptorem.

Quod si quis obijciat, quoniam in casu secundæ conclusionis dominus rei non querit emptorem, & nihilominus diximus, quod pretium iustum ad restituendum in illo casu erat illud, quo æstimaretur res vltro venditioni exposita, ergo etiam in casu tertiæ & quartæ conclusionis erit illa sufficiens restitutio. Respondetur non esse eandem rationem. Negatur enim consequentia. Quoniam in casu secundæ conclusionis quanuis dominus non erat paratus vendere rem suam, tamen res ipsa exposita est fortuitis periculis atque fortunis, quæ solent contingere vel cum nulla culpa damnificantis, & tunc nulla est obligatio restituendi in foro conscientie: vel cum minima culpa, quando damnificator non est directè & formaliter voluntarius, sed indirectè & reductiue dicitur voluntarius. Et propterea me-

A ritò & æquissimè arbitramur quod in casu secundæ conclusionis satisfiat domino ipsius rei, si restituatur illi minimum pretium quo res solent valere, & quo valent æstimari quando vltro venduntur, etiamsi ipse dominus non erat venditurus. Cæterum in casu tertiæ, & quartæ conclusionis vbi iniusta acceptio est completissimè voluntaria, merito condemnandus damnificator, vt restituat cum illo rigore iustum pretium.

B Ad secundum respondent aliqui viri docti, quod in illo casu si fur conuertit in suum commodum triticum, quod furatus est. v.g. vendendo, vel comedendo, tunc tenetur restituere pretium illud, quo in præsentia æstimabatur frumentum. Et ratio est, quia tunc ratione rei alienæ factus est ditor. Cæterum si fur ipse frumentum combussit aut forte seruauit in aliud tempus, ad quod dominus erat seruaturus, dicunt quod tunc satisfacit, si reddat pretium, quo æstimabatur illo tempore frumentum. Et ratio huius est, quia ipse dominus non est damnificatus re vera: nisi in illo pretio, quo ipse tunc erat venditurus. Sed profectò quanuis hæc sententia vtrumque probabilis sit, mihi non placet: sed videtur aliter dicendum, videlicet, quod quia obligatio restitutionis statim oritur in illo casu ex ipso furto: tunc erit positum in voluntate domini, vt eligat pretium, quo sibi debeat fieri restitutio. Ita prorsus quod si velit exigere à fure non solum pretium quo pro tunc æstimabatur frumentum (hoc enim iustissimum est secundum primam conclusionem Diui Thomæ) sed etiam aliquid amplius ad arbitrium boni viri propter commodum, quod expectabatur in futurum, quia ille erat seruaturus frumentum: erit iustissimum, & illud tenetur fur restituere statim, quia in toto isto pretio damnificat dominum rei. Et confirmatur nostra sententia, quia non videtur æquum, vt fur ille sit melioris conditionis quam qui per ignorantiam damnificaret dominum rei: iste enim obligatus est à nobis & ab eis, qui habent contrariam sententiam, vt soluat pretium, quo pro tunc æstimaretur res, si venditioni esset exposita: constat autem quod in casu secundi argumenti triticum plus valet de præsentia, quam valiturum erat in futuro tempore, ergo melioris conditionis esset fur quia seruauit triticum vel combussit, quam ille, qui per ignorantiam perdidit.

D Ad tertium argumentum respondetur, quod eius difficultas examinabitur quaestione. 78. Est enim singularis opinio Magistri Soti contra communem sententiam, quæ tenet, quod ratione lucris cessantis licitum est aliquid accipere.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid?

SVMMA TEXTVS.

F Conclusio est affirmatiua. Quia per restitutionem fit restitutio secundum æqualitatem iustitie commutatiue, quæ consistit in adæquatione quadam ipsarum rerum: sed ista adæquatio fieri non potest nisi restituatur eidem, qui minus habet, quam oporteat eum habere: ergo eidem facienda est restitutio à quo aliquid acceptum est.

COMMENTARIUM.

Hactenus D. Thom. definiuit quæ pertinebant ad substantiam restitutionis ipsius: nunc autem in hoc articulo & sequentibus agit de circumstantijs restitutionis: & in hoc quinto articulo agit de circumstantia, cui scilicet facienda est restitutio. Et quamuis conclusio D. Tho. habeat formam vniuersalis in eo quod dicit semper: tamen intelligenda est per se loquendõ, & quantum est ex natura rei, si absolutè consideretur ipsa iniusta acceptio, vel detentio quod idem est. Nihilominus possunt interuenire quædam accidentia, & circumstantiæ propter quas non possit eidem fieri restitutio à quo aliquid acceptum est: & de istis agit D. Thom. in solutionibus ad argumenta. Sed antequam ad argumentorum explicationem perueniamus, oportet aduertere quasdam intelligentias, & moderationes ipsius conclusionis. Prima intelligentia & moderatio est, quod D. Thom. dicit quod semper fieri debet restitutio eidem à quo aliquid acceptum est, intelligendum est si ille sit verus dominus: quoniam qui furatur à latrone, non debet restituere latroni, sed verò domino. Et secundùm hanc intelligentiã procedit ratio articuli, aliàs minimè. Si enim latroni fieret restitutio, latro haberet plusquam oportet cum habere, & verus dominus haberet minus: ergo talis operatio non est vera restitutio. Notandum tamen est, quod si qui accepit dubitat, an ille, à quo accepit furatus fuerit rem illam vel non, tunc tenetur eidem restituere. Ratio est, quoniam in re dubia melior est conditio possidentis. Itaque debet esse homo certus quod ille à quo accepit detinebat rem illam iniuste, & iniquè. Secunda limitatio est, quando ille, qui accepit à latrone, incurrit magnum detrimentum si restituat verò domino, & non latroni: & hoc maximè habet verum quando ille, qui accepit, bona fide accepit. Ratio huius est, quia nemo tenetur cum dispendio, & detrimento proprio rebus alienis consulere, præsertim quando ipse, qui accepit, non habuit culpam iniustæ acceptionis. Diximus quando non habuit culpam: quoniam si quis sciens & prudens, quod ille à quo accepit furatus est rem illam, eam accipit, iam quasi confors furti tenebitur cum aliquo detrimento verò domino restituere: quantum verò detrimento teneatur pati relinquatur arbitrio boni viri: non enim tenebitur restituere cum periculo vitæ, aut percussione, aut famæ, neque cum periculo notabili bonorum suorum: sed attendenda est quantitas furti: si enim fuerit res magni momenti, tenebitur etiam ille, qui cum mala fide accepit à latrone, pati aliquod detrimentum bonorum suorum, vt res illa restituatur verò domino: non tamen tenebitur tantum detrimento pati, quantum ille, qui primò furatus est. Et ratio est, quoniam qui accepit vel emit rem ab ipso latrone, accepit eam iam periclitantem, & sine spe redeundi ad verum dominum: quapropter si eam reddat eidem latroni, non obligabitur vt cum maximo detrimento suo teneatur illam reddere verò domino. Si autem absque suo detrimento potuit illam rem reddere, vel seruare verò domino tenebitur ad restitutionem in integrum: quoniam rem alienam constituit in manibus ipsius latronis.

Tertia moderatio est, quando ille qui accepit rem illam reddit alicui tertio de quo certus est quod reddet verò domino. v. g. qui furatus est rem alienam ab aliquo patrifamilias potest eam reddere vxori vel filio, vel maximo amico, de quibus certus

A est quod reddent verò domino, vel expendent in utilitatem ipsius secundùm voluntatem eius saltem interpretatiuam. Sed obseruandum est hîc, quod qui isto modo restituit per tertiam personam, debet procurare vt verus dominus non possit aliàs petere rem illam à latrone, & vt latro non putet se teneri iam ad restitutionem. Hoc autem conuenienter fiet, si possibile est per admonitionem vtriusque. Sed est vnicum argumentum contra conclusionem sic explicatam & moderatam. Quoniam in cap. in literis. de restit. spol. & etiam in l. bona fide. ff. de positi dicitur quod prædo spoliatus, est ante omnia restituendus secundùm ordinem iuris, sed leges iustæ obligant in foro conscientie: ergo ille, qui accepit rem à latrone, tenebitur in foro conscientie eidem restituere, vt ipse adimpleat suam obligationem, & restituere possit verò domino. Respondetur, quod huiusmodi leges non transferunt dominium neque conferunt ius ipsi prædoni, vt sibi fiat restitutio: sed sunt quasi pœnales in odium eius, qui propria auctoritate accepit rem ab ipso latrone, & propria auctoritate vult rem illam proprio domino reddere quando causa educta est iam ad iudicium: tunc enim ordo iuris merito postulat, vt per manus iudicis fiat ista restitutio. Ceterùm vniuersaliter verum erit in foro conscientie, quod si quis restituat rem verò domino etiam imprudenter faciat, quando res deducta est, vel deducenda creditur ad iudicium: non tenebitur in foro conscientie amplius aliquid restituere prædoni.

Iam verò in solutionibus ad argumenta D. Tho. ponit quasdam alias limitationes conclusionis articuli. Sit igitur in solutione ad primum.

CONCLUSIO.

D Quando restitutio nociua est ei, cui debet fieri vel tertie personæ: non est facienda tunc. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad utilitatem eius, cui facienda est: ergo si fuerit nociua destruitur omnino finis restitutionis, ac proinde non est facienda tunc. Sed aduertit D. Th. quod tunc debitor debet seruare rem illam reddendam opportuno tempore, deponere illam apud tertiam personam, vt commodius seruetur, & reddatur.

D Vbitatur primò circa istam conclusionem. An sit peccatum in tali casu reddere verò domino suum debitum.

Arguitur primò pro parte negativa. Ipse dominus in eo, quod verè dominus est, ius habet ad petendam rem suam: ergo debitor facit illi iniuriã non reddendo saltèm cum petit, aliàs esset quasi bellum iustum ex vtraque parte.

Arguitur secundo. Ipse debitor non est tutor vel custos creditoris, sed solùm est debitor: ergo ad illum non pertinet nisi vt faciat officium debitoris: ipse autem creditor provideat sibi an sit commodum sibi tunc recipere debitum, an non.

Sed in oppositum est. Primò quod dicitur Eccl. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo. Et Prouer. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, ergo cum ipse debitor retinendo pro tunc debitum custodiat creditorem vel à damno spiritualis peccati, vel à temporali maiori, quàm carentia debijt, aut etiam tertiam personam eripiat, vel custodiat ab huiusmodi malis: non tenebitur pro tunc restituere.

Arguitur secundo ratione D. Thom. in solutione ad primum. Et confirmatur, quia quamuis restitutio secundùm specificam rationem iustitiæ com-

mutatur

mutatiue non respiciat nisi æqualitatem rei ad rem, tamen quia debet esse actus virtutis: oportet ut fiat ubi, & quando secundum rectam rationem expediat. At verò pro tunc non expedit, imò verò nocet ergo non est facienda pro tunc.

Arguitur tertio. quoniam etsi verus dominus habeat ius ad suum depositum vel ad quodvis aliud debitum: tamen non habet ius ut pro tunc exigat debitum ab altero. Nemo enim habet ius ad id, quod non est secundum rectam rationem: cum igitur non sit secundum rectam rationem tunc accipere, non est illi facienda restitutio. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando debitor nullum incurrit detrimentum ex retentione debiti, & aliàs sequitur graue detrimentum siue spirituale, siue temporale ex illius solutione debiti: erit peccatum tunc reddere debitum, maximè si creditor non urgeat, neque instet. Istam conclusionem probant argumenta facta pro secunda parte, & hanc videtur D. Tho. voluisse statuere in solutione ad primum: neque enim distinxit de damno spirituali, vel corporali; sed communiter dixit quando fuerit grauius nocua restitutio.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non est peccatum reddere debitum domino petenti: etiam si ex solutione debiti sequatur graue damnum spirituale vel corporale petenti, vel tertiæ priuatæ personæ, quando ex retentione debiti sequitur graue damnum ipsi debitori. v. g. si latro comminetur mihi mortem nisi reddam ei gladium alienum, quem emi ab illo, possum illi reddere licite, ut iam diximus: ergo multò magis quando ipse verus dominus exigit rem suam ita ut nisi reddidero, notabile periculum incurram ego. Ratio huius conclusionis est, quia in tali casu damnum illud quod sequitur non est mihi voluntarium expressè: neque interpretatiue. Expressè quidem pater, non enim intendo damnum alterius. Interpretatiue verò probatur, quia interpretatiuum voluntarium dicitur, & est, quando aliquis tenetur aliquod malum impedire & non impedit: at verò pro tunc ego non obligor succurrere proximo cum tanto periculo meo ut distinximus supra q. 26. art. 4. ergo non est illud damnum pro tunc mihi interpretatiue voluntarium. Probatur, & explicatur secundo bono exemplo. Nemo tenetur succurrere hosti petulantanti, si prudenter existimat quòd erutus ab illa necessitate occidet illum, vel aliquod magnum damnum inferet, ergo simile est in nostro casu. Diximus autem in conclusione vel alterius priuatæ personæ: quoniam si fuerit persona publica cuius vita, & salus est reipublicæ maximè necessaria, tenebitur ipse debitor pati detrimentum illud, propter illius personæ salutem.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando ex debiti retentione nullum detrimentum incurrit debitor, etiam si creditor urgeat: erit peccatum reddere debitum: si malum quod sequitur ex debiti solutione est corporale etiam ipsius petentis. Non autem erit peccatum si illud damnum quod sequitur fuerit spirituale ipsius petentis. Ista conclusio quantum ad vtraque partem, probatur soluendo obiectionem, quæ statim se offert. Et

A enim damnum spirituale multò maius est, quam corporale: quomodo ergo si tenetur debitor non reddere debitum quando sequitur malum corporale petenti, dicimus quòd non tenetur non reddere quando sequitur malum spirituale? Respondetur ergo, quòd non est eadem ratio sed est differentia maxima, quoniam retentio debiti pro tunc medium est ex natura sua ordinatum, & efficax ut proximus non incurrat malum illud corporale: at verò ut non incurrat damnum spirituale non est medium ordinatum neque efficax: etenim medium ordinatum est correctio fraterna. Deinde etiam si denegatur debitum, iam ipse proximus peccauit in corde suo, & fortassis peccabit magis ex non redditione debiti propter maiorem appetitum ex priuatione.

B Est & alia optima differentia: videlicet, quòd bonorum corporis, scilicet, vitæ, & salutis homo non est dominus: & propterea cum illa periclitatur tenetur quisque impedire etiam impugnante ipso domino. At verò ipsarum actionum spiritualium homo dominus est: quapropter nemo potest cogere hominem quando vult peccare nulla interueniente iniuria tertiæ personæ: nisi forte aut iudex, aut prælatus ad cuius officium pertineat impedire per aliquam media determinata. Est exemplum huius quod dicimus. Si Petrus velit se ipsum vel alium occidere, aut percutere, possum ego, imò tenebor si absque meo detrimento id possem facere: ligare illum, & in vincula, si opus fuerit, conijcere: at verò si pergit fornicari, non est mihi licitum ligare illum, aut aliquam vim facere ne pergat ad fornicandum: sed solummodo possum ut correctione fraterna.

C Ex dictis sequitur, quòd si detrimentum, quod sequitur ipsi creditori fuerit rei familiaris: tunc scienti, & volenti, detrimentum, licitum est mihi, & debeo soluere debitum ipsi petenti. Ratio est, quia ille est dominus rei familiaris, & potest pati detrimentum.

QUARTA CONCLUSIO

Sit, in eodem casu præcedentis conclusionis. Si damnum quod sequitur redundat in tertiam personam siue sit corporale siue sit spirituale, peccatum erit reddere debitum. Prima pars patet ex præcedenti conclusione, & ratione ipsius. Secunda verò pars probatur, videlicet quando damnum spirituale sequitur tertiæ personæ, v. g. si petat debitum ad sollicitandam mulierem non paratam. Probatur ex illo testimonio Ecclesiastici. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo, sed in illo euentu ego possum absque detrimento meo euitare scandalum proximo: ergo debeo euitare retinendo debitum, si quidem ex hoc efficaciter impeditur scandalum. Neque valet obiectio ex præcedenti conclusione, ubi diximus quòd quando ipse creditor petit debitum ad fornicandum, ubi incurrit damnum spirituale: non possum illi denegare, ergo eadem est ratio quando tertia persona incurrit damnum spirituale. Respondetur quòd est maxima differentia, quoniam ipse creditor petens debitum ad fornicandum, iam fornicatus est in corde suo: at verò tertia persona innocens scandalizanda nondum peccauit: quapropter retentio debiti est medium efficax ad impediendum damnum spirituale illius tertiæ personæ, non autem est efficax ad impediendum damnum spirituale ipsius creditoris.

F Ad argumenta vtriusque difficultatis facile potest patere responsio ex supradictis, præterquam

ad primum argumentum pro parte negativa positum.

Pro cuius solutione notandum est, quod dupliciter potest dici quis habere ius ad aliquid petendum: uno modo secundum rationem iustitiae, materialiter, & quantum ad substantiam actus: altero modo formaliter secundum rationem iustitiae, prout est virtus requirens circumstantias virtutis. Dicimus ergo, quod quando creditor petit debitum suum, semper habet ius ad petendum priori modo: & si debitor soluit semper facit opus iustitiae quantum ad substantiam actus saltem, etiam si alius peccet. At vero quando creditor petit debitum deficientibus circumstantiis illis, de quibus diximus in supra dictis conclusionibus, excusatur ipse debitor sufficienter propter rationes quas diximus.

D Vbitatur secundo, Vtrum quando in praedictis casibus est peccatum reddere debitum, sit peccatum contra charitatem tantum, an vero sit etiam contra iustitiam? quod quidem multum refert Theologo dignoscere, quoniam si tantum est peccatum contra charitatem, non obligabit ad restitutionem. Si autem fuerit etiam contra iustitiam, tenebitur peccans restituere totum damnum consequutum ex redditione debiti.

Ante omnia supponamus, quod quando damnum consequutum ex redditione debiti fuerit tantum contra charitatem, ipsa etiam redditio debiti erit tantum contra charitatem. Sed tota difficultas est quando damnum consequutum fuerit contra iustitiam, an tunc ipsa redditio debiti sit etiam semper contra iustitiam?

Arguitur primo pro parte negativa. Ex differentia, quae inuenitur inter personam priuatam, & personam publicam, ad cuius officium pertinet gubernare rempublicam, innocentes defendere, & alia huiusmodi. Etenim huiusmodi persona peccat contra iustitiam, si sciens, & prudens non euitet periculum quod instat ciuibus: at vero persona particularis non tenetur ex iustitia obuenire huiusmodi periculis sicut nec iam periclitantem defendere. At vero debitor siue depositarius persona particularis est: ergo non peccat contra iustitiam si reddat debitum siue depositum nihil curans de damno proximi quod postea consequetur. Et confirmatur. Si me praesente Petrus inuadat Ioannem, & ego sim potens absque meo detrimento eripere Ioannem, nihilominus non pecco contra iustitiam si nolim eripere: sed solum contra charitatem, ergo debitor, qui non tenetur ex iustitia defendere proximum, non peccat nisi contra charitatem reddendo debitum. Ipsa enim redditio debiti secundum se bona est, neque ordinatur a reddente ad damnificandum proximum, sed solum erit mala, & peccatum ex illa circumstantia quam ipse debitor non tenetur ex iustitia euitare.

Arguitur secundo. Si creditor in eodem casu dubij petat a debitore debitum coram iudice, & iudex ferat sententiam ut reddat statim debitum, ipse debitor non peccabit si statim reddat obediendo iudici: ergo neque etiam peccaret contra iustitiam saltem, si ante sententiam iudicis redderet. Probatur consequentia. Quia si antea erat peccatum contra iustitiam, non potuit per sententiam iudicis excusari debitor a peccato.

Arguitur tertio. Si debitor, vel depositarius in eodem casu fuisset homicidij causa reddendo gladium, aut debitum, sequitur quod si etiam ipse aliquod detrimentum pateretur ex retentione debiti: non posset reddere debitum absque peccato contra

A iustitiam, quod est contra definita in dubio praecedenti. Probatum sequela, quia si ipsa redditio debiti vel depositi in illo casu est causa homicidij: non poterit fieri licita propter detrimentum quod aliis incurreret ipse debitor si retineat debitum. Pro decisione veritatis sit

VNICA CONCLUSIO.

Redditio debiti in casu nostri dubij peccatum est contra iustitiam, & per consequens, qui reddit debitum tenebitur ad restitutionem totius damni consequuti. **B** Ista conclusio euidenter sequitur ex quadam falsa sententia Caietani in summa in verbo, restitutio. Vbi tenet, quod quando quis absque detrimento suo potest defendere proximum, & non defendit, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere, ergo multo magis in nostro casu, ubi debitor dat instrumentum, vel exercet actionem unde sequitur damnum. Videtur etiam sequi ex alia sententia eiusdem Caiet. infra q. 169. art. 2. ad 4. dub. 2. ubi asserit, quod vendentes arma gerentibus bellum iniustum contra ecclesiasticos, homicidae sunt, & sacrilegi: ergo etiam in nostro casu reddens gladium apud se depositum ei, qui vult proximum occidere, erit etiam ipse homicida: & nihilominus aliqualis est differentia inter vendentes arma, & reddentes depositum siue debitum in praedicto casu. Quoniam sic vendentes non possunt cogi ut vendant, isti vero possunt cogi a iudice ut reddant, quapropter illi sunt magis voluntarij respectu damni consequuti, quam reddentes depositum, aut debitum.

Deinde probatur conclusio ex vulgari regula in cap. fin. de iniurijs & damno dato. si tua culpa damnum datum est, aut iniuria irrogata, aut irrogantibus opem fortasse tulisti: iure te super his satisfacere oportet. Sed debitor in casu proposito fert opem homicidae reddendo gladium vel pecunias, ergo tenebitur restituere. Idem colligitur ex l. si pignore §. ferramenta. ff. de furtis. ubi habetur quod qui ferramenta sciens & prudens accommodauerit ad defringendum ostium vel armarium, etiam si nullum consilium dederit ad furtum faciendum: tenetur ad restitutionem furti. Praeterea probatur conclusio. Debitor, qui reddit debitum in casu nostrae conclusionis, in foro exteriori si accusetur, condemnabitur, & obligabitur ad restitutionem damni: sed **E** sententia iudicis, quae non fundatur in falsa presumptione, non obligat de nouo ad restitutionem, ad quam antea non tenebatur ipse reus: ergo in foro conscientiae tenebatur ipse reus restituere. Denique si debitor, vel depositarius in eodem casu reddat gladium amenti furioso, qui alium parat occidere, proculdubio esset reus illius homicidij & teneretur ad restitutionem: ergo etiam si reddat gladium homini quidem mentis compoti: sed irato, & parato occidere proximum, erit reus homicidij. **F** Probatum consequentia, quoniam non minus concurret cum isto, quam cum ipso amente, quamuis ille, qui non est amens, adiciat suum voluntarium. Hoc enim non diminuit meum voluntarium, neque meum concursum moralem.

Ad argumenta in oppositum responderetur ad primum, & confirmationem, quod aliud est non defendere proximum, aliud offendere apponendo aliquam actionem, vel instrumentum unde noceatur proximus.

Ad secundum responderetur, quod in illo casu tenetur ipse debitor admonere iudicem de periculo

quod

quod timeretur contra proximum, & tunc si nihilominus cogatur reddere gladium vel depositum ipse excusatur à culpa.

Ad vltimum argumentum responderetur, quòd in illo casu debitor non est voluntarius respectu damni quod sequitur: quia non tenetur pro tunc retinere depositum eam tanto suo periculo.

Deinceps in solutione ad secundum ponit D. Tho. duas conclusiones. Prima est quando datio est illicita, & contra legem, is, qui accipit tenetur restituere, non ei, qui dedit: sed in pios vsus debet conuertere. Ponit exemplum in datione pretij simoniaca ex vtraque parte.

Secunda conclusio est. Quando ipsa datio non est illicita, sed est propter rem illicitam: nihil est restituendum, nisi superfluum aliquid accipiatur ad fraudem, & dolum. Ponit exemplum in pretio quod datur meretrici pro illicito vsu corporis.

Pro intelligentia huius doctrinæ notandum est primò, D. Tho. vocat hanc dationem illicitam eam, quæ ab intrinseco illicita est, vocat verò dationem licitam eam, quæ non habet ex proprio obiecto & materia aliquam culpam: quamuis habeat illam ab extrinseco, vt si ex fine vel alia circumstantia fiat illicita.

Nota secundò, quòd datio quæ est illicita in se ipsa, & intrinsece esse illicita ex parte vtriusque, scilicet, dantis & accipientis: vt contingit in datione pretij simoniaca, ex conventionione. Aliquando verò potest fieri illicita tantum ex altera parte scilicet recipientis. v. g. si Petrus det pretium Iohanni ne committat aliquod flagitium, tunc recipiens peccat.

Denique nota, quòd datio illicita ex vtraque parte dupliciter potest contingere. Vno modo quòd sit illicita ratione materiae, quæ non est pretio æstimabilis, vt patet in exemplo posito simoniacæ conventionionis, & dationis. Altera verò est illicita ex eo tantum quòd est contra legem, quamuis materia sit pretio æstimabilis. v. g. cum Petrus dat Iohanni pretium vt interficiat hominem. De his omnibus dicendum est per singula, præterquam quòd tractationem de simonia remittimus in questionem centesimam.

Dubitatur ergo tertio in ordine huius art. Vtrum quando datio est illicita in se ipsa ex parte vtriusque, & nihilominus datio est pro re, quæ pretio æstimari potest, est tamen contra legem, & iniuriam, & detrimentum alterius, vt cum datur iudici pretium pro iniqua sententia, vel testi pro falso testimonio: teneatur recipiens ad restitutionem pretij? nam de damno dato alteri parti non est dubitandi ratio.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Qui accipit pretium pro beneficio Ecclesiastico per conventionem simoniacam tenetur illud restituere, & eidem, qui dedit, vt habet probabilis opinio, ergo etiam in casu nostri dubij tenebitur recipiens pretium eidem cui dedit, restituere.

Arguitur secundò. Qui dedit pretium in casu nostro, per talem conventionem non abdicauit à se dominium, neque transtulit in alterum, qui accipit pretium, ergo qui accipit tenetur restituere. Probatur antecedens, quoniam per contractum, & conventionem iure irritam non transfertur dominium, sed illa conuentio, quæ est ex parte vtriusque illicita etiam iure ipso irrita & nulla est, vt patet in l. iurisgentium. §. si hoc maleficium. ff. de pact. & in l. generaliter. ff. de verbis oblig. & in c. non sanè. 14. q. 5. quod desumitur ex August. in epist. 54. quæ est ad Macedonium.

A Arguitur tertio. Si quis recipiat pretium pro re, quam tenetur ex iustitia facere. v. g. iudex pro iusta sententia pronuntianda, tenetur restituere illud pretium: ergo multò magis tenetur restituere, qui accipit pretium pro iniusta sententia. Inquit enim D. August. vbi supra; quòd iniquius accipitur pretium pro iniqua sententia, quàm pro iusta.

B Sed pro altera parte arguitur. Non tenetur iure naturæ, qui accipit pretium per huiusmodi conventionem ex vtraque parte illicitam, ad aliquam restitutionem, sed ius posituum tam ciuile, quàm canonicum damnans huiusmodi conventiones, solum denegat actionem petendi & repetendi pretium in iudicio, & non facit inhabilem eum, qui recipit, ad recipiendum dominium pretij, vt patet consideranti leges pro contraria parte, ergo. Maior patet. Quoniam industria ipsa, & labor, quem impendit is, qui accipit in pretium per huiusmodi conventionem in utilitatem illius, qui dat pretium, profectò est pretio æstimabilis: at verò ex conventionione vtriusque partis fit pretium iustum: ergo non tenetur qui recipit illud iure naturæ restituere.

C Arguitur secundò, & confirmatur. Quoniam ex opposita sententia sequitur quòd faber qui fabricat vel acuit gladium ex pacto alterius, qui vult occidere hominem: teneatur ad restitutionem pretij pro suo labore. Itè miles qui conductus est stipendio ad bellum iniquum teneatur ad restitutionem stipendij. Item qui vendidit venenum sciens in malum usum vendi teneatur ad restitutionem pretij pro veneno accepti, quæ omnia falsa reputamus.

D Denique arguitur tertio. Si restitutio esset facienda in casu proposito, maximè illi qui dedit pretium. Consequens est falsum, ergo nulli facienda est restitutio. Sequela probatur à sufficienti diuisione, quoniam non est facienda pauperibus. Nam pauperes substituuntur loco veri domini, quando ipse dominus non comparet: sed in casu nostro verus dominus comparet, ergo. Deinde non est facienda restitutio illi, in cuius iniuriam facta est iniuria conuentio, quoniam illi sit satis si restituatur totum damnum illatum, reliquum est ergo, quòd maximè sit facienda ei, qui dedit. Hoc autem esse falsum probatur, quia is qui dedit pretium pro re, quæ pretio æstimari poterat, voluntariè abdicauit à se dominium ex pacto & conventionione vtriusque partis, ergo illi non est facienda restitutio.

E In hoc dubio definiendo, Doctores variè sentiunt. Prima sententia est affirmatiua, sed inter affirmantes est maxima dissensio cui facienda restitutio sit. Caiet. in summa, in verbo restitutio. cap. 4. inquit, faciendam esse restitutionem ei in cuius iniuriam fit iniuria conuentio, aut certè Christo vniuersorum heredi, id est, pauperibus.

Secunda sententia est, faciendam esse restitutionem ei, qui dedit vel pauperibus indifferenter ad libitum recipientis. Hanc videtur sequi Syluest. in verbo restitutio. 2. §. 1. & verbo restituito. 4. §. 1. & Adria. in 4. in materia de restitutione, in speciali questione de hac re.

F Alij dicunt, faciendam esse ei, qui dedit. Hanc sequitur Soto li. 4. de iust. & iure, art. 1. ad 2. col. 4. & 5.

Alij verò aiunt faciendam esse restitutionem pauperibus si maleficium iam perpetratum est pro quo datum fuerat pretium, si autem nondum fuerit admissum, facienda est restitutio ei, qui dedit. Sic opinatur Medina Compluten. in C. de restitutione. in tract. de restituendis rebus, quæst. 2. dub. 2.

Secunda sententia principalis est in altero extremo, nullam faciendam esse restitutionem, si recipiens pretium perpetravit delictum pro quo datum est. Hanc sententiam videtur sequi Syluest. in verb. elemosyna, q. 4. & summa Angelica in verbo concussio. & verbo restitutio. 1. & Nauar. in man. c. 17. à num. 33.

Tertia sententia est, quæ videtur esse media inter has sententias, quod quando res, pro qua datur, & accipitur pretium non est æstimabilis pecunia: tunc pauperibus restitutio facienda est. Et inter res non æstimabiles pecunia connumerat hæc opinio iniustam sententiam iudicis. Quando verò res pecunia æstimabilis est, & requiritur labor corporis, aut vsus illius, tunc non obligat ad restitutionem ei, qui dedit. Sic opinatur Couar. in relect. reg. peccatum in 2. part. §. 2. num. 7. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Si consideremus solum naturæ ius, nulla ex huiusmodi conuentione obligatio oritur ad restituendum. Hæc conclusio iudicio meo demonstratur argumentis factis pro parte negatiua. Tota igitur difficultas est si consideremus ius positium. Pro quo sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Iure positio saltem denegatur actio, & repetitio in foro exteriori ei, qui dedit pretium pro maleficio perpetrando. Hæc conclusio satis probatur legibus citatis pro parte affirmatiua, & habetur etiam in l. 3. & 4. & in l. si ob turpem. ff. de conditionib. ob turpem causam. & in l. 2. C. eo tit. & in regula. In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis de reg. iur. in 6. Decret. & in l. Regni. 53. tit. 24. part. 3. quibus in locis statutum est, quod in pari turpitudinis gradu, vt contingit in casu nostro, deneganda est actio ei, qui dedit pretium. In hæc conclusione nulla est controuersia inter ipsos doctores.

TERTIA CONCLUSIO.

Probabilis est sententia communior, quæ tenet restitutionem esse faciendam in casu proposito, & consequenter verosimilior est sententia, quæ asserit faciendam esse ei, qui dedit pretium. Istam conclusionem competenter probant argumenta facta pro parte affirmatiua & autoritas autorum sic opinantium.

QUARTA CONCLUSIO.

Nihilominus nobis multò probabilior, & verosimilior est sententia, quæ negat obligationem restituendi etiam iure positio. Hæc conclusio probatur ante omnia argumentis factis pro parte negatiua. Deinde probatur reprobando aliorum sententias. Et principio quidem tanta differentia eorum, qui asserunt faciendam esse restitutionem super hoc cui facienda sit, magnum est argumentum nullam faciendam esse necessariò restitutionem. Deinde inter istos autores quidam dicunt restitutionem faciendam esse, aut ei, qui dedit, aut pauperibus: quidam verò aut ei, qui dedit, aut ei, in cuius iniuriam facta est conuentio. Contra hos autores optimum est argumentum. Etenim videntur sibi contrariari.

A Nam restitutio facienda est vero domino, nisi forte propter crimen puniatur & priuetur: at verò iuxta sententiam horum Doctorem necessariò dicendum est, quod is, qui dedit, est verus dominus pretij dati, & quod non est lege spoliatus: ergo illi solum necessariò facienda esset restitutio. Maior manifesta est ex definitione restitutionis. Minor autem probatur quantum ad priorem partem. Nam iuxta horum autorum sententiam: ideo restitutio facienda est in præsentia casu: quia per talem conuenientiam iniquam ex vtraque parte non transfertur dominium, eò quod iure positio irrita est: ergo

B consequenter debent dicere quod mansit dominium apud eum, qui dedit. Rursus probatur minor quantum ad alteram partem, scilicet, quod ipse non sit spoliatus. Quoniam isti autores asserunt quod potest fieri restitutio, ergo non est aliqua lex, quæ faciat ipsum inhabilem ad recipiendum pretium datum, & per consequens sibi contrariantur. Denique vltimò probatur conclusio. Quidam istorum doctorum numerant sententiam iudicis iniustam inter res, quæ pecunia æstimari non possunt: at verò hoc falsum est, non enim sententia iniusta est aliqua res spiritualis, quæ pretio æstimari non potest, quin potius est actio quædam libera in utilitatem eius, qui dat pretium, & in periculum eius, qui profert iniquam sententiam: ergo hac ratione poterit inter illos fieri pactum de pretio iusto secundum se inter ipsos pactum facientes, quantum sit iniustum pactum ex fine ad damnificandum aliquem tertium. Propterea vterque tenetur ad restitutionem illam in integrum faciendam. Valebit igitur huiusmodi contractus, vt pretio dato obligetur aliquis ad faciendam iniuriam proximo, ita, vt si fecerit adquirat dominium pretij dati neque teneatur ad illius restitutionem, sed maneat obligatus ad restitutionem damni contra proximum.

C Ad argumenta pro parte affirmatiua respondetur ad primum negando consequentiam. Quoniam pro simoniaca conuentione sunt iam leges ecclesiasticæ. At verò leges quæ reprobant conuentiones prædictas non faciunt inhabilem recipientem pretium, neque impediunt dominij translationem quando res ipsa pecunia æstimabilis est. Et per hoc patet ad secundum. Ad tertium verò argumentum dicemus in sequentibus.

D Vbitur quartò circa dationem illicitam ex altera parte, scilicet ex parte recipientis. Vbi si propriè loquamur, potius dicemus quod receptio est iniusta non verò ipsa datio. Querimus ergo, Vtrum pretium, quod recipit aliquis iniuste teneatur restituere ante omnem iudicis sententiam. V. g. si datur pretium sicario ne occidat hominem, & iudici ne proferat iniquam sententiam, sed potius iustam, & scholari vt det suffragium digniori?

E Arguitur primò pro parte negatiua. Quando datio, & acceptio est iniusta ex vtraque parte, diximus esse probabilius quod accipiens pretium non tenetur ad restitutionem: ergo neque quando est iniusta ex parte recipientis. Probarur consequentia. Nam quod vterque peccet non excusat alterum à restitutione, ergo si eam vterque iniquè agit non tenetur recipiens restituere, non etiam tenetur, cum ipse solus iniquè agit.

F Arguitur secundò. Sit iudex iam paratus, & certus ferre iniustam sententiam, vel etiam sicarius, qui statuerit occidere hominem: sit etiam homo, qui precibus, & pretio vtramque auertat ab iniquitate exercenda. Tunc sic arguitur. Quannus illi iniqui teneantur cessare præcepto iustitiæ ab huiusmodi

iniquita-

iniquitatibus, tamen in casu proposito reuera non cessant nisi in gratiam eius, qui pretium dat: ergo pro illa actione, vel potius cessatione ab iniquitate poterunt recipere pretium, siquidem pretio æstimabilis est.

Arguitur tertio & probatur, quod non sit possibile quod acceptio sit iniusta, & datio sit licita, sed quod vtraque sit iniusta si altera iniusta est, ac proinde recipiens non tenetur ad restitutionem iuxta definita in præcedenti dubio. Probatur hoc. Quia non solum peccat, qui facit aliquod peccatum, sed etiam qui consentit facienti, præsertim si persuadet & rogat ut faciat: sed in prædicto casu ille, qui dat pretium rogat, ut alter accipiat, & præuenit illum: ergo etiam ipsa datio est iniusta. Et confirmatur ex l. 2. ff. de conditionibus ob turpem causam. ubi Vlpianus expressè determinat, quod qui dat pecuniã pro sententia iusta pronuntianda crimen contrahit, & punitur liti amissione: & legibus Regni cautum est ne quis iudici munera offerat.

Sed in oppositum est quod dicitur in l. 1. ff. ubi supra, quod si conuentio fuit turpis tantum ex parte recipientis: id quod acceptum est repeti potest ab eo, qui dedit. & in l. 2. adhibetur exempla, ut potest si dedero pretium ne sacrilegium facias, ne occidas. Idem habetur in l. 4. & in l. vltima ibidem. & in cap. non sanè. 14. quæst. 5.

In hoc dubio, communis sententia Iurisperitorum in locis citatis, imò & Theologorum est, quod qui accepit tenetur ad restitutionem. Sic tenet Adria. & Syluest. ubi supra. & Ioan. de Medina ubi supra. q. 25. & Caiet. in verbo restitutio. c. 4.

Est altera sententia, quod non tenetur ad restitutionem. Ceterum quantum ad repetitionem in foro exteriori distinguit hæc sententia. Si enim peccatum à quo auertitur recipiens pretium, sit contra iustitiam: dabitur repetitio in foro exteriori illi, qui dedit. Si autem peccatum non fuerit contra iustitiam, sed contra virtutes alias, non dabitur huiusmodi repetitio. Hæc est expressa sententia Soti in loco citato in illa longa solutione ad secundum. quanuis Nauar. in manul. c. 17. nu. 37. dicat M. Soto sentire quod in priori membro huius distinct. sit obligatio ad restitutionem: in secundo verò membro non sit obligatio ad restitutionem. Sed Soto nihil tale dicit. Nihilominus ipse Nauar. sequitur illam sententiam quod in priori casu tenetur recipiens restituere, non autem in secundo. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Repetitio in casu nostri dubij dabitur ei, qui dedit pretium quando peccatum erat contra iustitiam: non autem quando fuerit contra alias virtutes. Hæc patet ex legibus citatis quæ expressè probant priorem partem huius conclusionis. Secunda verò pars probatur. Quia cum illæ leges sint penales & odiosæ non sunt extendendæ ultra casus ibidem positos: qui profectò sunt contra iustitiam. Sed ut definiamus quando sit facienda restitutio ante iudicis sententiam, oportet aduertere quod peccatum contra iustitiam à quo auertitur aliquis propter pretium, quandoque potest esse contra iustitiam & in iniuriam eius, qui pretium dat. Aliquando verò erit contra iustitiam, & in iniuriam alterius tantum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quoties aliquis accipit pretium ut cesset à peccato quod est contra iustitiam eius, qui dedit pretium, proculdubio tenetur in foro conscientie ante omnem iudicis sententiam. Hæc conclusio euidens est, & quanuis Magister Soto vniuersaliter negauerit obligationem restitutionis in casu dubij propositi: tamen intelligendus est iuxta subiectam materiam de qua loquebatur, quando peccatum erat contra iustitiam tertij. Probatur autem nostra conclusio. Qui dat pretium in casu nostre conclusionis non transfert dominium, ergo alter non recipit ac proinde tenetur restituere in foro conscientie. Probatur antecedens. Nam qui dat est inuoluntarius in dando, sed solum dat ut redimat vexationem suam iniquam: quod est dare inuoluntariè mixtè, quod quidem sufficit ut alter, qui iniuriam facit & accipit pecuniã non acquirat dominium.

Arguitur secundo, & confirmatur prædicta ratio. Usurarius certissimè tenetur restituere vsuras, ergo multò magis qui accipit pretium in casu conclusionis. Probatur consequentia. Quoniam usurarius tenetur ad restitutionem, quoniam etiam si ex iustitia commutatiua non tenebatur dare mutuum, tenebatur tamen ex iustitia commutatiua nihil recipere ratione mutui. At verò in casu nostre conclusionis ille, qui accipit pretium tenetur ex iustitia commutatiua non solum non recipere pretium propter illam causam, sed etiã tenebatur non me lædere: ergo pro eo, quod me non lædit nulla ratione acquirit dominium pretij, se tenebitur ad restitutionem magis quàm usurarius.

TERTIA CONCLUSIO.

Verosimilis est sententia quæ tenet quod is, qui accipit pretium quando peccatum à quo auertitur est contra iustitiam alterius tertie personæ, teneatur ad restitutionem pretij in foro conscientie. Hæc est ferè sententia omnium doctorum communis, vno excepto Magistro Soto ubi supra. Probatur secundo. Is, qui accipit pretium in prædicto casu tenebatur ex iustitia commutatiua non lædere proximum, ergo modocum pretium accipit, peccat contra iustitiam commutatiuam. Probatur consequentia, quia facit ut, qui dat pretium minus habeat in bonis suis quàm oportebat illum habere, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Cum iudex accipit pretium ut proferat iustam sententiam, accipit amplius, quàm mereatur exercitium sui officij, ergo non est illi licitum accipere. Antecedens probatur. Quoniam respublica iudicibus prouidet sufficiens stipendium, ergo non potest amplius accipere pro ferenda iusta sententia.

QUARTA CONCLUSIO.

Si rationibus hæc res expendenda sit, & non multitudine doctorum: non minùs verosimilis, imò & verosimilior nobis iudicatur sententia, quæ asserit non esse obligationem ad restituendum, quando recipiens pretium, recipit illud, ut cesset ab iniustitia contra tertiam personam. Hæc est expressa sententia Magistri Soto ubi supra, & argumenta facta pro parte negatiua probant illam: quæ mihi validiora videntur, quàm argumenta præcedentis conclusionis. Deinde probatur, & explicatur conclusio, ex differentia, quæ inuenitur quando pec-

cum, à quo cessat recipiens pretium, est contra iustitiam respectu dantis pretium, & quando est contra iustitiam alterius tertiæ personæ. Etenim iam in priori casu ex iustitia debitum erat ei, qui dedit pretium, antequam daret, quod recipiens cessaret à tali peccato: & ideo qui pretium accipit manifestam iniuriam illi facit. At verò quando peccatum iniustitiæ erat futurum contra tertiam personam, non debebat ex iustitia ei, qui dat pretium, ille qui recipit cessare à peccato in gratiam dantis pretium, ergo propter istam gratiam, quam illi facit poterit recipere pretium non peccando contra iustitiam respectu illius. Hinc sequitur, quòd quando tertia illa persona, cui facienda erat iniuria, est usque adeo cõiuncta ei, qui dedit pretium, ut etiam illius iniuria redundet in iniuriam ipsiusmet dantis pretium: tunc recipiens pretium tenetur in foro conscientiæ restituere illi, qui dedit pretium. v. g. si pater dat pretium ne quis occidat filium, imò si socius peregrinationis dat pretium inuasori ne socius suus occidatur: tenetur qui accepit pretium in foro conscientiæ restituere.

Sequitur etiam ex dictis aliud corollarium, quòd quando peccatum quod erat committendum à recipiente pretium, futurum erat contra charitatem, aut alias virtutes: non tenetur restituere in foro conscientiæ. v. g. tenebatur aliquis medicus ex charitate, aut etiam ex misericordia curare pauperem infirmum, & nolebat eum curare: in tali casu si recipiet pretium pro illa curatione siue ab illo paupere, siue ab alio non peccat contra iustitiam. Idem dicimus de aduocato in casu, quo teneretur causam dicere pro paupere ex misericordia, sed nihilominus recipit pretium pro aduocatione. Hoc corollarium sufficienter probatur rationibus factis pro quarta conclusione.

Ad argumenta verò facta pro tertia conclusione hinc patet solutio. Ad primum quòd erat ex multitudine doctorum, respondetur, quòd in rebus moralibus obscuris, & difficillimis decidendis non mirum est si alicui viro docto se se offerat aliqua noua ratio vrgentior, ut opinetur contra communem sententiam meritò, & non temerariè: & isto modo sunt introductæ plurimæ opiniones contrariæ alijs, quæ solebant esse communes. Neque hoc habet aliquid temeritatis quando optima ratione disceditur à communi sententia in rebus moralibus.

Ad secundum argumentum quòd procedebat ex ratione: dicitur, quòd qui dat pretium ne fiat iniuria alteri tertio, non habet minus, quàm ex iustitia debet habere. Illi enim nulla fit violentia, aut iniuria, sed liberè omnino ex charitate & misericordia proximi dat pretium sicario ne occidat hominem, ac proinde non violatur iustitia commutativa respectu dantis: quin potius recipiens pretium cessat ab iniuria facienda illi tertio.

Ad confirmationem respondetur, quòd etiam si iudex non haberet stipendium ab ipsa republica, sed merè gratis veller exercere officium iudicis, non posset recipere pretium pro cessatione à ferenda sententia iniusta contra datorem ipsum pretij: peccaret enim contra iustitiam, & teneretur restituere pretium: non autem peccaret contra iustitiam si reciperet pretium pro cessatione ab iniusta sententia ferenda contra tertium hominem.

Iam verò ad argumenta pro parte negatiua quatenus procedunt contra primam conclusionem responderetur breuiter. Ad primum negatur consequentia iuxta ea, quæ dicebamus in explicatione

A quartæ conclusionis, illic enim patet manifestum discrimen.

Ad secundum negatur consequentia, vel certè responderetur, quòd probat nostram quartam conclusionem.

Ad tertium respondetur, quòd dans pretium ut redimat propriam vexationem vel alienam: non consentit iniquitati recipientis, siue recipiens peccet contra iustitiam, siue contra aliam virtutem. Quemadmodum, qui dat vsuras vsurario non consentit cum iniquitate illius: quoniam ille paratus est dare pecuniam suam ad vsuras. Si enim persuaderet illi ut exerceret officium vsuræ: consentiret cum peccato illius.

Notandum est tamen, quòd in casu particulari huius argumenti, quod attinet ad iudicem qui pretium recipit, tenetur omnino restituere à quocunque recipit. Quoniam leges Regni in Hispania reddunt inhabilem ipsum iudicem ad hoc recipiendū, ut patet, *En el libro segundo de las ordinaciones Reales, en el titulo del Consejo del Rey, y en el titulo de la Audiencia y Chancilleria, y en el titulo de los Alcades y Corregidores, &c.* Cæterum quòd leges illæ allegatæ, quantum attinet ad illum, qui dat pretium iudici: ideo puniunt illum in litis perditione: quia præsumunt, quòd dat pretium ad pervertendum iudicium, & non ad redimendum suam vexationem.

D Vbitur quintò, Vtrum impudicæ fæminæ possint accipere pretium sui corporis?

Arguitur primò pro parte negatiua. Nemo est dominus sui corporis, aut membrorum sui corporis, ergo ille fæminæ non possunt vendere suum corpus, & pretium receptum retinere.

Arguitur secundò. In pari turpitudinis gradu, melior est conditio possidentis: sed vir & fæmina parem turpitudinem committunt in fornicatione: ergo ipse vir commissa iam fornicatione non tenebitur promissum pretium soluere.

Arguitur tertio. Quia pari ratione sequeretur quòd ipse vir posset exigere pretium à fæmina, & vendere corpus suum, quod nullatenus est in consuetudine. Et confirmatur, quia si fæminæ præbet usum corporis sui viro, & est obiectum delectationis ipsius viri: etiam ipse vir reddit æquale, ergo, iniquum est pretium quod ultra accipitur.

Arguitur quartò, & probatur quòd saltem fæmina coniugata non possit recipere pretium pro adulterio: quia illa nō est domina sui corporis neq, vsus sui corporis, sed vir eius est dominus: ergo non potest iustè recipere pretium, siquidē alienum vendit.

Denique arguitur. Sequitur pari ratione quòd vir possit accipere pretium pro nefando vsu corporis sui, quod videtur absurdissimum.

Circa istam difficultatem sunt qui asserant omnes huiusmodi impudicas fæminas teneri ad restitutionem accepti pretij pro turpi vsu corporis sui. Sic aiunt quidam Iurisperiti in l. 4. §. sed neque metetrici. ff. de conditionibus ob turpem causam.

F Inter Theologos etiam Ioan. de Medina. C. de restit. tractatu. de rebus restituendis, opinatur metrices non posse recipere pretium corporis sui: bene tamen possunt aliquid recipere titulo liberæ donationis. Alij verò dicunt quòd publicis metetricibus licitum esset pretium recipere, non tamen occultis. Hoc etiam tenent quidam Iurisperiti quos refert Couarruias in relect. reg. peccatum. 2. par. §. secundo. Alij deniq, aiunt, licitū quidem esse omnibus solutis fæminis pretium recipere pro vsu corporis sui, non autem coniugatis propter quartum argumentum. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO

Vniuersalis. Omnes femine possunt absque iniustitia in pretium sui corporis aliquid accipere & retinere. Ita conclusio quod attinet ad meretrices, patet ex communi omnium nationum usu. Etenim non solum permittuntur in republica, sed etiam defenduntur petentes pretium sui corporis. Et confirmatur etiam in Sacris literis. Nam Genes. 38 narratur, Iudam fecisse pactam cum Thamar, quam existimabat meretricem, & postea illud pretium procurauit soluere. Item Prouer. 6. dicitur pretium scorti vix est vnus panis: Ecce vbi vocat pretium, quod datur scorto pro actu turpi. Sunt denique plurimae leges in iure civili, quibus hoc ipsum confirmatur, quas refert Couar. vbi supra. Probatum autem conclusio ratione vniuersali. Omnis conuentio, & promissio, quae iure naturae valida est, imò & civili, transfert dominium quando exercetur & confert ius in conscientia, etiam si ab extrinseco fiat illicita: sed datio, quae fit impudicae feminae pro turpi actu iure naturae, & civili valida est: ergo transfert dominium, licet ab extrinseco sit illicita. Minor probatur, quantum ad ius naturae: quoniam illa datio fit pro re, quae pretio estimari potest, videlicet pro delectatione, quam exhibet impudica femina usu sui corporis. Quantum verò ad ius civile probatur, quoniam non inuenitur lex, quae casset & irritet huiusmodi contractus, & translationes dominij.

Et confirmatur. Nam si quis pactum faciat cum cauponario in die ieiunij Ecclesiastici, vt det sibi cibos ad comedendum mande, ille contractus validus est, & homo ille tenetur soluere pretium ex iustitia, ergo non obstat quòd pretium detur pro re turpi & illicita, quòd minus sit valida ipsa datio pretij, & translatio dominij.

Deinde probatur, quoniam si femina consentiat cum viro in turpem actum ea conditione, vt vir postea ducat eam in vxorem, poterit femina iustissime petere à viro vt adimpleat promissum, & dabitur feminae actio in iudicio, & compelletur vir ducere illam vxorem vel illam dotare: ergo multò magis poterit iuste recipere aliud pretium. Id ipsum quod dicimus de feminis respectu virorum, afferendum est de viris respectu illarum, possunt enim ab illis pretium accipere delectationis praestitae.

Sed aduertendum, quòd lacrum quod ex turpi actu acquirunt feminae nuptae debet reponi in communi thesauro mariti, & reputandum est sicut alia bona, quae acquiruntur durante societate matrimonij: & ita est expendendum, & diuidendum suo tempore. Idem dicimus proportionabiliter de pretio quod acquirunt religiosa mulier: illud enim communitati acquiritur sicut aliud pretium, quod monacha acquireret labore manuum suarum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si femina impudica solummodo blanditijs, & verbis amatorijs exigit à viro pretium plusquam par erat: non tenebitur ad restitutionem illius excessus accepti: bene tamen tenebitur ad restitutionem, si dolo, aut fraude extorsit illum. Prima pars probatur, quia is, qui dat illum excessum dat omnino voluntarie, ergo valida est translatio.

Sed hic obseruandum est, quòd continget aliquando. Vt femina petat ab amatore suo aliquid pretiosum coram alijs personis, coram quibus co-

A gitur concedere, aliàs amittet honorem suum. Tunc dicimus quòd talis femina non potest recipere illud, sed tenebitur restituere: quoniam inuoluntarie mixtè datum est. Secunda verò pars probatur, quia fraus, & dolus causant inuoluntarium. Etenim si vir cognosceret feminam mentiri, non daret illi quod petit. Exemplum est si impudica femina fingat se esse virginem, & ob hanc causam exigit pretium notabile, tenebitur illud restituere. Item si mentiatur dicens se nullum alium amatorem admitturam, & ob id multa munera recipit: tenetur omnia illa restituere si alium admittat.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis promittat impudicae feminae aliquam quantitatem pretij quam exhibere est prodigalitas: non tenetur postea adimplere promissum, etiam si iurauerit. Probatum quia iuramentum promissorium de re illicita non est adimplendum, imò est peccatum illud facere, & maius peccatum titulo religionis illud adimplere: sed prodigalitas saltem est peccatum veniale, cum quis propria bona prodigit: ergo vera est conclusio. Quam autem sit prodigalitas in huiusmodi casu, iudicio prudentis considerata personarum qualitate arbitrandum est.

Aduertendum est tamen, quòd si de facto ipse vir prodigè dedit meretrici quòd promissum, factum tener, & illa manet domina accepti pretij, dummodo qui dedit non sit pupillus: quoniam iste secundum leges non potest alienare bona sua: poterit autem tantum dare meretrici quantum ludere. De religiosis autem, qui omnino sunt pauperes, aliter arbitrandum est quantum ad huiusmodi expensas, secundum facultatem, quam vnusquisque habere praesumitur à suis praelatis ad expendendas pecunias in sibi placitis. Neque in hoc peccabit peccatum iniustitiae, nec tenebitur ad restitutionem ipse, neque meretrix, quae accepit tale pretium iustum proportionatum cum facultate interpretatiua praelati ad expendendum in rebus sibi placitis in animi sui gratia.

Ad argumenta in oppositum responderetur ad primum, quòd quamuis femina non sit domina sui corporis secundum se, neque est domina vitae: verum tamen est domina usus sui corporis: vnde sicut potest aliquis locare operas suas, vel vendere, v. g. iter facere, aut saltare: ita etiam femina potest vendere illum usum corporis sui.

Ad secundum responderetur, quòd quamuis in actu impudico vir & femina parè turpitudinis gradum incurrant: tamen in datione, & acceptance pretij nulla est turpitudinis.

Ad tertium concedo sequelam. Verum est tamen, quòd quia mulier est infirmior, & in illo actu magis impudicè se habet: habet tamen se passivè: magis decet quòd vir det pretium feminae, quam femina viro.

Ad quartum argumentum responderetur, quòd mulier nupta quamuis non sit domina usus sui corporis; sed vir, tamen est domina actionis liberae committendi adulterium in gratiam adulteri: & pro hoc potest pretium recipere. Sicut sicarius non est dominus vitae alienae, & tamen cum sit dominus actionis suae liberae occidendi, vel non occidendi proximum: potest iuste vendere istam actionem in gratiam postulantis mortem alterius. Ita contingit in muliere adulterante, quae quidem facit iniuriam viro: non tamen adultero recipiens pretium ab illo.

Ad quintum argumentum respondetur, quod tota turpitudine, & absurditas in illo actu non est contra iustitiam, sed contra virtutem castitatis, vsque adeo ut sit vitium omnino contra naturam non solum rationalem, sed etiam contra naturam animalem.

Iam verò in responsione ad tertium docet Diuus Tho. quomodo sit facienda restitutio, quando dominus rei non comparet. Numerat autem tres casus, in quibus rei dominus dicitur non comparere. Primus est quando est ignotus. Secundus quando erat notus, sed obiit. Tertius quando est notus, & viuit, sed distat longè. In primo casu est

PRIMA CONCLUSIO

Diui Thomæ. Restitutio facienda est conuertendo rem in vsus pios.

SECUNDA CONCLUSIO.

In secundo casu restitutio facienda est hæredi.

TERTIA CONCLUSIO.

In tertio casu, transmittendum est debitum in locum vbi est verus dominus, maximè si debitum sit notabilis quantitatis, & transmissio commodè fieri potest, alioquin deponatur in loco tuto, & significetur vero domino quod illic habet rem suam.

Circa primam conclusionem dubitatur sextò. Quis nam sit, & dicatur dominus ignotus rei. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Non dicitur verus dominus esse ignotus moraliter loquendo, donec fiat sufficiens diligentia, & inquisitio illius arbitrio boni viri secundum qualitatem negotiorum & rerum. Probat, quoniam aliàs culpabiliter esset ignotus ex parte eius qui rem alienam habet, & verificaretur de illo: noluit intelligere ut bene ageret.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si facta iam diligentia, & inquisitione sufficienti non constet determinatè, quisnam sit verus dominus, sed sit in dubio an sit Petrus, vel Paulus: tunc diuidendum erit debitum iuxta proportionem dubij inter illos de quibus dubitatur. Itaque si dubium fuerit æquale inter vtrumque, diuidatur debitum æqualiter inter ambos: vel etiam si fieri potest de consensu illorum mittatur fors vel applicetur alteri. Ratio huius est, quia quamuis in re dubia melior sit conditio possidentis: tamen vbi nullus possidet debet fieri diuisio inter eos, de quibus dubitatur quisnam sit dominus.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando nullo pacto constat quisnam sit dominus, constat autem de oppido cuius erat ciuis: tunc facienda est restitutio pauperibus reipublicæ illius, maximè si res erat alicuius momenti, si autem non sit notabilis momenti propter fieri restitutio occurrentibus pauperibus. Sit exemplum primæ partis conclusionis. Multi ex Hispanis asportauerunt ab Indis magnas diuitias iniquo bello acqui-

A fitas, isti tenentur non comparere veris dominis restituere pauperibus illius oppidi vbi erant ciues veri domini. Probat, quoniam conclusio, quantum ad priorem partem. Quoniam verosimile est quod in illo oppido maneat saltem hæres veri domini, ergo conuenientiùs, & certius fiet illic restitutio ad voluntatem ipsius reipublicæ. Secundò probatur, quoniam quando verus dominus non comparet, facienda est restitutio illi, de quo præsumitur, quod verus dominus in tali casu habet voluntatem interpretatiuam ut illi detur: sed vnusquisque meritò præsumitur habere amorem, & pietatem erga patriam, vel reipublicam: ergo illi facienda est restitutio. Et intelligimus conclusionem etiam si res illa non sit ablata cum iniuria facta reipublicæ aut oppido, contra Mag. Soto vbi supra in solut. ad 3. qui tenet quod solum facienda est restitutio ipsi oppido, quando res ablata est cum iniuria facta ipsi oppido. Secunda pars conclusionis maximè probatur arbitrio boni viri, quoniam res minoris pretij non est materia restitutionis necessariæ respectu reipublicæ, sed sufficit illam dare occurrenti pauperi. C Ed vel maximè quod rationes factæ pro priori parte conclusionis non militant pro secunda parte.

D Vbitatur septimò. Quo iure, ignoto vero domino aliquibus facienda est restitutio. Et supponendum est nobis quod in præfati non loquimur de restitutione rerum inuentarum, de quibus dicemus quæst. 66. sed loquimur de restitutione rerum, quæ per iniquitatem ablatæ sunt. Respondetur ergo ad hoc dubium breuiter, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Si consideremus præcisè solum ius naturæ, facienda est restitutio reipublicæ: vbi constat quod ipse dominus ciuis erat. Probat, quia iure naturæ bona ciuium ordinantur ad bonum reipublicæ, sicut bonum partis ad bonum totius, ergo deficiente vero domino, reipublica habet ius ad bona illius.

Secundò probatur. In tali casu illa bona quasi redeunt ad statum, in quo omnia erant communia antequam fieret rerum diuisio, & applicatio: sed in illo statu bona erant communia reipublicæ: ergo in nostro casu reipublica acquirit ius ad illa bona. Maior probatur, quia quantum attinet ad mores hominum, idem omnino est quod non compareat verus dominus, cui applicata erant, & quod nunquàm fuerint applicata, ergo finita applicatione ad particulare dominium, manent sicut antea. Probat, tertio, quoniam si reipublica non est domina iure naturæ illorum bonorum, sequitur, quod illa bona sunt omnino deserta absque vero domino quod videtur esse inconueniens.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Legibus ciuilibus, & potissimè Ecclesiasticis, & ipsa consuetudine introductum est, ut huiusmodi bona conuertantur in elemosynas. Probat, ex cap. cum tu. de vsuris. & cap. quanquam. eod. tit. in 6. & cap. non sanè. 14. q. 5. quibus in locis expressè definitur conclusio. Item in authen. omnes peregrini. C. de successione colla. 10. & in lege penul. titu. 1. parti. 6. decretum est, quod bona peregrini morientis absque testamento distribuenda sunt in pios vsus, & elemosynas si legitimus hæres non compareat. Quod autem huiusmodi leges sint sanctæ, & iustæ probatur, ex conclusione

precedenti. Quoniam huiusmodi bona iure natura efficiuntur reipublicæ: sed princeps tam Ecclesiasticus quam secularis habet potestatem ab ipsa reipublica administrandi bona publica: ergo in favorem pauperum, quorum cura pertinet ad reipublicam, optimè decernunt, ut huiusmodi bona pauperibus obuenirent. Et denique probatur, quoniam superflua eroganda sunt in pios usus, & elemosynas: sed hæc bona superflua videntur esse reipublicæ. Ergo merito conuertuntur in usus pauperum: ubi aduerte, quòd si debitor fuerit pauper, poterunt illa bona ipsi adiudicari, ad arbitrium sui confessorij vel parochi.

TERTIA CONCLUSIO.

Non est necessaria episcopi licentia ad distribuenda huiusmodi bona in pios usus. Hæc conclusio est contra multos Iurisperitos, sed est communis omnibus Theologis, & quibusdam Iurisperitis. Vide Syluest. verbis restitutio. §. 8. & 10. Medinam ubi supra. Probat per conclusio. Si compareret verus dominus nulla esset necessaria facultas, ut fieret eidem restitutio: sed leges Ecclesiasticæ quæ postulant ea bona conuertenda esse in elemosynas non requirunt episcopi facultatem: ergo non est necessaria. Neque obstat, quòd in cap. cum sit. de Iudæis. & in cap. quanquam de usuris in 6. requiritur Episcopi licentia, quoniam ista capita loquuntur in casibus particularibus. Primum quando à Iudæo faciendæ est illa distributio debiti in pauperes. Secundum est, quando ab usurario, & in istis casibus requiritur Episcopi licentia. Neque rursus obstat, quòd in multis synodalibus episcoporum reseruat huiusmodi distributio ipsis episcopis. Respondetur ergo quòd si eiusmodi leges iustæ sunt, debent intelligi quantum ad reseruationem peccati, quod committunt qui non distribuunt huiusmodi debita pauperibus.

D Vbitatur octauò. An pro huiusmodi debito possit fieri compositio? De quare Ioã. de Medina ubi supra cap. 11. & Soto in quarto, dist. 21. quæst. 1. arti. 4. Nos autem breuiter respondentes ponimus primam conclusionem.

PRIMA CONCLUSIO.

Quilibet princeps, siue secularis, siue Ecclesiasticus, potest si attendamus tantum ius naturæ, huiusmodi compositionem facere si adsint causæ honestantes talem compositionem. Probat per conclusio. Quoniam ut diximus, huiusmodi bona, stando in solo iure naturæ, redeunt ad communitatem, ergo princeps, qui est dispensator bonorum communium potest aliquam partem illorum bonorum applicare in aliquem usum vtilem communitati, & remittere aliquam partem debitori, si talis remissio fuerit etiam utilis communitati. v. g. Si instat bellum necessarium pro defensione reipublicæ, vtile est communitati ut vndeunque fuerit possibile fiat collectio in subsidium belli, hæc autem collectio copiosius & breuius fiat ex huiusmodi debitis incertis, si princeps pro aliqua parte data remiserit alteram partem, ergo in principe est huiusmodi potestas ut debitores libentiùs, & citius contribuant ad bellum necessaria. Secundò probatur. Omnis princeps potest dispensare in suis legibus proprijs: sed huiusmodi bona incerta solis principum legibus decernuntur distribuenda pauperibus: ergo ipse princeps poterit illa bona aliter dispensare in

A communem vtilitatem. Tertio probatur. Quoniam pauperes nondum habent ius acquisitum, ergo absque illorum iniuria poterit princeps illa bona conuertere in alium usum communitati vtilem.

SECUNDA CONCLUSIO.

De facto fieri non potest huiusmodi compositio in reipublica Christiana nisi à summo pontifice. Ratio est, quoniam pontifex habet potestatem super omnes Principes Christianos ad reseruandam sibi aliquam materiam, de qua leges ferendæ sunt quando hoc expedierit, ad spirituale bonum vel tranquillitatem Ecclesiæ. Hinc est quòd reseruauit sibi omnes causas matrimoniales: quæ aliàs ratione humani contractus subiectæ erant legibus secularium principum, & consequenter reseruat sibi causas de legitimatione, quatenus includunt notitiam de vero matrimonij contractu. Cum igitur legibus iam sancitum est, quòd huiusmodi bona incerta distribuuntur in elemosynas pauperum, merito & iuste ipse Pontifex quoniam est pater pauperum in Ecclesia, sibi reseruat mutationem, & dispensationem in huiusmodi legibus de distribuendis huiusmodi bonis pauperibus: vnde iam princeps secularis non potest facere compositionem.

TERTIA CONCLUSIO.

Multum suspecta est de iniustitia huiusmodi compositio prout à multis exercetur de facto. Probat per quoniam de facto pro debito quinque milium dipondiorum componitur aliquis pro. 68. Tunc est, argumentum, nulla videtur esse proportio & æqualitas inter debitum, & talem solutionem, ergo Pontifex qui est dispensator nõ dissipator huiusmodi bonorum, non debet intendere talem compositionem absolute facere. Secundò probatur. Quoniam hæc via datur occasio maxima cauponibus, & alijs huiusmodi hominibus, ut paulatim defraudent populum furantes aliena bona minutatim: quoniam postea facile manerent tuti in conscientia si se componerent pro tam minimo pretio postea cum Bulla cruciatæ. Propter istas rationes semper visa est maioribus nostris præceptoribus huiusmodi compositio valde suspecta de iniustitia. Ut autem excusemus Summum Pontificem à culpa, sit

QUARTA CONCLUSIO.

Quando pontifex concedit bullam huiusmodi compositionis, præsupponit causam legitimam esse, & legem naturalem seruandam esse, quod relinquitur iudicandum arbitrio discreti confessorij. v. g. Si ipse debitor sit ita pauper ut agrè, aut vix possit restituere, aut debitum non sit a leco certum, poterit tunc confessorius discretus admittere compositionem, & absoluere penitentem, aliàs non est licitum debitori talem compositionem facere. Probat per prima pars, quia tunc sit aliqua proportio inter solutionem & debitum ipsam, & tunc est causa decens ut Summus Pontifex dispenset aliquam partem debiti medioeriter pauperibus ut libentiùs, & citius adiuuent ad expeditionem belli vel alterius boni operis vtilis communitati: quando verò debitum ipsum est incertum constat, quòd sit maior proportio: quoniam in dubio melior est conditio possidentis: & quanuis attendenda sit quantitas dubij pro vtraque parte, tamen semper

minuitur

minuitur valor debiti, quando est aliquod dubium an teneatur. Et denique pro tranquillitate conscientiae merito, & iuste Pontifex potest facere huiusmodi compositionem. Secunda vero pars conclusionis probatur mihi, argumentis factis pro tertia conclusione. Sit

QVINTA CONCLUSIO.

Postquam semel facta est compositio conuenienter, & iuste, si verus dominus rei comparet, compelletur debitor in foro exteriori restituere id, quod sibi reliquum erat: at vero in foro conscientiae non tenetur ante iudicis sententiam restituere. Prior pars conclusionis communis sententia est, & ipsa experientia, & de facto comperta: & ratio esse potest, quoniam huiusmodi compositiones magis respiciunt tranquillitatem conscientiae debitoris, quam intendunt in foro exteriori tollere ius, quod habet verus dominus vel impedire actionem in iudicio. Secunda pars conclusionis sententia est expressa Magistri Soto ubi supra, & ratio esse potest: quoniam si compositio semel iuste facta est & legitime, transfert reuera dominium in eum, qui erat debitor, aliàs nulla prorsus utilitas esset in compositione, si adhuc debitor manet obligatus ad restituendum quotiescunque verus dominus comparet, ergo in foro conscientiae transfertur in illum dominium eius, quod reliquum sibi est. Et confirmatur, quoniam aliàs ipse Pontifex non procederet ut dispensator, & distributor bonorum, quae debita sunt communitati, vel pauperibus: si illa non posset cum effectu applicare alicui pro iusta, & conuenienti causa. Et confirmatur secundò. Si Pontifex omnia illa bona applicasset pauperibus debita domino ignoto, non teneretur ille, qui antea erat debitor restituere quidquam; ergo neque si Pontifex ipsemet applicauerit tanquam mediocriter pauperi, vel alia iusta de causa: aliàs ipse Pontifex omnino falleret ipsos debitores.

Hac secunda pars conclusionis est contra aliquos Theologos nostri temporis, qui aiunt quòd statim comparente vero domino tenetur ille debitor in foro conscientiae restituere ante iudicis sententiam. Et ratio illorum est, quoniam per sententiam iudicis non obligatur aliquis restituere id, quod antea non debebat, ergo si per sententiam in foro exteriori iudicis quae non fundatur falsa praesumptione, obligatur homo ille restituere, saltem quod sibi reliquum est, colligitur quod antea tenebatur restituere. Ad hanc tamen rationem responderetur, quòd Pontifex quanuis transferat dominium infirmum & caducum, non enim intendit iniuriam facere vero domino si opportuno tempore comparet, & egerit in iudicio contra debitorem. Quapropter illa sententia quanuis non fundatur in falsa praesumptione: potest obligare debitorem, ut restituat quod sibi reliquum est, nisi forte fuerit ita pauper quando facta est compositio, quòd sibi potuit applicari sicut alijs pauperibus. Quòd si hoc in iudicio non constiterit iam sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque mirum est, quòd in iudicio obligetur aliquis per sententiam restituere, aut reddere quod ante sententiam non tenebatur, quando aliquis acquisiuit dominium cum illa conditione, ut teneatur reddere quando in iudicio alter petierit & iudex sententiam tulerit in fauorem petentis. Exemplum est in dominio quod acquiritur in multis casibus per ludum, datur enim saepe actio perdenti, ut iudicio possit repetere amissum, nihilominus ille, qui lucratus est, dominus lucri est,

A quandiu non obligatur per sententiam iudicis illud reddere.

Haecenus diximus de genere compositionis rerum, quae iniuste ablata sunt, & detinentur. Sed est aliud genus compositionis, quae fit cum ecclesiasticis de bonis beneficiorum male praecipis, quia non recitauerunt, vel quia non resederunt, officium suum exercentes. De quibus sit

VLTIMA CONCLUSIO.

B Si pontifex cuius autoritate fit compositio, vel eius vicarius sit omnino voluntarius in illa compositione facienda: transfertur omnino dominium illorum bonorum in ipsum virum ecclesiasticum, qui se componit. Probatur conclusio. Quia pontifex procedit tunc sicut verus dominus cui debentur fructus beneficiorum male percepti, ergo potest transferre illorum dominium in ipsos debitores si voluntarie id faciat. Probatur antecedens, nam si ex iure communi tales fructus debebantur fabricae vel pauperibus tamen iam usu & consuetudine approbata applicatae sunt camerae Pontificis, & idcirco procedit, ut dominus illius remissionis. Diximus autem in conclusione. Si voluntarius sit Pontifex in illa remissione: quoniam potest contingere quòd propter ignorantiam, quam habet ex falsa relatione admittat aliquam compositionem, quae quidem non erit voluntaria, ac proinde neque valida, sed subreptitia omnino.

C Circa secundam conclusionem in hac solutione D. Tho. Notandum est primò, quòd nomine haereticis, venit intelligendus omnis, qui succedit in ius defuncti. v. g. bona haeretici condemnati, qui aliàs mortuus est, restituenda sunt fisco.

D Notandum secundò, quòd illa conclusio procedit in diuitijs, & pecunijs: at vero de restitutione famae, & honoris defuncti iam diximus in art. 2. ad 1. & 2.

Denique notandum, quòd, qui debet aliquid defuncto non potest illud expendere in pios vsus, vel in eleemosynas, & sacrificia pro anima defuncti: donec sit certus quòd defunctus non habet haereditem, nec est aliquis, qui succedat in ius defuncti.

D Vbitatur nonò, circa tertiam conclusionem. Cuiusnam expensis transmittendum est debitum quando dominus longè distat. Ad quod responderetur, & sit

PRIMA CONCLUSIO.

E Si debitor ipse tenetur restituere ratione iniustae acceptionis vel ipse dominus longè distat culpa ipsius debitoris, vel causa eius: tenetur tunc ipse debitor proprijs expensis transmittere debitum. Si autem debitor non tenetur ratione iniustae acceptionis nec dominus longè distat culpa, vel causa ipsius debitoris: non tenebitur debitor proprijs expensis debitum transmittere.

F Probatur prima pars conclusionis. Quia ipse dominus rei seruandus est indemnis ab omni iniuria, ergo in tali casu certa est prima pars conclusionis.

Obseruandum tamen est quòd si ipse dominus in asportanda illa re iniquè accepta, facturus erat expensas alias, tunc debitor non tenebitur proprijs expensis transmittere. Ratio est manifesta, quia licuti dominus non debet reportare damnum ex iniuria: ita neque lucrum: aliàs non sufficeret restituere simplum quod est falsum. Altera pars probatur, quoniam debitor in tali casu tantum tenetur resti-

tuere

tuere quantum accepit, at verò si proprijs expensis transmiseret amplius restitueret, quàm acceperat. Secundùm doctrinam huius conclusionis conciliabuntur varia dicta doctorum, quæ videntur contraria, & non sunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si res semel commissa est fidei portatori, ut eam traderet vero domino, & fortè in via perijt res illa: tunc si debitor tenebatur tantùm ratione rei acceptæ non tenetur amplius restituere, si verò tenebatur ratione acceptionis, siue iustæ, siue iniustæ: tenetur nihilominus in casu posito vero domino restituere. Sit exemplum prioris partis in eo, qui rem aliquam inuenit, vel indeposito accepit. Quæ pars probatur. Debitor nõ accepit rem illam in proprium commodum, sed potius in commodum domini, sed quando transmittit illam per fidelem portatorem, quando transmittit illam per fidelem portatorem, fideliter agit negotium domini veri, ergo non tenetur amplius restituere. Et exemplum secundæ partis in eo, qui accepit rem mutuam, vel accomodatam, vel emerat rem aliquam transmissuram pretium illius. Tunc probatur conclusio. Quia debitor accepit rem in proprium commodum, ergo si res illa perijt, ipsi debitori perijt: quoniam qui sentit commodum æquum est, ut damnum sentiat.

Confirmatur. Si talis debitor haberet rem iam paratam ut restitueret vero domino v. g. pecuniam numeratam in mensa sua, & accederet fur, qui illam claculum surriperet proculdubio teneretur nihilominus ipse debitor restituere, ergo eadem est ratio, si pecunia perijt in via.

Sed obseruandum est, quòd si cum consensu domini res illa tradita est portatori, aut ex imperio iudicis tunc non tenetur ipse debitor amplius restituere: quamuis res illa pereat. Ratio est manifesta, quia voluntas domini liberat illum debitorem, & imperium iudicis iuste iudicantis super id, aliquid de conclusione ista, copiosius dicemus artic. sequenti, & de præcedenti artic. 8.

In solatione ad quartum ponit D. Thom. duas conclusiones. Prima est. Non debet aliquis benefacere parentibus, nec alijs benefactoribus de his quæ debet alteri, alijs de alieno benefaceret.

Secunda conclusio. In casu extremæ necessitatis debet aliquis succurrere potius patri, & benefactori, quàm creditori restituere. Ratio est, quia tunc posset, & deberet homo accipere aliena, ut patri subueniret.

Debitorum decimò, & vltimò, circa vtramque conclusionem D. Tho. an saltem debitor ipse existens in extrema necessitate teneatur restituere creditori æqualiter periclitanti: & simul quærimus de parentibus, vel consanguineis, ac specialibus amicis existentibus in extrema necessitate: an debitor teneatur potius creditori succurrere extremè periclitanti, quàm illis.

Arguitur primò pro parte affirmatiua, quòd ipse debitor teneatur potius creditori succurrere. Præceptum de restituendo est affirmatiuum obligans pro tẽpore necessitatis: sed tunc est extrema in creditore, ergo pro tunc debet illi succurrere, & restituere.

Arguitur secundò. Creditor in tali euentu duplici iure gaudet ad illam rem, altero dominij, altero extremæ necessitatis, in qua omnia communia sunt, ergo illi potius tradenda est.

Arguitur tertio, & probatur. Quòd saltem qui per iniuriam acceperat rem alienam, teneatur tunc domino restituere. Est argumentum. Ille debitor

A per iniuriam accepit, & possidet rem alienam: sed iniusta acceptio, & possessio non facit possessorem melioris conditionis, nec tribuit illi ius aliquod, ergo in extrema necessitate non debet oriri damnum ipsi vero domino.

Arguitur quartò. Quoniam aliàs sequeretur quòd si duobus existentibus in extrema necessitate alter ab altero arriperet per vim panem, vel tabulam ut euaderet mortem, non teneretur iste statim restituere, quòd videtur maximum absurdum, quia videtur bellum iustum ex vtraque parte: & ex iniuria facta efficeretur melioris conditionis faciens iniuriam, quàm patiens. Sequela verò probatur. Quia sicut nihil noceret iniusta acceptio in priori casu, quominus ipse debitor sibi succurreret: ita nec in isto posteriori deberet nocere recens iniusta acceptio accipienti iniuste.

B Circa quaestionem hanc est triplex Theologorum opinio. Prima est Scor. in 4. d. 15. q. 2. quem sequitur Gabriel ibidem ad 3. casum post secundam conclusionem, quòd in tali casu tenetur debitor restituere. Secunda opinio est quorundam distinguendum. Si enim debitor accepit rem alienam per iniuriam, tenetur tunc restituere. Huic sententiæ fauet tertium argumentum quod fecimus. Tertia opinio est Caietani in isto loco & Soti libr. 4. de Iustitia. quaest. 7. artic. 1. ad 4. quòd in neutro casu tenetur debitor restituere. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Sententia Caiet. & Soti nobis vera est cuius ratio est euidens & à primis principijs deducta: quoniam ius gentium per quod rerum diuisio, & appropriatio facta est, non debet derogare iuri naturali: est autem iure naturæ insitum cordibus hominum, quòd in extrema necessitate omnia sunt communia, ita ut efficiantur propria præoccupantis quantum ad vsum necessarium ad supplendam extremam necessitatem: ergo si debitor est in extrema necessitate, & habet rem in manibus non tenetur alteri restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

D In eodem casu potest debitor præferre patrem, & matrem, & filium, & vxorem existentes in extrema necessitate & non restituere creditori æqualiter periclitanti. Magist. Soto ubi supra, inquit hoc assertum esse problema. Sed nobis videtur certa conclusio, cui videtur fauere D. Thom. supra. q. 31. artic. 3. ad 3. ubi ait quòd existentibus in extrema necessitate creditori, & consanguineis debitoris non potest dari vniuersalis regula cui potius subueniendum sit: sed prudentis iudicio relinquatur, ut consideratis conditionibus iudicet cui potius subueniendum sit. Ex quo sic arguuntur, si quando consideratis conditionibus licitum est consanguineos præferre in extrema necessitate, maxime quando sunt coniuncti in illo gradu posito in conclusione, ergo merito tunc præferendi sunt. Deinde debitum quod ex virtute pietatis debetur maius est & antiquius, quàm illud quod ex particulari iustitia commutatiua debetur: sed parentibus & filijs & ceteris debetur ex pietate, ut in illo casu, illis subueniatur, ergo in extrema necessitate illis potius subueniendum est.

E Et confirmatur, quoniam pietas præstantior virtus est, quàm iustitia commutatiua: ergo in casu extremæ necessitatis illa potius exercenda est, quàm ista.

Anteca-

Antecedens colligitur ex Dico Tho. infra quæst. 101. art. 3. ubi ex specialissima ratione debita, quæ fundatur ex parte principij connaturalis, colligit pietatem esse specialem virtutem. Cum igitur ratio obligationis debiti, quod innenitur in pietate, fundetur in ratione principij connaturalis: illud erit maius vinculum, & in extrema necessitate magis obligabit ad exercitium pietatis, quàm iustitiæ commutatiuæ. Et quidem D. Tho. in 3. Sent. d. 34. q. 1. artic. 2. ad 8. dicit expressè quòd donum pietatis est supra iustitiam, & omnes partes eius.

TERTIA CONCLUSIO.

Problema esse potest, Vtrum in prædicto casu, sit præferendus frater, vel magnus amicus, qui vitam suam pro mea periculo obiecerat. Pro parte negatiua faciunt argumenta posita in principio huius dubij, & illam tenet Soto ubi supra. Sed pro parte affirmatiua est argumentum. Nam frater coniunctus est mihi in primo consanguinitatis gradu, ergo ex debito pietatis in extrema necessitate licitum erit præferre fratrem creditori. De amico etiam insigni, & speciali probatur. Quoniam ille pluris æstimatur, quàm frater, apud viros prudentes iuxta illud Sap. 27. Melior est vicinus propè, quàm frater longè, ergo illi potius subueniendum est, quàm creditori. Huius sententiæ fuit sapientissimus Mag. Victoria.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negando consequentiam. Quia tunc necessitas extrema creditoris nõ est necessitas exercendi præceptum de restitutione: eò quòd simul concurrat alia vrgentior causa adimplendi præceptum pietatis, vel etiam concurrat ius conferuandi vitam propriam.

Ad secundum respondetur negando minorem. Imò extrema necessitas debitoris facit illum dominum rei debitæ, quam apud se habet si fuerit vsu consumptibilis. Si autem vsu extremæ necessitatis non consumitur facit illum dominum ipsius vsus.

Ad tertium respondetur, quòd etiamsi debitor iniquè acceperit rem debitam, tamen extrema necessitas tribuit illi ius ad omnem vsum necessarium ad supplendam extremam necessitatem propter rationem primæ conclusionis.

Ad quartum negatur sequela. Quoniam in articulo extremæ necessitatis efficitur res primò occupantis, vnde qui per vim rapit, vel furatur ab eo, qui est in extrema necessitate, tenetur illi restituere etiam cum periculo propriæ vitæ: quia violauit ius primarium naturale, quo res illa erat præoccupatis in extrema necessitate etiam secluso iure gentium.

Sed quæret aliquis. Quid si persona valde utilis reipublicæ periclitetur, an possit quis rapere panem ab alio inferiori existenti in æquali periculo. Respondetur negatiuè. Quemadmodum non est licitum occidere vnum innocentem minimum pro salute reipublicæ, vt habet communis opinio Theologorum, non enim est medium ordinatum occisio vnus hominis, ad salutem alterius.

Sed contra. Ille tenetur dare panem personæ publicæ cuius vita est valde necessaria, ergo alius potest ab illo rapere si noluerit dare. Respondetur negando consequentiam. Ratio est, quia ille non tenetur ex iustitia, sed ex charitate, & pietate, & idcirco non potest compelli. Verum est tamen quòd si Rex vel ipsa reipublica, vel iudex præciperet in tali casu personæ priuatæ, vt succurreret personæ publicæ, & persona priuata non obediret, iam tunc posset

puniri tanquam inobediens, & auferri ab illo panem, vel ipsum tradere hostibus pro salute communi. Cæterum de solutione ad quintum argumentum disputabitur infra quæst. 185. art. 7.

ARTICVLVS SEXTVS.

Vtrum teneatur semper restituere ille qui accepit?

SUMMA TEXTVS.

Conclusio prima. Qui accepit rem alienam, tenetur illam restituere quamdiu illi in apud se habet.

Secunda conclusio. Qui per iniuriam accepit rem alienam, tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei acceptæ: sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis etiamsi ipsa apud illum non remaneat.

Tertia conclusio. Qui accepit rem alienam in vtilitatem suam absque iniuria domini, tenetur nihilominus ad restitutionem: non solum ratione rei acceptæ: sed etiam ratione acceptionis, etiamsi rem amiserit, v. g. in mutuo.

Quarta conclusio. Qui accepit rem alienam absque iniuria domini, nec in propriam vtilitatem, sed potius in vtilitatem dantis: non tenetur ad restitutionem ratione acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ. v. g. in depositis, que gratuitò accipiuntur ad seruandum.

Hinc sequitur corollarium. Depositarius non tenetur restituere depositum quod sibi subtractum est, nisi magna sua culpa depositum amiserit.

COMMENTARIVM.

In hoc articulo ante omnia duo tituli ante oculos sunt habendi quoties agitur de restitutione, videlicet res aliena accepta, & ipsa acceptio, vel iniusta vel licita quidem, sed tamen in commodum ipsius accipientis. Et quanuis vterque titulus seorsum sufficiat, vt teneatur quis restituere: tamen aliquando ambo tituli simul conueniunt. Ratio autem quare quilibet sufficiat ea est: quia dominium rei alienæ in alterum transferri non potest nisi voluntate domini, vel virtute legis transferentis dominium: sed quando adest aliquis titulus de supra dictis, neque lex, neque voluntas, domini transfert dominium in alium, ergo ille vtroque titulo seorsum tenebitur ad restitutionem faciendam vero domino.

Notandum secundò, quòd nomine rei alienæ, intelligimus non solum rem ipsam secundum se, sed etiam fructus eius. Nomine autem iniustæ: acceptionis, intelligimus etiam iniquam detentionem: etiamsi à principio fuerit licita acceptio. Dicitur autem iniqua acceptio solum illa, quæ est contra ius alterius, & particularem iustitiam, scilicet, commutatiuam, si autem sit acceptio contra iustitiam legalem tantum, aut contra quamlibet aliam virtutem: non obligat ad restitutionem, vt supra dictum est.

Notandum est tertio, quòd, qui rem alienam accipit, vel possidet: potest tripliciter eam possidere, vel bona fide, vel mala, vel dubia. De his omnibus per singula nobis disputandum est.

Debitur primò, Vtrum ille, qui bona fide emit rem alienam à fure, vel latrone, & postea cognoscit rem alienam esse: teneatur restituere vero domino, an potius licitum sit illi conuenire venditorem, & rescindere contractum recuperando suum pretium, & reddendo rem alienam.

Arguitur primò, & probatur, quòd talis emptor

teneatur

teneatur restituere vero domino: titulus sufficiens ad obligationem ad restituendum vero domino, est ipsa res aliena: sed ipse retinet illam apud se sciens esse alienam: ergo tenebitur. Confirmatur ex dictis artic. praeced. ubi D. Thom. ait, quod vero domino est facienda restitutio.

Arguitur secundò. Emptor ille non potest vendere rem illam alteri, quoniam res aliena est, ergo neque reddere latroni postulato pretio. Probatur consequentia. Quia verus dominus tantum detrimenti patitur, si tradatur res illa latroni, ac si venderetur, imò videretur quod magis detrimenti patiatur, si traditur latroni, ergo non potest illam tradere. Confirmatur. Quia cum ille emptor reddat rem illam latroni, videtur esse manifestus cooperatus cum iniqua acceptione latronis, & cum detentione iniqua: ergo tenebitur restituere vero domino.

Arguitur tertio. Si latro, qui vendidit abesse longè vel moreretur, teneretur emptor vero domino reddere illam rem etiam cum iactura dati pretij, ergo etiam vivente vero domino. Probatur consequentia. Quia vita, & praesentia latronis non tollit ius à vero domino.

Arguitur quarto. Iudex in foro exteriori per sententiam iustam, & que fundatus in falsa presumptione; sed omnino cognita veritate coegeret emptorem, ut statim restitueret vero domino, imò etiam si iam emptor rescidisset contractum cum latrone, & latro nondum restituisset, neque compareret, coegeretur emptor restituere: ergo in foro conscientiae tenebitur ante sententiam iudicis. Probatur consequentia. Quia lex civilis, quae non est poenalis, & iusta sententia, obligant reum ad id ipsum ad quod tenebatur antequam sententia pronuntiaretur: ergo emptor ille iam tenebatur in conscientia.

De ista quaestione est duplex sententia. Prior est Magistri Soto lib. 4. de iustit. quaest. 7. artic. 2. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restituendis quaest. 10. quod restitutio facienda est vero domino, neque est licitum rescindere contractum cum latrone.

Altera sententia est Alexand. Alens. in 4. part. quaest. 86. membr. 3. artic. quinto & Gabr. in 4. Sententiar. distinct. 15. quaestio. tertia, dubio. 5. & Sylvest. in verb. restitutio. 3. §. 3. quam etiam sequutus fuit Magist. Victoria, videlicet, quod si talis emptor non potest aliter recuperare pretium datum, tunc licitum est rescindere contractum cum latrone. Si autem potest aliter recuperare pretium, non est licitum rescindere contractum cum ipso latrone.

Pro decisione veritatis notandum est, quod emptor, qui bona fide emit rem alienam potest dupliciter se habere. Vno modo ignorans esse alienam, sed emit illam in suam utilitatem: altero modo sciens quidem esse furtivam, sed emit illam modico pretio, ut vero domino restituat: quia intelligit quod aliter peribit res illa vero domino. Sic igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Emptor secundi generis, tenebitur quidem rem restituere vero domino: sed licitum erit sibi deducere pretium quod dederat pro re illa. Probatur utraque pars. Prima, quia sciens rem esse alienam emit ea intentione, ut redderet vero domino,

Tomus quartus.

& propterea emptio fuit licita. Altera pars probatur, Quia nemo tenetur procurare utilitatem alterius cum proprio detrimento, nisi fortè sit obligatus ex officio, ut tutor, & custos: sed emptor ille procuravit rem alterius, dum illam emit à latrone, ergo potest sibi deducere modicum illud pretium quod dederat.

Confirmatur ex capit. rapinam. 14. quaest. 5. ubi eiusmodi emptio laudatur, sed ex actione bona non debet aliquis reportare damnum, ergo poterit deducere illud pretium. Item in furto exteriori daretur actio emptori contra verum dominum, si dominus nollet solvere illud pretium, ergo etiam in foro conscientiae licitum erat emptori deducere pretium. Antecedens probatur ex capit. citat. & est sententia Hostiensis tit. de poenitentia. quem sequitur plurima Iuris peritorum turba: & quamvis Baldus, & Paul. de Castro in l. 1. ff. de negotijs gestis. negent competere huic emptori actionem, nisi dominus ratam habuerit emptionem: sunt tamen intelligendi in foro exteriori quando emptor non potest probare bonum animum, quem habuit emendo rem illam. Hæc conclusio sic intellecta, & explicata est communis sententia Theologorum & Summistarum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si emptor bona fide etiam ex ignorantia rescindat contractum cum latrone, putans se licitè id facere, non tenebitur postea ad ullam restitutionem faciendam vero domino. Probatur, quia ille non tenetur ratione acceptionis iniquae: quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptae quia iam non habet illam, quam bona fide transfudit in venditorem, recuperato suo pretio, neque enim tenebatur scire subtilitates iuris: ergo nulla ratione tenetur.

TERTIA CONCLUSIO.

Probabilis est sententia, quae negat esse licitum rescindere contractum cum latrone, sed potius asserit restituendam rem vero domino, etiam cum iactura dati pretij, loquimur de emptore primi generis. Hæc conclusio probatur argumentis factis initio quaest. Quam sententiam etiam tenet Conar. initio tertiae partis relect. regul. peccat. & Caietan. hic videretur eandem tenere. Ait enim absque vlla limitatione, quod qui rem alienam ignorans emit non potest eam retinere, quam primum noverit esse alienam, sed tenetur vero domino restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

Verosimile etiam sententiam iudico, quae asserit licitum esse in praedicto casu, aut saltem non esse contra iustitiam: quod emptor rescindat contractum cum latrone: etiamsi sciat latronem rem illam nunquam esse restitutum. Hæc sententia videtur Nauarri in Manual. capit. decimo septimo, numer. 29. ubi ait, quod quando aliquid accipitur à latrone: potest eidem restitui, etiamsi cessantibus inconuenientibus, melius est reddere vero Domino. Idem dicit Sylvest. restitutio. 4. §. 1. Hæc sententia videtur esse Diu. Thom. infra quaest. 66. artic. tertio ad

M

tertium.

tertium, ubi ait. Id quod est per rapinam ablatum, est rapiens non simpliciter, sed quantum ad detentionem. Ex quo sic arguitur. Latro habet ius ad rem furtivam conservandam vero domino: ergo emptor potest reddere. Confirmatur ex lege in literis, de restitutione spoliatorum, ubi prædo spoliatus, secundum iuris rigorem est restituendus. Præterea probatur conclusio. Contractus ille fuit iniquus, ergo potest rescindi, Confirmatur. Nam rescindere talem contractum nihil aliud est, quam reducere rem furtivam in eum statum in quo antea erat sine culpa emptoris, ergo non facit iniuriam vero domino. Probatur consequentia. Quia nemo tenetur ex iniuria res alienas in meliorem statum reducere, quam inveniatur: maxime cum proprio detrimento, sit

QVINTA CONCLUSIO

Ex nostra sententia. Peccatum est saltem contra charitatem, si emptor absque proprio detrimento potest restituere vero domino, & restituat latroni, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia unusquisque tenetur prospicere proximo, & rebus eius ne pereant, maxime si id potest facili negotio præstare.

SEXTA CONCLUSIO.

Mihi profecto verosimillimum est, quod peccet contra iustitiam, qui sine suo detrimento potest vero domino restituere: & rescindit contractum cum latrone, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia dum res illa venit ad manus emptoris, iam est in meliori statu, ergo dum iterum tradit illam latroni, tenebatur restituere vero domino. Probatur consequentia. Quia illa nova traditio, est quasi ablatio rei alienæ invito domino, & est consensus cum ipso latrone, qui iterum accipit rem alienam invito domino. Cæterum ubi est detrimentum, & periculum emptoris: iam habet excusationem dum reddit rem illam latroni. Nemo enim tenetur ex iustitia cum proprio detrimento conservare rem alienam: nisi forte aliàs sit obligatus ex officio. Confirmatur. l. bona fide. ff. depositi. ubi dicitur, quod depositarius bona fide accipiens à latrone: tenetur ex iustitia vero domino reddere, ergo simile est in nostro casu. Et confirmatur denique, quia sequeretur quod si quis pallium proximi de torréte eriperet periturum: quod postea non peccaret contra iustitiam, si iterum projiceret in torrentem. Probatur sequela, quia eadem est ratio.

Denique notandum. Quod omnia quæ diximus de emptore bonæ fidei circa restitutionem faciendam vero domino: sunt intelligenda proportionabiliter de depositario, qui bona fide accipit aliquid in deposito à latrone.

Ad argumenta proposita initio respondetur, quatenus militant contra aliquas conclusiones. Ad primum respondetur, quod ita verum est, quod ratione rei acceptæ tenetur emptor restituere vero domino, nisi rescindat contractum: & tunc etiam rescindendo dat illam habenti ius ad eam, ut cõferret vero domino. Quemadmodum qui accipit rem à depositario, restituet depositario, & non tenetur vero domino reddere. Ad confirmationem respondetur, quod iam diximus in quibus casibus licitum sit non reddere vero domino.

A Ad secundum respondetur negando consequentiam, quoniam latro habet ius ad rem illam, ut restituat vero domino. Item quia rescindendo contractum reducitur res ad statum, quem antea habebat, quod quidem non contingit, si alteri vendatur. Ad confirmationem negatur antecedens. Imò non tenetur emptor cum suo detrimento evitare iniquam detentionem rei alienæ. Concedimus autem quod cooperabitur cum latrone, quando sine proprio detrimento poterat rem vero domino reddere: & iterum reddit latroni, de quo non est certus quod restituet.

B Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est. Quoniam quando ipse latro non compareret, deficiunt rationes factæ pro nostra sententia: & cum ipse emptor non possit iam recuperare pretium suum, qui erat finis honestans rescissionem contractus: tenetur ratione rei alienæ reddere vero domino. Ad probationem consequentiæ respondetur, quod vita, vel presentia latronis non tollit secundum se ius veri domini: sed facit possibilem rescissionem contractus, ut emptor servet seipsum indemnem.

C Ad quartum respondetur, quod illa iudicis sententia fundatur in duplici præsumptione iuris, quæ in casu particulari falsa est. Altera est quod in conventionem cum latrone præsumitur dolus, & maxime in rescissione contractus: altera, quia qui possident res alienas, præsumuntur avidiores ad illas & timidiore in vitandis proprijs damnis, quam ratio postulat: & ideo sententia pronuntiaretur ex tali iuris præsumptione in favorem veri domini. Respondetur secundò, non esse omnino univertalem regulam, ut id ipsum teneatur homo facere in conscientia ante iudicis sententiam, & post illam: ubi nulla est etiam ignorantia iuris, vel facti. Est enim instantia, primò quidem sint duæ opiniones probabiles contrariæ: tunc possum ego, qui rem alienam possideo, sequi opinionem, quæ est in meum favorem: at verò iudex, qui fert sententiam potest sequi contrariam opinionem, & obligabit me ad restitutionem. Bene verum est, quod lata sententia non poterò ego executioni resistere: quia non potest esse bellum iustum ex utraque parte: at verò si absque aliquo scandalo, & repugnantia exteriori, possem ego adhuc retinere rem illam: licitum est retinere. Deinde est altera instantia. Dicitur est in articulo. & certissimum est, quod non tenetur homo cum periculo vitæ restituere vero domino rem, quam à latrone acceperat: & tamen si iudex ferret sententiam, ut reddat tunc rem vero domino: etiam si retinens illam, obijciat quod sibi imminet periculum à latrone, respondebit namque iudex (*que lo exy que le hara iustitia suo tempore*) sed quod interim reddat alienum proprio domino. Ecce casus ubi per iustam sententiam iudicis ubi nulla est ignorantia, compellitur aliquis reddere quod non tenebatur in conscientia. Ratio huius est, quia iudex ex officio tenetur reddere unicuique quod suum est: non autem pertinet ad eum cõsiderare detrimenta, quæ per accidens consequuntur debitoribus: ipsi autem debitores poterunt in conscientia proprium detrimentum attendere.

D Vbitatur secundò. An ille qui emit rem furtivam bona fide, verbi gratia, Petrus & in eadem bona fide perseverans vendit illam Paulo: teneatur postea comperta veritate, restituere pretium vero domino, quando non potest res ipsa restitui?

Arguitur primò pro parte negativa, quoniam in casu præcedentis dubij, potest Petrus post rescisum contractum cum latrone, retinere sibi pretium; ergo multò magis in præsentis casu. Probatur consequentia. Quia in casu priori, sciens rem alienam esse, rescindit contractum cum latrone: at in casu nostri dubij, nesciens adhuc esse furtivam: vendit alteri ergo &c.

Secundò arguitur: In præsentis casu, Petrus non tenetur restituere ratione iniustæ acceptionis, quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ, quia iam bona fide vendidit, ergo nullo modo tenetur.

Tertiò arguitur. Si Petrus rem illam donasset, vel in suam usum consumpsisset, vel amisisset, non teneretur ad restitutionem, quia non est factus ditior ex illa re, ergo neque in casu posito, ubi etiam non est factus locupletior: quia tanti vendidit, quanti emit.

Sed pro altera parte, facit primò. Quòd vnus titulus faciendi restitutionem, est res aliena detenta vel fructus illius, ergo cum Petrus receperit pretiũ ex venditione rei alienæ: tenebitur illud restituere, quoniam est quasi fructus ipsius rei. Confirmatur. Quoniam illa venditio quam Petrus fecit, non transfert dominium rei alienæ in Paulum, ergo neque ipse acquirit dominium pretij, & per consequens tenetur illud restituere.

Secundò arguitur. Qui rem quam acceperat à latrone dono, postea si vendat, tenetur cognita veritate restituere pretium vero domino, in quo factus est ditior: sed similiter Petrus efficitur locupletior, ergo tenetur pretium illud restituere. Probatur minor. Quia iam re vera amisit ipse pretium, quod dederat latroni, ergo ex re aliena fit locupletior, quam debebat esse reparando damnum suum de re aliena.

Tertiò arguitur. Paulus in casu proposito tenetur rem illam cognita veritate reddere vero Domino, ergo etiam Petrus, qui fuit venditor tenetur seruare Paulum indemnem, ergo tenetur ad restitutionem pretij ipsi Paulo, quòd si non fuerit possibile: vero domino tenebitur restituere tale pretium. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Petrus in casu posito tenetur facere quantum in se est, vt Paulus, qui bona fide emit rem alienam, nullum patitur detrimentum: ita sanè quòd si verus Dominus rei inuenit illam apud Paulum, vel sit probabile quòd inueniet: tenebitur Petrus reddere pretium Paulo, vel esse paratus, vt reddat si opus fuerit. Hanc conclusionem probant argumenta pro parte affirmatiua.

Sed tota difficultas est, quando Paulo nullum imminet periculum, & Petrus retinet pretium rei alienæ, quam vendidit olim: an teneatur illud pretium vero domino reddere, vel an teneatur rescindere contractum cum ipso Paulo, vt rem ipsam restituat vero Domino? De qua re est communis sententia, quòd Petrus tenetur ad restituendum vero Domino in tantum, in quantum factus est locupletior quàm antea erat: quando bona fide accepit rem à latrone, ita sanè quòd si tanti vendidit, quanti emit, ad nullam tenetur restitutionem, si autem pluri vendidit tenebitur ad restitutionem totius pretij, in quo factus est locupletior. Hanc sententiam tenet Caietan. hie & Syluest. verbo restitutio. 3. & Maior in 4. distinct. 13. quaest. 16. & Medina quaest. 10. de rebus restituendis. Soto vbi supra artic. 2. &

A Couarruias vbi supra. Id etiam tenuit Victoria. Et ratio est, quia in prædicto casu, neque tenetur ratione acceptionis, quia bona fide accepit, neque ratione rei, quia non bona fide transtulit à se talem rem: neque manet cum aliquo fructu ipsius, quòd si manet cum fructu obligatur ad restituendum illum, ergo ex omni parte manet hæc sententia iustificata.

SECUNDA CONCLUSIO.

Hæc sententia propter autoritatem asserentium probabilis est plurimũ, quæ apparenter probatur argumentis factis pro parte negativa, eò vel maxime quòd fauet possessori bonæ fidei.

TERTIA CONCLUSIO.

Mihi multò probabilior sententia est, (imò opposita non videretur mihi probabilis si ratio bene examinaretur) videlicet, quòd in prædicto casu Petrus tenetur restituere totum pretium iustum vero Domino rei, si non potest rem ipsam restituere. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantina Magister Peña: & probatur. Si Petrus retineret apud se rem illam, neque compareret latro, cum quo posset rescindere contractum, tenetur cognita veritate quòd res illa est aliena, reddere illam vero Domino, ergo & tenebitur restituere pretium, si rem illam iam vendiderat. Probatur consequentia. Quia res illa, & eius pretium quasi idem censentur quantum ad humanas commutationes. Secundò probatur. Nam si Petrus tenetur ad excessum pretij si plaris vendidit, quàm emerat, eò quòd in illo factus est locupletior, etiam tenebitur ad restituendum pretium iustum. Probatur consequentia. Quia in toto illo factus est locupletior, quando vendidit rem bona fide. Probatur. Quia quando vendidit rem illam, vendidit alienum, ergo pretium quod accipit pro re aliena non debet illud habere, atque adeò si retineat, efficitur locupletior, quàm debet esse quando vendidit rem alienam. Confirmatur. Quia Paulus, qui bona fide emit rem alienam, habet intentionem dandi pretium vero Domino rei, ergo reuera non transfert dominium pretij in Petrum venditorem, ergo Petrus nulla ratione potest retinere pretium illud, siquidem non acquirit dominium: quemadmodum non acquisiuit dominium rei, quam vendidit. Denique probatur. Si res illa aliena vendita Petro, fructificasset in domo Petri, teneretur Petrus restituere fructus vero domino: sed pretium rei non est minus, imò magis videtur esse res ipsa quàm fructus eiusdem, ergo non minus tenebitur restituere pretium rei. Et hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte affirmatiua.

Ad argumenta facta pro parte negativa responderetur. Ad primum negatur consequentia. Est enim differentia, quoniam in priori casu rescindens contractum cum ipso latrone non facit aliquam iniuriam vero domino, sed rescindit iniustitiam sibi factam, & quasi defendit se à latrone deducendo rem furtivam ad eundem prorsus statum, in quo antea erat constituta. At verò in secundo casu de nouo transfert rem alienam in alterum statum, neque enim debet Petrus refarcire illam iniuriam, quam sibi fecit latro de fructu rei alienæ.

Ad secundum autem responderetur, quòd Petrus in casu ibi posito, tenetur ad restitutionem ratione rei alienæ, quoniam etiam si non habeat illam rem

apud se materialiter loquendo, habet tamen fructū, vel pretium illius, cuius dominiū non potuit acquirere ex tali venditione rei alienę. Sequitur ergo euidēter, quod tenebitur pretium illud alicui restituere, vel rescindendo contractum cum Paulo & reddendo ipsam rem vero domino, vel saltem dando vero domino pretium ipsius rei, illud, scilicet, quod habuit ex eo, quod talem rem vendiderit alteri, scilicet, Paulo, cui talem rem vendiderat.

Ad tertium argumentum transeat antecedens, & nego consequentiam, quia si donasset, vel amisisset rem illam, non est factus Petrus locupletior, at tunc factus est locupletior recipiendo pretium pro re vendita, quod iam ipse Petrus amiserat datum latroni.

D Vbitatur tertid. An bonę fidei possessor teneatur restituere fructus rei furtivę? verbi gratia, emit Petrus bona fide, & possidet oves, vel vineā: an teneatur restituere lac, lanam, &c. Pro parte negatiua, sunt quędam leges ciuiles, quę tribuunt ius, & dominiū horum fructuum possessori bonę fidei, verbi gratia, lex bonę fidei. ff. de acquirendo rerum dominiō. & l. sequitur. §. lana. ff. de vsucapionibus. & l. in pecudum fructu. ff. de vsuris. & Instituta de rerum diuisione. §. in pecudum. vbi dicitur fructus pecudum, continuō efficitur possessoris bonę fidei.

Secundō arguitur. Qui bona fide emit rem alienam, nihilominus exponit se periculo amittendi pretium, & reddendi rem vero Domino, ergo æquum est vt interim recipiat commodum ex re, quam emit.

Tertid arguitur. Si quis inuitetur ad cęnam furtiuam, & bona fide cęnet, non tenetur postea cognita veritate restituere pecunias, quas erat consumpturus in sua cęna in domo propria: & tamen in illis factus est ditior propter cęnam furtiuam, ergo simile est in nostro casu.

Sed in oppositum est. l. certum. C. de rerum vendicatione. & l. eos. §. item veniunt. & l. sed et si. ff. de petitione hęreditatis. & l. fructus. ff. de vsuris. & l. si me & Titium. ff. si certum petatur. quibus legibus cautum est: vt possessor bonę fidei teneatur fructus rei furtivę restituere in quantum factus est locupletior. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Possessor bonę fidei non tenetur restituere fructus rei furtivę, si non est factus ditior ex illis. Hęc est communis sententiā & Theologis & Iurisperitis: & probatur ex legibus citatis in primo argumento, & etiam ex quibusdam citatis in oppositum, & ratio ipsam confirmat. Quia ille bonę fidei possessor non tenetur ratione iniquę acceptionis: neque ratione rei acceptę, siquidem fructus iam sunt consumpti, neque possessor inde factus est ditior: ergo nulla ratione tenetur restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Bonę fidei possessor tenetur restituere omnem fructum, & quidquid apud se retinet rei furtivę, ex quo factus est locupletior. Hęc probatur ex legibus citatis in oppositum, & insuper ratione. Quoniam fructus rei & res ipsa quantum ad mores attingit & humanas commutationes, pro eodem reputantur. Sed res aliena est restituenda, ergo & fructus rei alienę. Item ratio Diu. Thomę ad primam conclusionem confirmat istam nostram. Quia

A secundum formam commutatiuę iustitię debet subtrahi ab eo, qui habet ultra id, quod suum est. Sed talis possessor habet aliquid ultra id, quod suum est: ergo debet illud restituere. De hac conclusione videatur Couar. libr. 1. Variar. capit. tertio, numero sexto. Denique communis sententia est Theologis & Iurisperitis. Verum est tamen, quod est controuersia in conciliandis legibus citatis, videlicet, in diffiniendo, an Dominus rei possit petere à bonę fidei possessore actione rei vindicationis, an ex officio iudicis. Hoc est an possit petere à iudice in omni rigore, vt adiudicet sibi fructus etiam si nolit: an potius possit petere à iudice vt liberaliter arbitretur, & secundum æquitatem quandam adiudicet sibi fructus, aut partem illorum.

TERTIA CONCLUSIO.

Fructus & effectus viles rei furtivę, possunt vsucapi à bonę fidei possessore spatio triennij transacto cum bona fide: etiam illi fructus quos durante triennio bonę fidei ceperat, efficiuntur possessoris bonę fidei. Hęc est cõmuni sententia Theologis & Iurisperitis, & patet ex his, quę diximus in superioribus in materia de præscriptio.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui bona fide accipit à latrone res, quę sunt materia mutui, non tenetur ad restitutionem fructuum, etiam si ex illis factus sit locupletior: dummodo fur non reddatur ex illa datione impotens ad restituendum vero Domino. Est tamen aduertendum, quod illę res dicuntur materia mutui, quę vnicuique vsu consumuntur, vt est pecunia, panis, & vinum. Probatur modo conclusio, qui bona fide accipit aliquid huiusmodi à latrone, non tenetur ratione acceptionis, vt patet, neque ratione rei acceptę, quia iam consumpsit illam bona fide, ergo nulla ratione tenetur. Secundō probatur, ipse verus Dominus rei, non habet ius petendi à latrone eandem numero rem, sed similem, vel eiusdem pretij: sed res similis, vel eiusdem pretij manet apud latronem, vnde possit restituere: ergo accipiens ab illo non tenebitur restituere, sed poterit remittere verum dominum ad latronē. Tertid, latro poterat donare aliam pecuniam, vel aliud frumentum, cuius erat Dominus ipsi Petro: ergo etiam ipsam furtiuam pecuniam, vel frumentum. Probatur consequentiā, quia non magis est obnoxia restitutioni pecunia furtiua apud latronem: quàm, quę erat propria, ergo cum apud latronem maneat vnde possit soluere, poterit Petrus ab eo accipere dono pecunias, vel panē emere, vel vinum.

E Sed est obiectio. Ex hac ratione sequitur, quod etiam si Petrus sciat hanc numero pecuniā esse furtiuam, poterit eam dono accipere à latrone, vel per contractum vędendo illi vestem, vel aliquid aliud: dummodo ipse latro habeat alia bona, vnde possit facile restituere. Respondetur, quod in furto exteriori condemnaretur Petrus in tali casu: quia presumitur dolus: sed in furto cõscientiæ non tenebitur, maximē si accepit illam pecuniam ex contractu venditionis rei. Respondetur secundō, quod si constat Petro pecuniam illam singularem esse furtiuam, & accipit eam: tenebitur ratione iniquę acceptionis: at verō, si non constat quando accepit, & vsus est illa, non ultra tenebitur restituere, vt in quarta conclusione dictum est.

Ad argumenta in oppositum pro parte negativa. Respondetur ad primum, quod illæ leges probant primam conclusionem. Ad secundum negat consequentiam, quia ipse emptor propria voluntate emit illam: & idcirco verus dominus non debet pati detrimentum.

Ad tertium, aliqui dicunt, quod inuitatus ad cœnam furtiuam, tenetur restituere tantum, in quantum factus est locupletior cœnando in conuiuio, v. g. Si domi suæ consumpturus erat argentum: tenebitur ad restitutionem argenti illius. Sed profecto mihi magis placet, quod non teneatur ad aliquam restitutionem: si ille, qui inuitauit non est factus impotens ad soluendum, propterea quod Petrus cœnauit cum illo.

D Vbitatur quartò, circa secundam conclusionem. An Petrus mala fide emens, vel accipiens aliquid à latrone, teneatur semper restituere vero Domino, an possit rescindere contractum?

An hoc dubium breuiter responderetur. Petrus in tali casu non potest rescindere contractum cum latrone, si non est certus quod latro restituet vero domino: sed tenebitur Petrus cum detrimento pretij dari restituere vero domino. Hæc conclusio est contra Syluest. in verb. restitutio. 3. quæstion. 7. & contra Nauarr. in suo manual. capit. 17. num. 8. qui citat pro sua sententia Alexand. Ales. in 4. parte. Aiunt itaque isti auctores quod saltem in foro conscientie potest Petrus rescindere contractum cum latrone.

Sed probatur nostra conclusio, Petrus in tali casu efficitur socius furis & furti particeps, ergo tenetur ad restitutionem sicut ipse fur. Item videtur expressa sententia D. Thomæ, ait enim in secunda cõclusionem, quod ratione iniquæ acceptionis: tenetur homo ad restitutionem, etiam si res accepta apud ipsum non maneat. Sed Petrus in prædicto casu sciens & prudens rem esse furtiuam, iniquè accepit illam: ergo tenebitur ad restitutionem, etiam si rescindat contractum cum latrone ratione iniquæ acceptionis.

Secunda conclusio, Petrus tenebitur in isto casu ad restitutionem, non solum ipsius rei: sed etiam lucri cessantis, & damni emergentis, ipsi Domino: deductis tamen expensis, quas dominus ipse erat facturus in colenda re sua, vel sustentanda. Sed queret aliquis, an si res illa erat vsu consumptibilis: teneatur Petrus ad restitutionem? Respondetur affirmatiuè, & est eadem ratio atque ipsius conclusionis, quoniam acceptio fuit iniqua, & propterea omnia damna, & detrimenta: quæ sequuntur ipsi domino sunt restituenda. Neque videtur nobis distinguendum cum Ioanne de Medina tractatu de rebus restitut. quæst. 10. vbi ait, quod nisi fur ex illa emptione & venditione factus sit impotens ad restituendum: non tenebitur Petrus ad restitutionem. Et ratio eius est, quia Petrus poterat pecunias furtiuas dono accipere, si fur alias habebat, vnde solueret: ergo sibi rem vsu consumptibilem potuit accipere. Sed respondetur negando antecedens. Imò in tali casu est iniqua acceptio, si Petrus in particulari cognoscit quod illæ singulares pecuniæ sunt furtivæ, & etiam si sint res vsu consumptibiles. Non enim debemus favere consentienti cum latrone: cum detrimento veri domini.

D Vbitatur quintò. Quid teneatur dubiæ fidei possessor facere circa rem alienam restituendam? Respondetur & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui initio emptionis dubius, an res esset furtiua emit eam intendens commodum veri domini, non peccat, sed tenetur postea facere inquisitionem diligentem pro qualitate rei, & quantitate dubij. Quod si verus Dominus comparuerit, tenebitur rem illi reddere, & potest deducere pretium quod pro re illa dedit, vt diximus dubio. 1. conclusione 1.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui dubius an res sit furtiua, emit eam in proprium commodum: peccat contra iustitiam, & tenetur illam restituere ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ: sicut dictum est de emptore malæ fidei. Est exemplum frequens in argentarijs, & bibliopolis, qui facile possunt coniectari ex conditione vendentium, & ex alijs circumstantijs rem esse furtiuam: & nihilominus emunt in proprium commodum. Ratio huius est: quia ille euidenter se exponit periculo contrectandi rem alienam inuito domino: ergo peccat contra iustitiam. Confirmatur ex l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur, quod bonæ fidei possessor facit fructus suos, at malæ fidei possessor, vel dubiæ non facit fructus suos, ergo eadem est ratio de mala fide, & dubia fide ad accipiendam rem.

Sed contra. Regula communis est quod in dubijs melior est conditio possidentis, ergo emptor dubitans poterit postea sibi retinere quod emit. Respondetur primò, quod hoc argumentum conuincit saltem, quod non potest emere: quia dum vult emere nondum possidet: ergo in dubio non debet intrare in possessionem alieni. Respondetur secundò, quod in dubijs dicitur melior esse conditio possidentis: quando bona fide accepit sibi possessionem, quando verò mala fide, vel dubia, fuit iniqua acceptio: ac proinde non erit melior conditio in dubio istius possidentis.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui à principio, bona fide rem furtiuam occupauit: & postea dubitat rationabiliter, an illa res sit aliena: tenetur diligentem inquisitionem facere, vt sciat veritatem: quod si nouerit esse alienam, debet restituere: si autem non facit inquisitionem diligentem, exponit se euidenter periculo retinendi rem alienam inuito domino.

QUARTA CONCLUSIO.

Si facta diligenti examinatione, adhuc manet dubius rationabiliter: nihilominus poterit retinere sibi rem illam, & vti illa. Ratio est, quia in isto casu verificatur, quod in dubio melior est conditio possidentis. Intelligitur enim de dubio iam diligenter examinato: tunc enim dubium illud, magis est speculatiuum, quam practicum. Quemadmodum, si quis duxit vxorem bona fide, existimans priorem maritum esse mortuum: & postea rationabiliter dubitat, an sit viuus, vel mortuus: non potest licitè cum illo dubio accedere ab vxorem, donec faciat diligentem inquisitionem ad cognitionem veritatis. Facta verò diligenti inquisitione iam poterit accedere ad vxorem non obstante quod maneat dubius: quia iam dubium illud est speculatiuum.

Ita etiam cōtinget in illo, qui bona fide accepit rem alienam: & postea dubitat, debet enim examinare dubium sicut iam diximus. Vtrum verò cum tali dubia fide possit esse præscriptio, quando bona cepit homo possidere? De hac re varia sententiæ sunt. De quo vide Syluest. in verbo, præscriptio. §. tertio. part. 3. vbi tenet sententiam Bar. in l. naturaliter. ff. de viucap. quòd continuatur præscriptio cum illa fide dubia: examinato tamen dubio diligenter, & ego ita teneo, quamuis sentiat oppositum Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæstio. 5. articulus. 4. quoniam re vera post illam diligentem inquisitionem, iam illa potest dici bona fides, moraliter, & practicè: quamuis habeat dubitationem quandam speculatiuam.

QVINTA CONCLUSIO.

In casu posito, licet possit homo rescindere contractum cum illo, à quo emit, quia vult seipsum indemnem seruare: tamen non poterit alteri vendere illam rem, nisi manifestando dubium illud. Probat, quia vendens tenetur manifestare vitium rei, ex quo emptori potest incommodum euenire. Ista cōclusio est contra Syluestrum in verbo, restitutio. 3. quæst. 7. vbi ait, quòd absolutè potest vèdere. Verum est tamen quòd si facta diligenti inquisitione, nulla reliqua est spes decidendi dubium illud: poterit homo absolutè vendere, sicut ipsemet iam bona fide possidet. Hactenus de prima, & secunda conclusione.

D Vbitatur sextò. Et principaliter circa tertiam conclusionem Diui Thomæ, vbi ait quòd, qui accipit rem alienam in suam vtilitatem & absque aliqua iniuria domini, tenetur ad restitutionem ratione acceptionis. Est enim grauis difficultas, vtrum qui accipit rem accommodatam, verbi gratia, Equum, teneatur restituere Domino: etiamsi equus perierit absque culpa commodatarij? Ratio dubitandi non est modica; quoniam in capit. vnico. de commodatis, habetur quòd is, qui gratia sui tantum accepit rem commodatam: tenetur ad restitutionem, etiam de leuissima culpa. Fortuitus autem casus nisi interueniat culpa, vel pactum, vel nisi in mora fuisset commodatarius, non est illi imputandus. Ecce quomodo non videtur vniuersalis conclusio Diui Thomæ.

Arguitur nihilominus in fauorem sententiæ Diui Thomæ. Primò. Mutuatarius tenetur restituere debitum, etiamsi nulla sua culpa pereat mutuum: ergo etiam cōmodatarius tenetur restituere commodatum vniuersaliter. Probat, consequentia. Nam magis videtur teneri ad restitutionem, is qui non accipit dominium rei, quàm is qui accipit: sed commodatarius non acquirit dominium commodati, mutuatarius verò acquirit: ergo si iste tenetur restituere, multò magis ille.

Secundò arguitur. Si culpa requiritur in commodatario vt teneatur restituere, vel requiritur mortalis vel sufficit venialis, si venialis sufficit, videtur durissimum quòd pro leuissima culpa soluat magnum pretium, si verò mortalis fuit, sequitur quòd ferè nunquam tenebitur commodatarius restituere: rarò enim accidit vt rem alienam tanta negligentia commodatarius perdat, vt sit mortalis culpa.

Tertio arguitur. Si culpa requiritur, sequitur quòd pro quantitate culpæ teneatur commodatarius restituere plus minúsue pretij, propter rem perditam. Consequens videtur inconueniens magnum,

A quia esset magna confusio metiri quantitatem culpæ, ergo.

De hac difficultate Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæst. 7. ar. 2. dicit quatuor. Primum est, quòd commodatarius tenetur restituere de leui culpa. Secundum est, quòd non tenetur totum, sed pro ratione, & quantitate culpæ. Tertium est, quòd non tenetur in foro conscientie nisi ex culpa mortali. Quartum est, quòd omnia æstimanda sunt secundum forum exterius, & eius sententiæ standum etiam in foro conscientie. At verò sententia communis est, quòd commodatarius tenetur ad restitutionem: etiamsi leuissima sua culpa res commodata perijt. Hanc sententiam docet Caietanus in hoc loco. Et Adrianus in 4. in materia de restitutione. fol. 48. Et Syluester in verbo, commodato §. 6. quæst. 8. & verbo, culpa §. quatro, & est communis sententia Iurisperitis.

B Pro. decisione veritatis, notanda est distinctio celebris in hac materia apud Iurisperitos, videlicet, quòd res commodata tripliciter potest perire apud commodatarium. Primò quidem fraude, vel dolo, quando ex certa scientia, & malitia res perijt. Secundò aliqua culpa commodatarij, vbi aduertat Theologus quòd nomine culpæ, aliud intelligunt Iurisperiti, quàm Theologi. Nam Theologi intelligunt peccatum aliquod coram Deo: sed Iuristæ intelligunt aliquam priuationem diligentie, quæ secundum mores hominum poterat adhiberi ad conseruandam rem illam, iuxta materiam, & conditionem vniuscuiusq; rei: siue illa priuatio sit peccatum coram Deo siue non, & huiusmodi culpam rursus distinguunt in leuem & leuissimam, & latam & amplam. Tertio potest perire res accommodata ex casu fortuito, qui non cadit sub humana prouidentia, seu diligentia circa talem rem seruandam. His positus, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ: etiamsi leuissima sua culpa perierit, neque peccauerit coram Deo. Hæc conclusio probatur ex citato capit. de commodato. Item ex l. in rebus. & ex l. si certo. §. commodato. ff. commodati. Vbi hæc conclusio expressè habetur: & est communis sententia Theologorum, & Iurisperitorum, & ratione probatur; nam ius nature postulat, vt qui rem ab alio accipit in proprium commodum: teneatur ad hoc quòd Dominus rei, qui gratiam fecit, non patiatur detrimentum: ergo si culpa, vel inconsideratione commodatarij res perijt: non debet Dominus pati aliquod detrimentum. Confirmatur. Quoniam aliàs tolleretur de republica commodandi contractus, qui valde necessarius est: nemo enim vellet commodare rem suam cum tanto periculo.

C Præterea arguitur specialiter contra sententiam Magistri Soto, quoniam secundum ipsum standum est sententiæ, quæ pronuntiat in foro exteriori: sed in foro exteriori condemnatur semper commodatarius de leuissima culpa: ergo non requiritur mortalis culpa vt in conscientia teneatur restituere. Neque valebit dicere quòd est lex pænalis, & propterea obligat postquam prolata est sententia, quoniam profectò tam leuis culpa non est digna tanta pœna, ac proinde lex esset iniqua, si pænalis esset. Rursus neque valebit respondere, quòd sententia fundatur in falsa præsumptione: quoniam si hoc esset verum, non obligaret in conscientia. Neque rursus lex præ-

sumit peccatum mortale: nam expressè condemnat de leuissima culpa. Dicendum ergo est, quòd iura nihil aliud statuunt in hac parte: quàm quòd naturæ iure constitutum est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Commodatarius non tenetur restituere, quando res commodata perit casu fortuito. Hæc conclusio intelligitur, nisi fortè, qui commodauit expressit conditionem casus fortuiti: tunc enim commodatarius tenebitur restituere: quoniam alter potuit in contractu libero, qui nullo modo erat in utilitatem propriam, talem conditionem apponere. Conclusio itaque sic intellecta asseritur ab omnibus Iurisperitis, & ipsa iura citata illam confirmant.

Sed oportet obseruare, quisnam sit casus fortuitus. Est enim qui non cadit sub humana prouidentia v. g. Si fulmine percussus equus accommodatus pereat: & latrones multi repente aggrediantur, ubi grassari non solent. Ratione verò probatur, nam dominus rei accommodatæ non debet exigere maiorem sollicitudinem à commodatario pro seruanda re quàm ipsemet posset habere: nisi fortè vellet exprimere talem conditionem casus fortuiti: ergo si casu fortuito res ipsa perijt, domino perit.

Sed rursus obseruandum est, quòd cum fuerit dubium an casus fuerit fortuitus, an verò prouideri potuerit ab ipso commodatario, & non fuerit prouisus: tunc declinandum est potius in fauorem domini. Ratio est, nam æquum est, vt commodatarius, qui beneficium recipit, patiatur potius damnum in dubio, quàm ipse dominus, qui nullam reportat utilitatem.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando commodatarius ex culpa etiam leuissima tenetur restituere, tenebitur in totum, & non in partem. Hanc expressè tenent iura citata & communis sententia. Et ratio est manifesta: quoniam obligatio ad restituendum non oritur ex culpa veniali, aut mortali coram Deo: sed potius ex natura contractus accommodationis, qui postulat vt commodatarius teneatur rem commodatam domino reddere, nisi perierit casu fortuito, & quomodocunque aliàs pereat imputandam erit damnum ipsi commodatario. Siquidem non fuit sollicitus seruare rem alienam, & hoc est quòd nomine culpæ intelligunt Iuristæ, ergo illi tenebitur in totum restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

Mutuatarius tenetur restituere, etiamsi fortuito casu mutuatum amiserit. Ratio est, quia mutuatarius statim efficitur dominus mutuati, vnde si mutuatum perit apud dominum, ipsi domino perit: & ipse tenetur restituere magis ratione acceptionis, quàm commodatarius, qui non acquirit dominium commodati.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum concedo antecedens, & nego consequentiam. Ad probationem negatur maior. Nam licet pluribus titulis teneatur commodatarius restituere, scilicet, ratione acceptionis, & ratione acceptæ rei, tamen mutuatarius strictius tenetur ratione acceptionis: eò quòd suscipit rem, vt verus dominus ad,

consumendum illam: & idcirco tenetur ad restituendum illam in omni euentu.

Ad secundum argumentum iam diximus, quòd non requiritur culpa mortalis, neque venialis coram Deo: sed sufficit non apposuisse necessariam diligentiam secundum humanam prouidentiam possibilem: & idcirco tenebitur ad restituendum in totum.

Ad tertium responderetur, quòd culpa iuridico modo accepta, requiritur, in quantum est signum non perijisse rem humano casu fortuito, in quo solum excusatur commodatarius à restitutione quando non præcessit pactum. Vnde etiam leuissima culpa sufficit, vt teneatur restituere.

D Vbitatur septimò. Circa quartam conclusionem vbi agitur de acceptione iusta, quæ est in utilitatem dantis. An depositarius teneatur restituere solum, quando sua culpa magna, depositum amiserit?

Arguitur primò pro parte negatiua. Ex cap. bona fides, de deposito vbi dicitur, bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis saluis existentibus depositas amiserit. Ex quo sic arguitur. Sic casus quòd Petrus non poterat simul res proprias, & depositas ab incendio eripere, & reliquit depositas vt proprias liberaret: tunc condemnabitur ex citato capit. ergo non requiritur aliqua culpa in depositario vt teneatur restituere.

Arguitur secundò. Ex eodem capit. vbi habetur quòd pacto, vel culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur depositario: ergo sufficit quæuis culpa neque requiritur magna. Confirmitur ex capit. si tua de iniurijs, & damno dato, vbi dicitur quòd sufficit negligentia, nec ignorantia excusat: quòd minùs teneatur depositarius restituere. Et cap. consuluisti 2. q. 4. Et cap. in lect. 34. quaest. 2. Et cap. si clerico. 50. distin. In quibus omnibus leuissima culpa imputatur depositario.

Propter hæc testimonia Adrianus in 4. vbi supra ait, depositarium teneri ad restituendum: etiam de leuissima culpa, accepto nomine culpæ iuridico modo. Altera sententia est Magistri Soto vbi supra, quòd depositarius qui recipit depositum in gratiam eius, qui deponit: non tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa mortali, & multò maiori, quàm illa, quæ commodatariū obligat: quia licet sit mortalis culpa, quæ obligat comodarium: tamen putat ipse quòd vocatur leuis culpa respectu culpæ, quæ obligat depositarium. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Depositarius tenetur ad restitutionem ex culpa lata, & ampla, etiamsi coram Deo non sit nec veniale quidem peccatum. Verbi gratia. Si depositarius etiam obliuione naturali, reliquit depositum in limine domus: non peccauit coram Deo & tamen dicitur iuridicè loquendo culpa lata ampla. Hæc conclusio communis est Theologis, & Iurisperitis, & est Diui Thomæ in corollario quartæ conclusionis, & colligitur ex capit. bona fides citato. Et ex l. prima §. vltimo ff. depositi & in l. contractus ff. de regulis iuris & Instit. quibus modis contrahitur obligatio §. præterea. Hanc etiam conclusionem probant duo argumenta in principio huius dubij.

SECUNDA CONCLUSIO.

Depositarius non tenetur de leui culpa. Hæc probatur ex l. citata ff. depositi & est communis

sententia, & ratione probatur, quoniam depositum recipitur in gratiam tantum deponentis: ergo depositarius non debet grauari nisi de culpa lata, & ampla. Secundò probatur. Si depositarius obligaretur de leui culpa, nemo vellet suscipere depositum: si autem non obligaretur saltem de lata, & ampla culpa, nemo vellet depositum tradere: ac proinde periret iste contractus necessarius reipublicæ. Tertio probatur vtraque conclusio; commodatarius tenetur de leuissima culpa: ergo depositarius tenebitur tantum de lata, & ampla culpa. Probatur consequentia, nam depositum differt à commodato per extremum, quatenus commodatum est tantum in gratiam commodatarij: depositum verò non est in gratiam depositarij, sed tantum deponentis: ergo commodatarius, & depositarius debent obligari differenter ex culpis extremis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quotiescunque depositarius habuit culpam latam tenebitur restituere in toto. Hæc est communis sententia, & ratio est: quia tunc sua culpa totum damnum emergit alteri. Sed obseruandum est, quòd in casu dubio an culpa fuerit lata necne, declinandum est in fauorem depositarij: quia depositum fit in fauorem tantum eius, qui deposuit, & idcirco æquum est, vt ipse potius patiatur incommodum quam depositarius, vbi res dubia fuerit.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum, quòd sententia illius capituli bona fides, fundatur in præsumptione: & idcirco in foro exteriorè condemnabitur depositarius: nihilominus si re vera, ille non fuit negligens, non tenebitur in conscientia restituere: quia non obligabatur seruare rem alienam cum detrimento rei familiaris.

Ad secundum argumentum, & confirmationem responderetur, quòd iuxta varietatem contractuum, requiritur diuersitas culpæ, vt teneatur quis restituere rem alienam. Et hoc est quod probant iura ibi citata, non autem quòd quæuis culpa semper sufficiat, vt depositarius teneatur restituere depositum.

D Vbitatur octauò. Circa tertiam, & quartam conclusionem, quid sentiendum sit, quando rei acceptio iusta est in commodum vtriusque partis; dantis, scilicet, & accipientis. v. g. locantis, & recipientis, seu conducentis: & quando depositarius pretium recipit pro seruanda re in deposito. Quærimus ergo, an etiam tunc ipse recipiens teneatur restituere rem, quæ sine culpa sua apud ipsum perijt. Ad hoc dubium Mag. Soro vbi supra dicit duo: Primum est, quòd depositarius qui pretio se obligat ad custodiendum depositum: tenetur ad restituendum illud, etiamsi sine culpa sua perierit, ratio eius est quoniam qui assecurat merces tenebitur restituere, etiamsi casu fortuito pereant, ergo etiam depositarius cui datur pretium, vt custodiat depositum, est enim quasi contractus quidam assecurationis. Alterum est quòd de conductore perinde dicendum est, sicut de commodatario dixerat, scilicet, quòd tenetur conductor de leui culpa in partem, de graui in totum restituere. Et sicut ipse dixerat, quòd commodatarius non tenetur in conscientia nisi de culpa mortali: multò magis id debet dicere de conductore, quoniam ille non tantum in proprium commodum recipit, sed etiam in commodum locantis. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Conductor tenetur ad restitutionem rei perditæ ex leui culpa. Hæc est communis sententia Theologis, & Iurisperitis, qui agunt de hac re in lege contractus ff. de regulis iuris & in titul. de locato & conducto. Et ratio huius est quoniam conductor habet se medio modo inter depositarium, & commodatarium. Commodatarius enim accipit rem tantum in proprium commodum, depositarius verò recipit rem solum in commodum deponentis: conductor autem partim in proprium commodum, partim in commodum domini accipit rem conductam ergo æquum est vt in obligatione ad restituendum, medio modo se habeat conductor. Ergo non tenebitur de leuissima culpa sicut commodatarius, neque tantum de lata, & ampla culpa, sicut depositarius: sed de leui, quæ est media inter leuissimam, & latam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si contingat quòd commodatarius accipiat pretium pro custodia rei commodatæ: tenetur ad restitutionem commodati, quod perijt sine culpa sua etiam casu fortuito. Probatur quoniam recepto pretio obligatur magis, quam antea: sed sine pretio tenebatur etiam de leuissima culpa, ergo recepto pretio tenebitur de nulla culpa.

TERTIA CONCLUSIO.

Conductor, qui accipit pretium pro custodia rei conductæ: tenetur ad restitutionem de leuissima culpa. Probatur, quia non accepto pretio tenetur de leui culpa: sed accepto pretio magis tenetur, ergo tenebitur de leuissima culpa.

QUARTA CONCLUSIO.

Depositarius qui pro custodia depositi pretium accipit, tenetur ad restitutionem de leui culpa. Probatur, quia sine pretio tenebatur solum de lata & ampla culpa: sed accepto pretio magis tenebitur: ergo tenetur de leui culpa.

VLTIMA CONCLUSIO.

In huiusmodi contractibus dijudicandis, in omni circumstantia, habenda est ratio ad quantitatem pretij, & ad laborem, & periculum in custodia rei, & sic ad arbitrium boni viri determinanda est maior, vel minor obligatio in foro conscientia: imò etiam in foro exteriori. Et ad argumentum Magistri Soro responderetur, quòd depositarius non semper recipit pretium, vt assecuret: sed vt custodiat rem depositi, & tunc iudicandus erit depositarius secundum leges custodia. Si autem fiat cum illo contractus assecurationis expressus, vel interpretatiuus: tenebitur tunc in omni euentu, etiam in casu fortuito ad restitutionem depositi: sicut crebrò contingit in depositario generali, qui designatur in omni reipublica.

D Vbitatur nonò & vltimò in hoc articulo. Circa solutionem ad secundum argumentum. Vtrum teneatur quis cum detrimento proprio in rebus superioris ordinis restituere res inferioris ordinis. Est exemplum celebre de adultera, quæ habet

filium

filium ex adulterio: vtrum teneatur illa cum periculo vitæ, vel famæ reuelare filium adulterinum, vt ille excludatur ab hæreditate mariti. Est etiam exemplum in tabellione, qui fecit falsam scripturam, & in teste qui dedit falsum testimonium, vnde aliquis fuit damnatus ad pœnam pecuniariam: an isti teneantur ad restitutionem cum detrimento famæ, vel vitæ?

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Obligatio ad restituendum est de iure naturæ, ergo restitutio non est omitenda propter damnum temporale.

Arguitur secundò. Ille cui facienda est restitutio, potest illam perire non obstante detrimento famæ vel vitæ eius qui debet pecunias, ergo ipse tenebatur cum eodem detrimento restituere. Probat consequentia, quia non potest dari bellum vel litigium iustum ex vtraque parte, nulla existente ignorantia.

Arguitur tertid, Quamuis enim fama, vel vita hominis sint ex genere suo excellentiora bona quàm pecunia: tamen tanta potest esse quantitas pecuniæ, quòd excedat famam hominis vulgaris, ergo saltem in illo casu homo ille infimæ conditionis, tenebitur restituere: non obstante detrimento suæ famæ imò etiam vitæ.

Arguitur quartò. Nemo potest aliena rapere vt seruet suam famam, ergo neque retinere.

Sed in oppositum est, determinatio Innocentij Tertij, in capit. officij de pœnitentijs, & remissionibus vbi ait, non esse denegandam pœnitentiam mulieri, quæ ex adulterio suscepit prolem, neque vult hoc marito reuelare propter metum.

De quæstione hac Caiet. in hoc loco, & in opuscul. 17. respon. 14. dub. 2. & in Summa verb. adulterium statuit vniuersalem regulam, scilicet. Nemo tenetur restituere res inferioris ordinis cum detrimento rerum superioris ordinis. Et hanc sententiã in casu adulteræ iam posito, tenet Scot. in 4. dist. 15. quæst. 2. & Gabr. ibidem. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restit. quæst. 3. causa 4.

Altera sententia est, quòd licet adultera non teneatur restituere secundum allegatum capitulum: tamen tabellio & testis falsus tenetur restituere cum illo detrimento. Sic tenet Panormit. in cap. officij citato & alij Iurisperiti ibidem, & Syluester in verbo adulterium §. secundo.

Tertia sententia est, quòd adultera tenetur cum periculo famæ restituere. Hanc tenet Maior in 4. dist. 24. quæst. 17. & Adria. in 4. in materia de restitutione. Imò adiecit, quòd etiam cum periculo vitæ tenetur reuelare crimen marito dummodo non timeat, quòd ipse maritus peccaturus sit occidendo illam: licet aliunde timeat sibi periculum vitæ imminere, v. g. à cognatis mariti, vel etiam à iudice per sententiam.

Vltima sententia est Magistri Soto articulo secundo citato, vbi regulam Caietani positam, asserit esse perniciosam si vniuersaliter accipiatur: sed inquit, ille habendam esse rationem ad quantitatem damni in temporalibus, & ad qualitatem famæ, vel vitæ adulteræ. Vnde asserit quòd aliquando tenebitur adultera cum certo periculo famæ. Verbi gratia, quando ipsa non est adeo illustris, & filius ipurius succedet in patrimonium insigne: imò etiam cum periculo vitæ tenebitur quando successio futura est in regnum, vel principatum illustrissimum. Doctissimus Couarruias in relectione regulæ peccatum, parte 1. refert hanc opinionem, & quantum

ad periculum famæ approbat illam: quantum verò ad periculum vitæ, non audet approbare nec reprobare. Pro decisione huius difficultatis sic

VNICA CONCLUSIO.

Per se loquendo nemo tenetur restituere res inferioris ordinis, cum detrimento rerum superioris ordinis: nisi in casu, in quo bonum publicum periclitaretur. Probat conclusio. Primò, nam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis, neque possunt cum illis adæquari: at verò si restitutio rerum inferioris ordinis deberet fieri cum detrimento rerum superioris ordinis, permutaretur ordo naturæ: ergo non est talis obligatio. Probat secundò. Ex illo Matth. 7. quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem vos facite illis. Sed omnis homo rationabiliter vult, vt in tali casu non obligetur ad restitutionem cum tanto detrimento: ergo nemo debet illam restitutionem exigere, vt sibi fiat. Probat tertid, in casu extremæ necessitatis, non tenetur debitor restituere creditori, etiam patienti similem necessitatem: sed, qui periclitatur circa famam, vel circa vitam est in extrema necessitate: ergo non tenetur restituere cum tanto periculo. Confirmatur. Si quis etiam iustè damnatus ad mortem, accipiat equum alienum pretiosum, vt effugiat: non tenebitur ad restitutionem equi pereuntis in ipsa via: cuius ratio non est alia, nisi quia res inferioris ordinis ancillantur rebus superioris ordinis, & in extrema necessitate non solum est licitum non restituere temporalia, sed etiam capere aliena.

Denique probatur conclusio. Specialiter quantum ad hoc, quòd cum detrimento famæ, scilicet, cum infamia non teneatur homo restituere temporalia. Quoniam Diuus Thomas in solutione ad secundum, ait, quòd nemo tenetur reuelare crimen suum, vt restituat nisi Deo, & confessori. Et confirmatur, quia nemo tenetur libertatem suam vendere vt restituat alienum, eò quòd libertas pretiosior est omni auro: sed etiam fama est pretiosior diuitijs: ergo nemo tenetur cum eius detrimento temporalia restituere.

Et confirmatur secundò, quia nemo est qui non rationabiliter eligeret potiùs seruitutem cum bono nomine, quàm libertatem cum infamia, ergo fama non minùs aestimanda est, quàm libertas, ac proinde si non tenetur quis cum amissione libertatis restituere: nec tenebitur cum amissione famæ.

Sed obseruandum est, quòd in conclusione diximus per se loquendo. Etenim aliquando, tam leuis potest esse infamia, vt teneatur illam pati, vt restituat rem magni pretij, cuius iudicium relinquatur arbitrio boni, & prudentis viri. Diximus etiam in conclusione, nisi in casu, in quo bonum publicum periclitaretur: quoniam in tali casu tenetur etiam homo pati mortem, vt subueniat reipublicæ, ergo multò magis restituere, si hoc expedit bono communi.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primò quidem, quòd præceptum restituendi cum sit affirmatiuum, quamuis obliget iure naturæ: tamen non obligat vbiq̃ue, & semper, sed pro loco, & tempore, & circumstantijs alijs, sicut cætera præcepta affirmatiua: ac proinde dicimus, quòd in casu proposito, non obligat cum tanto detrimento ip-

fius

lius debitoris. Non enim ius naturæ postulat, ut debitum in rebus inferioris ordinis restituatur rebus superioris ordinis.

Ad secundum respondetur. Transeat antecedens, sed nego consequentiam, sicut non valet ista consequentia, accusator iuste reum accusat: ergo ipse tenetur se prodere. Neque inde sequitur, quod sit bellum iustum ex utraque parte: quoniam qui tacet delictum suum, non contra pugnat.

Ad tertium respondetur, quod per se loquendo pecunia nunquam poterit adæquare valorem rerum superioris ordinis: semper enim est maius malum, quod aliquis incurrat infamiam, quam meram paupertatem, at verò quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad acquirendum honorem, & conseruandū illum: hinc est quod saepe possit contingere, ut aliquis teneatur cum aliqua infamia, & proprio dedecore, restituere res inferioris ordinis: quatenus defectus illarum rerum, causa est vero domino dedecoris, & infamiae, vel etiam impedit eum ab honore notabili, quem diuitijs poterat acquirere & conseruare. Hinc igitur est quod sententia illa Magistri Soto in quibusdam casibus verificanda sit & sequenda.

Observandum tamen est, quod quando defectus restitutionis inferiorum bonorum redundat in damnum boni communis: tunc tenetur homo etiam cum periculo famæ, & vitæ restituere. Et ratio est, quia bonum commune, & tranquillitas reipublicæ non referuntur inter bona inferioris ordinis: sed inter bona superioris ordinis, videlicet quatenus ipsa reipublica bonis temporalibus, vel instrumentis acquirat honorem, vel pacem, & salutem suorum ciuium.

Ad vltimum argumentum respondetur, quod licitum quidem est accipere bona aliena, ut quis effugiat mortem, & similiter non restituere quod consumptum est in extrema necessitate. Ratio est, quia huiusmodi bona sunt media per se primò ordinata ad conseruationem vitæ. Ceterum non ita semper verum erit, quod possit aliquis accipere res alienas, ut euitet infamiam: quoniam ista bona non sunt media per se ordinata ad acquirendam famam, unde non est licitum quod aliquis accipiat alienum ad acquirendam famam. Nihilominus licitum erit non restituere cum periculo amittendi famam: quia iam tunc ipse homo cooperaretur sua actione ad seipsum infamandum, ut proximo restitueret rem aliquam temporalem merè inferioris ordinis.

Notandum tamen est, quod dupliciter potest quis in infamiam deuenire ut restituat alienū. Vno modo crimen suum manifestando, & sic non obligatur seipsum prodere nisi Deo, & confessori, ut dicit Diuus Thomas. Altero modo, quia restituendo alienum venit in paupertatem, & amittit honorem, quem ex alienis diuitijs acquisierat & conseruabat: & de huiusmodi hominibus dicimus, quod tenentur restituere. Et ratio est, quia bona aliena non sunt ordinata ad honorem alterius: bene tamen ad vitæ sustentationem in extrema necessitate.

Denique in huiusmodi casibus notandum est, quomodo debeant homines se habere in facienda eiusmodi restitutione. Dicimus ergo primò, quod tabellio, & testis falsus, qui infamauerunt alium, tenentur cum periculo propriæ famæ seipsum retrahere. Si autem timent imminere sibi periculum vitæ ex huiusmodi restitutione, debet seipsum, ut poterint, in tutum collocare, & si opus fuerit fugere in

A aliam prouinciam: & inde mittere literas testimoniales sufficientes ad restitutionem famæ. Quod si tabellio vel testis falsus constituerunt aliquem suo testimonio in discrimine amittendæ vitæ: tenentur ipsi cum eodem periculo negare quod affirmauerant. Adultera verò de qua diximus si habet magnum patrimonium, & alia bona parafrenalia, ex quibus possit restituere legitimo hæredi, tenetur id facere; tenetur enim quantum potest adulterini filij hæreditatem minuere. Potest etiam, & decet, ut suadeat adulterino filio, ut ingrediatur religionem, ubi non sit successio hæreditaria in bona paterna religiosorum. Quod si adultera putauerit vtilem fore reuelationem sui criminis ipsi filio adulterino: tenebitur pati illam leuissimam infamiam, ut legitimi filij non defraudentur in sua hæreditate. Nihilominus filius adulterinus raro tenebitur matri credere reuelanti suum crimen. Quod si mater, tot, & tam urgentes coniecturas dederit, ut filius credat se adulterinum esse tenebitur relinquere hæreditatem, nihilominus non tenebitur se omnino priuari bonis paternalibus: sed licitum erit ei seruare portionem aliquam, ad vitæ sustentationem. Et ratio huius est, tum quia hoc ipsum expedit ad honorem patris putatiui, & aliorum fratrum, quod ipse non viuat cum magna abiectione, & mendicitate: tum etiam, quia ipsa mater tenetur iure naturæ sustentare filium, etiam adulterinum, unde ipse poterit ex bonis maternalibus sibi accipere moderatum ad vitæ sustentationem. Et quamuis leges tam ecclesiasticæ, quam ciuiles videantur reddere inhabiles huiusmodi filios spurios ad aliquam hæreditatem acquirendam: tamen semper sunt intelligendæ, ita ut non derogent iuri naturali, quo parentes tenentur filios nutrire, & sustentare. Sed quæret aliquis, an ipse adulter, si credat rationabiliter filium esse adulterinum, teneatur restituere alijs filijs legitimis, vel hæredibus mariti adulteræ, vel ipsi marito omne damnum, quod patiuntur propter filium adulterinum? Ad hoc respondet Magist. Soto lib. 4. de iustitia & iure. quæstio. 7. articulus. 1. quod non tenetur aliquid restituere, nisi fortè adulter fuerit multum diues, & potens, Sed nos tenemus sententiam communem, quod adulter tenebitur non minùs, quam adultera ipsa, restituere omnia damna, quæ sequuntur ex adulterio. Nam etiam si adultera voluerit, & inuitauerit adulterum: tamen ipse adulter nihilominus iniuriam facit marito, ergo tenebitur ad omnia damna, quæ reuera sequuntur ex tali iniusta actione, neque retulerit quicquam, quod ipse adulter sit valdè diues, aut mediocriter, semper enim tenebitur restituere in quantum poterit. Ceterum de doctrina Diu. Thom. ad tertium argumentum dicemus articulo sequenti.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Verum illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio & principalis & vniuersalis. Quicumque est causa iniuste acceptionis, sine directè, siue indirectè, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniuste acceptionis (ut articulus. 6. dictum est.) Sed omnis qui est causa directè, vel indirectè

indirectè iniusta actionis, est causa iniuriusæ actionis, ergo tenebitur.

Secunda conclusio. Omnes isti videlicet, præcipiens, consulens, consentiens, laudans, receptor, vel auxiliator, participans, sunt causa directè iniusta acceptiois.

Tertia conclusio. Isti verò, scilicet, non obstars, qui tenetur obstarè, non loquens, qui tenetur manifestare: sunt causa indirectè iniusta acceptiois.

Quarta conclusio. Ex omnibus numeratis, quinque semper tenentur restituere, videlicet præcipiens, consentiens in aliquo, sine quo iniusta acceptio fieri non poterat, receptor latronis, participans in crimine, & præda, qui non obstat, cum tenetur obstarè: qualis est princeps, & prætor civitatis.

Quinta conclusio. In alijs casibus numeratis, non semper tenetur homo restituere v.g. consiliator, & laudans, non semper tenebuntur restituere: nisi quando probabiliter indicari poterit, quòd ex huiusmodi consilio, & laude iniusta acceptio fuerit subsequuta.

COMMENTARIUM.

Circa istas conclusiones advertendum est, quòd Sylvest. in verb. restitutio 3. §. 6. & Adria. in 4. Palud. in 4. dist. 15. q. 2. aiunt, quòd si quis concurrat ad iniquam acceptionem, quæ aliàs etiam sine illius concursu sequeretur: non est dicendus causa acceptionis, neque tenebitur ad restitutionem, nisi tantum partis, quam ipse accepit. Nihilominus hanc sententiam falsam existimamus: nam ex illa sequeretur, quòd si duo homines percuterent Petrum, uterque lethaliter: quòd neuter esset causa occisionis, nec teneretur restituere. Probatur sequela. Nam sine concursu vtriuslibet, Petrus moreretur accepto vulnere ab altero. Item sequeretur, quòd in vastatione civitatis per bellum manifestè iniquum, nemo militum teneretur restituere: nisi tantum damnum singulare, quòd ipse fecerit. Probatur sequela. Quia sine quolibet milite singulari vastaretur civitas. Similiter sequeretur ex ista sententia, quòd quòdo multi simul devastant vineam nullus teneretur restituere, nisi danum quòd ipse fecerat. Nos igitur regulam vniuersalem statuimus, quòd ille dicitur causa iniustæ acceptionis, vel iniuriusæ actionis: ad cuius actionem sequitur ipsa iniusta acceptio, sine aliàs sequeretur, siue non.

Vbi notandū est, quòd quoniam hic de moralibus actionibus est sermo: etiā sequela effectus moraliter, & non physicè accipienda est. Ex quo sequitur, quòd sicut potest contingere quòd aliquis sit causa simpliciter moralis, & nullo modo physica. v. g. consulens furtum: ita potest contingere quòd aliquis sit causa moralis simpliciter, & causa physica secundum quid: videlicet concussa tantum v. g. Petrus consentiens cum Paulo in furto talenti aurei, concurrat cū illo ad frangendas fores, quas solus Paulus non poterat infringere. Item concurrat cum illo ad portandū pondus auri, quòd solus Paulus non poterat portare: tunc Petrus est causa simpliciter moralis: & tamen physicè loquendo non est simpliciter causa, sed concussa. Ratio huius est, quia causa moralis est simpliciter voluntaria, & libera: cū igitur totus ille effectus sit voluntarius Petro directè, vel indirectè: ita etiam ut ille effectus quem Paulus facit, imputetur Petro tanquam obiectum suæ voluntatis: & similiter Paulo imputetur effectus, què facit Petrus: tenebitur vterque ad restitutionem integrum, si alter non restituerit, ratione iniquæ acceptionis. Ceterum physicè loquendo, neuter est

causa simpliciter, sed partialiter. Quoniam igitur obligatio ad restitutionem oritur ex actione iniqua, in quantum est moralis, non in quantum est physica: hinc est, quòd etiam si plures concurrant ad damnum quòd nullus solus potuisset facere: tamen singuli tenentur totum restituere, quia singulis totum est voluntariū directè, indirectè. Est igitur mens D. Tho. docere, quòd omnes numerati in quarta conclusione semper tenentur restituere totum: quia semper sunt causa totius damni.

Ubiatur circa conclusionem, an recipiens latronem ad hospitium teneatur restituere? Arguitur primò pro parte negativa. Recipiens latronem ad hospitium, non est causa moralis furti, ergo non tenetur restituere. Probo antecedens. Nam si aliquo modo esset causa moralis furti, esset indirectè: sed hoc est falsum, quia recipiens latronem ad hospitium non tenetur non recipere, maximè si paratus est omnes trāscentes recipere quasi ex officio stabularij: ergo iste talis non tenetur restituere.

Arguitur secundò. Si postquam latro accepit prædam absque meo auxilio, & consilio, sed prorsus me ignorante, & postea det mihi partem prædæ: ego non sum causa moralis totius damni, ergo non tenebor restituere totum.

Arguitur tertio. Si Petrus videns furem accipientem alienum taceat, non tenetur restituere: & tamen poterat obstarè, imò tenebatur: ergo non semper ille talis tenebatur restituere.

Sed in oppositum est ipsa doctrina Dini Thomæ.

Ad primum argumentum respondetur, quòd receptor latronis non solum est, qui sciens esse latronem semel recipit illum ad necessarium hospitium: sed ille, qui hospitio suo fauet iniquitati latronis v. g. si latro cōmodius sua latrocinia exercet habens refugium in diuersorio, tunc stabularius ipse cognoscens esse latronem: tenetur totum restituere, etiam si ex præda nihil accipiat.

Ad secundum respondetur concedo consequentiam. Neque enim D. Thom. ait, quòd participans in præda capta teneatur in totum semper restituere: sed participans in crimine, & ipsa præda.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd qui tenetur obstarè ex sola charitate, non tenetur restituere si non obstat: at verò qui tenetur obstarè ex iustitia, & ex officio sicut est princeps, aut prætor civitatis: tenetur totum damnum restituere, si non obstat.

Hinc sequitur amplissimum corollarium, quòd omnes qui ex officio, & pacto sunt custodes boni communis aut particularis, tenentur restituere totum damnum illatum: si potuerunt obstarè clamando, vel reuelando, aut quomodolibet aliàs, & non obstituerunt, verbi gratia. Rex, qui videns reipublicæ damnum, tacet & dissimulat, neq; impedit cū possit: similiter prætor, & ministri eius dissimulantes latrocinia, & furta, custodes vinearum, & montium & segetum, & famuli domus, qui debent res communes ipsius domus custodire, tutores & curatores minorum, & alij similes. Sed quæret aliquis, an isti teneantur de leuissima culpa, vel leui, aut lata? Respondetur, quòd nimis durum esset obligare istos custodes de leuissima culpa, sicut obligat Adria. in 4. in materia de restitutione. Sed nos dicimus satis esse, quòd teneantur de leui culpa. Ratio est, quoniam isti suscipiunt rem sub custodia in vtilitatem, vtriusque partis, ergo tenebuntur ad restitutionem, sicut supra diximus de conductore.

Sed est obiectio, & probatur quòd custodes

mon-

montium nullo modo teneantur restituere, etiam si videntes ligna cædi dissimulent. Est argumentum, ipsi cædentes ligna non peccant contra iustitiam ut supra diximus, ergo neque custodes tacentes.

Pro solutione huius argumenti nota, quod si mons est communis, & necessitas urget, cædentes ligna sibi necessaria non peccant cædentes, neque custodes dissimulantes: at verò si custodibus non constat ista necessitas peccant contra iustitiam dissimulantes: quoniam tenentur ex officio & pacto iustissimo custodire montem: & tenebuntur saltem ad restitutionem pœnæ taxatæ per legem contra cædentes ligna. Dixi saltem, quia tanta potest esse aliàs dissimulatio custodis, quod mons destruat: & tunc tenebitur ad restitutionem damni totius. Si autem mons fuerit particularis domini propria manu plantatus, vel antecessorum: tunc, & ipsi cædentes ligna peccant contra iustitiam, nisi magna necessitate excusentur, & ipsi custodes dissimulantes tenebuntur ad restitutionem damni dati domino suo.

Ad argumentum positum respondetur, transeat antecedens, & nego consequentiam, Quia custodes tenentur ex officio, & pacto seruare montem: cæteri verò tenentur ad solutionem pœnæ si capiunt in monte communis. Et sæpe aliàs potest contingere, quod aliquis teneatur ad aliquid, siue faciendum, siue non faciendum solum ex charitate, vel misericordia: & tamen ille, cui incumbit ex officio providere, ut illud fiat, vel non fiat: peccabit contra iustitiam si dissimulet. Verbi gratia si princeps tempore maximæ famis in republica, non provideat si opus fuerit, quod diuites elemosynas faciunt pauperibus, ipse peccabit contra iustitiam, quævis aliàs diuites non peccarent nisi contra charitatem, & misericordiam.

Circa ultimam conclusionem notandum est, quod quando consiliarius, aut laudator mali operis non influit suo consilio, aut laude in animum inique agentis, ita ut ex eo moueatur ad opus iniustum, aut animosior efficiatur ad illud perpetrandum: non tenebitur ad restitutionem, etiam si laudatus ille inique agat. Ratio est, quia tunc consiliator, & laudans nullo modo est causa mortalis inique actionis. Cum autem reuera mouet animum alterius, vel audaciorum efficit: tenebitur ad restitutionem, si sequatur iniqua actio.

Sed quæris, quid si antequam sequatur iniqua actio consiliator, vel laudator retractet sententiam, vel vituperet factum: an tunc teneatur ad restitutionem? Respondetur, quod nihilominus tenebitur ad restitutionem. Et ratio est, quia damnum illud sequitur ex iniqua actione istius hominis: & pœnitentia ipsa non debet deobligare à restitutione.

Sed est obiectio. Si quis antequam occidatur proximus ab altero cui consilium dedit, vel quem laudauit ad illam actionem, retractauerit sententiam, & vituperauerit actionem illam, non incurreret irregularitatem, ergo non tenebitur ad restitutionem. Probat antecedens. Quoniam si occidendus fuerit clericus, non incurreret excommunicationem, ergo nec irregularitatem. Respondetur, nego antecedens. Ad probationem, concedo antecedens, & nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia irregularitas, quæ sequitur ex homicidio voluntario, non est per se pœna peccati: sed est indecentia quæ potest incurrere ab existenti in gratia Dei, sicut prætor incurrat irregularitatem occidendo latrones. At verò excommunicatio, est propriissime maxima pœ-

na peccati, quæ non incurritur (secundum probabiliorem sententiam) coram Deo ab existenti in gratia: neque infligitur pro peccato præterito, nisi de præsentibus perseveret contumacia dum exercetur actus, pro quo lata est excommunicatio. Verum est tamen, quod ille talis haberetur excommunicatus in foro exteriori, sed non coram Deo.

D Vbitatur secundò circa solutionem ad secundum, an cum multi simul concurrunt ad iniuriosam actionem, si vnus illorum restituat domino totum damnum, teneantur cæteri illi refundere pro rata parte. De qua re, aliqua dicit Caiet. art. præcedenti ad tertium argumentum. Pro solutione istius dubij sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando res ablata adhuc extat apud socios furti, aut certè ab illis mala fide consumpta est, tenentur socij restituere. Hæc est communis sententia, & certa. Et ratio est, quia ipsi socij tenebantur totum damnum restituere domino ratione rei acceptæ, aut ratione rei mala fide consumptæ: sed qui restituit domino totum damnum, succedit in omne ius, & dominium quod habebat verus dominus, erga res illas, ergo illi facienda est restitutio.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si ex iniqua acceptione nullum commodum acceperit ijs, qui iniuriam fecerunt, tunc si is, qui restituit vero domino totum damnum fuit inductus ad faciendum damnum aliorum precibus, aut monitis, tenebitur alij ei rependere pro rata parte. Ratio est, quia inductus ab alijs ad faciendum malum, incurrit obligationem restituendi in solidum, ergo si restituit tenebitur alijs ipsi refundere partes suas. Probat consequentia. Quia quilibet illorum tenebatur ex iustitia restituere totum damnum cuius fuit causa. Confirmatur. Quia si omnes pariter convenirent ad faciendum malum, & quidam illorum restitueret, tenerentur alij ei rependere, ergo multò magis quando ille, qui restituit, fuerat inductus ab alijs, qui fuerunt causa principalis.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu, si ille, qui restituit fuit autor, & persuasor iniuriæ faciendæ, non tenentur alteri aliquid eidem refundere. Ratio est, quia tunc socij non tenentur ratione rei acceptæ, nihil enim mansit apud illos, nec mala fide quidquam consumptum est, neque ratione iniustæ acceptionis, siquidem ipse, qui restituit dum alios induxerat, vilis est iuri suo cedere. Hæc conclusio est Caiet. vbi supra: quanuis M. Soto lib. 4. de iust. q. 7. ar. 3. moderatur illam. Ait enim, quod si autor criminis non intentaret malum, nisi comitatus alijs socijs: tunc tenebuntur socij eidem restituere. Nihilominus nobis magis placet sententia Caietani: quia ipse autor criminis etiam persuasit socijs, ut se comitarentur: & ideo in hac parte omnino cessat iuri suo.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando plures vno animo conuenerunt ad faci-

ad faciendam iniuriam: siue quilibet illorum esset illam facturus sine socio, siue non: nihilominus quilibet illorum tenebitur restituere pro rata ei, qui restituit totum. Ratio est, quia in tali casu videntur omnes inter se implicitum pactum societatis fecisse, ut omnes teneantur ad commoda vel incommoda.

ARTICVLVS OCTAVVS.

Vtrum quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio prima. Quilibet tenetur statim restituere si potest, vel petere dilationem a eo, qui habet concedere usum rei.

Secunda conclusio ad primum argumentum. Praeceptum de restitutione facienda, quatenus secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum praecipuum, quo prohibetur rem alterius detinere, scilicet, iniusto domino.

COMMENTARIUM.

DE hac materia disputat Scholasticus in 4. d. 15. Caiet. in hoc loco, & in summa verb. restitutio. cap. 5. Syluest. in verb. restitutio. 5. Soto ubi supra artic. vlt. & lib. 5. de iustitia, quaest. 3. art. 1. ad 2. & in 4. Sent. dist. 17. q. 2. art. 6. Adrian. in 4. in materia de restitutione. fol. 34.

Dubitarur in hoc art. An sit vera doctrina harum conclusionum. Arguitur primo contra primam conclusionem. Nemo cum peccat tenetur statim poenitere, ergo qui habet rem alienam non statim tenetur restituere. Probo consequentiam. Quia ratio conclusionis D. Thomae fundatur in hoc quod aliquis tenetur statim exire a peccato, dicit enim. Manifestum est autem quod neque ad modicum tempus, licet in peccati morari.

Arguitur secundo. Poenitentia est quaedam species iustitiae per quam Deo satisfacere nitimur pro offensis commissis: ergo si Deo non tenemur statim satisfacere: sequitur quod multo minus ipsis hominibus.

Tertio arguitur. Quoniam sequitur ex ipsa conclusione, quod non restituens statim, passim peccaret nouum peccatum. Probat sequela. Nam si ille tenetur restituere modò, & non restituit modò, modò peccat. Rursus post paulum temporis fiet idè argumentum, ergo iterum peccabit, & sic per singula tempora fiet idem argumentum, ergo.

Quarto arguitur contra secundam conclusionem. Praecepta affirmatiua franguntur per omissionem: negatiua vero per commissionem: sed praecipuum de restitutione frangitur per omissionem: ergo est omnino affirmatiuum.

Pro solutione difficultatis notandum est, quod omne praecipuum affirmatiuum habet annexum negatiuum. v.g. honorare parentes, habet annexum non dehonore. Diligere Deum habet annexum nunquam odio habere. Nihilominus D. Tho. aliquid speciale voluit docere de praecipuis restitutionis, quod quidem non conuenit ceteris omnibus praecipuis affirmatiuis. Et quidem differentia in hoc consistit, quod alia praecipua affirmatiua solum habent formam sine apparentiam affirmatiuam: sed ratio ipsa obligandi est affirmatiua, & ad illam re-

A dicitur obligatio praecipui negatiui annexi, v. g. diligere Deum est in praecipuo affirmatiuo, & ratio obligandi affirmatiue explicatur, videlicet quia Deus est summè bonus, & autor, & finis totius boni creati, & ad hanc rationem reducitur obligatio praecipui negatiui: nunquam odio habebis Deum. At verò praecipuum restituendi habet quidem formam & faciem affirmatiuam, scilicet reddite omnibus debita: sed ratio obligandi negatiue explicatur, & ad negatiuum praecipuum reducitur ut ad principale, scilicet, ad hoc praecipuum: non factu facias: ac proinde non retineas rem alienam iniusto domino.

B Hinc sequitur alia differentia, quod in praecipuo restituendi, illa circumstantia temporis quod statim fiat restitutio: oritur ex ipsamet ratione obligatoria praecipui: quae ratio negatiue explicatur, videlicet, non licet viurpare alienum, sed qui retinet iniusto domino vsurpat alienum: ergo statim debet restituere. Et ideo proprie loquendo non deberet dici circumstantia restitutionis, quod statim fiat, sed potius est intrinseca proprietas ipsius actus restitutionis sibi conueniens secundum propriam speciem, alia verò circumstantia, quae proprie dicuntur circumstantiae, conueniant actibus virtutum secundum communem rationem virtutis, omnis enim actus virtutis debet exerceri ubi, & quando, & propter quid oportet. Hoc igitur est quod D. Tho. docet in solut. ad 3. quod est speciale in praecipuo restitutionis.

C Ad argumenta in oppositum responderetur: ad primum negando consequentiam. Ad probationem responderetur, quod sensus D. Thomae est, nunquam esse licitum ad modicum tempus in peccato morari continuando peccatum quod semel ceptum est: sed semper tenetur homo cessare a peccato, non autem dicit D. Thomae, non esse licitum manere habitualiter in peccato sine proposito de cetero peccandi: sed potius cessando a transgressione praecipui. Vnde qui non statim poenitet, dummodo cesset ab actu vel omissione: non dicitur morari in peccato.

D Ad secundum argumentum responderetur negando consequentiam. Et ratio differentiae est: quia poenitentia ordinatur ab ipso Deo qui est summè bonus, ad remedium peccatoris poenitentis: & idcirco noluit obligare peccatorem ut statim recompenfaret offensam contra se commissam, sed certis temporibus magis opportunis ad commodum ipsius peccatoris. Ceterum restitutio facienda hominibus, ordinatur in bonum eius cui facienda est restitutio: & propterea tenemur statim restituere, quia quandiu non statim restituimus, ipse proximus reuera patitur damnum. Hinc doctrinae consonat quod dicitur Iob 22. Si iustus fueris quid ei conferes, porro si peccaueris, quid ei nocebis?

E Ad tertium, ut respondeamus, multa necessarium nobis dicenda sunt. Primum, dicimus, parum referre ad mores, vtrum, qui non statim restituit peccet plura peccata numero, vel vnum tantum quandiu non restituit. Quoniam tanta grauitas est in vno sicut in multis: debet enim explicari in confessione quantum temporis detinuit quis rem alienam iniusto domino, & quo animo. Et quantum damni accepit proximus ex illa iniqua detentione: at verò distinguere ibi plures omissiones numero potius ad speculationem, quam ad mores attinet. Nihilominus dico secundo, quod qui retinet rem alienam iniusto domino, cum possit statim reddere, peccat mortaliter ex ipso genere peccati. Probat, quia peccat contra iustitiam. Diximus autem ex genere

F Ad tertium, ut respondeamus, multa necessarium nobis dicenda sunt. Primum, dicimus, parum referre ad mores, vtrum, qui non statim restituit peccet plura peccata numero, vel vnum tantum quandiu non restituit. Quoniam tanta grauitas est in vno sicut in multis: debet enim explicari in confessione quantum temporis detinuit quis rem alienam iniusto domino, & quo animo. Et quantum damni accepit proximus ex illa iniqua detentione: at verò distinguere ibi plures omissiones numero potius ad speculationem, quam ad mores attinet. Nihilominus dico secundo, quod qui retinet rem alienam iniusto domino, cum possit statim reddere, peccat mortaliter ex ipso genere peccati. Probat, quia peccat contra iustitiam. Diximus autem ex genere

peccati: quia potest esse veniale, tam ex paruitate materiæ, quàm ex minimo incommodo quod ex paruo tempore incurrit dominus. Dico tertio, qui habet animum deliberatum retinendi rem alienam multo tempore, mortaliter peccat, & tenetur confiteri tale propositum: etiam si non impleuerit: sed potius statim restituerit. Ratio est quia obiectum sui propositi erat materia peccati mortalis, videlicet notabile damnum proximi.

Dicimus quarto, quod qui vno proposito expresso, vel interpretatiuo multo tempore retinet rem alienam, vnum tantum peccatum committit. Ratio est, quia vnus actus numero est moraliter loquendo, quando vnica volitione sequitur effectus etiam multiplex: præsertim si illa multiplicitas non est specifica. v. g. Si vnico ictu decidat aliquis multos homines, vnicus actus est moralis æquiualeus in gravitate multis.

Hinc sequitur, quod si quis multiplicat propositum retinendi alenum: multa peccata numero distincta committit. Dicimus quinto, quoties aliquis vitur re aliena aliquo vsu pretio æstimabili: peccat nouum peccatum. Ratio est, quia tunc habet nouam voluntatem expressam; vel interpretatiuam vsurpandi alienum iniurto domino.

Denique dicimus, quod quotiescunque dominus rei petit rem suam, & qui retinet negat illam, vel quotiescunque dominus patitur nouum detrimentum, quod non ignorat retinens, peccat nouum peccatum retinendo alienum. Ratio est, quia in istis casibus, retinens alienum habet nouam voluntatem vsurpandi illud, vel saltem non habet voluntatem pro tunc restituendi alienum, quando erat specialis ratio restituendi.

Ex hac doctrina sequuntur aliquot corollaria. Primum est, quod qui non restituit debitum statim, cum tamen in confessionibus præcedentibus promiserit se restituere: non est absoluendus à confessario, etiam si dicat se habere propositum firmum restituendi. Ratio est, quia ille est expositus periculo peccandi mortaliter non restituendo, sicut iam experientia est compertum: ergo ad iudicem, & medicam conscientie spectat eruere illum à tali periculo. Et hæc est doctrina Caiet. in sum. verb. restitutio. cap. 8. & D. Antoni. in 2. par. Theologali titu. 2. c. 8. Sed oportet quod si est verè penitens, debet vel statim restituere, si potest, vel cautionem præstare, quod certo tempore restituet. Rursus sequitur, quod cum aliquis est in articulo mortis debet statim restituere si potest: alioquin non est absoluendus, quoniam experientia compertum est, quod hæredes vix, aut nunquam restituēt. Vnde confessarius debet exigere depositum in pecunia, vel in alijs bonis vnde suo tempore fiat restitutio creditoribus. Bene tamen verum est quod cum confessarius fuerit prudenter certus, quod ab ipso hærede statim fiet restitutio post mortem: poterit moriturum absolvere.

Ad quartum argumentum respondetur, quod præceptum restitutionis, sicut est secundum faciem affirmatiuum, & secundam rationem obligandi negatiuum, ita frangitur secundum formam per omissionem, sed ratio peccati in commissione consistit, scilicet in vsurpatione vel detentione rei alienæ iniurto domino.

D Vbitatur secundò principaliter. Virtum tenetur homo restituere statim cum graui detrimento rerum eiusdem ordinis: cum tamen spectato aliquanto tempore possit restituere, absque suo incommodo.

A Pro parte affirmatiua arguitur primò. Nemo potest accipere rem alienam, vt proprium detrimentum in rebus suis eiusdem ordinis deuit: ergo neque retinere. Probatur consequentia: quia non est minus peccatum retinere alienum: quàm accipere iniurto domino, imò eadem est ratio peccati.

B Secundò arguitur. Ipse dominus rei ius habet ad petendam rem suam à debitore, non obstante quod debitor patiatur illud detrimentum, v. g. quod sit venditurus triticum vili pretio vt soluat debitum, ergo ipse debitor tenetur restituere. Probatur consequentia. Quoniam aliàs creditor non haberet ius petendi nunc, quod ipse debitor non tenetur nunc soluere. Confirmatur, quoniam in foro exteriori condemnaretur debitor, vt statim soluat debitum, non obstante quod alleget quod patitur illud detrimentum.

C Tertio arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequeretur magnum incommodum reipublicæ: quoniam homines facile rapèrent, & detinerent aliena, si scirent se non teneri ad restitutionem cum graui detrimento rei familiaris.

D Sed in oppositum est, quod dicitur in l. in condensatione. ff. de reg. iur. In condensatione personarum que in id, quod facere possunt damnantur: non omne id, quod habent extorquendum est: sed illarum ratio habenda est ne egeant. Et in l. miles, & in l. item miles. ff. de re iudic. id ipsum decernitur: specialiter de militibus. Et præterea de illo, qui cessit bonis suis id ipsum diffinitur in l. 4. & in l. 6. ff. de cessi. bon. vbi etiam dicitur, quod si is, qui cessit bonis si postea aliquid comparauerit, aut aliquid ei reliquum fuerit alimentorum nomine: non est condemnandus in solidum. Et ratio redditur ab ipsa lege: quia non est fraudandus alimentis quotidianis. Et Institut. de actionibus. §. vlt. redditur ratio eiusdem: quoniam inhumanum est, spoliatum omnibus fortunis suis in solidum damnare.

E Arguitur secundò, quia vt supra dictum est, nemo tenetur cum detrimento honoris restituere pecunias: sed si statim compellitur omnis debitor restituere pecunias, contingit vt aliquis statim amittat honorem descendens in statum inferiorem propter paupertatem, ergo non tenetur cum detrimento suo restituere. Pro decisione istius difficultatis, sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Quando creditor patitur simile detrimentum, nisi fiat sibi statim restitutio: tenebitur ipse debitor statim restituere, nisi in casu extremæ necessitatis. Ratio est euidentis, quia nimis durum esset, vt verus dominus rei patiatur detrimentum, quia non habet rem suam: & ipse debitor ex alieno deuit detrimentum. Caterum in casu extremæ necessitatis, iam diximus in superioribus: quod quia omnia sunt communia, melior est conditio habentis, seu possidentis. Tota igitur difficultas est, quando ipse debitor incurrit graue damnum, si statim restituat: creditor verò nullum, aut leue patietur ex prorogatione solutionis?

De hac re est prima sententia Adriani in 4. in materia de restit. fol. 34. quem sequitur Ioan. de Medina in suo Codice de restit. tract. de reb. restituend. lib. 1. 2. & 3. quod nunquam est licitum nisi in casu extremæ necessitatis, prorogare restitutionem, quinimo aiunt non esse licitum quod debitor aliquid sibi retineat, vt effugiat mendicitatem, nisi tantum quantum creditor tenebatur

debitori

debitori nomine elemosynae largiri. Et dicunt quod quamvis in foro exteriori concedatur debitori aliqua retentio debiti: tamen hoc non est licitum in foro conscientiae retinere. Excipiunt tamen unum casum, videlicet, si debitor plurimis debeat, quibus omnibus non possit statim solvere: sed sperat se posse solvere si non statim vni soluat, vendendo bona sua vili pretio, tunc poterit debitor illa bona retinere, & negotiari cum illis, ut postea soluat omnibus. Et ratio illorum est: quia tunc debitor agit negotium utile creditoribus.

Alterca sententia est huic opposita, scilicet, quod in tali casu non tenetur debitor statim restituere, haec est communis ferè omnium Theologorum in 4. d. 15. & Sylvest. in verb. restitutio. 5. §. 3. & 4. & D. Antonini in 2. par. titul. 1. c. 8. & quantum videtur est Caiet. in hoc loco, & in sum. verb. restitutio. c. 6.

Tertia sententia est media, quod quando debitor contraxit debitum per iniquam acceptionem: tenetur cum detrimento quantumlibet graui statim restituere. Et etiam quando acceptio fuit iusta, sed postea per prodigalitem debitoris incurrit in tale detrimentum, ut non possit solvere debitum sine magna iactura bonorum temporalium. Si autem acceptio ipsa fuit iusta, & ipse debitor citra culpam suam constitutus est in tali periculo: non tenetur statim restituere. Hanc sententiam tenet Mag. Sorò lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. vlti. & aliqui putant esse Caiet. sed omnino falluntur. Sit igitur

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando debitor ex iniuste acquisitis, mutauit statum in melius: tenetur etiam cum detrimento status statim restituere. Haec est sententia communis Theologorum, imò pauci ex Iurisperitis negant illam. Et probatur ratione, quia non est minor iniquitas statum tueri ex male acquisitis: quam illum comparare accipiendo res alienas: sed peccaret contra iustitiam accipiendo res alienas, ut ascenderet ad meliorem statum: ergo etiam peccat contra iustitiam sustentando illum ex alienis.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu, potest debitor reseruare sibi alimenta necessaria, & hoc quidem multum praecise secundum conditionem sui status pristini: antequam ex illo ascenderet ad meliorem. Haec conclusio probatur, ex Alexandro III. c. cum tu. de vsu ris. vbi praecipit Pontifex vsuarios compellendos esse ad restitutionem faciendam, dummodo in facultatibus habeant vnde possint viuere. Illi autem, qui non habent, non debent vlla poena mulctari: cum eos nota paupertas euidenter excuset. Ecce vbi non, inquit, Pontifex extrema necessitas, sed manifesta paupertas eos excusat à restitutione. Sed tamen Adrianus, & Ioannes de Medina aiunt, has leges, & alias quas retulimus in argumento in oppositum: esse permissiuas, neque habere locum in foro conscientiae. Nihilominus profecto ex legibus citatis oppositum colligitur, in quibus dicitur inhumanum esse, ut aliquis in solidum damnatur, aut quod fraudetur alimentis quotidianis. Ex quibus verbis colligitur quod non solum est permissio legis: sed etiam consensus, & approbatio facti.

Praeterea arguitur contra ipsosmet autores contradicentes Quoniam illorum ratio est quia praecipuum de restituendo est negatiuum, hoc est de non

retinendo rem alienam, & inde colligunt quod semper tenetur homo statim restituere. Sed contra probatur ratione. Sequeretur, quod etiam in casibus, quos ipsi excipiunt: non posset homo prorogare restitutionem: etenim contra praecipuum negatiuum nunquam est licitum agere: igitur quemadmodum illi bona ratione ducti, excipiunt illos casus ita ut tunc non dicatur debitor retinere alienum inuito rationabiliter domino: ita etiam nos excipimus alios casus eadem ratione. Sit

QUARTA CONCLUSIO

Quando status est iuste comparatus, sed conseruatur bonis omnibus alienis: non tenebitur debitor statim restituere cum detrimento proprii status: sed licitum erit retinere necessaria ad conseruandum mediocriter illum statum: ita sanè, ut possit paulatim restitutionem facere.

Ex hac doctrina sequitur corollarium, quod filius adulterinus poterit retinere secundum quandam mediocritatem sibi necessaria ad conseruationem sui status. Ista probatur argumentis factis pro parte negatiua, & factis pro conclusione praecedenti, & nos contendimus quod in huiusmodi casibus, non est creditor rationabiliter inuitus. Et confirmatur. Esto ita, quod filius adulterinus sit ingenuè educatus, ut vir illustris, tunc ille non tenetur exercere artem sutoriam, vel sartoriam, ut comparer sibi victum necessarium: ergo multò minùs tenebitur mendicare. Antecedens probatur: quoniam artifex debitor alieni non tenetur tradere, aut vendere instrumenta artis, ut restituat: quia illis comparat necessaria ad victum, neque tenetur mendicare: ergo etiam in casu posito non tenebitur ille filius adulterinus suis proprijs manibus victum sibi comparare. Probatur consequentia: quia non minùs ille descenderet exercendo artem mechanicam: quam ipse artifex mendicando. Ergo si artifex non tenetur mendicare, neque adulterinus tenebitur in casu posito fieri artifex. Sit

QUINTA CONCLUSIO

Qui statum suum iuste comparatum retinet partim alienis bonis, partim proprijs siue aliena bona sint acquisita bona fide, siue mala: non tenetur statim restituere si incurrat graue detrimentum in statu suo, aut in bonis proprijs. Ratio huius conclusionis efficax desumitur ex D. Tho. hic in solutione ad 2. Nam quemadmodum impotentia simpliciter: ita impotentia pro tali tempore excusat ab obligatione restituendi pro tali tempore: sed qui non potest statim restituere nisi cum magna iactura sui status, vel proprii census, censetur impotens moraliter loquendo pro tali tempore: ergo pro tunc excusabitur.

SEXTA CONCLUSIO.

Qui in eodem casu non restituit, & ex illa prorogatione creditor incurrit aliquod leue etiam detrimentum: tenebitur ipse debitor compensare postea ipsum detrimentum. Probatur, quia melior debet esse creditoris conditio, quam debitoris: ergo non est aequum, ut debitor prouideat proprijs incommodis prorogando restitutionem, & non compenset creditoris detrimentum. Et confirmatur. Nam creditor ex prorogatione restitutio-

nis, nullum sentit commodum, sed potius totum damnum redandit in bonum debitoris: ergo æquū est secundum regulam iuris, ut qui sentit commodum, sentiat etiam damnum.

Confirmatur secundo, quia debitor in tali casu non excusatur simpliciter ab obligatione restituendi in perpetuum, sed solum pro tunc, ergo quando restituet, tenebitur omne damnum restituere quod passus est ipse debitor ex prorogatione. Verum est tamen quod quando debitor excusatur ab obligatione restituendi pro tunc propter paupertatem omnimodam in tali casu, quamvis creditor incurrat detrimentum ex prorogatione restitutionis: non tenebitur debitor restituere creditori illud detrimentum, etiam si postea deveniat ad pinguiorem fortunam. Ratio est, quia prorogatio pro tunc fuit omnino necessaria, quia erat impossibilis restitutio. Et idem erit iudicium, quando debitor licite prorogat restitutionem, ex eo quod alias pateretur detrimentum in rebus superioris ordinis. Dicimus enim quod tunc non manet obligatus ad restituendum damna emergentia ipsi creditori in rebus inferioris ordinis. Denique circa hæc omnia prædicta, necesse est ut confessarij sint diligentes ad discernendas causas prorogationis, quas debitores solent sibi fingere, & in casu dubio semper debemus inclinare in favorem creditoris.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negatur consequentia. Et in primis deficit, quando uterque est in extrema necessitate, & creditor, & debitor: tunc enim licitum est retinere alienum, & non est licitum rapere de nouo. Deinde respondetur, quod præceptum restituendi habet aliquid affirmatiuum, etiam si fundetur in negatiuo, & ex illa parte potest expectare aliquando tempus & locus ad faciendam restitutionem. Præceptum vero non accipiendi siue non retinendi aliena inuito domino obligat omni tempore, & loco.

Sed observandum est, quod quando retinetur alienum in casibus propositis, non est dominus rationabiliter inuitus, si velit statim fieri restitutionem. Denique respondetur, quod tam grauis potest esse necessitas etiam citra extremam necessitatem: ut licite possit aliquis alienum accipere absque violentia tamen ad supplendum graue detrimentum in rebus eiusdem ordinis cum proposito restituendi cum primū poterit: neque tunc dominus erit rationabiliter inuitus, dummodo non incurrat simile detrimentum. Quod autem dicit D. Thom. quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam retinere: intelligendum est pro tempore & loco, quo potest, & tenetur illam restituere. & ita quamvis statim teneatur habere animum restituendi: tamen ipsa restitutio facienda est pro tempore.

Ad secundum respondetur negando etiam consequentiam. Quoniam dominus rei habet ius petendi illam in foro exteriori: sed tamen in prædictis casibus non licite petit in foro conscientie cum tanto detrimento debitoris: cum ipse nullam aut leuissimum patiat. Quare non sequitur quod debitor teneatur ex iustitia commutativa pro tunc restituere in foro conscientie: licet compellatur à iudice, & ipse tenetur obedire propter obligationem iustitie legalis. Cæterum iam diximus supra, non esse consequentiam necessariam: quod si iudex compellat aliquem statim restituere per sententiam iustam: quod ipse debitor teneretur etiam antea restituere statim in foro conscientie. Ratio est, quia iudex est officio tenetur facere æqualitatem

A inter ipsos ciues; at respectu ciuium per accidens est detrimentum particulare ipsius debitoris: & idcirco dummodo ipse debitor seruet normam legis, non tenetur providere particulari damno ipsius debitoris. Verum est tamen, quod supremus princeps, in huiusmodi casibus poterit rationabiliter arbitrari.

Ad tertium respondetur, quod nullum damnum sequitur reipublicæ ex doctrina assignata, non obstante quod viri iniqui occasionem accipiant ad peccandum, & inique prorogent restitutionem sub velamine fidei necessitatis.

B **D** Vbitatur tertio & vltimo in hoc art. Vtrum quando sunt plures creditores, teneatur debitor seruare ordinem aliquem restituendo singulis? De qua re optimè loquitur Caiet. in sum. verb. restitutio. c. 8. ex cuius doctrina ponimus quinque documenta necessaria valde.

Primum documentum est. Nullus est ordo necessarius in restitutione si præsto sunt opes, vnde omnibus creditoribus possit statim restitui absque notabili mora. Ratio est, quia præceptum restituendi tantum obligat, ut statim fiat restitutio vel absque mora notabili, vel nocua.

C Secundum documentum est vbi opes non sufficiunt ad restituendum omnibus creditoribus: prius debent certa debita restitui, quam incerta. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad certa damna reparanda: ergo damnum certum prius reparandum est, quam incertum: quoniam hoc possibile est ut sit nullum. Intelligitur autem incertum debitum, non quia ignoratur persona: sed quia non est liquidum an debeatur: quia non constat de iure, vel facto.

Tertium documentum. Inter certa debita prius restituendum est quod adhuc extat in propria specie. v. g. depositum, accommodatum, vel rapina vel furto acceptum. Ratio huius est, quia debitor harum rerum dominium nunquam acquisiuit.

D Ad huiusmodi documentum, potest reduci, quando aliquis habet rem emptam, cuius tamen pretium non soluit. Hæc enim prius restituenda est venditori: quam alteri cuiquam: & ratio est, quia quamvis emptor acquisiuit dominium illius rei: tamen dum pretium non soluit, manet res illa obligata domino antiquo: ita ut si emptor non fuerit potens soluere quasi rescinditur contractus, & res illa reuertitur ad antiquum dominum. Similiter ad hoc documentum reducitur, si quis ex pecunia, quam mutuò acceperat, emerit vineam vel quamlibet aliam rem: tunc res illa restituenda est illi, cuius erat pecunia: quia est quasi fructus illius pecunie.

E Quarum documentum ponit Caiet. vbi sup. videlicet, quod debita licite contracta prius soluenda sunt quam illicite contracta, si tamen adsint duæ conditiones. Altera est si debita illicite contracta non extant in propria specie: tunc enim tertium documentum locum habet. Altera conditio est si ex contractu licito non sit factus debitor impotens ad soluenda priora debita illicite contracta, vt. v. g. Si quis usurarius, qui debet vsuras soluere & restituere, emat triticum: ex qua emptione fiat impotens ad restituendas vsuras: tunc prius restituendæ sunt vsuræ quam triticum quod aliàs comedit vel vendidit. Similiter si iste usurarius promittit dotem filie, vnde fit impotens ad restituendas vsuras: prius restituendæ sunt vsuræ. Verum tamen nobis videtur, quod ista conditio destruat istud documentum: ita ut superfluum sit. Et probatur, quia si ille qui contraxit vtraque debita sit potens vtraque soluere: recurrendum est ad primū documentum. Si autem non

fit potens

si potens utraque solvere, neque aliquod debitum extet in propria specie: non videtur quare prius sit soluendum debitum licite contractum, quam illicite contractum: quia non est minus debitum, & obnoxium restitutioni, illicite contractum, quam licite contractum: imò videtur magis debitum propter iniquam acceptionem: eò vel maxime si est antiquius debitum: ergo istud documentum Caietani superfluum, & falsum est.

Quia tunc documentum certissimum. Seruanda sunt leges civiles, & statuta provincialia dummodo non repugnent iuri naturali: vt v. g. Si contradicerent secundo, & tertio documento, quæ iure naturæ constant. Cæterum in omnibus alijs, in quibus poterat esse aliqua differentia humani arbitramenti, debemus sequi in foro conscientie leges civiles, & ecclesiasticas: quæ propter bonum commune, & tranquillitatem ciuium, & conscientiarum iustissime determinant quid faciendum sit in huiusmodi casibus. Quæ autem sint ista determinata legibus humanis: sequentibus conclusionibus explicabitur.

PRIMA CONCLUSIO.

Si creditores hypothecam habentes, concurrant inter se petentes restitutionem: præferendi sunt, qui anteriorem hypothecam habent. Probat ex l. potior. & ex l. qui balneum. ff. qui potior. in pign. hab. & ex regula qui prior, de reg. iur. in 6. Præferuntur autem in ea re, in qua hypothecam habent: præterquam in quibusdam casibus, in quibus singulari iure, & ex privilegio conceditur quibusdam creditoribus posteriorem hypothecam habentibus: vt anterioribus præferantur: vt v. g. in fisco vt habetur in l. si is qui ff. de iure fisci. Est etiam exemplum, in muliere dotem repetenti, vt constat ex l. assiduis, & ex l. qui potiores in pignore habentur. ff. qui potiores, vt supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si creditores nullam habentes hypothecam vel pignus, sed solam actionem personalem, qui appellantur à Iurisperitis creditores chirographarij inter se ipsos concurrant petentes restitutionem: nulla habetur ratio temporis vel anterioritatis, sed omnes æqualiter admittuntur. Patet in l. privilegia. ff. de priuil. credit. & ex l. si hominem. ff. depositi. Hinc fit, quod inter huiusmodi creditores, is, qui in debiti exactione præuenit cæteros melioris est conditionis, & sibi quisque suam negligentiam imputare debet, vt patet in l. inter eos. ff. de re iudic. & l. 11. in for. regni, tit. 14. par. 5. Præterquam in quibusdam actionibus personalibus, quæ propter summum earum fauorem privilegium habent, vt cæteris creditoribus chirographarijs præferantur: qualis est actio funeraria, vt habetur in l. penult. ff. de reg. & sumptibus funer. Et similiter actio depositi præferatur, vt habetur in citata. l. si hominem. §. quoties. ff. depositi.

TERTIA CONCLUSIO.

Si concurrant creditores habentes hypothecam, cum creditoribus chirographarijs, qui nullam hypothecam habent, sed solam actionem personalem: semper præferendi sunt creditores hypothecarij. Probat ex l. eos. & ex C. qui potior in pign. habeam ff. vt supra. & in l. 11. tit. 19. Part. 5.

QUARTA CONCLUSIO.

Si concurrant plures creditores, quorum quilibet habet actionem personalem privilegiatam: tunc nulla habetur ratio temporis, sed præferendus est ille, cuius debitum est magis privilegiatum. & fauorabile. v. g. Si concurrant debitum ex impensa funeris contractum, & debitum ex causa depositi, quorum quodlibet est privilegiatum, cum alijs debitis personalibus: hæc duo debita præferenda sunt. Cæterum si inter se concurrant hæc duo debita: præferri debet debitum funerarium: quia est magis fauorabile, & privilegiatum. Hoc habetur in citata. l. privilegia. ff. de priuil. credit. & l. impensa. ff. de relig. & sumptibus funer. & in l. 12. tit. 13. Part. 5. Et rationem huius possumus assignare Theologi: quia necessitas sepulturæ merito iudicatur quasi extrema necessitas: eo quod corpus humanum instrumentum sit animæ rationalis & pars substantialis ipsius hominis: & ideo Iuriscōsulti religiosissime considerauerunt sepulturæ necessitatem, & prætulerunt debitum ex impensa funerali contractum debito ex causa depositi: quoniam in hoc visi sunt, & animæ immortalitatem protestari, & autorem animæ colere. Quod si paria sint privilegia, ita vt alterum alteri non præponderet: tunc omnes creditores privilegiati simul in tributum vocandi sunt, hoc est vt inter eos diuidatur census, vel pecunia debitoris secundum proportionalitatem debitoris, si opes debitoris non sufficiant omnibus creditoribus exactè solvere debita. Similiter dicendum est, de alijs creditoribus personalibus non privilegiatis: quando simul concurrunt ad petendum debita, quibus omnibus soluendis non sufficiunt opes debitoris: tunc enim proportionaliter census debitori diuidendus erit inter creditores. Ita teneat multi Iurisper. cum Accursio in d. l. privilegia.

Ed est quædam brevis dubitatio, an sit peccatū contra iustitiam, si creditor ipse non seruat ordine prædicto procuret sibi fieri restitutionem, & de facto fiat: an teneatur ipse restituere alijs creditoribus. Respondetur, quod per se loquendo, si creditor non seruet ordinem, quem in prædictis documentis, & conclusionibus statuimus, & propria autoritate præoccupat bona debitoris: facit iniuriam alijs creditoribus, quibus iure competeat actio priore loco, & consequenter tenebitur ad restitutionem. Ratio est, nam si ipse debitor tenetur ex iustitia restituere Petro priusquam Paulo: sequitur quod Paulus iniuriam facit Petro præueniendo se. Ergo tenebitur ad restitutionem faciendam Petro.

Sic statutum est in l. fina §. & si præfatam. C. de iure deliberando. & in foro regni Hispaniensis in tit. 6. Part. 5.

His non obstantibus, facile poterit esse ignorantia inuincibilis in ipsis popularibus: ita vt non peccent quando præoccupant sibi debita, non seruato prædicto ordine. Sed tamen confessarij cum ad suam notitiam peruenerit factam: tenentur eos erudire, & præcipere, vt restituant alijs creditoribus, quos contra ordinem iuris iniquè præueniunt.

QVÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum.

E hac materia disputant aliqui Doctores in 4. distinct. 15. Summiſta, verbo acceptio personarum, & verbo, dignitas Soto in lib. 3. de Iustitia & iure, quest. 6.

Circa nomen est notandum, quod illo solum vtuntur Sancti, & Theologi, qui nomine complexo volunt explicare malitiam huius peccati, quod consistit in hoc quod in distributione attendantur qualitates personales: quæ impertinenter se habent ad finem intentum, & hoc non potest commodius explicari: quàm si respectum, vel acceptionem personarum appellemus. Ideo Isai. cap. 11. volens explicare, qualiter acceptio ista personarum longè esset à Christo iudice, circumloquendo dixit. Non secundum visionem oculorum iudicabit, nec secundum auditum aurium arguet. Vbi 70. transferunt, non secundum gloriam eorum iudicabit, id est non attendendo solum qualitates personales iudicabit: sed secundum merita. Hac ratione (vt refert Cicero in Epistola ad Atticum) antiqui præcipiebant, vt noctu aut clausis oculis iudices dijudicarent: quod bene notat Soto artic. primo. vbi supra, adducens illud Leuiti. 19. Non respicias personam pauperis, nec honores vultum potentis. Hoc ipsum vitium notare voluerunt Thebani, vt refert Plutarch. lib. de Iside, & Osiride pingentes iustitiam sine capite & sine oculis. Id ipsum Ægyptij, vt refert Lasius, statuentes iustitiam iuxta cælum, & sine capite. Vide Stobæum sermone 44.

Deinde considerandum est de vitijs oppositis prædictis iustitiæ partibus. Et primò de acceptione personarum, quæ opponitur iustitiæ distributiue: secundò, de peccatis, quæ opponuntur iustitiæ commutatiue.

Circa primum quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vitium personarum acceptio sit peccatum?

SVMMA TEXTVS.

CONCLUSIO est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa conclusionem Diui Thomæ, Vtrum acceptio personarum sit peccatum, & illud quidem mortale ex genere suo. Ratio dubitandi est. Nam acceptio personarum tendit in bonum obiectum, scilicet, in personam, & in qualitates personales, quæ bonæ sunt, ergo non est peccatum. Quod si dicas tendere, in tale obiectum indebitè, & ex hac parte peccatum est. Contrà. Nam ex indebito modo tendendi non sequitur quod sit peccatum mortale ex genere suo, siquidem omnia peccata tendunt indebitè, & tamen non omnia sunt mortalia ex genere suo, ergo. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Acceptio personarum peccatum est, & hoc secundum fidem. Probatur Iacobi 2. vbi explicat malitiam huius peccati exemplo diuitis, & pauperis,

A qui honorantur. Et de acceptantibus personas subdit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum. Et rursus. Si autem personam accipitis, peccatum operamini redarguti à lege tanquam transgressores. Ex quo loco etiam colligitur, quod in veteri lege peccatum hoc expresse erat prohibitum. Ita Leuit. 19. Deut. 1. Prouer. 18. Accipere, inquit, personam impij in iudicio non est bonum. Et Prou. 28. Qui cognoscit faciem in iudicio, iste non benefacit, & paratus est pro bucella negare veritatem.

B SECUNDA CONCLUSIO.

Acceptio personarum peccatum mortale est ex genere suo. Pro cuius intellectu nota, quod illud dicitur peccatum mortale ex genere suo, quod ex obiecto intra limites suæ speciei absque aduentu extrinsecæ circumstantiæ potest esse mortale. v. g. furtum, homicidium, &c. Ita D. Thom. 1. 2. q. 18. art. 2. & communiter acceptatur hæc diffinitio à Theologis. Probatur ergo conclusio. Quia acceptio personarum ex obiecto, & absque aliquo extrinsecæ potest esse mortale, ergo ex genere suo illud habet. Antecedens verò probatur. Quia respicit iniustum in distributione, ergo si iniustum huiusmodi fuerit grauis materia, peccatum mortale erit. Secundò. Quia istud vitium opponitur per se, & directè iustitiæ distributiue, ergo est peccatum per se destruens charitatem. Probatur consequentia. Quia impossibile est quod aliquis faciat iniustitiam in distribuendis bonis communibus & non peccet contra charitatem. Tertid probatur. Quia homicidium, & furtum sunt peccata mortalia ex genere suo, ergo multò magis acceptio personarum. Probatur consequentia, quia sicut homicidiū

opponitur

opponitur iustitiæ commutatiuæ, ita acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiua, quæ præstantior est. Quartò. A posteriori colligitur propter damna, quæ sequuntur ex isto peccato, & personis, & reipublicæ. Personis quidem, quia priuantur bonis sibi applicandis. Reipublicæ autem, quia illius ordo peruertitur ex ista acceptione: siquidem indigni eliguntur, & dignissimi succumbunt: unde & virtus, & studia pereunt. Hæc omnia explicantur Ecclesiastæ. c. 10. Est malum quod vidi sub sole quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, & vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram. Explicatur hoc communiter exemplo. Si enim terra sursum, & cælum deorsum existerent, maximum malum esset naturæ. Ita ergo maximum malum est, in genere moris, ex quo inuertitur ordo reipublicæ, acceptio personarum, quæ est iniusta distributio.

TERTIA CONCLUSIO.

Acceptio ista est iniustitia, qua in distributione vnus alteri præfertur. Diffinitio est communis & colligitur ex D. Aug. lib. 2. contra duas epist. Pelag. ca. 2. vno & D. Tho. collegit quæ in præfenti docet. Ponitur iniustitia tanquam genus: quia sicut iustitia genus est ad distributiua, & commutatiua: sic iniustitia genus est ad omnia vitia opposita iustitiæ commutatiuæ, & distributiua. Reliquæ autem particulae ponuntur loco differentia: quia in hoc acceptio personarum differt ab alijs vitijs oppositis iustitiæ, quod respicit inæqualitatem inter plures personas, quæ oritur ex iniusta distributione. Verùm tamen, vt hæc diffinitio manifesta sit, & vt radix huius vitij aperiatur, notanda sunt singula, quæ conueniunt acceptioni personarum. Habet enim primò quod dicatur respectu distributoris, qui dicitur ille cui incumbit ex officio, vel commissione aut aliqua alia obligatione competere distribuere bona communia, colligitur ex illo verbo diffinitionis, qua in distributione, &c. & etiam quia peccatum hoc directè opponitur actui iustitiæ distributiua, quæ solum dicitur respectu distributoris modo explicato, ergo similiter acceptio personarum solum dicitur formaliter ex ordine ad distributorem.

Ex quo sequitur primò, quod qui impedit ne distributor conferat beneficium digno, non peccat hoc vitio, quia non est distributor: sed peccat contra iustitiam commutatiua impediendo ius. Vnde omnium sententia tenetur restituere. De quo quæstione præcedenti. Secundò sequitur, quod qui vsurpat officium distributionis, non peccat acceptione personarum in hoc, quod distribuat bona communia indignis, quia iste non tenetur aliquo iure, imò nec potest distribuere ista bona: quocirca non peccat contra leges iustitiæ distributiua in actu ipso, peccabit tamen ex intentione, & secundum affectum acceptando personas, quia hoc intendit facere. Secundò, habet acceptio personarum quod solum contingat in bonis communibus, & quæ respiciunt plures personas: quod explicatur in illo verbo diffinitionis, qua vnus alteri præfertur. Itaq; debent esse bona, ad minus inter vnum, & alterum & nulli appropriata. Ex quo sequitur quod dominus rei in distribuendis proprijs bonis, non potest committere vitium istud. v. g. si aliquis inuitet vicinos suos, excipiendo sibi inimicos, peccabit iste contra charitatem per odium, & vindictam: non ta-

men contra iustitiam. Secus autem est, si bona iam essent applicata ciuitati ex facultate veri domini vt distribuerentur: quia tunc si exciperet aliquos à possibili consequentione illorum bonorum, acciperet personas. Tertio, habet hoc vitium quod solum contingat in bonis debitis. Hoc colligitur ex prima particula diffinitionis, iniustitia nempe. Etenim iustitia, & iniustitia versantur circa eadem bona, ac subinde sicut iustitia solum dicitur respectu debiti: ita & iniustitia quæcunque illa fuerit.

Ex quo sequitur, quod in bonis merè liberis non contingat acceptio personarum. Quod si arguas: nam prælatus v. g. committit vitium acceptio, si bona libera, quæ gratiæ communiter dicuntur, conferat solum sibi auxiliarijs, qui videlicet, illum elegerunt exceptis omnibus alijs. Respondetur, quod ipsi ita dicunt. Facio quod volo: quia libera, & gratiosa sunt ista. Veruntamen peccatum est, & meo iudicio acceptio personarum. Notanda enim sunt tria. Primò, quod ista bona non sunt prælati sicut pallium, & pecunie. Secundò, quod sunt quodammodo communitatis. Eo enim ipso quod prælatus instituitur: communitas habet ius, vt illi dentur aliquando ista bona quæ dicuntur gratiæ, vt licentia, & dispensatio. Tertio habet subditi ius ne excipiantur à communibus fauoribus. Ex ijs ergo tribus peccatum illud prælati acceptio est personarum, ac subinde mortale.

Aduertendum enim est, quod quædam bona sunt absolutè libera, quæ tamen ex suppositione debita sunt quodammodo, & ex hac parte possunt esse materia iniustæ distributionis. v. g. quod aliquos inuitauerim, & speciali honore illos coluerim liberum est: veruntamen supposito, quod tale conuiuium fiat, non licet ab huiusmodi honore quosdam excipere, quia supposito quod sumus in conuiuium, & honor impèditur, iniustitia fit illi, qui excipitur. Ita dico de prælatis quod bona ista libera sunt absolutè, supposito tamen quod omnes sunt eiusdem corporis membra: ius habent æquale proportionabiliter, ne excipiantur ab his honoribus. Quartò habet acceptio personarum, quod motiuum illius sit impertinens ad finem intentum per distributionem: & hoc explicatur in diffinitione cum dicitur causa indebita, quæ illa dicitur secundum D. Tho. quæ non est ratio sufficiens, vt bonum illud distribuendum sit debitum personæ. Sicut è contra, causa debita reputatur, quæ est sufficiens, vt tale bonum sit debitum personæ. Ideo bene Caiet. dicit quod iustitia respicit rationem, id est causam: & loquitur de iustitia distributiua, nam commutatiua potius respicit rem, quàm causam. Sed contra arguitur. Nam sequitur quod iustitia distributiua consistat in medio rationis. Consequens est contra illa, quæ supra dicta sunt. q. 58. art. 9. & 10. Probatnr sequela. Quia apertè iustitia distributiua, & rectitudo illius consistit in respiciendo, & commensurando rationem. Respondetur negando sequelam. Non enim dicitur virtus habere medium rationis, quia medium illius præscribitur à ratione, alioquin iustitia commutatiua sæpe haberet medium rationis, quia in pluribus actibus æqualitas pretij taxatur à ratione, vt patet in pretio tritici, & in stipendijs assignandis. Imò verò omnis virtus, vt sic pender à prudentia, quæ potissimum rationem considerat. Consistit ergo medium rationis quod competit virtuti in hoc, quod rectitudo rationis sumatur per ordinem ad operantem, quod explicat D. Tho. 1. 2. q. 64. ar. 1. Ex quibus sequitur intelligentia prædictæ diffinitionis, & solu-

tio ad argumentum factum in principio dubij. Non consistit malitia huius peccati in hoc quod distributor amet plus aut minus personam, aut spernet merita: sed in hoc quod ex attentione qualitatum personalium iniustum committat in distributione debiti.

D Vbitatur secundò circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum ideo non sit acceptio personarum apud Deum, quia bona, quae distribuit sunt gratuito donata, & non debita? Pro parte negativa arguitur primò. Multa bona sunt, quae gratis donantur à Deo, multa verò, quae debentur, ut augmentum gratiae, & gloriae collatio, ergo saltem in istis bonis, quae debentur poterit esse acceptio personarum apud Deum, vel ratio D. Thomae non est sufficiens pro omnibus bonis, quae distribuantur à Deo. Et confirmatur. Quia multa bona sunt debita rebus naturalibus ab autore naturae, & tamen in his bonis distribuendis non potest esse acceptio personarum apud Deum, ergo ratio D. Thomae in sufficiens. Maior probatur. Quia v.g. homini debetur risibilitas, & corpori debetur color, &c. ita ut iniustum esset in re, hominem naturali, & perfecta productione produci sine risibilitate.

Secundò. Quia licet in his bonis, quae à Deo donantur sine gratis, siue ex debito, ratio D. Thomae convincat: nihilominus tamen, in alijs actionibus Dei nihil concludit. Et sit exemplum in filiis Israel & in Aegyptijs vbi mandante Deo, Hebraei spoliaverunt Aegyptios proprijs bonis, ut dicitur Exo. 12. Et similiter Deus interfecit plures nationes, ut provincias illarum, quas iuste possidebant, traderet Hebraeis, ergo saltem in huiusmodi bonis Deus accepit personam: quia bona illa erant aliena, & solam intuitu sui populi dominium alienum abstulit & contulit suis.

Nihilominus conclusio D. Tho. certa est, & eius ratio de fide. Ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Ad Ephes. 6. & Acto. 10. & ratio D. Tho. hoc coniungit. Potest tamen dupliciter intelligi. Primò, ut solùm procedat de bonis gratuito donatis à Deo, & tunc ut conclusio D. Tho. sit vniuersalis, vniuersaliori indiget ratione, quam videlicet ipse D. Tho. ponit. ad Rom. 2. lectio. 2. Quia Deus nunquam operatur nisi ex rationabili causa, ac subinde in nulla operatione, siue distribuat gratuita, siue donet debita, siue naturalia, siue supernaturalia: non accipit personam: quia acceptio distributionem importat propter indebitam causam, & id ipsum intendit glossa ad Ephes. 6. cum dicit. Deus iustus diiudicans causam non personam, id est, attendens semper rationabilem causam. Ex quo facile patet ad argumenta proposita. Secundò explicatur ratio D. Thomae formalitè: ita ut vniuersaliter procedat de omnibus bonis.

Pro quo nota, quod Deus semper manet dominus etiam eorum bonorum, quae distribuit creaturae: quauis, & ipsa creatura dominium absolutum habeat eorundem bonorum. Nam Deus non abdicat, imò nec abdicare potest hoc ius à se. Quare cum distribuit semper liberè, ex parte sua distribuit tanquam dominus absolutus siue bona debita sint in te, siue gratuita. Ratio ergo D. Tho. sic procedit, quod Deus in distribuendis quibusuis bonis non potest accipere personam: quia illa bona non sunt debita à Deo, unde ex hac parte liberè donata sunt. Et ratio ponitur Iob 34. vbi postquàm dixerat quod Deus non acceptat personam principis, quasi respondens nostrae obiectioni subdit, Opus enim manuum illius sunt vniuersa, id est liberè vni-

uerfa operatur, & dominium illorum habet.

Ad primum respondetur, quod illa bona sunt debita in effectu, & distribuuntur secundum mensuram, & regulam iustitiae, non tamen ita ut constituent Deum debitorem, & astrictam legi iustitiae, propter rationem iam dictam. Vide D. Tho. 1. 2. quaest. 111. artic. 1. ad 2. & quaest. 114. art. 3. Ad confirmationem similiter respondetur, quod illa bona naturalia dicuntur debita, hac duntaxat ratione: quia vinculo naturali, & inuolabili annexa sunt essentis rerum, ita, ut à nulla causa operante naturaliter, & debito modo separari possint. Nò autem debentur ab autore naturae: quia ita superexcedit omnem legem iustitiae, ut nulli rei sibi inferiori obligari valeat, & subordinari sicut nec autor gratiae.

Ad secundum respondetur, quod Deus iustis de causis abstulit bona illa Aegyptijs quae contulit Hebraeis. De quibus vide Aloysium Lipomanum cathena in Exod. c. 12. & Abulen. ibidem. & etiam quia dominus absolutus pro sua voluntate quandoque transfert regnum de gente in gentem. Vnde Deuter. 10. referens bona, quae praeter alijs populis contulit, ut non existimemus illum acceptare personas subdit: quia dominus dominantium est, qui personam non accipit.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum in dispensatione spiritualium, locum habeat personarum acceptio?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est affirmatiua.

Secunda conclusio. Maius peccatum est accipere personas in distributione bonorum spiritualium quam temporalium.

Tertia conclusio. Aliquando licet eligere minus dignum simpliciter, quamuis comparatiue dignior reputabitur.

COMMENTARIVM.

IN explicatione huius artic. primò notandum, quod hic & in sequentibus D. Tho. explicat materiam acceptionis personarum, de qua agit Aristot. 5. Ethic. vbi videndi sunt interpretes: & explicat ibi quod materia acceptionis non solùm est bonum, sed minus malum: non tantùm honor, sed onus: quia sicut accipit personam quis distribuens maius bonum minus digno, ita etiam in hoc quod imponat maius tributum & onus magis digno aut saltem aequè digno. Et huius ratio demonstratiua est, quia minus malum bonum quoddam est, ac subinde qui minus malum imponit, bonum confert, & sufficiens, ut collatio iniusta sit si fiat propter indebitam causam.

Secundò nota. Distinctionem fundamentalem D. Thomae in artic. quod dignus, aut dignior sumuntur dupliciter. Primò absolute, & sic dignior dicitur simpliciter in ordine ad spiritualia, qui magis de spiritu participat, & est ille, qui plura habet dona spiritualia. Secundò. Dignus, & dignior dicuntur comparatiue per ordinem ad finem, qui intenditur in tali distributione hic & nunc. Et ille erit, qui meliora potest exercere officia in consecutione talis finis.

Tertiò

Tertio nota, quod quamvis D. Thom. in praesenti solum determinet de dispensatione bonorum spiritualium: eius tamen doctrina adaptari potest ad distributionem temporalium. Imò non potest vnum sine altero exactè intelligi. Quare ab interpretibus in hoc art. de utraque distributione fit sermo: & nostra agemus. Primò de conditionibus, quae significant personam circa spiritualia. Secundò de ordine, quem seruare debet distributor in distributione istorum bonorum. Et tertio de distributione bonorum temporalium.

D Vbi primum sit. Quanam conditiones requirantur per se ut persona censeatur digna bonorum spiritualium, & non loquimur in foro iudiciali sed in foro conscientiae. In hoc dubio tres communiter solent adhiberi conditiones iure naturali & diuino requisitae. Prima vitae probitas. Secunda, scientia, aut doctrina. Tertia, industria in peragendis negotijs, ad quae eligitur. Et quia ista fundamenta sunt praesentis doctrinae, sigillatim explicanda erunt.

Prima conditio vitae probitas, colligitur ex D. Tho. in praesenti, ubi explicans qualis debeat eligi, semper supponit bonitatem aliquam. & expressius quodlib. 8. vnde hominem existentem in peccato censet indignum, ut habetur in decreto. 8. q. 1. cap. Moyses &c. etiam in Concil. Trident. à Sess. 22. vsque ad 24. ubi saepe replicat bonitatem eligendorum in diuersa officia. Vide Summistas verb. electio. specialiter Syluest. 1. §. 17. & 18. Adria. in 4. in materia de restitutione. Soto ubi supra art. 2. concl. 5. & 6. specialiter. Caiet. in praesenti, & in summa, verbo electio. & super Ioannem cap. vlt. ubi colligit hanc veritatem, quia Christus volens designare Petrum in pastorem, interrogauit eum multoties dicens, Diligis me plus ijs: quasi innuens quod dilectio, & maior dilectio requiratur in eligendo. Ratio huius solet assignari, quia in huiusmodi bonis, quis designatur ut minister in domo Dei, ergo iniquum est, si aliquis Dei inimicus eligatur. Qua ratione videtur vti Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. ubi concludit quod ea debet esse probitas ministrantium, ut merito ecclesiae senatus dici possit. Confirmatur. Quia si v. g. aëconomus introduceret operarios in vineam domini sui illi inimicos, malum faceret, ergo à simili qui in vinea domini eligit operarios existentes in peccato mortali, peccatum committit. Ex quo sequitur quod si distributor, aut elector eligat aliquem de cuius virtute omnino ignorat, peccatum committit acceptationis: quia se exponit morali periculo eligendi indignum: non tamen tenetur ita curiosius occulta disquirere: quia interna virtus solum est more humano dijudicanda. Vnde satis fuerit, vel quod communiter aestimetur vir bonus, aut verò quod nullus requisitus illum peccatorem proclamet. In quo haec conditio differt ab alijs, quia scientia, & discretio in agendis negotijs & huiusmodi alia sunt talis naturae, quae certò cognosci possint à iudice, & electore: gratia verò nec certò cognoscitur, ac subinde nec exactius inquirenda.

Sed quares; Vtrum si distributor, aut elector cognoscat aliquem esse in peccato mortali, qui tamen vir bonus habetur communiter, & solus distributor cognoscat tale peccatum: an eo casu possit iuste beneficium illi conferre? Respondetur quod in hoc nihil certum habetur, nam iura videntur solum exigere quod vir bonus aestimetur à populo, ita in c. licet, iam citato: & cap. cum in cunctis. de electione. quod adducitur à Concil. Trid. Sess. 24. c.

A 12. ubi loquens de praelatis solum dicit quod virtus eorum debeat commendari nihil curans de occultis. & 1. ad Timoth. 3. solum exigit episcopum irreprehensibilem, & certè loquitur de peccatis, quae à populo dijudicari possunt. Vnde subdit, Oportet autem illum habere bonum testimonium etiam ab ijs, qui foris sunt, & idem ferè asserit de diaconibus. Caeterum doctores communiter videntur asserere, quod eligendus debeat esse in gratia. Et ita distribuens, qui cognoscit peccatum eius, qui eligendus est, consequenter eum debet iudicare indignum. Ita videtur Caiet. sentire in summa, verb. electio. & super Ioannem cap. vlt. & etiam Syluest. ubi supra. & videtur sententia D. Tho. quodlib. 8. citato. Verum tamen videtur dicendum, quod si distributor, & elector secretò agnoscat peccatum maxime quod ex fragilitate commissum est, à quo, & facile resurgere debet moraliter loquendo: poterit talem eligere si alioquin dignus haberetur. Verum tamen si talis eligendus permanenter, & per modum status sit in peccato, & hoc constet eligenti, non poterit illum eligere absque peccato, quantumvis scientia polleat: quia probabiliter, imò certò moraliter aestimandum est, quod peccatū huius fiet manifestum, ac deterius. Haec intelligo dummodo eligens non cognouerit tale delictum per confessionem. Quia scientia haec non debet conducere ad dirigendam electionem publicā ut latè differuimus super 2. 2. q. 33. artic. 8. dubio vltimo. Igitur sententia D. Tho. interpretanda est, quod non liceat eligere existentes in peccato mortali quando illud peccatum est ex certa malitia, & per modum status, aut verò quando de tali peccato constat.

D Secunda conditio principalis est scientia, aut prudentia, sine qua virtus non potest alijs prodesse. Conditio ista multoties ponitur à Sanctis. Et diffinitur in Concil. Trid. Sessio. 2. cap. 2. de episcopis, ubi dicitur, quod scientia polleant, & de alijs qui promouentur ad parochiale beneficium, habetur simile Sessio. 24. capit. 18. De his similiter qui in ecclesijs cathedralibus deputantur ad quasdam dignitates, ut archidiaconi, habetur ibidem: & de ordinandis qualis scientia requiratur, habetur Sessio. 23. à cap. 3. vsque ad 14. haec conditio iure naturali, & diuino requisita est, quia ministri Ecclesiae instituuntur, & deputantur ut instruant fideles, & specialiter episcopi & praelati, de quibus dicitur Actuum 20. Attendite vobis, & alijs sapere debetis. Et subdit. in quo vos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei. De sacerdotibus verò Michee. 2. Legem requirent de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vide D. Clementem in epistola ad Diuum Iacobum, ubi refert sententiam B. Petri qui dicebat quantum necessaria esset scientia praelatis. Habetur episto. tomo 1. Conciliorum 33.

F Aduerte tamen, quod haec conditio non requiritur aequaliter in omnibus. Sed quemadmodum officia, & beneficia sunt disparia, ita & scientia dispar requiritur, & sufficit, semper tamen aliqualis. Ex quo sequitur quod peccat mortaliter, qui bona ista spiritualia distribuit ignaris, vnde debet praemitti examen vel per eligentem, vel per aequivalentem approbationem.

Quod si obijcias illud quod habetur in cap. vnico de ordinatione per scrutinium facienda: ubi Innocen. 3. declarat quod episcopus illum debet aestimare dignum, de cuius indignitate non constat, ergo non requiritur quod elector, aut distributor cognoscat positiuè scientiam eligendi. Respondetur quod loquitur de approbatione publica, quae fit quando

ordinan-

ordinantur ministri in Ecclesia, & episcopus quarit ab archidiacono, Vtrum sciat illos dignos esse: non verò de alia approbatione de qua loquimur.

Tertia conditio est prudentia, & industria in rebus agendis. Conditio ista maxime requiritur in episcopis, & praelatis, & habetur in Concilio Carthagin. 4. refertur cap. qui episcoporum. dist. 23. & cap. Petrus 36. dist. requiritur etiam proportionaliter in his qui assumuntur ad exercendum aliquod officium ecclesiasticum. Cæterum in alijs beneficijs, quæ non exigunt peculiarem curam, aut circa proximum, aut in negotijs: conditio ista non ita exactè requirenda est. Huiusmodi sunt beneficia simplicita, aut capellanæ. Quæ verò ex his conditionibus præferenda sit, Respondetur, quòd absolute loquendo in electionibus virtus præfertur, & postmodum scientia consideratur licet comparative aliquando è contrà industria, & prudentia præferendæ sint. Verumtamen quia scientia, & doctrina, quæ requiritur multiplex esse potest in eligendis: & his temporibus controuertitur quænam præferenda sit Theologia an Iurisperitia: ideo sit secundum dubium.

D Vbitatur secundò, Vtrum digniores reputandi sint cæteris paribus qui eligantur ad episcopale munus, Theologi, an Iurisperiti.

Arguitur primò & probatur, quòd impertinens sit considerare quam facultatem proficereat eligendus. Nam in electione Summi Pontificis, qui omnibus ijs conditionibus maxime pollere debet, non consideratur si Theologiam, aut Iurisprudentiam habeat: ergo nec in electionibus reliquorum episcoporum. Quod confirmatur, quia in eligendo Pontifice, ille dignior habetur, qui prudentior est ad pacem seruandam, ad quod impertinenter se habet Theologia, vel alia facultas.

Secundò. Officium pastoris potissimum consistit in gubernando Ecclesiam Dei, sed ad hoc munus magis præstat notitia Iuris Canonici, quàm Theologiæ, ergo illi præferendi sunt cæteris paribus. Maior probatur ex illo Actuum 20. In hoc posuit vos Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei. Quasi dicat, in hoc, substantia pastoris sita est vt regat Ecclesiam. Minor probatur. Quia essentia Iuris canonici consistit in dirigendis rebus agendis.

Tertiò. Episcopalis dignitas potissimum consistit in potestate spirituali erga subditos: sed exercitium huius potestatis magis pendet à Iure canonico, quàm à doctrina sacra, ergo ista præfertur. Maior probatur ex illo Matthæi. 17. Tibi dabo claves regni cælorum, vbi Christus Dominus tradidit Petro officium pastoris, & illud explicuit per claves quæ important iurisdictionem, & potestatem spiritualem. Minor probatur. Quia Theologia speculatiua est, vt patet 1. par. quæst. 1. ergo per se non ordinatur ad dirigendum actiones.

Quartò. Illa scientia dicitur commodior praelatis quæ frequentius necessaria venit, sed huiusmodi est peritia iuris per comparisonem ad Theologiam, ergo illa præfertur. Maior nota est, quia ideo scientia requiritur, quia sine illa episcopus non potest præstare necessaria. Maior probatur, quia frequentiores sunt causæ forenses, & lites componendæ, & condendæ leges, quàm impugnatio hæresum, ergo ius canonicum quod in iudicijs, & litibus versatur frequentius est.

Quintò. Theologia, solum requiritur in Episcopo vt doceat, & prædicet legem Dei, sed hoc de facto non est necessarium in illo, imò videtur impertinens, ergo. Minor probatur, quia frequentif-

A simi sunt prædicatores, & doctores vbique: ita vt non indigeat Ecclesia doctrina pastoris.

Pro explicatione nota, quòd opinio Iurisperitorum docet quòd simpliciter, & solutè digniores reputandi sunt Canonistæ, quàm Theologi. In casu autem particulari: vt v. g. quando pullulant hæreses, aut verò est inopia prædicatorum dignior censetur Theologus. Ita Hostiensis, quem sequitur Panormit. in cap. 1. de consanguinitate, & affinitate. Iuniores ita premunt in hac parte, vt induxerint electores, & distributores quòd solum distribuunt officia Iurisperitis, & hoc fuit in vsu paucis retro annis. Cæterum sententia Theologorum est opposita, & solet disputari. 2. 2. quæst. 85. art. 3. vbi Caietanus breuiter tetigit hoc: & Magister Soto vbi supra conclusione 10.

PRO decisione verè sententiæ, nota quòd diuersitas opinionum consistit in non intelligendo officium præcipuum episcopi. Canonistæ siquidem falluntur existimantes quòd primum, & per se munus pastoris est iudicare causas spirituales: quod patet alienum à veritate. Quia iudicare, & componere lites, quæ contingunt inter fideles pertinet ad externam gubernationem Ecclesiæ: praelati verò non positi sunt in hoc per se primò, vt consulant paci externæ: sed internæ virtuti. Igitur exclusa est sententia, & fundamentum Iuristarum. Sit

CONCLUSIO

Certa, quòd cæteris paribus præferendi sunt Theologi ad episcopalem dignitatem. Probatur, & est fundamentum huius sententiæ. Quia præcipuum munus episcoporum est docere, & prædicare, ad quod magis confert Theologia, ergo. Maior probatur ex illo Ioannis vlt. vbi Christus ter dixit Petro: pascere agnos meos, & oues meas: vbi (vt docent interpretes) traditur Petro dignitas episcopalis, & præcipuum munus pastoris declaratur, igitur cum pascere non fiat per ius canonicum, sed per Theologiam, consequenter &c. Ideo episcopus, & pastor idem sunt officio, & dignitate quod explicat Diuus Aug. epist. 59. adducens illud Pauli, dedit quosdam pastores & doctores. Idem probatur 1. Petri 5. Pascite qui in vobis est gregem Dei: prouidentes non coactè sed spontaneè secundum Deum. Et confirmatur, quia secundum fidem Episcopi successores sunt Apostolorum: sed præcipuum munus Apostoli est docere: ergo episcopi. Minor probatur Ioan. 15. Ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et D. Paulus 1. ad Corinth. 1. de se inquit, Non misit me Dominus baptizare, sed euangelizare, & Marci vlt. Itē, docete omnes gentes: & iterum prædicare Euangelium omni creaturæ. Idem habetur 1. ad Timoth. 4. & 2. ad Timoth. 4. & videtur expressum in Concil. Trident. Sess. 24. ca. 4. qua ratione in Concil. Carthag. 4. præcipitur, vt cura viduarum & pupillarum committatur archipresbyteris, vt episcopi orationi, & doctrinæ se totos traderent. Quod simile factum fuit ab Apostolis, vt refertur Actuum 5. & hoc refert etiam de mente Diui Petri. S. Clemens in epist. ad Beatum Iacobum iam citata. Habetur etiam hoc ipsum in cap. si quis. 36. distin. & in cap. omnem. 38. distin. Diuus etiam Gregor. lib. 2. epistolarum, epistola 39. vbi dicit, episcopi est de prædicationis ministerio semper cogitare. Vide multa, quæ dicit D. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

Sed contra arguis. Sequitur quòd nullus potest eligi, qui non sciat prædicare, & docere legem Dei,

ac sub-

ac subinde nullus Iurisperitus potest eligi in episcopum, postquam ille non potest exercere præcipuum munus prælati? Respondetur, quod nullus potest eligi, qui non sciat sufficienter docere legem Christi: prout communiter fideles exquirunt, & qui etiam non possit reddere rationem eius, quæ in nobis est fidei, ut inquit Paulus: siue hoc sciat ex professione Theologus, siue Iurisperitus aut verò alia via: & hoc efficaciter probat argumentum factum. Quia etiam ratione dum consecratur Episcopus exigitur ab illo, ut iuret se utrumque testamentum scire, quod autem sciat quæstiones quæ in Theologia versantur, id non requiritur per se, licet aliquando necessarium iudicabitur, & semper utile erit.

Ahuc tamen instas. Nam sequitur saltem quod prælati nunquam docens, aut prædicans populo, peccaret mortaliter non exercens id, ad quod præcipue tenetur: & ita damnarentur omnes episcopi Iurisperiti, & Theologi, qui non prædicant. Respondetur negando sequelam: sat fuerit quod habitualiter sit sufficiens, & paratus animo docere legem si opus fuerit: communiter verò melius est si hoc committat sibi auxiliariis, qui valent exercere sapientius hoc munus.

Secunda conclusio. Aliquando tamen poterit præferri Iurisperitus, ut quædo multa, & graua imminerent negotia, & plures alioquin essent ministri Evangelij: aut quando eligendus esset peritissimus in iure, & ijs fortè de causis honestabantur electiones, & distributiones, quibus paucis ante annis designabantur, ut plurimum Canonice in Episcopos: quamuis excessus ipse, si quis fortè irriserat, prudenter nunc, & iuste frænatur, dum eliguntur Theologi. Hæc quæ dicta sunt de distributione episcopatum, dicenda sunt proportionabiliter de alijs officijs, quibus potissimum incumbit aliquantulum pacere gregem, ut parochi, aut verò illi qui causas fidei exercent, & iudicant: quamuis iam merito propter innumera negotia, & lites emergentes debeamus laudare consuetudinem eligendi Iurisperitos ad fidei tribunalia, eò vel maximè quod semper sibi peritiores Theologos associant.

Ex his sequitur, quod in examine beneficiorum non peccat, qui cæteris paribus Theologum accipiat: imò hoc facere tenetur. Addiderim etiã quod Theologus eligatur: quauis Iurisperitus sit aliquantulum doctior in suo iure: quia plus iuuat ad confessiones audiendas, & conscientias sedandas ali-quanta Theologia, quàm maior Iurisperitia, eò vel maximè quod Theologus scit se scire, aut scit se ignorare, & ideo accuratius, & melius disquirat veritatem.

Ad primum argumentum respondetur, quod in eligendo pontifice, non ita attenditur scientia, quàm virtus, & discretio: quia in ordine ad finem scientiæ habet ministros in omni facultate peritissimos, & ex alia parte non decet eius auctoritatem ut immediatè & per seipsum doceat populum. Cæterum quia primus est, & caput morale, tenetur habere virtutem, & prudentiam ad alios gubernandos.

Ad secundum respondetur negando antecedens. Si per gubernare intelligas lites componere. Si autem intelligas præstare omnia illa, quæ necessaria sunt ad vitam spiritualem, concedo illud. Veruntamen in his primum locum tenet doctrina post virtutem, postmodum verò gubernatio in causis spiritualibus. Quo ordine id explicuit Christus Matth. 5. dicēs prælati, primò quod futuri essent sal, quod responderet virtuti. Deinde lux: quæ responderet doctrinæ. Et tertio ciuitas: quæ responderet auctorita-

A ti & iurisdictioni, & Diuus Paulus, dicens Actuum 20. Posuit vos regere Ecclesiam &c. statim subdit. Scio quod intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos. Quasi diceret. In hoc primò posuit vos regere Ecclesiam Dei, ut fidem defendatis.

B Ad tertium respondetur negando maiorem. Imò iudicialis potestas secundaria est. Quare episcopi, pastores, & patres dicuntur, non iudices. Illud autem, tibi dabo clauas &c. potius est pro nobis, nam iuxta communem sententiam interpretum intelligitur locus ille primò de clauæ scientiæ, deinde de clauæ potentia. Quare notant quod in plurali dixit: tibi dabo clauas. Imò etiam si ibi tantum loquatur de auctoritate iurisdictionis nihil contra nos: quia primò dixit, super hanc petram ædificabo Ecclesiam: quod communiter interpretantur de auctoritate Pontificis, &c. cognitione fidei, & legis euangelicæ.

C Ad quartum respondetur, quod eodem argumento probares episcopum magis debere esse liberalem, aut misericordem, quia frequentiores casus occurrunt, in quibus vtendum est liberalitate, aut pietate, quàm scientia. Respondetur ergo, quod necessitas scientiæ non sumitur ex frequentia occasionum: sed ex natura officij, quod primò doctrinam exigit. Imò verò tenetur episcopus multoties se abstinere à negotijs huiusmodi vt contemplationi, & doctrinæ se tradat: committendo administrationem causarum sibi inferioribus. Et istis conuenit illud quod dictum est Moyse Exod. 18. Esto tu populo in his, quæ ad Deum sunt vt referas, quæ dicantur ad eum, ostendatque illis ceremonias, & ritum, & viam per quam ingredi debeant: prouide autem vitos timentes Deum & constitue eos iudices.

D Ad vltimum respondetur, quod prædicantiū multitudo non tollit aut minuit obligationem prælati, qui ex officio hoc ipsum munus tenetur præstare saltem quoad sufficientiam, qualiter intelligitur illud 1. ad Timoth. tertio. oportet Episcopum doctorem esse, id est habere sufficientiam doctrine. Vide de his interpretes. 2. 2. quæst. 2. super art. 8. Concil. Trident. Sess. 7. cap. 1. de reformatione. & Sess. 22. cap. 2. Gratia. dist. 23. 24. & 38. Vbi hæc eadem requirit in episcopo.

E **D** Vbi tertium. Verum distribuentes peccant mortaliter non eligendo digniorem. Pro parte negatiua arguitur primò. Nam D. Paul. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. Ponens condiciones eligendi, non loquitur comparatiuè, sed absolute dicit illam debere esse virum probum, & doctorem &c. Ergo distributores hoc solum tenentur considerare & non requiritur quod digniorem eligat. Confirmatur, quia eligentes dignam tribuunt Ecclesiæ ministrum congruentem, ergo faciunt opus bonum ac subinde non peccant mortaliter non eligentes digniorem.

F Secundo, eligendo dignum sit satis intentioni Ecclesiæ, ergo non tenetur eligere digniorem. Antecedens probatur, quia Ecclesia solum requirit per se idoneos ministros. 1. Corinth. 4. hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Non dicit fidelior, & illud etiam, qui idoneos ministros non fecit noui Testamenti. Item illud: sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei, ergo solum requiritur quod eligantur idonei ministri.

Confirmatur primò. Si dominus præcipiat economo, vt aliqua distribuatur pauperibus, non tenetur sub mortali querere magis egenos, ergo nec distributor bonorum spiritualium, cui præcipitur,

vt eligat

ut eligat ministros dignos, non tenetur querere nec eligere digniores.

Confirmatur secundò. Nam si eligatur dignior, ipse dignior satisficit se obligationi præstando illud munus, quod valeret exercere minister dignus, ergo ipse distributor solùm tenetur eligere dignum. Consequens inde patet, quia qui eliguntur solùm tenentur præstare dignum officium, ergo & distributor solùm tenetur de hoc ipso providere: quod facit sufficienter eligendo dignum. Antecedens verò probatur: quia ille dignior non tenetur sub mortali exercere meliora opera, quæ potest, ergo satis est, si dignè operetur.

Tertio. Ista officia tantùm habent oneris quantum honoris. Ergo non peccat mortaliter si ab illis excipiam digniores. Imò æquum videtur quòd isti digniores non ijs officijs grauentur.

Quarto. Sequitur, quòd illæ leges, quæ præcipiunt ministrum fore eligendam de gremio solùm vnius Ecclesie, aut oppidi essent iniquæ, consequens est contra communem viam approbatam à summis Pontificibus, ergo. Sequela patet quia sepe in tali Ecclesia aut oppido non est minister dignus, at verò extra ipsam digniores reperiuntur.

Quinto. Sequeretur quòd electores, & distributores tenerentur magna cura digniores requirere. Consequens est falsum, & contra consuetudinem episcoporum, ergo & antecedens. Confirmatur, quia eo ipso, quòd præceptum est de non eligendo indigno prætermisso digno, tenentur electores maxima cura inquirere an iste sit indignus, ergo à simili si præceptum est de eligendo digniore magna diligentia erit adhibenda sub eodem præcepto.

Sexto. Sequeretur quòd etiam officia, quæ distribuntur apud religio's, & in alijs communitarijs, necessarii sint distribuenda dignioribus: Consequens est falsum, ergo. Sequela patet, quia illa officia, & spiritualia sunt, & honorifica. Minor probatur, quia communiter ista officia distribuuntur à Prelato pro suo iure, & ad iuramentum, & etiam quia subditi eligunt quem maluerint.

Septimo, confirmator non peccat mortaliter in confirmando minus digno, ut patet ex v'su approbato à viris sapientibus, & timoratis, ergo nec elector tenetur eligere digniorem. Confirmatur, quia resignatores beneficiorum spiritualium non resignant digniores, sed sibi amico, aut consanguineo, & tamen nullus propter hanc causam damnat illos ad mortale, ergo id ipsum dicendum erit de præcipuis electoribus. Non enim est maior ratio, quare reperitur acceptio personarum in distributione, quàm in resignatione, aut confirmatione.

Octavo. Sequeretur quòd teneantur reges sub mortali promouere episcopum ab vna Ecclesia ad aliam pinguiorem, quando constat, quòd dignior est alijs, qui nouiter eligendi sunt, consequens est falsum, ergo. Sequela patet, quia ex eo quòd iste deponitur huic Ecclesie, non fit impotens, nec amittit ius vltioris promotionis ad maius præmium, ergo distributor tenetur & c. Minor probatur, quia in Hispania est consuetudo maximè nunc temporis non promouendi huiusmodi episcopos, & hæc consuetudo approbata est à viris sapientibus huius regni.

Tandem arguitur. Ex ca. monasterium 16. q. 7. vbi habetur, quòd si quis monasterium, aut oratorium instituerit, licitè potest, quem maluerit presbyterum deponere in tale officium, dummodo hoc fiat de licentia episcopi. Et qui eligitur non sit malus, ergo satis fuerit ad electionem iustam, non eligere indignam.

In hoc dubio est opinio quorundam Iuristarum qui dicunt non esse peccatum mortale, si eligatur dignus prætermisso digniore. Ita tenet glossa super cap. licet. 8. quæst. 1. & super cap. tertium, de iure patronatus. Et super cap. 2. de officio custodis. & autores huius sententiae referuntur à Couar. in relectione super regula peccatum, parte. 2. nu. 3. Et etiam refertur Caietanus in hanc sententiam Tentaculo vltimo. quæst. 4.

Pro decisione nota primò, quòd in presenti loquimur solùm in foro conscientie: nam in foro iudiciali certum est, quòd si eligatur solùm dignus electio tenebit: nec potest irritari, quòd docet D. Thomas hic ad tertium: quamuis multi Iuristarum oppositum doceant impugnantur tamen efficaciter ratione D. Thomæ: quia aliàs nulla esset electio firma in foro iudiciali, de qua non insurgerent innumera litæ. Et ratio ista magnificatur à Couar. & à Iuristis, qui consentiunt cum D. Thoma, & est ferè communis in schola illorum.

Secundò nota, quòd in officijs ecclesiasticis sunt duo considerata. Primum est onus, & labor ipsorum officiorum. Et secundum, honor, & dignitas eorundem. Et ista duo si connexa sunt, ut primum sit præcipuum, & quòd maximè attenditur tam ab eligentibus, quàm ab electis. Quòd iuxta communem interpretationem intelligitur. 1. ad Timoth. 3. cum dicit Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id est officium operosum, & maximi oneris. Secundum autem, scilicet honor, consequenter se habet: sic tamen, quòd postquam coniuncta considerantur: utrumque attenditur necessario à distributore. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Non eligere digniorem potest esse solùm veniale propter imperfectionem actus, aut ex paruitate materiae: quòd in omnibus alijs peccatis mortalibus ex genere contingit. Et etiam aliquando propter paruitatem excessus ipsius dignioris ad dignum. Ratio huius conclusionis est, quia quando modicus excessus interuenit minima iniuria fit digniori, non electo.

E Ex quo sequitur, quòd vterque absolutè censetur habere ius ad tale beneficium: quia æquè dignus reputatur vterque, siquidem in minimo excedit alter, & parum pro nihilo reputatur: & hoc necessarium est dicere, tenendo nostram conclusionem, quia impossibile est, quòd in tali casu solus dignior habeat ius ad beneficium, & quòd non peccet mortaliter distributor in conferendo beneficium alteri. Et hoc est verum loquendo de distributore absolutè: nam si electores astringantur iuramento electuros se digniorem: absque dubio peccant mortaliter: si talem digniorem non eligant, quantumcunque in minimo excedat. Ratio huius est: quia iuramentum illud obligat sub mortali secundum rigorem promissionis.

F Ex quo sequitur quòd scholares peccant mortaliter, si cognoscentes aliquem digniorem, quantumcunque excessus sit minimus: si nihilominus non præstent suffragium illi ad cathedram obtinendam: quia iurant se electuros digniorem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Eligere dignum prætermisso digniore est peccatum mortale ex genere suo. Probatur hoc primo in Concilio Basiliensi in Sessione 12. decreto

de ele-

de electionibus episcoporum & praelatorum: vbi refertur iuramentum, quo ipsi electores astringuntur ad eligendum illum, quem cognouerint utiliorem esse Ecclesiae. Et concilio Trident. Sessione 24. capit. 1. vbi diffinitur mortaliter peccare electores: nisi eligant illos, quos reputant digniores & cap. 18. praecipitur quod Episcopus ex nominatis ab examinatore tanquam dignis, exquirat ipse digniorem, & illum eligat & in cap. vnico, vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur digniori, Innocentius Tertius grauius reprehendit quendam episcopum, eo quod non elegerit digniorem. Idem ex Diuo Leone in cap. Metropolitano, distinct. 63. & in capit. Moyses 8. quaestione 1. & Diuus Augustinus multa dicit in epist. 29. & refertur a glossa super capit. 2. Iacobi. Diuus Thomas 2. 2. quaestione 185. art. 3. & quodlibet. 4. art. 15. & quodlibet. 6. art. 9. & quodlibet. 8. art. 6. & est communis sententia Theologorum, quos refert Soto vbi supra conclusionem 9. & etiam Iuristarum, quos refert Cotarruias vbi supra.

Ratione probatur secundò, quia praetermittere digniorem sine causa debita, acceptio est personarum, ergo est peccatum mortale ex genere suo. Antecedens patet, quia beneficia dignitates sunt, & honores in bonum Ecclesiae, & etiam in bonum ipsius electi ordinata, ergo distribuere ista sine debita causa, & ordine erit peccatum mortale. Praeterea, quia distributores, & electores non habent dominium beneficiorum: sed tantum sunt dispensatores, ergo tenentur distribuere iuxta voluntatem Dei, qui semper intendit meliora. Et confirmatur. Quia si Ecclesia haberet actu ministrum digniorem: peccaret mortaliter, qui illum ministrum impediret ab executione sui muneris, ergo etiam peccat mortaliter distributor, & elector qui illum ministrum non eligit. Tandem colligitur haec veritas ex electionibus à Deo factis in veteri Testamento: vbi semper elegit meliores. Patet in Moysè, qui electus est à domino dux & pastor vniuersi populi, & ille laudatur praeter omnibus alijs Numer. 12. vbi dicitur quod erat vir iustissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Similiter Saul eligitur à Deo in Regem, & de illo habetur 1. Regum 8. quod erat electus, & bonus & non erat vir de filijs Israël melior illo & 1. Regum 18. de electione Dauid, hoc ipsum patet, de quo dicitur Deum inuenisse virum iuxta cor suum. Et in nouo Testamento Christus elegit meliorem in Pontificem, & ad hoc innuendum dixit Petro ter, Ioannis vltimò, Diligis me plus his, quasi id necessarium supponens, ergo & alij distributores & electores tenentur meliores eligere. Ad hoc propositum Concilium Tridentinum supra capit. 18. Praecipit, vt solus episcopus digniorem examinaret: vt videlicet digniorem eligeret.

TERTIA CONCLUSIO.

Contingere potest, vt sit iustum, imò aliquando necessarium eligere minus dignum, relicto digniore, qui etiam intendit tale beneficium. Verbi gratia, vacant simul duo beneficia: alterum simplex, & pingue: alterum verò parochiale, & tenue: & non sunt nisi duo oppositores: in isto casu non debet eligi dignior in beneficium magis pingue. Ratio huius est, quia tunc expedit bono communi ipsius Ecclesiae, vt qui dignior est, praeficiatur beneficio parochiali, cui annexa est cura animarum.

Ex quo sequitur primò, quàm dissonum est quòd

Tomus quartus.

A in diocesis sint beneficia simplicia pinguiora curatis: nam tunc vel minus dignus debet habere curam animarum, vel magis digni debent esse minus stipendiari.

Secundò, Sequitur, quòd eligere minus dignum relicto digniore non est intrinsecè malum: quia potest honestari ex circumstantijs superuenientibus.

Tertiò sequitur, quòd maior dignitas etiam si sit notabilis non semper praestat ius ad obtinendum beneficium hìc & nunc, sed quandoque potest de facto illud tollere. Itaque bene dicimus in casu posito: quòd iste dignior non comparat sibi beneficium, nec habet ius ad illud hìc, & nunc quia dignior est. Fundamentum omnium istorum est: quia dignitas, & maior dignitas non semper considerantur absolute, sed aliquando comparatiue, & haec comparatio debet fieri non solum inter personas, aut officia vel beneficia: sed potissimum in ordine ad finem, qui intenditur hìc & nunc. Et ne videantur ista singularia: ponuntur alia exempla in quibus hoc necesse est dicere. Verbi gratia. Si maior pars eligentium firmiter decreuit eligere minus dignum ita, vt moraliter sit euident, quòd talis euadet electus: minor pars illius communitatis poterit se conformare cum maiori, eligendo minus dignum. Probat, quia in isto casu impossibile est eligere digniorem: ergo isti non tenentur illum eligere.

Secundò, Quia bonum est communitatis, vt electiones pacifice fiant ex quo sequitur, quòd elector consequatur bonum commune, quòd maxime intendere debet: & electus animo aequiori gubernabit communitatem, quàm si à paucioribus eligeretur, ergo iste talis poterit eligere minus dignum: imò verò est casus, in quo non solum potest iuste eligere minus dignum, sed quòd etiam teneatur. Verbi gratia, Si sunt tres oppositores alter dignus, secundus dignior, tertius dignissimus, & si ego praesto suffragium dignissimo, & non adiuuo volentes eligere digniorem, euadet electus minus dignus, tunc teneor praetermittere dignissimum, & eligere saltem digniorem. Probat, quia ego teneor eligere digniorem possibilem hìc, & nunc: sed ille medius hìc, & nunc est dignior, qui potest eligi: ergo illum teneor eligere. Et confirmatur. Nam aliàs eligeretur minus dignus mea culpa, ergo teneor eligere digniorem illum medium. Antecedens patet, quia ego possum impedire electionem minus digni, & teneor, quia elector sum, & id facere possum, ergo, &c.

Sed contra doctrinam praedictam sunt tria argumenta. Primò, nam sequeretur, quòd in aliquo casu liceret eligere indignam simpliciter. Vt si verbi gratia maior pars eligentium infallibiliter eligeret talem indignum, potero me conformare cum maiori parte propter bonum communitatis, & pacis.

Secundò, Qui in praedicto casu eligunt dignum praetermisso digniore peccant mortaliter, vt manifestum est, ergo ego non possum me conformare cum illa maiore parte, quae deserit digniorem. Probat consequentia, quia aliàs cooperor peccato illorum, ac subinde pecco in id ipsum.

Tertiò, Ego teneor in his electionibus deferre honorem digniori quoquomodo possum, ergo teneor isti digniori suffragium praestare: quanuis à maiori parte deseratur. Nihilominus respondetur ad primum negando sequelam: quia eligere indignum, est intrinsecè malum: & ideo electores, & cooperatores peccant mortaliter in tali electione. Idem di-

endum

endum est de iudicibus, & consulis, atque rectoribus populi: quod quavis maior pars velit proferre sententiam iniustam quidem in re, aut verò aliquid decernere in damnum communitatis, non potest iste se conformare cum maiore parte iudicium.

Ad secundam respondetur: quod formaliter iste non consentit actui, & peccato aliorum: sed coactus à maiori parte, & quasi ex necessitate materiae conformat se cum maiore parte propter bonum finem, scilicet, propter pacem communitatis, quam potissimum intendit: unde iste non est cooperator illius iniustae distributionis.

Si autem arguas: quod iste talis voluntarie eligit minus dignum: quia exercet voluntarie actum eandem, quem praestant iniqui electores, ergo peccat.

Propter hoc argumentum Ioannes de Medina tractatu de rebus restituendis, quaestione 7. tenet contra nostram sententiam. Nihilominus tamen nos respondemus, quod iste elector non directe intendit inaequalitatem, neque eam assumit, ut mediū ad pacem communitatis seruandam: sed iudicans prudenter esse impossibile, quod talis indignus non euadat electus, intendit euitare iniustam electionem, quae secundum se est mala.

Secundo respondetur, quod ille minus dignus in casu posito simpliciter est dignus. Eligere autem dignum non est malum secundum se: nisi adfuerit dignior, qui possit eligi, & quia in illo casu nullus est de facto dignior, qui possit eligi supposita determinatione maioris partis eligentis minus dignum, consequenter iste talis, qui se conformat cum hac maiori parte eligenti, non peccat: sed prudenter facit.

Ad tertium communiter dicitur, quod honor annexus ecclesiastico beneficio non ordinatur proximè & per se in bonum peculiariae personae eligendae, sed in bonum Ecclesiae & communitatis. Quare si bonum Ecclesiae aut communitatis sequatur ex tali electione, tenebitur elector suam praestare suffragium illi personae: non autem si bonum illud solum cedat in bonum particulare. Ego tamen aliter existimo, quod quavis bonum, & honor, quae interueniunt in beneficio ecclesiastico, primò & per se respiciant bonum commune: tamen consequenter respiciunt eligendum, quare multoties tenebitur elector praestare suum suffragium digniori, quavis non euadat electus. Verbi gratia, in electione cathedrarum, ubi multum interest honori, & utilitati dignioris, quod plura habeat suffragia: quavis non obtineat cathedram. Similiter aliquando erit eadem obligatio in electionibus praebendarum, quae ad vota capituli distribuuntur. Igitur ad argumentum respondetur, quod quotiescunque non imminet maius bonum, cui elector consulere debet, tenetur suffragium praestare dignioribus: ut qui immeritò ab alijs reiiciuntur: aliqua saltem pro se agnoscant suffragia.

Resolutorie ergo dicimus quod eligere dignum praetermissio digniore, est malum intrinsecè, quando fit propter indebitam causam. Si verò non eligatur, qui est aliàs dignior, propter causam rationabilem, tunc non est vitiosa electio, imò nec formaliter praetermittitur dignior: quia in illo casu non est eligibilis, nec tenetur elector talem digniorem eligere imò interdum peccaret suffragando.

Ad argumenta in principio facta respondetur. Ad primum respondent quidam, quod D. Paulus ibi solum considerat onus, & laborem beneficio-

A rum, ac subinde non facit comparationem: quia in ordine ad laborem impertinens est maior, vel minor dignitas. Explicatio est Caietani in Ientaculo ultimo citato, quam colligit ex primis verbis Pauli cum dicit, bonum opus desiderat. Sed mihi non placet haec intelligentia, quia Diuus Paulus ibi constituit absolute conditiones, quae significant episcopum: & huiusmodi indifferentes necessariae sunt ad beneficia siue secundum quod onus, siue secundum, quod honores sunt. Itaque illae conditiones necessariae sunt qualitercumque episcopus consideretur. Alij dicunt, quod Diuus Paulus eas apposuit conditiones episcoporum, quae solum possunt reperiri moraliter loquendo in viris dignissimis, ac subinde de dignioribus, imò de dignissimis loquutus est. Sed neque ista explicatio placet, nam ibi ponuntur conditiones, quae in omnibus Episcopis, & electionibus eorum consideranda sunt. Unde, & Theologi, ex isto loco Diui Pauli non tantum colligunt conditiones pro dignissimis; sed etiam pro dignis, & dignioribus. Respondetur ergo ad argumentum negando consequentiam. Nam illud est argumentum negarium, quapropter inefficax est. Nihil enim valet consequentia, Diuus Paulus ibi non loquitur comparatiue, ergo, & electio non facienda est comparatiue. Sit ergo satis, si ex concilijs, & ex doctrina Sanctorum, & ratione naturali sit comparatio facienda in talibus distributionibus.

Ad confirmationem respondetur negando, quod ille, qui in praesentia dignioris eligit dignum, faciat bonum opus, imò peccat: quia impedit ne Ecclesia consequatur digniorem ministrum, Quare licet absolute loquendo, eligere dignum, bonum sonat: nihilominus tamen, eligere illum relicto digniore, sonat malum. Exemplum huius est. Succurrere extremè indigenti extraneo, bonum sonat: veruntamen, si ex hoc, quod illi subuenias, omittis prouidere necessitati parentis, vel consanguinei extremè indigentium, peccatum est. De quo supra quaestione 26. artic. 8. & quaest. 31. art. 3. dictum est à nobis.

Ad secundum nego, quod Ecclesia non semper requirat meliores ministros ab electoribus, quia illa semper intendit crescere: & hoc maxime fit, crescente dignitate ministrantium. Iuxta illud, ad Ephesios 2. In quo omnis aedificatio constructa crescit in templum Sanctum in domino: in quo, & vos aedificamini in habitaculum Dei.

Ad primam confirmationem respondetur, quod si dominus praeciperet aëconomò, ut distribuere bona sua pauperioribus: peccaret mortaliter, si solum distribuere pauperibus qualitercumque indigentibus. Ita etiam quia dominus, ut patet ex dictis, habeat eam voluntatem, ut electores requirant, & examinent magis dignos, non satisfaciunt electores dignioribus omissis, eligendo dignos.

Ad secundam confirmationem. Respondetur, negando quod satisfaciat dignior per opera, & officia mediocria: sed tenetur pro virili laborare in officio sibi iniuncto: ita ut quemadmodum alios excedit dignitate, & propterea electus est: ita etiam opera excellentiora tenetur exhibere. Et hoc colligitur Matthaei 25. & Lucae 11. ubi paterfamilias plus exquisiuit ab illis, qui plura talenta acceperunt, ubi habetur, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non se preparauit, vapulabit multis &c. & subdit. Omni autem cui multum datum est & multum exigetur ab eo, &c.

Ex quo sequitur, quod dignior teneatur multa opera prestare, quae non tenetur de facto minus dignus. V. g. Si dignior valeat reuincere publicum, haereticum, tenebitur sub mortali predicare, aut disputare: & tamen minus dignus excusabitur ab huiusmodi opere, quia propter diminutam eius scientiam, prudenter dubitat de foelici exitu illius disputationis.

Nota tamen, quod non tenetur sub mortali, qui dignior est, semper, & omnia opera exercere meliora, quam dignus: sed in casibus, ubi ratio id postulat, quod non potest certa regula comprehendere: sed prudentia opus est.

Ad tertium respondetur, quod ista officia plus habent laboris, quam honoris: imò per se primò instituta sunt, & donatur ut onera, non verò ut munera, vel praemia. Quare si attendamus id, quod per se primò beneficium habet, nulla fiet iniuria digniori praetermissio: quia propriè non dicitur quis habere ius ad laborem; unde nec propriè iniustum patitur hac ex parte si praecise consideretur. Et in hoc sensu Caiet. ubi supra. dixit, non peccare mortaliter, qui praetermittit digniorem. Et eius sententia in isto sensu communiter acceptatur à magistris nostris. Ceterum si consideretur id, quod secundario habeat beneficia, peccatum mortale erit, non distribuere dignioribus.

Ad quartum responderur, quod Ioannes Maior in 4. distict. 24. quaest. 8. & 9. tenet, huiusmodi leges, quae determinat electiones ad certum locum, aut Ecclesiam, non esse iustas, nec ferendas. Et praeter argumentum factum, confirmat suam sententiam ex cap. ad decorem de institutionibus, ubi Innocentius Tertius, reprehendit Patriarcham Hierosolymitanum, eò quod omnia beneficia Ecclesiae Constantinopolitanae distribueret Venetis: & ideo praecipit, ut in ecclesijs illis eligantur, & praeficiantur literati, & magis idonei, vndeunque originem duxerint: & adducit illud quod habetur Actuum 10. nam in omni gente, qui facit iustitiam acceptus est illi.

Nihilominus sententia opposita communis est: quam docet Diuus Thomas hic ad quartum & videndus est Soto ubi supra ante decimam conclusionem & Couarra. & ratio Diui Thom. hoc conuincit, quia regulariter loquendo electi de gremio Ecclesiae magis diligunt illam, magisque resident: & hoc adeo verum est, ut oppositum non sine temeritate dicatur: & ita istae leges consuetudine à tempore nascentis Ecclesiae, & decretis Pontificum approbatæ sunt. Colligitur hæc veritas Deneron. 17. Non poteris eligere alterius gentis hominem in Regem, & qui non sit frater tuus. Vide Diuum Hieronymum super illud Osee 2. Dabo eis vinitores ex eodem loco. Vbi per vinitores intelliguntur Apostoli. Et eadem ratione communiter Sancti dicunt, quod Christus elegerit ex sibi consanguineis, & notis in Apostolos. Quare ad argumentum factum respondetur, quod nunquam licebit eligere indignum, etiamsi huiusmodi leges existant, quae determinat eligendos ad certum locum. Quod si non fuerint digni in tali loco, vel Ecclesia, suspendatur electio, vel saltem de licentia Episcopi, aut Pontificis, si opus fuerit, eligatur pro ea vice extra gremium, qui dignus habeatur. Nec inconuenit ad æquitatem istarum legum, quod alij extra Ecclesiam illam digniores existant: nam propter rationes supra dictas digniores reputantur, qui sunt intra gremium ecclesiae eiusdem, li-

cet non abundant scientia, & industria: quia hoc compensant dilectione, & residentia, quibus maxime Ecclesia solet augeri.

Ad caput illud Innocenti responderur, quod ideo reprehenditur Patriarcha ille, quia cum illic non essent huiusmodi leges, dispensabat beneficia solum Venetis, omittendo digniores Constantinopolitanos, & etiam quia pollicitus fuerat se hoc facturum quando electus est, ut patet ex verbis extremi illius capitis. Verumtamen circa huiusmodi leges nota primò, quod non debent condi frequenter. Alias cõmunia beneficia, quasi ad ius hereditarium reducerentur, & desidiosi efficerentur eligendi: eò quod iam esset lege firmatum, qui deberent eligi in hac, vel in illa Ecclesia.

Secundò nota, quod rationes D. Tho. sufficienter honestant huiusmodi leges absolute loquendo: nihilominus tamen aliae causae particulares exquirendae sunt à confirmatoribus istarum legum, ut iuste, & prudenter ferantur: alioquin esset iustum pro omnibus Ecclesijs, & populis eas dare leges: siquidẽ omnes possent dicere, eligo meos, quia magis diligunt suam Ecclesiam, magisque resident. Causa ergo, quae particulariter requirendae sunt, tales debet esse videlicet, quod in Ecclesia abundant sapientes, aut quod experientia compertum sit, quod extranei in tali Ecclesia, vel oppido solum curant expilare subditos, vel quod ex talibus legibus excitentur de facto ad studia colenda naturales: qui alias desides existerent, & ignari.

Possimus disputare in praesenti, An sicut leges de eligendo solum de gremio huius Ecclesiae iustae sint: ita etiam licite, & sine vitio acceptionis personarum possint esse leges de non eligendo de ista Ecclesia, aut de conuentu illo, vel intra tale tempus, ut post quadriennium transactum: qualiter solent esse apud religiosos: & idem dubium est de alternatiuis.

Respondetur nihilominus breuiter, quod istae leges possunt honestari ex sine superuenienti, maxime propter bonum pacis. Verumtamen raro concedendae sunt: quia bonum pacis, & virtutis commodius seruatur, & consequitur eligendo digniores quoscunque, & à quocunque loco existant. Et quidem multi ambitiosi lites fingunt, aut excitant, ut in eas leges superiores inducant, & sibi arripiant ex lege alternante, quod alioquin indigni, aut minus digni non consequerentur. Quod maxime aduertant legislatores, praesertim in officijs supremis, ad quae dignè suscipienda vix potest vnus, aut alter inueniri.

Ad quintum argumentum respondetur concedendo, quod electores tenentur exquirere digniores: verumtamen hoc moraliter fieri debet, ut pro beneficijs maioribus, qualia sunt Episcopatus, Abbatiae, & praebendae cathedralium Ecclesiarum, requirantur vniuersitates, collegia, & conuentus. Verumtamen in alijs beneficijs minoribus sat fuerit, si ex oppositoribus, qui occurrunt, eligat distributor digniorem, quamuis si fuerit inopia concurrentium aut specialis necessitas Ecclesiae vel monasterij tenebitur elector inquirere ministrum dignum & digniorem.

Ad sextum respondetur, concedendo sequelam: & oppositum est plusquam temerarium: quia religio est spiritualis quaedam respublica, in qua necessaria sunt ista officia, & beneficia ad sui conseruationem, ergo distribuenda sunt dignioribus secundum leges iustitiae. Probatur consequentia è paritate rationis, sicut in distributionibus officiorum, quae

fiunt in Ecclesia. Veruntamen distinguenda sunt duo genera officiorum in religionibus. Nam quædam simul officia, & beneficia sunt, vt Prælatu-
 Pioratus, & officium lictoris. Et huiusmodi abs-
 que dabo secundum leges iustitiæ distribuenda
 sunt. Alia verò officia sunt, quæ dicuntur amobi-
 lia ad nutum, vt Supprioratus, Vicariæ, &c. Et hu-
 iusmodi non exigunt rigorem iustitiæ distributi-
 quia potius assumuntur tales personæ in coadiuto-
 res prælati, quàm in officium, aut beneficium spi-
 rituale. Vnde prælatus potest quem maluerit sibi
 associare, dummodo non sit infestus, & damnosus
 communitati.

Ad septimum responderetur, quòd confirma-
 tores possunt, & debent confirmare electionem
 factam de digno, etiam vbi dignior prætermisus
 est. Ratio huius est primò, quia iste dignus magis
 gratus est electoribus, & ideo moraliter loquendo
 magis utilis erit vnitati, & paci ipsius communita-
 tis: quare talis electus vestitus ijs circumstantijs hic,
 & nunc dignior censetur vt in plurimum. Præterea,
 quia confirmator est quasi iudex superior, qui se-
 cundum scientiam publicam cognouit illum fuisse
 approbatum à capitulo, ergo quamuis scientia pri-
 uata cognouerit prætermisum fuisse digniorem:
 tenetur confirmare dignum electum. Probatur
 consequentia exemplo Iudicis secularis, qui tene-
 tur iudicare secundum allegata, & probata: non
 autem secundum scientiam particularem. Hæc
 maximè verum habent quando confirmator subdi-
 tar alteri superiori ad quem possunt appellare ele-
 ctos, si electio non confirmetur: quia tunc occur-
 rere debet, & tenetur litibus insurgentibus. Præ-
 terea. Verum habet quando solùm est vnicus con-
 firmandus, nam si offerantur plures confirmandi,
 confirmator tenetur digniorem designare: quia
 tunc non solùm est confirmator, sed etiam habet
 vices eligentis. Ad argumentum ergo responderetur,
 negando paritatem rationis: quia confirmator non
 cooperatur actui eligentium, nec verè eligit, aut
 distribuit: quare non tenetur ad regulas eligentium,
 aut iustitiæ distributiæ: sed solùm est quasi superin-
 tendens supponens distributionem iam factam ab ele-
 ctoribus: quanuis incompletè. Et hæc doctrina ap-
 probata est à communi vsu sapientium, qui non au-
 dent cassare electiones, quæ fiunt de digno præter-
 misso digniore.

Ad octauum responderetur, quòd si attendamus
 naturam episcopatus, isti ascensus damnandi sunt:
 sicut damnatur ascensus ad secundas nuptias, vi-
 uente priori vxore. Quare D. Paulus 1. ad Timo-
 theum 3. volens explicare indissolubilitatem epis-
 copi à sua Ecclesia, dixit: episcopum debere esse v-
 nius vxoris virum. Veruntamen iam supposita
 conditione status hominum, liciti sunt, & quando-
 que approbantur isti ascensus, vt honor excitet,
 quos charitas deberet impellere. Occasione vltimi
 argumenti.

D Vbitatur quartò, Verùm qui habent distri-
 buere beneficia iure patronatus, teneantur
 semper præsentare digniorem.

Prima opinio quorundam Iuristarum, qui te-
 nent satis esse in omnibus his beneficijs eligere di-
 gnum: & fundamentum illarum est dictum cap. mo-
 nasterium.

Alia opinio per oppositum docet, quòd omnia
 ista beneficia distribuenda sunt dignioribus à patro-
 no, & fundamentum eorum est, quòd postquam
 beneficia ista instituta sunt, iam facta sunt bona cõ-

A munia Ecclesiæ, ac subinde secundum regulas iusti-
 tiæ distributiæ dispensanda sunt, sicut bona alia
 communia.

Tertia opinio communis est, quòd pro bene-
 ficijs simplicibus non tenetur patronus laicus præ-
 sentare digniorem: bene tamen pro beneficijs, qui-
 bus annexa est cura animarum. Pro decisione hu-
 ius rei fit

PRIMA CONCLUSIO.

B Peccat mortaliter patronus, qui non designat
 digniores ad episcopatus obtinendos: vt v. g. si
 Rex Hispaniæ, qui hoc iure gaudet, solùm eligeret
 dignos pro toto regno aut pro Insularis: peccaret
 grauius. Probatur ex Concilio Tridentino Sessio-
 ne 6. cap. 1. decreto de reformatione vbi vniuer-
 saliter dicitur, quòd eligendi sunt digniores & in c.
 18. Sessio 24. Insuper cap. episcoporum dist. 91.
 Probatur ratione. Quia iniquum esset in toto re-
 gno solùm eligere dignos in præsentia digniorum
 pro eximijs beneficijs, qualia sunt episcopatus,
 ergo nec Rex potest hoc facere, nec Pontifex con-
 cedere.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Qui asserunt patronum laicum posse institue-
 re dignum in beneficijs simplicibus: tenentur di-
 cere, quòd possit hoc ipsum in beneficijs habenti-
 bus curam animarum. Probatur ex cap. monaste-
 rium à quo ipsi colligunt suam sententiam. Nam
 ibi loquitur Pontifex etiam de instituyente mona-
 sterium, & concedit illi, quòd nominet prælatum.
 Manifestum autem est, quòd superiori monaste-
 rij annexa est cura animarum, ergo qua ratione tu
 colligis ex illo cap. quòd pro beneficijs simplicibus
 liceat patrono eligere dignum: eadem ratione col-
 ligitur, & pro beneficijs, quibus incumbit cura a-
 nimarum.

D Secundò. Quia si Summus Pontifex, qui po-
 tuit conferre istud ius patrono laico pro beneficijs
 simplicibus, etiam potuit pro alijs beneficijs, ergo
 qua ratione vnum dicitur & aliud concedendum
 est. Antecedens patet. Quia vtrumque benefi-
 cium & vtrumque ius spiritualia sunt, & bona com-
 munia Ecclesiæ: & insuper in eisdem fines possunt
 ordinari, ergo qui potest concedere vnum, potest,
 & aliud. Nec sufficit dicere, quòd beneficia cura-
 ta, quia instituuntur in vtilitatem Ecclesiæ, & ani-
 marum, debent habere ministros digniores: aliàs
 priuarentur & Ecclesia, & fideles tanto bono.
 Nam certè hoc pertinet ad iustitiam commutati-
 uam (vt infra patebit) in præsentia autem conside-
 ramus puram distributiua. Et confirmatur.
 Nam voluntariè concedunt isti auctores, quòd pa-
 tronus laicus tenetur eligere digniorem ex his,
 qui nominati sunt à fundatore beneficij: vt si dice-
 ret, volo quòd ex meis consanguineis solùm eliga-
 tur minister: & hoc ipsum negant in electione eius-
 dem patroni, quando non speciatim nominauit
 hos vel illos: etenim qua ratione prior patronus te-
 netur eligere digniorem ex nominatis: eadem
 concluditur, quòd teneatur absolutè dignio-
 rem eligere, quando nulla facta est specialis nomi-
 natio.

TERTIA CONCLUSIO.

E Consuetudo præsentantium dignos, etiam

F præter-

prætermittis dignioribus; non est dānanda in praxi sub peccato mortali. Ratio est, quia isti sequuntur opinionem probabilem, imò communiorē. Et colligitur eius probabilitas ex Concilio Tridentino Sessione 24. suprà, vbi Concilium postquam dixit, patronos ecclesiasticos debere instituere digniores præmissis examine: statim dicit, quòd patroni laici si præsentent dignum, institutio approbetur, & valeat. Signum ergo est quòd Concilium supponit probabilitatem vtriusque sententiæ pro institutione patroni laici: & illam supponens, vtramque opinionem tanquam vobis similem reliquit, nihil determinans. Sicut fecerat in patronis ecclesiasticis. Potest ergo patronus sequi istam sententiam.

QUARTA CONCLUSIO.

Probabilius est, quòd omnes patroni etiam seculares teneantur eligere digniores pro quibusvis beneficijs, siue simplicibus, siue curatis. Probat. Nam Pontifex non concedit patronis laicis, nisi quòd ipse poterat iuste facere per se ipsum: sed Pontifex non poterat in præsentia dignioris eligere minùs dignum, siue ad simplex siue ad curatum beneficium, ergo neque hoc potest concedere patrono laico. Confirmatur primò. Quia leges iustitiæ distributiæ non magis obligant vnum, quàm alterum dispensatorem: sed ex natura ipsius iustitiæ, & honorum, quæ distribuit, nascitur obligatio, ergo si ex lege iustitiæ distributiæ Pontifex in nullo beneficio potest prætermittere digniorem: nec patronus laicus potest. Confirmatur secundò. Quia patronus est minister ipsius Pontificis, ergo si Summus Pontifex tenetur eligere digniorem, etiam patronus. Probo consequentiam. Tum quia vterque tenetur sequi voluntatem veri domini, scilicet, Dei: tum etiam quia cum vterque sit minister: & ipse patronus subordinetur Pontifici maior debet esse authoritas Pontificis. Cùm ergo ille non possit prætermittere digniorem, multò minùs patronus.

Sunt tamen duo argumenta contra dicta. Primum est quòd desumitur ex prædicto cap. monasterium. vbi expressè conceditur huiusmodi patronis, quòd eligant ministrum, qui non sit malus. Nec sufficit dicere vt Couar. & Federicus consil. 95. quòd cap. istud non excusat à culpa, sed solum concedit, quòd electio non sit repellenda à iudice superiori: nam profectò ibi dicitur, quòd liceat patronis eligere istum dignum, ergo actus electionis licitus est, ac subinde non est contra iustitiam distributiæ.

Secundò arguitur. Quia si patroni tenentur eligere digniorem, ergo tenentur per se, vel per alios examinare multos in scientia, & virtute: quòd esset indecorum, vt videlicet patronus laicus & sæpe illiteratus mores & scientiam ecclesiasticorum examinaret: vnde nunquam id factum est: imò nec permissum. Confirmatur. Quia Concilium Tridentinum vbi suprà, constituit discrimen inter patronos ecclesiasticos, & laicos, quòd illi debeant examinare, & per se eligere meliorem: isti autem quòd præsentent nominatum ipsi episcopo, qui idoneum approbet, ergo patroni laici nec tenentur nec debent examinare digniorem, ac subinde nec illum eligere. Impossibile enim est, quòd quis moraliter eligat digniorem, nisi præmissis examine.

Fateor argumenta ista esse difficilia, & quæ reddunt hanc opinionem satis probabilem, quam, qui

A tenuerint debent dicere primò. Quòd Pontifex potest applicare ista bona, quæ aliàs erant communia, personæ particulari cum hac conditione, vt possint eligere quem maluerint dignum. Itaque partim manent communia, partim verò appropriata. Nec hoc videatur impossibile, nam Summus Pontifex de factò tertias decimarum applicuit Regibus Hispaniæ, quanuis illæ essent bona communia ecclesiasticorum, & fructus radicati iure spirituali.

B Secundò debet dicere, quòd patronus laicus non est distributor, sed dispensator: nec enim idem sunt dispensator & distributor, in quo multi falluntur. Nam dispensator dicitur qui expendit bona, siue per donationem, siue per distributionem, siue alia via: distributor autem, ille dicitur, qui propter debitam causam sequens regulas iustitiæ distributiæ expendit bona. Vnde dicendum est de Pontifice in concedendo isto iure patronatus, quòd dispensatoris officio fungitur. Ex quo manifestè sequitur, quòd nec patronus in dispensatione beneficiorum, nec Pontifex in concessione istius iuris, teneantur sequi regulas iustitiæ distributiæ.

C Tertio debet dicere, qui ita censet, quòd patronus licet excommunicetur, si tamen laicus est, non priuatur iure isto præsentandi dignum: & ideo acceptanda erit institutio facta ab ipso excommunicato perinde, ac si liber esset: quia istud ius, quamuis sit spirituale, nihilominus tamen titulus illius propter quem conceditur, temporale est, & ideo dicitur ius patronatus laicalis. Verumtamen si habens ius patronatus ecclesiasticum, sit excommunicatus: electio illius est irrita, & est decisio Rotæ. Verumtamen quia fundamenta ista quibus, hæc opinio indiget, voluntaria videntur: nam voluntarium est dicere, quòd ista bona maneat appropriata & mutent naturam. Item voluntarium est dicere, quòd illa, quæ subdebantur antea iustitiæ distributiæ, modò illi non subiacent: ideo in nostra sententiâ persistendum est: quia bono communi magis utilis est.

D Quare ad primum argumentum responderetur, quòd explicatio Couarruiæ, & Federici accommoda videtur. Et ad replicam responderetur, quòd non solum dicuntur licita, quæ studiosa, & bona sunt: sed etiam quæ permittuntur, vel quæ non prohibentur lege. Ita in Scriptura Numero. 20. transire nobis liceat per terram tuam, id est, nobis permittas, est modus loquendi Matthæi 21. 1. Corinthiorum 6. & capite 10. vbi est illud, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, id est, quamuis nullus cibus mihi prohibeatur: non tamen expedit omnes, & semper comedere. Ita ergo in illo capite, verbum, licet, idem sonat quòd permissum, aut quòd non prohibendum.

E Secundò explicatur prædictum capitulum, quòd solum conceditur institutori monasterij eligere prælatum pro prima vice, non verò pro alijs sequentibus. Et hoc quidem honestum est, vt excitentur plures ad erigenda monasteria, & beneficia Ecclesiæ instituenda: quòd maximè bonum est totius Ecclesiæ.

F Ad secundum responderetur, quòd Concilium non explicat qualiter se gerat patronus laicus in institutione ministri: vt locum daret opinionibus probabilibus: quòd sæpe faciunt Concilia in his, quorum diffinitio non est necessaria bono vniuersali, & vtilitati Ecclesiæ. Et huiusmodi reputatur diffinitio de patronis laicis, & de electionibus illorum: quia non erat necessaria vtilitati communi, imò ex illa forsitan grauarentur isti patroni, quos Ecclesiæ merito priuilegijs amplificat propter eorum

pia obsequia: Item etiam, si diffiniret Concilium hoc ipsum de laicis, quod dixerat de ecclesiasticis innumere lites insurgerent in his presentationibus. Exemplum est in electionibus episcoporum, quae sunt à Rege: in quibus, ut diximus, tenetur instituire digniores, & tamen non tenetur examinare ipsos: sicuti episcopus examinat eos, qui ad beneficium concurrunt.

D Vbitatur quintò; Vtrum episcopi qui sunt distributores beneficiorum simplicium, teneantur eligere digniores? Communis sententia episcoporum, & etiam usus tenet, quod liceat eligere dignum. Et ratio huius potest esse: qui huiusmodi beneficia non habent officium annexum ad quod requiratur specialis scientia, & industria, ergo non requirant digniorem secundum scientiam & industriam.

Alia sententia quorundam sapientium, inter quos refertur Magister Mantius quondam Salmanticae Primarius, qui dicitur, quod si adit dignior, qui petat tale beneficium, tenetur Episcopus illum eligere. Si verò non adit dignior: satis fuerit eligere dignum. Ratio huius est, quia si dignior petit tale beneficium, iam est concursus, & oppositio plurius: quando verò est oppositio, tenetur elector sequi regulas iustitiae distributivae. Ceterum opposita sententia, quod episcopi in his beneficijs teneantur eligere digniorem, siue petat, siue non petat, non solù est securior, verum probabilior. Probat. Quia in his beneficijs episcopi habent tantum ius distributoris, ergo tenentur distribuere secundum rigorem iustitiae distributivae. Secundò. Quia ista bona communia sunt, ergo dignior habet ius ad illa in praesentia minus digni, non autem è contrà, ac subinde episcopus tenetur servare digniori tale ius, & non invertere illud. Confirmatur. Quia aliàs sequitur, quod de natura iustitiae distributivae non sit eligere digniorem nisi duntaxat pro beneficijs curatis, & quibus est annexa cura animarum. Consequens est falsum, ut patet ex supradictis, ergo. Sequela patet: quia tunc in solis beneficijs simplicibus Episcopus tenetur eligere dignum, & praetermittere digniorem, ergo pro his non est praecipuum de iustitia distributiva. Tandem probatur ex Concilio Tridentino Sessione 24. cap. 18. ubi loquens de patronis ecclesiasticis respectu quorumcumque beneficiorum dicit illos teneri eligere digniorem.

Ex quo sequitur, quod idem erit iudicium siue dignior petat, siue non: quia petere non variat, nec auget ius, nec similiter non petere minuit idem ius. dummodo dignior sit paratus acceptare beneficium.

Ad rationem primae opinionis respondetur, quod usus probat & approbat in praxi opinionem, quando non repugnat rationi. Nam si repugnat, abusum est. Et quidem Episcopi, & superiores praetari sibi consulant, & efficaciam rationum oppositae sententiae considerent. Et argumentum quod ibi fecimus nihil probat: quia ista omnia beneficia pertinent ad iustitiam distributivam. Etenim beneficia non solum subduntur iustitiae distributivae quia officia sunt, aut quia curata sunt: sed quia bona communia, & dignitates ecclesiasticae, ac subinde distribuendae dignioribus ministris: quia praemia sunt, & honores virtutis, & scientiae, atque industriae.

Et est alia ratio ad hoc probandum. Quia maxime decet auctoritatem Ecclesiae, ut ministri suis beneficijs praefecti, aut deputati, dignissimi sint: quia hoc redundat in decorem ipsius corporis Ec-

A clesiae, cuius praestantissima membra sunt ministri ecclesiastici. Et quemadmodum in patria caelesti, quidam ministrant, quidam assistunt, iuxta illud: Millia millium ministrabant ei, decies centena millia assistebant ei, & omnes quidem isti dignissimi, propter decorum patriae, ita in militanti ecclesia non tantum digniores eligendi sunt, qui ministrant in officijs curatis, verum etiam, qui assistunt in simplicibus. Et ex his etiam patet ad argumentum pro secunda opinione.

D Vbitatur sextò de officijs secularibus; Vtrum etiam subiacent iustitiae distributivae. Sed prius disputandum videtur breviter, Vtrum Rex habeat dominium istorum officiorum, & vtrum possit ista officia vendere. Quae dubia nec magna sunt, nec meo iudicio prolixius differenda.

De priore dubio est sententia Adriani in 4. in materia de restitutione, paulò post principium, qui negat Reges habere dominium istorum officiorum. Et ratio eius est, quia nunquam res publica transtulit tale dominium in Regem, nec alicubi legitur hanc translationem factam. Et secundò probat à simili, quia Summus Pontifex non habet dominium officiorum Ecclesiae, ergo nec princeps habet dominium officiorum temporalium. Quod confirmatur, quia aliàs reguli haberent etiam dominium eorundem officiorum: quod est contra omnium sententiam.

C Nihilominus tamen opposita sententia tenenda est, quam docet Diu. Thom. opusc. 21. ad Ducissam Brabantiae, dub. 5. & idem tenuit Magister Victoria & acutissimus Mantius & Soto. ubi sup. quaestio. 6. articulus 4. & Caietan. in summa, verbo officiorum secularium venalitas. & Baldus in l. Barbarius. ff. de offic. praetoris, quem sequuntur plures Iurisconsulti. Latè differit de hoc Guillelmus Benedictus in repetitione super cap. Raynuntius de testamentis, numer. 53. & colligitur ex l. 1. ff. de constitutionibus principum: ubi habetur quod res publica transtulit omnem suam potestatem & imperium in principem, quapropter consequenter transtulit dominium istorum officiorum, quibus dominabatur res publica. Ceterum advertendum est, quod aliter Rex habet dominium istorum officiorum, quam res publica, nam Rex habet illud à republica, ac subinde cum dependentia, & sub certis legibus: ita videlicet, ut dispense illa non pro sua voluntate, sed secundum utilitatem ipsius reipublicae. At verò res publica à principio habuit dominium à se ipsa independens & absolutum.

D Ad argumenta contrariae sententiae respondetur negando antecedens, ut patet ex prima lege iam citata, & quidè ut dicebamus, Rex habet dominium dependens, & diminutum: res publica verò habebat absolutum, quia liberè poterat uti ijs officijs donando, distribuendo, vel sibi retinendo, quod non potest Rex facere.

E Ad secundum respondetur, quod Summus Pontifex non est dominus officiorum Ecclesiae: & quamvis Christus contulerit illi dominium Pontificatus, & Iurisdictionis: non tamen decebat, ut conferret dominium istorum beneficiorum: quia tunc tanquam dominus illorum distribueret indignis aut minus dignis. Secus est in Rege respectu temporalium officiorum, quia decet maxime, ut idem ipse, qui gubernat rempublicam, habeat dominium officiorum temporalium, quae praestant, & requiruntur ad istam gubernationem: & si Rex haberet dominium Regni, & ex alia parte res publica haberet

dominium istorum officiorum, esset ista confusa & permixta.

Ad aliud de regulis, & dominis priuatis responderetur, quod non habent dominium istorum officiorum, sed respublica illud transfudit in solum principem. Quod si queras, an princeps quando donat oppida, & iurisdictiones, concedat etiam ius ad ista officia? Responderetur negatiue, quia non habet eam facultatem, vt possit transferre omne dominium quod possidet: quemadmodum licet habeat dominium Regni concessum à republica, non tamen potest illud conferre alteri priuato domino.

De altero dubio circa venditionem officiorum notandum est, quod est triplex opinio. Prima Diui Tho. opusculo citato, qui dicit, quod ea venditio licita est de se, non tamen expedit: vt inquit Apostolus 1. Corint. 6. & 10. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Hanc sententiam tenet Baldus, & communiter Iuristæ. Et fundamentum huius est, quia non est contra ius naturæ ista officia vendere: quod si lege positua prohibeatur, non comprehendit principem, vt isti dicunt.

Secunda sententia est Caietani & Soto, qui dicunt quod vendere hæc officia: speculatiue licitum est: illicitè tamen fit in praxi.

Tertia sententia est Adriani in 4. vbi supra, qui dicit, quod illicita est venditio, & explicat Diuum Thomam, quod asserat illam esse licitam ex parte pretij: quia offertur pretium iuxta valorem officiorum: veruntamen aliunde venditio illicita redditur quia, videlicet, contra voluntatem reipublicæ, quæ habet verum dominium, ista venduntur. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui non habent dominium istorum officiorum, non possunt illa vendere, nec locare. Probat. Quia vendere alienum, aut locare contra voluntatem veri domini est intrinsecè malum, ergo qui non habet dominium officiorum non potest vendere, nec locare. Nec sufficit dicere quod multi Duces, & Marchiones, & priuati domini ex immemoriali consuetudine ista officia vendiderunt. Nam hæc consuetudo semper damnata est à doctoribus tanquam contraria voluntati reipublicæ, nec sufficit lex, quæ solet adduci: & habetur in comitijs apud Matritum, anno 1528. vbi habetur tanquam titulus immemorialis consuetudo. Nā certè lex ista nec loquitur nec vnquam interpretata est de venditionibus istorum officiorum. Vtrum verò ista priuati domini possint exigere aliquam portionem pretij ab ijs officialibus? communiter responderetur negatiue. Et fateor quod quamuis oppositum possit dici probabiliter: nihilominus sententia negatiua tenenda est, vt coërceantur isti domini priuati ab iniustitijs, quas quotidie exercent: eò vel maximè, si illis proponas hanc, vel illam opinionem esse probabilem. Secus est de prætoribus, nam iste poterit licitè exigere aliquam portionem à sibi subditis executoribus. Et ratio huius est, quia prætor est principalis executor: alij verò ministri iustitiæ sunt ex commissione ipsius.

SECUNDA CONCLUSIO

Certa mihi. Ista officia ex natura sua venalia sunt. Probat. Quia sunt bona temporalia, quæ possunt aestimari pretio, non autem est intrinsecè malum, aut contra naturam rei, vendere quod appetibile est. Et confirmatur. Quia vt patet ex dictis

A reipublica habet dominium absolutum istorum officiorum, ergo potest ea alienare donando, aut vendendo. Item etiam quia sæpe populi & iurisdictiones, quæ aliquid maius sunt, quàm officia, venduntur licitè, ergo & ipsa officia poterunt diendi, quantum est ex natura sua, & appositis conditionibus honestantibus, venditio de facto erit licita. Conditiones autem duæ assignantur vbi supra. Prima, quod talia officia vendantur dignis, & idoneis ministris. Secunda verò quod pretio moderato vendantur, attentis videlicet præsertim fructibus, qui ex tali officio possunt comparari, ijs super additur, Tertia conditio, quod pretium istorum officiorum expendatur in communes vsus. Qualiter autem si istæ conditiones non seruentur, inferuntur damna reipublicæ: & quæ mala sequantur: explicant optimè Caietan. & Soto, & adducunt exemplum de antiqua Roma, quæ dominabatur vniuerso orbi, quando officia publica distribuerebat secundum merita, postmodum autem subiecta est, & interijt quando officia ista venalia facta sunt. Vnde Salustius. *O urbem venalem, & ciuè perituram, si emptorū inuenerit.*

TERTIA CONCLUSIO.

C Vt implurimum, & moraliter loquendo ista officia iniquè venduntur. Et ratio est. Quia rarè seruantur huiusmodi conditiones, sed frequentius ista emunt ambitiosi, & cupidi immeriti, & ignobiles. Et hoc sensu dixit Caietanus, & Soto quod in praxi est illicita venditio: id est, moraliter, & sæpius in ijs venditionibus multè iniustitiæ miscentur, verum non negant quod etiam in opere, & in exercitio possint aliquando vendi licitè.

QUARTA CONCLUSIO.

D Etiam illi quibus ista officia donata sunt à Rege possunt vendere iustè stando in iure naturæ, dum tamen seruentur duæ primæ conditiones. Probat. Quia isti habent verum dominium istorum officiorum: ergo quantum est ex natura possessoris, & rei possessæ licitè potest fieri venditio.

QUINTA CONCLUSIO

E Stanto in iure communi, & iure Regni Hispaniæ non possunt vendi officia, quæ habent annexam administrationem iustitiæ à suis possessoribus. Vt verbi gratia, prætoratus, & vicem eius tenentis, tabellionis & multò minùs, qui consilijs deputantur. Probat. ex lege vnica. C. ad legem Iulian. de ambitu, quæ prohibet quempiam promoueri pretio ad huiusmodi officia: ita habetur in capit. sacimus. 1. quaestione 7. & in authentico. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. idem habetur in legibus Regni libr. 1. ordinationum regalium, titul. 5. l. 2. & lib. 2. titul. 13. & lib. 6. titu. 14. l. 16. & lib. 7. titul. 1. l. 1. Si autè ista officia non habeant administrationem iustitiæ annexam, possunt, qui possident ea vendere, & alienare de licentia Regis. Probat. Quia princeps potest dispensare in venditione, quæ prohibetur lege positua, quando non habent officia istam administrationem annexam.

F Sed dubitas, Vtrum si possessor istorum officiorum qui habet facultatem transferendi illa, venderit ea sine licentia Regis ad vendendum expressa vel subintellecta, peccet mortaliter & venditio sit irrita? quidam sapientissimi iuniores dicunt huiusmo-

di vendentes non peccare mortaliter, & quod contractus valeat. Probat, quia isti habent facultatem transferendi in alios, ergo possunt transferre licite siue pretio, siue sine pretio fiat. Pretium enim non variat iustitiam in rebus appretiables. Et confirmatur. Quia in legibus regni citatis dicitur, quod talis venditio quando delata fuerit ad iudicem irriteretur, ergo antea habebatur firma, & rata. Nihilominus est sententia Magistri Soto ubi supra artic. 4. & communiter acceptatur, quod venditor istorum officiorum habens solum licentiam transferendi, peccat mortaliter & venditio irrita est. Probatur hæc sententia. Quia isti usurpant officium & ius reipublicæ in re graui, ergo peccant mortaliter, & insuper sine titulo alienant officia publica, non enim facultas transferendi est facultas vendendi: ut patet ex communi sensu & usu omnium, & leges, quæ præcipiunt irritari huiusmodi venditiones non supponunt ratum fuisse contractum, imò præcipiunt quod declarentur irriti à iudice: quia verè & in re nulli sunt. Requiritur ergo ad iustam venditionem vel licentia expressa, vel subimplicita: qualis iudicatur esse quando Rex alicui domestico & sibi familiari concedit aliquod officium habens administrationem non ita præstantem. Nam certum est quod nec princeps, nec qui acceptat tale officium intendant quod exerceatur à tali familiari. In pretio verò horum officiorum est aduertendum, quod huiusmodi pretium taxatur attendita qualitate officij & utilitate proueniente. Vnde iuste potest exigi maius pretium, quàm valeant fructus illius officij: quia ultra hoc dignitas, & honor quæ conferuntur in illo officio æstimanda sunt. Secundò. Etiam ex parte stipendiorum quæ ipsis officialibus taxantur.

Aduertendum tamen est, quod non sint maiora aut exigua: vnde oportet pèsare laborem, aut industriam, & etiam depurationem ipsius ministri, & similiter honorem eiusdem. Decet enim ad commune bonum reipublicæ, ut non tantum ministri mercenarij habeantur, & tanquam operarijs signetur pretium: sed etiam pro qualitate & dignitate ministrantium augeatur, & pretium. His suppositis reuertamur vnde digressi sumus.

D Vbi iam itaque principale erat. Vtrum in distributione istorum officiorum contingat acceptione personarum contra iustitiam distributiua.

Pro parte negatiua arguitur primò. Nam Rex, & respublica habent dominium istorum officiorum (ut dixi) ergo non tenentur ex proprijs facere distributionem secundum leges iustitiæ.

Secundò. Nam ista officia communia sunt, & non debita ciuibus, & etiam non instituta in commodum illorum, sed reipublicæ, ergo non debent distribui secundum iustitiam attentis meritis personarum. Confirmatur. Quia implicatio videtur quod ista officia vendantur ministris, & ex alia parte debita sint de iustitia distributiua.

Tertio. Quia communiter huiusmodi officia donantur ijs, qui maiorem gratiam habent apud Regem, & quibus plus est negotij: & tamen non ideo damnantur principes in ijs electionibus, ergo.

Quarto arguitur ex D. Paul. 1. ad Corinth. ubi dicitur, contemptibiliores, qui sunt in ecclesia, isti deputandi sunt ad iudicandum, ergo non tenentur eligere digniorem in iudicem, & multò minùs ad alia officia.

In hoc dubio Caiet. in summa, verb. electio, tenet quod est peccatù mortale non eligere idoneum ministrum pro his officijs, non tamen inquit erit

A peccatum mortale non eligere digniorem. Magister Soto ubi supra arti. 4. tenet, quod in dispensatione istorum officiorum debet seruari iustitia commutatiua & distributiua: vnde vtraque violatur, si non distribuuntur dignis aut dignioribus. Addit tamen, quod non ita pensanda est dignitas personæ & bonum illius, quàm utilitas reipublicæ, propter quam hæc officia potissimum instituuntur.

Pro decisione nota, quod quamuis ista officia sint purè secularia: non tamè possunt distribui peccatoribus & sceleratis, qui simpliciter indigni reputandi sunt, quantumuis polleant sapientia & industria. Hoc optimè probat Magister Soto ubi supra, conclus. 5. & est peculiaris ratio quia in presenti potissimum loquimur de reipublica Christiana. In qua non sine scandalo præficiuntur peccatores, etiam pro officijs secularibus.

Secundò nota quod officia ista quædam dispensanda sunt necessariò inter ciues reipublicæ, aut prouinciæ: quædam autem, quæ liberè possunt distribui quibusuis: alia etiam, quæ distribuuntur per suffragia, & vota plurium eligentium, ut communiter à consulibus distribuuntur officia minora ciuitatis: alia verò, quæ ex volùtate vnus dispensantur, ut quæ distribuuntur à principe. Insuper quædam sunt quæ potissimum consistunt in administratione iustitiæ: secundariò verò, & quasi per accidens in honorem ipsius personæ, ut Prætoratus &c. Alia verò è contra potissimum ordinata in dignitatem personæ, cui officium est quasi per accidens annexum, & determinatum: alia insuper sunt, quæ potiùs dicuntur beneficia, quàm officia. His positis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Ista officia publica distribuenda sunt dignioribus ex natura sua. Probat primò, quia sunt bona communia quæ ordinantur, & in bonum reipublicæ, & in dignitatem, & honorem personæ, ergo dispensanda sunt dignioribus. Antecedens quoad primam partem probatur. Quia ista officia instituta sunt ad conseruationem, & gubernationem reipublicæ. Quoad secundam partem probatur. Quia illa fructuosa sunt, & honorifica. Ergo respondent meritis tanquam præmia. Et cõfirmatur, quia ideo beneficia ecclesiastica distribuenda sunt dignioribus, quia ordinantur, & in bonum ecclesiæ, & in premium, & honorem personarum consequenter, ergo si officia ista secularia ordinantur & in bonum reipublicæ, & in premium meritorum, distribuenda sunt dignioribus.

Secundò, respublica debet alere virtutem, & industriam ciuium media distributione istorum officiorum, ergo tenetur distribuere dignioribus. Antecedens probatur, quia homines suapte natura inducuntur ad virtutem premio, & honore: non autem respublica habet alia bona communia, quibus inducat ciues nisi ista officia secularia, ergo. Consequentia probatur, quia quemadmodum deficiente premio, & honore languescit virtus: ita etiam si in honoribus digniores prætermittantur tabescit respublica.

F Hæc quæ dicta sunt verum habent siue respectu reipublicæ quæ absolutum habet dominium respectu horum officiorum: siue respectu principum aut quorumcunque dominorum, siue inferiorum distribuentium: quia ista officia respectu omnium retinent eandem naturam in ordine ad bonum publicum, & etiam ad ciues.

Ex quo sequitur primò, quod respublica tene-

tur in his officijs intendere bonum totius, & etiam bonum partium: nam iure naturæ tenetur dirigere suas actiones, & in utilitatem communem, & in utilitatem civium, & quemadmodum civis ex iustitia legali tenetur dirigere actiones suas in bonum commune, & totius, quia ipse est pars ipsius totius: ita è contra respublica ex iustitia distributiva, tenetur dirigere actiones suas in bonum suarum partium.

Secundò. Sequitur, quòd princeps, & domini privati, qui non distribuunt hæc officia dignioribus: peccant contra iustitiam distributivam accipientes personam. Est tamen advertendum, quòd digniores in his officijs non debent exquiri medio examine: sed sufficit moralis diligentia distribuentium, & communis approbatio eligendorum.

SECUNDA CONCLUSIO

Non solum sunt eligendi digniores in his officijs quando necessariò distribuenda sunt inter ciues eiusdem reipublicæ, sed etiam quando possunt dispensari ad quoslibet extraneos. Verbi gratia in electione cathedralium, & etiam in officijs militaribus. Probatur, quia ita exigunt leges, quæ fundantur in lege naturæ, ut meliores præficiantur in ijs officijs: & merito, quia aliter non posset conservari diu bonum commune.

Adverte tamen, quòd inter officia, quæ distribuuntur necessariò civibus, & illa, quæ possunt distribui extraneis: hoc differt, quòd illa videntur prospicere maximè bonum civium, quare clauditur via ne extraneis donentur ut intra ciues perseverent. Ista verò non ita prospiciunt bonum eligendorum, unde liberè potest fieri electio pro quibuscunque: ex quo sequitur aliud discrimen, quod in hoc quòd officia prioris generis non dispensentur dignioribus: manifestè apparet violatio iustitiæ commutativæ: quia certum est damnum illatum civibus contra voluntatem reipublicæ in hoc quòd non eligantur meliores. At verò in distributione officiorum secundi generis potissimum cernitur violatio iustitiæ distributivæ. Vtrum autem commutativa violetur obscurum est.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando electio istorum officiorum fit per vota multorum, magis certum est quòd debeat fieri pro dignioribus, quàm in alijs casibus. Probatur, quia ista electio, & secundum formam, servat modum iustitiæ distributivæ, ergo tenetur servare leges eiusdem iustitiæ, ut, videlicet, meliora dignioribus conferantur.

Confirmatur, quia ideo in electionibus magni ponderis communiter præcipitur, ut electio fiat ad vota multorum, quia ita magis servatur, & frequentius, moraliter loquendo, rigor iustitiæ distributivæ, ergo in electionibus officiorum secularium, quæ fiant per suffragia intenditur servare rigorem iustitiæ distributivæ. Ex ijs sequitur, quòd senatores infideles sunt iniusti contra rempublicam, & contra bonum eligendorum, si officia, quæ distribuunt per suffragia omnium, dispensent minus dignis: quia inter ipsos & rempublicam est pactum formale, vel virtuale de eligendo digniore, & ex alia parte damnificatur bonum commune, & bonum partium.

QUARTA CONCLUSIO.

Multi probabiliter reputant, quòd quando electio fit ab uno tantum v. g. à Rege, & potest eligere indifferenter de civibus & extraneis, quòd non peccabit mortaliter in eligendo minus digno: probabilius tamen est oppositum. Prima pars probatur, quia œconomus non peccat mortaliter eo ipso, quòd non inducat meliores operarios in vineam domini sui, ergo nec princeps peccabit mortaliter in non eligendo semper meliores. Probo consequentiam, quia princeps se habet quasi œconomus, cui commissa est distributio operantium in republica.

Nihilominus secunda pars probatur, quia huiusmodi electio vergit in damnum reipublicæ & civium non minus quàm si fieret ad vota plurium, ergo peccatum erit mortale prætermittere digniorem: sicut si plures prætermitterent. Nec concedimus quòd princeps habeat commissionem ita absolutam sicut œconomus sed dependentem à voluntate reipublicæ quæ semper intendit meliores.

Ad argumenta responderetur. Ad primum quantum attinet ad principes, & privatos dominos, iam patet ex præcedentibus qualiter habeant dependentem dispensationem, & administrationem pro ijs officijs publicis. Difficultas tamen est de republica, quæ habet dominium absolutum. De qua videbitur alicui quòd possit expendere, & retinere sibi ista officia: quia domina est absoluta. Nihilominus tamen falsum est hoc, quia habet intrinsicam malitiam, vel retinere officium necessarium ad bonum publicum, vel distribuere minus digno.

Advertendum enim est, quòd quamvis reipublica habeat dominium absolutum, & sui, & suarum actionum, & officiorum: nihilominus tamen istud dominium, & facultas ordinantur per se in bonum commune, & consequenter in bonum partium, & ita omnis actio, siue distributio siue retentio fuerit qua læditur bonum commune, & partium, iniusta est.

Ex quo sequitur, quòd nec respublica potest cedere iuri suo, si ex tali cessione intereat bonum publicum, nec similiter cessio partium est admittenda, quando ex illa ista officia non rectè dispensantur. Et ex ijs facilè ad primum argumentum responderetur.

Ad secundum responderetur, quòd ista officia mixta sunt, nam sunt temporalia, sunt etiam communia, sunt approprianda, sunt in utilitatem reipublicæ & etiam sunt in utilitatem civium: quare iudicium de illis mixtum debet esse. Quia enim ratione temporalia sunt, venalia, etiam sunt, quia ratione verò approprianda, & communia distributioni iustitiæ subiacent: secundum autem quòd utilia sunt reipublicæ, & personis, etiam subiacent iustitiæ commutativæ.

Ad tertium responderetur, quòd aliqui volunt excusare Regem à peccato, quia excessus iste maioris dignitatis, ut in plurimum parvus est. Veruntamen est excusatio frivola: quia sæpenumero excessus magnus est, & ego loquor in hoc casu. Alij excusant illum, ut innuebamus, quia est quasi œconomus. Veruntamen & hoc nihil est, quia hoc dato, voluntas reipublicæ (ut dixi) expressa, vel subintellecta est, quòd dispenset hæc officia in ædificationem, & non in destructionem, unde peccat graviter, si oppositum fecerit.

Ad

Ad quartum respondetur, quod illud Diu. Pauli explicatur primò, quod contemptibiliores eligendi sunt potius, quàm infideles, fortè enim volebat reprehendere illos, quod vellent introducere infideles in iudices. Secundo explicatur, quod loquatur per ironiam. Vnde subdit, ad verècundiam vestram dico, quasi asserat non vobis hoc dico, vt faciatis: sed vt vos redarguam.

ARTICVLVS TERTIVS.

Verum in exhibitione honoris, & reuerentie locum habeat peccatum acceptionis personarum.

S-V-M-M-A T-E-X-T-V-S.

Conclusio est affirmatiua.

C-O-M-M-E-N-T-A-R-I-V-M.

Conclusio Diu. Thomæ certa est secundum fidem, patet Iacobi 2. Et colligitur ex illo ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui honorem honorem. Et probatur, quia in alijs bonis inferioris ordinis, quæ debentur, contingit acceptio personarum quando distribuuntur propter indebitam causam: ergo multò magis in distributione honoris. Cæterum vt intelligas doctrinam in articulo.

Supponendum est primò, quod honor est signum, & testimonium virtutis existentis in homine cui defertur honor. Secundo, quod est præmium virtutis. Ita Aristot. 4. Ethicor. cap. 3. & lib. 8. capit. 14. ex quibus colligit, quod solam vir bonus honorandus est.

Secundo. Nota, quod honor est multiplex. Alter simpliciter debitus, vt honor parentum, & maiorum: alter verò debitus ex suppositione, vt si inuitaueris aliquem teneris illum honorare secundum morem. Vnde Luc. 7. Christus reprehendit Phariseum eò quod cum inuissset illum nec unxit unguento, nec lauit aqua, qui erat modus consuetus apud Palæstinos. Alter est honor liberè exhibitus, vt quando aliquem publicè honoras præter modum consuetum. Item in his honoribus solet distingui honor externus, qui non procedit ex peculiari affectu: & ille qui procedit ab interna æstimatione personæ, qui est verus, & proprius honor.

Tertio. Nota, quod honor est quoddam bonum eminens; cuius distributio per se pertinebat ad rem publicam, quæ secundum diuersitatem, & merita personarum debebat ciues honorare: verum tamen prudenter hoc committit ipsis ciuibus, qui de facto sunt distributores istorum bonorum communium, & tenentur sequi consuetudinem, & vsum communem tam in titulis, quàm in salutationibus, quare manifestum est quod in honoris exhibitione potest interuenire iniustitia, & contra iustitiam commutatiuam, quia iniuria afficio alterum: & contra distributiua, quia quod mihi commissum est à republica distribuendum, distribuo propter indebitam causam. Et hac ratione D. Iacobus loquens de peccato isto, posuit exemplam in exhibitione honoris, quasi ibi magis reluceret iniustitiam acceptionis. Et D. Thom. in articulo nullam adhibet rationem, sed tanquam manifestum supponens quod quærebat: pergit ad explicandum quibus modis honor debeatur.

A Difficultas tamen est de honore, qui liberè exhibetur. Vtrum ibi possit reperiri acceptio personarum? & Caietan. in presenti respondet negatiuè. Et probatur, quia talis honor est donum merè liberum, & gratuitum, ergo non est materia iniustitiæ. Nam quod non est ex iustitia debitum, non est materia iniustitiæ.

Confirmatur, quia in alijs bonis merè liberis, non reperitur acceptio personarum, vt diximus articulo 1. quod ibi probat Diuus Thom. ad tertium. Et si quæras à Caietano, quod ergo vitium est non exhibere istum honorem quando, & quomodo oportet, & quibus impenditur. Respondet, quod est inurbanitas, aut verò vitium innominatum, quod opponitur obseruationi. Concedit tamen Caietanus, quod reductiuè est in specie acceptionis, & quod iniustitiam quandam participat, quatenus verbi gratia honorando magis diuitem propter solas diuitias, distribuit honorem propter indebitam causam.

B Quod si arguas. Nam eadem ratione prodigus reduceretur ad iniustitiam, quia etiam distribuit pecunias propter indebitam causam? Respondet negando consequentiam: quia prodigus non expendit pecunias propter aliquam causam debitam: at verò honor de se debitus est propter virtutem: & ita qui distribuit honorem propter causam indebitam, peccat in exhibitione honoris sine causa, & etiam quia honorem debitum propter virtutem tribuit diuitijs.

C Alij iuniores parum discedunt à Caietano: addunt tamen quod vitium istud in honoribus liberis exhibendis, non inurbanitas, sed prodigalitas dicitur. Alij autem magistri tenent contra Caietanum, quod, videlicet, in his honoribus propriè contingat acceptio personarum. Et probant, quia ille, qui non resalutat salutantem non solum inurbanus est; sed tanquam iniurius æstimatur. Vnde communiter ad inferendam alteri iniuriam est medium, vel non resalutare, vel minoribus titulis salutare: & sic iudicamus talem virum passum esse iniuriam. Confirmatur. Quia si iste solum esset inurbanus sibi imputaretur dedecus, non autem patienti iniuriam.

D In hac parte mihi videtur, quod si honor est merè gratuitus, est impossibile quod in exhibitione eius interueniat acceptio: & hoc conuincit ratio Caietani.

E Dico secundo, quod in casibus quibus auctores isti loquuntur vera est iniustitia, & acceptio personarum: quia illi honores sunt aliquantulum debiti. Resalutare enim salutantem debitum est, similiter & salutare iuxta modum, & consuetudinem patriæ, secundum differentias personarum, & dignitatum etiam teneris non excipere illum à communi honore conuiuiarum. Et ita sententia Caietani mihi videtur vera: quia loquitur de honoribus pure gratuitis.

F Quæ Diuus Thomas dicit articulo de principibus, & dominis certa sunt secundum fidem. Patet primæ Petri 2. Regem honorificate, serui subditi estote dominis non tantum bonis, & modestis: sed etiam discolis. Similiter de honore seniorum id manifestum est, de quo præcipitur quarto præcepto decalogi. De diuitibus autem difficultas, an honorandi sunt propter diuitias: & Magister Soto vbi supra. conclusione. 3. distinguit de honore, & dicit quod honor exterior, qui non procedit ex peculiari æstimatione externa; bene potest absque acceptione personarum impedi diuitibus: verum tamen honor, qui procedit ex interno affectu, & peculiari æsti-

ri æstimatione: non debet tribui diuitibus. Ita explicat sententiam beati Iacobi, & ut ipse dicit, temperat acerbitatem conclusionis tertiæ, quæ est Diui Thomæ. Et satis probabilis est iste modus dicendi: probabilius tamen dices, si distinguas de honore cum Diuo Thom. quodlibet. 10. articul. 12. vbi dicit, quod duplex est honor: alter debitus homini propter virtutem: alius verò, qui tribuitur propter statum, & conditionem publicam, siue forensem. Igitur dico quod tribuere honorem respondentem virtuti propter diuitias, peccatū est acceptationis: verumtamen qui diuites honorat iuxta modum, & consuetudinem reipublicæ: in honorando huiusmodi homines non peccat, sed urbanus est. Quod si quæras, qualiter differat honor debitus virtuti, ab honore tribuendo propter statum secularem; Responderetur, quod multoties conuenient, quia sæpe vrimur eisdem signis pro vtriusque: nempe detegere caput, & assurgere coram eis. Verumtamen per se alia signa exhibentur & debentur viris iustis verbi gratia, submittere capita, osculari manus, aut vestimenta.

Dico ergo ad argumenta, quod diues ratione diuitiarum præcisè non honoratur: verumtamen ratione status, quem habet ex diuitijs, & qui merito illi conceditur a reipublica, honorandus est non solum externo signo, verumetiam interna æstimatione.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum in iudicij locum habeat peccatum acceptationis personarum?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

D Vbium primum. Vtrum in ijs, quæ relinquuntur arbitrio iudicis contingat acceptio personarum? Verbi gratia, relinquuntur arbitrio iudicis quod possit prorogare terminos iuris, aut illos restringere: & similiter relinquuntur eius iudicio, vt in die festo sententiam ferat vel non: quærimus ergo, Vtrum iudex qui in ijs casibus intuitu personæ aut qualitatis personalis prorogat terminos, sit acceptor personarum.

Pro parte negatiua arguitur. Nam ista relinquuntur arbitrio iudicis vt supponis: ergo libera sunt, ac subinde non debita, nec materia iniustitiæ, saltem contra distributiua.

Secundò. Contingit aliquando quod sunt opiniones æquæ probabiles pro vtriusque parte iuris: ergo tunc iudex poterit, quam maluerit partem eligere in fauorem amici absque vitio acceptationis. De hoc dubio, disputant Iurista super regulam 12. de regulis in 6. & super legem secundam. ff. de re iudicata. Soto libr. 3. de Iustitia, & iure quæstione 6. articul. 5. ad tertium. & ad quartum argumentum.

Pro resolutione huius nota, quod ea, quæ relinquuntur arbitrio iudicis quædam conceduntur in fauorem illius duntaxat, vt quod die festo non teneatur ferre sententiam: quædam autem in fauorem causæ & ipsorum litigantium, vt iuris, & terminorum prorogatio, aut restrictio.

Dico ergo primò, quod in rebus prioris generis,

A non contingit acceptio personarum: quia istæ voluntariae sunt omnino, & iudex potest cedere suo fauori in gratiam amici.

Secundò dico, quod in rebus secundi generis contingit sæpe iudices acceptare personas. Probatur. Quia lex nõ ita relinquit arbitrio iudicis, quod pro libito id faciat, sed ex rationabili causa, quæ cum multiplex possit contingere, non potuit taxari à lege: sed merito relinquitor prudentiæ ipsius iudicis: ergo cum hoc facit intuitu personæ, peccat acceptione personarum.

B Confirmatur, quia si nulla esset lex, ipse iudex teneretur adhuc prorogare terminos, vel illos restringere propter debitam causam: ergo modò supposita lege ad hoc ipsum tenetur, vt, videlicet, ex causa debita, exerceat huiusmodi actus. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Et aduerte, quod non tantum erit peccatū propter scandalum, aut damnum illatum, sed secundum formam contra iustitiam distributiua.

C Secundum argumentum petit difficultatem. Vtrum iudex teneatur sequi probabiliorem sententiam semper, aut verò possit iudicare secundum opinionem æquæ, vel minus probabilem: quia tamen non est huius loci breuiter respondemus, quod iudex tenetur sequi opinionem probabiliorem: nam in rebus practicis, & maximè in ijs, in quibus agitur de iure alieno multum interest ad veritatem iudicij illud sequi, quod pluribus placet, & meliori ratione fulcitur. Magister Soto vbi supra, ad quartum, asserit, quod non est ita certum quod iudex sequens opinionem æquæ probabilem intuitu personæ, vel amici, peccet mortaliter contra iustitiam distributiua: & quod potest sine graui peccato nunc alteram opinionem sequi, dummodo non sit scandalum. Probabilius tamen est oppositum: quia cum opiniones sunt æquæ probabiles, æquale est ius, ac subinde declinare in alteram partium propter indebitam causam peccatum est. Debet ergo iudex in hoc casu litigantes componere meliori modo, quo possit, vel diuidendo rem inter ipsos, vel si res fuerit indiuisibilis vt primogenitura, diuidere partem fructuum. De vectigalibus autem, & tributis qualiter sint iusta, & qualiter in illis exigendis contingat violatio iustitiæ; dictum est quæstione præcedenti.

D Vbitatur secundò. Vtrum violatio iustitiæ distributiue obliget ad restitutionem? Verbi gratia, si distributor prætermisit digniorem: an teneatur restituere beneficium, aut tale bonum reipublicæ, aut digniori.

E Pro parte negatiua arguitur primò. Nam restituere est actus iustitiæ comutatiue: vt patet quæst. 62. art. 1. ergo læsio iustitiæ distributiue non est reparanda per restitutionem. Probatur consequentia, quia actus destruens virtutem per oppositum actum resarciri debet, vt actus intemperantiæ, per temperantiam.

F Confirmatur. Quia restituere est iteratò aliquem statuere in re sua, sed iste dignior prætermisus nunquam possedit beneficium, nec fuit illius, ergo restitutio non est respectu dignioris.

Secundò arguitur. Qui violat iustitiam legalem non tenetur restituere aliquid communitati: quia tale bonum non erat appropriatum reipublicæ, ergo nec qui violat iustitiam distributiua tenetur restituere: quia bonum illud nunquam fuit appropriatum digniori.

Confirmatur, quia non est minor obligatio partis ad totum, quàm totius ad partem: sed ex obliga-

obligatione partis ad totum non nascitur obligatio quamuis præmittatur, & destruat ordo iste: ergo neque etiam quando præmittitur ordo totius ad partes.

Tertio arguitur. Dignior iste præmissus non potest agere in iudicio contra possessorem dignum cui collatum est beneficium: ergo non est facta illi iniuria. Probat per consequentia, quia si iniustum pareretur, posset agere in iudicio. Et confirmatur, quia si dignior habet ius ad beneficium, quod collatum est minus digno: posset redimere vexationem, quam patitur per pecunias: consequens est contra communem opinionem, quæ damnat illum tanquam simoniacum, ergo. Sequela patet, quoniam licet pecunijs redimere vexationem etiam in spiritualibus.

Quarto arguitur. Sequeretur quod dignus, qui habet tale beneficium, iniuste possideat, & teneatur illud reddere digniori. Probat, quia ideo tenetur restituere distributor, si aliqua est ratio, quia inique dispensavit tale beneficium: sed etiam dignus inique comparavit illud: ergo tenetur restituere. Minor probatur: quia non maior æquitas est ex parte dantis, quam ex parte recipientis, maxime quando uterque cognoscit inæqualitatem, quæ fit digniori.

Quinto arguitur. Si distributor postea conferat simile beneficium digniori, satisfacit obligationi: ergo antea non tenebatur restituere beneficium collatum digno. Probat per consequentia, quia restitutio est eiusdem rei ablatæ collatio.

Sexto arguitur. Officia publica instituta sunt in bonum reipublicæ per se: ergo si aliqua fit iniuria restituendum est reipublicæ, & non digniori prætermisso.

Confirmatur, quia quando ecclesiæ datur minister dignus, omnium sententia non est aliqua restitutio faciendæ ecclesiæ. Ergo multo minus digniori prætermisso. Probat per consequentia, quia maius, & præstantius ius est, quod habet ecclesiæ, quam persona privata.

Septimo arguitur. Oeconomus, qui non adducit meliores operarios in vineam domini, non tenetur restituere ipsis operarijs, nec domino: ergo à simili dispensator bonorum communium non tenetur restituere nec communitati, nec digniori.

Tandem arguitur, quia sequeretur quod si plures digniores præmitterentur, teneretur distributor singulis conferre singula beneficia: nam omnes æqualiter damnificati sunt, nec aliter videtur quomodo fit faciendæ restitutio.

In hoc dubio est prima sententia communiter inuiciorum, quam innuit Soto in li. 4. de iustitia. quæst. 6. articulus. 3. ad 6. ubi dicit, quod si bona, quæ distribuuntur minus digno sint per se ordinata in bonum civium, ut ærarium publicum: tenetur restituere dignioribus. Si autem sint bona ordinata in commodum reipublicæ, nihil tenetur restituere. Idem sequitur Couarr. super regula peccatum parte. 2. §. septimo. nu. 6. Navar. in suo Manual. c. 17. à nu. 69. usque ad 74. Cano super art. 1. quæst. præcedentis. & Magister Peña in presenti.

Secunda sententia est Adria. in 4. in materia de restitutione, quæstione de collatione beneficiorum, quod nulla est obligatio restituendi ipsis distributoribus iniquis.

Tertia sententia antiquorum est, quod violatio iustitiæ distributiæ obligat ad restitutionem. Ita Richard. & Palud. in 4. di. 15. Syluest. verb. restitut. 3. §. 12. Caiet. supra quæst. 62. art. 1. & 2. & in summa

A verb. acceptio personarum. & est expressa D. Tho. quæstione præcedenti. artic. 1. ad tertium. & art. 2. ad quartum. Pro cuius decisione fit

PRIMA CONCLUSIO.

Distributor qui confert bona cuiuscunque generis sint indignis, tenetur restituere reipublicæ omnia damna, quæ patitur ex tali distributione. Conclusio est communis sententia Theologorum, & Iuristarum. Probat, quia iste est, causa damni, ergo tenetur illud restituere. Secundò, ex iustitia commutativa tenetur dare ministros dignos reipublicæ, postquam designatus est tanquam dispensator bonorum reipublicæ: ergo tenetur restituere damnum, quod intulit.

Confirmatur, quia œconomus qui conducit operarios insufficientes in vineam domini, & similiter iudex conferens pupillo ineptum tutorem, tenetur restituere damna vero domino illata: ergo à simili in distributore. Et hoc ipsum dicimus de indigno possessore, qui tenetur renuntiare beneficium & refarcire damna, de quo quæst. præcedenti.

SECUNDA CONCLUSIO

C Violare iustitiam in distribuendis bonis institutis propter bonum civium, obligat etiam ad restitutionem. Verbi gratia, si quis ærarium quod distribuendum erat pauperibus, aut solum civibus huius oppidi distribuatur diuitibus, & alienis. Probat, quia iste talis qui nullum habet dominium horum officiorum distribuit contra voluntatem veri domini: ergo tenetur ista bona restituere.

D Et confirmatur exemplo œconomi: qui omnino contra voluntatem veri domini distribuit bona non sua. Præterea nam iste sua culpa damnum intulit, ergo iure tenetur satisfacere super his. Hoc quod dixi de totali distributione iniusta, dicendum est de illo, qui non servat proportionem secundum legem: ut si verbi gratia, lex præcipiat, quod diuitibus distribuatur decem, pauperibus vero viginti: distributor, qui secus fecerit, tenetur restituere omnem partem, quam minus contulit: secus est quando prudentiæ, & dispensationi distributoris committitur.

TERTIA CONCLUSIO.

E Qui impositione operum, & tributorum violat iustitiam distributiæ, tenetur restituere non solum civibus, qui magis grauantur: sed reipublicæ, aut principi, qui minus accepit. Probat, quia huiusmodi obligatio est ex iustitia non distribuere propter indebitam causam. Ita ut iniuste accipiat bona, quæ appropriata sunt civibus illis, exigens plusquam æquum est. Insuper etiam iniuste retinet, quæ iuste debebantur Regi & reipublicæ: ergo tenetur restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

F Quando distributor est stipendiatus, ut distribuatur dignioribus bona publica: tenetur restituere reipublicæ damna, quæ sequuntur ex hoc quod non habet digniorem ministrum. Probat, quia iste obligatus est ex iustitia commutativa, & ex pacto ad rectè expendenda officia publica: ergo si non conferat dignioribus, ut exigit reipublicæ, & lex præcipit: tenetur restituere omnia damna illata.

Ex quo sequitur, quod si respublica per seip-
sam immediate distribueret ista officia dignis, præ-
termissa digniore non teneretur ad aliquam resti-
tutionem respectu communitatis: quia ipsa domi-
nium habet absolutum istorum officiorum. Et idem
probabiliter dicitur de Rege, quod videlicet distri-
buens dignis non teneatur restituere damna repu-
blicæ: quia respublica transiit omnem suam auto-
ritatem, & imperium in Regem, quamvis depen-
denter, ut supra diximus: & ideo satis probabiliter
existimandum est, quod contulit hanc eandem auto-
ritatem quam ipsa habebat, ut distribuens dignis
non teneatur restituere damna communitati. Secus
est in alijs distributoribus, qui non habent domi-
nium officiorum.

QUARTA CONCLUSIO.

Distributor, qui non est dominus beneficio-
rum, aut officiorum, & bonorum communium, te-
netur restituere bona dignioribus. Conclusio præ-
terquam quod est Div. Thom. ubi supra. Probat,ur,
quia bona ista quamvis consequenter ordinantur,
tamen in bonum & honorem partium: quod spe-
cialiter de beneficijs ecclesiasticis colligitur ex illo
1. Timoth. 5, qui bene præsumunt presbyteri duplici
honore digni sunt: ubi per duplicem honorem iux-
ta communem sententiam, intelligitur honor digni-
tatis, & commodum temporale, quod maxime patet
ex sequentibus ibidem, ergo distributor, qui abstu-
lit à dignioribus, quæ illis debentur tenetur eadem
illis restituere. Confirmatur. Quia qui impedit ius
alterius quodcumque fuerit, tenetur restituere ut pa-
tet quæstione præcedenti, ergo multo magis qui di-
stribuit tollendo ius à digniori. Confirmatur etiam
exemplo economi, quod in hoc dubio mirè cõfert
ad probandam nostram sententiam.

Item, Nam etiam si daremus Magistro Soro
quod beneficia sunt stipendia pro labore ministro-
rum, nihilominus adhuc, qui impedit ne dignior
consequatur tale stipendium, tenetur restituere illi:
quemadmodum si quis impediret operarium, ne
conduceretur à patrefamilias, & ne sibi reportaret
mercedem, teneretur restituere, ita in proposito.

Ad argumenta & ad primum responderetur,
quod restitutio solum respondet læsioni iustitiæ
communitati quæ annexa est iniquæ distributioni.
Ita colligitur ex D. Tho. ubi supra, quod sit ut si de-
tur casus in quo pure lædatur iustitia distributiua:
nulla est obligatio ad restitutionem. In distributio-
nibus verò, ubi distributores nullum habent domi-
nium officiorum, aut beneficiorum, semper lædi-
tur iustitia commutativa consequenter: quia vel
supplicati sunt, vel ministri designati ad designanda
officia, vel beneficia secundum legem, vel volunta-
tem superioris, quæ præcipit ut dignior eligatur,
aut verò quia impedit ius digniori. Ex quo sequi-
tur, quod materia iustitiæ distributiivæ, potest esse
materia commutativæ sicut etiam materia eleemo-
synæ, ut patet in æconomio faciente eleemosynam
ex voluntate domini.

Ad confirmationem responderetur, quod illa dif-
finitio est quid nominis, & explicanda est iuxta ea,
quæ dicta sunt quæst. præcedenti, art. 1. & 2. quod
videlicet restituere non solum sit statuere aliquem
in possessione rei, quam antea detinebat: sed etiam
in possessione rei, quam iuste debebat habere, & à
qua iniuste impeditur.

Ad secundum argumentum responderetur, quod
violator iustitiæ legalis, non lædit iustitiam com-

A mutativam sicut distributor iniquus: insuper etiam
habet verum dominium earum rerum, quæ non
sunt appropriata reipublicæ: non verò distributor,
qui solum est dispensator alienæ voluntatis. Et per
hoc patet ad confirmationem.

Ad tertium argumentum responderetur, quod di-
gniori prætermissa non datur actio in foro contem-
ptioso ad repetendum beneficium sibi ablatum iniuste,
ne sint innumera lites, & iniquæ in republica. Ve-
rum tamen in foro conscientie non solum datur ac-
tio, verum præcipitur, & est obligatio in iniquo di-
stributore ad restitutionem.

B Ad confirmationem responderetur, quod cum di-
gnior non habet nec habuit ius in re, sed tantum
ius ad rem: consequenter censeretur simoniacus si
offerret pecunias possidenti beneficium: quia per
pretium temporale parat sibi viam ad obtinendum
spirituale.

C Ad quartum patet iam ex dictis quæstione præ-
cedenti, qualiter dignus non teneatur renuntiare
beneficium sibi de facto collatum: quia ipse non est
agens morale, sed patiens, & potuit iuste præsentare
suam dignitatem absque præiudicio tertij. Distribu-
tor autem est agens morale qui tenetur iudicare in-
ter dignum, & digniorem, & proferre sententiam in
favorem dignioris: quare peccat iste contra vtram-
que iustitiam: secus esset si dignus per vim, & fear-
dem impediret digniorem, aut verò cognoscens ex-
cessum, & sciens quod certis medijs deberet impe-
dire digniorem à consequitione illius beneficij:
quia tunc tenetur restituere.

Ad quintum responderetur, quod sufficere ut di-
stributor conferat beneficium simile digniori, quæ-
vis illud sit ex bonis publicis: quia compensatio ista
fit sine iniuria reipublice, imò in bonum ipsius, quia
illi confertur dignior minister.

D Ad sextum responderetur negando antecedens,
imò omnia officia, & beneficia tendunt consequen-
ter in bonum civium, quamvis de quibusdam non
ita constet: quemadmodum bonum totius compo-
siti naturalis non potest non cedere in bonum par-
tium.

Ad confirmationem responderetur, quod si se-
quantur damna ecclesiæ ut moraliter contingunt
ex hoc quod non eligatur dignior, est facienda res-
titutio damnorum ecclesiæ: secus verò si nulla se-
quantur damna de facto.

E Ad septimum responderetur, quod in tali casu
nihil tenetur restituere operarijs: quia illi nullum
habebant ius ad istam mercedem individuam, nisi
fortè Dominus præciperet, ut specialiter isti opera-
rij, & non alij inducerentur in vineam suam: quia
tunc illis facienda est restitutio, saltem damni se-
quuti.

F Ad octavum responderetur, quod sicut in distri-
butione ubi concurrebant illi plures digniores, sa-
tis esset eligere aliquem illorum, quem maluisset
distributor: ita etiam in restitutione facienda satis
fuerit, quod idem vel simile beneficium conferatur
alicui digniorum, qui prætermissi sunt: & hoc iux-
ta voluntatem ipsius distributoris. Et hæc breuiter
ex parte dicta sufficiant pro hac materia.

QUÆSTIO LXIV.

De Homicidio.

DE hac materia disputant Scholastici in 4. distinct. 15. Alexand. Alenf. in 3. part. quæst. 34. Durandus in 1. Sentent. distinct. 47. quæstio. 4. & in 3. Sentent. distinct. 37. quæstion. 1. Magister Sorò libro quinto de iusticia, & iure. Summistæ in verb. homicidium, & Iuristæ in titulis de homicidio.

OSTEA considerandum est de vitijs oppositis commutariæ iustitiæ. Et primò considerandum est de peccatis, quæ committuntur circa inuoluntarias commutationes: secundò de peccatis, quæ committuntur circa commutationes voluntarias. Comittuntur autem peccata circa inuoluntarias commutationes per hoc, quòd aliquòd nocumentum proximo infertur contra eius voluntatem. Quòd quidem potest fieri dupliciter, scilicet, factò, & verbo. Factò quidem cum proximus læditur vel in persona coniuncta, vel in proprijs rebus. De his ergo per ordinem considerandum est. Et primò de homicidio per quòd maximè nocetur proximo.

Et circa hoc quærentur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum occidere quæcunque viuentia sit illicitum?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est unica. Licitum est plantas mortificare in vsu animaliam, & ipsa animalia in vsu hominum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò breuiter de veritate conclusionis. Et arguitur primò contra illam, Præceptum Decalogi vniuersaliter positum est: non occides, ergo nulla occisio est licita.

Arguitur secundò ex D. Aug. super Psal. 102. & refertur 35. dist. c. qui venatoribus, vbi negat venationem licitam esse, ergo saltem nõ erit licitum occidere feras syluestres.

Propter primum argumentum, Manichæi negabant esse licitum interficere bruta, plantas euellere, & mortificare. Et aiebant, statum agriculturalum peiorem esse, quàm vacantium vsuris. In quo errore

A fuit Augustin. per nonem annos, vt ipse deplorat libr. 3. confess. capit. 3. refert etiam Diu. Thom. in 1. Sentent. distinct. 39. quæst. 2. articul. 2. suo tempore fuisse hæreticos, qui dicerent peccatum esse, bruta occidere propter primum argumentum, scilicet, quia diuina prouidentia conseruat illa. Nihilominus conclusio Diu. Thom. certissima est, non solum lumine naturali: sed etiam lumine fidei, vt patet ex testimonijs citatis in fine articuli. Et confirmatur, quia Genes. 1. dictum est homini vt dominaretur bestijs terræ, & piscibus, & volatilibus cæli: si autem non esset licitum horum occidere aliquod, non magis dominaretur illis, quàm stellis cæli: ergo item in Psalm. 8. dicitur, omnia subiecisti sub pedibus eius, qui locus secundum literæ corricem intelligitur de ipso Adamo. Sed hoc dominium nihil est aliud, quàm facultas vtendi rebus istis in proprium vsu, qui non potest esse sine mortificatione viuentium. Ergo, &c. Contra istum errorem scripsit postea Diu. Augustin. libr. 6. contra Faustum Manichæum, & libr. 2. de moribus Manichæorum, capit. 15. & 14. in libr. de hæresibus ad Quod vult Deum, hæresi. 46. & libr. 1. de Ciuitat. Dei, cap. 20.

C Denique probatur conclusio ratione naturali præter illam, quæ est in articulo, quoniam venatio licita est iure naturæ, vt docet Aristot. 1. Polit. capit. 5. & Diu. Thom. in 1. part. quæst. 69. articul. 1. & libr. 2. de regimine principum capit. 6. ergo licitum est saltem occidere feras, & animalia syluestria. Et confirmatur. Quia iure naturæ agricultura concessa est hominibus, vt patet, ex consensu omnium nationum vbi necesse est, vt sæpe auferatur vita plantæ, alioquin homo non poterit vitam propriam sustentare.

D Ad primum argumentum responderetur ex Diu. Augustin. in vltimo loco citato, quòd illud præceptum intelligendum est de hominis occisione, vt explicatur art. 2.

E Ad secundum responderetur, quòd D. Aug. quando damnat venationem, non damnat illam eò quòd feræ occidantur: sed quia est otiosa, vel perniciofa, vel periculosa ipsis hominibus. Quòd si venatores propriæ vitæ caueant, licita est venatio ferarum, quæ vulgo dicitur, *moneria*. Imò etiam huiusmodi pugna cum bestijs feris si fiat cum sufficiente cautela, licita est, & utilis reipublice, verbi gratia, quando in plateis publicis equites pugnant cum tauro, hoc enim utile est reipublice, vt nobiles animosiores euadant ad defensionem reipublice. Cæterum aduertendum est, quòd ipsis clericis interdicitur huiusmodi venatio, vel similis pugna cum bestijs propter decentiam sui status. De qua re videatur capit. episcopum, de clerico venatore, & cap. primum, ne cleric. vel monach. & ca. quorundam. 24. distin. Verum est tamen vt docet Caiet. in verb. clericorum peccatum, & Syluest. in verb. venatio. quòd si absit temeritas, & contemptus status ecclesiastici, non erit peccatum mortale si clericus vadat aliquando ad venandum, quinimo si hoc raro fiat, & animi recreandi gratia, nullum videretur esse peccatum huiusmodi venatio. Intelligimus autem semper in huiusmodi exercitio, quòd nullum sit periculum vitæ, & propterea in Concil. Trid. Sess. 24. de reformatione ca. 12. præcipitur clericis vt abstineant ab illicitis venationibus: vbi planè insinuatur quòd sint aliquæ venationes clericis licitæ.

D Dubitatur secundò circa eandem conclusionem: An esus carniū fuerit licitus, & in vsu ante diluuium.

Arguitur

Arguitur primò pro parte negativa. Quoniam **A**
 Genes. cap. 1. concessit Dominus hominibus in ci-
 bum plantas, nulla facta mentione animalium, ut
 deferretur in cibum hominibus: at verò postea post
 diluuium Genes. capit. 9. dicit Dominus Noë, omne
 quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quasi
 olera virentia tradidi vobis omnia. Hinc sumitur
 argumentum. Igitur signum certum videtur quòd
 homines ante diluuium non vescerentur carnibus,
 sed oleribus, & fructibus arborum: & propterea
 dixit Deus, quasi olera virentia dedi vobis omnia:
 ac si diceret, sicut hæcenus pasti est huiusmodi:
 poteritis deinceps comedere carnes animalium.

Arguitur secundò. Non est verosimile quòd si **B**
 homines ante diluuium vescerentur carnibus, co-
 mederent eas crudas more ferarum: sed cum domi-
 nus Genes. 9. tradidit eis potestatem vescendi carni-
 bus, præcipit modum comedendi, scilicet, excepto
 quòd carnem cum sanguine non comederis: ergo an-
 te diluuium non comedebant carnes, aliàs scirent
 profectò, quomodo essent comedende.

Arguitur tertio ex testimonio D. Thom. 1. 2. q.
 102. ar. 6. ad secundum, vbi ait, quòd post diluuium
 introductus videtur esus carniū. Et ad Rom. 14.
 lectio. 1. dicit, quòd esus carniū primò concessus
 fuit Noë post diluuium.

Denique arguitur. Nam Dominus ante dilu-
 uium constituit hominem in quadam vitæ simplici-
 tate: sed carnes comedere, videtur pertinere potius
 ad curiositatem, & vitæ delicias, vesci autem plantis
 & fructibus terræ pertinet ad vitæ simplicitatem,
 ergo ante diluuium non fuit esus carniū.

De hoc dubio sunt variae opiniones. Quidam
 negant licitum fuisse carnes comedere ante dilu-
 uium. Ita tenet Abulens. Genes. 1. quæst. 26. & Ge-
 nes. 9. quæst. 1. vbi citat in suam sententiam Boë-
 tium in li. 2. de consolatione, metro. 5. Hanc sequi-
 tur Lyran. super vtrumque locum Genes. Alij verò
 aiunt fuisse quidem licitum ante diluuium carnes
 comedere: quia nulla lege prohibebatur, sed non
 erat in vsu. Alij dicunt, fuisse licitum, & in vsu. Hæc
 sequitur Magist. Victoria in relectione de tempe-
 rantia, hanc tenet Magist. Soto lib. 5. de Instit. quæ-
 stion. 1. articul. 1. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Proculdubio licitus fuit esus carniū ante dilu-
 uium. Hæc videtur esse Diu. Thom. 1. 2. quæstio.
 103. articul. 1. ad quartum, vbi ait, quòd distinctio
 animalium mundorum, & immundorum fuit ante
 legem scriptam, quantum ad sacrificiorum oblatio-
 nem, non tamen quantum ad vsum, siquidem ani-
 malium esus nulla lege erat prohibitus.

Denique probatur ratione. Quoniam ratio ar-
 tic. D. Thom. probat, quòd licitum est homini iure
 naturæ carnes comedere: sed ante diluuium nulla
 fuit lex, quæ prohiberet esum carniū, ergo lici-
 tum erit. Probatur minor. Quia nullibi reperitur
 tale præceptum posituum: eò vel maxime quòd
 status legis naturæ contentus erat naturalibus præ-
 ceptis, excepto quòd semper fuerunt præcepta fi-
 dei, spei, charitatis: hæc enim præcepta non exclu-
 duntur à Theologis cum dicunt, quòd in statu legis
 naturæ tantum erant præcepta naturalia. Et ratio
 est. Quoniam præcepta virtutum Theologicarum
 sunt intrinseca homini in ordine ad finem super-
 naturalem: vnde quodammodo dici possunt con-
 naturalia respectu finis supernaturalis.

SECUNDA CONCLUSIO.

De facto ante diluuium fuit esus carniū. Pro-
 batur. Quoniam ante diluuium erant sacerdotes
 offerentes sacrificia, immolantes agnos, & alia ani-
 malia, ut patet ex hostia, quam obtulit Abel ex
 primogenitis ouium: sed sacrificium Deo gratum
 debet offerri ex illis rebus, quæ apud homines in
 pretio aliquo habentur: at verò si carnes animalium
 nullius pretij erant apud homines, nõ esset Deo sa-
 crificium gratum, ergo licitus erat huius esus car-
 niū. Et confirmatur. Quoniam apud omnes natio-
 nes fuit receptum, ut alia pars sacrificij cederet in v-
 sum sacerdotum: at verò si sacerdotes non comede-
 bant carnes, nullius vsus erat apud illos sacrificium
 mactati animalis, ergo. Confirmatur secundò. Quo-
 niam plurius estimabatur, & magis gratum erat Deo
 sacrificium de pinguioribus animalibus, quàm de
 macilentis, ut patet in hostia, quam obtulit Abel: at
 verò si non erant maioris utilitatis apud homines
 agnos pinguis, quàm macilentus, nulla esset ratio
 quare esset magis gratis pingue, quàm macilentum
 sacrificium Deo: ergo.

Denique. Post peccatum concupiscentia erat
 inordinata: igitur non est credendum quòd ho-
 mines compescerent appetitum comedendi car-
 nes, esset enim maxima abstinencia in ipso vul-
 go: quinimo est maxime credibile, quòd propter
 nimiam comestionem carniū fuerunt ante dilu-
 uium homines valde luxuriosi. Probatur quòd dici-
 tur in Scriptura, quòd omnis caro corruerat viam
 suam super terram, & propterea venit diluuium su-
 per terram.

TERTIA CONCLUSIO.

In statu innocentie ante peccatum, valde pro-
 babile est quòd homines non vescerentur carnibus.
 Ita tenet Magist. Soto ut sup. Et ratio est. Quia tunc
 nulla esset necessitas comedendi carnes, & homines
 fuissent tunc vsque adeo recti, ut non comederent
 quidquam absque necessitate: eò vel maxime, quòd
 fructus terræ essent optimi, & maxime delectabiles
 ad vescendum. Sed in oppositum potest esse obie-
 ctio, quòd ante peccatum dictum est homini: do-
 minamini piscibus maris, volatilibus cæli, &c. At
 verò si homines in illo statu non erant comesturi
 animalia, frustra datum est nihilominus domi-
 nium, ergo. Respondetur nihilominus ad hanc obie-
 ctionem, quòd dominium illud decebat hominẽ,
 non quidem, quia oportet illud exercere circa om-
 nia animalia, quantum ad comestionem, non enim
 comesturus erat serpentes: sed dominium illud ex-
 erceri poterat quantum ad aliquem vsum aliquo-
 rum animalium. Etenim si homines perseverassent
 in illo statu naturæ integræ oportet equitare ad iter
 longum faciendum: quamuis enim homines non
 erant morituri, tamen non haberet corpora glorio-
 sa donec fierent beati, quin potius ipsa corpora erant
 passibilia quamuis non pateretur incommoditates
 aliquas propter certum regimen prudentiæ, & con-
 ditionem illius status. Si enim homo se ad ignem
 applicaret combureretur, sed tamen providentia il-
 lius status tanta futura erat, ut nunquam homo of-
 fenderet ad lapidem pedem suum. Respondetur se-
 cundò. Quòd fortassis illud plenum dominium quòd
 datum est homini dum esset in natura integra: res-
 piciebat etiam futurum statum naturæ lapsæ. His
 non obstantibus sit

ULTIMA CONCLUSIO.

Non caret probabilitate, quod si homines perseuerarent in statu naturae integræ aliquoties carnes comederent, & quamuis non erant necessariae ad vitae sustentationem: poterat tamen esse utilis illa comestio & prudenter fieri, tum ad perfectionem potentiae gustus humani, & phantasiae, per quam acquireretur scientia experimentalis rerum gustabilium: tum etiam, ut laudaretur creator in operibus suis noua quadam ratione experientiae delectationis sensibilium, quae acciperetur secundum legem prudentiae.

Ad argumenta in oppositum facile est respondere. Ad primum responderetur, quod ante diluuium fuit quidem potestas homini concessa, ut carnibus vesceretur: sed tamen post diluuium iam erat necessitas, & idcirco declarata est Genes. 9. Est autem duplex hæc necessitas: tum quia terra non erat iam tam frugifera ad gignenda ea, quae de terra nascuntur: tum etiam quia homines post diluuium iam erant debilioris naturae, quam antea, & idcirco cepit tunc frequentior usus carnum: ac propterea etiam creditur, quod ex tunc usus vini cepit.

Ad secundum responderetur fuisse decens, ut quando declarabatur hominibus necessitas vescendi carnibus: simul explicaretur modus naturalis, & conueniens homini comedendi carnes, scilicet, ut comederentur assae, vel coctae, vel fritae, & non crude more ferarum: sicut fortassis comedebant multi homines ante diluuium.

Ad testimonia D. Thom. responderetur, ad primum, Quod loquutus est sub dubio. Deinde responderetur, quod cum inquit, inductum esse morem illum, loquitur de introductione ex declaratione positua ipsius Dei manifestantis necessitatem comedendi carnes deinceps: non quia antea non comedissent illas, aut non esset licitum iure naturae comedere. Similiter dicimus, quod in secundo testimonio D. Thom. concessum idem valet, quod declaratum: non quia antea fuisset illicitum. Ad Boetium verò dicimus, quod fortassis fuit illius sententiae.

Ad ultimam verò rationem responderetur, quod est topicum argumentum, & quasi rhetoricum, & solam probat quod ante diluuium non declarauerat dominus institutione positua licitum esse comedere carnes.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Primum sit licitum occidere peccatores?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò in hoc articulo de veritate huius conclusionis, & de bonitate rationis illius?

Arguitur primò, contra rationem conclusionis, Sequitur ex illa quod sit licitum occidere innocentem quando expedierit ad bonum communitatis. Probat sequela. Quia sicut ipsa manus est pars corporis, ita innocens est pars ipsius reipublicae, ergo sicut licitum est abscindere manum,

A quia ordinatur ad bonum totius: ita etiam licitum erit occidere innocentem, quia ordinatur ab bono ipsius reipublicae.

Confirmatur. Quia propter salutem totius corporis licitum est abscindere manum, non solum infirmam, sed etiam si sit sana: ergo similiter etiam si homo sit innocens, licitum erit illum occidere, si talis occisio cedit in salutem reipublicae.

Arguitur secundò, & confirmatur. Sequitur ex eadem ratione, quod licitum erit occidere hominem infectum peste ne alios inficiat, quia est pars communitatis.

B Arguitur tertid contra ipsam conclusionem. Praeceptum Decalogi, Non occides, intelligitur, de occisione hominis, nisi excipiamus inde tantum illos, quos Deus, vel data lege, vel expressa reuelatione iusserit interfici: sed plurimi sunt, quos non contingit ista exceptio: ergo non erit licitum illos occidere. Maior est expressa doctrina Augustini libr. 1. Ciuitat. capit. 20. & 21. Minor etiam patet.

Arguitur quartò. Si aliquam moderationem debemus ponere illi praeepto, Non occides, erit altera de duabus. Prima quidem quod intelligatur de homine innocente. Sed contra hoc est, quod isto modo non liceret occidere innocentem probatum tamen nocentem. Tum etiam qui occidens priuata autoritate nocentem, peccat contra praeeptum istud: imò, & ipse iudex peccat contra hoc praeeptum, si praetermissis ordine iuris occidit peccatorem. Altera moderatio solet esse, scilicet, Non occides autoritate priuata, sed hæc etiam moderatio refellitur, quia neque ipsi reipublicae licitum est autoritate publica interficere nocentem.

C In hoc dubio sunt variae sententiae in modo explicandi quintum illud praeeptum, Non occides. Scorus enim in 4. distinct. 15. quaest. 3. asserit, vsque adeo vniuersaliter intelligendum esse praeeptum, ut non liceat magistratibus publicis interficere reos, quantumlibet sint nociui reipublicae: nisi tantum illos, quos Deus speciali reuelatione, vel lege iusserit interfici. Vnde colligit licitum esse interficere nocturnos fures: quia hoc Deus praecipit in lege veteri: diurnos autem non licet interficere. Colligit etiam adulteras non esse licitum interficere: quia quamuis olim iusserit dominus in lege, adulteras lapidare: tamen Ioan. 8. capit. abrogauit Christus Dominus legem illam, cum liberauit adulteram, cui dixit, nemo te condemnauit, neque ego te condemnabo. Alij modi dicendi insinuat in 4. argument. quos etiam refert Durandus in 4. distinct. 47. quaest. 3. & ille sequitur secundam illam moderationem. Diu. Thom. etiam annumerat alios modos dicendi in opusc. 4. in explicatione quinti praeepti. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Sententia Scoti est temeraria, & erronea in fide. Probat. Quia secundum fidem catholicam, potestas publica habet facultatem occidendi, & mutilandi, etiam si sit reipublica gentiliū, quibus nulla data est lex diuina, neque vlla facta reuelatio de occisione peccatorum, ergo hæc sententia Scoti erronea est. Probo antecedens, quoniam ad Rom. 13. loquens Apostolus de magistratibus publicis sui temporis, inquit, Vis non timere potestatem, bonum fac. Si autem non feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Ac si diceret, potestatem habet mutilandi, & occidendi gladio.

Secundò

Secundo probatur. Secundum fidem licitum est hereticos occidere, & igne cremare, ut satis ostenditur supra quaest. 11. art. 3. & 4. de poenis haereticorum: at verò Deus non tulit aliquam legem de comburendis haereticis, neque specialem revelationem fecit: ergo malè dicit Scotus requiri aliquam revelationem, vel ut lege sit praecipua huiusmodi occisio. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quòd modò in lege noua nullum prorsus malefactorem licitum esset occidere. Probatur sequela: quia iam cessauerunt omnino legalia quantum ad iudicialia, & caeremonialia praecipua, & in lege noua nulla data est lex positua de occidendis huiusmodi malefactoribus: ergo nullum licitum est occidere. Praeterea ratio, quam Diu. Thomas facit in articulo procedit ex lumine naturali: ergo lex ista naturalis nulla lege positua abroganda est, cum ipse Deus sit autor naturae.

Ex quo sequitur, quòd si secundum Scotum iure naturae, non esset licitum occidere malefactores quantumlibet Reipublicae nociuos: quòd Deus lege sua positua non perfecerit, sed potius debilitauit legem naturalem.

Quarto probatur, ex usu communi omnium nationum: semper enim lumine naturali ducti legislatores, speciales leges tulerunt de plectendis capitali poena aliquibus malefactoribus, quod etiam patet ex sententia Philosophorum, qualis etiam, fuit Lycurgus, & Solon, & alij senatores. Et denique summi Pontifices saepe puniunt malefactores poena capitis, & in Concil. Constantiensi iussu concilij, est combustus Hieronymus de Praga haereticus. Sunt etiam plurima testimonia Sanctorum, & testimonia, pontificum, quae habentur apud Gratianum 23. quaestione 4. & in titulis, de homicidio in toto iure Canonico, & ciuili, specialiter in l. capitulum .ff. de poenis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Optima explicatio quinti praecipui est, quòd intelligatur, nò occides hominem iniuste. Declaratur ista conclusio. Pro quo notandum est, quòd hominis occisio, & homicidium, differunt inter se ex usu loquendi Philosophorum, & Theologorum: quòd hominis occisio quamuis sit de genere malefactorum, & habeat speciem mali: tamen non ita intrinsecè malum est, ut non possit honestari aliqua circumstantia. Verbi gratia, si sit malefactor nociuus reipublicae, & occidatur auctoritate reipublicae. At verò homicidium, est actio intrinsecè mala, quae nullo modo potest honestari, & ita dixit Diuus Thomas, 1. 2. quaestione 100. articulo 8. ad tertium, quòd id quod prohibetur illo praecipuo non occides, habet rationem indebiti, quod nos dicimus iniusti. Et ita docet Diu. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 4. unde scholastici acceperunt praedictam distinctionem. Probatur modò conclusio. Primo, quia quintum praecipuum est praecipuum naturale: sed ius naturale solum prohibet ea, quae sunt contra rationem: ergo materia, siue obiectum illius praecipui includit intrinsecè rationem indebiti contra rationem naturalem, & propterea non fuit necessarium, quòd in ipso praecipuo exprimeretur non occidas iniuste, constabat enim quòd talis intelligentia includebatur in illis verbis, non occides. Quemadmodum Philosophi in definitionibus rerum non multiplicent verba, sed contenti sunt genere & differentia: postea verò explicantes definitionem, ostendunt quomodo multa alia includebantur in illa: ita etiam

A debent esse leges breues, & compendiosae, postea verò explicantur à viris Iurisperitis.

B Sed obijcit Durandus vbi supra. Quia pari ratione diceremus esse prohibitum ire in campum scilicet indebitè. Responderetur tamen, non esse eandem rationem: & differentia est, quòd ire in campum si referatur ad mores hominum, est aliquid indifferens secundum se, & absolute consideratum, at verò occisio hominis voluntaria secundum se, & absolute considerata, est de genere malorum, unde oportet quòd excusetur aliqua circumstantia, scilicet, quia homo est perniciosus, & nociuus communitati & occiditur ab habente auctoritatem: unde sufficit quòd in ipso praecipuo absolute dicatur non occides.

C Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum nego sequelam. Neque enim est eadem ratio de manu, & de homine innocente, sed differentia maxima est, quia manus naturaliter non est propter se ipsam; sed propter totum: at verò homo ex natura sua est aliquid totum immediate ordinabile ad finem beatitudinis: si autem habet rationem partem, hoc est secundum conuersationem, & communem conuictum politicum, quapropter quamdiu homo non defuit in communi hac conuersatione, & politica: non potest reipublica illum directe vitare, etiam si ex morte illius sequatur salus totius reipublicae. Et hinc est quòd quamuis manum sanam & integram possimus praescindere pro salute corporis, non tamen occidere innocentem pro salute reipublicae. Et per hoc patet ad confirmationem, & ad secundum argumentum. Dicimus enim, quòd nulla ratione infirmum peste infectum, potest reipublica occidere ne inficiat alios: eò quòd non incurrit aliquam culpam propter infirmitatem: ipse tamen tenetur seipsum ab alijs separare, quantum poterit ex charitate, & ex iustitia, quòd si non fecerit, poterit reipublica illum occidere in poenam peccati: imò quiuis alius titulo defensionis, poterit illum occidere, si certus est moraliter, quòd peste inficietur ab illo.

D Ad tertium argumentum responderetur, quòd Diuus Augustinus saepe vocat leges Dei, quibus licitum est reos nocentes occidere, non quia oporteat quòd sint leges diuinae posituae: sed sufficit aliquando lex ipsa naturalis, aliquando verò superadditur lex humana, quae diriuatur ex lege naturali tanquam illi consonans, & conueniens. Et ita dicit Diuus Augustinus. ibidem, quòd personam gerentes publicae potestatis secundum eius leges, hoc est iustissimae rationis imperium sceleratos morte puniunt, non faciunt contra praecipuum, non occides. Verum est tamen quòd Diuus Augustinus aliquando non est multum sollicitus de proprietate vocabuli, & appellat exceptiones illius praecipui, quae proprius dicentur explicationes.

E Ad quartum argumentum responderetur, non esse legitimas illas explicationes, nisi quatenus reducantur ad nostram secundam conclusionem. Ceterum ad rationes Scoti responderetur, quòd legalia iam omnino cessauerunt, nunc autem in lege gratiae quantum ad hoc, quòd est occidere, vel non occidere hominem, lege naturali gubernamur, vel lege humana positua: neque illud quòd Dominus dixit Ioan. 8. Fuit abrogatio legis veteris, quae adulteras praecipiebat lapidare; neque prohibitio ne de caetero occideretur: sed solum fuit manifestatio mansuetudinis Christi.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Vtrum occidere hominem peccatorem liceat
priuata persona.*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est, *solum licet malefactores occidere, habentes publicam auctoritatem.*

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò. Circa conclusionem Diu Thomæ, & arguitur contra illam. Iudicium capit. 3. Laudatur Aioth quòd occiderit Eglon. Similiter in historijs gentium laudatur Brutus, qui interfecto tyranno Romam liberauit.

Secundò arguitur, quia lex diuina Numer. 35. concessit facultatem propinquis interfecti, vt occiderent homicidam vbi cumque inuenirent absque tribunali, & iudicio publico.

Pro solutione huius dubijs notandum est, quòd dupliciter potest esse aliquis tyrannus. Vno modo in dominatu, absque iure dominij, qui per vim, & arma occupat rempublicam: alio modo est aliquis tyrannus in ipso regimine, quatenus tyrannicè gubernat, cum aliàs sit legitimus princeps: nihilominus omnia iura, & commoda reipublicæ refert ad suam vtilitatem sicut facit Turca in regno suo. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Cuicumque priuatae personæ licitum est interficere tyrannum primi generis, non autem secundi generis. Probatum prima pars. Respublica gerit bellum perpetuum cum tali tyranno: ergo quilibet ciuis, tanquam miles ipsius reipublicæ poterit huiusmodi tyrannum interficere.

Quòd si quis dicat, non esse actuale bellum, neque semper exercentur bellica arma, ergo non quilibet ciuis miles est vt illum interficiat in bello iusto. Respondetur, quòd tyrannus actualiter opprimit rempublicam, vnde qualibet pars reipublicæ quoadiu non discedit tyrannus: potest illum interficere. Vnde dico quòd non solum, vt miles, & minister reipublicæ, sed etiam, vt persona priuata potest in tali casu interficere tyrannum, & ipse opprimitur cum alijs: quia tunc titulo propriae defensionis potest interficere inuasorem praesertim, quando talis occisio non nocet reipublicæ, neque usurpat auctoritatem reipublicæ, quin potius prodest reipublicæ, & adimplet eius voluntatem. Imò etiam adijcimus, quòd quilibet alius etiam si non esset pars illius reipublicæ neque opprimeretur à tyranno, licitè potest titulo defensionis innocentium, interficere tyrannum primi generis, quapropter merito laudantur illi viri in locis citatis argumento, quia occiderunt tyrannos, qui bellum gerebant iniquum contra rempublicam. Secunda verò pars conclusionis probatur ex Concil. Constantiensis sess. 15. Vbi refertur tanquam error contra fidem, quòd sit licitum priuatae personæ interficere tyrannum secundi generis. Item probatur ratione: quoniam ille tyrannus habet legitimum ius ad regnum: ergo non potest expoliari tali iure, antequam eius causa publica auctoritate discernatur, & iudicetur.

A Sed quæret aliquis, quidnam erit licitum reipublicæ agere quando tyrannicè opprimitur à legitimo rege? Respondetur, quòd respublica potest, & debet recurrere ad superiorem principem, v. g. ad Pontificem vel imperatorem, vt corrigant, & detineant talem principem tyrannicè gubernantem: at verò si hoc remedium non fuerit possibile, vel non fuerit efficax, vel fuerit periculum in mora: potestas est in illa republica, ad iudicandum de illo principe. Quòd si ille admonitus noluerit corrigi, potest illum à regno eiecere, & occidere si opus fuerit. Ratio huius est euidens, quia iure naturæ rex ordinatur ad bonum communitatis, & non è contra, eò vel maximè, quòd respublica Regi contulit auctoritatem ad bonam gubernationem ipsius reipublicæ: ergo in casu, quo Rex tyrannicè gubernet, potestas erit in republica ad deponendum principem, vel etiam ad occidendum pro defensione ipsius reipublicæ. Hoc quòd diximus intelligendum est, per se & absolute loquendo consideratis conditionibus reipublicæ, & regis. Nihilominus saepe accident circumstantiæ, propter quas minus malum erit sustinere tyrannicam gubernationem, quàm amouere Principem, cum maiore calamitate reipublicæ, vt si v. g. ex remotione Principis sequatur diuisio in ipsa republica, & bella ciuilia, & praesertim si sequatur detrimentum Christianæ religioni. De hac re vide plura apud D. Thom. opus. 20. de regimine principum lib. 1. cap. 6. Et obseruandum est viro prudèti, quòd vt in plurimum ex remotione Principis consequuntur maxima damna in ipsa republica: quapropter in re dubia semper fauendum est regi, potius, quàm communitati.

B Vel maximè, quòd respublica Regi contulit auctoritatem ad bonam gubernationem ipsius reipublicæ: ergo in casu, quo Rex tyrannicè gubernet, potestas erit in republica ad deponendum principem, vel etiam ad occidendum pro defensione ipsius reipublicæ. Hoc quòd diximus intelligendum est, per se & absolute loquendo consideratis conditionibus reipublicæ, & regis. Nihilominus saepe accident circumstantiæ, propter quas minus malum erit sustinere tyrannicam gubernationem, quàm amouere Principem, cum maiore calamitate reipublicæ, vt si v. g. ex remotione Principis sequatur diuisio in ipsa republica, & bella ciuilia, & praesertim si sequatur detrimentum Christianæ religioni. De hac re vide plura apud D. Thom. opus. 20. de regimine principum lib. 1. cap. 6. Et obseruandum est viro prudèti, quòd vt in plurimum ex remotione Principis consequuntur maxima damna in ipsa republica: quapropter in re dubia semper fauendum est regi, potius, quàm communitati.

C Solet autem disputari hoc in loco, an sit licitum priuatae personæ occidere aliquem, propterea quòd sibi imponit falsum crimen, vel imponere intendit, ex quo sequetur occisio ipsius innocentis, vel infamiae: & vtrum possit homo praueuere inimicum, qui habet certum propositum inuadendi ipsum? Sed hæc omnia commodius examinabuntur articulo 7.

Ad secundum argumentum dicemus dubio sequenti.

D Dubitatur secundò. An possit Rex facere copiam, siue per legem, siue per specialem commissionem priuatis ciuibus, vt interficiant quosdam delinquentes in quibusdam speciebus criminum?

E Primò arguitur pro parte affirmatiua. Quilibet ciuis potest licitè prospicere bono communi, vel alicuius innocentis. Ergo vbi constiterit quòd interficiendo aliquem malefactorem, impediuntur aliqua damna, & nocumenta multa reipublicæ: poterit Rex committere priuatis personis, vt interficiant huiusmodi, siue per legem latam in communi, siue per sententiam in particulari.

F Secundò arguitur. Licitum est humanis legislatoribus imitari leges diuinas positivas, quæ olim datae sunt: sed dominus id concesserat olim, numero 35. Faciens copiam propinquis interfecti, vt vbi inuenirent homicidam possent illum occidere. ergo & modò licitum erit nostris principibus similem legem condere.

Tertio arguitur. Ex lege celebri Gracchus C. ad legem Iuliam. vbi conceditur marito, vt possit interficere uxorem cum adultero deprehensos in adulterio, ergo absque tribunali, & iudicio licitum est priuatae personæ aliquem malefactorem interficere, sola legis auctoritate.

Denique saepe contingit in republica etiam

Chri-

Christiana, quod magistratus vel Principes siue per sententiam iuram in particulari, siue per legem, committant cuiuslibet priuatæ personæ, vt interficiat aliquem malefactorem: sic enim conceditur facultas omnibus Christianis, vt possint assassinos interficere, vt bene colligit Syluest. in verbo, Assassinos, ex cap. pro humano de homicidio, in 6. & videtur esse certa intelligentia illius capituli: nam in fine illius appellantur assassini diffidari, diffidatus autem ille dicitur, qui secundum publicam concessionem potest à quouis interfici. Pro decisione huius dubij sit.

VNICA CONCLUSIO.

Per se loquendo, non erit iusta lex, quæ vniuersaliter fecerit copiam priuatæ personæ, vt malefactorem, quem viderint, aut nouerint deliquisse in certo genere criminis, occidant illum ante latam sententiam à iudice circa factum. Probatum primò. Quia usus est omnium nationum bene institutarum neminem condemnare nisi vocatum ad iudicium, & auditum de excusatione sui criminis, ergo iniusta est lex. Probatum. Antecedens, ex eo quod dixit Nicodemus Ioan. 7. Lex nostra non iudicat quenquam, nisi prius audierit ab eo. Et Actor. 25. cap. dixit Festus iudex à Romanis constitutus, non est consuetudo Romanis aliquem damnare, nisi prius is, qui accusatus fuerit, præsentem habeat testes, & locum defendendi accipiat.

Confirmatur. Ipsa enim natura nos docet, quæ (sicut ait Arist. in 2. de anima.) dedit nobis sensum quendam communem perceptiuum obiectorum particularium sensuum, vt de illis possit discernere: ergo similiter iudex necesse est vt rectè iudicet, quod intelligat rationem, quam de se ipso reus potest reddere.

Confirmatur secundò. Quoniam sententia iudicis publica debet procedere ex scientia publica, vt docet D. Tho. quæst. 66. art. 2. ergo necesse est, vt iudex si rectè debet iudicare, habeat notitiã publicam vtriusque partis circa ipsum factum. Præterea per huiusmodi licentiam datam perturbaretur pax reipublicæ, eò quod homines nequam & sicarij passim occasionem acciperent alios occidendi, excusantes seipso eò quod dicerent eos deprehendisse in tali delicto.

Diximus autem in conclusione per se, & absolute loquendo, hoc est attendente conditione iustitiæ vindicatiuæ, quæ cõpetit reipublicæ, alijs verò tantum ministris illius. Ceterum alio titulo distincto à iustitiâ vindicatiua, videlicet, titulo defensionis possunt euenire casus in quibus non solùm reipublica possit facere legem in communi, vt quilibet occidat hominem criminiosum: sed etiam quilibet particularis absque tali lege, & commissione reipublicæ possit, imò aliquando debeat occidere aliquem criminiosum. Exemplum est, si quis paratus sit incedere ciuitatem, vel etiam occidere innocetem, aut principem, neque aliàs possit esse recursus ad rempublicam: tunc quilibet potest huiusmodi criminiosos occidere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si malefactor publicè fuerit vocatus ad iudicium neque voluerit comparere: tunc iudex lata sententia contra illum secundum allegata & probata, licitè poterit aliquando committere cuiuslibet priuatæ personæ occisionem in illius. Ratio huius est,

A quoniam aliquando sic expedit omnino bono communi v.g. Si aliquis sit celebris latro expoliã transseantes per viam, neque facile possit comprehendi: tunc licitum erit iudici lata sententia cuiuslibet committere occisionem illius. Hac etiam via excusari possunt aliquæ occisiones, si fiant iussu principis, aliquorum, qui committunt aliqua crimina læsæ maiestatis: quorum criminum manifestatio in iudicio denigraret maiestatem Regiam: tunc enim licitum est cognita euidenter malitia criminis, vt Rex faciat talem criminiosum occultè occidere. Nihilominus huiusmodi interfectiones, ex tali commissione debent rarissimè fieri & propter aliquod magnum bonum communitatis aut principis. Ratio est, quia ex huiusmodi occisionibus multa inconuenientia possunt sequi quorum vnum est in reipublica Christiana, quod ille malefactor absque penitentia morietur, & cum animi amaritudine, & affectu vindictæ. De hac re infra redibit sermo copiosius q. 67. de iudicijs art. 2. videatur etiam lex. 1. & 2. C. quando liceat sine sententia iudicis se vindicare.

B Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, quod titulo meræ defensionis reipublicæ, vel innocentis, nemo peccat occidendo aggressorem: sed necesse est quod defensio sit cum moderamine inculpatæ tutelæ: quapropter requiritur quod in huiusmodi casibus sit certum periculum reipublicæ vel innocentis, & quod aliunde non sequantur maiora damna ipsi communitati.

C Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam: quia dominus fecit illam legem tanquam dominus vitæ, & mortis, vnde alij Reges non possunt similem legem ferre: quia non sunt domini vitæ, & mortis. Respondetur secundò, quod illa lex fuit tantum permissiua in foro exteriori. Respondetur tertio, & melius, quod lex illa intelligebatur post latam sententiam à iudice circa ipsum factum: tunc enim lex committebat propinquis occisionem interfectoris: & in hoc mitior erat lex erga homicidam, quia propinqui poterant parcere. Hanc intelligentiam insinuat Glossa interlinearis & Lyranus in eodem loco Numer. 35.

D Ad tertium argumentum respondetur, quod lex illa Gracchus, est permissiua, & iusto dolori mariti compatiens non punit illum in foro exteriori: & hæc est communis sententia Iurisperitorum & Theologorum.

E Ex quo sequitur, quod ipse adulter, & adultera possunt se defendendo si opus fuerit, occidere maritum. Probatum, quia ipse maritus peccat contra iustitiã intendens illos occidere ibidem. At verò post latam sententiam à iudice contra adulteram, & adulterum, adhuc aliqui Iurisperiti dicunt esse legem permissiuam, vt maritus occidat vtrumque in foro publico. Ratio illorum est: quia relinquitur arbitrio mariti, vt occidat eos, vel parcat eis. At verò Theologi omnes, & peritiores Iurisperitorum, aiunt licitum esse, quod tunc maritus occidat vtrumque tanquam minister reipublicæ, & sententiæ iudicis exequutor. Et probatur hæc sententia. Primò quia ipsi iudices tradunt adulteros ligatos in loco publico, quod profectò non est tantum permittere sed cooperari ad occisionem: ergo maritus, vt minister iudicis, & exequutor sententiæ occidit illos.

F Confirmatur, quoniam aliàs iudices peccarent impediendo adulteros ne se defendant ab iniquè occidentibus: siquidem ius haberent illi defenden-

di vitam ab illo, sicut habebant ante sententiam, quando deprehensi sunt in adulterio.

Deinde probatur: quia si tantum esset permissio legis quod maritus posset illos occidere, sequitur quod cuiuslibet esset licitum, illos defendere. Probatur sequela, quia quilibet potest defendere patientes contra iniuriam: consequens est falsum, quia tunc iudices iuste punirent talem defensorem, quin potius ipsi defenderent maritum, imò, & assistant in loco vindictae auctoritati: ergo ipsi principaliter occidunt adulteros, quando maritus occidit.

Neque tamen valet respondere, quod iudices non ferunt sententiam capitis simpliciter, sed tradunt marito illos, ut occidat, si voluerit. Et, nihilominus directe iudices tradunt adulteros certo periculo mortis, ac proinde non excusarentur à peccato homicidij, si lex tantum esset permissiva: exciderent enim conditiones permissionis. Sed ratio opposita convincit, quod non est tam rigorosa sententia, sicut esset, si iudex decerneret adulteros esse occidendos.

Ad quartum respondetur, quod nos non negamus, quin aliquando possit esse licitum ut res publica committat priuatis personis, ut occidant aliquem, vel aliquos malefactores: sed dicimus quod semper fieri debet post latam sententiam, vel per legem praesupposita evidentia facti: & propterea iustificatur lex illa de assassinis, quia illi sunt quaedam hominum iniqua societas, parata ad occidendum Christianos. At verò quinam proprie dicantur assassini, & receptores illorum, qui excommunicati sunt ipso iure: explicant Caietanus, & Syluester in verbo, assassinus. Habemus itaque, quod facti publici notaritas solet valere loco sententiae.

Vnde contingit, ut iudex licite possit aliquando malefactorem coram se, & in publico peccantem statim occidere, Verbi gratia. Si quis ministrum iustitiae in foro publico, vel in tribunali occiderit, statim licitum erit illum suspendere. Sicut etiam contingit in bello, quod dux militem publice à disciplina militari deuantem statim interficit. Sic etiam licitum erit, si verum est quod aiunt quod in actuali congressu belli singuli milites habent facultatem occidendi socium antecedentem: quando ille se inclinauerit vel in latus verterit ut fugiat ictum iaculi, licita erit occisio quoniam fit publica auctoritate. Et ratio huius rigoris est, propter commune bonum exercitus: oportet enim, ut acies ordinatissime pugnent ad victoriam consequendam. Caeterum de insidijs quae licite fiunt in bello, & solent per priuatas personas fieri, & procedere vsque ad occisionem contrariorum, vel ducis exercitus contrarij: non est praesentis loci ad vnguem diffinire, sed magis hoc pertinet ad materiam de bello. Nihilominus breuiter dicimus, quod illae insidiae erunt licitae in bello, quae non destruunt leges, quae iure gentium admittuntur: quapropter quia iure gentium receptissimum est, quod legati vtriusque exercitus recipiantur pacifice, non erit licitum, quod princeps per legatum suum insidias parat alteri Principi, aut etiam duci exercitus, intendens illos occidere sub titulo pacis. Hoc enim omnes gentes vniuersaliter damnant, quoniam daretur occasio, quod ipsi met legatis pararentur insidiae, ac proinde destrueretur id, quod iure gentium receptissimum est tanquam necessarium ad hoc, quod legatorum ministerio cessent bellorum incommoda, quae maxima sunt.

A Dicimus secundò, quod quando is, qui mittitur insidiari, aut ipse vadit, non fungitur officio legati, sed solum suo periculo occultè, vel per verba æquiuoca insidias parat Duci, vel Principi, qui gerit bellum iniquum, vel fuit traditor, vel dolo, aut fraude iniuriam fecit alteri reipublicae: tunc licitum erit per insidias illum occidere. Huius rei exempla habemus in Sacris literis plurima. Etenim Iudith femina insignis per insidias sanctas interfecit Holofernem & Iahel femina ut habetur Iudicum 4. Occidit Sisaram per huiusmodi insidias. Et Aod, occidit Eglon Regem Moab per huiusmodi insidias. Et quauis ipse Aod missus fuerit tanquam legatus filiorum Israël per quem miserunt munera regi Eglon ut habetur Iudicum 3. Nihilominus excusari poterit à peccato non solum, quia id fecit spiritu Domini, ut ibidem narratur, scilicet, quod Dominus suscitauit filijs Israël saluatorem nomine Aod: sed etià quia postquam ille impleuit officium legati, & iam abierat, postea reuersus est, ut persona particularis, & dixit ad Regem, verbum secretum habeo ad te Rex, tunc autem ipse Rex misit foras famulos, & mansit solus cum illo, quod quidem imprudenter fecit, quauis permittente domino, ac propterea ipse Aod non infamauit officium legati. Hinc est quod nostris etiam temporibus merito laudantur fortes milites, qui simulatè ingrediuntur castra inimicorum cum periculo vitae, ut occidant principes, aut duces illorum, qui iniqua bella gerunt, qualis fuit ille qui occidit Principem de Orange nostris temporibus, in quo tamen principe specialis erat ratio, ut quomodolibet occideretur: quoniam erat rebellis Hispaniarum Regi Philippo Secundo, cuius subditus erat, & idcirco tanquam reus laesae maiestatis potuit ab ipso Hispaniarum Principe taliter occidi. Et quauis ipse Rex in particulari non precepit militi, ut occideret talem Principem, tamen quia rex ipse misso iam exercitu pugnabat contra vassallum suum reum laesae maiestatis: consequenter eo ipso, visus est talem facultatem singulis militibus fecisse, ut quomodolibet occideretur cuius signum est approbatio facti,

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum occidere malefactores liceat clericis?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua. Cuius ratio est duplex. Tum quia clerici deputati sunt ministri ad altare Christi: & idcirco debent representare mansuetudinem Christi. Tum etiam quia sunt ministri noua legis, in qua nulla fit mentio pene mortis.

COMMENTARIVM.

Dabitur circa conclusionem. Quo iure habeatur quod clericis non licet occidere malefactores? Ad hoc respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Non habetur iure naturae, quod ministri deputati ad sacrificia, & cultum Dei non possint occidere malefactores. Probatur conclusio. Quia nullam

habet

habet dissonantiam cum iure naturali, quod sacerdos exerceat officium iustitiæ vindicatiuæ tam necessarium ad populi tranquillitatem. Et confirmatur. Quia sacerdotes veteris legis, & Lenitæ exercebant huiusmodi ministerium, & omnes illi, quos refert D. Tho. in primo argumento, ergo non est contra ius naturæ.

SECUNDA CONCLUSIO

Non est introducta diuino iure positio huiusmodi prohibitio. Primò, quia non inuenitur in scriptura locus, vnde tale præceptum inueniatur, neque est ecclesiastica traditio, imò verò multi Pontifices, quando sibi videretur expedire, ferunt sententiam sanguinis, etiam in clericos Cardinales, neque aliqui scandalizantur de hac re, qui sit vir pius, & doctus, ergo in summo Pontifice est huiusmodi potestas, ac proinde potest causam committere inferioribus clericis, ergo non est contra ius diuinum quod clericis occidant malefactores. Et denique communis sententia Theologorum est, quod in lege noua non continetur aliquod diuinum præceptum posituum præter illa, quæ obligant ad receptionem sacramentorum (semper autem præsupponimus quod præceptum fidei, spei, & charitatis intrinsicum est respectu hominis ordinati ad finem supernaturalem) sed tale præceptum quod clericis non occidant malefactores, non continetur in aliquo prædictorum, neque colligitur ex illo, ergo non est de iure diuino.

Sed contra hanc conclusionem est duplex obiectio. Prima ex illo 1. ad Timotheum 3. Oportet episcopum irreprehensibilem esse, non violentum, non percussorem, sed modestum. Neque valet respondere, quod Paulus ibi prohibeat iniquam percussionem, non autem illam, quæ autoritate publica exercetur. Nam si hæc est intelligentia illius loci, videtur quod Diuus Thomas in eptè adduceret illud testimonium ad probandam conclusionem articuli, quæ loquitur de occisione, quæ sit publica autoritate, nam ea quæ sit priuata autoritate neque clericis, neque non clericis licita est.

Altera obiectio est ab exemplo Christi, & eius doctrina qui nunquam vsus fuit huiusmodi potestate, neque docuit, vt ministri sui occiderent malefactores, sed potius vt omnem mansuetudinem præ se ferrent.

Ad primam obiectioem respondetur primò, quod non omnia præcepta, quæ ab Apostolis suis temporibus sunt tradita ad bonam gubernationem ecclesiasticam, censenda sunt de iure diuino: etenim præcipiebant quædam tanquam ordinarij prælati ecclesiæ, ac proinde consequentia facta non valet. Secundò respondetur, quod in illo loco non sit expressa mentio nisi de episcopo, ergo nihil concluditur de alijs clericis. Tertio respondetur quod Diuus Thomas in argumento. Sed contra, non semper necessariò concludit, neque testimonium sacre Scripturæ in literali sensu adducit, sed secundum quandam congruentiam interdum arguit in oppositum: tale testimonium est illud 1. ad Timotheum 3. in quo Apostolus ex professo voluit aduertere signanter mansuetudinem, & modestiam episcopi, vnde conuenienter ad hanc mansuetudinem perficiendam prohibuit ecclesia ipsis clericis malefactores occidere etiam publica autoritate, vt plenius representarent Christi mansuetudinem.

Ad secundam obiectioem negatur conse-

A quætia. Eadem enim ratione probares non esse licitum clericis habere dominium temporale, & iurisdictionem temporalem, siquidem Christus non habuit vel non est vsus huiusmodi potestate iurisdictionis.

TERTIA CONCLUSIO.

De iure positivo, & in Ecclesia antiquissimo habetur huiusmodi statutum, tanquam maximè conforme cum iure diuino Euangelico. Ex canonibus Apostol. patet hæc conclusio canone. 8. Qui approbati sunt in sexta synodo generali Constantinop. & sunt approbati in cap. Episcopum dist. 45. & in cap. sententiam: ne clerici, vel monachi, & in tit. de clerico percussore. Rationes verò Diui Thomæ probant secundam partem conclusionis, & idcirco sine vrgenti necessitate non debet dispensari in huiusmodi statuto.

Notandum est quod ista prohibitio ex communi sententia doctorum extenditur ad clericos etiam in minoribus constitutos, & quidem de acolytho habetur expressè in cap. final. de clerico percusso. Cæterum de clericis prima tonsura initiatis aliqui oppositum opinantur: mihi tamen verosimilius videtur quod illa prohibitio extendatur etiam ad illos, nam quamuis prima tonsura secundum opinionem probabilior non sit ordo, tamen constituit hominem in statu clericali, & facit capacem ad beneficia ecclesiastica, & ille gaudet priuilegio clericali quod habetur in cap. si quis suadente diabolo de sententia excommunicationis, ergo ille debet vitare ea, quæ non decent statum clericalem, verum est tamen, quod non est censendus mortaliter peccare clericus primæ tonsuræ, qui vltro vellet suscipere officium iudicis in causa sanguinis, aut testis vel tabellionis, &c. quamuis postea priuaretur priuilegijs ecclesiasticis, & maneret irregularis ad vltèrius procedendum in clericatu, at verò sacris ordinibus initiatus peccaret mortaliter, si absque dispensatione Pontificis se intromitteret in causa sanguinis.

D Vbitatur secundò circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum prælati ecclesiæ, qui habent temporalem iurisdictionem, possint concedere facultatem iudicibus à se assignatis ad iudicandum in causa sanguinis? Et ratio dubitandi est, quia Diuus Thomas dicit expressè, quod prælati ecclesiæ accipiunt officia principum terræ: non vt ipsi per seiplos iudicium sanguinis exerceant, sed quod eorum autoritate per alios exerceatur, videtur autem quod sit magis indecens occidere autoritatiuè, quàm ministerialiter, quia qui occidit autoritatiuè principalior causa est. Ex alia autem parte videtur inconueniens quod prælati ecclesiæ non possint occidere autoritatiuè, etenim essent perniciosi domini temporales, si non possent in populo pacem seruare occidendo malefactores. Caietanus in hoc articulo breuiter aduertit quod coniunctio dominij temporalis cum Spirituali non æquam reddit vtriusque conditionem, vt possit prælatus tanquam prælatus omnia illius officij, & tanquam dominus omnia illius dominij facere. Patet enim quod non potest episcopus, qui est dominus temporalis, exercere officium sanguinis, bellare, &c. quæ tamen posset si esset tantum dominus temporalis, quin potius dominium temporale modificatur à domino Spirituali, ita vt quæcunque dedecent prælatum, dedeant illum dominum qui est prælatus, & hoc quidem merito, quia nobilior

bilius

bilius debet ad se trahere ignobilis, & ex hac radice habetur quod non licet huiusmodi praelatis, & dominis temporalibus simul vacare venationibus, & alijs prohibitis clericis, & praelatis, sicut eis non sunt licita, quae diximus bellare, &c. Eadem enim est ratio, quoad esse licitum, vel illicitum, quantum non sit eadem poena. Haec Caietanus. Sed ex ista doctrina non habemus solutionem propositi dubij. Pro decisione igitur sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quantum prohibitum sit clericis proferre sententiam in causa sanguinis, & multo magis alia exercitia ministerialia, non tamen prohibetur eis concedere auctoritatem iudici delegato, ut iudicet huiusmodi causas. Hanc tenet gloss. expressè in c. clericis. & in cap. sententiam ne clerici, vel monachi. Verum est tamen quod aliqui Theologi ut excusent episcopos, ne sint causa praecipua sententiae iudicis delegati, aiunt quod quando episcopus designat iudicem ad causas sanguinis, duntaxat exercet nudum ministerium creandi illum iudicem, non autem confert illi auctoritatem occidendi, quin potius illa auctoritas confertur iudici, vel à republica vel à principe seculari, qui primitus creauit illud officium praetoris ex quo accepit episcopus iurisdictionem illam temporalem, ad nominandam personam iudicis, & afferunt exemplum quemadmodum solemus dicere supra quaest. 1. artic. 10. quod cum Cardinales eligunt Summum Pontificem: non conferunt illi auctoritatem Pontificiam sed solummodo eligunt, & nominant personam, cui Christus tribuit Pontificiam auctoritatem. Ita dicunt, quod episcopus nominat personam iudicis ad causas sanguinis, & publica verò tribuit illi auctoritatem occidendi malefactores. Sed profectò hæc sententia scrupulosior est, quam oporteat, & quidem Diu. Thom. in solutione ad tertium oppositum dicit, ait enim expressè, quod praelatorum auctoritate, per alios exercetur iudicium sanguinis, & sic etiam aduertit glossa supra capit. clericis, ubi ait, Episcopus, & quicumque clericus habens auctoritatem, & potestatem secularem, potest ex iuris concessione absque aliqua dispensatione committere vices suas alicui iudici, ut in causa sanguinis sententiam ferat, ratio autem quare hæc auctoritas non dedecet episcopum ea est: quia per huiusmodi commissionem in vniuersali non amittitur mansuetudo ecclesiastica, sed solum per exercitium in particulari circa occisionem malefactoris, unde etiam, & praedicatorum possunt exhortari praetores, ut exercent officium suum secundum leges iustas & puniant malefactores, nec propterea amittunt mansuetudinem ecclesiasticam multo autem minus confessarij amittunt mansuetudinem ecclesiasticam si preterea poenitentem admovent in foro conscientiae ut in particulari exercent iustum officium etiam in causa sanguinis. Et ratio est manifesta. Quia ille homo loco Dei praecipit in foro conscientiae, ita fieri in particulari.

Vnde ad ad argumentum primo loco factum respondetur, quod non est indecens occidere malefactores auctoritativè, sicut est indecens occidere ministerialiter, maxime quando auctoritas residet in principe, vel praelato, qui nihil particulare exercet circa occisionem singularem huius hominis, sed est ut causa vniuersalis, & remota. Indecentia autem illa consistit in prolatione sententiae, in ac-

A cufatione, in testificatione contra reum particularem, & in ipso exercitio occidendi physice, at verò quod hæc fiant auctoritate praelati ecclesiastici non est indecens: quia quantum sit causa principalior est tamen vniuersalior, sicut & ipse legislator, qui tulit leges iustas de occidendis malefactoribus non amisit mansuetudinem ecclesiasticam, neque est irregularis, etiam si auctoritate legis plurimi malefactores occidantur.

B Denique cum ista prohibetio sit ecclesiastica ne clerici occidant malefactores, non amplius extendenda est, quam ex ipso iure, & approbata consuetudine colligitur. Ex quo sequitur nullam irregularitatis notam incurrere Inquisitores quando hereticos relaxant brachio seculari: quantum sint certi, quod ex huiusmodi relaxatione sequeretur mors illorum, debent tamen seruare formam ab ipso iure praescriptam in capi. nouimus de verborum significatione, videlicet, ut rogent seculares iudices, ut benignè se gerant cum hereticis sibi relaxatis. Ceterum de irregularitatis censura, quae ex homicidio voluntario, vel casuali incurritur dicemus latè artic. 8.

ARTICVLVS QVINTVS.

Utrum licet alicui occidere seipsum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Illicitum est omnino quod aliquis occidat seipsum.

DSecunda conclusio ad primum argumentum. Qui occidit seipsum, peccat contra charitatem per comparationem ad se, peccat autem contra iustitiam per comparationem ad rempublicam, & Deum.

ETertia conclusio in solutione ad secundum. Peccator etiam si habeat publicam auctoritatem, non potest occidere seipsum propter aliquod crimen, licet tamen ei committere se alteri iudicanti.

EQuarta conclusio ad tertium. Non est licitum homini occidere seipsum, ut transeat ad feliciorum vitam, neque ut effugiat quamlibet miseriam praesentis vitae, etiam peccati. Iste tres conclusiones vltimae sunt explanationes primae conclusionis vniuersalis.

COMMENTARIVM.

Ante omnia in hoc articulo aduertendum est fuisse olim hereticos tam amentes, ut dicerent quod qui se occideret libera voluntate est verè martyr. De his meminit August. libro de haeresibus. Alij etiam aiebant quod qui se occidit poenitentia ductus commissi criminis, est verè martyr: ac proinde Iudas fuisset protomartyr. De his erroribus plurima dicit Diuus Augustinus libro 1. de Ciuitate Dei, cap. 17. per multa capita. Contra has etiam haereses habetur diffinitum in capit. tu dixisti. & in cap. non est. & in cap. placuit. 23. quaest. 5. imò isti errores repugnant lumini naturali, docet enim Aristoteles libro 3. Ethicorum, cap. 7. lib. 5. cap. 11. non esse actum fortitudinis sed pusillanimitatis, quod quis seipsum occidat. Idipsum docet Cicero in 1. Tusculana, & in libro de somno Scipionis: & rationes D. Thom. in hoc articulo sunt morales demonstrationes.

Dubitatur

Dubitat nihilominus primò circa primam conclusionem. Et arguitur contra illam primò. Eodem præcepto prohibetur quis occidere alium, & seipsum, sed in multis casibus licitum est alium occidere, ergo in aliquo casu licitum erit occidere seipsum.

Arguitur secundò. Eodem præcepto tenetur homo non occidere seipsum, & conseruare vitam suam, sed in multis casibus licitum est homini & sancto non conseruare vitam, nec defendere illam, sed potius exponere certo periculo mortis, ergo aliquando licitum erit homini se occidere. Probatur consequentia. Quia ille moraliter se occidit, qui voluntariè vitam certo periculo mortis exponit.

Arguitur tertio. Quoniam multi viri illustres non solum apud Gentiles, sed etiam apud fideles laudantur quòd seipsos interfecerint, quorum plurima exempla refert August. lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 21 & Diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam laudat Lucretiam, & quasdam alias nobiles sœminas quòd seipsas interfecerint propter virtutem castitatis, & super primum cap. Ioannis inquit, In persecutionibus non licet propria petire manu absque eo ubi castitas periclitatur. Et D. Th. refert in quarto, & quinto argumento huiusmodi exempla, & de B. Apollonia legimus, quòd seipsam vitro in flammis coniecerit.

His tamen non obstantibus, conclusio articuli certissima est. Confirmatur. Quia (vt iam diximus) nunquam est licitum occidere hominem nisi publica auctoritate, vel in defensione sui ipsius, at verò quando quis seipsum interficit nihil horum interuenit, ergo nunquam licitum erit quòd quis semetipsum occidat. Denique vsu ecclesiæ confirmatur, quæ sepulturam denegat ijs, qui se interficiunt, ergo iudicat semper esse enorme peccatum & finale in impœnitentiam. Tota igitur difficultas est in soluendis argumentis.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est, quia materia immediata illius præcepti negatiui est occisio hominis indebita contra rationem, at verò contingit quòd occidere alium non semper sit contra rationem v. g. occidere malefactorem auctoritate publica, occidere verò seipsum semper est cõtra rationem, ideo nunquam licet.

Ad secundum argumentum vt respondeamus notandum est, quòd actio, per quam homo priuatur vita duplex esse potest altera per quam directè corrumpitur vita v. g. si quis seipsum præcipitet, vel gladio cõfodiat; altera esse potest actio ex qua physice loquendo per accidens sequitur mors v. g. si miles cum fortiter pugnat, occidatur: profectò tunc pugna illius non occidit illum quamuis pugnando constitutatur in periculo mortis. Similiter medicus, qui vult curare infirmum peste infectum, cum magno periculo propria vitæ, certè curatio illa non occidit medicum, sed per accidens sequitur ad illam mors ipsius medici. Similiter prædicator dum prædicat Euangelium sciens, & prudens quòd occidendus est ab hæreticis, non se occidit sua prædicatione, quamuis per accidens ad prædicationem suam sequatur mors.

Notandum est secundò, quòd cum non possit aliquid esse peccatum, nisi sit voluntarium, dupliciter contingit esse aliquid voluntarium, vt docet Diu. Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 3. vno modo dicitur voluntarium directè, non solum vt finis intentus, sed etiam vt medium quod dirigitur ad fi-

A nem, altero modo dicitur voluntarium indirectè, quando aliquis poterat aliquid operari, & tenebatur operari, & non operatur, tunc damnum quod sequitur ex non operatione dicitur esse voluntarium homini, qui non operatur, indirectè tamen, erit similiter voluntarium indirectè damnum quod sequitur ex aliqua operatione à qua tenebatur homo cessare vel abstinere. Respondetur ergo ad secundum argumentum negando consequentiam, & ad probationem negatur antecedens, nisi intelligatur isto modo: idem videtur esse occidere seipsum, & non conseruare vitam; cum homo teneatur, & possit se defendere. Sic enim verum est antecedens, quòd ille homo moraliter occidatur à seipso, qui nõ defendit, & conseruat vitam propriam cum possit, & debeat, non autem ille se occidit moraliter, neque physice, qui potest defendere, vel conseruare vitam propriam quando non tenetur, quia tunc occisio illa neque directè, neque indirectè est sibi voluntaria, quin potius sæpe erit actus perfectæ virtutis non defendere, vel conseruare propriam vitam, sed exponere illam certo periculo mortis dum homo exercet actionem virtutis alicuius. Et quidem aliquando erit necessarium pati mortem necessitate præcepti, v. g. si expediat ad salutem reipublicæ, aliquando verò erit in consilio propter magnum exemplum, & aliorum ædificationem.

C Quòd si quis interroget quænam erit nobis regula ad dignoscendum quando erit licitum vt homo persistat in aliqua operatione morali, non obstante certo mortis periculo, quando verò non erit licitum, quando erit in præcepto, quando in consilio. Respondetur ad hoc quòd boni viri prudentia necessaria est sicut in alijs rebus moralibus, iuxta doctrinam Aristot. lib. 10. Ethic. cap. 5. vbi ait illud esse bonum, quod viro bono videtur. Nihilominus possumus aliqua documenta proferre ad rem istam iudicandam.

D Primum documentum sit. Quotiescunque ex aliqua actione humana, siue illa sit bona ex natura sua, siue indifferens, sequitur magnum commodum reipublicæ, siue temporale, siue spirituale, quale est exemplum insigne virtutis, licitum est homini persistere in tali actione non obstante certo mortis periculo.

E Secundum documentum est. Quotiescunque ex eò quòd homo desistat ex aliqua bona actione, aut certè non illicita ex natura sua cõsequitur notabile incommodum reipublicæ, vel honori diuino, tenetur homo persistere in tali actione non obstante periculo mortis.

F Tertium documentum. Sæpenumero continget quòd aliquis teneatur persistere in talibus actionibus supradictis propter pactum quod fecit, vel officium quod suscepit, quando alij, qui non fecerunt pactum neque habent officium, non tenebuntur persistere v. g. Episcopus & parochus tenebuntur aliquando non obstante periculo mortis ministrare sacramenta, & docere populum, quando alij non tenebuntur.

Hæc documenta etiam Philosophi naturales cognouerunt, & docuerunt v. g. Arist. 3. Ethic. cap. 9. & libro 2. Oeconom. cap. 2. inquit, mors illa maximè laudatur, quam quis oppetit, vt teneatur sua. Tullius etiam in 1. Tuscula. Referens verba Socratis, quæ habentur in Phædone Platonis ait, venat ille dominans in nobis Deus iniussu hinc nos migrare suo cum autem causam iustam Deus ipse dederit proculdubio lætus sapiens ex his tenebris in illam lucem excesserit. Et præterea probantur

hæc

hæc documenta testimonio Sacra scriptura 1. Machab. 3. melius est nobis mori in bello quàm videre mala gentis nostræ, & Sanctorum. Item prima Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus nostris ponere, quomodo autem hoc fieri debeat pro fratribus diximus supra quæst. 26 art. 3. & 4. Denique hæc documenta ratione naturali probantur: quoniam vita animalis in homine ex natura sua ordinatur ad rationalem, & spiritualem: ergo ubi necessarium fuerit quod vita animalis finiatur in operatione rationali, lex naturæ postulat ut finiatur potius, quàm desinat homo ab operatione virtutis necessaria ad finem hominis ipsius.

Ad tertium argumentum, respondet Diu. August. lib. 1. de ciuit. Dei ubi supra quod facta illa gentium habuerunt quidem quandam similitudinem, cum fortitudine: sed non fuerunt facta veræ virtutis fortitudinis. Nam & ipse Arist. 3. Ethicor. cap. 2. inquit, timidi esse inferre sibi mortem ob fugiendum quodcunque malum. Ad exempla verò Sanctorum, quæ narrantur in Sacris literis & in Ecclesiasticis historijs, respondet Augustinus, quod illi spiritu Dei acti ita sunt operari. Sed profectò ad quædam huiusmodi exempla in particulari videtur posse responderi, quod illi non iniecerunt manus in seipsos directè, sed dū operarentur actionem virtutis, per accidens interfecti sunt, & ipsi, ita excusat Sansonem Victoria in relectione de homicidio, & similiter Eleazarum. 1. Machab. 6. Qui interfecit Elephantem suppositus illi cuius casu interfectus est. Sed aliqui Theologi excusant quidem ratione naturali Eleazarum non autem Sansonem: nisi quia id fecerit spiritu Dei actus. Et ratio illorum est apparens, quia Sanson suamet operatione directè interfecit se, & Philisthæos, scilicet auferendo columnas templi, ac verò Eleazarus non eodem ictu interfectus est quo ipse pugnabat confodiens Elephantem & supra existentes corrucere fecit: vnde excusari potest etiã ratione naturali, quia fortiter pugnando passus est mortem, ex quo inferunt quod non potest miles, vt hostem præcipitet, se simul cum illo amplexus præcipitare, sed poterit se constituere in periculo, vt ab alio præcipitetur dum ipse præcipitat hostem, & hæc quidem satis probabiliter dicuntur, sed profectò differentiã inter Sansonem & Eleazarum vix possum inuenire, quia vterque se supposuit ruine, alter ipsius domus, alter Elephantis. Igitur quemadmodum si Philisthæi essent supra domum & Sanson auferret columnas haberet se similiter sicut Eleazarus: quoniam supra Elephantem erant hostes pugnantes, ita etiam parum retulerit, quod Philisthæi essent in inferioribus partibus domus, quapropter mihi videtur quod vterque excusetur quia instinctu Dei ita fecerunt, vel vterque etiam ratione naturali.

Ceterum Razias de quo legitur 2. Machab. capit. 14. quod se interfecerit non excusatur hîc à Diu. Thom. sed excusat illum Nicolaus de Lyra super illum locum. Et profectò ipsa Sacra scriptura videtur illum excusare ex his, quæ fecit antequam se occideret & ex eo quod dixit dum moreretur: eò vel maximè quod illa, quæ ipse fecit postquam se percussit videntur miraculosè facta. Vnde probabiliter dici potest quod spiritu Dei actus ita fecerit.

Ad confirmationem ex Diuo Hieronymo respondetur, quod fortassis fuit illius opinionis, vel etulit illam opinionem, vel respondetur secundo,

A quod fortassis illa particula, absque, dum dicit absque eo ubi castitas periclitatur, non accipitur exclusiue, sed potius inclusiue: sicut Cantic. 4. dicitur absque eo quod intrinsecus latet: ubi non significatur quod quæ intrinsecus latebant: non erant pulchra, quin potius quod erant maximè pulchra: atque ita particula, absque, non accipitur exclusiue, sed inclusiue. Iuxta hunc modum loquendi dicit Apostolus 2. ad Corinth. 11. capit. præter ea, quæ extrinsecus sunt, instatia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. Vbi Apostolus narrans suos labores maximos non intendit excludere laborem illum sollicitudinis omnium ecclesiarum. Ad alterum testimonium Diui Hieronymi respondetur, quod illa facta non refert Diuus Hieronymus, quasi imitanda à sœminis Christianis, sed pro illarum confusione quæ leuiores incommoda nolunt pati, vt castè viuant.

B **D** Vbitatur secundo. Vtrum qui seipsum occidit, peccat contra iustitiam vel per comparisonem ad se, vel per comparisonem ad rem publicam, vel ad ipsum Deum.

C Primò arguitur & probatur, quod non peccat contra iustitiam per comparisonem ad rem publicam: Qui prodigit bona sua, & famam suam non peccat contra iustitiam per comparisonem ad rem publicam, ergo neque qui seipsum occidit. Antecedens ab omnibus conceditur, probatur consequentia quoniam bona temporalia, & bona fama ciuium etiam pertinent ad commune bonum, & decorem reipublicæ sicut & ipsa vita ciuium, ergo pari ratione non erit contra iustitiam occidere seipsum vel certè vtrumque erit contra iustitiam. Confirmatur quod sit eadem ratio vtriusque, quia respublica non solum est custos vitæ ciuium, sed etiam bonorum temporalium, & honoris, & famæ ciuium. Ergo si quis ista prodigit non peccat contra iustitiam, per comparisonem ad rem publicam non peccabit contra iustitiam, qui seipsum occidit.

D Secundo arguitur. Inter hominem, & Deum non est propriè iustitia commutatus, ergo homo non potest peccare contra iustitiam per comparisonem ad Deum.

E Tertio arguitur, Mulier quæ voluntariè permittit se per fornicationem corrumpi, peccat contra iustitiam ipsamet, ergo etiam homo qui se interficit vel ab alio petit vt se occidat, peccabit contra iustitiam per comparisonem ad seipsum, ergo falsa est prima pars secundæ conclusionis, in qua dicitur quod peccat tantum contra charitatem.

F In decisione huius difficultatis variè loquuntur Theologi. Quidam aiunt quod qui se occidit, patitur violentiam quandam, maximè dum petit ab alio vt ipsum occidat atque ita talis percussor peccat contra iustitiam per comparisonem ad percussor: & idem sentiunt de stupratore, qui virginem etiam volentem, & inuitantem corrumpit. Fingunt enim quandam voluntatem naturæ in occiso, & in virgine corrupta, contra quam facit, qui percussit volentem percuti, & qui corrumpit virginem volentem corrumpi, neque enim virgo potest renuntiare voluntati naturæ, ac proinde tam stuprator, quàm ipsa peccant contra iustitiam. Sed tamen de his non est in præsentis loco prolixius disputandum. Pro decisione igitur nostræ difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui occidit seipsum nullo modo peccat contra

iustitiam per comparationem ad se. Ratio est tum quia omnis iniustitia sicut iustitia debet esse ad alterum. Tum etiam quia nemo patitur iniustum volens. Quæ documenta receptissima sunt in schola Philosophorum ex doctrina Arist.

Quod si quis obijciat quod martyr patitur iniustum volens, vult enim mori libenter pro confessione fidei. Responderetur quod quavis martyr voluntariè patitur per comparationem, ad ipsum Deum & Ecclesiam: non tamen per comparationem ad tyrannum. Non enim petit ab illo vt se occidat: imò verò nollit mori cum peccato occidentis illum quavis præsupposita malitia illius gaudet de bono patientiæ. At verò ad hoc quod aliquis dicatur pati iniustum: sufficit quod in illo sit inuoluntarium mixtum cum voluntario. v. g. quando aliquis dat latroni pecunias, quoniam latro minatur mortem nisi dederit, ille quidem dat voluntariè simpliciter pecunias, sed inuoluntariè secundum quid, & hoc sufficit vt patiatur iniustum dans pecunias latroni.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui seipsum occidit, peccat contra iustitiam per comparationem ad rempublicam: hæc est expressa D. Tho. sententia. Sed aliqui Thomistæ interpretantur hanc conclusionem de iustitia legali: negant enim quod ille homo peccet contra iustitiam commutativam per comparationem ad rempublicam, sed contra iustitiam legalem. Sed aduersus istam intelligentiam facit, quod homicidium ex genere suo est peccatum iniustitiæ contra iustitiam commutativam, sed qui se occidit est verè homicida, ergo peccat contra iustitiam commutativam, sicut qui furatur, semper peccat contra iustitiam commutativam. Deinde, si tantum peccaret contra iustitiam legalem, qui se occidit, eò quod omnis homo debet se conservare, & ordinare ad bonum reipublicæ, sequeretur quod non semper occidere seipsum esset peccatum mortale iniustitiæ per comparationem ad rempublicam. Probo, sequelam quia quavis vita hominis cuiuslibet sit valde pretiosa respectu sui, & per comparationem ad ipsum Deum respectandum, & inquirendum tanquam finem vltimum, tamen per comparationem ad bonum ipsius reipublicæ multi homines sunt nullius, aut parvi momenti, imò aliqui sunt perniciosi reipublicæ, ergo ex hac parte erit peccatum iniustitiæ veniale saltem. Quapropter ego certissimè arbitror cum D. Thoma quod iniustitia, quam committit se occidens per comparationem ad rempublicam, non est tantum contra iustitiam legalem, sed etiam contra commutativam: & ratio est, quia ipsa reipublica habet ius sibi concessum ab autore naturæ tanquam speciali domino ipsius vitæ ad custodiendam vitam hominis etiam ab ipsismet volentibus se occidere, ergo homo qui se occidit, facit contra istud ius, quod habet reipublica erga illum non minus, quam si aliam occidat. Et confirmatur hæc doctrina; quoniam prætor civitatis, qui habet publicam autoritatem, tenetur ex officio defendere vitam hominis non solum ab alio aggressore, sed etiam ab ipsomet volente se occidere, ita vt si non defenderit, peccet contra iustitiam commutativam, & ergo qui seipsum occidit, facit contra hoc speciale ius, quod habet reipublica ad custodiendam vitam hominis: neque valet obijcere quod homicida, siue sui siue alterius non tenetur restituere reipublicæ, ergo non peccat contra iustitiam commutativam per

A comparationem ad rempublicam. Ad hoc enim respondetur, quod ratio, quare ille deobligatur à restitutione non est quia non faciat iniuriam reipublicæ, sed quia excusatur ex eo, quod est irreparabilis vita hominis vt redeat ad custodiã reipublicæ.

TERTIA CONCLUSIO.

B Qui se ipsum occidit, peccat peccatum iniustitiæ per comparationem ad Deum, vt iniustitia opponitur virtuti iustitiæ commutativæ. Hæc etiam sententia probatur esse D. Tho. cum enim dicat quod peccat contra iustitiam, certum est ex ipsa ratione, quod non loquitur de iustitia legali: ait enim qui se ipsum vita priuat, in Deum peccat: sicut qui alienum seruum interficit peccat in dominum, cuius est seruus & sicut peccat ille, qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. At verò huiusmodi peccata constar esse contra iustitiam commutativam, scilicet, occidere seruum alienum, ergo qui seipsum occidit, peccat etiam contra istam virtutem. Ex quo etiam potest sumi nona ratio ad confirmandam præcedentem conclusionem: quoniam, qui se occidit vsurpat iudicium reipublicæ ad quam pertinet ex officio, iudicare an homo sit occidendus vel non: quare qui seipsum proprio iudicio interficit, vsurpat officium reipublicæ.

C Ad argumentum in oppositum responderetur, & ad primum nego consequentiam. Et ratio differentiarum est quia homo est verè dominus bonorum temporalium famæ, &c. Non autem est dominus vitæ, sed tantum est custos, sub custodia ipsius reipublicæ: & ideo non est eadem ratio. Et quavis reipublica sit etiam custos bonorum temporalium famæ & honoris civium: hæc tamen custodia solum extenditur ad hoc quod teneatur singulos ciues tueri, ne quis illis iniurius sit in auferendis huiusmodi bonis: at verò titulo custodiæ non habet reipublica ius ad impediendū verum dominum ne prodigat illa bona: verum est tamen quod alio titulo potest reipublica impedire aliquando hominē ne prodigat illa bona, videlicet, quando illa sunt necessaria ad bonam gubernationem reipublicæ, & huiusmodi sunt multæ leges, quæ impediunt translationem dominiorum, & tunc homo agens contra huiusmodi leges peccabit contra iustitiam legalem per comparationem ad rempublicam.

D Ad secundum argumentum negatur consequentia: Et ratio est: quia potest contingere vt aliquod vitium speciale sit contra aliquam specialem virtutem, quantum est ex natura vitij, & tamen quod illa virtus non possit propriè & formaliter inueniri in quo est vitium, sed tamen sufficit quod possit inueniri aliquid altius illa virtute v. g. potest contingere quod aliquis homo peccet speciale peccatū odij sui ipsius & tamen in ipso non potest inueniri specialis virtus dilectionis per comparationem ad se (loquimur enim naturaliter) sed est in homine aliquid altius virtute erga se ipsum, scilicet naturalis amor sui ipsius. Est aliud exemplum, si quis occidat patrem suum, verè peccat etiam contra iustitiam commutativam, & tenetur restituere damna, quæ sequuntur ex illa occisione, et si posset resuscitare patrem, teneretur ex iustitia commutativa restituere illi vitam: & tamen inter filium, & patrem per se loquendo non est iustitia commutativa, sed aliquid altius ista virtute, ad hunc igitur modum dico quod quia Deus reseruauit sibi speciale dominium vitæ hominis: omnis, qui se occidit peccat peccatum iniustitiæ commutativæ vsurpans alienum, quod qui-

dem vitium ex natura sua contrarium est virtuti commutativæ iustitiæ: quanvis propter Dei excellentiam non inveniatur propriè, & formaliter iustitia commutativa inter hominè, & ipsum Deum, sed est aliquid altius, quàm virtus iustitiæ commutativæ. Hac etiam ratione ponitur in homine secundum sententiam D. Thom. pœnitentia specialis virtus iustitiæ, quæ reducitur ad commutativam, quatenus per illam homo nititur satisfacere Deo recompenfando offensam factam.

Ad tertium argumentum respondetur, nego antecedens. Neque enim opus est ad specificè distinguendum vitium stupri ab alijs speciebus vitiorum contra castitatem, quòd stuprum habeat specialem rationem iniustitiæ, vt aliqui subtiliter arbitrantur, aliàs enim profectò etiam ipsa virgo volens, peccaret contra iustitiam per comparationem ad seipsam: sicut peccat peccatum stupri per comparationem ad se: & rursus ipse stuprator non magis potest peccare contra iustitiam per comparationem ad virginem volentem: quàm si abscinderet manum illius volentis abscindi, sed constat ex dictis à D. Tho. & à nobis quòd non peccat contra iustitiam, etiam qui occidit alterum volentem occidi per comparationem ad ipsum, ergo multò minùs peccabit contra iustitiam per comparationem ad virginem vltro volentem corrumpi, sed sufficit specialis ratio de honestatis ad constituendam speciem vitij contra castitatem: quemadmodum distinguitur vitium bestialitatis specie ab alijs vitijs contra castitatem, & tamen in illo vitio non inveniatur specialis ratio iniustitiæ, magis quàm in mollitie quando quis habet pollutionem voluntariam, quæ est species quædam vitij contra castitatem. Ad hunc igitur modum dicimus quòd stuprum habet specialem deformitatem contra castitatem, videlicet quia ipsa natura ordinavit integritatem illam ad placendum viro in vinculo matrimonij, ita vt non aliter esset licitum rumpere signaculum virginittatis nisi per matrimonium. Fateor tamen quòd magis me conuincit auctoritas, & communis opinio Theologorum ad asserendum quòd stuprum virginis voluntariæ corruptæ sit necessariò confitendum quantum ad illam circumstantiam quòd mulier erat virgo: quàm omnes rationes, quæ adducuntur à Theologis ad probandum, quòd illa circumstantia moraliter aggruet supra peccatum fornicationis.

ARTICVLVS SEXTVS.

Verum liceat in aliquo casu interficere innocentem?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio principalis est negatiua. Ratio est, quia vita innocentium est conseruatiua, & promotiua boni communis.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum argumentum, plus peccat qui occidit innocentem, quàm qui occidit peccatorem.

COMMENTARIVM.

Circa conclusionem articuli aduertendum est, quòd est intelligenda de innocente prout homo est, si non probatur nocens publica auctoritate & dignus morte iudicatur, vt latius dicemus in q. 67. art. 2.

Secundò. Nota quòd aliquando per accidens oc-

Acidere innocentem licitum est, Verbi gratia. In bello iusto vbi directè intenditur à principe occisio nocentum, inter quos tamen sunt innocentes, qui simul occiduntur. Dicimus ergo quòd non tenentur milites abstinere ab expugnatione ciuitatis ne simul occidantur innocentes, quando bellum est iustum, de qua re diximus supra quæstione 40. Preterea etiam licitum erit occidere per accidens innocentem quando aliquis seipsum defendens ab inuasore iniquo cum moderamine inculpatæ tutelæ, & fortè occidit aliquem innocentem, qui erat propè inuasorem.

B Vbitatur autem, an sit licitum occidere innocentem quando tyrannus petit à republica vt occidat aliquem innocentem, vel vt tradat illum sibi occidendum, alioquin destruet ciuitatem?

C Pro cuius intelligentia aduerte, quòd dupliciter potest tyrannus hoc petere, vno modo, vt ipsa respublica proprijs manibus occidat innocentem, altero modo, vt tradatur sibi innocens, vel egrediatur ad ipsum, vt occidatur. De priore modo petitionis, consensus communis est non esse licitum, quòd respublica occidat innocentem. Et ratio est, quia hoc esset consentire cum sauitia, & malitia tyranni & ministrare illi in re turpi quod esset maximum dedecus, & infamia reipublicæ quapropter potius debet tota respublica pati destructionem ciuitatis: quàm tanto sceleri consentire. At verò secundo modo locus est dubitandi.

D Et arguitur primò pro parte negatiua. Respublica non potest obijcere ciuem periculo mortis nisi quando ille debet exercere aliquam operationem studiosam non obstante quòd sequatur mors illius, at verò in illo casu innocens nullam talem operationem debet exercere neque exercet, ergo respublica non potest illum tradere.

E Secundò arguitur. Esto ita quòd innocens teneatur exire ad tyrannum, tenetur tamen ex charitate, at verò ad opera charitatis nemo potest cogi à republica: ergo respublica non potest illum tradere.

F Tertio arguitur. Idem videtur esse in illo casu, quòd respublica occidat innocentem proprijs manibus, & quòd tradat occidendum tyranno, sed illud non est licitum, ergo neque istud erit licitum. Probat consequentia, & confirmatur argumentum. Quia non minùs peccauerunt Iudæi, qui tradiderunt innocentem Christum Pilato, quàm ipse Pilatus, qui tulit sententiam mortis, & milites, qui crucifixerunt illum.

Propter hæc argumenta Magister Soto libro 5. de Iustitia & iure, quæstio. 1. articulo. 7. tenet quòd ipse innocens in tali casu debet exire ad tyrannum ex charitate patriæ: sed respublica non potest eum tradere, aut cogere vt exeat. Nihilominus sit nobis certa

CONCLUSIO.

F Respublica potest præcipere innocenti, vt exeat ad tyrannum quòd si noluerit iam non est innocens, & idcirco poterit respublica illum tradere tyranno. Probat conclusio. Quia respublica habet auctoritatem præcipiendi ciuibus quenlibet actum moralem bonum ex obiecto suo, imò & indifferentem, quando expedierit bono communi.

Confirmatur hæc doctrina, ex Aristotel. libro 5. Ethicorum. capit. 7. quòd multi actus sunt, qui ante legem latam, nihil refert sic vel aliter fiant: at verò post latam legem iam sunt actus boni, neque possunt

aliter

aliter fieri, ac verò in nostro casu posito, ille actus excundi ad tyrannum erat bonus ante legem latam imò necessarius ipsi innocenti ex præcepto charitatis, ergo multò magis poterit esse debitus ex iustitia legali superueniente præcepto reipublicæ, quàm si fuisset indifferens, igitur si innocens non obedierit præcepto poterit puniri à republica, & in pœnam peccati tradi tyranno. Et confirmatur ex doctrina Diui Thomæ 2. 2. quæstione 118. artic. 4. ad secundum. vbi docet quòd possunt diuites compelli per legem ad faciendam elemosynam pauperibus cum necessitas vrget. Id ipsum docent scholastici supra quæst. 32. art. 5.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd illic est actus moralis bonus, quem potest, & debet exercere innocens, & mediante illo potest licite se exponere periculo mortis pro salute reipublicæ, & iste actus est exire animosè ad tyrannum, & si opus fuerit pugnare cum illo.

Ad secundum negatur minor, vt patet ex doctrina Aristotel. & præterea dicimus quòd ille tenetur ex iustitia legali, quæ est virtus ordinans actiones particulares hominis ad bonum commune secundum legem.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd postquam ille innocens noluerit obedire reipublicæ factus est nocens, & poterit reipublica proprijs manibus illum occidere, & tradere tyranno ad occidendum: at verò antequam reipublica cognoscat, quòd ille non vult exire etiam posita lege, non poterit illum ligare, & tradere tyranno: hoc enim esset punire innocentem.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Vtrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si aliquis ad defendendam propriam vitam vratur maiori violentia, quàm oporteat, illicitum erit occidere alium se defendendo.

Secunda conclusio. Si quis moderatè violentiam repellat, erit licita defensio etiam si alterum occidat.

Tertia conclusio. Illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, vt seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa secundam conclusionem an vera sit: & arguitur primò contra illam. Vita spiritualis proximi plus debet diligi, quàm vita corporalis propria, vt supra quæst. 26. art. 3. diffinitum est: sed tunc perit vita spiritualis inuasoris quando me defendendo occido illum, qui est in peccato mortali, ergo potius deberem ego pati mortem corporalem, quàm mittere animam proximi in gehennam. Confirmatur. Si inuasor ex passione, vel ignorantia vult me occidere, videtur quòd tunc sit saltem tempus necessitatis proximi, vt ego ponam vitam corporalem pro spirituali illius ergo saltem in tali casu non possum me defendendo illum occidere.

Arguitur secundò. Sequitur ex conclusione D. Thomæ quòd qui dedit causam & fuit in culpa vt ab alio inuaderetur, nihilominus possit defendendo se, occidere inuasorem. v. g. qui adulter deprehensus in adulterio ab ipso marito posset occidere mari-

A tum se defendendo, item qui proximum iniurijs lacessit possit, si lacessitus aggreditur, occidere illum se defendendo.

De hac difficultate prima sententia est Abulen. q. 11. super c. 11. Iosue, quòd homo tenetur se defendere etiam occidendo inuasorem & videtur quòd ratio Diui Tho. in art. hanc sententiam probet, dum inquit, Plus tenetur homo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ, ergo non poterit homo desistere à defensione suæ vitæ, ne occidat alterum.

B Secunda sententia est Gersonis in tract. de Eucharist. & Ancarrano in lib. de autoritate ecclesiæ. quæstione 52. artic. 3. & eam sequitur Accursius in lege vt vim. ff. de iustitia & iure, videlicet quòd nemo potest in defensionem propriæ vitæ, interficere aggressorem.

C Tertia sententia est D. Antonini in 3. p. tit. 5. c. 8. §. 1. quam sequitur Nauar. in suo manuali. c. 14. nu. 7 & super. c. fin. 14. q. 6. nu. 13. videlicet quòd licitum est se defendendo occidere inuasorè præterquam quando is, qui inuaditur dedit culpabilem causam aggressori, qualem dat adulter marito in adulterio deprehensus, & ille, qui alterum conuictijs lacessit, vt se aggrediretur. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Licitum est non defendere propriam vitam quando homo non potest aliter se defendere, quàm occidendo inuasorem. Probatur conclusio ex doctrina D. August. li. 1. de doct. Christ. c. 27. homo debet plus diligere proximum, quàm corpus proprium, quæ quidem doctrina secundum communem intelligentiam Theologorum aliquando est in præcepto, aliquando in consilio, vt diffinitum est à nobis supra quæst. 26. art. 4. ad 3. & art. 5. ad 3. ergo quauis homo possit se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ occidendo inuasorem, licitum tamen erit ei ex perfecta charitate velle potius pati mortem temporalem, quàm quòd, ipse inuasor pereat in æternum. Probatur secundò exemplo Christi, & plurimorum martyrum, qui cum possent se defendere à tyrannis voluerunt potius pati mortem, ergo non quotiescunque homo potest se defendere tenetur quando fuerit causa aliqua spiritualis ad Dei gloriam, vel ad salutem proximi. Confirmatur ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Quam doctrinam vniuersi Christiani sequi possunt ex consilio Euangelico, item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecari tibi peccata soluentur, & quauis in predicto nostro casu non sit præceptum obligans, poterit tamen homo vt consilio ad maiorem consuetudinem comparandam, & vt non se exponat periculo iræ & vindictæ contra proximum. Obseruandum est tamen quòd conclusio intelligenda est quando vita eius, qui inuaditur non est multum necessaria reipublicæ, imò etiam quando non est simile periculum circa salutem animæ propriæ. Tunc enim in ijs duobus casibus magis debet homo providere propriæ vitæ, quàm alienæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Licitum est homini se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere inuasorem. Probatur primò ratione D. Thom. in corpore articuli, quæ est demonstratio naturalis. Item ex capit.

ius naturale. distinctione t. ubi asseritur esse ius naturalis ut liceat vim vi repellere, & id ipsum haberetur in l. ut vim. ff. de iustitia & iure. & in c. significasti. el secundo de homicidio. & in cap. si vero. de sententia excommunicationis. Hanc doctrinam eleganter prosequitur Cicero in oratione pro Milone, & est communis consensus omnium Philosophorum & Theologorum. Hæc conclusio intelligenda est cum exceptione quadam: quando scilicet ex morte aggressoris sequitur notabile damnum reipublicæ, tunc enim tenetur homo potius pati mortem, quam occidere inuasorem cum tanto damno boni communis & hoc ipsa natura nos docet: experimur enim quod graua elementa proprios motus deorsum obliuiscuntur & ascendunt sursum, ne detur vacuum quod esset maximum damnum vniuersi. Sed nihilominus dicimus, quod si occiderit inuasorem defendendo propriam vitam cum moderamine non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparisonem ad inimicum occisum, sed peccat mortaliter & grauitèr contra charitatem, & pietatem contra patriam, & insuper contra iustitiã commutatiuam per comparisonem ad rem publicam, cui maximum detrimentum infert. Aliud enim esset non defendere regem cum possis & aliud occidere, etenim in priori casu peccas tantum contra charitatem, in secundo verò peccas contra iustitiam commutatiuam damnificando rem publicam.

TERTIA CONCLUSIO.

Licitum est occidere inuasorem, etiamsi ille qui inuaditur, fuerit in culpa prius ut alter aggredere- tur ipsum. Hæc probatur eisdem rationibus, & iuribus sicut præcedens conclusio. Etenim adulter ex iniuria, quam facit marito, non amittit ius naturale defendendi propriam vitam. Præterea ipse inuasor iniuriam, & vim facit, etiamsi prius fuerit lacessitus factis, aut verbis, ergo licitum est vim illam, & iniuriam repellere. Et confirmatur à simili. Si meus proximus sua culpa & prodigalitate deuenit in extremam necessitatem ego teneor illi succurrere, ergo etiamsi ego mea culpa me constituerim in illo periculo: non tamen poterit alter me occidere, & ego possum licitè me defendere.

Obseruandum est tamen, quod si adulter vel lacessitor præuidit pericula mortis futura ex actione propria, peccat certè peccatum homicidij in corde suo quando tale periculum præuidens, nihilominus statuit se in illo constituere. At verò postea in ipso periculo positus, non amittit ius defendendi se: imò tunc illi est maior ratio se defendendi donec doleat de peccato, quod non est ita facile in illo conflictu & perturbatione animi.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod illa doctrina intelligenda est, quando proximus est in graui, aut extrema necessitate: at verò quando ipse inuasor ex malitia sua se exponit tanto periculo: non teneor ego amittere vitam corporalem ne ille damnetur. Ad confirmationem respondetur, quod quauis inuasor ex passione vel ignorantia etiam inuincibili aggrediatur, nihilominus non ex eo derogatur iuri naturali, quod ego habeo, ut defendam propriam vitam.

Quod si obiecias, tunc esse necessitatis in quo debeo vitam corporalem ponere pro vita spiritali proximi, ergo non licet interficere talem inuasorè. Respondetur, quod in ipso inuasore duplex miseria esse potest. Altera quod sit in peccato quod ipse aliàs commiserat: altera quod dum aggreditur me, affi-

A citur passione, absorbente usum rationis, & iudiciũ, vel habet ignorantiam inuincibilem iudicis, quod ego volo illum occidere. Dico ergo, quod medium ordinatum ad moderandam passionem eius, vel tollendam ignorantiam, non est quod ego amittam propriam vitam, manet enim ille cum eadem ignorantia, & passione, ex quibus me interficere intendit, Rursus neque ad liberandum illum à peccato quod aliàs commiserat, medium est quod ego permittam me occidi. Manet enim cum eodem peccato me interfecto. Sibi igitur impurandum erit si moritur in peccato, quod vltèr commiserat, neque pœnituerat. Non enim propterea debeo amittere ius, quod habeo ad defendendam propriam vitam, sed possum me ab illo defendere sicut à bestia fera.

B Ad alterum argumentum patet ex dictis in tertia conclusione, non enim adulter confert ius marito, ut occidat illum; neque ipse amittit ius, quod habebat defendendi vitam propriam ex eo, quod adulterium commisit.

D Vbitatur secundo. An pro defensione rerum temporalium, vel honoris licitum sit inuasorem occidere? Ad hoc breuiter respondetur conclusione affirmatiua, dummodo talis defensio fiat cum moderamine secundum proportionem ad finem intentum. Hæc conclusio est cõsensus Philosophorum, & ferè omnium Theologorum. Illam asserit Cicero ubi supra, & confirmatur ex Aristotele 3. Ethicorum, capit. 7. ubi laudat mortem, quam quis appetit ut tueatur sua, ergo si cum periculo vitæ propriæ potest homo bona temporalia tueri, multo magis cum periculo vitæ aggressoris.

D Præterea, Exodi. 22. ut citatur. à D. Thoma in argumento, Sed contra, excusatur à reatu sanguinis qui percussit furem effringentem fores vel effodientem domum, Item ratione naturali probatur conclusio. Quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad virtutem, & necessariæ ad vitæ conseruationem, ergo licitum est ista bona defendere ab iniquo aggressore & vim vi repellere, non obstante occasione illius, quæ per accidens sequitur ex defensione mea: ipse enim potius se occidit moraliter, dum à vi inferenda non desistit. Eadem ratio procedit de honore, quod est excellentius bonum, quam diuinæ.

E Ex dictis sequitur vnum corollarium, quod non tenetur homo fugere aggressorem quando ipsa fuga est ignominiosa: sicuti est militi, & viro nobili. Cæterum clericus vel monachus tenetur fugere, si fuga sua defendit vitam, aut rem familiarem: non enim amittit honorem secundum statum suum, quod si noluerit fugere, & se defendendo occiderit inuasorem: peccat mortaliter saltem contra charitatem: & certo credo quod peccat contra iustitiam. Et ratio est, quia ille non se defendit cum moderamine proportionato ad finem intentum, sed maiorem vim adhibet, quam oporteret ad assequutionem finis, etenim quod respectu vnius hominis est proportionatum medium, respectu alterius non est proportionatum: quoniam ille amitteret honorem si fugeret, hic alter nihil amittit. Conclusio posita intelligenda est cum limitationibus conclusionum præcedentis dubij, scilicet, quod si fuerit persona publica ipse aggressor, ex cuius morte magnum damnum sequitur reipublicæ, tunc non erit licitum illum occidere pro defensione rerum temporalium, & honoris. Argumenta verò quæ contra conclusionem possunt obieci unico verbo soluuntur, si dicamus quod quauis homo teneatur plus diligere vitam proximi, quam bona

propria

propria temporalia: hoc tamen præceptum non obligat nisi in casu necessitatis proximi, & per media communia & ordinata ad illum finem, hic tamen casus non contingit quando proximus est aggressor ex malitia sua. At verò si ex ignorantia invincibili aggreditur bona mea rapere, putans esse sua, videtur quòd tunc non possim illa defendere occidendo illum. Respondetur nihilominus, quòd iam est in culpa dum propria auctoritate contendit vindicare sibi illa bona, sed deberet petere ante iudicem.

D Vbitur terrò. An sit licitum repercutere eum qui postquam percussit, separat se ab aggressionem. v. g. si quis dedit alapam proximo, an percussus possit statim repercutere?

Arguitur primò pro parte affirmativa. Quia illa percussio est recuperatio honoris, qui actualiter offenditur, & repercutione defenditur, & recuperatur.

Arguitur secundò à simili. Licitum est persequi latronem fugientem capta præda, & eripere illam de manibus eius per vim, etiam cum periculo vitæ latronis, ergo in casu posito in fragranti iniuria, repercutere est quasi eripere prædam honoris de manibus iniqui aggressoris.

Arguitur tertio. Si quis irriter alterum ad singulare certamen taliter quòd irritatus amittat honorem, nisi acceptauerit pugnam, aut statim euaginatuerit gladium: licitum est illi defendere suum honorem, etiam si is qui irritavit illum verbis, iam taceat neque ultra progrediatur, ergo etiam licitum erit percutientem repercutere pro defensione honoris, qui adhuc læditur.

Nihilominus sit nobis certissima, conclusio & catholica doctrina. Non est licitum repercutere eum, qui percussit, nisi fortè adhuc perseveret impugnare, tunc enim repercutio habet rationem defensionis respectu imminentis periculi, non vindictæ respectu præteritæ iniuriæ. Probatum egregio testimonio. 1. Petri. cap. 3. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. Item probatur, quoniam vindicta non est licita particularibus, ut patet Ecclesiast. 28. Qui vindicari vult, à domino inueniet vindictam. At verò qui repercutit, vindicat se de percipienti, ergo peccat mortaliter. Hæc est communis doctrina Theologorum bene sentientium. Et si quis aliter sentit iudicio nostro contradicit sacre Scripturæ. Verum est tamen quòd non desunt, qui velint fingere quòd illa repercutio non habet rationem vindictæ, dum sit in feruore pugne: sed potius est defensio honoris. Et idem dicunt de illo, qui acceptat duellum irritatus ab alio, aiunt enim quòd per illam acceptationem homo defendit honorem suum. Sed profectò vehementer falluntur dum ita paralogizantur: quod patebit ex solutionibus argumentorum.

Ad primum argumentum responderetur, nego antecedens. Quia quamvis honor secundum leges diaboli recuperetur, tamen recuperatur per vindictam, quod est illicitum. Et ratio est: quia honor iam est læsus propter illam percussionem priorem, & ideo non habet locum ibi iam defensio, sed est mera vindicta ipsa repercutio: quamvis per illam recuperetur honor apud viros huius seculi, qui sunt idololatras mundani honoris.

Ad secundum concedo antecedens, & nego consequentiam. Ratio differentiæ est manifesta. Quoniam latro adhuc est in exercitio capiendi alie-

A na, dum non est iam in loco quieto retinens rem alienam. At verò qui semel percussit, vel contumeliam dixit, iam læsit honorem meum, neque portat secum quidquam meum, quod ego possim eripere de manibus eius: sicut si quis abscindat manum meam, non possum ego abscindere manum eius. Imò si occidat equum meum: non possum ego occidere equum illius. Quia illa operatio non habet rationem defensionis, sed potius offensionis per vindictam. Ita igitur homo se habet, qui pro recuperatione honoris repercutit eum qui se percussit. Ceterum de antecedente argumenti, nota quòd si fur, vel latro iam constituit se in loco tuto, vel rem alienam deposuit vel abscondit, non est mihi licitum per vim recuperare meam rem: quia tunc iam ille non infert vim actualiter, sed omnino iam cessavit. Vnde oportet quòd res publica iudicet de latrone, & compellat ut mihi restituat. Quòd si quis obijciat. Si de facto ego contendam cum latrone, ut reddat, quod abstulit, ille non poterit iuste defendere rem illam, igitur ego iuste contendo eripere rem illam. Respondetur, nego consequentiam. Quia nò est incòueniens, quòd sit iniusta pugna ex utraque parte: maxime quòd defensio latronis est contra iustitiam commutativam: compulsio autem mea est contra iustitiam legalem, atque ita diuersis rationibus utraque pugna est iniusta.

C Ad tertium responderetur, quòd nullo modo est licitum acceptare duellum, quod condemnatur in Concilio Trident. Sess. 25. c. 19. in decreto de reformat. & quamvis gravissima præce, quæ aliis apponuntur contra sic pugnantem, & contra faventes illos, intelligantur de solenni duello, non solam illud duellum est illicitum iure naturæ, sed etiam quodlibet aliud singulare certamen eorum, qui se adinvicem inuitant vel irritant ad pugnam, est iure naturæ illicitum: nam uterque se exponit periculo mortis, vel occisionis: neque potest habere rationem defensionis talis acceptio. Poterit tamen homo sic irritatus ab alio prudenter, & Christianè respondere pro defensione sui honoris, dicendo ubicunque tu me fueris aggressus, vir ego sum, qui me possum defendere, etiam fortè cum malo tuo, atque periculo. Atque ita vim moderatè repellit, quousque alter armis velit uti. Tunc enim iam constat quòd armis potest se defendere. Sed adhuc dubitas: aliquis iratus me vocat dicens, quòd vult mihi certa verba facere seorsum an sit licitum exire, etiam si suspicer, quòd ille vult uti armis contra me? Ad hoc responderetur, quòd prudentia opus est in huiusmodi casibus, fortassis enim habet rationem defensionis, si in tali casu vir nobilis irritatus velit exire ad audiendum sermonem eius, qui irritat: quia fortè verbis terminabitur illorum dissidium. At verò si irritatus, est certus mortaliter, quòd irritans vult cum illo digladiari, debet verbis suum honorem modestè defendere, ut iam diximus, sed non tenebitur domi manere, sed pot erit exire quoties sibi opportunum erit ad negotia sua tractanda.

F **D** Vbitur quartò. An in defensionem sui, licitum sit præuenire eum, qui paratus est iniquè aggredi? Verbi gratia, an vxor, quæ certa est, quòd maritus vult nocte illam suffocare, possit præuenire maritum, & illum occidere. Similiter an habeat rationem defensionis, si quis occidat eum, qui vadit ad iudicem, ut imponat falsum testimoniū propter quòd erit occidendus, vel infamandus vel amissurus bona temporalia.

Pro solutione nota, quòd præuenire in presenti

est, antequam inimicus inuadat damnificare. Nota
secundò, quòd aliquando huiusmodi prauentio
non est simpliciter prauentio, sed secundum quid
verbi gratia, quando ego post unum actum aggressi-
onis prauentio alterum quem prudenter timeo esse
futurum in damnum meum. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Non est licitum simpliciter prauentire eum,
quem timeo futurum esse aggressorem. Probat,
quia illa prauentio non est propriè defensio, sed
directè est occisio hominis ordinata ad conserua-
tionem propriæ vitæ quemadmodum si adultera
nouit, quòd maritus est conscius adulterij quod il-
la commisit: qui tamen nondum quidquam para-
uit, nihil dixit, unde colligatur, quòd est actualis
aggressor: nihilominus mulier prudenter timet,
quòd illam sit occisurus. Dicimus quòd in hoc ca-
su, non est licitum prauentire maritum, & per insi-
dias illum occidere. Confirmatur conclusio. Quia
illud vniuersale principium, vim vi repellere licet,
nullo modo verificatur in illo casu: quin potius ve-
rificatur, quando supra iniuriam factam altera ad-
ditur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Postquam iam aggressor fecit aliquam actionem
parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non
possum nisi occidendo illum: tunc licitum est mihi
medio tempore, antequam inestet meum damnum
occidere insidiantem etiamsi pro tunc quiescit sit.
Ratio est: quia tunc propriè loquendo est defensio
vitæ meæ: nam profectò moraliter loquendo, ille
est actualis aggressor. v. g. in casu posito, potest
mulier adultera occidere maritum de quo certa est
quòd iam habet, vel venenum paratum, vel gla-
dium, aut aliquid simile: tunc enim vim repellit mor-
taliter loquendo, quauis physicè pro tunc ipse ma-
ritus nihil agat. Similiter dico de secundo casu:
quòd si ille, qui vadit ad iudicem fuerit admonitus,
& noluerit retrocedere, poterit is, qui iniuriam pa-
titur occidere illum defendendo se vel sua: si aliter
non potest. Imò verò Caiet. infra in q. 95. art. 8.
ad 3. & in summa in verbo duellum, ait, quòd in-
nocens tunc poterit provocare accusatorem ad du-
ellum, & occidere: quoniam accusator iam inuadit
innocentem occisurus gladio iudicis. Quin potius
secundum istam rationem posset etiam occultè oc-
cidere aggressorem non prouocando ad duellum,
siquidem habet illa actio rationem defensionis,
cum moderamine inculpatæ tutelæ. At verò contra
hanc sententiam Caietani sunt tria argumenta. Pri-
mum argumentum est. Si ipse accusator bona fide
imponeret mihi crimen, non liceret mihi illum oc-
cidere, ergo neque si mala fide. Probo consequen-
tiam. Quia defensio vitæ propriæ, vt iam diximus,
licita est etiam contra ignorantem inuincibiliter.

Arguitur secundò. Sequeretur quòd etiamsi
accusator intenderet damnificare in causa civili, li-
citur esset illum occidere. Probat consequentia.
Quia si illa actio habet rationem defensionis, licita
erit pro conseruatione rerum temporalium. Con-
sequens autem videtur esse inconueniens. Quoniã
tunc daretur occasio litigantibus, vt occiderent ho-
mines, quos falsos testes esse iudicauerint: quod
esset magna perturbatio reipublicæ. Confirmatur.
Nam iudex iustè puniret talem interfectorem, ergo
ipse iniustè occidit.

Arguitur tertio. Quia propriè vis non dicitur,
nisi quando aliquis actualiter aggreditur aliquo fa-
cto per se nociuo, sed ille accusator nondum sic ag-
greditur, ergo tunc non verificatur, quòd vim vi
innocens repellit. Magister Soto propter hoc ter-
tium argumentum in lib. 5. de Iust. & iure. q. 1.
art. 8. tenet partem negatiuam. Nihilominus sen-
tentia Caiet. mihi multò probabilior est. Et confir-
matur, quia licitum esset mihi occidere hominem,
qui vocat seruum, vt me occidat: si non habeo aliud
medium, quo vitam seruam incolumem. Item si
quis vadit vt soluat vel irretet canem, aut leonem
contra me, licitum est mihi illum occidere, ante-
quam soluat canem aut leonem, ergo etiam in casu
posito licitum erit occidere accusatorem, vel in-
uasorem.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad
primum, quòd sicut non possum me defendere
per vim ab ipso iudice & ministris, qui bona
fide secundum allegata, & probata procedunt,
etiamsi ex ignorantia id faciant, ita neque accusato-
rem possum occidere, qui bona fide, & iuridicè me
accusat. Ratio est, quia omnes isti exequuntur offi-
cium legalis iustitiæ, ac per consequens non faciunt
mihi iniuriam. Et confirmatur. Quia innocens pro-
batus nocens tenetur pati mortem illatam à mini-
stris reipublicæ, ergo accusatus tenetur pati accu-
sationem factam secundum legalem iustitiam. Ra-
tio vtriusque est: quia sic expedit communi bono
reipublicæ. Cæterum quando quis me inuadit, vel
accusat siue ex malitia, siue ex ignorantia, & non
secundum iustitiam legalem, licitum mihi est me
defendere, non obstante morte illius.

Sed rogat quis quid agam ego, si quis vadit ad
me accusandum de crimine vero; sed occulto, ex cu-
ius accusatione mihi certum periculum creatur
mortis vel infamiæ. Respondetur, quòd si ille non
habet ius ad me accusandum, neque procedit se-
cundum iustitiam legalem, ita me possum defendere
ab illo, sicut ab imponente falsum crimen.

Ad secundum argumentum respondetur, con-
cedo sequelam. Diximus enim iam quòd licitum
est pro defensione rerum temporalium inuasorem
occidere. Cùm igitur ille accusator per se, vel per
tertiam personam iniquè contendat accipere mea
bona: licitum mihi erit illa defendere. Neque illud
inconueniens sequitur ex ista doctrina, nisi ex ma-
litia hominum litigantium, qui non prudenter exa-
minabunt circumstantias, in quibus licitum est fal-
sum accusatorem, & falsum testem occidere. Ad
confirmationem respondetur, concedo antecedens,
& nego consequentiam. Quia iudex procederet ex
falsa præsumptione. At si iuridicè posset probari
ratio iustæ defensionis, tunc iudex iniquè puniret
interfectorem.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd
moraliter loquendo, ille iam cepit facere vim
quando apponit causam certam periculi futuri: si-
cut qui parat laqueum pedibus meis in loco, per
quem mihi necesse est transire, neque enim debeo
expectare ad repellendam vim, quando iam nul-
lum erit remedium. Sed tunc verè me defendam,
quando iam posita est aliqua actio, per quam, per
bonam consequentiam sequitur meum periculum:
alioquin postea nullus est locus defensionis relictus.

Ubitatur quinto, & vltimo. An sit licitum
intendere occisionem aggressoris, vt seipsum
homo defendat, vel sua bona?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Omne
quod licitum est facere, licitum est intendere, &

velle:

velle: sed licitum est occidere inuasorem defendendo se cum moderamine inculpatae tutelae, ergo & velle occisionem illius, & intendere illam.

Arguitur secundò. Licitum est se defendenti ferire aggressorem in corde illius: imò, & hoc ipsum intendere, sed talis percussio ex natura sua mortifera est, ergo etiam est licitum intendere occidere illum.

Arguitur tertio. Quoniam sententia D. Tho. videtur nimis scrupulosa. Quis enim est, qui se defendat, qui non eligat occisionem inuasoris, quando non aliter potest euadere? sed electio esse non potest sine intentione finis: imò idem actus est electio, & intentio diuersis rationibus, ergo non peccat mortaliter, qui intendit occidere inuasorem, vt se defendat. De hac difficultate M. Soto vbi supra, ait mentem D. Tho. claram esse, videlicet quòd tunc duntaxat homicidium fit ex intentione propter defensionem, quando quis alterum aggreditur, ipsam praueuiens vel ad vindicandam praeritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et ideo optimè ait D. Tho. id tantum licere publicae potestati, vel per bellum respectu hostium exteriorum, vel per executionem iustitiae respectu pestilentium ciuium: Sed quando aliquis se defendit cum moderamine inculpatae tutelae, dicit quòd nihil horum contingit, etiam si homo directè mittat iaculum ad cor, vt occidat aggressorem. Vnde videtur sentire quòd se defendendo cum moderamine non intendit occisionem aggressoris. Et inquit insuper: quòd potest teneri, quòd talis occisio non est medium ad conseruationem vitae: sed conseruationis effectus. Nam consueto sermone rectè etiam appellatur medium, eodemque nomine vtitur D. Thom. in hoc articulo. Haecenus Magister Soto. Verumtamen hic modus dicendi & explicandi doctrinam D. Tho. neque nobis placet, neque D. Tho. est, nusquam enim D. Tho. dicit quòd occisio hominis est mediū licitum personae privatae ad conseruationem vitae, sed inquit, quòd ipsa defensio est mediū ad conseruationem vitae, & quòd ipsa occisio est effectus per accidens consequutus, & praeter intentionem. Praeterea limitare occisionem hominis ex intentione, tantum ad illos modos, falsum est. Nam potest quis intendere, occidere hominem, vt rapiat pecunias, vel ob alium finem ad salutem suam conseruandam. Alij autem aiunt, quòd licitum est velle occisionem, & intendere tanquam effectum necessariò consequutum ex defensione vitae: non autem vt mediū ad finem. Sed neque isti attingunt veritatem, & mentem D. Tho. nam ipse appellat talem occisionem effectum per accidens, & praeter intentionem defendentis seipsum. Quapropter effectus ille nulla ratione, potest dici moralis, & voluntarius ipsi defendenti se. Et ratio est manifesta. Quia ille effectus non est directè voluntarius, vt patet. Neque indirectè, quia non tenetur homo euitare illum effectum, dum se, cum moderatione defendit, ergo nullo modo est voluntarius. Item falluntur in eo, quòd dicunt esse effectum necessariò consequutum ex defensione vitae. Etenim si dum ego defendo vitam meam, ipse aggressor separet se: non sequitur mors illius. At verò si persistit adhuc, & ego me non possum aliter defendere, tunc necessariò ex suppositione, consequitur occisio aggressoris, non ex ipsa defensione, vt est operatio defendentis volita, & moralis. Et propterea propriè respectu illius defensionis dicitur effectus per accidens, & praeter intentionem operantis. Caiet. autem in hoc loco optimè explicat mentem D. Tho. exemplo medici, qui

A intendit sanitatem infirmi per mediam potionem, ex qua consequitur debilitatio infirmi. Tunc enim profectò constat, quòd medicus non intendit directè, vel indirectè debilitare infirmum: neque accipit pro medio debilitationem: sed solum permittit illam propter maius bonum. Quemadmodum etiam Deus concurrat ad aliquam operationem quatenus bona est, quae tamen necessariò est peccatum, quatenus est à libero hominis arbitrio contra legem operante: & tamen nullo modo intendit Deus peccatum neque directè neque indirectè, neque est causa peccati simpliciter: sed solum permittit peccatum propter aliud maius bonum. Ita omnino se habet, qui se defendens cum moderamine inculpatae tutelae aggressorem occidit.

B PRO solutione argumentorum notandum est, quòd idem actus materialiter potest esse bonus respectu vnius voluntatis, & malus respectu alterius. v. g. passio Christi fuit valde bona respectu voluntatis Christi: at verò fuit mala, vt procedebat à voluntate Iudaeorum, & crucifigentium.

C Notandū secundò. Quòd in defensione cum moderamine inculpatae tutelae, idem actus materialiter est defensio, & est occisio. Defensio quidem bona, quia consideratur ex parte ipsius defendentis tanquam medium proportionatū fini, qui est vitae conseruatio. Occisio autem est mala respectu inuasoris quia ipse tenebatur se subtrahere ab illo periculo. Et ideo est illi indirectè voluntaria. Ceterum causa physica occisionis illius bene potest contingere quòd sit ipse defendens se, non autem erit causa moralis: nisi fortè ex vindicta, & odio occidat aggressorem, cum se defendit etiam cum moderamine inculpatae tutelae. Est autem haec doctrina valde necessaria pro alijs materijs moralibus. Sunt enim aliqui casus, in quibus oportet aduertere, an aliquis effectus, qui aliàs esset malus moraliter, sit dicendus effectus per accidens, & praeter intentionem? an verò assumatur vt mediū, vt sit directè, vel indirectè volitum? Cuius rei sint nobis duo exempla. Infirmatur quis vehementer infirmitate stomachi, vel oppilatione ventris, ad cuius remedium necesse est puri, & optimi vini magnam quantitatem sumere: vnde rursus necesse est, naturaliter quòd infirmus inebrietur. Tunc nihilominus secundum communem sententiam licita est illa medicina, non obstante ebrietate, quoniam ebrietas in illo casu est effectus per accidens, & praeter intentionem accipientis

D medicinam per se ordinatam ad salutem. At verò si illa medicina immediatè dirigeretur ad ebrietatem, non esset licitum illam sumere, etiam si ex ebrietate rursus sequeretur conseruatio vitae. Ratio est: quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona: sicut etiam non sunt relinquenda bona, quāuis praeter intentionem operantis sequantur mala: iuxta illud commune Prouerbiū: Potius scandalum nasci permittitur, quā veritas relinquatur. Est aliud exemplum. Si ad conseruandam vitam, necessaria esset naturaliter expulsio superflui seminis: nihilominus non esset licitum vtī medicina, vel cofricatione excitatiua pollutionis. Ratio est, quia tunc sumeretur mediū, quòd secundum se illicitum est. At verò si esset aliqua medicina, quae immediatè ordinaretur ad confortandum partes vegetatiuas, vel ad purgandum hominem, vnde consequeretur physicè effusio seminis: licitum esset sumere talem medicinam, quia illa effusio est effectus per accidens, & praeter intentionem accipientis medicinam, nisi homo consentiat, vel desideret ipsam pollutionem: sicut potest etiam peccare se defendendo,

tendendo, qui gaudet de morte aggressoris. Ceterum dijudicare, quinam dicantur effectus per accidens, & in quo casu teneatur homo relinquere actionem alias bonam, & inde consequatur malum: vel in quo casu sit ei licitum prosequi bonam actionem, etiamsi inde sequatur aliquod malum: magnum negotium est & prudentiæ non vulgaris. Duo tamen documenta vniuersalia possumus ante oculos, habere in huiusmodi casibus dijudicandis.

Primum documentum sit. Quando actio bona secundum se, ex qua sequitur aliquis effectus secundum se illicitus, vel nocuus respectu alterius: est tamen mihi necessaria ad conseruationem eius, ad quod habeo ius: erit mihi licitum in illa bona actione perseverare: dummodo effectus ille per accidens consequutus non sit nocuus notabiliter bonis communibus. Et multo magis erit licitum persistere in illa actione, quando ipsa est promotiua boni communis. Hoc documentum verificatur in actione defensionis propriæ vitæ, ad quam sequitur occisio aggressoris: & in sumptione medicinæ, ad quæ sequitur per accidens ebrietas, vel emissio seminis. Verificatur etiam maximè in bello iusto, quando milites pugnantes contra hostes, & ciuitatem, occidunt pariter innocentes per accidens, & præter intentionem. Sic enim expedit communi bono, quod milites non desistant ab impugnatione ciuitatis, non obstante innocentium periculo.

Secundum documentum sit. Quando actio illa, quæ bona est, aut certè non est mala secundum se, non est mihi necessaria, sed potius parum utilis: & si cessem ab illa, parum aut nihil nocuenti mihi accidit: & ex alia parte sequitur aliquod nocuentum notabile proximo: teneor cessare ab illa actione, vel ex charitate, vel ex iustitia. Verbi gratia. Si quis recreandi animi gratia velit iaculari ad scopum, ad quam actionem ille ius habet: tamen si dum vult iaculari videat hominem transeuntem, & nihilominus iaculetur, & occidat hominem: non potest dici illa occisio effectus per accidens, & præter intentionem iaculantis, sed est illi indirectè volita illa occisio. Et ratio est, quia ille tenebatur cessare ab illa actione: ex qua cessatione parum, aut nihil damni reportabat: quamuis alias haberet potestatem iaculandi. Et per hunc modum in alijs casibus philosophandum est de propòsita difficultate.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum quod si sermo sit de licito per se: maior est vera, sed minor est falsa, quod sit licitum per se, & absolutè occidere aggressorem: sed solum dicitur esse licitum, seu potius non illicitum in sua causa per accidens. Et idcirco non valet consequentia dū inferitur, ergo licitum est velle, & intendere occisionem aggressoris: sed solum sequitur, ergo licitum est velle & intendere defensionem propriæ vitæ, non obstante occisione aggressoris.

Ad secundum responderetur, concedo maiorem & minorem, & nego consequentiam. Quia variatur appellatio verbi intendere. Non enim sequitur, quod si quis intendit vnum, cui aliud intrinsecè annectitur, quod intendat illud quod intrinsecè annectitur: quemadmodum medicus intendit dare medicamentum propter salutem infirmi: cui tamen medicamento intrinsecum est, quod debilitet, tamen non sequitur quod medicus intendat debilitationem infirmi: nec directè, nec indirectè velit eam.

Ad tertium argumentum responderetur, quod sententia Diui Thomæ, non est scrupulosa prout à

A nobis explicata est. Eodem enim modo potest homo se defendere cum moderamine inculpate tutelæ, non obstante occisione inimici, atque si licitum esset in illo casu intendere occisionem tanquam medium ad salutem propriam. Quin potius doctrina Diui Thomæ sic explicata, est necessaria pro alijs materijs. Et si quis aliter loquitur, improprie loquitur: etiamsi sentiat nobiscum.

ARTICVLVS OCTAVVS.

B *Verum aliquis casualiter occidens hominem, incurrit homicidij reatum?*

SVMMA TEXTVS.

P *rima conclusio. Qui dans operam rei licite adhibet debitam diligentiam: si ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum.*

Secunda conclusio. Qui dat operam rei illicitæ vel non adhibet diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum: si ex eius opere homicidium sequatur.

COMMENTARIVM.

D **P**RO intelligentia literæ articuli. Nota ex Diu. Thom. in 2. sent. distinct. 30. quæst. 1. art. 1. quod nomine reatus proprie intelligitur obligatio ad pœnam propter culpam. Hinc est, quod ipse docet in dist. 42. quæst. 1. art. 2. quod cum reatus sit medium inter culpam & pœnam, accipitur aliquando pro vtralibet. Atque proinde in conclusionibus D. Thom. potest reatus accipi proprie pro ipsa obligatione ad pœnam: potest etiam accipi pro culpa vnde oritur obligatio, vel etiam pro ipsa pœna, quæ oritur ex culpa. Tota difficultas huius articuli est de irregularitate, quæ consequitur ex occisione, vel mutilatione hominis. De qua re agunt Iurisperiti in titulis de homicidio, & in decreto distinct. 50. Summistæ in verbo irregularitas. & in verbo homicidium. Couarru. in Clemen. si furiosus. de homicidio voluntario. Nauar. in magna. cap. 27. & super c. fin. 14. quæst. 6. Castro lib. 2. de potestate legis pœnalis. Theologi in 4. Sentent. dist. 25. Soto lib. 5. de iustit. & iure. quæst. 1. arr. 4. & 9.

E **Q**UATUOR nobis disputanda videntur necessariò in præsentis tractatu. Primum erit de irregularitate, quæ incurritur ex homicidio voluntario. Secundum, de illa, quæ incurritur ex homicidio casuali. Tertium, de illa, quæ incurritur ex mutilatione. Quartum, de modo, quo tollitur irregularitas: & simul dicemus, an irregularitas sit propria censura ecclesiastica de qua possit quis absolui, sicut de alijs censuris ecclesiasticis per bullam Cruciatæ.

F **A**NTE omnia supponenda est irregularitatis definitio. Quæ quidem, vt colligitur ex doctoribus citatis talis est. Irregularitas est impedimentum iure Pontificio introductum ad suscipiendos ordines, & in susceptis ministrandum. Dicimus in hac definitione quod sit impedimentum iure Pontificio introductum: vt doceamus, quod nulla irregularitas iure naturali vel diuino introducta est. In qua re omnes conueniunt. Sed specialius legendus est Innoc. in c. nisi cum pridem. de renunciatione. & in c. ad audientiam. de homie. voluntario. Et probatur. Tum quia in sacris literis nullus reperitur locus, in quo sit introducta irregularitas: tum etiam quia sæpe Summi Pontifices dispensant super irre-

gularitati-

gularitatibus: at verò si irregularitas naturali, vel diuino iure esset introducta, non posset fieri huiusmodi dispensatio. Et quamuis 1. ad Timot. cap. 3. videatur fieri mentio de irregularitate bigamiæ, & etiam de illa, quæ contrahitur ex homicidio: inde tamen non colligitur, quòd irregularitas sit diuino iure introducta: quoniam Apostoli statuebant aliquando leges positiuas ecclesiasticas vrentes ordinaria potestate, quam habebant in Ecclesia. Ex his sequitur: quòd nulla irregularitas est admittenda, nisi fuerit expressa in iure. Probat. Quia iure positiuo est introducta, ergo vbi non fuerit expressum de irregularitate, non est admittenda. Et præterea probatur ex Bonifacio VIII. cap. ijs qui. de sentent. excommu. in 6. vbi expressè hoc ipsum docet. Deinde irregularitas est odiosum impedimentum: sed odia sunt restringenda, ergo in materia irregularitatis, non valet argumentum per locum à simili, vel à fortiori: sed debet esse expressa in ipso iure. v. g. si sit imposita irregularitas contra Sodomitas, non sequitur quòd committentes peccatum bestialitatis incurrant illam.

Est tamen argumentum contra istam doctrinam. Quoniam in casu dubij, an Petrus sit irregularis vel non, debet haberi tanquam irregularis, ergo materia irregularitatis non est odiosa. Antecedens probatur ex cap. ad audientiam, & ex cap. significasti. de homicidio. in quibus apertè diffinitur illud antecedens. Ad hoc argumentum Ioannes Andreas, Panormitan. & multi alij Canonistæ in dict. cap. ad audientiam, & Nauar. in suo manua. cap. 17. num. 193. dicunt, quòd in foro conscientie in dubio, debet Petrus iudicari irregularis, non autem in foro contentioso. Sed hæc distinctio non probatur à Couar. in loco citato. Sed arguit contra illam primò, quia in citato cap. is qui. absque vlla distinctione inter forum conscientie, & iudicarium decernit Bonifacius quòd nulla est irregularitas nisi fuerit expressa, in iure, ergo in re dubia, etiam in foro conscientie iudicandus est liber Petrus ab irregularitate. Item canones citati, ad audientiam, & significasti, absque distinctione decernunt, quòd in re dubia debet quis iudicari irregularis, ergo non oportet distinguere inter forum conscientie, & iudicarium, imò verò illa iura ex primæua intentione videntur procedere de foro iudicario. Aliter ergo responderet Couarruias dicens, quòd dubium de irregularitate potest contingere dupliciter. Vno modo vt sit dubium de ipso iure. Altero modo vt sit dubium de ipso facto. Hoc est, possumus dubitare an sit lata aliqua lex de tali irregularitate: & rursus possumus dubitare, an Petrus fecerit illam actionem propter quam sit posita irregularitas. Dicit ergo quòd quando dubium fuerit de ipso iure: iudicandum est, quòd Petrus non sit irregularis. Et probatur ex cap. is qui. vbi supponitur quòd nulla est irregularitas, nisi habeatur expressa in ipso iure: at verò si dabitatio fuerit de facto: tunc in vtroque foro debet Petrus censi irregularis, quoniam ita disponit ius ecclesiasticum in illis tribus citatis capitulis. Et quantum ad hoc ita procedendum est de ipsa irregularitate, sicut si esset materia fauorabilis. Et præter ipsa iura citata: est etiam ratio, quæ colligitur ex iure. Quoniam in æquali dubio ea pars est eligenda in qua minus periculi est. Sed in materia de qua loquimur minus periculi est, si homo se gerat vt irregularis: quia ex hoc nullum timetur malum, at verò ex opposito magnum incommodum timeretur, scilicet, quòd irregularis & indignus minister celebret sacramentum. Ex qua

A etiam ratione possumus colligere, quòd si fuerit æquale dubium, an Petrus sit excommunicatus aut suspensus, debet se habere tanquam excommunicatus & interdictus, maxime in foro conscientie: & debet querere absolutionem ab huiusmodi vinculis antequam celebret. Sequitur deinde principaliter quòd nulla irregularitas contrahitur propter actum purè interiore. Probat. Quia omnis irregularitas introducta est iure pontificio: sed ius pontificium nihil decernit circa actus purè interiores, ergo. Vnde non facile intelligitur, quid significant quædam verba quæ habentur in Iubilæis, & Privilegijs. Videlicet, quòd confessarius electus possit dispensare super irregularitate etiam mentali. Fortassis posset quis dicere, quòd nomine irregularitatis interioris, & mentalis intelligenda est illa, quæ incurritur propter actum exteriorem, sed ille actus est occultus, neque potest in iudicio probari: ita vt talis irregularis absoluat tantum in foro anime. Huic sententie non videtur refragari Couarruias vbi supra: eò quòd verba illa Iubilæi non videntur posse habere alium sensum: quoniam esset ridiculum explicare illam de irregularitate purè mentali. Quia nulla talis est, neque esse potest.

B

C

Ista intelligentia non est nobis improbabilis & certè probabilior esset: nisi contingeret, quòd in multis literis Apostolicis aliqua inseruntur ex inaduerentia notariorum, quæ omnino sunt impertinentia, & nullam operantur effectum. Sequitur etiam ex dictis falsum esse quòd irregularitas incurritur ex effusione sanguinis aut seminis in Ecclesia, sicut opinatus est Soto, vbi supra artic. 4. ratio est quia in toto iure non inuenitur.

Est tamen argumentum ad probandum quòd est aliqua irregularitas diuino iure introducta. Quoniam irregularitas bigamiæ incurritur ante baptismi susceptionem, vt verbi gratia, si infidelis in statu infidelitatis duas habuit vxores successiue, est irregularis, ita vt etiam postea suscepto baptismo, non possit promoueri ad ordines sine dispensatione irregularitatis. At verò lex positiuæ ecclesiasticæ non extenditur ad eos, qui non sunt baptizati, ergo illa irregularitas non incurritur ex iure pontificio. Maior habetur expressè in decreto distinctione 26. capit. acutius. & capitu. deinde, quod est Innocentij Primi. & in capit. vna. quod est Diui Ambrosij, & Innocent. in capitu. deinde. diffinit hanc irregularitatem non tolli per baptismi susceptionem.

E

Secundò arguitur. Probabilis sententia est, quòd propter homicidium perpetratum ante baptismum incurritur irregularitas, quæ non tollitur per baptismi susceptionem: sed illa irregularitas non potest introduci per legem ecclesiasticam, ergo iure diuino, vel naturali introducta est. Maior est opinio glossæ in cap. si quis viduam distinctione 50. quam sequuntur Archidiaconus, Dominicus, & alij Canonistæ. Et quidam ex Theologis, vt est Ioannes de Maioris in quarto sentent. distinctione 27. quæst. 8.

F

Ad primum argumentum Diuus Hieronymus cuius verba habeatur in decreto distinct. 26. capit. primo, & super primam ad Timoth. capit. tertio, opinatus est, quòd ante susceptionem baptismi non contrahitur bigamia. Illud sequuntur gloss. ordi. & Lyra. in illo. capit. ad Timoth. supra. & Maior. in 4. vbi supra. & nonnulli etiam ex Canonistis: vt refert Abbas in capit. gaudemus. de diuor. tjs. & mouentur ad hanc sententiam propter primum argumentum. Nihilominus tenendum est,

quòd

quod bigamia contrahitur etiam ante baptismi susceptionem, & quod non tollitur istud impedimentum per baptismum. Hanc veritatem efficaciter probant tria capitula citata in primo argumento, præsertim in capit. deinde, quoniam illud est definitio Pontificis, quæ nos cogit hanc sequi sententiam. Ad argumentum igitur responderetur, quod bigamia consistit in hoc, quod aliquis sit diuisus secundum carnem. Fit autem hæc diuisio per hoc, quod aliquis successiue contrahit cum duabus vxoribus: eò quod vir, & vxor fiunt vna caro, & idcirco, qui cum duabus vxoribus contrahit, diuisus est secundum carnem. Quæ quidem diuisio introducta est non per legem positiuam: sed ex natura rei cognoscitur. Hinc ergo dicimus quod irregularitas bigamix habet fundamentaliter ortum ex natura rei: at verò non habet formaliter rationem irregularitatis, nisi accedente lege ecclesiastica, quæ prohibet bigamum promoueri ad ordines propter indecentiam, eò quod ministri Ecclesiæ debent representare Christum vnus Ecclesiæ sponsum & virum: cui representationi non conuenit, quod minister sit bigamus & diuisus secundum carnem.

Ad secundum argumentum. Ipsimet auctores citati & quidam alij, quos refert Couarru. vbi supra, distinguunt de occisione: & aiunt, quod occisio iniusta, quæ proprio nomine appellatur homicidium, ante baptismum, vel non inducit irregularitatem, vel si inducit tollitur per baptismum: per quem omnis defectus moralis tollitur, & omnia, quæ ipsum consequuntur. Occisio verò iusta & licita inducit irregularitatem. Et de hac occisione procedit argumentum.

Cæterum sententia, quæ oppositum tenet, quod per nullam occisionem, siue iustam, siue iniustam, quæ fuit ante baptismum, incurritur irregularitas, est communis inter Canonistas, quos refert Couar. vbi supra, & Syluest. verbo, irregularitas. num. 28. quam sententiam etiam sequuntur Theologi doctores in quarto senten. quidam. distin. 25. alij distin. 27. & hæc sententia habet fundamentum in illo cap. si quis viduam. vbi absolute, & sine aliqua distinctione asseritur, quod homicidium ante baptismum factum non inducit irregularitatem, at verò vbi ius non distinguit, neque nos debemus distinguere: iuxta commune proloquium Iurisperitorum. Et profecto illa distinctio de occisione iusta vel iniusta impertinens videtur in rem præsentem: quoniam irregularitas quæ ex homicidio contrahitur non tam pensanda est ex iniustitia, quam ex significatione, scilicet, ex defectu mansuetudinis & lenitatis, qui interuenit in quacunque occisione siue iusta, siue iniusta, ergo omnis occisio ante baptismum vel inducit irregularitatem: vel nulla occisio inducit. Ad argumentum igitur secundum negatur antecedens. Quod si quis interroget rationem differentix, quare bigamia, quæ fit ante baptismum inducat irregularitatem post baptismum: & non homicidium. Respondent Couar. & Nauar. vbi supra, quod irregularitas in homicidio incurritur propter quendam horrorem, qui tollitur per baptismum sed non satis intelligo hanc solutionem: quia irregularitas homicidij non in horrore, sed in defectu lenitatis consistit, quam debent seruare ministri altaris: vt conformetur mansuetudini Christi. Quapropter respondemus aliter: quod defectus, qui reperitur in bigamia, pertinet ad naturales defectus, qui quidem possunt incurri ante obligationem legis positivæ, & ante baptismum. Sicut si quis sit mancus ante baptismum. At verò defectus lenita-

A tis, qui consideratur in homicidio: non est defectus naturalis: sed solum habet rationem defectus ex consideratione legis positivæ, comparantis hominem ad Christum mansuetissimum. Et propterea iste defectus non contrahitur nisi ab illo, qui subijcitur legi Ecclesiasticæ: non tamen negamus quin potuisset Ecclesia statuere, quod per baptismum auferretur indecentia bigamix: Sed assignamus rationem, quare Ecclesia noluerit, quod defectus ille bigamix tolleretur in baptismo: quin potius baptizatus statim inciperet esse formaliter irregularis. Hactenus de definitione irregularitatis.

B Iam verò accedentes ad primam considerationem quæ est de homicidio voluntario, quomodo ex illo contrahatur irregularitas, statuimus certam conclusionem. Propter homicidium voluntarium ante baptismum siue iuste, siue iniuste fiat, nulla incurritur irregularitas. Probatur ex ipsa dispositione iuris titul. de homicidio libro 5. & in illa distinctione 50. Decreti.

C Aduertendum est autem primò quod quauis homicidium, si ad proprietatem vocis attendamus, denotet occisionem iniustam, tamen secundum iuris consuetudinem loquendo sæpe accipitur vniuersaliter pro occisione hominis, siue iusta siue iniusta, hoc patet in titulis de homicidio, vbi secundum communem intelligentiam Canonistarum, nomine homicidij intelligitur etiam occisio iusta. Et certè Dicus Thomas articulo præcedenti ad tertium, etiam videtur vsurpare homicidium in ista significatione ampl. An verò in vniuersum tam in iure communi, quam in privilegijs specialibus hoc nomen homicidium voluntarium accipiat in hac ampla acceptione, dicemus infra in secundo tractatu.

D Aduertendum secundò, quod homicidium voluntarium illud est, quod procedit ex intentione: siue intendatur vt finis, siue vt medium, siue vt effectus necessario consequutus ad aliquam actionem Physicè loquendo, præuisus tamen ab operante: quauis sequatur præter intentionem eius, & per accidens. Hinc est quod quando aliquis in sui defensionem interficit aggressorem, illa occisio appellatur homicidium voluntarium secundum consuetudinem iuris, & modum loquendi Iurisperitorum.

E Nihilominus, differentia versatur inter doctores in diffiniendo, an homicidium quod in seipso non est voluntarium, sed in sua causa, debeat reputari voluntarium quantum ad rationem incurrendi irregularitatem, & modum dispensandi in ipsa irregularitate. Quæ res multum refert, vt intelligamus ad quantum se extendunt concessionem iuris & privilegia, quando datur facultas dispensandi super irregularitatem casualem, præter eam, quæ est ex homicidio voluntario. Caietanus in hoc articulo in solutione ad tertium, dicit quod illud homicidium, quod est volitum in causa ex qua per se moraliter, & vt in plurimum sequitur mors, censendum erit voluntarium. Ponit exemplum, verbi gratia, qui mulieri imprægnanti magnū terrorem incutit, ex quo sequitur abortus fetus animati, censetur homicida voluntarius: & incurrit irregularitatem homicidij voluntarij: quoniam ex illo terrore per se, & regulariter sequitur abortus in muliere prægnante. Hanc sententiam sequitur Couarruias in secunda parte relectionis citatæ à principio. Et probatur primò, quia qui vult causam per se, vult etiam totum illud quod ex causa sequitur, ergo qui vult homicidium in causa, ex qua sequitur per se mors,

vult

vult etiam per se mortem, & ex consequenti est voluntarium homicidium. Confirmatur, quia illud dicitur homicidium casuale, quod sequitur præter intentionem operantis: sed homicidium quod sequitur ex causa per se, ex qua ut, in plurimum sequitur mors, non est præter intentionem, imò videtur virtualiter volitum, ergo numerandum est inter voluntaria homicidia. Secundò probatur ex capit. fina. de homicidio. in sexto. vbi censetur homicida & irregularis ille, qui præcepit seruo, ut aliquem verberaret, exprimendo tamen, ne occidas, vel mutiles, si de facto ex verberatione secuta est mors. Hoc autem non alia ratione decernitur, nisi quia homicidium illud fuit volitum in sua causa, scilicet in verberatione, ergo vera est sententia Caietani. Aliter sentit Nauarrus in suo Manuali capitul. 27. numero 240. vbi duo asserit. Primum est, quòd qui vult homicidium in causa proxima, ex qua necessariò sequitur mors naturali necessitate: reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, si quis propinat venenum alicui, etiamsi id faciat sine animo occidendi, est homicida voluntarius: quoniam venenum est causa proxima inferens mortem. Secundum est, quòd quando causa non est ita proxima, neque necessariò sequitur mors ex illa, quanuis sequatur regulariter, non tamen censetur homicidium voluntarium. Hoc secundum dictum directè contrariatur opinioni Caietani. Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud esse dicitur, quod dolo, & animo occidendi committitur: ita diffinitur in l. prima. ff. de Siciarijs, ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non censetur in ipso iure voluntarium. Secundò probatur, quia in Concilio Tridentino, sessione 14. capit. 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per insidias, aut ex proposito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia casualia. At verò illud homicidium, quod est tantum voluntarium in sua causa aliquantum est remota: non censetur fieri per insidias, neque ex proposito, ergo numerabitur inter casualia.

Tertio probatur. Illud capit. vltimum. de homicidio. in sexto. in quo potissimum fundatur sententia contraria, non probat quòd homicidium, de quo ibi fit mentio, sit voluntarium: sed tantum probat, quòd inducat irregularitatem: & quòd ille est homicida. Sed omnia hæc verificantur satis de homicidio casuali, quod potest inducere irregularitatem. Alijs verò Theologis placet magis hæc opinio doctissimi Nauarri: quanuis dicant quòd si attendamus ad rigorem Metaphysicum, & Philosophicū moralem, sententia Caietani verissima est, & eius argumentum conuinceret illud homicidium esse simpliciter voluntarium: At verò ex iuris benignitate & pia interpretatione huiusmodi homicidium, de quo procedit secundum dictum Nauarri, non debet censei voluntarium, quantum ad modum rigorosum, inducendi irregularitatem, quanuis aliàs inducat illam tanquam homicidium casuale. Præterea mouentur ex verbis Concilij Tridentini iam citati. Et denique quoniam secundum leges civiles iam citatas, & plures alias, huiusmodi homicidium non punitur pœna ordinaria & rigorosa: sicut ponitur homicidium voluntarium: sed ius Canonicū debet esse magis pium, quàm civile. Ergo si ius civile non reputat huiusmodi homicidium esse voluntarium, multò minùs iure Canonico debet censei voluntarium, quantum ad rigorosam pœnam, & censuram irregularitatis. Nobis tamen neuter modus dicendi plenè satisfacit, multò autem minùs

A sententia Caietani, videtur. n. loqui de voluntario, quantum attinet ad veram culpam. Constat autem, quòd irregularitas absque aliqua culpa potest contrahi, ergo non loquitur de homicidio voluntario, quantum attinet ad irregularitatem.

Denique ratio Caietani satis infirma est. Ostendimus enim iam non esse consequentiam necessariam, quòd si quis vult causam velit etiam effectum qui per se consequitur ad ipsam causam, verbi gratia, infirmus vult sumere potionem ex qua per se, & necessariò sequitur debilitatio, & tamen non vult debilitationem: licet permittat illam. Sed oportebat adijcere, ut ratio Caietani esset bona, quòd homo teneretur evitare illam causam. Tunc enim effectus consequens esset voluntarius in sua causa saltè indirectè. Deinde modus explicandi Nauarri, etiam impugnatur exemplo. Verbi gratia, quando quis defendens amicum, aut patrem, occidit aggressorem: nulla ratione est voluntaria illa occisio, nec directè, nec indirectè: & tamen incurritur irregularitas, ergo necessarius est aliùs modus explicandi, quomodo per homicidium voluntarium incurtatur secundum rigorem iuris irregularitas. Etenim prædictum homicidium non potest reduci ad casuale: contrahitur enim irregularitas indispensabilis, nisi per summum Pontificem. Præterea secundum communem omnium sententiam consulens, præcipiens, exhortans ad occisionem alicuius, si sequatur occisio contrahit irregularitatem rigorosam homicidij voluntarij. Etenim non est necessarium, quòd ad cõsilium, ad præceptum, ad exhortationem sequatur ille effectus occisionis: imò neque ut in plurimum consequitur. Ergo aliùs modus explicandi necessarius est, ut intelligamus, quando contrahitur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario, prout opponitur casuali. Sit igitur nobis hæc regula.

Quotiescunque voluntas hominis directa siue licite, siue illicitè, influit in effectum occisionis influentia morali, incurritur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario. In hac regula includimus prætores, ferentes sententiam sanguinis, accusatorem, & testes, aduocatam contra reum, tabellionem, carnificem, præconem. Includimus etiam omne homicidium ex proposito, quod est peccatum mortale. At verò consequenter etiam includimus præcipientes, consulentes, exhortantes, & auxilium scienter dantes. Non autem includimus homicidia omnia mortaliter culpabilia ex negligentia considerantis quòd sequeretur occisio. Hæc enim appellantur secundum morem loquendi iuris Canonici homicidia casualia: quanuis propter illa incurtatur irregularitas dispensabilis ab episcopo. Si autem essent purè casualia præter omnem rationem voluntarij, non incurritur propter ipsa homicidia aliqua irregularitas.

Secunda regula est magis particularis. Quando occisio futura præuisa est in sua causa: & nihilominus homo vult operari causam illam: vel quia licitum est sibi sic operari, vel quia tenetur, vel etiam peccando sic operetur: manet irregularis secundum rigorem iuris: & illa occisio dicitur homicidium voluntarium. Ab ista secunda regula excipiuntur aliqui casus ex benignitate iuris. Videlicet quando quis defendens seipsum præuidet mortem aggressoris futuram, & nihilominus se defendit. Sed non excipitur quando præuidet mortem aggressoris defendendo partem, vbi nullum est peccatum: imò esset peccatum si non defenderet. Ratio huius est, quia in hoc impedimento Ecclesiastico irregulari-

tatis,

tatis, quæ contrahitur ex occisione hominis, magis attenditur in ipsa repræsentatione occisionis: quàm ratio culpæ. Et propter quædam irregularitates ex homicidio, quæ contractæ sunt simul cum peccato mortali, sunt faciliùs dispensabiles: quoniam occisio fuit casualis aliquo modo, quàm aliæ irregularitates, quæ sine culpa contractæ sunt: eò quòd occisiones istæ non fuerunt à casu, sed fuerunt præuisæ, & directè volitæ vt medium ad finem: sicut Prætor vult suspendere latronem. Nihilominus, vt hæc magis explicentur.

D Vbitatur primò. An qui ob defensionem propriæ vitæ alterum occidit, etiam cum moderamine inculpatae tutelæ, maneat nihilominus irregularis. Et ratio dubij prima est, quia homicidium voluntarium illud etiam est, si quis præuidens mortem aggressoris, illum interficit. Ergo manet irregularis. Patet consequentia, quia omne homicidium voluntarium inducit irregularitatem. Illud autem non est casuale.

Secundò, hoc videtur expressam in Concilio Tridentino, Sessione 14. Decreto de reformatione capit. 7. vbi dicitur. Si verò homicidium non ex proposito, sed à casu, vel vim vi repellendo, vt quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, committatur ordinario loci, vel Metropolitanò, aut episcopo: qui probato euenta possit dispensare. Ecce irregularis censetur, qui se defendendo alterum occidit, siquidem dispensatio huius casus committitur episcopo. Responderetur tamen, quòd tempore D. Thomæ iste talis irregularis habebatur, vt colligitur ex articulo præcedenti ad tertium, vt ibi bene notat Caietanus. Nihilominus tamen nostris temporibus iam certum est oppositum: quòd videlicet non maneat irregularis. Patet ex Clementina, si furiosus. de homicidio. vbi excipitur ab irregularitate, qui purè casualiter occidit, & qui etiam occidit in defensionem suæ vitæ. Disputant autem doctores. Vtrum ante decisionem istam Clementis verè maneret irregularis iste occidens, defendendo se. Nauar. in Manuali cap. 27. numer. 209. dicit quòd Pontifex in illa Clementina, non fecit nouum ius: sed declarauit antiquum. Et fatetur hoc esse contra D. Tho. & ratio illius est: quia textus non continet verba, quæ denotent nouum ius, ergo ita interpretandus est. Sequuntur illum aliqui iuniores, maxime ex Iurisperitis. Veruntamen oppositum reputo verum & colligo à posteriori, quia nullum ius antiquum extat ante illam Clementinam, nec Nauarrus illud attulit, ergo non erat in iure. Et etiam quia D. Thom. id non ignorabat, qui tanquam certò supponit, talem homicidam incurrere irregularitatem: olim ergo omnis homicida voluntarius irregularis erat, & solùm excipiebatur homicidium purè casuale.

Ad primum responderetur, concedendo, quòd talis homicida voluntarius est, quia sciens operatur & præuidens effectum, & mortem futuram: nihilominus cum damno aggressoris se defendit. Cæterùm ex benignitate iuris excipitur iste talis ab irregularitate: quia omnia iura tam naturalia, quàm positina fauent cõseruationi viuæ, & maxime quando in cõseruanda vita homo patitur violentiã.

Sed contra. Sequitur, quòd non manet irregularis adulter, qui occidit in defensionem suæ vitæ maritum adulteræ inuadentem ipsum. Probat sequela. Quia hoc facit etiam in defensionem propriæ vitæ, ad quam cõseruandam habet ius in illo casu. Ad hoc quidam ex Iurisperitis negant consequentiam, & sequuntur sententiam Nauar. in manuali, cap. 15. nu. 7. & etiam Couar. vbi supra. Dicunt

A enim isti, quòd illa actio illicita adulterij: est quasi via moraliter loquendo ad homicidium alterius, & idcirco inducit irregularitatem, nihilominus oppositum est probabilius. Et fundamentum contrariæ sententiæ supponit falsum, quia quauis aliquando ex tali actioe illicita, sequatur homicidium, tamen est per accidens. Moraliter enim & frequenter illud non sequitur. Quocirca tenendum est, quòd non maneat irregularis, magis quàm qui dans operam rei licitæ in sui defensionem, alterum occidit.

B Ad secundum responderetur, quòd Concil. Trident. loquitur, quando iste se defendens dubitat rationabiliter de modo iustæ defensionis, & vtrum cum moderamine inculpatae tutelæ, aut sine illo tale homicidium cõmiserit: iste enim casus frequenter contingere potest, & ita iustum est, vt committatur ordinario & eius discussio, & dispensatio. Summo autem Pontifici referuantur irregularitates omnes, quæ oriuntur ex homicidio voluntario & à proposito.

C Aliud dubium est, Vtrum qui occidit alterum pro defensione honoris & bonorum temporalium, maneat irregularis? Couar. relect. iam citata, par. 3. numer. 4. dubitat de occidente in defensionem honoris, an maneat irregularis: nihilominus tamen numero. 5. concludit resolutoriè, quòd occidens, siue defendendo honorem, siue proprium censum, non manet irregularis. Probat hæc sententia ex capit. 2. de homicidio, vbi Sûmus Pontifex diffinit, quòd non sit deponendus clericus, qui interfecit latronem volentem expoliare illum, ergo non inducitur irregularitas ex occisione pro defensione bonorum temporalium, alioquin deponendus esset iste.

D Secundò de honore specialiter arguitur: quia à viris probis, & rectè sentientibus honor præfertur vitæ, & prudenter, ac iustè quis pro honore prodigit vitam, ergo sicut qui pro defensione vitæ occidens inuaforem non manet irregularis, ita non manebit irregularis, qui pro defensione honoris alterum occidit cum moderamine inculpatae tutelæ.

E Tertio. Facultates & bona temporalia per se ordinantur in cõseruationem vitæ, ergo sicut in defensione vitæ occidens non manet irregularis, ita neque occidens pro defensione bonorum. Consequentia probatur à paritate rationis: quia eadem causa est de fine, & de his, quæ per se ordinantur in cõsequutionem finis per se. quare Theologi diffiniunt quòd sicut licitum est defendere vitæ etiam cum damno aggressoris: ita etiam licet defendere proprium censum cum damno tertij, vnde regula iuris habet quòd vbi est eadem ratio, sit eadem iuris dispositio.

F Quarto, & est argumentum potissimum Couar. quia nullus ex occisione priuata manet irregularis, nisi talis occisio fuerit culpabilis, vt patet inductiue: cum ergo occisio pro defendendo honore, & proprijs facultatibus non sit culpabilis, non inducet irregularitatem.

Alij autem doctores & maxime Theologi tenent oppositum, & ratio illorum est: quia iura non excipiunt homicidam ab irregularitate, nisi qui purè casualiter occidit, vel in sui defensionem vel in propriæ vitæ defensione: sed qui occidit inuaforem pro defendendo honore non occidit casualiter cum præuideat talem effectum, nec defendit propriam vitam directè, ergo non excipitur in iure. Et fundamentum huius rationis, est decretum Bonifacij supra citatum, qui voluit, quòd nullus habeatur irregularis, nisi qui exprimitur in iure, quæ ratione, & in exceptionibus vtendum est, vt nullus

videlicet

videlicet homicida excipitur ab irregularitate, nisi, qui expressè excipitur in iure. Dicere verò quòd talis est homicida casualis in iure: falsum supponit, nam eadem ratione haberetur homicida casualis, qui pro defendenda vita alterum occidit: hoc verò est contra contextum iuris, qui distinguit inter homicidam purè casualem, & istum, qui occidit in sui defensionem. Vnde sententia Theologorum quia tutior, & magis conformis iuri tenenda est.

Ad primum responderetur, quòd ibi Pontifex dispensauit cum illo clerico super irregularitate, quòd contraxerat, & hoc bene colligit glossa, quia ibidem præcipitur, quòd maneat, & viuat in perpetua penitentia: quòd signum est dispensationis.

Ad secundum responderetur, quòd multi viri honoratissimi tenent oppositum, quòd videlicet vita præferatur, quia fundamentum est omnium reliquorum: & quanuis id daremus oppositæ sententiæ, quòd honor esset præferendus: consequentia est nulla. Sicut non valet, bene viuere quid præstantius est, quàm vita: ergo sicut qui occidit inuasorem non manet irregularis: ita nec qui occideret impediens ut aliquis non rectè viuat. Sed contra: sequitur, quòd si aggressus occidit inuasorem, quem poterat non occidere si fugeret, quòd maneret irregularis: consequens est falsum, ergo. Sequela patet: quia iste talis non defendit vitam, sed honorem, postquam facile posset seruare vitam sine occisione, quanuis cum aliquo dedecore. Couar. vbi suprà dubius videtur in hac parte: verum tamè certò tenendum est, quòd non maneat iste irregularis: quia directè defendit propriam vitam quanuis per accidens admisceatur defensio honoris. Sicut enim aggressus intendit occidere, non verò inhonorare: ita etiam aggressus intendit per se defendere propriam vitam, non verò honorem, nec tenetur consulere vitæ alienæ cum iactura proprii honoris, quare non censetur fuga ista medium ordinatum, aut necessariò ponendum ad euitandam mortem proximi.

Ad tertium responderetur negando consequentiam. Quia in iure non excipitur expressè, qui occidit pro defensione bonorum temporalium, quæ licet ordinentur ad tuendam vitam, non tamen semper, nec omnia illa, quibus expoliamur necessaria sunt ad vitam. Poterit enim qui ijs bonis priuatur, alia via sibi comparare bona quibus viuat: secus esset, si daretur casus, quòd à me auferetur ab aliquo panis, quo extremè indigeret, quia tunc non defenderem propriè bona temporalia, sed vitam, quæ non potest conseruari sine tali pane, ut supponimus. Similiter iudicandum est, de illo, qui defendit arma, sine quibus absque dubio morietur. Igitur in casu argumenti responderetur, quòd non est eadem ratio de vita, & de alijs bonis externis: imò quanuis esset eadem ratio, argumentum non valeret: qui irregularitas non ex ratione, sed ex textu pensatur.

Ad quartum responderetur, quòd irregularitas non semper respondet culpæ, quare non semper est pœna: sed quandoque ut dictum est, incurritur propter significationem, & ideo quanuis defendens bona temporalia, non culpabiliter occidat: tamen est sufficiens fundamentum illatæ irregularitatis, nempe significatio.

D Vbitatur tertid. Vtrum occidens aliquem pro defensione vitæ proximi, aut pro conseruanda republica: maneat irregularis?

Prima opinio docet: quòd si iustè quis defendat vitam proximi, siue ex præcepto siue ex consi-

A lio id faciat, non manet irregularis occidendo inuasorem. Referuntur auctores huius sententiæ à Couar. vbi suprà, numer. 5. & argumentum illorum est: quia irregularitas vel incurritur propter culpam, vel propter significationem: sed in huiusmodi defensore non est culpa, ut patet, neque est significatio, quæ fundat irregularitatem, quòd patet: quia defensio illa est maximè meritoria, & actus excellentissimæ virtutis: ergo nulla ibi est significatio, cui congruat censura, aut priuatio ordinum, vel executionis eorum.

Alia sententia per oppositum docet, quòd talis occisor semper manet irregularis, siue id faciat præcepto siue consilio. Ita tenet Nauar. c. cit. nu. 14. & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Alij distinguunt in hac parte, quòd si defendens vitam alienam, vel rem publicam, hoc faciat sua sponte, manet irregularis occidendo: si autem id facit quia præceptum imminet, non manet irregularis. Sunt, & aliqui iuriores, qui aliter distinguunt, quòd si talis defensor, & occisor fuerit sacris initiatus, non manet irregularis: si verò non ordinatus, irregularitatem contrahit, & adhibent rationem huius: quia irregularitas in initiatis sacris ordinibus, habet rationem pœnæ, ac subinde supponit culpam, quæ cum nulla sit in tali defensore, & occisore non inuenitur: verum tamen in non ordinato iustè incurritur propter solam significationem, non habens rationem pœnæ. Dico tamen in huius resolutione, quòd sententiæ communis, & quæ vsu recipitur est, quòd iustè, talis maneat irregularis, siue hoc faciat consilio, siue præcepto, siue ordinatus vel non, siue pro defendenda vita patris, vel proximi, siue pro defensione reipublicæ. Ratio est, quia huiusmodi est voluntarius homicida, & non in suæ vitæ defensione, ergo secundum ius vbi iste non excipitur, irregularis censetur. Et ratio in oppositum inualida est: quia iudex tenetur ex præcepto occidere reum, & meretur in illo damnando, & tamen manet irregularis. Similiter ante definitionem Clementinæ citatæ, qui occidebat alterum in suæ vitæ defensione manebat irregularis, quamuis exerceret opus meritorium. Illud autem discrimen, quòd alia opinio inuenit de ordinato, vel non ordinato, futile est: quia ordinatus bene potest incurrere irregularitatem, quæ solam contrahitur propter significationem: & quidem in casu posito eandem habet deformitatem, & indecètiã mors sequuta in ordinato, atque in non ordinato, ergo eadem significatio ibi considerabitur.

D Vbitatur quartò. Vtrum denuntians coram iudice, ex quo sequitur quòd reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolute, & non intendens occisionem alterius, quanuis illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam, denuntians tamen absolute coram iudice. Tertid, interius intendens vindictam, & occisionem denuntiati, exterius tamen protestans se hoc non facere propter vindictam, aut intentionem mortis.

E **D** Vbitatur quartò. Vtrum denuntians coram iudice, ex quo sequitur quòd reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolute, & non intendens occisionem alterius, quanuis illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam, denuntians tamen absolute coram iudice. Tertid, interius intendens vindictam, & occisionem denuntiati, exterius tamen protestans se hoc non facere propter vindictam, aut intentionem mortis.

F PRIMA CONCLUSIO.

Duobus modis prioribus si fiat denuntiatio, & sequatur homicidium, inducitur irregularitas. Probatur, quia in iure iste talis censetur homicida voluntarius, quia quanuis non velit mortem proximi, ut finem, vel ut medium, vult tamen illam in effectu, ergo, est irregularis.

SECUNDA CONCLUSIO

Denuntians tertio modo non est irregularis. Ita Couarruias in relectio. citata & multi iuniores subscribunt. Probatum ex cap. prælati de homicidio in 6. vbi habetur quod clericus denuntians coram iudice, ex quo aliquis occiditur, si faciat protestationem se non intendere alterius mortem, aut propriam vindictam, non debet illi imputari, & loquitur iuxta communem interpretationem textus de non imputanda irregularitate, ergo denuntians tertio modo, siue clericus sit siue non, non est irregularis. Et confirmatur, quia ius Canonicum cum externum sit non respicit animum, nec intentionem internam, ergo cum iste protestatur exterius iuxta formam illius capituli: verè excipitur ab irregularitate, nihil conferens aut detrahens à tali exceptione iuris, animus non explicatus.

Sed contra sunt duo argumenta. Primum arguitur. Nam iste est homicida voluntarius, & dans operam rei illicitæ: ergo censetur irregularis. Probatum antecedens. Quia peccat in tali denuntiatione. Nec sufficit dicere, quod iste solum habet internam intentionem pravam: quia talis intentio tendit in opus externum, & ibi explicatur: sicut quando hæreticus, qui erat purè mentalis postea nutibus, aut signis explicat hæresim, manet excommunicatus in iure.

Secundum. Quia iste clericus esto ita sit, quod non maneat irregularis, quia excipitur in iure, tamen non ordinatus nullibi excipitur, & ut supra diximus, sicut ad inducendam irregularitatem requiritur expressio iuris, ita ad exceptionem ab irregularitate requiritur expressio iuris.

Ad primum respondetur, quod iste talis non dat operam propriè rei illicitæ, quamvis cum prava intentione licitam denuntiationem exequatur: sicut qui celebrat in peccato mortali non dicitur dare operam rei illicitæ: quare licet iste denuntians sit homicida voluntarius quantum ad culpam: non tamen talis iudicatur iam supposita determinatione illius textus, vel saltem excipitur, & actus ille interior in isto denuntiante nunquam manifestatus est, imò exterius protestatus est oppositum: sicut si hæreticus mentalis dicat exterius oppositum illius quod habet interiùs, non incurrit pœnas iuris.

Et ad secundum facile patet, quod ius excipiens clericum virtualiter excipit non ordinatum: & ratio ibi subiuncta hoc ostendit, & est communis, videlicet, ne metuentes irregularitatem non denuntient, & sic iniqui homines multiplicentur in republica.

D Vbitatur quintò. Vtrum clericus, vel alius quicumque qui facta protestatione prædicta denuntiet in causa sanguinis, non in sui, sed alterius vindictam maneat irregularis? Nauar. & alij iuniores tenent, quod manet irregularis: quia in dicto ca. prælati solum clericus denuntians contra sibi malefactores excipitur ab irregularitate, ergo si denuntiatio fiat contra malefactores reipublicæ, aut proximi, denuntians erit irregularis. Quod confirmant, quia illa est exceptio iuris antiquioris, in quo omnis denuntiator in causa sanguinis manebat irregularis: sed exceptio cum sit odiosa, & iniuriosa non est extendenda sed potius restringenda, ergo.

Secunda sententia est in oppositum, quoniam

A eadem ratio est, quando denuntiatio fit contra proprios malefactores, & in utilitatem denuntiantis: atque si fiat contra malefactores reipublicæ, & in utilitatem alienam: vbi autem est eadem ratio debet esse eadem iuris dispositio: ergo non censetur iste irregularis. Ita videtur tenere Caietanus 2. 2. q. 40. art. 2. & Soto relectione de ratione tegendi, & detegendi secretum, memb. 2. quæst. 4. Nec displicet Couarruiæ vbi supra.

Tertia sententia distinguit, quod si imminet graue damnum, & maxime si illud tendat contra bonum commune, absque irregularitate, siue clericus, siue laicus sit, potest denuntiare in causa sanguinis: ceterùm, si denuntiatio tendat ad quærendam vindictam, vel sumendam satisfactionem de crimine perpetrato: dicunt, quod incurritur irregularitas: Ita Nauar. capit. citato, numero 273. & o. 18. numero 54. & Couarruias in relectione citata, par. 2. §. 5. & quadrat sententiæ Caietani 2. 2. quæstione 33. articulo 7.

Quarta sententia est quod etiam absque irregularitate in causa aliena, non solum reipublicæ, sed personæ priuatæ, potest clericus denuntiare: maxime in utilitatem consanguineorum, qui quasi vnum reputantur in iure. ita Felin. in cap. significasti 2. de homicidio. Sed mihi non placet prima sententia, quia ius canonicum plus debet fauere ijs, qui denuntiant in utilitatem reipublicæ, quam qui in commodum proprium, ergo iuste extenditur illud cap. ut comprehendat denuntiantes in utilitatem aliorum. Quare tenendum est, quod cap. illud non est exceptio iuris, sed nouum ius, quod se extendit ad clericos denuntiantes, facta tali protestatione, siue hoc fiat in propriam, siue in alienam satisfactionem, & hoc fauet secundæ sententiæ.

Tertia sententia displicet, quia voluntariè excipit illum, qui intendit satisfactionem proximi. Nam textus non attendit animi intentionem, sed solum requirit quod exterior protestatio fiat, & ne mala exorbitent in republica: quare bene corrigitur à quarta sententiâ. Ex quo sequitur quod in capite illo fit fauor denuntiantibus, & iuste defendentibus sua, vel aliena, vnde ampliandus est. Et quamvis ibi solum fiat mētio de denuntiantibus contra suos proprios malefactores: rationabiliter tamen, & propter causam ibi expressam, quæ communis est, extenditur ad non clericos, & ad alios, qui intendunt satisfactionem, siue publicam, siue priuatam.

E Nota tamē, quod clericis interdicitur in iure denuntiatio in causa sanguinis, ut patet in cap. clericis & in cap. sententiam. extra. ne clerici vel monachi, quare si non faciat protestationem, peccat mortaliter & manet irregularis. Laicus verò quamvis maneat irregularis, non tamen peccat mortaliter: quia non est illi interdicta talis denuntiatio.

D Vbitatur sextò. Vtrum maneat irregularis qui docet, consulit, aut præcipit, ut malefactores occidantur?

F Pro parte negatiua arguitur primò. Quia etiam imminente causa sanguinis, licet doctoribus publicè tradere ea, quæ habentur in iure, & decernere in quibus casibus malefactores occidendi sint, quamvis ex hoc iudices postmodum tulerint sententiam capituli, ergo non manent irregulares.

Item confessarius potest iudicem sibi contentè admonere in confessione, ut puniat malefactores, secundum iura etiam perdendo, & occidendo: & tamen non est verosimile, quod iste incurrat irregularitatem, ergo licet consulere in causa mortis absque nota irregularitatis.

Tertio.

Tertio. Prælati ecclesiastici, qui sibi constituunt iudices, & ministros etiam in causa sanguinis, illisque præcipiunt, ut iuste exequantur pœnas iuris, non manent irregulares, ergo præcipiens mortem in bonum reipublicæ non incurrit irregularitatem. Quod maximè confirmatur in inquisitoribus, qui damnant ad mortem malefactores, vel salutem tradunt brachio seculari, quos cerè sciunt occidendos.

In hac re nota, quòd aliud est speculatiuè docere veritatem: aliud verò consulere, & aliud præcipere. Et rursus, aliud est docere veritatem in causa mortis tanquam minister, & proximè cooperans, ut advocati faciunt: aliud verò docere illam in communi, & quando non imminet periculum mortis. Similiter, aliud est consulere in communi, ut faciunt prædicatores, aliud verò in particulari.

PRIMA CONCLUSIO.

Doctor non est irregularis, quanuis efficaciter doceat, quòd malefactores huius generis plectendi sunt capite. Probat. Quia isti non intendunt mortem, sed tantum tradunt veritatem speculatiuè, ergo non cõcurrunt, nec indirectè ad homicidium, alioquin omnes cathedrarij iuris, imò & Theologi essemus irregulares.

Sed quid, si index esset anceps, an Petrus sit occidendus, & requirat Iuriconsultum, aut Theologum, qui decernat talem esse occidendum. Respondetur, quòd si doctor iste solum tradat veritatem iuris, sicut aliàs consuevit subscribere in casibus inquisitis, non verò consulat, neque intendat executionem in casu particulari: non manet irregularis. Si verò sciens, & aduertens causam sanguinis imminere, firmiter decretum, ex quo index occidit malefactorem, manet irregularis, quia iste talis non solum tradit veritatem, sed virtualiter, vel formaliter consulit mortem.

SECUNDA CONCLUSIO

Prædicator, vel confessarius vel alius quilibet consulens, non manet irregularis, quanuis in communi consulat: imò & præcipiant quòd malefactores puniantur in republica. Probat. Quia istud est illorum munus, imò ex alia parte non consulunt mortem, neque determinatè, neque in particulari. Sed quid, si in particulari de occidendo isto malefactore consulant isti, iudice interrogante? Respondetur, quòd de prædicatore, doctore vel alio consiliario certum videtur, quòd manent irregulares si tale consilium præstant: quia moraliter loquendo influunt in mortem proximi, & iste actus exterior est subiectus iuri canonico: si verò confessarius fuerit, qui intra confessionem tale consilium præstat non manet irregularis: quia actus ille soli Deo reservatur, & confessarius iure diuino tenetur in illo foro dicere veritatem dubitatan.

TERTIA CONCLUSIO

Inquisitores non manent irregulares tradentes malefactores brachio seculari. Probat. ex usu recepto in ecclesia, qui manifestè indicat illos peculiari priuilegio gaudere; & est expressum in cap ad abolendam de hæreticis ubi conceditur illis facultas relaxandi hæreticos brachio seculari. Verum est tamen, quòd in cap. nouimus de verb. signific.

A præcipitur ut efficaciter intercedant pro illis ne occidantur, quod communiter interpretantur de hæreticis non relapsis, nec pertinacibus, non negatiuis, non fictè, vel dimissurè consentientibus. Vide Rossen, contra Luther. c. vltim. & licet hoc non haberetur in iure, tamen illos excusaret ab irregularitate actus ipse moraliter consideratus: quia illi non occidunt mediatè, nec immediatè, nec ferunt sententiam sanguinis, nec sunt consulentes, sed permittunt malefactores puniri à iudice seculari secundum leges regias communes, De episcopis verò hoc ipsum certum est, habeturque in cap. episcop. ne cleric. vel monachi. ut constituant sibi iudices, etiam in causa sanguinis: eò vel maximè, quòd episcopi non designant iudicem, ut specialiter occidat: sed ut iudicet in quibusuis casibus occurrentibus.

B
C
D
Ubitatur septimò. Vtrum clerici, vel religiosi, qui in bello iusto exhortantur milites, ut pugnent, & occidant inimicos: manent irregulares effectu subsequuto? Videtur pars affirmatiua vera: quia isti verè coadiuuant tanquam consulentes, ergo manent irregulares. Confirmatur. Quoniam sequeretur quòd absque irregularitate possent sibi arma assumere ad debellandos hostes. Probat. sequela. Quoniam magis fauent consilio, quàm armis. Secundò sequitur, quòd eadem ratione absque irregularitate possit clericus, vel monachus in bello iniusto consulere ut occidantur aduersarij. Probat. sequela. Quia vterque est æqualis causa homicidij, nec quòd bellum sit iniustum, auget voluntarium: ergo vtrobiusque est eadem ratio. Tertio sequeretur, quòd etiam clericus ministrans arma militibus verè occidentibus, non maneat irregularis. Consequens est contra communem, ergo. Sequela patet. Quia iste talis solum est coadiuuans, & indirectè concurrens multò minùs, quàm consiliarius.

E In hac re Nauar. supra tenet, quòd clericus consiliarius in bello iusto non est irregularis: quia non est proxima causa mortis secutæ. Explicat hoc, quia ille dās operam rei licitæ habet obiectum honestum, & officiosum, quare multum remotè ad actum illius sequitur mors: secus autem in bello iniusto ubi obiectum illius actus est iniquum. Hanc sententiam explicat aliqui interpretum in præsentibus: quia occisio ista non est directè volita, ut, neque indirectè, quia clerici nec debent, nec tenentur eam euitare, & hac ratione non censetur voluntaria iniure. Illud enim voluntarium dicitur indirectè, ut loquimur in præsentibus: quando aliquis tenetur cessare ab aliqua actione, vel eandem continuare, & hoc non facit.

F Alia sententia est Syluestri & aliorum quos citat, verbo bellum 3. §. 2. quòd si clerici exhortentur milites in actuali conflictu, homicidio sequuto, manent irregulares: quia iste effectus est quasi proximè sequutus: si autem bellum sit futurum, sacerdos consulens non manet irregularis, quia effectus remotè se habet.

Tertia sententia aliorum qui dicunt, quòd si bellum fuerit agredientis: consiliarij clerici manent irregulares: quia homicidium censetur intentum, si autem fuerit defendentis se, absque irregularitate poterunt exhortari. Mihi tamen videntur omnes istæ sententiæ falsæ.

Et prima quidem impugnatur: quia homicidium voluntarium, ut patet ex dictis, est quod est intentum tanquam finis vel tanquam medium, vel tanquam effectus coniunctus in re ipsi causæ,

& maxime quando tale homicidium est præuisum formaliter: sed huiusmodi sunt homicidia, quæ sequuntur in bello propter exhortationem clericorum: ergo. Confirmatur. Nam sequeretur, quod si clericus defendens patrem suum, occidat inuasorem, quod non maneat irregularis: quia eadem ratione occisio illa non erit volita directe, nec indirecte sed multum remota. Si dicas esse discrimen quod homicidium sequutum in defensione parentis, est immediatus effectus illius actionis clerici, non autem quod sequitur in bello propter exhortationem, quare illud proximum censeretur ac subinde inducens irregularitatem, istud verò remotum. Contrà. Sit casus quod duo fratres defendant parentem, & unus illorum armis, alius verò industria, & consilio occidant aggressorem: sequitur quod iste consiliarius non maneat irregularis. Probatur ex tua ratione. Quia non sequitur homicidium immediate ex actione ipsius consulentis, sed vel maxime quod isti fratres non teneantur euitare illam actionem defensionis.

Confirmatur item, quia sequeretur quod pro defensione honoris, & proprii celsus posset quis occidere non incurrens irregularitatem. Probatur sequela. Quia iste non intendit occidere & homicidium sequutum remotè se habet ad defensionem, ergo.

Secunda sententia etiam impugnatur: quia eodem modo intendit mortem, qui exhortatur in actuali conflictu, atque ante illum, & etiam quia verè extali consilio, utrobique potest sequi homicidium, ergo utrobique incurritur eadem censura.

Tertia sententia impugnatur: quia tam aggressus, quam defendens occidendo, manet irregularis si defedat, vel rempublicam, vel pugnet pro bono externo, ergo etiam consulens tale homicidium ex quo in effectu sequitur, est irregularis.

Respondetur ergo ad punctum, quod tales clerici, aut monachi in bello iusto non manent irregulares propter dispositionem iuris. Patet in capit. quicumque cum duobus sequentibus 23. quæst. 8. & in cap. penultimo de homicidio & cap. ultimo. de clerico percussore & per hoc patet ad primum.

Ad confirmationem respondetur certum esse quod potest clericus assumere arma defensiva: si verò assumat offensiva, & de facto occidat, manet irregularis: secus esset si assumens arma offensiva de facto ipse non occideret, quanuis alij milites adiumento illius occiderent. Ita colligitur ex cap. peritio extra de homicidio & ex cap. ultimo de clerico percussore: peccaret autem grauius assumens arma offensiva absque magna necessitate, & esset deponendus: quod colligitur ex cap. quicumque 23. quæst. 8.

Ad secundum respondetur negando paritatem rationis: quia & pugnantes, & exhortatores in bello iniusto non gaudent privilegio iuris, nec aliqua ratio fauet illis, ut eximantur ab irregularitate.

Ad tertium respondetur, quod Syluest. verbo, homicidium 3. ex sententia multorum tenet partem negatiuam. Nauar. autem ubi supra numer. 215. tenet oppositum, & illum multi sequuntur. Ego verò existimo, quod clerici ministrantes arma, & maxime, si hoc faciant bona intentione, non manent irregulares. Ratio est, quia isti etiam non intendunt homicidium, sed defensionem reipublicæ, & felicem exitum pugne, & etiam quia eadem

A ratio est atque de consulentibus: vnde merito in eorum fauorem ampliantur iura, & gaudent benignitate iuris.

D Einceps in 2. parte huius tractatus disputandum est de irregularitate, quæ consequitur ad homicidium casuale. Sed ante omnia statuendum est, quid sit homicidium casuale, secundum modum loquendi iuris. Non enim dicitur casuale, quasi nulla ratione sit volitum: ex hoc namque nulla profus contrahitur irregularitas, ut iam superioribus diximus & D. Tho. docet in hoc art. 8. sed dicitur homicidium casuale, prout distinguitur ab homicidio voluntario secundum modum loquendi ipsius iuris.

B Pro cuius maiori intelligentia notandum est, quod potest sequi homicidium ex aliqua actione, vel ex aliqua omissione, & hoc quidem dupliciter: vno modo ita ut homicidium illud fuerit præuisum fore sequutum ex aliqua actione, vel ex aliqua omissione. Altero modo, ita ut neque fuerit prouisum neque præuisum etiam si quis tenetur præuidere & impedire, & culpabiliter non præuidit. Dicimus ergo quod homicidium casuale secundum modum loquendi iuris. isto secundo modo accipiendum est.

C Notandum est secundo, quod non omne homicidium præuisum fore sequutum supposita aliqua omissione, dicitur casuale respectu illius: imò verò neque voluntarium. Verbi gratia. Si quis tenetur ex charitate defendere proximum, & præuidet certò, quod si non defendit illum occidendus erit: tunc dicimus quod tale homicidium respectu illius hominis, neque dicitur casuale, neque voluntarium secundum communem morem loquendi iuris: & ita nulla incurritur irregularitas, ut statim dicemus.

D Vbitatur ergo primò breuiter. Vtrum maneat irregularis ille, qui sciens, & prudens perimit mortem sui proximi, quem commodè poterat defendere? Ad hoc Syluester in verbo, homicidium primo. §. ultimo & homicidium. secundo. §. 15. inclinat magis in partem affirmatiuam vniuersaliter loquendo. Quam sententiam docuerunt quidam antiqui Canonistæ & Couar. ubi supra citatus est: sed aiunt, quod si non defendat ex malitia & dolo, manet irregularis, non autem si desinat defendere non ex malitia, & dolo. Veruntamen non explicant quid sit, non defendere cum dolo, & absque dolo: Fundamentum huius sententiæ est ratio, quæ desumitur ex capit. quanta. de sententia excommunicationis: ubi excommunicatur qui videns, & sciens non defendit clericum ab iniuria, quæ sibi inferitur. Ergo id ipsum erit dicendum de irregularitate: quoniam eadem est ratio: at verò Nauar. in suo manuali. cap. 28. numer. 232. & 233. tenet contrariam sententiam: quod vniuersaliter loquendo, qui non defendit hominem à morte, etiam si possit commodè defendere, non incurrit irregularitatem. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui non defendit illam quem titulo iustitiæ propriæ dicte tenebatur defendere, manet irregularis si mors consecuta fuerit. v.g. si quis ex pacto se obligauit defendere Petrum, vel ex officio tenebatur defendere & non defendit: manet irregularis irregularitate quidem, quæ consequitur ex homicidio voluntario, si sciens, & prudens omisit defendere: at verò si negligenter se gessit, incurrit irregularitatem, quæ

confe-

consequitur ex homicidio casuali. Exemplum est evidens in prætorè, dum coram illo sciente, & vidente, neque defendere occiditur aliquis cuius manet irregularis irregularitate ex homicidio voluntario: si autem non expressè sciente & vidente, sed ex aliqua negligentia non considerante sequatur mors, manet irregularis ex homicidio casuale. Ista conclusio quantum ad hoc quod incurratur irregularitas, communis est apud omnes Theologos & Iurisperitos: ceterum quantum ad hoc quod illa irregularitas in priori casu sit dicenda contrahi ex homicidio voluntario: non inveni in aliquo doctore distinctè assertum: sed ratio me conuincit, quoniam illa omisio est iniuriola directè, respectu hominis, qui occiditur: quoniam sciens, & prudens vult non defendere, cum teneretur ex iustitia defendere. Ex hac doctrina sequitur, quod etiam medicus, qui ex pacto tenetur curare aliquem infirmum, & sciens & prudens non curat, unde sequitur mors infirmi, manet irregularis ex homicidio voluntario, si sciens, & prudens omisit: si autem ex negligentia, manebit irregularis ex homicidio casuali. Idem dicendum esset proportionabiliter de illo, qui voluntariè suscipit custodiam infirmi: si enim ex negligentia illius moritur, manebit irregularis ex homicidio casuali: si autem illo sciente & prudente infirmus moritur, dum custos non apponit medium necessarium, manebit irregularis ex homicidio voluntario. Aliqui volunt extendere doctrinam huius conclusionis ad eos, qui tenentur defendere ex iustitia largo modo dicta v.g. ad patrem qui tenetur ex pietate defendere filium, & ad filium, qui tenetur ex pietate defendere patrem, & ad seruum, & famulum, qui tenetur defendere dominum: verum tamen quoniam huiusmodi irregularitas non habetur in iure, neque rursus ratio conuincit quod homicidium consequutum sit voluntarium secundum morem loquendi iuris, imò verò neque casuale, non oportet illic ponere irregularitatem: nam pari ratione diceret, quod frater, qui non defendit fratrem, & amicus, qui non defendit amicum, manet irregularis: quia etiam ex quadam iustitia largo modo dicta tenentur se adinuicem defendere. Ceterum de famulo, & de seruo maior ratio est, quod in prædicto casu incurrat irregularitatem: quoniam est quoddam pactum implicitum, & interpretarium, quod isti custodiant sicut res ipsas familiares etiam damnum ipsius domus: quando possunt absque notabili suo detrimento defendere: atque ita quemadmodum famulus tenetur restituere rem, quam videt raptam à latrone dum ipse tacet, dum facile potuisset defendere rem illam: ita etiam est reus mortis ipsius domini, dum facile potuit defendere & non defendit.

Neque valet obiectio, quod pater maiore vinculo tenetur defendere filium, quam ipse famulus patrem familias; ergo etiam ille incurret irregularitatem: negamus enim consequentiam: quoniam in irregularitate, quæ sequitur ex homicidio voluntario, magis attenditur ratio propria iniustitiæ, quam alterius vitij: nam etiam ex odio potest aliquis non defendere proximum, quem commodè poterat defendere: & tamen ille non manet irregularis secundum communem opinionem, & tamen non consistit ratio incurrendi irregularitatem in eo quod maiori vinculo tenetur defendere, vel in eo, qui maiori malitia non defendit: sed in eo quod sit causa influens directè, vel indirectè in ipsum effectum occisionis: quod quidem non contingit quando aliquis tenetur ex alia virtute defendere præter ip-

A sam iustitiam: quapropter ad hoc quod incurratur irregularitas ex ipso homicidio, requiritur vel ratio iniustitiæ, vel influentia directè in ipsam occisionem.

SECUNDA CONCLUSIO

Certissima, quæ sequitur ex prima, & ex ratione illius. Quando aliquis impedit alium ne defendat proximum, qui est in periculo vitæ, manet irregularis, si mors fuerit sequuta. Hanc asserit Nauar. in loco supra citato. Et ratio est manifesta: quia per actionem iniuriosam impedit defensionem proximi, ergo, est causa mortis illius. Neque valet respondere, quod ipse impeditus non tenebatur succurrere nisi ex charitate, ergo impediens non peccat contra iustitiam impediendo. Non enim valet ista consequentia. Nam etiam Petrus non tenetur dare elemosynam: nisi ex charitate & misericordia: & tamen impediens peccat contra iustitiam respectu pauperis.

B Sed aduertendum est in casu istius conclusionis, quod si quis sciens, & prudens impedit aliquem ne defendat, erit irregularis homicidio voluntario: si autem ex inconsideratione culpabili impedit defensionem, erit homicidium casuale.

TERTIA CONCLUSIO

Quæ communiter asseritur. Qui cognoscit, aut videt quod amici, aut consanguinei, vel familiares, tractant inter se de occidendo inimico, & vindicanda iniuria sibi facta & non impedit modo sibi possibili ne interficiatur inimicus: erit irregularis, morte sequuta. Ita docet Couar. vbi supra & Nauar. imò addit Nauarro, quod si non potest obtinere ab illis ne occidant inimicum, tenetur admonere illum, ut sibi caueat, aliàs manebit irregularis. Ratio huius sententiæ est, quia in huiusmodi casu illud silentium est consensus cum homicidijs, & verificatur regula iuris, qui tacet consentire videtur. At verò hæc sententia sic vniuersaliter asserta nobis non placet. Et probatur, quod sit falsa. Si illi conferrent inter se de occisione amici, ego non manerem irregularis tacendo, etiam si illi occideret amicum, quamuis certè peccarem contra charitatem, & amicitiam: ergo neque si taceo, quando agitur de occisione inimici, manebo irregularis. Antecedens, communis sententia est, ut statim dicemus. Consequentia probatur, quia non magis debeo ex iustitia inimico, quam amico, imò minus, ergo.

D Deinde, si in prædicto casu ego taceo, quia existimo nihil me effecturum cum illis, vel quia timeo aliquod damnum magnum, non manebo irregularis: ergo neque si simpliciter, & absolute taceam sine istis circumstantijs: Probo consequentiam, quia ego non magis influo in effectum occisionis in vno casu, quam in alio. Dicendum ergo mihi videtur, quod ista tertia conclusio intelligatur de irregularitate quantum ad iudicium fori ecclesiastici exterioris: meritò enim iudicabitur irregularis, quia meritò præsumitur quod suo silentio fauet cõsultationi amicorum de occisione inimici, & moraliter loquendo ita contingit de facto, quod silentium illud in tali casu nocet inimico. Ceterum in foro conscientie aliter iudicandum est. Si enim reuera silentium illud non fauet neque fuit exhortatiuum ad occisionem inimici, non manebit ipse tacens irregularis: & hoc probant argumenta, quæ fecimus contra conclusionem. Imò verò adijcimus

quod si silentium illud est quasi exhortatiuum ad occisionem amici, vel filij, vel patris, manebis irregularis tacens.

QUARTA CONCLUSIO.

Præter casus positos in tribus conclusionibus, qui permittit occisionem proximi sciens & prudens, non manet irregularis. Ita tenet Nauarrus vbi supra. Et probatur, quis in talibus casibus tantum tenetur homo ex charitate defendere neque violat leges iustitiæ: ergo non incurrit irregularitatem ex homicidio. Probatur consequentia, Quia homicidium est contra iusticiam, imò verò etiam si tacens cū placeat sibi in morte proximi, non manebit irregularis, si eius silentium non insuat in effectum, scilicet in mortem proximi directè neque indirectè. Et ratio est manifesta: quia quauis ille in corde suo est homicida coram Deo, tamen irregularitas non incurritur nisi ex occisione exteriori cuius homo est causa.

Ad argumentum ex cap. quantæ responderetur, quod quicquid sit de excommunicatione, consequentia nihil valet: quia excommunicatio attendit iniuriam quæ irrogatur clerico, & statui ecclesiastico, & propterea voluit ius Canonicum, vt ex non defensione clerici, incurratur excommunicatio. At verò irregularitas, quæ incurritur ex homicidio, attenditur ex quadam significatione mansuetudinis, vel humilitatis: & ideo noluit ius Canonicum, vt incurratur ex non defensione. Et denique potissima ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi sit expressa in iure. At verò irregularitas ex homicidio voluntario vel casuali, expressa quidem est in iure: quod autem non defendens sit irregularis non colligitur vniuersaliter, sed solum in casibus trium nostrarum conclusionum.

D Vbitatur secundò, circa secundam conclusionem, an quando irregularitas incurritur propter culpam, sufficiat quod culpa sit venialis, an verò requiratur quod sit mortalis? Et arguitur primò ad probandum quod sufficiat venialis culpa ex D. Tho. vbi supra, vbi ait quod homo incurrit homicidij reatum, quando non remouet ea, quæ debet vitare: sed quando homo venialiter peccat, ex quo sequitur occisio hominis, non remouet id, quod debuit vitare: ergo &c. Secundò arguitur. Peccatum veniale est voluntarium, ergo homicidium, quod sequitur ex illo, erit sufficienter voluntarium ad contrahendam irregularitatem. Tertio arguitur. Clericus in minoribus constitutus si exerceat iudicium in causa sanguinis, nõ peccat nisi venialiter, vt habet communis opinio: & tamen incurrit irregularitatem, dum iudicat si sequitur mors, ergo &c.

Quartò arguitur, supra diximus, quod irregularitas semper contrahitur ex occisione hominis, vel mutilatione, nisi sit purè casualis, vel sequatur ex defensione propriæ vitæ cum moderamine inculpatae tutelæ: sed cum aliquis occidit hominem ex aliqua ira, quæ nõ sit peccatum mortale, sed veniale, vt si motus ille iræ non fuit plenè deliberatus, nec tamen fuit motus primò primus, in quo nullum est peccatum, sed fuit motus secundò primus, vt aiunt Theologi, in quo est veniale peccatum: tunc dicimus quod videtur incurri irregularitas: siquidem consequitur homicidium non purè casuale, neque ex defensione propriæ vitæ.

Ad hoc dubium Caiet. hinc dicit sufficere culpam venialem. Syluest. tamen in verb. homicidium 2. §. 2. reg. 4. tenet quod leuissima culpa in homicidio

A casuali non inducit irregularitatem. Et probat ex cap. quæsitum de pœnit. & remiss. vbi sacerdotes Græci excusantur ab irregularitate propter mortem filiorum paruulorum: si tamen malitiosè non procurauerunt illam vel ex negligentia studiosa fuerit mors cõsequuta. Ergo non incurritur irregularitas, si solum fuerit leuissima culpa, qualis est peccati venialis. Alij verò Canonistæ aiunt, quod si leuissima culpa fuerit non in omittendo, sed in cõmittendo: incurritur irregularitas. Ita Couar. vbi sup. par. 2. §. 4. num. 9. Alij dicunt, quod siue leuissima culpa sit in committendo, siue in omittendo, nunquam incurritur irregularitas ex illa. Alij etiam dicunt, quod si leuissima culpa est omittendo, potest irregularitas incurri ab illo, qui tenetur ex pacto & mercede adhibere diligentiam, & non adhibuit. V. g. si quis sit conductus ad custodiendum infirmum, & sua leuissima culpa infirmus bibat vinum, & moriatur, incurrit irregularitatem. Ita Syluest. vbi supra quæst. 15. & Couar. vbi supra.

B Pro decisione huius difficultatis obseruandum est, quod dupliciter potest tractari ista quæstio, vno modo Theologicè in foro conscientie coram Deo, vt confessarij sciant iudicare de irregularitate. Altero modo in foro exteriori ecclesiastico, vt iudices sciant ferre sententiã circa irregularitatem: qui sepe numero procedunt ex presumptione iuris. Si quidem loquamur isto secundo modo, videtur nobis adhibenda fides Iurisperitis, quamuis inter illos sit tanta varietas opinionum, vt sit necessarium cõfugere ad rationem Theologicam, ad iudicandum quænam opinio sit probabilior. Verum est tamen, quod ipse iudex ecclesiasticus poterit sequi suam opinionem, quam reputat probabiliorè. Quod si res ista Theologicè disputetur, non est nobis regula doctrina Iurisperitorum.

C Nos igitur Theologicè diffinientes istam difficultatem. Dicimus primò, quod apud Iuristas, nomine culpæ, non intelligitur peccatum aliquod coram Deo mortale, vel veniale: sed intelligitur priuatio prudentiæ vel diligentie, quæ humano more solet adhiberi ab homine diligente, & prudente in aliquo negotio secundum qualitatem negotij: ita sanè vt priuatio diligentie, & prudentie, quam solet adhibere mediocriter diligens, dicatur leuis culpa: priuatio verò diligentie & prudentie, quæ solet adhiberi ab homine diligentissimo iuxta naturam negotij, dicatur leuissima culpa: priuatio denique diligentie, quæ solent adhibere homines vulgariter diligentes, dicatur lata, & ampla culpa, siue in huiusmodi priuationibus prædictis sit aliquod peccatum coram Deo, siue non. Atque ita diximus supra in q. 62. art. 6. quod commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quam amisit etiam de leuissima culpa, nõ autem de casu fortuito, qui non cadit sub humana prouidentia. Dicimus secundò quod quando aliquis in foro exteriori iudicatur irregularis, etiam si non sit irregularis coram Deo: nihilominus debet se gerere in exterioribus tanquam irregularis sub pœna peccati mortalis. Probatur, quia excommunicatus in foro exteriori debet se gerere tanquam excommunicatus in rebus exterioribus, & publicis, etiam si coram Deo non sit excommunicatus. Ratio est, quia ille tenetur obedire sententiæ iustæ iudicis in re graui, esset enim scâdalum oppositum facere: sed idem est iudicium de irregularitate: ergo tenetur homo se gerere tanquam irregularis in publico. Dicimus tertio, quod ad diffiniendum in foro conscientie. Verum ex homicidio vel mutilatione incurratur irregularitas imperti-

nens est quod sequatur ex peccato mortali vel veniali, & quod sit peccatum ratione obiecti per se vel ratione circumstantiarum. Probatum istud documentum & declaratur: quoniam potest sequi irregularitas homicidij ex actu iusto, & bono, ut patet in indice, & in defendente amicum, qui incurrunt irregularitatem coram Deo si occidant: potest etiam sequi ex peccato mortali, ut patet in eo, qui se vindicans occidit hominem. Potest etiam sequi ex peccato veniali, ut patet in eo qui occidit hominem, dum venialiter peccat defendendo amicum motu irae, qui motus fuit peccatum veniale.

Dicimus quartò. Quod consideratio rei licitae, vel illicitae, cui dat operam, qui occidit, solet esse utilis ad investigandum rationem peccati voluntarij directè vel indirectè: quae quidem ratio voluntarij non se habet impertinenter ad irregularitatem, sed per se quamvis non adaequatè; quia bene sequitur, voluntariè aliquis occidit directè vel indirectè: ergo incurrit irregularitatem.

Dicimus quintò. Quod quando ad irregularitatem requiritur peccatum voluntarium directè vel indirectè, nunquam incurratur ex solo peccato veniali ex indeliberatione. Ratio est, quia illud non est voluntarium directè vel indirectè, & idcirco quamvis esset illud peccatum mortale ex obiecto: non incurratur irregularitas coram Deo, si non esset simpliciter deliberatum.

Dicimus sextò. Quod irregularitas potest consequi ex peccato veniali ex obiecto, si est simpliciter voluntarij, sed tamen tunc erit mortale ex circumstantia. Ut v.g. si quis ex gula, quae est peccatum veniale ex obiecto, exponat se periculo occidendi & occidat postea: erit irregularis, etiamsi quando occidit sit fræneticus. Ratio est, quia iam ipsa gula fuit peccatum mortale ex circumstantia.

Dicimus vltimò, quod irregularitas, quae habet purè rationem poenae propter culpam, nunquam incurratur coram Deo propter solum peccatum veniale. Probatum, quoniam aliàs esset excessiva, & iniusta poena.

Ex dictis sequitur vnum corollarium vniuersalissimum. Nulla irregularitas ex homicidio vel mutilatione incurratur ex operatione, quae sit peccatum veniale, nisi aliàs etià sequeretur absque omni culpa. Hoc patet etiam inductiuè, neque enim dabitur instantia.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primū argumentum respondetur, quod illud verbū, debet, significat perfectam rationem debiti sub reatu peccati mortalis, vnde ex peccato veniali, ut sic non sequitur irregularitas.

Ad secundum argumentum respondetur, quod non omne peccatum veniale est simpliciter voluntarium: sunt enim peccata venialia ex indeliberatione actus. Quando verò fuerit peccatum veniale perfectè voluntarium, tunc ut incurratur irregularitas, oportet quod homo praevideat, vel praevidere debeat, quod ex illa actione sequitur homicidium, & tunc si nihilominus operetur, efficietur mortale peccatum ex circumstantia: nisi in casu quo poterat occidere absque omni culpa. V.g. quando aliquis defendens amicum venialiter peccat.

Ad tertium argumentum respondetur, quod ille clericus non incurrit irregularitatem ex eo, quod peccat venialiter suscipiendo officium, sed quando postea exercendo officium occidit, vel mutilat, incurrit irregularitatem, etiamsi iuste, & sanctè occidat, vel mutilat, vnde ex illo peccato veniali non incurratur irregularitas.

A Ad quartum argumentum respondetur, quod occisio, quae sequitur ex ira, quae est tantum veniale peccatum in foro conscientiae, reputabitur simpliciter casualis, quamvis non sit purè casualis quoniam habet aliquid de voluntario secundum quid ex indeliberatione voluntatis. Ceterum antecedens argumenti pro maiori, non est vniuersaliter verum, nisi apponatur alia exceptio, scilicet, quando praevideatur occisio futura mediata ex operatione mea mihi licita propter praestantiorum finem. sic enim excusamus ab irregularitate clericos, vel monachos exhortantes milites ad bellum iustum. Similiter excusatur ab irregularitate, qui implorat aliorum auxilium ad defensionem patris, etiamsi illi occidant aggressorem, dummodo ille non occidat vel non concurrat.

B D Vbiatur tertio, circa secundam conclusionem. An ille, qui dat operam rei illicitae, ex qua sequitur mutilatio, vel occisio hominis, incurrat semper irregularitatem.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Ex cap. dilectus de homicidio ubi quidam capellanus excusatur ab irregularitate, quoniam dabat operam rei licitae, equitando, videlicet. Hinc sumunt argumentum Canonista à cessante ratione, & causa, quod nos dicimus à contrario sensu, ergo si daret operam rei illicitae incurreret irregularitatem. Arguitur secundò. Ex cap. ex literis el. 2. de homicidio ubi etiam excusatur quidam monachus ab irregularitate: quia dabat operam rei necessariae, & vili ergo si non daret operam rei licitae incurreret irregularitatem. Similiter in cap. tua nos excusatur quidam monachus, qui pietatis gratia aperuit ferro tumorem gutturis cuiusdam mulieris, cum esset expertus in arte: quae tamen mulier postea mortua est. Ergo si non pietatis gratia, sed cupiditatis curasset illam, incurreret irregularitatem. Propter haec argumenta, & alia multa similia, est prima sententia multorum Iurisperitorum vniuersaliter asserentium, quod qui dat operam rei illicitae manet irregularis, si ex illa operatione sequatur mors, quamvis adhibeat plurimum diligentiae ne consequatur mors. Eandem sententiam tenet Syluest. in verb. homicidium. 2. §. 2. reg. 3. & Caietan. in hoc loco, imò D. Thom. videtur esse huius sententiae, dum ait, dupliciter homicidij reatum posse incurrere: vno modo quando aliquis dat operam rei illicitae, quam vitare debebat: altero modo quando non adhibet sufficientem diligentiam, etiamsi det operam rei licitae, ergo sunt duo modi differentes contrahendi irregularitatem quorum vterque sufficit sine altero. Item Diu. Thom. in ipsa 2. conclus. disiunctiua, satis aperte hoc asserit, & in 4. sentent. distin. 25. quaest. 2. art. 1. Secunda sententia, est in alio extremo quod quantumcunque aliquis det operam rei illicitae, non incurrit irregularitatem si adhibet sufficientem diligentiam ne sequatur occisio vel mutilatio. Hanc docuit M. Cano dum interpretaretur D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 8. ubi D. Thom. videtur eandem sententiam tenere: dicit enim quod propter negligentiam considerandi, imputantur homini ad poenam nocentia, quae sequitur si dabat operam rei illicitae. Eandem sententiam sequuti sunt postea quidam Theologi, inter quos fuit Mag. Peña. Tertia sententia tenet, quod qui dat operam rei illicitae, quae natura sua est laesiva & ad mortem tendens, incurrit irregularitatem, quantumvis adhibeat sufficientem diligentiam: si autem dabat operam rei illicitae, quae ex natura sua non habet ordinem ad mortem, vel ad laesionem, non incurrit irregularitatem: si tamen adhibeat

C

D

E

F

sufficientem diligentiam, ne ex alijs circumstantijs sequatur mors, aut mutilatio. Exemplum primi habetur expressè in cap. fin. de homicidio in 6. vbi quidam iudicatur incurrisse irregularitatem qui mandauit seruo suo vt verberaret quempiam, nō tamen occideret: eò quòd ipse verberatus postea mortuus est. Exemplum secundi sit in clerico, qui proficisceretur ad negotiationem sibi prohibitam, & fortè in via iacentem conculcauit, & occidit, iste non erit irregularis si adhibuit sufficientem diligentiam ne ex aliqua circumstantia sequeretur occisio. Hanc sententiam tenet Soto lib. 5. de Iustitia quest. 5. art. 9. & Couar. vbi suprā par. 2. §. 4. num. 10. & citat in eandem sententiam Castr. in lib. 2. de potest. leg. pœn. c. 14. citat in eandem sententiam Ancharanum, & Villadiego. Quarta sententia, est Nauar. vbi suprā num. 221. & super cap. fin. 14. quest. 6. circa finem, quòd si qui dabat operam rei illicitæ, intendebat illam facere, incurrit irregularitatem, etiamsi illud opus non sit ex natura sua læsum neque ad mortem ducens: & ponit exemplum, si quis persuadeat socio, vt ingrediatur vineam, & furetur uuas, & fortè erat ibi canis custos vineæ, & momordit ingredientem, & mortuus est: tunc ille persuasor manet irregularis. Pro decisione huius difficultatis.

PRIMA CONCLUSIO.

Prima sententia non est nobis verosimilis, etiam in foro exteriori. Et hoc quidem optimè probat Couar. vbi suprā, vbi ponit multa exempla, in quibus videtur ridiculum quòd incurratur irregularitas: quia dabat operam rei illicitæ: sed sit exemplum. Si medicus peritissimus curaret diligentissimè episcopum intendens accipere pro pretio beneficium ecclesiasticum, sequeretur quòd iste incurreret irregularitatem quòd videtur ridiculum. Probat sequela, quia ille dabat operam rei illicitæ, erat enim simoniacus. Similiter sequeretur quòd fornicarius, si fortè mulier moreretur in actu fornicandi, vel etiam ex partu, qui causatus fuit ex fornicatione. Præterea illa sententia, est contra ius Canonicum, vt patet ex cap. tua nos, de homicidio, vbi monachus ille condemnatur quidem de culpa, quia vsurpauit officium Chirurghi quod erat illicitum monacho: sed excusatur ab irregularitate: quia cum esset peritus in arte chirurgiæ, adhibuit sufficientem diligentiam, ne illa mulier moreretur. Hoc ipsum colligitur ex cap. quanto. 50. distin. vbi excusatur ab irregularitate latro; qui ducebat equos ex furto, quibus in via conculcatam mulierem occidit.

SECUNDA CONCLUSIO

Tertia sententia videtur probabilior, quàm secunda. Probat, quia secunda sententia vix potest respondere huic argumēto. Videlicet quòd ipsa iura duplicem casum distinguunt ad incurrendam irregularitatem: alterum si quis dabat operam rei illicitæ. Alterum, si non adhibuit sufficientem diligentiam, etiamsi daret operam rei aliàs licitæ. At verò secunda sententia omnia vniuersaliter reducit ad negligentiam cōsiderandi: siue quis det operam rei illicitæ, siue licitæ, ergo non est conformis iuri Canonico quod sæpe distinguit, si dabat operam rei illicitæ, vel licitæ. Cæterum tertia sententia explicat ius Canonicum, & distinguit si quis dabat operam rei illicitæ, quæ ex natura sua nociua est, incurrit irregularitatem: quāuis adhibeat diligentiam, ergo hæc sententia conformis est iuri Canonico, ac proinde probabilior.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus secunda sententia probabilis est. Et argumento facto possumus respondere, quòd non inuenietur in iure Canonico, vbi diffiniatur, quòd aliquis incurrat irregularitatem, solum quia dabat operam rei illicitæ: sed quia cum daret operam rei illicitæ, negligens fuit vel præsumitur fuisse in considerandis nocuentis. Vt patet in capit. fin. de homicidio lib. 6. vbi dicitur: quòd quia quidam mandando in culpa fuit, & hoc euenire posse, debuit cogitare, irregularis fuit. Et huic cōsonat doctrina D. Thom. in 1. 2. vbi suprā. Sed notandum est in fauorem huius sententiæ, quòd ille qui dat operam rei illicitæ, meritò præsumitur negligens in considerandis nocuentis, quæ inde possunt sequi: maximè si res illicita est talis nature, vt ex ea possit sequi tale nocuentum. Vt in c. suscepimus de homicidio, ponitur exemplum, & idcirco meritò in foro exteriori iudicabitur ille irregularis. Quòd si re vera opposuit omnem diligentiam, non erit irregularis coram Deo iuxta secundam sententiam. Verbi gratia, si in hastiludio nō maneret irregularis secularis, qui fortè occidit corrualem. Similiter si clericus se intromitteret in hastiludium cum simili diligentia non maneret irregularis: quamuis in foro exteriori iudicaretur ille irregularis: quia dabat operam rei illicitæ, ex qua poterat sequi illud nocuentum: eò quòd ille præsumitur negligens. Et hoc confirmari potest, ex distin. cap. tua nos.

QUARTA CONCLUSIO.

Sententia illa vltima non est probabilis, vt ipsemet casus præ se fert. Et cap. tua nos. conuincit, & cap. quando 15. dist. Imò ipse Nauar. vbi suprā nu. 215. dicit clericus, qui in bello pugnat, vt exhortetur milites, non manet irregularis, si tamen ipse per se non occidat. Et tamè certum est, quòd dat operam rei illicitæ pugnando. Non ergo sufficit ad incurrendam irregularitatem, quòd aliquis ex iniectione det operam rei illicitæ. Ad argumentum in oppositum ad primum responderetur, quòd argumentum à contrario sensu, vel à cessante causa & ratione, non est validum: nisi quando causa est adequata alicuius effectus: quòd sub alijs terminis docet Aristor. lib. 1. Post text. 20. dum dicit: si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis. Quia etiam debet intelligi de causa adequata. Nunc autem in proposito non est causa adequata, quare aliquis excusetur ab irregularitate: quia dat operam rei licitæ. Potest enim dare operam rei licitæ, & manere irregularis, propter negligentiam, considerandi nocuentum quòd poterat sequi. Similiter non est causa adequata, quòd aliquis contrahat irregularitatem, quia dabat operam rei illicitæ, vt patet in casibus confutationis primæ & quartæ sententiæ. Ad secundum argumentum responderetur, quòd ca. tua nos. potius probat oppositum. Nam ille monachus dabat operam rei illicitæ exercendo officium chirurghi sibi prohibitum in cap. sententiam. ne cler. vel monachi. Et per hoc patet ad alia argumenta, quæ sunt ex alijs capitulis iuris Canonici. Ad D. Thom. responderetur, quòd illius distinctiua est intelligenda pro altera parte, quando aliquis dabat operam rei illicitæ: quæ ex natura sua tendebat ad lesionem. Et tunc quantumlibet aliquis adhibeat diligentiam manebit irregularis, si sequitur occisio, vel mutilatio ex sua actione. Et hoc iuxta tertiam sententiam.

At verò

At verò iuxta secundam sententiam non erit irregularis coram Deo, quamuis in foro exteriori iudicetur irregularis. v.g. in exemplo posito. Si clericus in hastiludio vel torneamento, quæ licita sunt secularibus: ille, tamē occidat vel mutilet, manebit irregularis, quia dabit operā rei illicitæ, ex qua poterat sequi tale nocumentū. Secularis autem nō manebit irregularis, si non fuit notabiliter negligens in considerando nocumento, quod inde sequutum fuit.

Iam verò in tertia parte huius tractatus breuiter agendum est de irregularitate quatenus consequitur ex mutilatione actiua. Etenim in Clem. vnica de homicidio æquiparantur mutilatio, & homicidium quantum ad irregularitatem: nisi fortè fiat causa sanitatis, tunc enim ipse chirurgus non manet irregularis: & ita receptum est secundum communem sententiā doctorum, Difficultas tota est in definiendo, quid intelligatur nomine membri, quando dicitur in iure quoddam mutilans, hoc est membrum scindens, manet irregularis. De qua re mirum est, quàm variæ sunt sententiæ. Sed nobis hac parte placet sententia Couar. in 3. par. relect. citatè in princip. num. 8. & 9. quæ cōstitit in vnico dicto, scilicet, quoddam nomine membri simpliciter, vt colligitur ex Arist. lib. 1. de partibus anim. c. 5. intelligēda est illa pars animalis, quæ exercetur specialis operatio: & distincta ad perfectionem totius ordinata. V.g. pes ad ambulandū, manus ad operationem, oculus ad visionem, auris ad auditionem, lingua ad loquendum. Sed de genitalibus non est ita certum. Quidam enim aiunt quoddam quamuis sit irregularis, qui sibiimet abscindit virilia: vt habetur in c. si quis partem, dist. 55. tamen ibidem etiam censetur irregularis: qui sibi abscindit partem digiti: & nihilominus constat, quoddam si alter abscinderet partem digiti alterius, non maneret ipse irregularis. Quapropter videtur, quoddam ins in odiū atrocitatis erga seipsum, voluerit apponere talem irregularitatem abscindenti sibi virilia, & partem digiti. Non igitur qui alteri abscindit genitalia manebit irregularis. Nihilominus nobis est probabilior sententia, quoddam ille manebit irregularis. Probatur, quia ille abscindit membrum simpliciter: nam ea pars ordinata est à natura ad specialem operationē, scilicet, ad generationē sibi similis: quæ est maxima perfectio viuētis. Tunc enim vnum quodque animal perfectum est, quādo potest generare sibi simile: Igitur manebit irregularis, qui ita proximum læserit vt omnino genitalia absciderit. Hic autem non facimus mentionem de membris interioribus, scilicet, de corde, & hepate & pulmonibus: quia hæc membra nō possunt abscindi nisi occidatur homo. Hæc distinctio membri simpliciter, videtur confirmari ex dicto. Apost. ad Rom. 12. Sicut enim in vno corpore multa mēbra habemus, non autem omnia membra eundem actū habent, &c. Vbi satis aperte insinuat, quoddam ad rationem membri pertinet habere specialem operationem.

Ex hac doctrina infertur. Primò, quoddam si quis abscinderet alteri auriculam, hoc est cartilaginem extrinsecam, non manet irregularis: quia non abstulit organum auditus. Inferunt etiam aliqui, quoddam non manet irregularis, qui abscindit mulieri mammillam: eò quoddam non est membrum ad specialem operationem. Sed oppositum sentit Baldus. in lib. data opera. C. qui accusare non possunt. numer. 75. & in hac parte videtur nobis ista sententia probabilior. Et ratio est, quia mammilla mulieris habet specialem operationem, scilicet, sanguinem decoquere quousque conuertatur in lac necessarium ad nutritionem infantis: quæ operatio necessa-

ria est ad perfectionem humanæ speciei.

Infertur tertio, quoddam si aliquis abscidit digitum alteri, non est irregularis. Ratio est quia digitus non est membrum simpliciter, sed pars membri. Hoc est contra Caiet. quæst. sequenti art. 1. & contra Soto li. 5. de iustitia & iur. quæst. 2. art. 1. existimant enim digitum esse membrum principale contra communem opinionē. Imò verò infertur quartò, quoddam non manebit irregularis qui absciderit tres digitos principales alteri, scilicet, pollicem, indicem & medium. Et ratio est quia ille homo dicitur mancus: sed non mutilatus membro: quia simpliciter non est abscissa manus. Hoc corollarium est contra aliquos Iuristas & Theologos, qui existimant vniuersaliter esse verum, quoddam si quis percussione alterum facit irregularem: ipse manet irregularis. Ita tenet Syluest. verb. homicidiū. 3. Infertur quintò, quoddam non est irregularis ille, qui percussione, aut læsione fecit membrum alterius inutile, & omnino aridum. Ratio huius est, sicut & præcedērium, quoniam irregularitas est impedimētum iure Pontificio introductam, ergo non debet incurri nisi in casibus expressis ab ipso iure. At verò iura non dicunt, si quis membrum arefecerit, vel inutile reddiderit, manebit irregularis: sed si quis mutilauerit membrum sit irregularis. At verò mutilare propriè, sicut notat glos. super Clem. si furiosus est mēbrum omnino separate à corpore. Igitur ille non manebit irregularis quantumcunq; læserit, si tamen non abstulit mēbrum à corpore. Hæc vera doctrina est contra Panormit. ea. cum illorum de sententia excommunicationis, & contra Syluest. vbi supra. Et nobiscum sentit Nauarrus in Manuali cap. 27. à num. 206. Vbi optimas rationes facit contra Caietan. & Soto. Notat tamen ipse, quoddam quando, quis alium facit irregularem sua percussione, manet aliquando etiam ipse irregularis irregularitate, quæ sequitur ex delicto, quando delictum est notorium: nō quia fecit alium irregularem. Appellat autem delictum notoriū, quod notorietate facti nulla ratione potest celari, vel notorietate iuris, quando iam aliquis condemnatus est per sententiam in iudicio publico; Dicitur verò irregularis ex delicto publico. Verbi gratia, quando irregularitas consequitur ex continuata fornicatione notoria, vel ex adulterio vel ex quolibet delicto maiore, & notorio, propter quod mereatur homo deponi. Vt explicat Nauarrus supra num. 248.

Iam verò in quarta parte huius tractatus agendum est de dispensatione irregularitatis.

Vbitatur primò, ante omnia vniuersaliter, an nomine censuræ intelligatur irregularitas, ita vt cum in bullis Cruciatæ conceditur confessoribus, vt possint absoluere à qualibet censura, intelligatur etiam irregularitas. Pro parte negatiua arguitur primò. Ex Innoc. tertio cap. quærenti. de verborum significatione. vbi ait quærenti quid per cēsuram intelligatur cum huiusmodi clausulam in nostris literis apponimus: respondemus quoddam nomine censuræ, non tantum debet intelligi interdicti: sed etiam suspensionis, & excommunicationis sententiæ. Ecce vbi Pontifex nullam facit mentionem irregularitatis, nomine censuræ, ergo non intelligitur illo nomine. Nam aliàs Pontifex fuisset diminutus.

Secundò

Secundò arguitur. In ipsi bullis Cruciatæ, ubi conceditur absolutio à qualibet censura, non cõceditur dispensatio super irregularitate. Probatur, quia absolutio: propriè non de irregularitate, sed dispensatio vt patet ex vsu ecclesiastico. Si enim loquuntur Prælati etiam Religionum, Dispensatio tecum super omni irregularitate, ergo non eo ipso quòd conceditur absolutio ab omni censura, conceditur etiam dispensatio irregularitatis.

Tertio arguitur. Quia non est consuetudo neque stylus curiæ Romanæ, vt dispensatio super irregularitate, intelligatur in vniuersali clausula, ergo non est intelligenda talis dispensatio in Bullis, cum in illis dicitur quòd confessarius possit absoluere ab omni censura.

Ad hoc dubium communis sententiæ Iuristarum est negatiua. Ita tenet Nauarrus in Manual. cap. 27. num. 192. & 249. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Irregularitas, quæ tantum incurritur propter culpam quasi pœna ipsius, intelligitur nomine censura ecclesiasticæ. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantina M. Cano, & postea sequutus est illam. Soto in 4. Sent. dist. 22. q. 3. art. 1. & multi alij Theologi moderni. Et probatur primò, quoniã censura propriè loquendo est quædam notatio, & punitio, qua malefaciens punitur propter aliquam culpam: sed quædam irregularitates sunt notatio quædam, & punitio propter aliquam culpam, ergo illæ veniunt intelligendæ nomine censura. Explicatur minor. Quãdo aliquis suspensus, vel excommunicatus celebrat, manet irregularis propter culpã, quam commisit: & tunc irregularitas est propriè censura.

Secundò probatur. Nam in quibusdam Bullis dicebatur, quòd confessor possit absoluere ab omni excommunicatione suspensione & interdicto & ab omnibus alijs censuris, & pœnis ecclesiasticis. Ergo in istis Bullis dabatur facultas absoluendi à quibusdam irregularitatibus. Probatur cõsequentiã. Quia nullæ sunt aliæ censuræ, præter illas tres: nisi quædam irregularitates.

Tertio, in quibusdã Bullis etiam cruciatæ olim, dum numerabantur casus, qui concedebantur confessoribus, ponebatur talis exceptio, scilicet, excepto homicidio voluntario (*Porque el tal homicidio esta reservado quanto à la irregularidad.*) Ergo omnes aliæ irregularitates propter culpam, concedebantur confessoribus, quibus committebatur facultas absoluendi ab ipsis culpis.

Et confirmatur. Nam in alijs Bullis olim dicebatur, quòd conceditur facultas absoluendi ab omnibus censuris, & pœnis ecclesiasticis, etiam si requirant specialem mentionem sui, & non includantur in vniuersali clausula. Quod quidem videtur esse adiectum propter eos, qui dicunt nullam irregularitatem includi in generali clausula. Prædictas Bullas ego vidi. Est tamen obseruandum nostris temporibus, quòd in Bullis cruciatæ, quæ dimanauerunt à Sede Apostolica à tempore Pij Quinti, fit mentio solùm facultatis absoluendi ab omni censura, atque ita volumus, qui sequimur istam sententiam, quòd nomine censura intelligantur omnes illæ irregularitates, quæ impositæ sunt directè propter aliquam culpam. Nam contingit quòd aliqua irregularitas contrahatur ex actũ, qui est culpa: non tamen est directè pœna propter culpam, qualis est irregularitas, quæ contrahitur quando quis alterum occidit iniquè: tunc enim irregularis manet, non quia ini-

què occidit, sed quia occidit voluntariè. Sicut manet irregularis iudex, qui iustè occidit.

Obseruandum est secundò circa Bullas cruciatas, quòd qui habuerit vltimam Bullam cruciatam gaudebit omnibus priuilegijs præcedentium Bullarum non cruciatarum ante Pium Quintum concessis. Et ratio est: quia omnes aliæ bullæ nunquam sunt reuocatæ, sed tantum suspensæ præterquam, quantum ad illam clausulam, quòd religiosi, & alij sacerdotes possint oua comedere in quadagesima. Hæc enim clausula vniuersaliter reuocata est à Pio Quinto. At verò omnes aliæ Bullæ cruciatæ reuocatæ sunt profus à Pio Quinto in prima Cruciatæ, quam ipse concessit. Cæterum aliæ Cruciatæ, quæ post ipsum emanauerunt secum afferunt clausulam reuocatiuam, seu potius limitantem, ita vt non liceat gaudere gratis, & facultatibus illic concessis, nisi intra annum prædicationis, & statim expirant.

Ex quo sequitur, quòd ipse commissarius Cruciatæ non reualidat antiquas illas cruciatas: quia non datur illi facultas reualidandi, nisi tantum illas, quas ipse suspendit. Suspendere autem non potest nisi eas Bullas, quæ adhuc habent effectum: quales sunt Bullæ sanctæ Catherinæ & redemptionis captiuorum: & aliæ similes & etiam personales facultates.

His suppositis ad primum argumentum respondetur, quòd Pontifex non dixit exclusiue, quòd tantum illa tria intelligebantur nomine censura: sed quòd illa tria intelligebantur, ratio autem quare non fecit mentionem irregularitatis, duplex est. Altera quia irregularitas non est censura secundum totam latitudinem, vt patet in irregularitate bigamiæ, & homicidij. Altera verò ratio est, quia ibi Pontifex solùm intendebat numerare illas censuras quibus iudices ecclesiastici solent compellere rebelles, vt ex ipso literæ contextu patet. Cæterum irregularitas nunquam est censura posita ab aliquo iudice ecclesiastico, sed ab ipso iure. Quare non oportuit facere illius mentionem.

Ad secundum respondetur, quòd circa irregularitatem, quæ propriè est pœna propter culpam, bene potest confessorius vt verbo absolutio- nis, ita vt dicat, ego te absoluo ab omni censura irregularitatis: imò ineptè dixerit, ego dispenso tecum super irregularitate: nisi fortè ex speciali commissione prælati, sibi fuerit commissæ dispensatio.

Ad tertium negatur antecedens. Imò quoriefcumque conceditur in curia Romana facultas absoluendi ab omni censura: conceditur etiam facultas absoluendi à quibusdam irregularitatibus: quæ nihil aliud sunt, quàm censuræ propter aliqua peccata.

D Vbitatur secundò. An irregularitas propter homicidium sit reseruata Summo Pontifici? Hoc dubium mouemus ad explicandum decretum Concilij Tridentini Sessione 24. capit. 6. (vbi in hunc modum dicit. Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum, dispensare. Hoc in loco concedit episcopis Concilium ordinariam facultatem ad dispensandum in irregularitate, quæ oritur ex occulto delicto: vna excepta irregularitate, quæ oritur ex homicidio voluntario. Sed difficultas est de irregularitate quæ oritur ex occisione hominis iusta, & licita.

Caietanus in verbo irregularitas in summa dicit,

dicit, quod ille, qui habet facultatem ad tollendam irregularitatem, quæ oritur ex homicidio casuali, habebit etiam facultatem ad tollendam irregularitatem prouenientem ex occisione hominis voluntaria, licita tamen: non obstante, quod in tali concessione prohibeatur dispensatio super irregularitate proueniente ex homicidio voluntario. Ratio Caietani est: quoniam hæc limitatio tantum habet locum in irregularitate, quæ prouenit ex homicidio voluntario iniquo. Etenim huiusmodi occisio proprie, & simpliciter dicitur homicidium. Eandem sententiam, & propter eandem rationem sequitur Summa Armilla in verbo irregularitas. Eandem sententiam sequitur Couarruias in relectione supra citata in 2. parte. licet propter aliam rationem, videlicet, quia homicidium quod committitur sine culpa, reputatur iure casuale. Secundum istos doctores dicendum est consequenter, quod episcopus potest dispensare super omni irregularitate proueniente ex qualibet licita occisione hominis: sicut potest dispensare super irregularitate, proueniente ex homicidio casuali, propter concessionem sibi factam in decreto Concilij: & illa exceptio ibidem facta de homicidio voluntario tantum, intelligenda est de homicidio voluntario, quod est verè peccatum. Hæc tamen sententia nobis omnino non placet: Imò existimo cum doctissimo Nauarro vbi supra, quod solus ipse Summus Pontifex potest dispensare super irregularitate proueniente ex occisione hominis voluntaria, quantumlibet iusta, & licita. Et quidem ratio Caietani parum valet: quia vt supra diximus, nomine homicidij voluntarij in iure Canonico quantum ad materiam irregularitatis, comprehenditur etiam occisio hominis iusta. Item ratio, quæ profertur à Couarruias non videtur habere fundamentum in iure. Imò irrationabiliter dicitur, quod quando iudex, data sententia sanguinis, occidit hominem, quod tunc dicatur casuale homicidium. Et ita omnino existimo, quod nullus episcopus dispensat, neque audet dispensare super hac irregularitate, magis quam super irregularitate bigamiæ: de qua nulla ratione intelligitur episcopis facta copia dispensandi in suprascripto decreto. Et ratio est, quia in Concilio intelligitur facta illa exceptio ab illa vniuersali, scilicet quod liceat episcopis dispensare super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta irregularitate homicidij voluntarij. In qua exceptione intelligo homicidium voluntarium, quod est peccatum.

A Altera difficultas est, An episcopus possit dispensare super irregularitate contracta ex delicto homicidij voluntarij occulto, nam si publicum est: omnes conueniunt in hoc, quod Episcopus non potest dispensare.

In hac difficultate, omnino repellenda est sententia Alphonsi de Castro in libro 2. de lege pœnali asserentis, quod propter homicidium voluntarium & iniquum, si fuerit omnino occultum: non incurritur aliqua irregularitas. Hæc enim sententia aduersatur dispositioni iuris in capit. finali. de temporibus ordinationum, & ordinandorum. & in capit. inquisitioni. de accusationibus. & hic autor singularis est in ista sententia: quamuis etiam illam tenuerit quidam Vincenius citatus à Syl-

A uestro in verbo homicidium. 3. quæstio. 8. Ac proinde Couarruias vbi supra, & Nauarro, capit. illo. 27. citato. reprobant istam sententiam tanquam singularem & iuri Canonico contrariam. Nam etiam si textus in capit. ex tenore. de temporibus ordinationum, dicat, quod crimina, quæ si essent publica punirentur depositione, & degradatione: si fuerint secreta, non impediunt ascensum ad superiores ordines: tamen non fauet hoc prædictæ sententiæ. Quoniam vt aduertit Couarruias. textus non loquitur de criminibus, quæ ipso facto inducunt irregularitatem: quale est homicidium. Sed loquitur de illis, quæ si constarent punirentur in iudicio pœna depositionis & degradationis: qualia sunt grauissima quædam crimina. Hoc supposito respondendum est ad propositam difficultatem.

PRIMA CONCLUSIO.

Neque olim ante Concilium, neque modò post Concilium Tridentinum, concessa est episcopis autoritas dispensandi in huiusmodi irregularitate ad suscipiendos sacros ordines: quamuis sit probabile quod ante Concilium poterant episcopi dispensare quoad minores ordines suscipiendos. Hæc omnia latissimè probant Couarruias & Nauarro. supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Etiam est probabilis sententia, quod olim ante Concilium Tridentinum poterat Episcopus dispensare quantum ad beneficium simplex retinendum, & de nouo obtinendum. Imò aliqui probabiliter existimant, quod etiam quantum ad beneficium curatum retinendum. Hoc colligunt doctissimi Canonistæ ex capit. 2. de clerico pugnante in duello. Tota autem difficultas est, an Episcopus post Concilium gaudeat huiusmodi facultate dispensandi in huiusmodi irregularitate. Nauarrus vbi supra tenet partem negatiuam, & dicit, quod Episcopus non habet talem facultatem, etiam quoad minores ordines suscipiendos: & quoad beneficium simplex retinendum: sed quod solus Papa potest dispensare quantumlibet homicidium sit occultum. Probat ex eo, quod in prædicta Sessione dicitur expressè: quod in homicidio voluntario etiam si fuerit occultum, non liceat dispensare ad ordines sacros suscipiendos: sed talis homicida omni ordine ac beneficio ecclesiastico perpetuò careat. In quo decreto duo verba expenduntur. Alterum est, non liceat: alterum est, careat. Quæ verba secundum Caietanum in summa in verbo absolutio ab excommunicatione, tollunt potestatem dispensandi. Item in secunda parte eiusdem decreti statuitur, quod in irregularitate, quæ oritur ex homicidio casuali episcopus non potest dispensare, nisi adhibitis quibusdam circumstantijs, & conditionibus ibi narratis, ergo cum limiter Concilium episcopis ipsis autoritatem dispensandi in homicidio casuali: signum est, quod intendebat totam illis autoritatem tollere dispensandi in homicidio voluntario. Eò vel maximè, quod Concilium contraponit homicidium casuale contra voluntarium.

F Secundò probatur hæc sententia ex capit. 6. de reformatione, Session. 24. vbi conceditur facultas episcopis dispensandi super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta ea,

quæ

quæ oritur ex homicidio voluntario, ergo Conciliū prohibet dispensare super irregularitate homicidij voluntarij quantumlibet occulto. Nihilominus viris doctis nostri temporis videtur, quod episcopi eandem omnino auctoritatem habent dispensandi post Concilium Tridentinum, quam olim habebant ante Concilium ipso iure communi. Ratio illorum est quoniam Concilium non tollit episcopis apertè istam facultatem. Est enim dubia interpretatio literæ Concilij, at verò quæcunque lex noua interpretanda est quantum fieri potest conformiter ad ius commune. Igitur adhuc episcopi habent facultatem, quam antea iure communi habebant. Confirmatur. Res fauorabilis est, quod episcopi habeant istam facultatem, ergo decreta Concilij, si commodè fieri potest, debent interpretari in fauorem episcoporum: atque ita ipsi interpretantur.

Ad primum enim argumentum respondent cum Couarr. in loco citato, quod Concilium in illo capitul. 7. non loquebatur de homicidio omnino occulto: sed occulto aliquo modo, scilicet, de illo quod non poterat in iudicio probari. Respondent secundò, quod synodus in illo decreto tantum intendebat ostendere difficultatem maximam, quæ debet esse in dispensatione irregularitatis, quæ oritur ex homicidio voluntario: non autem intendebat limitare auctoritatem episcoporum, quam olim habebant. Et idcirco verbum illud, non liceat, non tollit auctoritatem dispensandi, quidquid sit de doctrina Caietani in verbo absolutio ab excommunicatione. Sed aiunt quod denotat quod prælati male facient, si absque grauissima causa dispensauerint. Et hoc colligunt ex eo, quod synodus ibi, non solum loquitur episcopis, sed cuiusque dispensanti, etiam Summo Pontifici. Imò videtur quod ex principali intentione loquebatur de dispensatione, quæ fit in Romana curia. Et ex hoc respondent ad illud quod obijcitur de homicidio casuali. Dicunt enim, quod Concilium tantum limitat modum dispensandi episcopis super hac irregularitate, quando dispensatio committitur illis à Romano Pontifice. Nihilominus non prohibet, quod ipsi sua auctoritate dispensent in eo quod antea poterant iure communi: si ab ipsis immediatè petatur dispensatio. Ad secundum argumentum respondent, quod illa exceptio non fit simpliciter à facultate, quam habent episcopi dispensandi in irregularitatibus: sed fit exceptio à facultate illis concessa per illud decretum Concilij. Ita sanè quod ex vi illius decreti non possunt dispensare super irregularitate, quæ oritur ex homicidio voluntario occulto. Non tamen ibi negatur, quod iure communi habeant talem auctoritatem dispensandi, saltem quantum ad aliquid, scilicet, quantum ad beneficium simplex retinendum, & obtinendum, & quantum ad beneficium curatum retinendum. Iste modus explicandi Concilium videtur nobis satis perplexus. Quapropter ego crediderim, quod in huiusmodi decretis Concilij Tridentini explicatum est, quod olim erat obscurum, & dubium inter doctores secundum ius commune: & insuper concessa est noua facultas episcopis dispensandi in multis irregularitatibus in foro conscientie, super quibus antea dispensandi facultatem non habebant. Et insuper concessa est illis facultas absoluendi à plurimis delictis reseruatæ Summo Pontifici.

Sed quæret aliquis, Vtrum per bullam Cruciatam habeat confessarius electus tantam facultatem absoluendi à peccatis, quantum habent episcopi concessam à Concilio Tridentino, capit. 6.

- A** Sessio. 24. Respondetur, quod non habet tantam facultatem. Primò quidem de crimine hæresis manifestum est. Quoniam in ipsa bulla Cruciatæ excipitur facultas absoluendi: & tamen Conciliū Episcopo per semetipsum concedit, quod possit absolvere in foro conscientie de crimine hæresis. Deinde quamuis confessarius electus possit absolvere semel ab omnibus alijs peccatis, & censuris reseruatæ Summo Pontifici: tamen episcopus toties, quoties se obtulerit occasio, potest in foro conscientie ab huiusmodi peccatis absolvere secundum formam concessam sibi in illo capite 6. Sessio 24.
- B** Quapropter confessarius debet attendere, an delictum sit reseruatum Summo Pontifici, vel non. Similiter an excommunicatio sit reseruatæ vel non. At verò circa irregularitates non est tantum periculi, quia non est necessarium ad hoc vt aliquis absolatur à peccatis, & recipiat sacramentum Eucharistie: quod absolatur prius à censura irregularitatis etiam quando est vera censura. Cæterum si penitens sit clericus, & voluerit promoueri ad ordines superiores vel obtinere aliquod beneficium vel ministrare in ordine suscepto: ad ipsum promouendum pertinebit inquirere: an illa irregularitas sit reseruatæ Summo Pontifici vel non. Vnusquisque enim tenetur scire ea, quæ pertinent ad suum statum. Et idcirco ipse confessarius poterit se eximere ab isto onere, & remittere penitentem, vt consulat doctores circa huiusmodi irregularitates: si confessarius non fuerit certus.

QUÆSTIO LXV.

De mutilatione membrorum.

D E inde considerandum est de peccatis aliarum iniuriarum, quæ in personam committuntur. Et circa hoc quaruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Licitum est auctoritate publica mutilare peccatores.

Secunda conclusio. Licitum etiam est propter salutem corporis, & vitæ, mutilare hominem de voluntate ipsius, vel de voluntate eius, qui curam illius gerit.

Tertia conclusio. Aliet mutilare est illicitum.

COMMENTARIVM.

IN hoc articulo notandum est, quod etiam membrum sanum in seipso licitum erit abscindere, quando opus fuerit ad salutem hominis, & vitam. Ratio est quam assignauimus in quæstione 64. articul. 2. quia totum esse membri est propter totum: vnde quando fuerit necessarium propter totum vt membrum pereat, licitum erit abscindere. Quod autem Diu. Thom. dicit in tertia conclusione,

quod

quod aliter mutilare est illicitum, intelligitur quando homo consistit in plenaria sanitate.

Secundò est norandum, quod nemo potest cogi, ut patiatur abscissionem membri propter vitam: nisi ab illo, qui curam illius gerit, ut à republica, quando vita illius fuerit necessaria bono communi, & non aliàs. Ratio, quia homo non potest cogi à republica nisi secundùm operationes politicas necessarias reipublicæ, secundùm quas habet rationem partis: potest etiam cogi filius à patre quando est sub eius potestate: item seruus à domino, quia non est sui iuris: similiter etiam religiosus potest cogi à suo prælato, maxime si vita illius necessaria est religioni, quod debet iudicare prælatus. Sed quaerit aliquis, An ipsemet homo teneatur pati abscissionem membri propter seruandam vitam? Et videtur quod sic: quia tenetur seruare vitam per media ordinata, & proportionata: sed abscissio membri est medium proportionatum ad seruandam vitam, ergo tenetur pati abscissionem. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO

Quod non tenetur absolutè loquendo. Et ratio est. Quia quauis homo teneatur conseruare vitam propriam, non tenetur per media extraordinaria, sed per victum & vestitum communè, per medicinas communes, per dolorem quandam communem & ordinarium: non tamen per quandam dolorem extraordinarium, & horribilem, neque etiam per sumptus extraordinarios, secundùm proportionem status ipsius hominis. Ut si v.g. communem ciuem salutem consequaturam esset certum, si insumeret tria millia ducatorum in quadam medicina, ille non tenetur insumere. Per hoc patet ad argumentum. Nam quamuis illud medium sit proportionatum secundùm rectam rationem, & ex consequenti licitum, est tamen extraordinarium. Circa tertiam conclusionem est dubium, An sit licitum, ut quis seipsum mutilet, ut euadat periculum mortis ab extrinseco imminens? Ut v.g. an sit licitum quoddam scindat manum, quam habet ligatam ut effugiat flammam, aut feram, aut tyrannum comminantem mortem: nisi ipsemet homo se mutilet? Respondetur, quod in hoc tertio casu non sit licitum, quia esset consentire cum malitia tyranni, qui intendit inferre iniuriam naturæ rationali, ut ipsamet in seipsam manus iniiciat. Ita tenet Soto lib. 5. de iustitia. q. 2. artic. 5. Cæterum in alijs casibus licitum est: quia pars ordinatur in bonum totius & non est aliqua causa, quæ faciat actum illicitum sicut in tertio casu.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. *Causa correctionis, & discipline licitum est.*
 Secunda conclusio. *Non est licitum mutilare aut occidere.*

COMMENTARIVM.

DE hoc articulo vide Soto vbi suprà, art. 2. & nota, quod legibus ciuilibus cautum est quantum se debeat extendere illa potestas patrum erga

A filios, ut patet in l. si filius. C. de patria potestate, & in l. prætor. ff. de iureiurando, §. præterea. Sed quaeritur, An liceat patribus verberare filios clericos? Syluester in verbo excommunicatio. 6 §. 4. refert sententiam Panor. in c. cum voluntate de sententia excommunicationis, quod non est licitum patribus verberare filios in sacris constitutos, bene tamen in minoribus: sed ipse Syluest. tenet esse licitum verberare filios etiam in sacris constitutos: & ratio eius est, quia hoc conceditur magistris circa discipulos, etiam in sacris constitutos, ut patet ex c. super eo. de sent. excommunicationis, ergo erit licitum patribus. Patet consequentia. Quia patres non habent minorem iurisdictionem ad erudiendos filios, quam magistri. Et hæc sententia est tenenda.

B Sed notandum est, quod prælatis religionum licitum erit flagellare subditos secundùm leges & constitutiones eorum, & non aliàs: incurreret n. sententiam excommunicationis prælatus, qui ita quadam subditum pedibus conculcasset aut alapis cæderet. Et hoc quod diximus patet ex ea. ex tenore de sententia excommunicationis. Notandum verò est, quod si pater, vel magister, vel prælatus excesserit modum verberandi, aut flagellandi, postquam iam semel cepit iuste punire non statim incurrit sententiam excommunicationis: nisi sit notabilis excessus, quod quidem arbitrio boni viri iudicandum erit: si autem fuerit res dubia, Episcopus poterit dispensare de iure communi. Etiam illa excommunicatio canonis, si quis suadente diabolo, reseruat Pontifici, quando certum est aliquem incurrisse canonem, & fuit notabilis percussio: Vide Caietanum in verbo excommunicatio.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum liceat aliquem hominem incarceratione?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. *Incarcerare, vel qualitercumq; hominem detinere, est illicitum: nisi fiat secundùm ordinem iustitiæ.*
 Secunda conclusio notetur in solutione ad tertiam. *Detinere hominem ad horam, cuiuslibet est licitum ad impediendum illum à perpetracione alicuius mali.*
 Tertia conclusio ibidem. *Simpliciter aliquem includere vel ligare, ad eum solum pertinet qui habet simpliciter disponere, & vniuersaliter, de actibus & vita alterius.*

COMMENTARIVM.

Circa istum articulum sunt duo dubia. Primum est. An licitum sit cuiuslibet detinere proximum ad horam ne perpetraret aliquid malum? Nam Diu. Thom. videtur vniuersaliter id asserere. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Si malum quod aliquis vult facere sit contra iustitiam, licitum erit cuiuslibet illum detinere. Ratio est, quia tunc illa detentio habet rationem defensionis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si autem malum, quod vult facere est contra alias virtutes, ut contra temperantiam, aut castitatem

tem: non est licitum cuiuslibet detinere illum. Ratio est, quia homo est dominus suarum operationum: ergo fit illi iniuria, si detineatur, nisi ab eo qui habent aliquam iurisdictionem supra illum. Ex quo sequitur, quod in tali casu potest ille homo detineri ad breue tempus à pædagogico ipsius, à Magistro, à præfecto ipsius domus.

TERTIA CONCLUSIO.

Si peccatum fuerit scandalosum non solum contra communitatem quale est peccatum hæresis quam aliquis vult prædicare, sed etiam si fuerit scandalosum pusillorum, ut v. g. Si aliquis vult ire ad scandalizandam virginem honestam: poterit detineri à quolibet ad breue tempus. Ratio huius est: quia talis detentio habet rationem defensionis, aut boni communis, & religionis, aut etiam innocentis & pusilli, quatenus inuoluntariè aggreditur illum scandalizator.

Dubium secundum est. An possim ego detinere illum qui me affecit iniuria, ad breue tempus donec iudicem voco? Soto vbi sup. q. 2. art. 3. Respondet affirmatiue. Nihilominus nobis oppositum videtur, nisi in casu, quo talis detentio haberet rationem defensionis: ut verbi gratia. Si ille adhuc pergeret in inferenda iniuria, & nocimento, & in auferendo à me bona mea: quia tunc est in fragranti delicto.

ARTICVLVS QVARTVS.

Verum peccatum aggrauetur in hoc quod prædicta iniuria inferuntur in personas alijs coniunctas?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

QUÆSTIO LXVI.

De Furto & rapina.

DEinde considerandum est de peccatis iustitiæ oppositis, per quæ inferuntur nocentia proximo in rebus, scilicet, de furto, & rapina. Et circa hoc quærentur nouem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum?

SVMMA TEXTVS.

Est homini rerum exteriorum aliqua naturalis possessio, non quidem quantum ad naturam earum, sed quantum ad usum, quo ipsis secundum rationem & voluntatem vti potest ad suum commodum & vtilitatem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum liceat alicui, rem aliquam quasi propriam possidere?

SVMMA TEXTVS.

Quamquam hominem non deceat aliquid proprium habere, quoad usum, impium tamen est & erratum, asserere ipsum non posse quippiam proprium habere, quoad potestatem procurandi & dispensandi.

DE articulo primo & secundo, non est huius loci disputare, disputatum est in principio quæstionis 62.

ARTICVLVS TERTIVS.

Verum sit de ratione furti, occultè accipere rem alienam?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio habetur in solutione ad secundum sub nomine iniuste acceptiois, intelligenda est etiam iniusta detentio, qua pertinet ad speciem furti, quando est occulta.

ARTICVLVS QVARTVS.

Verum furtum, & rapina sint peccata differentia specie?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. De hac materia est nobis communis disputatio cum Iurisperitis vtriusque iuris in suis titulis de furtis. Vide Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3.

COMMENTARIVM.

PRO explicatione definitionis furti arguitur primò. Ex l. 1. ff. de furtis. vbi Paulus Iuriconsultus aliam definitionem assignat, scilicet furtum est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel possessoris eius, vel vsus illius. Eandem definitionem assignat Iustinianus, Instituta de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. Item Theologi communiter addunt illi definitioni, inuito domino. Ergo definitio Diui Thom. diminuta est. Secundò qui iuste rem alienam accipit commodato, etiam si postea iniuste detineat, non dicitur fur, neque punitur ut fur, ergo secunda conclusio tertij articuli falsa est. Terriò. Usura vel iniusta emptio, vel venditio non est furtum: & tamen est acceptio occulta rei alienæ: ergo mala est definitio.

Vltimò arguitur. Ex l. si vendidero. ff. de furtis. & ex Augustino in sermone 19. de verbis Apostoli, & libr. 2. quæstionum Exodi quæstione 71. cuius verba habentur 14. quæstione 5. ca. si quid inuenisti, & cap. pœnale. Ex quibus locis habetur, quod rapina est furtum, & pars subiectiua illius, hoc est specifica, & tamen non est occulta: ergo mala est definitio rapinæ, & furti. Respondetur, definitionem Diui Thom. esse optimam, & magis secundum artem quam definitionem Iuriconsulti. Et probatur. Nam particula illa, fraudulosa, non pertinet formaliter ad rationem furti, sed ad quoddam vitium imprudentiæ, per quod aliquis vitur simulatis vitijs in factis ad intentionem suam exequendam. Cæterum in furto sufficit occultatio, neque opus est simulatione. Item illa particula lucri faciendi gratia, denique aliæ duæ particule, scilicet possessio, & vsus rei, sufficienter intelliguntur nomine rei. Definitionem etiam D. Tho. ponit Isidorus, lib. 5. Etymologiarum, cap. 26. Sed loco illius particule occulta ponit clandestina. Quod autem Theologi solent addere, inuito domino, magis faciunt explicandi gratia, quam necessitatis: quia per se loquendo, non est occulta acceptio quando fit voluntario domino saltem interpretatiue. Et per hoc patet ad

primum

primum argumentum. Ad secundum responderetur, quod iniqua detentio rei alienæ ignorante domino, peccatum est furti apud Deum in foro conscientie: quamvis in foro exteriori non puniatur ut fur, nisi quando accipit occultè. Ad tertium responderetur, quod usura, & emptio, vel venditio iniqua, non necesse est quod fiat ignorante domino, sed sæpe fit domino sciente. Caterùm quando fuerit occulta habebit malitiam etiam furti. Ad quartum responderetur, quod sæpe apud Latinos ista duo confunduntur, scilicet, furtum, & rapina, & alterum pro altero accipitur. Caterùm quod D. August. inquit in loco citato, quod per furtum intelligitur rapina in septimo præcepto Decalogi, quasi à parte totum, ita erit explicandum, quia per furtum intelligitur etiam omnis iniqua acceptio, & quicquid continetur sub iniqua acceptione, sicut continetur rapina.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum furtum semper sit peccatum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Furtum habet duas rationes peccati, scilicet, iniuria, & doli.

Secunda conclusio in solutione ad secundum. Res inuenta quæcunque non fuerunt alicuius, sicut sunt gemme inuenta in litore maris, efficiuntur ipsius inuentoris, & occupantis.

Tertia conclusio ibidem. Eadem est ratio de thesauris antiquis occultatis in terra, quorum nullus est possessor, sed tamen secundum leges civiles dimidia pars reddenda est domino agri.

Quarta conclusio. Si quis res inuentas, quæ de proprio fuerunt alicuius Domini accipias animo restituendi, non committis furtum.

Quinta conclusio ibidem. Non committis furtum, qui res inuentas, quæ pro derelictis habentur sibi accipit.

Sexta conclusio. Qui aliter quàm dictum est, accipit rem alienam, committit furtum.

COMMENTARIVM.

Circa primam conclusionem nota, quod prima consideratio peccati in furto, est generica, secunda verò specifica: vnde ex illis confurgit vnica species peccati. Circa solutionem ad primum vide Cano libr. 2. de locis. capit. 4. & Soto libr. 3. de iustitia, q. 3. artic. 3. ad primum lib. 2. q. 3. artic. 8.

Circa secundam conclusionem arguitur sic. Reges Catholici Hispaniæ tulerunt legem, ne quis in mari Indico Occidentali quæreret margaritas, nisi esset talis, vel talis conditionis, ergo ibi margaritæ inuenta non erunt inuentoris. Responderetur, quod secunda conclusio est vera stando in solo iure naturæ, & etiam in iure communi, ut habetur in l. item lapilli. ff. de rerum diuisione. & Instituta eod. titulo. §. item lapilli. & est Arist. 1. Politicorum, in initio & omnium Philosophorum & Iurisperitorum & Theologorum. Vide Diuum Antoninum in 2. par. titulo 1. cap. 15. §. secundo.

Ad argumentum verò responderetur, quod lex illa particularis est, & potest iustificari propter bonum commune huius Regni, vel illius, ad quod pertinet, ut non quilibet quærat huiusmodi margaritas. Simili modo poterit Rex condere legem, ut in suo

A regno nullus alienigena quærat margaritas. Notandum est tamen, quod lex illa Hispaniæ prohibet quærerere margaritas, non autem fortè repertas sibi accipere. Item etiam est notandum, quod illa lex omnino pœnalis est, neque obligat ad restituendas margaritas ante condemnationem iudicis, sicut lex, quæ prohibet piscationem, aut venationem.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quod thesaurus dupliciter dicitur. Vno modo propriè: alio modo impropiè. Thesaurus propriè dicitur verus depositio pecuniæ cuius non extat memoria, ita ut Dominum non habeat. Sed nomine pecuniæ intelligitur id, quod pecunia æstimatur. Ita definit Iuriconsultus in l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acquirendo rerum dominio. & in l. vnica. C. de thesauris lib. 10. & Instituta de rerum diuisione. §. thesaurus. Thesaurus verò impropiè, dicitur in eisdem legibus citatis depositio pecuniæ, quam quisque lucri gratia, vel metus, vel custodia, sub terra condidit. Possumus etiam nos addere honoris ostentandi gratia. Sic ergo.

PRIMA CONCLUSIO.

C Qui inuenit thesaurum impropiè dictum, tenetur ad restitutionem vero Domino, vel hæredibus eius. Pro cuius explicatione nota, moris fuisse olim apud gentes, & fortè nunc etiam est: ut in sepulchris simul cum cadaueribus multas diuitias conderent ad ostentationem honoris, & gloriæ suæ, vel suorum in posterum, aut etiam ad reipublicæ defensionem: si quando in magno periculo constituta indigeret diuitijs. Ponebantur autem in sepulchris ut ibi tutius seruarietur ad ingentem necessitatem reipublicæ: vnde non erat fas sine vrgenti tali necessitate illas educere. Cuius exemplum est

D apud Iosephum libro 7. antiquitatum, capit. vltimo. vbi refert Salomonem ædificasse patri Dauid magnificum sepulchrum, & ibi plurimas diuitias condidisse; quibus, postea mille, & trecentos annos, vsus est Hyreanus sacerdos, quando Antiochus obsidebat Hierusalem cui data fuit pecuniæ ingens summa, ut solueret obsidionem, & sic reparauit ciuitatem. Probat ergo conclusio ex l. nunquam. vbi supra, vbi expressè Iuriconsultus dicit, quod qui accipit huiusmodi thesaurum, furtum committit. Et confirmatur. Quia huiusmodi thesaurus non habetur pro derelicto. Hinc inferunt aliqui

E corollarium quod Hispani, qui apud Indos Occidentales extraxerunt thesauros de sepulchris, tenentur ad restitutionem. Et ratio est, quia adhuc erant hæredes illius thesauri, scilicet filij dominorum, vel ipsamet respública. Sed tamen nobis videtur, quod non est vniuersaliter verum hoc corollarium: sed dicimus, quod vbi constiterit diuitias illas superstitutionis causa esse depositas: non tenentur qui illas inuenerunt restituere. Probat. Quia tales diuitiæ nullius rei vera causa depositæ sunt: ergo habentur pro derelictis, ex quibus nullus vsus expectatur fore hæredibus, aut reipublicæ: nisi tantum quod illæ diuitiæ sacrificabantur idolis, & falsæ religioni: & tales fuisse aliquos thesauros depositos in sepulchris apud Indos valde probabile est, ex his quæ nobis narrant, qui inde aduenerunt.

SECVNDA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturæ, thesaurus propriè dictus efficitur ipsius inuentoris. Hæc est omnium expressa sententia, & habetur in l. nunquam

vbi supra. Et ratio est. Quia quæ in nullius bonis sunt, statim efficiuntur occupantis, sicut facta est diuisio rerum.

TERTIA CONCLUSIO.

Secundùm tamen ius commune positium & Hispanicum, thesaurus inuentus arte magica totus adiudicatur fisco. Hæc conclusio probatur ex l. vnica. Codice de thesauris. & in l. nemo. Codice de maleficis & mathematicis. Item in l. Regia 44. titulo. 28. Partita. 2. Sed nota, quòd cum istæ leges sint pœnales contra artem magicam, non obligant ante condemnationem iudicis.

QUARTA CONCLUSIO.

Si eadem iura attendamus thesaurus inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris, si autem inueniatur, in alieno: tunc si ex proposito quærebatur, totus est reddendus domino agri: si autem à casu fuerit repertus diuidendus est æqualiter inter inuentorem, & dominum agri. Hæc habetur in l. vnica. Codice de thesauris. §. thesaurus. & in l. Regia 44. supra.

Sed nota circa secundam partem conclusionis vbi dicitur, quòd thesaurus ex proposito inuentus, totus adiudicatur domino agri: quòd non est intelligenda ipso facto ante sententiam iudicis, quoniam illæ leges sunt pœnales contra illum, qui in agro alieno quærit thesaurum. Ceterùm quantum ad illud quod, inquit, thesaurum diuidendum, non opus est sententia iudicis: sed in foro conscientie tenetur ipse inuentor dimidiam partem reddere Domino agri. Ratio huius est, quia finis legis nõ est punire, sed componere ciues inter se. Nam Dominus agri poterat pro se adducere, quòd cum ager esset proprius, etiam thesaurus, qui ibi latebat sibi debebatur. Contra ipse inuentor diceret pro se, quod fortuna sibi fauit, vt totus thesaurus sibi deberetur: & ideo lex voluit componere istam discordiam, & ipso facto adiudicare dimidiam partem, vni, & dimidiam alteri.

QUINTA CONCLUSIO

Si eadem iura attendamus, qui inuenit thesaurum in agro, quem emit, siue sciens ibi latere, siue nesciens: efficitur Dominus thesauri. Probatur primò. Qui inuenit in agro proprio thesaurum, fit Dominus totius, si iste inuenit in agro proprio, ergo &c.

Secundò. Finis legum est, componere discordiam ciuim inter se, sed quando homo iam emit agrum, nulla est discordia, ergo cessat finis legum.

Confirmatur ex D. Thoma supra quæstione 66. articulo 5. in solutione ad secundum, vbi ait, quòd propterea in parabola Matth. 13. dicitur, quòd qui inuenit thesaurum, emit agrum illum, scilicet, vt totum possideret. & ita sentit Iurisconsultus in l. tutore. ff. de rei vindicatione.

Sed contra istam confirmationem arguitur primò. Venditor agri ex ignorantia patitur inuoluntarium: non enim venderet si sciret latere thesaurum: ergo ipse emptor tenetur restituere dimidiam partem. Probatur consequentia. Quia tacendo fuit causa inuoluntarij alterius.

Secundò. Esto non teneatur ipse emptor restituere quando ignorans latere thesaurum emit agrum illum: tamen quãdo sciens latere emit agrum,

A tollit ius quod venditor habet ad dimidiam partem thesauri: ergo tenebitur restituere.

Tertiò. Venditor non vendidit thesaurum cum agro, ergo emptor non acquisiuit maius ius, quàm antea habebat ad thesaurum.

Ad primum respondetur, quòd emptor non est causa inuoluntarij quod patitur venditor: quia non tenetur reuelare illi, quod ipse sua industria cognouit, maximè quia non pertinet ad substantiam rei venditæ thesaurus absconditus, quia ager appretiat secundùm superficiem, quam habet magis, vel minùs fructuosam, non verò secundùm ea, quæ accidentariò ibi recondita sunt. Quemadmodum si quis emeret equum, quem scit bibisse margaritam in flumine, non tenetur reuelare Domino equi: quia non pertinet ad substantiam equi, neque ad valorem illius. De qua re vide Soto libro. 6. de iustitia, quæstione 3. articulo 2. circa finem, quamuis Soto ipse libro. 5. de iustitia, quæstione 3. articulo 3.

B ad secundum tenet aliquid contrarium nostræ conclusioni, scilicet quòd qui emit agrum alienum, in quo postea inuenit thesaurum, tenetur restituere dimidiam partem venditori. Sed tamen hoc non probat sufficienter: quia talis mediætas thesauri nullo titulo debetur ipsi venditori agri.

C Ad secundum respondetur, quòd si ille, qui ignorans emit agrum, non tenetur aliquid reddere venditori, non etiam tenebitur reddere si sciens latere thesaurum emit agrum. Ratio est, quia ignorantia emptoris, non tollit aliquod ius quod antea habebat venditor, ergo si ignorans non tenetur, nõ tenebitur sciens.

D Ad tertium respondetur, nego consequentiam, quia emptor non acquirit dominium thesauri ex venditione alterius, sed ex inuentione in agro proprio, neque ipse venditor antea erat Dominus thesauri: alioquin nõ esset thesaurus propriè dictus, de cuius ratione est quòd non habeat Dominum. Vide Syluestrum in verbo, inuentum, §. 8. & in Rosa aurea in tractatu de quæstionibus impertinentibus, casu. 39.

SEXTA CONCLUSIO.

E Princeps potest iustam legem condere, vt communis thesaurus propriè dictus inuentus in suo regno ad se pertineat. Hæc conclusio est contra Syluest. vbi supra, quem citat, & sequitur Soto vbi supra. Imò ipse addit, quòd nullam partem thesauri inuenti potest princeps sibi applicare. Insuper dicit se neque scire neque approbare, quòd Princeps possit etiam urgente necessitate reipublicæ, huiusmodi tributum imponere.

Sed nihilominus probatur conclusio. Nam sicut iure naturæ omnia dicuntur esse communia, nihilominus iure gentium facta est diuisio rerum in communi, ita etiam ius gentium, quo res efficiuntur occupantis, potest determinari iure positio Regni, & prouinciæ, ergo Rex poterit sine detrimento iuris naturalis, aut gentium, applicare sibi huiusmodi thesauros tanquam personæ, quæ gerit vicem reipublicæ.

F Secundò probatur. Nam de facto est lex Hispaniæ libr. 6. ordinationum Regalium, titul. 12. num. 7. quæ decernit, quòd thesaurus inuentus in quouis loco Regni Regi acquiratur, data quinta parte, vel quarta inuentori. Neq; valet dicere quòd intelligitur illa lex de inuentis thesauris in loco communi reipublicæ, quoniam vsus est in contrarium, quòd vbiunque inueniatur thesaurus, Rex sibi il-

lum

lum applicat. Paludanus in 4. distinctione 15. quæstione tertia articulo quinto, inquit, esse communem usum in toto orbe. Idipsum dicit Dicitur Antoninus in secunda parte. titulo. 3. §. 5. capite primo. Neque valet etiam dicere, quod illa est lex pœnalis: quia lex pœnalis semper prohibet aliquem actum malum, vel habentem speciem mali: sed illa lex nullum actum prohibet, sed solum dicit, quod thesaurus inuentus acquiratur Regi.

Sed probatur tertio specialiter contra sententiam Soto. Nam Rex imponit tributa iusta, & exigit illa de rebus magno labore partis, vt de tritico, ergo multo melius poterit imponere tributa super rebus fortè inuentis.

Et si quis arguat contra nostram sententiam, quod sua natura thesaurus inuentus est inuentoris, ergo iniqua est lex, quæ prohibet huiusmodi dominium. Patet consequentia. Quia est contra legem naturæ. Respondetur primò, quod idem argumentum probarer, quod etiam est iniquum ius gentium, per quod facta est diuisio rerum, quæ iure naturæ communes erant.

Secundò respondetur, quod cum dicitur iure naturæ thesaurus inuentus fieri inuentoris: intelligendum est negatiuè, non omnino positiuè: hoc est, quod ius naturæ non præcipit positiuè, quod thesaurus sit inuentoris: sed quia iure naturæ non est alterius, statim efficitur occupantis.

Tertio respondetur clariùs, quod quamuis iure naturæ, qui inuenit thesaurum statim acquirat dominium: tamen ius particulare inuentoris potest impediri alio iure naturali vniuersaliori, vt v. g. nisi propter bonum commune expediat, quod thesaurus efficiatur reipublicæ, aut Principis: tunc enim lex positiua, quæ hoc determinat, fundatur in iure naturali. Est exemplum in naturalibus, Aqua habet naturalem inclinationem specificam ad motum deorsum: & nihilominus propter bonum vniuersi ascendit sursum: neque in isto motu sursum fit aliqua violentia aquæ: quia etiam habet naturalem inclinationem ad illum motum in quantum est pars vniuersi. Sic etiam homo habet naturalem inclinationem, & ius naturale ad conseruandam, & defendendam propriam vitam: & nihilominus obligatur iure naturali pati mortem propter bonum commune, in quantum est pars reipublice. Et per hoc patet ad aliud argumentum quod posset fieri ex lege, intelligitur. ff. de iure fisci. vbi dicitur Regi tribuatur dimidia pars thesauri inuenti in loco Regis, vel fisci. Respondemus enim, quod istud ius commune limitatur iure Regni particularis. De qua re vide Nauar. in manuali, capite 17. à numero. 172. vsque ad finem capitis, vbi tenet nostram quintam & sextam conclusionem, Ex dictis etiam sequitur, quomodo sit intelligendum quod dicitur in capitulo cum tu. de vsuris. & in multis alijs. 14. quæstione 5. vbi præcipitur quod res, quæ non habent certos dominos conuertantur in vsus pios pauperum: non enim intelligitur hoc de thesauris propriè dictis: sed de illis rebus, quæ habent dominos: sed ignotos, & in huiusmodi maximè verificantur illi canones, quando illæ res sunt ablatae per iniquitatem, vel per aliquam acceptionem ex qua virtute contractus oritur obligatio iustitiæ in accipiente, vt reddat quod recepit.

SEPTIMA CONCLUSIO.

Non obstantibus, quæ dicta sunt, ille qui inuenit thesaurum, non tenetur statim dare Regi

Tomus quartus.

A totum thesaurum accepta sibi quarta, vel quinta parte: quousque exigatur ab illo. Ratio est, quia huiusmodi lex imponit tributum: non est autem in vsu, vt tributa soluantur nisi exigantur à ministris Regis. Tenebitur autem dare dimidiã partem Regi si inuenit thesaurum in fundo Regis: quia illa dimidia pars non est tributum, sed debitum ex iustitia commutatiua, sicut est debitum quod detur datur dimidia pars Domino agri.

OCTAVA CONCLUSIO

B Mineralia auri, vel argenti, vel metallorum venæ, si solum ius naturæ attendamus, sunt illorum quorum sunt loci vbi inueniuntur. Ratio est, quia huiusmodi sunt veluti fructus ipsius terræ, vt, verbi gratia, quercus, & herba: si autem attendamus ius commune positiuum, similiter iudicandum est de mineralibus, atque de thesauris, vt patet ex eisdem legibus, quas supra citauimus: si denique attendamus ius Regni Hispaniæ multo aliter determinatur. Nam in l. 6. titulo. 28. Partita. 3. dicitur quod ad Regem pertineant venæ metallorum, & mineralium. & in l. 8. titulo 1. libro 6. ordinationum Regalium dicitur, quod nemini liceat absque privilegio Regis ea quærere: & inde sibi aliquid accipere. Deinde titulus. 12. ibidem conceditur cuique facultas quærendi vbicunque: dummodo fiat sine detrimento agri alieni, & de voluntate Domini, & dummodo deductis expensis duas tertias reddat Regi, & sibi possit vnum accipere. Sed nihilominus nostris temporibus vidimus, quod hæc lex non fuit seruata cum illo, qui inuenit minam argenti, quæ vulgo dicitur *guadalcana*, & fuit data illi minima quædam portio pecuniæ, & Rex accepit dominium illius. Ratio harum rerum esse potest, quia huiusmodi mineralia maximè auri, & argenti, sunt fructus opimi valde ipsius terræ, qui non decent nisi Regiam maiestatem, & magnificentiam, & hoc propter bonum commune reipublicæ.

C **S**uperest iam disputare circa quartam conclusionem D. Thom. de rebus inuentis, quas adhuc habere dominum verosimile est, quæ bona vulgo dicuntur, *bienes mostrenos*. De his igitur bonis hoc supponendum est, quod qui illa inuenit, tenetur inquirere verum dominum: & si inuenerit reddere. Hæc est communis omnium sententia. Sed arguitur contra illam. Ille qui inuenit hæc bona potest ea relinquere vbi inuenit: nec tenebitur ad restitutionem, etiamsi res illa pereat: quia non tenebatur ex iustitia sed tantum ex charitate seruare illa bona Domino suo, ergo etiamsi semel acceperit illa bona, non tenebitur ex iustitia quærere dominum. Respondetur, nego consequentiam. Quoniam postquam semel accepit, vt illa acceptio sit iusta, debet se obligare ratione rei, quærere Dominum illius, quia si non accepit illam ista intentione: iam est acceptio iniusta, & tenebitur ratione iniustæ acceptionis restituere. Dubium autem est, vtrum post factam diligentiam inquirendi Dominum, si non inuenerit possit sibi retinere? Ad quod ferè omnes respondent, quod tenetur restituere pauperibus. Syluester in verbo inuentum, dicit hanc sententiam esse communem, & arguitur primò pro illa ex Augustino. 14. quæstione 5. can. si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti: & canone multi. hoc ipsum habetur: & præterea in canone communia, de successionibus. & l. 1. Regia titulo penultimo, Partita. 6. præcipitur, quod bona peregrini morientis absque

S 3

testamento

testamento, si non comparuerit haeres: per episcopum pauperibus distribuatur. Secundò. Bona per iniquitatem accepta, aut etiam mutuo, reddenda sunt pauperibus, si non comparuerit Dominus, ergo etiam aliae res inuenta. Antecedens patet ex capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quaestione 5. Quòd si aliquis respondeat negando consequentiam: quia antecedens definitum est iure Canonico, non autem consequens. Contra. Nam saltem sequitur, quòd teneatur illa bona conuvertre in usum reipublicae. Paret sequela. Quia iure naturae, bona quorum Dominus non comparet redeunt ad ipsam reipublicam.

Tertio, Talia bona sunt expendenda secundum voluntatem interpretatiuam Domini, quando voluntas expressa haberi non potest: sed merito praesumitur voluntas Domini esse, ut illa bona in pios usus expendantur, ergo inuentor tenetur bona illa pauperibus restituere. Altera sententia est Soto ubi supra artic. 3. ad secundum, ubi ait, sub consilio tantum esse ut illa bona dentur pauperibus: neque esse sub praecipio, ut homo etiam diues teneatur illa bona reddere pauperibus. Pro decisione quaestionis sic

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturae, & etiam communi Civili & Canonico, res inventas in nostro casu, non est necesse dare pauperibus: sed licitum erit inuentoribus sibi retinere. Probat. Quia nulla ratio, nullus textus est, qui conuincat oppositum. Et confirmatur. Nam iure naturae res quae in nullius bonis sunt, efficiuntur occupantis: sed huiusmodi res inuenta de quibus iam non est spes quòd appareat dominus illarum, reuera in nullius bonis computantur: sed habentur pro derelictis ergo efficiuntur ipsius inuentoris primò occupantis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus seruandae sunt leges iustae cuiusque Regni, & prouinciae circa huiusmodi res inventas. Ita tenet Caietanus hic & Nauarro in manuali, capit. 17. numero. 174. Imò dicit quòd non opus est expectare sententiam iudicis ad huiusmodi res restituendas secundum normam legis. Ut v. g. est lex apud Hispanos libro. 4. fori Regalis titulo. 13. lege. 2. & libro. 6. ordinationum Regali titulo. 12. l. 1. quòd huiusmodi res inuenta tradantur iudici, qui post vocem praconis in diebus feriatis, hoc est, *de mercado, o feria*, si non comparuerit Dominus, tradat illas res illi, cui ex priuilegio Regis competunt, & ita faciendum est in foro conscientiae: neque sunt tributariae, aut poenales, ut expectetur quòd petatur tributum: sed statim dandae sunt iudici. Sed notandum est quòd istae leges loquuntur de rebus, quae vulgo dicuntur, *bienes moruecas*, cuius appellatione non veniunt nisi animalia, ut iumenta, & pecudes. Vnde si quis inuenit anulum, aut gemmam, poterit sibi retinere facta diligentia inueniendi dominum. Quòd si postea comparuerit Dominus, valde probabilis est sententia, quae tenet, quòd illi reddenda sunt bona sua: si comparuerit ante tempus praescriptionis.

Ad argumenta contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd illa iura intelliguntur nisi inuentor fecerit sufficientem diligentiam inquirendi dominum: leges verò ibidem citatae loquuntur de bonis quae licet in praesenti non habe-

Ant certum dominum: constat tamen de proximo habuisse certum dominum. Nos autem loquimur de bonis, de quorum domino certo non constat, neque de praesenti, neque de propinquo.

BAd secundum argumentum bene ibidem responsum est. Sed ad replicam respondetur: quòd non omnia bona quorum Dominus non comparet, cedunt in usum aut dispositionem reipublicae: sed illa tantum, quae sunt superflua possidenti. Dicuntur autem superflua possidenti illa, quae ipse tenetur restituere vel reddere, siue ratione iniquae acceptionis, siue mutuo acceperit, aut ex alio contractu iusto. Nos autem contendimus, quòd ille qui inuenit rem aliquam, non comparet domino illius, efficitur Dominus illius titulo inuentionis.

CAd tertium respondetur, quòd voluntas interpretatiua antiqui Domini, ea praesumitur esse: ut disponatur de re amissa eo modo, quo melius, & facilius possit redire ad Dominum suum, quòd si distribuatur pauperibus, omnino nulla est spes reliqua: quòd res illa perueniat ad verum Dominum. Nam obligare ipsum inuentorem, ut si postea comparuerit Dominus, ipse restituat illi: esse intolerabile, ergo melius est & magis in fauorem Domini antiqui, ut ipse inuentor acquirat dominium rei, reuocabile tamen, si comparuerit Dominus intra tempus praescriptionis.

DNotandum est circa solutionem ad tertium, ubi dicit D. Thom. duo. Alterum est, quòd qui accipit rem propriam furtim à depositario, grauat ipsum depositarium: & tenetur ad releuandum omne grauumen. Qui autem accipit rem propriam ab iniquo possessore, non grauat ipsum, licet peccet contra iustitiam commuitem vsurpando sibi iudicium, iuris ordine praetermissio. Notandum, inquam, est circa hanc definitionem, quòd est differentia inter depositarium & iniquum possessorem quantum ad hoc, quòd depositario fit iniuria contra iustitiam commutatiuam ratione sui officij. Iniquo autem possessori non fit talis iniuria. Ex quo sequitur, quòd si depositarius incurrat aliquod detrimentum ex eo quòd ego accepi rem meam furtim ab illo, teneor ad restitutionem illius detrimenti, & non sufficit reuelare illi quòd ego accepi rem meam. Si autem fur incurrat aliquod detrimentum ex eo quòd ego accepi furtim ab illo rem meam: non teneor ad aliquam restitutionem illi faciendam: sed sufficit reuelare illi per meipsum, vel per alium, quòd ego accepi rem meam, ne teneatur ex ignorantia iterum restituere. Et hoc intelligitur quando ego non sum passurus aliquod detrimentum ex tali reuelatione: tunc enim malitiae suae deputer ipse fur, quòd iterum teneatur restituere ex ignorantia sua.

E**D**Ubi est circa eandem solutionem, An qui non potest iuris ordine seruato recuperare rem suam, possit illam secerò accipere? Et videtur quòd non. Primò, quia aliàs sequeretur quòd etiam posset homo priuata autoritate vindicare se: de illo, qui fecit sibi iniuriam: quando non potest alia via obtinere sententiam iudicis. Secundò sequeretur, quòd possem ego per vim in eodem casu accipere rem meam ab iniquo possessore, quando non possum aliter rem meam recuperare.

FRespondetur vnica conclusione affirmatiua. Et probatur primò, quia per talem acceptionem nulli fit iniuria. Nam non fit ipsi iniquo possessori, ut D. Thom. docet expressè in articulo. Neque fit iudici: quia ipse iudex vel non potest facere suum officium, vel non vult, ergo nulla fit illi iniuria. Secundò probatur. Nam recompensatio rei pro re licita est etiam

priuata

privata autoritate, ergo licita erit acceptio ipsius rei propterea: quando nulla est alia via recuperandi: hæc est sententia communis: & ita sentit Caietanus hic. Sed notandum est necessarium esse ad hoc quod sit licitum rem propriam accipere prædicto modo, quod homo sit certus rem esse propriam: & quod aliter illam recuperare non potest. Vnde respondetur ad primum argumentum negando sequelam. Et ratio discriminis est, quod in recuperatione honoris, vitur homo vindicta: quæ nunquam est licita propria autoritate: at in recuperatione rei nulla est vindicta: sed tantum recompensatio, sine damno alterius aut læsione. Ex quo sequitur, quod si ego possum recuperare meum honorem cum tali damno proximi: quale ipse tenetur pati ante sententiam iudicis, ut restituar mihi honorem: licitum erit mihi recuperare meum honorem illo modo: verbi gratia probando illi per testes quod mentitus est: ipse enim tenebatur dicere quod mentitus est.

Ad secundum negatur sequela. Et ratio est, quia quando per vim recuperato rem meam: perturbatur pacem reipublicæ: non autem quando factum, & occultè accipio. Verum est tamen quod si vis non sit scandalosa, vel multum nociua ipsis proximis, licitum erit per vim arripere rem meam: quando aliter recuperare non possum.

ARTICVLVS SEXTVS.

Verum furtum sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Furtum secundum speciem suam, & obiectum est peccatum mortale.

Secunda conclusio in solutione ad tertiam. Si quis res minimas furtim accipiat, potest excusari à peccato mortali. Tertia ibidem. Si autem aliquis habeat animum furandi, & inferend. nocentum proximo etiam in rebus minimis, potest esse peccatum mortale: sicut etiam in sola cogitatione.

COMMENTARIVM.

Circa solutionem ad primum. Nota, quod furtum est minimum peccatum inter peccata, quæ committuntur contra proximum: quia fur lædit in minimis bonis. Cæterum hoc intelligitur cæteris paribus, & ex natura rei. Quia tantum potest esse furtum quod superet aliquam infamiam.

Circa solutionem ad secundum. Nota, quod latrones, & raptores, & grassatores apud omnes nationes ferè plectuntur pœna mortis. Ut patet in l. capitali §. famulos. ff. de pœnis.

Debitur autem de furibus, an meritiò interficiantur. Et arguitur primò pro parte negativa. Nam in lege veteri quæ fuit rigida valde, non interficiebantur: ut patet Exodi 22. Vbi qui furabatur pecuniam, puniebatur pœna dupli. Qui bouem pœna quintupli: qui ouem pœna quadrupli. Postea vero tempore Salomonis, ut significatur Proverb. 6. Puniebatur pœna septupli. Præterea etiam in l. sed nouo iure C. de seruis fugitiuis. & in authentic. sed nulli iudici liceat. collatione 9. Decernitur, ut fures non interficiantur. Ergo iniquum est illos occidere. Secundò vita hominis multò pretiosior est rebus temporalibus, ergo non est æquum auferre vitam ab illo, qui tantum nocuit in rebus temporalibus. Tertio. Nam fur non perturbat pacem tem-

Aporalem, neque est sacrilegus furando res sacras, neque expoliat publicum ararium. Ergo nimis durum videtur, ut occidatur. Alexand. Alensis. in 3. par. quæstio. 47. artic. 4. membro. 4. negat esse licitum occidere fures. Scotus. in 4. distin. 15. quæst. 3. Vniuersaliter negat esse licitum occidere malefactores, nisi tantum illos, quos lex Vetus declarauit esse occidendos. De hac opinione iam supra diximus in quæst. 64. quàm falsa sit & omnino intolerabilis. Syluester etiam in verbo, furtum. quæstione 3. quod attinet ad fures, tenet eandem sententiam. Soto in libr. 5. de iustitia & iure. quæstione 3. artic. 3. ad quartum, nimis agrè fert, quod fures occidantur, & inuehitur in Baldum: quia eius sententia fuerit in causa, quod ista lex sit in usu quod fur pro tertio furto occidatur, aut pro vno ingenti. Erasmus etiam in annotationibus ad Titum 3. inquit, Iurisperitos ob ignorantiam vocabulorum, occidunt fures: eò quod sermone vulgari apud Hispanos, & Gallos, appellantur, *ladrones* cum tamen fures non sint latrones. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Conclusio. Iustissimus est mos Hispaniæ, ut fur pro tertio furto suspendatur, aut etiam pro vno ingenti. Hanc sententiam tenent omnes Iurisperiti specialiter Ioânes de Castro in authentico citato. Inter Theologos etiam tenet hanc sententiam Driedo. de libertate ecclesiastica, pag. 115. & Ioannes de Medina in lib. de restitutione. quæstione 4. distinctione 15. quæstione 4. Et probatur ratione. Primò, quia ut omnes aiunt, & Diuus Thom. etiam in articulo, iustissimè occiduntur, qui furantur de templo vel publico arario, quod vitium dicitur peculatus, sed interdum maius nocentum facit communitati, qui furatur, ergo iustè occiditur. Secundò. Nam experientia docet in Hispania necessarium esse, ut fures occiderentur. Nam cum paucis annis mitterentur ad Triremes: tota Hispania scaturiebat furibus: donec iterum introductus est mos, ut suspenderentur.

Ad primum argumentum respondetur, quod pro varietate temporum, & locorum variæ leges date sunt contra fures. Ad secundum argumentum respondetur, quod tranquillitas reipublicæ præstat vitam hominis malefactoris. Ad tertium respondetur negando antecedens. Imò frequentia furum perturbat valde rempublicam. Et notandū est quod quantum ex textu expresso non habeatur, quod furi non valeat confugium ad ecclesiam: sed tantum latroni. Tamen usu communi seculari, & ecclesiastico receptum est quod furibus non valeat ecclesia.

Debitur circa secundam conclusionem, quæ habetur in solutione ad tertium. An sit aliqua regula certa ad iudicandum, quæ nam materia sit grauis ad hoc ut furtum sit peccatum mortale? Respondetur quod Doctores communiter distinguunt duplicem materiam grauem. Alteram absolutam sine respectu ad dominiū ipsius rei. Alteram respectiuam, hoc est, quod respicit conditionem ipsius domini, scilicet, an sit diues vel pauper. Exemplum primi. Furari duos vel tres ducatos est peccatum mortale: quia materia est grauis absolute loquendo. Ita censet Soto lib. 5. de iustitia. quæst. 3. artic. 3. ad tertium. Alij vero dicunt quod materia grauis est absolute vnus ducatus, vel dimidius: materia verò grauis respectiuam est. Verbi gratia. Duo argentei vel tres: quia respectu ducis erit leuis materia. Similiter etiam philosophantur de

materia leui. Est enim materia leuis absolute loquendo, quae quantum in se est respectu cuiuslibet facit peccatum veniale. Vt v. g. furari dipondium, vel trientem. Sed tamen nobis non videtur ista certa regula & absque confusione. Sit igitur nobis primum documentum. Nulla materia est grauis in furto, nisi quia graue damnum infert domino. Probat, quia factum eatenus est peccatum, quatenus infert nocuum proximo in bonis temporalibus. Ergo si nocuum in bonis temporalibus non est graue, non erit peccatum mortale. Et confirmatur. Ideo furtum est peccatum, quia est contra iustitiam, sed iniustitia leuis non est peccatum mortale, ergo neque furtum rei, quod parum nocet proximo, patet consequentia: quia est iniustitia leuis. Ex hoc sequitur, quod nunquam potest quantitas materiae in furto tam absolute considerari, quin habeatur respectus ad dominium ipsius rei, vel ad dominos. Probat, quia in definitione furti includitur hoc nocuum inuito domino. Sed nihilominus Doctores, qui faciunt illam distinctionem intelligunt per materiam graue absolute illam, quae consideratur sine speciali respectu ad conditionem domini: non tamen sine generali respectu ad nocuum domini.

Secundum documentum est. Etiam si materia videatur grauis prima facie secundum se, tamen non statim erit peccatum mortale, nisi Dominus fuerit valde rationabiliter inuitus. v. g. si filius furetur a patre praedivite quinquaginta aureos, non erit peccatum mortale: & tamen si seruus furetur ab eodem vnum ducatum erit peccatum mortale. Ratio huius est: quia respectu filij non est valde rationabiliter inuitus ipse pater, bene tamen respectu famuli. Similiter est aliud exemplum. Si aliquis priuatus Regis cui committitur dispensatio multorum milium ducatorum, accipiat sibi centum, vel ducentos: non est peccatum mortale. Ratio est, quia Rex ipse non est rationabiliter inuitus in ordine ad tale ministerium.

Arguitur tamen contra documentum primum. Sequitur ex illo quod si aliquis furetur a Rege centum ducatos; non peccat mortaliter quicumque ille sit. Probat sequela, quia minus nocet Regi, qui furatur centum ducatos, quam qui a paupere furatur trientem, sed furari a paupere trientem, non est peccatum mortale, ergo &c. Respondetur quod grauitas nocuum non est attendenda in furto ex eo quod Dominus patitur damnum in sua persona, scilicet, in victu aut vestitu: sed quia ipse Dominus priuatur facultate, quam habebat disponendi de re sua.

Vnde ad argumentum respondetur negando sequelam, quia plus patitur ipse Rex in temporalibus, dum priuatur potestate disponendi de centum ducatis, quam paupercula, quae priuatur potestate disponendi de triente. Secundo arguitur. Sequitur quod sit peccatum mortale furti, furari ab aliquo artifice instrumentum artis suae, licet sit parui pretij. Vt verbi gratia, a sartore acui. Patet sequela, quia plus nocuum accipit, quam si aliquis ab illo furaretur tres vel quatuor argenteos. Ad hoc argumentum, & similia respondetur, quod etiam si materia sit leuissima secundum se: furtum poterit esse peccatum mortale ex circumstantia: propterea, quod proximus amittit lucrum occasione furti. Non autem erit peccatum mortale intra speciem furti, quia proximus non laedit directe in temporalibus per illud furtum, nisi leuiter. Vnde neque ipse fur condemnabitur poena furti notabilis. Tenebitur tamen ad restitutionem de damno dato, & lucro cessante: quia peccauit contra iustitiam impediendo lucrum

A proximi. Vnde parum refert ad forum conscientiae, quod dicamus illud furtum esse peccatum mortale in ratione furti aut in ratione iniustitiae. Eadem enim est grauitas peccati & eadem restitutio.

Tertio arguitur contra idem documentum. Sequitur ex illo, quod non peccat mortaliter ille, qui a multis accipit quinquaginta aureos, si a singulis accipiat vnum dipondium tantum: quales sunt caupones, qui per fallaciam occultam plurimos defraudant in paucis, Probat sequela: quia isti nulli nocent notabiliter in temporalibus. Respondetur negando sequelam. Quia isti tales nocent grauitate ipsi communitati, etiam si singulis parum noceant. Cuius signum certum est, quoniam ipsa communitas aere ferret quod Rex tale tributum imponeret etiam si singulis parum detrimenti accederet.

Quarto arguitur contra secundum documentum. Pater aliquis rationabiliter est inuitus, quando filius accipit occulte quinquaginta aureos ad ludendum vel luxuriandum, ergo falsum est quod diximus, quod filius non peccat mortaliter accipiendo illam quantitatem a patre valde diuite. Respondetur, quod pater in illo casu valde rationabiliter est inuitus respectu ludi vel luxuria: sed tamen non respectu rei familiaris. Et quod cum filius sit aliquid patris, respectu illius non est grauis materia: quae respectu alterius esset grauissima. Et ideo pater in ordine ad filium non est rationabiliter inuitus, valde neque filius tenebitur ad aliquam restitutionem sub peccato mortali, nisi forte fratribus suis cohaereditibus notabiliter noceat. Sequitur ex dictis, quod si scio proximum valde contristandum, ex eo quod accipio ab illo rem leuem, erit peccatum mortale: sed non erit mortale furti: quia non noceo notabiliter in temporalibus. Sed erit contra charitatem, & beneficentiam. Ex eisdem documentis sequitur, quod accipere res alienas, quae magno periculo sunt expositae, vel quae paruo labore, & industria nascuntur, non erit peccatum mortale accipere in tanta quantitate, quanta erat sufficiens constituere peccatum mortale in alia materia, vel in rebus, quae non essent tanto periculo expositae. Vt v. g. non erit peccatum mortale, accipere castaneas & nuces syluestres in tanta quantitate, quae aestimaretur vno ducato in foro. At verò etiam si res sit exposita periculo, sed tamen magno labore, & industria nascitur: ut sunt vuae, & fruges: non erit absque peccato mortali in tanta quantitate accipere. Sed non erit mortale accipere in maiori quantitate, dum sunt in campo, quam si res illae iam essent domi collocatae. Ex dictis sequitur etiam quod pueri aulici, qui deseruiunt mensis diuitum, non peccant mortaliter, si deuorent, quae de mensa tollunt aut forte non peccant nisi peccatum gulae. Et ratio est, quoniam domini, aut non sunt valde rationabiliter inuoluntarij, aut nullo modo. Et etiam quia tales res sunt valde expositae periculo. Hoc tamen intelligendum est, nisi forte cibi integri, qui de mensa tolluntur, sint decreti pro stipendio Archiciclini, vel alterius officialis. Tunc enim est furtum huiusmodi acceptio, quia sit inuito officiali.

C

D

E

F

Vbi circa eadem documenta. An materia furti, quae sufficit ad peccatum mortale, sufficiat ut iudex Ecclesiasticus possit ferre sententiam excommunicationis, ut restituatur huiusmodi ablatum. De hoc dubio habemus determinationem Concilij Tridentini, Sessione 25. cap. 3. de reformatione. Vbi dicitur quod excommunicationes pro rebus deperditis, aut sublati non dentur, nisi pro te non vulgari, & quod non ab alio dentur nisi a solo Episcopo. Vbi aduertendum est, quod si ex co-

missione

missione Episcopi dentur tales excommunicationes à suo vicario, factum tenet: quia concilium non dicit quòd si secus factum fuerit, totum sit irritum, & inane: peccabit tamen Episcopus contra mandatum Concilij, si sine causa vrgenti committat huiusmodi excommunicationes suo vicario, Est autem dubium, an episcopus peccet mortaliter dando tales excommunicationes pro rebus non magni momenti, & an factum teneat, si illas dederit. Respondetur quòd episcopus mortaliter peccat concedendo tales excommunicationes. Probat, quoniam pro furto vnus ducati, quod est peccatum mortale, in foro seculari vix flagellaretur fur, ergo peccatum est vt in foro ecclesiastico excommunicetur. Probat consequentia, quoniam excommunicatio est gladius spiritualis ad puniendum rebelles in re grauissima. Item etiam, quia facit contra mandatum Concilij in re graui.

Secundò dico, quòd si ferat excommunicationem in tali casu, valida est: tum quia in Concilio dicitur, quòd totum negotium, & examinatio causæ pro loco, & tempore, & persona committitur arbitrio episcopi: & ponitur in eius conscientia: & etiam quia sententia pastoris licet iniusta timenda est, vt habet commune proloquium. Tum denique, quia excommunicatio fertur contra inobediẽtem, & rebelles, quod est grauissimum peccatum, & non contra furtum quodlibet: etiam si sit peccatum mortale. Nam quamuis episcopus debeat examinare & iudicare causam grauissimam, vt non de facili iniiciat laqueum animabus: tamen postquam iam iudicauit, efficitur causa grauissima ratione inobediẽtiæ, & rebellionis.

Circa solutionem ad tertium notandum est, quòd cum D. Tho. ait quòd furando res minimas potest quis peccare mortaliter: quia habet animum furandi res minimas, vel nocendi in rebus minimis. Sed absolute habet animum furandi, aut nocendi absolute, Furari autem res minimas non est furtum simpliciter, & absolute, neque nocere in rebus minimis est nocendum simpliciter: quòd autem hæc sit mens D. Thom. patet, ex eo quòd solo cogitatu poterat peccare mortaliter non inferendo aliquod nocendum.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Vtrum liceat alicui furari propter necessitatem?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Bona quæ superfluum diuitibus, naturali iure debentur pauperum sustentationi.

Secunda conclusio. Nemo citra extremam necessitatem potest huiusmodi bona sibi accipere palam, vel occulte.

Tertia conclusio. In extrema necessitate licitum est cuiuslibet occulte, vel palam huiusmodi bona accipere ad vsum sibi necessarium.

COMMENTARIVM.

Circa primam conclusionem. Nota quòd non est debitum iustitiæ sed misericordiæ, vt ea, quæ superfluum diuitibus, dentur pauperibus: vt definitur suprâ 22. quæstione 32. alioquin citra extremam necessitatem licitum esset pauperibus occulte accipere à diuitibus ea quæ superfluum.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quòd

A quamuis proximo existenti in extrema necessitate non teneatur quis ex iustitia dare propria, vt habet communis opinio, tamen tenetur ex iustitia non impedire, si ille velit accipere sibi necessaria. Ratio est: quia aliàs daretur iustum bellum ex vtraque parte sine aliqua ignorantia. Nam extreme indigens ius habet ad acquirendum panem. Ergo ex illa parte bellum est iustum: si autem qui possidet non iniuste defendit: erit bellum iustum ex vtraque parte.

B Nota etiam eandem conclusionem, quòd extrema necessitas, de qua loquitur D. Tho. est quando homo constituitur in periculo vitæ ex defectu cibi, aut potus aut vestitus, aut alterius rei: non autem in presenti appellat extremam necessitatem, periculum amittendi honores. Vtrum autem sit licitum in tali periculo accipere aliena: diximus suprâ quæstione 62. art. 6. dubio vltimo, & artic. 8. dubio 2. sed nunc breuiter dico: quòd absolute loquendo non est sufficiens necessitas tale periculum, vt aliquis iuste accipiat sibi aliena. Ratio est, quia hæc bona temporalia non ordinantur per se ad honorem hominis, sed ad vitæ sustentationem. Honor. n. præmium est virtutis. Item etiam quia aliàs quilibet vir honoratus posset occulte, & palam accipere aliena, ne amitteret honorem suum. Nihilominus dicimus secundò. Quòd in tali casu licitum erit homini cui est valde inhonestum mendicare, occulte accipere aliena animo restituendi, si tamen aliter non potest sibi succurrere: qui casus rarissimus est, quia huiusmodi homines possunt Principibus deseruire, aut in militiam proficisci. Ratio autem huius asserti, est communis pietas hominum erga huiusmodi egentes. Non autem datus illis dominium: quia res temporales non ordinantur ad honorem.

ARTICVLVS OCTAVVS.

Vtrum rapina possit fieri sine peccato?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua, & patet ex dictis. Circa solutionem ad secundum, de iusto bello contra infideles à nobis disputatum est 22. quæstione 10. artic. 10. Et vide Caietanum hic, Et Soto libr. 5. quæstio. 3. artic. 5.

ARTICVLVS NONVS.

Vtrum furtum sit grauius peccatum, quam rapina.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua: quia rapina includit violentiam.

QUÆSTIO LXVII.

De Iudicis iniustitia.

Einde considerandum est de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, quæ consistunt in verbis, quibus læditur proximus. Et primò, de his, quæ pertinent ad iudicium: secundò, de nocentis verborum quæ fiunt extra iudicium.

Circa

Circa primum quinque considerata occurrunt. Primum quidem, de iniustitia iudicis in iudicando: secundò de iniustitia accusatoris in accusando: tertio, de iniustitia ex parte rei in sua defensione: quarto, de iniustitia testis in testificando: quinto, de iniustitia aduocati, in patrocinando. Circa primum quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum quis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subiectus?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua. Ratio est, quia iudicium debet habere vim coactiuam sicut & ipsa lex. Vim autem coactiuam nemo habet, nisi qui fungitur auctoritate publica: sed qui fungitur auctoritate publica superior est secundum istam rationem, quam ille circa quem fungitur ista auctoritate, ergo.

COMMENTARIVM.

Dubium primum in hoc articulo est. An sententia tyranni Principis, qui per vim obtinet rempublicam oppressam, sit valida: si detur secundum leges iustas.

Pro parte negatiua arguitur primò ex ratione Diui Thomae in articulo, & communi sententia Scholasticorum in 4. distinct. 17. & 18.

Secundò arguitur ex iure Canonico, vbi saepe dicitur, quòd sententia à non iudice, nulla est. Vt v. g. in cap. at si clerici. de iudicijs. & in l. Barbarius. ff. de officio praetoris.

De hoc dubio Soto libro 3. de iustitia, quaestione 4. articulo. 6. inquit, quòd sententia tyranni nunquam est valida nisi iam ipse tyrannus factus sit princeps legitimus ex consensu reipublicae: quales fuerunt in Hispania Gothi, & in Gallia Franci. Qui quidem à principio fuerunt tyranni, postea verò reipublica consentit illorum gubernationi. Sed opposita opinio est nobis probabilior, scilicet, quòd sententia tyranni, qui iam oppressit rempublicam, & obtinet principatum quauis tyrannicè, valida est, & obligat in foro conscientiae. Hanc sententiam tenuit Victoria. Cuius ratio est, quia talis sententia, quauis, vt proficiscitur à tyranno, sit à non iudice: tamen quatenus proficiscitur à voluntate interpretatiua reipublicae, valida, est. Colligitur autem voluntas interpretatiua reipublicae tali ratione. Quia necesse est vt in tali oppressione reipublicae, sit aliquis, qui dirimat lites inter ipsos ciues. Non est autem alius modus possibilis, nisi vt sententia tyranni, quae datur secundum leges, sit valida, ergo Respublica interpretatiue consentit, & debet consentire in tali sententia: etiamsi non consentiat in principatu tyranni. Et confirmatur ex illo Matthaei, cap. 22. Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari. Et tamen constat quòd Romani tyrannicè dominabantur Iudaeis, ergo reddenda sunt tributa secundum sententiam Principis tyranni, si aliàs sunt moderata. Ad argumenta verò in oppositum responderetur, quòd talis sententia, quae datur à tyranno non est valida quatenus est ab illo, sed quatenus est à voluntate reipublicae interpretatiua saltem.

Dubium secundum est, An clerici sint subiecti Principibus secularibus. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Respublica secularis est perfecta, ergo

A potest punire omnes suos ciues malefactores perturbantes pacem reipublicae: sed tales possunt esse clerici, qui sunt ciues ipsius reipublicae, ergo ab ipsa possunt puniri.

Secundò. Clerici tenentur de facto multis legibus secularibus: vt v. g. lege de taxatione tritici, & aliarum rerum, ergo sunt subditi. Nam lex loquitur de his, qui sunt subditi. Et confirmatur experientia. Nam in tribunalibus Regijs videmus quotidie comparere clericos, & monachos, ergo sunt subditi.

B Tertio. Christus Dominus Summus Pontifex Ecclesiae totius, subiecit se iudicio Pilati in causa sanguinis. Item etiam tributum soluit Caesari, ergo nemo Ecclesiasticus est exemptus à potestate seculari. Et confirmatur. Nam Leo. 4. subiecit se iudicandum Ludouico Imperatori, vt pater. 2. q. 7. canone, nos si i. competenter. De hac re fuit haeresis antiqua cuiusdam Marsilij Paduani tempore Ioannis, 22. qui aiebat, Summum Pontificem, & omnes sacerdotes nullam habere potestatem, nisi datam à Caesare. Imò & Christum Dominum soluisse tributum ex necessitate, non ex liberalitate. Ista haeresis damnatur in Concilio Constantiensi contra Ioannem Hus, & contra Wicleff, vt patet errore. 12. & 17. & in Extranagantibus etiam Ioannis 22. contra Marsilium Paduanum. Hanc etiam haeresim sequutus est Lutherus in quadam reformatione, quam misit ad Carolum V. anno Domini 1520. Henricus etiam octauus Rex Angliae se constituit supremum caput Ecclesiae Anglicanae, in spiritualibus & temporalibus. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

D Communis status Ecclesiae iure diuino in spiritualibus, exemptus est ab omni potestate seculari. Vt v. g. in creandis Episcopis, & caeteris ministris Ecclesiae, in administratione sacramentorum actiua, & passiua, & in definiendis rebus fidei, & in explicandis populo, & in similibus. Probatur ista conclusio ex illo Ioannis ultimo capite. Pascite oues meas. Vbi Christus plenariam potestatem dedit Petro, & successoribus ad pascendum oues in omnibus, quae pertinent ad pastum spiritualem, ergo nulla respublica temporalis habet potestatem supra Petrum & successores eius in his, quae pertinent ad spiritualem gubernationem. Et confirmatur. Quia Petro datae sunt clauae regni caelorum: vt quodcunque soluerit super terram, sit solutum & in caelis, ergo non est aliud tribunal sub caelo superius tribunali Ecclesiae. Prima ista conclusio expressè definita est in Concilio Constantiensi vbi sup. & à Ioan. 22. vbi sup. & probatur Apostolica traditione, & perpetua: nunquam enim Apostoli in gubernatione spirituali deferrebant aliquid auctoritatis Principibus secularibus. Item probatur ratione. Finis reipublicae spiritualis est supernaturalis: secularis autem reipublicae finis est naturalis: ergo respublica secularis non potest gubernare spiritualem. Consequentia probatur. Nam non potest esse bona gubernatio, nisi in ordine ad finem praecognitum, quem constat ratione naturali non posse cognosci. Confirmatur. Nam spiritualis respublica est immediatè à Deo: at verò potestas reipublicae secularis est immediatè ab ipsa reipublica collata Principi, ergo ista non potest iudicare de illa, vt pote quae est inferior.

SECUNDA CONCLUSIO.

Clerici in temporalibus, & in naturalibus non sunt exempti ipso iure diuino immediatè à potestate seculari. Probat. Nam distinctio clericorum à reliquo populo, tantùm habetur iure diuino positio: sed iure naturali omnes, qui sunt partes aliquius reipublicæ debent obedire legibus ipsius reipublicæ, ergo clerici non sunt exempti iure diuino, siquidem sunt partes reipublicæ. Patet consequentia. Quia gratia, vt dicitur, non destruit naturam: sed perficit. Item confirmatur ex illo Pauli ad Roman. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, siue Regibus, &c. vbi Apostolus ad omnes Christianos vniuersaliter loquitur non excipiens clericos. Et ibidem D. Thom. inquit, clericos iure positivo exemptos esse à tribus, non iure diuino. Denique confirmatur. Nam de facto in quibusdam sunt subiecti, vt, inquit, Syluester in verbo, iudex, primo. §. 4. ergo non sunt exempti iure diuino. Aliàs Ecclesia non posset permittere illos subijci.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus valde consentaneum est iuri diuino, vt Ecclesia, si viderit expedire, eximat clericos à potestate seculari in temporalibus. Ratio potissima est. Nam Ecclesia habet plenariam potestatem in ordine ad finem supernaturalem, ergo in ordine ad media convenientia ad talem finem, Et est conueniens sapientissimè, vt clerici eximantur, ergo, &c. Minor probatur. Nam expedit maximè bono spirituali Ecclesiæ, vt clerici in honore habeantur: si autem deferrentur ad tribunalia secularia illorum delicta spernerentur à populo, ergo, &c. Confirmatur propterea conuenientissimum est, vt fideles eximantur à tribunalibus infidelium, propter honorem fidei, vt patet 1. Corinthiorum 6. Conemptibiles, qui sunt in Ecclesia illos constituere ad iudicandum. At est eadem proportio inter statum secularem, & ecclesiasticum, quantum ad honorem Christianæ religionis, ergo, &c. Item est absurdissimum, vt qui sunt subditi in spiritualibus, fiant statim iudices in temporalibus, & habeant, vt reos, quos paulò ante habuerunt, vt iudices spirituales.

QUARTA CONCLUSIO.

Clerici de facto sunt exempti à reipublica seculari in temporalibus, non solum iure Pontificio, & communi: sed etiam iure seculari. Patet ex Concilio Constantiensi Sessione 13. & 15. & in Concilio Tridentino Sessione 25. capite 10. de reformatione. & cap. non minus. in 6. de foro competenti. & in cap. seculares. 96. distinctione. Et causa 11. quæstione 1. Item in iure civili in authentico statuimus, de episcopis, & clericis. Idem habetur etiam in ordinationibus Regalibus, libro 1. titulo 3. l. 6. Vide Ruffinum. in libro 16. Ecclesiasticæ historiæ, vbi narrat dictam Constantini Imperatoris: qui cum in Synodo Nicæna rogaretur à quibusdam episcopis, vt lites quasdam inter ipsos iudicaret & examinaret processus, Respondit. Indignum est, vt vos, qui sacerdotes dati estis nobis à Deo, à nobis iudicemini. Vos estis Dij, & ideo ab illo iudicandi: de quo scriptum est, Deus stetit in Synagoga Deorum. Ex dictis sequitur suspectos esse merito de hæresi Lutherana seculares iudices, qui cle-

A ricos contra sua priuilegia comprehendunt vel ad sua tribunalia trahunt. Probat. quia facto ipso confirmant quod error Lutheranus asserit, scilicet, clericos subditos esse Principibus secularibus. Quemadmodum si quis imaginem conculcasset, vehementer esset suspectus de hæresi Lutherana, quæ asserit imagines non esse colendas. Sequitur secundò, ex dictis, quòd in grauissima necessitate Regni secularis debent clerici pati aliquam contributionem de licentia Pontificis, si non sit periculum in mora. Nam si est tale periculum, non oportet expectare facultatem Pontificis. Tunc enim ius naturæ obligat, vt si opus fuerit non solum bona temporalia tribuant, sed etiam vitam periculo exponant, & arma capiant pro defensione reipublicæ. Non enim ius Pontificium derogare debet iuri naturali. Vnde sequitur

QVINTA CONCLUSIO.

C iore defensionis innocentis, vel tranquillitatis reipublicæ poterit potestas secularis clericos comprehendere, & detinere, donec opportunè suis prelati tradat. Et si quis dicat quòd iure defensionis quilibet poterit hoc facere. Respondetur, quòd in actuali aggressione innocentis quilibet poterit illum defendere, sed tamen reipublica secularis amplius potest, scilicet, prouidere, & anticipare, ne sint occasiones, & tumultus in reipublica. v.g. si clerici nocte incedant armati: poterit officialis potestatis secularis illos comprehendere & arma auferre ab illis: sicut ab alijs secularibus. Ratio huius asserti est: quoniam ius Pontificium, non derogat iuri naturali, secus quòd reipublica potest seipsam tranquillam seruare: non potest autem alio modo, ergo licitum erit illi, exercere suam potestatem in clericis perturbantes pacem reipublicæ. Ex dictis sequitur, quòd si in Ecclesia non esset possibilitas puniendi clericos sufficienter ad tranquillitatem reipublicæ secularis: tunc potest inuocare auxilium brachij secularis: quòd si non inuocauerit: reipublica secularis poterit se intromittere, & punire tales clericos: non tamen pena mortis, quia hoc esset impium, & scandalosum, & non necessarium ad tranquillitatem reipublicæ. Ratio huius corollarij est eadem atque conclusionis, & eadem ratione potest Rex secularis bellum indicere contra Summum Pontificem, si quòd Deus auertat, iniquè rapiat aliquod oppidum, aut ciuitatem iurisdictionis secularis.

SEXTA CONCLUSIO.

F Rex Hispaniæ habet priuilegium à Summo Pontifice vt possit causas clericorum ad sua tribunalia interim aduocare, quando aliquis etiam secularis conueritur, quòd vim patitur à iudice Ecclesiastico, quòd vulgo dicitur, *pro via de agrario y fuerca*: tunc iudices seculares poterunt iudicare ex ipsa commisione Pontificis, An fiat vis vel non. Quæ res multum reprimat episcoporum vicarios ab insolentibus, Nihilominus semper manet recursus liber ad sedem Apostolicam.

Ad primum argumentum respondetur, quòd probat quintam conclusionem. Nam quauis ipsa reipublica secularis perfecta sit, est tamen subdita reipublicæ spirituali in ordine ad finem supernaturalem. Vnde quando fuerit opus in ordine ad talem finem, vt clerici eximantur ab illa potestate seculari, exempti erunt: dummodo ab Ecclesia suffi-

cienter

cienter prouideatur; ne per talem exemptionem perturbetur tranquillitas, & pax Reipublicæ.

Ad secundum respondetur, quod pretium iustum in emptionibus, & venditionibus omnes tenentur seruare secundum morem reipublicæ in qua habitant: & hoc est de iure naturali. Est autem per accidens, quod pretium iustum constituatur per legem, vel consuetudinem reipublicæ ad hoc quod clericus teneatur seruare pretium iustum in emptione, & venditione.

Ad tertium respondetur, quod Christus Dominus soluit tributum, non quod teneretur: ut ipse dixit, Matthæi 17. capit. ergo liberi sunt filij. Vbi loquitur de filio naturali. Cæterum quod Christus Dominus voluerit iudicari à Pilato, non probat quod Pilatus non usurpauerit iudicium: quia voluntas Christi Domini fuit in ordine ad Deum, non autem in ordine ad Pilatum committens illi iudiciū, sed patiens ab illo iudicari propter Deum. Et hoc est quod Pilato dixit Christus: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Hoc est, permissum. Nihilominus Pilatus usurpauit iudicium, non solum ea ratione, qua usurpabat iudicando alios Iudeos, ut minister tyranni Principis, sed etiam speciali ratione respectu personæ Christi: qui cum esset verus Messias, nulli Principi subiectus erat. Neque ignorantia huius excusabat Pilatum: eò quod erat valde culpabilis, quia ipsemet Pilatus poterat & tenebatur illi credere, sciebat enim quod per inuidiam tradidissent illum, qui multa miracula fecerat in testimonium veritatis, quam prædicabat. Quod si quis contra obijciat, quod illa sententia approbatur à Deo, ergo non erat iudicium usurpatum. Distinguitur consequens. In ordine quidem ad Pilatum, nego consequentiā. In ordine autem ad Deum, concedo consequentiā. Quia nulla fiebat iniuria Christo Domino ex parte Dei, sed erat iustus contractus, & iusta sententia, quod si vellet esse Redemptor hominum, pateretur pro illis & moreretur. Ad confirmationem dicemus dubio sequenti.

Dubiū tertium sit, Vtrum Papa possit se subijcere alicuius iurisdictioni. Pro parte affirmatiua facit confirmatio prædicta.

Secundò arguitur, Nam Papa subijcit se iudicandum sacerdoti in foro conscientie, ergo in alijs potest se subijcere. In oppositum est communis sententia Theologorum. in 4. distinct. 18. & 19. quod Papa non potest se subijcere alicui iudici in personalibus, & criminalibus. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Iure diuino Papa hæreticus subijcitur dispositioni Concilij. De qua re disputatur à nobis in 2. 2. quæst. 1. art. 10. De qua re vide Caietanum in opusculo de autoritate Papæ, ultimo, ad vltimum. definita est conclusio in cap. si Papa. dist. 40. & in quinta Synodo Romana, & in Epistola. 3. Anacleti de Patriarchis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nullus iudex ordinarius potest ordinaria potestate iudicare Papam in quacunque alia re. Ista est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et ratio est. Quia Papa est supremum caput in terra reipublicæ spiritualis, ergo habet ipse plenariam potestatem in ordine ad gubernationem spiritualem, & eius finem: alioquin esset imperfecta re-

A publica spiritualis, Rursus, ergo Summus Pontifex potest eligere mediā etiam temporalia conuenientia ad finem spiritualem: sed vnum medium necessarium est, ut nullus princeps temporalis possit legitime Summum Pontificem cogere, & punire, ergo hoc datum est illi à Deo, ut non sit subiectus iurisdictioni alicuius Principis. Et confirmatur. Papa potest alios clericos à potestate civili eximere etiam in rebus temporalibus, ergo ipse est exemptus iure diuino. Probat consequentia. Quia aliàs Princeps secularis poterat illi præcipere, ut neminem eximeret, ergo necesse est, ut qui alios potest eximere ipse sit exemptus.

TERTIA CONCLUSIO.

Papa potest se subijcere iudici seculari in rebus temporalibus, & in spiritualibus sacerdoti in foro conscientie. Hanc conclusionem probant duo argumenta facta pro parte affirmatiua.

QUARTA CONCLUSIO.

C In huiusmodi subiectione, quæ sit in rebus temporalibus, semper manet superior potestas Pontificis simpliciter loquendo, & non potest cogi ab aliquo iudice. Probat. Quia potestas ex commissione semper manet inferior potestate committentis: sed potestas iudicis in proposito casu, est ex commissione Pontificis, ergo.

QUINTA CONCLUSIO.

D Papa qui se alteri subijcit iudicandum, tenetur acceptare sententiam iustam necessitate virtutis iustitiæ commutatiuæ, ita ut sit iniustus, nisi acceptauerit sententiam: non tamen necessitate coactionis. Hanc asserit Caietanus in hoc loco. Sed est intelligenda ita quod Summus Pontifex peccabit contra iustitiam respectu partis læsæ: non autem respectu iudicis delegari. Nam respectu illius, semper habet ius reuocandi sententiam eius. Sed nihilominus peccabit etiam contra iustitiam commutatiuam respectu iudicis, si dum commisit illi potestatem promisit illi se statutum sententiæ eius, & ea conditione iudex acceptauit. Ista conclusio ita explicata non aliter probatur, quam cæteræ præcedentes.

SEXTA CONCLUSIO.

F Papa in omnibus non potest se subijcere alterius potestati etiam modo prædicto. Hanc tenet D. Thom. in 4. distinct. 19. quæst. 1. artic. 3. quæstion. vltima ad tertium, & Richardus in distinct. 18. art. 5. quæstione 1. & Paludanus quæst. 2. & Caietanus hic. Et probatur. Nam Papa non potest se alteri subijcere suspendendum vel excommunicandum. Et si quis quærat, quare in quibusdam possit, & in quibusdam non possit subijci? Respondet Caietanus, quod in omnibus, in quibus Papa potest per seipsum de se iudicare & exequi iudicium: potest etiam se alteri iudicandum subijcere. In quibus autem non potest per seipsum de se iudicare, neque poterit alteri se subijcere. Exemplum primi. Papa potest per seipsum diiudicare iniurias, quas alteri fecit, & restituere: & ideo poterit etiam alteri iudicium committere. Exemplum secundi. Papa non potest per seipsum se suspendere ab officio vel excommunicare: & ideo nec poterit

alteri

alteri committere. Sed contra hoc est argumentum. Papa non potest seipsum absoluerè à peccatis & tamen potest alteri committere tale iudicium, ergo regula falsa est. Respondetur, quòd regula Caietani intelligitur de iudicio in foro exteriori, non autem in foro conscientie. Et ratio differentie est, quia in foro conscientie, quilibet sacerdos habet potestatem iure diuino remittendi peccata: iurisdictionem autem circa istum vel alium peccatorem, interdum habet sacerdos ex commissione Pontificis. Et quia ipse Summus Pontifex, si peccat mortaliter, manet iure diuino subiectus clericis Ecclesie absoluentibus. Ideo quando alteri se subiecit in foro conscientie, habet se ut persona quadam particularis. Habet autem facultatem iure diuino eligendi confessorem: quia non habet superiorem in terra. Vnde colligitur planè quòd facultas absoluenti Summum Pontificem, non est ex commissione Pontificis, ut iudex est: sed tantum ministrat materiam, in quantum est penitens. Vnde ad primum argumentum respondetur, quòd Leo Papa subiecit se imperatori non simpliciter, sed secundum quid, scilicet, ita ut teneretur acceptare sententiam iustam ex virtute iustitie diuine, non autem ex necessitate iustitie vindicative, & coactiue.

Ad secundum argumentum patet ex vltima conclusione. Si enim Papa peccat mortaliter, tenetur iure diuino subiecere se sacerdoti, & hoc non facit in quantum iudex sed ut reus.

Dubitatur quartò. An iudices extrahentes subditos suos ab Ecclesijs, ad quas confugiant, usurpent iudiciũ si postea indicauerint illos? Et videtur quòd non. Quia huiusmodi priuilegia tantum sunt concessa in fauorem Ecclesiarum, ergo non fit iniuria subditis, si iudicentur iam extracti ab Ecclesia. Secundò. Iudices, qui extractos ab Ecclesia iudicant, non teneantur restituere, nisi tantum Ecclesijs saltem, & ita habet usus: ergo nullam iniuriam faciunt subditis iam extractis, ergo non usurpant iudicium.

Tertiò. D. Thom. infra quæst. 99. art. 2. ad tertium, inquit, quòd sacrilegium potest inueniri separam ab omnibus peccatis, & ponit exemplum in casu nostri dubij: ergo ibi non est ratio iniustitie. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Huiusmodi iudices usurpant iudicium, & faciunt iniuriam reo. Probat. Quia in tali casu tollitur ab ipsis iudicibus facultas iurisdictionis, ut patet in titulo de immunitate Ecclesiarum. & in 1. 2. quæst. 4. & C. de sacrosanctis Ecclesijs. & de his qui ad Ecclesias confugiunt & in iure Hispania. 1. par. titulo. 11. & lib. 1. Ordin. Regal. titul. 2. & lib. 1. for. Reg. titul. 5. ergo tales iudices usurpant iudicium, & sententia illorum nulla est.

Ex quo sequitur, quòd ille, qui extrahitur ab Ecclesia contra priuilegia Ecclesiarum, potest se armis defendere: eò quòd patitur violentiam, neque tenetur postea respondere iudici interroganti etiam si aliàs teneretur.

Ad primum respondetur, quòd priuilegia data sunt quidem in fauorem Ecclesiarum primariò, sed secundariò data sunt etiam in fauorem confugientium.

Ad secundum respondetur, quòd non tantum fit iniuria loco sacro, sed etiam extracto, vnde iudex tenetur restituere reo quicquid patitur, ex eo quòd est extractus.

Ad tertium respondetur, quòd D. Tho. voluit

A ibi docere, quòd tota ratio culpe in illo casu ortum habet à sacrilegio.

Dubitatur quintò. An iudex ex eo quòd sit excommunicatus, usurpet iudicium. Probat. quòd non. Nam aliàs esset perturbatio in conscientijs hominum nescientium. An iudices sint excommunicati dam proferunt sententiam, & dominia rerum transferunt. Sed in oppositum est quòd habetur. 14. quæstione 1. cap. miramur. & cap. auerte. & capit. au. Celestinus. & 15. quæstione 6. capit. nos sanctorum. & capite iuratus. quibus in locis excommunicati iudices priuantur autoritate iurisdictionis, & exercendi quoscunque actus iudiciales, & subditi absoluantur ab eorum obedientia. De hoc dubio Caietanus, verbo excommunicatio, prope finem in cap. Vbi cito, ait vniuersaliter, quòd gesta per excommunicatum ratione publici officij etiam civilis, non valent. Quam sententiam sequitur Soto lib. 3. quæst. 4. artic. 6. corollario. 2. & in 4. distinct. 22. quæst. 1. artic. 4. Idem videtur tenere. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO

C Omnes iudices excommunicati usurpant iudicium, & mortalitèr peccant ferendo sententiam & exercendo actus iudiciales. Probat. quia sunt priuati autoritate, & publica facultate iurisdictionis, ut patet in iuribus citatis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus sententia excommunicati, qui ab Ecclesia toleratur, valida est. Hæc conclusio est contra Caietanum & Soto: & probatur. Nam in Concilio Constantensi sub Martino V. conceditur fidelibus, ut possint communicare cum excommunicatis, exceptis nominatim excommunicatis, & notoriè clericorum percussoribus. Arguitur ergo. Talis concessio facta fuit in fauorem populi fidelis. Cum ergo populus fidelis non minùs habeat utilitatis ex eorum communicatione, quàm si non essent excommunicati, erit valida sententia. Et nihilominus, ipsi iudices non minùs peccant exercendo suum officium, quàm si talis gratia non esset concessa.

Secundò. Absolutio sacramentalis facta ab excommunicato, qui toleratur ab Ecclesia valida est, ergo multò magis sententia lata in foro civili. Antecedens patet ex Concil. supra, & ex communi sententia Theologorum. Consequentia probatur. Quia excommunicatio ex natura sua magis priuat à communicatione in spiritualibus, quàm in civilibus, aut politicis.

Tertiò arguitur ex l. Barbatius. ff. de officio prætoris. vbi dicitur, quòd ignorantia communis circa autoritatem iudicis, non irritat, neque inuadat gesta per illum iudicem, & ita est communis sententia Iurisperitorum, qui etiam tenent nostram conclusionem. Vidè Innocentium, & Panormitanum in cap. veritatis. de dolo & contumacia. & Syluestrum in verbo excommunicatio. 3. q. 23. num. 4. vbi refert Richardum, & alios Theologos pro nostra sententia. Et si quis contra arguat. Ille iudex excommunicatus usurpat iudicium, ergo illa sententia est à non iudice, & per consequens est inuadida. Respondetur primò nego consequentiam: quia illa sententia est à republica, & Ecclesia, quæ vult esse validam sententiam, non quatenus est à ipso iudice excommunicato: sed quatenus ab Ecclesia toleratur & illius gesta approbantur, sicut diximus

dubio primo de tyranni sententia. Hinc est, quod ipse iudex perinde peccet iudicando: atque si ab Ecclesia non esset concessa facultas fidelibus, ut non vitarent excommunicationem: eod quod in ipsomet Concilio expressè dicitur, quod per hoc nolumus aliquam gratiam facere excommunicatis ipsis, aut in aliquo illos subleuare. Ad argumentum in oppositum respondetur, quod illud militat contra sententiam Caietani & Soto, & probat nostram secundam conclusionem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea quae in contrarium proponuntur?

SVMMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iudex debet sequi in iudicando instrumenta & testes & alia legitima documenta, potius quam, quod ipse nouit tanquam persona priuata. Ratio est, quia iudex dum iudicat, fungitur autoritate publica: ergo debet informari de ipsa veritate per publica testimonia. Secunda conclusio. Nihilominus iudex poterit adiuari ex eo, quod nouit ut persona priuata: ut districtius examinet testes, & discutiat probationes inductas. Ratio est, quia quilibet tenetur iure naturae defendere innocentem in quantum fuerit possibile: ergo multò magis iudex, qui ex officio tenetur nulli iniuriam facere, & impedire faciendam.

COMMENTARIVM.

Notandum est, quod D. Thom. suprà. q. 60. artic. 5. mouet quaestionem similem huic vtrum iudex debeat iudicare secundum leges scriptas. Sed tamen differentia est inter illam quaestionem, & istam. Nam ibi disputatur de scientia in communi secundum leges: hinc autem disputamus de scientia in particulari negotio, quae dicitur scientia facti, & de hoc definimus, quod debet haberi ex testimonijs publicis.

Quaestio celebris est. An iudex possit ferre sententiam contra innocentem, quem nouit esse innocentem scientia priuata, probatum tamen nocetem publicis testimonijs & legitimis. Arguitur primò pro parte negativa. Si iudex sciret scientia priuata aliquam legem esse iniquam, non posset iudicare secundum illam, etiam si à plurimis probaretur ut iusta: ergo simili ratione, non poterit iudicare secundum allegata & probata, si cognoscit esse falsa. Secundò. Confirmator alicuius electionis indigni, quem ipse scientia priuata cognoscit indignum, non potest electionem illam confirmare, sed poterit illam cassare: ergo etiam in nostro casu. Consequentia probatur. Nam talis confirmator etiam est iudex illius electionis. Tertio. Papa non potest definire aliquam propositionem esse de fide, quam ipse certò scit non esse de fide etiam si à multis doctoribus asseratur esse de fide. Ergo similiter dicendum est de iudice. Quarto. Iudicare contra veritatem, est contra ius naturae, & diuinum. Iuxta illud Exodi 23. Non suscipies vocem mendacij, & in iudicio non acquiescas plurimorum sententiae ut à vero deuies: ergo nunquam est licitum. Quintò. Quando aliquod medium est contrarium fini intento, non debet eligi à prudente, etiam si communiter illud medium soleat esse conueniens ad talem finem. Ut v. g. medicus sapiens non eligit hinc, & nunc medicinam, quam scit esse contrariam saluti, etiam si secundum sententiam

A medicorum dicatur esse utilis ad talem infirmitatē. Ergo iudex etiam, qui scit veritatem Innocētis non debet eligere, & procedere secundum allegata & probata. Probatur consequentia, quia allegata, & probata sunt medium ad manifestandam veritatem: ergo si certus est iudex, quod allegata, & probata offuscant veritatem, non debet illa eligere. Sextò. Virtus quae dicitur epicheia est species quaedam iustitiae superior, quam iustitia legalis, ut docet D. Tho. 2. 2. q. 120. art. 2. Cuius officium est moderari verba legis, & sequi intentionem legislatoris in casu extraordinario, praetermissa forma verborum legis. Hinc igitur sumitur argumentum, intentio legis, & legislatoris precipientis est, ut iudex procedat secundum allegata & probata, ut manifestetur veritas: ergo quando in casu extraordinario constat iudici, quod veritas destruitur per allegata & probata: debet uti virtute epichoyae ad ferendam sententiam, non secundum verba legis, sed secundum intentionem.

B De hoc dubio est prima sententia D. Tho. quod in omni causa ciuili, vel criminali, iudex debet procedere secundum allegata, & probata praetermissa scientia sua priuata. Hanc tenet D. Thom. expressè suprà quaest. 64. art. 6. ad 3. Hanc tenet Maioris in 3. d. 33. q. 4. Diuus Antoni. in 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 6. Hanc etiam sententiam tenet Abulen. Exod. 23. quaest. 6. & Turrecrema. in cap. iudicet 3. quaest. 7. & alij quos refert Couar. lib. 1. Variar. resolut. nu. 3. & 6. Secunda sententia est in altero extremo, quod in omni causa debet iudex ferre sententiam secundum veritatem, quam ipse nouit, siue scientia priuata siue scientia publica, ita quod nunquam sit licitum iudicare contra veritatem, quam ipse nouit scientia priuata. Hanc sententiam tenet Hugo in l. Praetor. ff. de iurisd. omn. iudicum. quem sequitur Calderinus & Panor. in c. Pastoralis. §. quia vero. tit. de offic. delegati. Angel. in verb. iudicare. q. 7. Lyra Exod. 23. in illa verba, infontem & iustum non occides, & alij quos refert Couar. vbi suprà. Tertia sententia est, quod in criminalibus causis, debet iudex sequi priuatam sententiam non obstantibus allegatis, & probatis: non autem in causis ciuilibus. Hanc sententiam tenet Adrianus quodlib. 6. artic. 3. & inquit esse communem sententiam Theologorum, hanc tenent multi Iurisperiti, quos citat Couar. vbi suprà, sed aliqui moderantur illam sic, quod etiam in negotijs ciuilibus magni momenti, debet iudex sequi sententiam priuatam. Quarta sententia est, quod iudex ex priuata scientia veritatis, debet absoluerere reum non autem potest condemnare. Auctores huius sententiae citat Couar. vbi suprà. Quinta sententia est, quod supremi iudices possunt sequi priuatam scientiam veritatis, non obstantibus allegatis & probatis: inferiores verò non possunt nisi iudicare secundum allegata, & probata. Annumerant autem inter supremos iudices. eos, qui sunt supremi senatus, quos vulgo dicimus *del Consejo Real*, etiam si habeant Principem superiorem. Huius sententiae est Guido Papa, ut refert Couar. vbi suprà. Ipse tamen ait Principem supremum id posse facere.

C **D** **E** **F** Ex his sententijs prima est tenenda non solùm, ut probabilior, sed ut veritas demonstrata moraliter. Probatur primò, ratione D. Thom. in art. sed confirmatur illa ratio. Nam iudex iudicat, ut persona publica vice reipublicae: sed si reipublica iudicaret, non posset procedere nisi secundum scientiam publicam: ergo iudex debet iudicare secundum illam, aliàs non esse vicarius bonus ipsius reipublicae. Et hanc rationem insinuat D. Tho. in solut.

ad 2. ubi ait, quod Deus iudicat secundum propriam scientiam, quia iudicat secundum propriam auctoritatem: ergo qui non iudicat secundum propriam auctoritatem, sed vice alterius, scilicet reipublicae: debet iudicare secundum scientiam, secundum quam iudicaret reipublica. Secundum. Nam ex oppositis sententijs sequuntur magna incommoda reipublicae, & iudiciorum peruersio: nam iniqui iudices facile condemnarent innocentes, & absoluerent nocentes, dicerent enim se scire veritatem priuata scientia, & proferrent sententiam contrariam allegatis, & probatis. Rursus boni iudices semper inciderent in magnas angustias, & perplexitates, ut v. g. si aliquis probaretur reus laesae maiestatis, vel haereticus secundum allegata & probata, & ipse iudex sciret innocentiam illius scientia priuata: siquidem absolueret illum, ipse puniretur poena capitis: si autem condemnaret, peccaret mortaliter secundum illas sententias: ergo, &c. Tertium. Veritas iudiciorum ea maxime est, ut reipublicae satisfiat, ut in tranquillitate consistat, & in tranquillitate seruetur, dum iniqui puniuntur, & alij à malo arcentur: sed nisi prima sententia sit vera, omnia ista commoda pereunt, dum ipsa reipublica non puniret eos, qui publicè probantur iniqui. Quartum probatur testimonijs Scriptorum. In primis est D. Ambrosio sermo. 10. super Psal. 118. in illud, Misericordiae tuae multae Domine secundum iudicium tuum vivifica me, inquit, Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges pronunciat, & secundum quod audit, iudicat. Hoc habetur 3. quaest. 7. canone iudicet, & quamuis referatur à Divo Thoma esse D. Augustini errore nomen libratorum fuit. Sed etiam D. Augustinus super Psal. 57. in illud, Molas leonem confringet Dominus, inquit, Iudex non potest nisi secundum leges iudicare, & idem dicit in lib. de vera relig. capit. 31. Idem dicit D. Gregorius & habetur, 11. quaest. 3. cano. summoperè. Item omnia iura canonica, & civilia, aiunt, quod ex instrumentis sit certus iudex de iure litigantium. Hoc habetur in ca. dilectus. in cap. accepimus. in ca. contingit. de fide instrumentorum. & cap. Pastoralis § quia verò. de officio delegati. & in l. adoptio. ff. de adoptionibus. Et denique Daniel 3. Daniel quantum nouit veritatem scientia priuata ab Spiritu sancto, tamen non condemnauit senes illos, donec coram populo conuicit illos mendacij ex ore proprio.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur negando consequentiam. Nam bonitas legis non pendet ex dicto ignorantium, aut iniquorum, sed ex eo, quod iura sunt ab habente auctoritate, & conformis est legi naturae. Ceterum veritas facti in publico iudicio pendet ex testibus, aut ex ipsa notorietate facti, ex quo sequitur, quod iudex sciens legem esse iniquam, non potest iudicare secundum illam. Item est alia differentia egregia: quia quando iudici constat legem esse iniquam, publicè hoc potest probari faciendo demonstrationem: quando verò constat iudici de veritate facti, non potest publicè ostendere veritatem illam.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio est, quia confirmator ex officio habet ius confirmandi, vel cassandi electionem prout sibi videbitur expedire bono communi: ita prorsus ut sicuti electores liberè eligunt, quem ipsi iudicant esse dignum scientia priuata, ita confirmator legitime confirmat, quem iudicauerit esse dignum, siue scientia publica siue priuata, & in hoc deficit confirmator à ratione iudicij, quod iudex ut sic, tene-

A tur ferre sententiam secundum allegata, & probata, & si oppositum fecerit, nulla est sententia. Ceterum confirmator quomodolibet cassauerit electionem etiam digni, cassa est. Quod si aliquis obijciat: Contra ille confirmator iniuriam facit electo, ergo tenetur confirmare eum ex iustitia. Probatum antecedens: quia statim iudicabitur electus suspectus de aliquo crimine, propter quod non confirmatur à praelato. Respondetur nihilominus, nego antecedens, & ad probationem respondetur, quod est temerarium iudicium, quia multis vijs potest cassari electio etiam digni.

B Ad tertium argumentum responderetur, quod definitio propositionis veritatis de fide, non pendet ex testimonio hominum, sed ex assistentia Spiritus sancti: unde Pontifex poterit definire non solum contra testimonium hominum, sed etiam contra id, quod ipse opinatur, ut v. g. si esset haereticus.

C Ad quartum argumentum responderetur, quod illud antecedens potest esse verum, & est verum, si intelligatur proportionabiliter loquendo de iudicio, & de veritate. scilicet quod iudicare publicè contra veritatem publicè probatam, est contra ius naturae, & iudicare secretò contra veritatem secretam etiam est contra ius naturae: sed tamen iudicare publicè, & ut persona publica contra veritatem quam ipse nouit scientia priuata, non est contra ius naturae: sed consonum valde iuri naturae, ut procedat secundum allegata, & probata, propter tranquillitatem, & pacem ipsius reipublicae.

D Ad quintum argumentum responderetur. Concedo maiorem, sed distinguo minorem. Allegata & probata sunt medium ad manifestandam veritatem, quantum in iudicio publico manifestari potest, concedo. Non autem ad manifestandam veritatem, secundum quod à parte rei est, hoc enim non semper est necessarium, aut possibile. Exemplum autem de medico non conuenit, quoniam medicatio per se ordinatur ad salutem istius hominis hic, & nunc: sententia autem iudicis ordinatur ad tranquillitatem, & pacem reipublicae, quae confurgit ex eo quod unicuique tribuitur suum ius secundum allegata & probata. Item etiam iudex dicendo ius, distribuit bonum quoddam commune distribuendum secundum merita causarum, quatenus ex allegatis, & probatis cognoscuntur: medicus autem operatur, aut ex iustitia commutativa, aut ex misericordia, vel ex liberalitate, quare tenetur attendere quod commodum est istius hominis hic, & nunc.

E Ad vltimum responderetur, quod intentio legislatoris, & legis est, ut iudex non sequatur scientiam priuatam sed procedat secundum allegata & probata. Ceterum quod ibi dictum est de virtute epicheya verum est. Sed notandum est, quod ista virtus exercetur in casibus extraordinarijs in quibus si seruentur verba legis, sequetur inconueniens contra omnem intentionem legislatoris, & contra bonum publicum, quod quidem maxime est attendendum ad exercitium huius virtutis. Ut v. g. Dicit lex ut unicuique reddatur suum depositum petenti: sed contingit ut furiosus si petat gladium ad occidendum innocentem, vel contra rempublicam, non est illi reddendum depositum. Et quia in casu nostrae disputationis sequitur magnum inconueniens bono communi, nisi iudex ferat sententiam secundum allegata, & probata: non habet locum virtus epicheya, sed potius est intentio legislatoris, quod in tali casu seruetur forma verborum legis, etiam si per accidens occidatur innocens.

Dabitur secundò circa secundam conclusionem D. Thom. Quid possit, & quid teneatur facere iudex in predicto casu, ut liberet innocentem? Ad quod responderetur, & sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Non tenetur iudex renuntiare officio suo. Ista est contra Syluestrum in verbo, iudex 2. quaest. 5. Probat, quia nemo utens iure suo facit alteri, iniuriam, sed iudex utitur iure suo, ergo. Secundò, iudex ex officio suo tenetur seruare leges communes, & providere paci, & tranquillitati reipublicae. Ergo etiam si inde sequatur praeter intentionem eius mors alicuius innocentis, non tenetur cessare ab officio suo: quemadmodum Dux in bello non tenetur cessare ab impugnatione ciuitatis, etiam si aliqui innocentes ibidem occidendi sint per accidens.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non tenetur iudex remittere causam superiori, imò non potest si altera pars instet, ut faciat iudicium, & iustitiam. Prima pars probatur eisdem rationibus atque prima conclusio. Secunda verò probatur. Quia supposito, quòd non cedit officio suo, tenetur seruare ordinem iuris in procedendo ad iudicium. Ordo autem iuris est, ut in tali tribunali fiat prima instantia: ergo tenetur illum seruare. Quòd si aliquis obijciat contra istam conclusionem, quòd D. Thom. dicit supra in quaest. 64. artic. 6. ad tertium, quòd iudex si non habet occasionem liberandi talem innocentem remittat illum, & debet remittere superiori iudicandum. Responderetur, & sit

TERTIA CONCLUSIO.

Quòd de consensu vtriusque partis potest, & debet iudex in tali casu remittere innocentem, & hoc est quòd D. Thomas ibi voluit docere, dum dixit, quòd si hoc non potest, non peccat iudicando illum, ac si diceret, quòd si non potest seruato ordine iuris, scilicet, de consensu vtriusque partis, non peccat iudicando. Itaque iudex debet quantum in se est fauere innocenti seruato ordine iuris necessario. Ut v. g. debet admittere appellationem illius. Item debet relaxare poenam iuris in casibus, in quibus est licitum, ut articulo 4. dicemus. Item si potest sine scandalo publico dare illi occasionem ut fugiat: tenetur facere. Ratio est, quia quilibet tenetur, in quantum persona priuata adhibere media licita ad seruandum innocentem.

QUARTA CONCLUSIO.

Non potest iudex pronuntiare sententiam in hunc modum, scilicet, dicendo, non constat de veritate causae. Pro quo nota, quòd est vnus modus terminandi iudicium, cum iudex dicit, Non liquet de veritate. Hæc conclusio est contra Alciatum capit. 1. de officio ordinarij, qui ait in tali casu debere iudicem proferre talem sententiam. Sed probatur conclusio nostra, quia sententia iudicis debet intelligi: secundum allegata, & probata, sicut debet dari secundum allegata & probata: sed falsum est dicere in illo casu, quòd secundum allegata, & probata non constat publicè de veritate causae: ergo sententia falsa est. Item respublica non minus scandalizaretur de

eiufmodi sententia, atque si illum absolueret: scit enim respublica crimen esse probatum in iudicio: sed maxime scandalizaretur respublica in illius absolute: ergo etiam in prolatione talis sententiae.

QVINTA CONCLUSIO.

Princeps supremus debet etiam iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem, quam cognoscit priuata scientia. Probat, quia eadem inconuenientia sequuntur, si non ita iudicet, quae sequuntur in inferiori tribunali, ut dictum est iam. Nihilominus cum ipse Princeps sit dispensator legum, & habeat plenariam potestatem à republica, poterit in tali casu secluso scandalo reipublicae, aut nocimento dispensare cum illo innocente, quantum ad poenas iuris, quae infliguntur propter bonum reipublicae: non autem quantum ad poenas, quae respiciunt satisfactionem alterius partis. Item etiam poterit uti testimonio suo secundum scientiam priuata, & publicare illud contra testes falsos, qui non sunt magnae autoritatis: quia tunc esset scandalum in republica infamare illos. Et denique dicimus, quòd quotiescunque Princeps potest dispensare in lege cum verè reo, tenetur dispensare cum innocente: etiam si probeat noxens. Ratio est, quia iure naturae vnusquisque tenetur uti medijs licitis ad defendendum innocentem.

Dubium tertium est. An cum Principi notum est crimen alicuius, quòd probari potest facile, vel probatur testibus: possit illum interficere non citando illum ut se defendat, & à crimine purget. Ut verbi gratia, an possit illum occidere per venenum secreto propinatum, aut alia via occulta? Et pro parte affirmatiua sic arguitur. Primò euidencia patra- ti sceleris non indiget processu iuridico: sed in tali casu euidens est Principi, etiam per testes sufficientes, crimen malefactoris: ergo poterit illum condemnare, & occidere, quando, & quomodo voluerit. Secundò. Reus ipse dignus est morte: ergo non fit illi iniuria si occidatur à Principe habente publicam potestatem. Et confirmatur. Nam per occisionem occultam consulitur fama malefactoris: ergo nulla fit illi iniuria. Tertio. Sit casus, quòd reus non possit citari sine incommodo reipublicae. Ut verbi gratia si est Dux, qui habet exercitum sibi beneuolum, & timetur quòd inuadet reipublicam. Vel etiam sit casus, quòd si reus citetur, infamabitur persona principis: quia crimen commissum fuit verbi gratia, adulterium cum Regina, tunc videtur necessarium, quòd malefactor puniatur non citatus, aliquo modo occulto. Ad hoc dubium respondet Caietanus in sum. in verb. homicidium. v. nica conclusione negatiua, cuius ratio est. Nam ius naturale postulat ut sicut potestas occidendi debet esse publica: ita notitia criminis debet esse publica. Ita etiam ipse reus publicè citandus est, publicè puniendus ea publicitate, quae sufficit, ut reus cognoscat se puniri à publica potestate propter crimen, de quo conuincitur, & condemnatur. Hinc sequitur, quòd non solum Princeps, qui aliter occiderit, vel occidi fecerit, sed etiam ministri ipsius, qui exequuntur eius mandatum sunt homicidae: quia constat illis, quòd huiusmodi occisio non procedit à potestate publica in quantum publica est, & sic non excusat illos obedientia, sicut excusat quando publica potestate procedunt ad bellum, de quo dubitant, an sit iustum vel iniustum. De qua re aliqua diximus supra quaest. 64. artic. 3.

Ad

Ad primum respondetur, quod euidencia patratu sceleris, non solum debet esse respectu Principis: sed etiam respectu iudicij, & testium, & respectu ipsius rei, qui euidenter conuincitur ex publicitate facti, unde licitum quidem erit iudicij, ante cuius oculos aliquis occidit hominem presentibus multis testibus, statim illum publice punire: nunquam tamen erit licitum hominem malefactorem occidere, nisi ipse sciat, quod occiditur à publica potestate.

Ad secundum negatur consequentia: quia etiam si sit dignus morte, non tamen repentina, ita ut, ignorans causam, & à quo occidatur, peccat: ceterum quod eius famæ consulatur per accidens est, magis enim infamatur reipublica, & Princeps ipse, ex eo quod homines interficiantur illo modo, quam si eius crimen publicaretur, & puniretur. Item per huiusmodi punitiones secretissimas frustratur finis intentus à reipublica, qui est, ut alij à malo abstantur scientes causam punitionis, & denique inhumanum est valde hominem imparatum occidere, quia certe condemnabitur in æternum.

Ad tertium respondetur, quod vix est possibilis ille casus: sed admissio illo casu respondetur, quod minus inconueniens est quod Princeps dissimulet punitionem ad tempus, quam ut procedat ad puniendum contra ordinem iuris naturalis: id quod prudenter fecit Dauid non puniendo Ioab propter sua delicta, vsquequæ iam moriturus præcepit filio Salomoni, ut occideret Ioab: sed contra hoc est argumentum: demus quod sit periculum in mora, nisi statim puniatur malefactor: quia tra. diturus est reipublicam, vel committet et iterum idem crimen lætæ maiestatis. Respondetur, quod iam tunc proceditur contra illam iure defensionis reipublicæ, aut lætæ maiestatis Regiæ: & tunc licitum erit unicuique illum occidere: non autem erit licitum occidere illo modo propter delicta præterita, quia iste processus est via punitionis, qui publicus debet esse.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. In criminibus non potest iudex aliquem condemnare, si non habeat accusatorem. Ratio est, quia officium iudicis est iudicare inter duos, et quod iudex est quedam iustitia animata.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum. Publica infamia, & rebellio ad Ecclesiam, habet locum accusatoris.

Tertia conclusio ibidem. In denuntiatione non est necessarius accusator.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum iudex licite possit pœnam relaxare?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Nullus iudex potest relaxare pœnam iuris, contra ius quod habet accusator, vel actor, ut sibi satisfiat.

Secunda conclusio. Pœnam iuris, que est insignenda propter bonum reipublicæ: nullus iudex inferior potest relaxare.

Tomus quartus.

A Tertia conclusio. Hanc pœnam potest relaxare supremus Princeps, quando non sequitur ex tali remissione detrimentum reipublicæ.

COMMENTARIVM.

Circa primam, & secundam conclusionem nota primò, quod sunt intelligendæ regulariter loquendo. Nam potest contingere, ut reus sit adeo necessarius reipublicæ, ut locum habeat epicheia, & relaxetur pœna iuris, satisfaciendo parti alia via: idque insinuat Diu. Thom. quæst. 62. artic. 3. ad tertium, & Caietanus ibidem, & Soto in quæst. 4. art. vlt. lib. 5.

B Secundò nota, quod nomine inferioris iudicis, intelligimus etiam Duces, & Marchiones & ceteros Hispaniæ, qui sũt iudices supremi Principis, & ideo non possunt dispensare in pœna taxata per legem superioris: etiam si accusator condonet illam.

C Tertio nota, quod licet in Pactira. 7. tit. 1. l. 22. dicatur, quod remittente accusatore non puniat iudex reum corporali pœna taxata per legem: tamen hæc lex, ut facit non est in vsu, nam si crimen est atrox, iudices punire debent, & puniant secundum pœnam legis, etiam si actor condonet: si autem crimen non sit atrox, puniatur reus mitiore pœna, etiam arbitraria: & hoc est in vsu, & valde iustū: & in huiusmodi pœnis habent locum preces proborũ virorum, ut iudex minuat pœnam, que in eius arbitrio ponitur: hoc. n. conforme est legi quid ergo. §. pœna. ff. de his, qui notantur infamia. & c. ac si clerici. de iudicij.

D Quarto nota, quod supremus Princeps non debet frequenter & facile relaxare pœnas, & multò minus debet facile cedere, ut pœna corporalis pretio redimatur: hoc enim esset dare occasionem peccandi prauis hominibus: & esset nota auaritiæ in Principe, quod est maximè indecens. Denique iniquissimum esset, pretiũ recipere pro delictis, quando possunt alia via impediti in futurum, ut v. g. quando nulla cura est ut non sint concubinarij, & tamen summa diligentia est in exigendis pœnis pecuniarijs. Et de hoc vitio reprehendebantur olim sacerdotes Osee ca. 4. Sacerdotes peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem sableuabunt animas eorũ. Vide de hac re Caiet. in verbo, iudicis peccata.

E Dubitatur deinde, An iudex, qui contra dicente accusatore relaxat pœnam iuris, teneatur restituere fisco suam portionem, & etiam ipsi accusatori? Pro parte negativa arguitur primò. Pœnam talionis nemo tenetur subire, nisi condemnatus per sententiam: sed quod iudex restituat suas portiones fisco, & accusatori videtur esse pœna talionis: ergo in conscientia non tenetur ante condemnationem. Et confirmatur. Nam iudex in illo casu non tenetur subire pœnam corporalem, quam tenebatur subire reus: ergo neque pecuniariam.

F Secundò. Reus ipse qui interrogatus iuridicè negat veritatem, & delatit sententiam, non tenetur restituere pœnam lege taxatam fisco, vel accusatori, ut ostenditur. q. 69. ergo neque ipse iudex tenebitur in illo casu. Probatur consequentia: quia uterque peccat contra iustitiam. Tertio. Testis qui legitime interrogatus negat veritatem, quam si confiteretur esset in causa, ut reus solueret pecuniam fisco vel accusatori: non tenetur ipse ad talem restitutionem, si reus non condemnatur, ut dicemus in q. 70. ergo neque iudex.

Ad hoc dubium Syluester in verbo, iudex l. §. 16. quæst. 11. particula. 5. ait, quod secundum D. Tho.

tenetur iudex in tali casu restituere communitati, vel accusatori, si illo contradicente relaxata est pœna. Tamen apud D. Thom. nunquam inveniuntur hæc verba. Soto vbi supra ait, quod tenetur iudex restituere accusatori, si illo contradicente relaxata est pœna.

PRIMA CONCLUSIO.

Iudex tenetur restituere parti læsæ totum suum ius quod per relaxationem pœnæ amittit. Ratio est: quia iudex tenetur ex iustitia commutativa ratione officij, suum ius unicuique tribuere, ergo tenetur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si iudex post laram sententiam non exequatur illam, tenetur restituere fisco & accusatori suas portiones taxatas per legem. Ratio est: quia fisco, & accusator, eo ipso quod fertur sententia contrarium, acquirunt ius in actu ad tales portiones: ergo iudex, qui per iniquitatem impedit illam utilitatem tenebitur restituere.

TERTIA CONCLUSIO.

Iudex & omnes alij ministri iustitiæ, si ex eo, quod non rectè faciunt suum officium: sequitur aliquod nocuum fisco, vel accusatori: tenetur ad restitutionem. Ratio huius est: quia isti officiales tenentur ex iustitia commutativa dicere ius omnibus petentibus illud: quod si non fecerint tenebuntur ad restitutionem omnium damnorum, quæ sequuntur, eò, quod non faciunt suum officium.

QUARTA CONCLUSIO.

Fiscalis Regius, tenetur accusare tales iudices, & ministros. Ratio est: quia etiam ipse tenetur ex iustitia commutativa facere suum officium in ordine ad bonum reipublicæ.

QUINTA CONCLUSIO.

Quando iudex ex aliqua ignorantia inuincibili relaxat pœnam, quam reuera non debebat relaxare: non tenebitur postea ad restitutionem, etiam si cognoscat se errasse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptæ, neque ratione iniustæ acceptationis: quia excusatur ignorantia à peccato, ergo nullo modo tenetur.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quod propriè loquendo, non dicitur pœna talionis quando quis ex iustitia commutativa tenetur aliquid reddere, etiam si habeat quandam similitudinem cum pœna talionis.

Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam: quia pœna corporalis non est incommodum alterius, sicut pœna pecuniaria. Item pœna corporalis est purè pœna: at verò solutio pecuniæ pertinet ad iustitiam commutativam, quam violavit iudex: unde tenebitur in foro conscientiæ ante condemnationem restituere. Et denique, pœna corporalis est purè passio ab alio infligenda: pœna autem pecuniaria in casu posito debet esse actio iustitiæ commutativæ, ergo.

Ad secundum, & tertium argumentum respondetur, quod neque reus, neque testis tenetur

A per se loquendo ex iustitia commutativa, dicere veritatem in iudicio: sed tantum ex iustitia legali, & ideo violatio iustitiæ legalis non obligabit ad restitutionem.

QUÆSTIO LXVIII.

De accusatione, quando, & quomodo fieri debeat.

B DE ista materia disputant Doctores in 4. dist. 19. & Durand. quæst. 3. & 4.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo teneatur ad accusandum?

SUMMA TEXTVS.

C Prima conclusio. Si crimen vergat in detrimentum reipublicæ, & homo possit illud sufficienter probare: tenetur ad accusandum.

Secunda conclusio. Si autem non vergat crimen in detrimentum reipublicæ, vel homo non possit illud sufficienter probare: non tenetur accusare.

COMMENTARIVM.

CIRCA istam materiam notandum est, triplicem esse viam ad abluenda crimina in iudicio, scilicet, viam inquisitionis, accusationis, & denuntiationis iudiciariæ, quæ deseruit ad inquisitionem & distinguitur à denuntiatione Evangelica: quia per istam intenditur bonum fratris denuntiati: per illam autem intenditur bonum reipublicæ, aut alterius innocentis. Cùm ergo D. Tho. in hoc art. loquitur de denuntiatione, intelligit de Evangelica. Ceterum denuntiationem iudiciariam visus est comprehendere sub accusatione, tanquam imperfectam sub perfecto. Nihil. n. aliud est denuntiatio, nisi quædam imperfecta accusatio.

Dubium primum est in hoc articulo, An prima conclusio D. Tho. sit vera, etiam quando homo sperat se posse corrigere delinquentem per correptionem fraternam: & an etiam tunc teneatur in conscientia accusare, vel potius præmittere correptionem fraternam? Arguitur primò & probatur, quod non sit præmittenda correptio fraterna. Pro tunc in foro exteriori non requiritur correptio fraterna, ergo neque in foro conscientiæ. Probatur consequentia. Quia leges concedunt ius in foro conscientiæ, sicut in foro exteriori. Antecedens patet in titulo de accusationibus per multa capita.

Secundò. Quando quis accusat petendo satisfactionem propriæ iniuriæ, non tenetur prius corripere fratrem, ergo neque quando accusat propter bonum commune. Patet consequentia. Quia bonum commune præferendum est bono particulari.

Tertio. Nullus est ordo per se, inter correptionem fraternam & accusationem: ergo non requiritur, vt præmittatur correptio fraterna ante accusationem. Antecedens probatur. Quia finis est diuersus, item principium est diuersum: nam alterius est misericordia, alterius verò iustitia legalis materia etiam diuersa est: Nam materia accusationis est peccatum probabile in iudicio. Materia verò cor-

reptionis

reptionis est peccatum quomodolibet notum corripienti.

Quartò. In republica sunt leges iustae, quae accusatoribus certam portionem decernunt, ergo licitum est homini statim accusare, ne amittat suum lucrum. Et confirmatur. Nam fiscales puniuntur, nisi crimina sibi nota statim accusarent, ergo non necessaria est correptio fraterna. Similiter etiam iudices procedentes via inquisitionis non praemittunt correptionem fraternam: ergo non est necessaria. De ista quaestione D. Thom. in 4. dist. 19. quaest. 2. artic. 3. refert duas sententias contradictorie oppositas: & ipse videtur sequi partem negativam, quam secundo loco refert. Tamen Sylvester in verb. accusatio. §. 3. putat D. Thom. sequi partem affirmativam, sed fallitur. Nam D. Thom. in quodlibeto. 1. art. 16. & quodlibeto. 11. artic. 13. sequitur partem negativam, & in isto articulo videtur etiam hanc sententiam tenere, dum ponens praecipuum de accusatione, nullam mentionem facit de praemissione correctionis fraternae. Durandus in 4. sequitur partem negativam. Caietanus hic, & supra in quaest. 33. art. 7. dicit duo. Alterum est, quod quando quis tenetur ad accusandum, non habet locum secreta admonitio. Alterum est, quod quando accusatio non est in praecipuo, licet sit licitum accusare: tunc tenetur homo praemittere correctionem fraternam. Soto in relectione de ratione regendi, membro. 2. q. 5. ait quod quoties, quis habet ius ad accusandum, non tenetur praemittere correctionem fraternam. Sed tamen hoc videtur petere principium: quia nostra quaestio est, An habeat ius ad accusandum si non praemittat correctionem fraternam. Pro decisione huius quaestionis, sit

PRIMA CONCLUSIO

Non est necessarium per se loquendo praemittere correctionem fraternam, ante accusationem. Hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte negativa. Et sic intelligatur S. Thom. in 4. Sententiarum, supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si per correctionem fraternam corrigitur frater, vel speratur corrigendus, tunc non tenetur aliquis eum accusare: nisi crimen sit perniciosum bono communi. Probat per primam partem. Quia accusatio ordinatur per se ad conservationem boni communis, sed bono publico sufficienter providetur in illo casu per correctionem fraternam: ergo tunc non est procedendum ad accusationem. Probat per consequentiam. Quia alias punitio per se intenderetur. Quia cum quis potest cum minimo detrimento proximi providere bono communi, tenetur non facere maius noxamentum, ergo si potest cum nullo proximi detrimento succurrere bono communi: tenetur non accusare. Et confirmatur secundò. Ita se habet homo criminofus in republica, sicut membrum infirmum in corpore: sed chirurgus, qui curat salutem corporis, tenetur cum minimo detrimento membri, providere saluti totius: ergo ille, qui curat providere bono communi: tenetur cum minimo detrimento partis. s. criminofus hominis, illi bono communi providere. Hinc sequitur, quod si oppositum aliquis faciat. s. accusando illum, quem poterat per correctionem fraternam corrigere, ita ut bonum commune nihil pateretur: tenetur ad restitutionem totius damni, quod patitur

A accusatus. Probat per, quia ille peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, inferendo damnum proximo sine causa.

Secundò probatur eadem pars. Praecipuum de correctione fraterna est affirmativum, quod obligat pro tempore, quo proximus est corrigibilis absque detrimento corrigentis, & boni publici, ergo in casu nostrae conclusionis magis obligat. Secunda pars conclusionis manifesta est. Nam cum bonum commune periclitatur, tunc publice delicta punienda sunt, etiam si criminofus coram Deo sit iam iustificatus.

B

TERTIA CONCLUSIO.

Quando homo per accusationem intendit recompensam propriae iniuriae, aut restitutionem rei familiaris, si non potest aliter recuperare, licitum est illi, praetermissa correctione fraterna, accusare, etiam si sciat, quod per suam correctionem corrigitur frater. Ratio est. Quia ille homo habet ius ad suum honorem, & ad suum commodum recuperandum ordine iuridico: sed tunc non potest aliter recuperare, ergo licitum est illi suum honorem recuperare per accusationem. Sed hoc notandum est, habendam esse rationem damni quod ego patior, & detrimenti quod patietur accusatus: & tunc si damnum accusati notabiliter excedit meum detrimentum erit contra charitatem illum accusare.

C

QUARTA CONCLUSIO.

Quoties quis licite potest accusare, si probabiliter sperat, quod per suam correctionem corrigitur proximus, non excusatur a praecipuo correctionis fraternae, siue ante accusationem, siue post accusationem prout sibi videbitur opportunè expedire. Probat per, quia si homo non esset accusaturus fratrem suum, tenebatur corrige illum in tali casu: sed accusatio non excusat illum a praecipuo correctionis: ergo adhuc tenetur corrige.

D

Ad argumenta in contrarium responderetur. Ad primum, quod iudex in foro exteriori non curat de his, quae per accidens se habent ad accusationem. Sed inde non sequitur, quod ille, qui accusat, non teneatur in aliquo casu prius corrigere. Ad secundum negatur consequentia propter rationem tertiae conclusionis. Ad tertium responderetur quod probat primam conclusionem. Ad quartum responderetur, quod illa portio pecuniae, quae decernitur accusatoribus, eatenus decernitur, quatenus illi praesumuntur intendere bonum commune, & ideo si illi non provideant bono communi, quia reuera nihil periclitatur bonum commune: non est illis licitum accusare, quin potius peccant contra iustitiam. Et proportionabiliter dicimus de fiscalibus, quod semper debent bono publico providere. Cui si alia via provideri non potest, nisi per accusationem: non tamen ideo semper excusantur a praecipuo correctionis fraternae. Id ipsum dicimus de iudicibus, qui possunt per viam inquisitionis procedere adversum aliquem, de quo est publica infamia, aut clamorosa insinuatio, quia tunc semper praesumitur, quod bonum commune patitur: dum crimina non puniuntur. Caterum si in aliquo casu ipsemet iudex certus sit, quod per suam correctionem malefactor corrigitur, ita ut bonum publicum nihil patiat, tenetur illum corrigere, & remittere viam inquisitionis in quantum satis fuerit ad exemplum publicum. Ratio istius est, quia iudex tenetur pra-

E

F

cepto correctionis fraternæ sicut & alij Christiani: ergo ubi officio iudicis non deest, tenetur corripere proximum. Sed heu quàm pauci iudices induunt charitatis viscera ergo reos.

Dubitatur secundò, An accusatio sit in præcepto. Pro parte negatiua arguitur primò. Omne peccatum est contra bonum commune aliquo modo, maximè si sit notorium, sed si homines tenerentur ex præcepto accusare omnia crimina, quæ sunt contra bonum commune, sequeretur magna perturbatio in republica: dum ciues frequentissimè inuicem accusarent.

Secundò. Per denuntiationem iudicariam sufficienter prouidetur bono communi, ergo non necesse est accusare.

Tertiò. Qui accusat, exponit se magno periculo si defecerit in probatione: punietur enim pœna talionis, si testes noluerint testificari, ergo non est in præcepto accusatio.

Quartò. Consilium Euangelicum est de remittendis iniurijs proprijs, ergo saltem in propria causa non est præceptum accusandi. Caietanus in isto articulo refert sententiam asserentem accusationem neque esse in præcepto, neque licitam. Quam sententiam summa Angelica in verbo accusatio, tribuit glossæ. in l. furti. ff. de his, qui notantur infamia. Ipse autem Angelus inquit, esse licitam accusationem: negat tamen esse in præcepto. Caieta. in 2. 2. quæst. 33. arti. 7. ait, nunquam esse in præcepto accusationem, nisi propter bonum commune fiat. Quam sententiam videtur tenere Soto lib. 5. de iniuria, quæst. 15. artic. 1. ait enim quòd in causa propria nemo tenetur ad accusandum, nisi iniuria redderet in aliorum damnum. In causa verò publica tenetur homo ad accusandum, quando crimen immediatè ledit bonum publicum. Vt est hæresis, conspiratio contra Regem. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Accusare aliquem in iudicio licitum est, & oppositum est error in fide. Et probatur. Quia in veteri testamento. v. g. Leuitici. 5. & aliàs sæpe, approbantur accusationes in iudicio. Item in Concilijs antiquissimis, & nouissimis acceptatæ sunt accusationes etiam in scriptis contra aliquos peruersos. Deinde Summi Pontifices plurima decreta ediderunt de forma accusandi: vt patet in titulis de accusationibus. Imperatores etiam Christianissimi multas leges condiderunt de accusationibus faciendis, vt patet in iur. Ciuili. Et denique conclusio est communis sententia Theologorum. in 4. dist. 19. & Iuris peritorum in titulis de accusationibus. Sed & ratione naturali probatur conclusio. Nam quilibet homo tenetur omnem suam industriam impendere, cum opus fuerit pro bono publico: sed accusare est medium quoddam proportionatum ad defensionem reipublicæ, ergo tenetur homo aliquando diligentiam adhibere ad accusandum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Accusatio aliquando est licita, & non in præcepto. Hanc tenet Caietanus ubi supra. Et verificatur imprimis quando aliquis in causa propria potest accusare, vt sibi fiat satisfactio, & potest etiam remittere omnino iniuriam sibi factam. Secundò verificatur respectu boni publici: quando v. g. ex criminis ultione, sequitur aliquod commodum reipublicæ, & nihilominus si crimè maneat inulrum non

A sequitur incommodum reipublicæ. Tunc si aliquis non accuset, non peccat contra præceptum. Ratio huius est: quia nemo particularis tenetur ad omnem promotionem boni publici, licet teneatur quilibet ad defensionem boni publici.

TERTIA CONCLUSIO.

B Fiscalis quotiescunque potest licitè accusare, tenetur ex præcepto accusare. Ratio est, Quia ex officio, & pacto & iuramento est obligatus ad accusandum; quoties expedierit ad promotionem boni publici.

QUARTA CONCLUSIO.

C Non solùm tenetur ciuis particularis accusare crimina, quæ immediatè lædunt bonum publicum: sed etiam illa, quæ fiunt contra priuatas personas, quæ redundant in malum publicum, & per punitionem prouidetur bono publico. Hæc conclusio probatur ratione D. Thomæ in articulo, & verificatur in casu quo in republica essent frequentia crimina perturbantia pacem illius & destruentia iustitiam Innocentium. Vt v. g. si in hac vniuersitate Salmantina suffragia pecunijs frequenter emerentur: tenetur qui poterit probare, accusare tale crimen contra aliquem particularem propter bonum publicum, quod notabiliter detrimentum patitur tali negotiatione.

QUINTA CONCLUSIO.

D Si accusatio necessaria sit ad defensionem alicuius innocentis, tenetur homo accusare, protestando tamen si fuerit clericus, quòd non intendit punitionem malefactoris, sed defensionem innocentis. Ista conclusio probatur. Quia iure naturæ tenetur defendere innocentem, iuxta illud Prouerb. capit. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et Ecclesiastici. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Vltimò probatur. Quia bonum innocentis præstat bono nocentis, & iniqui, ergo in illo casu debemus eligere accusationem cum detrimento criminosis, vt defendamus bonum innocentis.

SEXTA CONCLUSIO.

E Multis titulis potest contingere vt aliquis teneatur accusare in propria causa. Primus titulus est propter bonum reipublicæ, quòd patitur aliquando detrimentum ex eo, quòd aliquis particularis patitur iniuriam. Alter titulus est: vt homo non sit prodigus & sine causa permittat perire censum, aut honorem, quibus vti potest ad exercendas virtutes. Sed nota quòd iste titulus non obligat ad peccatū mortale per se, quia homo est dominus suæ famæ, & census, vt supra diximus in tractatu de dominio. Tertius titulus est ex charitate propria sui ipsius. Vt v. g. si homo timet de seipso quòd sine honore, aut sine diuitijs facile incidet in peccata mortalia: tenebitur accusare vt ista bona recuperet. Et idem dicendum in casu, quo homo habeat familiam, quam tenetur alere: & quomodolibet habeat suum censum, aut honorem obligatum alijs, tenebitur accusare.

F Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd sicut reipublica permittit aliqua peccata publica. vt vitentur maiora: ita etiam non tenebitur homo accusare omnia pecca-

ta, ut vitentur maiora mala, scilicet, perturbatio reipublicæ, & tranquillitatis eius. Id quod adnotavit Soto vbi suprâ.

Ad secundum argumentum concedimus non esse necessarium accusare, quâdo sufficit denunciare iudici, vel fiscali ipsum crimen. Pro cuius explanatione nota, quod accusatio, & denuntiatio iuridica, per quam intenditur punitio criminis, non differunt substantialiter. Sed differentia est accidentalitatis, quæ præcipit, ut accusatio fiat in scriptis, & accusator obligetur ad probationem sub pœna talionis. Nihilominus dicimus, quod si aliquando necessarium fuerit ad bonum reipublicæ, ut fiat accusatio cum istis conditionibus, tenetur accusare homo ex precepto. Et ad tertium argumentum respondetur, quod homo debet esse certus moraliter, quod poterit probare testibus crimen quod accusat: ut obligemus illum sub præcepto ad accusandû. Ad quartum respondetur, quod consilium evangelicum intelligendum est quando non interuenerit aliqua circumstantia, propter quam teneatur homo ad accusandum. Denique notandum est, esse aliam viam in iure, quæ dicitur exceptio, quæ reducitur ad accusationem. Quæ vtuntur oppositores alicuius præbendæ vel cathedræ contra se inuicem obijcientes sibi aliquid peccatum propter quod sunt inhabiles ad obtinendam præbendam, In qua exceptione non obligantur partes ad probationem. De ista via habetur in cap. super his. de accusationibus. Ex dictis in ista quæstione sequuntur aliquot corollaria valde notanda: Primum est, quod qui non accusat eum tenetur accusare tantum ex iustitia legi, non obligatur ad restitutionem aliquam, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Secundum corollarium est, quod fiscalis, vel quilibet alius, qui ex officio, vel pacto tenetur accusare, & denunciare, ut sunt custodes montium, & tributorum iustorum, tenentur ad restitutionem nisi accusauerint, vel denuntiauerint, quoties fuerit licitum accusare, vel denunciare. Ratio est, quia peccant contra iustitiam commutatiuam, per quam obligantur ad faciendam hæc officia fideliter. Tertium corollarium. Quoties prælati præcipiunt etiam sub excommunicationis pœna, ut qui cognouerit tale, vel tale crimen, denuntiet vel accuset, tenebuntur accusare vel denunciare omnes illi, qui ante præceptum poterant licite accusare, vel denunciare. Ratio est, quia præceptum superioris potest obligare ad actiones etiam indifferentes antequam poneretur præceptum, & hoc sub peccato mortali, ergo multo magis poterit obligare ad actiones licitas ex se antequam præceptum poneretur. Quartum corollarium. Si ante præceptum superioris erat illicitum accusare aliquod crimen, vel denunciare, superueniente præcepto superioris, non est licitum accusare, vel denunciare tale crimen. Ratio est, quia præceptum humanum non debet esse contrarium præcepto naturali & diuino: sed præcepto naturali ego tenebar seruare secretum in aliquo crimine, ergo etiam superueniente præcepto superioris, illicitum erit reuelare tale secretum. Quintum corollarium est. Crimen hæresis semper est tutum & necessarium reuelare Inquisitoribus sancti Officij vel Episcopo. Ratio huius est: quia fides est fundamentum vnitatis Ecclesiasticæ, vnde crimen hæresis valde nocet communitati: neque poterit aliquis facile de se presumere, quod corriget hæreticum, qui decessit à totius Ecclesiæ autoritate. Item quia experientia compertum est, quantum damni sequutum fuerit sæpe in Ecclesia ex eo, quod aliquis non denuncia-

A uerit de hæretico: eò quod inquit Paulus 1. ad Tim. 2. sermo eorum ut cancer serpit. Sed notandum est, quod non negamus quin teneatur aliquis corripere fraternaliter hæreticum si sperat se posse corrigere: sed tamen dicimus, quod simul debet etiam denuntiare de illo propter periculi magnitudinem. De qua re suprâ quæst. 33. plura diximus.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri?

SVMMA TEXTVS.

Non modo accusatio, sed & quacunque in publicis aguntur iudicij, in scriptis fieri debent.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam, præuarcationem, & tergiversationem?

SVMMA TEXTVS.

Iniusta omnis redditur accusatio, vel per calumniam, falsa crimina imponendo: vel per præuarcationem, fraudem scilicet in accusatione adhibendo: vel per tergiversationem, omnino videlicet ab accusatione desistendo.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum accusator, qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis?

SVMMA TEXTVS.

Equum est, ut si quis accusator in criminis probatione defecerit, & in periculum grauis pœnæ aliquem induxerit, similem vel talionis patiatur pœnam.

QUÆSTIO LXIX.

De rei, seu accusati iniustitia.

Einde considerandum est de peccatis, quæ sunt contra iustitiam ex parte rei. Et circa hoc quærentur quatuor.

F De ista materia agitur in iure, in titulo de accusationibus. Et in titulo de quæstionibus. Et in titulo de confess. Et Theologi in 4. dist. 19. Summi- ste in verbo, Inquisitio. & in verbo, confessio criminalis. Soto in relect. citata, membro. 2. quæstio. 6. & in lib. 5. de Iustitia. quæst. 6.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum absque peccato mortali possit accusatus Veritatem negare, per quam condemnaretur?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Quando accusatus interrogatur secundum ordinem iuris, peccat mortaliter si veritatem non fateatur. Secunda conclusio. Si iudex exquirat quod non potest, secundum ordinem iuris, accusatus non tenetur respondere. Tertia conclusio. In tali casu accusatus poterit per appellationem subterfugere, vel alio modo veritatem occultare: nunquam tamen mendacium dicere.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum accusato liceat calumniosè se defendere?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Etiam si accusatus interrogetur contra ordinem iuris, non licet ei fraudem, & dolum adhibere. Ratio est, quia hoc pertinet ad mendacium. Secunda conclusio. Tunc iudex procedit secundum ordinem iuris quando praecesserit infamia super crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerint: vel praecesserit semiplena probatio.

COMMENTARIVM.

Circa materiam horum articulorum texendus est nobis tractatus de modo procedendi iudicum licito vel illicito ad interrogandum reum. Et similiter de modo defensionis ipsius rei. Et diuidetur iste tractatus in quinque partes. Prima pars erit de his, quae fieri debent, ut iudex procedat secundum ordinem iuris. Pro cuius explicatione sit primum fundamentum. Via accusationis vel denuntiationis tunc iuste procedit iudex, quando praecesserit semiplena probatio, vel indicia manifesta. Explicatur hoc fundamentum. Dicitur semiplena probatio testimonium vnius testis omni exceptione superioris. Item dicimus indicia in numero plurali: quia raro sufficit vnum indicium, nisi sit sufficientissimum, & veritissimum. Diximus etiam expressa, & manifesta: quia debent esse euidentia tam respectu criminis, quam respectu personae. Item debent esse nota iuridicè, hoc est scripta in processu & notificata ipsi reo: ita ut constet illi, quod talia indicia sunt sufficienter probata contra ipsum: aliàs non tenebitur respondere, neque credere iudici dicenti, quod habet contra illum indicia manifesta. Hoc fundamentum sic explicatum est communis sententia Theologorum, & Iurisperitorum in locis citatis. Vide Caietanum hinc in articulo 2. Innocentium Quartum, cap. 2. de confessis. Secundum fundamentum sit quod inquisitio generalis omnino potest fieri à iudice, nulla praecedente infamia, nulla probatione, nullis indicijs praecedentibus. Pro cuius explicatione nota, quod inquisitio quaedam est omnino generalis, quando, scilicet, non quaerit iudex de aliquo delicto in particulari, vel de aliqua persona in particulari, sed tantum in communi. An sint delicta in aliqua communitate, vel republica. Alia est particularis inquisitio omnino, seu specia-

Alis. Quando scilicet quaerit iudex an Petrus sit adulter? An occiderit Paulum? Alia est inquisitio mixta. Quando, scilicet, iudex quaerit de persona in particulari, & de delicto in communi. An Petrus sit criminofus? vel è contra, de delicto in particulari, & de persona in communi. Ut v. g. An istum hominem, quis occiderit, sciatur? Dicimus ergo, quod de primi generis inquisitione intelligitur hoc fundamentum, & habetur expressè in c. relata. & c. placuit. l. q. 1. & in c. 1. de officio ordinarij. Et vsus communis iudicium tam ecclesiasticorum, quam secularium confirmat fundamentum positum.

B Dubitatur primò. An quando iudex procedit per viam inquisitionis omnino specialis, vel mixte, particularis tamen ex parte personae: sit necessarium, ut praecesserit infamia, vel clamorosa insinuatio contra illum reum, qui interrogatur. Pro parte negativa arguitur primò. Ex Diuo Grego. in libr. 5. epist. Epistola 30. & habetur 5. quaestione 1. cap. quidam maligni. Vbi praecipit Grego. sub excommunicationis poena, ut qui libellum infamatorium fecerat, se proderet. Cum tamen re vera ille esset occultus. Ergo non requiritur infamia praecedens. Et confirmatur. Nam D. Thom. in ar. 2. inquit, sufficere ad interrogandum, & inquirendum semiplenam probationem, vel indicia, vel infamiam. Ergo non est necessarium, ut praecedat infamia. Et confirmatur secundò. Nam Bartolus. in l. 2. ff. ad legem Iuliam. de adult. & supra extrauagan. ad reprimendum numerat septem casus, in quibus licitum est inquirere speciali inquisitione absque infamia, vel clamorosa insinuatione, vel indicijs, vel probatione. Quos casus refert Soto in relect. de ratione cogendi, membro. 2. quaest. 6. conclu. 3. & Iurisperiti sequuntur Bartol. in cap. inquisitioni. cap. qualiter & quando. el. 2. de accusationibus. Arguitur secundò. Reus conuictus potest interrogari de socijs de quibus nulla est infamia, ut habet vsus omnium iudicum secularium ergo. Tertio. Reus infamis de vno delicto & conuictus, potest interrogari de alijs delictis, de quibus non est infamis, ergo. Quarto. Quando delictum est publicum. v. g. si appareat cadaver hominis occisi in foro, tunc iudex licitè interrogat quemlibet occurrentem, an sciat quis occiderit illum hominem: & tunc fortè occurrat ipse reus, ergo non requiritur infamia, ut interrogetur ipse reus. Et confirmatur. Nam in visitationibus generalibus iuste proceditur à visitatore ad inquirendum crimina in particulari, aliàs inutilis esset visitatio, ergo nulla praecedens infamia requiritur. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO

Ad interrogandum reum de quouis delicto per viam inquisitionis, qui neque est denunciatus, nec accusatus, necessariò requiritur infamia, vel clamorosa insinuatio. Pro cuius explicatione nota, quod infamia est rumor de crimine contra aliquem, ortus non à maledicis, & malignis, sed à probis, & honestis viris: qui sparsus est per maiorem partem vniuersitatis, aut viciniae aut collegij, vbi aliquis commoratur. Hæc definitio habetur in capit. citatis de accusationibus. Cæterum arbitrio prudentis relinquatur iudicandum, quando rumor ille sit dicendus sparsus. Item etiam clamorosa insinuatio à quibusdam censetur esse idem cum infamia: ut à Soto vbi supra. & ab Innocentio & Panormitano. in cap. qualiter. vbi supra. Alij verò dicunt infamiam differre à clamorosa insinuatione, quod infamia debeat esse scripta,

& pro-

probata coram iudice. Ita dicit Aretius in cap. inquisitionis. & in cap. qualiter. vbi sup. In quibus capitulis Innoc. 3. definit nostram conclusionem, & etiam in c. cum oporteat. ibidem. Et probatur ratione. Iudex non potest procedere contra aliquos sine accusatore vel suppleto vicem accusatoris: sed secundum iura sola infamia supplet vicem accusatoris ad inquirendum, ergo, &c. Maior est demonstrata in quaest. 67. Item probatur. Magis nocet reipublicae, qui occulta delicta reuelat, quam proficit ille, qui punit iam reuelata. Nam qui reuelat, destruit honorem ciuium, & profert in publicum malum exemplum: per punitionem autem omnia haec incommoda non omnino reparantur, ergo vbi iam infamia non clamat contra aliquem, non est inquirendum contra illum: nisi forte iam sit accusatus vel denunciatus coram iudice. Haec conclusio est contra gloss. in cap. 2. de accusationibus, in 6. Decretal. & contra Ioan. Andr. in c. olim. de accusat. & contra Alciat. vbi sup. qui dicunt contra religiosos posse procedi a suis praelatis sine infamia. Videtur etiam esse contra Soto lib. 5. de iustitia. quaest. 6. art. 2. & in relect. citata. q. 6. conclus. 3. vbi videtur asserere sufficere indicia sine infamia ad interrogandum ipsum reum. Et Caietanus videtur hic id ipsum dicere. Nihilominus nostra conclusio absque aliqua exceptione vera est. Et ostenditur ex definitione Innocent. in cap. inquisitionis, iam citato, vbi inquit, quod etiam tres testes iurati & oculati non sufficiunt ad inquirendum contra aliquem: quia non praecesserat infamia, ergo multo minus sufficiet semiplena probatio vel indicia absque infamia ad procedendum per viam purae inquisitionis. Fortassis autem praedicti doctores intelligendi sunt quando aliquis inquiritur vt testis. Tunc enim aliquando tenebitur ipse testis respondere: quando non tenebitur ipse reus: vt dicemus quaest. sequenti.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando reus iuste interrogatur de aliquo crimine, non propterea statim interrogatur de complicibus, nisi quando ille aliàs tenebatur denunciare de illis propter bonum reipublicae, vel illi etiam laborant infamia. Ista conclusio definita est in cap. 1. de confessis. & cap. veniens. de testib. & 15. q. 3. in cap. herini. & in l. fina. C. de accusationibus. & asseritur a Caiet. hic in opusculo. 17. quaest. 5. & a Soto vbi sup. Et ratione probatur. Nam inquisitio non potest fieri contra aliquem, nisi qui laborat infamia: sed complices non laborant infamia. ergo non potest fieri inquisitio contra illos.

TERTIA CONCLUSIO.

Reus interrogatus de vno crimine, & conuictus quantumlibet graui, non potest interrogari de alio de quo non est infamatus. Ista conclusio est D. Tho. quaest. seq. art. 1. & Caiet. & Soto vbi sup. & Adria. quodlib. 11. q. 1. Et probatur ratione sumpta ex capitulis citatis, in quibus exigitur infamia ad inquirendum reum in particulari de aliquo crimine: sed in casu posito reus non est infamatus de alio crimine, ergo, &c. Confirmatur. Nam aliàs de quolibet crimine posset interrogari. v. g. latro posset interrogari. An sit haereticus.

Secundò. Iudicia occulta non subiacent hominum iudicio sed Dei, ergo de illis non est aliquis inquirendus, si non sit infamatus. Ista conclusio ha-

A bet duas exceptiones. Vna est, quando aliud delictum est coniunctum realiter, & manifestè cum illo, de quo est conuictus, aut infamatus. v. g. inuenitur cadaver hominis occisi, & spoliati, poterit tunc reus, qui conuictus est, & infamatus de occisione, interrogari etiam, an ipse spoliauerit illum. Haec conclusio sic explicata est contra Paludanū in 4. dist. 19. quaest. 4. circa finem. & contra Syluest. verbo, inquisitio. 1. quaest. 3. par. 4. & q. 4. par. 2. Denique nota, quod ea quae diximus de inquisitione omnino speciali, verificantur etiam de inquisitione mixta, quando ex parte personae est particularis. Nam tunc eadem est ratio atque de inquisitione omnino particulari. Carterum quando inquisitio fuerit mixta, ita vt ex parte personae sit generalis, tunc quia non interrogatur reus, vt reus est, sed vt testis: pertinet ista disputatio ad quaest. sequentem septuagesimam.

B Ad argumenta responderetur. Ad primū responderetur quantum attinet ad testimoniū D. Greg. dicemus quaest. sequenti, quia pertinet ad inquisitionem generalem ex parte personae. Ad D. Tho. responderetur, quod numerauit disiunctiue omnia quae sufficere possunt ad interrogandum reum: non tamen voluit quod ad quamlibet viam procedendi, quodlibet illorum sufficeret, sed aliter, & aliter secundum varium modum procedendi, vt distinximus in ipsis conclusionibus. Ad Bartolum verò & sequaces dicemus q. 70. Nam casus illi quos excipiant potius pertinent ad interrogandum testem, quam reum: vel etiam quando est euidentia patrati sceleris. Tunc enim etiam nos fatemur, quod reus potest puniri absque interrogatione. Nam illa euidentia supplet vices non solum accusatoris, sed etiam totius processus. Nos autem modò disputamus quando necesse est interrogare ipsum reum, vt post confessionem suam puniatur.

C Ad secundum argumentum patet ex secunda conclusione. Sed quia interdū reus interrogatur de complicibus vt testis: dicemus latius quaest. sequenti. Ad tertium patet ex tertia conclusione. Ad quartū verò & confirmationem dicemus q. sequenti, quia illae interrogationes fiunt testibus. Dubium secundum huic annexum est, an cum iudex dubitat procedat ne iuste vel iniuste ad inquirendum, possit interrogare reum, & an ipse reus in eodem dubio teneatur respondere? Probatur pars affirmatiua. Princeps iuste praecipit seruare suas leges, etiam si sit dubium, An sint iustae, ergo & iudex iuste praecipit, vt sibi obediatur interroganti, etiam si sit dubium, An iuste interroget vel non? Secundò. Testis in tali casu aliquando tenetur respondere, vt ostenditur quaest. sequen. ergo, &c. Tertio Miles tenetur quando dubium est, an bellum sit iustum, vel iniustum, obedire Principi, & bellare, ergo etiam quilibet homo reipublicae, siue testis sit seu reus tenebitur in dubio respondere iudici interroganti. Ad hoc dubium responderetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

F In casu posito non licet iudici interrogare: neque reus tenetur respondere. Probatur ista secunda pars. In dubijs melior est conditio possidentis, sed reus possidet honorem, vitam, &c. ergo in dubio non tenetur cedere iuri suo. Probatur verò prima pars. Omnis homo praesumitur bonus antequam probetur malus: sed antequam iudex ostendat reo se iuridicè interrogare, adhuc praesumitur reus bonus omnino, ergo iudex non potest illum interrogare tanquam suspectum de crimine. Item probatur.

Nam

Nam si reus, ut diximus non tenetur respondere, ergo neque iudex potest illum interrogare cogendo eum. Probatur consequentia. Nam aliàs daretur bellum iustum ex utraque parte: Ista ratio non omnino convincit, quia supposita ignorantia aliqua, bene potest esse bellum iustum ex utraque parte. Vnde fit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando iudex dubitat, An possit interrogare vel non, & an teneatur interrogare vel non, tunc si ex altera parte imminet periculum iniustitiæ contra reum, & ex altera periculum contra rempublicam: debet deponere dubium, & inclinare in fauorem reipublicæ. Probat, quia iudex est custos boni publici ex officio, ergo in dubio debet potius favere reipublicæ, quàm reo. Et confirmatur. Quia in dubijs tutior pars est eligenda, sed in illo casu tutior pars est cauere periculum reipublicæ, ergo poterit reum interrogare.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu reus non tenebitur respondere. Ratio est, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Item si qua ratione teneretur reus respondere, esset propter periculum quod instat reipublicæ, sed huic periculo ipse reus aliter potest prouidere, scilicet, cessando à malo quod est in eius voluntate positum, ergo non tenebitur respondere.

Ad argumenta in contrarium responderetur. Ad primum responderetur nego consequentiam. Et ratio discriminis est: quia dum reus interrogatur à iudice, agitur de ipsius delicto, & consequenter de capite, de honore, vel de re familiari, quæ bona ille iuste possidet, donec iuridicè spoliatur. Et ideo licitum est illi tacere, & defendere suam possessionem in dubio. Item est alia ratio. Quia pertinet ad bonum reipublicæ ut leges principum seruentur, etià si dubium sit de illarum iustitia. Cæterum non pertinet ad bonum reipublicæ, quod præcepto particulari iudicis obediatur à reo, quando dubium est, an interroget iuridicè. Ad secundum nego consequentiam. Nam testis in aliquo casu non potest aliter prouidere bono reipublicæ, nisi respondendo. Reus autem poterit prouidere aliter, scilicet, cessando à malo. Cæterum si bonum commune non periclitatur, vel testis potest aliter prouidere, scilicet, per correctionem fraternam: tunc in casu dubij nõ tenebitur respondere.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia miles est tantum instrumentalis causa, sicut minister executiuus iustitiæ, qui dicitur, *el verdugo*. At verò testis, & reus non est causa instrumentalis: sed principalis in genere moris ad faciendum processum. Vnde ad illos pertinet operari secundum propriam formam moralem. s. per iudicium de ipsa causa, An sit licita vel illicita. Hæc sententia est contra Palud. vbi supra.

In secunda parte tractatus agemus de reo dum legitimè interrogatur. Dubium primum est, An teneatur respondere quando ex ipsius confessione est occidendus. Pro parte negatiua arguitur primò. Omnia peccata, quæ sunt contra iustitiam, possunt fieri venialia ex paruitate materiæ: sed reus non respondendo, parum nocet reipublicæ, aut iudici, ergo non tenetur respondere, saltem sub peccato mortali. Secundò. Fateri veritatem cum periculo vitæ est actus heroicus, ergo non quilibet debet ad

A hoc obligari, ergo leges humanæ non debent neque possunt obligare ad dicendum veritatem cum periculo vitæ. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quod reus, qui negauit veritatem coram iudice interrogante iuridicè, non esset absolendus in foro conscientiæ, nisi iterum compareret coram iudice & diceret veritatem. Probat sequela. Quia ille permanet in peccato mortali quamdiu non responderet, cum sit tempus respondendi. Pro decisione quæstionis fit

PRIMA CONCLUSIO

B In casu posito tenetur reus respondere veritatem. Hæc est communis sententia. Et ratio est. Quia reipublica habet potestatem ad puniendum crimina secundum leges: sed est necessarium ad talem punitionem, ut possit obligare reum iuridicè interrogatum ad respondendum veritatem, ergo, &c. aliàs potestas illa vana esset & inefficax.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Non respondere iudici, vel falsum dicere etiam iuridicè interroganti potest esse peccatum veniale, ex leuitate materiæ: dummodo non interueniat iuramentum. Hæc conclusio est contra Caiet. hinc, & in verbo, confessio, conditione 4. qui tenet vniuersaliter, quod omne mendacium in iudicio tam exteriori quàm in foro conscientiæ est peccatum mortale, etiam circa illa ad quæ reus non tenetur respondere: sed si respondet debet dicere veritatem sub pœna peccati mortalis. Ratio Caieta. est, quia sicut mendacium sub iuramento semper est peccatum mortale propter honorem diuini nominis, sicque materia grauis est: ita mendacium si consideretur ut est in iudicio, grauis materia est, semperque iudex tenet locum Dei: maximè in sacramento confessionis. Syluest. etiam in verbo, mendacium. §. 3. tenet ferè eandem sententiam. Sed limitat illam de mendacio circa ea, ad quæ quis tenetur respondere. Et citat Duran. in hanc sententiam. Sed certè Durand. in 4. dist. 38. quæst. 2. nihil amplius dicit quod hinc D. Thom. art. 1. ad 3. scilicet, mendacium in iudicio, quantum est ex parte obiecti est peccatum mortale. Sic enim est intelligendus D. Thom. Sed nostra conclusio est communis aliorum sententia. De qua re vide Soto relect. de ratione regendi. quæst. 7. Et probatur conclusio. Mendacium in iudicio immediate est contra iustitiam, vel contra religionem: sed in vitijs contra iustitiam aut religionem potest inueniri leuis materia, ut patet si aliquis furatur etiam à loco sacro rem parui momenti, aut si quis consecrando prætermittat particulam, enim, ergo non eo ipso quod est mendacium in iudicio, erit peccatum mortale. Neque est eadem ratio de mendacio sub iuramento: quia iuramentum habet specialem rationem, scilicet, quod affertur Deus ipse, ut testis, & autor mendacij, quod est grauisimum delictum contra honorem diuinum. Hæc autem ratio non inuenitur vniuersaliter in alijs peccatis contra religionem: sed tota deformitas alicuius mendacij etiam in confessione refunditur in ipsum confitentem, neque ipsum sacramentum grauius violatur. Quia ille, qui in re leui mentitur, ministrat aliàs sufficientem materiam sacramento, dicendo alia peccata. Notandum est tamen, quod grauitas, aut leuitas materiæ in iudicij ex duplici capite potest pensari. Primò quidè & per se ex parte iuris quod habet iudex ad interrogandū. Si enim iudex tenetur

illo iure sub poena peccati mortalis ab interrogandum aliquid, quicquid illud sit, tenebitur etiam reus sub poena peccati mortalis respondere veritatem. Si autem iudex licite quidem interrogat, sed non tenebatur interrogare: quia non multum pertinebat ad causam talis interrogatio: tunc reus non tenebitur respondere veritatem sub poena peccati mortalis. Hinc sequitur vnum corollarium, quod religiosus tenetur respondere visitatori sub poena peccati mortalis interroganti de obseruantia caeremoniarum: quia ipse visitator tenetur sub poena peccati mortalis inquirere de huiusmodi caeremonijs, etiam si quilibet religiosus, in particulari non peccet venialiter frangendo silentium. Ex alia parte potest considerari grauitas aut leuitas materiae mendacij in iudicio, tanquam ex circumstantia, scilicet, ex iniuria quam patitur ipse accusator, aut testis, qui iuridice, vel accusabat, vel testificabatur.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui iuridice interrogatus non respondet veritatem, non est absoluehdus sacramentaliter quamdiu manet in iudicio: nisi prius confiteatur veritatem iudici. Ratio est, quia ille permanet in peccato quamdiu interrogatur, & non respondet, sed quamdiu non fertur sententia absolutionis interrogatur virtualiter, & est tempus respondendi, ergo est in peccato mortali quamdiu non respondet. Notandum est tamen, quod si postquam reus negauit veritatem coram iudice, postea tamen si ex eo quod confiteatur illam, incurrat in nouam poenam conuictus de noua culpa peritriij, non tenebitur iterum confiteri veritatem. Ratio est, quia in illo casu, ille se prodit tanquam reum de noua culpa, quod nemo tenetur facere. Si autem non incurrit nouam poenam, quam antea incurreret, tenebitur confiteri veritatem quam negauit. Et hoc ipsum dicemus de teste, qui noluit testificari veritatem, cum teneretur, scilicet, quod tenetur illam testificari, quamdiu pendet sententia, nisi ex eo sequatur illi noua poena. Item est notandum, quod id, quod dicimus in tertia conclusione, multo magis verificandum est, quando iam reus est condemnatus alijs conuictus per testes: tunc enim nisi confiteatur veritatem, condemnat ipse suo silentio iudicem, vel testes tanquam iniquos.

QUARTA CONCLUSIO

Postquam semel reus per sententiam est absolutus, ex eo quod ipse negauit veritatem, quam tenebatur confiteri: non tenetur vltra comparere coram iudice, & dicere veritatem. Ratio est, quia ille tantum violauit iustitiam legalem, ergo non tenetur ad restitutionem prodendo seipsum. Notandum est tamen circa istam conclusionem, quod si pars contraria laxata est ex delicto de quo accusabatur reus: & ex eius negatione maius incommodum incurrit: tunc tenebitur reus ad restitutionem totius damni respectu partis contrariae, scilicet, ad restitutionem expensarum, quas fecit in prosecutione litis. Ratio est, quia respectu partis contrariae peccat reus contra iustitiam commutatiuam.

Ad primum in contrarium responderetur, nego minorem. Nam est grauis materia, quando iudex tenetur interrogare reum, & ita peccat mortaliter reus negando veritatem. Ad secundum responderetur, quod quando actus heroicus cadit sub concilio non qui-

libet tenetur ad illum exercendum: at quando opus heroicum cadit sub praeccepto, vt verbi gratia, martyrium tempore necessitatis, quilibet tenetur illud pati. Ceterum illa obligatio dicendi veritatem in illo casu, non oriuntur ex lege humana, sed ex lege naturali, & diuina: quia talis confessio necessaria est ad bonum commune. Ad tertium patet ex tertia & quarta conclusione.

D Vbi secundum est, An reus qui iuridice interrogatus negauit veritatem, vnde factum est, quod iudex cum absolueret: teneatur ad restitutionem illius poenae pecuniariae, quae reddenda erat fisco. Vt verbi gratia, an haereticus in illo casu teneatur bona sua tradere fisco? Pro parte affirmatiua arguitur primo ex cap. fin. de iniurijs, & damno dato, vbi dicitur, si tua culpa damnum datum est aut iniuria irrogata, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu dicto ex culpa rei datum est damnum ipsi fisco, ergo tenetur ad satisfactionem. Secundo. Si quis per mendacium aut fraudem impediatur, ne aliquis faciat eleemosynam pauperi tenetur ad restitutionem faciendam pauperi, ergo etiam in casu posito, reus per mendacium impediuit lucrum, quod obueniret fisco: tenebitur ad restitutionem faciendam fisco. Tertio. Si ex negatione iniqua rei sequitur aliquod nocuum iudici, vel accusatori, vel testi in bonis, quae antea habebat, vt v.g. si incurrunt infamiam, vel amittunt bona temporalia, quae habebant, tenetur reus ad restitutionem illius nocuum, ergo eadem ratio est quando amittunt lucrum, quod erant acquisituri, si reus diceret veritatem. Quarto. Haeres institutus per testamentum minus solenne, si requiratur in iudicio iuridice vt dicat veritatem, & neget illam, tenebitur ad restituenda bona testatoris haeredi succedenti ab intestato, ergo etiam reus, qui negat veritatem in casu posito, tenebitur restituere fisco. Patet consequentia. Quia vterque videtur peccare immediate contra iustitiam legalem: sed quod non dicit veritatem in iudicio, & ex consequenti contra iustitiam commutatiuam: quia ex eius negatione sequitur alteri damnum. Quinto. Testis qui in casu posito iuuaret reum, teneretur ad restitutionem faciendam fisco: ergo multo magis ipse reus, qui est causa principalis. Vltimo. Leges poenales obligant in conscientia ad soluendam poenam pecuniariam post condemnationem, ergo qui per iniquitatem impedit condemnationem, tenebitur ad restitutionem illius poenae ipsi fisco faciendam. De hoc dubio extat sententia Mag. Soto lib. 1. de iustit. & iure. quest. 6. art. 6. ante quintam conclusionem, vbi expresse tenet partem affirmatiuam. Pro decisione quaestionis est

PRIMA CONCLUSIO.

Pars negatiua est multo probabilior. Probat. primo. Lex poenalis respicit per se primo, & immediate punitionem criminis, consequenter vero, & per accidens commodum accusatoris & fisci, quod sequitur ex condemnatione criminis, ergo vbi crimen non condemnatur, non tenebitur reus ad restitutionem illius poenae. Confirmatur. Reus, qui per legem poenalem solum obligatur ad sustinendam poenam, quae infligitur in vltionem criminis de quo conuincitur, & condemnatur, nulla ratione tenetur ante condemnationem soluere poenam illam pecuniariam antequam condemnatur, ergo non tenetur. Secundo. Reus negando veritatem in casu posito, solum peccat contra iustitiam legalem: ergo ad nullam restitutionem tenetur. Probat. antecedens. Quia

& dicit oppositam sententiam nullo modo esse sustentabilem. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Probabilissima sententia est, quod reus interrogatus contra ordinem iuris, potest respondere sine mendacio, & sine periurio, Non feci, non occidi. Hanc sententiam tenet expressè Adrianus. in 4. in quæst. de sigillo confessionis, & putat esse communem sententiam, & fortassis illo tempore ita erat. Videtur etiam esse sententia Caietani in opusculo 17. responsionum, responsor. 5. ubi expressè dicit, quod interrogatus contra ordinem iuris an habeat complices, potest respondere, non feci. Hanc etiam sententiam docuit in hac schola Salmantina Peña. Hanc etiam tenent multi nostris temporibus, pro cuius probatione multa possent dici. Sed tamen arguitur primò. Si reus in casu posito diceret in hunc modum, Ego subditus tuæ interrogationi iuridicè, non occidi hominem, diceret verum: sed eundem sensum facit, si tunc, dicat ego non occidi, ergo diceret verum. Cõsequentiã est manifesta, & probatur maior: quia illa propositio est negatiua de subiecto nõ supponente. Minor verò probatur. Quando in aliqua propositione possunt intelligi & suppleri aliqua particula ex circumstantia, & temporis, & personarum, idem est, quod ponantur expressè illa particula in propositione, vel quod ponatur quantum attinet ad veritatem, vel falsitatem propositionis: sed in casu posito omnes illa particula intelliguntur ex circumstantia personarum, ergo vera est illa propositio. Ergo non feci. Maior explicatur, & probatur. Si aliquis venditor publicè frumenti, vendiderit iam totum frumentum quod erat venditurus, reseruato sibi necessario, & veniat ad illum empror frumenti interrogans illum, An habeat frumentum, verissimè respondet, non habeo frumentum, etiam sub iuramento: quia factè ex circumstantia personarum intelligitur ad vendendum. Sic ergo in nostro proposito, Venit iudex in figura personæ publicæ, interrogaturus ex parte reipublicæ secundum legem aliquem ut reum, vel ut testem de aliquo crimine: poterit ergo respondere reus, si non iuridicè interrogatur: non feci, non commisi crimen: quia intelligitur ex circumstantia personæ, Non commisi crimen de quo tu interrogas ut persona publica secundum leges, vel aliter potest verificari propositio, ex circumstantia personæ respondentis, scilicet, ego subditus tuæ interrogationi iuridicè, Non occidi hominem. Præterea probatur illa maior, scilicet, quod ex circumstantijs suppleantur aliqua dictiones in locutione. Nam Christus Dominus, Matth. 9. dixit, Non est mortua puella sed dormit: & tamen reuera puella erat defuncta per separationem animæ à corpore. Quod ergo dicit Dominus, Non est mortua, intelligitur scilicet respectu meæ potestatis, atque voluntatis, respectu cuius perinde se habet atque si non esset mortua, & dormiret, quæ omnia suppleantur in illa locutione ex circumstantia personæ Christi, qui vocatus erat ad suscitandam puellam. Præterea probatur conclusio principalis. Iuramentum præstitum de dicenda veritate ad omnia interrogata, intelligendum est ad omnia interrogata iuridicè: ergo etiam iuramentum præstitum de dicenda veritate circa aliquod negotium particulare intelligendum est quantum ad iuridicam interrogationem. Item probatur conclusio. Quan-

A iudex sciens aliquem esse innocentem condemnat illum, quia probatur nocens secundum allegata, & probata, verè fert sententiam, dicendo, Condemno istum homicidam ut occidatur, quia certè intelligitur ex circumstantijs, Condemno istum homicidam secundum allegata, & probata: ergo pari modo in casu nostro verificatur nostra conclusio. Item est aliud exemplum optimum. Quando aliquis iam est confessus in foro conscientia homicidium quod fecit, & postea in alia confessione interrogatur à confessore, An commiserit homicidium, verè respondet, ego non commisi homicidium, quia intelligitur ex circumstantijs quod pertineat ad tuum forum modò. Cæterum si idem confessor interrogaret illum extra sacramentum, An occiderit aliquem hominem, certè mentiretur si diceret non occidi, quia tunc ex circumstantijs, non possunt intelligi illa particula. Ex dictis sequitur, quod si aliquis occidit hominem defendendo se cum moderamine, & interrogatur iuridicè à iudice, An occiderit illum hominem, potest respondere etiam cum iuramento non occidi hominem istum: quia ex circumstantia etiam negotij de quo agitur, intelligitur de occisione criminosa: nam iudex non interrogat neque interrogare potest, nisi de crimine. Sed quid si adhuc iudex instet interrogare, An reus fecerit delictum secretum, quid possit dicere siue iuridicè, siue non iuridicè interrogatus? Respondetur, & sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus respondere poterit ipse reus, Non feci. Ratio est. Quia semper intelliguntur dicte particula ex circumstantijs. Confirmatur illa doctrina ex D. Thom. 2. 2. quæst. 89. articul. 7. ad quartum ubi ait, quod quando non est eadem intentio iurantis, & eius, cui fit iuramentum, si fuerit dolus ex parte iurantis, iuramentum debet seruari secundum intentionem eius, cui præstatur, si autem non sit dolus ex parte iurantis: tunc iuramentum debet seruari secundum intentionem ipsius iurantis. Et nota obiter, quod ista doctrina Diui Thomæ intelligitur, quando verba iurantis sint amphibologica, ita ut possint accipi secundum intentionem vtriusque partis, vel ex vi verborum, vel ex circumstantijs. Nunc ergo sic arguitur ex doctrina D. Tho. In casu proposito non est dolus ex parte iurantis, sed potius ex parte iudicis qui contra ordinem iuris, sub specie potestatis publicæ vult exigere crimen, & condemnare contra intentionem legis, ergo qui iurat non tenetur verificare iuramentum secundum intentionem iudicis, sed sufficit verificare secundum propriam intentionem, supposito quod verba ipsa possunt accipi in illo sensu ex circumstantijs. Ad argumenta in contrarium respondetur, Ad primum respondetur, distingo antecedens. Nam si illa propositio, Ego occidi, accipiatur in eodem sensu ex parte subiecti, sicut accipitur negatiua, scilicet, cum eadem restrictione, ego subditus tuæ interrogationi, falsa est. Nam est affirmatiua de subiecto non supponente: si autem accipiatur talis propositio in alio sensu, ita ut subiectum illud stet sine restrictione, vera est propositio affirmatiua: sed non est contradictoria negatiua: quia non seruat eadem restrictio. Ad secundum negatur antecedens, quamquam Soto, tanquam verissimum supponat illud ubi supra. Ratio est, quia dicere, non ita est, habet

hunc sensum ex circumstantiis personarum, scilicet, Non ita est quod ego subditus tuæ interrogationi occidi.

Ad tertium responderetur nego consequentiam. Ratio est, quia extra iudicium non sunt illæ circumstantiæ quæ sunt in iudicio ad verificandum illam propositionem negatiuam.

Ad quartum responderetur, quod prudenter Diu. Thom. & doctores admonent, ut reus non mentiat in iudicio: quia est magna occasio mentiendi ex timore pænæ: sed simul admonet, ut utatur amphibologica locutione, quæ possit verificari secundum suam mentem. Non ergo in fauorem innocentium, ostendimus modum verissimum, quomodo possit reus negare quod interrogatur contra ordinem iuris. Cæterum quomodo possit mentiri si velit, facile est explicare, scilicet, si habeat intentionem accipiendi subiectum absolute sine restrictione: tunc enim falsa est propositio, Ego non occidi. Iam verò ex definitis dubio præcedenti, erit facilis & breuis solutio ad secundum dubium.

Dubium secundum est, an reus qui interrogatur contra ordinem iuris, & negat se fecisse crimen: teneatur ad restitutionem famæ accusatoris, qui ex negatione rei infamatur? Pro parte affirmatiua est argumentum. Non est licitum reddere malum pro malo, ergo etiam si accusator faciat mihi iniuriã, non erit mihi licitum obijcere illi peccatum criminis. Et confirmatur. Secundum opinionem illorum, qui dicunt, quod reus mentitur si respondeat, ego non feci. Est argumentum. Ille per mendacium aufert famam proximi, ergo tenetur restituere. Ad hoc dubium, Scotus in 4. dist. 15. quæst. 4. artic. 3. Inquit, quod tenetur reus restituere famam accusatori, non tamen renouando quod dixerat, sed dicendo sic. Non habeatis accusatorem pro calumniatore, putabat enim se posse probare, & deceptus est. Hanc sententiam sequitur Ioan. de Bafolis in eadem dist. quæst. 2. & Gabriel, quæst. 16. & D. Antoni. in 2. part. tit. 2. c. 2. §. 3. Sed Caiet. in 2. 2. quæst. 62. artic. 2. inquit, quod si infamia accusatoris sequuta est ex eo, quod reus negauit mendaciter crimen sibi impositum: tenetur ad restitutionem: si autem sequuta est ex eo, quod reus, dixit neque nego, neque concedo prober ille: non tenetur ad restitutionem: sed Syluester in verb. restitutio. 3. §. 3. tenet absolute partem negatiuam, quam sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia quæst. 2. artic. 3. & Ricardus in 4. dist. 15. artic. 3. quæst. 3. quanquam communiter probetur contraria sententia à Magistro Soto, & Caietano, & hæc sententia est ferè communis, & probatur secundum nostrum modum dicendi in dubio præcedenti. Quia ille reus non mentitur negando, ergo defendit se cum moderamine inculpatae tutelæ. Secundò probatur etiam secundum opinionem illorum, qui tenent quod mentitur, ut Soto: quia illud mendacium non est contra iustitiam in ordine ad accusatorem, respectu cuius non tenetur reus concedere, sed potest se defendere. Et confirmatur, si quis non posset effugere manus inuasoris, nisi dicendo vnum mendacium non erit homicidia, etiam si mediante mendacio occiderit hominem: quia ille habebat ius ad defensionem suam, mendacium autem ex sua natura non est contra iustitiam, nisi quando homo tenetur ex iustitia dicere veritatem. Cuius oppositum supponimus in casu. Vltimò, modus ille respondendi Scoti, & Caietani, potius est confiteri crimen proprium, quam euadere accusationem iniquam.

A Ad argumentum in oppositum responderetur, quod reus non reddit malum pro malo, sed iuste se defendit: per accidens autem sequitur infamia iniusti accusatoris, sicut sequitur mors iniqui inuasoris, ex defensione mea. Et hætenus de tertia parte. In quarta verò parte, disputanda erat quæstio. An iudex, qui per iniuriam extorsit confessionem à reo, possit procedere ad illius punitionem. Sed quia similis quæstio tractabitur de teste in quæstione sequenti, simul definitur ista.

ARTICVLVS TERTIVS.

Verum reo liceat iudicium per appellationem declinare?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Licitum est appellare ex confidentia iusta causa, quando aliquis grauatur à iudice.
Secunda conclusio. Non est licitum appellare causa afferenda mora, ne contra ipsum sententia iusta profertur.

COMMENTARIVM.

Conclusiones huius articuli habentur expressè 2. quæst. 6. De materia huius articuli extant tituli in vtroque iure, de appellationibus, & Summistæ etiam tractant in verbo, appellatio. Nobis tamen pro foro conscientie pauca sufficient. Primò. Nota, differentiam esse inter appellationem, & supplicationem: quod appellatio est ad superiorem iudicem, supplicatio verò est ad eundem iudicem qui tulit sententiam: quæ quidem licita est, etiam si sententia fuerit iusta, quoniam finis illius est, ut iterum videatur causa, si fortè sit locus misericordie, aut mitigationis. Secundò. Nota, quod licitum est appellare à sententia iusta secundum allegata & probata, quando reus habet nouam iuris aut facti probationem, quam non potuit in tempore coram iudice inferiore proponere. Ratio huius est, quia iste appellat, ex confidentia iustæ causæ, neque impedit officium iudicis, neque perturbat iustitiam aduersarij. Tertio. Nota, quod qui appellat à sententia inferioris iudicis, quæ omni ex parte scitur esse iusta: peccat contra iustitiam commutatiuam contra iudicem ipsum, cuius officium impedit, & contra partem contrariam cuius officium perturbat: & tenetur ad restitutionem totius damni, quod patitur, & ipse iudex, & pars contraria. Pænâ autem quadrupli, quæ habetur in capit. omnino. 2. quæstio. 6. non tenetur soluere, nisi condemnatus de iniusta appellatione.

Dubium est. An condemnatus à iudice inferiore secundum quandam opinionem probabilem circa ius, sciat quod iudex superior habet oppositam opinionem: an sit licitum appellare illum. Pro parte negatiua est argumentum. Quia sic appellans imponit falsum crimen inferiori iudici, scilicet quod fecerit sibi iniuriam: ergo nõ est licitum. Ad hoc dubium, aliqui respondent vniuersaliter, quod non est licitum. Sed nobis aliter videtur respondendum, & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Si opinio, quam sequutus est iudex inferior, est minus probabilis, licitum est appellare. Ratio est: quia iudex inferior tenetur sequi opinionem probabiliorem

babiliorem circa ius, ut ostendimus supra. quæst. 63. artic. 3. Secundò probatur. Etiam supposita opinione illorum qui tenent, quòd iudex licetè potest se qui opinionem probabilem, relicta probabiliore. Arguitur sic. Reus in tali casu appellat ex confidentia iustæ causæ, neque imponit falsum crimen iudici inferiori, sed tantum obijcit quod sequutus est opinionem minus probabilem circa ius, & quod vult hoc examinari in superiori tribunali. Item non perturbat iustitiam partis contrariæ, sed intendit, ut sua iustitia fiat clarior.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si iudex inferior iudicet secundum opinionem probabiliorem, & hoc constet ipsi cõdemnato, non est ei licitum appellare. Ratio est, quia iniuriam facit iudici, qui rectissime facit suum officium, & perturbat iustitiam alterius partis.

TERTIA CONCLUSIO.

Si opiniones circa ius fuerint æquè probabiles, & nullus sit in possessione, poterit tunc condemnatus appellare superiorem iudicem. Primò, quia poterit allegare se pati iniuriam, nam in tali casu sententia iusta erat ut divideretur substantia, de qua litigabatur, ut nos probauimus supra quæstione 63. articulo tertio. Item poterit allegare absque iniuria iudicis, quòd iudex tulit sententiam sibi contrariam secundum quandam opinionem iuris, quam reputat falsam, & quòd intendit, ut hoc examinetur à superiori tribunali. Notandum est etiam, quòd populares litigantes, bona fide appellant quando sequuntur sententiam sui aduocati: quia illi non tenentur scire subtilitates iuris. Denique notandum est, religiosis omnibus interdictam esse appellationem à suis prælatis iure communi, ut patet in capit. ad nostram, & in capit. reprehensibilis. & capit. cum speciali. de appellationibus. Sed tamen singuli religiosi seruabunt suas constitutiones. Ratio autem quare iure communi denegata sit appellatio religiosis, sumitur ex bono communi religionis, quòd consistit in quadam simplicitate obedientiæ, & tranquillitate: eò vel maximè, quòd religiosi in sua professione renunciant iuri appellandi sicut renunciant possessionibus: relinquunt tamen illis locus querelæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si sententia est iusta, non est licitum se defendere. Probatur. Nam alias daretur bellum iustum ex vtraq. parte.

Secunda conclusio. Si sententia sit iniusta, licitum est se defendere, nisi graue scandalum sequeretur in republica. Ratio est, quia iure natura, unicuique datum est, vim vi repellere.

COMMENTARIVM.

Dubitatur circa istas conclusiones, An innocens damnatus ad mortem per sententiam secundum allegata, & probata iustam, possit seipsum de-

A fendere? Pro parte negatiua arguitur primò. Talis sententia est iusta: sed secundum doctrinam Dni Thomæ in prima conclusione, quando sententia est iusta, nemo potest se defendere: ergo, &c. Secundò. Iudex sciens innocentiam damnati per scientiam particularem, potest, imò tenetur exequi sententiam datam: ergo innocens non potest se defendere. Patet consequentia: quia aliàs dabitur bellum iustum ex vtraque parte seclusa omni ignorantia. Tertio. Si innocens ille defendendo se, percutiat iudicem, postea punietur, etiamsi constet de illius innocentia, ergo. Quarto. In tali defensione, semper est scandalum, & perturbatio rei publicæ: ergo nunquam est licita talis defensio. Pro parte verò affirmatiua arguitur primò. D. Thom. dicit in secunda conclusione, quòd quando sententia est iniusta, licitum est se defendere: sed in tali casu sententia secundum rem est iniusta, quia fundatur in falsa præsumptione: ergo, &c. Secundò. Licitum est vnicuique innocenti se defendere, etiam ab altero innocente, qui per ignorantiam intradit: ergo in illo casu licitum erit innocenti condemnato se defendere à iudice, etiam innocenti. Tertio. Innocentes, qui sunt in ciuitate, quæ in bello iusto impetitur: possunt se defendere ab illis, qui iuste pugnant: ergo etiam in casu posito. Quarto. Si iudex sciat innocentiam damnati, tenetur adhibere omnem diligentiam ad liberandum illum secluso scandalo: ergo vbi non fuerit scandalum, iudex poterit dissimulare, & tenebitur, non impugnare innocentem: aliàs erit in bellum iniustum ex parte iudicis. Ad hoc dubium responderet Soto libr. 5. de Iustitia. quæstion. 6. articul. 4. negatiuè, sed Victoria præceptor eiusdem, tenet partem affirmatiuam. Pro decisione, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Nomine iniustæ sententiæ intelligit Dn. Thomas sententiam, quæ profertur contra ordinem iuris. Probatur, quia comparat illam violentiæ latronum, sententia autem quæ profertur secundum allegata, & probata, non potest comparari violentiæ latronum, etiamsi detur contra innocentes. Vnde relinquuntur, quòd nomine sententiæ iustæ, in prima conclusione, intelligit sententiam, quæ profertur secundum allegata, & probata, siue detur contra innocentem, siue contra nocentem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Damnatus innocens potest per se loquendo se defendere in casu dubij propositi. Probatur, quia talis sententia nulla est in foro conscientie, neque confert verum ius accusatori aut iudici, ut habet communis opinio: ergo per se loquendo poterit condemnatus ille se defendere, nisi obster aliqua circumstantia boni, vel mali publici. Secundò. Si per talem sententiam ille innocens esset condemnatus pœna pecuniaria, poterit adhibere omnem industriam, ne soluat pecunias, & abscondere bona sua: ergo in casu vbi agitur de periculo vitæ, poterit se defendere. Et confirmatur, quia si semel soluerit illas pecunias, & postea constiterit de illius innocentia: tenebitur Fiscus restituere illi bona absque noua sententia: ergo prior sententia nulla fuit, ac per consequens poterit se defendere. Tertio, sententia excommunicationis, quæ profertur secundum allegata, & probata, fundatur tamen in falsa

praesumptione, non obligat in foro conscientiae, & sic excommunicatus poterit se gerere ut non excommunicatus secluso scandalo, ergo. Eadem est ratio in casu posito. Ex quo sequitur corollarium, quod ille innocens poterit occidere iudicem in sui defensione, secluso scandalo: si vero fuerit scandalum, erit graue peccatum defendere se per vim, & quia semper est eiusmodi scandalum, quando aliquis se defendit in casu proposito: ideo Diu. Thom. non apposuit illam exceptionem in prima conclusione, sed apposuit illam in secunda conclusione: quia in illo casu multoties non erit scandalum defendere se ab iniquo iudice, & tyranno.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum distinguo maiorem: sententia illa est iusta secundum allegata & probata, quatenus fundatur in falsa praesumptione concedo: sed secundum rem nego. Et ad minorem responderetur, quod Diu. Thom. loquutus est vniuersaliter, comprehendendo etiam sententiam iustam secundum allegata & probata: quia semper aut ferè est scandalum, si quis se defendat contra huiusmodi sententiam.

Ad secundum, nego antecedens. Si iudex poterit sine scandalo sententiam non exequi: tunc enim erit bellum iniustum ex parte iudicis.

Ad tertium. Concedo antecedens, quia praesumitur culpa saltem scandali: sed negatur consequentia: quia ut habetur in regula, Sine culpa de regulis iuris in sexto, licet potest aliquis puniri, sine culpa, non tamen sine causa.

Ad quartam responderetur, quod quando fuerit scandalum, non erit licitum se defendere.

Ad argumenta pro parte affirmatiua, concedimus intentum, quatenus probant nostram secundam conclusionem. Sed tamen circa solutionem ad secundum, disputat Caiet. quaestio. circa condemnatum ad mortem, an possit fugere? Et circa condemnatum ad portionem veneni, an teneatur illum sumere: & an condemnatus ad mortem famis possit licet comedere.

Nos autem per propositiones dicemus ad singula. Prima propositio. Licitum est cuilibet fugere de carcere: etiam si ex fuga illius sequatur aliquod damnum custodibus carceris. Ratio est: quia illud damnum est effectus per accidens, & praeter intentionem fugientis, cum ipse utatur iure suo.

Secunda propositio. Non est licitum fugere de carcere impugnando custodes. Ratio est, quia hoc esset repugnare iustitiae legali in suis ministris.

Tertia propositio. Licitum est fugere de carcere rumpendo vincula, & parietes. Ratio est, quia sic fugiens non facit vim alicui, ed quod vis non fit nisi creaturae rationali. Vnde quemadmodum damnatus ad bestias, potest feram occidere: ita etiam detentus in carcere poterit rumpere carcerem, absque illatione violentiae. Ista conclusio est contra Gandauum quodlibeto. 9. articulo 25. Dicunt tamen Caietanus, & Soto, quod ita fugiens tenebitur ad restitutionem damni in carcere illati: sed certe si ille erat condemnatus ad mortem, vel ad abscissionem membri, non tenetur ad aliquam restitutionem: quia erat in extrema necessitate: in qua omnia sunt communia, sicut non teneretur ad restitutionem equi, quem fugiendo occidit.

Quarta propositio. Licitum est consulere incarcerato, ut fugiat, & dare illi ad hoc instrumenta, & instrumenta, quibus carcerem frangat. Excipit

A Caietanus eos, quibus incumbit ex officio, & statu tueri publicam potestatem, ut sunt ministri iustitiae, & in republica viri senatores. Ratio Caietani pro ista conclusione est: quia nullus prohibetur a cooperatione actus, qui licitus est alteri, nisi per accidens ratione status, aut officij: sicut non est licitum clerico cooperari ad causam sanguinis iustam. Et si quis obijciat contra Caietanum, quod pari ratione sequeretur, licitum esse rumpere carcerem, ut incarceratus fugiat: negat consequentiam. Nam dicit magnam esse differentiam, quod aliquis intus existens rumpat carcerem, vel quod aliquis extra existens rumpat domum carceris. Quia iste offendit publicam potestatem immediate: ille autem utitur iure fugiendi, & per accidens rumpit carcerem.

B Hanc sententiam quantum ad secundam partem, scilicet, quod est licitum dare instrumenta incarcerato, rejicit Soto lib. 5. de Iustitia quaest. 6. artic. 4. Dicit namque quod quamuis sit licitum consulere: tamen non est licitum dare illi instrumenta: quia non est licitum rumpere carcerem cum illo: ergo neque instrumenta praestare. Navarro in Manuali capit. 25. numer. 38. refert utramque opinionem, & dicit opinionem Caietani esse tolerabilem ex equitate quadam: sed opinionem Soti esse veriorum secundum iuris rigorem. Et ratio eius est, quia ab omnibus iudicantur peccare infringentes carcerem, ut parent viam fugientibus: ergo etiam dantes ad hoc instrumenta. Sed ex hoc statim sequitur, quod etiam peccant dantes consilium, & instrumenta. Patet consequentia: quia magis influunt in effectum dantes consilium, & instrumenta: quam dantes instrumenta. Quamobrem, nobis verior est sententia Caietani: sed eius ratio indiget expositione.

C Notandum ergo primo, quod licet quadam opera si per se intenta sunt, sive ut finis, sive ut medium ad finem sint illicita: efficiuntur licita, quia sunt effectus per accidens alicuius bonae actionis. Ut verbi gratia occidere hominem est illicitum ut intentum per se, nisi ab autoritate publica: a vero si quis occidit hominem, exercens defensionem suam cum moderamine inculpata tutelae: non est illicitum. Similiter si quis fugiens feram, incurrit in hominem, & praecipitat illum, non est homicida: quia exercet operationem fugiendi ad quam habebat ius: vnde praecipitatio fuit effectus per accidens sequutus ex fuga. Si quis autem in eodem casu videns amicum fugientem praecipitaret eundem hominem, ut pararet amico viam: esset homicida, quia immediate exercet operationem illicitam. Secundo notandum, quod aliquando effectus ille, qui est per accidens respectu operantis actionem sibi licitam, efficitur per se intentus respectu alterius, qui intendit adiuuare ad illam actionem, ut in exemplo secundo immediate posito. Ratio est, quia ista fuga in illo casu est tantum operatio vnius fugientis, vnde respectu illius, tantum est effectus per accidens, praecipitatio hominis.

D Tertio notandum, non esse verum vniuersaliter ut si alicui est licita operatio, quod cuilibet sit licitum operari cum illo, eandem actionem ut concussa. Verbi gratia, marito adulterae condemnatae per sententiam iudicis, licitum est illam occidere: & tamen nemini licitum est occidere illam simul cum illo quamuis sit licitum consulere, ut occidatur, & dare instrumenta. Ratio igitur Caietani, ita intelligenda est, quod licitum sit adiuuare ad illam operationem, dando consilium, aut instrumenta: non autem exercendo eandem actionem. Dicimus ergo, quod cum ipsi incarcerato sit licitum fugere pote-

E
F

rit quilibet consulere, vt fugiat, & dare illi instrumenta, quibus possit parare viam fugæ, at nulli licebit rumperere carceres, vt incarcerationis fugiat. Ratio est, quia ista operatio rumpendi carceres, solum erit licita quando fuerit effectus per accidens alterius bonæ actionis, ad quam homo habet ius.

Sed est argumentum contra tertiam, & quartam conclusionem. Nam iure civili puniuntur pœna capitis effractores carcerum, vt patet in l. de his ff. de effractoribus: ergo peccant mortaliter. Patet consequentia, nam tanta pœna non esset iusta, nisi pro peccato mortali. Ad hoc dicit Soto vbi supra, quod forte legislatores sequuti sunt opinionem illorum, qui dicunt esse illicitum carceres rumpere. Vel secundo potest responderi, & melius, quod leges aliquando præsumunt culpam, etiam si nulla sit, & ita lex illa præsumit violentiam factam esse custodibus, quod potest colligi ex eo, quod ibidem dicitur, qui conspiratione facta cum cæteris, carceres effregerint. Vbi insinuat factam fuisse vim custodibus, & subditur ibidem, qui per negligentiam custodum euaserint, leuius puniuntur: quod tamen intelligit Soto, si ruperit vincula, aliàs, inquit, iniqua esset pœnitio.

TERTIA CONCLUSIO

Condemnatus per sententiam iudicis iustam ad pœnam carceris, non potest licite fugere. Ratio est, quia sicut tenetur exulare, qui condemnatur ad exilium, & qui condemnatur, vt non exeat de ciuitate tenetur non exire: ita etiam, qui condemnatur ad pœnam carceris, tenetur non exire. Ratio huius est, nam quilibet tenetur obedire iustitiæ legali, in illis actionibus, quas potest licite exercere, ergo etiam &c. Ex hac vniuersalitate excipit Soto contra Caietanum, quando aliquis condemnatur ad carcerem dum morte plectendus erit, tunc enim poterit fugere. Quod probat ratio D. Thomæ in solutione ad secundum. Vnde & nos fecimus aliam exceptionem scilicet, quando quis damnatur ad carcerem perpetuum, vel ad durissimam seruitutem: vt si damnatur ad triremes. Ratio est, quia carcer perpetuus comparatur morti, vt habetur l. antepenultima. ff. de regulis iuris. Item condemnatio ad triremes est acerbissimum tormentum. Ergo licitum est fugere, si potest absque resistentia administrantium. Item probatur, quia capti in bello iusto possunt licite fugere non obstante, quod sunt serui iure gentium. Ergo & illi, qui numerantur in nostro casu.

Circa prædictas conclusiones. Notandum, quod religiosis non est licitum fugere de carcere, quia illi ipote sua se abdicauerunt libertate vagandi: quare non debent esse melioris conditionis quantum ad hoc, qui sunt in carcere: quam alij religiosi: sed isti non possunt fugere. Ergo neque illi. Hinc excipiunt aliqui, nisi forte ageretur de periculo vitæ ipsius religiosi: tunc enim licitum esset illi fugere. Et hoc probat ratio Diui Thomæ in solutione ad secundum. Possimus etiam ponere aliam exceptionem, quando religiosus est condemnatus ad perpetuum carcerem, vel ad durissimam pœnam tunc enim fugere licebit non ad vagandum, neque ad dimittendum habitum: sed ad querendum aliquod remedium à superiori prælato, vel à summo Pontifice. Ratio huius exceptionis est, quia videtur nimis asperum, & inhumannum, priuare religiosos recursu ad supremum prælatum in tanta angustia constitutos: satis enim erit in fauorem religio-

A nis, & voti solennis, quod non concedamus illis licentiam vagandi, sed quod teneantur representare se superiori Prælato, aut Pontifici, vt dictum est.

QUARTA CONCLUSIO.

Non est licitum condemnare reum, vt ipsemet sumat potionem mortiferam. Probat, quia nemini licet se occidere: at qui illam potionem sibi se occidit, ergo, &c. Quomodo autem vniuersaliter sit verum, nemini licere se ipsum occidere: explicuimus supra questione 64. art. 5. Hæc sententia est Caietani in hoc loco & Soto libro 5. de iustitia questione 6. art. 4. cuius oppositum tenuit Victoria in relectione de homicidio. num. 30. quia videbatur sibi quod non magis se occidit qui bibit venenum: quam, qui scandit scalas, vt se applicet ad actionem mortiferam, aut qui extendit collum ad ictum gladij. Item, quia si iudex potest condemnare reum, vt moriatur per venenum, & cogere illum vt aperiat os, & velit, nolit, deglutiat venenum: non videtur esse ratio sufficiens, quæ ostendat non esse licitum, quod ipsemet hauriat. Nilominus nobis probabilior videtur sententia Caietani, & est communior, & ratio non potest melior afferri, quam illa, quæ adducta est: & ad argumentum in contrarium responderetur, quod ascendere in scalas, non est actio occisiva, & extendere collum potius est pati, aut parare se ad actionem mortis: at verò sumere venenum ex se actio occisiva est.

Ad secundum responderetur, quod sicut iudex potest per vim decollare reum, ipse autem reus non potest se decollare. Ita non potest reus venenum bibere, nisi fortè inuitus, & coactus. Sed maior difficultas est, vtrum sit licitum condemnato ad mortem famis, non comedere cibos sibi oblatos? Videtur quod teneatur comedere. Primum, nam Diuus Thomas in solutione ad secundum, dicit, quod non comedere esset seipsum occidere. Sed nemini licet seipsum occidere, quin potius tenetur quis propriam vitam tueri, ergo iste talis condemnatus ad mortem famis tenetur comedere oblatos sibi cibos, vt propriam vitam tueatur. Secundò. Omnis homo tenetur vitam seruare per sumptionem cibi non prohibiti: sed ipse iudex non prohibet per sententiam, vt ipse comedat, sed quod non dentur illi cibi, ergo, &c. Hæc sententia est Caietani in hoc loco, & Victoria vbi supra, numer. 2. Oppositum tenet Soto loco citato: & ratio eius est, quia reus potest non fugere de carcere, etiam si sit licitum ei fugere, ergo poterit non comedere, etiam si sit ei licitum comedere; Non enim videtur, quod magis se occidat iste, quam ille.

Item, quia non comedere potius est non conseruare vitam, quam se occidere: sed quando est causa iusta licitum est non conseruare vitam, ergo, &c. Probatur consequentia. Quia satis iusta videtur causa obedire sententiæ ex virtute iustitiæ legalis.

Nilominus probabilior, & verior videtur opinio domini Caietani: quamvis fortasse posset vtrumque problematice insinuari. Ratio autem nostra est, quia vix potest responderi ad verba D. Th. allata. Item, quia secundum omnium sententiam, licitum est in illo casu comedere. At verò difficultas est inter Doctores, An sit peccatum mortale non comedere: ergo tutius est comedere, ergo hoc debet facere.

Ad primum in oppositum nego consequen-

riam

tiam, & est diuerſa quòd non fugere est expectare mortem ab extrinſeco infligendam: at verò non comedere, est expectare mortem ab intrinſeco efficiendam, abſque aliqua cauſa virtutis iuſta.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd non eſt ibi cauſa virtutis obedientiæ ad iuſtitiam legalem: quia ſententia non præcipit, vt ego non comedam: eſſet enim iniqua talis ſententia: ſed tantum præcipit, vt nemo mihi cibos miniſtret. Sed contrà, ergo alij tenentur dare illi cibum. Patet ſequela. Quia licitum eſt illi dare cibum, & ille eſt in extrema neceſſitate, ergo tenentur. Reſpondetur, nego ſequelam & conſequentiam: & ratio eſt, quia ſententia prohibet dare cibos condemnato, & quamuis per ſe non obliget niſi miniſtros iuſtitie ad executionem ſententiæ: tamen ipſo facto deobligat omnes alios, ita vt non teneantur ſuccurrere illi damnato, & liceat illis permittere, vt ſententia executioni mandetur. De qua re vide D. Thom. 2. 2. quæſt. 31. artic. 2. ad tertium, vbi dicitur, quòd non tenemur dare cibum ei, qui ſecundum iuſtitiam patitur famem.

Sed adhuc ſuper eſt difficultas circa eandem ſolutionem ad ſecundum, An teneatur fugere damnatus ad mortem, ſi commodè poteſt? Videtur, quòd teneatur. Nam D. Thom. dicit, Nemo ita condemnatur, vt ipſe ſibi inferat mortem, ſed vt mortem patiatur: & ideo non tenetur facere id, vnde mors ſequitur, quod eſt manere in loco vnde ducatur ad mortem. Hinc inferitur, quòd manere in illo loco eſſet ſeiſpſam interficere, ergo &c. Reſpondetur, quòd D. Thom. duo dicit, Alterum eſt, quòd nemo poteſt ita condemnari, vt ſeiſpſum interficiat: alterum eſt, quòd poteſt obligari, vt patiatur mortem. Ex hoc ſecundo inferit D. Thom. quòd licitum eſt fugere, & quòd non tenetur manere in carcere, quando poteſt fugere ſua reſiſtentiâ ad miniſtros iuſtitie. Et ratio eſt, quia tunc ipſum manere non eſt paſſio illata à miniſtro iuſtitie, vnde non tenebitur manere niſi quando per actualem actionem cogitur manere. Et hæc de iſta quæſtione.

QUÆSTIO LXX.

De iniuſtitia teſtium.

Deinde conſiderandum eſt de iniuſtitia pertinente ad perſonam teſtis. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum homo teneatur ad teſtimonium ferendum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conſuſio. Si ſecundum ordinem iuris requiritur teſtimonium à proprio iudice, tenetur ferre.

Secunda conſuſio. Si requiratur contra ordinem iuris, non tenetur teſtificari.

Tertia conſuſio. Si teſtimonium ſit neceſſarium ad liberandum hominem ab iniuria, vel damno: tenetur teſtificari etiam non poſtularus ab aliquo neque rogatus.

A Quarta conſuſio. Quando agitur tantum de condemnatione alicuius, non tenetur ferre teſtimonium, niſi compulſus à iudice ſecundum ordinem iuris, etiamſi accuſato ei periculum imminet.

COMMENTARIVM.

DE hac materia extant tituli de teſtibus in vtroque iure, & in decreto cauſa 3. & 4. per multas quæſtiones. Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 7. & reſeſtione de regen. membro 2. q. 6. Nauarro in manuali, cap. 25. nu. 40. Nos verò hanc materiam in quinque partes diuidemus. In prima diſferendum erit, quando iudex iuſtè interrogat teſtem. Dubitatur primò ad quid teneatur teſtis? Pro cuius deciſione ſit

PRIMA CONCLUSIO.

C Quando iudex procedit per viam accuſationis, aut denuntiationis: neceſſarium eſt, quòd præceſſerit ipſa accuſatio, vel denuntiation iuſta in foro exteriori. Hæc eſt cõmunis ſententiâ, & probatur ex definitione viæ accuſationis, eſt enim via accuſationis quãdo proceditur ab ipſa accuſatione, tanquam à principio, ergo neceſſe eſt, vt præcedat accuſatio. Sed tamè explicatur illa propoſitio. Diximus enim, quòd præcedat accuſatio in foro exteriori iuſta, quia poteſt contingere, vt accuſatio ſit iniuſta in foro conſcientiæ, eò quòd accuſator poterat, & tenebatur corrigere delinquentem, & ita providere bono communi: & nihilominus illa accuſatio erit iuſta in foro exteriori, & iudex tenetur illam admittere, ſi accuſator inſtat. Probatur, quia iudex eſt cuſtos boni publici, & debet procedere ſecundum ius commune, ergo debet admittere & acceptare accuſationem, quam admittunt ipſa iura. Et confirmatur. Accuſator habet in foro exteriori ius ad accuſandum illud, quòd probare promittit, ergo iudex debet admittere in eodem foro illam accuſationem, aliàs meritò puniretur ille iudex ſi non admitteret talem accuſationem: quia non rectè fecit officium ſuum. Et notandum eſt, quòd iſte eſt vnus de multis caſibus, in quibus iudex poteſt interrogare teſtem ſpecialiter de ipſo reo, & tamen non poteſt interrogare ipſum reum, An fecerit crimè: donec iam habeat vnum teſtem ſaltem, vel habeat indicia certa, quæ ſuppleant vicem vnus teſtis.

E Sed tamen contrà propoſitionem & explicacionem eius arguitur primò. Nam Diu. Thom. dicit in articulo quòd tunc iudex interrogat ſecundum ordinem iuris, quando crimen eſt manifeſtum, & quando interrogat in his in quibus infamia præceſſit: ergo non ſufficit accuſatio ad interrogandum teſtem iuridicè, ſi crimen non eſt notorium, vel præceſſit infamia de illo. Secundò. Si iudex ſciat accuſatorem iniquè agere in foro conſcientiæ accuſando, tenetur illum fraternaliter corrigere ſeorſum, ergo non tenetur admittere ſtatim accuſationem illam. Patet conſequentia, quia aliàs conſentiret cum iniquitate accuſatoris.

F Ad primum reſpondetur, ex eodem D. Thom. in quæſt. 66, articulo. 1. ad tertium, vbi ait, quòd non eſt omnino ſecrerum quòd per ſufficientes teſtes probari poteſt. Notandum eſt enim quòd manifeſtum habet gradus, quorum vnus eſt, quando aliquid poteſt probari, vel proponitur probandum in iudicio. Quòd autem dicit Diu. Tho. in his de quibus infamia præceſſit, non intelligatur, vtrumque ſimul eſſe neceſſarium, ſcilicet, quòd ſit crimen manifeſtum,

manifeſtum,

nifestum, & quod sit infamia de illo: sed alterum sufficere ad interrogandum testem. Secundò respondetur, quod accusatio legitimè facta in foro exteriori, sufficienter infamat ipsum reum, & nisi se purgauerit iuridicè de illo crimine, manebit infamatus. Ad secundum respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, si accusator non corrigitur, sed adhuc instat accusare: tunc enim iudex tenebitur acceptare accusationem, vt persona publica, etiamsi sciret testes esse falsos, & accusatum esse innocentem: non enim attinet ad iudicem, quatenus est persona publica, considerare ea, quæ sunt per accidens ad iudicium publicum: quia ipse est custos iuris communis, & distributor illius secundum allegata, & probata.

SECUNDA CONCLUSIO

Quando iudex procedit per viam inquisitionis, siue generalis, siue specialis: licitum est interrogare testem in omnibus casibus, in quibus diximus esse licitum interrogare reum, vt diximus in quæstione 69. & multò magis militant rationes, & testimonia, quæ ibi adduximus pro ista propositione: quantò facilius est dicere peccatum alienum, quam proprium.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando crimen vergit in detrimentum reipublicæ, vel etiam priuatae personæ notabiliter, & adhuc est in fieri vel expectatur vt fiat: licitum est interrogare testem, vt dicat in particulari, Quis nam sit ille reus. Probat. Quia iudex multò magis tenetur providere bono communi, & defendere innocentem, quam quilibet alius particularis: sed quilibet alius tenetur in illo casu providere bono communi, aut defendere innocentem reuelando criminolum per accusationem, vel denuntiationem si aliter non potest: ergo multò magis iudex poterit inquirere de illo criminoso. Minor patet ex tertia conclusione Diui Thomæ in articulo. Sed notandum est, quod iudex non potest in illo casu inquirere in particulari de Petro, vel Paulo, etiamsi sciat vt persona particularis quod ille reus est Petrus vel Paulus. Ratio est, quia Petrus non est infamatus neque accusatus vel denuntiatus. Itaque poterit iudex interrogare, scis in particulari quis parat insidias ciuitati, aut intendit occidere innocentem? Quod si iudex habeat indicia particularia contra aliquem in quantum persona particularis, ipse iudex poterit, & tenebitur admonere testem seorsum extra iudiciũ, vt si aliquid scit de illo in particulari, quod indicet illud in iudicio, non autem poterit in publico iudicio interrogare de Petro, qui non est infamatus neque accusatus, neque denuntiatus. Ratio huius asserti est lex charitatis, quæ vnumquemque obligat ad defensionem boni publici, & innocentis.

Secundò nota, quod crimen dupliciter potest dici esse in fieri: Vno modo secundum se formaliter, vt verbi gratia cum aliquis actualiter furatur, vel inuadit hominem: Alio modo quando in suo effectu adhuc damnificatur respublica vel innocens, vt verbi gratia, quando quis non vult restituere quod accepit, vel etiam ex eo, quod ille non proditur, respublica perturbatur. Dicimus ergo, quod sufficit ad veritatem nostræ propositionis, quod crimen sit in fieri isto secundo modo. Tale enim crimen est crimen læsæ maiestatis, vt habetur

A in communi sententia Iurisperitorum super Extravagante, Ad reprimendum, quæ habetur in volumine iuris Ciuilis. Et nota, eandem esse sententiam communem de crimine læsæ maiestatis diuinæ, vt v. g. de hæresi, & de sacrilegijs, quæ vehementer perturbant Christianam religionem. Vt si aliquis imaginem crucifixi confringeret, aut incenderet domum sacram.

QUARTA CONCLUSIO.

B Quando in processu inquisitionis, quæ fit iuridicè, deregitur incidenter aliud crimen ipsius rei, etiamsi sit disparatum: licitum est interrogare testem de illo crimine, & testis tenebitur respondere. Hæc conclusio est contra Soto relectione citata, membro. 2. quæst. 6. conclusione 3. casu. 4. sed asseritur à Nauarr. in relectione capituli inter verba. 11. quæst. 3. num. 676. & est communis sententia Iurisperitorum, & probatur ex l. quod euitandi. C. de conditionibus ob turpem causam. & l. penult. C. si aduersus libertatem, & Doctores Canonistæ super cap. 2. de confess. & cap. 2. de ordine cognitionum, vniuersaliter dicunt, quod si crimen illud quod incidenter deregitur, est coniunctum cum alio crimine de quo fiebat iuridica inquisitio: potest in eodem iudicio puniri sine noua litis inchoatione: si autem illud crimen fuerit disparatum, non potest puniri in eodem iudicio, sed poterit puniri per nouam inchoationem litis, inquirendo de illo crimine. Et hæc sententia omnino tenenda est, & est speciale argumentum ad hoc contra Soto. Nam ipse in relectione citata post primam conclusionem dubio. 2. tenet, quod solum habetur ex iure positiuo, quod requiratur infamia ad inquirendũ contra reum per viam inquisitionis. Vnde sic arguitur. Ius positiuum potest derogari per contrarium usum, & per contrariam sententiam Iurisperitorum: sed est usus communis, & communis sententia, quod fiat id, quod dicimus in quarta conclusione, ergo, &c. Et denique sic arguitur. Etiamsi teneamus, (quod ego verum existimo) infamiam debere præcedere ad interrogandum in particulari de aliquo reo, secundum quod infamia supplet vicem accusatoris: tunc sic arguitur. Infamia eareus necessaria est, quatenus supplet vicem accusatoris: sed detectio criminis in iudicio, etiamsi incidenter contingat, sufficienter infamat hominem: ergo licitum erit interrogare testem.

D Dubitatur secundò, an cum crimen est manifestum, & iam transactum, neque est directè contra rempublicam neque est crimen læsæ maiestatis: sit licitum iudici inquirere testes, vt cognoscat reum de quo nulla præcessit infamia. V. g. inuenitur cadaver hominis in platea, An sit licitum iudici interrogare quemlibet, scis, quisnam occiderit hunc hominem? ita vt interrogatio sit generalis ex parte personæ, specialis autem ex parte delicti.

E Pro parte negatiua arguitur primò. In illo casu non est licitum interrogare, scis an Petrus occiderit, ergo neque interrogare, scis quis occiderit. Antecedens patet ex dictis in tertia conclusione. Consequentia probatur. Nam responsio testis debet esse specialis, ergo idem est, ac si iudex interroget in speciali.

F Secundò. Iudex interrogans testem illo modo, exponit illum periculo reuelandi reum, de quo nulla præcessit infamia, ergo peccat, &c. Ad hoc dubium respondet Soto negatiuè in relectione citata, quæst. 6. dubio 4. post primam conclusionem.

dicit tamen, quòd forè licitum est iudici interrogare de quibusdam indicijs, & circumstantijs delicti, v. g. qua hora occisus est homo, aut quibus armis, quibus inuentis postea poterit interrogare de reo. Pro decisione verò sic

PRIMA CONCLUSIO.

Quando delictum est notorium, licitum est iudici inquirere reum generali inquisitione ex parte personæ. Hanc tenet Innocentius 4. super cap. bonæ de electione quem sequuntur Iurisperiti. Hanc sententiam tenuit D. Thomas cum esset Bachelarius Parisijs vt refert Caiet. supra quæst. 69. art. 2. Tenet eam Bartol. in l. 2. ff. ad l. Iuliam. de adult. & in l. fia. ff. de quibus quem omnes legistæ sequuntur. Et probatur primò ex vsu communi omnium iudicum, quia ita faciunt, qui vsus sufficit derogare legem positiuam, quæ præcepit, vt non nisi præcedente infamia inquiretur de reo, & hoc argumentum est efficax contra Soto, qui opinatur legem illam esse positiuam. Contra quem etiam arguitur secundò. Licitum est iudici quærere indicia, & postea ipsum reum, ergo iam sine infamia quæritur reus. Consequentia patet. Quia illa indicia, & circumstantiæ non magis infamant ipsum reum, quàm delictum notorium.

Tertiò. Nam aliàs, si iudex sciens delicta notoria, non inquireret reos, sed expectaret infamiam alicuius personæ: perturbaretur pax, & tranquillitas reipublicæ crebris facinoribus, nam pessimi quique auderent crimina perpetrare, ergo &c.

Quartò. Visitatoribus licitum est inquirere an subditi sciant aliqua delicta in communitate correctione digna, etiam vbi nulla præcessit infamia, ergo multò magis vbi delictum est notorium. Hanc conclusionem tenet Syluest. verbo, inquisitio 9. 7. & Caiet. opusc. 17. responsionum, respons. 5.

SECUNDA CONCLUSIO

Quando crimen non est notorium; est tamen fama de illo: hunc ordinem seruabit iudex. Primo inquiret, an sit certum illud crimen: deinde quisnam fecit, poterit interrogare in generali, sicut in prima conclusione dictum est.

Ad primum argumentum responderetur, nego consequentiam. Ad probationem responderetur, quòd si interrogatus sciat esse secretum, quòd Petrus occidit, debet respondere se nescire. Neque enim iudex circa ordinem legis naturæ interrogat: sed intendit quòd interrogatus faciat quòd debet. Iudex enim facit suum officium pro bono communi.

Ad secundum aliqui dicunt, quòd iudex tenetur admonere interrogatum, quòd non intendit, vt reuelat, quòd non est licitum reuelare. Sed profectò non potest obligari iudex ex iustitia ad hanc admonitionem: quia exercet officium ministri reipub. pro bono communitatis. Quòd si interrogatus nescit respondere, sibi imputet, eò vel maxime, quòd tali periculo se exposuit homicida, vnde illud inconueniens est per accidens respectu iudicis.

Dubitatur tertiò. An testis qui se abscondit sciens mandatum citatorium dimanasse à iudice à quo vocatur ad iudiciù teneatur ad restitutionem detrimenti, quòd incurrit pars in cuius fauorem vocabatur.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Quan-

A do edictum est generale præcipiens, vt omnis qui sciuerit certum crimè manifestet illud: tunc secundam communem sententiam, qui non manifestat, tenetur ad restitutionem, ergo multò magis in nostro casu.

Arguitur secundò. Iudex vt persona publica iustè applicat testimonium vnus cuius alteri in cuius fauorem ferendum est, ergo talis cuius tenetur ex iustitia testificari.

B Arguitur tertiò. Si alicui præcipiatur, quòd exhibeat scripturam publicam, & occultauerit eam, tenetur restituere parti litiganti omnia damna, ergo. Ob hæc argumenta Soto lib. 5. q. 7. art. 1. tenet partem affirmatiuam: & Nauar. Manual. cap. 25. nu. 44. & est ferè communis sententia. Alij aiunt, quòd si notificatum est testi mandatum, tenetur restituere: sin autem, non tenetur. Pro decisione huius difficultatis sic

PRIMA CONCLUSIO.

C In casu posito in principio dubij, testis qui se occultat de industria ante notificationem mandati, peccat contra charitatem & contra iustitiam legalem. Contra charitatem quidem, quoniam tenetur proximo fauere absque proprio damno. Contra iustitiã verò legalem, quia tenetur correspondere ipsi reipublicæ in rebus necessarijs gubernationi, quando fuerit interrogatus: sed ille se abscondit ne hoc faciat: ergo peccat cõtra iustitiã legalem. Erit autè peccatũ mortale, vel veniale pro grauitate materie.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Testis ex eo solùm, quòd non reddit testimonium occultando postquam scit mandatum promanasse à iudice, siue etiam postquam intimatum est illi, non tenetur ad restitutionem faciendam parti in cuius fauorem petebatur testimonium. Ratio potissima est: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam: ergo non tenetur ad restitutionem. Antecedens probatur, quia ille non tenetur ad reddendum testimonium nisi ex charitate, vel ex iustitia legali: ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam. Antecedens probatur, Ante mandatum iudicis non tenebatur, nisi solùm ex charitate reddere testimonium: sed mandatum iudicis solùm inducit obligationem iustitiæ legalis, ergo post mandatum tenebitur solùm ex charitate, & ex iustitia legali.

E Secundò probatur conclusio. Post mandatum iudicis, si testis non testificetur, non tenebitur restituere sisco vel iudici lucrum, quòd impendit eis, quòd acquisituri essent ex condemnatione alterius partis, ergo etiam neque ipsi parti læsæ. Antecedens est manifestum ex his, quæ diximus supr. quæstio. 69. Et probatur consequentia. Quia per mandatum iudicis per se primò, & immediatè ordinatur testis ad reipublicam, scilicet, ad tribunal publicum, vt deseruiat illi & illo foueat, ergo si iniuria, quæ fit tribunali non comparando non obligat ad restitutionem, multò minùs tenebitur restituere parti respectu cuius secundariò se habet ipse testis per mandatum iudicis.

F Tertiò. Si ex iustitia commutatiua teneretur reddere testimonium in fauorem partis: sequitur quòd cum æquali dāno deberet reddere. Patet consequentia. Quia altera pars haberet ius ad meum testimonium sicut ad rem propriam, ergo secundum regulas restituendi cum æquali detrimento debet

homo

homo reddere illud testimonium. Denique probatur ex ratione qua D. Thom. probat primam conclusionem articuli, quæ quidem tantum inducit obligationem iustitiæ legalis: ait enim, quod tenetur obedire homo superiori.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum nego antecedens, sed solum erit peccatum contra iustitiam legalem, & contra charitatem proximi: quemadmodum si respublica præciperet edicto quodam generali, ut omnes diuites singulos pauperes sustentarent, si quis diues non sustentaret pauperem, non peccaret contra iustitiam commutativam: sed tantum contra legalem, & contra charitatem proximi.

Ad secundum respondetur, quod iudex applicat eo modo, quo potest testimonium unius civis in fauorem alterius, scilicet, præcipiendo & obligando illum secundum iustitiam legalem.

Ad tertium argumentum negatur consequentia. Est enim differentia, quod scriptura est instrumentum publicum, ad cuius manifestationem habet ius quicumque indiget illo testimonio: unde qui occultat scripturam illam, aufert ius ab altero, & tenebitur restituere. Ceterum testimonium ipsius testis non subiacet nisi dominio ipsiusmet, unde si non reddit testimonium nulli facit iniuriam contra iustitiam commutativam.

Sed ut hoc magis explicetur, est dubium quartum, An postquam testis comparet in iudicio, & interrogatus iuridicè teneatur respondere, & si non respondeat veritatem, quam nouerat, an teneatur restituere?

Pro parte negativa arguitur primo ex secunda conclusione dubij præcedentis. Antea, quam compareat in iudicio non tenetur restituere, etiam si de industria se absconderit, ergo neque etiam existens in iudicio tenebitur ex iustitia commutativa veritatem manifestare. Secundò. Sæpe ex testimonio veritatis imminet periculum ipsi testi: ergo tunc non tenebitur testificari. Tertio. Continget sæpe, quod testis interrogatus iuridicè peccasset ante interrogationem, si deponeret crimè alicuius, ergo neque postea tenebitur respondere. Antecedens patet. Sit enim casus, quod testis poterat per correctionem fraternam providere bono proximi, & comunità, tunc sanè tenebitur non reuelare crimen illud in iudicio, ut ostendimus supra q. 68. art. 1. vbi diximus, quod si denuntiet peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam commutativam. Quartò. Sit casus, quod aliquis accusauit cum obligatione probandi duobus testibus aliquod crimen, sed tamen reuera non habet nisi unicum testem, tunc iudex iuridicè interrogat testem, & ille non tenetur respondere sciens se esse unicum testem, ergo &c. Quintò. In inquisitione generali quantum ad personam, speciali verò quantum ad delictum notorium, iudex iustè interrogat testem, ut paulò ante diximus: & tamen testis non tenetur respondere, nisi præcesserit infamia, ergo.

Sextò. Doctores, & consiliarij, quos consulunt ipsi rei, ut sibi prospiciant, non tenentur testificari quantumlibet iudex iuridicè inquirat, & interroget etiã præcedente infamia alicuius personæ, ergo &c. Pro decisione huius, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Testis iuridicè interrogatus non tenetur ex iustitia commutativa manifestare veritatem. Probat. Quia præceptum iudicis addit præceptum obligans ex iustitia legali subditum ad respondendum: sed antea

non tenebatur ex iustitia commutativa respondere: ergo neque modò. Et confirmatur. Si Rex præciperet in aliqua necessitate urgente reipublice, ut quilibet civis proficeretur ad bellum, ille, qui non proficisceretur ad bellum non peccaret contra iustitiam commutativam, nec enim teneretur restituere damnum, quod sequutum est, ex eo quod ipse non militauit, ergo iudex non potest amplius obligare ad testificandum testem, quam Rex ad militandum. Præterea. Testis post mandatum iudicis se abscondens de industria, non tenetur restituere, ergo neque postea in iudicio tenetur restituere, si occultat veritatem.

SECUNDA CONCLUSIO

Si testis respondeat semel interrogatus iuridicè, tenetur respondere veritatem ex iustitia commutativa. Probat. Quia suo mendacio factum est, ut innocens condemnaretur, ergo tenebitur ad restitutionem damni. Patet consequentia. Quia ex iustitia commutativa tenetur vnusquisque non facere actionem, ex qua sequitur damnum proximi, si tamen sine suo incommodo notabili possit vitare. Hinc sequitur eadem ratione quod testis in isto casu tenebitur restituere iudici, vel fisco bona ad quæ habebant ius ante sententiã, si ex eius falso testimonio fortè amittunt illa: non tamen tenebitur restituere illa bona, quæ essent lucraturi ex cõdemnatione rei. Ratio est, quia ad illa non habent ius nisi mediante cõdemnatione rei: & quia testis non tenebatur ex iustitia commutativa cõcurrere ad cõdemnationem rei, nõ tenebitur restituere fisco pœnam, quam reus esset soluturus: sicut etiam ipse reus non tenetur restituere illam pœnam, etiam si suo mendacio eripuerit à cõdemnatione. Itaque habemus, magnam esse differentiam inter occultationem, & silentium testis, & inter falsum testimonium quod reddit. Per hoc enim tenetur restituere: per illud autem non tenetur, quia non peccat contra iustitiam commutativam. Quod enim supra diximus quæst. 62. art. 7. quod tenetur restituere mutus, siue non manifestans: explicauimus de non manifestante, qui tenetur ex iustitia commutativa, siue ex officio manifestare: sicut est custos alicuius domus, aut vineæ. Ceterum, si aliquis videat furem intrantem in domum vicini & taceat, non tenetur loqui nisi ex charitate: unde si taceat non tenetur restituere.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod testis non magis tenetur manifestare veritatem constitutus in iudicio, quam antea dum esset iam vocatus iuridicè: sed tamen tenetur, si respondet, respondere veritatem: alioquin tenebitur restituere, si ex eius falso testimonio datum est dånus alicui. Si obijciat aliquis ex ea, qui cum fure de furtis. vbi dicitur, quod ille etiam est fur, qui querente possessore non indicat. Respondetur, quod est intelligendum quantum ad culpam, quæ includitur in peccato cõtrario charitati, & misericordiæ: sicut explicatur etiam illud dictum Ambrosij. Pæce fame morientem, si non pauisti occidisti, hoc est imputabitur tibi ad culpam mors alterius, scilicet, contra charitatem non contra iustitiam.

Ad secundum respondetur, quod non tenetur testis etiam iuridicè interrogatus reddere testimonium veritatis cum notabili damno aut periculo proprio, nisi fortè bonum publicum, id postulet, aut aliàs obligetur ex ordine charitatis subire aliquod detrimentum, ad evitandum maius damnum proximi

praeter

præsertim in rebus aliois ordinis. Quando autem teneatur non est præsentis loci desistere, sed pertinet ad quæstionem 26. in ista parte.

Ad tertiam respondetur, quod testis, si adhuc potest corrigere fraternaliter proximum, & providere bono communi, non tenetur respondere: imò tenetur respondere se non scire: neque est inconueniens, quod iudex iuridicè interroget: quia potest esse bellum iustum ex vtraque parte supposita ignorantia. Iudex autem ignorat per correctionem fraternam sufficienter provideri bono communi, & bono partis alterius, quæ habet vicem actoris. Imò verò etiam si iudex sciat ut persona particularis, quod per correctionem fraternam potest provideri omni incommodo: si tamen ipse iudex fuerit postulatus ab accusatore, vel à parte contraria, ut iuridicè procedat: tenetur ex officio iuridicè procedere: quia per accidens se habet scientia illius particularis de correctione fraternâ, in ordine ad iudicium publicum. Et ita possumus dicere, quod adhuc iudex in illo casu ignorat in quantum iudex est, per correctionem fraternam posse corrigi sufficienter delinquentem: quemadmodum etiam supra diximus, q. 62. art. ultimo, quod non tenetur homo restituere rem alienam cum magno detrimento rerum eiusdem ordinis, & tamen iudex ipse tenetur cogere illum, ut restituat, postulante parte contraria, ut fiat iudicium in foro exteriori: quia huiusmodi damnum, quod patitur debitor, per accidens se habet ad considerationem iudicij.

Ad quartum respondetur, quod testis non tenetur respondere iudici etiam iuridicè interroganti, quando accusator non habet nisi unicum testem. Huius oppositum tenet Soto lib. 5. de iustitia. qu. 7. art. 1. Sed probatur nostrum dictum. Illa sententia est iniusta, quæ non habet nisi unicum testem, ergo testis ille non tenetur respondere etiam si iudex ex ignorantia, vel ex præsumptione iuris iuste interroget. Diximus ex præsumptione iuris: quia potest contingere, quod iudex sciat, ut persona particularis, quod accusator non habet nisi unicum testem: & nihilominus tenetur interrogare: quia ex præsumptione iuris cuius minister est præsumitur accusator habere duos testes, & legitimè accusare: unde compellitur ipse iudex interrogare. Cæterum si ipsemet iudex posset repellere illam accusationem circa scandalum, teneretur non admittere: quia unicuique mandauit Deus de proximo suo. Ergo tenetur defendere reum, qui patitur iniuriam, si id potest sine detrimento boni communis.

Ad quintum. Iam diximus in præcedentibus quod iudex non potest interrogare de persona in speciali, via inquisitionis, nisi præcesserit infamia: unde nec testis tenebitur respondere. Ad sextum respondetur, quod nemo tenetur denunciare, vel testificari de crimine, quod ipsius fidei commissum est sub secreto: nisi fortè bonum commune periclitetur. Ratio huius est: quam ponit D. Th. art. 1. ad 2. Quia seruare secretum commissum, est iuris naturalis. Ergo iudex non potest aliquid præcipere contra hoc ius naturale. Quando verò bonum commune periclitatur, tunc ius naturale seruandi secretum amici, non habet locum: quia est aliud ius vniuersalius, & fortius. Quia vnusquisque tenetur defendere bonum commune, dum periclitatur. Unde tunc etiam non interrogante iudice, tenetur homo reuelare secretum illud particulare. Ea, quæ diximus de secreto seruando, multò magis obligant eos, quos cõsalunt homines ad salutem spiritualem, & corporalem: ut sunt Theologi & Medici & Iurisperiti. Ratio est,

A quia aliàs tolleretur de medio vniuersalium quoddam refugium miserorum, quod est necessarium reipublicæ, scilicet consultatio ad medendum sibi in suis miserijs. Unde sequitur, quod non nisi pro vitando notabili reipublicæ detrimento debent reuelare eiusmodi secretum. Theologus verò si consultatur in ordine ad sacramentum pœnitentiæ, in nullo casu potest reuelare. Nam de confessarijs nihil hic difinimus. Constat enim quod iure diuino tenentur seruare sigillum in omni euentu absque exceptione. Notandum denique quod patres, & filij, & omnes qui sunt in recta linea, non admittuntur in iure ad testimonium contra se ipsos, etiam si veniant voluntarij ad testificandum. Hoc habetur expressè. 4. quæst. 3. §. Item parentes. & in l. parentes. C. de testibus. Præterea etiam fratres, sorores, gener, & socer, vitricus, & nouerca, priuignus & priuigna, patruus & patruelis, auunculus vel nepos ex fratre, vel sorore admittuntur quidem, ut testes contra se inuicem, non tamen possunt compelli ad testificandum. Hoc patet vbi supra in l. Iulia. ff. de testibus, & communis sententia Iurisperitorum extendi hoc ipsum ad coniuges. Ratio horum omnium fundatur in iure naturali. Nam bonum patris, & bonum filij est quasi idem bonum. Unde sicut nemo est testis contra seipsum, ita nemo admittendus est testis contra patrem, aut è conuerso. Alij verò gradus recitati ita sunt inter se coniuncti etiam ad bonum reipublicæ, ut nefas sit illos compellere ad testificandum contra se inuicem. Prædicta verò sunt intelligenda, dummodo bonum commune non periclitetur. Tunc enim prædicti gradus tenentur testificari, & possunt compelli, si non sint alij testes. Ut verbi gratia, in casu hæresis, & in casu læsæ maiestatis: præsertim, cum hæc crimina sunt in fieri. De qua re vide capit. si audieris. 23. quæst. 5. & Sylæstrum in verb. testis quæst. 1. atque hæcenus de secunda parte.

D In tertia parte dicendum est de teste. Dubium primum sit, an cum dubitat testis, an iudex interroget iuste vel non, teneatur respondere? Pro parte negativa arguitur primum. In tali casu reus non tenetur respondere, ut diximus quæst. 69. art. 1. & 2. in prima parte tractatus, ergo neque testis. Arguitur secundò. Dubium ipsius testis potest oriri ex varietate opinionum & tunc non tenetur testis sequi opinionem iudicis, sed poterit sequi contrariam. Ergo non tenebitur respondere. Sed arguitur in oppositum pro parte affirmatiua. In dubijs melior est conditio possidentis, sed iudex est in possessione præcipiendi testi, ut respondeat: ergo testis tenebitur respondere. Quemadmodum mulier, quæ dubitat an iste sit suus vir, tenetur reddere debitum petenti. Ut est definitum in cap. Inquisitioni, de sent. excomm. De ista quæst. disputat Soto in relect. citata memb. 3. q. 2. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Si in tali casu nullum detrimentum sequitur alicui ex tali testificatione, tenetur homo testificari. Probat argumentum factum pro parte affirmatiua.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si ex testificatione sequatur detrimentum testi, vel reo, vel alicui testium, & ex silentio testis non sequitur aliquod detrimentum alicui, tenetur non respondere: & potest dicere se nescire. Probat. Nam in dubijs tutior pars est eligenda.

TERTIA

TERTIA CONCLUSIO.

Si ex testificatione sequatur detrimentum reo, & ex silentio sequatur æquale detrimentum actori: tunc etiam debet tacere, vel dicere se nescire. Ratio est ex illa regula iuris: cum partim iura sunt obscura, reo potius fauendum est quam actori. Eo vel maxime quod reus est in possessione, ergo in dubio melior erit conditio possidentis.

QUARTA CONCLUSIO.

Si detrimentum quod sequitur actori ex eo quod testis non testificatur, est notabiliter grauius, quam detrimentum, quod sequitur reo ex testificatione, tenebitur testis testificari in casu posito. Vt v.g. si honor vel via actoris periclitatur: reus autem solum incurrit damnum rerum temporalium. Et rursus si omnia bona temporalia actoris, quæ sunt magni momenti pereunt: reus vero mediocrem quædam iacturam facit rerum temporalium, tenebitur testis testificari. Ratio huius est, quia ex duobus malis minus est eligendum, ut habetur in capit. duo mala. 13. dist. decreti ex Concil. Toletano 8. Et Arist. 2. Ethic. cap. 9. Sed aduertendum est opus esse prudentia ad iudicandum quodnam damnum est notabiliter grauius in actore, quam in reo. Ex hac quarta conclusione sequitur corollarium certissimum, quod si ex silentio testis bonum commune periclitatur; tenetur testificari in illo casu. Ad argumenta respondetur. Ad primum nego consequentiam. Quia multo durius est obligare aliquem, ut dicat contra seipsum, quam ut dicat contra alium. Item damnum quod sequitur actori ex silentio rei potest ipse reus restituere. At vero damnum, quod sequitur actori ex silentio testis, non est in potestate eius restituere. Et propterea non est mirum, quod aliquando testis teneatur respondere, quando non tenetur ipse reus. Ad secundum respondetur, quod testis non tenetur sequi opinionem iudicis interrogantis: sed poterit sequi non solum opinionem sibi probabiliorem, sed etiam æquè probabilem dummodo seruet documenta data in conclusionibus.

Ad argumentum pro parte affirmatiua responditur, quod simili ratione potest probari secunda & tertia conclusio. Nam & reus est in possessione, ergo in dubio fauendum est illi. Cæterum ad argumentum in forma respondentis nego minorem, non enim est in possessione iudex ad interrogandum in illo casu particulari. Soto ubi supra, plurima documenta profert, ut ostendat quando teneatur subditus obedire Prælati dubitans, an Prælati iuste præcipiat. Sed tamen nos breuiter præter documenta data in conclusionibus, vnum proferimus satis vtile. Quotiescunque subditus præcipitur facere aliquid in cuius exercitio se habet, ut instrumentalis causa in ordine ad effectum principalis agentis, tenetur obedire; etiam si dubitet, quod prælati iuste præcipiat. Vt v.g. miles, qui dubitat an bellum sit iustum, ut procedat à Rege, tenetur nihilominus militare; si præcipitur à Rege ut militet: quia ad officium militandi non pertinet examinare causas iustitiæ belli: hoc enim est principalis agentis. Quapropter si miles non est certus, quod bellum est iniustum, tenetur militare. At vero testis est causa principalis testificandi in ordine ad condemnationem rei, vel absolutionem. Vnde ad illum pertinet examinare, an procedatur iuridicè vel non. Et in casu dubij debet sequi documenta data. Aliud exem-

A plum est huius doctrinæ. Prædicator est causa principalis prædicandi. Vnde si prælati præcipiat illi, ut prædicet aliquam doctrinam de qua prædicator dubitat, an sit doctrina sana: tenetur non prædicare. At vero præco bene potest clamare edictum, etiam si dubitet, an sit sana doctrina, vel non. Quia ad officium illius non pertinet examinare an sit doctrina sana vel non.

B Dubium secundum est. An testis, qui scit se non iuridicè interrogari, possit sine mendacio, & sine peccato respondere, & iurare, se nescire, non vidisse, &c. Ad hoc facilis est responsio ex his, quæ dicta sunt, quæst. 69. de reo interrogato contra ordinem iuris. Sit igitur

CONCLUSIO.

C Omnia, quæ licita sunt reo interrogato contra ordinem iuris, licita sunt etiam testi, præterquam quod reo licitum est cedere iuri suo, & respondere quod fecit crimen, etiam interrogatus contra ordinem iuris. Sed hoc non erit licitum testi interrogato contra ordinem iuris: quia non est in eius arbitrio positum cedere iuri alieno: atque hæcenus de tertia parte sufficiat.

D Dubium est in quarta parte, An quando per iniuriam factam reo, vel testi, venit crimen in notitiam iudicis publicè, liceat iudici ultra procedere vsque ad condemnationem. Pro parte negatiua est vnicum argumentum ex regula iuris, scilicet ex iniuria non nascitur ius. Ergo iudex non habet ius ad procedendum ultra ex iniuria facta. Pro parte affirmatiua est aliud argumentum. Ad bonum reipublicæ pertinet, ut delicta semel publicata in iudicio, puniantur: Ergo etiam si ab aliquo iniuriosè publicata sint, puniri debent. De ista questione multi multa dicunt.

P R O decisione nota primò, quod iudex potest dupliciter considerari. Vno modo, ut persona particularis. Alio modo ut minister reipublicæ fungens ipsius auctoritate. Secundò nota, quod iniuria potest fieri vel à iudice, vel ab alio. Tertio nota, quod iniuria potest fieri vel in ipso foro exteriori, quia est contra leges considerabiles in illo foro. Altero modo potest fieri in foro conscientie: quia est contra leges diuinas non considerabiles in foro exteriori. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO

E Quotiescunque iudex scit ex iniuria, quomodo libet facta alicui, procedi contra ipsum, tenetur in quantum persona particularis impedire processum fieri, si id potest sine scandalo non frangendo leges iudicis, aut contraueniendo iuri alterius partis. Probatur prima pars. Quia iudex, eo quod iudex est, non deobligatur à lege cõmuni singulis hominibus. s. quia Deus vniciq; mandauit de proximo suo. Ergo vbi poterit sine aliquo impedimento, & inconuenienti, tenebitur defendere innocentem. Secunda pars probatur. Nam bonum commune præferendum est bono particulari: ergo debet procedere iudex secundum allegata, & probata, si aliter non potest defendere reum. Tertia pars probatur. Nam non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona, ergo non est facienda iniuria vni parti, ut altera ab illa eripiatur.

SECUNDA CONCLUSIO.

In republica Christiana si iudex sciat iniuriam factam esse reo, ex reuelatione confessionis sacramentalis, & hoc posse probari in iudicio, tunc iudex non potest ultra procedere: sed tenetur omnia acta reponere. Probatum ista conclusio. Quia maius scandalum est, & magis perniciosum, ut ex tali fundamento sacrilego ultra procedatur, quam ex eo, quod reus non puniatur. Arcerentur enim homines à sacramento confessionis, si illa via licitum esset iudicibus condemnare peccatores. Item est alia ratio. Nam id quod confessarius scit in confessione, cognoscit secretissime loco Dei, sed per ea, quæ solus Deus scit, non potest condemnari aliquis in iudicio. Ergo neque per ea, quæ confessarius scit.

TERTIA CONCLUSIO.

Si iudex, ut persona publica iniuriam facit reo vel testi, scilicet, quia non procedit iuridice & hac via accipit cognitionem alicuius criminis, tenetur non ultra procedere: sed debet reponere omnia acta ab actione iniuriosa. Hæc conclusio habetur in cap. qualiter & quando 1. de actionibus. Vbi Innocentius III. multis rationibus ostendit, ita faciendum esse. Quarum una est, quia ex his, quæ inordinate sunt acta, non potest ordinabiliter agi. Vide Soto in relect. citata membr. 3. q. 1. conclus. 5. qui quidem tenet istam sententiam. Sed ait grauem iniuriam necessariam esse, ut iudex teneatur reponere acta. Sed tamen rationes Innocentii III. probant quamlibet iniuriam, quæ sit peccatum mortale, sufficere, ut ultra non procedat iudex. Alij verò Theologi moderni dicunt, quod etiam si iniuria grauis sit facta à iudice, tamen si crimen est enorme quod manifestatum est in iudicio, potest & tenetur iudex procedere ad vitandum scandalum reipublicæ, Soto ubi supra ait, quod fortè ita licitum est. Nobis tamen oppositum videtur certum. Ratio est, quia non est licitum occidere innocentem pro salute totius reipublicæ, sed ille reus est innocens, qui non probatur legitime esse nocens. Ergo non debet occidi ad vitandum scandalum illud. Alij verò dicunt quod postquam sua confessione reus conuincitur esse nocens, etiam si confessio sit iniuste extorta per tormenta: potest iudex procedere propter bonum reipublicæ. Sed tamen ista sententia mihi non placet, quia confessio conuincens in iudicio debet esse legitima, & voluntaria, & nequaquam per vim extorta. Quemadmodum si latro minando mortem alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium pecuniarum; etiam si alius dederit, sed tenetur restituere; ita etiam iudex, qui per iniquam comminationem tormentorum, aut etiam per ipsa tormenta extorquet iniquam confessionem, non acquirit aliquod ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet reponere omnia acta, & constituere reum in sua immunitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia profectò est maius scandalum, & magis perniciosum reipublicæ, ut iudex autoritate publica abutens, iniuriam faciat in iudicio, quam quod reus per iniquitatem confessus dimittatur. Alij verò dicunt, quod cum ordo iuridice procedendi sit ex legibus humanis, possunt istæ leges per contrarium usum reuocari: præsertim in commodum ipsius reipublicæ. Ad hoc tamen respondetur, quod iste non est usus sed abusus iudicum peruerforum. Deinde respondetur, quod est contra ius naturæ, ut quis

A condemnatur sine scientia publica legitime habita, hoc est absque iniuria facta ipsi reo à republica vel à ministro illius. Ex quo sequitur quod si processus fiat per viam inquisitionis, necesse est ut præcedat infamia iure naturæ, ut supra ostendimus. Si autem fiat processus per viam accusatoris, necesse est ut adsint duo testes ad condemnationem rei, vel semiplena probatio ad interrogationem & tormentum: & quamuis leges humanæ multa disponant circa huiusmodi processus, tamen quedam illarum nihil aliud sunt, quam explicationes iuris naturalis: & facere contra illas, est perinde atque frangere ius naturæ.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando iudex ut persona priuata, scilicet, extra actus iudicarios, facit iniuriam reo, v. g. dando pecuniam testibus falsis, unde factum est, ut secundum allegata, & probata reus sit condemnandus, tunc iudex tenetur omnibus medijs uti ad liberandum reum, etiam cum periculo proprio, proportionato tamen respectu detrimenti, quod patietur reus si iudicetur secundum allegata, & probata. Dicimus autem cum proportionato periculo: quia non tenetur iudex cum detrimento bonorum altioris ordinis, restituere reo bona inferiora. v. g. cum periculo vitæ aut honoris, non tenetur restituere bona temporalia. Sed tamen tenebitur cum æquali periculo. Probatum ista conclusio sic explicata ex regulis restitutionis. Nam qui faciunt iniuriam, tenentur cum æquali periculo satisfacere. Sed tamen est aduertendum, quod si iudex non potest aliquo modo restituere damnum, quod fecit, vel non potest sedare scandalum reipublicæ: bene potest sine peccato iudicare secundum allegata & probata. Ratio est quia iudicando secundum allegata, & probata facit officium reipublicæ, ergo ex hac parte non peccat, licet maneat obnoxius restitutioni faciendæ totius damni, quod patitur proximis ex eo, quod per præteritam iniuriam damnificatus est.

QUINTA CONCLUSIO

Quando iudex scit quod reus patitur iniuriam ab aliquo in foro exteriori, & in ipso processu iudiciali, siue qui facit iniuriam sit officialis reipublicæ, siue non, debet facere quod in se est in quantum est iudex, ut in iudicio manifestetur iniuria, quæ fit reo, neque ultra procedatur. Hæc conclusio probatur. Nam iudex est custos iudicij ex officio proprio, ergo ad eum pertinet prouidere, ne quis in iudicio patiat iniuriam: Unde tenebitur ad restitutionem si in hac parte fuerit negligens. Ad argumentum contra partem negatiuam quatenus militat contra quartam conclusionem respondetur, quod ex iniuria non nascitur ius, sic intelligitur: quod is qui facit iniuriam, non acquirit sibi ius contra iniuriatum. Non ergo iudex post iniuriam factam extra iudicium contra reum, acquirit sibi ius, in quantum est persona particularis, sed potius reipublicæ, & sibi ut ministro illius. Quo fit ut nullum emolumentum sibi possit accipere ex bonis condemnati. Cæterum bene potest accidere, ut ex iniuria quam quis facit uni, acquiratur ius ab alio. Ut v. g. si quis promittat Petro pecunias, ut occidat Paulum: si Petrus occidit illum acquirit ius ad illas. Similiter si quis accipit pecunias, ut sit falsus testis, acquirit ius ad illas ex falso testimonio. Si autem accipiat illas ut sit verus testis, non acquirit dominium ut

habetur

habetur in capit. non sanè. 14. quaest. 5. Ad argumentum pro parte affirmatiua, quatenus militat contra secundam & tertiam conclusionem responderetur, quòd magis pertinet ad bonum reipublicae, vt nullus condemnatur ex reuelatione sacramentalis confessionis, aut contra ordinem iuris naturalis ab ipso iudice publicè prætermittum, quàm quòd delicta sic cognita puniantur. Et hæcenus de quarta parte. In quinta verò parte explicandum est quòd teneatur testis non vocatus ex charitate testificari.

Dubitatur primò, An in causis omnibus in quibus agitur de bonis temporalibus teneatur testis etiam non vocatus ex charitate testificari propter commodam temporale proximi? Pro parte negatiua arguitur primò. Testis non vocatus non tenetur testificari nisi ex charitate: sed ad opera charitatis nemo tenetur nisi in graui necessitate proximi: ergo non semper tenebitur in casu posito testificari. Probatur consequentia. Quia sæpe contingit, vt proximus maneat diues amisso bono aliquo temporali. Secundò, testis voluntarius, vt in plurimum incurrit aliquod damnum, conciliat enim odium, aut inimicitias aliquorum. Ergo non tenebitur cù tanto detrimento testificari. Tertio, ad opera charitatis maximè obligantur Sacerdotes & Episcopi, sed isti sunt privilegiati à ferendo testimonio. Ergo non est opus charitatis testificari aliquem non vocatum. Pro decisione sic

PRIMA CONCLUSIO.

Quoties proximus graue detrimentum patitur in rebus temporalibus, tenetur homo vltro testificari, nisi excusetur aliqua rationabili causa: Ista conclusio asseritur à D. Tho. in artic. & probatur testimonijs ab ipso adductis. Sed est notandum, quòd alia necessitas requiritur in proximo, vt quis teneatur dare illi elemosynam: & alia requiritur, vt quis teneatur defendere bona, quæ iam habet. Ad hoc enim non necesse est, quòd proximus sit pauper & egestate prematur: sed sufficit quòd mediocri quadam diligentia possit illum eripere ne patiatur detrimentum in bonis, quæ iam habet. Ad illud necesse est, quòd egestate prematur. Ratio est, quia ad dandum elemosynam debeo auferre de proprijs bonis: non autem ad testificandum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando homo testimonio huiusmodi vltro incurrat aliquod detrimentum notabile, non tenetur testificari. Probat, quia etiam vocatus testis non tenetur cum tali detrimento testificari, ergo multò minùs non vocatus. Sed nota quòd detrimentum illud iudicandum est esse notabile per comparationem, & proportionem ad detrimentum, quod patietur proximus, si testis non testificetur. Vnde sequitur, quòd si proximus est in periculo amittendi totam substantiam, tenebitur testis cum aliquo detrimento suorum bonorum temporalium testificari: non tamen cum periculo vitæ vel honoris: quæ proportio iudicanda semper est ex regula ordinis charitatis. Vnde patet ad primum, & secundum argumentum. Ad tertium responderetur, quòd Episcopi & sacerdotes etiam si sint privilegiati, vt patet in l. neque honore. C. de episc. & cleri. in capit. quamquam. 14. quaest. 2. tamen cum opus fuerit illorum testimonium, tenentur ex charitate testificari: dummodo sacerdotes, id faciant de licen-

tia sui episcopi. Dubium secundum est. An in causis criminalibus teneatur quis testificari vltro.

PRIMA CONCLUSIO

Quando testimonium est necessarium ad liberandum innocentem, aut eum, qui iniuste patitur, tenetur homo vltro testificari. Ista conclusio est Diui Tho. & probatur eiusdem rationibus à fortiori, quibus probata fuit prima conclusio dubij præcedentis. Sed intelligenda est conclusio, si homo potest testificari absque periculo suo notabili: quòd quidem periculum iudicandum est secundum prudentiam, & regulas ordinis charitatis esse notabile vel non.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam si homo sciat, quòd ex testimonio suo cum defendit innocentem, condemnabitur iniquus accusator, aut falsus testis, tenetur nihilominus testificari. Probat, ista conclusio. Nam quòd in illo casu iniquus accusator condemnatur, est effectus per accidens defensionis innocentis. Ergo propter illum effectum per accidens, non tollitur obligatio defendendi innocentem. Quòd si quis contra obijciat: quòd si ipsemet innocens non tenetur se defendere cum periculo vitæ aggressoris. Ergo neque testis tenebitur illum defendere cum tanto periculo. Negatur consequentia. Quia ipse innocens potest cedere iuri suo propter actum excellentissimum pietatis. At verò testis non potest cedere iuri alieno (ad quod defendendum obligatur ex charitate) propter effectum illum per accidens consequutum. Sed quaeritur. An testis manebit irregularis, si accusator occiditur. Responderetur, quòd si ille fuit testis directè vel indirectè de crimine accusatoris, manebit irregularis: quia fuit testis in causa sanguinis. Si autem suo testimonio nihil aliud fecit, quàm ostendere innocentiam falsò accusati, non manebit irregularis: sicut neque ille, de quo supra diximus in materia de homicidio, qui clamat vt defendatur pater suus, non manet irregularis: etiam si occidatur aggressor ab alijs, qui tulerunt auxilium defensionis. Ratio istorum est. Quia ad incurrendam irregularitatem, necesse est, vt amittatur mansuetudo ecclesiastica. Hæc autem non amittitur, nisi quando aliquis vel consulit, vel exhortatur vel quomodolibet cõcurrit directè vt causa moralis ad occisionem alicuius, vel propria operatione truculenta occidat aliquem, etiam si sit defendendo alium.

TERTIA CONCLUSIO

Quando accusator accusat ex præcepto. Vt verbi gratia, quia tenetur defendere innocentem, aut reipublicam. Tunc etiam testis tenetur vltro se offerre ad testificandum. Probat, quia, quæ ratio obligationis obligat accusatorem ad accusandum, multò magis obligabit testem, quanto cum minori periculo potest testificari, quàm accusator accusare. Hæc conclusio asseritur, & explicatur hic à Caietano. Sed aliqui excipiunt ab hac vniuersali, quando accusator accusat in propria causa, etiam si teneatur ex præcepto accusare, dicunt quòd testis non tenetur vltro testificari. Ratio illorum est, quia tunc accusator habet rationem aggressoris non defensoris. Sed tamen nobis nulla ratione videtur hæc exceptio facienda. Quia in tali casu non sua sponte

aggreditur accusator ipsum reum, sed ex obligatione præcepti: ut defendat suum honorem, aut vitam. Quapropter accusatio illius habet rationem defensionis potius, quam aggressionis. Sed tamen intelligenda est conclusio, quando re ipsa accusator tenebatur accusare seclusa omni ignorantia etiam inuincibili. Aliàs enim si obligatio accusandi oritur in accusatore ex conscientia erronea, non tenebitur testis testificari: nisi habeat eandem ignorantiam.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando accusator non tenetur accusare: & tamen licitum est illi accusare: non tenetur testis ultro se offerre ad testificandum. Hæc conclusio est D. Tho. in artic. Vbi inquit, quod cum agitur de condemnatione alicuius: nemo tenetur ultro testificari, etiam si periculum imminet accusatori. Et ratio D. Thom. est. Quia ipse accusator sponte se introduxit in hoc periculum: reus autem etiam inuitus patitur. Ergo in tali casu licitum est favere ipsi reo non testificando. Item est alia ratio. Quia antequam accusator accusaret, non tenebatur testis reuelare crimen proximi. Ergo nec post accusationem tenebitur ultro testificari. Pater consequentia: quia ipse accusator est omnino voluntarius aggressor. Ergo sua accusatione non obligat testem ad testificandum: sicut non obligat ad aggrediendum. Ista conclusio est intelligenda, nisi forte testis promiserit accusatori se testificaturum: aut honor accusatoris sit magis momenti in ordine ad rempublicam: tunc enim tenetur testis reddere testimonium partim ex fidelitate, si promisit: partim ex charitate, & pietate patriæ.

QUINTA CONCLUSIO

In eodem casu quando accusator licite accusat, licitum etiam erit testi reddere testimonium etiam si non sit vocatus à iudice. Probatur, quia eadem ratio, quæ licitam facit accusationem, faciet licitam testificationem. Est enim accusatio odiosior, quam testificatio. Ista conclusio est intelligenda per se loquendo, & absolute quantum est ex parte testificandi & accusandi. Ceterum possunt esse aliqua circumstantiæ, quæ obligent testem tacere, etiam si accusator licite accuset. Ut v. g. si testis iurauerit se non testificaturum: nisi quando teneatur testificari. Item si reus accusatus sit coniunctus testi aliqua necessitudine amicitia: ita ut videatur ingratus, si cum possit non testificari contra amicum, testificatus est. Vltimo in isto articulo. Nota circa solutionem ad secundum, vbi docet D. Tho. quod non est peccatum mortale ex genere suo reuelare secretum. Ratio est, quia reuelare secretum, tantum est per se loquendo contra virtutem fidelitatis, contra quam nunquam peccatur mortaliter: nisi simul adiungatur alterius speciei obiectum mortale. Quemadmodum veracitas nunquam obligat ad mortale, nisi per hoc quod, qui mentitur, frangit etiam præceptum alterius virtutis.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum sufficiat duorum, vel trium testimonium?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Rationabiliter institutum est iure diuino & humano quod dicto testium stet in iudicio. Secunda conclusio. Requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem ternarius.

COMMENTARIVM.

Dubitatur in hoc articulo, An iure nature, vel diuino requirantur vel sufficiant duo vel tres testes in iudicio. Pro parte negativa arguitur primo. Nam in l. omnium. C. de testamentis, dicitur: quod est sufficiens vnus eximie autoritatis testimonium. Ut v. g. Imperatoris, Et confirmatur ex communi vsu iudicum, qui solo testimonio custodis montium condemnant cedentes ligna in syluis vetitis.

Secundo arguitur ex cap. paruulos. &c. cum itaque. de consecratione, dist. 4. vbi à Greg. 4. & à Leone 1. diffinitur paruulos à parentum cura subtractos baptizandos esse nisi aliquis testetur esse iam baptizatos. Ecce vnus testimonium sufficit, ut non baptizentur paruuli.

Tertio. In multis casibus exigitur iure Ciuili, & Canonico, & Regio maior numerus testium, quam binarius, & ternarius, ergo iure nature non sufficit iste numerus. Consequentia patet, quia lex humana non potest derogare iuri naturali. Antecedens probatur ex c. nulla. 2. q. 4. quorum canonum dicta refert D. Tho. in ar. 3. & assignat triplicem rationem illorum Decretorum in solutione ad tertium. Item etiam in l. hac consultissima. C. de testam. Et Infit. eod. tit. 5. sed cum paulatim, & in l. 1. & 2. tit. 1. Part. 6. & in l. 3. Taur. exiguntur septem testes in testamento oblatio, ergo iure nature non sufficiunt duo vel tres. Et confirmatur. Nam Alexand. 3. in cap. cum esses. de testam. videtur reprobare prædictas leges, tamen ipse concludit tandem, quod testamenta, quæ parochiani cum suo presbytero, & alijs duabus vel tribus personis idoneis fecerit in extrema voluntate, firma esse decreuimus. Ecce ipsemet Alexander ponit tres testes esse necessarios ad firmitatem testamenti signati, ergo non sufficiunt iure nature duo vel tres. Quarto. D. Tho. in artic. ait, rationabiliter institutum esse iure diuino, humano, ergo, non est iure nature necessarius binarius testium. Pater consequentia. Quia quod iure nature necessarium est non est institutum aliqua lege, sed potius inditum, & insitum. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando non agitur de condemnatione alicuius, sufficit vnus testis: ut iudex disponat de aliquibus negotijs. Ratio est: quia quilibet præsumitur verax quandiu non probatur mendax, ergo vbi non est periculum alicuius tertij potest acceptari vnus testimonium. Et isto modo dantur in Hispania prouisiones quædam, quæ dicuntur, Reales.

SECUNDA CONCLUSIO.

In causis leuibus etiam si agatur de condemnatione alterius, sufficit vnus testis: quando ita expedit bono cõmuni. Et si aliquis obiecit, ergo etiam in causis grauibz sufficiet vnus testis, quando ita expedit bono communi. Respondetur, quòd non potest expedire bono communi, sed potius esset perturbatio boni communitis, si in causis grauibz sufficeret vnus testis. Nemo enim posset in republica esse tutus.

TERTIA CONCLUSIO.

In causis grauibz quando agitur de condemnatione alicuius: iure naturæ requiritur binarius testium. Probatz ista conclusio. Nam ratio Diu. Tho. est naturalis discursus, & demonstratio moralis ex principio euidenti, ergo iure naturæ constat conclusio. Item etiam in dubio ratione naturali constat, quòd melior est conditio possidentis: sed vno teste aiente & reo negante, res dubia est, ergo reus non debet condemnari, quia est in possessione bonorum suorum. Item etiam iure & ratione naturali constat, quòd sicut potestas condemnandi debet esse publica: ita scientia, & cognitio facti debet esse manifesta. Sed vbi vnus affirmat, & alius negat, res obscura est, ergo non potest aliquis per talem cognitionem condemnari iure naturæ.

QUARTA CONCLUSIO.

Iure naturæ sufficiunt duo testes ad condemnationem alicuius. Ista conclusio probatur primò à posteriori, quia multæ republicæ bene institutæ condemnant reos ad mortem duobus testibus, ergo iure naturæ non requiritur maior numerus. Consequentia patet. Nam aliàs tales republicæ peccarent contra ius naturæ. Antecedens probatur ex Deuteron. 17. In ore duorum, vel trium peribit, qui interficietur. Item cap. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbũ, ergo non est contra ius naturæ. Sed valde norandum est quòd dicit D. Thomas in 1. 2. quæst. 94. artic. 5. ad tertium, quòd dupliciter aliquid dicitur esse de iure naturæ. Vno modo quia ad hoc natura inclinatur, vt non esse faciendam iniuriam alicui. Alio modo quia natura circa contrarium illius nihil determinat. Vt verbi gratia, dicemus quòd iure naturæ omnis homo est liber: & quòd iure naturæ omnia sunt communia: quia ius naturæ non determinauit quòd ista bona essent particularia huius: vel quòd aliquis esset captiuus: sed hæc iure gentium introducta sunt. Dicimus ergo ad propositum, quòd hæc quarta conclusio intelligenda est hoc secundo modo: sed tertia conclusio primo modo.

QUINTA CONCLUSIO.

In l. noua nihil statutum est iure diuino circa numerum testium præter id, quòd erat de lege naturæ. Probatz ex communi proloquio Theologorum, quòd in lege gratiæ nullum est præceptum diuinum superadditum naturæ, præter præcepta virtutum Theologicarum, & consequentia ad illa, quæ pertinent ad esse gratiæ. Vt v. g. præceptum de innocanda diuina misericordia, & præceptum penitentia virtutis & humilitatis: quæ omnia præcepta semper fuerunt & in lege naturali & in lege

A veteri necessaria ad salutem æternam, quatenus in illis legibus participatur lex gratiæ. Cæterum specialia præcepta legis gratiæ hoc tempore quando iam explicata est, sunt præcepta de sacramentis: quæ Christus instituit. De quare vide D. Thom. quæst. 108. vbi sup. vbi dicit, quòd lex noua in exterioribus illa solùm præcipere debuit, per quæ in gratiam introducimur, ergo circa numerum testium nullum præceptum instituit. Ex quo sequitur, quòd eum Matth. 18. & Ioan. 8. & 2. Corin. 13. fit mentio de sufficientia duorum vel trium testium testimonij, non est præceptum nouum diuinum: sed est confirmatio iuris naturalis: sicut etiam in alijs fecit Christus Matth. 5. Ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et tamen hoc de iure naturali erat præceptum.

B Ad primum argumentum responderetur, quòd in fauorem vltimæ voluntatis statuit illa lex, vt si Imperatori quis dixerit se relinquere hæredem talem: valeat testimonium Imperatoris pro toto numero testium. Sed norandum est, quòd ibi non agitur de condemnatione alicuius. Et si aliquando agatur de condemnatione circa hæreditatem, tamen illa condemnatio est circa bona temporalia: circa quæ ipsa respublica habet plenariam potestatem, respectu boni publici. Et quia reputatur esse bonum publicum quòd Princeps sit tantæ autoritatis circa testamentum confirmandum, ideo ipsa respublica transfert dominium hæreditatis in quem Imperator dixerit transferendum esse secundum voluntatem testatoris. Ad confirmationem responderetur, quòd talis condænatio si fiat in re leui licita erit: vt diximus in secunda conclusione: non autem in re graui, vt diximus in tertia conclusione.

C Ad secundum responderetur, quòd in illis capitibus non igitur de condemnatione alicuius: sed agitur de causa pia, & religiosa, ne fiat rebaptizatio. Et propterea sufficiet vnus testis fide dignus, qui dicat puerum iam esse baptizatum.

D Ad tertium iam patet ex notabili circa quartam conclusionem. Potest enim lex humana addere ad numerum testium, qui sufficiebat iure naturæ considerando ius naturæ illo secundo modo. Ad confirmationem verò ex Alexand. 3. quatenus aduersatur solutioni huic respondent aliqui: quòd ibi Pontifex loquitur delegatis pijs, quæ ecclesijs relinquuntur, ad quod legatum non requiruntur testes etiam secundum leges ciuiles. Sed tamen ista solutio non valet, quia in c. citato non statuit Pontifex duos vel tres testes: sed cum parochio duos vel tres testes. At verò in legatis pijs sufficiunt duo vel tres testes: vt patet in c. relatum. de testamentis. vbi nulla fit mentio parochi. Respondetur ergo secundo cum multis Iurisperitis, & Cano lib. 6. de locis. c. 8. quòd Alexand. 3. ferebat leges subditis sibi in foro ciuili. Respondebat enim Episcopo Ostiensi. Vnde in suis dictionibus noluit seruari leges Cæsareas: sed tamen neque abrogauit illas in toto populo Christiano. Et si quis contra obieciat, quòd ibi dicit Pontifex alienum esse à diuina lege & à sanctorum Patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine: vt requiratur tantus numerus testium, & quòd propterea dixit præscriptam consuetudinem, improbamus. Respondetur quòd alienum non significat ibidem quòd cõtrarium. Sed significat non necessariò conforme legi diuinæ. Diuinam autem legem appellat, quòd scriptum erat Leuit. 17. & 19 quòd fuit quasi explicatio legis naturæ. Tertio responderetur, quòd Alexan. solũ statuit, quòd nõ vnus salte

haber verum, quod in omni testamento etiam quo ad legata secularia, requirantur quinque vel septem testes. Nam in villulis non potest haberi facile tantus numerus testium, & ita sufficit ibi presentia parochi cum duabus personis fide dignis. Et hoc ubique servatur etiam secundum leges civiles.

Ad quartum negatur consequentia. Quia quaedam instituuntur legibus humanis, etiam si iure naturae constant apud sapientes, ut conclusiones deductae per bonam consequentiam: eod quod talis consequentia non est usque adeo evidens omnibus, ut non indigeat adiuvati statutis humanis.

Dubium secundum est, An licitum sit iudici per tormenta veritatem exigere a reo & testibus, & An tale testimonium valeat ad condemnationem. Pro parte negativa arguitur primò. Nemo potest condemnari in re gravi, nisi duobus testibus: sed torquere hominem cruciatibus est res gravissima, ergo nemo potest condemnari ad tormentum, per simplicem probationem, quae sit unico teste, & iudicij. Et confirmatur. Nam si sunt duo testes per quos convincitur reus, iniqua est excruciatio per tormenta, ergo nullo modo licita est. Probat antecedens. Nam tormenta ordinantur ad inquirendam veritatem criminis, ergo ubi iam constat de veritate, perperam adhibentur tormenta.

Secundò. Testis non est in culpa, ergo nullo modo est torquendus. Confirmatur. Multi eligunt potius falsum testimonium contra se dicere: quam pati cruciatibus immanissimos. Tertio, alij sunt, qui metu mortis patiuntur cruciatibus, potius, quam veritatem confiteantur, ergo medium istud est incertum neque conveniens ad iudicium. De hoc dubio Ludovicus Viues in commentarijs super Augustinum in libro 19. de Civitate cap. 6. negat licita esse tormenta. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Erroneum est, aut certe valde temerarium in fide negare tormenta esse licita. Probat, quia aliàs iniqua essent omnia tribunalia Ecclesiae catholicae etiam Ecclesiastica, in quibus est usus tormentorum ad inquirendam veritatem. Secundò probatur ex Eusebio Papa in epistola ad episcopos Galliae: & habetur in cap. illi qui 5. quaest. 5. ubi expressissimè approbat tormenta. Item etiam Gregorius 7. in regula in contemplatione. de regulis iuris. Supponens itaquam rem certissimam tormenta esse licita, ait, quod in ipso causae initio non sunt adhibenda tormenta. Tertio probatur ex D. Ambrosio in lib. de Cain & Abel. & ex D. Hieron. tom. 1. epistol. ad Innocen. & ex D. August. ubi supra, & ex communi sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et sunt tituli in corpore iuris de quaestionibus, hoc est tormentis. Et ex Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum. cap. 14. Et ex Cicer. in lib. de Partitione Oratoria.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando iudex intelligit expedire ad bonum commune, ut aliquod crimen statim puniatur: potest adhibere tormenta ad torquendum reum etiam duobus testibus convictum. Pro cuius intelligentia nota, quod reis criminosa confessis negatur appellatio: alijs verò etiam convictis per testes, conceditur appellatio. Ut patet in l. 2. C. quorum appellationes non recipiuntur. Dicimus ergo in ista conclusione, quod iudex prudenter in casu praedicto, quia est

periculum in mora propter appellationem, adhibet tormenta, ut reus confessus non possit appellare. Probat ergo conclusio. Iudex habet ius ad torquendum hominem reum cum necesse fuerit ad bonum commune ut etiam reus ipse confiteatur: sed in illo casu necessaria est eius confessio ad bonum commune, ergo licitum erit iudici illum torquere: neque iniuriam facit illi impediendo hac via appellationem, quia ille iniuste appellat, & cum damno boni publici.

TERTIA CONCLUSIO.

Non est licitum torquere reum etiam convictum testibus, quando ipse affert novas probationes, & legitimas ad reprobandum processum. Probat. Nam tunc iustissime appellat reus a iudicis sententia, ergo iudex inique agit impediendo appellationem eius per tormenta.

QUARTA CONCLUSIO.

Testis nunquam torquendus est, nisi in quantum habet rationem rei. Ut v. g. si aliqui testantur Petrum interfuisse alicui negotio, & posse testificari: tunc Petrus: nisi voluerit testificari poterit torqueri: ut dicat veritatem, quia merito praesumitur ex malitia nolle testificari. Hanc conclusionem probat secundum argumentum, scilicet, quod testis in quantum testis non debet torqueri, quia ut sic, non habet culpam. Caeterum quantum ad huiusmodi tormenta iudices debent attendere leges sibi praescriptas, & ita non peccabunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, distinguo maiorem: aut per sententiam diffinitivam, & sic concedo: aut per sententiam inquisitivam veritatis: & ita nego maiorem. Nam sufficit unus testis cum accusatore ad interrogandum reum, & si opus fuerit ad torquendum illum. Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam. Et ratio est, quia aliquando confessio rei est necessaria bono communi: ut diximus in secunda conclusione. Ad secundum patet ex quarta conclusione. Ad tertium nego consequentiam: quia in humanis iudicijs non potest haberi tanta certitudo sicut in scientijs. Neque propterea negligi debet certitudo, quae potest haberi per testes & per tormenta: quando opus fuerit. Sed superest solvere unum argumentum contra secundam conclusionem: quia Iurisconsulti Paulus & Marcellus in l. edictis. ff. de quaestionibus. & Eusebius ubi supra, aiunt tormenta esse adhibenda ad inquirendam veritatem, quae nondum est propalata, ergo ubi iam est manifesta per testes, inique agitur torquendo ipsam reum. Propter hoc argumentum aliqui Iurisperiti negant secundam conclusionem. Sed tamen responderetur ad argumentum, quod Iurisperiti, & Pontifex intelligunt regulariter loquendo. At verò ubi ad bonum commune expedierit: ut citò reus puniatur, prudenter facit iudex adhibendo tormenta, ne post confessionem rei ante tormenta, locum habeat appellatio.

Dubitat tertio circa solutionem ad secundum de concordia testium, An requiratur concordia testium circa factum singulare, ut reus condemnatur. Pro parte affirmativa arguitur primò. Iudicium debet esse circa factum singulare, ergo testes debet testificari de eodem facto singulari. Sed pro parte negativa arguitur. Concordia testium circa factum singulare eatenus requiritur, quatenus crimen fiat

manifestum

manifestum sufficienter: sed non minus, imò magis aliquando manifestatur crimen per plures testes circa actus singulares, quàm per duos circa vnum actum singularem, ergo. Probatum minor. Quia duo testes circa idem factum faciliùs possunt ex conditio falso conuenire, quàm sex testes loco distantes, & inuicem incogniti circa singulos actus criminosos eiusdem speciei. Caiet. in comment. super istum artic. dicit primò, quòd regulariter loquendo requiruntur duo testes circa idem factum ad condemnandum reum. Secundò dicit, quòd inter religiosos sufficiat ad condemnandum aliquem de furto, quòd multi testes singulares singula furta testificentur. Ratio huius est. Quia licet hoc non est secundum juris rigorem: tamen quia in religione proceditur non tam ad puniendum, quàm ad salutem animæ & regularis obseruantiae fauorem, ideo tolerabile videtur, vt talis probabilitas sufficiat ad certitudinem inter eos, qui mortui sunt mundo. Tertio dicit, quòd ipse reus non tenetur acceptare talem sententiam, & propterea procedendum erit per tormenta religiosa, vt exquiratur ab illo veritas. Soto lib. 5. de iust. q. 7. art. 2. videtur cum Caiet. sentire. Sed dicit ille vnum singulare, quòd illi testes singulares sufficient ad inquirendum. Sed hoc intelligendum est si proceditur per viam accusationis, vel denuntiationis. Alioquin si non processit infamia, non poterit procedi per viam inquisitionis. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Primum dictum Caiet. verissimum est, & probatur argumento facto pro parte affirmatiua, & ex vsu communi omnium tribunalium.

SECUNDA CONCLUSIO.

In quibusdam criminibus specialiter perniciosis reipublicæ, circa quorum probationem ex natura facti non possunt moraliter loquendo inueniri duo testes circa idem factum: iusta esset lex quæ stateret sufficere testes singulares in maiori tamen numero, quàm binario, vel ternario. v. g. in vitio Sodomie aut Simoniæ, vel vsuræ, & multò magis in crimine hæresis. Hæc conclusio probatur argumento pro parte negatiua. Probatum etiam, quia necesse est huiusmodi crimina perniciose aliquando puniri: sed moraliter est impossibile inueniri duos testes eiusdem facti, ergo sufficiunt singulares, maximè si multitudine suppleat quod deficit de contestatione circa idem factum. Sed notandù, quòd circa hanc quæst. est magna concertatio inter Iurisperitos. Vide Couar. lib. 3. Variar. c. 3. nu. 5. vbi concludit iustam esse legem. & rit. 2. lib. 8. ordin. Regal. ad puniendù vsurarium ob crimen vsuræ in còmmuni admittuntur testes singulares. Sed ille dicit non satis esse ad condemnandum illum de aliqua vsura certæ cuiusdam quantitatis. Dicit etiam quòd si testes sint in multo numero, erit sufficiens testimonium illorum: & ad hoc citat Bald. & alios. Anton. Gomez tomo. 3. de delict. c. 12. nu. 12. inquit sequens Bald. & alios, quòd testes singulares sufficiunt ad probandum aliquem esse hereticum, etiamsi singuli testificentur distinctas hæreses. Idem dicit Hippolytus conf. 7. num. 27. Nobis tamen Theologis sufficit, non esse semper necessariam exactissimam copiam testium circa factum singulare. Imò verò neque concordiam circa actum singularem, quando agitur de crimine, vel depofi-

A tione aliqua in communi. Tunc enim certam fidem facient singulares testes quod attinet ad iudicium maximè fauente lege.

B Ad argumentum pro parte affirmatiua quatenus facit contra secundam conclusionem respondetur, quòd aliquando potest aliquis condemnari, quia probatur reus in aliqua specie delicti etiamsi non probetur in singulari. Item etiam quatenus non sint duo testes vnius actus singularis: sed tamen illud factum singulare cuius est vnus testis oculus, sufficienter confirmatur multitudine testium circa alios actus singulares. Ad argumentum pro parte negatiua quatenus est contra prima conclusionem respondetur, quòd quamuis sit aliquando licitum quod in secunda conclusione dicitur, tamen est quasi exceptio quædam à regula vniuersali, & communi iuri: quæ fieri non debet, nisi magna ex causa, & fauente lege vel supremo legislatore. Cæterùm furta, homicidia, bene possunt ex natura rei pluribus testibus probari, & sufficienter prouidetur bono còmmuni, si quando comprobantur ista delicta duobus testibus, puniantur, vt cæteri timorem habeant.

C Denique nota in hoc articulo secundum dictum Caietani: quòd religiosus possit condemnari de furto per testes singulares, intelligendum esse, non per sententiam absolutam, sed per conditionalem si ipse velit acceptare sententiam. Sin autem, poterit torqueri: & si negauerit, manebit liber à pœna furri.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum alicuius testimonium sit absque eius culpa repellendum?

SVMMA TEXTVS.

D Conclusio est. Iure aliquorum testimonium repellitur, aliquando quidem cum culpa, aliquando sine culpa.

COMMENTARIVM.

D Vbitatur, An licitum sit reo obijcere crimen testi ad repellendum eius testimonium. Pro cuius decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

E Obijcere testi crimen falsum nunquam est licitum. Ita conclusio patet, quia mentiri est intrinsecè malum, ergo nunquam est licitum. An verò aliquando sit tantum peccatum veniale, dicemus dubio secundo.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Obijcere testi crimen verum, quando hoc non conducit ad repellendum eius testimonium, semper est peccatum contra charitatem & iustitiam. Ratio est, quia talis obiectio habet rationem vindictæ tantum, & non defensionis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando testis falsum testificatur: licitum est obijcere illi vera crimina ad refutandum eius testimonium, siue crimina sint publica, siue secreta. Probatum conclusio. Nam talis obiectio habet pro-

prie rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutela: quemadmodum quando quis occidit hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ in sui defensionem. Ex quo sequitur, quod ista conclusio habet etiam verum quando testis ex ignorantia inuincibili dicit falsum testimonium contra me: eò quod licitum est me defendere ab inuafore, qui ex ignorantia inuincibili me inuadit.

QVARTA CONCLUSIO.

Idipsum etiam est licitum, quando testis dicit testimonium verum contra me: sed tamen contra ordinem iuris, vel in foro exteriori vel in foro conscientie. Probat. Nam ille testis dicendo verum facit mihi iniuriam, ergo licitum est me defendere. Sed quæret aliquis, An sit licitum in eodem casu dicere testi, quod dicit falsum vel mentitur. Quidam moderni dicunt licitum esse vtrumque, eò quod distinguunt dupliciter dici falsum, & dupliciter aliquem mentiri. Vno modo speculatiuè: alio modo practicè. Speculatiuè quidem, quando aliquis dicit contra mentem speculatiuam aliter, quàm est à parte rei. Practicè verò, quando dicit aliquid contra mentem practicam veram, quæ dictabat nõ esse aliquid dicendum: etiam si esset verum speculatiuum. Dicunt ergo quod in casu posito testis ille dicit falsum practicè, & mentitur practicè. Alij verò dicunt, quod ille testis in casu posito dicit falsum, scilicet practicè: sed nullo modo mentitur. Nos autem breuiter dicimus, quod eadem est ratio dicendi falsum & mentiendi quantum ad hoc, quod sicut falsum dicitur practicè & speculatiuè: ita etiam mendacium. Sed dicimus quod siue ista distinctio sit vera siue non, nunquam erit peccatum mortale dicere testi in casu posito quod dicit falsum, & mentitur: dummodo verbum mentitur non significet iniuriam specialem, vt apud Hispanos. Tunc enim erit peccatum mortale: si sufficienter refutetur testimonium iniqui testis, dicendo illi: non ita est, falsum dicis: & dicatur illi, mentiris.

QVINTA CONCLUSIO.

Licitum est obijcere testibus verum testificantibus etiam secundum ordinem iuris vera crimina, etiam occulta, si tamen probari possunt, & probatis, testem refutare. Probat. Quia iure conceditur reo illa obiectio, vt se defendat, ergo licita est.

Secundò. Ille testis non tenebatur testificari, si timebat obiectioem illam sibi opponendam, tum quoniam eius testimonium erat inutile, tum etiam quoniam cum tanto detrimento sui honoris, non tenebatur testificari, ergo sibi imputet, si talis obiectio sibi fiat ab ipso reo defendente se iuridicè.

Tertiò. Reus in tali casu non tenetur respondere iudici suam crimen, ergo pari ratione poterit refutare testem. Antecedens probatur. Quia interrogatio iudicis ad ipsum reum facta, non est legitima, nisi ex falsa præsumptione, scilicet, quod iudex putat testes esse legitimos. Notandum tamè est, quod non pro quolibet detrimento quod reus patitur, licitum erit illi quodlibet crimen etiam infame obijcere testi, sed seruato ordine charitatis intelligenda est conclusio quinta.

Dubium secundum est. An semper sit mortale peccatù obijcere falsum testimonium testificantis falsum crimen, vel testificantis contra ordinem iuris. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Peccatum mortale est reddere malum pro malo, maledictum pro ma-

aledictò. Et confirmatur. Peccatum mortale est re-percutere, & cessat iam à percussione, ergo erit peccatum mortale dicere falsum crimen aduersus criminatorem. Secundò. Peccatum mortale est omne mendacium perniciosum: sed illud mendacium est tale, ergo &c. Soto lib. 5. de iustit. quæst. 7. art. 3. ait mendacium esse perniciosum, obijcere falsum crimen testi. Sed tamen non satis se explicat, an cù testis iniuriam facit reo sit licitum, aut saltem non sit mortale obijcere illi falsum crimen. Quin potius videtur loqui in casu quando testis facit suum officium: aduocati nihilominus obijciunt ei falsa crimina fictitia. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Moraliter loquendo & de facto semper est peccatum mortale obijcere falsum crimen testi. Probat. quia vel talis obiectio potest probari, vel non potest. Si non potest probari, est nullius momenti, neque habet rationem defensionis, ergo est mortale peccatum, siquidem læditur proximus absque causa. Rursus si potest probari: hoc erit falsis testibus periurantibus, ergo erit peccatum mortale illos ad ducere ad probationem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Verosimilis est sententia, quæ ait, quod per se loquendo est peccatum mortale & contra iustitiam obijcere falsum crimen iniquo testi. Probat. argu-mentis factis pro parte affirmatiua.

TERTIA CONCLUSIO.

Nobis verosimilior est sententia, quæ ait, quod per se loquendo, hoc est seclusis alijs circumstantijs, est solum peccatum veniale mendacij obijcere crimen falsum testi iniquo, quando talis obiectio prodest ad refutandum eius testimonium. Probat. ista conclusio. Qui occideret inuaforem à quo non potest se defendere nisi mentiendo contra illum: non peccaret mortaliter, ergo neque in nostro casu.

Secundò. In casu posito reus potest negare testimonium testis, etiam si accusetur de vero crimine. Et quamuis secundum sententiam quorundam reus mentiatur, tamen non peccat contra iustitiam. Tunc ergo sic arguitur. Perinde est imponere falsum crimen testi, & negare quod dicit esse verum: sed negando non peccat contra iustitiam, ergo neque imponendo crimen falsum.

Tertiò probatur. Imponere falsum crimen alicui, eatenus est peccatum mortale, quatenus proximo nocentum infertur contra iustitiam, non quia falsum dicitur: vt docet D. Thom. in art. 4. ergo si licitum est absque peccato veniali obijcere verum crimen testi quantumlibet secretum: non erit peccatum mortale obijcere falsum. Pater consequentia. Quia illæ duæ obiectioes non differunt nisi per verum & falsum: quæ differentia solum facit peccatum veniale. Confirmatur. Quia reus habet ius defendendi se, etiam cum destructione fame ipsius testis, reuelando crimen secretum, ergo si destruat imponendo falsum, nihil amplius nocet: sed solum mentitur.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod reddere malum pro malo importat rationem vindictæ. Vnde qui se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ, infert nocentum proximo, non reddit malum pro malo. Ad confir-

mationem

mationem responderetur, nego consequentiam. Nam qui percussit, & fugit, iam cessat ab inferenda iniuria. Vnde non esset defensio repercutere illum: sed vindicta. At vero qui testificatur, tandiu iniuriam facit: quandiu iudicis sententia pendet. Vnde non est eadem ratio.

Ad secundum nego antecedens. Nam nocumentum non est perniciosum, quando non est contra iustitiam, aut charitatem: sed erit mendacium officiosum, cum sit ad defensionem propriam ordinatum.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Falsum testimonium ex parte iuramenti semper est peccatum mortale. Secunda conclusio. Falsum testimonium ex parte violatæ iustitiæ est peccatum mortale ex suo genere. Tertia conclusio. Falsum testimonium non est peccatum mortale ex falsitate. Quarta conclusio ad primum. Testis pro certo debet asserere id, de quo certus est, et sub dubio id, de quo dubitat. Quinta conclusio ibidem. Aliquis cum debita sollicitudine cogitans, existimet se certum esse, de eo, quod falsum est, non peccat mortaliter illud asserens: potuisset certe S. Thom. addere nec venialiter. Sexta conclusio ad secundum. Falsum testimonium, in iniusto iudicio prolatum ad iniusticiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis: sed solum ex iuramento violato.

COMMENTARIVM.

Circa primam, & secundam conclusionem. Notandum quomodo S. Tho. Primam conclusionem simpliciter, & vniuersaliter asseruit. Secundam vero cum illo addito. *Ex suo genere*: sicut quælibet alia iniustitia. Vbi planè insinuat falsum testimonium etiam in iudicio posse peccatum veniale esse ex paruitate materiæ: contra Caietanum sup. q. 69. art. 2. Et id ipsum confirmatur ex sexta conclusione posita.

Circa quintam conclusionem. Notandum, quòd ille, qui ex ignorantia iniurabili dixit falsum testimonium, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam parti dānicatæ ex eius testimonio, etiam si postea reperiat se falsum dixisse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptæ: supponimus enim quòd nihil lucratus est ex falso testimonio. Neque etiam tenetur ratione iniustæ acceptationis, vel iniuriusæ actionis, ergo &c. Sed notandum, quòd tenetur ille testis reuocare dictum suum, si per suam reuocationem potest prodesse proximo suo, & si ipse non patitur notabile detrimentum. Vt v. g. si propterea incidat in infamiam: ratio huius est, quia cum ille non tenetur ex iustitia restituere, tenetur reuocare suum testimonium ex charitate, sicut, & alij tenentur ad opera charitatis sine notabili suo detrimento. Vide Caietanum hîc, & Iurisperitos in cap. præterea. de teste cogendo.

Dubium est, an testis possit pretium accipere pro testimonio ferendo. De hoc dictum est supra q. 62. art. 5. ad secundum. Sed hîc per modum documenti tres erunt conclusiones.

PRIMA CONCLUSIO.

Non licet pro testimonio pretium recipere: bene tamen expensas pro testimonij labore. Ita dicit Aug. epist. 54. Et habetur 14. q. 5. c. non sanè.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando datio pretij est illicita ex vtraque parte. Verbi gratia, quando datur pro falso testimonio tunc neutri datur actio in iudicio, vel repetitio. Sed nihilominus non est obligatio ad restituendum in eo, qui accepit.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando quis recipit pretium, ut ferat testimonium verum, quòd tenebatur proficere ex iustitia legali, vel commutatiua, v. g. si recipiat pretium ne dicat falsum testimonium, conceditur repetitio in foro exteriori ei, qui dedit: non tamen quando ex sola charitate tenebatur testificari. Tunc enim nec dabitur actio in iudicio ad repetendum pretium, neque ipse tenebitur in foro conscientie restituere.

VLTIMA CONCLUSIO.

Quando aliquis accipit pretium ab aliquo ne dicat falsum crimen contra eundem, tenebitur ante iudicis cõdemnationem ad restitutionem in foro conscientie: si autem accepit pretium ab vno, ne dicat falsum crimen contra alium, non tenebitur restituere in foro conscientie ante iudicis sententiam. Ratio huius differentie est. Quia quando accipit pretium ab eodem, contra quem vult falso testificari, non acquirit dominium ex eo quòd tenebatur ex iustitia commutatiua non dicere falsum testimonium contra illum. At vero quando accipit pretium ab aliquo tertio, nullam facit illi iniuriam, neque debet illi ex iustitia commutatiua non dicere falsum testimonium contra alterum. Quapropter potest illi vendere ex pacto, quòd non faciat iniuriam alteri. De conclusionibus prædictis multa sũt certa iure naturæ: alia vero iure humano, sed quoniam non est presentis loci disputatio supercedemus ab illarum ampliacione.

QUÆSTIO LXXI.

De Aduocato.

Postea considerandum est, de iniustitia, quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum. Et circa hoc quaruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aduocatus teneatur prestare patrocinium causa pauperum?

CONCLUSIO.

Si pauperum causas aliter subueniri non potest, tenentur aduocati eorum suscipere causas, & illis patrocinari, sicut tenentur omnes necessitate patienti misericordia opus impendere.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum conuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi?

CONCLUSIO.

Ire, nonnulli ab officio aduocandi arcentur, non modo propter impotentiam, ut furiosi, impuberes, surdi & muti, & imperiti, sed & propter indecentiam, ut clerici, monachi, eaci, & infideles, infames, ac damnati de grauibus criminibus, quanquam clerici pro suis ecclesijs, & monachi in causis monasterij aduocare non prohibeantur.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum aduocatus peccet, si iniustam causam defendat?

CONCLUSIO.

Aduocatus, si iniustam causam scienter defendat, grauius peccat, & vinculo restitutionis tenetur: si vero ignoranter defenderit, excusatur à peccato, pro ignorantie excusantis qualitate.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum aduocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere?

SVMMA TEXTVS.

EX tota hac questione colliguntur octo conclusiones. Prima est in artic. 1. aduocatus tenetur patrocinari pauperibus occurrentibus, attentis circumstantijs loci, & temporis, & personarum, & quando non in promptu apparet, quomodo ei aliter possit succurri.

Secunda conclusio in artic. 2. conuenienter arcentur ab officio aduocandi quidam propter impotentiam, quidam propter indecentiam.

Tertia conclusio in eodem articulo. Illi quibus interdicitur aduocandi officium propter impotentiam, nunquam admittuntur ad illud: ij vero, qui non admittuntur propter indecentiam, aliquando in casu necessitatis admittuntur.

Quarta conclusio in artic. 3. Aduocatus, qui scienter iniustam causam defendit, grauius peccat: & tenetur ad restitutionem damni contrarie partis.

Quinta conclusio. Aduocatus qui ex ignorantia defendit iniustam causam, excusatur à peccato, & restitutione pro modo ignorantia.

Sexta conclusio ad secundum. Aduocatus si à principio credidit causam esse iustam, & postea cognoscat esse iniustam debet causam deserere: sed non potest proderi parti contraria defectum causa.

Septima conclusio in arti. 4. Licetum est aduocato pro patrocinio suo pretium accipere moderatum, considerata conditione personæ, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriæ.

Prima conclusio ibidem. Si per improbitatem aliquid extorqueat aduocatus, peccat contra iustitiam.

COMMENTARIVM.

Circa istam questionem notandum est, quòd extant tituli de postulando, hoc est de pe-

Atendo iudicio, quod est aduocati munus. in ff. in C. in Decretalibus. In Recompilatione antiqua legum & regalium Hispaniæ. in l. 40. de Prætorio Regio de cancellaria. & in l. 54. de aduocatis. Item in Recompilatione facta, sub Philippo Secundo Rege Catholico lib. 2. titul. 16. de aduocatis. Extant etiam tituli in vtroque iure de procuratoribus. De quibus etiam procuratoribus est dicendum, eò quòd in Hispania omnes aduocati sunt etiam procuratores. De quibus est titulus. 24. lib. 2. In Recompilat. citata.

B Dubium primum est circa primam conclusionem D. Thomæ, An aduocatus teneatur citra extremam necessitatem patrocinari pauperibus. Pro parte negativa arguitur primò. Nemo tenetur ad eleemosynam faciendam nisi existenti in extrema necessitate. Ergo, &c. Confirmatur, alij diuites non tenentur dare pauperi pecunias, vt conducat aduocatum: nisi existenti in extrema necessitate. Ergo neque ipse aduocatus patrocinari. Secundò rarò, vel nunquam contingit, vt quis teneatur in casu dubio fauere vni parti contra alteram, maximè si illa pars est aggrediens: sed causæ in quibus pauperes egent patrocinio sunt eiusmodi, ergo, &c. Tercio. In quibusdam ciuitatibus sunt quidam aduocati stipendiati, vt suscipiant causas pauperum. Ergo ibi alij aduocati non tenebuntur pauperibus patrocinari. Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Ex D. Thom. in prima conclusione. Vbi non facit mentionem extremæ necessitatis, sed neque grauis: sed solum ait, quòd cum non apparet in promptu, quomodo pauperi aliter subueniatur, tenetur aduocatus patrocinari. Secundò. Testis tenetur ex charitate ferre testimonium in fauorem innocentis etiam citra extremam necessitatem, vt diximus in quæst. 70. artic. 1. Ergo aduocatus idem tenetur facere pro paupere. Patet consequentia, quia vterque solo verbo absque suo detrimento potest proximo succurrere. De hoc dubio, Caietanus in hoc loco ait, Nunquam obligari aduocatum ad patrocinandam pauperibus, nisi in extrema necessitate idem dicit Nauarrus in Manuali cap. 25. num. 29.

D Pro decisione huius dubij supponendum est, ex quæst. 32. artic. 5. & 6. quòd necessitas est triplex in proximò: quædam communis, quales solent esse in republica. Alia est grauis. Vt v. g. quòd aliquis decidat à suo statu, vel est in periculo illum amittendi. Alia est extrema. v. g. quando aliquis morietur, nisi ei succurratur. Similiter etiam triplex est superfluum. Quoddam est superfluum ad decetiam status, quoddam verò est superfluum ad statum: aliud est superfluum ad personam ipsam. His suppositis, sic

PRIMA CONCLUSIO.

FSolus titulus superflui, qui se tenet ex parte aduocati, obligat ipsum vt in communibus necessitatibus pauperum suscipiat causas. Probat, quia solus iste titulus sufficit ad obligandum diuites ad faciendam eleemosynam de superfluis. Ergo sufficit ad obligandum aduocatum. Antecedens asseritur suprà quæst. 32. artic. 5. & 6. à D. Thom. & eius discipulis, & oppositum esset tollere de medio humanitatem, & misericordiam à republica. Et certè Caietanus ita sentit ibidem, & in opusculo de præcepto eleemosynæ. Vnde oblitus videtur suimet in hoc loco, aut existimasse non eandem esse rationem de aduocationis patrocinio & eleemosyna: quod tamen falsum videtur.

SECUNDA

SECUNDA CONCLUSIO.

Gravis necessitas ex parte indigentis sufficit obligare aduocatum ut patrocinetur, etiam si patrociniū non sit superfluum aduocato ad decentiam status. Et notandum est quod necessarium ad decentiam status distinguitur, à necessario ad statum: ita ut possit quis non amittere statum suum, amissis necessarijs ad decentiam status. Sit itaque casus ad verificandam conclusionem, quod pauper est in periculo amittendi statum suum, vel ut detruatur in carcerem, ubi duram vitam ager. Tunc verificatur nostra conclusio: quod aduocatus tenetur amittere luerum necessarium sibi ad decentiam status, ut patrocinetur pauperi.

Probat̄ conclusio. In extrema necessitate tenetur aduocatus patrocinari pauperi, cum detrimento necessariorum ad suum statum, ergo in graui necessitate tenebitur cum detrimento necessariorum ad decentiam status. Probat̄ consequentia. Nam eadem est proportio necessariorum ad statum respectu extremæ necessitatis: & necessariorum ad decentiam status respectu grauis necessitatis proximi. Secundo probatur. Amicitia humana grauius læderetur in illo casu, si amicus non succurreret de superfluis ad statum, quamuis necessarijs ad decentiam status: ergo & charitas læditur in illo casu nisi aduocatus succurrat patrociniū suo non necessario ad statum, quamuis necessario ad decentiam status. Soto lib. 5. de iustitia. quæstione 8. artic. 1. ait, non esse præceptum aduocato subueniendi indigentibus in grauibz necessitatibus nisi de superfluo. Sed hæc sententia si vera est, debet intelligi de superfluo ad statum: non de superfluo ad decentiam status. Hoc enim modo etiam obligantur diuites facere elemosynam de superfluo ad statum in grauibz necessitatibus. Sed rogat aliquis an sit maior obligatio in aduocatis ad patrocinandum pro indigentibus, quam in diuitibus ad faciendam elemosynam de suis diuitijs: communis sententia est negatiua. Alia sententia est, quod aduocatus tenetur patrocinari ex charitate tanta obligatione, quanta tenetur testis testificari ex charitate. Sit igitur

TERTIA CONCLUSIO.

Non tenetur aduocatus ex charitate patrocinari indigentibus patrociniū, quoties testis tenetur testificari ex eadem charitate. Probat̄, nam testis tenetur testificari ex charitate, quando si non testificatur: proximus amittit aliquod bonum utile notabile, etiam si aliàs sit diues. Cæterum aduocatus in illo casu non tenetur gratis patrocinari, sed potest pretium pro patrociniū exigere. Et confirmatur. Res, quæ nullius pretij sunt habenti, sunt autem magni commodi ad impediendum damnum alterius, tenetur homo illas impendere ex charitate in utilitatem alterius: sed huiusmodi est testificatio, ergo testis tunc tenetur testificari. Cæterum aduocatus utilitatem accipit, & pretium pro suo patrociniū, ergo non tenebitur patrocinari quoties testis tenebitur testificari.

Denique probatur conclusio. Nam testimonium semper est superfluum etiam ad decentiam status respectu testis: at verò patrociniū non semper est superfluum ad statum, vel ad decentiam status aduocati. Ergo pluries tenebitur testis testificari, quam aduocatus patrocinari.

QUARTA CONCLUSIO.

Aliquoties tenebitur aduocatus patrocinari indigentibus, quando neque ipse, neque alij diuites tenentur dare illis pecunias, ut conducant aduocatum. Ut v. g. sit casus: quod patiatur aliquis magnam iacturam, si sua causa careat patrociniū, sed tamen non incidit in tantam inopiam, ut careat necessarijs ad statum suum: quamuis non habeat unde soluat pretium aduocato. Tunc aduocatus tenetur ex charitate gratis ferre patrociniū: & tamen nemo tenetur dare illi elemosynam de bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus ad sustentationem sui status: indiget tamen patrociniū, ut non amittat, quod antea habebat. Alter casus est: ubi hæc differentia verificatur. Sit aliquis, cuius causa, si careat patrociniū, conijciat ipsum in communem necessitatem. Sint etiam multi alij pauperes in simili necessitate: qui tamen non egent patrociniū. Tunc alij diuites non tenentur dare elemosynam illi pauperi, etiam de superfluo: satisficient enim si illam tribuant alijs pauperibus. At verò aduocatus tenetur illi patrocinari, si habet patrociniū superfluum ad decentiam sui status. Ratio est: quia solus ille pauper inter omnes alios indiget patrociniū: quod potest præstare solus aduocatus.

QUINTA CONCLUSIO.

Ad eundem modum proportionabiliter dicendum est de alijs officialibus iustitiæ. v. g. de procuratoribus, & tabellionibus: & etiam de medicis, qui tenentur pauperes curare proportionabiliter, ut dictum est de aduocatis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens. Immo in communibus necessitatibus tenetur homo de superfluis ad decentiam status, & in grauibz de superfluis ad statum, in extremis autem necessitatibus tenetur dare elemosynam de superfluis ad sustentationem personæ. Ad confirmationem patet ex quarta conclusione.

Ad secundum respondetur, quod quamuis non ita teneatur aduocatus suscipere causam dubiam pauperis, sicut tenetur suscipere causam certam, & licitam, certò tamen tenebitur suscipere aliquando causam dubiam pauperis, ut declaratur ius iustitiæ: etiam si ipse pauper sit actor: quia in iudicijs ille, qui habet vicem actoris, intendit etiam se defendere ab iniuria, quam patitur ab altera parte.

Ad tertium nego consequentiam. Nam quamuis aduocati stipendiati teneantur ex iustitiâ patrocinari pauperibus: tamen contingit, vel propter illorum iniquitatem, vel quia sunt valde impediti, ut non possint patrocinari. Et tunc alij aduocati tenebuntur patrocinari pauperibus.

Dubium secundum est, An aduocatus, qui ex ignorantia, vel negligentia non rectè facit officium, teneatur restituere. Respondetur & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Aduocatus, qui propter ignorantiam perdit causam sui clientis, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere totum damnum, quod inde euenit clienti. Probat̄ primò, quia non præstat quod promisit ex pacto, accepto pretio pro patrociniū.

Secundò:

Secundò. Aduocatus, qui caret peritia sufficienti ad suscipiendas causas peccat mortaliter contra iustitiam se obligando ad patrocinium, ergo tenetur restituere ratione iniuriolæ actionis, etiam si gratis patrocinetur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si procurator sit negligens in procuranda causa, peccat mortaliter, & tenetur restituere de leui culpa. Prima pars huius conclusionis patet ex dictis. Secunda verò pars probatur ex ijs, quæ dicta sunt supra quæst. 62. artic. 7. vbi obligauimus iudices negligentes, & omnes officiales, qui tenentur ex officio aliquid custodire & non custodiunt, restituere de leui culpa: & non solum de lata, & ampla. Et ratio erat, quia talis custodia vergit in utilitatem vtriusque partis, sicut ille, qui conducit domum tenetur illam custodire, & restituere damna de leui culpa, & non solum de lata, & ampla. Ex hac conclusione sequitur corollarium, quòd sunt in peccato mortali omnes aduocati, qui parati sunt recipere omnes causas etiam iustas absque termino. Probat, quia industria humana finita est, ergo deficiet sæpè in necessarijs pro singulis causis, si recipiat quotquot occurrerint.

Dubium tertium est circa quartam conclusionem, An aduocatus suscipiens scienter causam iniustam, teneatur ad restitutionem si vincit litem, non solum parti contrariæ: sed etiam fisco, & accusatori. Respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Aduocatus tenetur in casu posito restituere parti contrariæ, non solum principale, sed etiam expensas. Hæc conclusio patet. Nam actio aduocati est iniuriolæ parti contrariæ, ergo tenetur ad restitutionem totius damni.

SECUNDA CONCLUSIO.

In eodem casu, si aduocatus non admonet clientem suum de iniustitia causæ, tenetur illi restituere expensas quas facit. Patet, quia suo mendacio, vel dissimulatione perniciosam patitur cliens detrimentum illud. Si autem admonuerit illum de iniustitia causæ, non tenebitur restituere quicquam: quia scienti, & volenti nulla fit iniuria.

TERTIA CONCLUSIO.

Aduocatus in casu posito, non tenetur restituere fisco, vel accusatori commodum quod erant habituri, si contraria pars vinceret. Probat, Testis falsus in eadem causa iniusta non tenetur, vt diximus quæst. 70. art. 1. restituere fisco, ergo neque aduocatus. Patet consequentia à fortiori, quia vt habetur in cap. non sanè. 14. quæst. 5. & in D. Tho. artic. 4. ad tertium. Hæc est differentia inter testem & aduocatum, quòd testis adhibetur ad manifestationem veritatis inter vtramque partem æqualiter: sed aduocatus adhibetur in fauorem vnius partis, ergo si testis non tenetur restituere fisco: multò minus aduocatus.

Circa quartam conclusionem aduertendum est etiam, quòd aduocatus suscipiens causam iniustam, semper est periurus: quia secundum leges Regni præstat iuramentum in initio causæ, quòd non sit defensorus causam iniustam.

Dubium quartum est circa sextam conclusionem, ad quid teneatur aduocatus, qui processu litis cognoscit susceptam causam esse iniustam. Et arguitur contra conclusionem D. Thom. in eo quod dicit quòd non tenetur prodere causam parti contrariæ. Testis etiam non rogatus tenetur ferre testimonium quando necessarium est ad liberandum proximum ab iniquo damno: sed aduocatus in casu posito scit aliquid per quod contraria pars liberabitur à damno iniquo v. g. à morte, ab infamia, ab amissione bonorum, ergo tenebitur suo testimonio contrariam partem adiuuare, etiam si non debeat patrocinari pro illa. Ad hoc dubium respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

In causis criminalibus concludit argumentum:

SECUNDA CONCLUSIO.

In civilibus causis rarò, aut nunquam tenetur aduocatus ferre testimonium pro contraria parte. Probat, Nam officium aduocati est defendere causam suæ partis, quantum in se fuerit, & propterea reuelantur illi secreta quædam, quæ non reuelarentur nisi esset patronus, ergo valde indecens esset, & scandalosum, reuelare huiusmodi secreta, nisi magna, & euidenti necessitate urgente: Nihilominus sic

TERTIA CONCLUSIO.

Potest contingere casus in civilibus causis, vbi aduocatus teneatur testificari pro parte contraria. Vt v. g. si pars contraria amissura est totum censum suum, aut magnam pecuniæ summam, vnde decideret à suo statu. Tunc aduocatus tenetur meliorem modo, quo poterit admonere partem contrariam de iniustitia suæ partis: & si opus fuerit testificari. Hanc probat etiam argumentum factum. Et confirmatur. Nam secretum huiusmodi non obligat cum tanto detrimento partis contrariæ: sed satis fuerit, quod in multis casibus teneantur alij testificari, in quibus aduocatus neque debet neque potest testificari.

Dubium quintum est, An aduocatus suscipiens causam euidenter iustam peccet contra iustitiam, si utatur cautelis, & mendacijs, præsentando scripturas falsas, & alia huiusmodi faciendo. Respondetur, & sic

VNICA CONCLUSIO.

Talis aduocatus non peccat contra iustitiam, ac proinde nec tenetur ad restitutionem. Probat, quia nullam iniuriam facit parti contrariæ: quin potius impedit eam ab iniuria facienda. Et rursus non peccat contra iustitiam iudicis, aut iudicij. Probat, quia iudicium contrarium suæ parti esset iniustum, ergo simplicitet non esset iudicium, ac per consequens non peccat contra iustitiam si quis faciat contra tale iudicium. Sed nihilominus aduocatus peccabit peccatum mendacij, aut periurij, si ipse iurat falsum aut alios iurare facit. Item probatur conclusio. Quia testis non peccat contra iustitiam si testificatur falsum in eadem causa, ergo neque aduocatus. Patet consequentia. Nam testis, vt diximus, est communis vtrique parti, aduocatus verò tantum tenetur respicere ius suæ partis, & illud

defendere.

defendere. Sed maximè aduertendum est, quòd hæc conclusio non habet verum ex eo quod alicui iurisperito aduocato videatur sua causa iusta: sed habebit verum quando causa iudicio omnium, aut ferè omnium iurisperorum iusta est.

D Vbi sextum est, An liceat aduocato vtramlibet partem causæ dubiæ suscipere? Pro cuius expositione nota, quòd est triplex gradus causæ dubiæ. Primus gradus est, quando vtraque pars habet pro se æquales rationes, doctores pares, autoritate, & numero, aut ferè pares. Secundus gradus est, quando altera pars est verosimilior, & habet plures iurisperitos, & maioris autoritatis fautores: nihilominus altera pars est probabilis, & habet pro se iurisperitos non contemnendæ autoritatis. Tertius gradus est, quando altera pars vsque adeo probabilior, & verosimilior est, quòd altera pars reputetur parum probabilis, etiamsi aliquando, & rarò aliqui iudices sequantur illam propter rationes sophisticas, & apparentes, quas habet. Arguitur primò pro parte negativa, quòd non sit licitum in primo gradu suscipere causam alterius partis. Nam ipse actor peccat contra iustitiam agendo contra alteram partem, ergo aduocatus similiter peccat fauendo illi. Antecedens probatur. Nam in dubijs melior est conditio possidentis, ergo actor, qui vult, & intendit disturbare à possessione alteram partem, peccat contra iustitiam.

Secundò. Iudex in simili causa dubia tenetur ferre sententiam in fauorem possidentis, ergo actor, & aduocatus peccat còtra iustitiam agendo contra possessorem.

Tertio. Si ille aduocatus in casu dubio admoneret Regem, vt inferret bellum alteri Regi, qui est in possessione, peccaret contra iustitiam, ergo in casu posito peccat. Antecedens probatur. Quia bellum non potest inferri còtra possessorem in casu dubio. Hæc tria argumèta probare intendunt quòd non possit aduocatus suscipere causam actoris in casu dubio.

Sed arguitur quartò, quòd non possit suscipere causam rei maximè in secundo gradu dubietatis. Nam aduocatus iudicat còtrariam partem esse probabilior, ergo agit contra scientiam, & conscientiam suscipièdo partem minùs probabilem. Et confirmatur. Si aduocatus doceret in cathedra opinionem minùs probabilem contra probabilior, peccaret, ergo multò magis peccat illam defendendo in iudicio contra probabilior.

Quintò. Si ille aduocatus constitueretur iudex in eadem causa: peccaret contra iustitiam ferendo sententiam in fauorè illius partis, ergo similiter peccat patrocinando. Patet consequentia. Quia tam iudex, quàm aduocatus debent procedere secundùm iura. Pro decisione dubij sit

PRIMA CONCLUSIO.

In tertio gradu dubietatis peccatum est contra iustitiam defendere causam minùs verosimilem. Ratio est, quia illa pars moraliter loquendo ferè ab omnibus reputatur falsa: & eius contraria ferè demonstrata, ergo aduocatus ille iniuriam facit parti contrariæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

In primo gradu dubietatis licitum est aduocato vtramlibet partem defendendam suscipere, etiam in fauorem actoris. Probatur primò ex communi

A omnium consensu. Nam tales causæ reputantur ab omnibus propria materia litis: & omnes confugiunt ad iudicem tanquam ad iustum animatum, vt constituat medium inter actorem, & reum in huiusmodi causis. Item etiam quia in casu dubio vnusquisque potest magis sibi prospicere, quàm alteri per media proportionata: est autem proportionatissimum medium confugere ad iudicem, qui habet publicam autoritatem dicendi ius vniciue.

TERTIA CONCLUSIO

B Non est peccatum contra iustitiam, quòd aduocatus suscipiat actoris partem minùs probabilem in secundo gradu. Probatur primò argumentis factis pro conclusione 2. Item etiam probatur, quia contingit saepe, quòd causa, quæ in initio litis videbatur minùs probabilis, postea in processu euadat magis probabilis, facta examinatione diligenti, ergo prudentia est, talem causam suscipere, dummodo habeat probabilitatem. Confirmatur. Iudices probi, & recti solent aliquando iudicare secundùm illam partem probabilem, vel quia sibi probabilior videtur, vel quia tenent opinionem dicentium, quòd potest praticari opinio probabilis, relicta probabilior, ergo aduocatus iustè, & prudenter suscipit talem causam: quia ad illum non spectat ferre sententiam, sed tantum explicare ius iuxta partis. Sed aduerte quòd in huiusmodi causis tenetur aduocatus admonere clientem suum de minore probabilitate suæ causæ, si fortè nolit facere expensas litigando, aut velit se componere cum parte contraria, possit hoc liberè facere. Aliàs si non admonuerit, tenebitur restituere clienti suo expensas suas, & omne detrimentum.

QUARTA CONCLUSIO.

D Aduocatus in causis criminalibus, aut in civilibus, vbi agitur de periculo rei alienius, ita vt incidat in grauem, aut in extremam necessitatem, peccat contra charitatem, si suscipiat partem actoris minùs probabilem. Probatur, Quia quilibet tenetur succurrere proximo existenti in graui, aut in extrema necessitate, ergo, &c. Et confirmatur. Aduocatus tenetur in tali casu ex charitate patrocinari, reo existenti in extrema, vel graui necessitate, ergo multò minùs licitum erit adiuuare actorem contra reum. Et denique ipse actor peccat mortaliter contra charitatem agendo contra reum, ergo & aduocatus illi fauendo. Et per hanc conclusionem oportet explicare quod dicit Soto lib. 5. de iustitia, q. 8. artic. 3. vbi habetur non esse licitum, quod dicitur in tertia conclusione. Probant etiam hanc conclusionem argumèta, quæ fecimus in principio pro parte negativa. Superest tamen respondere ad ipsamet quatenus aduersantur alijs conclusionibus.

E Ad primum negatur antecedens. Ad probationem respondetur, quòd non propterea dicitur esse melioris conditionis qui possidet: quia nemo possit litigare contra illum. Sed iudex facta examinatione, si adhuc causa fuerit dubia in primo gradu dubietatis debet ferre sententiam in fauorem possidentis.

F Vnde ad secundum respondetur, nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia officium iudicis est distinctum ab officio, aduocati: etenim iudicis est dicere ius inter vtramque partem: aduocati verò explicare, & defendere ius vnus partis.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis

minis est, quia inferre bellum est executio sententiae. Vnde non est licitum inferre bellum in causa dubia, in primo gradu dubietatis contra possidentem. At vero litigium licitum est, quia est inuestigatio veritatis, & iustitiae inter utramque partem. Quapropter, si Rex ille possidens nollet, ut per litem veritas patefieret, tunc posset alius Rex mouere bellum. Et notandum est in hac parte, quod haec est differentia inter bellum & litem, quod bellum nunquam potest dari iustum ex utraque parte, nisi supposita ignorantia, etiam quando res dubia est, & hoc dubium scitur ab utraque parte. Caeterum lis bene potest esse iusta inter utramque partem in causa dubia, non supposita ignorantia huius dubietatis. Ad quartum respondetur ex tertia conclusione.

Ad confirmationem negatur consequentia, quia officium doctoris est docere quamlibet opinionem in eo gradu probabilitatis, quae habet: officium vero aduocati est sui clientis ius ostendere, & defendere. Ad quintum iam patet ratio discriminis ex solutione ad secundum.

Iam vero disputandum nobis est circa pretium iustum pro patrocinio aduocatorum. De qua re dicit D. Thom. in 7. & 8. conclusione.

Dubium primum sit, an lex illa 21. quae habetur tit. 16. lib. 2. Recopilationis factae sub Philippo II. sit lex iusta & obligans in foro conscientiae, pro parte negativa arguitur primo. Lex illa statuit, ut aduocatus non accipiat plus pretij pro petitionibus ordinarijs, quam duos argenteos pro singulis: sed ipsi non possunt sustentare suum statum, nisi amplius accipiant, ergo, &c.

Secundo illa lex non est in usu, quin potius ipsi aduocati saepe supplicauerunt Regem, ut legem illam mitiorem faceret, ergo non obligat in conscientia. Respondetur ad hoc & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Illam lex est obseruanda in foro conscientiae: & aduocati tenentur ad restitutionem, si amplius acceperint. Probat. Quia illud pretium est iustum legitimum, ergo iniquum est amplius accipere. Respondetur vero ad primam obiectionem, quod aduocati bene possunt sustentare suum statum decentem etiam si non accipiant pro petitionibus ordinarijs, nisi duos argenteos. Caeterum si volunt sustentare statum suum, ut illustrissimi in republica, non licet tanquam de alienis bonis triumphare.

Ad secundam respondetur, quod ille usus est abusus ipsorum. Nam Rex respondit ipsorum petitioni se penumero, *que sua petition non halugar, sino que se guarda la ley.*

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando pretia non sunt lege taxata, possunt aduocati pacisci cum suis clientibus de pretio, habita ratione causae & sufficientiae aduocati & aliarum circumstantiarum sicut in contractu emptionis, & venditionis solent obseruari. Ista conclusio habet sex legitimas moderationes. Prima moderatio, quod conuentio de pretio fiat initio litis antequam aduocatus legat scripturas suae pactis. Haec habetur in l. 7. vbi supra quae moderatio est in fauorem clientis: ut liberè possit pacisci de pretio iusto. Nam si semel aduocatus legerit scripturas, iam ipse cliens deprehensus est, & timebit ne prodatur aduocatus suam causam. Sed notandum est quod defectus huius moderationis non inducit obligationem re-

Astituendi in foro conscientiae: si tamen pretium fuit iustum. Secunda moderatio est. Non potest aduocatus conuenire cum cliente de parte aliquota ipsius valoris, de quo litigatur, scilicet, de tertia parte, vel quinta, &c. Haec moderatio habetur in lib. 8. vbi supra. Item in l. litem. C. de procuratoribus & in l. si qui. C. de postulando, & in l. sumptus ff. de pactis. Item 3. quaest. 7. cap. infamatus & nota quod ista moderatio potius respicit bonum commune, & legale, quam bonum clientis. Si enim aduocatus non haberet aliud pretium certum, nisi partem aliquotam eius, quod per litem exigeretur, acciperet occasionem calumniosè litigandi, & perturbandi tribunalia. Si autem iam certus est de suo pretio, siue vincat, siue non vincat litem: non habebit occasionem huiusmodi iniquitatis. Ex hac moderatione sequitur, quod non tenebitur aduocatus ad restitutionem faciendam alicui in foro conscientiae: si tamen pars aliquota de qua fecit pactum, fuerit iustum pretium aliis sui laboris. Probat. Quia nulli fecit iniuriam contra iustitiam commutatiam: sed legitime litigauit. Tertia moderatio est. Non potest pacisci aduocatus, ut detur sibi certa summa pecuniae, & determinata, si vicerit litem, vel in pretium vel etiam ultra pretium.

B Haec habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, quod si ultra iustum pretium aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quod Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quod aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quantum stando in solo iure communi: verum habeat haec opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assureare victoriam litis, postulato pretio pro assureatione. Haec habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Non potest aduocatus pacisci cum cliente, quod ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quod non excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs vero aduocatis, statuitur, ut vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

C Haec habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, quod si ultra iustum pretium aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quod Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quod aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quantum stando in solo iure communi: verum habeat haec opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assureare victoriam litis, postulato pretio pro assureatione. Haec habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Non potest aduocatus pacisci cum cliente, quod ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quod non excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs vero aduocatis, statuitur, ut vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

D Haec habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, quod si ultra iustum pretium aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quod Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quod aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quantum stando in solo iure communi: verum habeat haec opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assureare victoriam litis, postulato pretio pro assureatione. Haec habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Non potest aduocatus pacisci cum cliente, quod ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quod non excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs vero aduocatis, statuitur, ut vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

TERTIA CONCLUSIO.

Aduocatus, qui pro taxatione pretij debiti pro petitionibus maioris momenti non adit iudicem, ut taxet pretium: non tenetur ad restitutionem, si tamen pretium quod accipit iustum sit, quale etiam iudex taxaret. Probat. Quia non damnificat clientem in aliquo: sed tantum peccat contra iustitiam legalem: nisi forte ipse iudex remittat aduocato, ut conueniat de pretio cum cliente. Et hic est frequentissimus usus in nostra republica. Sed tamen aduersus illam legem citatam argumentantur vehementius aduocati. Nam iustum rerum pretium variatur pro loco & tempore, sed lex illa, quae taxat duos argenteos pro singulis petitionibus ordinarijs facta est anno 1495. ut patet in l. 54. in Copilatione antiquarum pragmaticarum sub Ferdinando, & Isabella, quo tempore pretium duorum argenteorum erat maximum, ergo modo non est iustum

pretium

pretium. Patet consequentia. Quia nunc rerum pretia multò maiora sunt. Et confirmatur. Nam omnium artificum pretia creuerunt; ergo cum aduocati officium non sit minus vtile reipublicæ, nec minus honorificum, siquidem proficit ad pacem reipublicæ, debet etiam esse maius pro tempore.

Ad hoc argumentum respondetur, quòd iustum pretium rerum auget inopia rerum, seu mercium: sicut minuit multa copia mercium. Dicimus ergo, quod non est mirum, vt pretium aduocatorum iustum pro petitionibus ordinarijs, modò sint duo argentei: qui sunt pluri, & ferè infiniti aduocati: olim autem vnus Bacchalaureus in legibus digito signabatur. Secundò respondetur, quòd olim erant pauciores lites, quàm nunc, & ex consequenti petitiones pauciores: vnde necessum fuit quòd pretium petitionum ordinariarum esset olim sufficiens ad sustentationem aduocati, quia vix optimus aduocatus poterat obtinere vnam petitionem pro singulis diebus. Nunc autem, vel mediocris aduocatus obtinet quatuor vel quinque petitiones pro singulis diebus. Vnde bene poterit sustentari. Eò vel maxime possunt adiuuari aduocati petitionibus extraordinarijs, & stipendijs annuis ad suam sustentationem. Ad confirmationem respondetur, quòd aduocati officium habet nunc etiam maius stipendium, si collectiue consideretur: eò quòd sunt plurimæ petitiones ordinariæ, & extraordinariæ.

Secundò argumentantur aduocati. Petitiones ordinariæ non sunt omnes æquales, ergo non debet esse æquale pretium illarum.

Ad hoc argumentum respondetur alio exemplo. Triticum omne non est æqualis bonitatis, & tamen idem est pretium taxatum lege. Ita etiam lex cum non possit prouidere pro singulis petitionibus ordinarijs maius, & minus pretium, taxauit maximum pretium pro maxima petitione ordinaria. Pro extraordinarijs, verò remisit pretium taxandum iudici, in cuius tribuiali causa agebatur.

Tertiò argumentantur aduocati. Lex illa non habet maiorem vim obligandi propterea quòd in noua Copilatione sit collecta, quàm ante copilationem. Sed antea non obligabat, ergo neque modò obligat. Et confirmatur. Nam in illa copilatione sunt multæ leges, quæ non obligant: vt leges duelli, quæ omnino sunt iniquæ, & leges de synagogis ædificandis. Ad hoc respondetur, quòd post latam legem illam, nunquàm fuit licitum exigere plusquam duos argenteos pro ordinaria petitione. Ceterum illæ leges duelli iniquæ sunt & iam omnino abrogatæ: aliæ verò cessauerunt, quia cessauit materia: vt leges de synagogis Iudæorum.

Dubium secundum est, An pro stipendio annuo quod dicitur, *partido*, teneatur aduocatus omnes causas clientis occurrentes suscipere. Videtur quòd sic. Primò. Medicus tenetur curare omnes infirmitates pro tali stipendio in domo, vel communitate, ergo similiter aduocatus. Confirmatur. Scienti & volenti non fit iniuria, sed aduocatus sciens facit tale pactum, ergo tenetur.

Secundò arguitur ex l. 18. titul. 16. lib. 22. nouæ Copilationis. vbi dicitur, quòd aduocatus ratione stipendij accepti tenetur suscipere causam clientis, & præstare omnia, quæ fidelis aduocatus debet præstare.

In oppositum est, quòd talia annua stipendia sunt minimi valoris. Nam ad summam attingunt tria, vel quatuor millia dipondiorum, ergo iniquum est obligare aduocatum pro talibus stipendijs ad causas

magnas, & magni momenti. Notandum est quòd in l. 10. vbi supra. Cautum est, vt huiusmodi annua stipendia non sint palliationes frangendi leges Regni, quæ de stipendijs aduocatorum loquuntur. Sed iudices habitatione litium, & pretij earum, determinant, vt quod legibus taxatum est, seruetur paulò plus, minusve, & ideo cauendum est, ne annua stipendia sint magna. Sit igitur.

CONCLUSIO.

Non tenentur aduocati pro huiusmodi stipendijs annuis minimis, quæ sunt in vsu, lites magni momenti suscipere. Ratio est, quia illud stipendium debitum est illis alio titulo: vel quia se obligant ad patrocinandum quando opus fuerit in causis iustis, & ad non suscipiendas causas contrariæ partis. Item obligant ad quædam communes diligentias faciendas v. g. ad faciendas communes petitiones.

D Vbi tertium, An aduocatus pro lite & patrocinio iniquo possit accipere pretium.

PRIMA CONCLUSIO.

C Peccatum mortale est iniustitiæ contra partem contrariam recipere tale pretium, non tamen contra clientem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Clientis, qui dedit tale pretium, non potest repetere in foro exteriori.

TERTIA CONCLUSIO

D Stando in solo iure naturæ aduocatus non tenetur restituere tale pretium: imò probabilius est, quòd neque de iure positivo tenetur restituere. Similes conclusiones proposuimus quæst. præcedenti, artic. vlt. de falso teste: & eisdem rationibus probabuntur istæ.

Dubium quartum est, An liceat aduocatis recipere dona & munera: & simul etiam definiemus de reliquis officialibus iudicij. De qua re sunt aliquot leges Regni iustissimæ. In primis enim est lex. 16. tit. 5. lib. 2. Copilationis citatæ: vbi dicitur de omnibus iudicibus supremi Senatus, Cancellariæ, & de iudicibus Cantabriæ, & de iudicibus nobilitatis, de notarijs, & relatoribus, de tabellionibus, procuratoribus & fiscalibus: quòd nò possunt accipere munus aliquod, neque donum, neque esculenta, neque poculenta ab eo, qui litem habet, vel habiturus creditur breui, vel de proximo habuerit: ita vt neque per se neque per aliam personam, nec directè, nec indirectè, aliquid recipiât. Præterea in lib. 3. tit. 9. in l. 5. omnes iudices prohibentur accipere munera quælibet ab eis, qui coram eis lites habent vel habituri existimantur. Et nota quòd ibid. l. 6. definitur, quòd ad condensationem iudicij, qui munera accipiunt sufficiant tres testes singulares. De aduocatis verò tit. 16. lib. 2. vbi supra dicitur: quòd non recipiant aliquid nisi fortè aliqua esculenta & poculenta in parua quantitate. in d. l. 19. & 21. eiusdem tituli dicitur, quòd nò recipiât amplius pretiũ, quàm quod fuerit taxatum secundum leges: *aunque la parte se lo de de su volunt ad.* De tabellionibus autem est in lib. 4. tit. 27. lex vnica, quæ habet titulum, *El arazi el de los esferuanos*, vbi singula pretia pro singulis scripturis taxantur generaliter omnibus tabellionibus, Et ibi-

dem dicitur. *T mandamos que no puedan lleuar ni lleuen los dchos escriuanos en lo judicial ni en lo no judicial mas de lo que de suso esta declarado, quantoquier que la parte se lo de graciosamente.* Vbi notandum est, quod quamuis donatio libera stando in solo iure naturae transferat dominium, potest tamen impediri translatio lege positua. Dubium ergo nostrum est, An de facto per leges citatas impediatur translatio dominij per tales donationes in ipsos officiales, An potius sint tantum leges pœnales.

Arguitur primò, quod transferatur dominium. Quando leges humanæ volunt impedire huiusmodi translationem, & irritare cōtractus: vtuntur verbis specialibus, v.g. quod sint incapaces, & inhabiles ad sic recipiendum, sed leges citatæ solum prohibēt ne fiant tales donationes sub certis pœnis, ergo transfertur dominium. Et confirmatur à simili. Per ludū alearum lege prohibitum transfertur dominium, ergo per huiusmodi donationes. Secundò. Leges prohibētes tales donationes, partim sunt pœnales, partim fundantur in præsumptione, ergo non obligāt in foro conscientie ad restituendum acceptum, maxime cessante veritate præsumptionis. Antecedens probatur referendo rationes, propter quas interdiciuntur istæ donationes. Quarum prima est ad puniendam auaritiā officialium. Quæ ratio efficit legem pœnalem. Secunda ratio est, vt tollatur à tribunalibus suspicio corrupti iudicij. Istæ duæ rationes insinuant satis, quod quando reuera iudex non corrumpitur per munera, non teneatur illa restituere. Tertiam rationē possumus adhibere. Quoniam talis donatio licet videatur specie, & facie tenus libera: tamen reuera libera non est, sed inuoluntaria: & talis præsumitur in iure.

Tertio. Autores, qui negant validas esse istas donationes, & transferre dominium, idcirco negāt, quia officiales accipiunt stipendia à republica, ergo saltem officiales, qui non sunt stipendiati, poterunt recipere eiusmodi munera.

Sed in oppositum est, quod lib. 2. de las ordenanças Reales, titul. 3. vlt. dicitur. *Otrost juren los de nuestro consejo que guardaran estas ordenanças, &c. de suerte que el que lo contrario hiziere, sea obligado desde luego en el fuero de la conscientia a pagar la dicha pena, sin que espere otra condenacion: quantoquier que la culpa sea occulta.* Et Soto in lib. 1. de iustitia q. 6. art. 6. ad tertium membrum quarti argumenti principalis, inquit, quod ipsi officiales tenentur soluere pœnam suorum delictorum ante iudicis sententiam: quia illi acceptauerunt, & iurauerunt tales leges. Est enim illa pœna conuentionalis ex pacto iusto.

Pro decisione huius dubij notandum est: quod donationes, quæ sūt officialibus secundum apparentiam liberæ, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ vulgo dicuntur, *presentes y dadiuas*. Et huiusmodi habent totaliter apparentiam liberæ donationis. Aliæ verò sunt, quæ fiunt per modum pretij, aut quasi pars pretij. Vt v.g. quando tabellionibus soluitur amplius pretium, quàm sit taxatum pro labore. Et quamuis officialis ipse dicat, sibi non deberi tantū pretij. Respondet pars, quod ipsa liberè vult donare. Sit ergo,

PRIMA CONCLUSIO.

Donatio primi generis est omnino nulla: neque transfert dominium, sed potius recipiens tenetur restituere ei, qui dedit ante iudicis sententiam: etiamsi dicat se liberaliter dedisse. Probat. Nam leges citatæ continent pacta quædam con-

A uentionalia, quæ obligant in foro conscientie: vt seruetur pactum, ergo talis donatio nulla est. Et confirmatur. Nam si aliquis maritus reliquit vxori legatum, ea conditione vt non nubat: si nupserit, tenetur in foro conscientie restituere legatum hæredibus, qui succedunt ab intestato, ergo similiter in casu. Secundò probatur. Quia fuit valde necessum in Hispania pro bono communi litigantium: vt huiusmodi donationes essent nullæ, quia Hispania natio hoc habet peculiare præ cæteris nationibus, quæ appetit videri magnifica in donationibus suis, ergo necessarium fuit ne litigantes maximum impedimentum, & detrimentum paterentur, quod huiusmodi donationes essent nullæ. Et confirmatur. Quia etiamsi liberaliter aliqui munera dent, alij tamen litigantes inuoluntariè dabunt, ne videantur parci, & miseri: & ne eorum negotia negligenter tractentur ab officialibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Donatio secundi generis quamuis sit prohibita, non tamen irrita iure Hispaniensi, neque officialis tenebitur ad restitutionem ante iudicis sententiam. Hanc conclusionē possunt probare argumēta facta pro parte affirmatiua. Item quia leges illæ, quæ vidētur esse cōuentionales, loquuntur de donationibus, quas vulgo dicimus, *presentes y dadiuas*, sed donatio secundi generis non dicitur, *presente o dadiua*, ergo non tanto rigore loquendum est de huiusmodi donationibus. Item etiam confirmatur. Nam illud inconueniens ad quod vitandum necessaria fuit lex propter conditionem nationis Hispanicæ, non habet locum in huiusmodi donationibus: quando enim damus aliquid amplius per modum pretij, contenti sumus dare parum amplius: neque ibi affectamus magnificentiam, sicut in donationibus, quæ purè sunt donationes.

TERTIA CONCLUSIO.

Vtraque donatio prædicta, vt in plurimum, de facto est nulla, Probat. quia de facto & vt in plurimum est inuoluntaria, ergo non transfert dominium. Probat. antecedens, nam ferè omnes solunt amplius pretium officialibus: quia aliàs non rectè illi faciunt suum officium, ergo hoc potius est redimere vexationem, quàm libetalem esse. Et confirmatur, quia finita lite, pauci, aut nulli sunt, qui huiusmodi donationes faciunt: nisi expectent se citò habituros litem aliam. Quod si aliqui fecerint donationem lite omnino finita, valida erit.

VLTIMA CONCLUSIO.

Pœnam quadrupli, aut decupli non tenetur aduocatus, vel alius officialis soluere ante condemnationem iudicis. Probat. quia illæ leges sunt pœnales, ergo non obligant ad soluendam pœnam legis ante condemnationem iudicis.

Ad argumēta verò pro parte affirmatiua respondetur. Ad primum dico, quod sufficiens ratio est ad irritandas illas donationes primi generis, quod illæ leges includunt pacta conuentionalia.

Ad secundū respondetur, quod illæ leges, quæ sunt pœnales, non obligant in foro conscientie ad soluendam pœnam, vt dicit quarta conclusio. Quæ verò parte fundantur in præsumptione, ordinantur ad bonum commune ad quod, vt ostendimus necessarium est, vt donationes sint irritæ: etiã

si sint

si sint voluntaria. Unde impertinens est, quod ipsa præsumptio sit vera, aut falsa in casu particulari: non enim fundatur in sola præsumptione.

Ad tertium responderetur, quod probat iudices, & fiscales magis obligari ad non recipienda munera: quia cum illis est magis expressum pactum: eo quod recipiunt stipendium. Sed nihilominus etiam alij officiales obligantur eisdem legibus, eo quod cum illis est pactum, quando admittuntur ad huiusmodi officia publica honorifica, & utilia ea conditione, ut non recipiant munera: sed contenti sint stipendijs à lege taxatis.

Ad argumentum verò pro parte negatiua responderetur, quod illa lex ordinamenti nunquam fuit in usu, & si aliquando fuit in usu, iam non est in usu: quia visa est difficilis, & quali impossibilis ad seruandum. Quare merito exclusa est à noua Compilatione legum sub Philippo Secundo. Denique attendant omnes confessarij, ut interrogent eiusmodi officiales. An sciant omnia statuta sua, & an fecerint contra statuta, quæ specialiter iurant seruare. Nam si fecerint contra: sunt periurij, si autem fecerint contra alia statuta: quæ iurant in communi, non sunt periurij: quia iuramentum intelligitur ferri in omnes ordinationes in communi iuxta vniuersi cuiusque materiam. Si autem aliquis officialis nullam habet rationem suorum statutorum, non solum peccat mortaliter, sed etiam est periurus, etiam si nullum statutum iurauerit in particulari. Pertinebit autem ad confessorem, scire quando officialis teneatur restituere, vel saltem scire dubitare: ut interroget doctiorem se: qui si non fuerit in promptu: poterit absoluere poenitentem, obligando illum, ut postea stet sententiæ alicuius magistri, aut doctoris sufficientis. Atque hætenus de iniurijs, quæ fiunt in iudicio.

QUÆSTIO LXXII.

De Contumelia.

D E inde considerandum est de iniurijs verborum, quæ inferuntur extra iudicium. Et primò, de contumelia, secundò, de detractioe, tertio, de susurratioe: quartò, de maledictione. Circa primum queruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum contumelia consistat in verbis?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

I N hoc artic. est primò aduertendum, quod D. Tho. à q. 72. vsque ad 77. agit de quinque speciebus iniuriarum quæ consistunt in verbis extra iudicium, quæ sunt contumelia, detractio, irrisio, susurratio, & maledictio, de quibus agunt Summistæ in eisdem verbis. Soto lib. 5. de iusticia à q. 9. vsq; in finem. Secundò est notandù, quod contumelia propriè loquendo consistit in verbis. Nam contumelia est deducere peccatum alterius in notitiam eius, &

A aliorum. Hoc autem propriè loquendo fit signis, & verbis, quæ habent rationem significandi, & explicandi, consistit verò in factis, non quatenus facta sunt: sed quatenus inducunt rationem verbi & signi: qua ratione, facta etiam in diuinis literis, aliquando verba appellantur. V. g. effregit quis domum non vt inferret contumeliam, sed vt furaretur, fur est non contumeliosus. Verùm si id effecisset in vilipendium alterius, illud factum induit rationem verbi, & significat se alterum vilipendere, & sub hac consideratione induit rationem contumeliae. Item si quis alterum percutiat fuste, non vt vilipendat, percussor est, non contumeliosus: si verò id faciat in contemptum alterius, principalis, & formalis habet rationem contumeliae. Verum est, quod possunt reperiri in eodè facto duæ malitiæ, & duæ rationes formales, quod eleganter aduertit Caiet. in hoc arti. Vna tamen se habet veluti materialiter respectu alterius. Tertio est aduertendum, cum D. Tho. in solut. ad 3. quod conuictum differt à contumelia: nam contumelia est, quando obijcitur aliquod crimen, seu peccatum, vt si quis dicat alteri quod est fur: conuictum verò est, quando obijcitur alteri quicunque defectus, siue culpæ siue pænæ. Vltimò est aduertendum, quod contumelia differt à detractioe quantum ad obiectum. Contumelia n. versatur circa honorem, est n. per se loquendo ablatio honoris: detractio verò versatur circa famam, & per se loquendo est denigratio famæ: honor verò est reuerentia, quæ exhibetur alicui propter aliquam excellentiam, fama autem vt definiunt Theologi ex Ambrosio, est clara cum laude notitia, vel illustris dignitatis status, moribus, & vita comprobatus, vt definiuit gl. in ca. super vestra de cohabi. cleric. & mulieru. Ex quo sequitur, quod aliquando potest esse honor sine fama, vt patet in eo, qui habet aliquam excellentiam, & dignitatem ratione cuius ei exhibetur honor, sinistra tamen de illo habetur æstimatio. Potest etiam esse aliquando fama sine honore, vt patet in aliquibus viris, qui habent optimam æstimationem in populo, qui tamen nullam habent dignitatem neque excellentiam. Ex quo concluditur definitio contumeliae. Contumelia est iniuria, qua obijcitur peccatum aliquod, coram & in præsentia eius, cui irrogatur iniuria, vt cum dicitur alicui, fur.

B Dubium est circa istam definitionem an contumelia sit grauius peccatum, quàm detractio. Soto l. 5. de Iustit. q. 10. art. 2. dicit contumeliam per se loquendo esse grauius peccatum detractioe, quæ sententia probatur his argumentis. Primo autoritate Th. inf. quæst. 73. art. 3. ad secundum. Vbi expressè dicit contumeliam esse grauius peccatù detractioe, sicut rapina est grauius peccatù, quàm furtum: ergo contumelia simpliciter, & secundum se, est grauius peccatum detractioe. Secundò arguitur. Sicut se habet rapina ad furtum, sic se habet contumelia ad detractioem, sicut enim raptor per vim aufert bona alterius, fur verò per fraudem: ita contumeliosus per vim aufert honorem: detractor verò per fraudem aufert famam: sed rapina maius, & grauius peccatum est, quàm furtum: ergo similiter contumelia. Minor argumenti asseritur à D. Thom. supra, quæst. 66. art. 4.

C Tertio arguitur. Honor, & fama sunt obiecta materialia contumeliae & detractioe, obiecta verò formalia sunt rationes inuoluntarij vnde sumitur iniustitia: sed maior ratio inuoluntarij est in contumelia, quàm in detractioe: ergo grauior iniuria. Minor probatur. Nam in contumelia est violentia,

D in de-

E Tom us quartus.

F Y 3

in detractioe verò fraus, & dolus. Et confirmatur. In eadem re materiali, scilicet in acceptione eiusdē rei potest esse diuersa ratio formalis, vt patet in furto & rapina, quæ quidem non oritur nisi ex diuersa ratione inuoluntarij: ergo ratio inuoluntarij est ratio formalis iniustitiæ. In huius rei expositione, sit

CONCLUSIO.

Contumelia & detractio secundum se habent se sicut excedens, & excessum. Quantum ad modum excedit contumelia, & excedit detractio: quantum ad obiectum excedit secundum se detractio simpliciter tamen & absolute loquendo, grauius peccatum est detractio, quàm contumelia.

Explicatur conclusio. In quolibet habitu possumus duo considerare, & rem ipsam in quam tendit habitus, & modum. Dicimus ergo, quòd si consideretur res in quam tendit detractio & contumelia, detractio grauius peccatum est, quàm contumelia, destruit enim famam, quæ excellentius bonum est, quàm honor, & reuerentia, quæ destruitur per contumeliam. Et hoc patet etiam exemplis in scientijs naturalibus, v.g. Logica perfectior scientia est quàm ad modum, quàm Theologia pro isto statu: Theologia verò perfectior scientia est ex parte obiecti, & simpliciter, & absolute. Hæc conclusio habet tres partes. Prima pars probatur. Contumelia est læsio honoris, detractio verò est læsio famæ: sed læsio honoris per se fit per apertam violentiam, læsio verò famæ fit per se occultè, & secretè: ergo peiorem modum habet contumelia, quàm detractio. Patet cõsequentiã. Nam in iniurijs inferendis grauior modus est violentia, quàm fraus, & dolus. Et confirmatur. Nam Diu. Thom. 1. 2. q. 6. dicit, quòd magis repugnat principio voluntario violentia, quàm fraus, & dolus: quoniam magis repugnat principio voluntarij, scilicet voluntati: sed in contumelia est manifesta violentia, in detractioe verò est fraus, & dolus: ergo quantum ad modum excedit contumelia. Secundò. Maior contemptus est in contumelia, quàm in detractioe: ergo contumelia excedit detractioem quantum ad modum. Secunda pars conclusionis probatur. Nam detractio versatur circa nobilius, & principalius obiectum, versatur enim circa famam, contumelia verò circa honorem: ergo detractio excedit contumeliã ex parte obiecti: quòd verò fama melius bonum sit, quàm honor non indiget probatione. Tertia pars probatur. Illud peccatum contra proximum est grauius, quòd aufert maius bonum, & infert maius dānum: sed detractio aufert maius bonum, & infert maius dānum, quàm contumelia: est ergo grauius peccatum. Minor patet, ex eo quòd fama, quæ per detractioem aufertur, maius bonum est, quàm honor, qui per contumeliam aufertur.

Secundò D. Thom. infrà qu. 74. art. 2. probat suffrationem esse grauius peccatum, quàm detractioem, & contumeliam: quoniam aufert amicitiam, quæ maius bonum est, quàm fama, & honor, quæ auferuntur per detractioem, & contumeliam: licet cõtumelia per se habeat adiunctam violentiam.

Vltimò. Homicidium est grauius peccatum quàm cuius fiat occultè, & per fraudem, quàm contumelia: quoniam aufert vitam, quæ maius bonum est, quàm honor, licet contumelia habeat adiunctum peiorem modum, & maiorem contemptum, & violentiam: ergo, &c. Ad argumenta in contrarium.

A Ad primum respondetur, quòd D. Tho. est intelligendus, quòd contumelia est grauius peccatum, quantum ad modum. Hæc verò intelligentia colligitur manifestè ex eius verbis, subdit enim statim, in quantum fit cum maiori contemptu. Hinc fit quòd si idem peccatum obijciatur in præsentia, & proferatur in absentia, ceteris paribus, grauius peccatum est obijcere illi peccatum in præsentia, quoniam idem est detrimentum, & in præsentia fit cum maiori contemptu, & violentia.

B Ad secundum respondetur, argumentum conuincere, quòd contumelia excedit detractioem, quantum ad modum, non tamen simpliciter, & absolute.

C Secundò respondetur nego consequentiã & differentia est quoniam in rapina, & furto idem dānum est, neque est aliquis excessus specificus ex parte dāni, qui possit maiorem grauitatem specificam tribuere, sed solum est excessus ex parte modi: at in contumelia, & in detractioe, excessus specificus est ex parte dāni, dānificat enim in maiori, & nobiliori bono detractor quàm contumeliosus, quia iste in honore, ille verò in fama, quæ maius bonum est, dānificat.

D Ad tertium respondetur, quòd iniustitia specificatur tãquam à ratione formali ab iniusto, quòd est obiectum formale iniustitiæ, sicuti iustitia specificatur à iusto, non tamen à voluntario. Vnde vbi fuerit maior ratio iniusti, maior iniustitia erit, non verò vbi fuerit maior ratio inuoluntarij. Secundò respondetur, quòd in virtutibus, & habitibus non solum debemus attendere ad rationem formalem, verum etiam ad rationem materialem, quoniam ex his duabus rationibus conflatur veluti vnica integra ratio obiecti, à qua sumitur perfectio habitus. Verbi gratia, Logica, vel metaphysica habent eandem rationem formalem sub qua, scilicet eandem abstractionem: differunt tamen in rationibus, quæ sunt veluti materiales respectu alterius rationis. Nihilominus perfectior est simpliciter, & absolute metaphysica, & physica, quàm logica: quoniam ratio integra obiecti, perfectior est. Ita dicendum est in præsentia, quòd licet contumelia excederet quantum ad rationem formalem detractioem. Detractio tamen excedit contumeliam quantum ad rationem integram, & perfectam, quæ conflatur ex ratione inuoluntarij, cum detrimento in fama: in contumelia verò conflatur ex ratione inuoluntarij cum dāno in honore. Ad cõfirmationem respondetur, quòd ratio iniustitiæ in contumelia, & detractioe desumitur ex ratione formali iniusti, sicuti iam diximus.

E Aliud dubium est, an de ratione contumeliæ sit, quòd fiat coram, & in præsentia? Et videtur, quòd sic. Primò. Nam de ratione contumeliæ est, quòd sit aperta, & manifesta iniuria: non potest autem esse aperta, & manifesta iniuria, nisi fiat coram, & in præsentia, ergo. Secundò, hoc differt inter contumeliam & detractioem, quòd contumelia fit per manifestam violentiam, detractio verò per fraudem. Item detractio fit secretè & in occulto: contumelia verò manifestè & in præsentia: ergo contumelia in sua ratione formali importat, quòd fiat coram, & in præsentia. In contrarium est, quòd multi contumelias faciunt in absentia.

F In huius rei expositione notandum est primò, quòd bonitas vel malitia in actibus moralibus consideranda est ex intentione, quæ est radix bonitatis, vel malitiæ quæ est in ipsis actibus, vt docet D. Tho.

in 2. 2. q. 16. art. 4. Secundò est notandum, quòd contumelia directè machinatur contra honorem alterius, unde illa sola iniuria meretur nomen contumeliae, quæ per se, & directè tendit contra honorem alterius.

His positis ad quaestionem responderetur hac conclusione. Contumelia per se & ex intentione fit in praesentia. Probatur, nam qui ex intentione, & per se profert peccatum in absentia, non audens profere in praesentia, reueretur personam illius, & non tendit directè contra eius honorem: qui verò profert peccatum per se ex intentione in praesentia, non reueretur personam illius, & directè tendit contra honorem: ergo iste talis. solum est contumeliosus. Unde D. Thom. in artic. dicit, contumeliam esse, deducere peccatum alicuius in notitiam sui & aliorum. Notandum tamen est, quòd deducere peccatum alicuius in praesentia, contingit tripliciter. Primò personaliter videntes, vel audientes contumeliam. Secundo modo literis, vel libello, deducendo in eius notitiam. Tertio modo signis, vel verbis, in absentia quidem per accidens: ex intentione tamen, & per se in praesentia.

Secundò est notandù cum Caietano hic, quòd cum contumeliosus importet manifestum conuictorem, hinc est, quòd cum contumelia fit coram, & in praesentia personaliter, tunc habet veram, & perfectam rationem contumeliae: cum verò fit in absentia per accidens, habet veram rationem contumeliae non tamen ita perfectam. Ex hoc inferitur, quòd autor libelli infamatorij non solum peccat peccatum iniustitiae contra famam: verum sæpenu-mero peccatum contumeliae contra honorem. Nam deducit peccatum in notitiam sui & aliorum. Quomodo verò sit facienda restitutio. Vide supra quaestio. 62. articulus. 2. circa solutionem ad secundum, & tertium. Ex his patet ad argumenta in contrarium.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum contumelia, seu conuictum, sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Contumelia est peccatum mortale ex genere suo: quoniam laedit in bono honoris.

COMMENTARIVM.

Notandum est primò: quòd licet contumelia ex genere suo sit peccatum mortale: potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus, & libertatis, vel ex leuitate materiae, eò quòd est in minimo, vel quia est contumelia materialiter. Contumelia materialis vocatur, quando dicitur non de honestandi gratia, nisi sit crassa ignorantia, vel negligentia, vel notabiliter laedit proximum. Tunc enim erit peccatum mortale.

Secundò notandum est, quòd contumeliae iudicandae sunt ex intentione, sicut omnia alia peccata, quæ consistunt in verbis, verba enim non habent rationem contumeliae quatenus soni quidam: sed quatenus expriment conceptum. Habet autem virtutem significandi ex intentione: ergo ex intentione iudicandae sunt.

Tertio notandum est, quòd omnes contumeliae sunt eiusdem speciei: quoniam honores sunt

eiusdem speciei: explicare tamen oportet in confessione contumeliam in particulari. Nam vt constat ex materia de poenitentia, non solum sunt confitendae circumstantiae variantes speciem: sed etiam aggrauantes notabiliter intra eandem speciem.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Vnusquisque debet habere animum paratum ad contumelias sustinendas, quando fuerit expediens.

COMMENTARIVM.

Dvbi est in articulo. An liceat offenso aliam contumeliam obijcere contumelianti ad repellendam priorem contumeliam? Supponendum est in primis, quòd obijcere contumeliam ei, qui prius intulit, animo impatienti, & vindictae gratia, non est licitum, sicut non est licitum percutere eum, qui prius percussit. Ratio est. Nam illud est vindicta, nulli autem est licitum vindicare propria auctoritate.

In hac parte est certa conclusio. Licitum est verbis defendere proprium honorem, siue crimen, quod obijcitur sit verum, siue falsum, etiamsi crimen, quod ego obijcio, occultum sit. Probatur conclusio. Licet factis defendere propriam vitam, famam, honorem, imò censum, etiamsi inde sequatur mors aggressoris, vt dictum est supra quaest. 64. articulus. 7. ergo licet verbis defendere proprium honorem, etiamsi inde sequatur dehonoriatio alterius. Item probatur omnibus argumentis, quibus supra quaestio. 70. articulus. 3. probatum est, esse licitum obijcere verum crimen licet occultum testi testificanti falsum, vel verum contra ordinem iuris.

Difficilius tamen dubitatur, An obijcere falsum crimen ad infirmandam fidem illius, qui me de honestauit, sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, an verò tantum veniale mendacij? Soto libro 5. de iustitia, quaest. 9. art. 3. expressè tenet esse peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & esse mendacium perniciosum. Probatur hæc sententia his argumentis. Primò. Mendacium perniciosum est peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & in materia graui est peccatum mortale actu: sed obijcere falsum crimen est mendacium perniciosum, laedit enim famam proximi, ergo. Secundò. Qui obijcit falsum crimen non se defendit cum moderamine inculpatae tutelae, ergo peccat mortaliter contra iustitiam. Antecedens probatur. Nam mendacium cum intrinsicè sit malum, non potest esse medium proportionatum ad defensionem proprii honoris. Item hæc sententia probatur omnibus argumentis, quibus supra probatum est esse peccatum contra iustitiam, obijcere falsum crimen testi testificanti falsum, vel contra ordinem iuris. Pro explicatione est

PRIMA CONCLUSIO.

Probabile est, & verosimile, quòd obijcere fal-

sum crimen in tali casu sit mendacium perniciosum, & peccatum mortale contra iustitiam ex genere suo. Hæc conclusio probatur, tum argumentis factum, tum etiam auctoritate Magistri Soto.

SECUNDA CONCLUSIO.

Probabilis, & verosimilis est, quod obijcere falsum crimē in tali casu est peccatū veniale mendaci non tamen est peccatū mortale contra iustitiā, neq; est mendacium perniciosum. Prima pars est clara, & manifesta: mendaciū enim habet intrinsecā malitiā, à qua neque per diuinam potētiā separari potest, neq; aliqua causa honestari. Secunda pars probatur omnibus argumentis, quibus supra in quæst. 70. ar. 3. probatum est tanquam probabilis, & verosimilius, quod obijcere falsum crimen ad repellendam iniuriam testis testificantis falsum, vel contra ordinem iuris, tantum est peccatum mendacij, neque aliquam continet iniuriam, & est tantum mendacium officiosum. Ex illis enim argumentis manifestè sequitur nostra conclusio. Nam ille testis, qui obijcit contumeliam, vel obijcit falsum crimen, vel verum contra ordinem iuris, facit iniuriam reo: nemo enim habet ius ad inferendam contumeliam alteri: ergo tunc reus defendendo se illo modo non peccat mortaliter. Item omnes doctores conveniunt in hoc, quod interrogatus contra ordinem iuris, non peccat contra iustitiam, si neget veritatem, sed solum contra veracitatem, & est mendacium officiosum non perniciosum, etiamsi inde sequatur aliquando infamia accusatoris: ergo idem omnino erit in nostro casu.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum responderetur, tale mendacium non esse perniciosum, sed tantum officiosum, quod declaratum est supra loco allegato, & patet manifestè: quoniā per tale mendacium ego non lædo famam alterius, sed tantum defendo proprium honorem.

Ad secundum responderetur, quod hic tantum asserimus, quod iste talis non peccat contra iustitiam, & in ordine ad iustitiam nullam malitiam continet: continet tamen malitiam mendacij, quæ veluti per accidens se habet respectu iustitiæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum contumelia oriatur ex ira?

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

QUÆSTIO LXXIII.

De Detractione.

Postea considerandum est de detractione. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum detraclio conuenienter diffiniatur, quod est denigratio alienæ famæ per verbas

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum detraclio sit peccatum mortale?

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

COMMENTARIVM.

Dubitatur in hoc articulo primò, An reuelare crimen occultum vni viro graui & cordato, qui retinebit secretum, sit peccatum mortale contra iustitiam? Prima sententia est Caietan. hic, quod non est peccatum mortale, & adhibet exemplum de colloquijs, quæ habentur inter virum, & uxorem de peccatis filiorum: item de colloquijs, quæ fiunt cum confessoribus reuelando crimen complicitis. Hæc sententia Caietani probatur his argumentis. Primò. Iste talis nõ lædit famam proximi, ergo non peccat mortaliter. Antecedens probatur. Nam fama est publica notitia, vnde infamia, quæ illi contrariatur est publica notitia, quare non dicitur aliquis infamis, ex eo quod eius crimen sciatur ab vno vel à duobus: sed iste talis non lædit famam publicè, ergo non infamat illum. Item etiam si læditur in fama, læditur leuiter, & non impeditur à bonis iustè consequendis, ergo non est peccatum mortale. Patet consequentia. Nam læsio famæ leuis, est tantum peccatum veniale. Vltimò. Si reuelare crimen occultum in tali casu esset peccatum, semper esset peccatum, quod manifestè falsum est, aliquando enim iusta de causa vxor reuelat crimen filiorum suo viro. Antecedens verò probatur. Nam quod est intrinsecè malum, nulla de causa honestari potest. Secunda sententia est Magistri Soto libro 5. de iustitia, quæst. 10. articul. 2. vbi expressè oppositum sentit. In huius rei expositionem est

PRIMA CONCLUSIO.

E Peccatū mortale est ex genere suo, reuelare crimen secretum etiam viro quantumvis graui, & taciturno, etiamsi inde nulla sequatur infamia circa alios, neque aliquod detrimentum. Hæc est expressa sententia D. Thom. art. 1. ad secundum, vbi dicit, quod, qui reuelat crimen occultum vni tantum, lædit famam proximi, licet non in toto, in parte. Item iudicium temerarium est peccatum mortale, licet illud iudiciū exterius non dicatur: quoniā læditur fama proximi in vno in particulari: sed in isto casu læditur fama proximi in vno: ergo est peccatū mortale. Item, aliquando mallem crimen meum esse notum tribus, vel quatuor, quàm vni viro graui. Et reuera magis læditur fama per hoc, quod crimen occultum sciatur ab vno viro graui, quàm à multis hominibus de media plebe; sed si reuelarem crimen occultum multis hominibus de media plebe, esset peccatum mortale, ergo etiam in isto casu, cum sit maior læsio famæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præcedens intelligenda est nisi adsit necessitas

cuius

eius qui narrat crimen occultum, vel eius cuius crimen narratur. Itaque narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis. Verbi gratia, si virgo commisit stupram in domo patris, mater verò non potest prospicere suis commodis & filia, nisi reuelet crimè occultum marito, vel consanguineo, vel confessori: non est peccatum mortale illud crimen reuelare. Et sic est intelligendus Caiet. in hoc artic. Probatur hæc conclusio. Narrare crimen occultum quantumuis graue, honestatur aliquando, vel propter utilitatem reipublicæ, vt quando manifestatur crimen hæresis, vel propter utilitatem eius cuius crimen narratur, vt quando adhibentur testes in correctione fraterna: vel propter utilitatem tertie personæ, veluti quando reuelatur alicui, quòd parantur ei insidie: ergo idem omnino erit in nostro casu propter utilitatem & necessitatem eius, qui narrat crimen, vel cuius crimen narratur. Et confirmatur. Aliquando licitum est reuelare crimen occultum viro graui, si enim ego intelligo quòd ex mea correctione non emendabitur frater, emendabitur autem si corripitur ab aliquo viro graui amico suo. tunc licitum est reuelare crimen illud viro graui, vel amico: ergo idem omnino erit in nostro casu. Vltimò. Bonum famæ est mediū quoddam maius quidem bono diuitiarum, inferius autem ad bona naturæ. Item, fama circa vnam virtutem est excellentius bonum, quàm fama circa alteram, ergo quando expediens fuerit ad bona excellentioris ordinis admittere bona inferioris ordinis, tunc licitum erit, & consequenter aliquando licitum erit, propter bona excellentioris ordinis, reuelare crimen occultum. Itaque talis narratio criminis occulti non desinit esse peccatum mortale, ex eo quòd narratio fiat viro viro graui, qui retinebit secretum, vt vult Caietanus: sed ex fine intento.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur cum D. Thom. art. 1. ad secundum. quòd in tali casu, est læsio famæ licet non in toto, in parte tamen.

Ad secundum respondetur, quòd qui narrat crimen occultum viro graui, magis lædit famam, quàm qui narrat tribus, vel quatuor de media plebe, ac subinde lædit grauius, & non leuiter.

Ad vltimum respondetur, quòd narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis, vt dictum est in secunda conclusione.

Dubitatur secundò. An narrare aliquod crimen secretum, etiam multis ex auditu & hæsitando, sit peccatum mortale contra iustitiam. In huius rei expositione est prima sententia Caietani, quòd solus assertor peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur restituere. Et probat hanc sententiam, quoniam tunc non læditur fama ex vi dicentis sed ex leuitate audientis, verba enim illius non habent vim ad reddendum illum infamem: ergo non est peccatū mortale contra iustitiam. Soto loco supra allegato oppositum sentit.

PRIMA CONCLUSIO.

Semper vt minimum, est peccatum veniale, ad hunc modum referre crimina occulta.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si crimina, quæ ad hunc modum referuntur sint grauissima, peccatum est mortale contra iustitiam

A sic referre, imò si referens sit vir magni nominis, & maximæ autoritatis: peccatum est mortale contra iustitiam, referre crimina etiam si non sint grauissima, dum tamen adiunctam habeant infamiam. Exemplum primæ partis est in crimine hæresis, & in crimine nefando. Exemplum secundæ, in alijs criminibus grauib. Prima pars probatur. Narratio criminis ad hunc modum facta, ad minus generat suspicionem, & dubitationem, sed suspicio, & dubitatio in criminibus grauissimis magis reddit hominem infamem, quàm certa scientia in alijs criminibus: ergo, &c. & ad hunc modum supra quæst. 60. art. 3. & 4. definitur contra Caietan. quòd dubitatio de criminibus grauissimis ex leuib. iudicijs est peccatum mortale. Secunda pars probatur. Si aliquis de media plebe referat crimen assertiuè, peccat mortaliter contra iustitiam, sed tanti momenti est huiusmodi narratio, quæ fit à viro graui: ergo dat idem detrimentum, & damnum, ac subinde erit peccatum mortale contra iustitiam.

Ad argumentum Caietani respondetur, quòd detrimentum sequitur ex vi dicentis, non ex leuitate audientis: quoniam vir grauis magnam vim, & autoritatem habet in suis verbis, etiam si cum dubitatione narret.

Dubitatur tertio. An infamare seipsum sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam. Vide supra tractat. de dominio quæstion. 2. Et quæ dixi quæstio. 62. art. 2. dub. 8. & 11. In hac quæstione est prima sententia Caiet. in hoc artic. & in summa verbo, detraçtio vbi expressè tenet, quòd qui infamat seipsum peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem: neque excusatur vi tormentorum. Huius sententiæ fundamentum est, quòd homo non est dominus propriæ famæ magis, quàm vitæ, vnde sicut occidere seipsum est peccatum mortale contra iustitiam: ira seipsum infamare. E contra verò Soto vbi supra, & in relectione de ratione regendi secretum, membro 1. quæstion. 3. & membr. 3. quæstio. 4. conclus. 10. statuit oppositum fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, & ex hoc fundamento colligit, quòd qui infamat seipsum, non peccat contra iustitiam, imò neque contra charitatem, neque est contra charitatem ex genere suo, imò aliquando potest esse officium virtutis in priuata persona infamare seipsum, in persona verò, quæ obligatam habet suam famam alijs, vt prælatus semper est peccatum mortale contra iustitiam.

E In hac quæstione media via procedendum est. Primò certum esse debet fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, quoniã eam acquirit suis actibus, quod fundamentum explicatum est supra quæstione 62. in materia de dominio. Ex quo colligitur, quòd qui infamat seipsum non peccat contra iustitiam.

PRIMA CONCLUSIO.

F Infamare se, & cooperando ad infamiam, potest esse aliquando officium virtutis: ita quòd non est intrinsecè malum. Ponit enim differetiam Caietan. in hoc quod est pati infamiam, & imponere sibi infamiam. Hæc conclusio probatur. Licet aliquando subire minus detrimentum ad euitandum maius, quando detrimentum inferius per se ordinatur ad euitandum maius, sed detrimentum in fama per se potest ordinari ad euitandum detrimentum in vita: ergo tunc erit officium virtutis. Minor probatur & explicatur conclusio. Nam fama bonum quod-

quoddam est medium inter censum & vitam, & detrimentum in fama malum quoddam est medium inter detrimentum in censu, & detrimentum in vita: ergo licitum est, detrimentum in fama per se ordinare ad evitandum detrimentum in vita. Confirmatur hæc sententia exemplis Sanctorum, qui se aliquando infamaverunt. Hæc conclusio habet verum, etiam si homo non sit dominus propriæ famæ. Probatur. Nam D. Thom. supra quæst. 64. & 65. definit, quod homo potest abicindere membrum etiam sanum, quando fuerit per se necessarium ad consistentiam totius, licet homo non sit dominus membrorum: quoniam detrimentum in parte per se potest ordinari ad evitandum detrimentum totius, quod est maius. Confirmatur hæc sententia ex doctrina D. Thom. sup. quæst. 64. art. 5. ad tertium, ubi D. Thom. ait, quod occidere seipsum est intrinsecè malum: quoniam vita est supremum bonum quod per se non potest ordinari ad aliquid maius, & mors est supremum malum, quod per se non potest ordinari ad evitandum aliquod maius malum cum non sit aliud supremum malum, neque fama supremum bonum: ergo.

SECUNDA CONCLUSIO.

Tantum est peccatum veniale ex genere infamare seipsum citra causam, ut sup. quæst. 62. art. 2. ostendimus.

Sed est argumentum contra conclusionem. Omnis actus qui in individuo est peccatum mortale ex sola gravitate materiæ, est peccatum mortale ex genere, sed infamare seipsum citra causam, in gravi materia est peccatum mortale, ergo, &c. Minor probatur. Quoniam & ipse Soto expressè asserit, quod infamare seipsum in gravissima materia, ut in crimine hæresis, & in crimine nefando, est peccatum mortale. Maior probatur. Quoniam gravitas, vel leuitas materiæ solù deseruit ad hoc, quod forma, & malitia peccati recipiatur perfectè vel imperfectè in ipsa materia secundum dispositionem materiæ. Vnde quando forma, & malitia peccati non est mortalis ex specie sua, in qualibet recipiatur materia, & quantumvis disposita, nunquam sit mortalis. Et hoc patet inductivè in omnibus peccatis venialibus ex genere suo. Mendacium enim intra speciem mendacij in qualibet gravissima materia non est nisi veniale peccatum.

Arguitur secundò. Qui infamat seipsum citra causam peccat contra charitatem proximi, & contra charitatem propriam, ergo peccat mortaliter. Antecedens probatur, quoad primam partem. Primò autoritate D. August. in cap. non sunt audiendi 11. quæst. 3. Secundò probatur ratione eiusdem August. in eodem loco. Non minùs scandalizatur proximus ex eo quod audit crimen perpetratum esse à fratre, quam ex eo quod videt: sed si aliquis coram oculis fratris fecisset crimen cui adiuncta est infamia, peccaret peccatum scandali contra charitatem proximi: ergo si narret proprium crimine, idem scandalum sequitur, ac subinde erit peccatum mortale. Respondetur, quod nunquam est mortale infamare seipsum nisi ex circumstantia scandali, vel quia divinus honor periclitatur, vel quia homo infamis exponit se alijs periculis peccandi, vel ex alia circumstantia. Vnde ad primum respondetur, quod hæresis est contra honorem Dei: quia destruit fundamentum religionis, & crimen nefandum est scandalosum: & idcirco mutatur iam materia ad aliam

A speciem peccati. Ad secundum patet, quia ob scandalum fit mortale peccatum.

TERTIA CONCLUSIO.

Aliquando est actus studiosus reuelare crimen proprium occultum in iudicio, in quo interrogatur aliquis contra ordinem iuris, aliquando verò erit peccatum, & aliquando mortale. Imò imponere sibi falsum crimen semper est peccatum, & aliquando mortale. Hæc conclusio colligitur evidenter ex præcedentibus, nam fama est quoddam bonum medium inter bona temporalia: & infamia medium quoddam malum, ergo pati detrimentum in fama propter superiora bona nullum erit peccatum, cum inferius ordinetur ad id quod superius est. Pati verò detrimentum in fama propter inferiora bona, erit peccatum, cum superius bonum ordinetur ad id, quod inferius est. Quod verò imponere sibi falsum crimen sit peccatum, patet nam est mendacium.

D Vbitatur deinde, an infamare in vno loco est, qui non est infamis in illo loco: sed in alio: sit peccatum mortale contra iustitiam obligans ad restitutionem? Caietanus opusculo 27. Responsionum, responsione 9. tenet, quod non est peccatum mortale contra iustitiam neque obligat ad restitutionem. Probatur primò. Iste talis, qui condemnatus est propter aliquod delictum, est priuatus iure famæ: ergo non fit ei iniuria tollendo ab illo famam. Confirmatur. Præcipua pars pænæ illius hominis est, quod sit priuatus fama, ergo non fit illi iniuria. Confirmatur secundò. Licet iudici expectare diem solennem quando est concursus populorum ad puniendum hominem: ergo præcipua pars pænæ illius hominis est infamia. Secundò probatur. Hæc sententia ex usu omnium proborum hominum, qui quando aliquod delictum committitur in presentia populi, sine aliquo scrupulo narant illud omnibus absentibus. Vltimò. Dupliciter aliquis potest hominem infamare, vel narando crimen falsum, vel reuelando crimen verum: sed occultum: sed in tali casu non narratur crimen falsum, ita enim supponimus, nec occultum reuelatur, cum sit infamis in vno loco: ergo. Adrianus quolibeto 11. oppositum sentit, & probat suam sententiam his argumentis. Primò, iste talis, qui infamis est Vallisoleri habet famam Salmanticæ, & illa fama est sua & est dominus illius famæ: ergo illam auferre ab illo Salmanticæ, est peccatum contra iustitiam. Patet consequentia. Aufertur ab illo quod suum est, ergo est peccatum contra iustitiam. Secundò, etiam si homo sit infamis in omni loco non licet coram & in presentia obijcere crimen: ergo si est infamis in vno loco non licet illum infamare in alio. Soto ubi supra refert has duas sententias, & eas conciliat ad hunc modum. Dicit enim, quod si talis homo in vno loco sit priuatus fama secundum ordinem iuris, & iustitiam, tunc non erit peccatum mortale contra iustitiam ad restitutionem obligans, infamare illum in altero, erit tamen aliquando peccatum mortale contra charitatem. Si verò talis homo non sit priuatus secundum ordinem iuris fama sed priuatum, erit peccatum mortale non solum contra charitatem, verum contra iustitiam in alio loco infamare.

PRIMA CONCLUSIO.

Si verosimile est, quod infamia illius hominis

mora-

moraliter loquendo promanabit ab eo loco, in quo est infamis ad alium locum in quo non est infamis: non est peccatum mortale contra iustitiam neque contra charitatem cum in alio loco infamare, siue sit priuatus fama secundum ordinem iuris & iustitiæ, siue priuatum. Hæc conclusio probatur primò. Ex vsu omnium proborum hominũ, qui ita faciunt. Secundò. Iste talis moraliter loquendo non infamat alterum neque aufert illius famam: ergo nõ peccat mortaliter. Probat̃ur antecedens. Moraliter loquendo certissimè infamia illa, & noticia deberet peruenire ad istum locum: ergo moraliter loquendo ego non infamo illum, neque illi aliquod detrimentum do. Confirmatur: si quis vapulet per vnum vicum ciuitatis non est peccatum mortale contra charitatem neque contra iustitiam id in alio vico narrare. Quoniam moraliter loquendo illa noticia certissimè ad alium vicum deberet peruenire: sed eadem ratio omnino est in nostro casu: ergo &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Insignia quædam crimina & illustris. Item pœnas illis impositas licet narrare vbiq̃ue locorum, etiam si verosimiliter credatur quòd eorum noticia ad illa loca non perueniet, siue qui delinquent, iure priuati sint famæ siue non. Exempla sint acta, quæ fiunt ab inquisitoribus. Hæc enim licet divulgare vsque ad Indos. Idem omnia illa, quæ meritò in historicis scripturis referuntur. Probat̃ur hæc conclusio primò. Narrare in alio loco huiusmodi peccata ideo est malum, quia ex hac narratione nullum sedolumentum reipublicæ, & particularibus personis ergo. Probat̃ur minor. Nam reipublica quando audit talia crimina & pœnas illis impositas sibi consulit, & similibus pœnis similia peccata punit. Item ciues particulatim timore pœnæ deterrantur ab huiusmodi vitijs: ergo.

Secundo. Huiusmodi crimina licet referre in historicis scripturis propter utilitates, quæ inde proueniunt reipublicæ, & particularibus personis: at ex narratione horum criminum eadem utilitates proueniunt: ergo, &c. Ex dictis patet solutio ad argumenta in contrarium. Argumenta enim Caietani videntur conuincere, quòd quando aliquis iure priuatus est fama in vno loco, non est peccatum contra iustitiam cum in alio loco infamare: erit tamen aliquando contra charitatem. Ad argumenta Adriani ad primum respondetur, quòd fama, quam habet Salamantica non est sua, iure enim priuatus est illa: præcipuè si verosimiliter creditur, quòd eius infamia ad istum locum perueniet. Ad secundum negatur consequentia. Nam contumelia habet peculiarem rationem iniuriæ distinctam à detractione.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum detractio sit grauior omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Detractio est grauius peccatum, quàm furtum, minus autem, quàm homicidium, & adulterium. De articulo videre supra, questione præ-

Acedenti. Vbi disputatum est, quòdnam sit grauius peccatum, detractio, an contumelia.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum audiens, qui tolerat detrahentem, grauius peccet?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est in expositione huius articuli. Non solum, qui inducit alterum ad detrahendum, verum etiam ei, qui paratus est, animum addit gestu, vel applausu, verbis vel factis peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur restituere. Hæc conclusio patet ex supradictis questio. 62. articul. 7. Vbi definitur quòd qui est concursa iniuste actionis peccat mortaliter & tenetur restituere. Sed iste talis est concursa iniuste actionis: ergo tenetur restituere.

BSecunda conclusio. Qui non inducit alterum ad detrahendum, neque auget animum, sed tantum gaudet, & complacet in detractione, peccat mortaliter ex genere suo contra charitatem, & non contra iustitiam. Probat̃ur. Nam iste talis tantum habet complacentiam de malo proximi, neque aufert ab illo aliquid bonum: ergo non peccat ex genere contra iustitiam, sed contra charitatem.

CTertia conclusio. Prælati eius, qui infamant, si non resistat detrahenti, & infamanti: peccat mortaliter contra iustitiam. Probat̃ur. Nam prælati ex officio, & iustitia tenentur promouere bonum spirituale subditorum, ac subinde tenentur corrigere, & emendare subditos: ergo si non faciat, peccat mortaliter contra iustitiam.

DQuarta conclusio. Prælati eius, qui infamatus est, si non resistat detrahenti, & infamanti, peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur ad restitutionem faciendam infamato. Hæc conclusio probatur. Nam non obstant, qui obstat tenentur ex iustitia, si non obstat, peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, vt dictum est supra questio. 62. art. 7. sed prælati tenentur obstat ex officio, & iustitia: ergo si non obstat peccat contra iustitiam, & tenetur restituere. Minor probatur. Nam prælati ex officio, & iustitia tenentur procurare omnia necessaria ad virtutem: sed fama est maxime necessaria ad virtutem in subditis, sicuti diximus art. 2. ergo &c.

COMMENTARIUM.

Dvbitatur in hoc articulo. An Prælati, qui non resistit subdito detrahenti, & infamanti non subditum, sed extraneum, teneatur ad restitutionem faciendam ipsi extraneo. Et videtur quòd sic. Nam iste Prælati peccat contra iustitiam, vt patet ex tertia conclusione: ergo tenetur restituere: esse enim peccatum contra iustitiam obligat ad restitutionem.

ESecundò. Si princeps secularis non resistat furanti & expolianti non subditum, tenetur ad restitutionem: ergo eadem ratio est omnino de prælato. Antecedens probatur. Nam si verbi gratia, Rex Hispaniæ non resistat civi Hispaniensi expolianti Gallum, iuste Rex Galliæ posset conqueri, & bellum injicere contra Regem Hispaniensem: ergo Rex Hispaniæ tenetur restituere ex iustitia. His non obstantibus sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Talis prælati non tenetur restituere ex iustitia, detrimenta data non subditorum. Probat̃ur conclusio.

clusio. Nam hac ratione diximus in quarta conclusione quod tenetur restituere famam subdito ex iustitia quoniam tenetur promouere bonum spirituale subditi ad quod maximè necessaria est fama, sed praelatus non tenetur promouere bonum spirituale non subditi, ergo. Ad argumenta in contrarium ad primum responderetur, quod iste non peccat contra iustitiam in ordine ad non subditum, vnde non tenetur ei ex iustitia aliquid restituere: peccat autem mortaliter contra iustitiam in ordine ad subditum, vnde aliquam restitutionem tenetur ei facere ex iustitia, scilicet, corrigere illum & compellere, vt restituat famam non subdito, & ita se debet habere, ac si praelatus non adesset detrahenti, & infamanti, sed postea detractio ad eius notitiam pervenisset.

Ad secundum responderetur, quod princeps secularis ad eundem modum se debet gerere: itaque tenetur ex iustitia compellere illum vt restituat omnia detrimenta, quae dedit non subdito, non ex obligatione aliqua iustitiae in ordine ad non subditum: sed in ordine ad subditum.

Contra quartam conclusionem, & hoc vltimum est argumentum. Nam praelatus tantum tenetur procurare bonum spirituale suorum subditorum: sed fama non est bonum spirituale, annumeratur enim inter bona temporalia: ergo. Et confirmatur. Nam praelatus tantum tenetur procurare, quod subditi non peccent, vel quod studiosè viuant: sed qui infamatus est, non peccat, sed qui infamavit: ergo. Confirmatur secundò. Nam aliquando sanctissimum est, quod infamatus non resistat detrahenti, sed praelatus tenetur procurare bonum spirituale subditi: ergo in tali casu non tenetur resistere detrahenti.

Ad hoc argumentum responderetur, quod praelatus non solum tenetur procurare bonum spirituale, verum etiam omnia bona temporalia, quae necessaria sunt ad bonum spirituale: fama verò vt iam diximus, valde necessaria est ad virtutem colendam. Ad primam confirmationem patet ex solutione ad argumentum.

Ad secundam confirmationem responderetur, quod subditus potest cedere iuri suo, praelatus verò non potest cedere iuri subditorum: vnde casus potest contingere, vt subditus sanctissimè faciat non resistendo detrahenti: in quo praelatus peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem, si non resistat.

Secundò responderetur, quod subditus, non resistendo maiorem gloriam, & famam acquirit, & illustrior apud viros studiosos, & prudentes: ex eo verò quod praelatus non resistat detrahenti, & infamanti subditum, subditus non acquirit maiorem gloriam, & famam: sed potius alij confirmantur in infamia.

ULTIMA CONCLUSIO.

Persona particularis, quae non complacet in detractioe, vt plurimum peccat venialiter si non resistat detrahenti. Nam vt plurimum potest facile resistere, vel ostendendo tristem faciem, vel miscendo alia colloquia: vnde Diuus Thomas in fine articuli, dicit, quod si non complacet in detractioe, sed non resistit ex amore humano, vel ex negligentia, vel ex verecundia: vt plurimum peccat venialiter, ipse tamen excipit duos casus: vt patet in articulo.

QUAESTIO LXXIV.

De Sufuratione.

DEinde considerandum est de sufuratione. Et circa hoc quaeruntur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum sufuratio sit peccatum distinctum à detractioe?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. In hoc articulo. Notandum est primò, cum Diu. Thom. quod detractor, & susurro conueniunt quidem in materia, & in forma, & modo loquutionis: qua ratione in diuinis literis propter istam similitudinem susurro appellatur detractor, & e contra. Ecclesiastes capit. 1. Non appellaberis susurro in populis. Hoc est detractor secundum glossam. Differunt autem haec vitia ex diuerso fine intento. Nam detractor intendit denigrare famam proximi, & ex hoc nocumento sumit speciem: susurro verò intendit dirimere amicitiam inter amicos, & ex hoc fine sumit speciem. Vnde Prouerbiol. 26. Detraclio susurro iurgia quiescunt. Vnde vterque ea verba accommodat, quae proprio fini suo sunt necessaria.

COMMENTARIVM.

DI hoc articulo est dubium Caietani. An omnes sufurationes sint eiusdem speciei atomae? Et videtur, quod non sufuratio est iniuria contra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem: sed amicitiae sunt diuersae speciei inter se: alia enim est amicitia honesti, alia vtilis, alia delectabilis: ergo sufurationes non sunt eiusdem speciei. Et confirmatur. Furtum, & detractio sunt vitia differentia speciei: quoniam bona, quae destruunt differunt specie: sed bona, quae destruuntur per sufurationem, differunt specie, amicitiae enim differunt specie vt diximus: ergo, &c. In oppositum est, quod Diu. Thom. in hoc articulo constituit sufurationem tanquam vitium vnius speciei atomae. In huius dubij expositionem sic

CONCLUSIO.

Sufuratio est vnicum vitium vnius speciei speciei specialissimae. Probat. Vnitas specifica habitus siue vitij, siue virtutis, desumitur ex vnitate formali specifica obiecti: sed sufuratio habet vnicam specificam rationem formalem obiecti: ergo est vnicum vitium speciei. Minor probatur. Quoniam eius obiectum formale est destruere, & dirimere amicitiam.

Ad argumentum in contrarium responderetur, quod non est inconueniens, quod obiectum vnius speciei in ratione obiecti contineat sub se multa differentia specie in ratione rei. v. g. visibile quod est obiectum potentiae visivae, continet sub se album, & nigrum, & medium colorem, quae differunt inter se specie in ratione rei. Itè obiectum metaphysicæ quod est ens in quantum ens, habet vnicam rationem

specifi-

specificam formalem obiecti, tamen sub se continet multa differentia specie, & genere in ratione rei. Præterea odium tendit, tanquam in rationem formalem specificam, in rationem mali, in nullam enim rem tendit nisi sub hac ratione. Nihilominus tamen, sub hac ratione formali continentur multa mala differentia genere & specie in ratione rei. Ita susurratio tendit in hanc communem rationem inimicitie, & vult destruere amicitiam: sub hac verò ratione continentur diuersæ amicitie specie in genere rei.

Ad confirmationem respondeatur, quod furtum, & detractio habent diuersas rationes formales obiectorum, susurratioes verò semper habent eandem. Notandum tamen est, quod licet omnes susurratioes sint eiusdem speciei, in confessione tamen explicanda est susurratio in particulari: quoniam vt diximus quaest. 72. in confessione non solum sunt explicandæ circumstantiæ, quæ variant speciem, verum etiam, quæ notabiliter aggrauant intra eandem speciem.

Secundò notandum est cum Caietano in hoc articulo, quod licet susurratio sit vitium vnus speciei, possunt tamen ei aduenire diuersæ circumstantiæ accidentales, & potest hoc vitium ordinari ad diuersos fines extrinsecos. Nam aliquando vnum vitium vitur alio ad suum finem, sicut qui furatur propter nocentiam, vbi nocentia trahit furtum ad suum finem. Ita susurratio aliquando trahitur ad finem extrinsecum: si enim quis intendat susurratione dirimere amicitiam propter bonum delectabile, verbi gratia, si intendat dirimere amicitiam inter coniuges, vt abutatur vxore: vitium susurrationis trahitur ad finem extrinsecum adulterij. Hoc autem non impedit, quod vitium sit vnus speciei: nam quælibet res potest habere vnâ formam substantialem, & alteram accidentalem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum detractio sit grauius peccatum, quam susurratio.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua.

COMMENTARIVM.

Circa istum articulum primò notandum est, quod susurratio non solum excedit contumeliam, verum etiam detractioem: nam peccatum in proximum tantò est grauius, quanto nocentum illatum est grauius. Sed vitium susurrationis infert maius nocentum, ergo. Minor probatur. Nam per contumeliam destruitur honor, per detractioem fama, per susurrationem verò dirimitur amicitia, quæ maius bonum est: ergo grauius peccatum est. Et confirmatur. Nam totum detrimentum, quod infertur per detractioem, infertur per susurrationem, & vltra hoc dirimit amicitiam: ergo grauius peccatum est susurratio. Secundò probatur hoc. Amicitia est maxima omnium virtutum, vel aliquid virtute excellentius, quod dicit D. Thom. supra quaest. 2. articul. 3. ad primum, sed fama non est tantum bonum, sicuti virtus, imò sequitur virtutem sicuti umbra corpus: ergo iniuria, quæ destruit amicitiam, qualis est susurratio, grauior in-

A iuria est, quàm quæ destruit famam. Ex his infertur, quod vitium susurrationis sit peccatum mortale ex genere suo. Nam dat graue damnum proximo. Verum est, quod susurratio est duplex: alia formalis, alia verò materialis: sicuti diximus de contumelia.

B Contra istud corollarium est argumentum. In beneficijs gratuitis nulla fit iniuria, sed amicitia est beneficium gratuitum, ergo. Ad hoc argumentum primò responderetur, quod in beneficijs gratuitis iam habitis, locum habet iniuria, amicitia verò est beneficium gratuitum iam habitum. Secundò responderetur, quod in beneficijs gratuitis, etiam si non habeantur, locum habet iniuria, si auferantur per fraudem, & dolum: vt patet in impediendo elemosynam per fraudem, & dolum. Per susurrationem verò auferitur amicitia per fraudem, & dolum.

QUAESTIO LXXV.

De Derisione.

C **D** Einde considerandum est de derisione. Et circa hoc quaeruntur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum derisio sit speciale peccatum, ab alijs praeiudicis distinctum.

CONCLUSIO.

D **D** *Derisio diuersa est à ceteris lingua vitijs, quod per illam intendatur proximi erubescencia.*

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum derisio possit esse peccatum mortale?

CONCLUSIO.

D **D** *Derisio in paruis veniale peccatum est, at in magnis, pensatis tamen conditionibus personarum, peccatum mortale est.*

COMMENTARIVM.

In expositione huius quaestiois tria aduertenda sunt. Primum est, quod huiusmodi peccata, quæ consistunt in verbis, ex intentione iudicanda sunt: quoniam verba habent vim significandi ex intentione: vnde ex diuersis finibus intentis, diuersa peccata constituuntur: & sicut contumeliosus intendit auferre honorem, & detractor famam, susurro verò dirimere amicitiam: ita qui alterum irridet, intendit, quod confundatur, & erubescat. Et quoniam hic finis distinctam malitiam habet ab omnibus dictis: ideo à Diu. Thom. distincta iniuria constituitur.

F Secundò est notandum, quod omnes irrisiones sunt eiusdem speciei: habent enim eandem rationem formalem, vnde desumitur vnitas. Explicanda tamen est in confessione irrisio in particulari: sicuti diximus de alijs vitijs.

Tertiò est notandum, quod irrisio virtutis est pestilencissimum vitium, & vt in plurimum est

peccatum mortale, etiam si irrisio fiat materialiter, & non formaliter, & etiam si fiat sine animo facien- di quod alius erubescat & confundatur. Probatum hoc. Talis irrisio est vilipendium virtutis a deo ma- gnum, ut reputet virtutem, non solum indignam, cum qua homines cofabulentur: verum etiam, cum qua certent, & contendant, ergo ut in plurimum est peccatum mortale.

Secundò. Irridere virtutem, causat in anima iusti tristitiam spiritualem de bono virtutis, & eru- bescentiam de exercitio virtutis, & facit hominem iustum & sanctum tardum ad virtutem, & facit ut reputet bonum malum, & malum bonum, ut dicitur Isaia cap. 5. ergo est peccatum mortale ut plu- rimum. Vnde Psalm. 1. vbi Septuaginta habent, Et in cathedra pestilentiae non sedit. In textu Hebraeo habetur, in sede derisorum non sedit, vbi vocat co- thedram pestilentiae vitium irrisiois.

Ultimò. In hac quaestione sunt duo breuissima dubia. Primum est, An irrisio sit grauius peccatum, quam alia peccata, quae consistunt in verbis. Ad hoc dubium respondetur vnica conclusione. Irrisio est grauius peccatum, quam contumelia, le- uis autem, quam detractio, & suffurratio. Prima pars probatur. Irrisio includit omnem malitiam contumeliae, quoniam per se fit coram, & ultra hoc addit, quod alius erubescat: ergo est grauius peccatum, quam contumelia. Et confirmatur. Nam irrisio fit cum maiori despectu, ergo. Secunda pars probatur. Per detractioem, & suffurratio- nem auferuntur maiora bona, quam per irrisio- nem, nam auferuntur fama, & amicitia, ergo grauiora peccata sunt.

Dubitatur secundò. Quare Diuus Thomas non posuerit peccatum murmurationis, cum con- sistat in verbis extra iudicium? Respondetur, quod murmuratio reducitur tanquam aliquid imperfe- ctum ad has quatuor species iniuriarum. Si fiat co- ram, intendendo dehonore, ad contumeliam: si autem intendendo facere quod alius erubescat ad irrisioem, si fiat in absentia, & intendat denigre- re famam, ad detractioem. Si intendat deridere amicitiam, ad suffurratioem. Ita Caietanus opuscu- lo 17. responsionum, responsione 13. dubio 6. & in Summa verbo, murmuratio. Ratio est clarissima, quoniam murmuratio, ut notio nominis praese- fert, dicit iniuriam, quae potius in sono vocis, quam in verbis consistit, vnde comparatur ad alias iniu- rias, sicut aliquid imperfectum, & inarticulatum, ad aliquid perfectum & articulatum, ergo ad alias ini-urias reducenda est.

QUAESTIO LXXVI.

De Maledictione.

Postea considerandum est de maledictione. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum liceat maledicere aliquem?

CONCLUSIO.

Maledicere, animo maledicendi, optando, seu impre- cando malum alicui, illicitum est.

A

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum liceat creaturam irrationalem maledicere?

CONCLUSIO.

Creaturis irrationalibus maledicere, ut Dei creatu- ra sunt, ad rationalem creaturam ordinata, bla- sphemia est: eis autem maledicere, ut in seipsis sunt, illicitum est, cum sit hoc otiosum & vanum.

B

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum maledicere sit peccatum mortale?

CONCLUSIO.

Maledicere formaliter, & magnum imprecari malum, ex suo genere mortale vitium est: venia- le autem esse potest, vel si leue sit malum, vel secundum animi leuem motum.

C

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum maledicere sit grauius peccatum, quam detractio?

SVMMA TEXTVS.

In expositionem huius quaestiois est prima conclusio. Maledictio, qua alteri malum imprecatur, est peccatum mortale ex genere suo. Verum est, quod Diuus Thomas artic. 1. dicit, quod maledictio potest accipi optatiue, & im- peratiue. In comuni tamen sermone accipitur optatiue. Pro- batur hoc dictum. Optare alteri malum est contra charitatem: ergo est peccatum mortale ex genere suo.

D

Secunda conclusio. Imprecari alteri malum propter bo- num vile, & honestum, non est peccatum: vel imprecari alteri malum, ut impleatur diuina iustitia, vel ut pecca- tor respiciatur. Et ita Propheta aliquando imprecatur ma- lum. Psalm. 118. Confundantur superbi, qui iniuste iniqui- tatem fecerunt in me. Et Psalmo 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius. Haec imprecatio- nes Prophetarum explicat quadrupliciter Diu. Thomas, infra quaestio. 83. artic. 8. ad primum. Ex hoc sequitur, quod ma- ledictio est imprecari alteri malum, nihil aliud curado, quod est velle alteri malum formaliter. Contra secundam conclu- sionem sunt aliqua argumenta. Primum est, quod licet desi- derare licet facere: sed licet alteri desiderare malum, ut im- pleatur diuina iustitia: ergo licet facere.

E

Secundo. Ex precepto diuino tenemur diligere inimi- cos, & illis benefacere: ergo non possumus illis optare malum.

F

Ad primum argumentum respondetur primo, negan- do maiorem. Nam priuata persona potest desiderare, ut fur puniatur a iudice: non tamen potest punire.

Secundo respondetur, quod eo modo, quo possumus de- siderare possumus facere, ita quod propositio maior faciat i- stum sensum, quod si obiectum factibile a nobis est licitum in ipso facto, tunc desiderium talis obiecti est licitum. In hoc vero casu, licet desiderare, quod Deus hominem puniat, & ita Deo est licitum punire, non vero licet priuata persona punire hominem: unde neque ipsi priuata persona li- cet desiderare. Ad secundum respondetur, quod tale deside- rium non procedit ex maleuolentia, sed potius ex charitate.

nam desiderare alteri malum sub ratione boni melioris, non est absolute desiderare malum.

Prima conclusio. Filij valde debent timere execrationes parentum, parentes item impijssimè faciunt, execrando filios, non quia verba parentum vim aliquam habeant: sed quia Deus aliquando id permittit propter peccata parentum, vel filiorum. De quo Div. August. lib. 22. de Civitate cap. 8.

QUÆSTIO LXXVII.

De Fraudulenta emptionis & venditionis.

DEinde considerandum est de peccatis, quæ sunt circa voluntarias commutationes. Et primò de fraudulentia, quæ committitur & emptionibus & venditionibus. Secundò, de usura, quæ fit in mutuis. Circa alias enim commutationes voluntarias non inveniuntur aliqua species peccati, quæ distinguatur à rapina, vel furto. Circa primum quaeruntur quatuor.

IRCA hunc titulum. Nota, ex Div. Thom. supr. q. 55. art. 5. quòd fraudulentia est vitium speciale contrarium prudentiæ, quòd consistit in hoc, quòd aliquis id quòd astute cogitavit in ordine ad aliquem finem, simulatis factis exequatur. Et in hoc differt à dolo, quòd dolus fit etiam verbis simulatis, in xta illud, linguis suis dolose agebant: at verò fraudulentia tantum in factis simulatis inveniuntur.

Dubitamus ergo statim pro intelligentia articuli, quare D. Tho. tractaturus de iniustitia, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus, apposuerit titulum de fraudulentia, quæ ibidem committitur: cum tamen in alijs vitijs iniustitiæ pertractandis non apposuerit tale titulum. Verbi gratia, de fraudulentia furti vel rapinæ, &c. Sed absolute dicit de furto, de rapina, de usura. Respondetur primò, quòd ratio est: quia communiter iniustitia, quæ committitur in emptione, & venditione est cum fraude. Respondetur secundò, quòd alia vitia contraria iustitiæ habent speciem nominatam, verbi gratia, furtum, &c. Iniustitia verò, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus non habet speciem nominatam, & idcirco nominatur, & circumscribitur fraudulentia, quæ communiter inveniuntur in tali iniustitia. Sed contra, videtur, quòd non differat specie ista iniustitia emptionis, & venditionis à furto, vel rapina. Probatur, quia si ista iniustitia fiat ignorante domino patiente, erit furtum, si autem fiat illo sciente, erit rapina: ergo nõ est differentia. Respondetur, quòd iniustitia emptionis & venditionis, neque est species furti, neque rapinæ. Probatur primò, quia huiusmodi iniustitia partim fit volente domino, partim invito. In furto verò, vel rapina omnino fit iniustitia invito domino. Secundò. Quia iniustitia emptionis, & venditionis abstrahit ab ignorantia, vel scientia patientis, hoc est, communiter se habet ad ignorantiam, vel scientiam patientis. At verò iniustitia furti determinata est ad ignorantiam patientis. Iniustitia verò rapinæ determinata est ad scientiam ipsius patientis. Cum igitur involuntarium in moralibus, dividatur in involuntarium ex ignorantia, & in involuntarium ex scientia, & propterea distinguantur specie furtum, & rapina: sequitur, quòd iniu-

A stitia emptionis, & venditionis, quæ abstrahit ab ignorantia, & scientia patientis, differat specie à furto, vel rapina.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum licitè aliquis possit vendere rem, plus quàm valeat?

SVMMA TEXTVS.

Vtrum licitè possit aliquis vendere rem plus, quàm valeat?

Prima conclusio. Adhibere fraudem, vt aliquid plus in isto vendatur, est peccatum, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius.

Secunda conclusio. Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut emere vilius, quàm res valeat, est secundum se iniustum. Ratio est, quia secundum se in illo contractu committitur inæqualitas.

Tertia conclusio. Per accidens aliquando licet vendere rem carius quàm valet, scilicet quando venditor damnificatur ex priuatione rei, quàm vendit.

Quarta conclusio. Iniquum est vendere rem carius, quàm secundum se valeat, propterea quòd fit valde vilis ementi. Ratio est, quia hoc est vendere quòd non est proprium, sed alienum.

COMMENTARIVM.

DE hac materia disputant Doctores in 4. distin. 15. extant etiam tituli in vtroque iure de contractibus. Quoniam autem de omni contractu agendum est, necesse erit tradere definitionem, & diuisionem contractus: vt cognoscamus, quanam sit differentia huius contractus emptionis, & venditionis, & quomodo differat ab alijs contractibus. Nota ergo primò, quòd contractus definitur ab Vlpiano. in l. Labeo. 2. ff. de verborum signific. Contractus est vltro citroque obligatio. Quæ diffinitio datur per effectum, ac si diceret, Contractus est actio humana inter duos, ex qua in vtroque oritur obligatio ad alterum. Hæc autem actio humana necesse est, vt explicetur aliquo signo sensibili sufficienti ad explicandum animum contrahendi. Et ratio est, quia homo componitur ex corpore, & anima, & idcirco actio humana, quæ debet esse ad alterum necesse est, quòd sit sensibilis, eò quòd omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt autem quatuor figuræ contractuum, siue quatuor modi, qui referuntur. in l. naturalis. ff. de præscriptis verbis: Primus modus explicatur sic, Do, vt des. Secundus facio, vt facias. Tertius, do, vt facias. Quartus, facio, vt des. Hinc sequitur, quòd simplex promissio non est contractus eò quòd neque habet figuram contractus, neque definitionem, cum nulla oriatur obligatio in vtroque.

Secundò nota, quòd contractus proprie dictus, diuiditur in septem differentias, siue species. Prima dicitur cambium, in qua permutatur res pro re. Secunda est emptio, vbi intelligitur correlatiuum venditio. Tertia species est mutuario. Quarta est emphyteusis, id est, melioratio, verbi gratia. Dat aliquis alteri vineam, vt colat illam, & reparet, & fructus capiat & soluat aliquam pensionem, & reddat. Quinta species est commodatio quando debet reddi idem numero datum. Sexta species est permutata commodatio. Septima est locatio.

Sed tamen pro huius diuisionis intelligentia: nota, quod hic non diuidimus contractum in tota sua generalitate, sed quod attinet ad rem præsentem diuidimus contractum circa res ipsas, non circa personas: & ideo non annuimus matrimonium, neque votum solenne: ed quod sunt traditiones personarum.

His suppositis. Probatur sufficiencia præfata diuisionis. Etenim per contractum potest transferri vel dominium rei, vel vsusfructus illius, aut tantum vsus. Si quidem transferatur dominium rei, constituuntur tres species, scilicet, cambium, quod fit quando res pro re commutatur, vt vinum pro frumento: & emptio, quando transfertur dominium rei pro pecunia, & mutatio, quando trāsferitur dominium rei cum obligatione, vt reddatur tantumdem in alio individuo. Quibusdam autem vsus est, quod mutatio non sit proprie contractus, ed quod nulla obligatio oritur in mutatore, sed tantum in mutuario. Nihilominus falluntur in hoc, quia mutator ipse, eo ipso quod mutat, manet obligatus ad non statim repetendum, donec mutuario aliquod comodum acceperit, vel accipere poterit moraliter loquendo ex ipsa re mutuata, & eadem ratio est de commodatore, manet enim obligatus, vt mutuator, imò verò aliquando statuitur aliquod certum tempus, intra quod ipse commodator vel mutuator non potest repetere. Præterea. Si per contractum non transferatur dominium rei, sed vsus fructus pro aliquo pretio, vel pensione temporali, vel perpetua, & tunc talis contractus dicitur emphyteusis. Dicimus autem non trāsferri dominium per emphyteusim: quia quamuis transferatur, & tradatur ipsa res, tamen directum dominium rei manet apud dominum, qui rem transtulit ad vsusfructum alterius: quamuis dominium utile maneat in illo, qui rem accepit per talem contractum. Denique si per contractum transfertur tantum vsus rei, oriri possunt tres species. Nam si transferatur gratis res sine pretio, siue vsus vsus ille est quidem commodatio cum conditione, vt rei substantia restituarur domino, verbi gratia, si aliquis commodet equum ad iter faciendum alteri, si autem non transferatur gratis, sed pro vsu alterius rei: dicitur permutata commodatio. Si autem sit pro pretio, dicitur locatio.

Ad has septem species possunt reduci omnes alij contractus, siue nominati, siue innominati. Præsertim contractus assicurationis & societatis: nam per assicurationem non transfertur dominium rei, neque vsus: sed tantum per assicurationem conseruatur dominium, vel vsusfructus, vel vsus, iuxta rationem assicurationis, & obligationem assicurantis. Societas autem poterit reduci ad quandam locationem. Similiter impignoratio, vel fideiussio, non pertinet ad speciem distinctam, sed tantum est confirmatio aliorum contractuum, & ad illos reducitur. Magister Soro libr. 6. de Iustitia. quæst. 2. articulus. 1. dicit, quod sufficit numerare quinque contractuum species. Nam cambium in quo transfertur res pro re, reducit ad emptionem. Permutata verò commodatio reducitur ab illo ad locationem. Sed nobis non videtur verum, quod cambium reducat ad emptionem. Primò quia cambium antiquior contractus est, quàm emptio. Item emptio, & venditio inuenta est ad supplendum id quod per cambium commodè fieri non poterat. Ergo si aliqua istarum specierum ad aliam erat reducenda, potius emptio ad cambium, quàm cambium ad emptionem reduci oportebat. Præterea permutata com-

A modatio non exigit equalitatem, qualem requirit locatio. Ergo non rectè ad illam reducitur. Probatur antecedens. Possunt enim duo homines conuenire, vt adinuicem commodent res inæqualis commoditatis.

Nota præterea ad maiorem intelligentiam prædictæ diuisionis, non multum interesse ad mores, vel ad rationem iustitiæ, vel iniustitiæ dignoscendam, quæ in huiusmodi contractibus reperitur, curiosè distinguere, an isti contractus distinguantur specie metaphysica, & differentia essentiali, dummodo cognoscamus differentes modos, qui requirunt differentem considerationem in istis contractibus. Hæc autem differentia qualiscunque sit, desumenda est ex diuerso modo tradendi rem ipsam, scilicet, transferendo cum illa dominium, vel vsusfructum, vel vsus tantum, & ex diuersa obligatione, quæ oritur in ipsis contrahentibus, videlicet, ad reddendam rem ipsam, vel non reddendam, vel ad conseruandam illam vel aliquid aliud faciendam pro re ipsa. Et ideo vsus est viris doctis, & prudentibus, illa septem capita contractuum distinguere, ad quæ alij contractus reducerentur.

C Ex dictis colligitur definitio emptionis, & venditionis, emptio namque est contractio rei pro pretio: venditio autem distractio rei pro pretio. Nomine verò pretij, intelligimus pecuniam, per quam aestimatur valor omnium rerum venalium: est enim pecunia ipsa mensura communis ipsarum rerum venalium. Hæc autem definitio desumitur ex modo loquendi Iurisperitorum, qui venditionem vocant distractionem rei, & emptionem ipsam vocant contractionem rei ipsius.

D Iam verò pro intelligentia conclusionis articuli Diui Thomæ, obseruanda quidem sunt à Theologo tria principia, siue regulæ, ad constituendum pretium iustum in rebus venalibus. Prima regula sit, autoritas reipublicæ, quæ suo beneplacito potest constituere iustum pretium in huiusmodi rebus propter bonum commune.

Secunda regula est, communis aestimatio fori, & bonorum hominum. Tertia regula est, conuentio inter emptorem, & venditorem ipsum. Quod autem istæ regulæ sint sufficienter enumeratæ. Probatur, quia pretium iustum non est ab natura determinatum: etenim iustum naturale, autore Aristot. 5. Ethicorum, capit. 7. est idem apud omnes, at verò pretium rerum multipliciter variatur pro temporis, & loci varietate, & etiam pro ipsarum rerum varietate: ergo necesse est, quod pretium determinetur per beneplacitum hominum: nõ potest autem excogitari aliquod aliud beneplacitum per quod constituatur istud iustum pretium, quod non contineatur in prædictis: ergo sufficienter enumeratæ sunt istæ tres regulæ.

F Circa primam regulam aduerte, quod nomine reipublicæ, intelliguntur omnes, qui habent auctoritatem ab ipsa reipublica: inter quos primum locum obtinet princeps, deinde prætores, & alij iudices & ædiles, qui vulgò dicuntur (Regidores, & Ecles) qui habent auctoritatem à reipublica taxandi pretium in aliquibus mercibus, minoris momenti. Vbi obseruandum est, quod nisi sit error intolerabilis, & euident, standum est taxationi pretij factæ à reipublica, & officialibus eius, semper enim præsumendum est tale pretium esse iustum, & in casu dubij standum est illi.

Secundò notandū est, quod taxatio pretij potest

fieri tripliciter. Vno modo penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris: altero modo penes terminum paruitatis in fauorem venditoris. Tertio modo penes vtrumque terminum in fauorem vtriusque. Exemplum primi est in pragmatica frumentaria, vbi taxatur pretium penes terminum magnitudinis, non enim potest esse maius pretium iustum frumenti, quam sit taxatum à republica. Potest autem esse iustum pretium multò minus, quam sit taxatum à republica: propterea quòd ex abundantia tritici communis aestimatio fori deprimi taxatum pretium. Exemplum secundi habetur in cèlibus temporalibus, vel vitalitijs, vbi taxatur pretium penes terminum paruitatis, non enim possunt emi minoris pretijs: at verò possunt emi maiori pretio. Exemplum tertij est in taxatione, quæ communiter fit in pretio vini.

Circa secundam regulam, vide Diu. Thomam sup. q. 57. art. 2. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. si feruum. ff. ad legem Aquilianam. & in cap. 1. de emptione, & venditione.

Circa omnes tres regulas in communi. Nota, quòd est maxima differentia inter pretium constitutum per primam regulam, & constitutum per alias regulas: quia constitutum per primam regulam consistit in indiuisibili, eo modo, quo constitutum est: pretium verò constitutum per alias regulas variari potest eodem loco, & tempore in parua quantitate, quia non consistit in indiuisibili, vt dicit Diu. Thomas supra in solutione ad primum. Et idcirco à doctoribus assignatur triplex iustum pretium eodem loco, & tempore quòd reputatur quasi vnum pretium. Aliud quidem dicitur rigidu penes terminu magnitudinis: aliud verò dicitur mite penes terminum paruitatis: aliud denique dicitur mediocre penes recessum ab vtroque extremo.

Secunda differentia est, quòd pretium taxatum à republica ordinatur immediate ad bonum communitatis per iustitiam legalem, quæ principaliter residet in Principe, & ministris reipublicæ: pretium verò constitutum per alias regulas ordinatur immediate ad bonum ipsorum contractuentium.

Tertia differentia est inter pretium constitutum per secundam regulam & pretium constitutum per tertiam regulam: quòd stante taxatione per secundam regulam, non habet locum tertia regula. Si enim pretium communi aestimatione fori sit constitutum, non licet illud pretium variare ex conuentione inter emptorem, & venditorem: sed standum erit omnino communi vsui fori. Hoc intelligitur in ratione contractus emptio- nis, & venditionis. Nam si ex beneplacito suo venditor velit rem vilius vendere, erit quidem donatio: sicut si emptor velit carius emere erit etiam donatio. Vnde regula tertia tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, sicut verbj gratia, contingit in mercibus, quæ nouiter adducuntur ex India. Similiter etiam idem contingeret, si quis artifex industrius faceret aliquod nouum artificium vtile hominibus, & reipublicæ, & etiam delectabile: tunc non est aliud pretium iustum nisi ex conuentione partium, quòd quidem debet fieri attentis laboribus & industrijs, & expensis ipsius artificis.

Quarta differentia est in tea has regulas, quòd materia primæ, & secundæ regulæ sunt res necessariæ ad victum & vestitum hominum, verbj gratia, circa frumentum, & vinum & carnes & vestitum

A exercentur illæ regulæ. At verò materia propria tertiæ regulæ sunt res, quæ magis pertinent ad fastum, & pulchritudinem ipsius reipublicæ, quam ad necessitatem: quales sunt lapides pretiosi, & canes venatici, & etiam accipitres, & equi elegantes, qui non habent pretium taxatum à republica. Constitutis his omnibus fundamentis est.

B **D** Vbiu primum. Vtrum modus vendendi rem possit variare iustum pretium rei eodem loco, & tempore? loquimur autem de varietate notabili. Pro cuius intelligentia aduerte, quòd quadruplex est modus vendendi. Primus est, quando ipsa mercis querit emptorem. Secundus. Quando emptores querunt merces, Tertius, quando aliquis vendit simul magnam copiam rerum, & non minutum. Quartus modus vendendi est per mensuras quædam minutiores. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO.

Primus modus vendendi, facit vilescere pretium rei iustum. Probatum ex communi proverbio: merces vltionæ vilescunt, cuius proverbij ratio est: quia in illo modo vendendi est raritas emptorum, quæ est vna causa ex multis minuendi pretium.

SECUNDA CONCLUSIO.

Secundus modus vendendi auget pretium iustum rei. Ratio est. Quia in illo modo vendendi est copia emptorum, quæ causa est augendi pretium.

TERTIA CONCLUSIO.

D Tertius modus vendendi facit vilescere pretium. Ratio est, quia in illo modo vendendi inuenitur raritas emptorum.

QUARTA CONCLUSIO.

Quartus modus vendendi merito auget pretium iustum rei. Ratio est quia in illo modo vendendi est multus labor & maior cura & industria in seruandis mercibus, & diuidendis.

E Ex dictis sequitur, quid sentiendum sit de monopolijs. Fit enim monopolium tripliciter. Primo quidem auctoritate, vt cum Princeps prohibet, ne quis vendat aliquod genus mercium præter Petram vel Ioannem. Et iste modus vendendi si fiat de rebus non multum necessarijs reipublicæ, vel si fiat de necessarijs, fit tamen cogente necessitate, vel vtilitate reipublicæ, cui aliter prouideri commodè non potest, nisi merces ad vnum venditorem, vel duos reducantur: tunc iustus erit iste modus vendendi, dummodo pretium taxetur à republica, ne forte illa occasione venditores spoliarent reipublicam ipsam. Hac via iustificatur privilegia, & monopolia de cartis lusorijs, & de libris ab ipsis auctoribus tantum vendendis.

F Secundus modus monopolij est, quando ipsi negotiatores conueniant inter se de non vendendis mercibus nisi certo quodam pretio suo beneplacito taxato. Tunc enim omnes isti negotiatores efficiuntur quasi vnus venditor, quòd redundat in damnum communitatis. Ratio est: quia quando sunt multi venditores non coniurati, facile minuuntur rerum pretia, dum quilibet affectat vendere, quòd quidem redundat in bonum communitatis. Similiter etiam peccarent vice uersa emptores, quando ad inuicem

conueniant, de non emendis mercibus nisi viliori quodam pretio taxato suo arbitratu. Illi tamen poterunt aliquando excusari: si hoc faciant contra monopolium quod fecerunt venditores: tunc enim redimunt suam vexationem, dummodo conueniant emptores in quodam iusto pretio, & aequali, quale posset aestimari à viris probis, si nullum esset monopolium.

Tertius modus monopolij est, quando duo, vel tres mercatores, vel etiam vnus, congerunt omnes merces alicuius generis ea intentione, vt omnes emanant ab ipsis, ipsi verò fingunt pretium quoddam pro libito suo. Omnes igitur modi praedicti praeter primum cum suis limitationibus, prohibiti sunt iure communi, vt patet. l. i. c. de monopolijs. & l. 2. tit. 7. Partita quinta.

Nihilominus aduerte, quòd in foro conscientie non tenebuntur facientes monopolium restituere, nisi conuenerint in pretio iniusto, quod quidem periculum, vt in plurimum, inuenitur in secundo genere monopolij, tam cum sit ex parte venditorum, quam etiam ex parte emptorū. At verò in tertio genere monopolij, non videtur esse aliqua iniquitas. Et ratio est, quia ille, qui emit totam quantitatem mercium, suo periculo emit, neque cum aliquo conuenit fraudulenter: quin potius huiusmodi negotiatio publicè fit in republica, neque prohibetur legibus, nisi tantum in emptione tritici, caurum enim est legibus Regni, quòd nemo emat triticum ad reuendendum: vbi autem non fuerit lex humana expressa, quæ prohibet emptionem siue in parua siue in magna quantitate ad iterum vendendum: licitum erit cuiilibet negotiatori emere totam quantitatem mercium.

Sed rogar aliquis. In tali casu quodnam erit pretium iustum, quando ille iterum vendit. Respondetur, quòd si non est taxatio facta a republica, iustum pretium erit in quo conuenerint emptores cum venditore. Neque moraliter loquendo erit periculum in tali casu, quòd pretium plus iusto augetur propter vnitatem venditoris. Et ratio est: quia quamuis sit vnitatis venditoris, est multiplicitas mercium apud illum, & idcirco properabit vendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum negotiatorem, sequeretur aliquod damnum communitati: tunc princeps reipublicæ tenetur cogere illum negotiatorem, vt vendat, & si opus fuerit taxare pretium illi. Haecenus dictum est de pretio iusto secundum se hoc est, attento valore rei venalis absolute loquendo. Nunc autem de pretio iusto per accidens dicamus.

Dubium igitur secundum est circa tertiam conclusionem D. Thom. Vtrum illa sit vera, & an possint esse aliae circumstantiae, propter quas aliqua res iuste vendatur carius, quam secundum se valeat, verbi gratia, si res vendatur carius non solum propter incommodum venditoris, sed etiam propter ipsius rei venalis honorificam antiquitatem, vel propter delectationem, quam venditor capit ex illa re. Respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Doctrina Dni Thomae in tertia conclusione certissima est, & probatur. Quia aequitas naturalis postulat, vt venditor, qui est dominus, & possessor rei suae, seruet se indemnem, ergo vera est conclusio Dni Thomae. Confirmatur exemplo. Nam

A eadem ratione excusamus mutuatorem, quando à mutuuario exigit lucrum verè cessans, vel damnum emergens, scilicet, quia seruat se indemnem hoc faciendo. Sed haec doctrina intelligenda est quando emptor vel mutuarius sollicitat venditorem, vel mutuatorem, vt vendat, vel mutuet: quia aliàs non erat venditurus, vel mutuaturus: si autem vtrò se offerat ad vendendum, vel mutuandum, non potest quicquam exigere pro suo damno vel lucro cessante. Ratio est manifesta: quia tunc ipse emptor non est causa, quòd venditor priuetur suo commodo, ergo non est iustum, vt soluat pretium propter incommoda venditoris aliunde prouenientia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam ratio antiquitatis honorificae, potest venditor aliquid amplius exigere, quam res secundum se valeret, & huiusmodi pretium poterit esse per accidens iustum, quando res illa solum est honorifica venditori: at verò si res illa sit honorifica cuiilibet habenti: tunc illud pretium erit iustum secundum se: quoniam dignitas illa est quasi intrinseca rei. Caterum pretium maius quod accipitur propter delectationem, quam capiebat venditor de illa re, iustum quidem erit; sed per accidens. Haec autem doctrina debet intelligi, quando emptor sollicitat venditorem, aliàs non venditurum.

Hinc sequitur, quòd fallaces sunt regulae, quibus ipsi negotiatores solent iustificare pretium pro mercibus: aiunt enim, quòd tanti emerunt merces illas, quòd tantas expensas fecerunt in illis asportandis, & conseruandis, quæ omnia impertinentia sunt ad iustificandum pretium in praesenti: nisi aliàs iustificetur secundum regulas propositas, & explicatas. Continget enim quòd negotiator vilius vendat, quam emerit, & tamen iniquè vendit, vel quia ipse stultè emit, vel quia postquam emit, aduenit magna copia mercium, vel fuit raritas emptorum.

Iam verò, vt ea, quæ dicta sunt magis examinentur, arguitur primò contra primam regulam. Iniquum est, vt omnes merces eiusdem speciei, dissimiles tamen secundum condiciones individuales, ex quibus res plures, aut minoris aestimantur: vt vno pretio, eodem tempore, & loco vendantur: sed prima regula ita disponit, ergo iniqua est.

Secundò. Pretium rerum iustissime variatur copia, vel inopia ipsarum variata pro differentia loci, & temporis: sed lex, quæ taxat pretium rerum multò tempore duraturum, nullam habet rationem huius varietatis: ergo imprudens est, & iniqua.

Tertio. Pretium etiam lege taxatum statuitur per humanam prudentiam: sed humana prudentia non attingit medium iustitiae indiuisibiliter, vt ait Aristor. 2. Ethicorum, capit. 6. ergo consistere in indiuisibili non magis est proprietas pretij constituti per primam regulam, quam per secundam, & tertiam.

Quarto. Iustum pretium rerum est in aequalitate rei ad rem, siquidem est medium iustitiae commutativae: ergo omne pretium iustum consistit pariter in indiuisibili.

Ad primum respondetur, quòd lex, quæ taxat pretium rebus eiusdem speciei intelligenda est de rebus sanis in illa specie: quare si triticum sit for-

didum,

didum, mixtum palea, vel terra, vel consumptum gurgulione: non est vendendum secundum illud pretium regulariter loquendo. Idem dicimus de vino si sit ita acidum, ut prope sit acetum, vel mixtum aliquo liquore, non potest vendi pretio taxato per legem regulariter loquendo. Si tamen merces sint integre, & sanæ in sua specie, istæ taxantur iuste eodem pretio legitimo, quantum ad terminum magnitudinis. Ratio est: quia lex non respicit per se bonum particulare emptoris, & venditoris, sed bonum communitatis: & ideo non est inconueniens, quod aliqua particularia incommoda tollerentur, imò verò, & si bene consideretur, non poterat aliter taxari, pretium pragmaticæ de frumento. Nam si distinctum pretium statuisset lex pro optimo frumento, & pro mediocri, & pro minus bono, esset maxima confusio, inter emptores & venditores: non enim poterat inueniri iudex facilis, qui discerneret, quodnam triticum esset optimum, quod mediocre, quod minus bonum. Prudenter igitur lex statuit certum pretium quantum ad terminum magnitudinis, etiam pro optimo frumento. Iudicauit enim legislator, quod minus bonum triticum non attingeret illud pretium nisi in magna inopia tritici, & fame multa: quapropter, nota, quod stante pragmatica, potest inueniri triplex differentia, & circumstantia temporis. Prima quidem, quando omne triticum etiam vilissimum, & mixtum paleis attingit pretium pragmaticæ, & hoc contingit quando est notabilis fames, & penuria frumenti: tunc enim etiam vilissimum triticum transcenderet illud pretium, si non esset pragmatica. Secunda differentia temporis est, quando nullum triticum potest iuste vendi pretio pragmaticæ, v. g. quando est maxima copia frumenti, & tunc differenti pretio iusto venditur optimum, & mediocre, & minus bonum: quod si aliquis vendat tunc pretio taxato à pragmatica: tenetur restituere emptori etiam si non puniatur ab ipsa republica, nisi fuerit excessus ultra medietatem quidem iusti pretij. Tertia differentia est quando bonum & optimum triticum attingit pretium pragmaticæ, & minus bonum non attingit, neque potest attingere iuste pragmaticam. Hoc contingit quando non est multa copia, neque multa inopia frumenti: tunc n. potest contingere, quod optimum triticum, & bonum attingat pretium pragmaticæ: minus autem bonum non attingat. Vnde si quis vendat minus bonum triticum pretio pragmaticæ expectata pecunia: tenetur ad restitutionem ipsi emptori: quoniam numerata pecunia non tantum valet in præsentij, vnde sumi debet pretium iustum.

Ad secundum respondetur consequenter, quod lex non debet habere rationem varietatis illius copie, vel inopie, quando ad bonum communitatis expedierit pro multo tempore taxare ipsum pretium.

Ad tertium argumentum respondetur, quod pretium legitimum in hoc conuenit cum alijs pretijs arbitrarijs, quod quemadmodum à principio quando agebatur de lege ferenda, poterat humana prudentia taxare pretium legitimum paulò magis aut minus: sed iam semel statuto pretio per legem, iniquum erit ab illa taxatione discedere etiam in minimo: sic etiam pretium arbitrium postquam semel statutum est inter emptores, & venditores in singulari, iniquum est ab illa quantitate determinata discedere, etiam in minimo: nisi de consensu vtriusque partis. Et ita humana prudentia attingit medium iustitiæ in emptionibus, & venditionibus,

A vel statuendo legem de pretio legitimo, vel per conuenientiam inter emptorem, & venditorem ipsum: & ita manet pretium iustum in indiuisibili.

B Ad quartum responderetur, æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, aliquando consistere in indiuisibili mathematico: quando res ipsa in se consistit in indiuisibili v. g. quando, qui accepit duo, reddit duo: aliquando verò necesse est ut utamur indiuisibili morali, ad constituendam æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, v. g. quando medium rei non constat in communi pro omnibus contractibus, singularibus, sed necessaria est æstimatio hominum, quæ varia est, quamuis accedat prope ad medium: & talis est æstimatio fori communis: donec in particulari fiat conuenientia inter emptorem & venditorem de pretio indiuisibili: & sic non est eadem ratio de prima regulâ, & de alijs duabus: quoniam secundum primam regulam, pretium rerum consistit in indiuisibili mathematico etiam in communi omnibus contractibus: at verò pretium constitutum per secundâ, & tertiam regulam consistit in indiuisibili morali, donec in singulari fiat conuenientia. Ex dictis sequitur, quomodo sit intelligendum illud commune prouerbum, tantum valet res, quantum vendi potest, quod habetur in l. i. ff. ad Senatusconsulta. & in l. si quis vxori. ff. de furtis est enim intelligendum quantum vendi potest secundum communem æstimationem fori, quando non est taxatum lege pretium. Item maximè verificatur in materia tertie regulæ, vbi neque est lex, neque communis æstimatio fori.

C Sed iam circa pragmaticam de frumento, aduertenda sunt tria documenta. Primum est, quod in illa pragmatica non solum interdicitur venditio frumenti pro maiori pretio pecuniario, sed etiam cambium pro alia re maioris pretij. v. g. non erit licitum stante pragmatica permutare certam mensuram tritici pro certa mensura olei, quæ plus æstimatur. Probat. Quia quamuis lex solum exprimeret, quod nemo vendat triticum nisi tali pretio, tamen secundum ius commune nomine venditionis quantum ad valorem, intelligitur etiam cambium, ut patet ex l. statu liberi ff. de statu libertis. & ex l. 2. C. de rescindenda venditione quæ lex secundum omnes Iurisperitos verificatur etiam in cambio: quamuis solum loquatur expressè de emptione, & venditione.

D Secundò probatur. Nam illa lex facta est propter bonum communitatis, si autem liceret res maioris pretij recipere pro frumento, cogentur emptores ab ipsis venditoribus, ut alias emerent res maioris pretij ad permutandum eas pro frumento, quod quidem inconueniens perinde esset atque si non esset ipsa lex pragmaticæ. Denique probatur. Quia lex illa intendit constituere iustum pretium in indiuisibili: si autem esset licitum recipere res maioris pretij pro frumento, non seruetur æqualitas iustitiæ commutatiuæ constituta per legem ipsam.

E Secundum documentum est, quod qui vendit frumentum ultra pretium taxatum, mortaliter peccat: quia facit contra legem iustam in materia graui, & tenetur restituere excessum pretij ipsis emptoribus: quamuis non teneatur ad pœnam legis ante condemnationem iudicis. Hoc documentum est contra doctissimum Nauarrum in suo Manuali, cap. 23, num. 86. vbi ait, quod ille, qui vendit ultra pretium taxatum lege non peccat mortaliter, dummodo non vendat maiori pretio, quàm res il-

la valeret secundum permissionem legis naturalis, si nulla esset pragmatica. Et in nu. 55. id ipsum docet de omni lege civili, quod non obligat in foro conscientiae: sed solum sunt poenales leges. Contra cuius sententiam disputatur in communi, in 1. 2. quaest. 96. art. 4. sed quod attinet ad rem praesentem reprobatur praedicta sententia merito. Et probatur praedictum documentum. Primum. Nullum est pretium iustum lege naturali, sed solum lege positiva, vel ex communi estimatione fori: sed supposita taxatione legis illud est pretium iustum legitimum: ergo lex naturalis pro tunc nullum aliud pretium iustificat supra illud lege taxatum. Confirmatur. Lex illa, quae taxat pretium, constituit contractum emptionis, & venditionis actum iustitiae commutativae: sed iustitia commutativa obligat in foro conscientiae, ut nemo contra faciat: ergo vendentes ultra pragmaticam peccant mortaliter, & tenentur restituere.

Tertium documentum est, quod illa pragmatica aequaliter obligat, omnes etiam seculares ecclesiasticos, & regulares. Hoc documentum est etiam contra Nauarrum ubi supra, nu. 85. ubi ait, quod non obligantur clerici illa pragmatica: quia non sunt subditi Principi seculari, neque eius legibus civilibus. Unde infert duo: alterum est, quod expediret, ut episcopi ferrent eandem legem taxationis tritici, ut clerici obligarentur: alterum est, quod ubi fuerit lege permissum, quod qui frumenta asportant ex alijs Regnis, possint vendere tanti, quanti inuenierint, & quantum potuerint: ut reuera permittitur in l. 1. tit. 25. libro 5. nouae Recopilationis: quod tunc etiam clerici possunt vendere quanti potuerint. Nihilominus nostrum documentum verissimum est, & demonstratur. Primum quidem, quoniam l. citata, & l. 2. & 3. dicitur, quod compellantur clerici eodem pretio vendere sicut seculares: si autem clerici non essent subditi Principi seculari, quantum ad hoc lex illa esset iniqua, neque permitteretur a Pontifice in populo Christiano. Secundum probatur. Quonia omnes clerici, & regulares subditi sunt principibus secularibus in his, quae non impediunt gubernationem ecclesiasticam, ergo omnes obligat. Denique probatur. Nam lege naturali tenentur clerici vendere frumentum iusto pretio: sed iustum pretium est in aliqua republica, quod aestimatur communi usu hominum, & fori ipsius secundum consuetudinem patriae: ergo tenentur vendere, ut mos est in illa ciuitate, ubi habitant. Et ista ratio concludit, quod ipsemet Princeps tenetur vendere suum triticum pretio taxato a pragmatica: quia durante pragmatica pretium ipsius pragmatica est pretium iustum. Haecenus de hac pragmatica frumenti dictum sit.

D Vbitatur tertio circa solutionem ad primum argumentum, in qua solutione agitur de deceptione, quam ad inuicem faciunt emptores, & venditores, ultra vel citra medietatem pretij iusti.

Pro cuius dubitationis intelligentia aduertendum est, quod quantum attinet ad venditores, manifestum est quid sit decipere ultra medietatem iusti pretij: est enim recipere ultra iustum pretium plusquam dimidium v. g. si venditor pro re, quae valet centum, recipiat centum quinquaginta unum. Decipit autem citra dimidium iusti pretij, quando pro re, quae valebat centum accipit ad summum centum quadraginta nouem. Sed tamen quod attinet ad emptorem, est differentia opinionum inter Iurisperitos, quid sit decipere venditorem ultra vel

A citra dimidium. Nobis tamen certissima sententia sit, quod emptor tunc decipit ultra dimidium ipsum venditor: quando pro re, quae valebat centum repperit quadraginta nouem aut infra, ita quod nulla sit differentia inter emptorem & venditorem quantum ad medietatem iusti pretij: quoniam res ipsa reducenda est ad pretium pecuniarium iustum ut facile iudicemus quis decipiat alterum ultra, vel citra dimidium.

Hoc supposito arguitur primum pro parte affirmatiua, quod licitum sit emptoribus & venditoribus se ad inuicem decipere ultra dimidium iusti pretij, Est argumentum. Leges civiles sunt iustae: sed secundum illas fertur sententia in iudicio in fauorem eius, qui decipit alterum citra dimidium: ergo etiam in foro conscientiae conferunt illi ius ad retinendum, quod accepit. Minor pater ex l. 2. & l. si voluntate. C. de rescindenda venditione & ex cap. cum dilecti & cap. cum causa de emptione & venditione.

B Secundo arguitur a simili. Leges de praescriptione transferunt dominium rei in foro conscientiae in possessorem bonae fidei, ergo saltem leges citatae conferunt dominium in foro conscientiae in emptorem, & venditorem bonae fidei.

C Tertio arguitur. Qui comparat dominium per contractum iure validum quantum lege prohibetur. v. g. qui acquirit dominium pecuniarium per ludum alearum, non tenetur pecuniam restituere in foro conscientiae antequam compellatur a iudice, ergo multo minus in nostro casu tenebitur, ubi & contractus est validus, & a iudice re cognita non compelleretur restituere, qui decipit ultra dimidium iusti.

D De hac re multa disputant Iurisperiti, videatur Couar. lib. 2. Variarum Resol. c. 3. ad quartum inter Theologos videatur Ioannes de Medina Complutensis in tract. de rebus restituendis. 32. & Conrad. de contractibus in quaest. 57. Syluest. in verb. emptio. Caiet. opusc. 17. Responsum, respons. 17. dubio 3. Adria. quodlib. 6. art. 3. ad tertium.

E Sunt igitur tres sententiae de hac re. Prima, quae ait, nullum esse peccatum decipere emptorem, vel venditorem. Hanc tenet Summa Rosella, ut refert Syluest. ubi supra, & quidam Durandus minorita, ut refert Conrad. ubi supra, & multi Iurisperiti, quos citat Dominus Antonius de Padilla in commentarijs supra l. 2. C. de rescindenda vendit. num. 73.

Altera sententia est D. Thom. in hoc art. in altero extremo, quod est peccatum mortale talis decipio, & quod inde oritur obligatio restituendi: quae sententia communis est citatis Theologis, & multis alijs in 4. dist. 15.

Tertia sententia quasi media inter istas est, quae ait esse peccatum decipere emptorem, vel venditorem etiam citra dimidium iusti, negat tamen inde oriri obligationem restituendi. Hanc tenet Gerson in tractatu de contractibus.

F Nobis tamen sententia Diu. Thom. & Theologorum tam certa est, ut oppositum sit omnino improbabile. Probatur primum, quia qui decipit proximum in illo casu, peccat contra iustitiam commutativam, siquidem recipit aliquid ultra iustum pretium ergo tenetur hanc inequalitatem recompensare per actum iustitiae commutativae, qui est restituere. Confirmatur. Quia si ille tantum peccaret contra iustitiam legalem, ut videtur sentire Gerson, non verificaretur quod decipit ultra dimidium iusti. Hoc enim ex proprijs terminis significat actum contrarium

iustitiae

iustitia commutativa, eò vel maxime quòd nulla ratio peccati potest illi considerari, nisi contra iustitiam commutativam.

Secundò. Etiam si quis bona fide decipiat alterum ex ignorantia invincibili, tenetur nihilominus postea cognita veritate restituere illud in quo factus est ditor, quando res illa non extat, ergo etiã emptor vel vèditor decipit bona fide, tenebitur restituere cognita veritate. Probatur consequentia. Nam aequalitas illius contractus postulat, vt neuter accipiat plus iusto, ergo cognita veritate tenebitur resarcire illam inaequalitatem. Plura argumenta facit Magister Soto vbi supra, sed hæc validissima sũt, procedunt enim ex proprijs rerum definitionibus.

Ad argumenta in oppositum responderetur, quòd illæ leges sunt permissivæ, quantũ ad læsionem citra dimidium iusti: non tamen iustificat ipsum contractum, sed relinquunt illud iure naturæ indicandum. Ratio autem quare leges permittunt illam iniquitatem, & non dant actionem in iudicio damnificato, est: quia cum contractus emptionis, & venditionis sit frequentissimus in republica, si daretur actio læsis citra dimidium iusti, non sufficerent tribunalia ad dirimendas lites quotidianas, quæ ex talibus deceptionibus provenirent. Imò verò olim ante legem illam. 2. C. de rescindenda venditione. non dabatur actio in iudicio læsis etiam ultra dimidium pretij. Et nihilominus deceptores tenebantur restituere iure ipso naturali. Ita etiam nũc post illam legem damnificantes citra dimidium, tenentur eodem iure naturæ restituere. Sed hæc observandum est, quòd quando pretium est lege taxatum, vt in pragmatica de frumento, datur actio læsis citra dimidium iusti, tum in fauorem legis; tum etiam, quia facillè constat in iudicio de læsione: non autem ita facillè constat de læsione, vbi non est pretium taxatum, eò quòd est multa varietas in pretio rerum, vbi non est pragmatica.

Ad secundum responderetur, quòd non est simile de legibus præscriptionũ, & de alijs legibus circa deceptionem contractus emptionis, & venditionis: quoniam leges de præscriptione sunt directivæ, & præceptivæ, leges autem alteræ sunt tantum permissivæ. Et si quis meritò querat, quomodo cognoscitur quando aliqua lex est præceptiva, & quando permissiva? Responderetur, quòd ante omniã attendendum est ad finem legis, deinde considerandum est circa medium ad finem, an illud quod statuit lex ad consequendum finem, habeat speciem mali, & iniquitatis: an verò secundum se sit bonum? Dicimus ergo quòd si tale mediũ secundum se fuerit opus virtutis, tunc lex erit directiva & præceptiva. Sed difficultas est, quando ipsum mediũ habet speciem iniquitatis, & malitiæ, quòd quidè si per legem non potest honestari, tunc planè est permissiva, & sic permittuntur meretrices, & defenduntur in iudicio ad evitanda adulteria, & alia peccata maiora. Si autem aliqua via poterit honestari medium per legem, vel legislatorem, videlicet, transferendo dominium rei in alterum: tunc si talis translatio dominij fuerit necessaria ad finem legis, lex erit præceptiva, simulque directiva: si autem non fuerit necessaria ad consequendum finem legis: tunc lex erit tantum permissiva. Exemplum primi. Lex de præscriptione habet pro fine, vt rerum dominia sint certa, & determinata: ad hunc tamen finem necessariam est, vt medium quod lex statuit, scilicet, quòd post tantum tempus maneat res apud possessores bonæ fidei in perpetuũ, quòd transferat dominium in possessorem bonæ fidei, alias

A frustra veretur finis legis: qui est vt rerum dominia sint certa. Exemplum secundi. Lex, quæ dat facultatem viro, occidendi vxorem deprehensam in adulterio, habet pro fine commisereri vehementi dolori mariti, & non addere dolorem supra dolorem, Ad hunc autem finem non est necessarium concedere illam facultatem publicam, vt autoritate reipublica occidat vxorem tanquam iudex iuste iudicans, vel tanquam minister sententiæ latæ iam ab ipsa lege: sed sufficit, vt permittatur occidere si velit, neque propter hoc puniatur. Vnde colligimus, quòd lex illa sit permissiva tantum. Ad hunc igitur modum, dicimus quòd lex, quæ dicit, liceat emptori & venditori ad inuicem decipere, habet pro fine evitare frequentes lites: quæ oriuntur ex huiusmodi contractibus si pro quavis inaequalitate daretur actio in iudicio, ad quem finem sufficit: quòd parti læsæ non detur actio in iudicio: non autem requiritur, neque dicebat transferre dominium in damnificantem.

B Ad tertium argumentum negatur illa similitudo & comparatio, quia quonuis illi contractus conueniant in hoc, quòd vterque sit validus: tamen iniquitas, siue malitia, quæ est in ludo alearum, est tantum contra iustitiam legalem: & idcirco reddere, quòd quis lucratus est, habet tantum rationem pœnæ taxatæ à lege. At verò malitia, quæ est in contractu emptionis, & venditionis vbi interuenit deceptio, est contra iustitiam commutativam: & idcirco damnificans tenetur iure naturæ restituere.

C **D** Vbiũ quartũ, An quòd contractus emptionis & venditionis fiat bona, vel mala fide, referat aliquid ad hoc vt sit validus vel non, & ad hoc quòd inde oriatur obligatio restituendi, vel non oriatur. Ad hoc dubium responderetur resolutorie.

PRIMA CONCLUSIO.

Contractus emptionis, & venditionis celebratus bona fide propter ignorantiam puræ negationis vtriusque partis, scilicet, quia neutra pars scit valorem rei: sed merè negatiuè se habet circa æstimationem valoris, tunc talis contractus est validus, etiam si ultra dimidium iusti pretij fiat deceptio, & quidem quòd sit validus, patet, quia ex vtraque parte est omnino voluntarius. Quòd autem inde non oriatur obligatio restituendi, probatur: quia vterque se exponit æquali periculo, & est quasi contractus de sortibus, ergo nulla ratione oritur ibi obligatio restituendi, eò vel maxime, quòd vtraque pars in illo contractu cedit liberè iuri suo, & facit quasi donationem mutuam ad inuicem, & denique in isto casu verificatur illa tertia regula iusti pretij.

SECUNDA CONCLUSIO.

E **F** Si tamen talis contractus celebretur bona fide cum ignorantia prauæ dispositionis, quia videlicet, vterque existimat iustum pretium esse tantum, vel tantum, & tamen reuera est maius, vel minus: tunc contractus ille est inualidus. Probatur. Quia ille, qui læditur non alia ratione vult contrahere, nisi supposito quòd pretium sit tantum, ergo non est voluntarius ille contractus, sed inuoluntarius, & per consequens inualidus. Etenim de ratione contractus humani est, quòd sit voluntarius.

TERTIA

TERTIA CONCLUSIO

Læsus per talem contractum prædictum habet ius in foro conscientie repetendi, quod alter plus accepit: & ille alter tenetur in foro conscientie restituere. Ceterum in foro exteriori dabitur actio parti læsæ ultra dimidium iusti: lædenti verò dabitur optio: ut vel rescindat contractum vel recompenset quod amplius accepit. Ista conclusio quantum ad priorem partem sequitur ex secunda, quoniam si contractus fuit nullus, & alter eorum amplius accepit: sequitur quod in foro conscientie tenetur ex iustitia commutativa illud restituere, vel rescindere contractum. Quantum ad secundam partem habetur expressè l. 2. C. de rescindenda venditione. Et ratio eius est: quia cum ille contractus celebretur bona fide, æquum est, ut neuter eorum datum patiatur cognita veritate. Quod quidem planè fit, si læso datur actio in iudicio: lædenti verò datur prædicta optio.

QUARTA CONCLUSIO.

Si contractus mala fide fuerit celebratus, & pars læsa ignorabat iustum rei pretium, erit in validus contractus in foro conscientie. Probat, quia talis ignorantia involuntarium interpretatiue operatur: at verò sine voluntario contractus est nullus, igitur est invalidus contractus. Conclusio hæc consonat cum iure civili, in quo nihil statuitur de firmitate, aut nullitate huiusmodi contractus: sed solum definitur: quod non datur actio parti læsæ citra dimidium iusti pretij. Reliqua verò refertur iure naturæ iudicanda.

QUINTA CONCLUSIO.

Si contractus mala fide celebretur, & pars læsa scit iustum rei pretium, sed necessitate compellitur emere, vel vendere, tunc contractus est validus in foro conscientie. Probat, Nam pars læsa sciens iustum pretium, nihilominus vult contrahere, & pati illud detrimentum, ergo contractus est simpliciter voluntarius, & validus. Non dicimus modò, quod lædenti non teneatur restituere, sed quod ipse contractus est validus: licet sit iniquus. Probat, à simili, Ille, qui projicit merces in mare propter tempestatem obortam, simpliciter loquendo voluntariè projicit, quavis secundum quid involuntariè quoniam nolle projicere, ergo tale voluntarium sufficit ad contractum emptionis, & venditionis, si quidem pars læsa nullo modo compellitur ab altera, ut contrahat. Probat, consequentia, & confirmatur. Nam tale voluntarium sufficit etiam ad votum faciendum, ergo etiam sufficit ad contractum emptionis, & venditionis.

Sed contra. Donatio facta latroni nulla est, quavis ille, qui dat pecunias dat simpliciter voluntariè propter evitandam mortem eò quod est involuntarius secundum quid, ergo pari ratione sufficit ad nullitatem contractus prædicti illud involuntarium secundum quid. Respondetur, quod quando altera pars iniuriam aliquam facit alteri contrahenti, propter quam altera pars cogitur contrahere, vel dare pecunias, tunc irritatur contractus: quia non est iustum quod ex iniuria nascatur ius illi, qui facit iniuriam. Nunc autem in casu nostræ conclusionis illa pars, quæ necessitatur contrahere, non necessitatur ab altera parte, sed aliunde, scilicet, à sua egesta-

A re: unde non est eadem ratio. Per hunc etiam modum intelligitur, quare contractus usurarius sit validus quantum ad rationem mutui: licet usurarius teneatur non recipere usuras. Ratio validitatis est, quia ex utraque parte est contractus voluntarius simpliciter. Nam pars læsa sciens, & prudens vult recipere mutuum propter suam necessitatem, non obstantibus usuris. Ipse autem usurarius libenter contrahit.

B Secundo probatur conclusio ex cap. cum dilecti. de emptione & venditione. ubi Alex. 3. definit validum esse contractum quendam emptionis & venditionis cuiusdam sylvæ, etiam si qui vendiderant, decepti fuerant ultra dimidium. Definit tamen suppleendam iniquitatem esse, & inæqualitatem. Valde itaque est observandum, quod aliud est contractum esse validum, & aliud esse iniquum, unde oritur obligatio restituendi. Multi enim contractus sunt validi, eò quod sunt voluntarij ex utraque parte, qui aliàs iniqui sunt.

ULTIMA CONCLUSIO.

C Non tenetur is, qui læsi mala fide etiam ultra dimidium iusti pretij in casu quintæ conclusionis ante iudicis sententiam stare optioni partis læsæ, etiam si leges civiles concedant parti læsæ in tali casu, ut eligat, Vtrum maluerit, vel rescindere contractum, vel restitutionem sibi fieri in eo, in quo damnificatus est. Sed dicimus, quod lædenti in foro conscientie poterit supplere iustum pretium non rescindendo contractum. Probat, Nam optio, quæ datur per leges civiles parti læsæ est in pœnam lædenti mala fide. Ergo tales non obligant in foro conscientie ante sententiam iudicis. Antecedens D probatur. Nam ubi non est mala fides lædenti, non concedunt leges illam optionem parti læsæ: sed solum dant illi actionem in iudicio, lædenti verò bona fide, dant optionem. Ista conclusio est multo probabilior, quam opposita sententia, quæ à quibusdam asseritur opinantibus leges illas non esse pœnales, sed esse dirigentes contractum, & apponentes eòditionem necessariam celebrandis huiusmodi contractibus.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum venditio reddatur illicita propter defectum rei vendita?

SUMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Venditio redditur iniusta, propter defectum rei venalis siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate. Hæc conclusio intelligitur à Dico Thoma quando venditor cognoscit defectum rei venalis.

FSecunda conclusio. Qui bona fide vendit rem cum defectu, etiam si non peccet contra iustitiam, tenetur tamen restituere quando cognoverit, rem habere defectum.

Tertia conclusio. Quod dictum est de venditore intelligendum est de emptore proportionabiliter. Verbi gratia, si emptor cognoscit rem esse maioris pretij, quam existimet venditor, vel propter substantiam, vel quantitatem, vel qualitatem: tunc enim emptor tenebitur restituere illud maius pretium.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditae?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si vitium rei sit occultum & inferat damnum, vel periculum emptori, venditor teneatur illud vitium indicare.

Secunda conclusio. Si vitium rei sit manifestum, non teneatur venditor admonere emptorem de illo vitio.

Tertia conclusio. Si vitium sit occultum, non tamen damnosum, aut perniciosum emptori, non teneatur venditor illud manifestare: dum tamen diminuat de pretio tantum, quantum oportet propter illum defectum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa istos articulos, an vitium rei venditae annullat contractum, quando venditur res quasi integra in quantitate, qualitate, & substantia.

Arguitur primò pro parte negatiua. Si quis vendat vinum verbi gratia Metinense pro vino Sancti Martini, sit autem illud ita pretiosum sicut S. Martini, tunc est valida venditio: & tamen est defectus in substantia: ergo iste defectus non irritat contractum. Confirmatur. Est ita quoddam qui emit vinum Metinense, non soluat pretium in pecunia; sed in alia re verbi gratia in pecoribus, vel in alia re fructuosa: tunc si ille contractus non esset validus, sequeretur, quod venditor teneretur restituere rem ipsam cum fructu. Consequens videtur durum. Sequela probatur. Nam omnis res fructificat vero domino.

Arguitur secundò à simili. Si quis baptizet Petrum putans se baptizare Paulum, re vera baptismus est validus, & verus. Ergo error in substantia non irritabit contractum emptionis, & venditionis. Et confirmatur à simili. Si episcopus conferat beneficium indigno hypocritae putans illum esse dignissimum, nihilominus collatio beneficii est valida, ergo error in qualitate non irritabit contractum venditionis. Confirmatur secundò. Matrimonium contractum per errorem qualitatis personae v. g. si vir contrahens putet mulierem esse virginem, aut diuitem, vel generosam, nihilominus illud matrimonium est validum, ergo etiam multò, magis ille contractus emptionis, & venditionis, non obstante errore in qualitate rei.

Arguitur tertid. Et sit casus, quod iudex per iniquitatem, vel ignorantiam taxet pretium rei venalis multò minus, quam oporteat: tunc venditor licet poterit augere mensuram rei venalis quantum necesse fuerit ad supplendum iustum pretium, ergo defectus in quantitate non irritat contractum.

Arguitur vltimò. Quando emptor emit rem pretiosam, quam quidem venditor existimat minoris dignitatis, contractus est validus: etiam si fiat illo pretio secundum estimationem venditoris, vt ostendimus infra dubio tertio. Ergo pari ratione erit validus contractus, quando venditur res vitiosa pro integra. Patet consequentia, quia eadem est ratio & proportio de emptore, & venditore, vt dicit tertia conclusio articuli. Sed si venditor ipse cognosceret, quod res illa venalis est maioris pretij & digni-

Atatis, & vendit illam pro re maioris dignitatis, dicit Diuus Tho. quod contractus esset nullus. Ergo ista non bene per se consonant: neque erit eadem ratio de emptore, & venditore. Sed in oppositum est, quod matrimonium contractum per errorem personae non est validum, ergo neque contractus emptionis, & venditionis erit validus, quando vna res substituitur pro alia. Pro decisione sic

PRIMA CONCLUSIO.

B Per se loquendo, & regulariter, quodlibet rei vitium, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, irritat contractum, quando res venditur pro integra, & sana absque defectu aliquo. Hanc docet Diuus Thomas & explicat in articulo secundo, & confirmat ex Diuo Ambrosio libro tertio, ca. 10. & 11. Sed probatur ratione. Quia ille contractus per se loquendo rationabiliter est inuoluntarius: ergo per se loquendo nullus est contractus: Probatur secundò. Quoniam maior laesio est, quando quis decipitur in re ipsa venali: quam quado decipitur in pretio, vt habent Iurisperiti in capitulo per tuas de donationibus, quos quidem Pinellus in commentarijs super legem secundam. C. de rescindenda venditione. tertia parte, capitulo secundo refert, qui dicunt quod laesio in substantia, quantitate, & qualitate tribuit actionem laeso, etiam si citra dimidium iusti decipiatur: non autem tribuit actionem laeso in pretio nisi vltra dimidium iusti decipiatur: ergo multò maior est in actu, qui fit in ipsa re, ac proinde merito irritabitur contractus. Cuius ratio est. Quia laesio, quae fit in ipsa re venali, tollit substantiam contractus: etenim contractus fit de ipsa re secundum substantiam, quantitatem, & qualitatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Contingere potest, vt laesio sit tam minima in substantia, quantitate, vel qualitate: quod contractus sit validus. Verbi gratia in exemplo primi argumeti, & ratio est: quia in moralibus, quod paruum est, pro nihilo reputatur. Item, quia in venditione attenditur aestimatio rei venalis, secundum quod est utilis in vsu humanos: sed quando est minima differentia in varietate substantiae, vel quantitate, vel qualitate, res illa aequaliter se habet, vel quasi aequaliter quantum ad utilitatem emptoris: ergo venditio erit valida. Et confirmatur ex Diuo Thoma articulo secundo ad primum vbi ait, quod si per artem alchimiae fieret verum aurum: licitum esset illud vendere pro auro naturali.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, & confirmationem eius dicimus, quod probat secundam conclusionem. Dicimus tamen, quod si vinum Sancti Martini habet aliquam qualitatem medicinalem, quam non habet aliud vinum, iniquum erit vnum pro alio substituere, & contractus erit nullus.

E Ad secundum argumetum negatur consequentia. Et differentia est, quia sacramentum constat essentialiter ex sua materia, & forma cum intentione ministri faciendi quod Ecclesia intendit facere in subiecto apto, & nato: est autem impertinens ad intentionem ministri religiosam, quod intendat baptizare istum vel illum hominem: debet enim intendere baptizare illum, circa quem exercet actum ablutionis quicumque ille sit: quod autem ipse putet esse Petrum, & ille sit Paulus, est quaedam

ignorantia

ignorantia concomitans, quæ non destruit illam intentionem: alioquin si minister intendit baptizare Petrum præcisè & non alium: peccaret mortaliter, & nullus esset baptizatus, si ille non erat Petrus. Ceterùm ad iustitiam contractus emptoris, & venditionis necesse est, ut res illa de qua fuit facta conventio, tradatur in eadem substantia, quantitate, & qualitate, sicuti petitur ab emptore

Ad primam confirmationem responderetur negationem, & differentia est: quoniam expedit ad bonum commune Ecclesiæ, quòd talis collatio beneficii sit valida ad hoc, ut ministri ecclesiastici sint certi, & determinati, & propterea Ecclesia voluit efficaciter dare illi beneficium, etiamsi aliàs sit indignus. At verò ad bonum cõmunitatis nihil retulerit, quòd contractus emptoris, & venditionis sit validus, quando non traditur res eadem in substantia, quantitate, & qualitate.

Ad secundam confirmationem responderetur, quòd ille, qui ducit uxorem cum illa ignorantia, potest se habere tripliciter. Vno modo, ut sit ignorantia concomitans intentionem eius, & non sit conditio oblectandi intentionis. Ut si verbi gratia, haberet istam opinionem in mente sua, quòd mulier est virgo, & non acciperet in uxorem: si crederet, quòd non est virgo. Secundo modo potest se habere cum prædicto consensu conditionali. Tercio modo potest se habere, non exprimendo verbis consensum illum conditionalem: sed absolutè loquendo, ego te accipio in meam. Dicimus ergo, quòd si primo modo se habet cum ignorantia tantùm concomitanti: verum erit matrimonium, & ratum. Ratio est, quia de substantia illius contractus absoluti non est, quòd mulier sit virgo, aut nobilis, aut dives. Si autem secundo modo se habeat, non est verum matrimonium in foro conscientie sue exprimat intentionem suam conditionaliter, siue absolutè. Si autem expresse conditionaliter, non est verum matrimonium in foro exteriori. Dicimus denique, quòd si tertio modo se habuerit, loquendo absolutè, cum tamen habeat consensum conditionalem: iudicabitur verum matrimonium in foro ecclesiæ. Et quamvis non sit verum matrimonium: tamen ipse vir tenebitur in foro conscientie facere verum matrimonium. Et ratio est, quia graviter decipit mulierem, quæ putabat se vinculo matrimonij astrictam propter verba, ipsius viri. Quæ iniuria non potest aliter resarciri, nisi vir faciat verum matrimonium.

Ad tertium argumentum responderetur, quòd non facilè sunt admittendæ illæ excusationes venditorum: semper enim in re dabilia circa pretium iustum, præsumendum est bonam & iustam esse iudicis taxationem. Nihilominus, si quando constiterit quòd ipsa taxatio est iniqua, licitum erit venditori, uti cautela. Neque enim per hoc fit iniuria emptoribus: cum detur illis, quòd deberetur secundùm iustitiam.

Ad quartum argumentum dicemus in dubio tertio. Ad argumentum verò quòd fecimus in oppositum, quatenus militat contra secundam conclusionem responderetur, quòd matrimonium quidem, in quò est error personæ, nunquam est validum etiamsi substituatur alia mulier tam sufficiens, sicut illa quam intendit vir ducere in uxorem. Et ratio est manifesta: quia matrimonium ex natura sua est quidam contractus amicitie coniugalis: ad rationem autè amicitie pertinet ut amicus afficiatur ad singularem personam cum qua vult amicitiam

A contrahere. At verò in contractu emptoris, & venditionis attenditur utilitas rei. Vnde si substituatur alia res tam utilis ipsi emptori, validus erit contractus. Verbi gratia, si quis amat ancillam, & venditor substituatur illi aliam tam utilem: validus erit contractus.

D Vbitatur secundò consequenter circa tertiam conclusionem articuli tertij, Vtrum si vitium rei sit occultum, non tamen perniciosum emptori, sit validus contractus, tacente venditore vitium rei, sed minuente de pretio quantum oportet.

B Pro parte negativa arguitur primò. Si emptor, sciret vitium illud, non emeret rem illam, ergo est inuoluntarius interpretatiuè in illo contractu: ac proinde non est validus contractus.

Arguitur secundò. Venditor tacens decipit emptorem, ergo emptor est inuoluntarius in illo contractu.

Arguitur tertio magis efficaciter. In huiusmodi contractibus non potest non gravari emptor, etiam si res habeat utilitatem pro quantitate pretij. Primò quidem, quia cum cognoverit vitium rei, cogitur desinere apud se rem sibi ingratam. Deinde si velit illam vendere, cogitur non vendere illam cuiuslibet emptori, poterit enim ille defectus esse perniciosus alteri: V. g. si medicus emit equum cum illo defectu sibi quidem utilem, non poterit illum vendere militi cum illo defectu: quia erit illi perniciosus: ergo ex illa deceptione medicus iniuriã patitur. Et confirmatur, quia ipse venditor tacens defectum rei, causa erit periculi quòd inde potest evenire tertiæ personæ, quæ potest emere rem illam à primo emptore.

C Propter hæc argumenta aliqui tenent partem negativam. Ut Ioannes de Medina de contractibus quæst. 34. & à quibusdam citatis à Sylvestro pro ista sententia in verbo, emptio. quæst. 20. Sed certè Sylvester satis confusè loquitur.

Nos tamen argumentamur quartò pro ista sententia. Læsiō propter vitium rei maior est, quàm læsiō propter iniquitatē pretij: sed læsiō propter iniquitatē pretij irritat contractum, quando emptor ignorabat iustum rei pretium. Ergo multò magis irritabitur quando emptor habet ignorantiam vitij.

Pro decisione huius difficultatis, notandū est, quòd venditor in prædicto casu dupliciter potest se habere. Vno modo merè negativè, tacendo vitium rei. Alio modo positivè affirmando nullum vitium esse in re, vel etiam interrogatus negativè respondendo, vel suo silentio, rem approbando. Proportionabiliter emptor dupliciter potest se habere. Vno modo ut virtualiter habeat istam intentionem, si scirem rem istam habere vitium, non emerem illam: tamen non explicat illam intentionem. Altero modo se potest habere explicando venditori suam intentionem, quòd si res habet vitium, non intendit emere.

F PRIMA CONCLUSIO.

Venditore negativè se habente, quamvis emptor habeat intentionem illam virtualem, quam non explicat: validus erit contractus in prædicto casu: quando non est perniciosa emptori, neque venditor peccat aliquod peccatum. Ista conclusio intelligenda est per se & absolutè loquendo, quantum est ex parte talis contractus. Probatur conclusio. Quoniam contractus quilibet per se loquendo est validus, quando celebratur secundùm

rationem iustitiae commutativæ: sed ille contractus ita celebratur, siquidem datur res utilis emptori pro quantitate iusti pretij: ergo validus est. Probatum secundò. Quando aliquis pater donat filio aliquam pecuniam, valida est donatio: etiam si pater non esset donaturus, si sciret ad quem malum finem filius petiret. Ergo simul in casu posito venditio erit valida. Et confirmatur. Nam facultas data à superiori valida est, etiam si non esset illam daturus, si sciret finem malum ad quem petitur à subdito. Ergo similiter, &c. Probatum tertio. Vice versa, si emptor iusto pretio emit rem aliquam, cuius virtutem singularem non cognoscit venditor, neque communiter cognoscitur: non tenetur illam virtutem indicare venditori, neque augere pretium, sed sufficit dare pretium secundum communem estimationem, ut dicemus de hinc tertio. Ergo similiter vice versa, venditor non tenetur indicare vitium rei occultum, quando non est damnosum, aut periculosum, sed res est tam utilis, quantum est pretium, quod pro illa datur.

Denique probatur. Si vitium rei esset manifestum, verbi gratia, si equus est monoculus, & emptor sua negligentia non advertit: nihilominus contractus est validus, etiam si non erat empturus si cognovisset illud vitium. Ergo similiter in prædicto casu contingit. Probatum consequentia. Quia utrobique sua negligentia ignorat vitium rei.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si venditor secundo modo se habeat, scilicet, quod sua sponte, vel interrogatus affirmet rem nullum habere vitium, vel etiam silentio suo persuadeatur emptor, quod nullum vitium inest rei: tunc contractus est illicitus & invalidus. Probatum. Nam voluntas expressa emptoris est emere rem absque aliquo vitio: ergo contractus ille est involuntarius, ac proinde invalidus: & ex parte venditoris illicitus. Secundò probatur. Quoniam venditor ex officio, tenetur dicere veritatem quando interrogatur, & non dicere sua sponte mendacium circa rem ipsam: ergo si contrarium faciat decipit emptorem, ac proinde contractus est invalidus. Hanc conclusionem probant tria argumenta proposita in principio.

TERTIA CONCLUSIO.

Si vitium rei efficiat illam omnino inutilem emptori, etiam si non sit perniciosa, contractus erit invalidus, & venditor tenetur ad restitutionem. Probatum, quia in tali casu nulla prorsus est voluntas emptoris emendi rem sibi inutilem, etiam si aliàs possit illam vendere alijs utilem. Secundò probatur. Contractus emptionis, & venditionis introductus est in republica propter utilitatem contractantium: ergo quando res omnino fuerit inutilis emptori nullus erit contractus: si venditor taceat vitium illud.

Neque valet respondere oppositam opinantes, quod res illa alijs sit utilis, & quod emptor possit illam vendere & inde capere utilitatem: etenim emptio per se loquendo ordinatur in utilitatem ipsius emptoris. Ergo quando emptor emit rem in proprios usus, nullam habet voluntatem emendi rem alijs utilem, & sibi inutilem: ergo sit iniuria quando cogitur rem illam vendere ne pretium amittat: ac proinde ipse venditor tenetur statim repetere pretium. Verum est tamen, quod si emptor aliàs est negotiator,

A ita ut intelligatur, quod emit ad vendendum: validus erit contractus quia venditur illi res sibi utilis ratione negotiationis. Tertio probatur conclusio. Si res sit perniciosa emptori, quamvis alijs sit utilis: est contractus invalidus, ut patet ex D. Tho. ar. 3. Ergo similiter, si res sit omnino inutilis emptori, erit irritus contractus, etiam si alijs possit esse utilis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens: si consequens intelligatur de involuntario rationabiliter secundum leges iustitiae.

B Ad secundum respondetur, non esset proprie deceptionem ex parte venditoris, quando venditor non interrogatus tacet vitium rei, ex quo non redditur inutilis neque periculosa emptori: minuit tamen de pretio quantum oportet ad æqualitatem iustitiae.

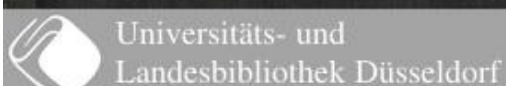
C Ad tertium argumentum respondetur, quod quamvis sit aliqua molestia emptori habere rem sibi ingrati: non tamen propterea est invalidus contractus celebratus secundum leges iustitiae. Ad confirmationem iam patet ex prima conclusione. Diximus enim validum esse talem contractum per se, & absolute, loquendo, hoc est quantum ex meritis ipsius contractus. At vero ubi fuerit tale periculum, vel propter conditionem rei, quæ facile venditur alteri, cui erit perniciosa, vel etiam propter conditionem emptoris, qui facile etiam inclinatur ad vendendam rem illam: tunc contractus non erit validus ex eo, quod ipse emptor rationabiliter est iustus: quia exponitur periculo alteram decipiendi perniciose, & idcirco venditor peccat contra iustitiam: quia est causa periculi quod nocebit tertiæ personæ.

D Ad quartum argumentum respondetur, quod læsio de qua loquimur in prima conclusione non est tanta, quanta est læsio, quæ fit in pretio, quando emptor ignorat quodnam sit pretium iustum.

E Sed tamen adhuc replicatur contra ipsam tertiam conclusionem & prædictam doctrinam. Si res sit maxime commoda emptori in particulari, non propterea augetur iustum pretium secundum communem estimationem rei: ergo proportionabiliter non minuetur tale pretium, si res non sit utilis in particulari. Patet consequentia. Nam aliàs non videtur esse æqualis conditio ex utraque parte contractantium. Replicatur secundò. Emptor non tenetur indicare venditori vitium pecuniæ: ergo neque venditor emptori vitium rei. Probatum antecedens, in casu quod emptor sit certus, quod pecunia, quam dat postredie, sit deponenda à Principe, tunc non tenetur indicare eventum illum, sed licet emit & licitus est contractus. Ergo similiter, &c. Confirmatur. Si quis locat domum in curia homini curiali pretio curiète, sciens tamen, quod citò disceder curia ab illo loco: nihilominus non tenetur locans indicare conducenti, quod domus illa erit inutilis propter eventum futurum. Ergo neque venditor tenetur indicare vitium rei.

F Respondetur ad primam replicam negando consequentiam. Quia potius iustitiae ratio postulat, quod sicut pretium iustum augetur, ex eo quod venditor in particulari incurrit incommodum, quando rogatus vendit: ita etiam postulat quod minuatur pretium, quando emptor in particulari incurrit incommodum ex emptione ipsa.

Ad secundam respondetur, quod in illo casu pecunia nullam habet vitium de presenti: sed potius est legitima secundum estimationem Republicæ. Ceterum per accidens est & ab extrinseco, quod illa pecunia sit deponenda à Rege, ne que ipse

emptor tenetur revelare illud futurum, quod sua industria, vel bona sorte novit. Eodem modo respondetur ad confirmationem dicendo, quod illa domus in præsentem utilis est, neque habet vitium intrinsecum: est autem per accidens eventus ille futurus cognitus per industriam, vel bonam sortem locantis, neque tenetur indicare illum eventum.

D Vbitur tertio circa tertiam conclusionem articuli secundi, An debeat esse æqualis conditio venditoris, & emptoris in huiusmodi contractibus celebrandis?

Arguitur primo pro parte negativa. Sit aliquis emptor peritissimus lapidarius, qui cognoscit singularem virtutem, & valorem alicuius margaritæ, quam non cognoscunt homines communiter, etiam lapidarij: iste potest emere margaritam minori pretio, quàm secundum se valeat, & tamen venditor nunquam potest vendere margaritam minoris valoris pro maiori pretio: ergo non est æqualis utriusque conditio. Et confirmatur. Sit aliquis rusticus habens margaritam, & occurrat illi lapidarius dicens, quod vult possidere illam margaritam, & quod dabit illi centum pro illa, etiam si valeat mille: tunc lapidarius, si rusticus vendiderit, potest bona conscientia illam possidere: & tamen è contrario, si venditor aliquis venderet margaritam pro mille, & tamen reuera non valeret nisi centum contractus ille esset iniquus, ergo &c.

Arguitur secundò. Qui emit agrum in quo certus est latere thesaurum, non tenetur indicare domino agri ignorantem quod ibi lateat: sed potest agrum emere secundum communem æstimationem illius: & tamen vice versa nunquam venditor potest vendere agrum minoris valoris pro maiori pretio, ergo non est æqualis utriusque conditio. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

In celebrandis huiusmodi contractibus emptio- nis, & venditionis, æqualis debet esse conditio emptoris, & venditoris secundum leges iustitiæ commutatiuæ: & uterque tenetur illas servare. V.g. sicut venditor peccat contra iustitiam vendens rem vitiosam pro integra: ita emptor peccat emendo rem integram pro vitiosa. Item sicut venditor etiam non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium: ut iam diximus: ita tenetur emptor augere pretium cognoscens valorem rei, vel indicare venditori, & est exemplum in confirmatione primi argumenti. Probat ergo conclusio. Quia contractus emptio- nis, & venditionis est actio iustitiæ commutatiuæ: ergo ad utramque partem æqualiter pertinet providere commodis alterius partis secundum æqualitatem rei ad rem. Nihilominus sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando in ipsa re venali est aliqua virtus specialis, quæ communiter ignoratur ab hominibus etiam peritis in illa arte, non tenetur emptor peritissimus cognoscens illam virtutem, indicare venditori: sed licitum erit illi emere pretio communi. Verbi gratia, in casibus primi & secundi argumenti. Probat conclusio. Quia iustum rei pretium illud est, quod communiter æstimatur ab hominibus secundum circumstantiam loci, & temporis, sed illa virtus occultissima non æstimatur, ergo emptor non tenetur dare pretium pro illa virtute quam ipse specialiter cognoscit. Probat secundò. Quia vir-

A tus illa gemmæ occulta, habet se respectu lapidarij peritissimi sicut thesaurus absconditus in agro: de quo dicemus statim, quod licitum est emptori emere agrum illum, nihil indicando de thesauro, sed potest applicare sibi thesaurum titulo inuentionis. Ergo similiter poterit lapidarius ille possidere gemmam excellentissimæ virtutis, titulo inuentionis: etiam si emerit illam secundum communem æstimationem hominum. Probat tertio. Si lapidarius ille ignorans virtutem gemmæ emisset illam pretio communi, & postea cognouisset virtutem illam, non teneretur ad aliquam restitutionem, ergo neque si sciens emerit. Probat consequentia. Quia si ex iustitia teneretur ante emptio- nem, teneretur etiam post emptio- nem restituere ratione rei alienæ acceptæ, sicut si sciens, & prudens accepisset. Denique probatur. Quando Hispani inuenerunt Indias, poterant emere ab Indis aurum, & margaritas secundum æstimationem illius reipublicæ: neque tenebantur indicare, quanti æstimaretur aurum in alijs regionibus. Et per hoc patet ad primum argumentum & confirmationem eius.

B Sed observa in casu confirmationis, quod lapidarius tenetur indicare absque dolo communem valorem illius margaritæ: aliàs meritò præsumitur ipse rusticus inuoluntarius rationabiliter. Neque credibile est, quod ipse rusticus velit facere tantam gratiam lapidario, nisi deceptus ab illo.

C Ad secundum argumentum ut plenè respondeamus recolenda sunt, quæ supra diximus quæst. 66. ar. 5. circa tertiam conclusionem articuli de thesauro dupliciter sumpto, scilicet, propriè & impropriè. Et per illa patet solutio ad secundum.

D Vbitur quarto circa solutionem ad tertium articuli tertij. Vtrum venditor sciens futuram magnam copiam mercium, tenetur indicare emptoribus, aut verò minuere de pretio.

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Qui vendit equum proximè moriturum, vel contracturum aliquod vitium notabile, tenetur indicare vel minuere de pretio, ergo etiam venditor in nostro casu.

E Secundò. Quia ex opposita sententia sequuntur magna incommoda. Primò, quod mercator, qui scit ciuitatem obsidendam, posset nihilominus omnia bona sua vendere pretio currenti, quod videtur iniquum & contra bonum non tantum ciuium, sed etiam reipublicæ. Secundò sequitur, quod qui sciret crastina die futuram esse taxationem frumenti minori pretio, quàm modò: posset hodie vendere omne triticum pretio prægruatiuæ. Tertio sequitur, quod qui sciret, aliquam monetam esse deponendam citò in Regno: nihilominus posset permutare illam quam habet apud se. His argumentis conuictus est Ioan. de Medina ubi supra quæst. 35. pro parte affirmatiua. Nihilominus sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Venditor sciens futuram magnam copiam mercium non erit iniustus tacendo, & vendendo suas merces pretio currente. Dixi iniustus quia contra charitatem aliquando peccabit, ut infra patebit. Probat conclusio. Quia iustum pretium est quod taxatur secundum communem æstimationem fori. Sed iste vendit suas merces pretio currente communi æstimatione, ergo non est iniustus. Secundò sequeretur, quod qui haberet in animo post triduum vendere magnam copiam frumenti, quod non possit hodie vendere triticum

pretio

pretio currente. Probatu sequela. Quia ille scit ex venditione futura cras, triticum minus valituro propter ingenrem copiam, quam venditurus est, ergo non posset hodie vendere pretio currenti. Tertio sequeretur, quod venditor ignorans illam copiam futuram, & vendens pretio currente, teneatur restituere. Probatu sequela. Quia obligatio restituendi oritur non solum ex iniusta acceptione, sed etiã ratione rei acceptæ, ergo si mercator sciens futuram copiam teneatur restituere ratione iniuste acceptionis, etiam ille, qui ignorat copiam futuram, tenebitur restituere ratione rei alienæ, scilicet, excessus pretij, quod accepit pro tritico minus valituro.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiã si ille venditor interrogatur, an sit futura magna copia tritici, & dicat se nescire, vel dicat copiam non esse futuram, non peccat contra iustitiam. Conclusio patet primo argumento pro facto conclusione præcedenti. Et secundo probatur. Quia contractus iste habet omnia, quæ sunt de substantia iusti contractus: traditur enim merces absque aliquo vitio, & pretio currente, ergo, &c.

Sed arguis. Quia ille mentitur perniciosè in damnum multorum, ergo facit iniustum. Et confirmatur primo. Quia si alius assistens ita mentiretur, faceret iniustum, & teneretur restituere, ut committeret conceditur, ergo multò magis, quando mercator ipse mentitur. Secundo confirmatur. Quia si aliquis mentiendo impediatur elemosynam pauperi, tenetur illam restituere, ergo, &c.

Ad argumentum tamen respondetur, quod venditor tacendo, vel mentiendo non facit iniustum. Primo, quia solum inducit emptorem ad contractum iustum pretio currente. Et secundo, quia si diceret veritatem, incurreret ipse simile damnum in proprijs facultatibus, ergo ipse non tenetur pati. Unde mendacium illud non est formaliter perniciosum, sed officiosum: quia ipse ordinat ad fugiendum damnum: quod venditor non tenetur subire. Et ideo per accidens est quod emptor ex tali mendacio damnificetur.

Ad primam confirmationem respondetur nego consequentiam: quia alius mentiens perniciosè mentitur, & non officiosè, eò quod ex tali mendacio nec bonum comparat, nec malum effugit: sicut mercator, qui verè detrimentum incurrit ex tali manifestatione.

Ad secundam confirmationem distinguendum est. Nam si ille alius, qui mentitur sit pauper, & tibi detur elemosyna dupla decipit alterum, dicendo dominum non adesse, vel elemosynam iam elargitam: iste mentiens non tenetur restituere: nec peccat contra iustitiam: quia uterque pauper habet idem ius. Veruntamen si diues sit, qui mentitur pauperi: quia mendacium istud est tantum perniciosum nihil habens officij, tenetur restituere peccans contra iustitiam.

TERTIA CONCLUSIO.

Quod dictum est de venditore, dicendum est porportionabiliter de emptore. v. g. si emptor sciat futuram magnam copiam ementium, ex quo augebuntur pretia rerum: aut verò sciat futuram magnam inopiam mercium, poterit tacere, vel si mentiatur, non facit iniustum dum emit pretio currente. Conclusio patet ex facto Ioseph, Genes. 41. Qui sciens

futuram inopiam frumenti, nihilominus magnam summam comparavit. Et etiam ut refert Arist. i. Polit. ca. 7. Thales Milesius emit magnam copiam olei sciens per Astrologiam, futuram sterilitatem olivarum. Et ita licitum est scienti depositionem pecunie futuram, emere pecunia, quam apud se tenet. Et etiam non erit iniustus, qui tacet interrogatus de copia, vel inopia mercium, si emat, quæ sibi necessaria sunt. Ratio omnium istorum est, quia scientia, vel ignorantia eius, quod futuram est, habet se per accidens ad iustitiam contractus præsentis.

• QUARTA CONCLUSIO.

Aliquando in prædictis casibus peccabit venditor, & emptor contra charitatem. Quod indicandum est secundum leges communes charitatis, quibus tenemur providere bono proximi, dummodo non fiat cum magno detrimento proprio. Explicatur conclusio. Si Ioannes sciat ingentem summam tritici futuram. Et Petrus velit emere ab illo modò aliquam quantitatem frumenti, ex quo crastina die propter aduentum tritici, & abundantiam illius Petrus incidet in pauperiem: tenebitur ex charitate Ioannes dicere non emas modò, sed reserva in crastinum: maxime si Ioannes posset facile vendere triticum alijs diuisim: secus est si Ioannes ex hoc quod non vendat triticum Petro, incideret in similem pauperiem: quia tunc non tenetur indicare.

Ad primum argumentum respondetur, quod si venditor sciat, ex vitio præcæti equum illum citò moriturum, aut verò quod ex dispositione intrinseca, quam habet modò, incurreret notabile vitium: vel non potest vendere, vel debet minuire de pretio.

Ad aliud argumentum iam patet ex dictis, quod illa non sunt incommoda.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum liceat negociando, aliquid carius vendere, quam emere

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, que ordinatur ad vitæ necessitatem, est laudabilis.

Secunda conclusio. Permutatio pro rebus, vel pecunia, que ordinatur ad lucrum, habet quandam turpitudinem, & damnabilis videtur.

Tertia conclusio. Poterit tamen ista negotiatio honestari ex hoc, quod lucrum ordinetur in bonum finem.

COMMENTARIVM.

Prima conclusio articuli manifesta est, & quidem de contractu negotiationis de quo loquimur in illa conclusione satis dictum est, quomodo debeat iustificari. At verò circa secundam, & tertiam conclusionem notandum est primò. Quod negotiatio propter lacrum, dupliciter potest considerari. Vno modo in communi abstractendo à singularibus negotiationibus, & sic intelligitur secunda conclusio Diu. Thom. quando dicit, quod secundum se habet quandam turpitudinem: sed quia non est adeo intrinsecè mala, quamuis sit de genere male sonantium, sicut est habere plura beneficia: ideo

Diuus Thomas apposuit tertiam conclusionem, vbi aduertit, quod huiusmodi negotiatio potest honestari: quando lucrum ordinatur in finem honestum. Altero modo potest considerari qualibet negotiatio in particulari, cum omnibus suis circumstantijs: & sic nulla negotiatio est indifferens; sed omnis est determinata ad bonum vel ad malum, eod quod in singulari non datur aliquis actus humanus indifferens.

Notandum secundò, quod negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum. Vno modo tanquam ad vltimum finem ipsius negotiationis non autem negotiantis: & sic negotiatio nusquam est mortale peccatum: sed poterit esse peccatum veniale auaritiæ, secundum doctrinam Diui Thomæ, infra questione 118. articulo 4. Altero modo negotiatio referatur ad lucrum tanquam ad vltimum finem ipsius negotiantis: ita vt negotiator actualiter vel virtualiter, constituat vltimum finem in lucro: quod quidem contingit quando propter lucrum frangit aliquod præceptum, v. g. est periurus, vel defraudat proximum in re graui. Et isto modo negotiatio est peccatum mortale. Quod si aliquis obijciat contra prædictam distinctionem, quod D. Thomas. 1. 2. q. 1. art. 6. docet quod omnis actus humanus refertur ab agente in vltimum finem ipsius agentis, ergo falsum est quod diximus, negotiationem referri posse in lucrum tanquam in vltimum finem ipsius negotiationis, non autem negotiantis. Respondetur, quod Diu. Thomas in illo loco sufficienter explicatur de relatione saltem habituali in vltimum finem agentis: non autem opus est, quod omnes actiones humanae referantur semper in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter: sed sufficit quod referantur habitualiter: & hoc vsque adeo verum est, quod etiam ipsa peccata venialia existentis in gratia, referantur habitualiter in ipsum Deum tanquam in vltimum finem agentis: sicut docet expressè D. Thomas 1. 2. questione 88. articulo 1. ad tertium. Non verò referuntur in Deum actualiter neque virtualiter: sed dicuntur referri habitualiter in Deum tanquam in finem operantis: quia ipse operatus est per gratiam habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali non auertunt illum peccata venialia. Sicut vice uersa homo existens in peccato mortali potest facere aliqua bona opera moralia, vt est dare eleemosynam pauperi, absque mala circumstantia finis actualis, aut virtualis: nihilominus bona opera illius referuntur habitualiter in ipsum operantem, tanquam in vltimum finem: quia cum ille in peccato mortali, & auersus à Deo conuersus est ad seipsum tanquam ad vltimum finem. Sed hic maximè est obseruandum, quod ista habitualis relatio operum, non sufficit facere de bono opere malum, neque de malo bonum: etenim venialia peccata hominis iusti, non sunt bona quantumlibet referantur habitualiter in Deum: & rursus eleemosyna existentis in peccato mortali bona potest esse moraliter absque mala circumstantia facta, etiam si habitualiter referatur ad creaturam ex parte operantis tanquam in vltimum finem: dummodo non referatur actualiter vel virtualiter, scilicet, in virtute alicuius actus præcedentis. Sed de hac re latius diximus 2. 2. questione 10. articulo 4. Cum igitur dicimus hic, quod negotiatio quædam sit propter lucrum tanquam propter vltimum finem actionis, non autem operantis: intelligimus de vltimo fine operantis in quem actualiter, vel virtualiter actio referatur. Et dicitur vltimus finis actionis, quia actio sistit secundum se in lucro: sicut gula habet pro vltimo

A sine actionis delectationem cibi, non autem est vltimus finis ipsius comedentis: aliàs semper esset mortale peccatum gula, si referretur in illam finem, scilicet, delectationem cibi actualiter, vel virtualiter.

Denique notandum est, quod negotiatio eod vel maximè dicitur habere quandam turpitudinem, quia implicatur multis difficultatibus, & periculis peccandi, vt docet D. Tho. ad tertium.

D Vbitatur ergo primò. An licita sit negotiatio vèditionis, in illis rebus, quibus emptores male vtuntur, & ad malum finem emunt.

B Ad hoc dubium Nauar. scrupulosè satis responderet in Manuali cap. 23. num. 91. ait enim, quod non est licitum, sed esse mortale peccatum, quod venditor v. g. vèdat cartas lusorias personis de quibus credit, quod abutentur illis. Immo dicit, quod omnis venditor, qui indifferenter vendit omnibus eiusmodi res, peccat mortaliter. Et in hoc sequitur Ioannè à Medina vbi supra citat enim Caietanum in hac 2. 2. questione 169. articulo 2. prope finem, sed certè Caietanus potius sentit oppositum.

C Nos tamen ponimus cõclusionem, quod quando merces secundum se sunt indifferetes ad bonum & malum, potest venditor illas vendere etiam si verosimiliter, & prudenter arbitretur, quod emptor abutetur illis: quin potius etiam si certo sciat, quod emptor abutetur illis: poterit sapennumero vendere absque peccato. Probat per primam partem conclusionis. Quoniam inquirere mores alienos, & discernere quisnam velit emere ad bonum vsum, & quis ad malum: non est officium venditoris, sed potius est curiositas perniciofa in republica, vt quibus non competit ex officio velint discernere vitas proximorum. Item, quia aliàs pari ratione condemnaremus factores, qui faciunt vestes curiosas, quibus probabiliter creditur, quod multi, vel multæ abutentur ad luxuriam. Item essent condemnandi qui indiscriminatim vendunt omnibus communes cibos, quibus probabiliter creditur, & experimur, quod multi abutuntur ad gulam & ad luxuriam.

D Sed probatur secunda pars conclusionis quæ difficilior est, scilicet, quod si venditor est certus, quod hic, & nunc emptor emit rem, vt abutatur illa ad peccatum mortale non peccat. Arguitur primò. Venditor non tenetur impedire peccatum alienum per hoc quod non vendat illi rem venalem, quam paratus est vendere, ergo nullo modo peccat. Probat per consequentia. Quia vèdendo ille non consentit peccato alieno directè, vel indirectè: & quidem quod directè non cõsentiat manifestum est, quia ille nõ intendit vendere merces suas, vt alter peccet, sed ad suam vtilitatem: quod verò non consentiat indirectè; probatur, quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam operationem malam quando tenebatur illam impedire, & nõ impedit: sed ille venditor non tenetur impedire illam malam operationem emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem, & cum spe aliqua emendationis ipsius. Sed non vendere illi merces non est medium correctionis fraternæ: ergo nullo modo peccat mortaliter contra illud præceptum vendendo illi merces. Confirmatur. Quia nemo tenetur ad correctionem proximi amittere suum commodum temporale, quando proximus peccat ex sua malitia, ergo venditor non tenetur amittere suum lucrum, vt impediatur proximo ab executione peccati.

F Præterea Licitum est vendere aut locare domum meretricibus, etiam si locans certus sit quod abutentur meretricibus illa domo: similiter licitum

est vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, quod volunt illum ad sacrificandum, ut diximus 2. 2. quæstione 10. artic. 11.

Denique probatur. Contractus emptionis quantum ad bonitatem, vel malitiam extrinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, vel rei venalis, iudicandus erit propter comparisonem ad commodum vel incommodum reipublicæ, ergo saltem quando malus usus rei venalis permittitur à republica propter maius bonum: non erit mala venditio rei indifferenter: quin potius si non esset, qui locaret domum meretricibus ipsa respublica prudenter edificaret illis domum propter maiora mala evitanda, ergo non erit peccatum locare domum, aut vendere meretricibus.

Sed ut magis explicetur ista doctrina, arguitur contra illam. Primò. Quia non est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad tale bellum gerendum: similiter non est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum, ergo à simili dicendum est in præsentibus.

Secundò. Non est licitum deponere pecunias apud usurarium, de quo probabiliter creditur quod dabit illas ad usuram.

Ad hæc argumenta responderetur, quod nos non ponimus vniuersalem conclusionem, quod licitum sit semper vendere rem emptori, qui malè illa usurus est: sed diximus, quod sæpenumero licitum est ita contingere: Est autem prima exceptio, quando illud non est licitum: scilicet, quando ille malus usus cedit in aliquam violentiam contra tertiam personam. v. g. in casu primi argumenti tenetur venditor tum ex charitate defendere rempublicam & innocentem: tum etiam ex iustitia non cooperari ad iniuriam faciendam alteri: & ideo si in tali casu vendiderit instrumenta offensiva, tenebitur ad rationem damni consequuti. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Ad secundum videbatur, quod eadem esset ratio sicut de primo argumento. Depositio siquidem pecuniarum apud usurarium est quasi collatio instrumenti ad iniuriam faciendam tertie personæ, scilicet illi, à quo usurarius iniquè accepturus est usuras, quod est peccatum contra iustitiam, ergo videtur quod etiam sit peccatum in tali casu deponere pecunias apud usurarium. Nihilominus responderetur non esse parem rationem utriusque casus: quia usurarius nullam facit violentiam mutuatario, ut accipiat mutuum ad usuras: sed mutuatarius propter suum commodum patitur illud damnum soluens usuras, & idcirco depositor non tenetur illum defendere non deponendo suas pecunias apud depositarium paratum accipere usuras pro mutuo. Supponimus enim, quod ipse depositor non persuadet, ut sit usurarius, neque etiam scandalizat illum occasione depositi ut moueatur ad peccatum usuræ: Dicimus ergo licitum esse deponere pecunias apud talem usurarium aliàs paratum accipere usuras ex mutuo. Neque obstat, quod ille iniuriam faciat proximo accipiendo usuras ab illo: quia in tali iniuria proximus non patitur violentiam, quin potius qui impediret usurarium, ne mutuaret illi pecunias iniuriam illi faceret, impediendo illum à maiori commodo. Tota igitur ratio iniuriæ manet in usurario. Sed contra. Si aliquis vult seipsum occidere, non est licitum vendere illi gladium, imò neque depositum gladium reddere, ergo etiam si proximus in damno, quod patitur, non patitur violentiam: teneor impedire tale damnum. Responderetur, quod non est eadem ratio. Etenim qui se occidit non est do-

A minus vitæ suæ, sed Deus est specialis dominus vitæ, & respublica specialis custos: quapropter iniuriam facit Deo, & reipublicæ, qui se occidit, ut diximus quæst. 64. artic. 3. Deinde qui seipsum occidit, non acquirit aliud maius commodum, sicut ille, qui soluit usuras acquirit: & ideo teneor omnino defendere, si possum, ne aliquis seipsum occidat, & teneor ex iustitia non dare illi instrumentum quo se occidat.

B Præterea possumus facere aliam exceptionem, videlicet, quando abusus emptoris probabiliter creditur, quod cedit in scandalum alicuius innocentis, & pusilli: tunc enim venditor rei peccabit contra charitatem, verbi gratia si meretrix petat à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum aliquem iuuenem innocentem, tunc venditor peccabit contra charitatem, vendendo talem ornatum. Habemus igitur ex dictis, quod venditor non excusatur à præcepto correctionis fraternæ: sed dicimus non esse medium proportionatum, quod venditor prius seipsum suis commodis vniuersaliter, ut impediatur abusus rerum venalium. Et ratio est: quia peccatum potissimè consistit in voluntate, & affectu, ergo per hoc quod impeditur executio operis, non impeditur correctio fraternæ, neque liberatur à peccato: sed sæpe continget, quod vehementius peccabit dum priuatur occasione peccandi: iuxta illud commune, Priuatio est causa appetitus. Eadem ratione excusamus à peccato illum, qui accipit mutuum pecunias ad usuram ab usurario parato mutuare ad usuram: quoniam mutuatarius non tenetur priuare se suo commodo, propter malitiam alterius, qui paratus est peccare: quin potius commune proloquium est inter Theologos, quod possumus vti malitia alterius, dummodo non cooperemur ad illam. Denique adijcimus, quod non solum erit licitum sæpe venditori vendere rem ei, qui malè ea usurus est: sed etiam peccabit si non vendat. v. g. si sit obligatus vendere reipublicæ aliquod genus mercium: tenetur vendere ei, cui licitè potest vendere, & facit illi iniuriam, si non vendat.

C Dubitatur secundò. An sit licitum negotiatori emere magnam copiam mercium, ut postea minutatim vendat, & inde maius lucrum capiat? Ratio dubij est, quia in huiusmodi negotiationibus ciues patiuntur damnum: etenim vilius emerent si nemo magnam copiam mercium colligeret. Responderetur breuiter. Quod merces sunt in duplici differentia, quædam, quæ non sunt necessaria ad vitæ sustentationem, neque ad communem statum reipublicæ. v. g. psittaci, & simiæ, & multi ornatus mulierum. Et de huiusmodi nulla difficultas est: vnusquisque enim potest emere quantum velit copiam harum mercium: quia inde non damnificatur respublica. Aliæ merces sunt necessariae, & conuenientes ad communem statum reipublicæ. Verbi gratia, Panis & vinum, & cæteri cibi communes, & panni ad vestes communes faciendas. De huiusmodi mercibus sit

F PRIMA CONCLUSIO.

Regulariter loquendo, iniquè agunt mercatores, qui magnam copiam eiusmodi mercium emunt præuenientes ciues paratos ad emendum sigillatim. Probatur, quia pretium illarum mercium erit multò maius, quàm si tales merces à pluribus in publico representarentur: ergo sua industria huiusmodi negotiatores damnificant rempublicam, & ciues, & tale pretium non est æstimandum

licitum, sed potius est impedimentum iusti, pretij quod alijs secundum communem fori aestimationem curreret. Diximus regulariter loquendo: quia si ille negotiator venderet reipublicae tales merces communi pretio, quo venderent alij negotiatores de longè illas asportantes: licita est talis negotiatio, sed, vt in plurimum, non ita contingit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Postquam ciues emerunt sibi necessaria, & conuenientia, licitum est, & conueniens, quòd negotiatores emant magnam copiam istarum mercium, vt postea minutatim vendant & lucrù capiant. Probat, quia per huiusmodi negotiationem non resultat incommodum Reipub. sed potius commodum: oportet enim quòd huiusmodi merces sint in promptu pro peregrinis, & pro ciuibus, qui non poterunt emere, & pro pauperibus. Sed de hac re pertinebit ad Praetorem ordinare, ne tales negotiatores praeueniant ciues paratos ad emendum, & ne postea dum minutatim vendunt, augeant plus nimio pretium.

Dubitatur tertio. An qui sunt negotiatores ex officio, licitè possint carius vendere, quàm alij, & quomodo sit mensurandum iustum illorum pretiù? Ad quod respondet Scotus in 4. dist. 15. q. 2. artic. 7. quòd soli mercatores ex officio, possunt in rerù venditione lucrì facere tantum, quantum eis respublica assignasset, si ad hoc officium eos conduxisset. Ratio eius est: quia si non essent in republica huiusmodi negotiatores voluntarij, ipsa respublica teneretur vt asportarent merces necessarias comunità. Magister Soto lib. 6. de Iustitia. quaest. 2. artic. 4. dicit, hanc regulam Scoti non esse omnino repudiandam, neque tamen semper posse seruari. Nihilominus sit nobis

PRIMA CONCLUSIO.

Hæc regula Scoti valde fallax est regulariter loquendo. Probat, quia contingit saepe, quòd pretium rerum venalium vilescat, postquam isti mercatores asportauerunt merces suas: vel quia est paucitas emptorum, vel magna copia mercium, quæ aliunde superuenerunt: & tunc constat iniquum esse, quòd eiusmodi negotiatores vendant merces suas etiam ipso pretio, quo emerunt. Probat, quia tunc iustum pretium est, quod currit iuxta communem aestimationem fori, quod quidem tunc erit multò vilius, quàm pretium, quo ipsi emerunt: quapropter nihil pro sua industria, & labore possunt capere. Et rursus poterit contingere quòd postquam illi mercatores asportauerunt merces suas, augeat iustum pretium propter multitudinem emptorum, vel raritatem mercium: & tunc iustum pretium erit, quod secundum communem aestimationem fori currit: etiam si sit multò maius, quàm esset stipendium, quod respublica ministris designaret. Secundo probatur. Nam ex illa regula Scoti sequuntur magna inconuenientia. Primo, quòd si mercator casu fortuito facit iacturam omnium mercium, respublica tenetur refarcire illud damnum, vel si faceret iacturam medietatis mercis, posset ille mercator vendere aliam medietatem, tanti, quanti totas merces venderet. Probat sequela. Quia si ille esset purus minister reipublicae, reciperet iustè tantum lucrì, nisi integras merces asportasset. Item sequeretur, quòd si duo mercato-

A res ita se haberent, quòd alter emeret merces multò carius quàm aliter, vel quia à remotioribus partibus attulit illas, vel quia erat raritas mercatorum quando ille emebat, prudenter tamen emebat: sequeretur, quòd isti duo negotiatores eodem tempore, & loco possent vendere easdem merces pretijs notabiliter distinctis. Probat sequela. Quia ille, qui carius emit, non potest suum integrum stipendium obtinere: nisi multò carius vendat, quàm aliter. Denique probatur conclusio, & ostenditur ratio nostrae doctrinae, scilicet, ex differentia, quæ est inter purum ministrum, & negotiatorem, qui est dominus suæ pecuniæ, & suarum mercium. Nam ad officium ministri solum pertinet, vt diligenter, & prudenter gerat negotium domini, quòd si negotium perierit, domino perit: at verò negotiator, qui est dominus sicut sentit commodum quando negotiatio prosperè succedit: iustum est etiam sentiat damnum, quando non ita succedit. Verum est tamen, quòd consideratio regulæ Scoti potest esse utilis, quando respublica vult taxare pretium alicui generi mercium propter bonum commune. v. g. quòd vult taxare pretium triticij tunc enim debet habere rationem industriae, & laboris, quem colonij impendunt, vt possint sustentari de suo labore: hoc autem respublica in communi considerat, & vt in plurimum, nec enim potest providere singulis colonis in omni euentu.

SECUNDA CONCLUSIO.

Licitum est negotiatoribus ex officio, aliquantò carius vendere, quàm alij ciues. Hanc conclusionem ponit Syluester verbo, emptio. quaest. 10. & Scotus vbi supra. Et Caietanus hic expressè dicit, quòd isti negotiatores possunt carius vendere, quàm emunt. Ratio est, quia isti negotiatores utiles sunt reipublicae, & necessarij: ergo non debent frustrà negotiari. Sed hæc conclusio ea conditione intelligenda est, vt iustum pretium aestimetur secundum communem usum fori inter ipsos negotiatores, & populum: non secundum laborem, & industriam alicuius particularis negotiatoris. Est etiam intelligenda conclusio, tam de negotiatoribus qui vendunt minutatim, quàm de his, qui vendunt in magna quantitate. Maxime autem intelligitur conclusio de obligatis reipublicae ad vendendum aliquod genus mercium: quia illa obligatio est pario aestimabilis, exponunt enim seipsum multis periculis propter commodum reipublicae. Denique probatur conclusio sic intellecta. Quia secundum communem opinionem, iustum est vt campores aliquid lucrì accipiant dum cambiunt pecuniam maioris momenti cum pecunia minoris momenti: quia hoc vtile est communitati.

Dubitatur quarto principaliter. An sit licitum vendere carius expectata pecunia, quàm numerata? Et eadem quaestio est de emptione & venditione, quæ fit anticipata solutione, antequam tradantur merces. Hæc quaestio affinis est materiae de usuris, de qua re disputant Morisperi in cap. in ciuitate. & in cap. nauiganti. de usuris. & in cap. ad nostram. de emptione & venditione. Summistæ verbo, venditio. & verbo, usura. Ioannes à Medina in tractatu de restitutione, quaestione 38. Sotus lib. 6. de Iustitia. quaestione 4. Et quidem omnes conueniunt in vna fundamentali conclusione, scilicet, quòd venditio, quæ fit cariori pretio propter solam expectationem solutionis secundum aliquod tempus, iniqua est, & usuraria. Intelligunt autem

istam

istam conclusionem, quando pretium excedit totam latitudinem pretij iusti, & rigorosi. Probat conclusio sic intellecta. Primò, quia in illa venditione exceditur iustum pretium, quo æstimatur res, quæ traditur in præsentem: ergo iniqua est venditio. Secundò probatur conclusio. In illa venditione includitur implicite usura: ergo &c. Probat antecedens, quia perinde est expectare solutionem pecuniæ pro te, quæ de præsentem traditur ac venditor mutaret pretium rei emptori. Ut verbi gratia, pro viginti ducatis, quibus res de præsentem æstimatur, reddat viginti quinque post annum: ergo &c. Et eadem est ratio de emptione, quæ fit anticipata solutione antequam res tradatur, quæ plus æstimatur tempore, quo tradenda est: perinde enim valet, ac si emptor mutaret triginta venditori, ut post certum tempus reddat sibi quadraginta, aut rem, quæ valet quadraginta.

Nihilominus negotiatores multa fingunt, ut licitas faciant huiusmodi emptiones, & venditiones. Sunt itaque sex tituli quibus existimant posse iustificari huiusmodi contractus.

Primus titulus est ex communi æstimatione mercium, quæ venduntur ad creditum.

Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua quæstionis. Et probatur quòd iste titulus iustificat huiusmodi contractus. Quia communis æstimatione omnium negotiatorum est, quòd merces expectata pecunia plus æstimantur, quàm quæ numerata pecunia venduntur: ergo &c.

Confirmatur. Quia frequentia emptorum est in causa, quòd res carius valeant; sed sunt plures emptores, qui querunt merces, quæ expectant solutionem in futurum: ergo ea ratione carius vendi possunt.

Arguitur secundò. Pecunia præsens plus æstimatur, quàm absens: etenim absens toto illo tempore, quo absens est, inutilis est, præsens verò est quasi in actu utilis, aut certè in proxima potentia. Ergo hæc ratione, ut contractus iustificatur, & sit æqualis, licitum erit venditori maius pretium exigere ab illo, qui emit rem ad creditum: quàm ab illo, qui emit numerata pecunia.

Arguitur tertio à simili. Licitum est emere debita in futurum ab illo, cui debentur, pro minori pretio, quàm ipsa debita constant, & sonent. Verbi gratia. Debet aliquis Paulo 100. licitum est Ioanni emere à Paulo illa 100. pro 90. de præsentem numeratis: ergo licitum etiam erit dare rem, quæ modo valet 90. pro 100. in futuro tempore, quòd quidem est vendere carius ratione expectatæ solutionis.

Eisdem argumentis proportionabiliter potest aliquis probare, quòd sit licitum emere vilius, quàm valeat res, quando fuerit tradenda in futurum anticipata solutione.

Ad hanc difficultatem respondetur, & fit secunda conclusio. Iste primus titulus insufficientis est ad iustificandum huiusmodi contractus. Hæc conclusio non aliter de nouo probatur, quàm soluendo argumenta facta: quia ratio illius intrinseca, eadem est, atque primæ conclusionis fundamentalis.

Ad primum argumentum ut respondeamus obseruandum est, merces esse in duplici differentia. Quædam enim sunt, quarum minima pars venditur numerata pecunia, & tales esse solent merces, quæ nauibus adducuntur ad portum, quæ ut in plurimum, venduntur in magna quantitate alijs negotiatoribus capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè ma-

A gna quantitate alijs negotiatoribus capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè magna pars venditur numerata pecunia. De mercibus primi generis diximus in fine huius tractatus: de mercibus verò secundi generis intelligitur nostra conclusio. Et ad primum argumentum negatur antecedens, si intelligatur de negotiatoribus prudentibus, & non iniquis. Etenim merces secundum se nihil amplius habent utilitatis, quando emuntur ad creditum, & quando emuntur numerata pecunia. Sed illa æstimatione quorundam negotiatorum oritur ex difficultate res illas emendi de præsentem, & auaritate vtendi rebus ipsis. Et per hoc patet ad confirmationem: quoniam illa frequentia emptorum ad creditum, non auget iustum rei pretium secundum quòd de præsentem valet: sed mensura iusti pretij est illa, quam faciunt mercatores, qui emunt numerata pecunia. Et ratio est, quia iustum rerum pretium est, quo æstimantur quando hinc traduntur, ut habetur in l. Falcidia. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. quapropter emptores etiam si plurimi sint ementes ad creditum, impertinenter se habent ad iustum pretium constituendum in huiusmodi mercibus.

C Ad secundum argumentum respondetur nego antecedens, si consideretur pecunia secundum se seclusa industria negotiatoris. Etenim pecunia secundum se infructifera est, neque habet alium vsum in ratione pecuniæ: nisi quando distrahitur per industriam negotiantis. Quapropter ratione temporis expectati, non potest venditor aliquid amplius pecuniæ exigere, quàm hinc licitum sit accipere, alias enim quilibet mutuator pecuniæ, eadem ratione posset exigere lucrum ex mutuo, propter expectationem temporis.

D Ad tertium ut respondeamus, necesse est examinare, an sit licita emptio debiti in futuro soluendi pro minori pretio de præsentem.

Debitur ergo quintò. An licitum sit pro minori pretio emere pagas acerbas? de qua re sunt duæ sententiæ. Prima est Adriani in 4. in materia de restitutione folio 36. & videtur esse Syluestri verbo usura. 2. §. 14. quamuis in fine videatur oppositum tenere, quam Adrianus. Et sententia est quæ negat licitum esse huiusmodi contractum pro minori pretio, quàm constant & sonent ipsa debita acerba: nisi quando fuerit periculum recuperandi, vel notabilis difficultas. Eandem sententiam sequitur Ioannes de Medina, vbi supra. Altera sententia est Caietan. verb. usura, cap. vlti. asserentis licitam esse huiusmodi emptionem: si fiat iusto pretio corrente. Et probatur primò hæc sententia. Quia in huiusmodi contractu, si aliqua iniustitia esset, maximè autem esset usura: sed hæc non, ergo. Probat minor. Quia in huiusmodi contractu, nulla est ratio mutui ex aliqua parte neque implicita neque explicita, ergo nulla est ratio usuræ. Consequentia patet, quia usura est lucrum ex mutuo. Antecedens probatur. Quia si verbi gratia, Ioannes emit à Paulo 100. quæ illi debet Petrus pro nonaginta datis de præsentem: tunc Ioannes nihil mutat Paulo, quia de ratione mutui est, quòd mutuarius maneat obligatus ad soluendum aliquid in futuro: sed Paulus statim eripitur ab omni obligatione dato iure Ioanni ad recuperandum illa debita. Eodem argumento constat, quòd neque Ioannes sit usurarius: quia ille non accipit mutuum, sed ius recuperandi sibi illa debita, quæ antea debebantur Paulo, neque ultra manet obligatus ad aliquid reddendum ipsi Paulo. Ergo nulla est ratio mutui, ac proinde nec usuræ.

Probat secundò & confirmatur. Nam Paulus de præfenti dat totum ius quod habet ad illa 100. ipsi Ioanni emptori, Ioannes autem de præfenti dat nonaginta pro illo iure, suscipiens in seipsum curam recuperandi: ergo totus contractus illic perficitur de præfenti ex utraque parte, ac per consequens nulla est ratio vsuræ: siquidem neuter manet alteri obligatus. Ex hoc infert Caietanus, quòd contractus ille erit licitus, & iustus intra limites emptionis, & venditionis, si fiat iusto pretio. Fiet autem iusto pretio, si illud pretium sit, quod communiter currit inter negotiatores absque dolo, & fraude, attentis circumstantijs loci, & temporis, & abundantia, vel penuria pecuniæ. Propter hæc argumenta videtur quibusdam Theologis doctissimis, quòd non sit improbabilis sententia Caietani. Nobis tamen sæper visa est durissima, ubi nõ fuerit periculum recuperandi illa debita acerba. Et arguitur primò contra illam. Si ius illud, quod habet Paulus ad recuperandum 100. est vendibile pro minori pretio de præfenti, sequitur, quòd ipsemet Petrus debitor possit emere pro minori pretio illud ius; consequens videtur magnum inconueniens: quia pro nonaginta datis anticipata solutione eripit se ab obligatione reddendi 100. Aliqui concedunt consequentiam, & admittunt consequens secundum sententiam Caietani. Alij verò assignant differentiam inter illos contractus: quia Petrus debitor, est obligatus ad totum debitum soluendum, vnde datis modò nonaginta, non eripitur ab illa obligatione propter anticipatam solutionem: at verò Ioannes ille, non tenebatur Paulo creditori: quò sit, vt possit dare liberè Paulo creditori nonaginta pro iure quod habet ad illa 100. Arguitur tamen secundò contra sententiam Caiet. quia illa in practica præbet multam occasionem palliandi vsuras, poterunt enim facilè fingi debita acerba, & sub isto titulo fieri multi contractus vsurarij, saltem virtualiter, & implicite.

Sed arguitur tertio magis efficaciter & metaphysicè contra istam sententiam. Illud ius, quod habet Paulus ad 100. reuera valet 100. ergo iniquum est emere pro nonaginta. Antecedens probatur. Nam quando ipse Paulus vendidit merces suas pro 100. in futurum soluendas, iusto pretio vendidit; (Hoc enim præsupponimus, & quòd debitum non habet aliam acerbam nisi temporis,) ergo æqualitas est inter ius, quod ille habet ad suas merces, & inter ius, quod acquirit ad illa 100. in futurum soluenda. Sed ius quod habebat ad merces valebat 100. ergo ius quod acquirit valet 100. Confirmatur. Quia in contractu mutui hæc est æqualitas, quòd pro 100. quæ mutuatur Petro Paulo teneatur Paulus reddere alia 100. Ergo inæqualitas est quòd Ioannes emat illud ius à Petro minori pecunia, scilicet pro nonaginta. Neque valet dicere, quòd Ioannes non emit 100. pro 90. Sed ius ipsum quod habet Petrus ad illa 100. quòd quidem ius debilitatum est in eo, quòd ipse Petrus ipso facto, quòd mutuauit, obligauit se non petere illa 100. vsque ad statutum tempus: cum igitur Ioannes velit nunc subintrare illam obligationem, & eripere Petrus ab illa: meretur, quòd minuatur sibi aliquid de numerata pecunia de præfenti, dum emit ius ad recuperandum illa 100. Non inquam valet ista responsio: quia pari ratione possemus dicere, quòd ipse Petrus à principio dum mutuabat Paulo 100. poterat exigere ab illo aliquod lacrum, propterea quòd ipse Petrus se liberè subiciebat illi obligationi non petendi. Deinde, Ius illud ad recuperan-

A dum 100. à Paulo secundum se toto illo tempore expectationis inutile profus est: sed totus eius valor desumitur ex illis 100. quæ soluenda sunt transacto tempore, ergo neque plus, neque minus valet, quàm illa 100. nisi sit periculum recuperandi: neque est alia acerbitas in illo iure, quàm expectatio temporis.

B Arguitur quartò contra eandem sententiam Caietani. Sequeretur ex illa, quòd duo socij possunt licite ditari ex alienis sub spe illius contractus emptionis solutionis acerbæ. v. g. sunt Ioannes, & Paulus socij, & Paulus emat ab alio tertio merces pro 100. iusto quidem pretio, expectata tamen solutione vsque ad annum: tunc accedat Ioannes, & emat ab illo tertio pagam illam acerbam pro 90. & rursus ipse Ioannes emat ab eodem tertio alias merces pro 100. expectata solutione ad annum, & tunc accedat Paulus, & emat illam pagam acerbam pro 90. atque ita poterunt Petrus expilare, & ditari. Pro decisione ergo sit nobis.

PRIMA CONCLUSIO

C Quando non est periculum recuperandi talis debita, neque faciendæ sunt expensæ in recuperatione illorum est iniqua emptio: si fiat pro minori pretio quàm consent, & sistent ipsa debita. Hanc conclusionem probat tertium argumentum cum sua confirmatione. Est enim inæqualitas inter pretium, & rem venditam: vnde emptor tenebitur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO

D Huiusmodi iniquitas est virtualiter vsura palliata. Probat. Nam virtualiter, & æquiualeuter ipse emptor Ioannes, quasi mutuatur pecunias Petro scilicet nonaginta de præfenti, vt in futuro accipiat 100. Neque valet respondere, quòd ipse Petrus non manet obligatus reddere illa 100. de futuro, quòd erat de ratione mutuarij, ac proinde nulla est ibi ratio mutui, neque vsuræ. Hæc inquam responsio non valet. Nam perinde est æquiualeuter, quòd Petrus manet obligatus ad reddendum 100. vel quòd det potestatem suam ad recuperandum illa 100. in tempore futuro: ergo est illic æquiualeuter ratio mutui. Confirmatur. Si Petrus in eodem casu, nollet se obligare ad reddendum illa 100. in tempore futuro pro 90. receptis de præfenti, nihilominus daret Ioanni fideiussorem, qui se obligaret ad reddendum illa 100. tunc profectò ille contractus haberet rationem mutui: sed idem est dare Ioanni ius, quòd habet certum ad recuperandum illa 100. atque si daret fideiussorem: ergo utrobique est ratio mutui, saltem virtualis: ac proinde vsurarius est ille contractus, & nobis certè improbabilis sententia Caietani.

TERTIA CONCLUSIO.

F Nihilominus si quis bonæ fide sequutus sententiam Caietani & aliorum emit pagam acerbam minori pretio: neque peccabit, neque tenebitur ad restitutionem, sed poterit prudens confessarius dissimulare factum præteritum, & admonere ne de cætero id faciat: alioquin quærat alium confessarium, nisi fortè ipse sit proprius parochus erga quem ipse pœnitens ius habet, vt audiat confessionem suam & tunc tenebitur confessarius illum absolue- re sequutus opinionem probabilem. Ratio istorum

est: quia

est: quia in dabijs melior est conditio possidentis: ergo ipse pœnitens, qui iam possidet lucrum, non tenetur restituere: siquidem dubium est, an sit licitus ille contractus vel non, & rursus ipse pœnitens habet ius acquisitum erga confessarium, qui non est proprius, si iam audiuit eius confessionem: at verò erga proprium habet ius, vt audiatur: vnde vterque in prædicto casu tenebitur absoluere pœnitentem, etiamsi sequatur nostram sententiam speculariue: eò quòd ipse pœnitens non tenetur illi credere neque capax est tantæ subtilitatis doctrinæ, ad distinguendum rationem mutui, & vsuræ in tali contractu.

Secundus titulus sumitur ex ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. De quo titulo plura dicemus in quaestione sequenti, artic. 2. nunc autem breuiter sic

CONCLUSIO

Licitum est venditori cariùs vendere expectata pecunia, quam reuera erat venditurus numerata pecunia: & ex eo quòd vendit, sequitur illi aliquod damnum, vel cessat aliquod lucrum. Ratio est, quia licitum est venditori seruare se indemnem, quando sollicitatur ab emptore, vt vendat expectata pecunia. Ita docet Dignus Thomas in articulo 1. supra. Magister Soto lib. 6. de Iustitia, & iure quaestione 4. articulo 1. quauis concedat, quòd in tali casu licitum est venditori amplius accipere, quàm sit iustum rei pretium propter damnum emergens: non tamen propter lucrum cessans. Sed tamen non probat efficaciter istam sententiam, & est singularis in illa; omnes enim conueniunt in hoc, quòd ratione lucri cessantis, in prædicto casu, licitum est venditori aliquid amplius exigere, quàm sit aliàs iustum pretium. Obseruandum est tamen attentè à confessarijs; an iste titulus sit fictitijs: multi enim ex negotiatoribus dicunt, quòd poterant ipsi pecunia præfenti amplius negociari, & amplius lucrari. Hęc enim excusatio nulla est, quando ipse negotiator habet tantam copiam mercium, quòd partim oportet vendere ad creditum, partim numerata pecunia: vel etiam habet tantam copiam pecuniæ, quòd non erat impensurus totam in negotiationes suas, sed semper seruat aliquid in deposito.

Tertius titulus est, periculum, cui venditor se exponit dum vedit merces suas homini malæ fidei, quod vulgo dicitur, *mala dita*.

D Vbitatur ergo sextò, An quando reuera est tale periculù, & prudenter timetur, vel quòd erunt faciendæ expensæ in recuperatione pretij, aut quòd omnino peribit pretium: licitum sit venditori aliquid amplius iusto pretio exigere, quando sit contractus expectata pecunia?

Arguitur primò pro parte negatiua, ex cap. nauiganti de vsuris, vbi definitur, quòd est vsurarius mutuator, qui recipit aliquid vltra sortem: ea ratione quia suscipit in se periculum mutui, sed in casu posito, ille venditor exigit aliquid vltra sortem, ea intentione, quia suscipit in se periculum mutui implicite: ergo vsurarius est.

Arguitur secundò. Venditor non potest exigere aliquid præter damnum, & detrimentum, quod sequitur ex ipsa venditione secundum se: sed tale periculum non sequitur ex ipsa venditione secundum se, sed quia ipse voluntariè se committit tali periculo, poterat enim exigere fideiussorem si emptor non erat bonæ fidei, vel pacifici cum illo de soluendis expensis faciendis in recuperatione pretij,

A vel etiam quòd si non soluerit definito tempore, aliquid amplius soluat: ergo si venditor hæc omnia onittit, deputet negligentie suæ periculum quod sequitur, & non faciat venditionem iniquam, & iniustam.

Arguitur tertio. Emptor non tenetur liberare venditorem isto metu, & periculo aliter, quàm soluendo statuto tempore, vel dando illi fideiussorem: ergo venditor iniquè exigit aliquid amplius, quàm iustum pretium ratione talis periculi.

B Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Venditor licite potest deducere in pactum damnù emergens, vt dictum est; sed ex tali venditione emergit sibi damnum, eò quòd manet in periculo, & metu amittendi bona sua: ergo hac ratione poterit aliquid amplius exigere.

Arguitur secundo. Centum ducati expositi verè periculo, minus æstimantur à viris prudentibus, ita vt licitum sit emere illos pro nonaginta, vel octoginta: ergo venditor incurrit damnum cum exponit merces suas tali periculo, ita vt iam non æstimentur tanti quanti si haberet illas apud se.

C Tertio. Aliquis fideiussor poterit aliquid exigere pro fideiussione, eò quòd exponit se periculo soluendi capitale; ergo etiam ipse venditor poterit idipsum exigere: quia se exponit æquali periculo.

Propter argumenta prædicta, quidam tenent partem negatiuam, quidam verò affirmatiuam, Affirmatiuam tenet Ioannes de Medina vbi supra, negatiuam tenet Soto vbi supra. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Venditor licite potest deducere in pactum vltra iustum pretium rei venalis, expensas faciendas in recuperatione debiti. Ratio huius est: quia in tali casu reuera est damnum emergens venditori, qui proprijs expensis recuperat iustum pretium; ergo poterit illas in pactum deducere, vt seruet se indemnem.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Ratione verò periculi, & metus recuperandi pretium, non potest venditor aliquid amplius exigere ab emptore, quàm iustum pretium. Hanc probant argumenta facta pro parte negatiua. Et præterea probatur. Quia non est medium ordinatum, & proportionatum ad tollendum periculum, & metù, quòd emptor promittat se daturum 100. pro re, quæ valet 90. quoniam ipsamet 100. manet in eodem periculo. Dixi tamen ab eodem emptore non posse venditorem amplius exigere: quia si quidam alius tertius sollicitaret venditorem, vt venderet ad creditum homini malæ fidei, licitum esset venditori exigere ab illo sollicitatore aliquid pretij, maximè numeratæ pecuniæ: propterea quòd vendit tali homini ad creditum.

F Ad argumenta partis affirmatiuæ, quatenus militat contra istam conclusionem responderetur. Ad primum, quòd illud periculum nõ est damnum emergens præter ipsum iustum pretium quod manet in periculo: cui periculo sufficienter satisfacit emptor, si postea soluat iustum pretium definito tempore. Et hoc quidem verum est quantum est ex parte contractus; ceterum si emptor sit homo malæ

fidei:

fidei: tunc venditor perat fideiussorem, vel non vendat; quòd si vendiderit: sibi imputet tale periculum. Ad secundum patet ex dictis. Dicimus enim, quòd venditor voluntariè & imprudenter se exponit tali periculo: neque esse medium ordinatum vt se eripiat à tali periculo, quòd exigat aliquid amplius, quàm sit iustum pretium.

Ad tertium negatur consequentia. Non enim est eadem ratio de fideiussore, & de ipso venditore. Quia ipse fideiussor nullam expectabat commodum ex contractu venditoris, & dum fidei iubet, exponit se periculo soluendi capitale pro homine malæ fidei: & ideo potest exigere aliquid pretij tam à venditore, quàm ab homine malæ fidei. At verò ipse venditor expectat commodum ex venditione: unde æquum est, vt se exponat tali periculo, vel perat fideiussorem.

Quartus titulus est, quando venditor seruaturus erat merces vendendas in tempore futuro, in quo carius erant valitura: vel asportaturus erat illas in alium locum, vbi carius venderentur, v. g. erat asportaturus triticum ad locum vbi non est pragmatica.

D Vbitatur ergo septimò. An ratione huius tituli, possit venditor amplius exigere, quàm sit iustum pretium rei de præsentì? Et idem proportionabiliter querimus de emptore, an possit emere merces vilius, quàm de præsentì valeant: propterea quòd receptorus erat illas merces tempore, quo vilius sunt valitura: & quoniam iste titulus magnam habet affinitatem cum secundo titulo de damno emergente, & lucro cessante: Responderetur breuiter. Venditor potest iuste ratione huius tituli vendere carius merces, quàm valeant de præsentì siue vendat numerata pecunia siue expectata v. g. seruaturus erat Petrus triticum suum reuera ad vendendum mense Maij: quo tempore prudenter iudicatur carius valiturum, poterit de præsentì carius vendere, quàm nunc valeat. Ista conclusio definitur cap. Nauiganti de vsuris. Et ratio est: quia venditor potest se indemnem seruare quando sollicitatur ab emptore.

Secunda conclusio. Emptor similiter poterit iuste emere merces tradendas in futuro siue numerata, siue expectata pecunia: eo pretio, quo sunt valitura: quando tradendæ sunt, etiamsi sit vilius, quàm de præsentì currat. Hæc conclusio similiter est definita in dict. cap. Nauiganti. Et ratio est: quia merces æstimantur humano iudicio, secundum quòd veniunt in vsum hominum; ergo cum illæ merces non veniant de præsentì in vsum hominum: iustum pretium erit, quo æstimabuntur pro illo tempore quando tradendæ sunt. Et ista conclusio cum sua ratione notanda est pro his, quæ dicenda sunt in vltimo titulo.

Nota tamen, quòd prædictus contractus dupliciter potest fieri. Primò, non determinando pretium de præsentì, sed remittendo in futurum qualecumque fuerit, quando tradendæ sunt merces: & iste modus est planissimus absque scrupulo. Secundo modo potest celebrari iste contractus ad arbitrium boni viri, habita ratione circumstantiarum loci, & temporis: & tunc iustum pretium poterit taxari secundum quandam mediocritatem: ita vt vtraque pars maneat in æquali periculo, & in æquali commoditate secundum spem. v. g. si possibile est secundum prædictas circumstantias humano more, quòd mense Maij valeat triticum 14. argenteis: possibile etiam est, quòd valeat 12. tunc æqualis conuentio erit si fiat contractus pro 13.

A Quintus titulus est, quando merces non erant seruandæ à venditore in futuro: sed tamen tempore solutionis expectata, carius erant valitura: secundum æstimationem hominum.

D Vbitatur ergo octauò. An in tali casu liceat vendere carius expectata pecunia, quàm de præsentì valeat merces? Pro parte affirmatiua arguitur primò ex cap. In ciuitate de vsuris. vbi Alexand. III. dicit, quòd si piper, & cinnamomum valeat numerata pecunia quinque libris, potest venditor expectata pecunia vendere sex libris, dum modo dubium sit, merces illas tempore solutionis plus minuse esse valitura. Sed tamen communis solutio ad istud cap. esse solet, quòd Pontifex intelligit, quando merces essent seruandæ in futurum vendendæ. Sed cõtra istam intelligentiam arguitur tripliciter. Primò, quia Alexand. III. ibi absolute loquitur. Secundo, quia quamuis Greg. IX. in distinct. capit. Nauiganti, ponat illam exceptionem; scilicet, si venditor seruaturus erat merces in illud tempus, quo carius erant valitura: tamen casus capit. In ciuitate distinctus est à casu capit. Nauiganti; quòd patet, quia casus cap. In ciuitate habet speciem vsuræ, vt ibidem dicit Pontifex: at verò casus cap. Nauiganti. iustissimus est: neque habet speciem vsuræ, ergo est distinctus, ac per consequens exceptio facta in cap. Nauiganti, non potest applicari capitulo. In ciuitate. Tertio arguitur à simili. Licetum est emere vilius numerata pecunia, quàm tunc valeant merces de præsentì, quando verosimiliter creditur quòd tempore, quo tradendæ sunt merces, vilius sunt valitura, vt diximus in titulo præcedenti, conclusione 2. Ergo vice versa licetum erit vendere modo carius expectata pecunia: quando tempore solutionis verosimiliter creditur, quòd merces carius sunt valitura.

D Propter hæc argumenta Caiet. quæst. seq. artic. 2. tenet contra communem intelligentiam capit. In ciuitate. Id ipsum dicit in summa verbo vsura exterior. Arbitratur enim distinctum esse casum vtriusque capituli pro cuius intelligentia distinguit. Nam prorogatio temporis solutionis dupliciter potest considerari, & fieri: Primò, vt ipsa prorogatio sit actio distincta à contractu venditionis, ita sanè, vt intelligatur venditio iam perfecta per traditionem rei, & deinde ratione expectationis temporis solutionis aliquid amplius exigatur: & isto modo contractus est vsurarius. Altero modo ipsa prorogatio poterit considerari, vt complens contractum venditionis; ita sanè vt non antea intelligatur perfecta venditio: nisi pro tempore solutionis pecunie & isto modo vendere licetum esse ait carius merces quàm nunc valeant si tempore solutionis creduntur carius valitura. Et iste inquit, est casus cap. In ciuitate. Ratio Caietani esse potest ex doctrina illius, quòd venditio non est perfecta, & completa vsque ad tempus solutionis; sed si fieret tempore solutionis esset licita, & iusta; ergo etiam modo contractus ille, qui fit ex nunc pro tunc erit licitus, & iustus. Hanc sententiam Caietani non probat Soto lib. 6. de iustitia quæst. 4. art. 2. sed neque omnino improbat illam.

F Nihilominus nobis videtur simpliciter reprobanda sententia, & ponimus conclusionem. Ille contractus est illicitus, & vsurarius. Probatur primò. Quia sententia Caietani est contra omnium Doctorum decreta, & contra communem intelligentiam cap. in ciuitate. Deinde, quia fundamentum Caietani nullum est, quòd probatur. Quia venditio perficitur quando res traditur emptori tanquam domi-

no illius, etiam si expectetur solutio in futurum; ergo fundamentum Caierani nullum est: & implicat contradictionem dicere, quod venditio non est perfecta, & quod emptor maneat dominus rei, ita ut sibi stet, aut pereat; ergo fictitium est dicere quod illa venditio sit ex nunc, pro tunc *como entonces* valere: nam reuera perficitur nunc cum res traditur: & secundum communem omnium sensum dicitur, quod res illa iam est vendita ad creditum. Confirmatur a simili. Si Episcopus vendat alicui beneficium, & statim tradat, expectet autem solutionem in futuro; iam est perfecte simoniacus & incurrit omnes penas iuris, ut ipse Caieranus concedit infra quaestio. 100. At vero si vice versa Episcopus recipiat statim pretium pro beneficio tradendo in futurum, non est perfecte simoniacus nisi mentalis, nec incurrit penas iuris donec tradat beneficium. Et ratio est, quia reuera nondum vendidit beneficium, donec tradiderit illud: ergo simili modo, venditio rei temporalis tunc substantialiter perficitur, quando res traditur, siue expectata, siue numerata pecunia. Tertio. Quia ex sententia Caierani sequeretur, quod qui non erat seruaturus merces suas in futuro: licite posset carius illas vendere, quam qui erat seruaturus ad tempus, quo carius erant valiturae. Probatur sequela. Nam qui erat seruaturus, tenetur minuere de pretio tantum, quantum ipse erat impensurus in seruandis mercibus, & quantum erat periculi in illarum conseruatione: At vero qui non erat seruaturus nullas expensas factururus erat, ac proinde carius poterit vendere. Ad argumentum in oppositum ex cap. In ciuitate bene responsam est illic in argumento. Ad primam replicam responderetur, quod Gregorius IX. explicuit illud caput in alio cap. Nauiganti: Neque est distinctus casus secundum speciem quantum atinet ad rem praesentem secundum rationem vsurae, vel non vsurae. Vnde ad secundam replicam respondeatur, quod poterit etiam palliari vsura in casu cap. Nauiganti, si venditor fingit se seruaturum & non erat seruaturus merces. Ad tertiam replicam negatur consequentia. Differentia est manifesta: quia venditio perficitur quando res traditur, non autem perficitur quando traditur sola pecunia, etiam si fiat pactum in futurum tradendi rem.

Sextus titulus est specialissimus in quodam genere mercium, non solum propter modum vendendi in magna quantitate: sed etiam quia omnes illae merces, vel quasi omnes, venduntur expectata pecunia. Ut v. g. sunt tapetes, qui deferuntur de Flandria ad portum, vel etiam Bissus quae Hispaniae dicitur Olanda, & id genus mercium, quae deferuntur ad portum ad prouisionem totius Regni.

D Vbitatur ergo nono. An licitum sit vendere huiusmodi merces eodem tempore, & loco cariori pretio expectata pecunia, quam vendantur quaedam merces ex illis numerata pecunia in parua quantitate? Pro parte negatiua arguitur primo. Iustum rerum pretium est illud, quod in praesenti aestimatur secundum communem usum fori numerata pecunia; Sed quaedam merces eiusdem speciei aequaliter bonae venduntur eodem tempore, & loco viliori pretio: ergo illud est pretium iustum, & non illud alterum carius expectata pecunia. Arguitur secundo. Si omnes illae merces venderentur eodem tempore, & loco numerata pecunia, proculdubio aestimarentur multo viliori pretio, ergo carius pretium, quod exigunt negotiatores propter expectationem temporis iniquum est. Arguitur tertio. Nam si licitum est vendere has merces ca-

A rius expectata pecunia, quam numerata, ergo quanto, ad longius tempus expectatur solutio, licitum erit tunc carius vendere.

Sed in oppositum est pro parte affirmatiua. Primo. Quia modus debitus per se in vendendis huiusmodi mercibus est, ut vendatur eo loco, & tempore in magna quantitate: ex quo statim sequitur, quod non possint vendi numerata pecunia, ergo iustum illarum pretium non potest aestimari numerata pecunia, sed estimandum erit expectata pecunia.

B Arguitur secundo. Si pretium iustum harum mercium aestimandum esset secundum quod venduntur quaedam ex ipsis de praesenti numerata pecunia: nemo vellet negotiari in huiusmodi mercibus, quia vix posset lucrari factas expensas.

C Arguitur tertio. Si pretium iustum harum mercium deberet aestimari (ut quidam aiunt) ac si omnes illae merces venderentur numerata pecunia eodem loco, & tempore: sequeretur, quod esset iniustum pretium illud, quo modo de facto venduntur quaedam merces ex illis numerata pecunia. Probatur sequela: Quia si omnes illae merces venderentur numerata pecunia, necessario pretium deberet notabiliter vilescere propter abundantiam mercium, & raritatem emptorum: immo vero non esset numerus emptorum sufficiens ad tantam copiam emendam numerata pecunia, nisi in tantum vilesceret pretium, quod etiam pauperes inuitarentur ad emendum tapetes.

D De hac difficultate sunt, & fuerunt varia iudicia inter Magistros nostrae aetatis. Magister Soto olim dicebat, quod iustum pretium harum mercium deberet aestimari, ac si omnes venderentur numerata pecunia: Idem asserbat Magister Cano Doctorissimus: quos ego ore proprio consului de ista definitione. Sed postea Magister Soto lib. 6. de iustitia, quaestione. 4. articulo. 1. ad quartum, fateretur se diu anticipitem fuisse in hac re definienda: sed tamen ibi iam declinat in fauorem venditorum expectata pecunia: & ait, licitum esse in casu praedicto carius vendere expectata pecunia, quam numerata, & quod illud aestimatur iustum pretium, quod currit expectata pecunia in mercibus tam magnae quantitatis: quod quidem probat argumento primo facto pro parte negatiua. Quam sententiam tenuerat olim sapientissimus Victoria communis praceptor huius scholae. Alij vero Doctores semper persistunt asserentes iniquum esse vendere carius expectata pecunia, quam numerata. Nihilominus aiunt, quod in casu posito venditores licite carius vendunt expectata pecunia, quam numerata, ratione lucri cessantis: eo, quod sunt perpetui negotiatores, & ideo patiuntur damnum in expectatione pecuniae, quam si haberent praemanibus, possent amplius negotiari, & amplius lucrari.

E Sed tamen haec sententia sufficienter impugnatur argumentis factis pro parte affirmatiua. Deinde. Falsum est, quod in casu posito sit vere lucrum cessans. Quia illi negotiatores non erant vendituri, immo neque poterant vendere numerata pecunia, ergo reuera non cessat illis lucrum.

F Pro decisione notandum est, quod pretium rei venalis dupliciter potest dici praesens. Vno modo dicitur praesens quod hic aestimatur a viris probis, & prudentibus, etiam si non statim, & de praesenti physice loquendo soluarur pretium: altero modo dicitur praesens, quod statim de praesenti physice loquendo soluitur.

Notandum est secundo, quod pretium praesens priori modo est iustum pretium cuiuslibet rei venalis:

nalis:

nalis: pretium vero praesens secundo modo imper-
tinetur se habet ad rationem iusti pretij: nam ali-
quando contingit, ut coniungatur cum illo, aliquan-
do vero expectatur iustum pretium soluendum
futuro tempore.

Nota tertio, quod ratio quare in emptione
mercium, de quibus loquimur, non potest statim
repraesentari pecunia, est: quia pretium non potest
colligi nisi ex ipsismet mercibus in alijs locis, & te-
poribus vendendi: propterea quod huiusmodi pro-
visio mercium defertur per totam provinciam, &
per totum Regnum, & ita ad arbitrium boni viri
debet determinari tempus necessarium, intra quod
huiusmodi merces possint minutatim vendi in alijs
locis, & colligi pecunia: unde totum illud tempus
debet reputari tanquam praesens respectu solutio-
nis tantarum mercium. Explicatur haec doctrina
amplius. Si venditor ille magnus negotiator, qui
vehit tantas merces nauibus, mitteret illos mini-
stros suos per totum Regnum ut minutatim vede-
rent merces numerata pecunia: certe totum illud
tempus, quo expectaret venditor ille pecunias pro
mercibus suis, reputaretur praesens tempus, & dice-
retur quod ille vendit merces suas numerata pecu-
nia: sic etiam aequivalenter quando alij negotiato-
res emunt tales merces, considerandi sunt quasi
subordinati ministri illius magni negotiatoris: qua-
uis enim non sint omnino ministri, quia efficiuntur
domini mercium, quas emunt: sed tamen quod at-
tinet ad rationem praesentis pretij soluendi,
perinde sunt quasi ministri: sunt enim negotiatores
necessario subordinati pro tantis mercibus expen-
dendis.

Nota quarto, quod forma, quae servatur a vi-
ris probis, & prudentibus in emptione harum mer-
cium ea est, quod primum taxetur pretium iustum
secundum aestimationem praesentem: deinde ven-
ditor, & emptores conveniunt de tempore solutio-
nis, quod quidem determinandum erit maius, aut
minus ad arbitrium boni viri: secundum quod iu-
dicabitur necessarium esse, ut expendantur minuta-
tim tales merces a negotiatoribus: & totum illud
tempus debet reputari praesens, ac si solutio fieret
numerata pecunia.

PRIMA CONCLUSIO

His ita constitutis sit. Licitum est in casu posito
vendere illas merces carius expectata pecunia, vs-
que ad praedictum tempus: quam in praesenti ven-
duntur eadem merces numerata pecunia in parva
quantitate. Haec conclusio patet ex fundamentis pra-
iactis, & argumentis factis pro parte affirmatiua.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non licet vendere merces illas in magna qua-
ntitate carius, quam in praesenti aestimantur, etiam
expectata pecunia. Ista conclusio probatur argu-
mentis factis pro parte negatiua. Et istae conclusio-
nes extenduntur ad omnes alios magnos negotia-
tores, qui in alijs regionibus, quam in portu, vendunt
merces in magna quantitate, dummodo eadem mer-
ces non vendantur in magna quantitate numerata
pecunia eodem loco, & tempore: tunc enim iustum
pretium omnium mercium erit illud, quod currit
numerata statim pecunia.

TERTIA CONCLUSIO.

Negotiator qui taxato semel pretio prout in
praesenti aestimatur, & determinato etiam tempore
solutionis necessario ad expeditionem praedictarum
mercium, ut dictum est, vendiderit carius, eo quod
expectat ad longius tempus: usurarius est. Hoc pro-
batur eisdem argumentis pro parte negatiua factis,
& proportionabiliter dicendum est de negotiato-
re, qui emit vilius in magna quantitate eodem te-
pore, & loco, propterea quod anticipat solutionem
ante illud tempus necessarium, ut merces minuta-
tim expendantur.

Ex dictis sequitur, quod respectu diversorum
emptorum, in praedicto casu bene potest determi-
nari diversum tempus maius, aut minus, necessa-
rium tamen, ut merces expendantur minutatim: sed
nihilominus tunc non debet vendere carius vni,
quam alteri: propterea quod vni est maius tempus
necessarium ad expendendas merces, quam alteri:
& totum illud reputatur praesens respectu solu-
tionis.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui pecunia numerata emunt vilius eodem
tempore, & loco, quia minutatim emunt merces il-
las parva quantitate: licite, & iuste emunt. Ratio est:
quia illae merces sunt vltionae, & ideo merito vi-
lescunt in illo loco: quia ipse venditor compulsus
necessitate ut sustentet se in portu vendit illas in
parva quantitate, & signum est quod ille contractus
est licitus: siquidem ille venditor illo pretio non
venderet omnes merces, quas habet. Denique pro-
batur. Quia tunc est raritas emptorum ad emendas
illas merces minutatim numerata pecunia: neque
est inconueniens, quod eodem tempore, & loco sint
duo distincta pretia: propter distinctum modum
vendendi.

QUINTA CONCLUSIO.

Alij negotiatores, qui postea easdem merces
vendunt in singulis oppidis, non possunt illas ca-
riori pretio vendere expectata pecunia, quam nu-
merata. Probatur. Quia tunc magna quantitas illa-
rum mercium venditur numerata pecunia; ergo
inde accipienda est aestimatio iusti pretij.

Ad argumenta pro parte negatiua responde-
tur. Ad primum nego maiorem, si intelligatur de
mercibus, quae, ut in plurimum, venduntur in ma-
gna quantitate, ac proinde expectata pecunia, quae
ex ipsis mercibus alijs venditis debet colligi. Non
tunc inconuenit quod in parva quantitate vilio-
ri pretio vendantur eodem tempore, & loco: quia
tunc sunt merces vltionae.

Ad secundum negatur consequentia. Quia illae
conditionales non posita in esse non constituunt
pretium iustum: quia pari ratione sequeretur, quod
si aliquis habens magnam copiam frumenti, vende-
ret minutatim pretio currenti secundum commu-
nem usum fori: quod ille esset iniustus. Probatur se-
quela. Nam si totum frumentum exponeret simul
venditioni, certum est quod pretium vilesceret pro-
pter copiam; ergo illae conditionales non faciunt iu-
stum pretium.

Ad tertiam responderetur, quod nos nunquam
concessimus, quod formaliter loquendo ratione
expectationis soluendae pecuniae licitum sit carius

vendere,

quando recipit numeratam pecuniam, sed vendit obligationem reddendi certam quantitatem lanarum tempore attonfionis. Ista tamen solutio non sufficit. Quoniam obligatio ad reddendum 40. valet 40. emptor autem dat triginta: ergo usurarius est, ac si mutuarer 30. recepturus 40. Et denique. Nulla ratio est sufficiens ad excusandum huiusmodi contractum ab usura: ergo cum habeat speciem usure, usura est. Antecedens probatur soluendo argumenta sententiae affirmatiuae & simul proferendo nouas rationes, quibus ille contractus probatur usurarius.

Ad primum enim respondetur, quod illa consuetudo est iniqua sicut aliae multae in republica: quanuis aliquando excusentur negotiatores auctoritate Doctorum, quos consulunt: aliquando vero non excusantur: quia nolunt cognoscere veritatem, sed affectant ignorantiam, ne faciant restitutionem.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Nam tunc temporis dupliciter fieri poterat talis negotiatio lanarum. Vno modo emendo eas expectata etiam pecunia ad tempus traditionis lanarum, eodem pretio, quo tunc erant valiturae: altero modo numerata pecunia, & anticipata solutione, eodem pretio, quo erant valiturae tempore traditionis.

Ad tertium respondetur, quod multitudo venditorum in casu posito superabatur a multitudine emptorum qui diligentissime querebant lanas emendas anticipata solutione viliori pretio: quapropter illa multitudo venditorum non minuebat pretium iustum: sed necessitas pastorum erat in causa, ut quærerent pecunias quasi ad usuras: unde quamuis appellaretur ille contractus emptionis, non tamen erat reuera venditio quantum ad substantiam: quia non tradebantur merces.

Ad confirmationem respondetur, quod proprie loquendo non sunt merces vltionae. Primum quidem quia sunt plurimi emptores quærentes eas: deinde, quia reuera pro tunc illae merces non sunt in actu, sed producendae erant in ipsis gregibus: quapropter vendentes de presenti nihil tradunt, nisi obligationem tradendi lanas eo tempore, quo carius sunt valiturae. Quapropter, quemadmodum si quis alius negotiator emeret illam obligationem tradendi quadraginta, tempore attonfionis, pro triginta de presenti numeratis, erit usurarius: ita erit usurarius, qui dicitur emere lanas valituras quadraginta, pro triginta numeratis de presenti.

Ad quartum respondetur, quod in illo casu ratio, quare pretium augebatur tempore attonfionis, non erat solus raritas mercium venalium: sed etiam multitudo emptorum, ita scilicet, ut si nulla merces venditae fuissent anticipata solutione: nihilominus tunc pretium augesceret propter multitudinem emptorum.

Ad confirmationem respondetur, primum quidem, quod non satis constabat, an maxima pars lanarum venderetur anticipata solutione. Etenim pastores pecuniosi non vendebant anticipata solutione. Deinde pastores minus diuites non vendebant, nisi tantum lanarum, quantum opus erat ad pastum gregis soluendum. Sed demus ita esse, quod mense Nouembri, vel Decembri venderetur maxima pars lanarum: non inde sequitur, quod pretium iustum sit illud, quo soluebatur anticipata solutione. Nam eadem ratione sequeretur, quod si quis venderet eodem tempore, & loco lanas tradendas mense Iunio, eo pretio, quo tunc essent valiturae: quod ille contractus esset iniquus ex parte vendentis. Pater sequela. Quia secundum alteram opinionem, mini-

ma quantitas deberet sequi pretium maioris quantitatis, quae vendebatur anticipata solutione: Consequens autem esse falsum manifestissimum est: quoniam ille contractus ab omnibus approbatur tanquam iustus expectata solutione eo pretio, quo merces valiturae sunt tempore traditionis, ut diximus titu. 4. conclusione. 2. & titu. 5. argumento. 2. contra Caieranum.

Ad quintum argumentum respondetur, negando consequentiam. Quia pari ratione sequeretur ut diximus, licitum esse emere fructus terrae futuris viliori pretio, cum obligatione tradendi tempore, quo carius sunt valiturae. Similiter licitum esset emere a pastoribus carnes gregis viliori pretio anticipata solutione: quod non sint valiturae tempore traditionis.

Ad sextum negatur consequentia. Neque enim est eadem ratio. Primum quidem, quia piscatura conseruari non potest, nisi praesto adsint emptores, qui illam recipiant, quam antea emerant, siue expectata, siue numerata pecunia. At vero lanæ optimè conseruantur. Deinde est differentia: quoniam eodem pretio emitur piscatura ante piscationem eodem tempore & loco numerata pecunia, & expectata solutione. At vero lanæ non eodem pretio emuntur numerata pecunia, & expectata solutione. Concludamus igitur, quod regula communis est, ut contractus emptionis, & venditionis viliori pretio anticipata solutione, quam expectata, est usurarius ex parte ementis: ut docet D. Thom. quaestione. 78. artic. 2. ad septimum. nisi ubi fuerit aliquis titulus manifestus eorum, quos approbamus. v. g. lucti cessantis, & damni emergentis.

ULTIMA CONCLUSIO.

Si loquamur de ipso facto nostris temporibus, venditio, quae fit lanarum ad creditum cariori pretio numerata pecunia, quam expectata: iniqua est, & usuraria. Ratio est manifesta, quia tunc de facto est magna multitudo vellerum lanæ apud ipsos pastores, quae vendant numerata pecunia mense Octobri, Nouembri, & Decembri, viliori pretio, quam expectata solutione. Constat autem quod regula iusti pretij est communis usus fori, quando ipsae merces traduntur numerata pecunia in magna quantitate: & idcirco si cariori pretio vendantur expectata pecunia, tunc usurarius implicite est iste contractus. Et hæc de ista quaestione dicta sufficiant.

QUAESTIO LXXVIII.

De Usura.

Deinde considerandum est de peccato usurae, quod committitur in mutuis. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Primum accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Accipere usuram pro pecunia mutuata est secundum se iniustum. Ratio est. Quia venditur id, quod non est.

Secunda conclusio. Pecunia quae per usuram acquiritur, est necessario, restituenda ex iustitia.

COM-

COMMENTARIUS.

Materia haec celebris est inter Theologos & Iuristas. Theologi quidem agunt de illa in 4. dist. 15. Adrianus in 4. in materia de restitutione. Conradus in tractatu de contractibus à quaestio. 21. Ioannes de Medina in libr. de restitutione in tractatu speciali de rebus per usuram acquisitis. Abulensis. tomo. 7. super Matth. cap. 25. quaestio. 164. & deinceps. Sorio lib. 6. de iustitia. Vtriusque Iuris periti in titulis de usuris. Et Gratianus in Decreto dist. 47. & 14. causa, quaest. 4. Vbi videndus erit Cardinalis Turrecremata. Summistae in verbo usura.

De nomine, & definitione usurae.

Ante omnia in hoc tractatu explicandum est, quid significet, & quid sit usura. De notione quidem huius vocabuli sciendum est, esse Ciceronianum, & habere amplam significationem. Significat enim usum rei cuiuscumque siue bonum siue malum. Idem dicimus de hoc nomine Foenus. Est enim idem quod usura, & foeneror, idem est quod exercere usuras. Iam verò ex vsus accommodatione inter doctores, huiusmodi vocabula in malam partem tantum accipiuntur, ut significant pretium rei iniquum, quod capitur ex re, quae vsu consumitur. Quae quidè acceptio quasi per antiphrasim ortu habuisse videtur: sicut bellum dicitur, quia est res minimè bella, & lucus, quia non habet lucem, & piscina, quae piscibus caret. Sic etiam quando quis vult pretium ultra sortem pro re, quae nullum habet fructum, aut usum praeter distractionem, & consumptionem ipsius; dicitur tale pretium usura. Accipitur deinde pro ipso vitio, hoc est, pro habitu, qui est principium talium actionum iniquarum. Accipitur etiam pro ipsa actione usuras accipiendo. Quandoque verò accipitur pro obiecto illius habitus iniqui.

Exemplum est in alijs omnibus vitijs, & vitiositatibus. Furtum enim dicitur ipsa rei alienae occulta acceptio. Aliquando verò dicitur ipsamet res occultè accepta. Similiter fides quandoque dicitur res ipsa per fidem credita, aliquando ipse actus credendi, saepe quando ipse habitus. Sic usura accipitur in concilio Agathensi, & refertur. 14. quaest. 3. capite vltimo. Vbi dicitur usura est vbi amplius requiritur, quam datur. Ecce vbi requisitionem vocauit usuram. Pro obiecto verò accipitur à D. Ambrosio, & refertur vbi sup. 14. quaest. 3. Vbi ait quodcumque accedit forti usura est. Eodem pacto accipitur à D. Hieron. lib. 6. super Ezechielè cap. 18. & refertur vbi supra.

Deinceps definitionem quid rei inquiramus inipientes à definitione usurae prout accipitur pro obiecto. Usura itaque in hac acceptio est, ut D. Thom. definit in hoc articulo, pretium vsus rei mutuae. In eodem incidit alia definitio, scilicet, lucrum ratione mutui ex pacto. Hinc colligitur definitio usurae in altera acceptio pro vitio. Est enim usura iniustitia, per quam accipitur pretium vsus rei mutuae. Vel aliter, usura est iniustitia; qua accipitur lucrum ratione mutui ex pacto.

Pro harum definitionum intelligentia notandum est primò, quòd tria requiruntur ad vitium usurae. Primò quidem quòd in tali contractu sit mutuum, haec enim est propria, & sola materia usurae. In quo datur intelligi, quòd usura solùm habet locum in rebus vsu consumptibilibus, quarum proinde dominium transfertur per talem contractum. Sicut reuera transfertur per omnem mutationem.

A Praedicta differentia distinguitur usura à fraudulentia emptionis, & venditionis; qui contractus versatur etiam circa res, quae non consumuntur vsu, sed sunt materia commodationis. Obseruandum est tamen, non esse necessarium ad rationem usurae, quòd mutuum sit expressum, & manifestum; sed satis est, quòd sit implicitum, & virtuale. v. g. Vendit quis cariori pretio, quam presenti iusto merces; as ex eo ratio est quòd expectat solutionem futuram; Ibi certè est usura virtualis, & implicitum mutuum. Etenim, perinde pollet illa venditio, ac si modò venditor acciperet ab emptore iustum pretium praesens, & illud ipsum daret mutuum emptori vsque ad tẽpus praestitutum, & praescriptum solutioni, & exigeret lucrum ratione illius mutui.

B Secundo. Requiritur intentio accipiendi lucrum ratione mutui. Et hoc ipsum expressum est in altera definitione. Colligitur autem manifestè ex D. Thom. definitione. Etenim cum res mutua necessario debeat restitui eadem in specie mutuatori, si pro vsu illius pretium accipere velit, iam manifestè intendit lucrum. Quapropter, si quis accipiat, quòd aliàs sibi debebatur, ut redimat suam vexationem, quoniam aliter nequibat recuperare debitum; etiam si ratione mutui dicat se id petere, non est usura, si quidè non est lucrum verum, quòd caput ex mutuo. Hoc modo potest intelligi Ambrosio. sup. de Tobia. cap. 15. quòd refertur 14. quaest. 4. cap. fin. vbi ait. Ab illo exige usuras, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usurae, quae bello vincere non potes, ab hoc usuras exige. Et cõcludit. Ergo vbi ius est belli, ibi ius usurae. Loquitur itaque Ambrosio de usura secundum apparentiam, non secundum rei veritatem.

C Tertio requiritur pactum & obligatio explicite, vel implicite, ratione cuius mutuataris teneatur, saltem secundum iustitiae figuram, quantum est ex parte contractentium voluntate sua, quoniam re vera, & absolute nulla est obligatio ex parte mutuatarij ad reddendas usuras. Obserua tamen quòd quando obligatio, qualiscumque illa est, fuerit implicita, contingere potest, quòd altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc si mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit usurarius, etiam si mutuataris non intelligat. Si verò mutuataris existimet se obligari, & mutuator non id intendat, non erit usurarius contractus, etiam si mutuataris soluat usuras. Ratio huius differentiae est: quia usura est formaliter in mutuatore. Verum est tamè quòd mutuator quando postea nouerit animum mutuatarij, tenebitur restituere usuras.

Diuisio usurae.

Iam verò diuidere oportet usurae rationem. Altera enim dicitur realis, & exterior: altera mentalis, & interior. Exterior quidem committitur quando interuenit pactum saltem implicitum. Mentalis verò est mentis propositum recipiendi lucrum ex mutuo. Obseruandum est tamen, quòd mentalis usura dupliciter dicitur: vno modo communi quadam acceptio cum alijs vitijs mentalibus, quae mentalia dicuntur quatenus mente sola perpetrata sunt, nullo exteriori subsequente effectu. Sicut mentale homicidium dicitur, quòd solo proposito, vel desiderio terminatum est. Sic etiã mentalis usura est propositum absque effectu accipiendi lucrum ex mutuo. Altero modo specialiter dicitur mentalis usura: etiam secundo modo.

ra fuerit acceptio lucri ex mutuo, quando nullum pactum, ne implicitum quidem, praecesserat. Et haec usura dicitur solum propositum, ita ut excludat pactum, non autem effectum. Et in hac acceptione multa disputant doctores de usura mentali.

D Vbitatur primò. An usura sit prohibita iure naturali, an vero solum iure positivo diuino, vel humano?

Arguitur primò pro parte negatiua. Quod iure naturæ prohibetur, nunquam est licitum: sed D. Ambrosius ubi supra dicit aliquando esse licitum, ergo non est intrinsecè malum exigere usuras.

Arguitur secundò argumento quinto D. Thomæ. Licitum est iure naturæ pretium exigere pro actione, quam aliàs homo facere non tenetur, sed homo non tenetur mutuare, ergo pro actione mutuandi potest aliquid iuste petere, & accipere. Maior probatur exemplo, quia licitè potest saltator pro saltatione pretium accipere, eò quòd saltatio est opus ad quòd aliàs homo non tenebatur.

Arguitur tertio, & replicatur contra solutionem D. Thom. ad quintum. Vbi ait quòd potest quidem mutuator recompensationem petere à mutuuario, sed illa recompensatio iusta nihil aliud est, quam quòd mutuarius reddat quantum accepit. Hæc D. Thomas. Contra hoc sic argumentor. Mutuator, qui mutat centum aureos, amplius dat, quàm sibi reddat mutuarius, quo tempore soluit ceterum aureos, ergo ratione illius excessus potest aliquid amplius accipere. Probatur antecedens. Quia ultra centum aureos, quos mutuator dederat, dedit simul obligationem ad non petendum illos ante praefinitum tempus, sed hæc obligatio non exigendi suas pecunias pretio aestimabilis est, sicut & obligatio ad mutuandum vel vendendum aestimatur pretio, ergo &c. Confirmatur & explicatur amplius illud antecedens. Mutuat Petrus Paulo ceterum aureos reddendos quocumque Petrus petierit. Mutuat etiã Ioannes Paulo toridem aureos reddendos post annum, tunc videtur quòd Ioannes amplius det Paulo, quàm Petrus: quia dat notabilem obligationem ad non repetendum, ergo iusta recompensatio, quàm debet Paulus facere, non debet esse æqualis erga Petrum & erga Ioannem. Confirmatur secundò. Si Ioannes se obligaret per integrum annum ad mutuandum Paulo pecunias quoties Paulus peteret usque ad centum aureos, proculdubio Ioannes iuste postularet pretium pro illa obligatione, sed æqualis imò eadem videtur obligatio dare centum aureos nunc cum obligatione non repetendi per totum annum hoc enim videtur esse continuata obligatio mutuandi, vel ratã habendi mutationem, ergo talis obligatio pretio aestimabilis est. Confirmatur tertio. Si obligatio non repetendi mutuatum intra annum, non est pretio aestimabilis, ergo nec obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel viginti annos non erit pretio aestimabilis. Probatur consequentia, quia non differunt nisi secundum magis, & minus.

Arguitur quartò. Sententia, quæ sentit licitum esse emere pagas acerbis minori pretio de praesenti dato, quàm ipse constât, videtur quibusdã probabilis, ergo probabilis sententia erit, esse licitum dato minori pretio in praesenti emere obligationem mutuarij ad reddendum plus pecuniæ in futuro.

De hac quaestione sciendum est, fuisse hæreticos asserentes licitum esse dare mutuum pecunias ad usuram. Græci fuerunt in hac sententia, ut refert Guido Carmelita in summa de hæresibus. Castro in lib. de hæresibus. verbo usura. Albanenses etiam fuerunt in eadem sententia, ut refert Gabriel Pra-

A teolus. lib. 1. de vitis, & vitijs hæreticorum cap. 22. Eandem secutus fuit Carolus Molinæus Iurista, sed Lutheranus, ut refert Episcopus Segobien. lib. 3. Variarum & Nauarro in Commentario super capit. 1. 14. quaestione. 3. Qui hæreticus aiebat, licitas esse usuras, si exerceantur cum moderamine quod habetur in l. eos. C. de usuris. Abulensis concedit quidem usuras esse prohibitas, & esse peccatum. Ceterum in loco citato q. 171. & 172. negat esse prohibitas iure naturæ: sed ait, tantum iure positivo prohiberi. In eadẽ sententia aiebat esse aliquos Iurisperitos, ut refert Soro ubi supra q. 1. articulo 1. Pro decisione veritatis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Secundum fidem Catholicam asserendum est usuras esse illicitas & oppositum est hæresis. Hæc conclusio expressè definitur in Concilio Viennensi sub Clemente VIII. & refertur in Clementina vnica de usuris. §. ultimo. Neque ista conclusio est recens sententia Ecclesiæ, sed est communis consensus totius Ecclesiæ à temporibus Niceni Concilij, ubi Canone 18. & refertur. 14. q. 4. cap. quoniam, sic habetur, quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia luca sectantes obliuati sunt Diuini præcepti, quo dictum est Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Ecce ubi concilium ait, esse Diuinum præceptum. Sunt etiam innumera testimonia aliorum Conciliorum, & Pontificum, & sanctorum Patrum, quibus semper usura improbata est communi assertionem totius ecclesiæ. Quæ testimonia referuntur 14. q. 3. & 4. & 5. & 6. & 7. d. & in Decretalibus, & in sexto, in titulis de usuris. Quæ omnia longum esset recensere. Et denique omnes scholastici Doctores ita censuerunt, & sentiunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Usura prohibita est iure naturali. Probatur primò, testimonijs Philosophorum, qui naturali ratione ducti usuram reprobauerunt. Imprimis, Aristot. 1. Polit. cap. 6. & cap. 7. improbat vehementer usuram, aitque eam esse præter naturam. Idem ait. 4. Ethic. cap. 1. Item Cicero lib. 2. de finibus ait, interrogatum Catonem quid esset scenerari, respondisse, quòd esset hominem occidere. Quasi æquipararet Cato scenerationem cum homicidio quantum ad hoc quòd est esse contra iustitiam, & ius naturæ. Plutarchus opusculum fecit, cui titulum inscripsit, quòd non oporteat scenerari. Item Appianus Alexandrinus lib. 1. de bello ciuili. & Marcus Cato de re rustica, usuras vehementer improbat. Certum ergo est, quòd lumine naturali cognoscitur iniustitia usurarum. Ratione deinde probatur conclusio. Prima quidem & optima ratio est D. Thom. in hoc articulo. Iniquum est, & contra ius naturæ vendere idẽ bis, aut vendere id, quòd non est: sed qui accipit usuram pro pecunia mutuata, vel quasi vendit idẽ bis, vel certè vendit id, quòd nõ est, ergo. Maior probatur. Quia ratione naturali notum est, esse iniquum rem vendere pluris, quàm valeat. Minor probatur. Nam qui dat mutuum ad usuram, recipit postea quidem tantum, quantum dedit: & insuper pro usu illius, qui nullius est pretij seorsum à pecunia, accipit aliquid aliud: ergo aut rem ipsam vendit bis, aut certè pro usu, qui seorsum non est aestimandus, aliquid accipit. Ceterum de distinctione inter dominium & usum rerum, quæ usu consumuntur, diximus multa supra in materia de dominio. Quauis enim in-

ter se habeant distinctionem metaphysicam: tamen quod attinet ad pretium & valorem, non potest distinguere usum rei vsu consumptibilis, à re ipsa cuius vsus est, vt consumatur.

Secunda ratio sit ex comparatione. Quia etiam vsus equi est seorsum aliquando computandus, & aestimandus quantum ad pretium, vt v. g. quando aliquis conducit equum reddit equum, & etiam pretium vsus equi, tamen qui equum vendit iusto pretio, non potest accipere aliud pretium pro vsu ipsius equi: eò quod per venditionem equi translatum dominium in emptorem. At verò mutuator, qui dat pecuniam transfert dominium eius in mutuatarium redditurum equalem pecuniam, ergo iniurum erit contra ius naturæ, quod mutuator accipiat aliquid pro vsu pecuniæ. Probatur consequentia. Quia multò minus distinguitur vsus pecuniæ à pecunia, quàm vsus equi ab equo, ergo si in venditione equi, propterea quod transfertur dominium, non est licitum recipere pretium pro vsu; multò minus licitum erit accipere pretium pro vsu pecuniæ. Cõfirmatur. Quoniam contra totum naturæ ius est, vt quis accipiat pretium pro vsu rei cuius nullum habet dominium, vel vsu fructum, sed mutuator neque dominium, neque vsu fructum habet pecuniæ mutuatæ, ergo est contra ius naturæ, quod exigat pretium pro vsu pecuniæ: sed solum poterit obligare mutuatarium, vt reddat tantum quantum accepit, & tempore prædefinito.

Tertia ratio pro conclusione sit. Quando nulla esset alia ratio ad probandum quod usura est contra ius naturæ, nisi quod ex illa sequantur maxima damna, & incommoda reipublicæ, sufficeret ad reprobandum usuram tanquam rationi naturali contrariam: quemadmodum colligimus, simplicem fornicationem esse contra ius naturæ: quia si varius concubitus, vt licitus exerceretur, esset magna perturbatio in republica, neque possent homines educari convenienter neque in vita animali, neque in vita rationali. Legatur historia celebris apud Titum Livium libr. 2. ab urbe condita vbi narratur discordia inter plebem Romanam & patres conscriptos: quæ ortum habuit, ex oppressione plebis per vsuras. Neque valet respondere, quod potius ex vsuris sequantur aliqua utilitates in republica, & quod propterea iure communi permittebantur, & Romæ permittuntur. Quoniam profectò si reputarentur licitæ, tunc esset frequentissimum exercitium vsurarum in Christianos: ex qua frequentia maxima damna consequerentur, in republica; omnes enim indigentes pecunijs de præsentibus, etiam ad res non multum necessarias, statim acciperent pecunias ad vsuram & essent prodigi, & in paupertatem redigerentur. Probatur quartò. Quoniam si non esset vsura iure naturæ prohibita; sequeretur, quod neque lege Evangelica prohiberetur, siquidem in Evangelio præter præcepta fidei, & sacramentorum nihil prohiberetur, vel præcipitur, quod non sit naturæ lege prohibitum, vel præceptum. Et Confirmatur. Quoniam aliàs omnibus nationibus, quæ non receperunt baptismum, licitum esset vsuras exercere si iure naturæ non est prohibitum. Imò etiam sequeretur, quod fideles, qui erant ante legem scriptam potuissent exercere licitè vsuras: & etiam illi, qui erant simul cum lege scripta, non tamè subditi legi: qualis erat familia Iob, non peccarent vsuras accipientes pro mutuo. Confirmatur secundò. Quoniam Concilia, & Pontifices vbi supra non prohibent vsuras, quasi statuendo nouum ius: sed potius declarando, quod ex natura sua iniurum est, ergo negare esse prohibitas vsuras iure

A nature, est aduersari dictis Conciliorum, & sanctorum Patrum,

Ob hæc argumenta possemus oppositam sententiam inuere nota erroris in fide, aut certè hæresis. Sed temperamus censuram, & dicimus, quod saltem contraria sententia est periculosa, & valde temeraria, & errori proxima. Ratio huius temperamenti est, quoniam non est ita certum secundum fidem, id quod communiter à Theologis asseritur: quod in Evangelio non contineatur aliquod præceptum, præter præcepta virtutum Theologicarum, & sacramentorum. Quod quidem proloquium sic intelligitur. Non quidem quod in lege Evangelica non sit præceptum fidei, spei, & charitatis, & humilitatis: secundum quod est virtus supernaturalis, per quam subijcitur homo Deo ad finem vitæ æternæ confidendum, cõfitemens, quod sine eius auxilio, & misericordia neque gratiã, assequi neque gloriã potest. Sed quoniam huiusmodi præcepta virtutum fuerunt etiam in lege naturæ fidelibus imposita per traditionem protoparentum, & quia quod specialiter consideratur in lege Evangelica, est quod habemus specialia præcepta explicita fidei, & sacramentorum: propterea Theologi merito aiunt præter præcepta fidei, & sacramentorum non est aliud præceptum in lege Evangelica speciale præter præcepta naturalia, ad quorum custodiã nos perficit lex gratiæ. iuxta illud Apõsto. Rom. 3. legem ergo destruximus per fidem: Absit, sed legem statuimus. Illud igitur documentum posset aliquis absque expressa nota hæresis negare, & dicere quod etiam in lege Evangelica est præceptum diuinum speciale, quo prohibentur vsuræ. Sed huiusmodi responsio, tergiuersatio est: & vix & agrè satisfacit argumentis, quæ fecimus, quo minus ista sententia damnetur vt erronea. Hac fortassis ratione Durandus in 4. distinctione. 33. q. 2. & Martinus de Magistris, de Temperantia. q. 2. dixerunt, fornicationem simplicem esse quidem prohibitam iure Evangelico: sed absque hæresis nota manifesta dixerunt fornicationem non esse prohibitam iure naturæ. Propter hanc igitur rationem temperauimus nos rigorem cõfendi, & diximus oppositam sententiam esse valde temerariam & periculosam in fide, & errori proximã. Sed profectò nobis magis placeret dicere quod opposita sententia nostræ cõclusionis est erronea in fide; propterea quod ex principiis fidei, & alijs propositionibus, quæ nobis videtur notæ lumine naturali, per euidentem consequentiã colligitur nostra secunda conclusio. Et cõsequenter etiam dicimus, imò multò magis, simplicem fornicationem esse ita iure naturæ prohibitam, vt oppositum sit error in fide Catholica.

TERTIA CONCLUSIO.

Certum est vsuram prohibitã fuisse in veteri Testamento sicut, & adulterium & rapina, Non tamè est ita certum prohibitam fuisse in nouo Testamento expressis verbis. Prima pars probatur, Exo. 22. Deut. 28. Psal. 14. Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & ex ipso Psalmo colligitur quod dare pecuniã ad vsuram est etiam contra legem naturæ, sicut alia quæ commemorat Psalmus ipse, videlicet, non petiurare, non decipere proximum, non accipere munera super innocentem. Secundam partem conclusionis probamus, quia in toto Evangelio non est talis locus, quo videatur vsura reprobata, nisi ille Luc. 6. qui refertur à D. Tho. Mutuum date, nihil inde sperantes. Sed ille locus alias habet explicationes san-

etorum Patrum, ut insinuat D. Thom. in solutione ad quartum. Nihilominus quoniam summi Pontifices & Concilia citant locum illum Lucae. 6. ut reprobent lucrum ex mutuo, non placet nobis, neque tutum est, discedere à Concilio, & Pontificum super illum locum intelligentia, quidquid alij contra clament. Neque mirum, vel nouum est, quod vnus locus sacrae Scripturae plures habeat sensus literales.

QVARTA CONCLUSIO.

Manifestum est, usuras esse prohibitas iure Canonico, & iure Regio Hispaniensi. De iure Canonico patet ex locis citatis in prima conclusione. Quantum verò ad ius Hispaniense patet ex lege Regia titu. 2. lib. 5. ordinamenti. Ceterum iure Ciuili communi, tantum sunt prohibita usurarum usura, ut patet ex l. Placuit. ff. de usuris. & ex l. vt nullo. C. de usuris. permissio tamen est usurarum absolutè, ut patet in l. Placuit. dummodo non sit maior usurarum portio, quam centesima pars mutuari. Hoc moderamen patet in l. eos. C. de usuris. Neque verò hæc permissio iuris ciuilis existimanda est illicita, sed aliquando est conueniens, & necessaria ne impediatur maiora bona. Verbi gratia, Commoditates eorum, qui indigent pecunia mutata. Nota tamen, quod quauis in nostro regno Hispaniensi necessitas id exposceret, possent permissi vsuræ: tamen non propterea possent compelli mutuatarius ad soluendas usuras. Imò etiam si eas se melius soluisset, non poterat denegari ei actio ad repetendum eas in iudicio. Hoc patet expressè ex Clementina vnica de usuris, quæ habetur ex Concilio Viennensi: vbi excommunicantur iudices, & officiales eorum, qui compellunt ad usuras soluendas, vel denegant actionem in iudicio ad repetendum. Neque valet contra hoc obiectio, quod non datur actio in iudicio deceptis in contractu emptionis, & venditionis citra dimidiũ iusti pretij, ergo simili modo licitũ erit negare actionem in iudicio mutuatarijs, qui soluerunt usuras. Negamus enim consequentiam. Primò quidem, quia hoc est prohibitum iure Ecclesiastico: quod est superius iure ciuili in his, quæ pertinent ad salutem animarum. Deinde, quoniam est magna differentia inter vtrumque casum: quoniam in priori casu, difficile erat, & nimis importunum tribunalibus dignoscere multitudinem lesionum in contractibus emptionis, & venditionis: at verò usurarum iniquitatem facile est iudicare: & ideo lex Ecclesiastica voluit subuenire læsis per usuras, non autem læsis in emptionibus, & venditionibus.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum ex autoritate Diui Ambrosij, dicit glossa ibidẽ, sensum esse Ambrosij, quod à nemine sunt exigendæ usuræ: sicut nemini est nocendum. Quem sensum sequitur Magister Soto vbi supra. Sed profectò ista explicatio non quadrat cum verbis Ambrosij, scilicet, cui iure inferuntur arma, hæc legitime auferuntur usuræ. Constat autem quod sæpenumero iustissime inferuntur bella, ergo tunc iustè poterunt auferri usuræ. Melior ergo est explicatio nostra, quam supra dedimus definiens usuram, scilicet, quod Ambrosius loquitur de usuris, quæ non sunt propriè usuræ, sed secundum apparentiam, scilicet, quæ alio titulo debentur: quauis occasione mutui recuperantur.

Ad secundum quod erat quintum Diui Thomæ, respondetur, quod optima est eius responsio.

A Ad tertium argumentũ quod erat replica, respondetur negando antecedens. Ad probationem respondetur, quod illa obligatio ad non petendum mutuum, ante certum tempus, non est pretio æstimabilis per se loquendo, quantum est ex vi mutui: quauis aliquando possit accedere alius titulus, ratione cuius, talis obligatio sit pretio æstimabilis, sicut v.g. obligatio ad mutuandum vel vendendum solet dici pretio æstimabilis. Negamus autem, quod obligatio mutuatoris ad non petendum mutuum vsque ad certum tempus sit semper pretio æstimabilis. Pro cuius maiori intelligentia, & solutione trium confirmationum, aduertendum est, & maximè obseruandum: quod quia moralia moraliter iudicanda sunt, non debemus fingere res aliquas esse pretio æstimabiles in aliquo euentu, in quo reuera non sunt dignæ pretio. In huiusmodi autem obligationibus multæ fraudes possunt contingere propter hominum auaritiam. V.g. communiter dicimus, quod obligatio ad mutuandum est pretio æstimabilis, & tamen potest contingere, quod aliquis, à quo petitur mutuum, respondeat se nolle mutuari hodie, sed quod hodie se obligabit ad mutuandum cras, vel post octo dies, vel post mensem, & quod ratione huius obligationis petat aliquod pretium: quod æquiualeat usuris, quas peteret, si modò mutuaret. In tali casu profectò nemo est, qui neget tale pactum usurarium esse, & incato titulo usuram palliare, intendebat enim ille homo exigere lucrum ex mutatione illa, & finxit pretium petere pro obligatione mutuari. Quemadmodum igitur respondendum erit ad prædictam fraudem in cuius fauorem poterat fieri tale argumentum, scilicet, quod ille mutuator prius exegerat pretium pro obligatione mutuari quod erat licitum, & postea gratis mutuat; respondebimus etiam ad probationem illius antecedentis & ad tres confirmationes. Dicimus igitur, quod quando obligatio ad mutuandum, vel vendendum nulli prorsus periculo exponit mutuatorem, vel venditorem, & reuera nullam incommoditatem illi affert, non est pretio æstimabilis. Quapropter si venditor aliquis, qui paratus vendere omnibus, velit vendere alicui obligationem vendendi illi cras, aut post octo dies, aut mensem, profectò propter hanc obligationem non potest exigere pretium distinctum à iusto pretio mercium. Secus autem si ex huiusmodi obligationibus ad mutuandum, vel vendendum incommodatur mutuator, vel venditor: tunc enim licitum erit pro illa obligatione pretium pro quantitate incommodationis exigere. Et hoc modo iustè postulant pretium obligati reipublicæ ad providendum de carnibus, aut piscatura. Ad hunc igitur modum obseruare oportet, quod sicut obligatio mutuari aliquando est pretio æstimabilis, aliquando nihil valet: ita etiam obligatio non petendi mutuum, vel debitum potest aliquando pretio æstimari, aliquando verò nullo pretio digna est. Exemplum sit, si quis sese obliget ad mutuandum in omni euentu, vel in aliquo euentu speciali, potest esse aliquid periculi damni emergentis, vel lucri cessantis, vel alicuius incommoditatis ipsi mutuatori: tunc profectò licitum est aliquod pretium exigere pro illa obligatione. Quando verò ipse mutuator nulli periculo se exponit, neque in aliquo incommodatur: non potest pretium exigere pro illa obligatione: sed iusta recompensatio erit, si reddatur ei tantum, quantum pecuniæ mutauerat. Et per hoc patet via ad soluendas tres confirmationes.

Ad primam enim respondetur, quod si Petrus,

& Ioannes æqualiter se habent in hoc, quod neuter incommodatur ex illa commodatione pro tempore breuiori, vel longiori, neuter potest pretium exigere pro obligatione non petendi per totum annum. v. g. quod si Ioannes erat vit pecuniosus, qui non habebat opus illa pecunia per totum annum, non poterit aliquid pretii exigere, propterea quod se obligat ad non petendum per totum annum: hoc enim est mutuare per totum annum. Imò verò in eodem casu, si Petrus breuiori tempore indigeret expendere suas pecunias, posset petere ab eo pretium si protogaretur sibi solutio facienda: vel etiam si à principio peteretur ab eo, vt mutaret cum ea incommodatione, posset exigere aliquid pretij. Nota tamen, quod cum diximus, & repetiimus, si mutuator incommodatur, non intelligimus solum quando patitur damnum emergens, vel lucrum cessans in pecunia: sed etiam quando decebat illum exercere aliquem actum liberalitatis, aut magnificentiæ de aliqua operatione sibi necessaria, vel conuenienti: tunc dicimus quod ligare se ad mutuum quando pecuniæ erant sibi necessariae ad talia opera exercenda, & quia caret eis toto illo tempore, impeditur ne exerceat tales operationes; potest aliquam recompensationem exigere, dummodo illa incommodatio non sit fictitia.

Ad secundam confirmationem responderetur, quod illa obligatio Ioannis ad mutuandum per annum integrum quotiescunque Paulus petierit mutuum, iudicio meo æquivaleret obligationi non petendi centum aureos, quos statim mutaret. Vnde dico, quod si non magis incommodatur ipse mutuator in vno casu, quam in altero, non est licitum quod in vno casu exigatur aliquid pretij, si in altero non exigitur. Et ipsa ratio facta in confirmatione nostra conuincit; & oppositum est patefacere fenestram ad palliandas multas vsuras, dum asserunt Theologi quod pro obligatione mutuandi potest exigi pretium, non autem pro obligatione non petendi mutuum. Nos enim vtrouique eandem rationem exigendi pretij esse existimamus moraliter loquendo.

D Vbitatur secundò circa solutionem D. Tho. ad secundum argumentum, An vsura fuerit Iudæis concessa tanquam licita, saltem erga alienigenas? Pro cuius difficultatis intelligentia notandum est, quod vsura potest dupliciter accipi: vno modo propriè & formaliter pro ipso lucro ratione mutui ex pacto: alio modo impropiè, & materialiter pro lucro quod accedit vltra sortem, non quidem ratione mutui, sed alio titulo. In priori acceptione diximus iam vsuram esse intrinsecè malam, & iure naturæ prohibitam: neque in hac acceptione vertitur in dubium, an fuerit concessa tanquam licita Iudæis. Quoniam manifestum est quod sicut furtum propriè, & formaliter loquendo nõ potest esse licitum, etiam per diuinam potentiam: ita neque vsura potest à Deo concedi tanquam licita. At verò Abul. consequenter ad suam opinionem asserit, quod vsura propriè concessa fuerit Iudæis erga alienos, tanquam licita. Etenim secundum eius sententiam, vsura est illicita, quia est prohibita iure positivo: vnde autor legis poterit dispensare.

Cæterum nos qui reprobauimus illam sententiam Abulensis, disputamus in præfenti; An vsura in posteriori acceptione fuerit concessa Iudæis tanquam licita: sicut Deus concessit Iudæis quando egrediebantur ab Ægypto, vt expoliarent Ægyptum petentes ab Ægyptijs vasa accommodata: quod quidem Dominus concessit tanquam rerum om-

A nium Dominus. Atque ita illa acceptio nõ erat furtum: quia mutabatur materia, & fiebat propria retinentium ex donatione Dei. Nunc igitur pariter quærimus, an illud lucrum ex vi mutui concederetur mutuatori, per legem Domini transferentis dominium lucri in mutuatores. Et videtur pars affirmatiua vera: quoniam aliàs lex illa esset scandalum Iudæis & occasio peccandi. In oppositum autem est, quod vsura reprobatur à summis Pontificibus supra citatis tanquam prohibita vtriusque testamenti lege. Item, quia in alijs testimonijs veteris Testamenti citatis dubio præcedenti reprobatur vsura.

B In hac difficultate Conrad. de contract. q. 24. & Ioan de Medina. in lib. de restit. tract. de vsura. q. 2. ad 3. asserit, vsuram fuisse concessam Iudæis tanquam licitam. Sed contraria sententia nobis multò probabilior est, videlicet quod vsura tantum fuerit permilla Iudæis, etiam loquendo formaliter, & propriè de vsura: & quod nunquam fuerit concessa tanquam licita etiam materialiter, & impropiè loquendo de vsura in secunda acceptione. Hæc sententia probatur. Quia est magis consentanea sacris literis veteris Testamenti, & dictis Conciliorum, & Pontificum, & Sanctorum. Ad argumentum verò factum responderetur, eam legem esse intelligendam sicut explicabatur à prophetis, & maioribus Iudæorum. Prophetæ autem explicabant omnem vsuram esse illicitam, vt patet ex testimonijs dubio præcedenti citatis. ex Dauide & Ezechiele, & Esdra.

C Ad exemplum verò quod asseritur quando Dominus concessit Iudæis accipere vasa Ægyptiorum; Responderetur, quod quando nobis non constat, quod Dominus concedat, & faciat donationem transferendo dominium rei, quæ erat aliena: debemus sequi regulam iuris naturæ. Constat autem de reuelatione Iudæis facta, vt retinerent vasa Ægyptiorum, non autem constat de concessione lucri ex mutuo: & idcirco non est eadem ratio. Notandum tamen, quod hæc nostra sententia non est de fide, quia testimonijs, quæ pro illa adduximus, possunt legitimè explicari, aut de vsura formali, aut certè de vsura erga fratres suos: non autem erga alienigenas. Videatur Soto lib. 6. de iust. quæst. 1. ar. 1 ad 2. & Coar. lib. 5. Variarum cap. 1. num. 7. sed nos in præfenti exactiùs definiuimus hanc difficultatem.

D Vbitatur vltimò, quænam intentio, vel quænam species lucri vltra sortem recipiendi, sufficiat ad constituendam realem vsuram, & specialiter quærimus, an qui dat mutuum cum spe recipiendi lucrum, aliàs non daturus mutuum, sit dicendus vsurarius? Arguitur primò, & probatur, quod non liceat aliquid lucri sperare ex mutuo absque peccato vsuræ. Nam Dominus Luc. 6. ait, mutuum date nihil inde sperantes. Secundò. Ex eo loco colligit Urbanus III. cap. consuluit. de vsuris, eum esse vsurarium qui non aliàs mutuo daturus pecuniã credit eo proposito, vt licet omnino conuentione cessante, plus tamen sorte percipiat. Denique si quis pro beneficio temporali speret aliquid spirituale est simoniacus, ergo si pro mutuo speret lucrum erit vsurarius.

E Sed in oppositum est primò, quod si quis donet rem aliquam spe obtinendi aliquod commodum, à donatario, non peccat, ergo neque ille, qui facit alteri beneficium mutuandi cum spe, quod mutuarius erit gratus, & respondebit ei cum alio beneficio, non peccat.

F Confirmatur. Quoniam in amicitia vtili, licitum est amico expectare recompensationem ab amico, ergo ex actione mutuandi, quæ vtilis est mutuata-

riū licitum est mutuatori expectare aliquod beneficium à mutuario. Antecedens docet D. Thomas questione præcedenti, art. 1. ad tertium, ex Aristot. lib. 9. ethicorum, & idipsum docet D. Thom. infra q. 106. art. 5. & Caietanus ibidem.

Arguitur secūdo, & probō quōd mutuator possit saltem secundariō intendere lucrum, & sperare aliquam commoditatem ex mutuo. Quoniam licitum est clerico interesse Canonicis horis, & sacrificium Missæ offerre, principaliter quidem propter Deum, minūs verō principaliter, & secundariō propter distributiones, & stipendium designatum celebranti, ergo &c.

Hæc questio proposita fuit Urbano III. vbi supra, non tamen fuit explicitè definita, & propterea indiget explanatione. Communis igitur omnium Iurisperitorum sententia cum Innocentio III. & glossa ibidem ea est. Distinguit enim duplicem intentionē, scilicet, principalem & primariam: & alteram secundariam & minūs principalem. Tunc dicunt, quod primaria, & principalis intentio recipiendi aliquid ultra sortem, cōstituit usurarium; sed secundaria, & minūs principalis intentio non cōstituit. In eadem sententia videtur esse Caietanus in hoc loco ad quartum, & in opusculo de vsurā questio. 3. & 4. Magister Soto omnem intentionem siue principalem, siue minūs principalem damnat tamquam usurariam, vbi supra art. 2. quamvis in artic. 1. aliter videatur sentire. Carolus Molinæ excusat ab vsurā omnem intentionem siue principalem, siue minūs principalem: dummodo absit pactum. Ita refert Navarro, super cap. 10. 14. questio. 3. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Intendere seu sperare lucrum ex mutuo, siue principali, siue minūs principali, siue primaria, siue secundaria intentione (ex iustitia tamen, & obligatione) est vsurā. Conclusio est Caietani tomo 3. opusculi. opusculo de vsurā questio. 2. & Soto vbi supra, quamvis variis videatur in 1. & 2. artic. & est etiam communis recentiorum in Theologia. Probat̄ conclusio. Vsurā est lucrum ratione mutui ex obligatione (aut quod idem est) pretium vsus rei mutuatæ, ergo intendere tale lucrum ex obligatione, & tale pretium, intentio usuraria erit, quæcunque illa intentio sit. Antecedens patet ex supradictis, vbi ad illum modum definiuimus vsuram p. o. obiecto, ac subinde actus, qui versatur circa tale obiectum usurarius erit. Secūdo probatur. Intentio secundaria circa obiectum cuiuscunque habitus, siue studiosi, siue vitiosi, non tollit rationem formalem talis habitus, sed vt plurimum, tollit rationem per se primariam, & sinit omnem rationem secundariam, ergo intentio etiam secundaria circa obiectum vsuræ cōstituit actum usurarium per se secūdo. Antecedens explicatur exemplo. Adulterium propter furtum re vera mæchia est, & in specie mæchiæ, & denominat mæchum: quamvis reuera ille magis sit fur, quàm mæchus: primò, & per se fur; at secūdo & per se mæchus est. Hæc conclusio est concedenda argumentis pro parte negatiua, & iuxta eam intelligenda est sententia Magistri Soto.

SECUNDA CONCLUSIO.

Intendere lucrum siue principali intentione, siue minūs principali, siue primaria, siue secundaria,

A nō ex obligatione civili, sed ex gratitudine, nullum est omnino peccatum. Probat̄ ex opposita ratione. Vsurā est lucrum ratione mutui ex obligatione, vel est pretium vsus rei mutuatæ: sed qui intendit lucrum ex gratitudine quacunque intentione, non intendit pretium, nec intendit ex obligatione, ergo implicat contradictionem quōd sit ibi vsurā. Secūdo probatur. Vsuræ vitium peccatum est cōtra iustitiam, sed vbi nulla est obligatio iniuriōsa, cessat iniustitia omnitergo cessat vsurā. Confirmatur, sine aliquo prorsus vitio potest quis sperare lucrum ex operibus suis, si adhibeat finem honestum vel necessarium, vt docuit Diu. Thom. articulo vltimo questiois præcedentis; ergo poterit quis mutuum dare sperando lucrum sine aliquo prorsus vitio: modò tamen ordinet lucrū ad finem honestum, aut necessarium.

B Sequitur hinc non esse argumentum, aut iudicium sufficiens vsuræ commissæ, quōd mutuator aliàs non daret mutuum, nisi speraret lucrum aliquod. Corollarium est manifestū, quia licitum est, vt diximus, sperare etiam principaliter lucrum ex gratitudine, ergo, &c. Confirmatur. Fas est cuique nolle conferre beneficium in eum, quem existimat ingratum futurum, si aliàs licitum erat, non conferre ei. Deinde probatur. D. Thom. in quodlibeto. 8. articulo. 11. asserit, quōd clericus qui principaliter quidem vadit ab Ecclesiā propter Deum, & interest diuinis officijs, secundariō tamen, & minūs principaliter propter distributiones, ita vt aliàs non esset iturus; iste talis clericus non est simoniacus; ergo neque is, qui mutuum dat spe lucri, aliàs non daturus. Denique, harum conclusionum doctrina simul, & huius corollarij, videtur esse aperta Diu. Thom. in articulo sequenti, vt colligere facile quisque potest ex conclusionibus articuli præcedentis: iuxta quam doctrinam conciliari potest communis opinio distinguens primariam, & secundariam intentionem in hac parte: cum opinione secūda, quæ non distinguit. Etenim opinio communis vocat primariam intentionem, & principalem, eam, quæ ex obligatione civili, & iustitia aliquid sperat: secundariam verò eam, quæ ex gratitudine tantum, & certè hæc est expressa mens Caietani in locis allegatis. Sed quoniam hæc materia moralis est, descendamus oportet ad tractationem magis particularem. Sit ergo

TERTIA CONCLUSIO.

Qui mutuum dat intendens lucrum maxime si explicet mentem suam mutuario, si aliàs non esset mutuum daturus, est suspectus usurarius. Probat̄ primò. Difficile est admodum discernere, an talis mutuator ex obligatione speret & intendat lucrum, an potius ex gratitudine: maxime cum lucri amor soleat excæcare mentis oculos: ita vt ipse mutuator facile falli possit existimans se ex gratitudine sperare, cū reuera ex civili potius obligatione speret. Secūdo. Mutuarius existimari debet, qui ad redimendam vexationem suam rependit lucrū, magis quàm ex gratitudine, potissimum cum explicuit illi mentem suā mutuator. Denique, non caret vsuræ suspitione vehemēti, cōpellere mutuatarij voluntatem ad rependendum aliquid pro mutuo, quamvis dicat mutuator se non obligare illum ex iustitia, sed ex morali debito, & gratitudine tantum. Certè hoc videtur pactum implicitum, & usurarium. Hinc sequitur corollarium. Qui ad hunc modum dat mutuū non est absolendus, quousque

mutuatarius explicuerit suam mentē gratam, & beneuolam, & condonet id, quod accepit mutuator ultra fortem.

Cæterum superest demum speculatiuè inquirere, An hæc propositio sit concedenda, licitum est mutuanti ratione mutui intendere principaliter lucrum?

Pro cuius rei intelligentia animaduertendum est, mutuum in sui ratione duo includere; alterum quidem antecedenter, videlicet beneuolentiam, & amicitiam & gratiam, siquidem mutuum non fit ex iustitia antecedente, sed ex amore, & beneuolentia misericordia, & beneficentia, &c. Alterum uero quod includit, est iustitia: siquidem mutuatō contractus quidā est, & actus iustitiæ essentialiter. Et quia quod quælibet res includit intrinsecè, & essentialiter magis principaliter includit, quàm id, quod antecedenter includit, neutiquam licitum erit, ratione mutui sperare lucrum, quia ratione mutui, idem est quod ratione contractus.

Ad primum argumentum pro parte negatiua responderetur illud testimonium esse intelligendum ex iustitia, & obligatione civili, ac denique iuxta ea, quæ modò dicebamur, magis principaliter ratione mutui: alioquin si ut iacet ita generaliter intelligeretur, non liceret (quod falsissimum est) etiam amorem & beneuolentiam exigere, & sperare ratione mutui, dicitur siquidem, nihil inde sperantes. Ex his patet responsio ad Urbanum III.

Sed contra hanc solutionem arguitur. Si quis conferat alicui beneficium spirituale cum hac intentione quòd ex gratitudine sit aliquid accepturus, est simoniacus, ergo idem est dicendum in mutuo in quo intueretur beneficium temporale ex gratitudine. Antecedens patet ex definitione Pij V. in proprio motu, ubi declarat, & condemnat talem donationem tanquam simoniacam. Consequentia patet. Quoniam, quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Respondetur, quòd stando in iure naturæ donatio relata in antecedenti non est simoniaca: sed ratio est mala, quia prohibita: unde non sequitur idem de usura, nisi similiter tale mutuum prohibeatur, quòd à republica nõ factum est, cum tamen fieri posset.

Ad secundum respondeatur similiter, distinguo antecedens. Etenim si quis ex obligatione civili & iustitia, pro beneficio temporali speret aliquid spirituale, simoniacus erit: non autem si ex gratitudine, & beneuolentia: maximè quoniam dato antecedenti, poterat in præsentia negari consequentia: siquidem cum res spirituales non possunt aestimari temporalibus beneficijs, maxima est irreuerentia, si pro re temporali speretur aliquid spirituale, utcumquè speretur: quæ irreuerentia non fit dum pro beneficio temporali speratur lucrum temporale. Ad argumenta in oppositum responderetur, ea probare secundam conclusionem & corollarium quòd ex illa illatum est.

Doctrina demum Diu. Thomæ in responsione ad sextum, notanda est de duplici usu, altero principali, altero minùs principali pecuniæ: super quam doctrinam innititur tota, quæ traditur, disputatio, & tractatio de cambijs, de qua nos differemus inferiùs. Interim legatur dominus Caietanus super hunc locum.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum liceat pro pecunia mutuata, aliquam aliam commoditatem expetere.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Usura est pro pecunia mutuata exigere ex pacto quodcumq; aestimabile pretio aliquo.

BSecunda conclusio. Exigere ex gratitudine etiam pro pecunia mutuata, rem pecunia aestimabilem, non est peccatum.

Tertia conclusio. Licitum est pro mutuo exigere compensationem, in his quæ pecunia aestimari non possunt, uerbi gratia, beneuolentiam, & amorem. Huius articuli tractatus non distinguitur à tractatione precedentis articuli nisi tantum, quæ ratione distinguitur pretium à re cuius est pretium: quæ distinctio ferè nulla est quantum ad moralem attingit materiam. Et ideo pro huius articuli intelligentia conferunt quàm maximè, quæ articulo precedenti adnotauimus potissimum in dubio ultimo.

COMMENTARIVM.

Exordiri autem libet huius articuli explicationem à tertie conclusionis examine. Videtur autem ea conclusio esse falsa.

Primò. Amicitia & beneuolentia multò pretiosiores sunt, quàm res aliæ pretio aestimabiles, ut docet D. Thom. in prima conclusione, ergo neque amicitia potest exigere.

DSecundò. Non licet ratione mutui in pactum ducere externa amicitie & beneuolentie signa, uerbi gratia, non licet obligare mutuatarium quòd exhibeat se affabilem mutuatari, ergo neque amicitiam ipsam. Antecedens probatur: quia omnes actiones affabilitatis, u. g. nudare caput aut genua flectere, sunt pretio aestimabiles; ergo ratione mutui non possunt deduci in pactum.

EArguitur tertid. Si quis intulit alteri iniuriam, nõ est licitum obligare eum, qui passus est iniuriam ad hoc, ut ratione mutui condonet iniuriam, ergo, &c. Antecedens probatur, quoniam condonatio iniuriæ etiam legibus & iudicum sententijs pretio aestimatur, unde & multi pro illata sibi iniuria remittenda pretium accipiunt. Nihilominus conclusio D. Thom. certissima est, sed intelligenda, non quidem de rebus spiritualibus: quoniam illæ, ut quæst. 100. definitur non possunt exigere ratione mutui: sed intelligenda est de rebus temporalibus quarum homo est dominus absolutus, & quæ positæ sunt in beneuolentia, & comitate, & urbanitate, & dignitate, quæ res digniores sunt, & magis ab hominibus aestimantur: quàm illæ, quæ pecunia, & pretio obtineri possunt. Veruntamen quoniam huiusmodi rebus repugnat ratio obligationis civilis: consequenter in illis non potest fieri iniuria, eò quòd sunt omnino voluntariæ. Unde patet responsio ad primum argumentum. Est autem difficile dissoluere quæstionculas, quæ tanguntur in argum. 2. & 3. Magister Soto ubi sup. artic. 2. ait, non solum intuitu contrahendæ amicitie licitum esse mutuari, sed etiam amicitie signa in pactum deducere: nam uerum amorem impossibile est pacto acquirere. Fatetur autem circa materiam tertij argumenti, licitum esse mutuanti pacisci ratione mutui de condonatione iniuriæ quam ipse mutuator intulit, præsertim antequam sit à iudice condemnatus, &

citat

citat pro hac ſententia Sylueſt. verbo, vſura. §. 12. & probat: quia iure amicitia exhiberi ſolent externa amicitia indicia, ergo ex vi mutationis poſſunt deduci in pactum huiusmodi ſigna amicitia.

Nora pro huius rei intelligentia, operationes præſertim externas poſſe ordinari ad diuerſos fines, & conſequenter poſſe recipere varias rationes formales à diuerſis finibus, & pertinere ad diuerſos habitus etiam elicitiuè. Eſt exemplum. Cantatio ſymboli in Eccleſia, ſecundùm quod refertur ad cultum diuinum, pertinet ad virtutem religionis elicitiuè, ſed ſecundùm quod refertur ad conſitendum ore fidem, pertinebit elicitiuè ad virtutem fidei. Ad hunc modum dicimus, quod ſigna beneuolentia exteriora, ſi referantur ad iuſtitia finem, & obiectum, ſicut reuera referuntur quando ex pacto exiguntur ratione mutui: tunc pertinent ad iuſtitiam elicitiuè. At verò ſi referantur ad amicitia finem, & obiectum, ſicut referuntur quando requiruntur ex gratitudine, & amicitia, pertinent ad virtutem amicitia. Ex hac doctrina patet quid dicendum ſit ad quæſtiunculæ propoſitas. Etenim nunquam licet in pactum deducere ratione mutui exteriora amicitia ſigna, vel reconciliationem, vel iniuria remiſſionem: quia ratione pacti referuntur iſtæ actiones ad iuſtitia finem, ex iuſtitia verò non licet ratione mutui aliquid ultra ſortem expoſcere. Et hinc patet reſponſio ad argumenta ſuprà facta. Amor ſiquidem interior, & beneuolentia nullo pacto poſſunt referri ad iuſtitia finem, ſed neceſſariò ad amoris finem: neque enim ſubiicitur, aut ſubiici poſſet ille amor neceſſitati, aut obligationi ciuili. Cæterùm externa illius ſigna referuntur ex pacto ad iuſtitia finem, & ideo iure amicitia exhiberi ſolent hæc ſigna ſi relinquuntur naturæ ſuæ, & non referantur ad alium finem. At verò cum ex pacto referuntur ad iuſtitia finem induunt aliam naturam, videlicet, iuſtitia, & tantùm retinent materialiter naturam, qua ſignificant amicitiam.

Ex prima, & ſecunda conſuſione colligit in præſentia Caietanus multorum caſuum deciſionem quos item reſoluit in ſua ſumma, verbo vſura, & Soto in allegato art. 2.

Primus caſus eſt, ſi mutuator obliget mutuatarium ratione mutui ad colendum agrum ipſius mutantis, exhibita tamen iuſta mercede pro operis ſuis. Et itidem eſt, ſi ratione mutui exigat vt veniat ad emendum iuſto pretio in ſua officina, ad molendum in ſuo molendino, ad coquendum in ſuo furno. Hos contractus approbant multi Summiſta D. Antoninus 1. part. tit. 1. cap. 7. §. 10. Summa Roſſella & Angelica quos refert Sylueſt. verbo, vſura. 1. §. 7. quos ſequitur Adrianus 4. Sentent. in materia de reſtitutione, tractatu de vſura, fol. 38. qui aſſerit in eadem ſententia eſſe Gregorium Ariminum. Hos tamen contractus reprobandi communiter auctores. Legatur Sylueſt. Caiet. Soto vbi ſup. & Ioan. de Medina C. de reſtitutione, tract. de vſura, quæſt. de vſura reſtituenda.

Sed pro huius rei intelligenda animaduertendum eſt. Contractum iſtum duobus modis celebrari poſſe. Primo modo tanquam mutui contractum, ita vt teneatur is, qui pecuniam accipit, reddere eam pecuniæ ſummam ei, qui dedit. Secundo modo celebrari poſſet hic contractus tanquam contractus conductionis, & locationis, ita vt, qui pecuniam accipit, non teneatur ad eam reddendam vllò tempore: ſed tantùm ad exhibendas operas ſuas in colendo agro eius, qui pecuniam dedit. His præmiſſis ſit

PRIMA CONCLVSIO

Si primo modo celebretur contractus tanquam mutui contractus, vſura eſt manifèſta obligare mutuatarium ad colendum agrum, &c. etiam iuſta mercede. Hæc conſuſio eſt contra Adrianum, & alios Summiſtas, & probatur manifèſte. Obligatio ad colendum agrum mutantis, etiam perſoluta iuſta mercede, eſt pecunia æſtimabilis, ergo non poſſet exigi ratione mutui citra vſuram. Antecedens probatur. Agricola liber erat, & habebat facultatem ad laborandum in agro huius, vel illius hominis: ergo aſtringere illum ad laborandum in huius hominis agro, pretio æſtimari poſſet, ſiquidem libertas pretio æſtimabilis eſt.

SECUNDA CONCLVSIO.

Si celebretur contractus ſecundo modo: contractus ille eſt iuſtus, & ſanctus ſine vlla vſuræ labe. Hæc eſt contra Soto vbi ſup. qui ait, non auderem hunc contractum admittere: nam illa anticipata ſolutio, mutuatio quædam eſt pecuniæ per operas alterius ſoluendæ: quare obligatio ſit ratione mutui. Nihilominus tamen conſuſio, probatur, quantum videtur aperte. Agricola poſſet locare operas ſuas futuras in æſtate iuſte: rursus, qui conſuſit tales operas futuras, poſſet continuò citra dubium ſoluere pretium, & anticipare ſolutionem, modò tamen iuſtum pretium ſoluat: & ratione anticipatæ ſolutionis non minuat pretium: ergo iſte contractus locationis, & venditionis iuſtiſſimus eſt. Probatur etiam conſuſio ſimili quodam. Licet hero conducere famulum, qui ſeruiat illi toto anno ſequenti, & perſoluere continuò iuſtam illius mercedem anticipata ſolutione, ergo ad eundem modum licebit conducere operas coloni, exhibendas in æſtate, aut hyeme. Tertio probatur. In huiusmodi contractu ſicuti eſt obligatio ex parte coloni ad exhibendas operas ſuas in miniſterium eius, qui pecuniam dedit: ita è contra ex parte pecuniam dantis, eſt obligatio ad nunquam petendam propriam pecuniam: ſed obligatio iuſti poſſet exigi pro obligatione: ergo iſte contractus eſt ſanctus. Vltimò probatur conſuſio. Qui dat pecuniam, per huiusmodi contractum non recipit pretium vſus pro pecunia mutuatæ; ergo non recipit vſuram. Antecedens probatur, ſolùm recipit operas coloni agricolæ; at agricolæ operæ ſunt pretium pecuniæ, non vſus pecuniæ; ſiquidem agricola nunquam reddet pecuniam: ergo &c. Confirmatur. Iniquitas vſuræ hæc eſt, quod vendatur idem bis, aut vendatur ſemel id quod nullo pretio eſt æſtimabile; hæc autem iniquitas (vt patet manifèſte cuique intuenti) longè abeſt ab iſto contractu. Ad argumentum autem ſapientiſſimi Magiſtri Soto reſpondetur, negando anticipationem illam ſolutionis eſſe mutationem pecuniæ per operas alterius ſoluendæ: ſed eſt conſuſio, & redditio pretij operarum, quas agricola exercebit in domini commodum. Itaque per tale pretium redditum, manet obligatus, & adſtrictus agricola ad ſoluendum, & miniſtrandum, & vendidit operas ſuas, actiones, & libertatem alteri. Ad eundem modum dicendum eſt in alijs contractibus reſaris in principio huius caſus. Illi ſiquidem omnes erunt vſurarij, ſi ſint contractus mutationis: erunt autem iuſti, ſi ſint contractus conductionis, & locationis emptionis, & venditionis. Itaque qui accipit pecuniam non tenetur pecuniam ſoluere, ſed tenetur illam operam

exhibe-

exhibere, ad quam se obligavit. Iuxta istum modum, excusandi sunt ab usura multi agricolae, qui bona fide faciunt huiusmodi contractus.

Secundus casus, seu quaestiuicula praecedenti coniuncta est, an licitum sit dare mutuum, ea lege, ut mutuatarius conducat pretium, seu fundum mutuantis? De qua re sit

PRIMA CONCLUSIO.

Usura est manifesta, si ratione mutui obligetur mutuatarius ad conducendum agrum seu fundum mutuantis. Probatum manifeste. Talis obligatio est pretio aestimabilis, ergo &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Contractus iste debet haberi suspectus de usura quocumque modo celebratur; inique, ut plurimum, est usurarius. Explicatur conclusio prima. Contractus manifeste est usurarius quando ratione mutui augetur pretium in fundi conductione, & locatione, etenim illud pretij augmentum aestimabile pretio est. Secundo. Usurarius est talis contractus, etiam si pretium fundi non augetur in locatione, quando sunt pauci coloni, qui veniunt fundum conducere; datur autem mutuum, ut mutuatarij locent fundum eodem pretio, quo antea locatus fuerat, ad quod pretium alij volebant accipere, ergo in tali contractu evidens suspicio de usura est existimanda. Ratio est in promptu: quoniam ut diximus in quaestione praecedenti, emptorum raritas iuste facit res valescere, ac subinde, cum in praesentia sint pauci conductores agri: pretium iuste decrevit iniquum ergo est, & usurarium ratione mutui, conservare agrum in eodem pretio.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus tamen aliquando poterit contractus iste licite celebrari ut iustus sit. Primo, iustus erit (supposito semel quod non est obligatio ad conducendum) si fundi dominus ad viri boni arbitrium minuat pretium propter paucitatem conducendum, vel suppleat in re illa aliud pretium. Secundo, si isti contractus bona fide fiant, & fundus alias locetur pretio iusto, quoniam cum iam per mutuum agricolae habeant, unde possint emere boues, & reliqua necessaria ad culturam fundi, non est tum temporis paucitas colonorum, seu conducentium: & idcirco iam non minuitur iuste fundi pretium hac ratione.

Tertius casus, seu quaestiuicula est, an mercator, qui obligat mutuatariu, ut partem saltem unam mutui recipiat in mercibus, committat usuram? Verbi gratia, solent quandoque Principes laborare inopia pecuniae ad soluenda militibus stipendia: rogant insignem quandam mercatorem, ut mutuum det illam pecuniam, mercator vero respondet se partem pecuniae daturum numeratam, partem vero teneatur Princeps ipse in mercibus accipere.

PRIMA CONCLUSIO.

Contractus iste mutui ut propositus est, obligando videlicet, mutuatariu ad accipiendam partem in mercibus, est usurarius manifeste. Ratio est. Obligatio illa ad emendas merces mutuantis etiam credita pecunia, aestimabilis est pretio, ergo &c. Deinde solet intervenire in huiusmodi contractibus

A aliae iniquitates, videlicet carius vendunt tales mercatores mutuantes, merces suas, ex eo quod vendunt credita pecunia, rursus petunt a mutuatario licentiam cessans, cum reuera non cesset lucrum, ac denique in exemplo posito cogunt milites emere merces, quibus reuera ipsi milites non indigent, & quas continuo milites diuendere debent pretio multo viliori, quam emerint.

SECUNDA CONCLUSIO.

B Sub forma, & re emptionis & venditionis potest hic contractus iuste celebrari ad hunc modum. Accedit mutuatarius ad petendum mutuum a mercatore celebri, mercator respondet se nolle mutuum dare, esse tamen paratum ad vendendas merces, quas habet domi suae venditioni expositas, quibus mercibus ipse mutuatarij poterit sua subuenire necessitati. Dico igitur. Quod si talis contractus bona fide fiat non animo palliandi usuram, & aliae merces vendantur iusto pretio, quod licitum est. Secundo, Demus quod mercator iste non habeat alias pecunias, quas posset mutuas dare petenti mutuum, ne modo certe condemnaret talem contractum, in quo venderet, quas habet merces, ergo, &c. Probatum, quoniam impertinens est omnino ad iustitiam talis contractus, quod mercator habeat, vel non habeat pecunias, quas possit mutuas dare. Denique probatur. Si nunquam petendum esset mutuum ab isto mercatore, sed a principio, qui indiget peteret, ut mercator venderet illi merces, citra dubium venditio celebrata ad modum supra dictum erit iusta, ergo etiam si petierit mutuum, mercator vero recusa-verit mutuum dare, & ambo conuenerint in emptione, & venditione mutui non erit iniustus talis contractus. Sed contra hanc secundam conclusionem sunt duo argumenta. Primum. Emptor, qui emit tales merces, cogitur continuo eas vendere viliori pretio, ergo fit illi iniuria per talem contractum. Secundo. Sequeretur, quod ille mercator, qui vendit merces mille, verbi gratia, aureis, possit continuo statim a celebratione contractus, emere rursus merces easdem ab eodem emptore non-gentis aureis; Consequens est approbare pestilentissimum genus contractus, quod a nostris dicitur *moharatas*, & *baratas*, ergo.

C Ad primum respondetur. Interuenire fortasse posse quandoque in huiusmodi contractu vitium contra charitatem; ut si mercator possit mutuum dare, nolit tamen, sed vendere merces, quas continuo cogitur emptor ipse diuendere viliori pretio. Ceterum nulla est iniuria contra iustitiam: (etenim ut vidimus quaestione praecedenti) propter vendendi modum, iuste diminuitur pretium in mercibus vilioribus; & idcirco illud vilius pretium in quo emptor in nostro casu vendit postea illas merces, est iustum illarum pretium. Est simile. Accedit quispiam ad petendam vestem commodatam ab altero, tamen ille alter non vult commodare, sed vendere, qui autem petat commodatam vestem non habet pecunias, quibus emat, sed accipit eas ad usuras ab alio quopiam, ut emat vestem, citra dubium non peccat contra iustitiam is, qui vendit vestem, & noluit commodare: quamuis daremus quod interdum peccaret contra charitatem.

D Ad secundum respondetur primo, quod si mercator ille a principio vendidit merces cum pacto emendi rursus easdem viliori pretio: talis contractus est pestiferus reipublicae qui dicitur *moharatas* & illi dicuntur *moharatas* & *baratas*. Respondetur secundo.

E

F

cundd.

Quod si mercator ille bona fide (quæ ut plurimum non interuenit) vendidit merces suas, ignarus omnino voluntatis eius, qui emit; postea verò videns quod qui emit ab eo merces procarat eas diuendere, emit eas iusto pretio, sicuti, si venderentur in publica auctione: talis contractus erit iustus, etiamsi pretio emit viliori, sunt enim illæ merces vltionæ. Ex horum casuum resolutione, licet similibus casuum resolutionem colligere.

TERTIA CONCLUSIO.

Si mutuarius non obligatur ad recipendam mutui partem in mercibus, sed tantum dicat mutuator, vellem ut partem in mercibus reciperes: non video usuram rationem, modò tamen merces venditæ sint vsui futuri mutuario, & vendantur iusto pretio. Probat. In tali contractu non exigitur aliqua obligatio neque res æstimabilis pretio ratione mutui; & aliàs nulla est iniquitas in emptione, & venditione mercium: ergo talis contractus est iustus.

Iam verò in responsione ad primum definit Diu. Thom. quid sentiendum sit de duobus titulis, qui præterendi solent ad accipiendum aliquid pro mutuo. Primus est damnum emergens: secundus lucrum cessans. Et proinde statuit duas conclusiones.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui mutuum dat, potest absque peccato in partem deducere cum eo, qui mutuum accipit, et compensationem damni emergentis per quod subtrahitur illi aliquid quod debet habere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Lucrum cessans non potest mutuator in partem deducere. Explicatur prima conclusio. Damnum emergens est detrimentum, quod mutuator solius mutationis causa incurrit. Sic exemplum. Verbi gratia habet quis paratam pecuniam ad reparandam domum, quæ minatur ruinam, si autem det illam pecuniam mutuo petenti ruer domus, que postea non poterit nisi maiori pecuniæ summa reedificari, illud detrimentum maioris summe pecuniæ constamendæ in ædificatione, dicitur damnum emergens. Item, si quis accipiat ad usuras pecuniam quæ ab illo mutuo petitur; poterit usuras illas ratione damni emergentis petere. Item, si mercator cogitur viliori pretio merces suas vendere ad congregandam eam pecuniæ summam, quæ ab illo mutua petitur: poterit illud detrimentum, quod ex venditione illa viliori pretio facta incurrit, in partem ducere.

Ceterum huic conclusioni adhibetur quædam moderatio necessaria, videlicet, si mutuator moneat mutuatarium, se incurrere illud detrimentum ex mutatione. Itaque sciens, & prudens mutuatarius faciat pactum cum mutuantem, & velit detrimentum illud pati, ne mutuantem illud patiat, aliàs si ista admonitio non præcedat, mutuatarius erit rationabiliter inuitus. Neque tamen necessarium est, quod, qui dat mutuum rogetur: quia licet hoc frequenter accidat, tamen si amicus amico indigenti sua sponte offerat mutuum, poterit iuste damnum emergens petere. Est autem vera conclusio: siue damnum emergens sit à principio mutationis, siue postea quando mutuatarius est in mora

A soluendi. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur in iure, & asseritur à Theologis vniuersis, & Jurisperitis. Et ratio D. Thom. est demonstratio. Etenim iustum est, ut nemo detrimentum incurrat ex beneficio, quod alteri faciat. Item probatur. Quia fideiussor potest in pactum deducere detrimentum quod ex fideiussione incurrit, ut habetur in cap. peruenit de fideiussionibus, ergo mutuator, &c. Denique, venditor potest vendere carius, quam res secundum se valeat, quando ex venditione incurrit detrimentum, dummodo admoneat emptorem illius detrimenti, ut quæstione præcedenti art. 1. diximus; ergo multò magis mutuator.

B Circa secundam verò conclusionem D. Thom. de lucro cessante: sunt aliqua certa apud omnes doctores, aliquid verò dubium.

PRO cuius intelligentia nota primò. Lucrum cessare quando causa mutationis, mutuator non negotiatur cum pecunia, unde non lucrificat quod erat lucrificaturus. Nota secundò. Pecuniam habere duplicem potentiam ad lucrificandum. Altera est remota, quæ cõsequitur omnem pecuniam, quæ ex natura sua est instrumentum ad lucrificandum, emendo, & negociando: altera potentia est propinqua, & quasi artificialis, quam non habet pecunia ex natura sua, sed ex industria negociantis, quando vel iam est exposita negociationi, vel parata est, ut exponatur. Ut, vlg. frumentum in horreo habet potentiam naturalem, & remotam, quæ consequitur omne frumentum ad fructificandum; sed quando iam seminatur, vel paratur ut seminetur, habet potentiam proximam, & quasi artificialem propter industriam agricolæ ad fructificandum. Hoc simile habet Caiet. hic. Nota tertio. Duobus modis posse aliquid, aut illius pecuniam impediri à lucro. Vno modo contra voluntatem domini, ut cum Princeps vel respublica compellit ciuem, ut mutuet pecuniam: vel quando mutuatarius est in mora soluendi, vel quando fur pecuniam paratam ad negociandum surripit. Secundo modo impeditur lucrum ex voluntate domini pecuniæ; & hoc dupliciter, vel cum procurat proprium cõmodum ipse dominus, ut quando ipse sponte sua pecuniam trãfert à negociatione ad mutuum: qui vult habere saluam capitale: altero modo quia vult beneficium facere alteri rogatus ab illo. Sit

C

D

PRIMA CONCLUSIO

E Quando potentia tantum est remota, naturalis in pecunia ad lucrificandum, siue tale lucrum cesset contra voluntatem, siue ex voluntate domini, non potest dominus aliquid ultra sortem recipere ratione lucri cessantis. Probat. Quia si ratione huius potentie posset recipere aliquid ultra sortem, sequeretur licitum esse in omni mutuo aliquid accipere, & per consequens licita esset usura. Probat sequela. Quia talis potentia est inseparabilis à pecunia. Et confirmatur exemplo. Frumentum non potest æstimari maiori pretio ratione potentie naturalis, & cõmuni omni frumento, ergo nec pecunia. Consequentia patet: quia pecunia multò minus fructifera est, quam frumentum. Unde sequitur corollarium, quod fur qui accipit huiusmodi pecunias, satisfacit reddendo illas. Item sequitur, magnates, & qui non sunt negociatores non posse exigere ratione lucri cessantis aliquid ex mutuo.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Si aliquis sua sponte propter commodum proprium transferat suam pecuniam à negociatione ad mutuum, non potest exigere lucrum cessans.

Hæc

Hac conclusio est consequens ad primam, & probatur, quia in tali casu pecunia amittit iam potentiam proximam, & artificialem ad lucri faciendam, & remanet tantum cum naturali potentia, & remora, & hoc ex voluntate domini propter suum commodum maius, & securius, ergo &c. Item probatur à simili. Nam si quis frumentum, quod parauerat ad seminandum, postea sua sponte, & propter suum commodum velit vendere, non potest exigere maius pretium, quam secundum se valeat. Et denique probatur. Quia quauis veditor aliquis possit res sibi magis commodas, & utiles, quam alijs, cariori pretio vendere rogatus; tamen si inopia coactus procutans suum commodum eas vendat, non potest amplius pretium pro illis recipere, quam secundum se aestimentur; ergo nec mutuator, &c. Unde sequitur corollarium quod sunt vsurarij saepe illi, qui cum Rege faciunt contractus, quos dicunt (*assientos*) quia saepe isti suum tantum commodum procurantes, voluntarie transferunt pecuniam à negotiatione ad mutuuum: quia magis lucratur mutuo regi vno anno: quam quinque negociando. Item vsurarij sunt quidam mercatores, qui à Rege, & magnatibus, vel alijs exigunt lucrum cessans, eo quod rex, vel magnates sunt in mora soluendi merces, quas emerunt ab illis. Ratio huius est: quoniam isti mercatores à principio venditionis optimè nouerant, quod illi vijs illustres sunt in mora soluendi, & nihilominus propter suum commodum libenter vendiderunt illis merces suas: quoniam alijs non poterant tantam copiam mercium vendere, & ideo reuera nullum lucrum illis cessat: sed potius sequitur commodum ex eiusmodi venditione, quauis quidam emptores sint in mora soluendi. Nihilominus, si ista soluendi mora sit illis reuera perniciofa, & à principio venditionis cognita, licitum erit aliquid exigere ratione lucri cessantis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando pecunia erat in potentia proxima ad lucrandum, & impeditur, lucrum contra voluntatem domini: iuste poterit exigere lucrum cessans, imò qui impedit tenetur in foro conscientiae, antequam petatur, reddere lucrum cessans. Probat conclusio primò. Quia pecunia quae est in potentia proxima ad lucrum, plus valet domino suo ratione suae potentiae: quam valeat secundum se absolute; ergo illam maiorem utilitatem poterit dominus illius in pactum deducere, & exigere. Deinde probatur conclusio ex communi regula. cap. finalis de iniurijs, si tua culpa datum est, vel irrogata iniuria, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu posito culpa, vel causa illius, qui contra voluntatem domini accipit pecunias damnum emergit, scilicet, quod cessat illa potentia proxima pecuniae: ergo tenetur satisfacere. Confirmatur, & ostendo, quod non solum habeat verum conclusio, quando à principio mutuationis impeditur voluntas domini: sed etiam quando impeditur postea ratione morae in soluendo. Sunt enim expressae leges, quae hoc definiunt in leg. socium. ff. vsuras. C. eodem titulo. Praedictae tres conclusiones asseruntur ab omnibus Iurisperitis, & Theologis.

D Vbi tamen difficile est, an negociator, qui rogatus à mutuario remouet voluntarie pecuniam suam à negotiatione, vt det mutuū petenti,

A & faciat illi beneficium: possit iuste exigere lucrum cessans?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Licitum est vt diximus mutuanti, exigere damnum emergens, ergo & lucrum cessans. Probat consequentia. Quia in casu posito lucri cessatio est damnum emergens: siquidem auferitur à mutuante aliquid quod deberet ipse habere.

B Arguitur secundò, & confirmatur. Quia pecunia cum potentia proxima ad lucrum plus aestimatur, quam sine illa, & est magis commoda domino negociatori; quam alijs; sed mutuarius est causa moralis rogans, & sollicitans, vt sibi mutuetur pecunia, quod illa potentia pecuniae impediatur, & quod non valeat tantum domino suo: ergo dominus iuste exigit lucrum cessans. Maior explicatur. Nam sicut frumentum terrae mandatum plus valet, quam aliàs valeret: ita mille aurei expositi bonae negociationi plus valent, quam mille aurei absolute. Probat minor, quia charitas proximi, & illius commodum mouent negociatorem, vt mutuet roganti. Consequentia probatur, quia vnicuique licitum est deducere in pactum, id, quod res mutua ta sibi valet.

C Arguitur tertio. Licitum est recipere lucrum cessans post moram debitoris in soluendo; sed pecunia negociationi exposita tam utilis erat domino à principio mutuationis, quam post moram soluendi: ergo eadem est ratio.

Denique licitum est venditori carius vendere res, quas erat seruaturus in aliud tempus, in quo plus erant aestimandae; vt patet ex capitu. Nauiganti. de vsuris; ergo licitum erit mutuatori in casu posito exigere lucrum cessans. Probat consequentia: quia sicut veditori, qui erat seruaturus merces suas, cessat lucrum quod expectat, sic nunc pecunias mutuanti absolute secundum proprium valorem nulla habita ratione ad potentiam proximam, quam habeat ad lucrum; & quemadmodum venditor voluntarie vendit licet rogatus, & flagitatus: ita etiam mutuator voluntarie mutat rogatus; ergo eadem est ratio.

E Sed in oppositum est, quod legibus ciuilibus, & Ecclesiasticis decernitur, quod ratione morae in soluendo licitum est mutuatori exigere lucrum cessans sibi; At verò si licitum esset à principio mutuationis pacisci de lucro cessanti iam eisdem legibus esset explicatum; sed nullibi hoc explicatur, ergo non est licitum. Praeterea D. Thom. in hoc articulo ad primum argumentum, expresse distinguit inter damnum emergens, & lucrum cessans, & dicit, quod damnum emergens licitum est exigere non autem lucrum cessans: quia hoc est in potentia, & pluribus modis potest impedi. Idem sentit etiam Scot. in quarta dist. 15. quaest. secunda, & Durand. 3. sentent. distinet. 37. quaest. secunda, & Innocen. & Ioan. Andr. in cap. Nauiganti de vsuris. Denique omnes antiqui Doctores videntur esse huius sententiae: ita vt Adrian. dicat oppositam sententiam esse modernorum.

F Secundò arguitur. Lucrum alicui cessare nihil aliud videtur esse, quam ipsum cohiberi à suo lucro; sed quando nulla vis, nullus metus, nulla denique ignorantia interuenit, sed solummodo preces mutuarij pecuniae dominum inducunt ad mutuanum non prohibetur ipse dominus à suo lucro: ergo ibi non est verè lucrum cessans. Probat minor: quia nemo cohibetur, nisi quando eius voluntas aliquo modo impeditur ab executione, vel actione alicuius boni, & tunc dicitur ille homo inuoluntarius;

at verò inuoluntarium sola vis, aut metus, aut ignorantia causet, ut ait Aristot. 2. Ethic. ergo.

Tertiò arguitur & confirmatur. Qui solis precibus mutuatarij inductus dat mutuum pecuniã suam, tenetur sequi naturam mutationis; sed natura mutationis est, quòd secundum propriam rationem intrinsecam nihil ultra sortem exigatur: ergo non est licitum pacisci de lucro cessante, si mutuat verè pecunias. Confirmatur. Quoniam aliàs si licitum est exigere lucrum cessans, liceret etiam exigere aliquid pro obligatione non repetendi tam cito pecuniam mutuatam: quoniam ista obligatio includitur etiam in ratione mutui.

Quartò. Qui procurans proprium commodum dat mutuum, non potest exigere lucrum cessans, ut dictum est in secunda conclusione: at verò idem videtur esse procurare commodum amici atque proprium commodum: ergo neque tunc licitum erit exigere lucrum cessans. Confirmatur. Si mutuator in gratiam Pauli mutuet Petro pecunias, non poterat exigere à Petro lucrum cessans; ergo neque si id faciat in gratiam Petri: quoniam uterque proximus est. Confirmatur secundò. Pro alterius eamenti commo non licet pretium aliquod accipere pro re, quæ est valde vilis eamenti, ut docet D. Tho. quæst. præced. articulo primo ergo neque pro commo mutuatarij. Denique arguitur. Sequeretur ex opposita sententia, quòd licitum esset negotiatori diligenter querere mutuatarios, quibus mutuet pecuniam exigend. ab illis lucrum cessans. Probat consequentia: quoniam vnusquisque licitè querit emptorem rei suæ, quæ pretio estimabilis est; ergo si lucrum cessans est pretio estimabile licitum erit negotiatori querere emptorem. Pro ista sententia negatiua habemus Magistrum Soto libro sexto, de iustitia, & iure quæst. prima, articulo tertio, in tertia, & quarta conclusione, vbi ait, sententiam affirmatiuam esse minùs probabilem, & aperire fenestram plurimis vsuris. Nihilominus sententia affirmatiua communis est Iuris peritis omnibus in cap. Salubriter. & in cap. Conquæstus de vsuris: exceptis paucis quibusdam. Videatur Conaruias libro tertio, Variarum resol. capit. quarto, numero primo, & quinto. Nauarro etiam in Comment. supra cap. secundo 14. quæst. 3. numero 47 & sequentibus. Est etiam communis omnibus Theologis in 4. dist. 15. & Summistis in verbo usura, videatur Conradus de contractibus quæst. 80. & Adrianus in quarta, in materia de restitutione, speciali quæstione de hac re, & Ioan. de Medina in 6. de restitutione in titulo de vsuris, Caietanus in isto Commentario super hunc articulum. Hæc sententia communis fuit nostris præceptoribus, qui nos antecesserunt: solus Magister Soto est singularis in hac sententia. Imò ipse ait vbi supra, non mihi tantum arrego, ut primus opinionem illam, scilicet affirmatiuam prorsus refellam. Neque verò D. Tho. in præsentis art. in solut. ad 1. tenet partem negatiuam sed duo discrimina, interdicit statuere, inter damnum emergens, & lucrum cessans. Primum est quòd damnum emergens semper est licitum exigere quoties aliquis dat mutuum absque aliqua suspitione. At verò lucrum cessans exigere à principio mutationis rarò licitum est, cum omnibus suis circumstantijs, & semper habet suspitionem vsuræ. Secundum est, quòd damnum emergens licitum est exigere tantum quantum sonat: verò lucrum cessans non licet exigere totum quod speratur. Quod probat D. Tho. quia lucrum cessans multis vijs impediri potest. Neque etiam Scotus, & Durandus sequuntur illam partem

A negatiuam si attentè legantur in locis citatis. Ceterum partem affirmatiuam quam nos sequimur probant argumeta quæ fecimus in principio dubij.

Deinde hæc pars videtur virtualiter definita in multis legibus. Verbi gratia in l. atqui natura. §. non tantum. ff. de negotijs gestis. & in l. 3. §. finali. ff. de eo, qui certo loco. Præterea. Ut inducebamus in vltimo argumento pro parte affirmatiua, videtur etiam definita in capitulo nauiganti. de vsuris. Notandum tamen est, quòd aliqui viri docti, ut iustificent prædictum contractum de lucro cessante distinguunt in prædicto contractu duos contractus virtualiter contineri. Alter est contractus mutationis, per quem mutuator dat pecuniam suam mutuatario reddendam integram, & saluam: alter est emptionis, & venditionis, per quem ipse mutuator, qui negociabatur cum sua pecunia, vel paratus erat negociari: vendit mutuatario cessationem à negotio lucrifaciuo propter commodum ipsius mutuatarij, qui reputat sibi esse valde vile, quòd negotiator cesset ab illo negotio dummodo mutuet sibi pecunias. Et quauis in isto casu coniungantur isti duo contractus: per accidens tamen, poterunt omnino separari aliquando, & seorsum celebrari. Ut verbi gratia si Petrus reputet sibi commodum, quòd Paulus cesset ab aliqua negotiatione, vel quia ipse vult negociari, vel alius amicus eius, aut alia ratione, etiam si Petrus non mutuet sibi pecunias: tunc in tali casu ille, qui cessat à negotiatione lucrifaciua potest vedere illam cessationem. Nunc igitur probant prædictam sententiã. Quauis enim in casu nostri dubij coniungantur illi duo contractus mutationis, & venditionis, tamen uterque iustus est, quia ratione mutationis nihil pretij exigit mutuator, at verò ratione venditionis exigit pretium iustum, quo estimabatur illa cessatio à negotio lucrifaciuo. Sed tamen quauis ista consideratio videatur conueniens ad confirmationem prædictæ sententiæ: tamen communior est, quàm oporteat, etenim licitum est cuiunque pro cessatione ab aliqua actione sibi licita, & placita pretium accipere. Ut verbi gratia pro eo quod cesset ire in campum rogatu amici, potest pretium accipere: at verò in casu nostri dubij aliquid est specialius, quod videtur generare scrupulum; etenim mutuatarius non dat pretium, ut mutuator duntaxat cesset à negociando: sed per se primò & principaliter dat propter illum finem, ut mutuet sibi pecunias, ergo videtur, quòd in tali casu ratione mutui dat pretium. Quapropter optima ratio, & specialis prædictæ sententiæ affirmatiuæ ea est, videlicet, quòd mutuator iustè accipit pretium pro lucro verè cessante dum mutuat, & ut mutuet pecunias alteri viles. Et hic titulus est sufficientissimus: quia reducitur ad damnum emergens, eò quòd mutuator, ut faciat alteri beneficium rogatu illius, minus habet, quàm deberet habere in bonis suis: quod quidem est damnum emergens. Neque valet respondere, quòd nondum habebat lucrum in actu. Quia habebat potentiam proximam ad lucrum: qua priuatur ut mutuet alteri pecunias. Ceterum quia iste titulus lucri cessantis est pallium multarum vsurarum, ut aduertit Magister Soto: idcirco oportet Theologum esse diligentem in examinando, an verè sit lucrum cessans propter commodum mutuatarij. Debet itaque primò examinare negotiatorem, an tempore contractus haberet alias pecunias, quibus posset, si vellet, negociari, etiam post factum iam contractum. Etenim in tali casu, non cessat illi lucrum causa mutuationis; sed

nis; sed

nis; ſed voluntate propria: quia vult alias pecunias domi retinere neque exponere periculo negotiandi. Eſt optimum ſimile, ſi quis habeat domi frumenti copiam cuius partem præparauerat ad ſeminandum, partem verò retineat domi ad vendendum: tunc ſi accedat quis ad emendum frumentum ab illo, non poteſt frumenti partem, quam parauerat ad ſeminandum cariùs vendere ratione lucri ceſſantis: eò quòd habet aliud triticum, quòd poteſt ſeminare ſi velit. Secundò debet aduertere Theologus ex parte mutuatoris, quòd animus illius negotiandi cum pecunia, quam dat mutuò, debet perfeuerare toto tempore mutui: quoniam eo momento temporis, quo animus negotiandi erat interrumpendus: iam non ceſſat lucrum cauſa mutationis, neque ipſe mutuarius eſt cauſa impediendi lucrum, ſed voluntas potiùs mutuatoris: & ideo ſi à principio mutui habebat mutuator animù negotiandi per dimidium annum, non poterit poſtea exigere lucrum ceſſans pro toto anno, pro quo mutat. Debet tertio aduertere Theologus, quòd mutuator propter mutuarius commodum remoueat pecunias à negotiatione; etenim ſi commodum mutuarius non ſit cauſa, quòd remoueat: iam non ceſſat lucrum ratione mutationis. Obſeruatamen, quòd non exigitur hìc quòd illud commodum mutuarius ſit reuera commodum vtilitatis: ſed ſufficiat, quòd ipſe mutuarius exiſtmet ſibi eſſe commodum, & conueniens, vnde ſi velit illas pecunias ad prodigè expendèdum in ludis, & luxurijs, nihilominus mutuator poterit exigere lucrum ceſſans, & non peccabit contra iuſtitiam mutando, in illo caſu: poterit tamen peccare contra charitatem, iuxta regulas fraternæ correctionis: de quibus multa diximus ſecunda ſecundæ quæſtione 33. & ſuprà quæſtione præcedenti, de his, qui vendunt ea quibus male vſuti ſunt emptores. Obſeruandum etiam eſt, quòd non requiritur, quòd ipſe negotiator optare magis negotiari cum ſua pecunia; quàm mutuò illam dare; etenim charitatis eſt erga proximum procurare magis mutuarius commodum, quàm lucrum ex propria negotiatione: ſed ſatis eſt ad iuſtificandam mutationem, quòd mutuator reuera negotiaturus erat, & prudenter expectabat lucrum ex ſua negotiatione, toto illo tempore mutui, niſi commodum mutuarius impediret ſuam negotiationem. Itaque non amplius quærimus mutuarius commodum, ad mutuandum illi, exigendo lucrum ceſſans: quàm requiratur in contractu in quo exigitur damnum emergens.

Denique ad iudicandum ſit ne iuſta quantitas, quæ exigitur ratione lucri ceſſantis: erit Theologo talis regula. Nunquam debet exigi totum lucrum ceſſans. Ratio eſt: quia non æſtimatur res tanti, quando eſt in potentia, quanti æſtimatur dum iam eſt in actù; ſed lucrum quòd ceſſat mutationis cauſa eſt tantùm in potentia, quando celebratur mutatio: ergo non debet exigi totum lucrum ceſſans. De qua re diximus ſuprà quæſtione ſexageſima ſecunda, articulo quarto. Ex qua doctrina colligimus hìc, duobus modis poſſe fieri conuentionem de lucro ceſſante. Prior eſt frequentiffimus, & valde iuſtificatus, ſi expectetur euentus aliorum negotiatorum, eodem genere negotiationis, eodem tempore, & loco, & tunc perſoluatur tanta quantitas pecuniæ proportionabiliter ad lucrum aliorum. Alter modus eſt, ſi contingat quòd ſtatim ad arbitrium boni viri, & prudentis in negotiatione, taxetur vna certa quantitas reddenda mutuatori pro lucro ceſſante, ſed tamen debet fieri deductis expenſis, &

A attentis periculis, quibus expoſita eſt negotiatio: etenim ratione iſtorum minùs habet res in potentia, quàm ſi iam eſſet extra omnem fortunam. Fatemur tamen, quòd non ſunt inde deducendi labores ipſius negotiatoris, & operæ, & induſtriæ: quoniam ſi mutuator non adhibet tales operas, & induſtrias, hoc prouenit ex parte mutuarius impediētis negotiationem illam: & ideo poterit vendere proprium otium damnificatiuum rei familiaris.

B Denique poterunt aliqui meritò aduertere, quòd illam quantitatem lucri ceſſantis non poteſt exigere mutuator ſtatim à principio mutationis reddendam. Verbi gratia, ſi lucrum æſtimetur 10. aureis, quos lucrifactorus erat negotiator pecunia data mutuarius; tunc ſi continuò mutuarius redderet mutuari 10. aureos, non ceſſaret mutuari lucrum totius pecuniæ. Verbi gratia non ceſſaret illi lucrù ex centum aureis; ſed ex nonaginta. Verumtamen eſt, quòd ſi cum illis decem non poteſt negotiari, & mutuarius voluntariè reddit ſtatim decem aureos, illos poterit mutuator accipere.

C Ex dictis colligitur corollarium, ſcilicet, quomodo debeant intelligi iudicum ſententiæ, quæ ſolent aliquando imponere multam pecuniariam debitoribus propter ſoluēdi moram. Duplici enim ratione poſſunt hæ ſententiæ iuſtificari; prior quidem in pœnam propter culpam commiſſam à debitor in mora ſoluēdi, & talis pœna non obligat in foro conſcientiæ ante condemnationem, & executionem ſententiæ, bene tamen poſtea. Altera ratio eſt aliquando, quia iudex æſtimat propter moram ſoluēdi ceſſauiffe creditori aliquod lucrum, & tunc ſi reuera ceſſauit lucrum creditori, tenebatur debitor in foro conſcientiæ reddere lucrum ceſſans, etiam ante ſententiam iudicis. At verò ſi non ceſſauerat lucrum, non tenebitur reddere etiam poſt ſententiam iudicis: quia illa fundatur in falſa præſumptione.

D Ad argumenta pro parte negatiua reſponderetur. Ad primum reſponderetur, quòd argumentum quòd ſit ab autoritate negatiua infirmum eſt. Sed nihilominus ſecundò reſponderetur, quòd iam oſtendimus iure Ciuili, & Canonico definitam eſſe noſtram ſententiam, maximè verò, quòd iure naturæ oſtendebatur, quòd ſit eadem ratio de lucro ceſſante, & damno emergente.

E Ad reliqua verò argumenta reſponderetur primò vnica ſolutione, quòd omnia illa neceſſario ſunt ſoluenda, ab his qui ſequuntur partem negatiuam. omnes enim illi affirmant, quòd ratione damni emergentis licitum eſt pretium accipere: affirmant etiam licitum eſſe vendere rem cariori pretio, quàm de præſenti valeat propter detrimentum, quòd patitur venditor, qui ſeruaturus erat illam in aliud tempus vendendam: at verò argumenta illa facta pariter procedunt contra iſtas affirmationes atque contra noſtram ſententiam.

Sed nihilominus reſponderetur ad omnia illa ſigillatim.

F Ad ſecundum iam explicuimus ſenſum Diui Thomæ, dum facit differentiam in ſolutione ad primum, inter lucrum ceſſans, & damnum emergens.

Ad tertium reſponderetur, licitum eſſe vnicuique vendere voluntariè ſuum lucrum, & ſuum commodum; quòd ſi videatur neceſſariù, quòd in prædicto caſu debeat eſſe aliquid inuoluntarij ex parte mutuatoris: reſponderetur, quòd ſatis eſt quædam moralis coactio, quæ inducit commodum proximi, & vtilitas, quæ cõpellit ex debito honeſtatis ſuccur-

rere proximo ne patiatur detrimentum, dummodo etiam ipse mutuator seruet se indemnem.

Ad quartum argumentum responderetur, quod is, qui dat mutuum, tenetur ex necessitate subire periculum, & detrimentum, quod per se ex natura mutuacionis consequitur; verbi gratia tenetur, qui mutuatur non repetere mutuatum pro toto tempore, quo mutuauit. Cæterum non tenetur etiam si voluntarie mutuet, subire detrimenta, quæ per accidens coniunguntur cum mutuo, cuiusmodi est lucrum cessans, & damnum emergens. Sicut qui rem spiritualem dat alteri, tenetur etiam ex necessitate dare gratis omnes operas necessarias per se ad executionem rei spiritualis. Verbi gratia Episcopus tenetur non solum gratis consecrare sacerdotem, sed etiam gratis impendere laborem necessariò coniunctum cum illa consecratione, & sacerdos tenetur gratis offerre sacrificium, & impendere laborem per se necessarium ad celebrationem Missæ; cæterum non tenebitur gratis peragere itor trium miliarium, ad celebrandam Missam.

Ad confirmationem responderetur, quod mutuator obligatur per se expectare aliquod tempus ad recuperandum mutuum.

Ad quintum responderetur, quod procurare commodum ipsius mutuatarij, non est procurare proprium commodum utile, sed potius acquirit sibi honorem & gratiam, & laudem pro bono opere: at verò non tenetur ex iustitia pati damnum in temporalibus: ut alteri sit beneficium. At verò quando mutuatur Petro duntaxat in gratiam Pauli, scilicet, ut conciliet sibi gratum Paulum; & fauorem eius, non poterit lucrum cessans exigere à Petro, nisi quando ipse Paulus petierit mutuum propter commodum Petri, cum illa tamen conditione, ut Petrus soluat lucrum cessans, vel damnum emergens. At verò si mutuator anticipatiuè procurabat sibi fauorem Pauli, sibi que maximè commodum: non poterit postea nactus illam occasionem, exigere à Petro mutuaturio lucrum cessans, vel damnum emergens; tunc namque reuera mutuatur propter proprium commodum; & non propter commodum mutuatarij.

Ad confirmationem responderetur, quod ille mutuator non accipit pretium pro mutuacione neque pro commodo mutuatarij, sed pro suo proprio incommodo, aut detrimento lucri cessantis.

Ad sextum & vltimum argumentum responderetur, quod quando res venditur cariùs, quam secundum se valeat propter detrimentum quod incurrit venditor: tunc iuste exigitur pretium propter damnum emergens, aut lucrum cessans. At verò quando ipse venditor vel mutuator querit sollicitè aliquem, qui emat, aut accipiat mutuum: est vehemens indicium & argumentum, quod animus eius est usurarius: & idcirco, ut in plurimum, huiusmodi contractus sunt usurarij, & ut sic sunt condemnandi. Nihilominus aliquando licitum erit, ut si quis cognouerit amici inopiam, & necessitatem, cui ex animo vult succurrere: prouenire illam vltro, & offerre mutuum exigendo lucrum cessans. Ratio huius est, quoniam in tali casu, amici commodum, causa est remouendi pecuniam à negociatione: imò verò possumus dicere, quod necessitas amici virtualiter clamat, & rogat, sibi dari mutuum propter maximum commodum, quod inde acquirit sibi, & consequitur. Deinceps circa doctrinam D. Thomæ in solutionibus ad secundum, tertium, & quartum argumentum: duæ conclusiones sunt notandæ.

PRIMA CONCLUSIO.

Usura est obligare mutuatarium ex iustitiæ debito ad compensandum beneficium, etiam pro illo tempore, quo ipse mutuaturius tenebatur compensare ex gratitudine. Sic exemplum. Si mutuatur quis alteri pecuniam obligando illum, ut remutet in posterum, vel quod pro se intercedat apud Regem, aut Iudicem, aut Magnatem. Hæc conclusio manifesta est apud D. Tho. ad secundum argumentum, quo interdebat non esse illicitam talem obligationem, siquidem mutuaturius tenebatur naturali iure ad illud opus, & responderi obligari quidem posse mutuaturium ad hoc ipsum, non tamen ex iustitiæ debito: quoniam tali debito amicitia repugnat civili obligationi, eò quod inducit quandam necessitatem, amicitia verò debet esse maximè spontanea. Ita intelligit Caietanus D. Tho. in hoc loco. Deinde probatur conclusio ratione D. Tho. Quodlibet beneficium quale est fauere inopi apud Regem, aut Iudicem, & qualis est obligatio ad remutuandum in posterum, est pecunia æstimabile, ergo non potest ex iustitiæ debito deduci in pactum ratione mutui, etiam pro illo tempore, quando tenetur aliis mutuaturius remutuare ex gratitudine, vel ex charitate. Denique probatur. Si quando aliquis ex charitatis, vel gratitudinis præcepto tenetur benefacere non benefacit. Verbi gratia, non intercedat apud Regem, non remutet: tunc non tenetur ad restitutionem damni quod consequutum est ex omissione benefaciendi: at verò si ex obligatione civili, & iustitiæ debito teneretur ad illud opus obligaretur consequenter ad restitutionem totius damni consequenti ex illa omissione: ergo magnam obligationem inducit, & pecunia maximè æstimabilem, qui obligat alterum ad benefaciendum ex iustitiæ debito, etiam pro illo tempore, quo ipse tenebatur ex charitate, aut ex gratitudine.

SECUNDA CONCLUSIO

Quæ apertè sequitur ex dictis. Talis obligatio ad remutuandum in futuro tempore, siue ad intercedendum apud Principem, vendibilis est, & licitè potest vendi. Sed est obseruandum, quod sub hac specie, & ratione solent mercatores, & negotiatores palliare vsuras: dicunt enim se amplius recipere non ratione mutui: sed quia se obligant ad remutuandum in futuro tempore. Verumtamen quia exigunt ingens pretium pro ista obligatione ad remutuandum: signum est certum, quod recipiunt pretium ratione mutui, & non ratione obligationis ad remutuandum. De qua obligatione satis est dictum supra artic. 1.

Sed est specialis difficultas in præsentia. An ille qui dat mutuum, possit obligare mutuatarium, ut statim remutet in alio genere mercium, & rerum. Verbi gratia. Petrus mutuaturio frumentum; an possit Paulus respondere, non mutuabo, nisi tu mutuaueris simul vitum statim.

Pro parte negativa arguitur primò. Si hoc esset licitum, liceret consequenter aliquid vltra sortem recipere ratione mutui, scilicet, illam obligationem remutuandi statim. Secundò, liceret etiam obligare mutuatarium ad emendas statim merces mutuatoris. Tertio, liceret etiam obligare ipsum mutuatarium ut in futuro remutuaret. Probatur sequela: quoniam maior utilitas est mutuantis, obligare illum, ut statim mutuet: quàm ut mutuet tem-

ore

pore futuro, ergo magis est pretio æstimabilis, ac proinde si hæc obligatio est licita in præfenti, etiam illa pro futuro. Denique confirmantur communi ratione prædicta argumenta. Quia obligatio ad mutuandum est pecunia æstimabilis, ergo non est licitum pro mutuo illam exigere.

Sed in oppositum est simile; videlicet, quod licitum est mihi obligare alterum ad audiendam meam confessionem sacramentalem, si vult quod ego audiam eius confessionem absque aliquo vitio simoniae. Item est aliud exemplum. Quoniam licitum est venditori nolle vendere rem suam, nisi emptor ipse sibi vendat aliam rem necessariam, ergo similiter est dicendum in præfenti. Ad hanc difficultatem responderetur, & sic.

PRIMA CONCLUSIO.

Huiusmodi contractus suspectus est de usura, & hoc videntur probare argumenta pro parte negativa. Neque valet allegare Dium Thomam in responsione ad quartum. Etenim ibi solùm dicit, quod licet mutuanti vnum; aliud recipere mutuum in præfenti non tamen ait, quod sit licitum obligare mutuatarium ad mutuandum in præfenti; de hac enim obligatione est nostra difficultas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si reciproca sit obligatio ex vtraque parte, ita, vt ad inuicem se obligent contrahentes ad mutuandum, nulla est usura. Probat. In huiusmodi contractibus seruatur æqualitas ex vtraque parte, ergo iustus est. Deinde. In hoc contractu nihil omnino accipitur ultra sortem ratione mutui, sed pro obligatione ad mutuandum recipit mutuator aliam similem obligationem. Denique. Talis contractus esset licitus, si fieret pactum, quod ad inuicem se obligarent ad mutuandum in tempore futuro. Verbi gratia mutuabi mihi frumentum post mensem, & ego post mensem tibi mutuabo vinum; ergo etiam erit licitus contractus si de præfenti sese obligent ad mutuandum ad inuicem.

TERTIA CONCLUSIO.

Verò simile est, & valde probabile, licitum esse contractum, in quo obligatur mutuatarium ad continuè mutuandum etiam si ex parte alterius non sit obligatio ad mutuandum. Probat. Argumentis factis in oppositum. Deinde probatur. Quia reuera illa obligatio ad continuè mutuandum, moraliter loquendo, non æstimatur pretio magis, quam obligatio ad audiendam confessionem continuè, & obligatio ad statim Missam celebrandam; non enim potest sacerdos ultra iustum stipendium aliquid accipere pro illa obligatione ad statim celebrandam. Denique probatur conclusio. Quoniam reuera semper videtur intercedere moraliter loquendo obligatio vtriusque ad mutuandum, etiam ex parte illius, qui obligat alterum ad mutuandum continuè; videtur namque, quod eo ipso ipse etiam se obliget ad continuè mutuandum: ita vt contractus sit conditionalis sub hac forma; si tu te obligas, ad mutuandum statim; ego me obligo ad statim mutuandum tibi. Nihilominus subtiliter possumus distinguere, quod non sit obligatio ex parte Petri ad statim mutuandum, verbi gratia si dicat Petrus, ego non me obligo modò ad mu-

A tuandum tibi statim: sed tu te obliga ad mutuandum statim, & quando ego statim mutuauero. Ecce vbi Petrus manet absque obligatione mutuandi, at verò Paulus manet cum obligatione mutuandi conditionali, si Petrus voluerit mutuare; & in tali casu verificatur tertia conclusio. Et fundamentum eius potissimum est, quoniam talis obligatio non æstimatur pretio apud homines, & nullus momenti est.

Ad argumenta pro parte negativa quatenus militant contra hanc tertiam conclusionem negatur sequela, & responderetur, quod illa obligatio ad statim mutuandum non est æstimabilis pecunia: & idcirco nulla est ibi usura.

B Circa solutionem ad sextum argumentum est notanda, & examinanda vnica conclusio, scilicet, fructus pignoris pro mutuo traditi, sunt computandi in sortem principalem: alioquin si acciperentur ultra sortem, acciperentur ratione mutui, & esset usura. Ratio huius conclusionis est: quia ille fructus sunt æstimabiles pecunia: ergo computandi sunt à mutuatore in sortem principalem. Hæc conclusio definita est in vtroque iure Pontificio quidem capitulo primo, & secundo, & capitulo con-

C quæstus de usuris & capitulo 1. de feudis. Ciuili autem iure habetur l. 1. & 2. C. de pignoratitia actione. Ex hac conclusione sequitur vnum corollarium, quod Reges, siue magnates, qui solent ratione mutuata pecunie in magna quantitate, in pignus vrbem, aut castellum adhibere: debent computare in sortem principalem omnes redditus vrbis, aut Castellum. Verumtamen remedium, quo solent vti huiusmodi Principes, vt se eripiant à vitio usurario, est emere illam vrbem tali pecunia, cum pacto retrovendendi, & tunc iustus est talis contractus, dummodo pretium pro vrbe siue castro iudicetur esse iustum, atenta illa conditione retrovendendi, quæ conditio diminuit pretium rei alias iustum, si absolute venderetur; & in tali casu ille, qui emit vrbem iuste fruatur redditibus ipsius vrbis, & iuste postea accipiet totum pretium quod dedit. Et huiusmodi contractum approbat Caiet. in Respon. ad 6. & Magister Soto lib. 9. de iustitia, q. 1. & 2.

Verumtamen contra hanc conclusionem obijciuntur à Iurisperitis & Theologis duæ pontificis definitiones. Altera est Innocentij III. c. 1. de feudis, & Alexandri III. in cap. citato conquestus. vbi definitum est, quod dominus directus rei feudalis, quam rursus accipit à vassallo in pignus pro mutuo dato, poterit licite pignoris fructus ultra sortem percipere. Altera definitio est eiusdem Innocentij in c. salubriter de usuris, vbi expresse definit, quod fructus rei impignorata genero pro dote vxoris, possunt percipi à genero non computando illos in partem ipsius dotis. Et ratio, quæ communiter assignatur, ea est: quia frequenter non sufficiunt fructus illi ad portanda onera matrimonij.

Quod si aliquis respondeat priorem definitionem esse iustam in fauorem Ecclesie, posteriorem verò in fauorem matrimonij: contra hoc est, quod usura est intrinsecè mala ergo nulla ratione poterit iustificari, neque in fauorem ipsius Ecclesie, neque in fauorem matrimonij: at verò Diuus Thomas expresse dicit in conclusione usuram esse non computare pignoris fructus in sortem principalem. Quod si aliquis respondeat, posteriorem decisionem iustificari, vt idem Innocentius videtur ibidem insinuare; propter onera matrimonij subleuanda, & quod ea ratione liberatur ab usura vitio generi qui non computat fructus pignoris.

F

Sed contra hoc est, quod si miles accipiat pignus fructuosum pro stipendio debito, vsum committet, si non computet fructus pignoris in sortem principalem stipendij: & tamen miles non minus deprimitur militiae oneribus deportandis, quam maritus matrimonij: ergo vtrouque est eadem ratio.

Ad primam decisionem respondet Innocentius III. super allegatum cap. 1. & Carolus Molinæus Iurisperitus: & inter Theologos Adrianus in 4. in materia de restitutione, in titul. de vfuris. quos citat & sequitur Couarruias libro 3. Variarum, capitulo. 1. numero 4. quod illa definitio habet locum, quando fructus pignoris sunt eiusdem pretij, cuius sunt ipsæ operæ, & seruitia, quæ ratione feudi à vassallo debentur directo domino. Et ideo asserit, quod si tales fructus excedant seruitium, non potest feudi dominus, illum excessum accipere: nisi computet in sortem principalem. Et hoc videtur definitum à dictis doctoribus in allegato capitulo primo, quoniam ibi dicitur vassallum toto illo tempore quo retinetur pignus à feudi domino, immunem esse à seruitio, quod pro feudo tenebatur exhibere. Cæterum legitima responsio est, fructus omnes rei feudalis impignoratæ pro mutuo apud directum dominum, non esse computandos in sortem principalem: & hoc quidem non ratione mutui (aliàs esset vfsura illos percipere vt ait Diuus Thomas) sed propter naturam, & conditionem feudi, qui contractus postulat, quod cum res feudalis redierit ad dominum directum, omnes fructus illius percipiuntur ab ipso domino directo: ea tamen lege, vt feudatarius interim sit liber ab omni seruitio. Et hæc est legitima intelligentia illius capituli. Ratio est æquitatis plena, quoniam fieri potest vt rei feudalis fructus omnes non adæquent seruitium: igitur æquum est, vt sicut feudi dominus, qui habet rem feudalem apud se obligatam in pignus mutui, non potest toto illo tempore aliquid pro seruitio petere, etiam si illud sit maius, quam fructus: ita etiam percipiat sibi omnes fructus, etiam si sint maiores seruitio.

De secunda decisione Pontificia, sunt variae sententiæ Doctorum. Quidam namque dicunt, quod tantum ratione lucri cessantis vel damni emergentis, licitum est genero accipere fructus pignoris, donec recipiat dotem. Et hæc est communis sententia inter Iurisperitos, quos citat, & sequitur Couarruias vbi supra numero 3. In eadem sententia sunt inter Theologos Conradus de contractibus quæstione 35. & etiam Adrianus vbi supra, Medina de restitutione tractatu de vfuris quæstione 2. & Ioannes de Maioris in 4. dist. 15. q. 31. Syluest. in verbo vfsura 3. quæst. 2. quinimo etiam Couarruias vbi supra numero 4. magis limitant hanc sententiam. Dicunt enim, non posse generum pignoris fructus sibi retinere, quantum ad excessum, si excedant onera matrimonij, & quod necessarium est ad onera matrimonij.

Sed contra istam intelligentiam facit primò, quod hic titulus lucri cessantis, vel damni emergentis communis esse potest alijs contractibus; at verò lex aliquid peculiare definit in hac parte circa pignus obligatum pro dote.

Deinde facit, quoniam aliàs si gener non erat negociaturus, non posset percipere fructum pignoris titulo lucri cessantis, vel damni emergentis, sicut iam supra diximus declarantes illum titulum: eò vel maxime, quod ipsa lex solùm explicat titulum propter onera matrimonij subleuanda. Est alia ex-

A positio minus conueniens Adriani, & Medinae vbi supra, videlicet, quod maritus possit retinere fructus pignoris titulo donationis, quam socer facit sibi. Sed contra hoc est quia ista decisio Pontificia procedit profecto etiam inuito socero, ergo non est apta intelligentia. Alij Iurisperiti volunt rationem huius esse & prouenire ex eo, quod pater tenetur alere filiam, & ideo censentur fructus pignoris obligati pro dote, tradere in alimentum filiae. Vnde colligunt illam definitionem habere locum tantum in genero, qui ab ipso socero accipit pignus fructuosum. Hoc asserit Fortunius in tractatu de vltimo sine iuris, illatione 6. & Magister Soto vbi supra quæstione prima, articulo secundo, ad argumenta paulò ante finem asserit, causam esse eam, quam Innocentius insinuat ibidem, scilicet, onera matrimonij subleuanda. Inquit autem, quod non est tantum alere familiam, & vxorem & educare filios & familiam: sed etiam hæc omnia præstare, salua & integra dote: moderatur tamen istam decisionem Pontificiam, ea moderatione, quam paulò antè diximus adhibuisse Syluest. Cæterum contra Fortunij intelligentiam est manifestum argumentum, quod desumitur ex vsu, qui est optimus legum interpret. Etenim non solùm genero, qui contractum fecit dotalem cum socero conceditur illius percipiendi fructus pignoris: verum in vniuersam omni marito, qui pignus accipit pro dote, datur ius ad sibi vindicandum fructus pignoris, quamdiu non soluitur dos; & hoc habet vsus omnium Regnorum, & Prouinciæ: & ita iudicatur in omnibus tribunalibus in fauorem mariti.

Contra expositionem verò Magistri Soto est argumentum. Quoniam in aliquibus Prouincijs maritus, & vxor communicant sibi omnia bona fortunæ ad inuicem; ita habet mos Regni Lusitanie, & ita maritus non tenetur seruare integram vxoris dotem: sed adhuc in talibus Prouincijs potest licite maritus percipere fructus pignoris pro dote obligati, non computando eos in sortem principalem: ergo ratio Magistri Soto non est adæquata. Confirmatur. Quoniam ipse Soto asserit, quod vidua iam soluto matrimonio potest à patre, siue ab hæredibus illius percipere fructus pignoris obligati pro dote marito iam defuncto; & tamen vidua non tenetur seruare integram dotem suam, sed poterit expendere, vt libuerit, ergo. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Hæc est natura contractus dotalis, vt qui dotem promittit, siue sit pater sæminæ, siue quilibet alius: videatur implicite promittere omnes fructus pignoris obligati pro dote, quamdiu dotem non soluerit; siue fructus excedant omnia onera matrimonij subleuanda: siue non excedant. Hæc conclusio videtur nobis legitima intelligentia illius legis, Pontificiæ. Ratio est, quæ etiam insinuat in eodem capite. Colligiturque isto modo. Quicumque dotem promittit, videtur implicite, & interpretatiue promittere etiam, id quod legibus statutum est de huiusmodi contractibus; sed lex ipsa decernit, quod fructus pignoris obligati pro dote percipiuntur à marito, neque computentur in sortem: ergo iuste illos percipit maritus. Sed dicit aliquis: Hoc est quod dubitamus, an lex illa sit iusta. Respondetur, quod lex abunde satis iustificatur: quoniam æquum erit, vt quamdiu dos non soluitur, resarcatur aliunde id, quod maritus poterat lucrifacere

cum

cum mediocri diligentia mediante dote, ad subleuanda onera matrimonij. Quod autem ipse esset negotiaturus, vel non, nequaquam opus fuit, quod lex consideraret illud: sicut neque quod fructus excedant vel exaequent, vel sint minores ad onera matrimonij subleuanda: sed solum respexit communem rationem in fauorem matrimonij, & transtulit dominium illorum fructuum pignoris in ipsum maritum. Praeterea. Lex illa habuit considerationem, quod natura dotis, est quasi patrimonium feminae, quae nubit, & destinatur ad sustentationem illius & educationem filiorum, & familiae; at verò haec omnia non poterant regulariter loquendo commodè fieri, nisi statim solueretur dos, aut certè redderetur aliquid ad subleuanda huiusmodi onera: ergo lex, quae in communi respicit commodum illius status matrimonij iustissima est, etiam si per accidens aliquando contingat, quod maritus sit diues, & habeat vnde sustineat huiusmodi onera. Denique declaratur amplius. Quoniam ad ius posituum pertinet condere leges convenientes omnibus contractibus, & si opus fuerit, appropriare rerum dominia in alios dominos, sicut fecit reuera in legibus praescriptio pro bono communi, & tranquillitate reipublicae, vt sint certa rerum dominia, ergo conuenienter pro bono communi status matrimonij, decernit Pontifex, quod fructus pignoris obligati pro dote applicentur marito; & propterea diximus, quod eo ipso quod sit conventio dotalis intelligitur illa conditio, si non expressè, saltem interpretatiuè & implicitè ex interpretatione iuris: atque ita excusatur illa perceptio fructuum pignoris à vitio usurae: quia non accipiuntur ratione mutui, quemadmodum dicebamus explicantes cap. conquestus, quod fructus rei feudalis siue excedant fernitium, quo tenetur feudarius, siue sint minores, siue sint aequales: omnes tamen poterant percipi à directo domino, & principali rei feudalis, non computand. eos in sortem principalem quando res feudales ad ipsum redibat titulo pignoris: tunc namque dicebamus, quod non percipiuntur illi fructus ratione mutui: sed propter naturam contractus feudalis. Ita in praesenti dicimus, quod maritus non percipit fructus pignoris ratione mutui, sed propter naturam ipsius contractus feudalis. Quemadmodum si maritus, & socer conueniret expressè, quod mulieri, quae nubit, daretur in dotem mille, & quod quamdiu non traderentur mille, darentur fructus vineae, vel aliquid simile, esset ille iustissimus contractus, quia illi fructus reputantur in partem dotis supra mille, ergo cum lex hoc ipsum iam statuerit, non erit contractus minus iustificatus, immo magis videtur. Hinc sequitur

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam si maritus aliundè habeat, vnde onera matrimonij sufficienter ferat: nihilominus iustè potest percipere fructus pignoris obligati pro dote. Ratio huius est: quoniam lex non respicit particulares casus, sed condiciones illius status ex natura rei. Item sequitur

TERTIA CONCLUSIO.

Iustè potest maritus pacisci cum socero de certa quantitate percipienda, quando dos non fuerit soluta. Probat. Quia maritus potest iustè pignoris fructus percipere quamdiu dos non soluitur; sed

A isti fructus pignoris possunt aestimari aliqua summa pecuniaria & annuali: ergo de illa poterit pacisci, etiam si non accipiat pignus: eò vel maxime, quod illa etiam summa computatur in partem dotis, vltra id, quod promissum est in futurum.

QUARTA CONCLUSIO.

B Vidua iam soluto matrimonio, potest pignoris fructus, aut quantitatem ipsam pecuniariam, quam maritus percipiebat, quamdiu non soluebat dos: etiam ipsa percipere à patre, vel ab haeredibus illius, siue ab illo, qui illam nuptui tradidit. Ista conclusio indubitata esset, si tantum attenderemus titulum lucri cessantis, & damni emergentis, si reuera vidua pariebatur huiusmodi detrimentum. Sed difficultas est, quando cessant huiusmodi tituli, quin potius vidua est diues; tunc enim, cum iam solutum sit matrimonium: videntur cessare onera matrimonij, eius enim quod non est, nullum est onus. Nihilominus probatur nostra conclusio. Et ratio est, quia non solum sunt licenda onera matrimonij ea quae proueniunt durante matrimonio, sed etiam illa quae relicta sunt ex matrimonio; sed illa vidua habet multa eiusmodi onera, tenetur enim educare filios si habeat illos, & si non habet filios, familiam pro dignitate sua, & mariti sustentare, ergo Confirmatur. Quoniam illi qui contrariantur nostrae sententiae in hac conclusione aiunt nihilominus, iustum fore statutum reipublicae, quo decerneretur, quod vidua, quamdiu non soluitur illi dos, reciperet aliquam summam pecuniae, & hoc esset conueniens, ad tranquillitatem, & pacem cum ipsis consanguineis, ergo cum sit iam facta lex, quae marito tribuit illam summam pecuniae propter onera matrimonij, & vidua succedat in oneribus mariti: sequitur, quod possit percipere illam summam pecuniae, quam maritus ipse poterat.

C Ex dictis colligitur solutio ad argumenta facta. Negamus enim, quod in huiusmodi contractibus accipiat aliquid ratione mutui, sed propter naturam contractus dotalis, & feudalis.

D Ad vltimum verò argumentum de exemplo militis respondetur, quod lex nihil tale statuit circa ipsos milites, quin potius stipendium debet expendi in sustentationem eorundem per singulos annos, vel per singulos menses; vnde non est eadem ratio de stipendio militis; & de dote mulieris. Bene tamen probat argumentum, quod posset iustificari lex, quae decerneret dari certam summam pecuniae militibus, quamdiu stipendium integrum non soluitur, & hoc in fauorem militiae.

E Denique aduertamus in praedictis conclusionibus, quod quamuis omnes illas non inuenimus in vno aliquo Doctore, tamè singularum singuli sunt Doctores, & ex illis accepimus. Responso enim quae assignauimus circa caput de feudis, colligitur plane ex doctrina multorum Iurisperitorum, & Theologorum. Videatur Conradus vbi supra quaest. 32. & Ioannes de Medina etiam vbi supra quaest. 2. Prima verò conclusio, quam aduertimus circa cap. salubriter, habetur ex doctrina Caietani in hoc articulo; & ex Navarro super primum cap. 14. quaest. 3. à numero 71. Tertia verò conclusio à multis Theologis asseritur, & Iurisperitis. Quartam etiam conclusionem quamuis neget illam Caietanus in hoc loco & multi Iurisperiti, quos refert Couarrubia vbi supra: tamen asserit illam Magister Soto vbi supra, & alij Iurisperiti, quomuis propter diuersam rationem à nostra.

Denique circa solutionem ad quintum, & se-
primum argumentum, multa sunt à nobis distin-
guenda & discernenda, postquam explicauerimus
articulos tertium, & quartum.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum quicquid de pecunia usuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si res per usuram extorta, fuerit
usu consumptibilis, non tenetur usurarius ad aliquid
amplius restituendum, quam acceperit, nisi forte pro-
pter damnum emergens sequutum ex retentione rei aliena
Secunda conclusio. Si res per usuram extorta, non sit
usu consumptibilis, quin potius est fructuosa, sicut domus
aut vinea: tenebitur usurarius ad restitutionem ipsorum
fructuum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa istum articulum, An
mutuarius quando soluit usuras, transferat
dominium ipsarum in talem usurarium?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Mutua-
tarius dat illas pecunias; sed homo per suam volun-
tatem, & libertatem transfert dominium rerum
suarum: ergo transfertur dominium. Confirmatur.
Nam si mutuarius iuret se transferre dominium:
verè transfert dominium: aliàs esset periurus, ergo
etiamsi non iuret, transfert dominium per volunta-
tem transferendi illud. Probatum consequentia: quo-
niam iuramentum ipsum non est titulus transferen-
di dominium, sed ipsa voluntas transferendi, quæ
presupponitur, iuramento. Quòd si aliquis respon-
deat, in huiusmodi datione inueniri voluntarium
mixtum cum inuoluntario, & propterea non suffi-
cere ad translationem dominij. Contra.

Arguitur secundò. In his, quæ vi, metusve causa
fiunt, transfertur nihilominus dominium; & tamen
illic inuenitur voluntarium mixtum cum inuolun-
tario, ergo, Probatum maior, ex cap. Abbas de his,
quæ vi, metus-ve causa fiunt, vbi dicitur, quòd tales
contractus metus causa facti, sunt in irritum reuo-
candi; ergo antea validi erant, quamuis venirent
reuocandi, & rescindendi. Item confirmatur. Quo-
niam probabilis opinio est, quòd matrimonium
contractum per metum quantumlibet cadentem in
virum constantem validum est, stando in iure natu-
ræ dumtaxat; si autem modò de facto non valet,
provenit ex eo, quòd irritatur lege Ecclesiastica, ergo
etiam contractus usurarius validus erit ex vo-
luntate vtriusque partis, quantumlibet ex parte
mutuatarij sit aliqua vis. Confirmatur secundo.
Quoniam in præsentem casu videtur omnino cessare
vis, & metus, sed solùm inuenitur necessitas ex parte
ipsius mutuatarij; at verò necessitas, quæ oritur
ex parte ipsius contrahentis non solet irritare con-
tractum, vt patet in eo, qui egestate compulsus
vendit rem suam, minori pretio, quàm secundùm
se aliàs valeat. & tamen illa venditio valida est Hoc
in tantum est verum, & etiam matrimonium con-
tractum timorè mortis, validum sit, quando timor
ille oritur ab intrinseca necessitate. Vt patet v. g. si
quis ducat uxorem quia medici dicunt ei, quia mo-
rietur, nisi accedat ad mulierem. Similiter si quis
erat capite plectendus propter sua delicta, & possit

A à morte eripi si ducat aliquam mulierem uxorem:
nihilominus matrimonium erit validum, ergo pari-
ratione in nostro casu erit validus contractus usu-
rarius: ita vt transferatur dominium per traditio-
nem usurarum, siquidem usurarius tradit, dumtaxat
compulsus intrinseca necessitate.

Tertiò arguitur. Si mutuarius non transferret
dominium usurarum in mutuatore, sequeretur,
quòd ipse usurarius non posset emere agrum de il-
lis pecunijs sibi traditis; Consequens est contra
communem opinionem, immò videtur esse contra
illud cap. cum r. de usuris, quod citat D. Thom.
in 2. argumento, & ipse sentit in 2. & 3. argumen-
to, quòd possessiones emptæ ab usurario non sunt
restituendæ ipsæ, quia usurarius emit illas per in-
dustriam suam tamquam per causam principalem,
ita vt si rursus vendantur ad restitutionem usurarij,
possit manere usurarius cum aliqua parte pretij,
quæ excedit pecuniam acceptam per usuram. Se-
quela verò probatur. Quoniam si usurarius non est
dominus pecuniæ, qua emit agrum, non transfert
dominium illud in venditorem agri, ac per conse-
quens non acquirit dominium agri, sed totus ager
erit restituendus ei, qui vendidit.

C De hac difficultate versantur duæ solennes opi-
niones, & ambæ verosimiles. Nam mediæ quædam
opinio quorundam, scilicet, asserentium, quòd rerum
usu consumptibilium dominium transfertur in usu-
rarium. Aliarum verò rerum, quæ usu non consu-
muntur, dominium non transfertur in usurarium;
sed manet apud mutuarium. Hæc opinio non est
nobis probabilis, quia nulla bona ratione fulcitur.
Prima igitur opinio extrema est, & habet pro se au-
thores, glossam 14. quæst. 4. canone si quis usuram,
& Henricum Gandauensem quodlibeto 4. quæstio-
ne 27. & Scotum 4. distinct. 27. quæst. 7. & Paluda-
num eadem distinctione & quæstione. Adrianum
in 4. vbi supra. Immo asserit Adrianus quòd D.
Tho. fuit huius sententiæ in 4. dist. 15.

D Pars negatiua expressè asseritur à D. Tho. in hoc
articulo, tamquam res constitutissima apud omnes.
Eandem sententiam tenet Alex. Alesius in 3. parte.
quæst. 86. membr. 4. Aluísiodor. in 3. parte quæ-
stione de iustitia. D. Bonauen. in 4. dist. 15. Ri-
chardus de media Vila ibidem quæstio. 2. Ioannes
de Maioris vbi supra, quæstione 38. Ioannes de
Medina vbi supra quæst. de usura restituenda ad ar-
gumentum principale. Eam sequitur Magister So-
to vbi supra quæstione 1. articulo 4. Caietanus
elegantissimè in opusc. quod continet sex quæ-
stiones de usura. quæstione 1.

E Hæc pars negatiua est nobis multò probabilior
quàm affirmatiua. Et probatur primò. Quia duæ
sunt causæ transferendi dominium in alterum, &
laicè ostendimus supra in præambulo quæst. 62. Al-
tera est voluntas legislatoris, qui potest cum opus
fuerit, etiam contradicente domino rei, transferre
dominium illius in alterum, vt patet in lege de
prescriptionibus bona fide. Altera est voluntas ip-
sius domini transferentis dominium rerum suarum
in alterum. At verò in præsentem casu, neutra ratio
transferendi dominium inuenitur; ergo non trans-
fertur, Probatum minor. Quia nulla est lex, quæ de-
cernat, tale dominium transferri in usurarium: immò
leges reprobant huiusmodi contractus. Quod au-
tem non inueniatur volūtas mutuatarij, Probatum.
Quoniam mutuarius, quādo soluit usuras scene-
ratori, meritò presumitur nolle dare nisi minimum
quod potest; at verò si transfert dominium pecu-
niæ usurariæ in mutuatore, non dat minimum

quod

quod potest dare, sed potius maximum quod potest dare, scilicet rem; & dominium rei. Probatum maior. Mutuarius patitur iniuriam dum soluit usuras, ergo præsumendus est velle pati minimam iniuriam; esset autem maior, si etiam dominium rei transferret cum ipsa re: ergo non est voluntas eius transferendi dominium, sed tantum dandi rem. Minor explicatur, & probatur. Potest quis alteri tradere rem suam simplici, & nuda traditione: quæ quidem traditio non transfert dominium, ut habetur in l. Nunquam nuda. ff. de acquirendo rerum dominio: & patet manifestè, cum quis tradit alteri rem in depositum vel pignus; est enim necessarium ad hoc ut per traditionem transferatur dominium, quod tradat aliquis rem suam intendens facere eam alterius aliquo titulo. v. g. donationis titulo, aut titulo iustitiæ contractus: sed mutuarius solum tradit usuras alteri, ut redimat vexationem suam, neque enim intendit donare neque intercedit aliquis contractus, ratione cuius teneatur aliquid ultra reddere. Habemus ergo quod si mutuarius intenderet transferre dominium, daret maximum quod potest dare cum ipsa re. Igitur merito præsumitur non intendere dare nisi rem ipsam eo modo, quo res solet dari per nudam traditionem, quasi in deposito ipsius fœneratoris: ut redimat suam vexationem. Et confirmatur exemplo. Ille, qui mercès suas oborta tempestate proicit in mare non abalienat à se dominium mercium, etiam si eas simpliciter voluntariè proiciat & secundum quid involuntariè; ergo nec mutuarius etiam si simpliciter voluntariè tradat pecunias fœneratori, intendit abalienare à se dominium pecuniarum, quas tradit.

Secundò probatur conclusio. Quia sequeretur ex opposita sententia, quod usurarius non teneatur simpliciter loquendo ad restituendum fructus rei fructuosæ per usuram acquisitæ. Consequens est contra communem sententiam Doctorum: ergo. Probatum sequela. Res quælibet fructificat vero domino, sed res fructuosa per usuram acquisita iuxta oppositam sententiam est usurarij tanquam domini, ergo illi fructificat. At verò huic argumento dupliciter respondent tenentes partem affirmatiuam. Primò quidem negant sequelam, & aiunt, quod ratione iniustæ acceptionis teneatur usurarius restituere illos fructus, eò quod res fructuosa transit in dominium usurarij cum illo onere. Sed contra hanc solutionem est argumentum. Si detur quod usurarius est verus dominus illius rei, etiam si iniuste acceperit illam, iuste tamen possidet fructus rei propriæ, ergo non teneatur eos restituere: immò neque res ipsa si tradatur eius dominium usurario, poterit transire cum illo onere: quoniam titulus iniustæ acceptionis non obligat ad restituendum, nisi tantum æquale quantum acceptum est. Et propterea respondent secundò, negando similiter sequelam propter aliam rationem, scilicet, quoniam ratione damni emergentis, & lucri cessantis ipsi mutuarius, dum mutuator accepit iniquè rem fructuosam, teneatur etiam ad restitutionem fructuum. Sed contra hanc solutionem adhuc est replica. Sequeretur scilicet, quod usurarius non teneatur ad restitutionem fructuum rei fructuosæ, quatenus sunt in actu perfecti: sed solum secundum quod erant in potentia. Probatum sequela. Quia nemo patitur detrimentum, nisi in rebus proprijs; sed fructus non erant ipsius mutuarij, nisi quatenus erant tantum in potentia: ergo non totos fructus, sed eos qui in potentia erant debet restituere: qui quidem erunt

A multò minoris valoris. Deinde si dominus agri non erat fructus percepturus eò quod non habebat animum colendi agrum; at verò usurarius diligenter colit agrum, non tenetur tunc hoc titulo damni emergentis, vel lucri cessantis restituere fructus illos. Consequens tamen falsum est, & contra communem sententiam. Teneatur enim restituere omnes fructus, deductis expensis, ergo signum certissimum est, quod dominium rei fructuosæ manet apud mutuarium. Est etiam alia instantia contra hanc solutionem: sint duo latrones, vel fures, quorum uterque accipiat rem fructuosam, & alter statim eam perdidit. Alter verò coluit, & nutriuit, & fructum accepit. Tunc si postea isti velint satisfacere restituendo, certissimum est, quod ille, qui destruxit, vel perdidit rem illam, non teneatur restituere fructus eius, nisi tantum quatenus erant in potentia. Alter verò omnes fructus, quos habuerit in actu, etiam si sint multi, debet restituere, deductis inde expensis. Cuius differentie ratio non est alia, nisi quia dominium illarum rerum non transit in latronem: sed manet apud antiquum dominum, ergo etiam dominium rei fructuosæ manet apud mutuarium qui soluit usuras: siquidem debentur usuræ datæ mutuatori, & omnes fructus rei in actu, non alio titulo nisi ratione rei propriæ, ex prædicta doctrina patet responsio ad argumenta.

Ad primum quod voluntaria illa traditio mutuarij non transfert dominium, quia nulla est translatio dominij. Ad confirmationem respondetur, quod nos in præsentem tantum loquimur de usuraria solutione secundum illud, quod illi per se coniunctum est. Ceterum si mutuarius causa religionis iuramenti, ne esset periurus, voluit adhibere novam voluntatem, per quam transferret dominium; hoc certè per accidens coniungitur cum solutione usuraria: de qua locuti sumus. Nota tamen quod propter religionem iuramenti, & in fauorem illius qui patitur iniuriam, multi contractus, & promissiones decernuntur valere in utroque iure: si apponitur iuramentum: qui tamen non valent nisi apponeretur iuramentum. Et ratio est: qui potest contingere, quod ille, qui promittit vel facit contractum pariatur aliquod maius damnum nisi iuret, quod promissio erit valida vel etiam ipse contractus. Vnde in fauorem illius est, ne pro tunc sit periurus, quod valeant tales contractus & promissiones: etiam si aliàs non valerent, non appposito iuramento. Quod si tale iuramentum per vim vel iniuriam fuerit extortum, reliquum est remedium quod petat postea à Prælato relaxationem iuramenti: & tunc poterit etiam apud iudicem sæcularem petere, quod rescindantur, & irritentur contractus, & promissiones.

Ad secundum argumentum ex cap. Abbas, respondetur perinde valere in illo loco in irritum reuocari tales donationes, ac si diceret irritas declarari: non quia validæ fuerint. Ad primam confirmationem ex similitudine matrimonij. Respondetur pro nunc, idem esse iudicium in utroque casu. Etenim si mutuarius velit suæ pecuniæ dominium transferre, transferet reuera, stando in solo iure naturæ. Si autem non velit expressè transferre dominium, non transferet: quamuis tradat voluntariè pecuniam usurario, quia ut iam diximus, merito præsumitur velle tradere minimum quod potest, dum iniuriam patitur: & ita dicimus de matrimonio: quod quicquid exterius fingat ipse vir, dum dicit se ducere uxorem, si tamen intus non habeat consensum transferendi dominium sui corporis, non est validum ma

dum matrimonium, stando in solo iure naturæ. Quod si habuerit consensum transferendi dominium sui corporis, validum erit matrimonium quantumlibet consensus ille fuerit extortus per metum cadentem in virum constantem, stando in solo iure naturæ. At verò nunc de facto nullum est tale matrimonium: quia iure Canonico irritatur talis contractus. Imò etiam si iuramento confirmaretur, non esset validus talis contractus matrimonialis de præsentis. Et ratio huius est. Quia vinculum matrimonij est indissolubile. Vnde si semel valeret non poterat postea in irritum reuocari: sicut alij contractus reuocantur. Et ideo ius Canonicum permittit in tali casu periurium iurantis in fauorem matrimonij. Quia sequerentur maxima incommoda si matrimonia non essent spontanea. Ad confirmationem respondetur. Quod est maxima differentia inter solutionem vsurarum ex parte mutuatarij soluentis illas, & inter venditionem propter necessitatem vendentis. Etenim solutionem vsurarum antecedit non solum necessitas ex parte mutuatarij, sed etiam iniuria ex parte mutuataris nolentis mutuari sine scenore. Et idcirco quia ex iniuria non nascitur ius, non acquirit dominium vsurarum ipse scenerator. Cæterum quando quis vendit res suas coactus propria necessitate, nulla antecedit iniuria ex parte ipsius emptoris.

Ad tertium vt respondeamus, oportet prius breuiter dissoluere difficultatem controuersam inter doctores, an contractus, qui fiunt vsuraria pecunia sint validi, vel non: Respondetur, & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Si vsurarius emat illa pecunia aliquam possessionem, v. g. vineam: talis contractus est validus, ita vt vsurarius acquirat dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ in venditorem vineæ.

Hæc conclusio videtur definita in capit. Cum tu. de vsuris. Vbi præcipit Pontifex possessiones emptas vsuraria pecunia vendi & pretium earum restitui illi, à quo prius pecuniam acceperat. At verò si contractus ille emptionis, & venditionis esset nullus ipso iure, declararet Pontifex esse irritum contractum: & quod res reduceretur in primum statum ante contractum emptionis. Habemus ergo quod primus ille contractus non est rescindendus, acquisit ergo dominium vsurarius vineæ. Secundo probatur. Qui habet alias vnde restituat, procul dubio potest alienare pecuniam per vsuram acquisitam: sed qui possidet vineam, quam emi pecunia vsuraria, habet sufficienter vnde restituat, scilicet ex ipsomet pretio vineæ quam emit. (supponimus enim quod res empta est facile iterum vendibilis,) ergo potuit ille alienare pecuniam vsurariam, & transferre dominium eius in alterum. Sed quia potest aliquis dicere, quod hoc fit inuito domino; Respondetur, quod non est inuitus rationabiliter. Et probatur. Quoniam per talem emptionem non tantum non efficitur impotens ad soluendum, sed magis potens: quoniam ipsa vinea manet obligata ad soluendas vsuras, & est firmior obligatio vineæ, quam pecuniarum, quæ facilius dispensantur. Cum ergo sit commodum mutuatarij, quod vsurarius fiat potentior ad soluendum, non debet irritari contractus ille emptionis: maximè in iniuriam tertij, scilicet venditoris vineæ: cui erat commodum vendere vineam suam, iuxta regulam illam, quod mihi prodest, & tibi non

nocet, teneris facere. Imò verò possessio, quam emit vsurarius non tantum seipsam, sed etiam suis fructibus facit potentiorum vsurarium ad restituendum vsuras: ergo non est aliqua ratio sufficiens, quare vsurarius non acquirat dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si vsurarius alienet res quaslibet vsu consumptibiles, scilicet, pecuniam, vinum, & similia, habeat tamen alias vnde possit restituere: talis contractus quicumque ille sit onerosus, vel gratuitus est validus, quoniam res vsu consumptibiles per vsuram acquisitæ non necessarium est, vt eadem restituantur in individuo, sed satis est si restituantur eadem secundum speciem, & qualitatem æqualem, ergo qui habet alias vnde possit restituere, non est factus inhabilis ad donandum, & ludendum, &c.

TERTIA CONCLUSIO.

Si vsurarius alienet res vsu consumptibiles, donando illas vel quolibet alio modo & non habet alias vnde restituat, tales actiones sunt inualidæ. Probatur, quia talis alienatio est rei alienæ, rationabiliter inuito domino.

QUARTA CONCLUSIO.

Si vsurarius alienet res, quæ non sunt vsu consumptibiles, v. g. domum, quam per vsuras extorsit, talis contractus est irritus ipso facto, & iure, etiam si habeat alias vnde restituat. Probatur. Quia talis res est aliena, & est restituenda eadem in individuo, ergo talis translatio est nulla. Iam verò ad tertium patet per hanc doctrinam. Etenim quando per emptionem redditur impotens vsurarius ad restituendum: talis emptio facta pecunia vsuraria irrita est. Sed quia communiter per emptionem, & venditionem non redditur impotens vsurarius ad soluendum: præsumuntur validi huiusmodi contractus, quamdiu non constat, quod est factus impotens.

D Vbitatur secundo circa primam conclusionem D. Tho. vtrum sit vera; Arguitur quod teneatur vsurarius plus restituere, quam accepit, etiamsi res sit vsu consumptibilis, quando inde aliquod lucrum comparatur. Possessor malæ fidei, qui ex aliena re factus est ditior, tenetur restituere non solum rem, sed etiam omne illud, in quo factus est ditior: sed aliquando contingit, quod vsurarius de re vsu consumptibili per vsuram acquisita factus sit ditior: ergo tenebitur lucrum illud restituere. Maior ostensa est à nobis supra in quæst. 62. minor verò experimento constat.

Sed respondebit aliquis huic argumento, quod illud lucrum quod reportat vsurarius ex tali re vsu consumptibili, respondet diligentia, & debetur industria illius tanquam causæ principali: non autem ipsius rei consumptibili vsu, & ita videtur respondere D. Thom. in solutione ad tertium.

Sed contra hanc solutionem replicatur. Esto ita quod vsurarius per vsuram extorsit frumentum eo tempore, quo viliori pretio æstimabatur: si tamen reseruauerit illud tempore, quo maiori pretio æstimabatur vendendum: tunc iste scenerator tenebitur restituere mutuatario, qui est dominus frumenti, totum illum excessum pretij quantum per industriam sceneratoris acquisitum fuerit lucrum

illud,

illud, ergo similis ratio erit de pecunia per usuram acquisita. Sed respondebit aliquis quod illa restitutio minoris pretij debet fieri ratione damni emergentis: quia mutuarius poterat seruare frumentum illud in illud tempus, quo carius erat valiturum: At ista responsio friuola est. Etenim tenebitur vsurarius restituere illum excessum maioris pretij, siue mutuarius esset seruaturus frumentum siue non. Titulus vero damni emergentis non habet locum, nisi quando pars laesa reuera minus habuit, quam debuit habere. Confirmatur exemplo. Qui furatur frumentum, & vendit illud alio tempore quo carius valet tenebitur restituere illud pretium, ergo etiam vsurarius. Pater consequentia: quia vsurarius non est magis Dominus frumenti, quam fur. Deinde probatur. Esto ita quod vsurarius acceperit pro usuris, à mutuuario certam monetam auream; & postea rex siue respublica augeat pretium illius monetae tunc vsurarius non satisfaciet restituendo pretium illius monetae quantum aestimabatur tempore, quo accepit illam; sed tenebitur restituere tot aureos, quot accepit. In oppositum videtur esse conclusio D. Thom. & eius ratio. Deinde est alia ratio. Si vsurarius accepit pro usuris frumentum, & illud seminauit, non tenebitur restituere fructus illius, deductis expensis, ergo vera est conclusio D. Tho.

Pro resolutione huius difficultatis ponimus conclusionem bimembrem. Pretium totum rei etiam vsu consumptibilis, quae per usuram extorta est, tenebitur vsurarius restituere, quantumlibet sit maius, quam cum accepit rem ipsam. Neque tamen propterea dicendus est restituere amplius, quam accepit, etiam si multum creuerit pretium. Priorem partem huius conclusionis probant argumenta facta priori loco contra conclusionem D. Thomae.

Sed pro intelligentia secundae partis notandum est, esse differentiam inter pretium rei ex vna parte, & inter fructus rei siue id, quod acquiritur ex re illa. Etenim pretium rei moraliter loquendo non distinguitur à re, à cuius pretium est: vnde quando restituimus pretium rei, censemus restitutam esse rem ipsam. Huius ratio est: quoniam res, quae veniunt in commutationes humanas, solum aestimantur secundum quod sunt vtilis & comoda humanis vsibus, quod quidem pretio aestimatur. Ceterum illud quod re ipsa postea acquiritur, moraliter loquendo distinguitur ab ipsa re: sicut effectus, & causa, si res quidem fuerit fructuosa distinguitur ab ipsa re fructus, sicut à causa principalis; si vero sit vsu consumptibilis, distinguitur tanquam à causa minus principali. Et ideo D. Tho. in 2. conclusione, non fuit contentus asserere, rem fructuosam debere restitui mutuuario: sed adiecit simul cum fructibus, vt insinuaret distinctionem inter fructus, & rem fructuosam. Similiter in prima conclusione voluit, quod laerum quod acquiritur ex re vsu consumptibili non restituatur, etiam si res ipsa vsu consumptibilis sit restituenda: insinuans similiter distinctionem lucri inter illud, & rem. At vero pretium cuiuslibet rei, siue consumptibilis vsu, siue fructuosa: semper computandum est cum re ipsa, ac si non distingueretur ab illa.

Notandum est secundò, quod licet res vsu consumptibilis in hoc distinguatur à fructuosa, quod res vsu consumptibilis per se quidem & vt sic, est sterilis omnino, sit tamen per accidens fructuosa ratione industriae negotiantis; at vero è contrario res fructuosa secundum se talis est, per accidens autem, & minus principaliter requirit aliquam indu-

A striam. Nihilominus in hoc omnes istae res conueniunt, quod secundum se sunt pretio aestimabiles: quoniam secundum se omnes afferunt commoditatem, & vtilitatem humanae vitae. Itaque aestimatio in pretio sequitur naturam rei etiam vsu consumptibilis vbique, & semper; requiritur autem tanquam conditio sine qua non, ipsa conseruatio, & aliqua industria hominis: quoniam alias non staret talis natura rei. Est simile ad explicandam hanc doctrinam. Potentia quam habet frumentum ad fructificandù, est naturalis ipsius; at vero haec potentia etiam remota, non erit in frumento: nisi sit qui illud conseruet. Causa vero principalis huius potentiae: est ipsum frumentum, cuius est propria passio: & ideo diximus in superioribus pro illa potentia remota non posse accipi pretium aliquod: quia erat annexa ipsi tritico absque aliqua industria possessoris ipsius. Ex hac doctrina patet intelligentia secundae conclusionis, & solutio argumentorum, quae contra illam facta sunt. Etenim ad recipiendum pretium, quod pro re etiam vsu consumptibili datur, non opus est industria ipsius recipientis, sed tantum est conditio sine qua non conseruaretur ipsa res, quae secundum se est pretio aestimabilis. Hoc ipsum magis patet in materia secundi argumèti: quoniam ad maiorem estimationem monetae, quae à Principe magis valet, & plaris aestimatur: non opus est aliqua industria ipsius habentis, Quapropter totam illam monetam tenetur restituere, quam per usuram accepit. Ceterum ad lucrificandum aliquid cum ipsa pecunia, vel cum re vsu consumptibili: requiritur industria habentis tanquam causa principalis. Ex praedicta doctrina etiam sequitur, quomodo faciendà sit restitutio in duobus casibus, & similibus. Primus casus est, quando aliquis per usuras extorsit obligationem temporalem ad aliquam commoditatem vsurarij, v.g. si extorsit obligationem ad colendum agrum ipsius vsurarij. Alter casus est, si extorsit obligationem ad obtinendum aliquod officium ab ipso Rege, v. g. Praetorem, aut tabellionatum, obligando mutuarium, vt conferat huiusmodi officia efficaciter. Dicimus ergo, quod in priori casu solum tenetur vsurarius restituere pretium in quo aestimatur illa obligatio colendi agrum; at vero fructus, qui ex huiusmodi cultura producti sunt, non tenebitur restituere: quoniam illi fructus producuntur ex agro proprio ipsius vsurarij, v.g. ex vinea tanquam ex causa principali. Sed rogar aliquis merited.

E Quid si vsurarius seminauit agrum proprium tritico alieno per usuram acquisito; nunquid etiam fructus tenetur restituere? Videtur enim quod sic: quia causa principalis illorum fructuum est semen alienum, ager enim non concurrit efficienter ad fructificandum, ergo saltem bonam partem fructuum debet restituere domino tritici. Respondetur. Nihilominus, quod vsurarius non tenetur restituere nisi tantum ipsum quod accepit: nisi forte ratione damni emergentis; quia mutuarius paratus erat seminare illud triticum, & non habebat aliud, quod seminaret. Ratio est: quia vt iam diximus in superioribus, potentia proxima tritici ad fructificandum, si materialiter consideretur: non habet à seipso, sed per humanam industriam, & agriculturam: & hoc est quod pretio aestimatur apud omnes ultra triticum. Nam potentia illa quam diximus esse remotam, non habet pretium distinctum à pretio tritici. Vnde ad obiectionem responderetur, quod quantum physicè loquendo, principalior causa fructificandi est triticum cum sua virtute seminali: tamen moraliter loquendo non est causa principalis, quoniam consideramus valorem

rerum

rerum & commoditatem; & quia in tritico non distinguimus valorem virtutis fructificatiuae à valore ipsius tritici: ideo diximus, quòd moraliter loquendo non est causa principalis illorum fructuum triticum, sed agricultura & ipse ager qui fructificat domino. In altero verò casu oportet distinguere; si enim qui se obligauit ad obtinendum officium illud, erat quidam tertius, qui quidem se obligauit, ad faciendam certam quandam diligentiam, & illam adhibuit: tenebitur usurarius illi restituere quantum aestimabitur illa diligentia. Cæterum si officium collatum est usurario à Principe propter illius merita: non tenebitur pro officio quicquam restituere. At verò si Rex ipse erat mutuarius, & ratione mutui obligauit se ad conferendum officium usurario, & contulit: tunc usurarius quamdiu exercet officium, non tenebitur restituere pretium taxatum pro operis ipsius officij: tenebitur autem renuntiare officio in manibus ipsius principis. Ratio omnium istorum est eadem; quoniam illa, quæ diximus, quòd usurarius non tenetur restituere, debetur sibi vel propter sua merita, vel propter suum laborem. Sed obiecit aliquis contra. Quia ille usurarius non erat verus officialis, quando accipit officium à Rege ratione mutui; ergo non habebat titulum accipiendi stipendia taxata veris officialibus. Est exemplum in nostra schola. Si quis non magister obtineret cathedram, quæ dicunt proprietatis, & non esset verus Magister, non haberet titulum percipiendi fructus taxatos Magistro proprietatis; ergo neque tabellio poterit percipere stipendia taxata vero tabellioni. Respondetur distinguendo de stipendijs taxatis v.g. tabellionibus, sunt enim quædam stipendia honorifica pro dignitate officij, alia verò sunt stipendia mercenaria purè pro labore operum. De primis stipendijs certum nobis est, quòd qui non habet verum titulum non potest illa percipere, & ideo tenetur ea restituere. At verò secundij generis stipendia non tenetur restituere: quoniam illa respondent labori vili communitati, vnde idcirco in casu posito in obiectione, ille qui non habet verum gradum magisterij, non tenebitur restituere totum stipendium: sed poterit aliquid sibi retinere pro labore vili communitati. Et idem censendum est de illo, qui habet beneficium curatum, & tamè non est verè parochus, propter aliquod impedimentum, v.g. illegitimitatis; poterit enim retinere partem aliquotam correspondentem officio ministrantis: sicut & ille esset substitutus veri parochi. Nam ipsa etiam ecclesia, quamdiu est communis error populi putantis illum esse verum parochum, concedit illi facultatem substituti. Alia verò stipendia maiora, quæ correspondent dignitati officij, nemo poterit percipere, nisi habeat verum gradum, vel verum titulum requisitum ad tale officium.

D Vbitatur tertio. Vtrum omnia usurarij bona sint obnoxia restitutioni? Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd bona usurarij sunt in triplici differentia. Alia quidem per usuras extorta, alia verò pecunijs usurarijs comparata: alia denique quæ iusto titulo possider, quale est patrimonium, & alia bona contractu iusto acquisita. Dubitamus ergo, vtrum omnia huiusmodi bona pariter sint obligata ad restituendum usuras mutuuario. Videtur vera pars negatiua, quoniam bona obligata alteri, nemo potest per contractum validum alienare; sed usurarius potest per contractum validum plurima bona ex prædictis alienare, imò etiam aliquando bona per usuram extorta, non solum vsu consumptibilia sed etiam bona fructuosa, quæ comparauit

A pecunijs usurarijs: ergo non omnia bona sunt restitutioni obnoxia.

In oppositum est, quòd ipsemet usurarius personaliter est obligatus ad restituendas usuras mutuuario; ergo omnia bona illius sunt obligata. Hæc quaestionem celebrem inter Iuristas, & Theologos disputat egregiè Caietanus in opusculo de vsuris citato, & refert varias sententias Iurisperorum, & eas conciliat. Item Magister Soro eandem disputat quaestionem lib. 6. de iusti. quaest. 1. art. 4. in responsione ad argumenta. Pro decisione huius difficultatis sic

B PRIMA CONCLUSIO.

Omnia in vniuersum usurarij bona, sunt obligata restitutioni usurarum. Probatum primò, argumento in oppositum facto. Deinde probatur. Quoniam mutuarius habet ius ad repetendum ab usurario usuras quæ accepit; hoc autem ius executioni mandatur à iudicibus in quibuscumque bonis usurarij, ergo omnia illius bona sunt obligata tali restitutioni. Et confirmatur. Quoniam alij creditores habent ius ad quælibet bona debentium, ergo & mutuarius habet ius ad quælibet bona usurarij. Probatum consequentia: quoniam mutuarius non est peioris conditionis, quàm alij creditores, neque usurarius est melioris conditionis, quàm alij debitores. Et deniq; Omnia bona furis, siue latronis, sunt obligata restitutioni, ergo omnia bona usurarij. Hæc conclusio asseritur expressè à D. Tho. in solutione ad secundum argumentum. Verumtamen quia non est eadem ratio obligationis in omnibus bonis, aduertendum est: quòd est duplex obligatio, quædam dicitur obligatio realis: alia verò personalis. Realis quidem obligatio oritur ex ipsa re, & inde solet refundi in personam, quæ est domina illius rei. Item huiusmodi obligatio perpetua est, quæ perpetuò comitatur rem ipsam vbiunque sit, idcirco dicitur realis obligatio. Personalis verò obligatio ortu habet ex ipsa persona, & in illa est immediatè, quànvis inde refundatur in ipsas res, & in bona illius personæ; & talis obligatio deriuata, non comitatur perpetuò rem, sed personam, & illa defuncta comitatur aliam personam quæ loco illius succedit in bona ipsius: ita sanè vt personalis obligatio non transeat in emptorem, transeat verò in heredem: quoniam emptor non succedit loco personæ venditoris, hæres verò succedit loco defuncti. Hoc supposito sic

C SECUNDA CONCLUSIO.

Bona usurarij pecunijs usurarijs comparata, aut quolibet alio titulo iuste possessa, v. g. ex patrimonio, vel donatione habita, obligata sunt ad restitutionem faciendam mutuuario, obligatione personali non obligatione reali. Probatum: quoniam res quælibet solum est obligata obligatione reali vero domino, vel de voluntate veri domini, sed huiusmodi bona non sunt mutuuarij tanquam domini, vt iam ostendimus supra, sed potius sunt usurarij: ergo tantum obligatione personali obligata sunt. Confirmatur. Si huiusmodi bona sint res fructuosæ, & non vsu consumptibiles, fructificant ipsi usurario, non autem mutuuario; ergo non habent obligationem realem.

D TERTIA CONCLUSIO.

Res per usuras acquisita quæ non est consum-

ptibilis

ptibilis vsu, obligata est obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Probatur ex opposita ratione, quoniam res quæ libet obligata obligatione reali ea est, quæ vero domino fructificat si fructuosa est, sed dominium talium rerum manet semper apud mutuatarium, & illi fructificant: ergo obligatæ sunt obligatione reali.

QVARTA CONCLUSIO.

Res per vsuram acquisita vsu consumptibilis, non est obligata obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Probatur primò, quoniam obligatio realis semper comitatur rem ipsam ubi-
cunque sit; sed si vsurarius rem vsu consumptibilem alienet à se transfert aliquando dominium illius, & sit libera ab huiusmodi obligatione: ergo non obligabatur obligatione reali. Maior constat apud omnes, ex discrimine supra posito inter obligationem realem, & personalem: minor autè probatur: quoniam si vsurarius pecunijs vsurarijs emat agrum, transfert dominium pecuniarum in venditorem & manent liberae pecuniae ab omni obligatione restitutionis faciendæ mutuatario. Confirmatur. Quoniam realis obligatio differt à personali, quod realis transit in emptorem; sed in emptorem rerum consumptibilium non transit obligatio aliqua cum ipsis rebus: ergo illa non erat obligatio realis. Secundo probatur, res vsu consumptibiles per vsuram acquisitæ non sunt necessarid eadem restituendæ, sed sufficit quod aliæ similes, & eiusdem valoris, & pretii restituantur; at verò realis obligatio sequitur semper eandem rem in individuo non autem in specie; ergo. Maior ab omnibus acceptatur, minor explicatur. Si vsurarius per vsuras accipit agrum, quem postea sterilem reddit, tunc etiam si habeat alium agrum eiusdem speciei, & pretij, non transit realis obligatio ab illo agro sterili ad agrum proprium quem antea habebat. Confirmatur. Si vsurarius pecuniam per vsuram acquisitam accumulât eum alia pecunia si nili, vel etiam triticum per vsuram acquisitum conijciat in horreum, in quo habebat copiam proprii frumenti, tunc in tali casu non est cur magis dicamus, has pecunias individuos, vel hoc singulare triticum obligari reali obligatione ad restitutionem faciendam mutuatario: quàm illas pecunias, & illud hordeum, quod antea habebat, imò verò in tali casu ita iudicandum est de obligatione ad restitutionem, atque si consumpsisset pecunias, & triticum: vnde omnia illa bona manent obligata obligatione personali. Hæc quarta conclusio, videtur esse contra Caietanum opusculo citato de vsura. quæst. 4 qui vniuersaliter asserit omnia bona per vsuras acquisita obligari obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Minor etiã probatur, nã Soto ubi supra disputas hanc difficultatè, nullam mentionem facit de rebus vsu consumptibilibus.

Cæterum pro sententia Caietani & contra nostram quartam conclusionem facit ratio adducta pro tertia conclusione, scilicet, res qualibet obligata est obligatione reali vero domino; sed res etiã per vsuram acquisitæ vsu consumptibiles non sunt vsurarij tanquam domini, sed sunt mutuatarij, ut iam ostendimus non transferri dominium illarum rerum, ergo falsa est nostra conclusio. Respondetur quod reuera illa ratio pro tertia conclusione, quæ est Caietani non est sufficiens nisi addatur illi, quod talis res sit obligata eadem numero restitutioni faciendæ; imò verò idcirco habet locum illa ratio in rebus, quæ non consumuntur vsu: quoniam

A illæ in individuo sunt obligatæ restitutioni vero domino faciendæ: deficit autem in rebus vsu consumptibilibus etiam si non sint consumptæ: quoniam tales res non sunt necessarid eadem numero restituendæ.

Ad argumentum verò factum in principio dubij pro parte negativa ex dictis patet responsio: etenim res quæ vsu non consumuntur, non possunt alienari vlla ratione, & propterea diximus: non esse obligatas obligatione reali, si sint extortæ per vsuram. At verò res vsu consumptibiles possunt alienari aliquando, & idcirco asserimus, eas obligari obligatione tantum personali. Quod si aliquis obijciat, B Quid igitur prodest asserere, quod non transfertur dominium huiusmodi rerum in vsurarium; siquidè non sunt obligatæ magis obligatione reali, quàm si transferretur dominium in vsurarium? Quemadmodum pecuniae, quas accipit mutuatarius non sunt obligatæ obligatione reali, quin potius mutuatarius est dominus illarum, ergo nulla differentia est inter pecunias, quas accipit vsurarius, & pecunias quas accipit mutuatarius quantum ad obligationem restituendi realem, vel personalem sed solum est differentia, quod vsurarius tenetur ratione iniustæ acceptionis, mutuatarius verò tenetur ex vi contractus mutui. Respondetur nihilominus, quod multum prodest in fauorem mutuatarij, quod non transferatur dominium pecuniarum quas per vsuras accipit vsurarius: etenim si per alienationem huiusmodi rerum vsu consumptibilium, fiat impotens vsurarius ad restituendum: talis alienatio non valet, quoniam in tali euentu huiusmodi bona succedunt in locum rerum, quæ obligantur obligatione reali, & contractus, qui fit cum huiusmodi bonis, non est validus; esset autem validus si similis contractus fieret à mutuatario de pecunia mutuata: quoniam mutuator fecit eum dominum pecuniae & non manet obligatus nisi obligatione personali tantum: C quapropter contractus facti à mutuatario de illa mutuata pecunia non fiunt cum iniuria tertij, scilicet, mutuatoris: & idè validi sunt, etiam si fiat impotens mutuatarius ipse ad soluendam mutuatam. Contractus verò facti ab vsurario de huiusmodi rebus non sunt validi: quoniam fit impotens ad soluendum. Et ratio est, quia vsurarius non est factus dominus pecuniae vsurariæ, vnde cum iniuria domini est, quod ille fiat impotens ad soluendum per alienationem pecuniae alienæ: non est autem cum iniuria mutuatoris, quod mutuatarius fiat impotens ad soluendum, per alienationem mutuatam. Et ratio est, quia mutuator liberè nullo cogenente fecit illum dominum pecuniae, dummodo se obligaret ad restituendum, vnde poterit mutuatarius illas pecunias ludere, vel donare. Ex dictis colligitur quid sit dicendum de vxore, de filijs, de tota familia, qui comedunt, & consumunt bona vsurarij; An teneantur ad restitutionem vel non? Dicendum est enim, quod si vsurarius non reddatur impotens ad restituendum per quotidianas expensas, & stipendia famulorum: non tenentur prorsus ad aliquam restitutionem. At verò si fiat impotens ad restituendum, tunc neque vxor neque filij, neque famuli possunt sustentari illis bonis per se loquendo: alij tenebuntur ad restitutionem. Ratio est manifesta, quoniam nemini licet alienam rem inuito domino attrectare: sed in huiusmodi casu illi rem alienam inuito domino consumunt: ergo tenentur ad restitutionem, non secus, atque si cum latrone de re furtiua communicarent. Dixi tamen per se loquendo: quoniam per accidens ex circum-

stantia, licitum erit uxori, & filiis comedere de illis bonis ratione extremæ necessitatis, quia non habet aliunde quomodo sustententur. Sed consulendum erit filiis ætate prouectis: ut quærant sibi cibum aliunde. Famuli etiam excusantur à quibusdam, & à Caietano in verbo vsura, quando agunt rem mutuatarij, scilicet, admonendo herum ne tam magnas vsuras exigat, vel etiam procurando pignora mutuatariorum. Sed profectò huiusmodi excusatio non est omnino sufficiens, ut isti eripiantur ab omni restitutione. Primò quidem, quoniam ad vsurarium ipsum spectat, si pignora illa accipit pro principali, & vsuris ea seruare ne à tinea lædantur. Deindè illa admonitio si non est efficax, nihil utilitatis affert mutuatarijs, ergo nulla ratione excusabuntur famuli à restitutione alimentorum, & stipendiorum, quando vsurarius fit impotens ad restituendam. Quòd si quis dicat, quòd saltem quando admonitio est efficax, excusabitur famulus à restitutione. Respondetur, quòd excusabitur ex parte, & non ex toto: quoniam nihilominus sustentatur de vsuris, propter quod fit impotens vsurarius ad soluendum. Unde dicimus, quòd famuli non excusabuntur simpliciter, nisi propter extremam necessitatem.

D Vbitur quartò; Vtrum hæredes vsurarij teneantur ad omnia illius debita persolueda? In qua quæstione vnum certissimum est apud omnes, quòd hæredes tenentur ad omnia debita vsurarij persolueda, saltem secundum vires, & facultates hæreditarias. Probatur. Primò quidem, quantum ad ipsa bona per vsuram acquisita & obligata reali obligatione qualia sunt vinea, vel domus: siquidem realis obligatio est comes indiuidua ipsius rei apud quemcunque inueniatur. Deindè probatur quantum ad alia bona comparata pecunijs vsurarijs etiam in isto titulo. Quoniam omnia illa erant obligata obligatione personali apud ipsum vsurarium; sed hæredes succedunt personæ vsurarij: ergo etiam succedunt in obligationem personalem si admittunt hæreditatem. Diximus autem saltem secundum facultates, & vires hæreditarias: quoniam si vsurarij debita excedant totam hæreditatem: non tenebuntur hæredes in foro conscientie ad soluendum illum excessum, etiam si non fecerit inuentarium. Diximus in foro conscientie: quoniam in foro exteriori est dubia res inter Iurisperitos, An hæredes qui non faciunt inuentarium teneantur ad omnia bona testatoris persolueda. Refert Conarruias lib. 3. Variarum resolutionum cap. 3. nu. 8. Iurisperitos de hac re differentes. Et quantum sit vera in foro exteriori sententia affirmatiua: tamen in foro conscientie debet esse certa contraria sententia negatiua. Et ratio est manifesta: quoniam hæredes vsurarij non tenentur ad restitutionem ratione iniustæ acceptionis; (supponimus enim quòd non sunt cooperati ad vsuras extorquendas,) nec tenentur ratione rei acceptæ, ergo non tenebuntur restituere ultra facultatem rei acceptæ quicquam. Cæterum ipsa lex civilis, & iudices exequutores ipsius legis procedunt ex præsumptione iusta contra omnes hæredes, qui sine beneficio inuentarii clanculum adeunt hæreditatem testatoris, qui erat obligatus debitis: meritò enim præsumuntur quòd occultant partem hæreditatis, ne persoluant omnia debita. At verò in foro conscientie cessat omnis falsa præsumptio: quoniam ipse pœnitens narrat rei veritatem coram Deo, ergo nulla ratione est obligandus ad restitutionem in illo foro supra vires hæreditarias.

Difficultas autem est hinc examinanda, Vtrum

A si hæredes vsurarij sint duo, vel tres, & aliquis eorum non vult soluere, aut certè soluit minimam partem: teneantur reliqui hæredes ad soluendum omnia debita in solidum? Videtur enim vera sententia affirmatiua ex capit. tua nos. de vsuris, vbi dicitur, quòd hæredes vsurarij eadem distinctione sunt cogendi ad soluendas vsuras: qua vsurarij si viverent, cogerentur, sed vsurarius cogeretur ad soluendas omnes vsuras: ergo & hæredes. Secundò probatur. Hæres quilibet succedit loco testatoris: sed testator tenebatur omnia debita persolueda, & omnia illius bona tenebantur saltem obligatione personali: ergo hæres quilibet tenebitur omnia debita persolueda, si non excedit partem hæreditatis. Sed dicit aliquis, quòd hæres non succedit in totam hæreditatem; sed in partem: ac proinde quòd non succedit in totam obligationem ad persolueda omnia debita: sed in partem, pro rata, & pro portione ipsius hæreditatis. Contra hoc est replica. Si ipse vsurarius possideret solum vnum fundum, quæ fuit pars, in quam succedit hæres: teneretur ipse vsurarius olim soluere omnia debita ex ipso fundo: ergo etiam si hæres succedat solum in illum fundum: tenebitur ex ipso fundo persolueda omnia debita.

C Deinde obligatio personalis, quæ erat in testatore, non videtur quòd minuatur, sed potius quòd augeatur: quoniam multi sunt hæredes: sed ipse tenebatur ad omnia debita: ergo etiam singuli hæredes tenebuntur. Antecedens probatur, quoniam singulorum hæredum bona, etiam quæ aliàs habebat, videntur quòd maneant obligata obligatione personali ad persolueda debita personæ, quam representant.

Hanc difficultatem disputat Caietanus in opusculo citato de vsuris, quæst. 5. vbi refert sententiam Iurisperitorum asserentium cum glossa in cap. tua nos, affirmatiuam partem, scilicet, quòd quilibet hæres tenetur in solidum ad omnia debita vsurarij persolueda. At verò ipse Caietanus & Magister Soto vbi supra tenent partem negatiuam: quam nos censemus certam in foro conscientie. Dicimus ergo quòd singuli hæredes tenentur pro rata hæreditatis ad soluenda debita testatoris. Probatur hæc sententia, primò quidem, & principaliter, quoniam hæredes vsurarij non tenentur ratione iniustæ acceptionis; sed solum ratione rei acceptæ: sed singuli acceperunt duntaxat suas portiones: ergo tantum tenebuntur debita soluere pro rata portione vnus cuiuslibet. Confirmatur. Quoniam in petitione hæreditatis, diuiditur inter hæredes simul ius ad exigenda debita, quæ debebantur testatori, & similiter obligatio testatoris ad alia debita persolueda; sed singulis non contingit totum ius ad recuperandum sibi omnia debita; ergo neque, & competit singulis tota obligatio ad soluenda debita.

E Probatur secundò. Hæres solum tenetur ratione obligationis personalis ipsius testatoris ad persolueda debita: sed obligatio personalis testatoris diuiditur per singulos hæredes, iuxta singulas portiones hæreditarias: ergo iuxta illas tenebuntur soluere debita. Probatur minor, quia singuli hæredes non succedunt representantes totam personam testatoris, sed partialiter, collectiue verò representant totam personam. Et hoc patet, quando nepotes sunt hæredes alicuius testatoris: tunc enim representant vnam personam distinctam cum auunculo filio testatoris. Ex hac doctrina facile possumus dissoluere argumenta contraria.

Ad primum argumentum ex capit. tua nos, respondetur, quod æqualitas distinctionis comparanda est ad omnes hæredes collectiue, non ad singulos.

Ad secundum argumentum respondetur, quod non singuli succedunt totaliter, sed partialiter. Ad replicam respondetur, quod si testator non habebat alia bona præter fundum, is qui hæreditauerit fundum, tenebitur ad omnia soluenda: & si multi hæreditabant fundum, tenebuntur secundum proportionem hereditatis.

Ad tertium argumentum respondetur, quod obligatio testatoris non minuitur. Ad tota manet in ipsis hæredibus collectiue sumptis.

Dubitarunt quidam, Vtrum vsurariorum cooperatores & coadiutores teneantur ad restitutionem vsurarum? De qua re diximus supra quest. 62. art. 7. vbi vniuersaliter definiuimus, quomodo teneantur ad restitutionem, qui concurrunt ad iniustam actionem. Ea ergo recolenda sunt pro præsentis tractatu: quoniam vsuraria acceptio species est actionis iniuste. Nihilominus specialiter animaduertendum est, quod adiutores, & cooperatores ad exercendas vsuras, sunt in duplici differentia. Quidam enim gerunt vicem, & negotiũ vsurariorũ: quidam verò gerunt solũ negotiũ eorum, qui recipiunt mutuum.

PRIMA CONCLUSIO

Sit ergo nobis. Qui cooperantur ad vsuras exercendas, gerentes negotiũ sceleratorum: tenentur ad restitutionem totius damni, quod inde sequitur mutuuario: etiam si inde nihil utilitatis sibi accesserit. Qui verò gerunt negotiũ tantum mutuariatiorum, non tenentur ad aliquam restitutionem: imò neque peccant magis, quam ipse mutuarius: de qua re dicemus articulo sequenti. Exemplum primæ partis conclusionis est in illis, qui discurrent inquirentes mutuarios, qui ad vsuras mutuũ accipiant, & ipsi firmant pacta, & conventiones inter mutuatorem, & mutuarium. Est etiam exemplum in ministris, & famulis vsurariorum, qui eorum nomine faciunt contractus vsurarios: & quia illorum negotiũ gerunt, dicuntur communi vocabulo agentes seu factores. In eadẽ classe computantur famuli, qui exigunt debita à mutuariis, habentes autoritatẽ ad cogendos illos iuridicè ad vsuras persoluendas. Diximus habentes autoritatẽ: quoniam si tantum mitterentur ad petendum vsuras simpliciter, sicut simplex nuntius, qui portat debita: non tenerentur ad restitutionem. Idem dicendum est de alijs famulis, qui custodiunt pecunias vsurarias; isti enim nõ cooperantur ad peccatum vsuræ, quicquid alij scrupulosi nimis contrã sentientes dicant.

Exemplũ secundæ partis cõclusionis est in ipsis ministris etiã ipsius vsurarii, quos precibus inducit mutuarius, vt ipsi petat ab vsurario sub vsuris. Ratio huius rei est huiusmodi. Qui negotiũ gerunt sceleratorum, sunt vera causa moralis contractus vsurarii, & iniuste acceptionis; qui autẽ negotiũ gerunt mutuariatiorum non sunt causa moralis iniuste acceptionis, magis quam ipse mutuarius, qui patitur vsuras: ergo illi priores, & nõ isti secundi tenentur restituere. Hinc faciemus gradum ad explicandum id, quod in hac parte est difficile, scilicet, quando tabellio ipse tenebitur ad restitutionem, ex eo, quod facit scripturã contractus vsurarii.

Pro cuius rei intelligẽtia notandũ est, quod ipse tabellio in huiusmodi scriptura consocienda, dupliciter se potest habere. Vno modo fideliter explicãdo rẽ ipsam, vt est à parte rei, v. g. si mutuator det mutuũ centũ aureos, & petat pro mutuo, & lucro

A quindecim, & ipse tabellio sic scribat de verbo ad verbũ. Secũdo modo potest se habere palliãdo vsurã, infideliter exercens officium suũ, v. g. si in eodem casu posito fidẽ faciat tabellio ipse, scribendũ quod mutuarius recipit quindecim supra centum Sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Tabellio qui priori modo se habet, non tenetur ad aliquam restitutionem: imò neque peccat aliquod peccatum; qui verò secundo modo se habet, si palliat vsuras in fauorem vsurarii: tenetur ad restitutionem: si autem palliat in fauorem mutuariatii: non tenetur ad restitutionem. Probatur prima conclusionis pars. Quoniam tabellio in tali casu facit fidem rei omnino verã, & nullam facit iniuriam tertio, ergo neque peccat neque tenetur ad restitutionem. Et quidem quod faciat fidem rei verã, patet ex ipso casu: quod autem nullam faciat iniuriam mutuuario: probatur: Quoniam mutuarius per tale instrumentum confectum à tabellione, non poterit compelli ad soluendas vsuras, imò si in iudicio compareat huiusmodi instrumentum declarabitur nullus, & irritus huiusmodi contractus, & vsurarius punietur grauiter. Deinde probatur eadẽ pars. Quia etiam si instrumentum illud compelleret mutuariatium ad soluendas vsuras: tamen ipse tabellio rogatus à mutuuario non faciebat illi iniuriam. Et confirmatur. Testes, qui interfuerunt tali contractui, non tenentur ad vllam omnino restitutionem, imò neque peccant magis, quam si vocarentur, vt essent testes cuiuslibet alterius criminis, sunt enim testes veritatis, & nullo modo causa malitiæ, ergo idem iudicium ferendum est de tabellione.

Secunda verò pars, & tertia conclusionis, simul probantur ratione proportionali. Quoniam tabellio, qui palliat vsuram in fauorem vsurarii, est causa moralis, ratione instrumenti, quod conficit ad hoc, quod mutuarius compellatur in iudicio ad soluendas vsuras; si autem conficiat in fauorem mutuariatii, nõ est causa moralis, quod mutuarius cogatur in iudicio soluere vsuras, imò ipse mutuarius suis precibus cogit illum vt faciat instrumentum in fauorem illius, ergo nullam facit iniuriam. Hoc ipsam quod de tabellione dicimus, erit dicendum de testibus qui interfuerunt huiusmodi contractui palliato. Si enim se tenent ex parte vsurarii tenentur ad restitutionem; si autem se tenent ex parte mutuariatii, ita vt nullo modo testificentur, nisi ab illo rogati: nõ tenentur ad restitutionem.

Sed est argumentũ contra tertiam partem conclusionis. Ipse tabellio tenetur ex iustitia ratione officii, illud exercere fideliter, perhibendo testimoniũ veritati, & non palliãdo mendacium: ergo cũ palliat contractũ illum vsurarium, peccat cõtra iustitiam, etiam si faciat id in fauorem mutuariatii: ac per consequens tenebitur ad aliquã restitutionem, Et confirmatur. Quia ille saltem peccat contra religionem præstiti iuramenti de exercendo fideliter officio. Respondetur quod argumentum probat tabellionem peccare; non solũ contra religionem præstiti iuramenti, peccatũ periurii: sed etiam contra fidelitatem quam tenentur seruare, ex pacto cũ ipsamer republica factõ. Ceterum non peccat cõtra ius mutuariatii siquidem gerit potius negotiũ illius rogatus ab illo: & idcirco non tenetur ille ad aliquam restitutionem faciendam. Quemadmodum neque tabellio, qui scripturam falsam presertat in iudicio ad defensionem innocentis, quem

Verò scit esse innocentem, sed imperitur ab aduersario iniquo: quamuis peccet contra religionem iuramenti, & contra iustitiam debitam reipublicae: tamen non peccat contra ius iniqui aduersarii, qui insequitur innocentem, & ideo non tenetur ad ullam restitutionem faciendam particulari personae: quamuis si reipublica damnificaretur ex huiusmodi falsis testimoniis: tenebitur ille tabellio ad restitutionem faciendam reipublicae. Et hoc probat argumentum efficaciter. Quae autem diximus, intelligenda sunt quando tabellio nouit aperte contractum esse usurarium: quoniam si ignoret, vel dubitet an sit usurarius contractus, vel non, etiam si suspicietur esse usurarium: tamē rogatus & ad instantiam utriusque partis conficiat instrumentum palliatium usurae, nullum est peccatum ex parte tabellionis. Et ratio est: quoniam tabellio ratione officii tenetur praestare fidem suam postulatus à ciuibus, & quoniam ista fides pēdet in illo casu à narratione partium quando ipse nescit aliàs contrarium, tunc verè reddit testimonium: eò vel maximè si ipse admoneat utraque partē ne forte pallient usuram mendacio. Cùm igitur utraque pars habeat certum ius erga tabellionem, ut reddat testimonium contractus, quem illi faciunt: tenetur tabellio, etiam si dubitet esse usurarium, exercere suum officium in fauorem ciuium, quoniam in dubiis melior est conditio possidentis.

Dubitarur vltimò. An usurarius mentalis teneatur ad restitutionem. Ratio dubitandi est pro parte negatiua: quoniam simoniacus mentalis non tenetur ad restitutionem, ergo neque usurarius. Antecedens probatur ex c. mandato de simonia. Consequentia verò probatur: quoniam proportionabiliter se habent in spiritualibus simonia, & in temporalibus usura.

Secundò arguitur pro eadem parte. Restitutio tantum debetur ratione damni quod datum est alteri, at usurarius mentalis nullum damnum dedit alteri, sicut neque homicida mentalis: ergo non tenetur quicquam restituere.

Sed in oppositum est, quod in cap. Consultuit de usuris dicitur, quod usurarius mentalis ad ea, quae taliter sunt accepta restituenda in animarum iudicio efficaciter est inducendus. Deinde nos supra ostendimus lucrum usurarium ita iure esse prohibitum, ut eius dominium non transferatur in usurarium, quòd si transferatur secundum aliquorum opinionem: tamen transfertur cum obligatione ad restitutionem. Denique. Quicquid comparatur per iniustum contractum est lucrum iniustum, & obnoxium restitutioni: sed contractus ille mutui est iniustus ratione mentis iniquae: ergo lucrum ex illo acceptum obnoxium est restitutioni.

Pro decisione huius difficultatis, reuocanda sunt in memoriā, quae diximus supra art. I. huius quaest. circa responsionem ad quartum argumentum de usura mentali. Ex quibus colligamus hinc, quòd ista dubitatio solum procedit de usura mentali, secundum quod specialiter distinguitur à reliquis vitijs mentalibus, videlicet, loquimur de usura mentali, secundum quod distinguitur ab usura reali, in qua est pactum explicitum, vel implicitum de lucro ratione mutui: sed tamen in usura mentali de qua loquimur, recipitur pretium ultra sortem ratione mutui: etiam si non praecesserit pactum aliquod.

Secundò notandū est, quòd contractus iste usurae mentalis tripliciter potest exerceri: primo modo, ita ut utraque pars habeat mentem usurariam, alter recipiendi usuram ex mutuo, alter verò dandi: & haec est perfecta, & plena ratio usurae mentalis. Alijs verò

A duobus modis exerceri potest iste contractus ex altera parte contrahentium. Sit ergo secundus modus, quando mutuator habet animū sincerū, & candidū neque recipiendi aliquid ratione mutui ex obligatione ciuili: sed tantum ex gratitudine: at verò ipse mutuarius opinatur mutuatores habuisse animū deprauatum, & intendere obligare illū ad reddendum aliquid ultra sortem obligatione ciuili: & cum hac falsa opinione soluit aliquid ultra sortem. Tertius modus est, quando mutuator habet animū deprauatum, intendens obligare mutuarium ad soluendas usuras: sed ipse mutuarius non intelligit talem animū, & nihilominus reddit aliquid ultra sortem ex gratitudine, & beneuolentia.

B His ita constitutis, dicimus primò, quòd illo primo modo mutuator certissimè est usurarius mentalis (de quo loquimur) & tenetur ad restitutionem totius lucri, & totius damni, quod inde mutuatio est sequutum: & sic intelligitur cap. consultuit. citatum, & hoc probant argumenta facta pro parte affirmatiua. At verò in secundo casu ipse mutuator nullam incurrit culpam: sed nihilominus tenebitur ad restitutionem illius lucri in quantum factus est ex illo ditior. Et ratio est, quoniam ille solum tenetur ratione rei acceptae, non ratione iniquae acceptationis. Verum est tamen, quòd quando non intellexerit mutuarium soluisse lucrum illud ex falsa praesumptione: excusabitur omnino à restitutione facienda. Haec etiam sententia constituta est apud omnes. In tertio verò casu aliquid est certum apud omnes, scilicet, quòd mutuator quando in illa mala fide perseuerauerit, tenebitur ad restitutionem ratione conscientiae erroneae. Est autem contrauer-

C ssa, An postquam mutuator notum habuerit animū mutuarius & nouerit illum dedisse lucrum ultra sortem ex mera gratitudine: teneatur nihilominus restituere? Multi iurisperiti quos citat Syluest. in verbo usura 6 quaest. 3. & Sotus ubi sup. art. 4. tenent, quòd ille mutuator maior obligatus nihilominus ad restitutionem. At verò ipse Syluester, & Caeteranus, & Sotus tenent contrariam sententiam, quam etiam nos amplectimur. Et probatur. Quoniam mutuarius in illo tertio casu reuera transtulit dominium in mutuatores absque vlla actione reperendi, sed liberè ex gratitudine, ergo mutuator non tenebitur restituere cessante conscientia erronea. Antecedens probatur: quoniam mutuarius non soluit aliquid ultra sortem ex obligatione ciuili, sed ex mera tantum gratitudine, ergo absolutè transtulit dominium. Et confirmatur.

D Si quae ratio est in illo casu lucri usurarii, tota oritur ex praesumptione falsa, & conscientia erronea ipsius mutuatoris. Haec autem ratio est secundum quid, & diminuta, neque obligat realiter; sed ratione conscientiae erroneae; ergo cessante conscientia erronea nulla relinquitur obligatio. Est exemplum, si quis accepit rem propriam existimans esse alienam, proculdubio postquam nouerit non esse alienam non tenebitur ad aliquam restitutionem.

E Ad argumenta verò pro parte negatiua iam responsum est, quatenus procedunt contra ea, quae diximus esse constituta apud omnes.

F Ad primum verò argumentum in particulari: quatenus procedit contra nostram decisionem respondetur, quòd non est praesentis loci disputare de illo antecedenti, an simoniacus mentalis teneatur ad restitutionem, hoc enim pertinet ad quaestionem 100 in art. 6. sunt enim variae opiniones de hac re. Nunc autem dicimus ad argumentum, transeat antecede-

dens,

dens, & nega nus consequentiam; & ratio differen-
tia est: quoniam in mentali simonia, qui pretium
soluit pro re sacra spirituali, intendit illam emere.
Hæc est autem natura emptionis, & venditionis:
quod per huiusmodi contractam transferatur do-
minium, ac proinde simoniacus mentalis vult om-
nino transferre dominium pretij; At verò in usura
mentali, qui soluit usuras, & redimit suam vexatio-
nem, neque intendit transferre pecuniarum domi-
nium in fœneratorem, & idcirco ille fœnerator te-
netur restituere, etiam si usura fuerit mentalis.

Ad secundam argumentum respondetur, quòd
usurarius purè mentalis, si illa dictio, purè, excludat
tantum ipsam pactam explicitam, vel implicitam,
& non excludat receptionem pretij: proferò in-
fert damnum, & sic loquimur hæc de usurario purè
mentali: quapropter ille tenebitur restituere.

Ad alia verò argumenta partis affirmatiuæ, qua-
renus possunt militare contra decisionem nostram
in tertio modo positam respondetur, quòd caput
illud. Consultat, intelligendum est de usurario mē-
tali simpliciter, & secundum rem: non autem de v-
surario mentali ex conscientia erronea. Ille enim
per accidens est usurarius, neque tenetur realiter ad
restitutionem: sed solum quia existimat se teneri.
Quemadmodum vice versa, si quis per ignorantiam
inuitabilem arbitratur se non teneri ad aliquam
restitutionem, excusabitur quidem à peccato si non
restituatur: & nihilominus dicemus, quòd ille reali-
ter tenetur restituere.

Ad secundam argumentum respondetur, quòd
omnia iura, quæ reprobaant lucrum usurarium, effi-
ciunt solos usurarios incapaces, & inhabiles domi-
nii; sed intelligenda sunt de lucro usurario secundum
rem, & per se, non de lucro quod non est usurarium,
nisi tantum in præsumptione accipientis pretium:
quapropter non est ille incapax dominij pecuniæ
illius, vel illius rei, quæ sibi datur ex gratitudine
mutuatarii: quæ sibi ipse potest dari sibi ex obliga-
tione civili ratione mutui.

Ad tertium argumentum respondetur primò,
quòd lucrum prout hæc accipitur, & similiter ipse
contractus per quem accipitur, non habent in illo
casu rationem aliquam iniustitiæ à parte rei, sed
dumtaxat in æstimatione falsa accipientis lucrum:
& idcirco cessanti falsitate illa æstimationis, non
tenetur ad restitutionem aliquam. Respondetur se-
cundò, quòd lucrum illud non habet originem ab
iniusto contractu secundum se, & à parte rei sed
potius ab ipsa libera voluntate, & gratitudine mu-
tuatarii quæ quidem sufficit transferre dominium:
etiam si ipse recipiens ignoret titulū dominij, quo-
niam nihilominus habet voluntatem interpretati-
onem recipiendi illud lucrum meliori titulo, quo po-
test. Hoc dixerim, quia nemo acquirit dominium
contra voluntatem propriam, etiam si alter inten-
dat transferre illud: sed merito præsumitur ille, qui
habet animum usurarium recipiendi pretium, quod
multo libentius reciperet titulo gratitudinis.

Ex dictis potest colligi, quòd restitutio in casu
nostræ controuersie, non est facienda pauperibus.
Et ratio est, quia comparante vero domino non est
locus faciendæ restitutionis pauperibus: sed tunc
solum est facienda restitutio pauperibus, quando
ipse verus dominus propter suam culpam meretur
amittere dominium, & punitur lege pœnali, & pri-
uatur dominio. At verò hæc neque ipse mutuatarius
cu ipsam commisit, neque leges puniunt huiusmodi
contractus, qui sunt usurarij per accidens ex falsa
æstimatione recipientis pretium.

Tomus quartus.

Denique in fine huius articuli obseruandum
est, quòd quanuis dum non comparat verus do-
minus, liberum sit illi, qui tenetur restitutionem
facere, illam inconsulto Episcopo facere, expendē-
do pecunias in pios vsus: tamen in aliquo casu non
comparanti vero domino, non potest sine faculta-
te Episcopi, & consilio restitutionem facere, cōuer-
tendo pretium in pios vsus: videlicet, quando est
usurarium debitum realiter. Et ita definitur in cap.
quanquam, de vsuris lib. 6.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum liceat pecuniam accipere mutuo sub usura,

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Inducere aliquem, vt det mutuum sub
vsuris peccatum est.

Secunda conclusio. Licitum est accipere mutuum sub v-
suris ab eo, qui paratus est dare.

COMMENTARIVS.

Ubitatur circa primā conclusionem. An
in aliquo casu sit licitum inducere ali-
quem ad mutuandum sub vsuris.

Pro parte affirmatiua arguitur pri-
mò. Si Petrus debeat Ioanni centum, quæ non po-
test aliter Ioannes recuperare, licitum erit mihi in-
ducere Ioannem, vt mutuet illi sub vsuris; ergo & c.

Secundò. Si Ioannes, v g. statuit occidere Pe-
trum, possum ego inducere Ioannem, vt mutuet illi
sub vsuris, & ita se vindicet de illo, ergo, & c. Respo-
detur, quòd illa propositio intelligenda est de vsu-
ra formaliter, & per se loquendo, ita vt inductio il-
la habeat pro obiecto, & termino mutationem sub
vsuris. Et idcirco in illis casibus licita est talis indu-
ctio: quia non est inductio ad usuram. Vnde ad pri-
mum respondetur, quòd tunc nulla est vera usura,
sed tantum in re, sed verè est recuperatio proprii
boni.

Ad secundum respondetur, quòd illa inductio
potius habet rationem defensionis proximi, quam
iniuriæ. Est autem licitum monere ad minus ma-
lum hominem paratum ad maius malum, quod op-
timè probat Soto lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 5. con-
tra Caietanum in commentario super istum arti-
culum.

Ubitatur Secundò circa secundam cōclusio-
nem, vtrum ab usurario parato ex-
cere omnem usuram, sit licitum petere mutuum his vo-
bis, da mihi mutuum sub vsuris? Pro parte negatiua ar-
guitur primò. Ille actus est malus intrinsecè ex ob-
iecto; ergo non est licitum petere ab aliquo, vt illū
faciat. Secundò, quòd licitum est petere, licitum est
velle, & desiderare, vt fiat, & complacere si fiat; sed
non est licitum desiderare & complacere in illo a-
ctu: ergo neque petere. Tertio. Si qua ratione esset
licita illa petitio, maximè quia ille est paratus mu-
tuare sub vsuris; sed sequeretur quòd eadē ratione
licitum esset petere ab homine parato ad fornican-
dum, vt fornicaretur cum muliere parata ad forni-
candum ostendendo illi vbi habitat mulier præfer-
tim, si ipsi petenti aliquod commodum accederet.
Patet sequela, quia in ist. casu neuter scandali-
zatur, quia erāt parati ad fornicandum. Quarto.
Non est licitum petere à maleficio, vt soluat malefi-
cium arte dæmonis, etiam si ille sit paratus. Item nō
est licitum petere ab idololatra, vt iuret per falsum
Deum, etiam si ille sit paratus ergo.

D d 3

Ad

Ad hoc dubium Theologi in. 3. d. 37. Dur. q. 4. & Palud. q. 2. tenet partem negativam & Caiet. hic & in opus. 17. responsionu m. responsione. 14. & in quaestione de maleficiis, & Antoninus in 2. parte. tit. 1. cap. 9. §. 14. & Conradus de contractibus q. 47. & Iurispriti. in ca. super eo de usuris Navar. in Manuali c. 17. nu. 262. & 263. excipit tamen ipse vnum casum, quando petens fuerit in extrema necessitate, tunc enim petens mouet mutuam ad minus malū quod est licitū; eò quod ille à quo petit mutuū sub usuris magis peccabit non dando quā dādo sub usuris. Etenim non dando reus est homicidij, quod peccatū est maius, quā usurae. Sed pro parte affirmatiua sunt aliqui Theologi moderni, inter quos fuit Magister Cano. Et aliqui citant in hanc sententiā Soto lib. 8. de iust. q. 2. art. 4. sed ille nō dicit nisi quod est licitū recipere sub usuris mutuū, & recipere iuramentū per falsos deos ab hominibus paratis, non autem petere; quin potius lib. 6. de iust. q. 1. art. 5. vniuersaliter dicit nō esse licitum petere ab aliquo actum, quem ille nō potest exercere absque peccato. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Pars negativa vera est, & necessaria, si petitio illa accipiatur formaliter, & per se loquēdo secundū significationem verborum. Et hoc probant sufficienter argumenta facta pro parte negativa.

SECUNDA CONCLUSIO.

Attentis circumstantiis rerum & personarum, pars affirmatiua vera est, & absque aliquo serupulo. Et ratio est, quia intentio petentis nō habet pro obiecto actionem dantis mutuū sub usuris, quatenus ab illo procedit, sed passionem ipsius recipientis mutuū sub usuris: quae quidem passio bona est. Est enim sensus illorum verborum, attentis circumstantiis, da mihi mutuū, sed quia certus sum, quod non dabis nisi sub usuris, ego recipiam sub usuris, & patiar hoc damnum. Et hic modus loquendi etiam inuenitur in sacris literis, v. g. Matth. 23. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Et Io. 13. quod facis, fac citius. Hoc est paratus sum pati mortem, & traditionem. Secundò probatur. Quia licitum est accipere mutuū sub usuris: ergo petitio, quae habet illud ipsum obiectum bona est. Sed perindè est dicere da mihi mutuū sub usuris æquiualeuter, atque dicere peto, vt ego recipiam mutuū sub usuris. Et licet Duran. & Palu. & Antoninus vbi supra cū teneant partem negativā, tamē dicunt, quod cōmuniter excusantur petentes mutuū sub usuris ex negligentia, vel ex ignorantia, vel quia certi sunt, quod usurarius non dabit mutuū nisi sub usuris.

Ad argumenta in oppositum quatenus militant contra secundam conclusionem respondetur. Ad primum respondetur, quod obiectum petentis mutuū sub usuris non est intrinsecè malum, etiā si dare mutuū sub usuris sit intrinsecè malū, quia obiectum petentis non est nisi mutuū, quod autem dicit, sub usuris, permissiuè dicit: sicut qui vult potionem amaram accipere, nō habet pro obiecto amaritudinem, neque complacet de amaritudine, sed de sanitate, & curatione. Secundum argumentum eandem habet solutionem. Ad tertium respondetur, quod non solum est licita illa petitio, quia usurarius est paratus, sed quia petens petit actum, quem alter potest exercere absque peccato, scilicet mutuari. Ceterū qui petit ab altero vt fornicetur, petit actum, quem alter non potest exercere si-

A ne peccato. Ad quartum respondetur, concedo antecedens & nego consequentiam, quia magus non potest exercere illum actum absque peccato, quod si fuerit aliquis magus qui sine inuocatione demonis possit soluere maleficium, vel declarando vbi sit, vt alij soluant, licitum est petere ab illo, vt soluat maleficium: vt optimè aduertit Caietanus in quaestione de maleficiis. Et fortassis ita intelligendi sunt Aureolus in 4. dist. 34. & summa Angelica in verbo superstitio, asserentes licitum esse petere à malefico, vt soluat maleficium. Obseruandum est tamen quod quauis D. August. in epist. ad Publicolam quae est 154. nunquam concedat licitum esse petere tale iuramentum per falsos deos, sed recipere: nihilominus illa petitio, iura mihi per tuum idolum, quod seruabis fidem, potest habere bonum sensum ex circumstantiis, scilicet quia sic petens, certus est, quod ille infidelis non aliter iurabit nisi per falsum Deum, neque aliter seruabit fidem, & intentio petentis non fertur nisi tantū ad iuramentum, quod licitè fieri poterit. Permittit autem quod ille iuret per falsum Deum propter suam commoditatem proportionabiliter, sicut diximus de petente mutuū sub usuris.

C **D**ubium tertium est vtrum sit licitum absque aliqua necessitate vel propria comoditate, petere vel recipere mutuū sub usuris? Arguitur, primò pro parte negativa. Nam D. Tho. dicit esse licitum cum limitatione, scilicet propter bonum propriū, vel alterius, & hoc ipsum insinuat in solutione ad secundum. Secundò. Quilibet tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, quotiescumque potest sine proprio detrimento, sed qui petit vel recipit ad usuras absque aliqua propria comoditate potest impedire peccatum proximi non petendo: ergo tenetur non petere, nec recipere. Et si respondeas, quod ille usurarius iam paratus erat ad omnem usuram, & peccauerat: contra, ille usurarius de nouo peccat exercendo illum actum in singulari, nam tenetur confiteri illum actum singularem, neque sufficit confiteri se paratum esse ad omnem usuram; ergo de nouo peccat, ac per consequens ego poteram illud euitare peccatum non recipiendo ad usuras.

E **A**d hoc dubium Durandus vbi supra expressè tenet, quod non alia ratione excusatur recipiens ad usuras, ne communicet peccato alterius, nisi quia id facit propter suam utilitatem, quae quidem debet esse maior, quā damnum, quod patitur in rependendis usuris. Caietanus verò hic inquit, quod non oportet virgere nimium conscientias consentientium, interrogando an propter aliquam utilitatem receperint sub usuris. Et dicit Caietan. quod nisi finis, propter quem aliquis recipit sub usuris, fuerit peccatum mortale: non est peccatum mortale recipere sub usuris: sed poterit esse veniale, vel quia actus est otiosus, vel quia fortè est peccatum veniale. Neque obstat quod D. Thom. in Responsione ad lectorem Florentinam, dicit quod non excusatur quis à peccato petendi mutuū sub usuris propter maiores negotiationes exercendas: quia D. Tho. intelligendus est de peccato veniali, quia finis ille, vt aliquis abundantiores diuitias assequatur, est peccatum veniale. Dicit verò Caietanus, quod si quis petit ad usuras, vel recipit, vt fornicetur, non peccat duo peccata, alterū fornicationis, & alterum quia dat materiā peccandi usurario, vel non impediendo peccatum usurae: sed tantum peccatum fornicationis. Id ipsum tenet Soto in lib. 6. de iust. q. 1. art. 5. & hanc sententiā tenet, plurimi ex modernis Theologis, sed

nobis

nobis probabilis videtur sententia Durandi, quae fundamentum habet in doctrina S. Tho. & probant illam argumenta facta pro parte negativa, quae non facile solvuntur. Sed notandum est, quod utilitas, quae excusat à tali peccato, non oportet ut sit maxima, verbi gratia, quod aliquis sit in extrema, vel gravi necessitate, ut possit recipere mutuum sub usuris: sed sufficit quod sit mediocri quaedam commoditas secundum decentiam status cuiuslibet.

D Vbi quartum est circa solutionem D. Th. Ad tertium ubi dicit, quod ille, qui deponit pecunias apud usurarium, qui non habet alias quibus usuras exerceat, vel deponit hac intentione, ut ille maiores usuras exerceat, sit particeps culpae illius. Dubitatur, inquam, vtrum ille, qui ponit pecunias in tali casu, peccet peccatum iniustitiae contra eos cum quibus exercentur usurae? Caietanus hic inquit, quod ille, qui deponit pecunias suas apud talem usurarium, peccat tantum venialiter. Et ratio eius est: quia ipse usurarius duo peccat peccata, alterum infidelitatis, eò quod alienat depositum sine voluntate domini proprii, & in hoc venialiter peccat ex genere suo, & cum hoc peccato communicat ille, qui deponit pecunias apud usurarium, quia dat illi materiam infidelitatis. Alterum peccatum quod committit usurarius, est iniustitiae contra eos, cum quibus exercet usuras, & in hoc peccato non communicat, qui deponit pecunias, quia tantum intendit custodire suas pecunias. Ceterum haec sententia maxime quantum ad secundum dictum falsa videtur viris doctis. Quantum ad primum dictum primum mihi non placet: quia ratio secundi dicti, si quid valet, probat falsum esse primum dictum. Si quidem deponens pecuniam non intendit, quod depositarius infideliter agat, sed custodire suam pecuniam probatur. Nam Div. Tho. in solutione tertij, inquit, quod ille, qui deponit pecunias apud usurarium sit particeps culpae usurarij. Et certum est, quod loquitur de culpa quam committit usurarius exercendo usuras. Sed illud peccatum est iniustitiae: ergo qui deponit pecunias, est particeps iniustitiae, & tenetur ad restitutionem. Secundò. Qui deponit gladium apud hominem iratum contra alterum, cum quo occisurus est illum, peccat peccatum homicidij, si hoc praevideat, ergo similiter in nostro proposito. Et confirmatur. Si quis deponeret arma apud illum, quem videt cum his illaturum bellum iniustum, peccat idem peccatum, ergo, &c. Tertio. Si quis depositarius reddat depositum domino, volenti cum illo iniuriam alicui tertio inferre, peccat peccatum iniustitiae: & tenetur ad restitutionem damni subsequenti: ut diximus supra quæst. 62. art. 5. ergo multò magis peccat contra iustitiam ille, qui deponit proprias pecunias ad usurarium paratum inferre iniuriam alicui tertio. Pater consequentia. Nam depositarius ille tenebatur aliàs iure naturae reddere depositum, nisi adesset illa circumstantia; qui verò deponit proprias pecunias, nulla obligatione, sed vtro deponit, stante eadem circumstantia: ergo multò magis peccat. Et confirmatur. Si quis furi paratissimo ad furandum det clavam adulterinam, sit particeps furti illius, ut patet in l. si pignore. §. si ferramenta. ff. de furtis, ergo similiter in casu posito. Ad rationem Caietani, scilicet, quod ille, qui deponit pecunias id facit propter suam commoditatem, quam non tenetur amittere propter malitiam usurarij. Respondetur, quod in illo casu tenetur amittere suam commoditatem, ne fiat iniuria alicui tertio, non solum ex charitate. Nam haec non obligat saepenumero cum tanto detrimento: sed tenetur ex

A iniustitia non dare instrumenta, quibus praevidetur iniuriam faciendam esse proximo: aliàs talis iniuria est ipsi voluntaria indirectè. Ob haec argumenta est valde probabilis haec sententia: & mihi ita videtur, dummodo qui pecunias deponit non intendat nisi propriam commoditatem securi depositi.

B Ad argumenta in oppositum respòdetur, quod est differentia maxima inter mutuatarium, qui solvit usuras, & alios, quibus inferitur vis. Nam mutuatarius movetur ab intrinseco ad quarendum mutuum etiam non obstantibus usuris propter suam commoditatem, & gaudet inveniens mutuatore etiam usurarium: vnde non propriè anticipatur pecuniam usurarij: neque conqueritur de illo, qui deposuit pecunias apud usurarium, sicut merito conqueritur ille, qui percutitur, aut qui spoliatur de illo qui dedit gladium, vel ferramentum. Ceterum S. Thom. potest intelligi, quando depositor non amittit suam commoditatem. Tunc enim videtur dare occasionem usurario peccandi. Haecenus de materia usurarum.

De Censibus.

Post quam doctrinam sunt aliqui contractus, in quibus solet palliari usura, ut est emptio, & venditio ad creditum, sed de hoc diximus, quæstio. 77. articulo. 4. de ceteris vero contractibus dicemus statim.

D De quatuor speciebus contractuum agendum nobis est; in quibus solet palliari usura, scilicet de emptione & venditione censuum. Secundò de Affecurationibus. Tertio de Societatibus. Quarto de Cambijs. De primo igitur contractu disputant Doctores in 4. dist. 15. Conrad. de contract. quæst. 79. Ioannes de Medina in questione speciali de censibus. Soto lib. 6. de iust. quæst. 5. Covar. lib. 3. Variar. cap. 7. Navar. super caput primum. 14. quæst. 3. nu. 16. Nobis autem circa istam materiam quatuor definienda sunt. Primum quid sit census. Secundum super quam rem possit constitui census. Tertium quotuplex sit census. Quartum, quænam conditiones sint necessariae ad iustificationem census. Circa primum nota, quod non accipimus hic nomen census pro re familiari, nec verò pro tributo quod solvitur regibus; sed accipitur, ut significat ius percipiendi annuam pensionem ex contractu emptionis, & venditionis. Ut verbi gratia; emit Petrus à Paulo pro quatuordecim ius percipiendi ab illo vnum singulis annis: illud ius est census secundum præsentem considerationem. De secundo vero communis sententia est, quod census potest constitui super re fructifera, verbi gratia super agro, vinea & domo. Ut si Petrus emit à Paulo ius percipiendi ex agro illius tres modios tritici, vel mille dipondia singulis annis.

F Vbi primum est: an super nudam personam possit constitui census. De qua re est differentia inter Iuristas, & Theologos stando in solo iure naturali, nam ferè communis sententia est pars negativa, quam in locis citatis suprascripti doctores probant multis argumentis. Sed partem affirmativam tenet Conrad. ubi supra quæst. 83. & 84. Medina ubi supra. Soto ubi supra art. 1. Maior. in 4. dist. 44. Covar. supra. num. 8. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturali potest constitui census super nudam personam, fructiferam tamen, & utilem, ut verbi gratia, super artificem. Probatur primò. Nam artifex potest locare suas operas, ergo poterit vendere ius ad illas singulis annis exhibendas. Secundò super rem fructiferam potest constitui census: ergo super personam utilem, & fructiferam. Vltimò probatur. Nam in quibusdam ecclesijs exiguntur decimæ non solum ex fructibus terræ, sed etiam ex personis fructuosas, ut habetur in c. Apostolicæ. de decimis, ergo etiam census potest constitui super tales personas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Stando in eodem iure naturali, potest constitui census super nudam personam. Ista conclusio non est tam certa, sicut prima. Sed probatur. Nam stando in solo iure naturæ, illa persona potest se vendere & fieri seruus: ergo pari ratione poterit vendere ius istud ad certum tempus. Secundò probatur. Quia nulla persona est tam inutilis, quæ non possit aliqua obsequia præstare, ut comitari dominum vel assistere illi: ergo super quamlibet personam potest constitui census.

Tertio. Obligatio cuiuslibet personæ, quam super se accipit ad soluendam pensionem, vel pecuniam, vel seruitutem, ita ut illo tempore statuto non sit sui iuris; sed maneat ubi dominus voluerit, totum hoc pretio æstimabile est, ergo poterit vendi, si fuerit emptor. Confirmatur. Nam nemo est tam pauper, & nudus, qui ex industria sua non possit elemosinas colligere, unde obligetur per totam vitam singulis annis soluere pensionem vnus argeret; ergo persona illius poterit obligari ad illam pensionem. Ex hac conclusione sequuntur tria. Primum est, censum posse constitui super incerta bona. Secundum est, posse constitui super bona minoris valoris, quam sit census. Tertio. Super bona facile peritura non pereunte censu. Ratio omnium istorum est, quoniam cum census possit constitui super ipsam personam immediatè inde suppletur, quod deficit in bonis super que constituitur census. Sed contra istam conclusionem arguitur sic. In tali contractu venditur, & emitur id quod reuera non est, neque in se neque in sua causa, ergo talis contractus habet effigiem vsuræ. Ad hoc argumentum responderetur primò. nego antecedens. Quia reuera id, quod emitur partim est in se, partim est in sua causa: emitur enim ius ad exigendum à Paulo pensionem annuam, unde obligatio reuera est in Paulo, & pretio æstimabilis: pensio verò est in illo tanquam in causa, qui industria sua tenetur acquirere unde soluat. Secundò responderetur, nego consequentiam, & ratio est: quia vsura non committitur ubi non est mutuum: at verò in casu posito neque est mutuum explicitè neque implicitè. Sed quòd ipsum capitale, quod est pretium, nunquam tenetur Paulus reddere Petro, quòd si in illo contractu est aliqua iniustitia: illa tenet se ex parte vendentis, quia vendit id, quod non est. Sed neque ista iniustitia reperitur illic. Ratio est: quia scienti, & propria sponte volenti non fit iniuriæ, sed emens censum super nudam personam est sciens, quod emit, & propria sponte vult emere: ergo nulla fit iniuria illi. Et per hoc responderetur ad aliud argumentum huic simile, scilicet, non est licitum emere à Rege, iura fictitia, ergo neque in

A casu posito emere censum super nudam personam. Responderetur enim ad antecedens, quòd si ille, qui emit iura fictitia, ignorat esse fictitia, iniuriam patitur à Rege: si autem sciat esse fictitia, nullam patitur iniuriam, si vult emere obligationem Regis ad soluendam pensionem. Atque hæcenus de hoc secundo dubio.

De tertio verò sciendum est, quòd ex quadruplici capite sumitur multiplex diuisio censuum, vel ex parte modi faciendi contractum, & sic alius est census reseruatius, alius consignatiuus: reseruatius est, quando aliquis tribuit alteri sua bona reseruando sibi aliquam pensionem annuam. Sed de hoc censu fit mentio in l. si. C. de rerum permutatione. Consignatiuus census est, quando aliquis retinens sua bona obligat illa ad soluendam annuam pensionem: & iste est frequentissimus in vso. Secundò diuiditur census, ex parte rei super qua constituitur, & sic alius census est realis constitutus super re temporali: alius dicitur personalis, quia constituitur immediatè super personam. Tertio diuiditur ex parte ipsius pensionis soluendæ; & sic alius census est fructuarius, quando pensio est fructus alicuius rei: alius pecuniarius quando pensio est pecunia. Item eadem consideratione diuiditur census secundum quantitatem pensionis, vel absolutam & certam, verbi gratia, si pensio sit, decem millia; vel proportionabilem, ut si pensio sit, quinta pars fructus. Denique diuiditur census ex parte durationis, unde deriuantur multe diuisiones: alius est enim perpetuus, alius temporalis. Item temporalis alius constituitur pro certo tempore, verbi gratia, 20. annis: alius pro certa vita, verbi gratia pro vita Iohannis, qui census dicuntur vitalitij. Item alius est census redimibilis, alius irredimibilis. Redimibilis dicitur, quando venditor census potest dato pretio, quod recipit, extinguere census: irredimibilis dicitur, quando hoc non potest. Iam verò circa quartum punctum principale queritur, vtrum omnes prædicti contractus sint liciti stando in solo iure naturæ? De qua re varia sunt doctorum sententia, quidam enim aiunt, quòd licet aliquis possit donare censum: non tamen potest vendere. Huius sententiæ est Henric. Gandauo quolibet 8. quæst. 22. & Arimin. quem citat Saly in authen. ad hæc. C. de vsuris, & aliqui Iurisperiti in cap. in ciuitate de vsuris. Alij verò aiunt, licitum esse vendere censum realem & non personalem. Alij verò licitum esse fructuarium censum, non autem pecuniarium. Huius sententiæ dicitur esse Ancharanus. Pro decisione fit

VNICA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturæ omnes contractus censuum prædictorum liciti sunt, si fiant iusto pretio. Probatur primò. Cuiuslibet licitum est bona sua pretio vendere; ergo & partem bonorum suorum. Rursus, sed pars bonorum est census ille: ergo potest illum vendere. Secundò probatur. Census ille habet rationem mercis pretio æstimabilis, & pecunia habet rationem pretij; ergo iustus erit contractus, ubi pecunia pro censu datur. Tertio. Omnis res, quæ donari potest, si non sit spiritualis, potest vendi; sed census non est bonum spirituale: ergo si potest donari, potest & vendi. Quarto. Fructus terræ sunt pretio æstimabiles; ergo si census fructuarius est licitus, erit licitus pecuniarius. Vltimò probatur ex constitutionibus Martini V. & Calixti III. quæ habentur inter extrauagantes communes

titul.

titul. de empr. & vendit. & ex motu proprio Pij V. de censibus, quibus in locis Pontifices approbant census, etiam pecuniarios quibusdam conditionibus appositis. Item in Clementina prima, de rebus eccles. non alienandis, conceditur Episcopis facultas alienandi bona ecclesie, pro tempore vite sue. Vnde colligimus quod census pro certo tempore sit licitus: De qua re erit specialis difficultas in dubio tertio. Denique in legibus Hispanie eadem conclusio probatur, ut patet in Copilatione legum libr. 5. titul. 15. & quamvis in his legibus prohibeatur census fructuarius propter speciales rationes: tamen nos loquimur stando in iure natura.

Dubium secundum est an liceat emere censum cum pacto retroemendi, vel retrovendendi, verbi gratia, vendit Petrus censum Ioanni, & obligatur Petrus redimere censum: tunc dicitur pactum retroemendi. Rursus. Si autem non obligetur Petrus, sed Ioannes obligetur iterum vendere Petro quando ipse voluerit: tunc dicitur pactum retrovendendi. Respondetur ergo ad dubium, & sic

PRIMA CONCLUSIO

Licetum est emere censum cum pacto retrovendendi. Ut verbi gratia, in casu posito licitum est Petro obligare Ioannem, ut quando Petrus voluerit redimere censum dato pretio, quod recepit, teneatur Ioannes admittere redemptionem illam. Probatum conclusio. Nam si quæ ratio iniustitiæ esset in isto contractu, esset maxime usuræ; sed ista non est, ergo. Minor probatur, quia ad rationem usuræ requiritur mutuum: sed ibi non est ratio mutui, neque implicita quidem, quod patet, quia ad rationem mutui pertinet, ut mutuarius, qui recipit pecuniam, obligetur illam reddere. Sed in casu posito Petrus non obligatur reddere pecuniam, sed relinquitur in eius voluntate: ergo non habet rationem mutuatarij. Secundò. Quæcumque alias res temporalis potest emi cum pacto retrovendendi, ut domus, & ager; ergo census. Verum est tamen, quod cum tali pacto retrovendendi debet diminui de pretio census, ut verbi gratia, si mille æstimantur pretio triginta millium cum tali pacto retrovendendi, tunc cum tali pacto, non æstimantur nisi quatuordecim millium dipondiorum. Et denique conclusio colligitur ex Pontificibus citatis, & legibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Usura est emere censum cum pacto retroemendi, ut verbi gratia, in casu posito illicitum est, & usura, obligare Petrum ut redimat censum reddendo principale non computatis singulis pensionibus in ipso pretio. Ista conclusio probatur. Nam in tali contractu est mutuum implicitè. Probatum. Nam Petrus obligatur reddere pretium quod accepit, & rursus reddere aliquid amplius singulis annis; ergo est usura, scilicet, lucrum ex mutuo. Sed notandum est, quod ista conclusio intelligenda est quando persona Petri obligatur reddere pretium. Cæterum si non obligetur persona Petri, sed tantum res, super quam constituitur census, licitum est emere censum cum tali pacto, ut emptor ipse posset exigere à re illa post aliquot annos pretium datum, non computando annuas pensiones, quas receperat. Probatum: nam in tali casu nulla est ratio mutui ne implicitè quidem, quod probatur. De ratione mutui est, ut mu-

Atuatarius obligetur reddere mutuum: sed in casu isto mutuarius non tenetur reddere: ergo ibi non est ratio mutui, ac per consequens neque est usura. Confirmatur. Nam mutuarius semper obligatur reddere mutuum in omni euentu; sed in casu posito Petrus vendens censum non tenetur reddere pretium, si res, super qua constituitur, pereat: ergo non habet rationem mutuatarij. Secundò probatur. Nam alie res possunt vendi cum tali pacto retroemendi. Ut verbi gratia emit Ioannes vineam à Petro, eo pacto, ut Petrus teneatur post decennium iterum emere vineam à Ioanne eo pretio, quo tunc æstimanda fuerit. Ergo similiter potest vendi census, cum tali pacto, dummodo non obligetur persona reddere pretium, quod recepit, sed ista exceptio intelligenda est, dummodo pretium, quod datur pro tali censu, sit maius, quam esset sine tali pacto: èd quod pactum illud est in gravamen ipsius venditoris, alioquin posset esse iniustitia in tali contractu: èd quod pretium est minus, quam par est. Non autem erit usura, quia nulla est ratio mutui. Et isto fortassis modo intelligenda est sententia Ioannis de Medina in quæstione de censibus, ubi tenet licitum esse emere censum cum pacto retroemendi, intelligendus est, non obligando personam; sed rem ipsam.

B Dubium tertium est unde pensandum sit iustum pretium in censibus emendis? Respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturali, illud est pretium iustum, quod æstimatur à viris bonis, & prudentibus, & quod est in usu pro illo tempore. Hoc probatur: quia eadem est ratio quantum ad hoc, sicut de alijs mercibus, de quibus diximus in quæstione 77 illud esse pretium iustum. Sed est advertendum, quod ad æstimandum pretium iustum, oportet advertere ad onus, siue gravamen, quod suscipit venditor vel emptor. Ut verbi gratia, si venditor obligatur, ut nunquam redimat, debet esse maius pretium. Si autem emptor ipse obligatur extinguere censum redimente venditore, debet minui de pretio, quia illud est gravamen emptoris. Et denique attendendum est, si res, super qua constituitur census, sit firma, & tuta, sic enim pretium debet esse maius, quam si res sit minus tuta.

SECUNDA CONCLUSIO.

Secundum leges regni Hispanie census temporales redimibiles non possunt emi minoris, quam quatuordecim pro vno. Patet ex libro quinto, titul. 15. lege sexta, ubi irritantur contractus aliter facti, & tabellio, qui interfuerit graviter punitur. Sed advertendum est circa istam legem, quod quia facta est in favorem vendentium, non ponitur terminus pretij versus magnitudinem; sed versus parvitatem. Itaque census redimibilis iuste venditur pluri, quam quatuordecim. Secundò advertendum est, quod in l. 4. ibidem Carolus V. reducit census fructuarios redimibiles ad pecuniarios respectu quatuordecim pro vno; sed quia non fecerat legem univèrsalem de censibus pecuniarijs: ideo eius filius in l. 9. facit talem constitutionem, reducendo omnes antiquos census redimibiles, qui minori pretio fuerant constituti ad quatuordecim pro vno. Denique advertendum est, quod illa lex intelligenda est, quando illa res, super qua constituitur cen-

us, fuerit satis tuta, alioquin si res non est satis tuta: poterit census minori pretio emi in foro conscientie, nam fortassis in foro exteriori non admitteatur illa excafiatio.

Dubium quartum est, Vtrum sit licitum emere censum temporalem pro certo tempore minori pretio, quam fuerit tota summa singularium pensionum? Verbi gratia, vtrum sit licitum Petro emere mille singulis annis soluenda, pro quatuordecim millibus ad spatium 20. annorum. Pro parte negativa est argumentum. Petrus obligat Ioannem venditorem, vt intra viginti annos reddat viginti millia pro quatuordecim, quæ modò recipit, quod videtur esse mutuum implicite, & vsura. Et confirmatur. Si Petrus obligaret Ioannem vt receptis quatuordecim modò, redderet post viginti annos viginti millia simul, esset aperta vsura, ergo etiam in casu posito. Patet consequentia: nã nihil refert quòd solutio fiat sigillatim, vel simul.

Ad hoc dubium Soto lib. 6. de iust. quæst. 5. art. 2. dicit, quòd si per talem contractum emanent fructus incerti, quamuis sit spes quòd sunt vtiliori magis, quam pretium datum, licitus est contractus: si autem census sit pecuniarius, & certus, & nullis expensis recuperandus: inquit, non posse distinguere à mutuo, & vsura. Oppositam sententiam tenet Conrad. vbi supra quæst. 80. & ratio eius est: quia 100. nummi præsentis, plus aestimantur quam 100. absentes; ergo poterit aliquis emere 100. de præsentis datis 110. in spatio quinque annorum, verbi gratia, soluendos. Sed hæc ratio nulla est. Quia pari modo iustificaretur omne mutuum cum lucro. Ioannes verò de Medina vbi supra post longam disputationem ait, quòd de rigore censendi scholastico, non possumus condemnare illum contractum: Nihilominus est suspectus de vsura. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Licitus est ille contractus si fiat iusto pretio. Probatum primo. Nam census pro certo tempore licitus est, & ex iure approbatus, vt diximus; sed communiter ita celebratur ab omnibus, vt pretium sit minus, quam tota summa pensionum: ergo ita est licitus. Confirmatur. Nam aliàs stultus iudicaretur, qui daret quatuordecim millia simul, pro pensione millium soluendorum singulis annis pro spatio quatuordecim annorum. Secundò probatur. Census perpetuus emitur minore pretio, quam sit tota summa pensionum soluendarum. Vt v.g. si emitur census mille dipondiorum pro triginta millibus, certum est, quòd transactis 30. annis excedit summam pensionum in infinitum pretium datum. Ergo multò magis licitum erit emere censum temporalem pro certo tempore, minore pretio, quam sit summa pensionum. Patet consequentia. Nam census perpetuus plus aestimatur ab omnibus. Denique probatur. Nam Petrus emens talem censum statim abdicat à se ius quatuordecim millium dipondiorum, simul tribuens illa Ioanni, quod quidem ius plus aestimatur, saltem non minus, quam ius percipiendi singulis annis mille pro spatio viginti annorum. Et ratio est: quia multa pecunia simul vtilior est, & aptior ad quamlibet negotiationem, quam si sigillatim, & per partes possideatur.

Ad argumentum in oppositum responderetur, quòd idem argumentum probaret non esse licitum emere censum perpetuum minore pretio, quam sit summa pensionum soluendarum. Responderetur, ergo

A quòd ius recipiendi sigillatim, & paulatim. 20000. non plus aestimatur, quam ius possidendi simul quatuordecim millia. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationem dictam, & quia in illo casu obligaret venditorem, vt teneatur simul rependere quatuordecim millia, & insuper sex millia.

Dubium quintum est, quænam conditiones sint necessariæ, vt contractus census redimibilis sit licitus. Pro cuius explicatione norandum est. Quòd sex conditiones colligebantur ex Decretis Calixti III. & Martini V. quæ habentur in summa Conciliorum in summa Concilij Florentini. Circa quas conditiones erat differentia inter doctores; quidam enim dicebant Pontifices quidem definiisse contractus factos, cum illis conditionibus licitos esse, non tamen necessarias esse conditiones illas. Alij vero dicebant omnino necessarias esse, vt census esset licitus, & iustus. Hanc tamen differentiam diremit facile Pius V. in proprio motu de censibus edito anno 1569. Vbi statuit nouem conditiones esse necessarias, vt contractus census licitus sit. Prima conditio est, vt non constituantur nisi super re immobili, & ex natura sua fructifera, & certis finibus determinata. Secunda conditio est, quòd non constituantur census nisi numerata pecunia de præsentis coram testibus, & notario celebrante simul contractum. Tertia conditio est, quòd solutiones pensionum non fiant anticipatæ. Quarta conditio est, vt conditiones & obligationes de casibus fortuitis nullæ sint. Quinta conditio est, quòd pactum auferens, vel restringens facultatem vendendi rem, super qua constituitur census, nullum sit, quin potius debitor habeat liberam potestatem vendendi rem sine solutione decimæ partis, vel aliquotæ: dummodo res

B illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambium, & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quod interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure nature tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quæ continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

C illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambium, & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quod interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure nature tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quæ continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

D illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambium, & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quod interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure nature tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quæ continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

E illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambium, & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quod interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure nature tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quæ continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

F illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambium, & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quod interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure nature tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quæ continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

Quas omnes conditiones Pontifex vult habere locum, non solum quando census de nouo creatur: sed etiam quando, constitutus iam de nouo vendi-

tur,

tur, dummodo talis census, fuerit creatus post promulgationem istius motus proprii. His suppositis, responderetur vnica conclusione ad dubium. Omnes istæ conditiones sunt conformes iuri naturali, & per consequens obligant in foro conscientiæ. Et probatur. Nam contractus census magnam materiam præber palliandi vsuras; sed per istas conditiones obuiatur his incommodis, ergo obligant in conscientiæ, & sunt conformes rectæ rationi. Item, quamuis multa pacta, quæ Pontifex irritat ibi stando in iure naturæ essent valida, tamen si attendamus idem ius naturæ, necesse erat, vt stantibus pactis illis, pretium augetur: quia tamen non augebatur in consuetudine hominum, ideo Pontifex merito irritat illa pacta. Et denique probatur. Nam respublica civilis Christiana subdita est ecclesiæ in omnibus, quæ pertinent ad salutem animarum: sed ad salutem animarum expediebat (vt ait ipse Pontifex) quod tanto malo occurreretur: ergo tales leges obligant in foro conscientiæ. Nequæ valet dicere, quod istæ sanctiones non sunt acceptatæ. Quia reuera in tribunalibus Regijs admittuntur, & viri timoratæ conscientiæ istas seruant: nō aliquando fuit supplicatum ab huiusmodi constitutionibus apud ipsum Pontificem. Atque hæcenus de isto dubio.

Dubium vltimum est, An licitum sit venditori redimere censum pro partibus, verbi gratia, reddendo medietatem pretij quod recepit, vel tertiam partem, vel quartam: ita vt emptor teneatur extinguere partem census proportionabiliter. Pro solutione notandum est, quod in illis sex conditionibus iniquis Calixti III. & Martini V. tertia erat, quod in ipso contractu census expressè daretur facultas venditori redimendi censum per partes. Sed tamen huius conditionis non meminit Pius V. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO

Illa conditio iam non est necessaria in illo contractu census. Probatur. Nam licet Pius V. non reuocauerit illam expressè, tamen dum constitueret omnes conditiones necessarias ad iustificandum censum, vitus est illam quasi reuocasse, cuius non meminit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Licitum erit apponere ille conditionem ex contractu census, vt venditor possit redimere censum per partes. Probatur. Nam illa conditio non est contra ius naturæ, neque prohibita lege humana, ergo, &c. Sed notandū est, quod cum illa conditione debet minui pretiū ipsius census, & tād magis quanto per miniores partes datur facultas redimendi venditori. Ratio huius est, quia illa conditio est ei detrimentum, vt obligetur extinguere censum non recepto pretio quod semel accepit.

TERTIA CONCLUSIO.

Si nulla fiat mentio huius conditionis in ipso contractu census, non tenetur emptor ex iustitia admittere redemptionem census per partes: nam emptor tantum obligatur emendo censum redimibilem, retrouendere. Probatur. Ille tantum obligatur retrouendere, quando venditor primus voluerit; sed hoc pactum non est necessarium, vt admittat redemptionem per partes, eò quod ip-

A se totum pretium dedit simul quando emit censum, & detrimentum patitur recipiendo per partes, ergo &c.

Notandum tamen est, quod si modò de facto venditor velit redimere medietatem census, cogitur in foro exteriori emptor admittere talem redemptionem: fortassis magis ex quadam æquitate, quam ex rigore iustitiæ, vel fortè quia ipsa consuetudo videtur obtinere vim legis. Nihilominus admittit ista conclusione, sit

• QUARTA CONCLUSIO.

Licitum est in contractu census ponere expressè, vt non possit redimi nisi totus simul: dummodo augetur pretium. Probatur, quia ista conditio non est contra aliquod ius, sed potius valde conformis iuri naturæ, ergo potest apponi conditio, vt non redimatur nisi totus simul. Diximus autem, quod debet augeri pretium supposita illa conditione, quia talis conditio est in fauorem ipsius emptoris, vt venditor renuntiet illi consuetudini.

C VLTIMA CONCLUSIO.

Siue sit diues, siue pauper, qui vendit censum, idem debet esse pretium. Hanc conclusionem ponimus contra aliquos modernos, qui opinantur, quod si sit pauper, qui vendit censum, non debet obligari, vt redimat simul totum censum, quando voluerit redimere: sed quod possit per partes redimere. Et ratio illorum est: quia efficitur census perpetuus, si non admittitur à paupere redemptio illa per partes. Sed nobis hæc ratio per accidens videtur esse. Probatur. Quia pretium iustum census redimibilis idem est constitutum secundum leges, siue sit diues, siue pauper, qui vendit. Et confirmatur. Nam iustum pretium tritici idem est omnino secundum leges, siue qui vendit sit pauper, siue diues, ergo simili ratione erit idem pretium census redimibilis. Præterea probatur, quia cum census ille sit redimibilis ex natura sua, poterit contingere, vt aliquis amicus pauperis redimat illū sibi, atque adeo, nonquam efficitur mihi perpetuus, & securus. Denique quia vel ille census constitutus est super aliqua re bona, & tuta, & tunc ipse pauper poterit redimere vendendo illam: vel est constituta super re minus tuta, tunc census ipse minoris pretij est, vnde relatur in pretio dato secundum leges perpetuitas, quæ per accidens consequi potest, ex eo quod est pauper, qui vendidit. Hæcenus dictum sit de censibus, quod attinet ad rationem iustitiæ. Cæterum, quod attinet ad rationem charitatis, & misericordiæ, alia ratio esse poterit sæpenumero. Nam continget quando pauper vult vendere censum diuiti, quod sit in tanta necessitate, vt diues peccet contra charitatem, & misericordiam emendo: quia tenebatur mutare gratis ex præcepto charitatis. Secundo loco disputandum est de contractu assicuratiōnis, de quo est titulus expressus in iure Ciuili in ff. & in C. de nautico fœnore, & in iure Canonico in capit. nauiganti. de vsuris, disputant Canonistæ. Soto libr. 6. de iustit. quæst. 7. Couar. libr. 3. Var. cap. 2.

F Pro cuius rei intelligentia nota primò, quod assicuratio est pactum de suscipiendo in se periculo rei ad alterum pertinentis, propter pretium, verbi gratia, est negociator habens nauim onustam mercibus, quam parat mittere ad Indos: timens autem

aria pericula maris, quaerit asecur atorem totius capitalis dato pretio.

Secundò nota, quòd huiusmodi contractus asecurationis aliquando quidam verus est, & realis ex vtraque parte, verbi gratia, quando ille, qui petit asecurationem habet nauem onustam mercibus expositam, vel exponendam periculo, & alter qui asecurat habet reuera sufficientia ad asecurationem totius capitalis. Aliquando verò talis contractus est fictitiu, & siccus, verbi gratia, quando ille, qui petit asecurationem non habet rem periculo exponendam, sed fingit se habere, vel etiam ille, qui asecurat, non habet bona sufficientia ad asecurationem rei periculo exponendae. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Contractus primi generis iustus est dummodo fiat iusto pretio pro magnitudine periculi. Hæc conclusio patet ex l. 1. & l. nihil. & ex l. pericul. ff. vbi supra, & ex l. 1. & 2. C. vbi supra, & est communis omnium sententia. Et ratio est manifesta: quia suscipere in seipso huiusmodi periculum est pretio aestimabile, ergo iustum erit pro asecuratione pretium recipere, maius, vel minus pro magnitudine periculi. Item etiam, quia iustitia in huiusmodi contractu potest reduci ad contractum, qui dicitur de positionis, siue vadiationis, quòd vulgo dicitur, apuesta, est enim perinde talis asecuratio, atque si asecurator deponeret 100. amittenda, si nauis perierit, contra quatuor lucrada si non perierit. Sed aduertendum, quòd vt sit iustus contractus asecurationis, tenetur ille qui petit asecurationem explicare specialia pericula, quibus exposita est res illa, quandoquidè pericula non sunt manifesta omnibus, aliàs ipse non poterit recipere ab asecuratore pretiū nauis si pereat. v. g. si nauigauit per aliam viam, quam non explicauit asecuratori.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si asecurator non habeat bona, quæ fingit se habere ad asecurandam rem, iniustus est contractus ex parte illius, neq; potest pretium recipere, etiam si nauis salua peruenerit ad portum. Probat, quia tunc ille reuera nihil asecurat, cum non habeat unde soluat pretium rei, si fortè perierit: sed potius totum periculum imminet ipsi negotiatori. Quòd si aliquis obijciat, quòd etiam asecurator subijt periculum carceris, & multiplicis vexationis, ergo pro isto periculo poterit aliquid pretij recipere, si nauis salua fuerit. Respondetur, nego consequentia: quia huiusmodi periculum non est vtile in aliquo, ipsi negotiatori: sed potius molestum erit vexare. Sed tamen quaerit aliquis mererè, an si ipse asecurator habeat talem medietatem bonorum, quæ fingit se habere v. g. habeat 50. millia, & fingit se habere 100. millia: an tunc possit recipere medietatem pretij promissi pro asecuratione si nauis salua fuerit. Aliqui Theologi dicunt licitū esse: quia ille se exponit periculo soluendi 50. millia. Sed nobis oppositū videtur esse omnino verum. Probat: Quia talis asecurator non alio titulo potest recipere illam medietatem pretij, nisi ex vi contractus asecurationis: sed ille contractus fuit nullus, & inuoluntarius ex parte petentis asecurationem: ergo nihil potest recipere asecurator. Probo minorem: quia petens asecurationem, si sciret impotētiam asecuratori, nullo modo faceret contractum cum eo, sed potius cum alio: ergo rationabiliter est inuoluntarius interpre-

A ratinè: & per cōsequens contractus est nullus. Confirmatur, quia ille asecurator per fraudem fecit maximam iniuriam petenti asecurationē, quia ille peribat asecurationem totius nauis, & ipse asecurator reliquit eum expositum periculo amittendi 50. millia ducatorum contra suam voluntatem, ergo ex hac iniuria facta in tali contractu, non oritur aliquod ius ipsi asecuratori, vt recipiat medietatem pretij constituti. Ceterū nascitur ius petenti asecurationem, vt possit exigere saltem 50. millia quæ habet fraudulentus asecurator, si nauis perierit. Et ad argumentum contrariae sententiae, scilicet, quòd asecurator exponit se periculo amittendi 50. millia regalia; Respondetur, nego consequentiam: quia ipse propria tantū voluntate se exponit tali periculo, sine voluntate alterius contrahentis, qui intendebat facere contractum asecurationis pro toto, non autem pro parte.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui cum sciente, & volente facit cōtractum asecurationis nauis vacuae, ita atq; si esset plena pretiosis mercibus, validus est contractus, & nulla est illic iniuria. Probat, quia tunc talis contractus est contractus de positionis, seu vadiationis. Ceterū si talis contractus fiat cum ignorante nauim esse vacuam, quidam dicunt, quòd cōtractus est nullus: quia nihil est, quod asecuretur, & quia ipse asecurator est inuitus: si enim sciret esse vacuam nauim non faceret talem contractum: ed quòd timeret periculum nauis, quia non adhiberetur tanta diligentia seruandi nauim vacuam, atq; si esset mercibus onusta. Vltima tamen sit

CONCLUSIO.

D Talis cōtractus est validus si adhibeatur tāta diligentia in seruanda vacua naui, atq; si esset onusta mercibus. Probat, quia tunc nulla fit iniuria asecuratori, neque exponitur maiori periculo, sed omnino est contractus de positionis siue vadiationis. Obseruandum est tamen, quòd quando iste contractus fit cum ignoranti, & nauis nō periclitatur in toto, sed in parte, non tenebitur asecurator soluere totum pretium nauis, sicut si esset onusta mercibus. Ratio est euidens, quia si reuera nauis esset plena, poterit in tali casu vt ea mercium parte, quæ salua facta est, ad soluendum pretium pro totis mercibus: si autem nauis illa omnino subuersa est: tenebitur soluere totum pretium constitutum. Verumtamen contra ea, quæ diximus est vnicum argumentum, ex ca nauiganti. de vsuris. vbi dicit Pontifex nauiganti, vel eunri ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatē ex eo quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, vsurarius est, ergo non est licitum pro asecuratione aliquid recipere. Respondetur, quòd tex. intelligitur in casu, vbi reuera nullum erat periculum, sed palliabat vsura falso titulo asecurationis. Secundò respondetur, quòd licet esset aliquod periculum, tamen ille mutuator non solum peribat iustum lucrum ex vi contractus asecurationis: sed etiam aliquid amplius ex vi contractus mutui, quòd quidem erat palliata contractus asecurationis.

F Tertio loco differendum est de contractu societatis. De qua re Scholast 4. di. 15. D. Th. hoc in loco art 2 ad 5. & Caiet. ibid. & in sum. verb. societas & in opus. 17. responsonum. resp. 5. Soto vbi sup. q. 6. & in ff. & in C. agerur de hac re tit. pro socio. Itē in c. per vestras de donat. inter vir. & vxor. Conrad. de contract. q. 92. Nauar. in Manua. c. 17. & super cap. primum. 14. q. 3. Couar. lib. 3. Variar. Resol.

Ante

Ante omnia nota primò, quòd societas est conuentio, siue pactù quorundam ad negociandum lucri gratia. Socij verò dicuntur, qui ad negociationem conferunt in communi pecuniam, siue industriam, & operas.

Nota secundo, quòd contractus societatis duplex est. Quidam dicitur contractus eiusdem rationis v. g. quando socij communi pecunia, communi industria, cõmunibus diligentijs & ministris negotiantur. Alter contractus est & dicitur diuersæ rationis, quando v. g. quilibet sociorum confert in communi rem differentem: vt si Petrus ponit pecuniã, Paulus industriam, Ioannes operas ministerij. Tertio nota, quòd iste contractus diuersæ rationis potest adhuc dupliciter fieri, vno modo, ita vt, qui pecuniam confert, exponat eam periculo, vel lucro proportionabiliter cù industria alterius socij, quæ tanti æstimatur, quanti ipsa pecunia. Altero modo, ita vt, quod per pecuniã confert, obliget alium sociũ, vt saluam illam seruet. Deniq; nota quod de contractu societatis diuersæ rationis priore modo: nulla est dubitatio, aut difficultas quin licitus sit talis contractus. Sicut definitur legibus citatis: & ratio est manifesta: quia negociatio, vt diximus. q. 67. ar. 4. licita est, ac proinde impertinens est, quod illa negociatio fiat ab vno, vel duobus, vel tribus; ergo si equalitas seruetur inter ipsos socios licite poterant negociari.

D Vbitatur autem circa vltimum modum societatis, Verũ sit licitus ille contractus, quando socius, qui pecuniam confert, obligat alterũ sociũ, vt seruet eam integram, & insuper lucrum repẽdat. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Qui contulit pecuniam socio ad negociandũ, poterit postea cum illo facere contractum assecurationis talem. v. g. Petrus ponit mille apud Paulum, vt Paulus negotietur, & præterea ipse Petrus petit à Paulo, vt assecuret mille pro 30. Item petit ipse Petrus à Paulo, vt emat lucrum, quod speratur pro 100. Tũc arguitur. Ecce Petrus in casu proposito saluo capitali, quod contulit in societatem, recipit certum lucrum ab altero socio obligando eum, vt reddat, ergo pars affirmatiua vera est. Probatur consequentia; quoniam omnes contractus liciti sunt. Secundo arguitur. Si qua ratione ille contractus esset illicitus, maximè, quia Petrus est mutuator & recipit lucrum ex mutuo; sed non est mutuator, ergo. Probo minorè, quia depositarius qui assecurat depositum nõ reducit depositum ad mutuum, vt habetur in c. fi. de deposito. Item qui assecurat accommodatum, nõ reducit illud ad mutuum, vt habetur in c. 1. de cõmodato; ergo Paul. quãdo assecurat Petro suas pecunias, non efficitur mutuator: sed potiùs depositarius ad negociandum. Arguitur tertio. Esto ita quòd in tali casu esset ratio mutui, tamen ratione lucri cessantis poterit Petrus aliquid petere à Paulo, videtur enim cessare lucrum ipsi Petro dum vendit speratum lucrum Paulo. Quarto arguitur. Mille aurei expositi negotiationi pluri æstimantur, quàm non expositi, ergo Petrus potest exigere à Paulo socio & illum obligare vt reddat plusquam mille pro mille expositis negotiationi. Pro decisione difficultatis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Exponere pecuniã negotiationi, obligando sociũ vt assecuret capitale & aliquod certum lucrũ, etiam vt emat lucrum quod speratur, vsura est & societas leonina, vt est in prouerbio desumpto ex l. si non fuerit. ff. pro socio, de quo vide Eras. Chilia. da. 1. centuria. 7. adag. 88. & hæc sine dubio est cominantis sententia, & probatur ex l. citata, vbi ait

Tomus quartus.

A Iuriconsultus, quod contra legem societatis est percipere lucrum, & effugere damnum. Secundo probatur, quia in tali contractu est verè lucrum ex mutuo; nam in eo casu Paulus socius efficitur mutuatorius, cum maneat dominus pecuniæ illius absque obligatione ad negociandum; ergo cessat societas, & lucrum quod exigit Petrus ex ratione mutui. Et denique probatur, quoniam aliàs nullus contractus dånaretur tanquam vsurarius, si approbaretur iste, do tibi mille, vt reddas 30. supra mille.

SECUNDA CONCLUSIO.

B Contractus societatis, & contractus venditionis lucri possunt fieri cum eodem socio: dummodo capitale relinquatur expositum periculo. Probatur, quia illic non inuenitur aliqua inæqualitas, neque ratio vsuræ: igitur vera est conclusio. Probatur antecedens: quia tunc seruetur proprietas vtriusque contractus, neque alter alterũ destruit, & rursus lucrum quod speratur æstimabile est iusto pretio secundum contingentiam, vt sit maius, vel minus, ergo poterit designari quoddam medium in ipso pretio, quod sit iustum.

TERTIA CONCLUSIO.

C Contractus assecurationis capitalis, potest fieri cum eodem socio: dummodo non fiat contractus venditionis lucri, & dummodo iustum pretium detur socio pro assecuratione. Probatur conclusio, quia iste contractus assecurationis secundum se licitus est, & iustus, nisi fortè corrumpatur ex coniunctione ad alterũ contractum, & redacatur ad lucrum ex mutuo; sed in prædicto casu non reductur ad mutuum: ergo. Probo minorè, quia per mutuum ipse mutuatorius efficitur dominus pecuniæ, & potest eam expendere in quos velit vsus: sed Paulus socius in prædicto casu non efficitur dominus pecuniæ, sed tenetur ex contractu societatis cum ea negociari in commodum Petri. Secundo probatur. Nam Petrus exponit se periculo amittendi pretium, quod dedit pro assecuratione capitalis, si forè nullum fuerit lucrum, vel minus, quàm pretium assecurationis.

QUARTA CONCLUSIO.

E Contractus assecurationis capitalis, & contractus venditionis lucri possunt fieri cum eodem socio: dummodo pretium assecurationis sit æquale cum pretio venditionis lucri. Probatur. Nam tali casu, illi contractus reducuntur, & reuertuntur in vñ contractum mutui gratis, v. g. si Petrus confert 100. Paulo in societatem, & dat 20. pro assecuratione & rursus recipit 20. pro lucro quod speratur, tunc certè remanebit Petrus cum 100. quæ à principio dederat absque aliquo lucro, vel damno.

QUINTA CONCLUSIO.

F Si pretium assecurationis sit minus, quàm pretium, quod datur pro lucro ipso, quod speratur, & venditur, vsura est in tali contractu. Probatur. Nam Petrus in tali casu saluo capitali, obligat Paulum vt aliquid amplius reddat, ergo est lucrum ex mutuo. Confirmatur. Nam in tali casu Paul. manet dominus ipsius capitalis, neque tenetur negociari, ergo dissoluitur contractus societatis, & manet purè contractus mutuandi cum lucro mutuatoris, ac proinde est vsura saltem interpretatiuè.

SEXTA CONCLUSIO.

Si pretium assecurationis sit maius, quàm pretium lucri, quod speratur, vel assecratur, vel emitur ab

E e

altero

altero socio: iniustus est contractus ex parte Pau. as-
 securantis. Probat, quia tunc Petrus recipit certū
 detrimentum absq; spe lucri, ergo non est aequa so-
 cietas ista, non tamen est hic usura: quia Pau. qui
 facit iniuriam non est mutuator. Ex dictis sequitur,
 falsam esse sententiam. Maior. in 4. dist. 15. q. 48 &
 49. asserentis omnes illos tres contractus supra di-
 ctos licite fieri cum eodem socio, salvo capitali, &
 lucro, quam sententiam aliqui ex modernis ad
 pauca respicientes sequuntur. Item sequitur, falsam
 esse aliorum sententiam qui dicunt, per illos tres
 contractus dissolui quidem contractum societatis,
 sed resurgere alium contractum licitum, scilicet ven-
 dem mille aureorum negotiationi expositoriū pro
 mille & 50. Item sequitur ut nobis videtur falsam
 esse sententiam Caiet. respon. 11. ubi sup. ubi duo
 asserit. Primum est, quod si à principio fiat contractus
 societatis cū pacto ut postea fiant etiā alij duo con-
 tractus, usura est. Et in hoc optimè dicit Caiet. Dicit
 secundò, quod si à principio bona fide, & liberè fiat
 contractus societatis, & postea socij spore sua velint
 alios duos contractus celebrare: licitum erit hoc.
 Ratio Caietani est, quia illi duo contractus poste-
 riores fieri poterant cum alio tertio: ergo etiā cum
 socio. Probat, con sequentia, quia socius, qui bona
 fide contraxit societate, non debet esse peioris con-
 ditionis, quam alius tertius. Nihilominus hæc sen-
 tentia falsa est. Probat, ex prima & quinta con-
 clusione. Quoniam siue fiant omnes illi contractus suc-
 cessivè, siue simul cum eodem socio: semper redu-
 cuntur virtualiter illi contractus ad contractum mu-
 tui cum lucro. Et ratio est: eò quod socius ille effi-
 citur dominus pecuniarum, quas aliter socius con-
 sultit, neq; tenetur amplius negotiari, sed duntaxat
 conferre lucrum alteri salvo capitali. Verum est ta-
 men ut postea explicabimus, quod si statim reddat
 capitale cum aliquo pretio pro spe lucri futuri, po-
 terit esse licitus contractus; quia tunc non manet
 ratio mutui, ac proinde neque usura.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad
 primum responderetur, quod etiam si quilibet con-
 tractus seorsum licitus sit, tamen si fiant simul, vel suc-
 cessivè cum eodem socio dissolvantur, & relinqui-
 tur vnicus contractus mutui cū lucro. Ad secundum
 responderetur, quod non est eadem ratio de deposi-
 tario assecurante depositum, & de socio assecuran-
 te capitale, & lucrum, quia depositarius non effi-
 citur dominus depositi, etiam si assecuret depositum:
 sed tenetur servare illud & habere in promptu ad
 voluntatem deponentis, at vero socius qui assecu-
 rat capitale, & lucrum, efficitur dominus pecunia-
 rum velut mutuarius: neq; tenetur amplius nego-
 tiari ad utilitatem alterius socij.

Ad tertium argumentum responderetur, quod re-
 vera cessat lucrum, ut in casu tertie conclusionis:
 concedimus licitum esse vendere socio lucrum, quod
 speratur. At verò, quando gratis assecuratur capita-
 le, & insuper datur vel promittitur certum lucrum:
 tunc efficitur ratio mutui cum lucro, ac proinde
 erit usura: quod non contingeret cum alio tertio,
 quia ibi non est aliqua ratio mutui.

Ad quartum responderetur, quod mille expositi nego-
 tiationi, pluris aestimantur, quam mille & 50. arve-
 rò non possunt vendi eidem socio negocianti: quia
 tunc efficeretur ratio mutui cum lucro. Magister
 Soto lib. 6. de iustitia. quaest. 6. tenet nostram sententiam
 contra Caiet. & etiā accursius in l. si non fuerit. ff.
 pro socio. Et Panor. in cap. per vestras, de donation.
 inter virum & uxorem. Et quoniam Soto videatur uni-
 versaliter negare tres illos contractus esse licitos

A cum eodem socio: tamen ille loquitur, quādo salvo
 capitali speratur certum lucrum, unde non est con-
 trarius nostris tertie, & quarta conclusionibus. Re-
 liquum est respondere ad vnum argumentum quod
 potest fieri in fauorem Caiet. Est ita, quod Petrus
 dedit Paulo 100. in societatem bona fide à prin-
 cipio, & in processu societatis ostenditur certa spes
 lucri magni, v. g. 30. tunc licitum erit Petro petere
 à Paulo, ut si velit dissolvat statim societatem & det
 sibi 15. supra 100. est igitur argumentum, ergo etiā
 erit licitum ut Petrus in eodem casu postulet statim
 15. pro 30. quæ sperantur pro lucro relicto capitali
 apud sociū assecurato, ergo vera est sententia Caiet.
 B quod successivè possunt fieri illi tres contractus cū
 eodem socio. Respondetur, quod si sententia Caiet.
 intelligatur in casu proposito à principio argum. èti,
 scilicet quod Paulus det statim capitale simul cum
 pretio lucri certo sperati vera est quia tunc non est
 lucrum ex mutuo, imò verò etiā si relinquat Petrus
 capitale apud sociū, poterit recipere aliquod lucrū
 pro certo lucro sperato: eò quod cedit iuri suo reci-
 piendi 30. supra 100. Ceterum quod relinquat illa
 100. apud Paulum mutuata, vel assecurata: hoc qui-
 dem facit gratis, quia poterat ille statim exigere à
 Paulo 100. illa. Tamen si sententia Caiet. universali-
 ter intelligatur, falsa nobis videtur propter rationes
 predictas. Cuius falsitas apparebit in casu, quo Pau-
 lus det aliquid lucri ipsi Petro, ut relinquat apud
 Paulū capitale, tunc enim ipse Petrus erit usurarius.

C D Vbitatur secundò, An sit licitus iste contractus
 societatis, v. g. Petrus conferat Paulo. 100. in
 societatem ea conditione ut ex illis 100. Petrus nō
 possit amittere nisi quinque: sed neque lucrari, nisi
 quinque, videretur enim iustus contractus, quia Pe-
 trus exponit se aequali periculo, & lucro.

D Sed in oppositum est, quod Petrus in eo casu nō
 exponit negotiationi reverà, nisi tantum quinque: rā
 reliqua. 95. relinquit mutuata, vel assecurata apud
 Paulum, sed moraliter loquendo quinque negotia-
 tionem exposita non sunt apta ad lucrandum alia
 quinque ergo iniustus est contractus. Ad hoc du-
 bium responderetur breviter in doctrina Sor. lib. 6.
 de iustit. quaest. 6. art. 2. ad secundum. Sit ergo.

PRIMA CONCLUSIO

E Qui deponit multum pecuniae ad negociandū,
 ea lege ut non subeat periculum nisi certa partis,
 non poterit recipere ex lucro nisi tantum, quantum
 illi parti secundum proportionem responderit, (se-
 cundū, inquam, proportionem, quā habet ad totū
 cumulum qui exponitur negotiationi. V. g. Petrus
 subit periculum in quinque, Paulus vero in 35. est
 autē lucrū 16. tunc Petrus reportabit ex lucro duo:
 Paul. verò quod reliquum est. Ratio est manifesta,
 quia sicut se habent. 5. quæ exposuit Petrus ad 40.
 ita se habet duo ad 16. est .n. proportio suboctupla.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Si autē Petrus faciat tale pactum, scilicet si fue-
 rit iactura tota usque ad quinque, sit mea tota, dū-
 modò, si lucrum fuerit usque ad quinque sit etiam
 totum meum, reliquum verò tuum: licitus enim tūc
 poterit esse contractus: quia Petrus exponit se dan-
 no, & lucro pariter similiter & Paulus, &c.

Ad argumentum pro parte negativa conceditur
 intentum, nisi pactum fiat eis conditionibus, quas
 posuimus in istis conclusionibus.

D Vbitatur vltimò, quomodo debeat fieri divi-
 sio lucri inter socios: Respondetur vnica con-
 clusione.

hunc.

sione. Debet fieri diuisio inter socios, ita ut vnici- que tantum lucri eueniat, quanta est proportio pre- tij, quod contulit in societate, ad totum cumulum quod exponitur negotiationi, & periculis eius, v. g. Petrus contulit in societatem 100. aureos, Paulus verò 50. cum sua industria, quæ totidem æsti- matur. s. 50. Ioan. verò cõferat 50. sine industria; in hoc casu totus cumulus æstimatur in 50. sup. bis 100. Sit autè lucrũ 50. tunc debet dari Ioan. 5. pars lucri. s. 10. Pet. verò & Paul. diuident æqualiter quod reliquũ est. Sed in oppositum est argumentum, ex. l. si non fuerit. ff. pro socio. vbi habetur, quòd potest esse commune lucrum, licet vnus socius subeat totum periculũ. Item Instit. de societatis §. de illa, dicitur, posse alterum socium lucri duas partes dani verò nõ nisi tertiam recipere. Respondetur, quòd in his legibus nomine periculi vel lucri intelligitur tantũ in ipsa pecunia. Quod patet ex ipso contextu legis, si non fuerit. Vbi Iurisconsultus reddit rationem: quia industria mercatoris solertis, plus cõfert in societatem, quàm pecunia. Sed pro maiori intelligentia huiusmodi partitionis lucri, vel dani inter socios nota quòd alicuius negotiantis industria triplici- ter potest æstimari. Primo modo secundũ se, verbi gratia si socius locaret operas suas aliis socijs pro stipendio, v. g. 20. & isto modo non consideratur formaliter vt socius, sed vt purè minister conducti- tius. Altero modo potest considerari industria socij in ordine ad lucrandum in negotiatione societatis: & sic multò plurius æstimari solet ad societatem, quàm priori modo, v. g. æstimabitur vt 100. ita vt si alius socius contulerit 100. in pecunia sit æqualitas inter ipsos. Tertio modo considerari potest ista industria mixtim, ita vt ipse socius postquam locauerit suas operas alijs socijs tanquam minister ipsorum: dicat se velle conferre stipendiũ suum datum, vel dandũ in societatem, exponendo illud lucro, vel damno. Dicitur igitur est de priori illo modo, quòd talis so- cius nihil lucri, nihil dani reportaturus est respectu stipendij sui, vel industriæ: sed respectu aliarum pecuniarum, quas ipse exponit negotiationi reporta- bit lucrũ vel dani: secundũ proportionem illarum ad totum cumulum, dummodo ex illis pecu- nijs soluatur etiam pars stipendij, quod ipse accipit pro ministerio, non enim solũ ministrat in vtili- tatem aliorum, sed etiã propriam. De secundo verò modo æstimandi industriam, aliqui solent ita iudi- care, quòd si Petrus ponit industriã, quæ æstimatur vt 100. ad negotiandũ in societate, & Paulus ponit 100. aureos in pecunia: quòd tunc totum quidem lucrũ diuidendũ erit inter illos: at verò si fuerit dani in negotiatione societatis, verbi gratia in parte pecuniæ quã posuit Paul. s. in 50. tũc ex alijs 50. quæ reliqua sunt, nihil debet reportare Petrus, etiam si totã industriam amiserit, quæ æstimabatur vt 100.

Sed in oppositum est, quòd in ipso lucro supra 100. aureos quos posuit alter socius, debet esse æqualis ille, qui posuit suam industriam, quæ æsti- mabatur vt 100. ergo etiam in dano debet esse æqua- lis: at verò si ex illis 50. quæ reliqua sunt quando sit iactura aliorum 50. nihil reportat, qui posuit suam industriam: non manet æqualis; sed peioris condi- tionis: si quidẽ amittit totã ipse operam, quæ æsti- mabatur vt 100. alter verò non amitteret nisi 50. ergo de illis 50. quæ reliqua sunt debet reportare 25. Magist. Sor. lib. 6. de iust. & iure. q. 6. art. 1. aliter meditatũ de diuisione faciendã inter socios. Ait enim habendam esse rationem periculi, cui exponi- tur pecunia, potius, quàm ipsius quantitatis pecu- niæ, v. g. confert Petrus mille aureos in societatem,

A Paulus verò 100. vel industriam, quæ æstimatur vt 100. ad lucrandum in societate, tunc dicit, quòd diuisio lucri debet esse æqualis inter ipsos si mille aurei, quos contulit Petrus, non sunt magis expositi periculo, quàm 100. inueniret enim ille aliquem, qui asscuraret illa mille pro 10. Sed tamen hæc regula fallibilis est. Et ratio euidens: quia licet Pe- trus non exponeretur nisi periculo vt 10. quia in- ueniret, qui asscuraret pro 10. tamen neque ipse Paulus in eadem negotiatione exponitur periculo, nisi pro 10. inueniret enim, qui pro 10. asscuraret 100. sicut alius inueniret, qui pro 100. asscuraret mille, quapropter æqualitas in lucro debet esse proportionalis, ita vt Paul. reportet 10. partem, & non medietatẽ, vt dicebat Soro: quia ille ponit 400. in societatem & Paul. 1000. vbi est eadem propor- tio. Sed tota difficultas est, quando fuerit iactura in ipsa pecunia, altero socio non ponente nisi indu- striã, quæ æstimabatur ad negotiandum, & lucranda æqualiter cum ipsa pecunia. Pro vtraque enim parte est optima ratio à nobis proposita. Nihilomi- nus omnibus pensatis, quòd fuerit iactura in pro- posito casu in ipsa pecunia nihil debet reportare de reliqua pecunia, qui posuit solam industriam. Et ratio est: quia industria eius æstimabatur æqualis cum pecunia ad lucrandum, negotiando sicut socius, non autem, vt minister, qui locauerit operas suas, neque fecerat talem locationis contractum, sed merè so- cietatis, vt ipse cum pura industria impenderet alterius socij pecunias in aliqua negotiatione ad lu- crandum: quapropter alter socius, qui posuit pecu- nias totas, non debet subire maius periculum, vel detrimentum, quàm factum fuerit in ipsa negotia- ne de sua pecunia: Ceterũ alter socius, qui po- suit industriã tantũ, nil pretij potest exigere pro sua industria impensa: quia non locauerat illã, neq; ne- gatiatus est vt minister: si enim locaret industriã suã haberet titulum ad exigendum stipendium: siue cõ- tingeret lucrum, siue damnum: sed tunc nõ æsti- maretur tantũ industria illius, vt v. g. si æstimabatur, vt centum in contractu societatis: æstimaretur vt decẽ, vel vt quindecim in contractu locationis. Et si quis dicat, quòd ille non debet esse peioris conditionis, quàm minister: sed minister reportaret lucrum, etiã si fuisset in pecunia iactura: ergo socius debet etiam reportare lucrum. Respondetur, quòd eodem argu- mento probaretur, quòd si facta fuerit iactura totius pecuniæ, deberet reportare lucrũ qui posuit indu- striã. Dicendum ergo est, quòd socius conditionis melioris, est quàm minister in contractu societatis: quoniam spes lucri maioris pretij est, quàm cer- titudo lucri ministri: Confirmant hanc doctrinam leges citatæ, in quibus assertum est, quòd potest vnus socius lucrari quidem duas partes, damni verò non nisi tertiam recipere: quia præsupponunt, quòd ille socius parum pecuniæ, scilicet, tertiam partem contulit, industriæ verò plurimũ: ita vt pecunia, quam posuit simul cum sua industria æsti- maretur in duplẽ ad lucrandum in negotiatione, quàm pecunia alterius socij, qui non posuit indu- striam. Ceterũ in tertio modo æstimandi indu- striam, manifestum est quomodo debeat fieri distri- butio lucri vel damni. Etenim si fuerit lucrum, reportabit minister ille, & socius partem lucri se- cundũ proportionẽ valoris stipendij sui: si autem fuerit iactura pecuniæ patietur etiam ille damnum secundũ proportionẽ sui stipendij: industria verò eius nihil amplius lucri, aut dani reportabit: quã per cõtractũ locationis taxata fuerit. Et ex hoc ampliũ apparet, quòd dicebamus paulò antè. Etenim so-

cuis ille, qui nõ locauit industriam, & operam suã, plus æstimaret spem maioris lucri, quã stipendiũ certum, & iustum sui laboris: & ex hac parte iustificatur quod admittatur ad mediocritatẽ lucri, & fortassis ad aliquid amplius. Si autem non fuerit lucrũ, ipse vult ex vi contractus eius amittere industriã, & propriũ laborem. Denique circa omnia huiusmodi com̃ercia, & societates hoc vniuersale principiu debet obseruari, vt vnicuiq; socioru sit æqualis sua fortuna proportionabiliter cũ fortuna alterius socij, tam ad lucrũ, quã ad dãnũ. At verò quandò res dubia fuerit, an sit ista æqualitas in aliquo contractu, vel nõ: tunc poterunt socij cedere iuri suo, & reputare æqualẽ esse contractũ: quemadmodum diximus in materia de emptione, & venditione, quòd si aliquis nesciens pretiũ rei, conueniat cum emptore ignorante etiã pretiũ rei, illud erit iustum pretium, in quo ipsi conuenerint, etiam si aliàs non esset iustum. Et ratio est; quia in tali contractu propter communem ignorantiam vterq; se exponit pari fortunã. Hactenus de societatis contractibus.

De Cambijs.

Vltima disputatio est de cãbijs. De qua Theol. in 4. di. 15. Soto l. 6. de iustitia, q. 8. Sylu. in ver. vsura. 4. Caietan. in opusculo de cambijs. Conradus q. 99 de contractibus, lo. de Medina in tract. de cãbijs. Coua. in c. nauigãti. de vsuris, vbi vide Nauarrũ.

Dvbium primũ est, An cãbiũ sit licitum? Pro cuius explicatione nota primò, quòd cãbiũ in præsentia accipitur particulariter, prout est negotiatio in comutatione numismatum. Ex quo sequitur, quòd cũ negotiatio fiat lucri gratia, vt supra quæst. 77. artic. 4. docet D. Thom. quòd etiam cãbiũ sit lucri gratia. Secundò nota, quòd commutatio numismatum multiplex est ex parte materiæ. Aliquando enim est inter numismata diuersaru specierum etiam physicè & naturaliter, vt quando permutantur aurei pro argenteis: aliquando verò est inter numismata eiusdem naturæ & rationis physicæ, alterius tamen rationis secundũ artem, vt quandò commutantur coronæ duplices pro simplicibus. Aliquando verò est permutatio inter numismata omninò eiusdem rationis etiam secundũ artem, sed tamen permutantur, quia quædam pecunia est præsens loco, quædam verò absens.

Tertiò nota, quòd pecuniæ vsus duplex est alius per se, alius per accidens. Vsus per se, est qui conuenit pecuniæ in quantum pecunia est, scilicet, in quantum est adinuenta ad negotiationes. Et iste vsus est etiam duplex. Quidam, qui competit pecuniæ per se primò, scilicet, vt sit mensura rerũ venalium, ad quem vsum principaliter est instituta: alius est, qui cõpetit pecuniæ per se secundariò, vt comutatio pecuniæ pro pecunia: & dicitur per se, quia cõpetit pecuniæ in quantum pecunia: dicitur autem secundariò, quia per se ordinatur ad illũ vsum primarium. Soler afferri exemplũ calcei, cuius vsus per se primò est calcatio, secundariò verò est venditio calcei, quem vendit artifex, qui per se ordinatur ad primarium vsum. Rursus pecuniæ vsus per accidens est, qui competit ei, nõ in quantum pecunia est, sed ob alias causas, vt v. g. pecunia aurea datur aurifici ad deaurandum, vel etiã potest dari alicui ad ostentationem, vel etiam potest dari ad medicinam, item potest dari ad securitatem pro pignore. Sit igitur.

VNICA CONCLUSIO.

Cambiam secundũ se turpitudinẽ quandam denotat; potest tamen quauis sit de genere malè

Asonantium honestari iustis de causis. Hæc conclusio probatur, ea ratione qua D. Tho. supra quæst. 77. art. 4. probat similem conclusionem de negotiatione: cũ igitur cãbium sit negotiatio, similis erit ratio de illo. Est autem ratio D. Thom. hæc. Negotiatio importat quoddã fomentum cupiditatis, cui nullus est terminus, siquidẽ exercetur lucri gratia. Quòd autem possit honestari probat: quia lucrum potest ordinari, vel ad necessitatem vitæ, vel ad bonum reipublicæ, vel ad alias causas honestas. Ceterũ à quibusdã assignatur ratio specialis vituperandi cãbium, nõ solum in quantum est negotiatio, sed etiam ex parte differentiæ in quantum est in permutatione numismatum. Sed nos dicimus nullam rationem specialẽ turpitudinis inueniri in Cãbio, vt sic, nisi in quantum est negotiatio, ad quam pertinet quòd lucri gratia fiat, vnde hæc differentia erit secundũ magis, aut minus, nisi fortè dicat aliquis, quòd vituperabitur specialiter: quia est maxima occasio pecuniæ ad fomẽtũ cupiditatis: iuxta illud, crescit amor nũmi, quãtũ ipsa pecunia crescit.

Dvbium secundũ est, an liceat commutare vel vendere pecuniam maiori pretio, quã lege sit taxata? V. g. an liceat coronam aureã, quæ secundũ legem æstimatur quadringentis dipondijs, commutare pro duodecim argenteis.

C Pro parte negatiua arguitur primò: Pretium legitimam consistit in indiuisibili, vt pretium tritici: ergo nullo modo licet illud variare. Et si respondeas, quòd pecuniæ pretium taxatur lege in ordine ad vsum primarium pecuniæ, nõ autem in ordine ad secundarium, vel ad accidentarium, respectu cuius potest plurius æstimari pecunia, quã lege taxetur, contra hoc sic replico & arguitur secundò. Quando Princeps monetam cudit, habet rationem qualitatũ materiæ. v. g. quòd sit aurum, vel æs & ita taxat pretium iustum; ergo pecunia nunquam debet esse plurius æstimanda ex parte materiæ, neque commoditatum, quæ ex materia sequuntur. Antecedens probatur. Nam princeps qui commutat illam pecuniam cum reipublica vel particularibus, nihil detrimenti accipit; ergo vedit illam tanti, quanti æstimabilis est, etiam ratione materiæ. Tertiò ex opposita sententia sequeretur, quòd si quis debeat duodecim argenteos satisfacere creditori dando coronam vnam; consequens est absurdũ, & hoc esset intolerabile in reipublica, ergo. De hoc dubio sunt tres sententiæ. Prima est negatiua, quam tenet Ioannes de Medina, Soto vbi sup. & multi alij Theologi. Secunda sententia est Caiet. vbi ca. 6. & Syluest. vbi supra, quæ sententia distinguit in hunc modum, scilicet, quòd pecuniæ pretium dupliciter potest considerari vno modo secundũ quòd pecunia est mensura rerũ venalium, qui est vsus primariò illius: altero modo ad alios vsus secundarios, vel accidentarios suprãdictos. Dicit ergo hæc sententia, quòd si priori modo consideretur, nõ est licitum eam plurius æstimari quã lege taxetur: bene tamen si secundo modo consideretur licitum est aliquid amplius recipere ad arbitriũ boni viri. Tertia sententia est, quã tenuit Cano præceptor meus, scilicet, licitum esse commutando pecuniam nõ solum pro pecunia, sed etiam pro alijs rebus venalibus: aliquid amplius accipere pro illa, quã sic lege taxatur. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Licitum est commutare, vel vendere pecuniam pro alia pecunia minoriore, vel diuersi metalli, maiore pretio, quã lege taxetur. Hæc conclusio nõ

reprobatur

reprobatur ab autoribus secundę sententię. Et probatur à nobis primò ex vsu proborum hominum satis communi, qui commutant suas pecunias aureas pro alijs pecunijs maiore pretio, quàm lege taxentur. Secundò probatur. Nā causa augendi pretiũ rei venalis solet esse maius comodum, quod secum affert res illa: sed pecunia aurea ex natura sua habet maiorem commoditatem multipliciter, nam est facilioris asportationis, valet etiam in pluribus locis; item valet ad medicandum, & ad alias comoditates, item habet maiorem securitatem: solent enim Principes inferiores pecunias antiquare cum de iureto possessorum, quod tamẽ non contingit in pecunijs alijs, ergo est maioris securitatis. Tertiò. Nam moneta, quę ratiores est, solet plaris aestimari, quàm lege taxetur propter necessitatem illius ad negotiandũ. Et hoc modo pecunia quę est inferioris metalli, solet plaris aestimari quàm præstantioris propter necessitatem ad negotiandum, & in tali casu licitum erit pro pecunia inferioris ordinis amplius accipere, quàm lege taxatur. V.g. licitum erit accipere argentum pro triginta duobus dipondijs.

Sed est maior difficultas in commutatione pecuniarum pro alijs rebus venalibus, tunc enim est primarius vsus pecunię, ad quem taxata est, ergo videtur necessarium, quod tunc non varietur pretium lege taxatum.

Pro cuius explicatione nota, quod commutationes pecuniarum pro alijs rebus sunt in duplici differentia: quędam ad quas tenetur homo ex antecedente iustitia: quędam verò ad quas liberè procedit sine obligatione antecedenti. Exemplum primi, quando Petrus soluit mutuum, vel mercedem operario. Exemplum secundi, quando Petrus vadit ad forum emere, quod libuerit, ubi nulla præcedit obligatio emendi neque verò vendendi.

SECUNDA CONCLUSIO.

In commutationibus primi generis, non licet pecuniã plaris aestimare quàm lege sit taxata. Hęc est communis sententiã, & probatur, quia si in humanis commutationibus nõ haberet locum taxatio legis, esset omnino frustrã.

TERTIA CONCLUSIO.

In commutationibus secundi generis, licitum est pro pecunia tali amplius accipere, vel plaris illam aestimare, quàm lege taxetur. Probatur primò quia licitum est, vt etiam cõcedit secunda sententiã, emere merces viliores pretio, quàm communiter valent, eò quod solutio faciendã est in auro; ergo simili ratione licitum erit stante pretio rerum venalium, augere pretiũ pecunię, eò quod aurea sit. Pater consequentia, moraliter loquendo eadem est æqualitas vtriusque partis. Item probatur. Nam licitum est, vt diximus, in prima conclusiõne in commutatione pecuniarum pro pecunia, aliquid amplius accipere propter commoditatẽ alterius pecunię ergo cum ista comoditas sit pretio aestimabilis, licitum erit emptori conuenire cum venditore, vt aliquid amplius accipiat ex mercibus, propter illã commoditatẽ, eò vel maxime, quia ipse venditor libenter acceptat hęc contractum vnde nulla sit ei iniuria. Et confirmatur: Nam illa permutatio perinde est, atque si emptor semel soluisset pretium in pecunia minus comoda, & postea venditor permutaret illam cũ alia pecunia emptoris magis comoda, dato pretio, & lucro.

Ad primum in contrarium responderetur primò, quod pretium pecuniarum taxatur in ordine ad vsum primarium, non ad secundarium, & accidẽtarium.

A Secundò respondetur quatenus argumentum militat contra aliam conclusionem, quod pecunia non taxatur pretium in ordine ad omnem vsum primarium, sed in ordine ad vsum primarium, qui est in commutationibus, quę proueniunt ex antecedenti iustitia: non autem in alijs voluntarijs & liberis. Ex quo sequitur, quod si aliquis semel fecerit contractum emptionis certo pretio, nulla facta mentione de qualitate pecunię, non poterit postea minuere de pretio, ex eò quod soluit in auro, neque venditor tenebitur acceptare, & admittere talẽ solutionem.

B Ad secundũ negatur consequentia. Quia quamuis princeps habeat rationem qualitatis materię pecuniarię ad taxandum pretium pecuniarum, & nullũ detrimentum patiatur, quin potius commodum accipit, & lucrum: quia reuera pecunia non habet tantum pretium, & valorem ex parte materię. & artificij, quanti taxatur per legẽ, eò quod admiscetur aliquando metallum vilius cũ excellentiori ad expensas pro ministris, & ad aliquod tributum debitum Regi: ceterum postea vna pecunia cum alia comparata habet comoditates pretio estimabiles.

C Ad tertium negatur consequentia, quia illa solutio prouenit ex antecedenti iustitia. Sed circa ea, quę diximus aduertendum est, intelligenda esse stando in solo iure naturę. Nam per legem humanam poterit caueri ne in aliqua prorsus permutatione aestimetur plaris pecunia, quàm lege sit taxata. Et ita Carolus V. olim pragmaticam edidit, ne quis aureum duplum aliqua ratione permutaret nisi pro viginti duobus argenteis & duobus dipondijs; ceterum illa pragmatica iam per contrarium vsum est abrogata, & antiquata.

D Dubium tertium est, an in permutatione pecuniarum pro pecunia sit vera, & propria emptio & venditio. Pro quo nota, quod pecunia multipliciter transferretur in alterum. In emptione quidem, tanquam pretium rei venalis. In mutuo transferretur cum obligatione, vt iterum reddatur eadem, non in individuo, sed specie. Item potest transferri in comodatum ad ostentationem eius, & medicamentum, & hoc gratis, quod si fiat propter lucrum, erit translatio locationis. Et denique transferretur in cambio. De hoc ergo querimus, an sit venditio.

Pro parte negatiua arguitur primò: Pecunia est prima mensura rerum venalium: ergo ipsa non est venalis, alias esset mensura sui ipsius: & esset processus in infinitum. Secundò. Quãdo vna pecunia permutatur cum altera, non est maior ratio quare vna pecunia vendatur potius, quàm alia; ergo vel vtraque venditur quod est inconueniens, vel neutra, quod est intentum. Ad hoc dubium responderetur, & sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Quando permutatur vna pecunia pro altera secundum pretium vtriusque lege taxatum, non est proprie venditio, neque emptio, sed permutatio inter res eiusdem ordinis, & rationis. Et hoc probatur secundum argumentum.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Quando vna pecunia permutatur cum altera maioris comoditatis, ratione cuius datur aliquod pretium supra illud quod lege taxatur pro pecunia: est ibi proprie venditio illius comoditatis, quę pretio distincto aestimatur, ita vt illud quod amplius soluitur pro illa pecunia, non pertineat ad pretium illius pecunię, vt pecunia est: sed ad alias comoditates.

Ad primum argumentum responderetur, quod pecunia vt pecunia est non est vendibilis, sed inquan-

tum habet maiorem commoditatem comparatione ad aliam pecuniam. Ceterum non est incoueniens, quod pecunia sit mensura pecuniae, sicut numerus est mensura numeri: neque est processus in infinitum, quia peruenitur ad unitatem. Ad secundum respondetur, quod probat primam conclusionem.

Dubium quartum est, quot sint genera cambiorum? Respondetur, quod primo diuiditur cambium in cambium reale, & fictitium, quod vulgo dicitur *cambio seco*, quae diuisio est analogica. Est enim cambium reale, quod reuera exercetur inter realem pecuniam ex utraque parte, siue detur in praesenti loco, siue in alio loco promittatur reddenda. Cambium autem fictitium est, quando aliquis fingit se habere pecunias Romae reddendas, quas quidem non habet, sed vult accipere in praesenti pecunias, ut expectetur tempus solutionis ad certum terminum.

Cambium autem reale diuiditur in multas partes. Primum dicitur minutum, siue manuale, quando de manu in manu commutatur una pecunia pro altera.

Secundum cambium est ratione loci, ut quando indigens Petrus pecuniis Romae, dat eas Salmanticae sub chirographo certae fidei, cuius virtute accipiat eas Romae. Et hoc appellatur cambium per literas.

Tertium cambium est ratione officii, quando mercator v.g. vel aliquis alius obligatur mutuum dare negotiatoribus, ea lege, ut sibi certum lucrum assignetur.

Quartum cambium fit ratione temporis, quando aliquis accipit pecuniam mutuum redditurus illam cum lucro ratione expectatae solutionis.

Quintum cambium est ratione monetae, ut quando pecunia vnius provinciae, vel Regni permutatur cum pecunia alterius provinciae, vel Regni, habita ratione pretij vtriusque pecuniae.

Sextum cambium est ratione custodiae, quando campfor ex eo, quod pecuniam custodit negotiatorum, accipit aliquod lucrum quotiescumque numerat illam pecuniam potenti.

Vltimum cambium est ratione copiae, vel inopiae totius pecuniae, ut v.g. in Hispania est maior copia pecuniae, quam in Flandria, unde plura aestimatur pecunia in Flandria, quam in Hispania, ut v.g. indiget aliquis Flandriae mille ducatis, necesse est ut Hispania det plus quam mille, v.g. 50. & haec est aequitas pecuniae ratione copiae, vel inopiae.

Dubium quintum est. An omnia ista genera cambiorum sint licita? Pro quo notandum, est, potissima difficultatem esse in 5. 6. & 7. genere cambiorum. Unde pro alijs cambijs fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Cambium fictitium, siue sicum est usurarium. Probat. Nam reuera est mutuum cum lucro. Sed nota, quod si Petrus bona fide dedit pecunias Salmanticae Paulo fingenti se habere illas Romae, non peccat Petrus tunc: sed tamen postea cognita veritate tenetur restituere lucrum quod accepit in quantum factus est ditior. Ceterum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis propter fictionem Pauli potest lucrum retinere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Cambium minutum, siue manuale licitum est cum lucro moderato secundum usum reipublicae. Haec conclusio probatur; ex his quae diximus dubio secundo. Et extenditur conclusio etiam ad eos, qui non sunt campfores ex officio: quia eadem est ratio commoditatis pecuniae, siue commoderetur a campfore, siue a peculiari aliquo. Quauis Caietanus in opusculo citato cap. dicat solis campforibus ex

A officio licitum esse cambium minutum cum lucro. Et ratio eius est: quoniam violare legem taxationis pecuniae iniustum est, sed qui non ex officio cambiant pecuniam cum lucro, violant legem; non enim excusantur, sicuti campfores ex officio, qui possunt aliquid accipere ratione officij vtilis reipublicae. Ceterum haec ratio differentiae manifestatur inefficax ex eodem Caietano vbi supra cap. I. eo quod pecuniae non taxatur pretium in ordine ad vsum secundarium: unde propter alias commoditates maiores, quas habet vna pecunia in ordine ad vsum licitum erit possessori pretium accipere quicumque sit ille, siue sit campfor ex officio, siue alius quicumque permutator pecuniarum.

TERTIA CONCLUSIO.

Cambium ratione loci, quod dicitur cambium per literas, licitum est, si fiat iusto pretio. Verbi gratia Petrus desiderat pecunias, quas habet Salmanticae, habere Romae, tunc Paulus qui promittit se Romae daturam virtute chirographi certae fidei, potest pretium recipere propter hanc commoditatem, quam facit Petro. Probat. primo. Quia illa commoditas est pretio aestimabilis secundum arbitrium prudentum virorum, & timoratorum, ergo iuste potest Paulus pro illa aliquod pretium recipere. Item, quia talis diligentia est valde vtilis, & necessaria reipublicae ad euitanda pericula, & labores in asportanda pecunia; ergo iustum est ut propter talem diligentiam detur pretium. Confirmatur. Licitum est agallo aliquod pretium accipere pro asportanda pecunia; ergo licitum erit campfori pretium recipere in casu posito, siquidem eadem praestat vtilitatem, imo maiorem: quia campfor affecurat pecuniam a periculis omnibus, agallo vero non affecurat a periculo fortuito.

QUARTA CONCLUSIO.

Cambium ratione officij licitum est. Haec conclusio probatur ex dictis quaestione 78. vbi definitum est, quod pro obligatione ad mutuandum, licitum est pretium recipere a mutuatarijs; ergo etiam pro obligatione ad cambiendum.

QUINTA CONCLUSIO.

Cambium ratione temporis usurarium est. Ista conclusio probatur: quia nihil aliud est, quam mutuum propter lucrum. Et confirmatur. Nam hoc cambium nihil differt a cambio sicco, nisi quod in cambio sicco palliatur usura fictione quadam, at vero in isto cambio manifeste accipitur mutuum cum promissione lucri.

Dubium sextum est. Vtrum cambium ratione monetae sit licitum? Pro quo, nota ex Soro libro 6. de iust. quaest. 12. art. 1. quod pecunia quadrupliciter potest plura aestimari in vno loco, aut tempore, quam in alio. Primum: quia pecunia conficitur ex auro vel argento puriori. Secundum ratione raritatis auri, vel argenti. Tertium ratione taxationis legitimae. Quartum ratione raritatis totius generis pecuniae. Est ergo nostrum dubium, an sit licitum accipere pecuniam, quae in vno loco plura aestimatur, cum obligatione reddendi eandem proorsus in alio loco, vbi minus aestimatur.

PRIMA CONCLUSIO.

Licitum est pecuniam, quae in vno loco plura aestimatur, ex eo quod est ex auro puriori, recipere, reddendam eandem in alio loco, vbi propter illam rationem non tanti aestimatur: dummodo taxatio

pecuniae

pecuniæ in utroque loco sit eadem. V. g. si scutum Hispanicum sit ex auro puriori, quàm scutum Germanicum: nihilominus utriusque scuti sit eadem taxatio legitima ratione pecuniæ, licitum est unum scutum pro alio cambire seu permutare non solum in diuersis locis: sed in eodem. Probat. Quia inter utramque pecuniã est æqualitas ratione mensuræ; ergo est iustitia in permutatione. Patet consequentia. Nam pretium taxatum maximè attenditur in ordine ad usum primarium, scilicet, ut pecunia est mensura rerum venalium. Sed nota, quòd hæc conclusio nõ tollit id, quòd dubio. 2. definitur, licitum esse pretium recipere propter maiorem commoditatem vnius pecuniæ in comparatione ad alteram; sed hæc tantum loquimur, quantum est ex parte permutationis pecuniæ pro pecunia, in quantum pecunia est.

Item etiam aduerte, quòd nostra conclusio videtur contraria primæ conclusioni, quam ponit Soto vbi supra. Sed tamen reuera non est contraria: quia ille loquitur de permutatione pecuniæ pro alia pecunia secundum pondus, quòd vulgò dicitur, *a peso*; quòd si aliter intelligatur; nos falsam reputamus illam sententiam. Est enim manifestum exemplum quòd in Regno contigit. Erat enim pecunia quædam, quæ vulgò dicebatur *taria de a veynte*, erant alie tariae ut ita dicam, quæ dicebantur *tariae de a diez*, quæ quidem duplicatae tanti æstimabantur ratione pecuniæ sicut vna *taria de a veynte* tamen in ratione ponderis non habebat tantum argenti sicut *las tarias de a veynte*.

Sed est argumentum contra nostram conclusionem principalem. Non est licitum commutare triticum minus bonum pro meliori, nulla facta recompensatione, ex parte minus boni; ergo non erit licitum commutare pecuniam ex metallo minus bono, cum pecunia melioris metalli, nisi fiat recompensatio. Respondetur, nego consequentiam, quia triticum minus bonum non tanti æstimatur in foro, sicut melius; Ceterum pecunia ex auro minus puro, tanti æstimatur in taxatione legitima: quãti pecunia ex auro puriori. Secundò Respondetur, quòd si triticum minus bonum tanti æstimatur in foro, quanti magis bonum, licitum erit permutare triticum cum tritico. Hoc tamen non obstat, quominus qui habet melius triticum, possit illud permutare cum illo, qui habet minus bonum triticum, exigendo aliquod pretium propter illam commoditatem, qua se priuat: dummodo absit fraus, & dolus contra pragmaticam. Si enim fraus adsit erit illi cita permutatio propter malum finem. V. g. si Petrus erat venditurus facile triticum optimum, & eadem facilitate vendit minus bonum non erit ei licitum permutare illud cum tritico minus bono Pauli, exigendo ab illo maiorem mensuram tritici; hæc enim est fraus contra pragmaticam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Commutare pecuniam in vno loco ut similis vel eadem reddatur in alio loco, vbi plaris æstimatur in ratione pecuniæ: iniustum, & iniquum est. Ut v. g. Si Petrus det Salmaticæ Paulo 100 aureos reddendos Romæ, vbi plaris æstimantur singula scuta, v. g. tredecim argenteis, iniquum est. Probat. Recipit Petrus amplius, quàm dat; ergo est iniquus. Et si quis contra argumentetur. Licitum est dare frumentum Petro ut idẽ reddatur, vel simile in quantitate, etiam si in loco, & tempore vbi redditur, plaris æstimetur, ergo licitum erit exigere tot aureos permutatos, etiam si plaris æstimantur vbi reddendi sunt Respondetur nego consequentiam. Et ratio differentie est: quia triticum semper manet idem secundum usum,

A & commoditatem, licet pretium varietur: at verò pecunia non manet eadem secundum commoditatem variato pretio.

B Sed arguitur secundò. Petrus poterat suas pecunias asportare Romã, & ibi permutare pretio corrente; ergo potest exigere à Paulo, ut det illas Romæ in tanto numero sicut accepit. Respondetur, nego consequentiam: quia contractus permutationis pecuniæ ratione loci, non est contractus asportationis: Nam in contractu asportationis portator non efficitur dominus pecuniæ, at verò in contractu permutationis statim efficitur dominus pecuniæ, qui recipit illam: vnde non debet eam recipere maiori æstimatione quàm valeat in loco vbi recipit. Exemplum est: poterat Petrus suas merces asportare Romam soluto pretio portatori, & ibi eas vendere pretio corrente Romæ: at verò si Salmaticæ vendat, & tradat emptori non potest ab illo exigere pretium quòd Romæ currit. Ita est de pecunia permutata, quòd non debet æstimari plaris, quàm valeat vbi traditur.

TERTIA CONCLUSIO.

C Commutatam pecuniam, eandem vel similem exigere quãdo Princeps auxit pretium illius iniquum est. V. g. Petrus mutuauit Paulo 100. scuta quorum singula valebant quadringenta dipondia, postea verò contingit, ut tempore solutionis Princeps auxerit pretium scuti vsque ad 12. argenteos, dicimus quòd tunc Petrus non potest exigere à Paulo 100. scuta: sed tantum 98. Ratio est, quia si exigeret 100. plus reciperet quàm dedit in ratione pecuniæ: quemadmodum si Petrus mutuasset Paulo, fanecam tritici, & postea tempore solutionis faneca ipsa aucta fuerit à Principe, non potest Petrus illam integram accipere, quia est aucta mensura. Ita etiam in casu proposito non poterit recipere tot scuta: quia variatam est scutum in ratione mensuræ.

D Et si quis contra istam conclusionem argumentetur, licitum est Petro, qui mutuauit Paulo fanecam tritici recipere ab illo fanecam tritici immutatam, sed valentem maiore pretio, quàm cum mutuauit; ergo eadem est ratio de pecunia. Ad argumentum negatur consequentia. Nam ut diximus quando pecunia augetur, non manet eadem in ratione pecuniæ, & mensuræ: at verò etiam si pretium tritici augetur, manet tamen idem triticum in ratione tritici, & commoditatis, & vsus illius: vnde in commutatione tritici cum tritico, per accidens est quòd pretium augetur, vel minuat; nisi foret is, qui permutat, obliget alium, ut reddat quo tempore carius valuerit, tunc enim est usura. Sed adhuc notandum est circa eandem conclusionem, quòd aliqui dicunt posse fieri pactum inter mutuante, & mutuatariũ, ut etiam si à Principe augetur pecunia, teneatur mutuatarius eundem numerum scutorum reddere. Sed tamẽ nos dicimus, quòd istud pactum iniquum est & usurariũ, nisi excusetur propter æqualem fortunam utriusque partis; quia tam possibile est, quòd vilescat pecunia, quàm quòd augetur. Aut etiã quia ille, qui mutat pecuniam seruaturus erat illam vsq; ad tempus, quo probabiliter æstimatur augeta. Sed quid erit, si tempore mutationis non æstimabatur pecunia augeta, vel minuenda; & postea breuissimo tempore notabiliter augmentata est? aliqui dicunt, quòd mutuatarius tenetur non ex rigore iustitiæ sed ex quadam æquitate, reddere totidem scuta quot accepit: maximè si qui mutuauit, seruaturus erat vsque ad illud tempus. Nobis tamen nulla appa-

rer ratio sufficiens ad obligandum mutuatarium sub peccato mortali, ut reddat tot scuta, quot accepit.

Quemadmodum vice versa si breui illo tempore pecunia diminuta fuisset, non tenebatur Petrus, qui mutauit, contentus esse 100. scutis. Sed mutuatarius reddendus erat tot scuta donec adimpleretur numerus dipondiorum, quibus aestimabatur scuta quando illa accepit, ergo similiter si aucta fuerit pecunia non debet mutuatarius esse deterioris conditionis.

D Vbiū septimum est. Virum quando mercator remittit venditorem ad mensarium, ut ab eo recipiat pretium rei vendite, licitum sit mensario exigere pretium a venditore pro numerata pecunia? Pro cuius intelligentia notandum est, triplex esse genus negotiatorum. Sunt enim quidam negotiatores qui dicuntur mercatores celebres, quorum officium est emere merces in Regno, vel prouincia vbi est abundantia illarum: ut iterum vendant in alio regno, vel prouincia, vbi est inopia. Et quia isti mercatores indigebat pecunijs in varijs regnis, & prouincijs, ad quas quidem, aut non est licitum transferri propter legem, quae vetat, vel cum magno periculo, & labore transferrentur ad tam varia loca. Hinc ortum habuit secundum genus negotiatorum, qui dicuntur campsores, qui negotiantur in mera pecunia permutantes pecuniam, quam habent in vno loco, pro pecunia reddenda in alio loco. Hinc etiam ortum habuit tertium genus negotiatorum, qui dicuntur mensarii & vulgo *banqueros*, quorum officium est habere in deposito pecunias mercatorum, & campsores, & rationem dari, & accepti in suis libris, insuper sunt fideiussores ipsorum.

Et notandum est, quod isti mensarii dupliciter solent consignare pecuniam in suo banco campsores & mercatoribus. Vno modo recipientes reuera pecuniam ipsam a campsores & mercatoribus. Alio modo recipientes ratam chirographa, & consequenter ipsi mensarii solent dupliciter soluere debita creditoribus venientibus ad se. Vno modo numerantes pecuniam in praesentia, alio modo remittentes illos per syngraphas, id est, pollices ad alios mensarios.

Deinde notandum est, quam communis sententia, & rationi naturali consona est, quod isti mensarii iuste recipiant stipendium a mercatoribus, vel campsores quorum pecunias custodiunt. Probat. Nam diligentia custodiendi, & ratio dati, & accepti, & fideiussio, haec inquam pretio sunt aestimabilia. Caterum quodnam sit iustum pretium huius diligentiae indicandum erit arbitrio boni viri, si non fuerit legatum.

Hi suppositis arguitur primo pro parte negatiua dubij propositi, ex l. 5. titul. 18. lib. 5. Copilationis legum Hispanie. Vbi reuocatur antiqua pragmatica qua concedebatur mensarijs, ut ex mille numeratis acciperent quinque sibi ab illis, quibus numerabant, ergo iam non est licitum.

Secundo: mensarii suas operas impendant in utilitate campsores, & mercatorum, ergo ab illis tantum debent pretium accipere. Et confirmatur. Nam numerare pecuniam debitam venditori pertinet ad mensarium, vice & nomine illius, cuius pecunias custodit, qui tenebatur soluere & numerare pecunias, ergo ab isto tantum debet exigi, & recipi stipendium, & non a venditore.

Tertio. Venditor mercatori vendit rem cuius pretium iustum erat 1000. ergo quando apud mensarium non datur illi integrum pretium, sed minus quinque iniuriam patitur, vel a mensario vel a mercatore, vel ab utroque.

A Quarto. Si Petrus mutuasset Paulo 1000. non satisfaciet Paulus soluendo apud mensarium illa 1000. minus quinque, ergo neque satisfaciet venditori mercator, qui pro re vendita pro mille remittit illum ad mensarium vbi accipiet quinque minus.

Vltimo esto ita, quod officium mensarii sit etiam vtile venditoribus, tamen non est iustum, ut soli venditores soluant totum stipendium mensarii, siquidem mensarii sunt etiam vtilis mercatoribus & campsores: cuius tamen oppositum est in usu. Nam mercatores, & campsores exigunt interdum aliquid pretij a mensarijs propter depositam pecuniam apud illos, vel aliquid pretio aestimabile, scilicet, ut mensarii sint fideiussores pro maiore summa pecuniae, quam recipiant. Sed in oppositum pro parte affirmatiua est communis usus negotiatorum & mensariorum. De hoc dubio est prima sententia negatiua, quae valde verosimilis est propter facta argumenta, quam tenet Caiet. vbi supra, & Nauar. super caput Nauiganti de usuris. nu. 37. & deinceps. Altera sententia est affirmatiua, quam tenet Soto in lib. 6. q. 10. ar. unico. Pro huius dubij decisione sit

PRIMA CONCLUSIO

C Manifestum est, mensarios excusari ab iniustitia quando cognoscunt, quod res vendita non valebat numerata pecunia 1000. sed minus quinque. Et probatur. Nam illa quinque, quae accipit mensarius sibi, pertinet ad mercatorem non ad venditorem.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Non est sufficiens titulus ad excusandum mensarium, & mercatorem, quod istae emissiones fiant inter ipsosmet mercatores, qui interdum sunt venditores, interdum mercatores. Dicunt enim aliqui, quod mensarius iuste recipit a venditore illa quinque, ut interdum quando sit mercator, impedit illi suam operam. Nos autem dicimus, quod iste titulus deficit in multis.

Primo: quia non est vniuersalis ad omnes venditores. v.g. si agricola vendidit boues, & remittitur ad bancum.

Secundo deficit, quod non semper mercator, & venditor habent pecunias apud eundem mensarium.

E Tertio, quod non toties est aliquis mercator, quoties venditor: quae omnia necessaria erant ad aequalitatem iustitiae ratione huius tituli, & ad hoc ut talis mensarius possit recipere illa quinque iuste a venditore.

TERTIA CONCLUSIO.

F Verosimilis est titulus ad excusandum mensarium, quod illorum officium est necessarium ad negotiationes emptionis, & venditionis; etenim si non esset tale officium, non possent venditores continuo recipere pecuniam numeratam, eo quod mercatores non possent pecunias ad tam varia loca secum deferre; & ideo quasi ex publico condicto decretum est stipendium mensarijs soluendum etiam a venditoribus.

QUARTA CONCLUSIO.

Optimus titulus, qui nobis videtur ad excusandum mensarios est, quod mensarii in rei veritate totum stipendium recipiant a mercatoribus & campsores, quorum pecunias custodiunt. Nam si quando

pecu-

pecuniam numerant veditoribus accipiat sibi quinque ex mille numeratis: tamen illa quinque non excipiuntur à pretio iusto debito venditoribus: sed ex pecunia mercatorum, quia tali conditione recipit mensarius pecunias custodiendas, vt quoties numeraret mille cuius petenti in nomine mercatoris acciperet sibi quinque. Ceterum mensarius non tenetur examinare an iustum pretium sit rei vendita mille præcisè, an mille exceptis quinque; sed ipse venditor videat an mercator illa via sibi satisfaciatur.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quòd illa reuocatio Pragmatica non est in vsu. Secundo respondetur, quòd mensarius non accipit quinque à venditore; sed à mercatore: & ideo non facit contra legem.

Ad secundum argumentum, & confirmationem respondetur, quòd probat quartam conclusionem. Secundo respondetur in fauorem tertiæ conclusionis quòd officium mensarij cadit in bonum veditorum, & ideo iustum est, vt & ipsi aliquam partem stipendij soluant.

Ad tertium respondetur, quòd si aliqua iniustitia sit venditori, quia non datur illi integrum pretium, refundenda est in mercatorem, non in mensarium. Sed notandum est, quòd si venditor sit peritus in huiusmodi negotijs, nõ sit illi iniuria si non reddantur mille integra, quando pretium constitutum est soluendum à mensario, sciebat enim ille, quòd minus quinque recepturus esset. Si autem venditor sit simplex agricola iniuriam patitur, si mercator non admoneat illum, quòd solutio facienda est apud mensarium, vbi recipiet minus quinque.

Ad quartum respondetur, quòd eadem est ratio de mutuario, & de mercatore quando pretium rei venditæ erant mille præcisè. At verò si pretium rei venditæ erant mille quatenus soluenda à mensario, non est eadem ratio: & ideo negatur consequentia.

Ad vltimum respondetur, quòd iuxta quartam conclusionem totum stipendium soluit mercator. Sed iuxta tertiam conclusionem respondetur, quòd ex illis quinque, quæ accipit mensarius de mille numeratis, aliqua pars pertinet ad venditorè, quia erat necessaria ad complementum iusti pretij pro re vendita, alia verò pars pertinet ad mercatorem, quia nõ erat necessaria ad complementum iusti pretij. Et ita seruetur æqualitas inter mercatorem, & veditorem in ordine ad mensarium. Ceterum quod in eodem argumento insinuabatur, scilicet, quòd mercatores & capsores exigunt pretium à mensarijs apud quos deponunt pecunias: iniquum, & vsurarium videtur esse quibusdam, Sed nobis videtur quidem iniquum, non tamen vsurarium: quia ibi nulla est ratio mutui: siquidem mensarius non efficitur dominus pecuniæ, sed tantum est custos paratus reddere quotiescunq; depositor petierit. Est autem iniquum, quia depositor tenebatur soluere stipendium mensario, vel saltem non gravare illum petendo ab eo pretium. Nihilominus mercatores possunt se excusare ab iniustitia, dicentes quòd ipsi quidem solunt stipendium mensarijs, scilicet, quinque pro mille: sed quia hoc stipendium est ex officio pro ministerio illorum, defalcant (vt ita dicamus) aliquod pretium ab illo stipendio, vel aliquid pretio æstimabile, scilicet, fideiussionem; nihilominus quod superest mensarijs ex stipendio est iustum pretium ministerij sui. Nos autem dicimus, quòd si hæc narratio vera est, nulla mensarijs iniustitia sit. Sed vehementer suspicamur narrationem falsam esse, & iniustitiã fieri mensarijs, quam ipsi patiuntur vt aliam maiorem irrogent alijs negotiatoribus, & maiorem vtilitatem capiant.

A **D** Vbiū octauum est, An cambium ratione copiae vel inopiae totius pecuniæ sit licitum? **C**o cuius intelligentia notandum est primò, quòd estimatio pecuniæ, in quantum pecunia est, dupliciter potest fieri. Vno modo per legem Principis, & dicitur estimatio legitima. verbi gratia quando in Hispania scutum æstimatur quadringentis dipondijs, & hæc estimatio dicitur legitima. Huic estimationi superuenit alia interdum, quæ potest dici estimatio quasi naturalis, eò quòd ex natura rei sequitur, vt vbi est maior abundantia pecuniarum, minus æstimantur pecuniæ, & vbi est minor copia, magis æstimatur pecunia.

B Secundo notandum est, quòd cum campsores ab vno regno in aliud cambiunt pecunias, rationem habent copiae vel inopiae monetæ in illis regnis. V. g. qui numerat pecunias Metinæ, vt accipiat in Flandria, maiorem copiam pecuniæ numerat Metinæ, quàm sit recepturus in Flandria: quia in Hispania est maior copia pecuniæ.

C Tertio notandum est, quòd in eadem Prouincia diuersis temporibus solet esse maior inopia totius monetæ vel copia. Vnde ibidem non semper fit æquale cambium ad alia regna.

D His positis arguitur primò pro parte negatiua. In vna & eadem prouincia non est licitum cambium ratione copiae, vel inopiae totius monetæ diuersis temporibus: ergo neque in diuersis prouincijs eodem tempore. Antecedens explicatur. Non est licitum Petro mutare Paulo centum scuta quando est maior pecuniæ inopia, recepturus maiorè summam pecuniæ quando fuerit maior copia monetæ in eodem Regno. Et confirmatur. Non est licitum mutuare frumentum quando, & vbi est inopia ipsius, ea lege, vt quando fuerit maior copia frumenti, reddatur maior mensura frumenti, ergo est eadem ratio de pecunia.

E Secundo. Nullus est titulus sufficiens ad iustificanda eiusmodi cambia, quæ sunt in vsu, ergo non sunt licita. Probaturs antecedens inductiuè. Nam triplex est titulus, qui assignari potest in fauorem cambiorum huiusmodi. Primus est, quòd pecuniæ absentes, secundum locum, non tanti æstimator, neque sunt tantæ vtilitatis, sicuti præsentis: eò vel maximè quòd sunt exposita periculis. Secundus titulus est ratione asportationis. Tertius titulus est ratione copiae vel inopiae totius monetæ in diuersis Regnis & locis. Sed contra primum titulum est prima ratio, quòd in cambijs, quæ sunt in vsu, ille, qui numerat pecuniam in Hispania, maiorem summam numerat, quàm sit recepturus in Flandria, vbi pecunia est absens domino suo: ergo pecunia absens non est minoris valoris. Item ipsi campsores pecunia absens non est minoris vtilitatis, quàm præsentis, neque est exposita maiori periculo: siquidem ita negotiatur cum absenti pecunia, atque cum præsentis, neque illam asportaturus est per itinera. Contra secundum titulum argumentum est, quamuis ille sit sufficiens ad recipiendum aliquid vt dictum est supra, tamen non sufficit iustificare inuentiones cambiorum, quæ in vsu sunt. Pater primò, quia qui numerat pecuniã, vbi minor est copia, recipit amplius vbi maior est copia, ergo. Secundo. Quia licet sit eadem via, & eadem pericula ab Hispania in Flandriam, & eò contra, tamen non est idem pretium cambiorum; ergo ratio lucri non est asportatio: neque asportatio est titulus sufficiens, aliàs idem deberet esse pretium. Tertio. Quandoque fiunt cambia ad æquale, hoc est tanta summa pecuniæ numeratur in vno regno, atque recipienda est in alio, ergo nihil

soluitur

soluitur ratione asportationis. Vnde iste titulus non iustificat cambia. Denique cambia huiusmodi damnantur si fiant intra idem Regnum; ergo titulus asportationis non est sufficiens. Patet consequentia, quia etiam intra idem regnum esset sufficiens iste titulus.

Iam verò contra tertium titulum est primum argumentum. Impossibile videtur, quòd eodem tempore sint duo iusta pretia distincta cambiorum, quæ fiunt ab Hispania in Flandriam, & è conuerso: Sed ita est in vsu, quòd sùt distincta pretia: ergo alterum est iniquum. Secundò. Si titulus ratione copiarum vel inopiarum totius monetæ iustificaret cambia in diuersis regnis, ergo etiam in eodem regno in diuersis locis erunt licita hæc cambia. Patet consequentia: quia in vno loco est maior copia totius monetæ, quàm in alio eiusdem regni.

IN decisione huius quæstionis difficillimæ, quidam doctores referunt iustitiam horum cambiorum ad primum titulum. Ita Caiet. in opus. de cambijs, cap. 7. Sylu. verbo vsura, 4. quæstione. 4. Nauar. vbi supra. Alij verò referunt ad secundum titulum. Alij verò ad tertium, inter quos fuit Victoria & Soto lib. 6. de iusticia, q. 12. art. 2. quamuis ipse propter primum argumentum factum contra primum titulum, dicat sibi non patere quodnam illorum cambiorum iustum sit. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Licetum est commutare pauciora dipondia, numerando illa vbi est penuria totius pecuniæ, & recipere plura vbi est copia in alio regno. Probat. Nam vbi est penuria totius monetæ, pluris æstimatur ab omnibus, quàm vbi est copia: ergo ratione huius æstimationis licitum erit recipere maiorem summam vbi est maior copia monetæ. Confirmatur. Licet permutare minorem mensuram frumenti in loco vbi pluris æstimatur propter inopiam frumenti pro maiore mensura, reddenda vbi æstimatur minoris propter abundantiam: ergo idem erit de pecunia.

Secundò arguitur ab effectu. Res venales vbi est minor copia pecuniæ minus valent, quàm vbi est maior copia totius pecuniæ, ergo licitum erit minorem summam pecuniæ in vno regno permutare cum maiore in alio regno. Patet consequentia, quia effectus, seu primarius finis ad quem ordinatur pecunia, est ad emendas res venales; ergo vbi respectu huius finis pluris æstimatur pecunia, licet permutabitur pro maiore summa pecuniæ reddenda in alio regno, vbi minoris æstimatur in ordine ad finem principalem.

Vltimò. Nam primus titulus, & secundus non sufficiunt, vt probatum est, ad iustificandum cambia, ergo tertius titulus sufficiet, omnia enim damnare, durissimum est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Duo illa cambia de quibus fit mentio in argumento primo contra tertium titulum, possunt iustificari etiam si pretium sit distinctum. Probat. Iustum rerum pretium est illud quod æstimatur in communi foro, sed potest contingere, quòd æstimatio cambij fori Metinensis sit maior. Metina in Antuerpiam, quàm æstimatio cambij celebrati Antuerpiæ ad Metinam: ergo pretia distincta poterunt esse iusta.

Secundò. Multitudo emptorum est causa vt res venales pluris æstimentur, sed contingit plures esse, qui querant cambia à Metina in Antuerpiam quàm

A è contra: ergo iuste celebrabuntur maiori pretio Metinæ quàm Antuerpiæ.

Ad argumenta respondetur. Ad primum negatur consequentia, quia lucrum ex mutuo ratione temporis expectati est vsura, non autem ratione diuersi loci. Concedimus tamen licitum esse mutuantem deducere in pactum cum mutuatario, vt reddat plus pecuniæ in ea quantitate quanta est necessaria ad emendum tantam copiam rerum venalium quantum mutuator esset empturus, si non mutuasset pecuniam. Sed in isto casu non est lucrum ex mutuo, sed tantum mutuator se indemnem conseruat. Ad argumenta verò contra primum, & secundum titulum non respondetur: sed concedo illorum intentum.

B Ad argumentum primum, contra tertium titulum negatur antecedens propter rationem datam in secunda conclusione. Ad secundum negatur consequentia. Nam cambia eiusmodi prohibita sunt fieri intra idem regnum. Vt patet in l. 8. titulo 18. lib. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Secundò respondetur: quòd licet non esset ista lex, consequentia nihil valet: quia intra idem Regnum est facilis asportatio pecuniæ de loco in locum, & perinde est atque si vbiq; esset copia pecuniæ ad huiusmodi cambia transigenda: & ideo nihil pretij potest accipi ratione copiarum, vel inopiarum: sed tantum ratione asportationis. Ceterum in diuersis Regnis regulariter loquendo non est facilis asportatio pecuniæ: quia vel est lege prohibita, vel quia magis exponitur periculis. Vnde superest necessarium esse ad negotiationes in mercibus diuersorum Regnorum, quòd eiusmodi cambia fiant. Dixi regulariter loquendo, quia potest contingere vt duo regna essent inter se ita conuenientia, vt pecunia liberè & facilè transferrentur de regno in regnum: & tunc non essent licita eiusmodi cambia de regno in regnum: sicut etiam vice versa contingit, quòd in vno regno sint duo loca vsque adeo distincta, vt transportatio pecuniæ sit difficillima, & per multas ambages, & pericula, & tunc licita erunt huiusmodi cambia ratione copiarum, vel inopiarum totius monetæ intra idem regnum: nisi forte lege prohibeatur. Sicut v. g. potest esse licitum cambium ab Hispania ad Indos & è conuerso, & tamen idem regnum computatur, sed propter difficultatem transferendi pecuniam & propter multam copiam pecuniæ apud Indos licite fiunt huiusmodi cambia.

E Plurimæ alia quæstionculæ possent disputari circa casus particulares cambiorum: sed omnes ex predictis facile soluentur. Vt v. g. si queratur, an quando campfor licitè remittit venditorè, vel quemlibet alium ad mensarium, vt ibi recipiat pecuniam constitutam: an possit ipse campfor si nollet remittere accipere sibi, quinque ex mille numeratis? Respondetur, quòd secundum quartam conclusionem, & titulum ibi explicatum licitum est: quia illa quinque ad illum pertinebant. Si verò titulus tertiæ conclusionis admittatur, respondetur, quòd non licet campfori retinere sibi quinque integra, quia pars illorum pertinebat ad venditorem, sed licitum erit retinere medietatem. Ceterum ad alia dubia soluenda, duo principia sunt notanda. Primum est, quòd ratione temporis expectatæ solutionis non potest aliquid accrescere campfori, bene tamè ratione lucri verè cessantis, vel damni emergentis. Ex hoc principio sequitur, valde suspecta esse cambia, quæ fiunt à Metina in Vlysioponam secundum æqualitatem, quòd vulgò dicitur, *æqual*. Ratio est: quia communiter ista cambia fiunt quia campfor Castellanus expectat plus temporis, quàm moris est. Nam alia cambia, quæ communiter fiunt, non transiguntur ad æqualitatem;

sed

sed pauciora dipondia dantur Vlyssipone, quam recipiantur Metinae: & communiter expectatur tempus vnius mensis. Quod si quia dilatatur tempus hoc, cambium fiat ad aequale, est usura ex parte Castellani. Secundum principium est, quod sicut in alijs mercibus pretium iustum iudicatur esse, quod currit in communi foro, dummodo non fiat monopolium ab ipsis mercatoribus: ita etiam in cambijs aestimandum est pretium iustum, quod currit secluso monopolio pecuniae ex parte campforum. Quapropter si aliquis campfor accipiat in nundinis multam summam pecuniae ad cambium ab alijs campforibus, reseruatur eam ad tempus, in quo maxime necessaria erat: non poterit cariore pretio cambire, quam futurum esset si ipse non fecisset monopolium: at vero propria pecuniam poterit campfor reseruare cambiendam pro tempore, quo carius cambiatur. Sicut quisque potest reseruare propriam frumentum vendendum tempore, quo carius est valiturum, non enim peccat contra iustitiam commutativam: poterit autem peccare in aliquo casu contra iustitiam legalem, & contra charitatem patriae propter necessitatem reipublicae. Etenim secundum legalem iustitiam quisque tenetur providere bono communi tempore necessitatis. Et proportionabiliter dicendum est de campforibus. Atque haec de cambijs.

De Monte pietatis.

Superest specialis disputatio de monte pietatis, an sit usurarius? De qua re Caiet. edidit opusculum longum, & Ioannes de Medina in tractatu de usuris, & Soro lib. 6. q. 1. art. 6. Navar. super caput primum 14 quaestione. 3. num. 46.

Pro cuius decisione notandum est primum, quod mons pietatis est cumulus rerum utilium, siue frumenti, siue pecuniae, destinatus ad subleuandas miseriae pauperum per mutuum.

Secundo nota, quod huius montis sunt tres conditiones. Prima est, quod qui montis curam gerunt, teneantur pauperi petenti mutuū, dare certam summam. v. g. tres aureos, tres modios tritici soluendos intra annum. Secunda conditio, quod pauper mutuatarius tenetur dare pignus custodiendum a ministris montis suo ipsorum periculo, ita quod si pauper soluerit mutuū intra tempus praefixum, teneantur reddere integrum pignus: sin autem non soluerit intra tempus, venditur pignus, & soluitur monti debitum, & reliquum redimitur pauperi. Tertia conditio, ut pauper mutuatarius teneatur ultra capitale reddere aliquam pensionem pro singulis mensibus, non quidem ratione expectatae solutionis, sed pro stipendio ministrorum montis.

Tertio notandum, quod inter operas ministrorum huius montis, quaedam sunt dignae pretio. v. g. habere rationem dati, & accepti in libris, custodire pignora praesertim si sunt onerosa, condacere domum necessariam ad custodiam pignorum, & super haec omnia obligatio montis ad mutuandum aestimabilis est pretio. Aliae sunt operae ministrorum, quae debent exhiberi gratis, ut actio mutuandi, redditio pignoris tempore solutionis.

Quarto notandum, quod inter has operas ministrorum, quaedam sunt manifestae in commodum pauperum, v. g. obligatio ad mutuandum, custodia pignorum; quaedam sunt, quae videntur esse in commodum montis ut conseruetur, & in utilitatem ministrorum. v. g. habere rationem dati, & accepti.

Vltimo notandum est primam, & secundam con-

A ditionem iustissimas esse, de quibus nulla est dubitatio. Item manifestum est, ministros montis posse recipere stipendium pro ministerio, quod cedit in utilitatem pauperum. Est ergo tota difficultas. An pro alijs ministerijs. v. g. pro habenda ratione dati, & accepti, pro expensis librorum, pro custodia pignorum, quae non sunt onerosa, ut v. g. annulus aureus: licitum sit aliquid pretij accipere ab ipsis pauperibus mutuatarijs? Pro parte negativa arguitur primum. Pauperes coguntur reddere stipendium ministris pro sustentatione, quod redundat in utilitatem ministrorum, & non pauperum: ergo iniuriam patiuntur pauperes ipsi. Patet consequentia: quia nemo tenetur dare pretium alicui pro eo quod redundat in eius utilitatem.

B Secundum. Nam, etsi pro diligentia custodiendi pignora onerosa, possit aliquid pretij a pauperibus exigi, tamen pro custodia pignorum, quae non sunt onerosa: non potest aliquid exigi a pauperibus; sed a ministris montis indifferenter exigitur aequale pretium a quolibet paupere: ergo iniuriam faciunt pauperi, qui deponit pignus non onerosum.

C Tertio. Maius pretium cogitur soluere pauper qui maiori tempore retinet mutuū, quam qui minori tempore, ergo ratione temporis aliquid recipitur, & per consequens est usura.

Vltimo. Si homo particularis segregaret aliqua bona sua. v. g. frumentum, aut pecunias ad mutuandum pauperibus, cum conditionibus supradictis montis pietatis, esset usurarius, ergo & ipse mons. Sed in contrarium est. Quod multi Pontifices approbauerunt morem pietatis, v. g. Paulus II. Sixtus IV. Innocentius VIII. & alij qui referuntur in Conc. Lateran. Sess. 10. sub Leone 10. Et praesertim ipse Leo maxime montem pietatis approbat. & in Concil. Trid. Sess. 22. in decr. de reformatione, c. 8. & 9. annumeratur mons pietatis inter opera pietatis. Nihilominus Caiet. ubi supra tenet partem negativam quem sequitur Soro ubi sup. Pro decisione huius difficultatis, est

PRIMA CONCLUSIO.

Mons pietatis cum omnibus conditionibus supra positis vere pius est, & iustus. Ista conclusio probatur ex expressa definitione Concilij Lateranensis ubi supra, ubi commemoratis opinionibus contrarijs circa montem pietatis & rationibus opinionum, aperte & grauisimis verbis definitur, montem pietatis licitum esse & pium & praedicandum propter eius pietatem populis, etiam cum indulgentijs a sancta sede Apostolica concessis. Et ibidem excommunicantur qui oppositum dicere praesumpserint. Sed respondent auctores contrariae sententiae, primum, non omnia acta Concilij Lateranensis sunt usu & more ecclesiae recepta. Sed ista responsio nulla est. Nam quamuis interdum constitutiones Conciliorum non sint executioni demandatae: tamen declarationes iuris naturalis vel diuini, non sunt annumerandae inter constitutiones: sed inter institutiones fidei, & definitiones. Cum ergo in dicto Concilio ex professo declaratur, iustum esse montem pietatis cum illis conditionibus: non pendet illa declaratio ex usu & more ecclesiarum. Secundum respondent, quod ibi non approbatur absolute mons pietatis quantum ad omnia capitula: sed solum declaratur licitum esse pro obligatione ad mutuandum aliquid pretij accipere. Sed neque ista solutio satisficit: quia expresse ibi dicitur, licitum esse stipendium recipere pro expensis ministrorum necessarijs ad conseruationem montis, quod vel maxime quod pretium pro obligatione ab mutuandum sub pignore non sufficeret ad soluendum ministerium necessariū

pro

pro montis cōseruatione. Denique respōdent, quōd in praedicta Decretali approbatur mons pietatis cū omnibus suis capitulis & constitutionibus: quatenus sacris Canonibus non contrariantur. Et confirmant hanc respōsionē: nam Caietanus qui interfuit illi Concilio optimē intellexit mentem illius Decreti: & tamen ipse adhibet istam solutionem in opusculo dicto, ergo bona est explicatio; praesertim quōd cūm Caietanus fuerit tēpore Leonis X. nunquam fuit reprehēsus propter illud opusculum. Sed haec respōsio in duobus peccat. Primō, quia in illo Decreto, nusquam sunt talia verba, scilicet quatenus sacris Canonibus non contrariantur, quin potius, cūm ipse condiciones expressē numerentur, & approbentur: declaratur, quōd sacris Canonibus non contrariantur. Secundō peccat, respōsio ignorantia historię; nam Caiet. in fine citati opus. dicit se illud perfecisse an. 1512. & Sess. illa 10. citata, habita est sub Leone X. anno 1515. ergo constat quōd Caiet. in suo opus. non explicauit decret. Conc. Lateran. sed illa verba, quae ipse dicit referenda sunt ad aliam antiquiorem decret. quae nō est in corpore iuris: quin potius creditur Caiet retractasse suam sententiā; quia cūm in Conc. Lateran. in Sess. citata interrogatum fuisset à toto Conc. an plac. ret illud decretū: respōsum est ab omnib. placere: vno excepto Hieremia Archiepisc. Trai. ensi. Cūm ergo Caiet. qui ibi aderat tanquam Magist. ordinis Praedicatorum, tacuisset, visus est approbasse decretum, & suam sententiā retractasse. Deinde probatur conclusio ratione naturalis. Nam ut habetur de regulis iuris in 6. qui sentit cōmodum, sentire debet & onus: sed pauperes mutuatarij soli sentiunt cōmodum montis: ergo ad ipsos solos pertinet sentire onus. Praeterea. Ministri propter operas necessarias ad cōseruationem montis mereantur stipendium: sed qui erexit montem non tenetur de bonis suis illud cōseruare, satis enim piē egit relinquendo mōtem obligatum ad mutuandum pauperibus; rursus neq; res publica, ad quā pertinet cura administrationis montis tenetur soluere istud stipendium: ergo reliquū est, quōd pauperes teneantur ad soluendum stipē. lium necessarium ad cōseruationem montis. Patet cōsequētia: nam cōseruatio tantūm cedit in vtilitatē pauperum. Et cōfirmatur. Nam qui erexit mōtem cū illis conditionibus, abdicauit à se dominium montis, & transtulit in republicam, vel quōd probabilius est in communitatem pauperū: & administrationē illius reliquit in re publica. Quomolibet ergo sit, semper tamen mons cedit in cōmodum tā. ūm ipsorum pauperum; ergo ad ipsos tantūm pertinet soluere stipendium montis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Multō iudiciū, & magis piē erigeretur mons, si autor illius relinqueret pensioē sufficientē prominiſtris: etiamsi mons ipse nō esset tam pinguis. Haec conclusio habetur expressē in Conc. citato, & ratione naturali patet. Quia meliūs est misericordia, subleuare miseras pauperum merē gratis, quā exigendo ab illis aliquod pretiū pro ministris ergo &c.

Ad argumenta posita in principio dubij restat

A. respondere. Ad primum negatur antecedens. Imō omnes operae ministrorum cedūt in vtilitatē pauperum: siquidem sunt necessariae ad cōseruationes montis, qui totus est dedicatus, & obligatus ad mutuandum pauperibus.

Ad secundū respondetur, quōd quando aliquod pretium est legitimū, nō debet variari propter condiciones individuales mercis. v.g. sicut idē est pretiū legitimū tritici, siue sit optimum, siue mediocre, siue cōmune sic etiam iustum pretium est, quod taxatum est statuto à republica cōfirmato: ad administrationem montis, vt quiuis pauper soluat recipiēs mutuatam pro singulis mensibus certam summam, siue det pignus onerosum, siue non onerosum.

Ad tertium respondetur, quōd ministri montis nihil recipiunt ampliūs propter expectatum tēpus, sed propter suas operas, quae maiori tempori maiorem mercedem merentur.

Ad quartū respondetur primō nego consequentiam: quia homo particularis retinet apud se dominium mōtis, & potest cūm voluerit in alios vsus illū cōuertere, vnde ad ipsum pertinebit mōtē cōseruare de bonis proprijs: nam pro actione mutuandi nihil potest recipere. Ceterū qui erexit montem pietatis, de quo loquimur, abdicauit à se dominium montis, & transtulit in communitatem pauperum, cū obligatiōe ad mutuandū singulis pauperibus: & propterea administratio montis digna est stipendio dato à pauperibus mutuatarijs. Secundō respondetur, quod neq; homo particularis esse vsurarius, si obligaret montem ad mutuandum pauperibus in perpetuum, retinēdo sibi dominium directum dum viueret, & transferendo dominium vtile in vtilitatē pauperum: & sic posset recipere moderatum pretium, sicut dictum est de monte pietatis.

Sed circa primam solutiōē est dubium, An dominium montis transferatur in republicā, an potius in communitatem pauperum, & an sit verum dominium? Ratio dubij est: quia ille dicitur dominus, qui potest vti re in quos velit vsus: sed neque re publica, neque pauperum communitas potest vti hoc monte in quos velit vsus: ergo neutra est domina.

E. Respōdetur, quōd siue dominium maneat in re publica siue in pauperibus, non tamen dominium est perfectum, & absolutū, sed limitatum voluntate antiqui domini erectoris montis. Sicut etiam primogenitura maioricatus; est enim filius primogenitus dominus illius: & tamen non potest in quos velit vsus expendere illa bona. Et vxor est domina suae dotis, & tamen non potest illam administrare viuente viro, sed tantūm ipse vir. Secundō dico, quōd dominium montis pietatis translatum est ad communitatem pauperum: administratio verō pertinet ad republicam. Et ratio huius est, quia tota montis vtilitas pertinet ad communitatem pauperum praesens, ergo ad ipsam pertinet dominium potius, quā ad re publicam. Haecenus de iustitia, & partibus eius subiectiuis dicta sufficiāt. De reliquis verō partibus iustitię potentialibus in tertio tomo dicendum erit, Deo fauente, cui sit honor, & gloria.

L A V S D E O.

Hae Commentaria doctissimi viri R. P. F. DOMINICI BANNES ordinis Praedicatorum in totam primam partem Summae Theologicae Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis, & in secundam secundae eiusdem doctoris, de Fide, Spe, & Charitate, ac de iure & iustitia vsque ad quaestionem LXXVIII magna fide ac diligentia ad tria diuersarum editionum exemplaria collata, & ea ratione quam plurimis mendarum millibus, cura & studio quorundam Theologorum Duacensium sublatis, ad Theologorum omnium magnam vtilitatem nouo prelo in lucem exeunt. Actum Duaci 10. die Octob. 1614.

Georgius Coluenerius S. Theologiae Doctor & Regius Ordinarius, Professor, in Collegiata Ecclesia S. Petri Praepositus & Canonicus, Librorum in Academia Duacena Visitator & Censor.

INDEX RERVM OMNIVM,

QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR,

Summa diligentia ordine Alphabetico ita distinctus, vt nec superfluus nec diminutus videatur.

Acceptio personarum.

PERSONARVM acceptio secundum hanc est peccatum 150. c. col. 1. mortale ex genere. ibid. colum. 2. a. iustitiæ distributiæ oppositum. pag. 151. b. 1. & solum cõingit in bonis cõmunibus. 151. f. 1. Huius peccati definitio traditur. 151. c. 1.

Huius vitij quatuor proprietates recensentur.

151. d. e. f. 1. & sequent.

Quare in Deo non possit esse acceptio personarum.

152. a. 1. & seq.

Materia huius vitij sunt & honores & onera. 152. e. 2.

Vt non committatur hoc vitium tria sunt spectanda circa eos quibus bona spiritualia distribuuntur, vitæ probitas, scientia aut doctrina, industria in peragendis negotijs ad quæ eligitur. 153. b. 1. & sequent. Circa primum explicatur an possit eligi quem eligens scit esse in peccato mortali. ibidem f. 1. Quæ ex his conditionibus præferenda sit explicatur. 154. b. 1.

Electores & omnes distributores peccant hoc peccato aliquando venialiter non eligendo eum qui parum excedit alium in meritis. 156. d. 2. Nisi iuramentum præstiterint de eligendo dignissimo. ibid. e. 2. Imò etiam si alius sit alio multo dignior, poterit minus dignus eligi sine peccato. Et quamuis eligere minus dignum sit peccatum mortale ex genere. 156. f. 2. Non tamen est intrinsecè malum. 157. b. 2. nisi fiat propter indebitam causam. 158. f. 1. Debita tamen causa recensetur. 157. f. 1.

Qualiter circa honoris exhibitionem possit esse, acceptio personarum, vide verbo honor. §. honoris distributio, & §. honor si est. & §. Resalutare.

In ijs quæ à iure relinquuntur arbitrio iudicis in fauorem alicuius quidquid faciat non peccat hoc peccato, 167. f. 1. a. 2. in ijs tamen quæ relinquuntur arbitrio illius in fauorem causæ litigantium potest. ibid. a. 2. Imò si non sequatur opinionem probabilissimam in ferenda sententia peccat hoc peccato. ibid. c. 2.

Acceptio rei.

Qui propriam rem non potest recuperare secundum ordinem iuris potest illam accipere.

210. f. 2.

Qui accipit rem propriam à depositario, & à latrone secreto ad quid teneatur. 210. e. 2.

Accusatus, vide verbo Reus.

Accusatio.

Quomodo & quando accusatio sit licita, vel etiam in præcepto. 224. a. 1. & seq. Quando etiam accusationem debeat præcedere correctio.

223. b. c. d. 2.

Actus idem potest pertinere ad diuersas species propter diuersos fines. 298. a. 1.

Adulteri.

Adultera non tenetur cum discrimine vitæ vel fa-

ma manifestare crimen. 141. a. 2. Tenebitur tamen quantum poterit filij adulteri hæreditatem minuere. 142. a. 2.

Adulter etiam tenebitur ad restitutionem totius damni. 142. d. 2.

Lex permittens marito occisionem adulterorum in fragranti non excusat illum à peccato. 175. e. 2.

Post latam sententiam maritus licitè occidit adulteros. ibid. f. 2.

Aduocatus.

Quibus casibus teneatur aduocatus ferre patrocinium pauperi citra extremam necessitatem. 250. f. 2. & seq.

Aduocatus qui ex ignorantia perdit causam clientis tenetur restituere. 251. f. 2.

Aduocatus suscipiens causam iniustam quid & quibus teneatur restituere. 252. d. e. f. 1.

Aduocatus in progressu litis cognoscens iniustitiam causæ quid debeat facere. 252. a. b. c. d. 2.

An in causa euidenter iusta utens fallacijs teneatur restituere. 252. e. f. 2.

An in casu dubio possit patrocinari vtramlibet partem. 253. a. 1. & seq.

Quantum pretij possint accipere pro petitionibus ordinarijs. 254. c. d. 1.

Quando pretia non sunt taxata à lege possunt pacisci cum cliente, sed moderationibus obseruatis. ibidem f. 1. & sequent.

Aduocatus an pro lite iniqua possit accipere pretium? 255. c. 2.

An liceat illis accipere dona? 255. d. 2.

Agibile & factibile.

Inter agere & facere, agibile & factibile quid differat. 18. b. c. 1.

Aggressor & inuasor, vide verbo Homicidium. §. Ille qui & seq.

Amicitia.

An amicitia possit esse inter patrem & filium, inter dominum & seruum, inter virum & uxorem & qualis. 13. f. 2.

Appellare vide verbo Religiosus. §. Religiosis & verbo Reus. §. Quando liceat.

Assecurationis contractus.

Quid sit & quod duplex. 323. f. 2. & seq.

Si contractus sit verus & realis ex vtraque parte validus est. 324. b. 1. Si autem asssecurator fingat ad asssecurationem bona quæ non habet, inuvalidus est. ibid. d. Si autem sit fictus ex altera parte, quid faciendum sit explicatur. ibid. e.

B

Belli insidias.

Non erit licitum quòd princeps per legatum patet insidias alteri in bello. 176. f. 1.

Quando liceat per insidias occidere aduersarium ducem. ibid. a. 2.

Insidiosa occisio principis de Orange approbatur & iustificatur. ibidem d. 2.

INDEX RERVM.

Bulla Cruciatæ. vide verbo irregularitas. §. irregularitatem tantum.
An per bullam Cruciatæ habeat confessarius electus tantam potestatem quantum episcopus. 204. f. 1. & seq.

C

Cambium.

Quid sit & quotuplex. 328. c. d. 1. & 330. a. b. c. d. 1
Quamuis sit de genere malè sonantium, potest honorari. 328. f. 1. a. 2
Quando liceat pecuniam pro pecunia vel pro rebus venalibus plaris cambiare quam lege taxetur. 330. e. 1. & seq.
Cambatio pecuniæ pro pecunia quando sit venditio. 329. f. 2
Cambium ratione temporis, vel cambium fictitium vsutaria sunt, cambium autem manuale, & ratione loci & officij sunt licita. 330. e. f. 1. & sequent.
Cambium ratione monetæ examinatur an sit licitum. 330. f. 2. Ratione copix vel inopix. 333. a. 2. & seq.
Vtrum licitum sit mensario exigere pretium à mercatore quando ex eiusmissione numerat pecuniam alicui. 332. b. 1
Censura, vide verbo Irregularitas. §. irregularitas tantum.

Census.

Quid sit 319. e. 2. & quotuplex. 320. b. 2
Super nudam personam secundum ius naturæ potest constitui census. 320. a. 1
Licitum est vendere censum cum pacto retrovendendi. 321. c. 1. vsura tamen erit emere cum pacto retroemendi. ibid. e. 1
Vnde sit sumendum iustum pretium in venditione censuum. 321. c. 2. & seq.
Licitum est emere censum temporalem minori pretio quam sit tota summa annualium pensionum. 322. d. 1
Nonem conditiones necessariae vt census sint validi. 322. b. 2. & seq.
Emptor census non tenetur ex iustitia admittere redemptionem census per partes, nisi ita antea conuenerit inter illos per scripturam. 323. c. d. 1

Christus.

Christus Dominus non fuit rex temporalis, specialiter regni Israelitici. 63. d. 1
Quod Christus in quantum homo sit rex & dominus vniuersi vel quod non sit sine periculo erroris potest saluari, quamuis pars negatiua sit probabilior. ibid. e. 1
Christus secundum quoddam homo habuit instrumentalem potestatem dominij vniuersalis. ibid. d. 2
Christi monarchia qualiter possit dici temporalis. 64. d. 2
Christus qualiter fuerit voluntarius & inuoluntarius in sua passione. 216. b. c. 2

Clericus.

Clericis quo iure sit interdicta causa sanguinis. 176. f. 2. Sub ista lege comprehenduntur acolythi. 177. c. 2. Imò & prima tonsura initiati. ibid.
Quamuis hi non peccent mortaliter. ibid. d. 2
Aliquæ venationes sunt permissæ clericis, & alix interdixtæ vt agitationes taurorum. 170. e. 2
Clerici in ciuilibus iure tantum positio sunt ex-

empti à potestate seculari. 215. a. 1

In quibus casibus poterit potestas secularis comprehendere clericos. 215. b. 2. Quid autem ex peculiari priuilegio possit rex Hispaniæ erga causas clericorum. ibid. f. 2

Vide verbo venatio.

Compositio.

Quilibet princeps secundum ius naturæ potest facere compositionem. 129. e. 1. De facto tamen in republica Christiana solus Pontifex potest illam facere. 129. a. 2. Causæ iustificantes eam quæ rectè fit assignantur. 129. e. 2
Compositio quæ fit cum ecclesiasticis, de bonis beneficiorum malè perceptis si Pontifex sit omnino voluntarius valida est. 130. b. 2

Confirmator.

Debet confirmare quamlibet electionem factam de digno. 160. b. 1

Consiliarius iniquitatis.

Consiliarius vel laudator maleficij si insuat in animum iniquè agentis tenetur ad restitutionem. 144. d. 1. Si iniquitas fuerit occisio clerici etiam si ante effectum subsecutum vituperet factum incurret obligationem ad restituendum & irregularitatem, quamuis non excommunicationem. ibid. e. f. 1

Contractus quid sit, & quotuplex. 267. d. 2. & seq.

Contractus assurance societatis & alij huiusmodi ad reliquos contractus reducuntur. 268. e. 1

Contumelia & conuicium.

Quid differt inter vtrumque. 257. b. 2
Vtrumque excedit detractionem & exceditur ab illa. 258. b. 1

An de ratione eorum sit quoddam fiat in presentia. 258. f. 2

Peccata sunt mortalia ex genere. 259. e. 1

An liceat, contumeliam pro contumelia obijcere. 259. c. 2

Obijcere falsum crimen ad infirmendam fidem contumeliantis, an sit peccatum mortale. ibid. e. f. 2. & seq.

D

Dare seu datio.

Datio alia licita alia illicita: illicita autem multipliciter talis.

Debitum.

Debitum duplex & morale & legale. 20. c. 6

Definitio.

Qualitas multoties definitur conuenientissimè per genus mediatum. 16. c. 1

Denunciatio.

Vide verbo irregul. §. denunciatio.
Clericus denunciatio in causa sanguinis sine protestatione quam postulat ius, peccat mortaliter & manet irregularis. 194. e. 2

Detractio.

Qualiter sit perpendendum an detractio & murmuratio sint peccata mortalia. 41. d. 1
Detrahere alicui per reuelationem occulti criminis etiam viro graui, peccatum est mort. ex genere. 260. e. 2. aliquando tamen licebit reuelare crimen. 260. f. 2. & seq.
Referre crimina secreta ex auditu quando sit peccatum detractionis. 261. f. 1. a. 2

Detractio

INDEX RERVM.

Detractio grauius peccatum est quàm factum, leuius autem quàm homicidium & adulterium. 263. f. 1
 Qui est concausa vt alius detrahat peccat contra iustitiam. 263. b. 2
Diuisio rerum.
 Rerum diuisio non fuisset si status innocentiae persequeretur. 57. c. 2
 Iurisdictiones omnes de facto appropriatae sunt earum dominis. ibid. e. 2
 Licita est rerum appropriatio pro personis cuiusque status, seruata tamen proprii status conditione. 58. a. 1
 Quo iure fuerit introducta rerum diuisio, 58. f. 1
Dominium.
 Hoc nomen dominium multipliciter accipitur. 48. a. b. c. 2. & sequent.
 Definitiones dominij. 49. a. 1
 An dominium rei distinguatur ab vsu illius. 50. per totam pag.
 Dominium aliud est actuale, aliud habituale. 50. c. 2
 Fratres minoritae in communi non habent dominium etiam earum rerum quae vsu consumuntur. 50. f. 2
 Dominium importat tria. 51. b. 2
 In Deo est perfectissimum dominium. In Angelis etiam & hominibus reperitur. ibid. c. d. e. 2
 Quod sit subiectum inhaesionis dominij & quod denominationis. 51. b. 2
 Dominium est perfectio absoluta, non relatiua. 53. b. 1
 Error est ponere charitatem vel fidem conferre dominium ciuile rerum externarum. 53. b. 2
 Dominij omnes diuisiones traduntur. 54. tota col. 1
 Tam res naturales quàm supernaturales sunt materia dominij nostri. 55. c. 1
 Solus Deus est Dominus vitae hominis respublica autem & ipse homo sunt custodes illius. 56. b. 1
 Homo est dominus propriae famae & honoris. ibid. b. 2. Nec peccat contra iustitiam se infamando 56. c. 2.
 Homo est dominus bonorum spiritualium. 56. f. 2
 Nullus princeps est dominus bonorum quae applicata sunt ciuibus. 59. b. 1
 Titulus conferens ius ad acquirendum dominium rei possessa triplex est. 83. d. 1
 Deus non potest abdicare à se dominium alicuius rei. 152. f. 1
Dominij translatio.
 Dominij translatio quid sit. 71. d. 1
 Per contractus iure irritos quando transferatur dominium. 79. f. 2
 Promissio quando transferat dominium, vide verbo promissio.
 Dos vide verbo, vsura. §. Fructus pignoris.
 Dispensatio vide verbo irregularitas. §. solus Pontifex.
Distinctio specifica.
 Perfectum & imperfectum quando distinctionem specificam causent. 23. b. c. 2
Distributor.
 Quid differat inter dispensatorem & distributorem 161. b. 2
 Distributor distribuens tenetur ad reparationem omnium damnorum. 168. b. 2. Imò aliquando non distribuens dignioribus. 169. b. 1

Vide verbo acceptio personarum, & verbo episcopus. §. episcopi. verbo Patronus laicus, & verbo Religiosus. §. inter religiosos.
Dubium.
 Dubia esse in meliorem partem interpretanda quotupliciter possit intelligi. 40. b. 2
 Per se loquendo in casu dubio nemo tenetur dubium in meliorem partem positiuè interpretari. ibidem d. 2
 Dubium de bonitate proximi, quando sit peccatum mortale. ibid. e. 2
 Suspendens actum in dubio quandoque peccat mortaliter. 41. c. 1
 Dubium aliud iuris aliud facti. 189. e. 1
Duellum.
 Duellum siue solenne sit siue singulare nullo modo acceptare licet. 185. c. 2

E

Ecclesia.

Communis status Ecclesiae iure diuino exemptus est à potestate seculari. 214. d. 2

Electio elector & electus.

Vide verbo acceptio personarum. §. electores & verbo lex. §. Ratione propter quas. & verbo Religiosus. §. inter religiosos.

Emptio & venditio.

Emptio & venditio quid sint. 268. c. 2
 Regulae ad dignoscendum iustum pretium in rebus quae venduntur. ibid. d. e. 2
 Quando modus vendendi rem augeat vel minuat pretium eius. 269. tota col. 2
 Ex quibus causis possit res carius vendi quàm valeat. 270. f. 1. & sequent.
 Quid sit deceptio ultra medietatem iusti pretij in vendente & emente. 272. f. 1. Et an talis deceptio vel quaelibet alia sit licita illis. 272. f. 2
 Quando deceptio in emptione & venditione facta ex bona fide vel mala inualidet contractum. 273. a. 1
 Vitium rei quando irritet contractum emptionis. 275. b. 2
 Venditore dissimulante occultum vitium rei venditae, vel emptore non aduertente, an irritetur contractus. 276. f. 2. & c. seq.
 Aequalis debet esse conditio ementis & vendentis. 278. d. 1
 Si res venalis habet aliquam secretam virtutem, emptor non tenetur illam reuelare. 278. f. 1
 Emptor & venditor, non peccant contra iustitiam si non manifestent copiam vel inopiam mercium futuram. 279. b. 1. Peccabunt tamen aliquando contra charitatem. ibid. b. 2
 Emptionis & venditionis negotiatio relata ad lucrum qualiter sit bona vel mala. 279. f. 2 & seq.
 Quando venditio rei qua male vsurus est emens sit illicita. 281. c. 1
 Non licet carius vendere propter expectationem solutionis. 282. f. 2. Quando autem est periculum acerbae solutionis, quid possit exigere venditor, declaratur. 285. d. e. 2. Quando etiam fuisset merces seruaturus in posterum quando carius venderetur explicatur quid possit. 286. c. d. 1. Quid etiã si non fuisset seruaturus. ibid. f. 2. Quando

autem propter modum vendendi magna vel parua quantitate expectata solutione possit carius vendere. 288. c. f. 1. Verum etiam anticipata solutione possit aliquid vilius emi. 289. b. 1. Pagas acerbas aut non acerbas an liceat minori pretio emere. 283. e. 2. & seq.

Epicheia.

Epicheia & iustitiae legalis strictae dictae ad Synesim & Gnomini comparatio. 24. c. 2
Epicheia est pars subiectiua iustitiae legalis generaliter dictae. 24. b. 2
Epicheia dicitur aequitas per antonomasiam. 25. c. 1
Ad Epicheiam quid spectet. 25. a. 1.

Episcopus.

Præcipuum munus episcopi est docere & prædicare. 154. d. 2
Ad episcopale munus, Theologiae peritos præferendos esse Iurisperitis. ibidem. licet aliquando præferendi sint Iurisperiti. 135. c. 1
Promotiones episcoporum ab vna in alium episcopatum vt in plurimum damnandae sunt. 160. c. 1
Episcopos in distributione etiam beneficiorum simplicium teneti eligere digniores, probabilius est. 162. c. 1
Quid possint episcopi in dispensando super irregularitatem. 203. c. d. 2

Esus carniuum.

Esus carniuum licitus fuit ante diluuium. 171. e. 1. Et de facto fuit. 171. a. 2. In statu autem innocentiae satis probabile est vtrumque. ibid. d. 2

F

Filius adulterinus.

Filius adulterinus non tenebitur vt in plurimum credere matri dicenti sibi se esse talem. 142. b. 2. Qui credit tenebitur relinquere hæreditatem. ibidem

Filij spurij.

Filios spurios tenentur parentes ex iure naturali diuino alere. 74. f. 2
Filij spurij an omnino sint inhabiles ad suscipiendum aliquid à parentibus titulo aliquo. 75. b. 1
Filij spurij si aliquid delinquant parentes peccant mortaliter, & ipse filius ante iudicis sententiam tenetur restituere. 75. f. 2
Filij spurij possunt legitimari à principe. 76. c. 1
Hi qui constituuntur hæredes à parentibus filiorum spuriorum ad quid teneantur respectu illorum. 76. f. 2

Furtum & rapina.

Quid sit furtum & eius definitio examinatur. 206. d. 2
Leges præcipientes fures interfici iustae sunt. 211. c. 2
Documenta ad dijudicandum materiam grauem in furto. 211. f. 2. Qualis etiam materia requiratur in furto vt concedatur excommunicatio pro illo. 212. f. 2
In extrema necessitate licitum est accipere rem alienam. 213. f. 1

G

Gratitudo.

Gratitudo non potest accedere ad rationem iustitiae commutatiuae. 48. a. 2

H

Hæres.

Hæres institutus è parentibus filiorum spuriorum præstita fide de donanda illis hæreditate peccat mortaliter. 76. f. 1. Est tamen verus hæres & dominus illorum bonorum. 77. c. 1
Hæres sic institutus non præstita fide, non tenetur talia bona donare filio spurio. 76. c. 2. Tenetur tamen ex iustitia alere illos, & ex gratitudine alia multa obsequia illis præstare. 76. f. 2
Hæres institutus per testamentum minus solemne iuste possidet, nec tenetur indicare vitium testamenti. 79. b. 2
Qui ab intestato succederet defuncto potest iuste agere contra eum qui testamentum omnino solenni institutus est hæres. 79. d. 1
Hæres latronis bona fide succedens in bona defuncti, an præscribat rem. vel fructus eius. 83. b. 2
Hæres vsurarij. vide verbo vsura eodem §.

Homicidium, & occisio hominis, tyrannus, insidia belli, adulteri.

Qui seipsum interficit contra quod præceptum peccet. 32. c. 2
Homicidium & occisio hominis in quo differant. 173. d. 1
Quando hominibus præcipitur, non occides quomodo sit intelligendum præceptum. ibid.
Error est non licere potestati superiori occidere nisi tantum illos quos Deus speciali reuelatione vel lege iusserit interfici. 172. f. 2
Per se loquendo erit iniusta lex permittens priuatis personis vt occidant malefactorem ante hanc sententiam à iudice circa factum. 175. b. 1. Si tamen malefactor iuste sit damnatus, aliquando poterit cuilibet priuatae personae permittere illum occidendum. 175. f. 1
Clericis non est prohibita occisio malefactorum ex iure naturae. 176. f. 2. Nec iure diuino posituo. 177. a. 1. Sed iure ecclesiastico. ibid. b. 2
Prælati ecclesiae habentibus dominium temporale non est prohibitum concedere auctoritatem in causa sanguinis iudici delegato. 178. b. 1. Opposita sententia scrupulosissima probatur. ibid. d. 1
Nulli licet occidere se directè, nec indirectè. 178. d. 2. Quando autem sit ei licitum permittere se occidi, quando etiam teneatur vel etiam quando sit consilium explicatur. 179. c. d. e. 2
Ab homicidio excusantur Samson Eleazarus & Razias & alij. 180. c. 1. & seq.
Qui se occidit, contra se peccat peccato opposito propriae charitati. 180. f. 2. In ordine ad rempub. contra iustitiam commutatiuam, 181. c. 1. Similiter per comparationem ad Deum. ibidem b. 2

Innocentem aliquando per accidens occidere licet
182. f. 2. non tamen ex imperio tyranni. ibidem
c. 1. nec illum tyranno occidendum tradere.
183. c. 1. Nisi vltro exire iussus obedire nolit.
ibidem.

Qui sine occisione inuasoris propriam vitam, ho-
norem, siue bona temporalia tueri non potest,
non tenetur illum occidere. 187. c. 2. Imò con-
siliū erit non occidere. ibidem d. 2. Aliquan-
do etiam præceptum. ibidem

Quando possit aliquis præuenire inuasorem, vel
etiam falsum accusatorem eum occidendo.
186. b. c. d. 1

Non licet intendere occisionem inuasoris in pro-
pria defensione. 187. b. 1

Honor & fama.

Quid intersit inter honorem & famam. 102. e. 2

Honor quid sit & quotuplex. 166. c. 1

Honoris distributio per se pertinet ad republi-
cam, sed commissa ciuibus. ibidem. e. 1

Honor si est merè gratuitus in illius exhibitione
non potest esse personarum acceptio.
166. d. 2

Resalutare salutantem & iuxta morem patriæ v-
numquemque honorare ex iustitia debemus.
ibid. a. 2

Principibus & dominis deberi honorem certum
est secundum fidem. ibid. f. 2

An honorandi sint diuites propter diuitias?
ibidem

Honor annexus beneficio ecclesiastico etiam respi-
cit bonum personæ. 158. d. 1

Honoris & famæ restitutio qualiter sit facienda,
vide verbo restitutio. §. Qui infamat, & §.
Honoris.

Infamare in vno loco infamem in alio, quando
obliget restituere & quod sit peccatum.
262. c. 2

I

Imperator.

Imperator non habet dominium temporale su-
pra totum orbem. 69. e. 2

Imperator quantum ad aliquid est superior omni-
bus principibus Christianis. 70. c. 1

Incarcerare eum detinere.

Quando liceat alicui alium detinere ad horam ne
perpetret malum. 205. d. 2

Quando liceat alicui detinere eum qui se afficit
iniuria quoad comprehendatur à iudice.
206. c. 1

Incarceratus potest fugere sine impugnatione cu-
stodum, 234. e. 1. Religiosis exceptis. 235. c. 1.

Quod etiam iuuamen possit illi præstari ad fu-
gam. 234. f. 1

Iustè condemnatus ad pœnam carceris, non potest
fugere ab illo. 235. c. 1

Inclinatio naturalis.

In homine est triplex inclinatio naturalis. 8. d. 2

Iniustitia.

Iniustitia specificatur ab iniusto. 29. a. 2. Distin-
cti habitus sunt iniustitia legalis & iniustitia
particularis. 29. d. 1

Sola iniustitia quæ est ex intentione & electione fa-
cit hominem iniustum. 29. e. 2

Per se nullus patitur iniustum volens, neque facit

Tomus quartus.

volens, bene autem per accidens. 30. b. 2

Volitio tamen seu nolitio ex ignorantia aut violen-
tia non tollit rationem iniusti. ibid. c. 2

Consensus damni circa bona quorum custodia
non dependet ex hominis voluntate non tollit
rationem iniusti. 31. d. 1. & seq.

Liber consensus patientis non tollit rationem iniu-
sti si non sit respecta eius qui illud infert.
32. f. 1

Iniustitiæ culpa quatenus contra legem est, repa-
ratur per pœnam à iudice infligendam.

Iniustitia quam committit se occidens est contra
iustitiam commutariam in ordine ad republi-
cam. 181. c. 1. Et etiam in ordine ad Deum.
ibid. b. 2

De iniustitia accusati vide verbo Reus.

Inquisitores.

Inquisitores relaxantes hæreticos non incurrunt
irregularitatem. 195. f. 1

Inuentio rei.

Res inuentas quæ non fuerunt alicuius, esse in-
uentoris quomodo sit intelligendum. 207. f. 1

Inueniens thesaurum improprie dictam tenetur
restituere. 207. c. 2. Si tamen thesaurus sit pro-
prie dictus cuius sit secundum ius naturæ, ex-
plicatur. ibidem f. 2. Qualiter tamen sit distri-
buendus secundum iura ciuilia declaratur.
208. a. 1. & seq.

Princeps per legem potest applicare sibi thesauros
inuentos. ibidem e. 2

Qui inuenit res quas verosimile est habere domi-
nos, tenetur illos quærere. 209. e. 2. Si illi non
compareant secundum ius naturæ potest illas
retinere. 210. c. 1. Secundum ius posituum
quid faciendum sit, explicatur. ibidem d. 1

Irregularitas.

Quid sit. 188. f. 2

Omnis irregularitas est ex iure posituo. ibid. Nec
potest incurrì propter actum purè internum.

189. a. 2

Bigamiæ irregularitas contrahitur ante bap-
tismum, nec per illum tollitur. 199. a. 1

Ex homicidio ante baptismum non contrahitur.
ibid. d. 1

Quod homicidium dicatur voluntarium aut ca-
suale in ordine ad irregularitatem. 190. e. f. 2

Quamuis iucurratur irregularitas ex homicidio in
defensionem honoris & bonorum temporalium
192. f. 2. Et etiam in defensionem vitæ proximi
aut pro conseruanda republica. 193. c. 2. Non
tamen propter homicidium in propriæ vitæ de-
fensionem. 192. c. d. 1

Denuntians in causa sanguinis quando contrahat
irregularitatem. 193. f. 2

Qui docent, consulunt aut præcipiunt vt malefa-
ctores occidantur quando maneant irregulares.
105. d. 1

Monachi, & clerici exhortantes bellatores non
manent irregulares. 196. d. 1

Qui impedit ne innocens defendatur, manet irre-
gularis. 197. a. 2. Imò etiam multoties qui non
impedit ne occidatur. ibid. c. 2

Quando irregularitas sequitur culpam an sufficiat
venialis? 198. d. 1

An ille qui dat operam rei illicitæ ex qua sequitur
occisio hominis, semper incurrat irregularita-
tem? 199. b. 2. & seq.

Quarum partium corporis humani mutilatio causet
irregularitatem. 201. b. 1. & seq.

INDEX RERVM.

<p>Irregularitas tamen quæ est pœna alicuius culpæ, intelligitur nomine censuræ in bullis cruciata. 202. c. 1</p> <p>Solus Pontifex potest dispensare irregularitate ex homicidio voluntario 203. c. 1. Etiam occulto. ibid. c. 2. Quid autem possit episcopus circa homicidas occultos ante & post Concilium Tridentinum explicatur. ibid. d. 2</p> <p style="text-align: center;"><i>Irrisio.</i></p> <p>Irrisio grauius peccatum est quàm contumelia, leuius tamen quàm detractio & susurratio. 266. c. 1</p> <p>Irrisio virtutis pestilentissimum vitium. 265. f. 2</p> <p style="text-align: center;"><i>Iudex, Vide Verbo iudicium.</i></p> <p>Iudicem esse iustitiam animatam qualiter sit intelligendum. 36. b. 2</p> <p>Quare animum iudicis comparauerit Aristor. aræ Deorum. ibid. c. 2</p> <p>Deus in sacris literis appellatur iudex, & iudices Dij. ibid. d. 2</p> <p>Error est asserere iudicem ob peccatum mortale ipso facto amittere iurisdictionem. ibid. f. 2</p> <p>Iudex in peccato mortali proferens sententiam quando peccet, vel non. 37. d. 1 & seq.</p> <p>Iudex repetitur sequi opinionem probabilissimam in ferenda sententia 167. c. 2. Imò non potest eligere æquè probabilem in gratiam amici. ibid. d. 2</p> <p>Iudex extrahens reum ab Ecclesia vsurpat iudicium. 217. e. 1, similiter si excommunicatus iudicet, quamuis si sit toleratus sententia sit valida. 217. c. d. 2</p> <p>Iudex tenetur iudicare iuxta allegata & probata. 218. f. 2 Quid autem facere debet quando innocens iuridicè probatur nocens, explicatur. 220. a. b. c. d. 1</p> <p>Quàm pœnam iuris possint relaxare iudices. 221. f. 1. quando etiam teneantur ad restitutionem ex relaxatione indebita. 222. a. 1. & seq.</p> <p>An iudex per iniuriam cognoscens crimen possit procedere vsque ad condemnationem. 241. c. 2</p> <p style="text-align: center;"><i>Iudicium.</i></p> <p>Huius nominis iudicium variæ significationes. 33. a. 1</p> <p>Iudicium formaliter est actus elicitus à prudentia per synesim. 34. c. 1</p> <p>Iudicium speciali ratione pertinet ad iustitiam. 18. d. 2</p> <p>An iudicium prolatum à iudice & à priuata persona sit eiusdem speciei. 35. a. 2</p> <p>Tres conditiones requisitæ ad rectitudinem iudicij. 35. e. 2</p> <p>Quòd iudicium debet procedere ex inclinatione iustitiæ qualiter sit intelligendum. 36. e. f. 1</p> <p>Iudicium non procedens ex inclinatione iustitiæ quando sit peccatum mortale. ibid. e. f. 2</p> <p>Iudicium secundum legis præscriptum est proferendum etiam à supremo principe. 41. c. 2</p> <p>In causis criminalibus satisfacta parte potest iudex dispensare in rigore legis: in ciuilibus autem rarissime. 42. a. 1</p> <p>Iudicium latum à tyranno secundum formam iuris obligat in conscientia. 44. f. 2</p> <p style="text-align: center;"><i>Iudicium temerarium.</i></p> <p>Gravitas seu leuitas iudicij temerarij, & materiæ illius. 38. f. 2. & seq.</p> <p>Iudicium temerarium, dubium & suspicio in quibus conueniant & differant. 38. d. 1</p> <p>Deliberatum iudicium temerarium etiam suspiciosum ex genere suo est peccatum mortale. 39. d. 2</p> <p>Qui temerariè iudicat, suspicatur aut dubitat vsurpat autoritatem Dei. 44. f. 1</p>	<p style="text-align: center;"><i>Ius seu iustum.</i></p> <p>Huius nominis ius multiplex acceptio. 2. f. 2</p> <p>Ius esse obiectum iustitiæ. 4. c. 2</p> <p>Differentia inter ius & iustum. ibidem</p> <p>Iuris omnes diuisiones traduntur. 7. b. 2</p> <p>Tres conditiones requisitæ ad ius seu iustum simpliciter. 12. f. 2</p> <p>Ius alia ratione est obiectum iudicij & iustitiæ. 35. c. 1</p> <p style="text-align: center;"><i>Ius dominatum.</i></p> <p>Ius dominatum distinctum est ab omnibus alijs. 48. c. 2</p> <p style="text-align: center;"><i>Ius gentium.</i></p> <p>Ius gentium esse partem iuris positui multis probatur. 10. f. 2 & seq.</p> <p>Ius gentium quasi medium est inter ius naturale & positium ciuile. 11. b. 1</p> <p>Ius gentium possibile est abrogari ex humano beneplacito. ibid. d. 1</p> <p>Imò aliquando piè abrogatum est quantum ad aliquid. ibid. e. 2</p> <p>Ius gentium quod alicui principi commune est cum altero, non potest ab aliquo illorum abrogari sine consensu alterius. ibid. f. 2</p> <p>Qualiter ius gentium dicatur naturale. 10. a. 1</p> <p style="text-align: center;"><i>Ius naturale & positium.</i></p> <p>Ius conuenienter diuiditur in naturale & positium. 5. b. 1</p> <p>Errat in philosophia qui negat ius naturale. 5. c. 2</p> <p>Iuris naturalis & positui causæ efficientes. 6. d. 1</p> <p>Eorundem causæ exemplares. 6. a. 2</p> <p>Ius naturale immutabile esse, non verò ius positium. 6. e. 2</p> <p>In iure naturali nullam vnquam factam fuisse dispensationem. 6. f. 2</p> <p>Ius diuinum duplex. 7. b. 2</p> <p>Dupliciter potest aliquid pertinere ad ius naturæ. 8. c. 1</p> <p>Circa id quod est de iure naturæ negatiuè potest ius positium aliquid determinare. ibid. d. 1</p> <p>Ius naturale non propriè sed per quandam similitudinem ponitur in brutis. 8. c. d. 2</p> <p>Nihilominus ius naturale cum aliqua proprietate conuenit brutis. 9. b. 1</p> <p>Ius positium diuiditur in ius gentium & ciuile. 10. f. 1</p> <p style="text-align: center;"><i>Iustitia.</i></p> <p>Hæc nomina iustitia; iustificatio & iustus dupliciter accipiuntur. 2. f. 2</p> <p>Actus in quo reperitur ratio formalis iustitiæ necessario est bonus ex omnibus circumstantijs. 3. c. 2</p> <p>Qualiter iustitia differat ab alijs virtutibus. 3. c. 1 & seq.</p> <p>Rectitudo iustitiæ secundum rationem genericam sumitur per ordinem ad agens, secundum verò rationem specificam per ordinem ad alterum. 4. b. 1</p> <p>Quæ æqualitas sit sufficiens ad veram rationem iustitiæ. 13. f. 1</p> <p>Iustitia conuenienter definitur quòd sit perpetua & constans voluntas, &c. 15. c. 1</p> <p>Quare sola iustitia inter omnes virtutes in ordine ad voluntatem definiatur. 16. f. 1</p> <p>Iustitia sola ex omnibus virtutibus est bonum alienum. 17. b. 1</p> <p>Iustitia qualiter requirat diuersitatem supposito- rum, ibidem</p> <p>Iustitia actualis potest esse ad alterum qui non existat. 17. a. 2</p> <p style="text-align: right;">Iustitia</p>
--	--

INDEX RERVM.

Iustitia est in voluntate. 27. f. 1
 Iudicium an sit actus elicitus à iustitia. 33. a. 2
 Iustitiæ omnes diuisiones traduntur. 23. f. 1 & seq.
 Tres condiciones necessariæ ad iustitiam. 35. f. 2
 An omnis iustitia versetur tantum erga operationes. 27. e. 1
 Qualiter iustitia excedat misericordiam & excedatur ab illa. 28. c. d. 2
Iustitia commutatiua & distributiua.
 Iustitiam commutatiuam & distributiua specie differre. 46. a. 2
 Iustitia commutatiua est species specialissima iustitiæ.
 Inter Deum & hominem & inter patrem & filium non reperitur propriè iustitia commutatiua sed aliquid aliud. 181. f. 2 & seq. Potest tamen homo peccatum iniustitiæ commutatiuæ committere. ibidem
Iustitia legalis & particularis.
 Probabile est iustitiam legalem excedere particularem secundum rationem virtutis, excedi autem ab illa secundum rationem iustitiæ: probabilius tamen est excedere eam secundum omnem rationem. 20. e. f. 1
 Quando iustitia legalis obliget ad restitutionem. 21. a. b. 1
 Iustitia legalis est distincta ab omni virtute. 22. e. f. 1
 Qualiter intelligendum sit iustitiam legalem esse eandem cum omni virtute. 22. f. 2
 Iustitia legalis dirigit alias virtutes in bonum commune. 23. b. 1
 Iustitia legalis generaliter dicta diuiditur in epicheiam & iustitiam legalem strictè dictam. 24. b. 2. Differentia inter iustitiam legalem & epicheiam. ibidem
 Earundem ad Synesum & Gnomini comparatio. 24. e. 2
 Iustitia legalis eadem est secundum speciem atomam in Principe & subditis. 25. f. 1
 Qua ratione iustitia legalis quæ est in principe dicatur archirectonica. 26. b. 1
 An iustitia legalis vendicat sibi materiam determinatam. 26. f. 1 a. b. 2
 Vtraque hæc iustitia versatur circa operationes. 27. e. 1
Iustitia vindicatiua.
 Vindicatio quatenus est in iudice secundum omnem considerationem est actus iustitiæ commutatiuæ. 47. c. 2
 Peritio vindictæ in eo qui habet famam suam alijs obligatam est actus iustitiæ commutatiuæ. 47. e. 2

L.

Lex.

Eiusdem authoritatis esse condere legem & illam interpretari qualiter sit intelligendum. 43. f. 2. & seq.
 Leges concedentes præscriptionem possessori male fidei contra legem naturæ sunt. 82. a. 1.
 Iniustitiæ culpa quatenus est contra legem non punitur restitutione sed per sententiam iudicis. 109. b. 1.
 Leges vt in plurimum tantum puniunt peccata consummata. 108. a. 2.
 Lex pœnalis si pœnam infligendam pronuntiet, ante iudicis condemnationem non obligat ad pœnam soluendam. 109. e. 2. Imò etiam si conti-

neat pœnam latam nisi sola censura ecclesiasticæ pœna. ibid. f. 2
 Leges præcipientes ne eligantur nisi qui sunt de gremio ecclesiæ an sint iustæ. 159. d. 1
 Leges circa deceptionem in contractu emptionis & venditionis sunt tantum permissiuæ. 272. f. 2
 Earum differentia ad leges præscriptionum. 273. d. 1
Liberalitas.
 Liberalitas versatur circa passiones & operationes. 27. c. 2

M

Maledictio.

Maledictio peccatum mortale est ex genere. 266. d. 2

Martyres.

Qualiter martyres sint voluntarij & inuoluntarij in consensu propriæ mortis. 181. a. 1

Meritum.

Plus quam periculosum est negare meritum in actu Christi Domini quo voluit mori. 17. d. 2

Mineralia.

Mineralia auri & argenti ad quos pertineant secundum ius naturale & positium. 209. b. 2

Misericordia.

Misericordia humana versatur simul circa passiones & operationes. 27. b. 2

Monopolium.

Monopolium quorupliciter possit fieri. 269. e. 2
 Facientes monopolium, quando teneantur ad restitutionem. 270. b. 1

Mons pietatis quid sit. 335. d. 1

Tres condiciones illius examinantur an sint iustæ. ibidem

Mons pietatis pijsimus est. 335. d. 2

Apud quem resideat eius dominium. 335. f. 2

Moyse.

An excusandus sit Moyse à crimine homicidij in occisione Egyptij. 45. f. 1

Murmuratio.

Murmuratio reducitur ad aliquod aliud ex peccatis linguæ. 266. d. 1

Mutilatio.

Licitum est mutilare hominem de voluntate ipsius propter salutem totius. 204. f. 2. Non tamen contra voluntatem eius nisi apud alterum sit cura illius 205. a. 1. Nemo tamen tenetur pati abscissionem alicuius membri etiam propter vitam seruandam. ibid. c. 1. Quando autem possit se ipsam mutilare homo, explicatur. ibid. d. 1
 Vide verbo irregularitas. §. Quarum partium.

N

Negligentia.

Quando & quæ negligentia in custodia rei obliget ad restitutionem. Vide verb. restitutio §. commodatarius & tribus sequen. & §. qui ex officio, &c.

Negotiario.

Quando liceat negotiatoribus emere magnam copiam mercium, vt minutatim vendant. 282. b. 1
 An liceat negotiatoribus ex officio aliquantùm carius vendere res quam alijs. ibid. d. 2

obiectum

Obiectum analogum potest dare veritatem specificam habitui. 16. c. 2
Occisio & occidere.
 Error est Manichæorum non licere occidere bruta, & euellere plantas. 170. f. 1
officia publica secularia.
 Rex habet dominium horum officiorum. 161. d. 2
 Ex natura sua venalia sunt. 163. f. 1. Et de facto vendi possunt debitis conditionibus seruatis ibid. Illi etiam quibus donata sunt à Rege possunt vendere iuste & seruentur conditiones. 163. d. 2. Inter ista, quæ habent annexam administrationem iustitiæ vendi non possunt stando in iure communi & in legibus Hispaniæ. ibid. e. 2
 Possessor istorum officiorum habens facultatem solum transferendi si vendat peccat mortaliter & venditio est irrita. 164. b. 1
 Huiusmodi officia ex natura sua distribuenda sunt dignioribus. 164. d. 2

P.

Patronus laicus non est distributor sed dispensator. 161. b. 2
 Sub mortali debet præsentare in episcopatum digniorem. 160. b. 2. Imò probabilis est quod etiam in quodlibet beneficium ecclesiasticum. 161. b. 1

Pœnitentia.

Quare præceptum pœnitentiæ non obligat statim post peccatum commissum. 145. e. 2

possessio rei.

Quid sit. 49. c. 2

Pragmatica.

Circa pragmaticam taxantem pretium tritici tria documenta necessaria. 271. d. 2

Præceptum.

Actione materialiter tantum pertinente ad aliquam virtutem, potest quis adimplere præceptum. 3. d. 2

Præcepta decalogi an omnino sint indispensabilia. 7. a. 1

Prelatus.

Prelatus peccat peccato acceptationis personarum si bona, quæ gratiæ dicuntur, conferat soli sibi auxiliariis. 151. b. 2

Prelatus præsens qui permittit sibi subditum infamari aut infamari, peccat contra iustitiam. 263. c. 2

Præscriptio & vsucapio.

Significationes harum vocum explicantur. 81. b. 1
 Qualiter apud Iuristas differat inter præscriptionem & vsucapionem. 81. c. 1

Possessor malæ fidei nunquam potest præscribere. 82. a. 1. Possidens autem sine titulo, aliquando potest. 83. c. 2

Præscriptio cum debitis conditionibus confert verum dominium rei possessi. ibidem d. 1. Quæ autem sint istæ debite conditiones explicatur. 83. b. c. d. 1

Hæres latronis qui bona fide succedit in bona defuncti si possit præscribere. 83. c. 2

Ex quo temporis spatio incipiat tempus præscriptionis quando aliquis dubitat an res sit sua. 84. e. 2. Si tale dubium occurrat in tempore

præscriptionis non interrumpit illud. 85. c. 1.
 Litis tamen contestatio interrumpit illud. ibidem f. 1

Vtrum bona fides necessaria ad præscribendum admittat secum aliquam hesitationem. 83. f. 2
 Fructus rei utilis præscribit spatio triennali qui bona fide emit eam à latrone. 136. c. 2

Primogenitus, primogenitura.

Primogeniti bonorum primogenitura habent verum dominium. 49. e. 1

Procurator.

Procurator ex causa negligentia teneatur ad restitutionem damni. 252. b. 1

Promissio.

Promissio purè interna non transfert dominium. 72. b. 1. Nec verbis declarata in absentia eius cui fit obligat ex iustitia. 72. f. 2. & seq. Nisi subditos legibus Castellæ. 73. b. 1

Promissio etiam per vim exorta si iuramento sit confirmata obligat in conscientia. 72. e. 1

Obligatio ex promissione alia pertinet ad veracitatem, alia ad iustitiam. ibidem d. 2

Promissio alia est interna, alia signis externis declarata. 72. e. 2

Prudentia.

Prudentia monastica distincta virtus est à politica. 22. c. 2

Ferè nunquam aliquis peccat contra solam prudentiam. 32. b. 2

Quomodo comparetur prudentia ad virtutes morales. 35. b. 1

Prudentia est immediata regula iusti iudicij. ibidem b. 1

An actus iudicij in iudice eliciatur à prudentia gubernatiua vel particulari. 35. d. 2

Pignus, vide verbo vsura. §. Fructus pignoris.

R

Rapina, vide verbo furtum.

Repercussio.

Nulla modo est licitum repercutere eum qui iam separat se ab aggressione. 185. d. 1

Repetitio in iudicio quando concedatur vel non concedatur. 124. d. 1

Religiosus.

Nullus religiosus sine licentia prælati potest alienare aliquid sibi ad vsum concessum. 51. e. 1

Inter religiosos etiam seruanda sunt leges iustitiæ distributiue. 159. f. 2

Religiosis iure communi interdicta est appellatio. 233. d. 1

Religiosis non licet fugere de carcere, aliquibus casibus exceptis. 235. c. 1

Reus.

Reus qui deliquit contra legem quæ continet penam latam de priuatione bonorum, an expolietur illis ante iudicis sententiam. 110. b. c. 1. An etiam teneatur ad restitutionem si per iniquitatem sententiam euaserit. 229. c. d. 2

Quæ requirantur vt iudex possit interrogare reum de aliquo delicto. 226. f. 2

An conuictus de aliquo crimine teneatur manifestare reliqua & complices. 227. e. 1

Quando iudex dubius sit, possit interrogare reum, vel non possit interrogare. 227. e. 2

Reus iuridicè interrogatus teneatur respondere veritatem etiam si sit occidendus. 228. b. 2. Si tamen mentiatur, potest solum venialiter peccare. ibidem. c. 2

Quando

INDEX RERVM.

Quando contra ordinem iuris interrogatur qualiter possit respondere. 231. a. 1
 An reus falso negans crimen teneatur restituere famam accusatori. 232. c. 1
 Quando liceat reo damnato appellare. 232. d. e. 2
 Innocens probatus reus quando possit se defendere. 233. e. 2
 Non licet damnare reum vt ipse sumat venenum. 235. a. 2. Nec tamen tenetur comedere damnatus ad mortem famis. 235. f. 2
 Rei & testis examinatio per tormenta quando sit licita. 246. f. 1

Restitutio.

Huius nominis diuersæ acceptiones. 86. a. 1
 Restitutionis definitio. ibidem
 Restitutio dupliciter fit. 28. c. d. 1
 Restituere est de necessitate salutis, necessitate præcepti. 86. d. 2. Affirmatiuum est hoc præceptum includens negationem. 87. e. 1. Qualiter illam includat explicatur. 145. f. 1. a. b. 2
 Qui infert nocentum consentienti nihil illi tenetur restituere, aliquando tamen alijs tenebitur. 30. e. 2
 Obligatio restitutionis, vel ex iniqua acceptione, vel ex re accepta oritur. 132. d. 2
 Non omnis redditio rei alienæ est restitutio. ibid.
 Læsiō in bonis spiritualibus per se non obligat ad restitutionem. 88. b. 1. De auocante aliter aliquem à religione ad quid teneatur explicatur. 88. d. 2. & seq.
 Læsiō in membris corporis obligat ad restitutionem. 89. f. 2. Abundè satisfacit huiusmodi damnis qui per sententiam iudicis punitur. 90. f. 2.
 An huiusmodi læsiones sint necessariè reparandæ in alio genere bonorum. 91. b. 1. Qualiter autem se debeat habere confessarius erga huiusmodi læsores. ibidem e. 2. Damna ex tali læsione consecuta debent restitui. 92. a. 1. Nisi ad certamen provocatus læserit. ibid. d. 1. Vel etiam nisi læsus libens ad certamen accesserit. ibid.
 Hæredibus autem necessarijs percussis tantum debet fieri restitutio. 92. f. 2. Hæredes etiam percussoris tenentur ad restitutionem. 93. f. 1
 Qui ex certa malitia damni creditoris occidit debitorem, tenetur ad restitutionem. 94. b. 1
 Stuprator virginis vltro consentientis in stuprum, nihil tenetur restituere. 94. d. 2. Per vim autem aut fraudem, aut extraordinarijs diligentijs inducens ad stuprum tenebitur. 95. b. c. 1. Non tamen in integrum dotare. 95. e. 2. Si etiam mulierem aliàs corruptam vi oppresserit, tenebitur ad reparationem damni illati. 96. a. 1. Sicut & inficiens illam infirmitate ipsa inuoluntaria existente circa hoc. ibid. b. 1
 Infamans tenetur ad restitutionem famæ. 96. d. 2.
 Duobus casibus exceptis, 98. d. e. f. 1. Qualiter autem faciendæ sit talis restitutio explicatur. 97. b. 1. Debet etiam infamator reparare famam cum dispendio propriæ famæ. 98. b. 2. Verosimilius est infamatorum non teneri ad restitutionem famæ in alio genere bonorum, nisi sic conueniat inter partes vel mulctetur à iudice pœna pecuniaria. 100. a. b. c. 1. Nullus condonans iniuriam infamatori peccat nisi ex circumstantijs. 101. per totam pag. Imò valde meritoria est talis condonatio. 102. d. 1. Nisi sit prælatus, qui contra iustitiam peccabit condonans satisfactionem. 101. d. 1. Nec valet condonatio semper, & quando valet tenetur renuntiare prælati, nec infamator deobligatur à satisfac-

tionem. 102. f. 1
 Circa obligationem eius qui iniuste aliquem à beneficii consecutione impediuit explicatur mens D. Thom. 104. e. 1. & sequentibus. Qui iniquè per mediam contra iustitiam commutatiuam tantum impediuit aliquem à consecutione boni ex liberalitate sibi conferendi, tenetur ad restitutionem. 104. d. 2. Si autem impediuit à consecutione boni conferendi ex iustitia distributiua ad quid teneatur, explicatur. 105. b. 1. Qualiter autem perpendendum sit damnum in ista materia explicatur. 107. b. 1
 Omnis offensa in proximum reparanda est restitutione. 108. f. 2. Obligatio autem hæc semper pronenit ex læsione iustitiæ commutatiuæ. 106. d. 2
 Tributa quæ non soluit venditor, vel etiam transferens merces de regno in regnum quando & quamdiu restituere teneatur. 113. b. 1
 Lignorum cæsiō, vel fructuum perceptio in syluis communitatis non obligat ad restitutionem. 113. d. 2. In syluis autem priuatae personæ sed ab ea non confisus sola deuastatio, si autem sint ab ea confisæ quodlibet damnum obligat. 114. b. 1. Quanta autem debeat esse materia vt horum restitutio obliget sub mortali. ibid. d. 1
 Pastus pecorum in syluis circundatis statim obligat ad restitutionem, secus in non circundatis. 114. c. 2
 Qui venantur aut piscantur aut aucupantur in syluis & fluminibus parentibus etiam si priuatae personæ sint, sola deuastatio obligat ad restitutionem. 116. c. 1. In circundatis autem quodlibet damnum. 116. f. 1. Quauis de animalibus liberis vt aubus, oppositum sit probabile. 116. d. 2
 Aucupantes columbas intra columbarium tenentur ad restitutionem, 117. a. 2. Extra verò citra leuam quauis peccet nisi fecerint stragem illarum non tenentur. ibid. b. 2
 Qui inuoluntariè alium damnificauit non tenetur ad restitutionem. 118. c. 2. Qui voluntariè interpretatiuè tantum, siue formaliter solum secundariè; siue ex directa intentione, inferunt damnum, tenentur ad restitutionem. Prius minimi pretij rei. Secundus, iustissimi pretij. Sed tertius rigorosissimi. 118. d. e. f. 2. & seq.
 Restitutio semper fit ei à quo res ablata est, sed cum triplici moderamine. 120. a. 1. & seq.
 Si ex retentione debiti sequitur damnum corporale ei soli cui reddit, non potest reddere etiam si instet petens, si autem fuerit spirituale debet reddere. 121. f. 1. Et si ex redditione sequitur damnum contra iustitiam tenebitur ad restitutionem. 121. b. 2
 Ex receptione pecuniæ vt alij damnum inferat, non obligatur recipiens ad restitutionem secundum ius naturæ. 124. e. 1. Ince etiam positio hoc ipsum probabilius est. ibid. f. 1. Qui autem recipit illam vt desistat ab iniuria contra dantem, obligatur. 125. a. 2. Et etiam si iniuria sit contra personam coniunctam danti. 125. d. 2. Iudex autem recipiens pecuniam vt proferat sententiam iniquam tenetur ad restitutionem. 126. b. 2
 Fœmina non tenetur restituere id quod recepit pro actu turpitudinis. 127. a. 1. Vir autem id quod prodigè promissit etiam si iuramento confirmet non tenetur dare. 127. b. 2. licet illa recipiens possit retinere. ibidem

Quando

Quando est dubium de dominio rei restituendæ, inter illos pro quantitate dubij diuidenda est. 128. e. 1. Si tamen nullus compareret secundum ius naturæ diuidenda esse suis conciuibus. ibid. d. 2. Legibus tamen ecclesiasticis pauperibus sunt applicata. ibid. f. 2

Mortuo creditore ei qui succedit in ius defuncti necessario est faciendæ restitutio. 128. c. 1

Si autem sit absens debitum transmittendum est illi. ibidem. Expensis debitoris si debet ratione rei acceptæ. 130. c. 2. Si autem perit in via cui pereat explicatur. 131. b. 1

Debitore vel parentibus eius, vel etiam maximo amico eius existentibus in extrema necessitate rei restituendæ non tenetur illam restituere creditori in eadem. 131. d. 2

Qui rem futuram paruo pretio emit domino restituendam potest reseruare pretium datum. 133. f. 1. Si autem per ignorantiam emat illam probabile est non posse rescindere contractum, sed debere tradere domino. ibidem e. 2. Si talem rem bona fide emens, bona fide vendat, tenetur seruare indemnem emptorem 135. e. 1. Dum tamen bona fide possidet tantum tenetur restituere fructus qui apud ipsam manent, vel ex quibus factus est ditior. 136. e. f. 1. Mala fide vel dubia emens à latrone, tenetur restituere domino rem & lucrum cessans, & damnum emergens & fructus etiam consumptos. 137. d. 1 Sed bona fide emens à principio, si postea dubitat an sit vendentis, quid debeat facere explicatur. 137. e. 2

Commodatarius etiam si ex minima negligentia res apud ipsum pereat tenetur ad restitutionem in integrum. 138. d. 2. Secus si fortuito pereat duobus casibus exceptis. 139. a. 1. Mutuatarius autem in omni euentu tenetur. 139. f. 1

Depositarius si depositum apud ipsum pereat, ex sola negligentia graui tenebitur ad restitutionem. 139. e. 2. Duobus casibus exceptis. 140. d. 2

Conductor ex leui tenebitur. 140. a. 2

Res inferioris ordinis nemo tenetur restituere cum detrimento rerum superioris ordinis. 141. a. 2. Tribus casibus exceptis. ibid. c. f. 2

Adulteri tenentur ad reparationem damni prouenientis filijs legitimis. 142. e. 2

Qui hospicio fauet iniquitati, etiam tenetur ad idem. 143. c. 2

Qui ex officio & pacto sunt custodes boni cuiuscunque ex leui negligentia tenentur ad restitutionem. 143. e. 2

Socij damnificantes singuli tenentur ad integram restitutionem. 144. b. 2. Si autem aliquis iam restituit, quando teneantur ceteri illi refundere. ibidem e. f. 2

Quoties aliquis proponit non restituere peccat de nouo 146. b. 1. Et etiam quoties petenti creditori rem vel illa indigenti non restituit. ibidem e. 1

Res debet restitui cum proprio detrimento creditori qui simile detrimentum patitur. 146. e. 2

Quando ex iniuste acquisitis melioratur vel conseruatur status acquiritis quid restituere debeat. 147. d. e. 1

Ordo in restitutione talis debet seruari. Primum debita certa preferenda sunt incertis. 148. c. 2. Secundò, quæ in propria specie exant prius sunt restituenda ibidem d. Tertio, creditores omnes

hypothecarij preferendi sunt chirographarijs, & inter illos privilegiati non privilegiatis. 149. f. 1. a. 2. Quarto, inter chirographarios, debitum ex impensa funeris omnibus est preferendum. 149. c. 1. Quintò, debitoribus non privilegiatis pro rata restituendum est. 149. d. 2. Sextò, qui autem contra prædictum ordinem præueniunt socios tenentur illis restituere. 149. e. 2

Præterea vide verbo Adulteri, & verbo Aduocatus, & verbo Consiliarius iniquitatis. & verbo Iustitia legalis. §. 2. & verbo Procurator.

S

Satisfactio.

Satisfactio Christi Domini qualiter fuerit ad alterum. 14. b. c. d. 1

Secretum.

Secretum quando non possit vel etiam quando debeat manifestari. 240. f. 1

Renelare secretum non est mortale ex genere. 244. c. 1

Sententia.

Sententia tripliciter potest esse iniqua. 42. c. 1

Iniusta autem dupliciter. ibid. d. 1

Iniusta sententia quando obliget in foro conscientia vel non. ibidem

Qualiter sententia iusta in foro exteriori, obliget etiam in conscientia. 73. d. 2

Per sententiam iudicis potest quandoque homo obligari ad id ad quod antea non obligabatur, etiam si nullus fuerit error iuris vel facti. 134. d. 2

Seruus & seruitus.

Saraceni in bello Granatensi ultimo capti iuste potuissent in seruitutem redigi. 11. d. 2

Seruitus vnus hominis ad alterum siue naturalis siue legalis potest esse iusta. 55. e. 1

Seruitus naturalis vnus hominis ad alterum in rigore non est appellanda seruitus. 55. a. 2

Seruitus legalis duplici titulo legitime fuit introducta. ibid. c. 2

Inter Christianos seruitus legalis non potest superuenire baptismo. 55. f. 2. & seq.

Aliud dicitur simpliciter siue secundum quid tale dupliciter. 13. a. 1

Synesis & Gnomi

Synesis & Gnomi inter se differentia, & eorundem ad iustitiam legalem & epicheiam comparatio. 24. e. 2

Societas.

Societatis contractus quid sit & quotuplex. 325. a. 1

An in huiusmodi contractu possit aliquis obligare socium vt seruato capitali integro, rependat lucrum. 325. f. 1

Qualiter sit diuidendum lucrum inter socios. 327. a. 1. De diuisione vero iacturæ. 328. b. 1

Stuprum.

Qualiter distinguatur ab alijs speciebus luxuriæ. 182. b. 1

Subiectum.

Subiectum alicuius formæ duplici diuisione diuiditur. 51. b. 2

Summus Pontifex.

Habet ministerialem potestatem vniuersalem circa temporalia in ordine ad finem spiritualem animarum. 68. d. 1

Directe

INDEX RERVM.

Directè & per se non habet potestatem tempora-
lem supra totum orbem. 67. d. 1
Habet dominium rerum quas Imperatores dona-
uerunt Ecclesiæ. 67. e. f. 2
Non est dominus officiorum ecclesiæ. 162. f. 2
Potest se subijcere potestati seculari in rebus tem-
poralibus. 216. b. 2. Non tamen in omnibus.
216. c. 2

Suspicio.

Suspicio, dubium & iudicium temerarium in quo
conueniant & differant. 38. d. 1
Quæ sit materia grauis respectu suspicionis, decla-
ratur. 38. f. 2
Suspicio de malo proximi ex genere suo est pecca-
tum mortale. 39. f. 1
Suspicionis plures gradus condistinguntur.
38. c. 1

Sufurratio.

An omnes sufurratioes sint eiusdem speciei ato-
mæ. 264. f. 2
Grauius peccatum est quam contumelia & detra-
ctio. 265. c. 1

T

Tabellio.

Tabellio & falsus testis infamantes aliquem
in iudicio quando & qualiter restituere de-
beant. 142. f. 1
Tabellio faciens scripturam vsurarum quando te-
neatur ad restitutionem. 315. a. 2
Testamentum, vide verbo hæres §. hæres institu-
tus, & sequent.

Testis.

In quibus casibus possit interrogari testis & ipse te-
neatur testificari. 237. b. c. 1
An possint examinari testes contra eum de quo
nulla præcessit infamia. 237. e. 2
Testis qui se abscondit vt non cogatur testificari,
an peccet & teneatur restituere damna. 238. f. 1
Iuridicè interrogatus tacens vel mentiens ad quid
teneatur. 239. b. 2
Testis etiam iuridicè interrogatus potest non re-
spondere. si per correctionem speret emendam.
240. a. 1
An teneatur testis deponere si solus sit conscius de-
licti. 240. d. 1
Ex consanguineis & affinibus qui admittantur vel
non ad testificandum. 240. b. 2
Quibus casibus possit testificari testis si dubitat, an
legitimè interrogetur. 240. f. 2
Qualiter respondere possit testis contra ordinem
iuris interrogatur. 241. b. 2
Casus in quibus testis ex charitate tenetur vtrò te-
stificari in causis ciuilibus. 243. d. 1. In causis
vero criminalibus. 343. b. 2
Secundum legem naturæ, secundum legem diui-
nam & humanam quis numerus testium requi-
ratur. 244. c. 2
Quando requirantur testes contestantes circa fa-
ctum singulare. 247. c. 1
Quando liceat reo testimonium alicuius repellere
per manifestationem criminis. 247. f. 2. Et si cri-
men falsum illi obijciat quòd peccatum com-
mittat. 248. b. 2
An accipiens pretium pro testimonio ferendo te-
neatur ad restitutionem. 249. b. c. 2

Theologus.

In examine beneficiorum Theologus præferendus

est Canonistæ etiam si aliquantum excedatur
propriæ facultatis peritia. 154. d. 2. Vide verbo
Episcopus. §. ad episcopale, &c.
Titulus ad rem possidendam.

Quid sit. 49. c. 2

Tributum.

Tributa quod iure debeantur principibus.
111. b. c. 2
Genera tributorum explicantur. 112. b. 1
Quatuor obseruanda in iustificatione tributorum.
111. c. 2
Naturali ratione & secundum fidem certum est
tributa esse soluenda ante iudicis condemnationem.
112. b. 2
Qui vendit merces suas sine dolo in occultanda
venditione, non tenetur requirere Publicanum
ad solutionem tributi. ibid. c. 2. Quando autem
liceat cum cautela occultare venditionem expli-
catur. 112. f. 2. Quando etiam & quandiu ali-
quis teneatur ad restitutionem ex omissione so-
lutionis tributi. 113. a. b. 1
Vide verbo restitutio, §. tributa.

Tyrannus.

Tyrannum qui per vim occupat rempublicam, qui-
libet ciuis potest occidere. 174. d. 1. Imò & qui
libet alius extraneus iure defensionis innocen-
tium. 174. f. 1
Eum autem qui est tyrannus quia tyrannicè guber-
nat, nemini licet occidere. 174. d. 1. quid au-
tem faciendum sit reipublicæ sic laboranti.
174. a. 2

V

Venatio.

Venatio ferarum & agitatio taurorum licita
est & honesta. 170. c. 2

Verberare.

Licetum est parentibus, magistris, & dominis ver-
berare filios & discipulos etiam clericos, & ser-
uos. 205. f. 1. & a. b. c. 2

Verum vel falsum.

Tam verum quam falsum aliud est speculatiuum,
aliud practicum, 97. c. d. 1

Virtus.

Idem actus potest pertinere ad diuersas virtutes.
16. d. 2
Qualiter sit verum faciliùs multiplicari virtutes in
voluntate quàm in intellectu. 25. d. 2
Virtus residens in appetitu sensitiuo potest elicere
actum in voluntate. 27. d. c. 2
Nulla virtus imperat alteri nisi vtraque sit in ap-
petitu. 35. a. b. 1

Vsura.

Definitiones quid nominis & quid rei vsuræ.
291. per totam pag.
Vsura alia realis alia mentalis. 291. f. 2
Vsuram esse prohibitam est de fide. 292. b. 2. Pro-
hibita autem est iure naturæ. ibidem d. In veteri
etiam testamento. 293. f. 2. Nec fuit concessa
Indæis erga alienigenas. 295. b. 2. Iure etiam
Canonico & Hispaniensi est prohibita. 294. b. 1
Intendere lucrum sub obligatione iustitiæ qualibet
intentione est vsura. 296. d. 1. Secus si ex grati-
tudine intendatur. 296. f. 1. a. 2. Intendere
etiam signa beneuolentiæ ex pacto vsura est.
298. c. 1
Obhgare mutuatarium ad colendam agrum vel a-
liquid simile aliquando est vsura, & aliquando
non. 298. a. b. 2. Sed obhgare illum vt conducat
fundum mutuantis est vsura. 299. b. 1. Si autem
obligetur

INDEX RERVM

obligetur vt partem mutui accipiat in mercibus, quid sentiendum sit explicatur. 299. f. 1
 Recompensationem damni emergentis posse deduci in pactum, non autem lucri cessantis qualiter sit intelligendum 300. c. 1. Quale autem debeat esse lucrum cessans ratione cuius possit exigere recompensationem explicatur. 301. d. 1
 Mutuator rogatus vt pecuniam remouendo à negotiatione mutuet potest exigere lucrum cessans 302. d. c. 1. Qualiter autem confessarius debeat inquirere an verè sit lucrum cessans. 302. f. 2. & sequent. Quantitas autem restitutionis ratione lucri cessantis ponderatur. 303. c. f. 1
 An possit exigi à mutuatario vt remuet. 304. f. 2
 Fructus pignoris computandi sunt in sortem principalem. 305. b. 2. Exceptis fructibus pignoris dati pro dote. 306. c. 2
 Mutuatarius soluens vsuras non transfert dominium illarum. 308. d. 2
 Si vsurarius alienet res vsu consumptibiles non habens alias vnde restituit, vel res vsu non consumptibiles, alienatio est inualida. 310. c. 2
 Si creuit pretium rei per vsuram extortæ, qualibet illa sit, tenetur vsurarius totum restituere. 311. c. 1

Qualibet vsurarij bona sunt obligata restitutioni. 312. b. 2. Quædam obligatione reali quædam autem personali. 312. f. 2
 Hæres vsurarij tenetur ad omnia debita illius persoluenda secundum vires hæreditatis. 314. c. 1. Si tamen sint plures etiam reliquis nolentibus restituere, nullus tenetur ad restitutionem nisi pro rata suæ portionis. 314. d. 2
 Cooperatores sceneratorum tenentur ad restitutionem etiam si nihil lucri illis accrescat. 315. c. 1
 Vsura mentalis ex parte vtriusque, vel ex parte mutuatarij (an admittitur) obligat ad restitutionem. 316. b. 2
 Inducere aliquem ad mutuandum cum lucro, duobus casibus licet. 317. c. 2
 Ab vsurario parato an liceat petere vsuras sub quibuslibet verbis. 318. c. d. 1
 Non est peccatum mortale petere vsuras ab vsurario parato etiam sine propria necessitate. 318. f. 2
 An peccet peccato iniustitiæ deponens pecunias apud vsurarium qui eis exercebit vsuras. 319. b. 1
vsus rei vel usufructus.
 Quid sit vsus rei. 49. e. 2
 An vsus distinguatur à dominio. ibid. f. 2
 & sequent.

FINIS.

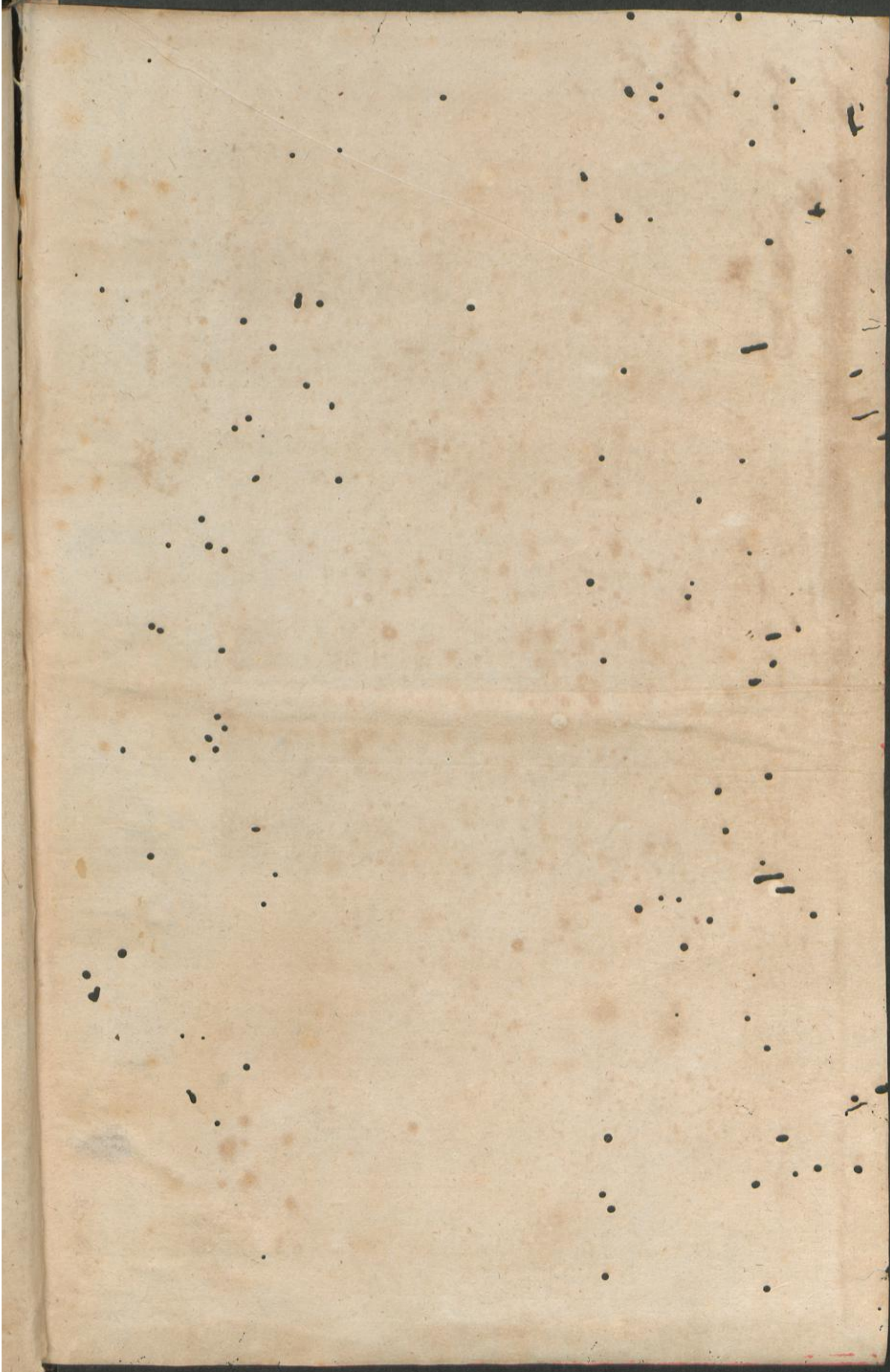
REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
 Aa Bb Cc Dd Ee Ff. Omnes sunt terniones.

D V A C I,

Apud PETRVM BORREMANNVM Typographum Iuratum,
 sub signo SS. Apostolorum Petri & Pauli.
 M. DC. XV.

M Theol n Lch 231

